XXIV

BVCHAN.

4. Sest

RERUM

SCOTICARUM

HISTORIA,

Auctore

GEORGIO BUCHANANO

SCOTO,

AD

JACOBUM VI. SCOTORUM

REGEM.

Accessit DE JURE REGNI apud Scotos Dialogus, eodem GEORGIO BUCHANANO auctore.

ULTRAJECTI,

Apud PETRUM ELZEVIRIUM,

CIↃ IↃC LXVIII.

GEORGIUS BUCHANANUS

JACOBO VI. SCOTORUM REGI

S. P. D.

CUM poſt viginti quatuor annorum peregrinationem tandem in patriam rediſſem, nihil prius habui, quam ut ſchedas meas malignitate ſuperiorum temporum disjectas, & multis modis male habitas recolligerem: partim enim nimio amicorum erga me ſtudio, dum immaturam adhuc editionem præcipitant, partim librariorum in alienis operibus immodica licentia, cum cenſorum perſonam induiſſent, multa pro cujuſque libidine plerunque immutata, nonnulla fœdè corrupta comperio. His ego cum immodicis mederi conarer, ſubitæ amicorum preces omnes meas rationes conturbarunt. Omnes enim, velut conſpiratione facta, hortabantur, ut ab levioris operis libellis, qui magas aures oblectarent, quam animum erudirent, me ad hiſtoriam noſtræ gentis conſcribendam conferrem. Id enim & ætate, & civium de me expectatione dignum eſſe: neque aliud eſſe argumentum aut uberius ad laudem,

aut firmius ad memoriæ conservandam diuturnitatem. Ceteras autem rationes ut omittam, cum Britannia nostra una sit totius orbis insula celeberrima, ejusque historia res in omnes partes maxime complectatur memorabiles, vix in omnis ævi cursu reperies, qui rem tantam suscipere sit ausus, aut susceptam sustinere potuerit. Non mediocriter etiam me illud impellebat, quod meam sic operam tibi nec indebitam, nec ingratam fore existimares. Absurdum enim, ac pudendum videbatur, te, qui in ista ætatula omnium prope nationum res gestas perlegeris, plurimas memoriter teneas, domi quodam modo peregrinari. Præterea cum partes ingenii tui excolendas mihi commissas per valetudinem incurabilem obire non possem, proximum existimavi, id genus scriptionis esse, quæ ad animum comparata est, quo hanc cessationis culpam, quoad possem, delerem, statui fidos ex historia monitores ad te mittere, quorum consilio, in deliberationibus uti, & in re gerenda imitari virtutem queas. Sunt enim inter majores tuos in omni laudis genere viri præstantes, & quorum nullam unquam posteritatem pigebit. Et ut ceteros omittam, neminem in ullis rerum reperias monumentis, quem cum Davide nostro conferas. Quod si illi non modo miserrimis, sed etiam flagitiosissimis temporibus divina benignitas est elargita, (ut ait vates Regius) ut matribus tu quoque mensura fias

voti,

voti, quoties bene precantur liberis jure poterimus ſperare, hanc poteſtatem, in omnium rerum exitium & ruinam properantem, poſſe interim etiam ſufflaminari, donec ad ea tempora veniatur, cum ex æterno res humanæ conſecutæ decretum certum ſuum finem ſint habituræ. Edimburgi IV. *Calend. Septemb.*

REGUM SCOTIÆ
CATALOGUS.

1	Fergusius	pag: 95
2	Feritharis	97
3	Mainus	98
4	Dornadilla	ibid.
5	Nothatus	ibid.
6	Rutherus	99
7	Reutha	100
8	Thereus	ibid.
9	Josina	101
10	Finnanus	ibid.
11	Durstus	ibid.
12	Evenus I	102
13	Gillus nothus	103
14	Evenus II.	104
15	Ederus	105
16	Evenus III.	106
17	Metellanus	ibid.
18	Caratacus	ibid.
19	Corbredus	107
20	Dardanus	ibid.
21	Corbredus II. Galdus cog.	108
22	Luctacus	110
23	Mogaldus	ibid.
24	Conarus	111
25	Ethodius I.	114
26	Satraël	115
27	Donaldus I.	ibid.
28	Ethodius II.	117
29	Athirco	ibid.
30	Nathalocus	118
31	Findochus	119
32	Donaldus. II.	120
33	Donaldus III.	ibid.
34	Crathlinthus	121
35	Fincormachus	122
36	Romachus	123

37 An-

CATALOGUS.

37	Angusianus	124
38	Fethelmachus	Ibid.
39	Eugenius I.	125
40	Fergusius II.	131
41	Eugenius II.	134
42	Dongardus	141
43	Constantinus I.	142
44	Congallus I.	143
45	Goranus	144
46	Eugenius III	151
47	Congallus II.	152
48	Kinnatellus	ibid.
49	Aidanus	ibid.
50	Kennethus	155
51	Eugenius IV.	ibid.
52	Ferchardus I.	ibid.
53	Donaldus IV.	156
54	Ferchardus II.	ibid.
55	Malduinus	157
56	Eugenius V.	ibid.
57	Eugenius VI.	158
58	Amberkelethus	ibid.
59	Eugenius VII.	159
60	Mordacus	ibid.
61	Etfinus	ibid.
62	Eugenius VIII.	ibid.
63	Fergusius III.	160
64	Salvathius	ibid.
65	Achajus	ibid.
66	Congallus	162
67	Dongallus	ibid.
68	Alpinus	163
69	Kennethus II.	164
70	Donaldus V.	168
71	Constantinus II,	169
72	Ethus	171
73	Gregorius	ibid.
74	Donaldus VI.	174
75	Constantinus III.	ibid.
76	Milcolumbus I.	176
77	Indulfus	177

78 Duf-

78 Duffus 178
79 Culenus 180
80 Kennethus III. 183
81 Constantinus IV. Cog. Calvus 192
82 Grimus 194
83 Milcolumbus II. 196
84 Donaldus 202
85 Macbethus 206
86 Milcolumbus III. 209
87 Donaldus Banus 215
88 Duncanus 216
89 Edgarus ibid.
90 Alexander I. cog. Acer. ibid.
91 David I. 218
92 Milcolumbus IV. 223
93 Gulielmus 227
94 Alexander II. 232
95 Alexander III. 236
96 Joannes Balliolus 247
97 Robertus Brussius 258
98 David II. 280
99 Eduardus Balliolus 285
100 Robertus II. 306
101 Robertus III. 324
102 Jacobus I. 340
103 Jacobus II. 362
104 Jacobus III. 400
105 Jacobus IV. 441
106 Jacobus V. 469
107 Henricus Stuartus cum Maria Stuarta 556
108 JACOBUS VI. 669

DE
JURE REGNI
APUD SCOTOS
DIALOGUS,

Auctore

GEORGIO BUCHANANO

SCOTO.

GEORGIUS BUCHANANUS
JACOBO VI. SCOTORUM REGI,
S. P. D.

SCRIPSERAM, ante annos complures, cum apud nos res turbulentiſſimæ eſſent, Dialogum de Regum Scotorum jure, in quo ab incunabulis ipſis (ut ita dicam) quod jus, quæve poteſtas ſit regibus & civibus inter ſe explicare ſum conatus. Is liber cum pro tempore profuiſſe nonnihil ſit viſus, ut occluderet ora quibuſdam, qui clamoribus importunis magis, qui tum erat, rerum ſtatum inſectarentur, quam quid rectum eſſet, ad rationis normam exigerent; rebus tamen paulo tranquillioribus, ipſe quoque arma depoſita concordiæ publicæ libens conſecravi. Nuper autem cum in eam diſputationem inter ſchedas repertam incidiſſem, ac viſus eſſem in ea multa videre, quæ ætati tuæ (in ea præſertim rerum humanarum parte collocatæ) eſſent neceſſaria, eam publicandam cenſui, ut & mei in te ſtudii eſſet teſtis, & tui erga cives officii te admoneret. Multa autem mihi faciunt fidem, hunc meum conatum non inanem fore: In primis ætas nondum pravis opinionibus corrupta, & ſupra ætatem indoles, ad præclariſſima quæque capeſſenda. ſponte properans; & non modo præceptoribus ſed omnibus recte monentibus in obtemperando facilitas & in rebus examinandis judicium, & ſolertia: quo in genere nullius apud te magnopere pollet auctoritas, niſi probabili ratione confirmetur. Video etiam, te, naturæ quodam inſtinctu, ab adulatione, quæ & tyrannidis eſt nutricula, & legitimi regni graviſſima peſtis, adeo abhorrere, ut ſolœciſmos & barbariſmos aulicos, non minus oderis, quam qui ſibi omnis elegantiæ cenſores videntur, eos ament & affectent, & velut ſermonis condimenta paſſim Majeſtates, Dominationes, Illuſtritates, & ſi qua alia magis ſunt putida, adſpergant. Ab hoc te errore quanquam & naturæ bonitas, & inſtitutio rectorum in præſentia vendicent: tamen nonnihil ſubvereri cogor, ne blanda vitiorum altrix, prava conſuetudo, animum adhuc tenellum in pejorem partem detorqueat: præſertim, cum non ignorem, quam reliqui noſtri ſenſus facile ſeſe præbeant ſeducendos. Hunc igitur ad te non modo monitorem, ſed etiam flagitatorem importunum, ac interim impudentem miſi: qui in hoc flexu ætatis, trans adulationis ſcopulos te comitetur, nec moneat modo, ſed in via ſemel inita contineat, & ſi quid deflexeris, reprehendat & retrahat, cui ſi parueris, tibi, tuiſque in præſentia tranquillitatem, & in futurum ſempiternam comparabis gloriam. Vale. Sterlini: Anno Salutis humanæ M.D.LXXIX, die decimo Januarii.

DE

DE JURE REGNI APUD SCOTOS, DIALOGUS,

Personæ,

G. BUCHANANUS, THOMAS MÆTELLANUS.

Cum nuper è Galliis Thomas Matellanus rediisset, eumque diligenter, de statu rerum Gallicarum, percontatus essem, cœpi, pro meo in illum amore, hortari, ut in curriculo ad gloriam instituto perseveraret, spemque optimam, de progressu studiorum suorum, conciperet. Nam si ego mediocri ingenio, re familiari prope nulla, seculo inerudito, ita tamen cum temporum iniquitate conflixerim, ut, aliquid præstitisse, videar: certe quibus, feliciori seculo natis, ætas, opes, ingenium abunde suppetunt, hi neque labore ab honesto instituto deterreri deberent, neque, tot adminiculis adjuti desperare possunt. Pergerent igitur, pro virili, rem literariam illustrare, ac se suosque cives memoriæ posteritatis commendare. Quod si paululum conniterentur, fore, ut eam opinionem ex animis hominum tollerent, in frigidis Orbis regionibus, à literis, humanitate, omnique ingenii cultu homines tantum abesse, quantum à sole abessent. Nam ut Afris & Ægyptiis, aliisque plerisque nationibus, celeriores animi motus, acrimoniamque majorem ingenii natura indulserit: nullam tamen gentem ita prorsus damnavit, ut, ad virtutem & gloriam, aditum ei præcluserit. Hic cum ille de se (qui est ejus pudor) modice, de me vero magis amanter, quam vere locutus esset; eo tandem sermonis cursus nos pertraxit, ut, ubi ille me de perturbato patriæ statu rogasset, & ego ei, quantum commodum mihi pro tempore videbatur, respondissem: cœperim invicem, eum rogare, quænam vel Gallorum, vel aliarum, quas in Galliis conversasset, gentium, de rebus nostris esset opinio. Non enim dubitabam, quin ipsa rerum novitas (ut solet) omnibus esset occasionem & materiam sermonum datura. Quorsum (inquit ille) id ex me petis? Nam cum & rei gestæ ordinem teneas, nec ignores, quid maxima pars hominum loquatur, omnes propemodum sentiant: facile conjicere potes ex animi tui conscientia, quæ sit, vel saltem debeat esse omnium opinio. B. At enim, quanto longius exteræ nationes absunt, eoque minores

 causas

causas iræ, odii, amoris, aliarumque perturbationum habent, quæ animum à vero deflectere possunt, tanto plerumque & sincerius judicant, & liberius, quid sentiant, eloquuntur: eadem illa loquendi & conferendi cogitationes libertas multa eruit obscura, impedita explicat, dubia confirmat, & improbis os occludere, & infirmiores docere potest. M. Visne, tecum ingenue loquar? B. Quid ni? M. Quanquam vehementer efferebar cupiditate videndi, ex longinquo intervallo, patriam, parentes, propinquos, & amicos, nihil tamen æque hoc desiderium inflammabat, atque voces imperitæ multitudinis. Etsi enim vel consuetudine me confirmatum vel præceptis doctissimorum hominum existimaram: tamen cum in rem præsentem ventum est, nescio, quo modo animi mei mollitiem celare non potui. Nam, cum fœdum illud facinus, non adeo pridem hic editum, omnes uno ore detestarentur auctorque incertus esset, vulgus, quod impetu magis fertur, quam consilio regitur, paucorum culpam in omnes conferebat, & privati maleficii commune odium adeo in totam gentem redundabat, ut qui etiam à suspicione erant remotissimi, sceleris alieni infamia conflagrarent. Igitur dum hæc velut calumniæ procella conquiesceret, libenter in hunc portum confugi: in quo tamen vereor, ne in scopulum impegerim. B. Quamobrem vero? M. Quia recentis criminis atrocitas animos omnium, jamdudum accensos, adeo inflammatura mihi videtur, ut nullus jam defensioni locus supersit. Qui enim non imperitorum modo, sed eorum, qui sibi plus sapere videntur, impetum sustinere potero? qui non innoxii adolescentis in cæde crudelitate inaudita nos contentos fuisse clamitabunt, nisi in feminas (cui sexui etiam captis urbibus, hostes parcunt) novum immanitatis ederemus exemplum. A quo vero facinore dignitas ulla, aut majestas eos deterrebit, qui in Reges ita sæviant? aut quem misericordiæ locum relinquent, quos neque sexus imbecillitas, nec ætatis innocentia represserit? Jus, mos, leges, respectus imperii, reverentia legitimi magistratus, quem post hæc vel retinebunt pudore, vel coërcebunt metu, ubi summi imperii vis infimorum patet ludibrio? ubi sublato æqui, iniqui, turpis, honesti discrimine publico prope consensu in immanem degeneratur barbariem? Hæc & his atrociora scio, me, cum in Gallias rediero, auditurum: occlusis interim omnium auribus, nec defensionem, nec satisfactionem admissuris. B. At ego te facile hoc timore nostramque gentem falso crimine liberabo. Nam si prioris atrocitatem sceleris tantopere execrantur, quis convenit, severitatem in eo vindicando reprehendere? Aut si, Reginam in ordinem redigi, moleste ferunt, prius est necesse,

cesse, ut probent. Igitur, tu elige, utrum è duobus atrox videri velis. Nam utrumque nec illi nec tu (modo vobis constare velitis) aut laudare, aut vituperare potestis. M. Ego vero cædem Regis utique abominor, & detestor: gaudeoque ejus invidiam à publica conscientia remotam & in paucorum improbitatem esse collatam. Hoc vero posterius facinus neque omnino vituperare, nec laudare possum: nam quod scelus, ab omni hominum memoria, maxime nefarium, consilio & industria eruerint, sceleratos bello & armis persequantur, facinus præclarum & memorabile mihi videtur. Quod autem summum magistratum in ordinem redegerint, nomen Regium, quod magnum atque sanctum semper apud omnes gentes fuit, contempserint: nescio quomodo acceptura sint omnes Europæ nationes: illæque inprimis, quæ sub imperio Regio vivunt. Me certe, quanquam non ignorem, quid ex adverso prætendatur, vel facinoris magnitudo, vel novitas vehementer movet, eoque etiam magis, quod ex auctoribus ejus, nonnulli mecum arcta consuetudine sunt conjuncti. B. Jam propemodum videor, videre quid non tam te fortasse commoveat, quam istos, alienæ virtutis iniquos judices, quibus satisfaciendum existimas. Eorum ego tria potissimum genera statuo, qui manus istam injectionem sint vehementer exagitaturi. Unum genus est perniciosissimum: in eo sunt tyrannicarum libidinum administri, qui nihil non justum & honestum sibi credunt, in quo Regibus gratificari queant: quique non ex sua quamque rem vi, sed dominorum libidine metiuntur. Hi sese alienæ cupiditati adeo addixerunt, ut nullam sibi, neque dicendi, neque faciendi, libertatem reliquerint. Ex hac secta prodierunt, qui adolescentem innoxium, nullis inimicitiarum causis, sed lucri, honoris, aulicæque potentiæ spe, libidini alienæ crudelissime mactaverunt. Isti autem cum, Reginæ vicem se dolere, simulant, non illius ingemiscunt miseriis sed suæ securitati prospectum volunt, præmiumque sceleratissimi facinoris, quantum spe devorarunt, ægre sibi de faucibus ereptum ferunt. Hoc igitur genus hominum non tam oratione, quam legum severitate, & vi armorum reor castigandum. Alii toti rerum suarum sunt. Hi homines alioqui minime mali, non publica (quod videri volunt) injuria, sed damnis aguntur domesticis, ideoque mihi magis egere videntur consolatione, quam vel rationum vel legum remediis. Reliqua est imperita multitudo, quæ omnia nova miratur, plurima reprehendit: neque quicquam rectum putat, nisi quod ipsa aut facit, aut fieri videt. Quantum enim à consuetudine majorum receditur, tantum à justo & æquo recedi putat. Hi quia non malitia & invidia, neque respe-

respectu ullo rerum suarum ducuntur; fere doceri & de errore se deduci patiuntur: ac plerunque, vi rationum convicti, sese dedunt: quod, in causa Religionis, saepenumero his temporibus experimur, & superioribus sumus experti, nec fere quisquam adeo ferus est, qui non mitescere possit,

Si modo culturae patientem commodet aurem.

M. Istud certe verissimum esse, non semel sumus experti. B. Ut igitur cum hac multitudine agas, si clamosissimum & importunissimum quemque roges, quid de supplicio Caligulae, Neronis, aut Domitiani sentiat, neminem eorum tam addictum Regio nomini fore puto, ut non, jure poenas eos luisse, fateatur. M. Fortasse verum dicis. Sed iidem confestim clamitabunt, eos non de Tyrannorum suppliciis queri, sed justorum Regum indignas calamitates iniquo animo ferre. B. Videsne igitur quam facile multitudo placari possit? M. Nondum, nisi tu quid aliud dicas. B. At paucis, faxo, intelliges. Vulgus (ut ais) Tyrannorum caedem probat: erga Regum adversam fortunam commovetur. Nonne igitur, si intelligat plane, quod sit inter Tyrannum & Regem discrimen, posse fieri existimas, ut, in plerisque, sententiam suam mutet? M. Istud si omnes faterentur, Tyrannos jure occidi, magnus ad reliqua aditus nobis esset patefactus. Sed video quosdam, nec spernendae quidem auctoritatis viros, qui, cum legitimos Reges legum poenis subjiciant, tamen sacrosanctos esse velint Tyrannos: praepostero certe, nisi fallor, judicio: sed tamen pro eorum imperio, quamlibet inmoderato & intolerabili, tanquam pro aris & focis, depugnare sunt parati. B. Ego quoque in complures, nec semel quidem, incidi, qui istud ipsum pertinaciter defendant: sed recte an secus, commodius alio loco expendiemus. Interea, si vis, hoc nobis sit positum, ea lege, ut, nisi posterius satis confirmatum tibi videatur, tuo arbitrio id ipsum retractare liceat. M. Ista quidem lege non repugno. B. Pugnantia igitur haec duo statuemus, Regem & Tyrannum esse. M. Statuamus. B. Qui originem ergo, causasque Regum creandorum, quaeque sint Regum in populos, populorum in Reges officia explicaverit, nonne ex adverso, quae ad naturam Tyranni pertinent propemodum explicuisse tibi videbitur? M. Ita arbitror. B. Et imagine utriusque proposita, nonne vulgus etiam intellecturum putas, quodnam sit suum erga utrunque officium? M. Verisimile est. B. Contra vero, in rebus dissimilimis, quae sub eodem genere continentur, similitudines quaedam inesse possunt, quae imprudentes facile queant in errorem inducere? M. Possunt, procul dubio: in eoque potissimum genere, ubi, qui deterior est, praestantioris

tioris

tioris personam facile assumit, nihilque magis studet, quam ut imperitis imponat. B. Habesne aliquam in animo descriptam Regis & Tyranni imaginem? Nam si habes, magno labore me levabis. M. Ego profecto, utriusque quam habeam in animo imaginem, facile possem explicare: sed vereor, ea ne sit impolita & informis. Itaque, ne, dum tu me refutes, longior instituatur oratio, malo audire, quid tu sentias, qui & ætate & rerum usu prior es; nec aliorum modo sententias teneas, sed ipse etiam multorum & mores, & urbes videris. B. Ego vero id faciam, ac libens, neque tam meam, quam veterum sententiam explicabo; quo major sit auctoritas orationi, ut quæ non temporis causa conficta sit, sed ex eorum opinionibus excepta, qui, cum extra præsentem controversiam fuerint, non minus diserte, quam breviter suum judicium protulerunt, sine odio, sine favore, aut invidia, quorum causa procul ab illis aberant, eorumque potissimum sententiis utar, non qui in umbris & ocio consenuerunt: sed qui domi forisque in civitatibus bene constitutis virtute & consilio floruerunt. Sed, priusquam eos proferam testes, pauca ex te exquirere volo, ut cum in rebus quibusdam, nec iis exiguis, consenserimus, non sit mihi necesse, de cursu instituto digredi, & in perspicuis, & prope notis, vel explicandis, vel confirmandis immorari. M. Ita faciendum censeo: ac si quid vis, roga. B. Putas ne, tempus quoddam fuisse, cum homines in tuguriis atque etiam antris habitarent; ac, sine legibus, sine certis sedibus, palantes vagarentur; congregarenturque prout vel animi libido ferebat, vel commoditas aliqua, utilitasque communis eos conciliabat? M. Ego vero istud credo: cum sit & ordini naturæ consentaneum, & omnibus prope omnium gentium historiis testificatum, ejus vitæ, rudis & incultæ, Trojanis etiam temporibus in Sicilia, describit imaginem Homerus:

Nec fora conciliis fervent, nec Judice: tantum
Antra colunt umbrosa: altis in montibus ædes
Quisque suas regit, uxorem natosque: nec ulli
In commune vacat socias extendere curas.

Eisdem etiam temporibus, Italia nihilo cultior fuisse dicitur, ut ex fertilissimis prope totius orbis regionibus facile sit conjecturam facere, quanta tum solitudo & vastitas in citerioribus fuerit. B. Utrum vero existimas naturæ magis consentaneum, vitam ne illam vagam & solitariam, an concilia cœtusque hominum concordes? M. Cœtus hominum procul dubio, quos ipsa utilitas

—justi prope mater, & æqui *Primum congregavit ac*
Communi dare signa tuba, defendeir iisdem *(jussit*
Mœnibus, atque una portarum clave teneri.

B. Quid? tu, utilitatem primam ac summam conciliatricem hominum fuisse, arbitraris? M. Quid ni? qui, hominum causa homines fuisse generatos, audierim ex hominibus doctissimis. B. Magnam profecto videtur quibusdam utilitas habere vim ad societatem publicam humani generis & constituendam, & continendam. Sed est, nisi fallor, congregandorum hominum causa longe antiquior, & communitatis eorum inter ipsos multo prius & sanctius vinculum. Alioqui, si commodi sui privati quisque velit habere rationem, vide, ne illa ipsa utilitas solveret potius quam conjungeret humanam societatem. M. Fortasse istud verum sit. Sed, quæ sit altera illa communionis hominum origo, audire cupio. B. Ea est quædam naturæ vis, non hominibus modo, sed mansuetioribus etiam aliorum animantium indita, ut si etiam absint utilitatis illa blandimenta, tamen cum sui generis animantibus libenter congregentur. At de ceteris in præsentia nihil attinet disputare: homini certe à natura hanc vim tam videmus alte impressam, ut si quis omnibus eis rebus abundet, quæ vel ad incolumitatem tuendam, vel ad voluptatem & animorum oblectationem comparatæ sunt, sine hominum commercio vitam sibi insuavem sit existimaturus. Quin & illi ipsi, qui cupiditate scientiæ & studio veri investigandi se a turba removerunt, & in secretos abdiderunt recessus, neque perpetuam animi contentionem ferre diutius potuerunt; nec, si quando eam remisissent, in solitudine se continere poterant: sed illa ipsa secreta sua studia libenter proferebant: & velut in communem utilitatem elaborassent, in medium conferebant sui laboris fructum. Quod si quis est, qui omnino solitudine capiatur, cœtusque hominum fugiat, ac devitet, id magis animi morbo, quam vi naturæ fieri existimo: qualem Timonem Atheniensem accepimus, & Corinthium Bellerophontem;

Qui miser Elæis errabat solus in oris,
Ipse suum cor edens, hominum vestigia vitans.

M. Non admodum hic abs te dissentio. Sed unum est abs te hic positum naturæ nomen, quod & ego sæpe magis consuetudine loquendi usurpo, quam intelligo. & ab aliis ita varie, & in tam multas res accommodatur, ut plerunque dubitem ad quam potissimum eam referam. B. Ego profecto nihil aliud in præsentia intelligi volo quam lucem animis nostris divinitus infusam. Nam cum Deus

Sanctius

Sanctius hoc animal, mentisque capacius altæ, (&
— quod dominari in cetera posset,

formavit, non modo corpori ejus oculos dedit, quibus ducibus adversa quæ essent suæ conditioni fugeret, quæ commoda, sequeretur: sed animo etiam velut lumen quoddam prætulit, quo turpia ab honestis secerneret. Hanc vim alii naturam, alii naturæ legem vocant. Ego profecto divinam existimo, planeque illud habeo persuasum, quod nunquam aliud natura, aliud sapientia dicat. Ejus porro legis velut compendium, quod totam paucis complecteretur, Deus nobis tradidit, Ut ipsum scilicet, ex animo diligeremus, ac proximos velut nos ipsos. Hujus legis omnes sacrorum voluminum libri, qui ad mores formandos pertinent, nihil aliud quam explicationem continent. M. Igitur humanæ societatis non tu oratorem aliquem aut jureconsultum, qui homines dispersos colligeret, sed ipsum Deum auctorem putas. B. Ita profecto est: ac juxta Ciceronis sententiam, nihil quidem, quod in terris fiat, principi illi Deo qui hunc mundum regit, acceptius puto, quam cœtus hominum jure sociatos, quæ civitates appellantur. Harum civitatum partes similiter inter se junctas esse volunt, atque cuncta corporis nostri membra inter se cohærere, mutuisque constare officiis & in commune elaborare, pericula communiter propellere, utilitates prospicere, eisque communicandis omnium inter se benevolentiam devincire. M. Igitur non utilitatem tu, sed legem illam divinam ab initio rerum nobis insitam conveniendi in unum cœtum multo augustiorem & diviniorem causam statuis. B. Non quidem illam ut justi & æqui matrem, ut quidam voluerunt, sed potius ancillam, & civitatis bene constitutæ è custodibus unam? M. Hic quoque facile tibi assentior. B. Jam velut in corporibus nostris, ut quæ inter se pugnantibus constant principiis, morbi, hoc est, perturbationes, & intestini quidam existunt tumultus, similiter in his majoribus corporibus, id est civitatibus, fieri necesse est: ut quæ ex diversis, & quodam modo pugnantibus, hominum generibus, ordinibus, conditionibus, naturisque coëant, & eorum etiam hominum,

Qui non iidem eadem possunt horam durare probantes,

brevi certe eas dissolvi, & interire necesse est, nisi adhibeatur, velut medicus perturbationum sedator, qui temperamento æquabili, & salubri infirmiores partes fomentis confirmet, redundantes humores compescat, & ita singulis membris consulat, ut neque partes imbecilliores, inopia alimenti, tabescant, neque validiores, plus æquo luxurient. M. Ita Plane necesse est. B. Qui

 in cor-

in corpore civili hoc præstabit, quo nomine eum appellabimus? M. De nomine non sum admodum sollicitus. Quocunque enim censeatur, virum præstantissimum, ac plane Deo similimum eum judico, qua in re sapientia majorum multum prospexisse mihi videtur, qui rem per se pulcherrimam nomine etiam splendidissimo decorarunt. Regem enim opinor intelligis, cujus vocabuli ea vis est, ut rem quidem per se maximam & excellentissimam penè oculis cernendam subjiciat. B. Recte sentis, ea enim voce Deum compellamus. Nullum enim aliud habemus augustius vocabulum, quo natura illius excellentis declaremus præstantiam: neque convenientius, quo paternam erga nos curam & studium significemus. Quid alia colligam, quæ ad munus regis significandum transferimus? qualia sunt Pater Æneas, Agamemnon, populorum Pastor; item Dux, Princeps, Gubernator. Quibus omnibus ea significatio subest, ut ostendant Reges non sibi, sed populo creatos esse. Jam quod de nomine satis inter nos convenit: si videtur, de officio disseramus, iisdem quibus ingressi sumus insistentes vestigiis. M. Quibus tandem? B. Meministi quid nuper dictum sit? civitatem corpori nostro persimilem videri, motus civiles morbis, medico Regem? Si igitur officium medici quale sit intellexerimus, non longe, opinor, aberimus ab officio Regis. M. Fieri potest. Nam cetera, quæ tu enumerasti, persimilia, ac pene germana mihi sunt visa. B. Noli exspectare ut minima quæque hic exequiam. Neque enim temporis angustia id patitur, nec ipsa res exigit. Sed si in summa hæc inter se conveniant, cetera facile tibi subjicies. M. Tu vero perge, ut facis. Scopus etiam idem videtur utrique propositus. M. Quinam? B. Corporis (cui adhibentur curando) incolumitas. M. Intelligo. Alter enim humanum, alter civile corpus incolume in suo statu tueri, quatenus rei natura fert, & morbo affectum ad justam valetudinem reducere debet. B. Recte intelligis. Duplex enim est utriusque officium, alterum in tuenda valetudine bona, alterum in restituenda, si morbo fuerit labefactata. M. Assentior. B. Utrinque enim morbi sunt similes. M. Ita videtur. B. Nam & sua quædam nocet utrique redundantia rerum noxiarum, & necessariarum inopia. Et utrunque corpus prope pari ratione curatur: nempe vel extenuatum nutricando, & leniter fovendo, vel plenum & redundans supervacuorum egestione levando, & moderatis laboribus exercendo. M. Ita est. Sed hoc interesse videtur, quod in altero humores, in altero mores ad justam quandam temperiem sunt reducendi. B. Rem tenes. Civilis enim corporis velut & naturalis suum quoddam est temperamentum: quam rectissimè,

[..]issimè, opinor, justitiam appellabimus. Ea enim est, quæ singulis prospicit partibus, & curat, ut in officio constent. Ea interim sanguinis missione, interim noxiorum exilio, velut egestione, redundantia egerit: interim animos demissos, & meticulosos excitat, & diffidentes consolatur, & ad illam quam dixi temperiem totum corpus reducit: reductumque commodis laboribus exercet, & certo laboris & ocii præscripto temperamento restitutam valetudinem, quoad ejus fieri potest, conservat. M. Cetera tibi facile assentior, nisi quod civilis corporis temperamentum in justitia collocas: cum vel ipso nomine & professione temperantia has partes sibi vendicare jure suo videatur. B. Nihil admodum referre puto utri hunc honorem deferas. Nam cum omnes virtutes, quarum vis in actione cernitur, in mediocritate quadam, & æquabilitate sint positæ, ita quodam modo inter se connexæ sunt, & cohærent, ut unum omnibus officium esse videatur: id est, cupiditatum moderatio. Ea quocunque in genere versatur, non admodum refert utro nomine voces: quanquam illa moderatio, quæ in rebus communibus & hominum inter se commerciis posita est, commodissime mihi nomine justitiæ intelligi posse videatur. M. Hic tibi facillime assentior. B. In Rege autem creando hoc opinor veteres fuisse sequutos, ut, si quis inter cives esset singulari præstantia, reliquosque omnes æquitate & prudentia antecellere videretur ut in apum alveariibus fieri traditur, regnum ad eum ultro deferebant. M. Credibile est ita factum. B. Quid si nemo unus qualem diximus, in civitate inveniretur? M. Jure illo naturæ, cujus ante meminimus, par imperium in pares usurpare non potest, nec debet: naturâ enim justum opinor, ut inter eos, qui cetera sunt pares, imperandi & parendi etiam vices sint pares. B. Quid si populus, annuæ ambitionis tædio, unum aliquem non plane omnibus, virtutibus regiis præditum, sed vel nobilitate, vel divitiis, vel rebus bello gestis insignem, Regem velit eligere? Nonne & hunc optimo jure existimabimus Regem? M. Optimo. Populo enim jus est, ut imperium, cui velit, deferat. B. Quid si hominem acutum, non tamen eximia artis peritia præditum, adhibeamus ad morborum curationem? Huncne statim medicum, ubi ab universis fuerit electus, arbitrabimur? M. Minime; doctrinâ enim, & multarum artium experientia, non suffragiis, fit medicus. B. Quid in ceteris artibus artifices? M. Eandem rationem esse omnium, reor. B. Regnandine aliquam artem esse putas? M. Quidni? B. Potesne rationem reddere cur ita credas. M. Videor mihi posse. Nempe quæ in aliis artibus reddi solet. B. Quam dicis? M. Omnium enim artium ab experien-

tia

tæ profecta ſunt initia. Nam cum plerique temere, ac nulla ratione multa aggrederentur, alii autem, propter exercitationem & conſuetudinem, eadem illa callidius facerent, animadverſis utrinque eventis, & perpenſis eventorum cauſis, homines acuti præceptorum quendam ordinem digeſſerunt, eamque deſcriptionem Artem appellarunt. B. Poteſt ergo, ſimili animadverſione, ars aliqua regia deſcribi, ut medicinæ? M. Opinor poſſe. B. Quibus ex præceptis ea conſtabit? M. Non habeo in promptu dicere. B. Quid ſi ex aliarum artium collatione id inveſtigemus? M. Quo pacto? B. Hoc pacto: Grammaticorum quædam ſunt præcepta, & medicinæ & agriculturæ. M. Intelligo. B. Nonne præcepta illa grammaticorum & medicorum, artes ac leges etiam appellabimus: & ita in cæteris? M. Ita prorſus videtur. B. Quid civiles leges? regiæne artis præcepta quædam tibi videntur? M. Videntur. B. Has igitur tenere decet eum, qui Rex cenſeri velit. M. Ita videtur. B. Quid qui non tenet? etiam ſi populus eum regnare juſſerit, Regem eum appellandum cenſes? M. Hic facis ut hæream. Nam ſi conſentire cum ſuperiore oratione velim, populi ſuffragia non magis Regem, quam alium quemvis artificem facere poſſunt. B. Quid hic agendum cenſes? Nam niſi Regem ſuffragiis electum habeamus, vereor ne legitimum ullum habituri ſimus. M. Ego quoque idem iſtud vereor. B. Viſne igitur, quod in artium comparatione poſtremo nobis poſitum eſt, diligentius excutiamus? M. Fiat, ſi quidem tibi ita videtur. B. Præcepta artificum nonne in ſingulis artibus leges vocavimus? M. Factum. B. At vereor ne ſatis circumſpecte id à nobis ſit factum. M. Quamobrem? B. Quia abſurdum videretur, qui artem quamlibet teneret, eum tamen artificem non eſſe. M. Abſurdum. B. Sed qui, quod artis officium eſt præſtet, eum artificem exiſtimabimus, ſive id ſponte naturæ, ſive perpetua conſtantique ratione & facultate quadam faciat. M. Ita reor. B. Qui hanc igitur recte quidvis faciendi vel rationem vel prudentiam teneat, eum artificem appellabimus, modo exercitatione facultatem comparaverit. M. Rectius quam illum alterum, qui nuda præcepta abſque uſu & exercitatione habeat. B. Præcepta igitur illa non exiſtimabimus artem eſſe? M. Minime: ſed artis quandam ſimilitudinem, aut verius umbram. B. Quæ eſt ergo facultas illa civitatum gubernatrix, quam eandem ſive artem, ſive ſcientiam vocabimus? M. Prudentiam mihi velle dicere videris: ex quo, velut fonte, leges omnes, ſi modo ſocietati hominum conſervandæ ſint utiles, proficiſci ac derivari oportet. B. Rem attigiſti. Hæc igitur ſi ſumma & perfecta in quopiam

piam esset, tum natura, non suffragiis regem esse diceremus: liberamque rerum omnium potestatem ei traderemus: sin talem non reperiamus, qui proxime ad illam excellentem naturæ præstantiam accesserit, similitudinem quandam in eo veri regis amplexi etiam Regem appellabimus. M. Apellemus, si ita videtur. B. Et quoniam adversus animi affectiones, quæ possunt, & plerumque solent avertere a vero, ne satis firmus sit, timemus, legem ei velut collegam, aut potius moderatricem libidinum, adjiciemus. M. Non censes igitur rerum omnium arbitrium penes Regem esse debere. B. Minime, Nam eum non solum Regem, sed etiam hominem esse memini, multa per ignorantiam errantem, multa sponte peccantem, multa prope invitum: quippe animal ad omnem favoris & odii auram facile mutabile. Quod vitium naturæ magistratus augere etiam solet: adeo ut hic potissimum sententiam illam ex comœdia veram esse comperiam, OMNES licentia deteriores fieri. Quamobrem legem ei adjungendam censuerunt homines prudentissimi, quæ vel ignoranti viam ostendat, vel aberrantem in viam reducat. Ex his, opinor, intelligis, ὡς ἐν τύπῳ, quodnam ego veri Regis officium esse rear. M. De causa creandorum Regum, de nomine, deque officio, plane mihi satisfecisti, neque tamen si quid adjicere velis repugnabo. Etsi vero animus ad ea quæ restare videntur, properat, unum tamen quod in tota oratione tua nonnihil offendebat, non puto silentio prætereundum: quod videlicet subiniquus Regibus mihi videaris. Idque ipsum etiam antea de te frequenter eram suspicatus, cum te Resp. antiquas, Venetorumque civitatem adeo profuse laudantem sæpe audivissem. B. Non tu Recte hic de me sentiebas. Neque enim ego apud Romanos, Massilienses, Venetos, & si qui alii fuerunt, apud quos potentiora fuerint legum quam hominum imperia, tam suspicio diversam civitatis administrandæ rationem, quam æquitatem: neque multum referre puto Rex, Dux, Imperator an Consul vocetur, qui præsit, modo illud teneatur, eum æquitatis tuendæ causa in magistratu esse collocatum. Imperium enim modo sit legitimum, non est quod de nomine ejus contendamus. Nam & quam nos Venetorum Ducem vocamus, is nihil aliud est, quam Rex legitimus: & Coss. primi non modo Regum insignia, sed imperium etiam retinuerunt. Id modo intererat, quod non unus, sed duo præerant: (quod etiam in perpetuis Lacedæmoniorum Regibus fieri solitum non ignoras) qui non in perpetuum, sed in annum creabantur. Illud igitur quod initio diximus, tenere semper oportet, Reges primum tuendæ æquitati

fuisse constitutos. Id illi si tenere potuissent imperium quale acceperant, tenere perpetuo potuissent: hoc est liberum & legibus solutum. Sed (ut humana sunt omnia) statu rerum in pejus prolabente, quod publicæ utilitatis causa fuerat constitutum imperium, in superbam dominationem vertit. Nam cum libido Regum pro legibus esset (hominesque in potestate infinita & immoderata collocati sibi non temperarent, sed multa gratiæ, multa odiis, multa privatis commoditatibus indulgerent, Regum insolentia legum fecit desiderium. Leges igitur hac de causa inventæ sunt à populis, Regesque coacti, non sua in judiciis licentia, sed quod populus in se dedisset, jure uti. Multis enim edocti erant experimentis, melius libertatem legibus quam Regibus credi: cum alteri multis de causis à vero deflecti possent, altera, adversus preces & minas surda, unum & perpetuum tenorem servarent. Regibus igitur, cetera liberis, hic unus imperio modus est præfinitus, ut suas actiones & orationem ad legum præscripta conformarent: & præmia pœnasque, maxima societatis continendæ vincula, ex earum sanctionibus dividerent. Denique quemadmodum ait summus administrandæ Reipub. Magister, ut Rex esset lex loquens, lex Rex mutus. M. Statim ab initio ita Reges laudaveras, ut eorum majestatem prope augustam & sacrosanctam faceres. Nunc vero velut pœnitentia revocatus, nescio quibus angustiis eos concludis, & in legum prope dicam ergastula conjectis ne liberam quidem orationem permittis: me autem ex magna spe dejecisti. Sperabam enim fore, ut rem (juxta clarissimum historiæ auctorem) inter Deos hominesque pulcherrimam, vel tua sponte, vel à me admonitus, in orationis cursu, in suum splendorem restitueres: quam tu omnibus ornamentis spoliatam in ordinem redegisti: & qui primus in orbe terrarum magistratus, cum angustis circumseptum cancellis prope contemptibilem, nulli certe sano reddidisti optandum. Quis enim sanæ mentis non in mediocri fortuna subsistere privatus malit, quam in perpetuis molestiis, aliorum intentus negotiis, suæ rei negligens, totum vitæ cursum ad alienas rationes componere? Quod si ista regnandi ubique proposita sit conditio, vereor ne major penuria Regum sit futura, quam in prima nostræ Religionis infantia fuerit Episcoporum. Nec miror, si ad hanc formulam spectentur Reges, olim è pascuis, & ab aratro petitos, qui præclarum istum honorem acciperent. B. Vide quæso quanto in errore verseris, qui non fruendæ justitiæ, sed voluptatis causa Reges à populis & nationibus expetitos putes: neque honori locum esse existimes ubi divitiæ & voluptates non affluant.

Qua in re quantum eorum amplitudini detrahas, cogita. Id quo facilius intelligas, confer mihi aliquem ex iis, quos tu videris, Regem velit puellarem puppam vestitum, & ad inanem pompam magno cum fastu, ingenti turba stipatum, produci, cujus tu similitudinem in eo, quem describimus, Rege desideras, confer, inquam, istorum aliquem cum eis, qui olim clari fuerunt: quorum etiam nunc vivit, vigetque & ad posteros celebratur memoria. Illi profecto tales fuerunt, qualem ego modo designavi. Audistine unquam fando Macedonem illum Philippum cum vetula, ut suam causam audiret, roganti respondisset, sibi non esse otium: illaque subjecisset, igitur ne sis Rex. Audistine, inquam, ab anu paupercula Regem tot bellorum victorem, tot gentium dominatorem, sui admonitum officii, paruisse, & quod Regum esset munus agnovisse? Confer igitur hunc Philippum cum Regibus non modo maximis qui nunc in Europa sunt, sed cum omni vetustatis memoria: nullum profecto comperies prudentia, fortitudine, laborum patientia parem: paucos magnitudine ditionis aquales. Agesilaum, Leonidam ceterosque Lacedamoniorum Reges si enumerem, (at quantos viros!) obsoleta videbor exempla proferre. Unum tamen Lacana puella dictum silentio praterire non possum, ea est Gorgo Cleomedis filia. Hac cum videret servum hospiti Asiatico soccos detrahentem, accurrens ad patrem exclamavit, Pater, hospes manus non habet. Quo ex puella dicto de tota Laconica disciplina, Regumque domestica consuetudine facile judicare potes. At qui ex hac rustica sed virili disciplina prodierunt, hac, qualiacunque sunt, pepererunt: ex ista vero Asiatica, qui maxima regna, per manus à majoribus tradita, per luxuriam & ignaviam amiserunt. Et, ut veteres omittam, talis fuit non adeo pridem apud Galecos Pelagius, qui in Hispania Saracenorum opes primus labefactavit, apud hunc quamvis

—Ignemque laremque,
Et pecus, & dominos communis clauderet umbra:

adeo tamen Hispanos Reges ejus non pudet, ut in maxima gloria ponant quod ab eo sint oriundi. Sed cum hic locus longiorem postulet disputationem, unde sumus digressi redeamus. Nam quod tibi sum pollicitus, ostendere quam primum cupio, non à me confictam fuisse hanc regnandi formulam, sed clarissimis omnis memoria viris idem visum fuisse: breviterque, unde hac hauserim, fontes commonstrabo. Libri sunt M. T. Ciceronis omnium consensu laudatissimi, qui de officiis inscribuntur: horum è secundo libro hac ad verbum sunt: Mihi quidem non apud Medos solum, ut ait

Herodo-

Herodotus, sed etiam apud majores nostros justitiæ fruendæ causa videntur olim bene morati Reges constituti. Nam cum premeretur initio multitudo ab iis, qui majores opes habebant, ad unum aliquem fugiebant virtute præstantem, qui cum probiberet injuria tenuiores, æquitate constituenda summos cum infimis pari jure retinebat. Eademque constituendarum legum causa fuit, quæ Regum. Jus enim semper est quæsitum æquabile, neque enim aliter esset jus. Id si ab uno bono & justo viro consequebantur, eo erant contenti: cum id minus contingebat, leges sunt inventæ, quæ cum omnibus semper una atque eadem voce loquerentur. Ergo hoc quidem perspicuum est, eos ad imperandum deligi solitos, quorum de justitia magna esset opinio multitudinis. Adjuncto vero ut iidem prudentes haberentur, nihil erat, quod homines his autoribus non posse consequi se arbitrarentur. *Vides ex his verbis, opinor, quam & Regum & legum expetendarum Cicero causam fuisse existimet. Possem hic testem & adstipulatorem laudare Xenophontem, non minus rebus bello gestis quam Philosophiæ studio nobilem, nisi eum tam familiarem tibi esse scirem, ut ejus omnes sententias notas habeas. Platonem vero & Aristotelem & si non ignoro quanti eos facias, in præsentia omitto. Malo enim è mediis rerum actionibus homines illustres, quam è gymnasiorum umbris accersere in subsidium. Stoïcum vero Regem, qualis à Seneca in Thyeste describitur, multo minus sum arbitratus tibi à me producendum. Non tam quod illa veri Regis imago perfecta non sit: quam quod illud Principis boni exemplar magis animo informari, quam aliquando sperari posset. Sed & ne in iis, quos produxi, calumniæ locus esset, non è solitudine Scytharum Reges proposui, qui vel suos distringerent equos, vel aliud operis, quod multo magis à nostris moribus abhorreret, facerent: sed è media Græcia: & qui illis ipsis temporibus, quibus omnibus honestis artibus Græci fuerunt florentissimi, aut maximis nationibus, aut bene moratis præerant civitatibus: & ita præfuerunt, ut & vivi apud suos in maximo fuerint honore, & mortui posteris præclaram sui memoriam reliquerint. M. Hic ego, si postules quid sentiam, vix audeo fateri tibi vel meam inconstantiam, vel timiditatem: vel si quo alio nomine tibi libeat id vitium appellare. Nam quoties ista, quæ à te modo recitata sunt, apud historiæ præstantissimos lego scriptores, vel à sapientissimis hominibus, quorum autoritatem non ausim defugere, laudari audio, & ab omnibus bonis probari, non modo vera, recta, sincera, sed etiam fortia,*

fortia, & splendida mihi videntur. Rursus quoties oculos ad nostri temporis munditias & elegantiam refero, antiquitas illa sancta & sobria, sed horrida tamen, & nondum satis expolita fuisse videtur. Sed hæc fortasse alias per ocium: nunc vero, siquidem videtur, quod instituisti, perge prosequi. B. Visne igitur ut breviter, quæ dicta sunt, colligamus? ita maxime intelligemus quid sit præteritum: & si quid temere sit concessum, facillime retractabimus. M. Maxime. B. Primum igitur convenit inter nos, homines à natura ad societatem & vitæ communionem esse factos. M. Convenit. B. Ejus quoque societatis custodem Regem electum, virum summa virtute præstantem. M. Ita est. B. Et velut hominum inter ipsos discordiæ, necessitatem Regis creandi attulerunt, ita Regum in subditos injuriæ, in causa fuerunt, ut leges desideraremus. M. Fateor. B. Leges igitur specimen artis Regiæ, ut præcepta medicinæ, artis medicæ censuimus. M. Sic est. B. Tutius autem esse, (quoniam in neutro singularem, & exactam suæ artis peritiam posuimus) ut uterque ex artis illis præscriptis quam temere curet, videtur. M. Tutius certe. B. Artis autem medicæ præcepta non unius generis visa sunt. M. Quo pacto? B. Quædam enim sunt tuendæ valetudinis: aliæ instaurandæ. M. Rectè. B. Quid regiæ artis? M. Totidem, opinor, sunt genera. B. Proximum ergo videtur, ut consideremus illud. Putesne medicos omnes morbos, & eorum remedia ita exactè tenere posse, ut nihil præterea, ad eorum curationem, requiri posset? M. Minime. Nam & multa morborum genera nova, omnibus fere seculis, suppullulant: & nova item singulorum remedia, singulis prope annis, aut hominum industria reperiuntur, aut è regionibus longinquis apportantur. B. Quid civitatum leges? M. Eadem certe videtur earum ratio. B. Igitur nec omnes morbos medici, nec civitatum Reges ex artium suarum, quæ scripta quidem traduntur, præceptis, vel vitare vel sanare possunt. M. Non posse arbitror. B. Quid si igitur vestigemus, quibus de rebus leges in civitatibus sanciri possint: quæ vero legibus comprehendi non possint? M. Operæ pretium faciemus. B. Permultæ & permagnæ mihi res videntur, quæ nullis legibus contineri queant. Primum omnia, quæ in deliberationem futuri temporis cadunt. M. Omnia. B. Deinde multa præterita: qualia sunt ea, in quibus veritas conjecturis quæritur, testibus confirmatur, aut tormentis exprimitur. M. Scilicet. B. In his igitur quæstionibus explicandis quæ erunt Regis partes? M. Non longo hic opus esse video sermone, cum Reges

in iis, quæ in provisione futuri temporis posita sunt, adeo sibi non arrogent summam potestatem, ut ultro prudentiores in consilium sibi advocent. B. Quid in his, quæ conjecturis colliguntur, testibus convincuntur? qualia sunt cædis, adulterii, veneficii crimina? M. *Ista causidicorum ingeniis excutiuntur, eruuntur solertia, eaque fere judicum sententiis permitti video: B. Et recte fortasse: nam si Rex privatas singulorum Civium causas audire velit, quando ei vacabit de bello, de pace, de iis negotiis, quæ Reip. incolumitatem continent & conservant, cogitare? Denique quando licebit nihil agere? M. Nec ego rerum omnium cognitionem ad unum Regem velim deferri: neque, si deferatur, unus omnibus omnium causis sufficere poterit. Itaque placet mihi magnopere consilium illud non minus sapiens, quam necessarium, quod Mosi socer dedit, de onere judicandi in multos partiendo. De quo non dicam pluribus, quando historia omnibus est nota. B. Sed & hi judices, opinor, ex legum præscripto jus dicent. M. Dicent profecto. Sed, ut video, pauca sunt de quibus legibus caveri possit, præ ut illa sunt, de quibus non possit. B. Accedit alia res non minoris difficultatis: quod nec ea omnia, de quibus leges rogantur, præscriptionibus certis contineri possunt. M. Quo pacto? B. Juris prudentes, qui plurimum suæ arti tribuunt, quique se sacerdotes justitiæ haberi volunt, negociorum tantam esse multitudinem confitentur, ut prope infinita videri possit: quotidieque in civitatibus nova flagitia, velut ulcerum genera, provenire ajunt. Quid hic aget legum lator, qui leges ad præsentia & præterita accommodat? M. Non multum, nisi divinus quispiam sit. B. Accedit & alia, nec ea parva, quædam difficultas, quod in tanta condicionis humanæ inconstantia nihil ulla fere ars in universum stabile & firmum præcipere potest. M. Nihil verius. B. Tutius igitur videtur esse, & perito medico de salute ægrotantis, & Regi de statu civitatis credi: nam & medicus, præter artis præscriptum infirmum vel consentientem, vel interim invitum sæpe sanabit. Et Rex novam, & tamen utilem legem civibus aut persuasis, aut etiam invitis imponere potest. M. Non video quid vetet. B. Hæc autem uterque cum facit, num tibi videtur præter legem quisque suam facere? M. Mihi quidem ex arte uterque. Nam ante posuimus non illam, quæ præceptis constat, artem esse, sed vim animo comprehensam, qua in materia pertractanda, quæ artibus est subjecta, artifex uti solet. Illud autem (siquidem ex animo loqueris) gaudeo, te veritatis ipsius velut interdicto*

coactum

coactum, ut Regem, unde vi dejectus erat, eo restitueres. B. Mane: nondum omnia audisti. Est enim in legum imperio aliud incommodum. Lex enim quasi pertinax & imperitus quispiam officii exactor, nihil rectum putat, nisi quod ipsa jubet. Apud Regem vero, infirmitatis & temeritatis est excusatio: & veniæ in errore deprehenso locus. Lex surda, inhumana, inexorabilis est. Adolescens lubricum ætatis causatur, mulier infirmitatem sexus, alius paupertatem, ebrietatem, amicitiam. Quid ad hæc lex? I, lictor, colliga manus, caput obnubito, verberato, arbori infelici suspendito. Non ignoras autem quam sit periculosum, in tanta hominum fragilitate, in sola innocentia spem salutis habere collocatam. M. Rem procul dubio periculi plenam narras. B. Hæc certe quoties in mentem veniunt, quosdam nonnihil commoveri video. M. Nonnihil mihi narras. B. Itaque cum, quæ supra nobis posita sunt, diligentius mecum expendo, vereor ne in hac parte medici & Regis collatio satis commodè introducta videatur. M. Qua in parte? B. Cum utrunque à præceptorum servitute liberavimus, & prope liberam curandi potestatem dedimus. M. Quid hic te potissimum offendit? B. Ubi audieris, tum ipse judicabis. Duæ à nobis positæ sunt causæ, cur non expediat populis, ut Reges legibus solverentur; amor videlicet, & odium, quæ animos hominum in judicando transversos agunt. At in medico timendum non est, ne quid per amorem peccet, quippe qui ab ægroto, valetudine restituta etiam speret mercedem. Quod si medicum ægrotus precibus, pollicitationibus & pecunia adversus caput suum solicitari intelligat, alium accersere medicum licebit; aut si alterius copia non erit, tutius esse reor à libris quantumvis surdis remedium, quam à medico corrupto petere. Quod autem de legum immanitate questi sumus, vide an satis nobis constemus. M. Quomodo! B. Regem optimum, qualem magis animo quam oculis videre possumus, nullis legibus adstringendum censuimus. M. Nullis. B. Quamobrem? M. Opinor quia, juxta Paulum, ipse & sibi, & aliis esset lex, ut cujus vita exprimat, quod legibus jubetur. B. Recte judicas, &, quod tu magis fortasse mireris, aliquot ante Paulum seculis hoc ipsum viderat Aristoteles, naturam sequutus ducem, quod ideo dico, ut quod ante probatum fuerat, manifestius videas, eandem scilicet Dei & naturæ vocem esse. Verum ut quod instituimus agamus, qui leges primi condiderunt, quid

eos spectasse dicemus? M. Æquitatem, opinor, ut antea dictum est. B. Ego nunc non id quæro, quem finem spectarint; sed potius quod exemplar sibi proposuerint. M. Istud etsi fortasse intelligo, velim tamen explices, ut, si recte sentio, meum judicium confirmes: sin secus, emendes errorem. B. Scis, opinor, quod sit animi in corpus imperium. M. Scire videor. B. Nec illud etiam ignoras, quæcunque non temere gerimus, eorum prius in animis nostris quandam inesse imaginem: eamque longe perfectiorem operibus, quæ ad illud exemplar summi etiam artifices effingunt & velut exprimunt. M. Equidem hoc mecum ipse & in dicendo & scribendo plerunque experior: sentioque non minus animo verba, quam rebus animum deesse. Nam neque noster animus in hoc obscuro & turbido corporis carcere conclusus rerum omnium subtilitatem perspicere potest: neque in animo rerum utcunque prævisas imagines ad alios oratione possumus ita perferre, ut non multo sint inferiores illis, quas noster sibi conformavit intellectus. B. Leges ergo qui tulerunt, quid spectasse eos dicemus? M. Prope videor intelligere quid velis: nempe perfecti illius Regis imaginem eos in consilio habuisse: & ad eam quam proxime poterant simulachrum quoddam expressisse non corporis sed cogitationum: idque pro legibus esse voluisse, quod ille bonum & æquum fuisset arbitraturus. B. Recte intelligis. Hoc enim ipsum dicere volui. Nunc vero velim consideres qualem illum ab initio Regem constituerimus. Nonne firmum adversus odium, amorem, iram, invidiam, cæterasque animorum perturbationes? M. Talem certe nos eum finximus: aut hominibus illis priscis etiam fuisse credidimus. B. Leges vero ecquid ad imaginem ejus latæ videntur? M Nihil similius. B. Durus igitur & inexorabilis nihilo minus bonus Rex quam bona lex. M. Æque durus. Sed cum neutrum mutare queam, aut velle debeam, tamen utrumque, si queam, nonnihil inflectere velim. B. Atqui Deus ne pauperis quidem vult ut in judicio misereamur, sed id unum, quod rectum est & æquum, nos jubet intueri, & secundum id unum pronunciare. M. Agnosco sententiam, & veris vincor. Quando igitur Regem solvere legibus non licet, quis tandem erit legislator, quem ei tanquam pædagogum dabimus? B. Quem censes potissimum huic muneri præficiendum? M. Ego, si me interrogas, ipsum Regem. Nam in reliquis fere artibus ab artificibus præcepta earum tradi videmus: quibus & ipsi memoriæ confirmandæ caussa, velut commentariis utantur, & alios sui commoneant officii. B. Ego contra nihil interesse video; Regemne liberum

& solu-

& solutum legibus relinquamus, an ei tribuamus legum jubendarum potestatem. Nemo enim se sponte vinculis induet. Ac nescio an præstet solutum relinquere quam circundare vinculis nihil profuturis, quippe quæ ubi volet exuat. M. At tu quando legibus potius quam Regibus regni gubernacula credis, vide quæso ne huic, quem verbo tenus Regem facis, Tyrannum imponas, qui cum

Imperio premat, & vinclis & carcere frenet,

ac tantum non compedibus oneratum in agrum mittat, aut in pristinum dedat. B. Bona verba: neminem ego ei dominum impono. Sed populo, qui ei imperium in se dedit, licere volo, ut ejus imperii modum ei præscribat: eoque jure, quod populus in se dederit, ut Rex utatur, postulo. Neque has leges per vim, ut tu interpretaris, imponi volo, sed communicato cum Rege consilio, communiter statuendum arbitror, quod ad omnium salutem communiter faciat. M. Populo igitur vis hanc provinciam tribuere? B. Populo sane, nisi tu fortasse aliter sentis. M. Nihil minus æquum videtur. B. Quamobrem? M. Nosti illud, Bellua multorum capitum. Scis, opinor, quanta sit populi temeritas, quanta inconstantia. B. Ego nunquam existimavi universi populi judicio eam rem permitti deberi: sed ut prope ad consuetudinem nostram ex omnibus ordinibus selecti ad Regem in consilium coirent. Deinde ubi apud eos προβούλευμα factum esset, id ad populi judicium deferretur. M. Tuum quidem consilium satis intelligo: sed nihil hac tam diligenti cautione mihi proficere videris. Regem non vis legibus esse liberum. Quamobrem? Quia, opinor, intra hominem duo sævissima monstra cupiditas & iracundia perpetuum cum ratione bellum gerunt: expetitæ sunt leges quæ licentiam eorum comprimerent & nimium exultantia ad justi imperii respectum revocarent. Quid isti consultores è populo dati? Nonne & ipsi eodem illo intestino bello vexantur? Nonne eisdem, quibus Rex, malis conflictantur? Quanto igitur plures adjunxeris Regi velut assessores, tanto major stultorum erit numerus: à quo quid exspectandum sit, vides. B. At ego longe aliud, ac tu opinaris, exspecto. Id autem cur exspectem, dicam. Primum non omnino verum est, quod tu putas, nihil ad rem facere multitudinis advocationem, quorum è numero nemo fortassis erit excellenti sapientia præditus. Non enim solum plus vident ac sapiunt multi, quam unus eorum seorsum, sed etiam quam unus, qui quemvis eorum ingenio &

prudentia præcedat. Nam multitudo fere melius quam singuli de rebus omnibus judicat. Singuli enim quasdam habent virtutum particulas, quæ simul collatæ unam excellentem virtutem conficiunt. Quod in medicorum pharmacis, ac in primis in antidoto eo, quod Mithridaticum vocant, perspicuè cerni potest. In eo enim pleraque res per se noxiæ ubi confusæ fuerint, salutare adversus venena remedium afferunt. Similiter in hominibus aliis tarditas & cunctatio, aliis præceps temeritas obest: hæ in multitudine commixtæ temperamentum quoddam, &, quam in omni genere virtutis quærimus, mediocritatem pariunt. M. Sit, quando ita vis, penes populum ut leges ferat, & perferat: sint Reges velut tabulariorum custodes. At cum leges inter se pugnare videbuntur, aut non satis diserte aut perspicue cavebunt, nullasne Regis partes esse voles: præsertim cum si omnia è scripto dijudicare velis, necesse sit multa sequi absurda? Et, ut vulgatissimo utar exemplo, legis illius in scholis decantatæ, Peregrinus si in murum ascendat, capite luito. Hic quid absurdius fieri potest, quam salutis publicæ autorem, qui hostes subeuntes dejecit, ipsum tanquam hostilia ausum ad supplicium rapere? B. Nihil. M. Probas igitur vetus illud, summum jus, summa injuria. B. Equidem probo. M. Si quid hujus generis in judicium veniat, miti interprete opus est, qui leges, ad utilitatem omnium latas, viris bonis & nullo in scelere deprehensis, calamitosas esse non patiatur. B. Recte sentis, neque, si satis animadvertisti, aliud à me in tota hac disputatione quæsitum est, quam ut illa Ciceroniana lex sancta & inviolabilis esset: Populi salus suprema lex esto. Igitur si quid tale in judicium venerit, ut non sit obscurum quid bonum & æquum sit: regiæ partes erunt prospicere, ut lex ad illam, quam dixi, regulam dirigatur. Sed tu mihi Regum nomine plus postulare videris quam qui eorum imperiosissimi sunt, sibi sumant. Scis enim ad judices rejici solere hoc genus quæstionum, cum aliud lex dicere, aliud legis autor voluisse videtur: perinde atque illas, quæ de ambiguo jure aut legum inter se discordia oriuntur. Itaque his de rebus gravissimæ sunt patronorum in foro contentiones, & rhetorum præcepta diligentissime tradita. M. Scio ista fieri quæ dicis. Sed mihi in hac parte non minor injuria fieri videtur legibus quam Regibus. Satius enim puto ex unius viri boni sententia statim litem finire, quam ingeniosis hominibus, & interdum veteratoribus, obscurandi potius quam interpretandi leges potestatem dari.

Nam

Nam dum non solum de causis litigantium, sed de gloria ingenti inter patronos contenditur, interim lites aluntur, jus, fas, æquum, iniquum in discrimen vocatur: &, quod Regi negamus, hominibus inferiorum ordinum permittimus, plerumque non tam veri quam litigandi studiosis. B. *Oblitus mihi videris quidnam inter nos nuper convenit.* M. *Quidnam id est?* B. *Regi optimo qualem initio descripsimus, adeo libera omnia permittenda, ut ne legibus quidem ullis opus esset. At cum uni è multitudine is honor habetur, qui non multa sit aliis excellentior, aut etiam quibusdam inferior, periculosam esse liberam istam & solutam legibus licentiam.* M. *Hoc vero quid ad legum interpretationem?* B. *Plurimum. Nisi forte non animadvertis quod alii verbis infinitam illam & immoderatam potestatem, quam antea Regi negaveramus, ei restituamus? nempe, ut pro animi libidine omnia sursum deorsum verset.* M. *Istud ego si facio, certe imprudens facio.* B. *Dicam ego apertius, ut intelligas. Cum Regi legum interpretationem concedis, hanc tribuis ei licentiam, ut lex non dicat quod lator sentit, aut quod in commune sit æquum & bonum, sed quod in rem sit interpretis: utque is ad omnes eam actiones, commodi sui causa, velut Lesbiam regulam, inflectat. Ap. Claudius in decemviratu legem tulerat æquissimam, ut in liberali causa vindiciæ secundum libertatem darentur. Quid apertius dici poterat? At interpretando idem autor legem suam fecit inutilem. Vides, opinor, quantam uno versu des Principi licentiam: nempe, ut, quod volet ille, dicat lex: quod nolit, non dicat. Id si semel recipiamus, nihil proderit bonas leges condere, quæ Principem bonum sui officii admoneant, malum circumscribant. Imo, ut dicam apertius, nullas omnino leges habere præstaret, quam liberum latrocinium, atque etiam honoratum sub legis prætextu, tolerari.* M. *Putasne Regum aliquem fore tam impudentem, ut famæ opinionisque omnium de se nullam sit prorsus rationem habiturus: aut tam sui suorumque oblitum, ut in eorum pravitatem degeneret, quos ipse ignominia, carceribus, bonorum publicatione, gravissimis denique suppliciis coërcuerit?* B. *Non credamus ista fore, nisi jam pridem facta sint, idque totius orbis maximo malo.* M. *Ubi tandem hæc facta narras?* B. *Ubi, rogas? tanquam non omnes per Europam nationes non modo viderint, sed etiam senserint, quantum rebus humanis invexerit mali non dico immoderata potestas, sed effrena Romani Pontificis licentia. Ea quam ex modicis*

& in speciem honestis acceperit initiis, quam nihil minus potuerit ab incautis timeri, nemo ignorat. Primum leges erant nobis propositæ non modo è penitissimis naturæ arcanis erutæ, sed ab ipso Deo latæ, à Spiritu ejus per prophetas explicatæ, postremo à Dei Filio, eodemque Deo, confirmatæ, tot laudatissimorum hominum scriptis commendatæ, vita expressæ, sanguine consignatæ. Neque alius in tota lege locus aut diligentius, commendatius, aut explicatius traditus, quam is, qui est de officio Episcoporum. Illis autem legibus cum nulli sit fas quicquam adjicere, abrogare, derogare, immutare, una restabat interpretatio, eam Rom. Episcopus cum sibi arrogasset, non modo reliquas oppressit Ecclesias, sed Tyrannidem sævissimam omnium quæ unquam fuerunt, sibi vendicavit: nec hominibus tantum, sed angelis etiam imperare ausus, Christum plane in ordinem redegit: nisi id non est in ordinem redigere, ut quod tu velis, in cœlo, in terris, apud inferos sit ratum: quod Christus jussit, ita demum sit ratum, si tu velis. Nam si in rem tuam parum videatur lex facere, ita interpretando poteris deflectere, ut non modo per tuum os, sed ex animi tui sententia loqui cogatur Christus. Christo itaque per os Pontificis Romani loquente, Chilperico Pipinus, Joanni Navarro Ferdinandus Arragonius est substitutus: filius in patrem, cives in Regem arma impia sumpserunt. Christus veneno imbutus, deinde ipse veneficis coactus est, ut veneno tolleret Henricum Lucemburgium. M. Hæc ego non nunc primum audio, sed de ista legum interpretatione apertius audire aveo. B. Unum tibi proponam exemplum, è quo totum hoc genus quantum valeat, facile intelligas. Lex est, Oportet Episcopum esse unius uxoris virum. qua lege quid apertius, quid explicatius dici potest? Unam uxorem, ille, Unam Ecclesiam, interpretatur. quasi ea lex non libidini sed avaritiæ Episcoporum reprimendæ sit posita. Hæc autem explicatio etsi nihil ad rem facit, tamen sententiam sane honestam & piam continet, nisi eam rursus idem alia interpretatione vitiasset. Quid ergo hic Pontifex comminiscitur? Variat, inquit, personis, caussis, locis, temporibus. Quidam ea nobilitate sunt, ut eorum fastui nullus Ecclesiarum numerus possit sufficere. Quædam rursus adeo pauperculæ sunt Ecclesiæ, ut ne monacho quidem nuper mendico, nunc mitrato, suppetat inde victus, si nomen Episcopi tueri velit. Inventa est ratio ex illa callida juris interpretatione, ut unius Ecclesiæ Episcopi dicantur, aliæ eis commendentur?

omnes

omnes exspolientur. Dies me deficiet, si fraudes colligere velim, quæ adversus unam legem quotidie excogitantur, sed hæc etsi indigna sint, & nomine pontificio & homine Christiano, tyrannis eorum ibi non constitit. Ea est enim omnium rerum natura, ut ubi semel in præceps ire cœperint, nusquam ante consistant, quam ad interitum labantur. Vis illustri exemplo tibi hoc commonstrem? Meministine cujusquam inter Impp. Romani sanguinis, qui fuerit aut crudelior aut nequior quam C. Caligula. M. Nullus, quod sciam, fuit. B. Quod autem nequissimum ejus facinorum putas? Non illa dico, quæ Pontifices in casibus reservatis numerant, sed in reliqua ejus vita. M. Non succurrit. B. Quale tibi illud videtur, quod equum, nomine Incitatum, ad cœnam invitavit? quod hordeum aureum apposuit? quod Consulem designavit? M. Omnino nequiter factum. B. Quid illud, quod eundem sibi collegam in sacerdotio adscivit? M. Serione hæc narras? B. Serio certe. Neque adeo miror tibi hæc videri conficta. Sed noster ille Jupiter Romanus, hæc ut vera posteris videantur, perfecit. Julium dico tertium Pontificem: qui mihi videtur certamen de principatu nequitiæ cum homine nequissimo C. Caligula sibi instituisse. M. Quid is fecit ejus generis? B. Simiæ suæ custodem, hominem prope nequiorem bestia nequissima, collegam sibi in Sacerdotio cooptavit. M. Alia legendi fortasse causa fuit. B. Narrantur & aliæ: sed ego selegi honestissimam. Igitur cum tantus non modo Sacerdotii contemptus, sed etiam humanitatis oblivio ex ista leges interpretandi licentia sit nata, vide ne istam potestatem exiguam putes. M. At mihi veteres non videntur tam magnum existimasse hoc interpretandi munus, quam tu id videri vis. Quod vel hoc uno argumento intelligi potest, quod imperatores Romani jurisconsultis id permiserint. Quæ una ratio totam istam verbosam tuam disputationem evertit. Neque solum id, quod de magnitudine istius potestatis dixisti, refellit, sed illud quoque, quod tu maxime vitas, perspicue declarat, quam aliis potestatem de jure respondendi dederunt, eam ipsis non fuisse negatam, si id munus exercere voluissent, aut per occupationes potuissent. B. Quod ad Impp. Romanos attinet, quos, nullo neque judicio neque utilitatis publicæ respectu, milites sibi præficiebant, hi sub hanc Regum, quam descripsimus, formulam non veniunt: ut qui à genere hominum scelestissimo, & fere scelestissimus quisque, eligebantur, aut ipsi per vim in eum locum irrumpebant. Quod autem jurisconsultis potestatem respondendi de jure dederint, non reprehendo. Et si enim ea maxima est, at ante dixi, tutius iis

 tamen

tamen creditur, quibus Tyrannidis instrumentum esse non potest. Deinde pluribus credebatur, quos mutua reverentia continebat in officio: ut si à recto declinassent, alterius responso refellerentur. Qui si etiam in fraudem consensissent, supererat judicis auxilium, cui non erat necesse pro lege habere quicquid responsum à jureconsulto fuisset. Supererat & Imperator, qui legum violatarum pœnas expetere poterat. Tot vinculis cum tenerentur astricti, pœnamque graviorem timerent, quam exspectarent fraudis præmium: vides, opinor, non adeo magnum ab isto genere hominum timendum fuisse periculum. M. Est ne præterea quod de Rege dicas? B. Primum, si tibi videtur, paucis colligamus quæ dicta sunt: ita facilius, si quid prætermissum sit, intelligemus. Ita censeo faciendum. B. De origine & causa creandorum Regum & legum, satis convenire videbamur: de auctore legis, non item. Sed visus est mihi tandem, etsi subinvitus, tamen vi ipsa veritatis coactus, consensisse. M. Certe non modo potestatem legum jubendarum, sed etiam eas interpretandi, & quidem me patrono strenue reclamante, Regi abstulisti. Qua in re vereor ne si res palam fiat, aliquando prævaricationis coarguar: adeo facile bonam, ut ab initio videbatur, causam mihi de manibus extorqueri sum passus. B, Bono animo es: nam si quis in hac causa te prævaricationis insimulet, ego tibi gratuitum patrocinium polliceor. M. Istud fortasse brevi experiemur. B. Multa etiam negotiorum genera nobis visa sunt, quæ nullis legibus comprehendi possint. Quorum partem ad judices ordinarios, partem ad consilium, Rege non invito rejecimus. M. Factum quidem memini. Atque id cum faciebas, scisne quid mihi in mentem veniebat? B. Qui possum, ni tu dixeris? M. Videbaris mihi Reges quodammodo similes effingere sigillis lapideis, quæ plerunque in capitulis columnarum ita niti videntur, ac si totam structuram sustineant: cum tamen reverà nihilo plus oneris ferant quam quivis alius lapis. B. Quid, bone Regum patrone: quereris me parum oneris eis imponere, cum illi dies noctes nihil aliud agunt, quam ut socios oneri ferendo quærant, aut in quos omnino se exonerent? Et tu interim indignari videris, quod laborantibus subsidium feram. M, Ego quoque libenter istas auxiliares copias recipio, sed tales velim, quæ serviant, non quæ imperent: quæque viam præmonstrent, non quo velint ducant, aut verius pertrahant, vel tanquam machinam impellant: nec

aliam

aliam potestatem Regi relinquant, nisi ut eis assentiat. Itaque jam dudum exspecto, ut, absoluto de Rege sermone, ad Tyrannos, aut quoquam alio divertas. Regem enim tam angustis finibus inclusisti, ut verear ne, si diutius immoremur, è maximis opibus ac summa dignitate velut in desertam aliquam insulam eum releges, ubi, omnibus exutus honoribus, in egestate & miseriis consenescat. B. Tu metuebas, ut præ te fers, prævaricationis crimen. At ego metuo ne Regi, quem defendere conaris, calumniando noceas. Primum ego eum non otiosum esse volo, nisi tu architectos otiosos esse statuas: Deinde bonis ministris & amicis, quos ego non velut custodes adjeci, sed ab ipso in partem laboris acciri volui, eum spolias, eisque abactis cohortem nebulonum circundas, qui metuendum eum suis reddant: neque formidabilem fore putas, nisi magnam nocendi potestatem ei relinquamus. Ego amari à suis eum volo: nec terrore civium, sed benevolentia, septum esse: quæ sola arma Reges inexpugnabiles efficiunt, id, nisi tu repugnes, brevi me effecturum spero. Nam ex iis, quas tu vocas angustias, in lucem eum educam: unaque lege tantum ei autoritatis & amplitudinis adjiciam, ut eo si amplius optet, impudens tibi videri possit M. Istud quidem audire aveo: B. Igitur, ut quam primum cupiditati tuæ satisfaciam, rem ipsam aggrediar. Paulo ante confessi sumus nullam legem ita diserte ulla de re cavere posse, ut malitiosa calliditas locum fraudi non inveniat. Id fortasse exemplo proposito facilius intelligetur. Cautum est legibus, ne patres Sacerdotia sua spuriis suis traderent. Hic in re, ut videtur, aperta, fraus tamen inventa est: ut pater alium substituat: isque spurio prioris domini idem Sacerdotium tradat. Deinde cum esset diserte adscriptum legi, ne quod pater aliquando sacerdotium tenuisset, filius ulla ratione teneret: neque hac cautione quidquam profectum est. Reperta est enim adversus eam illa coitio inter Sacerdotes, ut uterque alterius filium sibi substitueret. Id quoque cum vetitum esset, etiam novo genere fraudis lex elusa est adversus patrem litigator supponitur, qui fingat sibi in id Sacerdotium jus esse. Dum pater cum supposito sycophanta umbratili pugna velitatur, filius à Pontifice Romano Sacerdotium petit, si neutri litigantium in illud sit jus: utrumque litigatorem volentem ac cedentem ultro vincit, & paterno sacerdotio, per paternam prævaricationem, potitur filius. Vides in una lege quot fraudum genera sunt inventa. M. Video. B. Nonne tibi legum latores hic prorsus idem facere videntur

dentur

dentur quod medici, qui cum eruptiones pituitæ aut alterius humoris noxii, adhibito emplastro compescere nituntur, humor uno inhibitus loco pluribus simul exitum quærit: ac velut hydra quædam uno reciso capite multa renascentia profert? M. Nihil similius. B. Quod medico fuerat initio faciendum, ut totum semel corpus noxiis humoribus levaret, nonne idem hoc loco civilis medicus facere debet, ut civitatem universam levet malis moribus? M. Istam etsi difficilem, tamen veram esse reor curandi rationem. B. Et hoc si obtineri queat, paucis arbitror opus esset legibus. M. Ita prorsum res habet. B. Hanc medecinam qui adhibere poterit, nonne tibi videtur solus plus in publicum collaturus, quam omnes omnium ordinum conventus ad legum rogationem coacti? M. Longe plus procul dubio. Sed, ut Comici verbis utar, quis erit hic tam potens cum tanto munere? B. quid si has partes Regi mandemus? M. Lepide profecto, quæ pronæ erant & facilia, ea populo universo commisisti: si quid arduum est & asperum, id Regi etiam soli mandabis, tanquam non satis habeas eum vinculis constrictum tot claustris circumdare, ni onus gravissimum, sub quo etiam subcumbat, imponas. B. Non est ita, sed rem ab eo facilem non contendimus, sed ut exorari se sinat, oramus. M. Quid id tandem est? B. Ut quales patres erga liberos esse debere censeat, talem erga cives (quos liberorum loco habere debet) in omni vita se præstet. M. Quid istud ad rem? B. Hæc profecto una, certe summa, adversus mores corruptos est medicina. Ac ne meum putes hoc commentum esse, audi Claudianum:

Tu civem, patremque geras. Tu consule cunctis,
Nec tibi: nec tua te moveant, sed publica vota.
In commune jubes si quid, censesque tenendum,
Primus jussa subi. Tunc observantior æqui
Fit populus, nec ferre negat, cum viderit ipsum
Auctorem parere sibi. Componitur orbis
Regis ad exemplum. Nec sic inflectere sensus
Humanos edicta valent, ut vita regentis.
Mobile mutatur semper cum Principe vulgus.

Noli existimare poëtam summo ingenio & doctrina præditum frustra credere tantam in hac re vim esse positam: est enim vulgus ad eorum imitationem adeo compositum, in quibus aliqua probitatis imago elucet, adeo mores eorum exprimere conatur, ut

quorum admiratur virtutem, eorundem etiam quædam vitia in sermone, vestitu, incessu reddere conetur. In Regum vero cultu, moribus oratione assimulanda se exercent non solum imitandi studio, sed etiam ut per adulationem in potentiorum animos sese insinuent, & rem, honores, potentiam, his artibus aucupentur, quippe qui natura comparatum sciant, ut non modo nos, nostraque amemus, sed similitudinem nostri, licet vitiosam, in aliis amplectamur. Hoc autem quod non improbe & superbe flagitamus, sed precario impetrare conamur, majorem longe vim habet, quam legum minæ, quam suppliciorum ostentatio, quam militum copiæ. Hoc populum sine vi reducit ad modestiam, Regi civium benevolentiam conciliat, publice tranquillitatem, privatim singulorum opes auget & tuetur. Cogitet igitur assidue Rex se in orbis theatro positum, omnibusque ad spectaculum propositum, nullum dictum aut factum suum latere posse.

——— nec posse dari regalibus unquam
Secretum vitiis. Nam lux altissima fati
Occultum nil esse sinit: latebrasque per omnes
Intrat, & abstrusos explorat fama recessus.

Quanta igitur Principibus in utranque partem adhibenda est cautio? cum neque vitia, neque virtutes eorum latere queant? neque sine magna rerum mutatione vulgari? Quod si quis adhuc dubitat, quantum in vita Principis momentum sit ad emendationem disciplinæ publicæ, is ponat ante oculos Romæ nascentis primordia. Populus ille rudis bonarum artium, è pastoribus & convenis, nequid dicam durius, collectus, ipse natura ferox, Regem nactus ferocissimum, cum velut castra posuisset, ad vicinarum gentium pacem sollicitandam, & arma lacessenda, quantum putas vicinorum odium, quantum pavorem fuisse? Idem ille populus cum Regem pium & justum sibi præfecisset, ita repente mutatus est, ut eum cultui deorum & justitiæ deditum, prope nefas violare vicinis sit visum: iis, inquam, vicinis, quorum agros antea vastaverat, urbes incenderat, liberos & propinquos id servitutem abduxerat. Quod si in illa morum immanitate & temporum incultu tantum Numa Pompilius, è gente inimica paulo ante Rex accitus, potuit: quid expectabimus, aut potius quid non expectabimus, ab iis Principibus, qui propinquitatibus & clientelis & vetustis opibus

opibus ſubnixi, imperium accipiunt? qui in eam ſpem nati & educati ſunt? Quantum autem eorum animos ad virtutem accendere debet, quod non unius diei laudem, ut hiſtriones fabula bene acta, ſperent, ſed ætatis ſuæ benevolentiam & admirationem & perpetuam ad poſteros celebritatem, & honores divinis proximos ſibi paratos eſſe intelligant? Ejus honoris utinam quam animo concepi, verbis imaginem exprimere poſſem. Sed ut aliqua ex parte primis lineamentis informatam tibi eam proponam, cogita tecum ſerpentem illum æneum in Arabia deſerta à Moſe erectum, ſolo aſpectu vulnera ab aliis ſerpentibus facta ſanantem. cogita è multitudine numeroſa alios ſerpentibus ictos, & ad remedium præſens concurrentes, alios rei novæ miraculo attonitos, omnes immenſam & incredibilem Dei beneficentiam omni laudis genere celebrantes: cum videant letiferi vulneris dolores non medicamentis cum cruciatu ægri, labore medici, & amicorum aſſidua ſollicitudine tolli, non longinquitate temporis, ſed uno momento ad ſanitatem reduci. Jam confer mihi cum ſerpente illo Regem: ſed ita confer, ut & Regem bonum in maximis Dei beneficiis numeres: qui ſolus ſine tua impenſa, ſine tuo labore omnes regni moleſtias levet, perturbationes ſedet, & vetuſta etiam animorum ulcera ad cicatricem brevi perducat: nec iis modo ſit ſalutaris qui eum cominus intuentur: ſed qui tam longe abſint, ut nec ejus videndi ſpem ullam habeant, cujus in imagine animis oblata tanta ſit vis, ut id facile perficiat quod nec juris peritorum prudentia, nec Philoſophorum ſcientia, nec tot ſeculorum in artibus colligendis experientia præſtare unquam potuerit. Qui vero honor, quæ dignitas, quæ amplitudo aut majeſtas major in homine ullo dici aut excogitari poteſt, quam ut ſermone, congreſſu, aſpectu, fama, tacita denique ſpecie animis oblata, luxu diffluentes ad modeſtiam, violentos ad æquitatem, furioſos ad ſanitatem reducat? poteſne, ſi velis, majus hoc à Deo rebus humanis propitio beneficium poſtulare? Hæc eſt vera, niſi fallor, imago Regis, non illa circumſepti armis ſemper metuentis, aut metum facientis, ex odio in populum ſuo, populi in ſe odium metientis. Hanc imaginem quam poſuimus, expreſſit pulcherrimis coloribus Seneca in Thyeſte, quod carmen, cum ſit elegantiſſimum, tibi notum eſſe non ambigo. Ecquid tibi nunc humiliter & contemptim de Rege ſentire videor? & eum (quod nuper dicebas) oneratum compedibus in legum ergaſtulum compingere? An non potius in lucem & hominum cœtus, & pu-

blicum humani generis theatrum eum produco? Non superbo spiculatorum & μαχαιροφόρων cœtu, feritatisque nebulonibus stipatum, sed sua tutum innocentia; nec armorum terrore, sed populi amore munitum: nec modo liberum & erectum, sed honoratum, sed venerabilem, sacrosanctum, & augustum: cum bonis ominibus & faustis acclamationibus prodeuntem, & quocunque progrediatur, omnium ora, oculos, & animos in se convertentem. Quæ ovatio, quis triumphus cum hac pompa quotidiana comparari potest? Aut si Deus humana specie delaberetur in terras, quis ab hominibus major honos ei haberi posset, quam qui vero Regi, hoc est vivo Dei simulachro exhiberetur? hoc enim majorem honorem nec amor largiri, nec metus exprimere, nec adulatio posset comminisci. Hæc tibi Regis imago ecquid videtur? M. Splendida sane, & adeo magnifica, ut nihil dici aut excogitari magnificentius posse videatur. Sed in his temporum nostrorum corruptis moribus, difficile est, ut hæc animi magnitudo existat, nisi ad honestam indolem & naturæ bonitatem diligentia educationis accedat. Animus enim ab adolescentia bonis institutis & artibus informatus, ubi & ætate & usu rerum confirmatus, ad veram gloriam virtute nititur, frustra voluptatum tentatur illecebris, & rerum adversarum labefactatur impressionibus. Ita enim

Doctrina vim promovet insitam,
Rectique cultus pectora roborant:

ut in ipsis voluptatum avocamentis virtutis exercendæ occasionem inveniat, & quæ, infirmiores terrere solent, difficultatis in iis materiam laudis sibi oblatam virtus existimet. Itaque cum ad omnes vitæ partes tantum sit in liberali educatione momentum, quanta cura & solicitudine prospiciendum est, ut tenelli Regum animi recte à primis initiis usque imbuantur. Nam cum multa bonorum Regum in suos cives sunt beneficia, multæ contra calamitates à malis Principibus proficiscuntur, tum nihil in omnem partem majorem mihi vim habere videtur, quam & Regum ipsorum, & aliorum, qui summum imperium una administrant, studia & mores. Quod enim à singulis bene vel secus fit, plerunque multitudinem latet: aut propter hominum obscuritatem exemplum ad paucos pertinet. At eorum, qui Reipublicæ gubernacula tractant, dicta factaque omnia velut in votiva tabella, ut inquit Horatius, conscripta latere non possunt, sed omnibus ad imitationem sunt proposita. Neque enim studio

dio placendi modo, sed utilitatis blandissimis invitamentis animos omnium ad se convertunt. Ac perinde ut Regum ingenia impelluntur, disciplinam publicam secum circumagunt. Sed illud metuo ne Reges nostri se exorari patiantur, ut hæc præstent, quæ modo abs te posita sunt. Adeo enim voluptatum illecebris fracti sunt, & falsa specie honoris decepti, ut idem propemodum eos facere existimem, quod Trojanis, qui cum Paride navigarunt, quidam poëtarum evenisse narrant. Vera enim Helena in Ægypto apud Prothea hominem sanctum ac plane divinum relicta, de simulachro ejus per annos decem ita pertinaciter contenderunt, ut idem finis belli perniciosissimi & regni illorum temporum opulentissimi fuerit. Tyranni enim impotentes falsam istam regni speciem amplexi, cum per fas nefasque eam semel adepti fuerint, nec sine pernicie amittere possunt. Quod si quis eos admoneat, veram Helenam, de qua se dimicare putant, alicubi absconditam cælari, pro insano eum haberent. B. Gaudeo equidem te, si non illam vere Jovis filiam videris, saltem ex hoc qualicunque simulachro ejus pulchritudinem aliqua ex parte intelligere. Quod si isti falsæ illius Helenæ magno cum suo malo amatores veræ hujus perfectam imaginem à Protogene aliquo vel Apelle depictam suis coloribus viderent, non dubito quin eam & admirarentur & deperirent: ac nisi continuo illam alteram res suas habere juberent, in illas gravissimas inciderent pœnas, quas in Satyris Persius imprecatur Tyrannis.

Summe parens divûm, sævos punire Tyrannos
Haud alia ratione velis, cum dira libido
Moverit ingenium ferventi tincta veneno,
Virtutem ut videant, intabescantque relicta.

Atque adeo, quando in Tyrannorum mentionem incidimus, visne ut hinc recta ad eos progrediamur? M. Nisi quid prævertendum putas. B. Minime autem, arbitror, aberrabimus, si eisdem vestigiis, quibus in Rege quærendo institimus, ad Tyrannum reperiendum ire pergamus. M. Ita censeo. Nam eo pacto quod sit inter eos discrimen facillime intelligemus, si ex adverso compositi inspectentur. B. Ac primum, ut à Tyranni nomine incipiamus, id cujus linguæ sit, incertum arbitror. Itaque supervacuum nobis puto Græcum aut Latinum ἔτυμον *in eo quærere. Quid vero veteres appellarunt tyrannidem non opinor obscurum cuiquam, qui paulo diligentius in studiis humanioribus sit versatus. Tyranni enim & Græcis & Latinis vocabantur, penes*

nes quos erat libera omnium rerum potestas, nullis legum vinculis astricta, aut judicum cognitionibus obnoxia. Itaque in utraque, ut scis, lingua non modo heroës & hominum præstantissimi; sed & deorum maximi, atque adeo Jupiter ipse, Tyrannus vocatur: idque ab eis, qui de diis honorifice & sentiunt & loquuntur. M. Istud quidem non ignoro: eoque magis miror unde factum sit, ut id nomen tot jam seculis odiosum atque etiam inter gravissima convicia habeatur. B. Id certe in hoc vocabulo evenisse videtur, quòd in plerisque aliis contigit. Verborum enim per se naturam si consideres, noxia caret. Et quamvis alia levius, alia asperius ad audientium aures accidunt, tamen nihil omnino ex sese habent, cur animos ad iram, odium, aut hilaritatem excitent, aut alioqui voluptatem aut molestiam creent. Si quid autem tale nobis accidat, id non à verbo, sed à consuetudine hominum, & imagine ab audientibus concepta, evenire solet. Igitur quod verbum apud alios honestum est, apud alios sine honoris præfatione audiri non potest. M. Memini quiddam simile in Neronibus & Judis factum: quorum alterum apud Romanos, alterum apud Judæos nomen in summis viris amplissimum, atque honoratissimum existimabatur. Postea vero nulla ipsorum nominum, sed duorum hominum culpa factum est, ut ne sceleratissimi quidem hæc nomina suis liberis dari velint: adeo inter infamia delituerunt. B. Idem quoque in Tyranno evenisse perspicuum est. Primos enim magistratus, qui ita appellabantur, viros bonos fuisse credibile est, vel hinc, quod nomen id aliquando tam fuerit honorificum, ut ad deos etiam transferretur. Posteri suis sceleribus ita reddiderunt infame, ut omnes tanquam contagiosum & pestilens id fugerent, leviusque putarent convicium, carnificem quam Tyrannum appellari. M. Idem fortasse hic evenit, quod Regibus Romæ post Tarquinios exactos: quod in Dictatoris nomine, post. M. Antonium, & P. Dolabellam Coss. B. Rem tenes. Contra vero humilia & plebeia nomina, virtute hominum quibus, ea contigerunt, facta sunt illustria. Ut apud Romanos Camillus, Metellus, Scropha: apud Germanos. Henricus, Gensericus, Carolus. Id adeo magis intelliges, si animadvertas nomine Tyranni sublato rem tamen atque hoc imperii genus apud multas nationes illustres in honore pristino permansisse: ut apud Græcos Æsymnetas, apud Romanos Dictatores. Utrique enim Tyranni legitimi erant: sed Tyranni quidem, qui legibus potentiores erant: legitimi autem, qui populi consensu

 electi.

electi. M. Quid ego audio? legitimos etiam esse Tyrannos? Ego longe aliud certe à te expectabam. Nunc vero confundere videris omnium Regum & Tyrannorum discrimina. B. Reges profecto & Tyranni apud veteres idem plane fuisse videntur, sed diversis opinor temporibus. Tyrannorum enim nomen, opinor, antiquius fuit: deinde ubi ejus nominis est pertæsum, successerunt in eorum locum Reges, nomine blandiore & mitiore imperio. His quoque degenerantibus, legum adhibita est moderatio, quæ fines imperii infinitis eorum cupiditatibus statueret. Hominibus vero pro ratione temporum & moribus hominum nova remedia expetentibus, & veterum imperiorum eos pertæsum est & nova quæsita. Nobis vero de duobus generibus principatuum in præsentia institutus est sermo, de eo, in quo legum quam Regum fortiora sunt imperia; deque pessimo Tyrannidos genere, in quo omnia Regno sunt contraria: eaque inter se comparanda suscepimus. M. Ita est: ac vehementer exspecto ut istuc venias B. Igitur initio inter nos convenerat, Regem societati humanæ tuendæ fuisse creatum. Officium vero ejus esse statuimus, ut, ex legum præscripto, jus suum unicuique redderet. M. Memini. B. Primum igitur qui eum magistratum non populi voluntate accipit, sed vi invadit, vel fraude intercipit, quo eum nomine appellabimus? M. Tyrannum opinor. B. Sunt & alia multa discrimina, quæ quia ex Aristotele facile quivis colliget, ideo breviter ea percurram, Regium enim imperium secundum naturam est: tyrannicum, contra. Rex volentibus, Tyrannus invitis imperat. Regnum liberi inter liberos est principatus; tyrannis domini in servos. Regi cives excubant ad salutem ejus tuendam, tyranno peregrini ad cives opprimendos. alter enim civibus, alter sibi gerit imperium. M. Quid eos qui per vim & citra populi consensum, summum imperium sunt adepti, ita tamen multos annos civitatibus suis præfuerunt, ut eorum administrationis populum non pœnituerit? Quantulum enim est, quod in Hierone Syracusano potuit, aut in Cosmo Medice Florentino potest ad justi Regis functionem, præter legitima suffragia, desiderari? B. Istos quidem è Tyrannorum numero eximere non possumus. Præclare enim ab historico egregio dictum est, vi quidem regere patriam aut parentes quanquam & possis, & delicta corrigas, tamen importunum est. Deinde isti mihi perinde facere videntur ac latrones, qui male parta commode dividendo, ex injuria, justitiæ; & è rapina, liberalitiatis laudem quærunt, neque tamen quod petunt asse-

assequuntur. Nam unius maleficii odio omnem illam ostentatæ beneficentiæ gratiam amittunt: eoque minus civilis animi civibus fidem faciunt, quod non eorum commodis sed dominatui suo id præstant, ut videlicet securius suis voluptatibus fruantur. & posteris, odio populi paulum lenito, imperium stabiliant. Id autem ubi perfecerint, ad mores veros redeunt, Fructus enim qui sit sequuturus, è semente facile potest intelligi. Ad suum enim unius nutum omnia revocare, & omnium vim legum in se transferre eandem vim habet, ac si omnes leges abroges. Sed hoc Tyrannorum genus fortasse tolerandum fuerit, si absque publica pernicie tolli non possit: velut quosdam corporis morbos potius perferimus, quam vitam in ancipitem dubiæ curationis aleam conjiciamus. At qui palam non patriæ sed sibi gerunt imperium, neque publicæ utilitatis, sed suæ voluptatis rationem habent. qui stabilimentum suæ auctoritatis in civium infirmitate collocant, quique regnum non procurationem à Deo creditam, sed potius prædam sibi oblatam credunt, hi non civili nobiscum, aut aliquo humanitatis vinculo juncti sunt, sed Dei & hominum hostes maxime omnium capitales judicari debent. Omnes enim Regum actiones non suas opes privatim, sed publice civium incolumitatem spectari debent: quantoque supra ceterorum hominum fastigium Reges sunt evecti, tanto magis imitari cœlestia corpora debent, quæ nullis officiis nostris conciliata, vim sui caloris & luminis vitalem & beneficam rebus humanis infundunt. Hujus munificentiæ vel tituli ipsi, quibus Reges honestavimus (si meministi) admonere poterant. M. Videor meminisse: nempe ut paterna uterentur indulgentia erga cives liberorum loco sibi commissos: in utilitate procuranda, pastoris diligentia: in salute tuenda, duces: virtutum excellentia, prætores: quæ ex usu essent jubendo, imperatores sese præstarent. B. Paterne igitur is dici potest qui cives habet pro servis? aut pastor, qui gregem non pascit, sed deglubit? aut gubernator, qui jacturam bonorum semper facere studeat? quique (quod dicitur) navem perforet, in qua ipse naviget? M. Nequaquam. B. Quid, qui non, quæ in rem populi sunt, imperat, sed sibi studeat uni? qui non de virtute certet cum bonis, sed vitiis flagitiosissimum quemque superare contendat? qui suos in manifestas insidias ducat? M. Profecto nec mihi dux, nec imperator, nec prætor habebitur. B. Si quem ergo conspexeris qui Regium nomen usurpet, nec ullo virtutis genere quemvis è multitudine præcellat, multis etiam

ſit inferior, qui cives non amore patrio proſequatur, ſed ſuperba dominatione premat, qui gregem ſibi commiſſum exiſtimet non ad cuſtodiam ſed ad quæſtum; hunc tu Regem vere putabis, etiam ſi magno ſatellitum numero ſtipatus incedat, magnificoque corporis cultu ſe oſtentet, ſupplicia repræſentet, præmiis, ludis, pompis, inſanis etiam ſubſtructionibus, quæque alia magnifica eſſe creduntur, vulgus conciliet, ejuſque applauſum captet? Hunc tu, inquam, Regem exiſtimabis? M. Non, ſi mihi conſentire velim, ſed omnis humanæ ſocietatis expertem. B. Quibus tu finibus humanam hanc ſocietatem circumſcribis? M. Eiſdem illis, quibus tu ſuperiore ſermone viſus es eam velle concludi: juris videlicet ſeptis. Quæ qui tranſiliunt, latrones, fures, mœchi, eos video puniri publicè: eamque cauſam pœnæ juſtam haberi, quod ſocietatis humanæ limites ſint tranſgreſſi. B. Quid, qui ſepta illa nunquam ingredi voluere? M. Deo & hominibus habendos inimicos: eoſque in luporum, aliove noxiorum animalium genere potiusquam hominum habendos putem. Quæ qui alit, & ſibi perniciem alit, & aliis: qui occidit, non ſibi modo, ſed publice univerſis prodeſt. Quod ſi mihi legem ferre liceret, juberem (quod Romani in monſtris procurandis facere ſolebant) id genus hominum in ſolas terras deportari, aut in alto, procul à conſpectu terræ, demergi, ne contagio etiam mortuorum hominibus officeret: interfectoribus autem præmia decerni non ab univerſo tantum populo, ſed à ſingulis: quemadmodum vulgo fieri ſolet iis, qui lupos aut urſos occiderunt, aut catulos eorum deprehenderunt. Neque enim ſi quod hujuſcemodi monſtrum naſceretur, etiam ſi vocem humanam funderet, faciemque hominis, ceterarumque partium ſimilitudines haberet, mihi cum eo ſocietatem eſſe crederem. Aut ſi quis hominem exuens in talem immanitatem degeneraret, nolletque cum ceteris hominibus niſi in eorum perniciem convenire, hominem appellandum cenſeo, nihilo certe magis quam Satyros, ſimias, aut urſos; quamlibet vultu, geſtu & ſermone hominem mentiretur. B. Jam, ni fallor, intelligis qualem Regem, qualem item Tyrannum ſapientiſſimi veterum eſſe ſtatuerunt. Viſne igitur quod in Rege informando fecimus, Tyranni quoque tibi qualecunque ſpecimen proponamus? M. Imo, niſi moleſtum eſt tibi, vehementer id cupio. B. Non oblitus es, opinor, quæ apud poëtas de furiis, apud noſtros de cacodæmonum natura dicantur: eſſe videlicet ſpiritus humani generis hoſtes, qui cum ipſi in perpetuis cruciatibus verſen-

versentur, hominum tamen tormentis gaudeant. Hæc profecto vera est tyrannidis imago. Sed quia cogitatione modo & sine ministerio sensus hæc imago cerni potest, aliam tibi proponam, quæ non modo animum, sed sensus etiam feriat, & velut in oculos incurrat. Finge te navem in mari procellis vexatam videre, littora omnia circumcirca non modo importuosa, sed hostium infestissimorum plena: ejus vero navis dominum mutuo cum vectoribus odio certantem, nec ullam tamen aliam, quam in nautarum fide spem salutis habentem; nec hanc quidem certam, ut qui non ignoret se maxime barbaro generi hominum & ab omni humanitate alieno, vitam suam credere: quos pecunia solo conciliatos retineat, quique lucro majore objecto adversus eum ipsum conduci possint. Talis profecto est vita illa, quam velut beatam tyranni amplectuntur. Foris hostes, domi cives metuunt, nec cives modo, sed domesticos, propinquos, fratres, conjuges, liberos, parentes. Itaque cum vicinis externum, cum civibus civile, cum suis domesticum bellum semper aut gerunt, aut metuunt, nec usquam auxilia sperant præter mercede conducta: neque bonos conducere audent, neque malis fidere possunt. Quid istis tandem in vita jucundum esse potest? Dionysius filias virgines adultas, cum novaculam admittere ad guttur timeret, à barbæ radendæ ministerio removit. à Timoleonte frater, ab uxore Alexander Pheræus, à patre Sp. Cassius est interemtus. Qui hæc ante oculos exempla proposita semper habet, quam tu eum carnificinam in pectore circumferre credis? cum cogitet sese universo mortalium generi tanquam signum, in quod jaculentur, propositum: neque solum vigilans his conscientiæ tormentis crucietur, sed terrificis etiam vivorum & mortuorum simulacris è somno excitetur, & furiarum facibus agitetur. Tempus enim, quod omnibus animantibus ad quietem, hominibus etiam ad curarum laxamentum natura tribuit, illi in horrores & supplicia convertitur.

M. Non inscite sane ista à te sunt explicata, ac nescio an etiam vere. Sed tamen, nisi fallor, ad nostrum institutum non adeo multum faciunt. Nam quibus in manu est eligere quos velint Reges, penes eosdem est, electos quibus velint constringere legibus. Nobis vero scis Reges non eligi, sed nasci: quibus ego semper hæreditarium non minus quam ipsum regnum existimavi, ut voluntas eorum pro legibus esset. Neque temere in hanc opinionem sum inductus, sed magnis auctoribus, cum quibus errare (si modo in errore sum) non me pudeat. Nam, ut alios omit-

tam, jure consulti affirmant, lege regia, quæ de imperio eorum est lata, omnem populi potestatem ita in eos transmissam, ut eorum placita pro legibus haberi debeant. Ex hac nimirum lege natæ sunt illæ Imp. cujusdam minæ, se jure consultis omnibus omnem suam, qua tantopere glorientur, scientiam uno edicto ablaturum. B. Bene abs te factum est, quod cum rei maximæ pessimum citares auctorem, nomen ejus supprimendum duxeris. Is enim fuit C. Caligula, qui etiam toti Po. Ro. unam cervicem optabat. In illo autem Imp. nihil hominis, ne dicam Regis, præter formam fuit. Itaque quanta illi debeatur auctoritas, non ignoras. Quod autem ad legem regiam attinet, qualis illa fuerit, quando, à quo, quibus verbis lata, nec ipsi jurisperiti expediunt. Regibus enim Romanis nunquam ea potestas fuit: quippe à quibus provocatio ad populum erat. Rogationem vero, qua L. Flaccus libertate Po. Ro. oppressa, per aliarum legum silentium stabilivit L. Syllæ tyrannidem, nemo unquam pro lege habuit: ejus autem Rogationis ea vis erat, ut quæcunque L. Sylla fecisset, ea rata essent. Quod jus nullus unquam populus liber tam excors fuit, ut volens in se permitteret. Aut si quis fuit, dignus profecto fuit, qui perpetuo serviret Tyrannis, stultitiæque suæ pœnas lueret. Sed si qua talis fuit lex, exemplum nobis ad cautionem non ad imitationem propositum existimemus. M. Recte profecto mones. Sed ista admonitio tua ad eos pertinet, quibus in manu est, quales sibi Reges creent. Ad nos vero nihil omnino pertinet, qui non suffragiis optimos eligimus, sed forte oblatos accipimus. Illud etiam jureconsulti nos proprie videtur respicere, qui majoribus Regum nostrorum id jus in nos posterosque nostros dedimus, ut ipsi posterique eorum imperium in nos perpetuo tenerent. Illos utique (majores dico nostros) vellem admonuisses, quibus integrum erat, quos vellent sibi Reges adsciscere. Nunc vero serum istud tuum consilium eo valet, non ut, quæ in potestate nostra non sunt, ea corrigamus: sed ut majorum stultitiam deploremus, & nostræ condicionis miseriam agnoscamus. Quid enim reliqui esse potest in servitutem deditis, nisi ut alienæ stultitiæ pœnas luamus? &, ut leviores fiant, eas patientia leniamus: nec importune tumultuando iras eorum provocemus, quorum imperium rejicere, nec potestatem imminuere, nec vim & impotentiam effugere possumus? Lex autem illa Regia, cui tu tantopere es inimicus, non est in Tyrannorum gratiam, ut tu videri vis, conficta: quippe quæ à Justiniano Principe justissimo sit comprobata: apud quem adulatio tam aperta locum non fuisset habitura: nam in Principe stolido valet illud:

Falsus

Falsus honor juvat, & mendax infamia terret.

Quem, nisi mendosum & mendacem?

B. Fuit quidem Justinianus, ut prædicant historiæ, vir magnus: etsi quidam in Belissarium fuisse crudeliter ingratum narrent. Sed fuerit ille, qualem tu eum fuisse existimas, meminisse tamen potes ab illius ætatis fere æqualibus traditum, Tribonianum, præcipuum inter illarum legum latores, hominem fuisse longe nequissimum: & qui facile potuisset adduci, ut Principi quoque pessimo gratificaretur. Sed nec boni Principes ab hoc adulationis genere abhorrent. Nam,

——— & qui nolunt occidere quenquam, Posse volunt ——

—— Et nihil est quod credere de se

Non audet, cum laudatur diis æqua potestas.

Sed redeamus ad nostros Principes, ad quos tu ais hæreditate non suffragiis regnum pervenire. De nostris autem solis loquor. Nam si ad exteros digrediar, vereor ne longior quam institueramus fiat oratio. M. Ita facies censeo. Res enim externæ non magnopere ad præsentem disputationem pertinent. B. Igitur, ut à primis ordiar initiis, illud satis convenit, Principes nobis ob virtutis opinionem delectos, qui ceteris imperarent. M. Ita tradunt rerum nostrarum scriptores. B. Nec minus illud constat, multos, qui crudeliter & flagitiose eum magistratum gesserunt, à civibus in jus vocatos: quosdam perpetuis carceribus damnatos: alios partim exilio, partim morte multatos: quorum cum vel filii vel propinqui in eorum locum assumerentur, nulla unquam quæstio adversus interfectores decreta fuit. At qui bonos violassent Reges, nusquam gentium in eos severius vindicatum est. Et quia longum esset singulos percensere, è postremis, quorum recentior est memoria, paucos proferam. Jacobi primi cædem, cum puerum sex annorum hæredem reliquisset, adeo graviter nobilitas punivit, ut homines clarissimis familiis natos, divitiis & clientelis primarios novo & exquisito genere supplicii extinxerit: contra Jacobi tertii, & hominis flagitiosi & crudelis, mortem quis doluit, ne dicam ultus est? In filii vero ejus Jacobi quarti morte, suspicio sceleris morte punita est. Neque pii erga bonos Reges tantum majores nostri fuerunt, sed in malos etiam lenes & misericordes. Nam Culenum ad causam dicendam venientem cum ex inimicis quidam in itinere occidisset, gravissimas ex ordinum sententia pœnas dedit: & Evenum, perpetuis vinculis damnatum, cum itidem inimicus in carcere occidisset, itidem pœnas dedit. Et cujus vitam nefariam omnes oderant, mortem

tem per vim illatam ceu parricidium sunt prosecuti. M. Ego non tam, quid interdum factum sit, quæro in præsentia, quam quo jure apud nos regnetur. B. Igitur, ut eo redeamus, quemadmodum in primis Regibus usque ad Kennethum tertium, qui primus regnum in sua familia stabilivit, perspicuum est, quæ fuerit potestas populi in Regibus creandis & in ordinem redigendis: ita necesse est, ut is aut populo invito id fecerit, aut à persuaso impetraverit. M. Negari non potest. B. Porro si vi coëgit populum, sibi parere, populus quoque, ubi primum suis viribus cœperit confidere, violentum illud imperium poterit excutere: cum à Regibus & populis recepta jura pronuncient, & natura clamet, quicquid per vim fiat, simili vi solvi posse. M. Quid si populus vel fraude circumventus, vel metu coactus, in servitutem sese dederit? quid causæ prætendi potest quin in quod semel conventum est, in eo perpetuo maneat? B. Si tu mecum ex convento agis, quid causæ est, quin ego ex adverso eas causas ponam, cur pacta & conventa solvi possint? In primis autem quæ vi metusque causa fiunt, apud omnes civitates de iis certum jus est, è naturæ fontibus haustum. Per fraudem etiam circumventis jura dant restitutionem in integrum, usque maxime in pupillis, eisque personis servandum putant, quas optimo jure esse volunt. Quis igitur cœtus justius restitui, quam populus universus postulet? Cui cum sit injuria, ea non in unam aliquam civitatis partem, sed in omnia civilis corporis membra late permanat. M. Scio in privatorum causis hoc jus usurpari, nec in illos esse iniquum. Sed non est quod de hac re magnopere contendamus, cum illud sit longe credibilius (quod ab historicis etiam traditur) id jus populi voluntate Regibus datum. B. Credibile est etiam, non sine magna causa rem tantam fuisse impetratam. M. Facile assentior. B. Quam igitur causam potissimum fuisse arbitraris? M. Quam aliam, nisi quæ narratur? Tædium ambitionis, tumultus, cædes, bella intestina sæpe cum internecione alterius partis, semper cum utriusque maximo damno. Nam qui regnum obtinebant, quo id pacatius liberis relinquerent, fratres & fere proximum quemque extinguere conabantur: quemadmodum apud Turcas fieri audimus, & apud Philarchos in nostris insulis & Hibernia fieri videmus. B. Utris igitur istam contentionem putas magis fuisse perniciosam, populone an Principibus? M. Regibus certe: cum populi major pars secura sui, Principum soleat spectare certamina, & semper victoribus in prædam cedat. B. Principes

igitur

igitur (ut videtur) sua potius causa quam ex utilitate populi in sua familia stabilem regni sedem constituere voluerunt. M. *Credibile est.* B. *Ut autem rem ad perpetuum honorem, opes & incolumitatem suæ familiæ tantopere pertinentem impetrarent, verisimile est eos aliquid invicem de suo jure remisisse; & ut facilius populi voluntatem & studium tenerent & consensum impetrarent, aliquid ex adverso laxamenti dedisse.* M. *Credo.* B. *Illud certe mihi fateberis incredibile, ut pro tanto beneficio Regibus impenso, pejore se jure esse paterentur quam antea fuerant.* M. *Incredibile prorsus.* B. *Neque Reges, si id noxium & liberis suis & populo inutile scissent futurum, tanta ambitione id petissent.* M. *Nequaquam.* B. *Finge ergo aliquem è media concione liberi populi liberè Regem interrogare, quid si cui Regum filius sit stolidus? quid si insanus? eosne nobis constitues rectores, qui se ipsos regere non possunt?* M. *Nihil opinor opus fuisse, ut hac exceptione uterentur: cum huic generi legibus sit prospectum.* B. *Probe sane. Illud ergo videamus, si liberam legum potestatem Reges à populo impetrassent, num ea inutilis fuisset, eis præsertim, qui familiæ suæ in posterum prospectum volebant.* M. *Quamobrem vero inutilem futuram censebimus?* B. *Quod nihil æque ad diuturnitatem dominationis faciat; ac temperamentum illud imperii, cum & Regibus est honorificum, & populo moderatum & salutare. Habet humanus animus sublime quiddam & generosum natura insitum, ut nemini parere velit, nisi utiliter imperanti: neque quicquam est valentius ad continendam humanam societatem, quam beneficiorum vicissitudo, ideoque sapienter visus est Theopompus respondisse exprobranti uxori, quod adjectis Ephoris vim imminuisset imperii, ac minus, quam acceperat, filiis reliquisset regnum: Tanto, inquit, firmius.* M. *Quod de diuturnitate narras, video esse verissimum. Nam Scotorum & Cimbrorum regna longe omnium, quæ in Europa sunt, antiquissima reor: neque alia re id mihi consecuti videntur, quam summi imperii moderatione: cum interim Francorum, Anglorum, Hispanorum regna toties ex aliis ad alias familias transierint. Sed nescio an Reges illi nostri tam sapientes fuerint quam Theopompus.* B. *Ut illi tam providi non fuerint, populumne putas tam stultum fuisse, ut occasionem tam oportunam oblatam negligeret? aut timore adeo perculsum aut seductum blanditiis, ut se sponte in servitutem daret?* M. *Non fuit fortasse. Sed fuerit, (quod fieri potuit) adeo cæcus, ut quod in rem suam esset, non viderit: aut cum videret tam commodi sui negligens, ut contempserit, nonne merito*

sua stultitiæ pœnas luet? B. non est verisimile aliquid istorum factum esse, cum usque ad nostram ætatem contra observatum fuisse videamus. Nam præterquam quod mali Reges, quoties tyrannidem in cives moliti sunt, semper coërciti fuerunt, etiam in antiquis familiis vetusti moris quædam vestigia adhuc remanent. Scoti enim prisci ad nostram usque ætatem suos eligunt Phylarchos, & electis concilium seniorum adhibent: cui concilio qui non parent, honore privantur. Quod igitur in partibus adhuc summa diligentia servatur, in omnium salute negligerent? & qui in beneficii loco habiturus erat regnum legitimum, ei se sponte in servitutem traderent? & libertatem virtute partam, armis defensam, tot seculis non interpellatam, eam sine vi, sine bello, nec expectanti condonarent? Istam enim potestatem Regibus nostris nunquam fuisse, præter supplicia male administrati regni toties expetita, Joannis Balioli calamitas ostendit. Qui fere C C. L X. *abhinc anno à nobilitate rejectus est, quod se regnumque suum Eduardi Angli imperio subjecisset: inque locum ejus Robertus Primus est suffectus. Ostendit id etiam perpetuus ille mos à primis usque temporibus continuatus. M. Quem tu morem dicis? B. Reges nostri cum publice inaugurantur, populo universo sancte promittunt se leges & majórum ritus veteraque instituta servaturos: eoque jure, quod à majoribus acceperunt, usuros. Ostendit totus ille ceremoniarum ordo, primique Regum adventus in singula oppida, è quibus omnibus facile intelligi potest, qualem à majoribus acceperint potestatem: non aliam videlicet, quam qui suffragiis electi in leges jurant. Hanc regnandi condicionem Davidi & posteris ejus Deus proposuit: tamdiu eos regnaturos promittit, quamdiu illi legibus ab eo datis parerent. Hæc quidem faciunt, ut verisimile sit non immensam, sed intra certos terminos constrictam & finitam, potestatem Reges nostros à majoribus accepisse. Accessit præterea longi temporis confirmatio & perpetui juris à populo usurpatio, nullo unquam decreto publico reprehensa. M. Sed vereor ut à Regibus facile possit impetrari, ut ista verisimilitudine abducti in has leges utcunque juratas, aut à populis usurpatas concedant. B. Ego quoque credo non minus esse difficile, ut populo persuadeamus, ut, jure à majoribus accepto, tot seculorum usu probato, uno perpetuo tenore usurpato, decedat. Neque puto necesse conjecturis persequi quid sit facturus, cum videam quid fecerit. Quod si utriusque obstinata pertinacia res ad arma veniat, victor quidem, quod volet, jus victo dabit: sed tam diu dabit, donec qui certamine erit infe-*

inferior, arma recollectis viribus resumet: quibus in contentionibus cum populi pernicie semper, sed cum exitio Regum fere decertari solet. Ex hoc enim fonte omnes omnium regnorum interitus promanant. M. Ita fieri necesse est. B. Hæc ego altius fortasse quam opus erat repetivi: ut perspicue intelligeres vetus regnandi apud nos jus quale fuerit. Nam si summo jure tecum egissem, multo breviore compendio, quo volebam, pervenire potuissem. M. Quanquam mihi jam propemodum satisfeceris, tamen & istud, quale sit, libenter ex te audiam. B. Hoc igitur primum mihi velim respondeas, probesne definitionem legis à jureconsultis positam; qui legem esse ajunt, quod populus scivit, ab eo rogatus, cui rogandi jus est? M. Probo equidem. B. Consensimus autem legum vitiis deprehensis, ab eisdem earum latoribus eas vel corrigi vel abrogari posse. M. Consensimus. B. Illud autem, opinor, vides, qui nascuntur nobis Reges, eos & legibus & populi suffragio creari, non minus quam quos ab initio diximus electos: & adversus non modo vim & fraudem, sed negligentiam quoque in legibus accipiendis non defutura populo legum latori remedia. M. Video plane. B. Id modo interesse, quod lex de nostris Regibus ante aliquot secula sit lata: regnum vero cum initur, non ferri nova, sed vetus lex approbari solet. Apud eos vero, qui singulis Regibus eligendis habent comitia, simul lex ferri, Rex fieri & probari, regnum iniri solet. M. Sic est. B. Nunc ab initio si videtur, quid inter nos convenerit, breviter colligamus: ut si quid temere sit probatum, sit & pœnitentiæ locus. M. Placet. B. Primum omnium visum est nobis Regem populi causa creari, neque bono Rege quidquam præstantius divinitus nobis dari, neque malo pestilentius. M. Recte. B. Malum etiam Regem diximus vocari Tyrannum. M. Diximus. B. Et quia non est tanta bonorum copia, ut semper probi suppetant, quos eligamus: nec tanta nascendi felicitas, ut sors illa semper bonos offerat: si non quales optaremus, at quales vel consensus approbavit, vel casus obtulit, pro Regibus habemus. Ea autem, quæ est vel in eligendis novis, vel in oblatis forte nascendi approbandis, alea, in causa fuit, ut leges cuperemus, quæ Regibus imperii modum facerent. Eæ autem leges nihil aliud esse debent, nisi expressa (quatenus assequi possumus) boni Principis imago. M. Id quoque sumus confessi. B. Jam restat, opinor, ut de pœna Tyrannorum disseramus. M. Id unum mihi reliquum videtur. B. Igitur si Rex omnia legum vincula perfringat, planeque hostem publicum se gerat, quid hic faciendum censes? M. Hæreo pro-

reo profecto. Nam etsi rationes à te exposita videantur convincere, nullam nobis esse cum eo Rege societatem, tamen diuturna consuetudinis tanta vis est, ut apud me legis vigorem obtineat. Ea adeo pertinaciter in animis hominum haret, ut si quem aliquando invexerit errorem, eum tolerare prastet, quam dum morbum assuetudine levem curare contendimus, totius corporis statum labefactare. Ea enim quorundam morborum est natura, ut dolorem, quem afferunt, prastet perferre, quam ancipitia remedia quarere: in quibus experiundis, ut cetera succedant, ita tamen acres dolores in medicando afferunt, ut ipso morbo morbi cura sit perniciosior. Deinde, quod me magis movit, video istam, quam tu vocas, Tyrannidem divino confirmatam oraculo: & quod tu velut legum interitum execraris, Deus legem regni vocat. Ejus loci me magis movet auctoritas quam omnia Philosophorum argumenta: inde me nisi explicaveris, non erunt apud me tanti hominum commenta, ut non confestim ad hostes deficiam. B. In communi, ut video, errore versaris, eoque gravissimo, qui tyrannidem tyrannide confirmare coneris. Quanta enim sit consuetudinis tyrannis in animis hominum ubi altius radices egit, & nimium sæpe hoc seculo sumus experti, & historia scriptor vetustus Herodotus, vetusto nos monet exemplo: sed mihi veteribus exemplis non est opus, tete ipse consule. Cogita tecum quot sint res, nec ha exigua, in quibus, rationem secutus, ab inveterata tot seculis consuetudine desciveris: ut jam domesticis experimentis didicisse potueris, nullam magis periculis esse plenam, quam sit ista, quam nos sequi jubent, via publica. Eam te jubeo diligenter circumspicere: quot ruinas, quantas strages in ea videbis? Sed si ipsa (quod dicitur) luce clarius est, non est quod in re perspicua vel probanda vel illustranda diutius immorer. Quod autem ad eum attinet locum, quem ex historia Regum magis significas, quam explicas, vide quæso ne, qua in Tyrannorum vita Dominus execratur, tu Regibus ab eo concessa putes. Id ne fiat, primum te jubeo expendere, quid populus à Domino petierit: deinde quas nova petitionis causas habuerit: postremo quid populo Dominus responderit. Primum, Regem petunt. At qualem? legitimum? at habebant. Erat enim Samuel eis à Domino, penes quem jus praficiendi erat, datus: jus eis legitime ex legum divinarum prascripto multos annos dixerat. At filii ejus cum jus eo seniore dicerent, multa flagitiose faciebant, & adversus leges judicabant. Nondum video causam cur status publici mutatio-

tationem, seu emendationem potius exposcerent: aut certe à Domino expectarent, ut qui non adeo pridem totam Heli familiam à stirpe evertit, ob causam prope similem. Quid igitur petunt? Regem, qualem vicinæ gentes habebant, qui domi judex, foris Imperator esset. Erant autem revera Tyranni. Nam ut Asiæ populi magis servili animo sunt quam Europæi, ita Tyrannorum imperiis facilius parebant, neque usquam, quod sciam, ab historicis mentio fit legitimi Regis in Asia. Præterea, Tyrannum non Regem hic describi, vel ex eo facile apparet, quod in Deuteronomio formulam eis ante præscripserat, non modo ab hac diversam, sed etiam plane adversam: ex qua formula Samuel, ceterique judices tot annos jus dixerant: quam cum rejicerent, Dominus se rejectum ab eis conqueritur. M. At non Tyrannum, sed Regem Dominus eum ubique vocat. B. Vocat quidem Regem: nam Domino peculiare est, quoties alloquitur populum, populari uti sermone. Itaque vocabulo utitur cum vulgo communi, sed ne quem ambiguus ejus usus deciperet, hic diserte exponit, quis esset ejus vocabuli usus apud gentes vicinas. M. Ista ut vera sint, illa tamen Pauli propius nos urgent, qui pro salute Principum nos jubet orare: tantum abest ut detrectare imperium, multo minus detrahere de solio, detractosve trucidare permittat. At quos Principes commendat ille nostris precibus? omnium qui unquam fuerunt crudelissimos, Tiberios, Caligulas, Claudios, Nerones. Nam iis fere æquales sunt Pauli Epistolæ. B. Quod auctoritatis tantum in Paulo esse statuas, ut apud te omnium Philosophorum & jureconsultorum scriptis una ejus sententia præponderet, recte mihi facere videris. Sed vide ut satis ejus sententias expenderis. Non enim verba solum examinare opertet: sed quibus temporibus, ad quos, & cur scripserit. Primum igitur videamus quid Paulus scripserit. Scribit enim ad Titum cap. III. Admone, Principibus & potestatibus subditos dicto obedire, ad omne opus bonum paratos esse. Vides, opinor, quos hic parendi constituat fines. Idem ad Timotheum cap. II. scribit, ut oremus pro omnibus, etiam pro Regibus & ceteris magistratibus; ut, inquit, tranquillam vitam agamus in omni pietate & castitate. Vides & hic quem orandi finem statuat: nempe non salutem Regum, sed Ecclesiæ tranquillitatem, ex quo non erit difficile orationis quoque formam concipere. In Epist. autem: ad Rom. Regem etiam definit prope ad Dialecticam subtilitatem: Esse enim, ait, ministrum, cui gladius à Deo sit traditus, ut malos

puniat,

puniat, ac bonos foveat & sublevet. Non enim de Tyranno, inquit Chrysost. hæc à Paulo scribuntur, sed de vero & legitimo Magistratu, qui veri Dei vices in terris gerit: cui qui resistit, certe Dei ordinationi resistit. Sed nec statim si pro malis Principibus est orandum, hinc colligere debemus, eorum vitia non esse punienda: non magis certe quam latronum, pro quibus etiam orare jubemur, nec si bono Principi parendum est, ideo malo non erit resistendum. Quod si etiam causam quæ Paulum ad hæc scribenda impulerit respicias, vide ne vehementer hic locus contra te faciat. Scripsit enim hæc, ut quorundam temeritatem castigaret, qui negabant imperia magistratuum Christianis esse necessaria. Nam cum potestas magistratuum adversus malos sit comparata, ut omnes æquo jure viveremus, & exemplum justitiæ divinæ inter homines remaneret, nullum ejus usum esse contendebant, inter homines adeo à vitiorum contagio alienos, ut ipsi sibi lex essent. Non igitur hic Paulus de iis, qui magistratum gerunt, agit, sed de ipso Magistratu: hoc est, de functione & officio eorum, qui aliis præsunt: nec de uno, aut altero genere magistratus, sed de omni legitimi magistratus forma: nec ei contentio est cum eis, qui malos magistratus coërcendos putant, sed cum hominibus omne magistratus imperium detrectantibus: qui libertatem Christianam absurde interpretantes affirmabant, indignum esse ut, qui à Dei Filio essent emancipati, à Dei Spiritu regerentur, sub ullius hominis potestate essent. Eorum errorem Paulus ut refelleret, ostendit magistratum rem esse non modo bonam, sed etiam sacram; nempe Dei ordinationem: & ad id institutum, ut hominum cœtus & civitates ita continerentur, ut & Dei beneficia in se agnoscerent, & alii ab aliis injuriam abstinerent. Qui in honore constituti essent, Deus legum suarum jussit esse custodes. Quod si leges (ut sunt) bonas esse fateamur, & custodes earum honore dignos, & custodum munus rem bonam & utilem fateri cogemur. At terribilis est magistratus, quibus tandem? bonisne, an malis? bonis terrori non est, ut qui ab injuria eos tueatur: sin malis est terrori, nihil ad te, qui Spiritu Dei regeris. Quid ergo mihi opus ut magistratui sim subjectus, inquies, si Domini sum libertus? Imo ut te Domini libertum probes, pare ejus legibus: Spiritus enim Domini, à quo te regi jactas, idem & legum est lator, & magistratuum probator, & parendi magistratibus auctor. Igitur & in hac parte facile inter nos conveniet, magistratu in optimis etiam civitatibus opus esse,

eumque

tumque omni honoris genere prosequendum. Quod si quis contra sentiat, eum insanum, intestabilem, atque omni supplicio dignum existimamus. Repugnat enim aperte Dei voluntati per scripturas nobis revelata. Quod autem ad Caligulam, Neronem, Domitianum, & reliquos ejus generis Tyrannos attinet: cur violati juris divini & humani pœna non debeant exigi? Nihil hic apud Paulum habes, qui de ipsa magistratuum potestate non de malis male potestatem eam gerentibus disserat. Nec si ad Pauli regulam id genus Tyrannorum examines, omnino magistratus erunt. Quod si quis contendat malos etiam Principes esse à Deo ordinatos, vide ne captiosa sit hæc oratio. Deus enim ut malo nodo malum (quod ajunt) cuneum adhiberet, malum hominem malis puniendis interim præficit, sed humanæ malitiæ Deum auctorem esse, nemo sanus audebit affirmare: quemadmodum animadvertendi in malos eundem esse auctorem nemo ignorat. Magistratus quoque bonus fere malum hominem eligit, qui sit carnifex in pœnis noxiorum repetendis. Hunc quidem carnificem etsi magistratus ad id munus assumit, non protinus ei impunitas omnium scelerum tribuitur: nec superiorem esse vult, quam ut legibus interrogari possit. Non commorabor diutius in hac similitudine, ne adulatores aulici parum honorifice me de magistratu summo loqui clament. Sed utcunque clamabunt, certe illud negare non possunt, carnificis functionem partem esse muneris publici, ac fortasse etiam regii, vel ipsorum Regum testimonio: qui, quoties aliquis è ministris publicis violatur, se suamque majestatem atque corpus violari querantur. Pœna autem sceleratorum, ut si quid aliud, ad munus regum spectat. Quid præfecti urbium? quid castrorum? Quid prætores? Quid ipsi Consules? Iisne etiam Paulus nos subditos esse jubet? an pro privatis habet? At ab omnibus non modo minoribus magistratibus, sed ab eis etiam, qui sunt Regibus æquales, ratio male obiti imperii solet exigi. Velim ergo, qui ex Pauli verbis tantam Regibus potestatem datam somniant, aut ostendant ex eodem Paulo, solos Reges potestatis nomine hic accipiendos, ideoque solos legum pœnis eximendos: aut si, cum potestates dicimus, intelligantur etiam alii magistratus ab eodem auctore Deo in eundem usum instituti: illud quoque velim ostendant, ubi omnes magistratus legibus soluti, & à pœnarum metu liberi pronuncientur: aut solis Regibus ista immunitas sit concessa, ceteris, qui in potestate constituti sunt, negata. M. At potestatibus sublimioribus omnes vult esse subditos. B. jubet quidem:

dem : sed isto nomine potestatis necesse est ut & ceteros magistratus comprehendat, nisi forte Paulum credamus existimare in civitatibus, quæ regio careant imperio, nullam potestatem sed plane ἀναρχίαν esse. M. Istud ego neque credo, nec est verisimile : eoque magis in hac sum sententia, quod omnium hujus loci interpretum doctiorum censensus tecum facit, qui istam Pauli disputationem adversus eos institutam putant, qui omnes prorsus leges & magistratus nihil ad se pertinere contendebant. B. Quid autem illud, quod nuper dixi? credisne Tyrannos illos omnium sævissimos ad Pauli formulam pertinere? B. Imo quid tu affers, cur id non credam? præsertim cum Hieremias tam sollicite moneat Judæos idque divinitus, ut Regi Assyriorum pareant, nec ulla ratione imperium ejus rejiciant. Atque inde colligunt pari ratione, ceteris quoque Tyrannis, quantumvis immanibus, esse parendum. B. Ut prius ad id, quod posterius à te positum est, respondeam, illud oportet animadvertas, Prophetam non jubere, ut omnibus Tyrannis pareant Judæi, sed uni Assyriorum Regi. Quod si tu ex eo, quod uni singulariter jussum est, legis formulam colligere velis, primum non ignoras (docuit id te enim dialectica) quam absurde sis facturus, deinde periculum tibi erit, ne paribus te armis oppugnatores tyrannidis aggrediantur. Nam aut oportet ostendas, quid sit in hac re singulare, cur eam omnibus ubique imitandum proponas: aut si id non potes, confitendum erit, ex aliis singularibus Dei mandatis, quicquid de uno aliquo sit jussum, id ad omnes ex æquo pertinere. Hoc si semel (quod tibi necesse erit) admiseris, statim tibi objicietur, Dei quoque jussu Achab occisum: præmium quoque divinitus interfectori & promissum & præstitum. Itaque ubi tu eo refugies, omnibus Tyrannis ideo parendum, quia Deus per Prophetam jusserit populum suum uni Tyranno parere: statim tibi occinetur, omnes Tyrannos etiam à suis occidi debere: quia Achab jussu divino à copiarum suarum præfecto sit interfectus. Igitur te admoneo, ut firmius aliquod propugnaculum Tyrannis è scriptura pares: aut, ea in præsentia relicta, ad Philosophorum scholam revertaris. M. De isto quidem cogitabo. Sed interim unde sumus digressi, eo redeamus. Quid tandem è scripturis profers, cur liceat Tyrannos impune occidere? B. Primum id affero, quod cum diserte præceptum sit de scelere & sceleratis è medio tollendis, sine ulla exceptione gradus aut ordinis, nusquam tamen in sacris literis Tyrannis quam privatis magis est cautum. Deinde quod definitio potestatis à Paulo tradita,

tradita, ad Tyrannos nihil omnino pertineat, quippe qui imperii vim accommodent, non ad populi utilitatem, sed ad suas libidines explendas. Præterea animadvertendum diligenter, quantum Paulus tribuerit Episcopis, quorum functionem miris & veris laudibus afficit, ut qui quodam modo Regibus compositi ex adverso respondent, quatenus materiæ utrique substratæ natura patitur. Sunt enim alteri internorum alteri externorum morborum medici: neque tamen alteros ab alterorum imperio solutos & liberos esse voluit. Sed quemadmodum Episcopi, in civili communione vitæ exercenda sunt Regibus subditi, ita & Reges Episcoporum spiritualibus admonitionibus parere debent. Horum autem Episcoporum dico, cum tanta sit amplitudo & dignitas, eos neque lex ulla divina aut humana scelerum pœnis eximit. Et, ut ceteros omittamus, Papa ipse, qui quasi Episcoporum Episcopus habetur, qui ita super Regum omnium fastigium assurgit, ut Deus quispiam inter homines haberi velit, nec à suis quidem Canonistis, genere hominum ei addictissimo, legum pœnis eximitur. Nam cum absurdum existimarent Deum (non enim dubitant hoc nomine eum appellare) hominum animadversioni esse obnoxium, & injustum putarent maxima scelera & fœdissima flagitia cuiquam impunita fore, rationem excogitarunt, qua & scelera plecterentur, & Papa tamen sacrosanctus & inviolatus haberetur. Aliud enim Papæ, aliud ejus hominis qui Papa esset, jus existimabant: & cum Papam, quem errare posse negant, legum cognitioni eximant, eum tamen hominem, qui est Papa, vitiis & vitiorum pœnis obnoxium esse fatentur, neque magis differendi subtilitate, quam animadvertendi severitate suam sententiam declararunt. Longum esset explicare, qui Pontifices (sive ut eorum more loquar) qui homines, qui Pontificum personam gesserint, non modo vivi magistratum ejerare sint coacti, sed mortui etiam sepulchris eruti, & in Tiberim projecti sint. Sed, ut vetera omittam, Pauli Quarti memoria recens in animis adhuc hæret, in hunc odium publicum sua Roma novi generis decreto nuper testata est. Iram enim cui ille erat ereptus, in propinquos, in statuas, in pictas ejus imagines exercuit. Nec debet hæc interpretatio subtilior tibi videri, qua potestatem ab eo qui præest separamus, quam & Philosophia agnoscit, & veteres interpretes probant, nec vulgus illud ineruditum & à disputandi subtilitate alienum ignorat. Neque enim opifices sellularii in suæ artis probrum factum accipiunt, si quis vel faber vel pistor ob latrocinium pœnas luit: sed

gaudent potius collegium suum facinorosis hominibus esse purgatum. Quod si quis contra sentiat, verendum reor ne potius hominum pœna, quibus conscientia scelerum est conjunctus, quam collegii infamia dolere videatur. Neque Reges, opinor, si seorsum à facinorosis & adulatoribus consilia caperent, suamque magnitudinem non potius virtutum officiis quam impunitate scelerum metirentur, nec ægre ferrent Tyrannorum supplicia: aut ex eorum qualicunque interitu majestatem regiam imminui existimarent, quin repurgatam potius à turpissima labe fœditatis eam gauderent: præsertim cum latronibus vehementissime, idque optimo jure, soleant irasci, si qui Regium nomen suis maleficiis prætendunt. M. Nec injuria certe. Sed his jam omissis velim ad cetera capita, à te proposita, pergas. B. Quæ tandem capita dicis? M. Nempe quibus temporibus, & ad quos Paulus ista scripserit, aveo enim scire, quid ista cognitio ad præsens argumentum faciat. B. Mos hic quoque tibi geretur. Ac primum ut de tempore agam, scripsit hæc Paulus in ipsa nascentis Ecclesiæ infantia, quibus temporibus non solum crimine vacare, sed injustas etiam criminandi causas quærentibus locum maledicendi neminem dare oportebat. Deinde ad homines scripsit è diversis gentibus, atque adeo è toto Romani imperii corpore, in unum cœtum collectos, in iis autem pauci erant opibus insignes: qui magistratum gererent, aut gessissent, prope nemo: qui inter cives censerentur, non adeo multi, & hi fere inquilini, aut etiam magna ex parte libertinæ conditionis: ceteri fere opifices & servi. In his non deerant, qui libertatem Christianam latius protenderent, quam Evangelii simplicitas pateretur. Hæc igitur multitudo è promiscua plebis turba, quæ magno labore tenuem victum quærebat, non tam sollicita esse debebat de Reip. statu, de imperii majestate, de Regum vita & officiis, quam de tranquillitate publica, & otio domestico, neque jure amplius sibi vendicare poterat, quam ut sub imperii qualiscunque umbra lateret. Ea si quam publicæ administrationis partem capessere tentasset, non modo stulta, sed insana existimari debebat: nedum è latebris suis prodiret, & rerum gubernacula tenentibus negotium facesseret. Compescenda etiam erat luxuries immatura, Christianæ libertatis incommoda interpres. Quid igitur Paulus scribit? nullum procul dubio novum præceptum, sed illa tantum vulgata ut cives magistratibus, servi dominis, viris uxores parerent: neque existimarent jugum Domini quamlibet leve, nos officiorum vinculis liberare: sed animo quam antea intentiore nos esse de-

esse debere, ut per omnes officiorum gradus nihil omitteremus quod ad hominum benevolentiam comparandam facere posset. Ita demum futurum, ut nomen Dei propter nos inter gentes bene audiret, & gloria Evangelii latius propagaretur. Ad hæc præstanda pace publica erat opus, cujus custodes erant Principes & magistratus, etsi mali. Visne hujus rei manifestam ante oculos tibi ponam imaginem? Finge ad Christianos, qui sub Turcis vivunt, aliquem è nostris doctoribus scribere; ad homines, inquam, re tenues, animo demissos, & inermes, & paucos, & ad omnem omnium injuriam expositos. Quid, rogo, aliud consuleret, quam quod Paulus Ecclesiæ quæ tum Romæ erat, quam quod Hieremias in Assyria exulantibus consulebat? Illud autem certissimum est argumentum, quod Paulus eorum hominum ad quos tum scribebat, non autem universorum civium rationem habebat, quod cum maritorum erga uxores, uxorum erga maritos, parentum in liberos, liberorum erga parentes, servorum in dominos, dominorum in servos mutua diligenter persequatur officia: quod sit magistratus officium etsi scribat, non tamen eos nominatim (quemadmodum in superioribus ab eo factum est) compellat. Quam ob causam nulla eum ad Reges magistratusque alios dedisse præcepta putabimus: præsertim cum eorum libido multo magis esset legum vinculis constringenda, quam privatorum? quam aliam causam arbitremur, quam quod nulli tum essent in Ecclesia Reges & magistratus ad quos scriberet. Finge Paulum his temporibus vivere, quibus non modo populus, sed Principes etiam Christianum nomen profitentur. Sit eodem tempore princeps aliquis, qui non modo leges humanas, sed etiam divinas suæ libidini censeat obnoxias esse debere: qui sua non modo decreta, sed etiam nutus pro legibus haberi velit: qui, ut inquit ille in Evangelio, neque Deum timeat, neque revereatur homines, qui Ecclesiarum proventus scurris & balatronibus, ne quid nequius dicam, dividat: qui syncerioris religionis cultores irrideat, & pro stolidis & insanis habeat: Quid de his Paulus ad Ecclesiam scriberet? si sibi consentire volet, eum se pro magistratu habiturum negabit. Christianis omnibus interdicet, ne convictu, ne colloquio, ne consuetudine ejus utantur, civilium legum pœnas civibus relinquet, nec præter officium eos facere existimabit, si cum quo lege divina nullum est ipsis commercium, eum ne suum esse Regem arbitrentur. At non deerit ex aulica servitute, qui, quando perfugium honestum non suppetet, eo impudentiæ perveniat,

niat, ut dicat, Deum populis iratum Tyrannos immittere: quos velut ad pœnas expetendas carnifices constituat. Quod ut verum fatear, tamen illud æque verum est, Deum plerunque de plebe infima homines tenues & prope ignotos excitare tyrannicæ superbiæ & impotentiæ ultores. Deus enim (uti ante dictum est) malum è medio tolli jubet: neque ordinem, aut sexum, aut conditionem ac ne hominem quidem excipit. Neque enim acceptiores illi sunt Reges quam mendici. Itaque vere asseverare possumus. Deum omnium ex æquo patrem, cujus providentiam nihil latet, potentiæ nihil resistit, nullum scelus impune relicturum. Porro existet alius qui poscet, è literis sacratioribus, exemplum Regis à civibus puniti: quod si proferre non possem non protinus effectum erit, ut quod illic factum non legamus, id pro scelesto ac nefario confestim habeatur. Possum apud multas nationes, plurimas ac saluberrimas recensere leges, quarum in sacris libris nullum est exemplum. Nam ut omnium nationum consensus approbavit, ut quæ lex jubet, justa, quæ vetat, injusta habeantur, ita nulla unquam hominum memoria vetitum est, ut quod legibus non contineretur, id ne omnino fieret. Servitus enim ista nec unquam recepta est, nec rerum natura tam fœcunda novorum exemplorum eam recipi patietur, ut quicquid lege aliqua jussum non sit, aut illustri exemplo proditum, pro nefario & scelerato sit habendum. Itaque si quis ex me requirat exemplum è sacrorum voluminum libris, ubi malorum Regum pœna probetur, ego vicissim ab illo petam ubi reprehendatur. Quod si nihil sine exemplo geri placet, quota civilium institutorum pars nobis restabit? quota item legum? Maxima enim earum pars non ex veteri exemplo est desumpta, sed adversus novas & sine exemplo fraudes sancita. Sed jam plura quam necesse erat, exemplorum postulatoribus respondimus. Quod si Judæorum Reges à civibus puniti non sunt, hi non magnopere ad nostrum institutum faciunt. Non enim ab initio à civibus creati, sed à Deo illis dati fuerunt. Itaque optimo jure, qui honoris eis erat auctor, idem & pœnarum fuit exactor. Nos autem id contendimus, populum, à quo Reges nostri habent, quicquid juris sibi vendicant, Regibus esse potentiorem: jusque idem in eos habere multitudinem, quod illi in singulos è multitudine habent. Omnia alienarum gentium, quæ sub legitimis Regibus degunt, jura nobiscum faciunt, omnes nationes, quæ Regibus à se electis parent, hoc communiter sentiunt, quicquid juris alicui populus, dederit, idem eum justis de causis posse reposcere.

re. Hoc

re. Hoc civitates omnes semper jus retinuerunt. Itaque Lentulus, quod cum Catilina de evertenda Repub. conjurasset, se prætura coactus est abdicare, & decemviri, legum Romanarum conditores, cum in summo magistratu essent, in ordinem sunt redacti: & Venetorum duces aliquot, & Chilpericus Rex Francorum, depositis imperii insignibus, in monasteriis privati consenuerunt: & non adeo pridem, Christiernus Cimbrorum Rex, post vicesimum fere annum quam exutus est regno, in custodia vitam finivit. Sed ne dictatura quidem (quod tyrannidis erat genus) non in populi potestate erat. Semperque id jus observatum est, ut beneficia publica male collocata repeti & libertas (cui jura maxime favent) libertis ingratis adimi posset. Hæc de exteris nationibus hactenus dicta sint, ne soli videamur jus novum adversus nostros Reges usurpasse. Quod autem ad nos proprie pertinet, res paucis verbis transigi poterat. M. Quo pacto? hoc enim libens audire cupio. B. possem enumerare duodecim, aut etiam amplius, Reges, qui, ob scelera & flagitia, aut in perpetuos carceres sunt damnati, aut exilio vel morte voluntaria justas scelerum pœnas fugerunt. Sed ne quis vetera & obsoleta me referre causetur, si Culenos, Evenos, & Ferchardos commemorem, è patrum nostrorum memoria paucos proferam. Jacobum tertium omnes ordines jure cæsum in conventu publico judicarunt, ob summam erga suos crudelitatem & flagitiosam turpitudinem: caveruntque in posterum ne cuiquam eorum qui coïerunt, consenserunt, pecuniam operamve contulerunt, ea res fraudi esset. Quod igitur re gesta recte atque ordine factum judicarunt, non est dubium quin ad exemplum in posterum proponi voluerint: nihilo certe minus, quam L. Quintius, qui Servilium Ahalam laudavit pro tribunali, quod Sp. Mellum tergiversantem & renuentem in jus venire, in foro trucidavisset: nec civili sanguine pollutum, sed Tyranni cæde nobilitatum ille eum existimavit, & universa posterorum series affirmavit. Qui civis affectantis tyrannidem cædem probavit, quid putas eum de Tyranno, in civium bonis latrocinium, in sanguine carnificinam exercente, facturum fuisse? Quid nostri homines? Nonne qui facinus perpetratum sunt publico decreto impunitate prosecuti, de eo si quando posterius acciderit, legem statuisse tibi videntur? Nihil enim ad summam interest, de eo quod factum est, judices, an de futuro statuas. Utroque enim modo de facinoris genere, & auctoris pœna vel præmio judicatur. M. ista fortasse

apud nostros homines valebunt: foris autem nescio quomodo aliæ gentes hæc acceptura sint. Illis mihi satisfaciendum vides: non ut in judicio de crimine, sed in publica luce de fama, nec mea (qui à suspicione procul absum) sed civium meorum. Vereor enim ne decreta, quibus te satis protectum putas, magis culpatura sint exteræ nationes, quam facinus ipsum plenum atrocitatis & invidiæ. De exemplis vero quæ proposuisti, scis, ni fallor, quid pro cujusque ingenio & judicio & in utranque partem dici soleat. Velim igitur (quoniam cetera non tam ex hominum decretis quam è naturæ fontibus mihi visus es expedisse) si quid habes quod pro legis istius æquitate dicas, paucis exponas. B. Etsi hoc iniquum videri potest, pro lege, à primis usque temporibus regni Scotici tot seculorum usu probata, populo nenessaria, Regibus nec iniqua, nec parum honesta, nunc demum ἀλλοτριομίας accusata, causam dicere apud exteros, tua tamen causa id experiar. Ac tanquam cum illis ipsis, qui tibi negotium facessere volent, agerem, primum illud rogo, quid est quod hic reprehensione dignum arbitramini? causamne cur quæsita est? an legem ipsam? quæsita est enim ad coërcendum injustas Regum libidines. Hoc qui damnat, eadem opera omnes omnium leges gentium damnet oportet, eandem enim ob causam omnes expetitæ sunt. An legem ipsam reprehenditis, Regesque solvi legibus æquum existimatis? id quoque an expediat videamus. Ac populo, quidem ut non expedire probem, non multis opus est verbis. Nam si recte superiore sermone medico Regem comparavimus: ut non expedit populo impunitatem quem velit occidendi medico permitti, ita nec publice est utile, in omnes promiscuam grassandi licentiam Regibus donari. Populo igitur, cujus est in legibus ferendis summa potestas, non est quod succenseamus, si quemadmodum Regem bonum sibi, ita Regi non optimo legem præesse velit. Quod si Regi hæc lex non sit utilis, videamus an agi cum populo debeat, ut aliquid de suo remittat jure, & de ea abroganda non in trinundinum, sed more nostro in quadragesimum diem indicamus comitia. Interim, ut de eadem hic inter nos differamus, dic mihi, qui insanum vinculis liberat, commodumne insanientis tibi respicere videtur? M. Minime. B. Quid, qui febre laboranti, ita ut non multum absit ab insania, frigidam assidue petenti det: eumne bene mereri de ægrotante putas? M. At ego de sanis Regibus loquor. Et recte valentibus medicina, & sanis Regibus opus esse legibus nego. Tu vero Reges omnes malos videri vis, omnibus enim leges imponis.

B. *Mini-*

B. Minime quidem omnes: sed nec universum populum existimo malum, & tamen lex universum una voce alloquitur. Eam autem vocem mali formidant: boni ad se nihil attinere putant. Ita nec Reges boni quod indignentur huic legi habent: & mali, si saperent, legis latori gratiam haberent, qui, quod ipsis inutile futurum intelligebat, id ne eis liceret, statuit. Quod profecto facient, si ad sanitatem aliquando redibunt: non secus ac morbo levati medico gratias agunt, quem, quod ægrotantium cupiditatibus non obsequeretur, oderant. Sin in sua perseverent Reges insania, qui maxime eis obsequitur, is maxime judicandus est inimicus. In hoc genere sunt adulatores: qui dum eorum vitia blandiendo fovent, morbum augent, ac tandem unà fere cum Regibus præcipites ruunt. M. Negare certe non possum, quin tales Principes, legum vinculis fuerint & sint constringendi. Nullum enim monstrum est violentius & magis pestiferum homine, ubi (ut in poëtarum fabulis est) semel in belluam degeneraverit. B. Hoc tu multo magis dicas, si animadverteris quam multiplex animal sit homo, & quam è variis monstris compositum. Quam rem veteres poëtæ & acute perviderunt, & eleganter expresserunt, cum Promethea tradunt in homine fingendo è singulis animantibus aliquam particulam in eum contulisse. Omnium sigillatim referre naturas infinitum esset: certe duo monstra deterrima in homine perspicue apparent, ira, & libido. At leges quid aliud agunt aut expetunt, quam ut hæc monstra pareant rationi? utque rationi dum non obtemperant, ea suarum jussionum vinculis coërceant? Qui solvit igitur vinculis sive Regem seu quemvis alium, non unum ille hominem solvit, sed duo monstra longe crudelissima adversus rationem immittit, & ad legum claustra perfringenda armat: ut recte ac vere mihi dixisse videatur Aristoteles, qui legi pareat, eum Deo & legi parere: qui Regi, homini & belluæ. M. Etsi hæc satis concinne dici videantur, dupliciter à nobis erratum arbitror. Primum, quod postrema cum prioribus mihi non satis convenire videantur. Deinde quod, ut cetera nobis constent, nihil mihi profectum adhuc videtur ad summam nostræ disputationis. Superius enim consensimus eandem Regis & legis vocem esse debere. Hic eum legibus facimus obnoxium. Hoc autem ut concedamus maxime verum esse, quid tandem hac conclusione promovimus? quis enim Tyrannum è Rege factum in jus vocabit? jus enim sine viribus vereor ut per se satis sit potens ad Regem sui muneris oblitum coërcendum, aut

invitum ad causæ dictionem trahendum. B. Vereor ut satis animadverteris, quæ de Regia potestate sunt superius disputata. Nam si animadvertisses, facile intellexisses ista, quæ modo recitasti, non esse inter se pugnantia. Id quo facilius accipias, primum mihi responde: cum magistratus vel scriba præit verba præconi, nonne eadem est utriusque vox? præconis, dico, & scribæ? M. Eadem prorsus. B. Uter tibi major videtur? M. Qui verba præit. B. Quid Rex edicti auctor? M. Major utroque. B. Ad hanc igitur imaginem componamus Regem, legem, & populum. Regis & legis eadem est vox. Uter auctoritatem habet ab altero? Rex ne à lege, an lex à Rege? M. Rex à lege. B. Unde id colligis? M. Quia non Rex legi, sed lex Regi coërcendo quæsita est. Et à lege id ipsum habet, quod Rex est, nam absque ea Tyrannus esset. B. Lex igitur Rege potentior est: ac velut rectrix & moderatrix & cupiditatum & actionum ejus. M. Id jam concessum est. B. Quid? populi & legis, nonne eadem vox est? M. Eadem. B. Uter potentior, populus an lex? M. Universus, opinor, populus. B. Cur id opinaris? M. Est enim velut parens, certe auctor, legis, ut qui eam, ubi visum est, condere: aut abrogare potest. B. Igitur cum lex sit Rege, populus lege potentior, videndum num sit, ad quem Regem in jus vocemus. Hoc item excutiamus, quæ alterius causa sunt instituta, nonne sunt minoris illis quorum causa quæsita sunt? M. Istud velim apertius. B. Hac igitur sequere. Frænum non equi causa comparatum est? M. Equi scilicet. B. Quid ephippia, phaleræ, calcaria? M. Eadem causa. B. Equus autem si nullus esset, nullus harum rerum foret usus? M. Nullus. B. Equus igitur omnibus his præstantior est. M. Quid ni? B. Quid equus? in quem usum expetitur? M. In plurimos. In primis autem ad victoriam bello parandam. B. Pluris igitur victoriam equis, armis, ceterisque rebus, quæ in usum belli parantur, æstimamus. M. Pluris profecto. B. In Rege creando quid potissimum spectarunt homines? M. Populi, ut opinor, utilitatem. B. Quod si nullus hominum cœtus esset, Regibus non foret opus? M. Nihil prorsus. B. Populus igitur Rege præstantior. M. Necesse est. B. Si præstantior est, etiam & major. Rex igitur cum ad populi judicium vocatur, minor ad majorem in jus vocatur. M. At enim quando sperabimus istam felicitatem, ut populus universus in id quod rectum est consentiat? B. Id quidem vix est sperandum. Expectare certe necesse non est: alioqui neque lex ferri, nec magistratus creari posset: neque enim ulla fere lex satis æqua est omnibus: nec hominum

minum fere quisquam est ea populari gratia, ut neminem habeat aut inimicum aut invidum & obtrectatorem. Id modo quaritur, ut lex majori parti sit utilis, & candidato major pars bene sentiant. Quid si major populi pars legem jubere & magistratum creare potest, quid vetat quo minus & ipse de magistratu judicare, & judices ei ferre queat? aut si Tribb. plebis Romani, & Ephori Lacedamonii ad leniendam vim imperii sunt quasiti, iniquum ne cuiquam videri debet, si liber populus, aut simili aut etiam diversa ratione, in reprimenda tyrannidis acerbitate sibi prospexerit? M. Hic ego propemodum videre videor, quid populus possit: quid autem velit, aut ferat, difficile est judicare. Major enim pars fere vetera & consueta requirit, à novitate abhorret: quod eo magis mirandum est, cum in cibis, vestitu, adificiis totoque supellectilis instrumento tanta sit inconstantia. B. Noli putare hac à me dicta esse, quod quicquam novi in hoc genere fieri velim, sed ut ostenderem id vetus fuisse, ut Rex apud judices causam diceret. Quod tu propemodum incredibile, nedum novum, credebas. Nam ut omittam quoties id factum sit apud majores, uti ante à nobis aliqua ex parte dictum est, & tute ex historia facile colligere potes, audistine unquam ab eis qui de regno contenderent, itum esse ad arbitros? M. Apud Persas quidem id factum aliquando audivi. B. Et nostri scriptores idem à Grimo & Milcolumbo Secundo factum narrant. Sed ne id genus cognitorum à litigantibus ipsorum consensu assumi solere causeris, ad judices ordinarios veniamus. M. Hic vereor ne propemodum idem facias, ac si quis in Oceano captandis balanis tendat retia. B. Quamobrem vero? M. Quia omnis prehensio, coërcitio, animadversio potentioris est adversus inferiores. Regem vero ad quos judices adesse jubebis? Ad eosne in quos ipsi summa judicandi est potestas? quos uno illo verbo, Veto, possit compescere? B. Quid si major aliqua potestas reperiatur, cui id juris sit in Reges, quod Regibus est in ceteros? M. Audire istud cupio. B. Hanc, si meministi, in populo diximus esse potestatem. M. In universo quidem populo, aut in majore ejus parte. Illud etiam amplius tibi largior, in iis in quos populus, aut major pars populi, eam potestatem transmiserit. B. Bene facis, qui me isto labore leves. M. Sed non ignoras majorem multitudinis partem vel metu, vel pramiis, vel spe largitionis & impunitatis corrumpi, ut sua commoda & voluptates, publica utilitati, atque etiam incolumitati, praferant: qui autem iis rebus non moveantur, non adeo multi sunt:

Rari quippe boni numero sunt vix totidem, quot
Thebarum portæ, vel divitis ostia Nili.

Omnis autem reliqua colluvies sanguine & rapinis saginata suam libertatem habet venalem, alienæ invidit. Ut etiam eos præteream quibus malorum quoque Regum nomen est sacrosanctum. Omitto etiam illos, qui etsi non ignorant quid liceat & æquum sit, tamen honestis periculis quietam inertiam præferunt: & in eventus expectationem animo suspensi sua consilia componunt: aut fortunam partium, non causam sequuntur. Hæc quanta sit futura multitudo vides. B. Magna profecto: nec tamen maxima. Nam Tyrannorum injuriæ ad multos, beneficia ad paucos pertinere possunt. Cupiditas enim vulgi inexplebilis, velut ignis adjecta materia vehementius accenditur: quod vero à multis aufertur per vim, paucorum magis alit famem, quam satiat libidinem. Deinde talium fere hominum fluxa est,

Et cum fortuna statque caditque fides.

Quod si etiam in sententia maxime perstarent, tamen in civium numero non essent habendi, violatores enim sunt humanæ societatis, aut certe proditores: quod vitium si in Rege ferendum non est, multo minus in privato est tolerabile. Qui igitur cives habendi sunt? qui legibus parent, societatem hominum tuentur, qui labores omnes, omnia pericula malunt pro suorum salute obire, quam in ocio ab honestate sejuncto per ignaviam consenescere: qui non præsentes fructus, sed æternitatis memoriam ante oculos propositam habent. Quod si quos timor & rerum suarum respectus à periculis revocat, tamen & facinoris præclari splendor, & virtutis pulchritudo animos dejectos eriget: & qui auctores, qui duces esse non audebunt, comites fieri non recusabunt. Itaque si cives non è numero, sed dignitate censeantur, non solum pars melior, sed etiam major, pro libertate, pro honesto, pro incolumitate stabit. Quod si etiam tota plebs dissentiat, nihil istud ad præsentem disputationem facit: non enim hic quid futurum sit, sed quid jure fieri possit, quærimus. Sed jam ad ordinaria judicia veniamus. M. Istud jam dudum expecto. B. Si privatus quispiam prædium, aut agri sui partem contra quam æquum est à Rege teneri contendat, quid hic privato faciendum censes? cedetne agro, quoniam Regi judicem ferre non poterit? M. Minime. Sed non Regem, sed procuratorem ejus adesse jubebit. B. Jam istud perfugium, quo tu uteris, quam vim habeat vide. Mea enim nihil refert, an ipse Rex aderit, an ejus procurator, utroque

enim

enim modo Regis periculo litigabitur: ei, non procuratori, ex eventu judicii damnum aut lucrum accedet. Ipse denique reus est, id est, is cujus res agitur. Nunc tu velim consideres, quam non modo sit absurdum, sed etiam iniquum, de prædiolo, de luminibus, de stillicidiis adversus Regem judicium dare: parricidii, veneficii, perduellionis nullum esse judicium: in minoribus rebus severitate juris uti, in maximis flagitiis summam licentiam & impunitatem permitti: ut plane verum esse videatur antiquum illud, leges aranearum telis esse persimiles, quæ muscas detineant, animalia majora transmittant. Neque justa est illa quorundam querela & indignatio, qui dicunt neque honestum, nec æquum esse, ut de Rege ab inferioris ordinis homine pronuncietur, cum in lite de pecunia vel agro jam id videant receptum: & summi secundum Regem viri plerunque causam dicant apud judices, neque divitiis, neque nobilitate, nec rebus gestis pares: ac neque adeo multum supra vulgus eminentes: longeque majore intervallo infra reos quam supremi ordinis homines sint infra Reges. Nec ea tamen re optimates illi ac viri primarii de sua dignitate quicquam detractum existimant. Quod si semel illud recipiamus, ut nemo apud judicem nisi omnibus rebus superiorem sisti possit, expectandum erit tenuioribus donec Regi aut libeat, aut otium sit, ut de nobili reo cognoscat. Quid, quod istorum querela non modo injusta sed etiam falsa est? nemo enim qui ad judicem venit, ad inferiorem venit: præsertim cum tantus honos à Deo ipso judicum ordini habeatur, ut eos non Reges modo, sed etiam Deos vocet: suamque quoad fieri potest, dignitatem cum eis communicet. Itaque Pontifices illi Romani, qui regibus pedes suos gratiose indulgebant osculandos, qui advenientibus ad se mulas suas obviam honoris causa mittebant, qui pedibus Imperatorum cervices conculcabant, in jus vocati parebant: à judicibus coacti se magistratu abdicabant. Joannes vicesimus secundus è fuga retractus, etiam in carcerem conjectus, ac vix tandem pecunia liberatus, alium in suum locum surrogatum adoravit: atque illa adoratione judicum sententiam approbavit. Quid Synodus Basiliensis? nonne communi omnium ordinum consensu statuit, atque sanxit, Pontificem subjectum esse senatui sacerdotum? Quibus autem rationibus ut id facerent, patribus illis persuasum sit, è conciliorum actis repetere potes. Reges igitur, qui Pontificum majestatem tanto supra se fatentur eminere, ut suæ celsitudinis fastigio omnibus eis obumbret, nescio quo modo in eo suæ dignitatis im-

tis imminutionem positam censeant, quo Pontifex è tanto altiore solio descendere, se non putavit indignum: ut videlicet causam in concilio Cardinalium diceret. Quid quod falsa est eorum querela, qui indignantur se ad inferioris tribunal sisti? Non enim in judiciis damnat & absolvit, nescio quis Titius, aut Sempronius, aut Stichus, sed lex ipsa: cui ut Reges pareant; honorificum judicarunt clarissimi Impp. Theodosius & Valentinianus. Eorum verba, quoniam dignissima sunt omnium seculorum memoria, hic apponam. Digna (inquiunt) vox majestate regnantis, legibus se alligatum principem fateri. Et revera imperio majus est submittere legibus principatum: & oraculo præsentis edicti, quod licere aliis non patimur, indicamus. Hæc optimi principes & senserunt, & sanciverunt: neque pessimi eadem non vident. Nero enim in morem citharædorum cultus, non modo gestus & motus eorum observasse dicitur, sed etiam cum in judicium est ventum, inter spem timoremque sollicitus de victoria stetisse: etsi enim se victorem declaratum iri sciret, tamen victoriam honestiorem fore existimabat, si non adulatione judicantium, sed legitimo certamine esset adeptus: legisque observationem non ad imminutionem auctoritatis, sed ad victoriæ splendorem facere opinabatur. M. Non est, ut video, tam insolens tua oratio, quam initio putaram cum reges parere legibus volebas: nititur enim non tam Philosophorum quam Regum, Imperatorum & Conciliorum Ecclesiæ auctoritate. Sed quod hic dicis non hominem sed legem esse quæ judicet, non satis assequor. B. Revoca paulum superiora in memoriam. Nonne Regis & legis eandem esse vocem diximus? M. Factum. B. Quid scribæ, & præconis, cum legem pronunciat? M. Eadem. B. Quid judicis, cum legem decreto suo prætexit? M. Eadem. B. Uter vero ab utro auctoritatem habet, judexne à lege, an lex à judice? M. A lege judex. B. Vis igitur sententiæ à lege est, sola verò verborum pronunciatio judicis. M. Videtur. B. Imo nihil certius. Judicum enim sententiæ secundum legem pronunciatæ ratæ sunt, secus rescinduntur. M. Nihil verius. B. Vides igitur ex lege judici, non è judice legi auctoritatem esse. M. Video. B. Nec pronunciantis humilitas dignitatem legis imminuit, sed legum dignitas, sive Rex, sive Judex, sive præco eam pronunciet, semper est eadem. M. Prorsus. B. Lex igitur semel sancita primum vox est Regis, ac deinde aliorum. M. Ita est. B. Rex igitur cum à judice damnatur, lege damnari videtur. M. Plane. B.

ne. B. Si à lege, igitur sua ipsius voce damnatur: siquidem eadem est legis & Regis vox M. Sua, ut videtur, non minus quam si literis sua manu scriptis teneatur. B. Quid est ergo, quod de judice tantopere laboramus, cum regis ipsius confessionem, hoc est, legem teneamus? Quin & hoc inspiciamus, quod modo mihi venit in mentem. Rex cum in quavis causa pro judice sedet, nonne omnes alias personas deponere debet, fratris, patris, propinqui, amici, inimici? solamque judicis personam retinere? M. Debet. B. Ejusque unius meminisse personæ quæ actionis propria est? M. Vellem istud magis perspicue diceres. B. Adverte igitur: cum quis rem alienam clam involat, quid eum facere dicimus? M. Furari, opinor. B. Quod nomen ei damus ob hanc actionem? M. Furis videlicet. B. Quid, aliena uxore qui utitur tanquam sua? M. Mœchari. B. Quem eum vocabimus? M. Mœchum. B. Quid, qui judicat? M. Judicem vocamus. B. Ceteris quoque ad hunc modum ab actionibus quas tum agunt, nomina recte dari possunt. M. Possunt. B. Rex igitur cum jus dicet, alias omnes personas exuet. M. Exuet profecto: & eas maxime quæ in judicando alteri litigantium officere possunt. B. Quid de quo judicatur? quod ei nomen ab actione dabimus. M. Reum vocare possumus. B. Et is nonne æquum est ut personas quæ judicio possunt officere, exuat? M. Certe is etiam si quas alias personas quam rei gerat, eæ tamen nihil ad judicem pertinent: cum ne pauperis quidem in judicando Deus rationem haberi velit. B. Igitur si quis, qui pictor est & grammaticus, judicio contendat de arte pingendi adversus eum qui pictor est, grammaticus vero non est, nihil ei grammaticæ scientia hic prodesse debet? M. Nihil. B. Nec pingendi peritia, si ei de grammatica sit contentio? M. Nihilo magis. B. Igitur in judicio judex unum agnoscet nomen, criminis videlicet, de quo reum adversarius accusat. M. Unum. B. Quid si Rex fiat parricidii reus, nomen regis ac quicquam ad judicem attinet? M. Nihil, sed Parricidæ tantum, non enim in controversiam de regno venit, sed de parricidio. B. Quid si duo parricidæ in jus vocentur, alter Rex, alter pauper: nonne par cognitio judicis erit de utroque? M. Par nec minus vere quam eleganter mihi dictum videtur à Lucano:

——Rheni mihi Cæsar in undis
Duxerat, hic socius. Facinus quos inquinat, æquat.

B. Vere profecto. Non igitur de rege & paupere hic judicabitur,

sed de

sed de parricidis. Tum enim de rege judicaretur, si quæreretur de duobus uter esse debeat Rex: aut si in quæstionem veniat, rexne sit Hiero an tyrannus, aut si quid aliud in quæstionem veniat, quod proprie ad Regis functionem pertineat. Veluti de pictore sit judicium, cum quæritur ecquid sciat artem pingendi. M. Quid si Rex sua sponte nolit, nec vi cogi possit, ut in jus veniat? B. Hæc ei causa cum omnibus facinorosis est communis, nullus enim aut latro aut veneficus ultro in jus veniet. Sed scis, opinor, quid lex permittat, furem nocturnum quovis modo, diurnum, si telo se defenderit, interficere. Quod si aliter quam vi in jus protrahi non possit, meministi quid tum fieri soleat. Latrones enim potentiores quam ut jure cum eis agi possit, bello & armis persequimur. Nec alia fere bellorum omnium causa prætenditur inter nationes, populos, & Reges, quam injuriæ, de quibus cum judicio non potest decerni, ferro cernitur. M. Adversus hostes quidem ob istas causas bella geri solent: cum Regibus alia ratio est, quibus jurejurando sanctissimo interposito ad parendum sumus obstricti. B. Obstricti quidem sumus: sed illi contra priores promittunt se ex æquo & bono jus dicturos. M. Ita res habet. B. Mutua igitur Regi cum civibus est pactio. M. Ita videtur. B. Qui prior à conventis recedit, contraque quam pactus est facit, nonne is pacta & conventa solvit? M. Solvit. B. Soluto igitur vinculo, quod Regem cum populo continebat, quicquid juris ex pactione ad eum, qui pacta solvit, pertinebat, id, reor, amittitur. M. Amittitur. B. Is etiam cum quo erat conventum, æque fit atque ante stipulationem erat, liber. M. Eodem plane jure, atque eadem libertate. B. Rex autem si facit, quæ sunt solvendæ societati humanæ, cujus continendæ causa fuit creatus, quid eum vocamus? M. Tyrannum, opinor. B. Tyrannus autem non modo non justum habet imperium in populum, sed etiam populi hostis est. M. Hostis profecto. B. Cum hoste, ob graves & intolerabiles injurias est justum bellum. M. Justum sane. B. Quid in eo, quod cum totius humani generis hoste, hoc est tyranno, geritur? M. Justissimum. B. Bello autem cum hoste justa de causa semel suscepto jus est non modo universo populo, sed singulis etiam hostem interimere. M. Fateor. B. Quid tyrannum hostem publicum, quo cum omnibus bonis perpetuum est bellum? nonne singuli è tota generis humani multitudine jure omnes bellorum pœnas ab expetere possunt? M. Video nationes fere omnes in ea fuisse sententia. Nam & Thebe laudari solet, quod maritum, & Timoleon, quod fratrem, &

Cassius,

Cassius, quod filium interfecerit: & Fulvius, quod filium ad Catilinam proficiscentem, & Brutus, quod filios & propinquos, cum reducendi tyranni consilia eos rescisset inisse, necaverit: & publice præmia erant tyrannicidis, & honores à multis Græciæ civitatibus instituti: adeo (quod ante dictum est) nullum ne humanitatis quidem vinculum cum tyrannis esse existimabant. Sed quid singulorum assensum colligo, cum possum universi prope orbis testimonium proferre? Quis enim Domitium Corbulonem non graviter reprehendit, quod adeo generis humani salutem neglexerit, ut Neronem cum facile posset, imperio non dejecerit? Nec à Romanis modo est reprehensus, sed à Tyridate Persarum Rege, nihil minus metuente quam ne id exemplum ad se aliquando pertineret. Sed nec pessimorum hominum animi crudelitate efferati ab hoc publico in tyrannos odio ita sunt liberi, ut non aliquando invitis erumpat, & ad imaginem veri & honesti eos torpere & obstupescere cogat. C. Caligulæ crudelissimi Tyranni pari crudelitate ministri cum cæso domino tumultuarentur, & cædis auctores ad supplicium deposcerent, subinde vociferantes quis imperatorem occidisset, Valerius Asiaticus homo consularis è loco conspicuo unde audiri & cerni posset, exclamavit: Utinam ego eum occidissem! Ad hanc vocem homines prope omnis humanitatis expertes velut attoniti, à tumultu cessarunt. Tanta enim vis est honesti, ut levissima specie ejus animis oblata impetus violenti conquiescant, & furor incitatus relanguescat, & rationis imperium amentia, velit nolit, agnoscat. Neque isti, qui nunc cœlum terræ clamoribus miscent, aliter sentiunt. Id autem vel hinc facile intelligimus, quod quæ nunc gesta reprehendunt, eadem autem in speciem atrociora è vetere historia cum recitantur, laudant, & probant: ex eoque aperte demonstrant se magis privatis affectionibus obsequi quam publico aliquo damno commoveri. Sed quid certiorem testem quærimus, quid Tyranni mereantur, ipsorum conscientia? Inde ille perpetuus ab omnibus, & potissimum à bonis, metus: & gladium quem in alios districtum semper habent, suis cervicibus semper impendentem vident, ex suo in alios odio, aliorum in se animos metiuntur. Contra vero boni neminem metuendo, sæpe creant sibi periculum, dum non ex vitiosa hominum natura, sed è suo in alios merito, aliorum in se benevolentiam expendunt. B. Verum igitur illud existimas, tyrannos in sævissimarum belluarum numero habendos: tyrannicamque violentiam magis esse contra naturam quam pauper-

tatem,

tatem, quam morbos, quam mortem, ceteraque mala, quæ pos-sunt hominibus sponte naturæ accidere. M. Equidem cum ratio-num momenta mecum expendo, non possum negare, quin ista ve-ra sint, sed cum pericula & incommoda occurrunt, quæ hanc sententiam subsequuntur, continuo velut injecto fræno animus nescio quomodo labascit, & à recto illo nimium Stoico & severo ad utilitatem se inflectit, & prope deficit. Nam si cuivis tyran-num occidere licebit, vide quantam ad nequitiam fenestram ho-minibus improbis aperias, quantum bonis periculum crees; ma-lis licentiam permittas; omnibus omnium rerum perturbationem immittas! Quis enim cum Regem bonum, aut certe non pessi-mum occiderit, non istam honesti speciem suo sceleri prætendere poterit? aut sit etiam quivis è civium bonorum numero dignum omni supplicio principem vel occidere frustra tentarit, vel etiam cogitatum facinus peregerit, quantam omnium rerum confusio-nem sequi necesse est? dum & mali tumultuabuntur, indigna-ti ducem sibi ereptum, nec omnes boni factum probabunt. Nec qui probabunt, omnes auctorem libertatis adversus scelestam fa-ctionem defendent, & plerique obtentu honesto pacis, suam segni-tiem velabunt, aut potius virtutem alienam calumniabuntur, quam suam fatebuntur ignaviam. Hæc profecto utilitatis pri-vatæ recordatio, & publicæ causæ desertæ excusatio, & peri-culorum metus, animum plerisque si non frangit, certe debilitat, & tranquillitatem & si non certissimam, cogit incertæ liberta-tis expectationi præponere. B. Tu si memoria teneas superiora, fa-cile metus hic tuus discutietur. Diximus enim quasdam esse ty-rannidas populi liberis suffragiis comprobatas, quas ob admini-strationis moderationem regiis nominibus dignamur. Nemo me auctore non modo quenquam horum, sed nec eorum, qui per vim vel fraudem dominatum sibi pepererunt, violabit, si modo civi-lis animi temperamentum in gubernando adhibuerint. Tales fuerunt apud Rom. Vespasianus, Titus, Pertinax: Alexan-der apud Græcos: Hiero Syracusis, qui licet vi & armis im-perium pepererunt, tamen justitia & æquitate meruerunt, ut inter justos reges censeantur. Præterea ego in hoc genere quid fie-ri jure possit aut debeat explico, non ad rem suscipiendum exhor-tor. In illo enim satis est rei notatio, & dilucida explicatio: in hoc vero, & in suscipiendo consilio opus est, in aggrediendo prudentia, in efficiendo virtute. Hæc cum temporibus, perso-nis, locis, ceterisque rei gerendæ instrumentis, aut juven-tur, aut evertantur, si quis temere attentaverit, nihilo ma-

gis ejus

gis ejus erroris culpa ad me pertinet, quam medico, qui remedia morborum commode descripsit, ejus culpa est præstanda, qui alieno tempore ea ægrotantibus dederit. M. Unum mihi adhuc ad absolvendum hanc disputationem deesse videtur: id si adjeceris cumulatum abs te beneficium accepisse me existimabo: nempe si quæ sit Ecclesiæ censura de tyrannis, ex te intelligam. B. Eam cum voles ex Epist. priore Pauli ad Cor. tibi sumere licebit: ubi Apostolus vetat cum palam facinorosis aut flagitiosis ullum convictus aut sermonis habere commercium. Id si inter Christianos observaretur, sceleratis, nisi resipiscerent, fame, frigore, & nuditate pereundum esset. M. Gravis profecto sententia: sed nescio an populus, qui tantum solet magistratibus ubique tribuere, sub hac formula Reges etiam complectendos credet. B. Certe veteres Ecclesiastici scriptores ita ad unum Pauli sententiam intellexerunt. Nam & Theodosium Imp. Ambrosius è cœtu Christianorum exclusit, & Theodosius Episcopo paruit. Nec ullius, quod sciam, Episcopi factum antiquitas majoribus est laudibus prosecuta: nec ullius Imperatoris modestia magis est commendata. Ad rem autem quantum interest, an extra civitatem Christianam pellaris, an igni & aqua tibi interdicatur? magistratibus enim omnibus adversus eos, qui facere imperata recusant, hoc gravissimum est decretum: & illud Ecclesiasticorum. Utriusque autem imperii spreti pœna mors est: sed alter corporis, alter totius hominis interitum denunciat. Igitur Ecclesia (quæ multo leviora crimina morte punienda censet) quem vivum è cœtu bonorum expellit, mortuum in cœtum cacodæmonum relegat, non eum morte dignum existimabit? Pro æquitate causæ satis multa mihi dixisse videor: quæ si exterorum quibusdam minus placeant, considerent, rogo, quam inique nobiscum agant. Nam cum permultæ per Europam sint nationes & magnæ & opulentæ, suæque cuique leges: arroganter faciunt, qui formulam regnandi quam ipsi habent, omnibus præscribunt. Helvetii remp. habent. Germania nomine imperii, regno legitimo, utitur: civitates (ut audio) nonnullæ per Germaniam optimatibus parent, Veneti Dominatum ex his habent temperatum: Moscovia tyrannide gaudet. Nos regnum exiguum quidem, sed jam bis mille annos ab exterarum gentium imperio liberum tenemus. Reges legitimos ab initio creavimus, leges & nobis & illis æquas imposuimus: utiles fuisse temporis diuturnitas commonstrat. Earum enim observatione magis quam armis adhuc hoc regnum stetit. Quæ

tandem iniquitas est hæc, velle ut leges quarum utilitatem tot seculis experti sumus, aut abrogemus, aut negligamus? aut quæ est ista impudentia, ut qui suum imperium tueri vix possunt, alieni regni statum & ordinem labefactare conentur? Quid, quod nostra instituta non modo nobis, sed vicinis etiam sunt utilia? Quid enim ad pacem cum finitimis retinendam utilius esse post, quam Regum moderatio? ex eorum enim immoderata libidine injusta bella temere plerumque suscipiuntur, scelerate geruntur, turpiter deponuntur. Quid porro inutilius ulli civitati, quam mala apud finitimos leges, quarum sæpe contagio serpere latius solet? Aut cur nobis unis molesti sunt, cum tot circumcirca nationes aliis atque aliis legibus & institutis utantur, penitus eisdem nulla? aut cur nunc demum molesti sunt cum novi nihil statuamus, sed id vetere jure perseveremus! cum nec soli, nec primi, nec nunc primum his institutis utamur? At non placent quibusdam nostræ leges; fortasse nec suæ. Non inquirimus curiose in aliorum instituta. Nostra nobis relinquant tot annorum experimento perspecta. Num eorum concilia turbamus? aut qua tandem in re illis molesti sumus? At seditiosi estis, ajunt. Possem libere respondere: quid ad illos? nostro periculo, nostro damno tumultuamur. Possem enumerare seditiones non paucas & civitatibus & regnis non inutiles. Non utar illa defensione. Nego ullam gentem minus esse seditiosam. Nego ullam unquam in seditionibus fuisse moderatiorem. Inciderunt multæ contentiones de legibus, de jure imperii, de regni administratione, sed semper summa rerum salva: nec certatum est, ut apud plerosque populos, cum plebis pernicie, neque Principum odio, sed amore patrio, studio legum tuendarum. Quoties nostra memoria steterunt in procinctu magnæ ex adverso acies? quoties non modo sine vulnere, sed sine noxa, sine convitio discessum est? quoties simultates privatas publica sedavit utilitas? quoties intestina odia de hostium adventu rumor extinxit? nec in seditionibus tamen magis modesti, quam fortunati fuimus: cum semper fere quæ pars erat justior, eadem fuerit felicior: & velut civilia moderate exercuimus odia, ita utiliter consensimus in concordiam. Hæc in præsentia occurrunt, quæ sermones malevolorum compescere, pertinaciores refellere, æquioribus satisfacere posse viderentur. Quo autem jure apud alios regnetur, non putavi multum nostra interesse. Nostrum morem paucis recensui, sed pluribus quam institueram tamen, aut quam res expetebat: quia tibi uni hunc

laborem

laborem suscepi: qui si abs te comprobetur, satis habeo. M. Mihi quidem quod ad me attinet, abunde satisfecisti: quod si ego item aliis satisfacere potero, magnum ex hoc sermone fructum cepisse, & molestia maxima levatum esse me existimabo.

FINIS.

REX STOICUS EX SENECA.

REGEM non faciunt opes,
Non vestis Tyriae color,
Non frontis nota regiae,
Non auro nitida trabes.
Rex est, qui posuit metus,
Et diri mala pectoris:
Quem non ambitio impotens,
Et nunquam stabilis favor
Vulgi praecipitis movet.
Non quicquid fodit occidens,
Aut unda Tagus aurea
Claro devehit alveo,
Non quicquid Libycis terit
Fervens area messibus.
Quem non concutiet cadens
Obliqui via fulminis,
Non Eurus rapiens mare:
Aut saevo rapidus freto
Ventosi tumor Adriae.
Quem non lancea militis,
Non strictus domuit chalybs,
Qui tuto positus loco
Infra se videt omnia,
Occurritque suo libens
Fato: nec queritur mori.
Reges conveniant licet.
Qui sparsos agitant Dacas,
Qui rubri vada littoris,
Et gemmis mare lucidum
Late sanguineum tenent:
Aut qui Caspia fortibus
Recludant juga Sarmatis,
Certet Danubium licet,
Audet qui pedes ingredi,
Et quocunque loco jacent
Seres vellere nobiles.
Mens regnum bona possidet.
Nil ullis opus est equis,
Nil armis, & inertibus
Telis quae procul ingerit
Parthus cum simulat fugas:
Admotis nihil est opus
Urbes sternere machinis
Longe saxa rotantibus.
Rex est qui metuit nihil.
Hoc regnum sibi quisque dat.

IN G. BUCHANANI DIALOGUM de jure regni apud Scotos, & rerum Scoticarum historiam ab eodem conscriptam, Andreæ Meluini

EPIGRAMMA.

Qui Regi pia jura, & legum fræna Tyranno,
Lege & naturæ, & numinis imposuit,
Ut Regerent juste Reges, ut vincla Tyranni
Horrerent sævi, vel fera fata truces;
Nunc Reges miti ingenio, crudosque Tyrannos
Æterna pingit doctius in tabula,
Ut laude exornet Reges, ut labe Tyrannos
Aspergat late postera fama volans.
Quos æquo obstrinxit, nunc solvit legibus ævi:
Et facit æternos, quos dedit ante neci.

EJUSDEM AD REGEM.

Dum tu, magne puer, patribus das jura vocatus,
Et populi pensas crimina lance pari;
Jura tibi, tuus ille Solon, tuus ille Lycurgus,
Quæ recti è puris fontibus hausta dedit,
Nobilium Regum exemplis obsignat avitis,
Hic, ubi quid fugias, quidve sequaris, habes.
Felix, si fugias fugienda, sequenda sequaris!
Felix cum populo tuque, patresque, tuo.

EJUSDEM AD G. BUCHANANUM.

Si Regi placuisse est displicuisse Tyranno,
Cui quidquid Regi displicet, usque placet.
Nunc odiis sævit tantum VIS EFFERA, *quantum*
Officio gestit Rex, Buchanane, tuo.

AD EUNDEM.

Qui in Latium Solymam, in patriam Latium omne tulisti,
Orbi infers patriæ resque ducesque tuæ.
Quo Solyma, ac Latio major stat maximus orbis;
Hoc major tu te es, se quoque nunc patria.

AD EUNDEM.

Multum oro Phœbi numen, doctasque sorores,
Dent mihi, dem quæ te carmina digna tibi.
At Phœbus nequicquam audit, mutæque sorores:
Et concreta rigent mollia corda gelu.
Nil Phœbus sine te, sine te nil turba sororum:
Unus tu des te carmina digna tibi.

FINIS.

RERUM SCOTICARUM HISTORIA,

AUCTORE

Georgio Buchanano Scoto.

LIBER I.

CUM res gestas majorum nostrorum à fabularum vanitate liberare, & ab oblivionis injuria vendicare statuissem, non ab re mihi facturus videbar, si à primordio usque repeterem, (quantum in tanto intervallo temporum & literarum primùm egestate, deinde calamitate fieri posset) qui regionum situs, quod soli, cœlique sit ingenium, quæ vetusta nomina & mores, qui primi cultores fuerint insularum, quæ veteribus Britanniæ vocantur, quæque inter Hispanias & Germaniam magno terrarum spatio Galliæ prætenduntur. Earum reliquas magnitudine duæ longè præcellunt Albium, & Hibernia. De his primùm dicam: deinde, ut commodum erit, ceterarum situm & nomina explicabo.

Prima magnitudine est Albium, quæ nunc sola nomen Britanniæ retinet, quod antea omnibus erat commune. De ejus longitudine ac latitudine ceteri fere scriptores cum Cæsare consentiunt: esse videlicet longam à Septentrionibus in Meridiem octingenta millia porrectam: qua verò latissima est (ut quidam sentiunt) qua Galliam spectat, aut (ut aliis visum est) à Meneviæ angulo ad Iari fluminis ostium ferè ducenta millia patêre: inde paulatim in angustum cogitur, donec ad Scotiæ limitem sit perventum. Romani, quibus ulteriora nondum satis erant nota, totam insulam triquetram crediderunt. Verum paulatim ulterius progressi cognoverunt ultra vallum Adriani eam se latius sensim diffundere & ad Orientem æstivum procurrere. Hæc in summa de ejus magnitudine dicta sint. Cælum Gallico temperatius, ut ait Cæsar, verum utroque mitius est Hibernicum. Aër raro serenus, sed caligine densa plerumque obscurus, ac hieme satis

tis

tis miti, magis pluvius quàm nivosus. Terra benignè fruges gignit, ac præter fruges etiam omnis generis metalla. Pecore tota fœcundissima. Qui partes insulæ extremas, ac magis frigore infestas habitant, avenaceo pane utuntur, vinum è frugibus corruptis conficiunt: plerique serum lactis excoquunt, ac in doliis complures menses defodiunt, isque multis potus non solùm salubriter, sed etiam jucundè bibitur. De nomine Britanniæ nulla inter veteres controversia fuit, nisi quòd Græci Brettanian, Latini Britanniam eam nominabant. Ceteræ gentes aut hos, aut illos pro suo quisque arbitrio imitabantur. Nuper emerserunt homines non tam veritatis cupidi, quàm contentionis, qui ex hominum clarissimorum suggillatione clarescere se posse sperarent. Neque enim fieri posse existimarunt, ut non in magna eruditionis opinione vulgo essent, qui cum tota antiquitate certamen sibi proposuissent; & quanquam de re non admodum magna lis esset, tamen quia de nomine ipso patriæ ageretur, tanquam pro aris & focis omnique totius gentis vetere gloria sibi contendendum putarent. Tria vetusta insulæ, ut ipsi volunt, nomina diversos habent assertores, Prudania, Prytaneia, & Britannia. Pro Prudania totis ingenii viribus Luddus: pro Prytaneia Thomas Æliotus eques Britannus, sed modestis studiis contendit: Britanniam ceteræ ferè gentes retinere conantur. Pro Prudania utitur Luddus fragmenti cujusdam veteris ea auctoritate, quam situs, & caries, & temporis longinquitas penè sacrosanctam facit. Eam tametsi per se firmam, tamen & etymologia, & Bardorum carminibus, & patrii sermonis consuetudine, & vetustatis veneranda quadam rubigine confirmat. Fragmentum quidem illud, in quo causæ columen, & firmamentum est positum, ante omnia interrogo unde? quando? aut quo patre natum prodiit? aut quid tandem ait, quod pro causa faciat? De loco, de tempore, de auctore forsitan inquies: Hæc omnia, quòd incerta sunt vetustatem ejus probant. Præclara sanè probatio. Ex ignorantia, ignobilitate & obscuritate, certitudo, fides & auctoritas testimoniorum pendet: & quod ad rem controversam explicandam assumitur, plus habet obscuritatis, plus infirmitatis, quàm caussa, ad quam probandam affertur. Quis testimonium hîc dicit? nescio. Quid pro testimonio dicit? ne id quidem scio. Illud autem audivi in illo fragmento Prudaniam nominari. Quid ista Prudania? monsne an fluvius? vicus

an

an oppidum? vir, an mulier est? nescio: sed Britanniam hoc nomine significari puto. Agè verò Prudania Britanniam significet. Quid tandem pro te facit hic tuum fragmentum? Illud scire velim, verumne nomen insulæ Prudaniam esse affirmet, an eorum inscitiam coarguat, qui falsum hoc nomen insulæ tribuunt? Ne hoc quidem scio, sed sonum Britannicum hîc quidem agnosco, visque sermonis Britannici in ipsa vocis etymologia se ostendit. Est enim Prudania, quasi Prudcania, hoc est excellens pulchritudo, à Pryd, quod est forma, & Cam, quod est candidum, emollita paulum asperitate vocis. At ista ratione non Prudaniam sed Prudamiam factam oportuit: quam vocem in patrio sermone Prudam Bardi pronunciant. Omitto hîc quàm sit levis, fallax, & plerumque ridicula tota hæc originis vocum quærendi ratio. Omitto M. Varronem, aliosque excellenti doctrina viros, qui in hoc genere sæpenumero ridentur. Totum Platonis Cratylum taceo. Hoc tantùm affirmo, facilius æquis auribus me probaturum Cambros è canibus & brutis esse factos, quàm tu Prudaniam è Prudcamia coaluisse persuadebis. Isto enim modo quidlibet è quolibet licebit effingere. Sed quam parum sit in his omnibus firmamenti indicat Luddus, qui istis præsidiis parum confisus accersit in auxilium Bardos, sanè pervetustum genus hominum, sed quos veteres nihil scripsisse asseverent. Sed de eis aliàs nobis plura erit dicendum. Ad ultimum Luddi perfugium veniamus. CÆSAR (ait) qui primus Romanorum hujus insulæ nomen Latinis literis commendavit, eam Britanniam appellavit, quem omnes ferè Latini scriptores secuti, idem nomen haud mutavere. Hic ab illustri mendacio Luddo visum est ordiri, quòd videlicet Cæsar primus Latinorum Britanniam nominavit. Nam ante Cæsarem natum Britanniæ Lucretius meminit, Aristoteles longè prius apud Græcos, & non multò post Cæsarem Propertius, cùm ait:

Cogor & in tabula pictos ediscere mundos.

Indicat sua ætate mundi descriptionem parietibus affigi solitam. Te ipsum rogo, credisne Cæsarem illum in omni liberali disciplina eruditum descriptionem orbis nunquam vidisse? aut visam non legisse? aut cum reliquus orbis describeretur, Britanniam insulam unam totius orbis maximam jam tum Latinis & Graiis monumentis tam illustrem in tabulis illis omissam fuisse? credisne illum, qui de rebus Britannicis

tam diligenter ſibi inquirendum putavit, qui homines eam regionem & tum, & jam olim habitarent, quæ ſtirpium, quæ animantium genera in ea naſcerentur, quibus legibus & moribus viveretur: eum, inquam, credis, cùm de his tam fuiſſet ſollicitus, in univerſæ regionis nomine tam fuiſſe negligentem? aut qui tanta fide & diligentia ſua Gallorum urbibus nomina reddidit, Britannos antiqua ſua gloria fuiſſe fraudaturum? Vetus autem (quoniam in hac maximè parte ſe Luddus jactat) cur nomen Prudaniæ exiſtimet, nihil video, niſi fortè è putris chartæ ſitu etiam verba ſenectutem contraxerint. Hæc ſatis ad Luddum in præſentia, qui teſtibus domo productis, ſuisque inſomniis adverſus omnium, qui uſquam ſunt aut fuerunt, doctorum hominum conſenſum certandum ſibi putavit. Cum Ælioto minus erit negotii. Is non modo conjecturis veriſimilibus, ſed non obſcuris etiam auctoribus inductus, credit aliquando eam regionem Prytaneiam fuiſſe appellatam. Non enim incommodè exiſtimavit inſulam omnium rerum, quæ ad vitam inſtruendam vel ornandam ſunt neceſſariæ, copia redundantem ſic dici poſſe. Hîc ſi cauſas nominum expendere oporteat, Sicilia Prytaneia potius dici debebat, nonnullæque aliæ tantò Britannia fertiliores, quantò terrarum ſpatio ſunt minores. Præterea apud auctores, quorum teſtimonio nomen Prytaneia confirmatur, facilè apparet ſcripturam eſſe vitiatam. In Stephano quidem ſumma inconſtantia eſt. In voce ALBION, inquit, eam eſſe inſulam Brettanicam, ſecutus, ut ipſe ait, Martianum. In vocibus Juvernia, & Juverna Prætanica ſcribitur. Alibi, inquit, eſſe in Oceano inſulas Brettanicas, quarum cultores Brettani dicantur. Sed Martianum & Ptolemæum in iis vocibus P, literam primam facere. Quos locos ſi quis conferat, comperiet proculdubio ſcripturam eſſe corruptam, Stephanumque ipſum ſentire Brettaniam per B primam, & duo T T ſcribi debere. Hæc Æliotus, cùm opinor non ignoraret, quæ homines gloriæ famelici ad oſtentationem eruditionis undique convertunt, admonuiſſe quantum ſatis eſt contentus, ſuum lectori judicium relinquit. Luddus verò, ut hic ingenium noſcas, è tribus nominibus inſulæ maximæ id maximè probavit, quod pauciſſimos habuit aſſertores, nempe Prudaniam. Proximè Prytaneiam amplectitur. Britanniam verò, quod nomen jam per omnes nationes erat illuſtre, quod (ut ait Plinius) Græcis & Latinis monumentis erat celebratum, velut corruptum

rejicit, & ſerò tandem, idque à C. Julio Cæſare ait corruptum, quem falſò exiſtimat (uti dictum eſt) nomen Britanniæ Latinis literis commendaſſe primùm, ceteroſque ſecum in eundem errorem traxiſſe. Ego verò antiquitatem vocis hujus BRITANNIA multis, & quidem locupletiſſimis teſtibus probare poſſem, ſi res in controverſo eſſet: & à Cæſare non vitiatam, ſed per manus à majoribus, & quidem puram fuiſſe traditam, niſi quòd veteres geminum T T ſcribere ſoliti videntur. Hinc factum opinor, ut Lucretius iſtius nominis primam ſyllabam fecerit longam. Nunc autem alterum T ſolet omitti Latinis, quod in voce Britto perpetuò retinetur. Græci qui Brettaniam ſcribunt, proximè ad patrii ſermonis prolationem accedunt, quam & ipſi Britanni, & omnes vicini adhuc retinent. Nam & Galli propiores Brettas appellant omnes fœminas Britannicas, & Bretter Britannicè loqui, & promontorium Aquitaniæ vulgo Capbretton dicitur, & utrique Scoti, hoc eſt Albienſes, & Hibernenſes ſic loquuntur. Id tantùm intereſt, quòd qui Germanica dialecto gaudent, interdum tranſpoſitione literarum utuntur, ac Berton pro Breton proferunt. Dionyſius autem Afer in illo verſu:

Ὠκεανοῦ κέχυται ψυχρὸς ῥόος ἔνθα Βρετανοί.

In altero T rejiciendo uſus eſt licentia poëtica, quemadmodum idem in Σαμάται pro Σαρμάται fecit. Hic tot nationum penè ab initiis uſque rerum conſenſus & inter ſe, & cum vetuſtiſſimis Græcorum & Latinorum, pluris apud me erit, quàm omnia Luddi rhacomata è luto ad ludibrium collecta, ad ignominiam ſervata, & ad falſum teſtimonium adverſus antiquitatem dicendum, quamlibet impudentem habeant patronum, tamen nondum egredi auſa. Proferat ille, ſi poteſt, qui ante Ariſtotelem ſcripſerit Prudaniam. Id autem ut in omnia ſe vertat, nunquam efficiet: cùm certum ſit poſt Ariſtotelem aliquot ſeculis, Bardos nihil ſcripto commiſiſſe. Faceſſat illa glorioſa, dicam, an ſtolida jactatio antiquitatis, cujus nullum argumentum, nullum veſtigium, imo ne veſtigii fragmentum reperiri poteſt. Inter has variarum opinionum diſcordias, diverſaſque loquendi conſuetudines, Luddus putat conſultiſſimum, vetuſtatem, & patrium loquendi morem velut Cynoſuram quandam ſemper ſpectare, atque inde omnis ſermonis curſum dirigere. Ab eo ego non magnopere diſſentirem, ſi quidem quod in veteri conſuetudine poſitum eſt, & ideo certum exiſtimatur, id ſemper teneri poſſet. Sed plu-

ribus de caussis id fieri non posse animadverto. Primum, quòd in omni sermone vetustissima invenire sit difficillimum: tutiusque sit hic sequi doctiorum consuetudinem, quam retro semper origines, velut Nili fontes, vano & ridiculo labore perquirere: præsertim cùm vocabulorum initia non à sapientiorum judicio pendeant, sed à vulgi maximè rudis & inculti arbitrio, cujus consilium anxiè inquirere, supervacaneæ cujusdam est diligentiæ, & ubi inveneris, non magnum feceris operæprecium. Nam ut in reliquarum omnium rerum generatione, quæ sponte naturæ proveniunt, aut ab hominibus ad usus vitæ excogitantur, primi fœtus quodam modo imperfectiores, & non solùm ad usus commodi, sed aspectu minus jucundi exeunt. Cultu deinde mansuescunt, & tractando paulatim levigantur. Eadem certè est in sermone ratio, qui primùm ab hominibus crassis, & rudibus editus asper plerunque & insuavis, & impolitus est exortus, mox tractando sensim genitalem horrorem exuit, & mansuetius & jucundius ad aures accidebat, & multò facilius in animos hominum influebat. Itaque in hac parte, ut si qua alia, consuetudini politiorum hominum aliquid indulgendum censeo, & voluptatem minimè illam illiberalem & inhumanam, quatenus moribus est innoxia, minimè abominandam. Quòd si quis ita Musis iratis est natus, ut Catonis & Ennii sermonem potius amet, quàm Ciceronis & Terentii, & inventis frugibus glandibus tamen vesci malit, jubeamus miserum esse libenter, quatenus id facit. Sed hæc nostra disputatio non est de puritate & elegantia sermonis Latini. Ad hanc enim nihil interest; quo sono Britanni olim literas efferrent. Hæc enim tota contentio eo tendit, ut Latini Britannicum, non Britanni Latinum sonum discant. Quod ad me attinet, malim ignorare veterem illam & anilem priscorum Britannorum balbutiem, quàm dediscere quodcunque hoc est sermonis Latini, quod magno cum labore puer didici. Neque aliud est cur minus molestè feram priscam Scotorum linguam paulatim intermori, quàm quòd libenter sentiam barbaros illos sonos paulatim evanescere, & in illorum locum Latinarum vocum amœnitatem succedere. Quòd si in hac transmigratione in alienam linguam necesse est alteros alteris concedere, nos à rusticitate & barbaria ad cultum & humanitatem transeamus: & quod nascendi infelicitate nobis evenit, voluntate & judicio exuamus. Aut si quid opera & industria possimus, id omne eò confera-

conferamus, ut linguam Græcam & Latinam, quas orbis pars melior tanquam publicas recepit, pro viribus expoliamus, & si quis ex contagio barbari sermonis adhæsit situs & squalor, quoad fieri possit, extergeamus. Quid? quòd hæc nimis anxia diligentia in nominibus peregrinis, præsertim in alienam linguam transferendis nec servari potest, nec si posset, expedit. Quæ enim non literas & sonos habet, quæ alterius sermonis characteribus omnino exprimi non possunt? Quæ natio præter Germanos W literam proferre potest? Quis Latinis literis eum sonum reddet, quem Hispani, Brittones, & Scotorum pars in literis D G. P. T. X. & Z efferunt? Ob hanc opinor soni absurditatem Plinius enumerans Hispaniæ oppida, quædam negat Latiali sermone dictu facilia. Alia vocat ignobilia, & barbaræ appellationis: alia citra fastidium nominari posse negat. Quid hic rogo faceret Luddus, si ei Latinè sit scribenda historia Britannica? ipsa genuina Brittonum nomina quomodo enunciaret, cum tota sua barbarica rubigine opinor non haberet. Nam cùm tam anxiè se torquet, quomodo Luddum scribat, Lhuydumne, an Ludum, an verò Luddum, quorum nullum nec Latinis literis exprimi, nec ore Latiali efferri, nec ab auribus Latinis sine fastidio audiri potest. Si verum sonum retineat, non Latinam sed semibarbaram faciet orationem. Sin ad genuinum Latini sermonis sonum inflectet voces peregrinas, non minus flagitiosè peccabit, quàm Cæsar in verbo Britannus fecisse dicitur. Quid igitur Luddo faciemus? ut hominem & molestum & morosum placemus? Prudamiam dicemus, potius quàm Britanniam? Hoc nec Luddus tam severus aliorum censor exiget; Permittet enim ut è Prudam Prudaniam declinemus. Quòd si quis Britanniam aut Brettaniam ausit dicere, quid aliud quàm sacrosanctæ vetustatis violatæ, & sermonis antiqui, sincerique contaminati, & è robusto illo & masculo sono in muliebrem mollitiem fracti reum peraget? Nihilne ergo ex horroris vetusti squalore mutare nobis fas erit? aut si non mutare, saltem malè tornata perpolire vocabula? & ab inculta illa immanitate paulatim ita inflectere, ut saltem vox hominem sonet? & quod majores nostri in Morinis, & Moremarusa, & Armoricis fecisse videmus: ut si has voces donare civitate Latina non possimus, certè in eis amictum & incessum Latinum imitemur? Sed per Luddum, ut video, non licet. Ad augustam illam nos revocat Prudanorum vetustatem: & à Bardis & Senecionibus

vetat uſquam divertere. At vetuſtiſſimos Græcorum & Latinorum nunquam hæc religio tenuit. Neque, poſtquam ſermonis antiqui rigor ſe remittere cœpit, quiſquam fuit, qui famul, & volup retinere maluerit, quàm quæ in eorum locum ſucceſſerunt recipere, & in transferendis è Græco Latinis, aut è Latino Græcis ſumma libertas fuit. Quis unquam Latinis vitio vertit, quòd Polydeucem in Pollucem, quòd Heraclea in Herculem, quòd Aſclepion in Æſculapium verterint? aut Græcis, quòd pro Catulo Catlum, pro Remo Romum dixerint? Quid in Barbaris ad ſe transferendis? num Græci dubitarunt, AL, Punicum in ultimis dictionum ſyllabis in As convertere? num ſi quis Annibas, pro Annibal dixit, omnem hiſtoriæ majeſtatem proculcavit, veritatem corrupit, aut Pœnorum linguæ maculam ullam inuſſit? Videte quantum veterum Saxonum, & Danorum, qui poſterius immigrarunt in Britanniam, humanitatis & cultus ſtudium ab hac Luddi immanitate, & ſqualoris affectatione diſſident. Illi inculti, & omnis eruditionis ignari, cum veniſſent ad homines Barbaros, & balbutientes, non ſolùm eorum ſtribiligine ſe paſſi non ſunt infici, ſed guſtatâ ſemel Græci & Latini ſermonis ſuavitate multum ex eo, quem ipſi invexerant horrore, abſterſerunt: quædam vocabula aſperiora levigarunt ita, ut ſine ulla aurium offenſione tolerari poſſint, qualia ſunt Oxonia, & Roffa, pro Oxonfordia, & Rauſcheſtria, & pleraque alia ne repugnante quidem Luddo. Sed nec ipſe quidem in hoc genere parum ſibi permittit, qui in uno Britanniæ nomine, cùm tam duræ ſeveritatis eſt exactor, in tot aliis ſibi tantam aſſumit licentiam. Nunc contra veterem omnium gentium conſuetudinem pro novo, obſcuro, & incerto vocabulo tam pertinaciter nititur: nimirum ne regium illud nomen Luddi è Cimbrorum proſapia ductum, & velut palladium in hunc uſque diem ſervatum, in oblivionem veniret. Id ne fieret, Luddus adverſus multitudinis conſenſum, temporis vetuſtatem, atque adeò ipſam veritatem ſibi certamen inſtituit. Eſt & in vocabulo BRITANNIA illa adhuc obſervatio, quòd apud exteros ſcriptores id inſulæ totius eſt nomen. Brittones autem & Angli, qui res Britannicas literis mandarunt, nunc cum exteris conſentiunt: nunc tantùm Britanniæ nomine cenſent eam inſulæ partem, quæ provincia Romana fuit: idque variè, prout belli eventus limites mutavit, interim enim Adriani, interim Severi vallum finem imperio faciebant: reliquos, qui extra vallum erant, nunc Barbaros, nunc tranſmarinos appellabant. Beda libri primi initio ſic ſcribit: *Itaque peten-*

petentes Britanniam Picti habitare per septentrionales insulæ partes cœperunt. Nam austrina Brittones occupaverant. Idem c. 34. *Aidanus Rex Scotorum, qui Britanniam habitant.* Et lib. 4. cap. 4. dum reditum Colmani ex Anglia in Scotiam scribit, ait: *Interea Colmanus, qui de Scotia erat, relinquens Britanniam.* Et alibi: *Exinde cœperunt per plures dies de Scotorum regione venire in Britanniam.* Item: *Occisus est Oswaldus juxta murum, quo Romani ob arcendos Barbarorum impetus totam à mari usque ad mare præcinxerant Britanniam.* Eadem loquendi forma est apud eundem lib. 2. cap. 9. Hanc peculiarem Britannis loquendi formam non videtur ignorasse Claudianus, cum scribit, legionem Romanam, quæ Scoto dat fræna truci prætentam fuisse Britannis, hoc est oppositam Scotis, ut eorum furorem à Britannis propelleret, in extrema quidem Britannia ac Scotiæ limite. Frequentissimè hoc genere sermonis utuntur Gulielmus Malmesburiensis, & Galfridus Monumetensis, non obscuri inter Britannicarum rerum scriptores, apud quos facilè cuivis erit animadvertere Britanniæ vocabulo nominari, quod intra Severi vallum tantum continetur. Id apud eos etsi adeo perspicuum est, ut neminem latêre possit, tamen magnos apud ætatis proximæ scriptores peperit errores, qui Aluredum & Athelstanum, aliosque nonnullos Saxonum Reges totius insulæ aliquando potitos scriptum reliquerunt, cum tamen Severi vallum nunquam transcenderint. Nam cum legerent eos totius Britanniæ tenuisse imperium, totam insulam ab eis possessam existimabant. Nec dissimilis interim observatio est in horum nominum usu (Britannus) & (Britto.) Veteres enim omnes totam insulam Græci & Latini scriptores Britanniam, incolas autem ejus omnes sine discrimine Britannos vocabant. Primus quod sciam, Romanorum Brittones nominavit Martialis in illo versu:

Quam veteres braccha Brittonis pauperis.

Brittones fere vulgus appellat peninsulæ Gallicæ habitatores: quanquam & ipsam Britanniam, & incolas Britannos Gregorius Turonensis semper vocet. Romani suos provinciales constanter Britannos dicunt, quanquam ipsi provinciales sese Brittones appellari gaudeant. Utriusque vero nominis una radix & origo est, Britannia. Et sicut utrunque nomen ab uno fonte promanat, ita res eadem prorsus utroque indicatur. Id autem maximè perspicuè ostendit Ausonii poëtæ carmen:

Silvius ille bonus, qui carmina nostra lacessit:

Nostra magis meruit disticha Britto bonus.
Silvius hic bonus est. Quis Silvius? Iste Britannus.
Aut Britto hic non est Silvius, aut malus est.
Silvius esse bonus Britto, ferturque Britannus.
Quis credat civem degenerasse bonum!
Nemo bonus Britto est: si simplex Silvius esse
Incipiat, simplex desinet esse bonus.
Silvius hic bonus est: sed Britto est Silvius idem,
Simplicior res est dicere Britto malus.
Silvi Britto bonus, quamvis homo non bonus esse
Ferris, nec se quit jungere Britto & homo.

Qui Britannos Gallorum colonos esse contendunt, hi Herculem è Celto puella Gallica Britannum filium genuisse produnt: à quo gentem Britannam propagatam. Hanc nationem Plinius vicinam Morinis, Atrebatibus, Gessoriacis collocat. Qui è Græcis hæc confirment non desunt Grammatici, Souidas, & qui Etymologicon magnum scripsit. In eadem sententia mihi fuisse videntur C. Julius Cæsar, & C. Cornelius Tacitus, aliique scriptores Latini non indocti, non ita celebres tamen. Item sacra, sermo, instituta, gentiumque quarundam ad mare Gallicum habitantium mores id confirmant, è quibus mihi Britanni transmigrationibus exhausti, Morini paulatim consumpti videntur. Morinus quidem à More (id vetere Gallorum lingua mare significat) suam mihi originem testari videtur. Venta Belgarum, & ab Icio dictum Icenum etiam in alienum solum se cum cognominis loco patriam vocem extulisse fit verisimile: atque in ipso statim aditu occurrentes Britannos, velut progeniem agnoscentes, domum suam tanquam in hospitium deducere velle. Morinus enim Gallis veteribus marinum, & Moremarusa mare mortuum significat: quanquam hæc postrema duo nomina Gorropius, dum suos Aduaticos nimis ambitiosè vult excolere, pene nobis surripuit. Nec Aremorici aut Armorici se nostri generis negare possunt. Habemus enim majores & propinquos penes nos obsides. Nam Ar vel Are vetus est præpositio linguæ Gallicæ, quod ad vel super indicat, quasi dicas ad mare, vel super mare, hoc est maritimum. Moremarusa vero à More, hoc est mare, declinat ultima syllaba producta in morem participii Græci. Aremorica quidem, seu Armorica (qui statim auditum non agnoverit, is veterem linguam Gallicam prorsus ignorat) & ipsum quoque (maritimum) significat, vel Strabone interprete, qui Græcè pro eo semper nobis reddit

reddit Apoceanitas. Cæsar de Armoricis hæc lib. 5. Magnas Gallorum copias earum civitatum, quæ Armoricæ appellantur, oppugnandi sui causa convenisse. & lib. 7. Universis civitatibus, quæ Oceanum attingunt, quæque eorum consuetudine Armoricæ appellantur. & lib. 8. Ceteræque civitates positæ in ultimis Galliæ finibus, Oceanoque conjunctæ, quæ Armoricæ appellantur. Cæsar quoties harum civitatum meminit, semper adjicere solet, Quæ appellantur: sed ita adjicere, ut non nomen proprium esse intelligas, sed aut epitheton, aut loci cognomen. Sed nec apud quenquam alium idoneum scriptorem id civitatis nomen fuisse reperitur, cum tamen latissimè in illa ora vox illa vagaretur, ab Hispania videlicet ad Rhenum: interque tot scriptores unum Plinium reperiam, qui genuinam nominis vim non videatur intellexisse. Omnem namque Aquitaniam ita putat aliquando fuisse appellatam. Sed hæc in præsentia: nam plura nobis de sermone Gallico disputandum erit.

Antiquissimum insulæ nomen creditur fuisse Albion, aut ut Aristoteles, vel potius Theophrastus, in libro qui de mundo inscribitur, recenset, Albium. Sed hoc nomen magis è libris eruitur, quàm in communi sermone usurpatur, nisi præsertim apud Scotos, qui se Albinich, suam regionem Albin adhuc vocant. Multi nomen inditum inde putant, quod appellentibus è Gallia albæ rupes primæ occurrant. Mihi vero absurdum imprimis videtur, Britannici nominis originem è Latino sermone repetere, tam raro tum inter feras gentes commercio. Sunt qui ab Albione Neptuni filio id nomen inditum putent, quem aliquando Britanniæ fuisse regem comminiscuntur: audaci prorsus mendacio & nullo penitus antiquitatis testimonio nixi. Super hoc tamen tam invalido cognati nominis fundamento, regnum extruere eos non puduit. Nullam enim aliam hujus commenti ex historiis occasionem datam video. Meminerunt enim Albionis & Bergionis è Græcis quidem Diodorus Siculus, & Strabo: è Latinis Cato, Hyginus, & Mela: è quibus id ferè colligi potest, Albionem & Bergiona Neptuni filios Ligures ex agro Albicorum itinera, quæ in Italiam ferrent, latrociniis infesta habuisse. Hi cùm Herculem ex Hispania Gerione victo redeuntem præda exuere tentassent, tam atroci prælio eum exceperunt, ut pene desperatis rebus Jovis auxilium implorare sit coactus: cum, ut filio laboranti opem ferret, imbrem lapideum cœlo demisisse. Ejus pugnæ indicium ad posteros mansisse campum lapideum. Neque ego tamen abnuerim ab albo & insulam &

lam & latronem nomen accepisse. Verùm album contendo plurimarum gentium commune fuisse vocabulum, apudque eos non modo coloris, sed altitudinis nomen fuisse. Et Festus quidem Pompeius, quæ Latinis Alba dicuntur, ea Sabinis Alpa vocari asserit, indeque Alpibus nomen inditum, quod perpetuis nivibus albescant. Ego quidem (ut de altero assentior) Album, & Alpum pro eodem à veteribus fuisse dicta, non Festi solum sed etiam Strabonis auctoritate fretus: ita Alpes potius ab altitudine, quàm à candore nominatas arbitror. Primùm quòd cum Alba multarum sit in Italia, Gallia, Hispania urbium nomen, omnes in collibus, aut prope colles sint sitæ. Deinde quòd Strabo absque discrimine hæc nomina Alba, Alpa, Alpia, Albionia, Albici in significatione altitudinis velut ab eadem radice declinata agnoscat: ideoque has voces usurpari maximè ostendat, ubi Alpes se attollere incipiunt. Hinc in Liguria Albingaunum, & Albium Intimelium. In Japodibus autem jugum est editissimum, ubi Alpes desinunt. Sunt & alia loca, quæ ab altitudine nominata possunt videri. In Italia quidem Albula fluvius ex Ethruriæ, Albulæ aquæ è Tiburtinis montibus effusæ. In Gallia Narbonensi Albici populi montani. In Germania Albis fluvius in Boëmorum montibus natus. In Asia Albanus fluvius è Caucaso defluit: & Albani populi velut eisdem montibus infusi. Ex his opinor non abhorret à vero, Album non unius sed multarum gentium fuisse vocabulum, cumque omnibus quos nominavi locis, altitudo perpetuò & immutabiliter albescere vix paucis mensibus, nec omnibus semper accidat. Faciunt ad hanc quoque conjecturam & ipsa Gigantum Ligurum nomina Albion, & Bergion, utrunque, ut opinor, à proceritate corporis impositum: ac de Albo jam quid veteres senserint, diximus. Germanis verò Berg pro alto dici notius est, quàm ut pluribus indicandum sit. Et Gallis olim eodem intellectu dictum fuisse ostendit locus Plinii libro tertio, quem ita legendum contendo: Unde Bergomates Cato dixit ortos etiam nomine prodentes se altius quam felicius sitos. Albium igitur, & Bergion homines, ut videtur, ceteris vicinis corporum proceritate præstantes, & fiducia virium in ea Ligurum ora latrocinium exercentes, quos Hercules, cum illàc iter haberet, armis compescuit. In Britannia autem regnasse nemo veterum eos prodit, & rem omnino dissimilem veri facit rerum, qui tum erat Gallicarum, status. Nec verisimile Britannicum multò fuisse tranquilliorem: qua in terra regnum maximum magnus ille Albion reliquit,

liquit, ut domi latrocinaretur. Nos vero etsi non multum ab eorum opinione discedimus, qui Albionem ab Albo dictam fuisse scripserunt, ita non colorem, sed altitudinem montium, occasionem nomini imponendo dedisse arbitramur. Qui autem hoc nomen imposuerunt, puto nonnihil impulsos comparatione Angliæ cum Hibernia, inter quas angusto mari navigatur. Nam cùm alterum litus totum in montes consurgere viderent, alterum depressum & humile in campos æquales explicari, illam ab altitudine Albionem dixerunt. Huic autem ab humilitate an nomen aliquod dederint, longinquitas temporis, & incolarum negligentia in memoria rerum vetustarum prodenda fecit incertum. Huic præterea meæ sententiæ etiam illud suffragari videtur, quòd nomen istud insulæ ab albo ductum, sive Albion, sive Albium sit, adhuc in Scotia, velut natali solo pertinaciter hæret, neque inter tot mutationes habitatorum, regnorum, linguarum, aliarumque rerum vicissitudines unquam extirpari potuit. Hæc etsi nobis aut vera, aut veris proxima videntur, tamen si quis afferet meliora, facilè in ejus sententiam transibimus. Hactenus de vetustis insulæ nominibus. Proximum esse videtur, ut terrarum situm exequamur. Ac Angli quidem domestici scriptores satis disertè atque explicatè singulas regiones tradiderunt. Hector autem Boëthius in Scotiæ descriptione quædam parum verè prodidit, & alios in errorem induxit, dum ipse, quibus ea inquirendi dedit negotium, nimis credulus eorum sententiam temerè vulgavit: nos, quæ comperta erunt nobis, leviter, & perfunctoriè attingemus, quæ aut obscurè, aut minus verè prodita videbuntur, quoad poterimus, corrigemus. Angliam commodissimè, quod ad nostrum institutum spectat, dividunt quatuor flumina, duo in mare Hibernicum decurrentia, Deva, & Sabrina: totidem in mare Germanicum, Tamesis, & Humber. Inter Devam & Sabrinam triplex regionibus distincta includitur Vallia: inter Sabrinam & Tamesim totum illud latus Angliæ, quod Galliam spectat: inter Tamesim & Humbrum interjectæ regiones tertiam portionem constituunt: quartam, quicquid terrarum ab Humbro & Deva ad Scotiam pertinet. Dirimitur autem Scotia ab Anglis primum Tueda fluvio, Zeviota monte altissimo, & qua mons deficit, vallo non adeo pridem facto, ac deinde Esca, & Solvæo fluminibus. Citra hos limites à mari Scotico ad Hibernicum regiones hoc ordine jacent. Marcia, in qua Bervicum oppidum nunc Angli tenent, sinistrum Tuedæ latus attingit. Ad Orientem For-

thæ

thæ æstuario, ad Meridiem Anglia clauditur. Ad Occidentem ad utrumque Tuedæ latus est Teviotia, à Tevioto amne nomen adepta, Zeviota monte dirimitur ab Anglia. Post hunc regiones non magnæ Lidalia, Evia & Escia à tribus fluminibus cognati nominis Lidalo, Evo & Esca nominatæ. Ultima Annandia, & ipsa ab Annando amne prope mediam dividente appellata, secundum Solvæum in mare Hibernicum decurrit. Jam ut rursus ad Fortham redeamus, is ab ortu Lothianam claudit: Cocburni saltus,& Lamyrii montes eam à Marcia separant. Contingit deinde paulùm ad Occasum inflexa Lauderiam, & Tuediam, alteram à Laudero oppido, alteram ab amne Tueda mediam secante. Tuediam ad Meridiem, & Occidentem contingunt Lidalia, Nithia, Glottiana. Nithiæ Nithus amnis nomen dedit, per eam in mare Hibernicum labens. Lothiana à Lotho Pictorum rege nominata. Ab Oriente æstivo finitur Fortha, sive mare Scotico. Vallem Glottianam spectat ab Occidente hiberno. Hæc regio humanitatis cultu, & rerum necessariarum ad usum vitæ copia ceteras longe præcellit. Quinque amnibus irrigatur, Tina, utroque Esca, (qui antequam in mare cadant, in unum alveum coëunt) Letha, & Almone. Hi partim è Lamyriis, partim Pictlandicis montibus in Fortham defluunt. Oppida habet Dumbarum, Hadinam, vulgò Hadintonam, Dalkethum, Edimburgum, Letham, Limnuchum. Magis ad Occidentem jacet Glottiana, utramque Glottæ fluminis ripam complexa, quæ ob longitudinem in duas præfecturas dividitur. In superiore præfectura collis est non admodum editus, è quo in tria diversa maria flumina effunduntur, Tueda in mare Scoticum, Annandus in Hibernicum, in Deucaledonium Glotta. In ea urbes insigniores sunt, Lanarcum, & Glascua. Hanc ab Occidente Hiberno Coila contingit. Ultra Coilam est Gallovidia. Ea separatur à Nithia Cludano amne, tota fere in Meridiem vergens, ac ab littore ejus reliquum illud Scotiæ latus tegitur, Universa pecoris, quam frumenti fertilior. Amnes habet in Hibernicum mare decurrentes, Urum, Devam, Kennum, Cream, & Lussum. Nusquam fere in montes attollitur, sed collibus tantum frequentibus intumescit. In convallibus inter eos aqua restagnans innumeros prope lacus efficit, è quibus primis ante æquinoctium autumnale imbribus rivi augentur, unde multitudo incredibilis anguillarum descendit, quas accolæ nassis vimineis exceptas sale condiunt, ac non modicum inde quæstum faciunt. Extremum lateris est Nonantum promontorium, sub

quo

quo in ostio Lussi fluminis sinus est, qui Ptolemæo Rerigonius vocatur. Ei ex adverso influit ex æstuario Glottæ sinus vulgo lacus Rianus, Ptolemæo Vidogara: quod inter hos sinus terræ procurrit, incolæ Rinum, hoc est Gallovidiæ aciem appellant. Ab eisdem Nonantum Mula, hoc est rostrum, sive rictus nominatur. Tota autem regio Gallovidia (nam Gallovid priscorum Scotorum lingua Gallum significat) appellatur. Infra Vidogaram à tergo Gallovidiæ leviter declinat ad Glottæ æstuarium Caricta. Eam duo amnes intersecant Stinsiarus, & Grevanus: uterque multis amœnis villis cingitur. Inter amnes, qua in modicos colles tumet, pascuis fœcunda, nec infelix frumento est. Tota terrestribus, maritimisque copiis non modo sibi sufficiens, sed vicinis multa suppeditans. Dunus amnis eam à Coila separat, ortus ex ejusdem nominis lacu, qui insulam complectitur modicæ arcis capacem. Sequitur Coila, quam à meridie Gallovidia claudit, ab ortu æstivo Glottianam attingit: ab occasu Iruino fluvio à Cunigamia distinguitur: mediam Aëra amnis dividit. Ad eum sita est Aëra emporium non ignobile. In universum regio est feracior virorum fortium, quam frugum, aut pecorum, tota quippe tenui & arenoso solo: quæ res hominum industriam acuit, & parsimonia vires animi & corporis confirmat. Cunigamia post hanc ad Septentriones procurrit, & Glottam submovet ac prope ad justi amnis modum coërcet. Nomen regioni Danicum est, quod eorum lingua regis domicilium significat: quæ res indicio est, eam Danos aliquando tenuisse. Proxime ad Orientalem ejus plagam sita est Renfroana, ab oppidulo in quo conventus ejus celebrari solent, appellata; vulgo Baronia dicta. Mediam eam secant duo amnes, quibus utrisque Carthus est nomen. Post Baroniam est Glottiana, ad utramque Glottæ ripam protensa, & ipsa in plures jurisdictiones ob magnitudinem divisa. Amnes nobiliores fundit: à læva Avennum, & Duglassum, qui in Glottam decurrunt: item à dextra alterum Avennum, qui Lothianam ab agro Sterlinensi dirimit. Hi duo fluvii communem amnium appellationem loco proprii nominis acceperunt, quemadmodum in Vallia diversa dialecto is, quem Avonem vocant. Sterlinensem agrum à Meridie separat à Lothiana Avennus, ab Ortu æstuarium Forthæ, donec paulatim seipso minor ad justam fluminis magnitudinem redactus, prope Sterlinum pontem patitur. Secat regionem fluvius unus, qui memoratu sit dignus Carron: juxta quem aliquot vetusta sunt monumenta. Ad lævam Carrontis duo terreni

reni ſunt tumuli hominum opera (ut res indicat) ædificati: vulgò Duni pacis appellantur. Inferius autem ad eundem amnem ad duo ferè millia paſſuum eſt ædificium rotundum ſine calce, ſed ſaxis aſperis ita conformatis, ut ſuperioris lapidis pars in inferiorem ſe inſerat, ita ut totum opus mutuò complexum, & ſaxorum pondere ſe ſuſtineat, paulatim ab imo ad ſummum in arctum ſe colligens. Summa pars aperta eſt. Vulgus alium atque alium uſum, & auctorem ejus ædificii pro ſuo quiſque ingenio comminiſcitur. Ego certè aliquando conjectura fui inductus, ut crederem templum Termini fuiſſe, quod (ut accepimus) rotundum & ſupernè apertum ædificari ſolitum erat. Nonnihil etiam conjecturam noſtram juvare videbantur Duni pacis própinqui: quaſi facta ibi pace, cujus monimentum hi colles eſſent, quòd illic terminum ſuæ ditionis Romani ſtatuiſſent. Neque alia res me ab hac opinione deduxiſſet, niſi reſciſſem ex hominibus fide dignis in inſula quadam compluria eſſe ædificia, cetera quidem ædiculæ, cujus meminimus, ſimilia, niſi quòd majuſcula & laxiora eſſent. Duo item in Roſſia ſimili forma ſunt ſacella. Ea res ſuſpendere ſententiam me coëgit, ac judicare monumenta rerum geſtarum hæc eſſe, ac potiſſimùm trophæa ac penè extra orbem terrarum, ut tuta ab injuria hoſtium eſſent, conſtituta. Sed certè ſive hæc trophæa ſunt, ſive (quod quidam ſuſpicantur) clarorum virorum ſepulchra, fuiſſe credo monumenta ad æternitatem memoriæ perpetuandam conſecrata, ſed ab hominibus indoctis, incultiſque ad ſimilitudinem illius ædiculæ, quæ eſt ad Carrontem constructa. A dextero Carrontis latere ager ferè cetera planus in collem paulum prominet, medio ferè ſpatio inter Dunos pacis, & ædiculam: in eo ad ipſum anguli flexum modicæ urbis veſtigium adhuc apparet. Sed murorum fundamenta, & vicorum deſcriptio partim cultu ruſtico, partim eruendis ad propinquas ditiorum villas conſtruendas lapidibus quadratis confuſa eſt. Hunc locum diſertè Beda Anglus Guidi vocat, atque in ipſo valli Severi angulo collocat. Multi præclari ſcriptores Romani ejus valli meminerunt: multa veſtigia extant, multi lapides inſcripti eruuntur, quibus aut teſtimonia ſalutis per tribunos & centuriones acceptæ, aut ſepulchrorum inſcriptiones continentur. Et cum ab Adriani vallo (ut utriuſque veſtigia indicant) raro minus centum millibus paſſuum diſtat hoc vallum Severi ab eo, quod antè Adrianus conſtruxerat, aut magna inſcitia fuit eorum, qui res Anglicas ſcripſerunt, ſi Latinos, qui hæc tradiderunt, non intellexerunt:

aut

aut incuria, qui dilucidè tradita tam confusè reddiderunt. Utrumcunque sit autem, res mihi digna est visa si non reprehensione, saltem levi admonitione: præsertim cùm ex monumentis jam dictis, & Bedæ Angli historia satis constet, ibi aliquando inter Brittones, & Scotos limitem fuisse. Qui verò hîc Camelodunum fuisse fabulantur, iidem contendunt quam diximus ædiculam Claudii Cæsaris fuisse templum: vanissimo in utroque mendacio, cùm & Camelodunum colonia Romanorum ultra trecenta millia passuum ab eo loco absit, si Ptolemæo, & Antonini itinerario fides habenda sit. Cornelius Tacitus hunc eorum errorem apertissimè ostendit, cum reliqua tota narratione, tum maximè quòd Romanos amissa Cameloduno in templum Claudii Cæsaris confugisse salutis tuendæ causa scribit. Ædicula autem illa, sive templum Termini, sive alterius rei monumentum fuerit, sine foribus quarum nullum habet vestigium, & supernè ad jactus lapidum patens, ne decem quidem milites non modò tegere, sed vix quidem continere potuerit. Quid? quòd quadragesimo ferè anno post Claudii Cæsaris expeditionem Julius Agricola Romanorum primus in eas partes penetravit? Quòd quinquagesimo post Agricolam anno Adrianus limitem provinciæ inter Tinam, & Escam vallo ducto statuit? cujus adhuc multis in locis vestigia supersunt. Septimius autem Severus circa annum à Christo nato ducentesimum decimum Britanniam ingressus, ultra limitem ab Adriano factum centum millia passuum ab æstuario Glottæ ad confluentem Forthæ & Avenni vallum duxit, cujus adhuc plurima & perspicua remanent indicia. Accedit ad hæc, quòd in antiquis monumentis nusquam comperimus summam rei Pictic'æ non Cameloduni fuisse, sed Abrenethii & regiam & primatis Episcopi sedem, quæ postea ad Fanum Andreæ translata est. Quòd si quæratur, quid Romanos impulerit, ut coloniam illuc deducerent,& quomodo eam in agro tam sterili, & tum (ut res erant) silvestri,& inculto, & hostium ferocissimorum obnoxiam quotidianis injuriis, aluerint; respondebunt, opinor, (nam non video quid aliud respondere possint) copiis maritimis eam fuisse sustentatam, quando adverso Carronte tum naves ad urbis usque portas appellere solerent. Id si quidem verum fuit, necesse esset agros ad utranque ripam Forthæ jacentes tum inundationibus Oceani obrutos, ac perinde steriles fuisse, quos tamen in illo tractu solos frumentarios esse oportebat. Illa prope difficilior occurrit quæstio, quòd cùm utrinque circa Fortham loca aquæ

marinæ obtinerent, cur illic Romani non potius vallum finirent, quàm supervacuo labore ulterius per multa millia passuum producerent? Ultra Sterlinensem agrum est Levinia, à Renfroana præfectura Glotta, à Glascuensi Kelvino amne divisus, ab agro Sterlinensi montibus, à Taichia Forthâ dirimitur: tandem in montem Grampium desinit, ad cujus radices per vallem cavam Lominius lacus se explicat, viginti quatuor millia passuum longus, octo latus. Supra viginti quatuor insulas complectitur. Præter multitudinem aliorum piscium habet & sui generis esu non insuaves: Pollacas vocant. Tandem erumpens Meridiem versus Levinum amnem, qui regioni nomen dedit, effundit: qui propè Britannodunum arcem, & eodem nomine oppidum in Glottam ingreditur. Leviniæ partem extremam Grampii montis ultimi colles attollunt, sinu maris exiguo, quem Gerlochum à brevitate appellant, intercisi. Ultra hunc est sinus multo amplior, quem Longum vocant à Longo qui in eum cadit fluvio. Is limes est inter Leviniam, & Covaliam. Ipsa Covalia, Argathelia, seu potius Ergahelia, & Cnapdalia multis sinubus angustis ex æstuario Glottæ infusis, in multas partes dirimuntur. Unus inter cetera insignis lacus Finis vocatur, à Fino fluvio, quem recipit. Is ultra sexaginta millia passuum in longitudinem porrigitur. Est & in Cnapdalia lacus Avus, in quo est insula exigua, & arx munita. Ex eo fluvius Avus effunditur: qui unus in illis regionibus in mare Deucaledonium exit. Ultra Cnapdaliam ad Occidentem hibernum excurrit Cantiera, hoc est regionis caput, Hiberniæ occurrens, à quo modico freto dirimitur, ipsa longior quàm latior, adeo arctis faucibus Cnapdaliæ conjungitur, ut vix mille passus expleant, idque spatium nihil aliud quàm arena sit, adeo humilis, ut per eam naviculis traductis nautæ plerunque navigandi compendium quærant. Hanc attingit Lorna Argatheliæ adjacens, & usque ad Abriam pertinens: regio plana, nec infœcunda. Qua Grampius mons humilior est, & magis pervius Braid Albin regio vocatur, hoc est quasi altissimam Scotiæ partem dicas, ac ubi maxima pars illa attollitur Drum Albin, id est Scotiæ dorsum vocatur, nec omnino sine causa. Ex eo enim dorso flumina in utrunque mare decurrunt, alia in Septentrionem, alia in Meridiem. Ex Jerno enim lacu Jernam fluvium in Orientem Hibernum fundit: qui in Taum illabitur ad tria millia passuum infra Perthum. Ab hoc fluvio cognomen accepit ad utranque ripam affusa vetere Scotorum lingua Strathierna dicta. Strat enim regionem ad fluminum

num decursum jacentem appellare solent. Inter montes ejus regionis, & Fortham porrigitur Taichia, à Taicho fluvio, qui medium secat, nomen adepta. Excipiunt eam Ocelli montes, ipsi quidem magna ex parte, atque ager ad eorum radices adjacens in Jernensi præfectura censentur. Verùm reliquum agri ad Fortham usque ambitio in varias præfecturas dissecuit, Clacmananam, Colrossianam, & Kinrossianam. Ab his, & Ocellis montibus quicquid agri à lateribus Fortha, & Taus claudunt, in Orientem angustè cuneatur ad mare. Ea uno nomine vocatur Fifa, omnibus rebus ad usum vitæ necessariis sibi sufficiens: qua lacus Levinus eam scindit, latissima: inde utrinque se colligens in angustum usque ad Caraliam oppidum. Amnem unum, qui memoratu sit dignus, Levinum fundit. Totum littus frequentibus oppidulis præcingitur: è quibus maximè est memorabile propter bonarum artium studia Fanum Andreæ, quod prisci Scoti Fanum Reguli appellant. Interius in media ferè regione est Cuprum, quo reliqui Fifani ad jus accipiendum conveniunt. Qua Jerniam contingit, est Abrenethium vetus Pictorum regia. Hic in Taum influit Jerna. Ipse autem Taus è lacu Tao, qui est in Braid Albin viginti quatuor millia longo erumpit, fluviorum Scotiæ facilè maximus. Is se ad Grampium montem inflectens, Atholiam attingit regionem fertilem in ipsis Grampii saltibus collocatam. Ejus partem sub radicibus montis in planitiem explicatam Blaram vocant; quæ vox liberum arboribus solum significat. Infra Atholiam ad dexteram Tai ripam sita est Caledonia oppidum, vetus tantum nomen retinens, vulgò Duncaldem, hoc est tumulus corilis consitus. Corilus enim cum per inculta se latissimè funderet, & silvarum opacitate agros tegeret, & oppido & genti nomen dabat. Caledones enim, aut Caledonii gens olim inter Britannorum clarissimas alteram partem regni Pictorum faciebant, quos Ammianus Marcellinus in Caledones, & Vecturiones dividit, quorum nunc vix nominis vestigium aliquod superest. Infra Caledoniam ad duodecim millia passuum in eadem dextra ripa est Perthum. Ad sinistram ripam sub Atholia ad Orientem spectans est Gorea frumentariis campis nobilis. Et sub hac iterum inter Taum, & Escam porrecta Angusia, sive, ut prisci Scoti loquuntur, Æneia. Sunt qui Horestiam, aut juxta dialectum Anglorum Forestiam dictam putent. In ea sunt urbes Cuprum, & quod Boëthius patriæ suæ gratulans ambitiosè Deidonum vocat. Vetus enim nomen Taodunum fuisse reor, à Duno, id est colle, ad Taum sito, sub cujus radici-

bus oppidum est extructum. Extra Taum ad XIIII. millia passuum recto littore occurrit Abrenethea, alio nomine Abrinca. Deinde Rubrum promontorium satis longe conspicuum. Esca fluvius cognomento Australis mediam secat: alter Esca Septentrionalis eam à Mernia dividit. Ea ex magna parte solo est campestri, & plano, donec ultra Fordunum, & Dunotrum Comitis Martialis arcem occurrat Grampius, paulatim se demittens, & in mare subsidens. Ultra eam ad Septentriones est Devæ, vulgo Deæ fluminis ostium: & plus minus mille passus ulterius Dona. Ad alterum Abredonia est salmonum piscatu nobilis, ad alterum Episcopi sedes, & scholæ publicæ omnium ingenuarum artium studiis florentes. Hanc citeriorem invenio vetustis monumentis Abredeam appellatam. Nunc utrumque oppidum Abredonia Veteris & Novæ cognominibus distinctum vocatur. Ab hac tam angusta fronte inter hæc flumina incipit Marria, ac sese paulatim dilatans ad sexaginta in longitudinem millia se protendit Badenacham usque. Ea regio perpetuo dorso continetur, & in utrumque mare flumina evergit. Badenachæ confinis est Abria, ad mare Deucaledonium modicè prona, regio (ut inter Scotos) imprimis copiosa maritimis, & terrestribus commodis. Est enim & frumentis, & pascuis imprimis felix, & præterea nemorum umbris, & rivulorum fontiumque amœnitate jucunda. Piscium vero proventu adeo fertilis, ut nulli propè Scotiæ regioni cedat. Nam præter fluviatilium copiam, quam tot rivi sufficiunt, mare longo canali per planum solum infusum penetrat, ibique terræ paulò altiore margine coërcitum se latius diffundit, ac speciem stagni, aut verius lacus præbet: unde Abriam, id est stationem, patrio sermone appellant. Idem quoque nomen regioni circumcirca vicinæ dant. Qui Anglicè loquuntur utramque, hoc est & sinum illum maris, & regionem, perperam & absurdè Lochabriam vocant. Hæ tres regiones, Abria, Badenacha, & Marria, latitudinem Scotiæ inter duo maria complectuntur. Ad plagam Septentrionalem proxima Marriæ est Buchania, Dona fluvio ab ea divisa. Ea omnium Scotiæ regionum longissimè se in mare Germanicum exporrigit. Pascuis oviumque proventu admodum felix, ceterisque commodis ad vitam necessariis sibi sufficiens. Fluvii ejus cum salmonibus abundent, Ratram amnem tamen id genus piscis non ingreditur. Est in ejus littore spelunca, cujus natura prætereunda non videtur. Aqua è naturali fornice guttatim destillans statim in lapidum pyramidas vertitur, ac

nisi

nisi opera hominum antrum subinde purgaretur, spatium usque ad fornicem brevi compleretur. Lapis autem qui ita gignitur, velut mediam naturam inter glaciem & saxum obtinet: est enim friabilis, neque ad marmoris duritiem unquam consolidescit. Nos cùm Tolosæ essemus circiter annum salutis CIↃ IↃ XLIV. accepimus ex hominibus fide dignis similem per omnia huic speluncam esse in proximo Pyrenæo. Ultra Buchaniam ad Septentriones duæ sunt regiunculæ, Boina, & Ainia, quæ usque ad Spæam flumen pertinent, qui separat eas à Moravia. Oritur autem Spæa à dorso Badenachæ, cujus meminimus: nec longè ab ejus fonte lacus est, unde erumpit Lutea, ac se in occiduum mare devolvit. Ad ostium ejus ferunt oppidum nobile fuisse, à fluvio Ennerluteam nuncupatum. Certè sive terræ vicinæ spectes ingenium, sive navigationis, & subvectionis maritimæ commoditatem, locus est admodum emporio aptus. Prisci quoque Reges has opportunitates secuti, aliquot seculis ibi habitaverunt in Evonia arce, quam nunc multis falsò persuasum est esse Stephanodunum. Ejus enim arcis rudera & vestigium adhuc in Lorna monstrantur. Sunt regiunculæ aliquot exiguæ inter Buchaniam & mare Occiduum interjectæ: sed cùm nihil habeant insigne, ac narratu admodum memorabile, non est quòd in eis explicandis immoremur. Ultra Spæam usque ad Nessum sequitur Moravia, olim (ut creditur) Varar dicta. Inter eos amnes Oceanus Germanicus velut retro in occidentem terram agens, sinu vasto ejus laxitatem castigat. Tota quanta est hæc regio frugibus & pascuis fœcunda, amœnitate verò, & fructiferarum arborum proventu totius regni facilè prima. Duo memoratu digna habet oppida, Elginam ad Loxiam amnem, qui nomen antiquum adhuc retinet, & Nessium ad cognominem fluvium. Nessus à lacu Nesso longo viginti quatuor millia effluit. Aqua semper ferè tepida nec unquam ita frigida ut congelet. Quin & asperrima hieme fragmina glaciei in eum invecta tepore aquarum brevi solvuntur. Ultra Nessum lacum Occidentem versus octo millia continentis terræ protenduntur. Tantillum sane est, quod obstat, quò minus maria coëant, & quod reliquum est Scotiæ insulam reddant. Nam quod spatii ab iis faucibus ad mare Deucaledonium interjicitur, ferè sinubus maris in terram irrumpentis est intercisum. Quod ultra Nessium, & fauces illas angustas est interjectum, in quatuor provincias solet dividi, Naverniam, seu ut vulgò Stranaverniam, à flumine Naverno dictam. Ultra ostium Nessi; qua mari Germanico immergitur, est Rossia, in mare

 promon-

promontoriis altioribus excurrens, quod & nomen ipsum indicat. Ros enim Scotis promontorium significat. Ea tota longior est, quàm latior. Nam à mari Germanico ad Deucaledonium porrigitur, qua in montes attollitur aspera, & inculta: qua se in campos explicat frugum fertilitate nulli propè Scotiæ agro inferior. Valles habet amœnas piscosis amnibus irriguas: lacus piscosos complures, sed maximum omnium Lubrum. A mari Deucaledonio littus paulatim se castigat, & in Orientem æstivum reflectit. Ab altero littore mare Germanicum inter rupium excelsarum scopulos iter sibi pandens interius in sinum se spatiosum explicat adversus omnes tempestates portum salutiferum, ac certum perfugium. Est enim ingredientibus non difficilis aditus, intus verò adversus omnes cæli marisque injurias tutissima statio, quantumlibet magnis classibus. Proxima Rossiæ extremæ Septentrionem versus est Navernia, à Naverno amne appellata: quam vulgò proprietatem sermonis patrii secuti Stranaverniam appellant. Eam à Meridie Rossia claudit, ab Occasu & Septentrione mare Deucaledonium eam alluit, ab Oriente Cathanesiam contingit. Sutherlandia his omnibus ita interjecta est ut omnibus sit finitima, atque ab aliqua regione cæli eas contingat. Nam ab Occidente Stranaverniam, à Meridie & Oriente Rossiam à Septentrione Cathanesiam habet objectam. Cultores magis ex natura regionis pascuo, quàm arvo dediti. Nihil in ea quod sciam singulare, nisi quòd montes candidi marmoris habet, rarum in regionibus frigidis miraculum, & propè in nullos usus comparatum, quòd nondum ejus affectatrix luxuria eò immigrarit. Cathanesia ultima ad Septentrionem Scotiæ regio est, qua in plaga ei Navernia occurrit: hæque duæ regiones Scotiæ latitudinem in frontem angustam contrahunt. In ea fronte tria attolluntur promontoria. Altissimum in Navernia quod Ptolemæo est Orcas, sive Tarvedum: reliqua duo nequaquam æquè sublimia in Cathanesia sunt, Vervedrum, nunc Hoia, & Betubium, falsò Hectori Boëthio Dume appellatum, nunc Dunis Bei vulgò dicitur, alii Duncans Bei vocant. Ex hoc nomine aliquot literis exemptis vox Dunis Bei facta videtur. Ad radicem collis sinus est permodicus, quo portu naviculæ ab insulis Orcadibus appulsæ utuntur. Sinus autem maris vulgò Bei vocatur. Hic igitur sinus cùm Duncani vel Donachi sinus à vicinis appellaretur, ex his vocabulis utcunque conjunctis sermo popularis Dunis Bei effinxit. In hoc tractu Ptolemæus collocat Cornavios, cujus nominis adhuc vestigia

quædam

quædam restant. Arcem enim Comitum Cathanesiæ vulgò Gernico vocant. Nam qui Ptolemæo & exteris Cornavii sunt, Britannis Kernici fuisse videntur. Nam cùm non in hoc tractu modò, sed in diversissima insulæ parte, nempe in Cornovallia Cornavios ponat eosdem, qui vetustum sermonem Britannicum retinent, adhuc Kernicos vocant. Ac fortasse non absurdè judicabit, si quis Cornovallos, pro Kernicovallis, id est Kernicis Gallis dictos existimaverit. Videntur & in media insula obscura quidem illa, sed hujus tamen nominis vestigia remansisse. Valli enim Severi initium scribit Beda non procul abesse à cœnobio Kebercurnig, & monasterii quidem illic nullum indicium in illis locis est relictum. Manet autem non procul illinc semidiruta Duglassiorum arx, Abrecornum nomine. Horum autem vocabulorum utrumque, an alterum sit à Kernico corruptum, lectori dijudicandum relinquo. Restat nunc ut de insulis aliquid dicamus (quæ pars historiæ Britannicæ maximis erroribus est implicata.) Sed omissis vetustioribus, à quibus nihil cierti nobis est traditum, quæ ab hominibus nostri temporis & verius & apertius sunt prodita prosequemur. Insularum omnium, quæ Scotiam veluti coronant, tres fecerunt vel classes vel ordines, Occidentales, Orcadas, & Zelandicas. Occidentales appellant, quæ ab Hibernia penè ad Orcades, in mari Deucaledonio lateri Scotiæ Occidentali prætenduntur. Eas, qui nunc aut patrum ætate aliquid de rebus Britannicis scripto evulgarunt, Hebridas appellant, nomine certè novo, & cujus nullam originem aut vestigium è scriptoribus priscis ostendunt. In illo enim maris tractu alii Æbudas vel Æmodas collocarunt: sed tanta inter se inconstantia, ut vix unquam in numero, situ, aut nominibus conveniant. Straboni (ut ab antiquissimo incipiam) fortasse venia danda sit, quòd ea parte orbis nondum satis explicata, famam incertam secutus videri possit. Mela Hemodas septem, totidem Martianus Capella Acmodas, Ptolemæus & Solinus quinque Æbudas, Plinius septem Acmodas, & triginta Æbudas numerat. Nos in nominibus frequentissima antiquis retinebimus: Æbudasque omnes Occidentales insulas appellabimus. Situm, & singulorum naturas, commoditatesque ex auctoribus ut recentioribus, ita multò certioribus recensebimus. In primis autem Donaldum Monroum sequemur, hominem & pium & diligentem, qui eas omnes & ipse peragravit, & oculis perlustravit. Hæ verò in mari Deucaledonio sparsæ jacent, numero supra trecentas, &.... Ab ultimis usque tempo-

ribus omnes Scotorum Reges eas tenuerunt usque ad Donaldum Milcolombi tertii fratrem: qui eas Regi Norvegiæ cessit, ut ejus opera in regno Scotorum adversus jus fasque occupandum adjuvaretur. Tenuere eas Dani & Norvegi circiter annos centum sexaginta, donec ab Alexandro tertio Scotorum Rege ingenti prælio victi eis cesserunt. Tentarunt interdum & viribus freti, & seditionibus adducti, se in libertatem vindicare, & sibi Reges creare. Regium enim nomen cùm alii, tùm non adeò pridem Joannes è Donaldina familia usurpavit. In victu, vestitu, totaque rei domesticæ ratione antiqua utuntur parsimonia. Opsonatio illis est venatus, & piscatio. Carnem aqua in omasum, aut cæsi pecoris pellem infusa coquunt: in venationibus interim sanguine expresso cruda vescuntur. Pro potus est jus carnium elixarum. Serum lactis aliquot annos servatum in conviviis etiam avidè bibunt. Id potionis genus Blandium appellant. Major pars aqua sitim sedat. Panem ex avena & hordeo (quæ sola frugum genera in illis regionibus proveniunt) conficere non injucundum ex diuturno usu peritia quadam adhibita consueverunt. Manè ex eo paulùm degustant, eoque contenti venantur: aut si quid aliunde operis est objectum, usque ad vesperum cibo abstinent. Veste gaudent varia, ac maximè virgata. Colores amant maximè purpureum, ac ceruleum. Majores sagis versicoloribus plurifariam distinctis utebantur, ut adhuc plerisque mos est. Verùm plures nunc magis fuscas, & ericæ frondes proximè imitantes, ne in ericetis cubantes luce florida vestis agnosci possint, ferunt. His involuti potius, quàm tecti sævissimas tempestates sub dio tolerant, ac interdum nivibus obruti somnum capiunt. Domi etiam suæ humi cubant. Substernunt silices, aut ericam, sed hanc radicibus deorsum, frondibus sursum versis: adeoque scitè hac ratione lectos concinnant, ut mollitie cum pluma certent, salubritate longè superent. Erica enim naturali siccandi vi prædita supervacuos humores exhaurit, nervisque eorum molestia liberatis suum vigorem restituit, ita ut, qui vespere languidi & lassi decubuerunt, manè vegeti & alacres resurgant. Omnibus non negligentia modò in culcitris, & stragula veste, sed affectatio inculti horroris & duritiei summa est. Si quando usus aut necessitas eos in peregrinum solum trahit, culcitras & hospitum stragula humi provolvunt, ac suis vestibus involuti se quieti componunt: soliciti videlicet, ne barbara illa (ut ipsi vocant) mollities patriam, & ingenuam duritiem contaminet. In bello autem quibus corpora tegant arma sunt, cassis ferrea, & lorica

& lorica ferreis annulis confecta, plerunque ad talos usque demissa. Tela adversus hostem arcus, & sagittæ maxima ex parte hamatæ ferreis utrinque barbulis eminentibus, quæ nisi vulnere late patefacto è corpore extrahi non possunt. Sunt qui ensibus latis aut securibus pugnent. Loco tubæ tibia utuntur utriculari. Musica maximè delectantur; sed sui generis fidibus; quarum aliis chordæ sunt æneæ, aliis è nervis factæ, quas vel unguibus prælongis, vel plectris pulsant. Unica autem illis ambitio est, ut fides multo argento exornent, & gemmis. Tenuiores pro gemmis cristallum adhibent. Accinunt autem carmen non inconcinne factum, quod ferè laudes fortium virorum contineat: nec aliud fere argumentum eorum Bardi tractant. Vetere Gallorum sermone paulùm utuntur. Insulæ circa Scotiam, quæ prisca utuntur lingua, quæque Occidentales vocantur, ita ferè se habent. Prima omnium est Mana, falsò quibusdam dicta Mona, ab antiquioribus Eubonia: à Paulo Orosio Mevania, aut potiùs Mænavia. Prisca enim lingua Manim dicitur. Superior ætas oppidum in ea Sodoram appellabat, in qua insulanorum Episcopus sedem habebat. Æquo ferè spatio ab Hibernia, Gallovidia Scotiæ, & Cumbria Angliæ provincia sita est. Viginti quatuor millia passuum in longum, octo in latum protenditur. Proxima in æstuario Glottæ surgit Alisa, rupes ardua undique præter unum aditum præceps. Toto ferè anno humano cultu vacua, nisi quòd statis temporibus navicularum ingens numerus ad asellos piscandos eò conveniat. Frequens est cuniculis, avibusque marinis, eoque maxime genere anserum, quas Solanas vocamus. Ex æquo fere spectat ad Orientem hibernum Carictam, ad Occidentem hibernum Hiberniam, ad Occidentem æstivum Kinteram. Ad viginti quatuor millia ab hac sita est Arania, ferè in Septentriones vergens: longa viginti quatuor millia, sedecim lata. Tota in altissimos, atque asperrimos montes assurgit. Sola maritima ora colitur. Mare qua humilior est, irrumpens in ea sinum satis magnum facit, cujus aditum claudit insula Molas. Itaque montibus undique se attollentibus, ac ventorum impetum frangentibus portus navibus intus est tutissimus: & in aquis perpetuò tranquillis piscatio adeò copiosa, ut si quid ultra, quam quod in unum diem sit satis, capiatur, accolæ in mare, tanquam in piscinam id projiciant. Nec longè ab Araniæ littore jacet insula exigua Flada cuniculorum feracissima. Bota octo millia P. longa, quatuor lata, interius in æstuario Glottæ sita est, ab Arania (uti dictum est)

octo millia passuum ad Orientem æstivum distans. Ab Occidente æstivo abest ab Argathelia plus minus quingentos passus, ad Orientem à Cunigamia sex millia P. Tota ferè humilis est, & frugibus, & pascuis satis commoda. Unam habet insulæ cognominem urbem, & in ea veterem arcem Rosaiam. Aliam habet arcem ad sinum, qui sermone patrio Cames, hoc est Kampsos, vocatur. Ad Occidentem hibernum est insula Mernoca humilis, & pro magnitudine fertilis, & culta: mille passuum longa, quingentos lata. Interius in æstuario Glottæ sunt Cumbra major, & minor, modico spatio diremptæ: major frugum, minor platycerotοn ferax. A promontorio Cantera paulo plus mille passus abest Avona, id est, portuosa: id cognomen adepta ab statione navium: quòd cum Dani insulas tenebant, ad eam classes eorum cursus dirigebant. Ab eodem promontorio ad Occidentem hibernum contra Hiberniæ littus porrecta est Raclinda. Et à Kintera quatuor millia exigua insula Caraia: nec longe ab ea sita est Gigaïa sex millia longa, mille & quingentos lata. Ab hac quatuor & viginti in longum porrecta abest Jura. Duodecim autem millia distat à Gigaïa. Maritima cultu satis frequentia sunt: interiora Silvis operta cervorum varii generis copia abundant. Sunt qui existiment eam antiquitus Deram fuisse nominatam: quod nomen cervum Gothico sermone significat. Ab hac duo millia abest Scarba, ab Oriente in Occidentem quatuor millia passuum in longitudinem excurrens, mille lata: raris in locis ab hominibus culta. Æstus maris inter eam, & Juram tam violens est, ut nec velis, nec remis, nisi certis tempestatibus superari possit. Post hanc multæ ignobiles insulæ deinde sparguntur, Bellach, aut Genistaria, Geurastilla, Longaia, utraque Fiola. Tres item Garvæ cognominibus distinctæ, Culbrenina, Dumchonel, Luparia, Belnahua, Vikerana, Vitulina, Luinga, Seila, Seuna. Hæ tres proximæ pecore, & frugibus satis fœcundæ: Argatheliæ Comitibus parent. Proxima his Sclata, quòd è rupe ejus tegulæ, quas Sclatas vocant, excitantur. Deinde Naguisoga, & Eisdalsa, ac Skennia, & quæ vocatur Thiana, ab herba frugibus noxia non dissimili Luteæ, nisi quòd magis diluto sit colore, & Uderga, & insula Regia, mox Duffa, hoc est nigra, atque insula Ecclesiæ, & Triaracha. Deinde insula Ardua, Humilis, & Viridis, & Ericæa. Item Arboraria, Capraria, Cunicularia, & quæ Ociosorum dicitur, & Abridica. Item Lisinora, in qua olim sedes Episcopalis Argatheliæ fuerat, longa octo millia passuum, lata duo.

duo. In ea præter communia cum cæteris commoda, metalla inveniuntur. Deinde Ovilia, & Siuna, insula Trajectus, insula Ovicularis. Item Flada, & insula Saxi, & Gressa, & insula Magna, & Ardiescara, & Musadilla, & Bernera, olim sacrosanctum asylum dicta, Silva taxi nobilis, Molochasgir, Drinacha spinis, sambuco & magnarum ædium ruinis operta. Insula Vici fabrorum silvæ fertilis. Item Ransa, & Kervera. Maxima post Juram ad Occidentem est Ila, longa viginti quatuor millia, sedecim lata: à Meridie in Septentrionem porrecta: pecorum, frumenti, cervorum, item plumbi fertilis. Amnem aquæ dulcis habet nomine Laiam, item aquæ marinæ sinum, in quo insulæ variæ. Præterea aquæ dulcis lacum, in quo est insula Falangama dicta, olim omnium Insulanorum regia, in qua insularum Regulus assumpto nomine regio solebat habitare. Huic propinqua, sed minor est insula Rotunda: cui etiam à consilio nomen est inditum. In ea enim curia erat, in qua quatuordecim è primoribus jus assiduè dicebant, ac de summa rerum etiam agitabant consilia: quorum summa æquitas, & moderatio pacem domi, forisque præstitit, & pacis comitem rerum omnium affluentiam. Inter Ilam & Juram sita est insula parva à cumulo lapidum cognominata. Ad Australe latus Ilæ jacent hæ deinceps insulæ, Colurna, Mulmoris, Osrima, Brigidana, Corskera, insula Humilis, Imersga, Beathia, Texa, Ovicularia, Naosiga, Rinarda, Cana, Tarscheria, Achnarra, insula Magna, insula figuræ humanæ, insula Joannis, Staebadis. Ad Occidentalem Ilæ angulum Oversa. Ibi quoque fretum torrentissimum nisi certis horis impermeabile est navibus. Insula Mercatoris: & ad Occidentem æstivum spectans Usabrasta, & Tanasta, & Nesa, & insula Textoris, & ad octo millia ab Ila magis in Septentriones versa Oruansa, & ei proxima Porcaria, & quingentos passus ab Oruansa Coluansa. Ultra Coluansam ad Septentriones jacet Mulla, duodecim millia passuum distans ab Ila. Hæc insula quatuor & viginti millia in longum, totidem in latum porrigitur, aspera quidem illa, sed frugum non infœcunda. Habet silvas frequentes, magnosque cervorum greges, portumque satis tutum. Ex adverso insulæ Columbi habet duos amnes salmonum fœcundos: alios item minores non omnino steriles: duos item lacus, & in singulis singulas insulas, suasque in eis arces. Mare diversis in locis irrumpens quatuor facit sinus, omnes halecum abundantes. Ad Occidentem hibernum sita est Columbaria, sive insula columbarum: ad Orientem æstivum Era: utraque pecori, & frumentis,

& piscatui

& piscatui commoda. Ab iis duo millia passuum abest insula D. Columbi, longa duo millia passuum, supra mille lata, fertilis quidem omnium, quæ ea cæli plaga gignere solet, & veteribus, ut in ea gente, monumentis illustris: sed D. Columbi severa disciplina, & sanctitate clarior. Erant in ea duo monasteria, alterum Monachorum, alterum Monacharum: curia una, sive (ut nunc loquuntur) parochialis ecclesia, multaque sacella ex munificentia Regum Scotorum, & Regulorum Insulanorum. In Cœnobio veteri D. Columbi insularum Episcopi sedem statuerunt, vetere domicilio, quod erat in Eubonia, ab Anglis capto. Remanet adhuc inter veteres ruinas sepulcretum, sive cœmiterium commune omnium nobilium familiarum, quæ in Occidentalibus insulis habitabant. Eminent inter ceteros tumuli tres modicis intervallis distantes tribus impositis domunculis in Orientem versis. In Occidentali cujusque parte lapis inscriptus quorum tumuli sint, indicat. Qui medius est titulum habet, TUMULUS REGUM SCOTIÆ. Ferunt enim quadraginta octo Reges Scotorum ibi fuisse humatos. In dextro incisus est titulus, TUMULUS REGUM HIBERNIÆ. Quatuor enim Reges Hiberniæ illic conditi fuisse dicuntur. Qui est in sinistra parte, inscribitur, TUMULUS REGUM NORVEGIÆ. Hujus enim gentis octo Reges illic fuisse sepultos fama est. In reliquo cœmiterio seorsum claræ Insulanorum familiæ habent sua conditoria. Circa eam sex proximæ insulæ exiguæ, nec tamen infœcundæ, ab antiquis Regibus, & Insulanorum Regulis Cœnobio Columbæ donatæ fuerunt. Soa etsi ovibus commoda habet pascua, major tamen proventus est ex avium marinarum incubatu, & maximè ex ovis. Proxima est Mulierum insula, ac deinde Rudana, mox Reringa. Post eam Skennia quingentos passus à Mulla distans. Habet suum parochum: sed parochiani magna ex parte in Mulla habitant. Littora cuniculis abundant. Ab hac mille passus abest Eorsa. Hæ omnes Cœnobii Columbi Monachis parent. Ab Eorsa duo millia abest Ulva, quinque millia passuum longa, frumento, & pascuis pro magnitudine fœcunda. Habet stationem navibus longis commodam. Australi ejus lateri prætenditur Coluansa: agrum habet non infœcundum, ac silvam colurnam. Ab hac ferè trecentos passus sita est Gomatra, duo millia longa, mille passus lata, à Meridie in Septentrionem excurrens. Deinde à Gomatra quatuor millia passuum Meridiem versus Stafa, utraque portuosa. Quatuor

ab hac millia passuum ad Occidentem æstivum recedunt duæ Kerniburgæ, major,& minor, rupium ita circumvallatæ præcipitiis, & æstu torrentissimo, ut naturali munimento industria adjuto sint planè inexpugnabiles. Ab his mille passus distat insula,cujus terra ferè tota est nigra ex putribus vetustate silvis, & musco concreta. Ejus glebas ad usum ignis desiccant: inde dicta insula Monadum: nam ita genus illud terræ vocant, quæ Anglico sermone Mossa dicitur. Deinde Lunga, duo millia in longitudinem porrecta: dimidio minor Baca. Ab hac ad Occidentem sex millia recedit Tireia, octo millia longa, tria lata, omnium insularum omnibus ad vitam rebus necessariis longè copiosissima. Nam & pecore, & frumento,piscatu,& marinarum avium fœtu abundat. In ipsa est lacus aquæ dulcis, & in ea vetus arx: habet & portum longis navibus non incommodum. Hinc duo millia abest Gunna: & à Gunna pari spatio Colla, duodecim millia longa, duo lata, imprimis fertilis. Nec procul hinc est Calfa,tota propè silvis operta. Post duæ insulæ cognominatæ Virides, major,& minor. Item totidem eisdem cognominibus ex adverso promontorii Mullæ. Jacent non longè ab ea duæ insulæ cognominatæ Glassæ, h. e. ceruleæ. Deinde Ardan ridir,i.e. alta insula equitis. Deinde Luparia,sive insula luporum. Post eam insula Magna. A Colla insula Septentrionem versus protenditur ab Oriente in Occidentem sedecim millia longa,sex lata,montibus arduis,& silvosis assurgens Ruma,&quia raris in locis habitata est, aves marinæ passim in campis ova ponunt, quorum quantum libet quivis vere adulto colliget. In rupibus excelsis marini anseres (de quibus antè à nobis dictum est) abundè capiuntur. Ab ea quatuor millia ad Orientem hibernum est insula Equorum: & ab ea quingentos passus Porcaria, pro magnitudine rerum necessariarum abundans. Nidificat in ea falco: habet & portum satis commodum. Non longè ab hac sunt Canna & Egga, modicæ insulæ satis fœcundæ, posterior etiam anseribus marinis, quas Solanas vocant. Deinde Soabretilla, venatui quàm aliis vitæ commodis aptior. Hinc à Septentrione in Meridiem porrigitur Skia, omnium insularum circa Scotiam maxima; quadraginta duo millia passuum longa, alibi octo, alibi duodecim lata, in montes pluribus locis se attollens, ipsi silvis, silvæ pascuis abundant, campi frugum & pecorum fertiles: in his præter alia pecora greges equarum. Quinque amnes habet majores salmonum fæcundos: multos etiam minores, nec eos salmonum steriles. Mare ab omni parte in

te in terram penetrans multos aquæ salsæ sinus facit, tres præcipuos, tredecim item alios, omnes halecum fœcundos. Habet & lacum aquæ dulcis, & quinque arces. Insula priscorum Scotorum Sermone Skianacha, hoc est alata vocatur, quòd promontoria, inter quæ mare se infundit, velut alæ se obtendunt. Usus tamen obtinuit, ut Skia, id est Ala vulgò diceretur. Circa hanc sparsæ jacent insulæ minores, Oransa frugibus & pecore, Cunicularia nemoribus & cuniculis abundans. Paba latrociniis infamis, quòd in ejus silvis prædones transeuntibus insidias locant. Inde Scalpa octo millia ad æstivum Occidentem sita. Præter alia commoda magnos cervorum greges in silvis alit. Inter ostium Caronis sinus, & Raarsam jacet Crulinga, statio navibus tuta. Et à Scalpa duo millia in Septentriones porrigitur Raarsa septem millia longa, duo lata: silvas habet Betuleas, & in eis cervos. Quingentos ab ea passus est Rona silvis & erica operta. Portum in intimo sinu habet latrociniis infestum prætereuntibus, insidiis tegendis aptum: & in sinus (qui à brevitate Gerloch vocatur) ore est ejusdem nominis insula. Et à Rona sex millia Septentrionem versus Flada, & à Flada duo millia Tuilmena, & ad Australe Skiæ latus Oransa, & mille P. ab ea Buja parva, deinde Buja major, ac deinceps quinque parvæ insulæ ignobiles: post quas Isa fertilis frugum: & juxta eam Ovia: deinde Askerma, & Lindilla, & ad octoginta millia à Skia ad Occidentem æstivum projecta Linga, & Gigarmena, & Bernera, & Megala, & Paba, & Flada, & Scarpa vervecum, & Sandera, & Vatersa, quæ præter alia commoda plurima stationem habet multarum & magnarum navium capacem, in quam ex omnibus circumjacentibus regionibus, statis temporibus magna piscatorum frequentia convenire solet. Hæ novem postremæ insulæ sub dominatu sunt Episcopi insularum. A Vatersa duo millia abest Barra septem millia longa, ab Occidente hiberno se ad Orientem æstivum exporrigens: frugum non infœcunda: piscatu asellorum maximè insignis. In hanc sinus maris angustis faucibus infunditur: interius latius rotundatur. Insulam habet unam, & in ea arcem munitissimam. In Septentrionali plaga Barræ assurgit collis, ab imo ad summum herbidus: è summo ebullit fons aquæ dulcis, è quo rivus qui defluit, secum in mare vicinum defert velut minuta quædam, sed adhuc informia animalia, quæ aliqua ex parte, sed obscurè speciem conchularum, quas vulgò vocamus cochleas, præferre videantur. Hanc littoris partem in quam deferuntur

accolæ

accolæ magnas arenas appellant, quòd ibi recedente maris æstu ultra mille passus arena nudetur: illinc magnæ conchæ effodiuntur, quas vicini credunt ex illo velut seminio, quod rivus è fonte defert aut nasci, aut certè in mari incrementum sumere. Inter Barram, & Vistum jacent hæ deinceps exiles insulæ, Orbansa, Ovia, Hakersæta, Garulanga, Flada, Buja major, Buja minor, Haja, Hellisaia, Gigaia, Lingaia, Feraia, Fudaia, Eriscaia. Ab his in Septentriones excurrit Vistus, longa triginta quatuor, lata sex millia. Hæc insula influente duobus in locis maris æstu trium velut insularum speciem præbet: rursus nudatis æstu recedente arenis in unam coit. In ea plurimi sunt lacus aquæ dulcis: sed unus præcipua magnitudine tria millia passuum longus. Ad hunc excesa terra mare viam sibi patefecit, nec ab incolis objecto sexaginta pedum aggere excludi potuit, quo minus inter ingentia saxa malè coagmentata se insinuet, & marinos pisciculos persæpe relinquat. In eo piscis capitur cætera salmoni similis, nisi quòd ventre albo, dorso nigro sit, & sine squamis instar salmonis. Item in eo propè innumeri sunt aquæ dulcis lacus. Speluncas habet erica tectas latronum latibula: in ea sunt quinque ad sacrorum usum Curiæ. Inde octo millia Orientem versus jacet Helscher Vetularum, ita reor cognominata, quòd ad Monachas Jonæ insulæ spectet. Deinde paulò longius ad Septentriones se attollit Haveskera, in quam certo anni tempore vituli marini frequentes appellunt, & capiuntur. Sexaginta ferè ultra hanc millia ad Occidentem æstivum recedit Hirta, frugum, pecorum, ac maximè ovium ferax, procerioresque gignit, quàm ulla aliarum insularum. Incolæ propè omnium artium, ac maximè religionum rudes. Eò post solstitium æstivum dominus insulæ procuratorem suum ad vectigalia colligenda mittit, & unà cum eo sacerdotem, qui pueros proximo anno natos baptizet: is autem si fortè desit, suos quisque baptizat. Domino pendunt certum numerum vitulorum marinorum, & sole duratorum vervecum, & avium marinarum. Tota insula non superat longitudinem mille passuum, totidem propè lata, nec ab ulla aliarum insularum videri pars ejus ulla potest, præter tres montes in littore se attollentes, qui ex locis editioribus cernuntur. In iis montibus sunt oves eximiæ pulchritudinis: sed ob violentiam æstus marini vix cuiquam est ad eos aditus. Jam ut ad Vistum redeamus, à promontorio ejus Septentrionali sita est insula Valaia mille passus lata, duplo longior. Inter promontorium, & Haream insulam hæ

ferè

ferè ſunt interjectæ exiguæ quidem, ſed non infrugiferæ Soa, Stroma, Pabaia, Barneraia, Eniſaia, Keligira, Saga parva, Saga magna, Hermodraia, Scarvaia, Gria, Linga, Gillinſa, Hea, Hoia, Ferelaia, Soa parva, Soa magna, Iſa, Seuna parva, Seuna magna, Taranſa, Slegana, Tuemen, & ſupra Haream Scarpa, & ad Occidentem æquinoctialem ſupra Leogum quinquaginta millia abſunt ſeptem inſulæ, quas alii Flavanas, alii Sacras, Aſyla vocant, in montes herbidos conſurgentes, ſed ab omni humano cultu deſertæ. Neque quadrupedem ferè ullum præter oves feras habent, quæ quidem à venatoribus capiuntur; ſed ad nullum victus uſum. Carnis enim loco arvinam habent; aut ſi quid ſit carnis, id adeo inſuave eſt, ut nemo attingat, niſi in extremo famis periculo. Deinde prope eodem tractu propius Septentrionem jacent Garvellan, id eſt aſpera inſula, & Lamba, & Flada, & Kellaſa, & Bernera parva, Bernera magna, & Kirta, & Buya parva, & Buya magna, & Vexaia, & Pabaia, & Sigrama magna, Cunicularia ab ejus animalis fœcunditate vocata, & Sigrama parva, & Pygmæorum inſula. In hac fanum eſt, in quo credunt vicini populi olim Pygmæos fuiſſe humatos. Multi exterorum terra altius effoſſa repererunt, & adhuc deprehendunt capita parva, & rotunda, aliarumque corporis humani partium oſſicula, nihil famæ vetuſtæ derogantia. In eo littore Leogi inſulæ, quod in Orientem hibernum ſpectat, duo ſinus maris in terram irrumpunt, quorum alterum lacum Meridionalem, alterum Septentrionalem vocant. Uterque toto anno piſces abundè captantibus ſuppeditat. Ex eodem littore Leogi magis ad Meridiem vergit Fabilla: deinde Adami inſula: deinde inſula Agnorum. Item Hulmena, & Viccoilla, & Haverera, & Laxa, & Era, & inſula Columbi, & Tora, & Iſſurta, & Scalpa, & Flada, & Seuta. Ad Orientale latus hujus inſulæ iter eſt ſubterraneum, ſupernè fornicatum, longum ultra jactum ſagittæ, ſub quam cryptam naviculæ minores velis, aut remis agi ſolent, dum fugiunt violentiam æſtus, qui ad propinquum promontorium magno cum fragore, & navigantium periculo ſævit. Magis ad Orientem jacet inſula, quam Vetuſtum Caſtellum appellant, locus naturali munimento tutus, & frugum, & piſcium copia, & ovis, ibi nidificantium volucrum marinarum abundè commeatum incolis ſufficiens. Ad littus ubi ſinus Briennus terras aperit, inſula Eu ſita eſt, tota ferè ſilvis umbroſa, ac latronibus tantùm, qui prætereuntibus inſidiantur, accommoda. Magis ad Septentriones

nes jacet insula Gruinorta, & ipsa itidem silvis opaca, & latronibus infessa. Et in eandem cæli plagam spectans insula Sacerdotum vocata, præter pabula ovis volucrum marinarum abundans. Proxima huic est Afulla. Deinde ei propinqua Habrera magna, post eam Habrera parva, juxta eam insula Equorum, juxta eam rursus insula Mertaika. Hæ octo proximæ insulæ ante ostium sitæ sunt sinus, quem vulgò lacum Briennum vocant: Ab his insulis quæ sinum Briennum præcingunt, absunt Haraia, & Leogus Septentrionem versus excurrentes. In longum patent sexaginta millia, in latum sedecim. Hæ quidem unam faciunt insulam, non enim maris insusi æstuariis, sed limitibus agrorum, & dominorum ditionibus definiuntur. Pars autem ad Meridiem exposita solet Haraia vocari. In ea fuerat monasterium Roadilla dictum, à Macclodio Haraiensi conditum: ager frugum satis fertilis, sed quæ magis ex fodiendo, quàm arando illis proveniunt. Pascua sunt in ea ovium pasturæ commoda, præsertim mons præaltus ad summum usque fastigium gramine virens. Narrat Donaldus Monrous homo doctus & pius, se, cùm illic esset, vidisse oves admodum annosas, ut in eo pecoris genere, sine certis dominis vagas, quarum proventum illic auget, quòd ibi nusquam cernatur vulpes, lupus, aut serpens, quanquam inter hanc partem & Leogum magnæ interjectæ sunt silvæ, quæ cervos alant frequentes, sed humiles, & mole corporis minus conspicuos. In hac insulæ parte fluvius est salmonum ferax. In parte ad Septentriones projecta est Leogus, secundum littus satis frequenter culta. Quatuor habet Curias, arcem unam, septem amnes majusculos, ac duodecim præterea minores, omnes pro cujusque magnitudine salmonum fœcundos: plurimis in locis mare in terras penetrat, in sinusque se diffundit, omnes halecum copia abundantes. Magnus ibi proventus ovium, quæ in ericetis, ac saltibus liberè vagantur. Eas in locum angustum, ac velut caulas singulis annis coactas incolæ antiquo more vellunt. Soli campestris magna pars ericetis constat: in quibus terra supernè est nigra ex musco, & silvis putrescentibus multis sæculis coalita ad altitudinem circiter pedalem. Hæc velut superior crusta in cespites oblongos, & tenues conscissa, & ad solem desiccata in usum igni colligitur, & lignorum vice uritur. Proximo pòst anno nudum solum alga marina stercoratum seritur ordeo. In hac insula tanta plerunque balenarum capitur copia, ut aliquando (uti seniores narrant) viginti septem par-

tim prægrandes, partim minusculæ decimarum nomine sacerdotibus sint exhibitæ. Est & in hac insula spelunca ingens, in qua recedente æstu aqua duas orgyias alta manet: ubi verò rediit æstus, supra quatuor est profunda. Ibi in rupibus sedens omnis generis sexus, & ætatis multitudo, hamis, & lino magnam vim piscium promiscuè ducit, Ad Orientem æstivum sexaginta ferè millia P. à Leogo sita est insula parva, solo humili, ac plano, & satis frequenter culto. Nomen est Rona. Cultores homines rudes, ac prope omnis religionis expertes. Dominus ejus, qui eam colant certum familiarum numerum finit, eisque majorum, & minorum pecorum assignat quantum satis videtur, unde & ipsi commodè vivant, & vectigalia solvant. Quod ultra victum provenit, ad Leogum singulis annis agri sui dominum mittunt. Hæc ferè vectigalis nomine pendunt: magnam vim farinæ ordeaceæ in pellibus ovium insutam: (apud eos enim hoc genus frugum copiosè nascitur.) carnis ovillæ, & marinarum avium sole duratarum, quantum ex annuo proventu superat. Ac si quando multitudo capitum abundat, supernumerarios quoque domino annumerant. Atque ita soli, ut opinor, in universo orbe sunt, quibus nihil unquam deest, omnia ad satietatem redundant. Juxta luxus, & avaritiæ ignari: quique innocentiam, & animi tranquillitatem, quam alii magnis laboribus ex institutis, & præceptis sapientiæ petunt, ex ignoratione vitiorum comparatam habent: nec aliud quicquam, præterquam quòd suæ conditionis commoditatem non intelligant, ad summam felicitatem deesse videatur. Est in hac insula sacellum D. Ronano sacrum: In eo (ut majores natu ferunt) ligo perpetuò relinquitur: quo cùm quis moritur, sepulchri locum inveniunt designatum. In hac insula præter aliam piscationem plurimæ balenæ capiuntur. Ab hac millia passuum sedecim Occidentem versus jacet insula Suilskeraia, mille passus longa: sed quæ nullam herbam, ac ne ericam quidem gignat. Rupes tantum nigras attollit, quarum quædam musco nigro teguntur. Volucres marinæ passim ibi ova ponunt, & excludunt. Ad eas nondum ad avolandum maturas proximi è Leogo insula adnavigant, ac plus minus octo dies eis legendis tribuunt, donec earum carne vento durata, plumisque naviculas onerent. In hac insula rarum, & aliis regionibus ignotum genus avis conspicitur: colcam vocant, magnitudine paulò infra anserem. Ea verè singulis annis eò adventat, pullosque exclusos eousque educat, dum ipsi sibi prospicere possint.

possint. Ad id ferè tempus plumæ sponte defluentes è toto corpore nudam destituunt: ac tum demum ad mare se recipit, nec ante proximum ver usquam conspicitur. Illud quoque eis est singulare, quòd earum pennæ caulem non habent: sed levi, & cui nihil prorsus duri adest, pluma totum corpus velut lanugine vestiunt. Sequuntur Orcades in mari partim Deucaledonio, partim Germanico ad Septentrionalem Scotiæ partem sparsæ. Harum de nomine inter scriptores veteres, & recentiores satis convenit. Rationem autem nominis nemo (quod adhuc sciam) explicavit. Sed neque, qui eas primi tenuerint satis constat. Omnes Germanicæ originis eos fuisse tradunt. At è qua natione Germanorum advenerint, id non proditur. Si è sermone conjecturam faciemus, & olim & nunc quoque vetere Gothica lingua utuntur. Sunt qui Pictos eos fuisse arbitrentur, hoc maximè argumento, quod fretum eos à Cathanesia dividens, Picticum cognominatur: Pictosque ipsos generis Saxonici fuisse existimarint, Claudiani carmine maximè freti è septima Panegyrica.

---- Maduerunt Saxone fuso
Orcades, incaluit Pictorum sanguine Thule:
Scotorum cumulos flevit glacialis Ierne.

Sed eorum refutari facilè error potest, partim ex Beda Anglosaxone, qui cùm quinque diversis linguis à Britannis Dei laudes cani asseveret, unam ex eo numero Picticam esse ait. Quod si tum Saxonicè Picti locuti fuissent, eam à Saxonica, (qua tum Angli incorrupta utebantur) non separasset: partim quòd in illis versibus Claudianus disertè Pictos à Saxonibus alios esse ostendat: cùm alteris Orcadas, alteris Thulen patriam esse affirmet: sed undecunque sunt oriundi, nostra adhuc ætate lingua à Scotis, & Anglis diversa utuntur: & quæ à Gothica non multum discrepet. In convictu quotidiano multum è vetusta parsimonia adhuc vulgus retinet. Itaque perpetua corporis, & animi sanitate ferè omnes fruuntur. Rari morbis, plerique omnes senio solvuntur: plusque apud eos deliciarum ignorantia, quam apud alios medicorum ars & diligentia, ad salutem tuendam prodest. Eadem parsimonia & ad formæ elegantiam, & ad staturæ proceritatem plurimum facit: frugum proventus eis exiguus est, præterquam avenæ, & ordei, ex quibus eis & panis & vinum suppetit. Ex gregalibus animantibus oves, boves, & capræ non infrequentes, unde multus eis lactis, casei, & butiri est usus, aves marinæ innumeræ, ex his ferè, & piscibus victus

eorum magna ex parte constat. Nullum ibi venenatum animal, ac ne deforme quidem aspectu apparet. Sunt eis equulei, specie quidem contemptibiles, sed ad omnes usus supra quam credi potest strenui. Nulla usquam arbor, ac ne frutex quidem præter ericam, nec id tam cæli, aut soli vitio, quàm incolentium ignavia, quod facilè ostenditur ex arborum radicibus, quæ pluribus in locis eruuntur. Quoties exotica vina navibus invehuntur, avidè se ingurgitant. Scyphum habent antiquum, quem (ut major crapulæ sit autoritas) divi Magni, qui primus ad eos Christi doctrinam attulit, fuisse prædicant. Is cùm ita superet communium poculorum amplitudinem, ut è Lapitharum convivio reservatus videri possit, eo suos Episcopos initio ad se adventantes explorant: qui plenum uno haustu ebiberit, (quod admodum raro evenit) miris cum laudibus prosequuntur: atque hinc velut læto augurio sequentium annorum proventum animis præcipiunt. Unde facilis conjectura est, illam quam dixi parsimoniam non tam à ratione & studio, quàm penuria ortam esse: eademque, quæ eam initio pepererat diu apud posteros conservavit necessitas: donec vicinis nationibus invalescente luxuria corruptis, paulatim disciplina vetere labefactata, blandientibus quoque delitiis ipsi sese dedidere. Multum etiam præcipitantem temperantiam impulere piratarum commercia: qui regiones continentis habitatoribus frequentes adire non ausi ex insulis aquantur: & vina, mercesque alias aut commeatibus mutant, aut vili pretio distrahunt: & Insulani, & pauci numero, & inermes, & in mari procelloso ita sparsi, ut mutuis auxiliis se tueri non possint, infirmitatis suæ conscii non omnino inviti securitatem cum lucro conjunctam adblandiente etiam voluptate vel receperunt, vel non rejecerunt. Sed hæc morum labes in potentiores ferè, & sacerdotes incubuit. Apud vulgus multa pristinæ moderationis adhuc vestigia restant. Mare illis non solum ventorum violentia, & siderum positu sævum, & tempestuosum est, sed æstibus contrariis ex Oceano Occidentali incitatis, & inter angustias terrarum confligentibus, nulla vi remorum, aut velorum freti ex adverso recurrentes, & in se contorti vortices superari possunt. Si qui propiùs accedere audent, aut impetu violento rursus in mare rapiuntur, aut fluctuantis æquoris rapiditate abrepti in rupes & scopulos compelluntur, aut in se convolutis aquarum cumulis absorbentur. Duæ sunt tempestates, quibus hæ angustiæ sunt superabiles, aut cùm æstuum relapsu cessante undarum

rum conflictu mare tranquillatur: aut ubi pleno alveo æquor ad summum incrementi pervenit, languescente utrinque vi illa quæ undas concitabat, velut receptui canente Oceano procellis, & vorticosis pelagi commoti molibus se velut in sua castra recipientibus. De numero quoque Orcadum inter scriptores non convenit. Plinio sunt insulæ quadraginta, ceteris ferè triginta. Proximè ad verum accessit Paulus Orosius, qui triginta tres prodit, è quibus tredecim habitentur, ceteræ desertæ, & pecori pascendo relictæ. Sunt enim pleræque humiles, & ita spatiis angustis, ut vix colonum unum aut alterum, si colerentur, alerent. Aliæ nudis scopulis aut opertis musco squalentes. Orcadum maxima multis veterum Pomona vocatur. Hodie continentem appellant, quòd longè alias magnitudine præcedat. Patet enim in longum triginta millia passuum. Hæc satis frequenter habitatur. Habet enim duodecim sive Curias, seu parochias rusticas. Præterea oppidum unum, quod Dani, quorum in ditione Orcades diu fuerunt, Cracoviacam appellabant: nunc nomine corrupto Kircua Scotis dicitur. In hoc duæ sunt velut modicæ arces propinquæ, altera Regis, altera Episcopi. Inter eas situm est templum, ut in locis illis satis magnificum. Inter templum, & arces, utrinque sunt non infrequentia ædificia, quas duas urbes incolæ appellant: alteram Regiam, alteram Episcopalem. Tota insula excurrit in promontoria: inter quæ sinus maris infusi stationes navibus tutas, & interim portus faciunt. Sex diversis in locis hujus insulæ metalla sunt plumbi albi & nigri tam probi quàm usquam in Britannia reperiatur. Hæc insula à Cathanesia circiter viginti quatuor M. abest, interjecto freto Pictico, de cujus natura jam diximus. In eo freto sparguntur insulæ complures, è quibus Stroma quatuor à Cathanesia M. abest, non infœcunda pro magnitudine. Sed hanc ob propinquitatem terræ Britanniæ, & quòd Cathanesiæ Comites eam semper tenuerint, inter Orcadas non numerant. Ab hac ad Septentriones naviganti prima Orcadum occurrit Ranalsa australis, quæ à sinu Duncani, aut verius Dunachi abest sedecim millia: quod spatium duabus horis æstu secundo, etiam cessantibus ventis, naviculæ conficiunt: tanta hujus freti est violentia. Hæc quinque millia passuum longa est, habetque portum satis commodum à D. Margarita cognominatum. Ab ea paulùm in Orientem projectæ sunt insulæ duæ exiguæ & incultæ, pecori pascendo relictæ. Holmas illi gentili vocabulo eas appellant, hoc est planities

herbidas, aquis aſſitas. Ad Septentrionem eſt Burra inſula, & duæ inter eam & Pomonam Holmæ. A Burra Occidentem verſus ordine tres inſulæ jacent, Suna, Flata, & Fara: & ultra eas Hoïa, & Valis, quas alii duas, alii unam inſulam vocant: quòd circa æquinoctia (quo tempore maria violentiſſimè incitantur, ac fervent) æſtu recedente nudantibus ſe arenis anguſtis faucibus cohærent, unamque inſulam faciunt: redeunte æſtu rurſus interjecto mari duarum inſularum ſpeciem præbent. In hac inſula omnium, quas Orcades habent, altiſſimi ſunt montes. Hoïa, & Valis, decem millia in longum porriguntur: ab Ranalſa abſunt octo: à Fano Donati in Cathaneſia, ſupra viginti millia paſſuum. A Septentrione eſt inſula Graniſa, in freto admodum anguſto ſita. Abeſt enim Hoïa à proximo continentis, id eſt Pomonæ promontorio, duo modò millia. Hæ ferè inter Pomonam, & Cathaneſiam ſunt inſulæ in ipſo freto ſitæ. Latus continentis Occidentale mare apertum ſpectat, nullis in eo nec inſulis, nec ſcopulis apparentibus. Ab Orientali ejus promontorio paulùm procurrit. Cobeſa à Borea eam velut tegit. Littori propior Siapinſa paulùm ſe in Orientem inflectens, ex adverſo Cracoviacæ duo millia ſita, ipſa ſex millia longa. Ab occidentali parte Pomonæ jacet Ruſa ſex millia longa. Ab ea propius Orientem ſita eſt Egliſa, ubi divum Magnum fama eſt eſſe ſepultum. Hinc ad Meridiem adjacent Vera, Gerſa: nec longè illinc Veſtra, à qua Hethlandia abeſt millia paſſuum xxc. Papa, Stronza diſtat ab Hethlandia xxc. millia paſſuum. In hoc medio ferè curſu jacet Fara, hoc eſt bella inſula, utriſque & Orcadibus & Hethlandiæ conſpicua. Aſſurgit enim in tria altiſſima promontoria rupibus excelſis præcincta, & undique inacceſſa, niſi quòd ad Orientem æſtivum paulùm ſeſe demittens, ſtationem tutam naviculis præbet. Incolas habet longè pauperrimos. Piſcatores enim, qui ex Anglia, Hollandia, ceteriſque propinquis Oceano regionibus, quæ piſcatum in illa maria ſingulis annis prænavigant, omnia pro arbitrio rapiunt, & ferunt. Proxima poſt illam eſt inſula Hethlandicarum maxima, quam ob eam cauſam incolæ continentem appellant, ſexaginta millia paſſuum longa, lata alicubi ſedecim, in plurima parva ſe promontoria ſpargens. Duo tantùm ſunt, quæ nominare non pigeat: alterum, longum, ſed anguſtum in Septentriones excurrit: alterum latius in Orientem hibernum. Maritima ferè habitantur. Interiora nullum animal præter volucres adit. Superioribus annis

incolæ

incolæ latius quàm majores eorum solebant, excolere tentarunt: sed nullo propè successu. Divitiæ eis sunt à mari, ab omni parte summa piscandi commoditate objecta. Ab ea ad decem millia Septentrionem versus est Zeal sita, supra viginti millia longa, octo lata, adeo fera, ut nullum animal nisi illic natum, ferat. In hac habitare dicitur Bremensis mercator, qui omnes merces exoticas, quarum illic usus abundè omnibus suppeditet, apportet. Inter hanc, & continentem jacent insulæ minores Linga, Orna, Bigga, Sanctferri. Ultra hanc circiter novem millia ad Septentrionem jacet Vusta, supra viginti millia in longum porrecta, in latum sex, plana, & alioqui non inamœna aspectu, nisi quòd longè sævissimo mari ambiatur. Inter hanc, & Zeal sunt interjectæ Via, Ura, Linga. Extra eam ad Occidentem respiciunt Skeniæ duæ, Burra: ad Orientem Balta, Honnega, Fotlara septem millia longa, ab Vusta septem distans, octo à Zeale: & objecta freto, quod Vustam à Zeale dividit. Multæ deinceps insulæ ignobiles prætenduntur Orientali continentis lateri, Mecla, Skeniæ Orientales tres, Chualsa, Nostunda, Brasa,& Musa. Latus Occidentale cingunt Skeniæ Occidentales, Rottia, Papa parva, Vonneda, Papa major, Valla, Trondra, Burra, Haura major, Haura minor, & inter eas totidem fere Holmæ intersparsæ. Victus ratio Hethlandicis eadem, quæ Orcadensibus: nisi quòd juxta copias domesticas paulò asperior. Vestiuntur Germanico ritu, sed juxta facultates non indecorè. Proventus illis est ex panno sui generis crasso, quem Norvegis vendunt: ex oleo è piscium intestinis confecto, è butiro, è piscatu. Piscantur naviculis duorum scalmorum, quos factos è Norvegis coëmunt. Quos cœperint pisces partim sale condiunt, partim vento siccant. Ex iis ferè rebus divenditis pecuniam conficiunt, unde vectigalia solvunt: domos in quibus habitent, supellectilem universam, ac magnam victus partem parant. In domestico instrumento qui elegantiæ studént, nonnihil argenti habent. Mensuris, numeris, ac pondere, ad morem Germanicum utuntur. Germanicus etiam, aut pene vetus Gothicus est illis sermo. Ebrietatem ignorant, nisi quòd singulis mensibus se mutuo invitant: eosque dies hilarè, & simpliciter sine rixis, & ceteris quæ fert ebrietas, vitiis transigunt: eamque consuetudinem ad mutuam amicitiam retinendam facere sibi persuadent. Salubritatis firmitudo in Laurentio quodam nostra ætate apparuit, qui post centesimum annum uxorem duxit. Centesimum quadragesimum

mum annum agens, sævissimo mari in sua navicula piscatum prodibat: ac nuper nulla vi gravioris morbi labefactatus, sed senio solutus decessit.

LIBER SECUNDUS.

REPETENTI mihi rerum Britannicarum memoriam supra duo millia annorum, cùm multa se impedimenta objiciunt, tum illud imprimis, quòd in eis regionibus, unde nostræ originis eruenda est cognitio, diu literæ nullæ fuerunt: & cùm serò tandem advenissent, in ipso propè ortu interierunt. Omnes enim nationes, quæ in Britannia sedes ad hunc usque diem collocarunt, jure mihi videor affirmare posse è Galliis, Hispaniis, & Germania in hanc insulam commigrasse. Galli primùm characteres literarum à Massiliensibus Græcis accepere, quibus uterentur ad rationes conficiendas, & literas inter se missitandas: Græcis quidem figuris elementorum, sed sermone Gallico. Leges autem, & sacrorum ritus ne Julii quidem Cæsaris ætate literis committebant; res verò gestas multo minus, quas tamen verisimile est fuisse multo maximas. Quæ in Italia, Germania, Thracia, Macedonia, Græcia, & Asia, vel fecerunt, vel passi sunt, in eadem fuissent apud posteros oblivione, nisi exteri scriptores ea memoriæ prodidissent. In Hispania verò Græcis, & ante eos Phœnicibus, qui interni maris occupaverant littora, & unis è Barbaris (ut Strabo scribit) Turdetanis fuit quidem literarum usus: sed veteris memoriæ scriptor, quod adhuc sciam, extitit nemo. Varro enim, & Plinius, & si qui alii Latinorum de primis Hispaniarum cultoribus obiter aliquid attigerunt, conjecturis magis quàm scriptorum testimoniis in hac parte fidem suarum opinionum confirmant. In ea parte Britanniæ, quam Cæsar attigit, nulla prorsus vetustarum rerum erat memoria. Apud interiores verò, qui longè incultius agebant, longè minus: adeò ut cùm illos de gentis origine, & veterrimis insulæ cultoribus rogaret, nihil certi se comperisse scribat. Post Cæsarem Cornelius Tacitus, non minore fide quàm diligentia scriptor, jam perlustrata Romanis classibus Britannia, intimisque latebris ejus excussis, ne ipse quidem quicquam certi, quod posteritati proderet, invenit. Gildas quoque, qui supra quadringentos annos post Tacitum vixit, se non è monumentis,

quæ

quæ nulla erant, sed ex transmarina relatione, quæ scribit, tradere affirmat. Germania verò postrema omnium literis fuit expolita. Sed illa pro reliqua sua ingenuitate cùm nihil haberet, quod ex antiquis monumentis pro vero afferret, nihil monstri novi ipsa sibi confinxit. Igitur qui de veteribus annalibus Britannorum originem afferre se asseverant, reddenda (opinor) illis erit ratio, quis primus ista tradiderit, ubi tamdiu latuerint, quomodo ad nos tot post sæculis incorrupta pervenerint. Quòd autem ad Bardos, & Seneciones veteris memoriæ custodes quidam confugiunt, prorsus perridiculè faciunt. Id autem multò magis intelligetur, si explicavero quale fuerit id genus hominum, cui de tantis rebus, tam obscuris, & à memoria nostra tam procul remotis fidem haberi volunt. Primùm, Bardi qui fuerint olim, & nunc sint, luculenter à Strabone & Ammiano exprimitur: sed breviter & dilucidè quod ad præsens institutum sit satis à Lucano his versibus,

Vos quoque qui fortes animas, belloque peremptas
Laudibus in longum vates diffunditis ævum,
Plurima securi fudistis carmina Bardi.

Sed horum antiquissimi literarum prorsus erant ignari, & qui nulla de rebus vetustis reliquerunt monumenta. Alterum genus est Senecionum, ut ipsi vocant, è quibus veterum familiarum principes, & præterea plerique opibus præstantes aliquem alunt, qui patroni sui majores à primis usque rerum initiis recitet memoriter. Sed & hi cùm literas prorsus ignorent, expendat apud se quisque, quantum eis fidei sit habendum hominibus, quorum omnis res, & spes ex adulatione pendeat. Deinde ut maximè vera sint, quæ afferunt, non magnopere scriptorem historiæ juvare possunt. Postremò etiam illud cogitemus, quoties in manifesto errore deprehendantur scriptores rerum gestarum, quoties nutent, dubitent, æstuent: quantum non modo alii ab aliis dissentiant, sed & ipsi sibi sæpe non constent. Hæc si contingunt iis, qui magno labore in studium veritatis incumbunt, quid ab illis sperandum est, qui sine literarum auxilio (quo qui temerè labuntur possint erigi, & de industria mentientes redargui,) soli confidunt memoriæ? Ut omittam quòd ea in cultu soleat imminui, & ætate debilitari, & morbo penitus extingui. Ad hæc si accedat (ut fit plerunque) patronis adulandi studium, aut discedat obsequendi voluntas, aut interveniat ira, odium, invidia, quæ animi judicium solent pervertere, quis audeat ex horum auctoritate quicquam pro vero affirmare,

aut ceu falsum refellere? aut quis pro certo tradet, quod à tam incertis auctoribus acceperit? In tanto igitur scriptorum veterum silentio rerum antiquarum, & suæ plerunque ætatis ignorantia, ubi nihil comperti, nihil sinceri esse potest, modestius esse reor quæ nescias silendo pudori servire, quàm falsa comminiscendo tuam impudentiam prodere, & aliorum judicia contemnere. Apud omnes igitur Britannorum nationes tanta fuit scriptorum penuria, ut ante Romanorum illuc adventum omnia silentii vastis tenebris consepulta jacuerint, ac ne res quidem à Romanis ibi gestas aliunde, quàm è Græcis, Latinisque monumentis colligere possimus: & quæ adventum eorum præcesserunt, de his magis eorum conjecturis quàm nostris sit credendum commentis. Nam quæ nostri scriptores de suæ quisque gentis origine prodiderunt, adeo sunt absurda, ut non existimarem refellenda esse diligentius, nisi essent, qui illis commentis, velut seriis oblectarentur, & alienis plumis ornati sibi magnificè placerent. Nec minimam in hoc negotio difficultatem adfert recentiorum scriptorum diversa tradentium tanta inter se discordia, ut non facilè sit judicare quem potissimum sequamur: tanta verò absurditas, ut omnes propemodum jure optimo videantur repudiandi. Neque ego tam demiror veterum in re tam obscura silentium, aut recentiorum in fingendo discordiam, quàm paucorum concordem impudentiam. De illis enim temporibus, quibus omnia erant instabilia & incerta, tam constanter omnia affirmant, ut aurium potius vanam oblectationem, quàm narrationis fidem spectasse videantur. Primis enim illis temporibus cùm Britannis perinde ac plurimis aliis nationibus rarus foret agri colendi usus, divitiæque omnes in pecore essent, homines nulla rerum suarum, quæ propè nullæ erant, caritate imbuti, dum vel à potentioribus pellerentur, vel infirmiores ipsi pellerent, vel uberiora in locis vastis, & incultis pascua sequerentur, facilè sedes mutabant: facilè etiam cum novis dominis locorum nomina mutabantur. Multum etiam attulit difficultatis opulentiorum illa ambitio, qui, uti sui memoriam posteris commendarent, nationes, provincias, & oppida in suum nomen adoptabant. Omnibus ferè urbibus Hispaniæ bina erant nomina, omnium in eadem cultores, & cum cultoribus urbium, & regionum nomina sæpe fuerunt mutata. Ut autem Ægyptum, Græciam, & longinquiora omittamus, nonne

Sæpius & nomen posuit Saturnia tellus?

Accedit

Accedit quòd eiſdem gentibus in eadem terra degentibus non eadem ſemper nomina ſoleant eſſe. Nam quæ Romanis eſt Hiſpania, Græcis Iberia, poëtis Heſperia, divo Paulo in epiſtolis, Theodoreto, & Sozomeno in hiſtoria Spania vocatur. Græcorum tam celebratum Latinis, omnibuſque Europæ gentibus nomen Græcis ipſis eſt obſcurius. Hebræi, & Arabes omnibus ferè nationibus vetuſta ſervant vocabula, ne fando quidem audita ceteris populis. Scotus, & Anglus, vulgata gentium Britannicarum nomina ſunt, quæ hodie quoque priſcis Scotis, & Britannis propè ſunt ignota. Alteros enim Albinos, alteros Saxones appellant. Quare nemini mirum videri debet, ſi in tanta rerum humanarum inconſtantia de nominibus hominum locorumve, non ſemper conveniat inter ſcriptores diverſis temporibus natos, magnis terrarum intervallis diſſitos, lingua, & moribus diſſidentes. Hæc cum retro gentium repetentibus origines magnas pariant difficultates, recentiorum quidam prava ambitione impulſi, denſiſſimis omnia tenebris involverunt. Nam dum ſuæ quiſque gentis originem è longinquo petunt, & ſe fabuloſis commentis fruſtra nobilitare nituntur, nimia fingendi licentia hoc tantum proficiunt, ut quas illuſtrare res debuerant, eas obſcurent: & ſi quando vera dixerint, toties, tamque ineptè mentiendo ipſi ſibi fidem derogent: ac tantum abeſt, ut quam ſperarant aſſequantur gratiam, ut mendaciis in lucem proditis ab eis ipſis, quorum aſſenſionem captabant, rideantur. Primum omnium ut ab antiquiſſima gente, ita ab impudentiſſimo exordiar mendacio. Qui veterum Britannorum novam commenti ſunt hiſtoriam, interpolata Danaïdum fabula, Regem quendam Syriæ Diocletianum fingunt ex uxore Labana triginta tres genuiſſe filias, quæ in ipſis nuptiis occiſis maritis à patre in navem ſine gubernatore, & remigibus impoſitæ, in Britanniam tum deſertam pervenerunt: ſolæque in regione frigida, fructuumque ſponte naſcentium parum fœcunda non modò vixere, ſed è malorum Dæmonum compreſſu Gigantes genuere, quorum genus uſque ad Bruti adventum perſeveravit. Inſulam aiunt ab Albine Albionem fuiſſe appellatam. Is autem Brutus dicitur fuiſſe Æneæ Trojani pronepos, Æneæ Silvii filius. Ab hoc Bruto cùm temerè, miſſo telo, pater fuiſſet occiſus, factum quidem cunctis infelix, ac miſerabile eſt viſum: ſed quia lædendi voluntas aberat, mortis pœnam remiſſam, exilium vel indictum, vel ſponte ſuſceptum affirmant. Interemptorem igitur conſulto

Dianæ

Dianæ oraculo varia fortuna usum per tot maria, atque terras decimo tandem anno in Britanniam appulisse cum magno comitum numero, multisque congressibus Gigantum immanitate sublata totius insulæ imperium tenuisse. Ei verò tres fuisse filios, Locrinum, Albanactum, & Cambrum: iis insulam divisam. Ab Albanacto Albanis, qui Scoti postea fuerunt, ab Cambro Cambris, qui nunc sunt Valli, imperatum. Eos suorum quemque regnorum imperium ita tenuisse, ut summa rerum penes Locrinum esset, qui reliquis Britannis præfectus Loegriam suæ parti nomen dederit. Adjiciunt posteriores, ut & ipsi fabulosum illud imperium pro virili propagarent, Locrino successisse Vendolinam filiam, Vendolinæ Madanum, Madano Menpricium, ei deinde Ebrancum: qui è viginti uxoribus totidem genuerit filios. Ex his undeviginti in Germaniam migrasse: eamque regionem adjutos Albæ Silvii propinqui sui copiis armis sibi parasse: ab eis fratribus Germaniæ nomen fuisse impositum. Hæc sunt ferè quæ Brittones, & post eos quidam Anglorum de primis Britanniæ cultoribus tradunt. Eorum autem nobis hîc subit mirari consilium: quod cùm facilè possent, ac sine invidia imitari Athenienses, & Arcadas, aliasque gentes inprimis illustres, seseque dicere indigenas, neque dedecori sibi existimare eam originem, quam propè nobilissima, & prudentissima totius orbis civitas gloriæ ducebat, præsertim cùm ea opinio non posset è scriptoribus antiquis refelli, atque etiam non ignobiles haberet assertores, maluerunt tamen ex omnium gentium colluvie sibi majores affingere, quos & ipsa narrandi series vulgo etiam imperito posset facere suspectos, nec vetustiorum quisquam vel tenui suspicione confirmaret. Deinde si id minus placuisset, cum eis fuisset liberum, ut quidam poëtarum scripsere, honestos majores è quocunque vellent sumere libro, miror quid eis in mentem venerit, ut eos potissimum eligerent, quorum omnem posteritatem semper puderet. Quanta enim illa est stultitia nihil existimare magnificum, vel illustre, quod à magno scelere, vel flagitio est alienum? nec desunt tamen, qui talibus nugis sese imperitis venditent. Ac Joanni Annio homini non indocto ignoscendum puto, cùm sciamus poëtis esse concessum, ut familiarum, & nationum origines fabularum figmentis ornare conentur. Qui verò ex professo scripserunt historiam, nescio an æquum sit hanc veniam concedi. Ut igitur ab ultimis repetam, quid magis abhorret à fide, quàm puellas paucas absque virorum auxilio è Syria usque per tot maria (quæ navigatio

vigatio classe firma, omnibus rebus ornata in tanta navigandi scientia, & usu hodie rei navalis peritis esset formidabilis) extra orbem terrarum delatas in desertam insulam? ibique nullis frugibus, nullis arborum fructibus victitasse: fœminasque Regii generis sub frigido cælo rerum omnium inopes non modo durasse, sed Gigantes etiam genuisse: ac ne parum digno potirentur matrimonio, à Cacodæmonibus compressas? Diocletianus autem iste, quo tempore, qua in parte Syriæ, regnavit? quo pacto fiat, ut nulla de eo apud rerum scriptores sit mentio? præsertim, cùm nullius gentis res gestæ diligentius, quàm Syrorum proditæ sint posteris. Unde accepit nomen Diocletiani? quod supra mille annos post eum inter Barbaros sit natum, & ab origine Græca, ad formam Latini sermonis, sit declinatum. Proxima deinde nobilitatis accessio Brutus parricida, ne videlicet in hac parte Romulo esset inferior. Brutus autem iste quicunque fuit, quem & gentis, & nominis authorem Brittones edunt, quibus opibus, quo linguæ commercio illis præsertim temporibus eo penetravit, quò Romana arma florentissimo statu Reip. reliquo ferè terrarum orbe perdomito vix tandem pervenire potuerunt? Nam & ante Romam conditam, quàm res Italorum fuerint tenues, quàm ipsi ab omni longinqua peregrinatione abhorrentes, supervacuum est differere. Nec illud habeo necesse quærere, terra an mari venerit. Alpibus ad eum usque diem uni Herculi perviis, & Gallis ob insitam feritatem adhuc ab exterorum commercio alienis. Oceanum verò navibus ingredi vix serò, & florentibus domi rebus ausi sunt Carthaginenses, & Græci, qui Massiliam incolebant: ac ne tum quidem dominandi, sed speculandi causa: nedum Albanos pastores, semiagreste genus hominum, tam audax facinus aggressuros fuisse credamus. Præter hæc nemini qui Latinas literas non ignorat, ignotum esse potest, Bruti nomen anno post commentitium istum Brutum ferè quingentesimo sub Tarquinio demum Superbo celebrari esse cœptum, cùm L. Junius homo nobilis contemptu sui Regiam effugere vellet crudelitatem, simulatione stultitiæ novum illud sibi cognomen peperisset, atque ad posteros transmisisset. Sed Monachus ille hujus Brutinæ fabulæ poëta & artifex, videre visus est commenti absurditatem. Verùm objecta specie religionis omnium ora se posse obstruere existimavit: ac Dianæ oraculo eos paruisse videri voluit. Non scrutabor hic diligentius, cur hoc Dianæ oraculum posteris tam ignotum fuerit, cùm Fauni, Sibyllæ oracula, ac Prænestinæ etiam

tiam ſortes in tanta celebritate tum eſſent. Illud tantùm quæro, qua lingua Diana reſpondit. Si Latinè dicant, illud rogabo, quì Brutus intelligere potuit ſermonem nongentos circiter annos poſt ſe natum. Nam cùm Horatius homo doctiſſimus carmen Saliare Numa Pompilio regnante compoſitum fateatur ingenuè ſe non intelligere, quomodo Brutus iſte tot annos ante Salios inſtitutos mortuus, potuit intelligere carmina diu poſt Horatium, ut orationis tenor indicat, facta? Item, quomodo Bruti poſteri ſermonis Latini ita ſunt penitus obliti, ut ne tenue quidem veſtigium ejus apud eos remaneat? & unde eum, quo nunc utuntur, ſunt nacti? Aut ſi Britannicè & Dii & homines tum in Italia ſunt locuti, certè non hoc, quo nunc Brittones utuntur: quippe qui ex vicinarum gentium linguis ita ſit conferruminatus, ut multæ nationes in eo ſua vocabula agnoſcant. Sin veteres illos Latinos locutos affirment Britannicè, unde Monachus ille tam veterem dictionem bis mille annos ante datam intellexit? Sed quid iſta minutius perſequimur, cùm pluribus aliis argumentis appareat, eundem Monachum, & hiſtoriam totam fabricaſſe, & Brutum iſtum, qui nunquam fuit, genuiſſe, & reſponſum Dianæ confinxiſſe. Quin carmen ipſum apponemus, ut malè callidorum hominum ſe faciliùs prodat vanitas. BRUTUS CONSULIT.

Diva potens nemorum terræ ſilveſtribus apris,
Cui licet anfractus ire per æthereos,
Infernaſque domos, terreſtria jura reſolve,
Et dic quas terras nos habitare velis.
Dic certam ſedem, qua te veneremur in ævum:
Qua tibi virgineis templa dicabo choris.

Reſpondit autem Diana verſibus ejuſdem generis, ut & ab eodem poëta facti videantur, non illis quidem obliquis, ambiguis & flexiloquis, ſed perſpicuis, quibus quod nunquam datura erat, promittit: imperium videlicet orbis terrarum.

Brute, ſub occaſum ſolis trans Gallica regna
Inſula in Oceano eſt undique cincta mari.
Inſula in Oceano eſt habitata Gigantibus olim,
Nunc deſerta quidem, gentibus apta tuis.
Hanc pete: namque tibi ſedes erit illa perennis.
Hæc fiet natis altera Troia tuis.
Hic de prole tua Reges naſcentur, & illis
Totius terræ ſubditus orbis erit.

Ex hoc, opinor, carmine cum ipſorum hiſtoriis collato reliquum commentum deprehendi poteſt: nec id obſcurè quidem.

dem. Nam præter vanitatem utrinque promissorum, etiam insulam non tum habitari, sed habitatam aliquando fuisse, nunc verò desertam esse carmen asseverat. Ubi ergo hominum illa portenta Gogmagog, & Tentagol, aliaque vastiora nomina ad terrorem dicam, an ludibrium conficta? Ubi præclara illa certamina Corinæi, aliorumque Bruti sociorum adversus non terrigenas, sed Dæmonigenas Gigantes. Hæc de Bruto, eique data dictione. Horum adeo mendaciorum neque pœnitet, neque pudet posteros, ut ante paucos annos non ultimi nominis apud eos scriptor impudenter confinxerit Troianos Britannicè locutos. Hujus sententiæ impudentem vanitatem facilè refellunt Homerus, & Dionysius Halicarnassius, quorum ille omnibus Troianis nomina dat Græca: alter longa, & seria disputatione contendit Troianos ab ultimis usque primordiis genere Græcos fuisse. Illud verò prætereo, quod cùm in Angliam appulisset cum non magno comitatu, quomodo intra viginti annorum spatium tria regna condiderit, & qui universi in primo adventu vix unius modicæ coloniæ numerum explere poterant, tam brevi insulam orbis maximam non pagis modo & urbibus, sed tribus regnis amplissimis occuparint: quique paulò post abundante multitudine, nec Britannia (ut videtur) eam capiente Germaniam regionem tam latè fusam ceperint, incolasque victos in suum non Britannicum, sed Latinum nomen transire coëgerint: atque ab undeviginti illis fratribus, qui ne ipsi quidem Germani erant (nam singulis fere singulæ matres erant) Germaniam dici. Hoc nos commentum tam ex omni parte absurdum non adduximus in medium, ut confutaremus, sed ut Germanis irridendum proponeremus. Hæc in universum de commentis Brittonum dicta sint. Consilium autem fingentium non adeo mihi obscurum videtur. Illa enim de Dæmonum cum puellis concubitu monstrosa fabula illuc mihi pertinere videtur, ut Brutum suum cum duabus vicinarum gentium maximis vel cognatione jungeret, vel de nobilitate cum eis decertaret. Galli enim Cæsare, & Germani Tacito authoribus à Dite patre se oriundos ferebant. Similis quoque videtur fuisse causa fabulæ de Bruto fingendæ. Nam cùm in Epiro Buthrotii, in Sicilia aliquot populi, in Italia Romani, Campani, Sulmonenses, in Gallia Arverni, Hedui, Sequani, & posterius Franci Troianorum, nescio quos conditores laudarent, Britannicarum rerum scriptores ad suæ gentis nobilitatem exornandam non parum sibi collaturi videbantur, si ex antiquitatis arcanis ejus peterent primordia:

mordia: idque potissimum à Trojanis, vel ob urbis claritatem omnium gentium literis celebratam, vel ob cognationem cum tot nationibus, quæ ex eodem illo velut naufragio prodiisse dicerentur. Neque arrogans id mendacium visum iri existimabant, si illius cum tot gentibus communicatæ nobilitatis ipsi in parte aliqua hærerent. Hinc opinor illud de Bruto commentum, aliaque antiquiora non minus stultè recepta, quàm impudenter ficta: quarum omnium rerum ut vanitas argueretur, satis fortasse fuisset admonere, vetustis scriptoribus ignota fuisse, literis florentibus in lucem prodire non ausa, è morientibus demum nata, ab adulatoribus indoctis prodita, ab hominibus crassis, & nimium credulis, qui fingentium fraudem non intelligerent, recepta. Impostorum enim istorum qui non ex historiæ veritate communem utilitatem, sed ex adulatione privatum aliquem fructum petunt, hujuscemodi est ingenium, ut cum vehementissimè videntur laudare, tum maximè irrideant. Quid enim aliud isti faciunt, qui quorum ornare se simulant nobilitatem, eam, ut clarius splendescat, de totius naturæ colluvione petunt? & ea generis claritate homines creduli dicam, an stolidi sibi placent, quam nulli finitimorum eis invident. Qui Scotorum res literis prodiderunt, honestiorem, ut ipsis visum, originem ediderunt: sed nihilo Brittonum nobilitate minus fabulosam. Non enim è Trojanorum profugis reliquiis: sed è Graiis illis heroibus, quorum posteri Trojam everterunt, majores nobis adoptarunt. Nam cum Græcorum priscis illis temporibus duo maximè genera celebrarentur, Dores & Iones, ac Dorici generis principes essent Argivi, Ionici verò Athenienses, Scoti principem suæ gentis conditorem Gathelum quendam faciunt: quem Argi, an Cecropis esse filium mallent, incertum reliquerunt. Ac ne Romanorum in hac parte cederent claritati, validam ei latronum adjecerunt manum, cum qua profectus in Ægyptum, præclaras res gessisse dicitur, copiisque Regiis post Mosis discessum fuisse præfectus. Deinde cum uxore Scota Regis Ægyptii filia totum Europæ littus ad mare internum pertinens, circumnavigasse: ac præteritis tot regionibus illa ætate desertis, aut certè raris in locis, & à paucis habitatis, Græcia, Italia, Gallia, totoque Africæ littore, (ut omittam interim tot maris interni insulas) alii eum ad Iberi amnis ostium exponunt, eoque agro, quem tenere non poterat, relicto, in Galæciam regionem multò steriliorem traducunt. Alii Oceanum primum, ut arbitror, mortalium classe ingredi

ingredi ausum, ad Durii fluminis ostium exponunt, eoque in loco celebre oppidum condidisse volunt, quod de nomine ejus Portus Gatheli nunc vocetur: unde universæ regioni, quæ à Luso,& Lusa Bacchi filiis diu Lusitania fuerat appellata, Portugalliam dici cœpisse. Deinde coactum illinc in Galæciam penitus abire, Brigantiam ibi extruxisse, quæ nunc Compostella vocetur. Bracaram item ab eo ad Mundæ amnis ostium conditam. Hæc de origine suæ gentis fabulosè tradunt Scoti: in quibus fingendis quàm nostri parum circumspecti fuerint, vel hinc æstimare licet, quòd Græco illi Gathelo scriptoribus Græcis ignoto, ne Græcum quidem nomen dederint: quòd urbi à se conditæ Latinum à portu nomen potius quàm Græcum dederint, præsertim illa ætate, qua Græcorum paucissimis Latium ipsum fuit cognitum: quòd dubitant Argine an Cecropis fuerit filius, cùm Cecropem Argus propè centum annis antecesserit: quòd is, qui inter homines omnium ingeniosissimos tantum prudentia præstitisset, ut secundum à Rege locum teneret, ut Mosi profugo sufficeretur, ut peregrinus Regiis honoraretur nuptiis, relicta regione totius orbis fertilissima, tot prætervectus dextra lævaque continentis utriusque terras, tot insulas proventu frugum omnes, aëris temperie plerasque insignes, Cretam, Siciliam, Corsicam, Sardiniam, quæ illa ætate ab agresti hominum genere tenebantur verius, quàm colebantur, in Oceanum etiam ipso nomine formidabilem eruperit, præsertim cùm homines adhuc non magnum rei nauticæ usum haberent, Portugalliam, seu portum Gatheli urbem condiderit ad Durium: cujus urbis nomen nusquam reperitur ante Saracenorum in Lusitania dominatum: Bracaram etiam ædificarit ad Mundæ fluminis ostium, cùm inter Bracaram & Mundam intersint multa passuum millia, interjectis etiam duobus claris amnibus Durio, & Vaca, Bracaraque omnino maritima non sit. Subit & illud quærere, qui fiat, ut Gathelus homo Græcus, & illustri loco natus, & rebus gestis clarus, cùm è gente esset ambitiosissima, in sui nominis memoria prodenda posteris, magnoque comitatu in extremas orbis totius oras, & ut tum res erant, propè incultas & barbaras vectus, oppida condiderit, nulli tamen eorum non modò suum, sed ne Græcum quidem nomen imposuerit. Portugalliæ enim nomen, aut (ut illi malunt) Portus Gatheli, tot vetustis scriptoribus, qui ex professo terrarum & locorum nomina sibi scribenda sumpserunt, ignotum, ante quadringentos annos celebrari cœptum est. Neque minus de istius

Gatheli adventu in Hiſpaniam ſuſpecta eſt omnium Græcorum & Latinorum taciturnitas, præſertim cùm Phœnicum, Perſarum, Pœnorum, Iberorum, Gallorum & comitum Herculis, & Bacchi, qui in Hiſpaniam advenerint, frequens & illuſtris mentio ſit apud veteres. Sed noſtri fabulatores (opinor) monumenta veterum non legerunt: alioqui enim quando illis è Græcia conditorem gentis & ſuæ nobilitatis authorem educere viſum erat, nunquam commiſiſſent, ut hominem potius ignobilem ſibi comminiſcerentur, quàm ad Herculem & Bacchum omnium gentium monumentis celeberrimos ſuum genus referrent.

Hæc ferè de origine ſuæ gentis à noſtris traduntur: quæ ſi cui pluribus quàm res poſcat, proſecutus eſſe videar, is velim ex adverſo conſideret, quàm pertinaciter quidam hæc tanquam Palladium cælo demiſſum propugnent. Id ſi fecerit, non dubito, quin adverſariorum pervicacia ſit eum nobis minus iniquum redditura. De reliquis gentibus, quæ in hanc inſulam poſterius venerunt, & domicilio locum ceperunt, Pictis, Saxonibus, Danis, Normannis, quoniam eorum hiſtoria nihil monſtri continet, poſterius commodiore loco dicemus. Hæ verò duæ nationes (quarum meminimus) è Gallis mihi videntur oriundæ. Id cur ita eſſe exiſtimem, adjiciam, ſi pauca prius de antiquis Gallorum inſtitutis dicam. Gallia omnis quanquam eſt frugum ferax, tamen & eſt, & fuiſſe dicitur hominum feracior: adeo ut, Strabone teſte, Celtarum, quæ tertia pars eſt Galliæ, inventa ſint trecenta millia eorum duntaxat, qui arma ferre poſſent. Itaque cùm in agro quamvis fertili, multitudine tamen laborarent ſua, ad eam minuendam permiſſum fuiſſe creditur, ut puerorum amoribus indulgerent. Hac tamen ratione cùm non ſatis proviſum adverſus inopiam agri videretur, prægravante adhuc turba liberorum capitum, ſæpe decreto publico, interdum privatis conſiliis ad exhauriendam domi multitudinem in omnes circumcirca regiones frequentes colonias emiſerunt. In Hiſpaniam autem, ut inde incipiam, tam frequentes, ut Ephorus, teſte Strabone, Galliæ longitudinem ad Gades uſque porrexerit, & certè totum latus Hiſpaniæ ad Septentriones verſum, populorum & gentium nominibus diu Gallicam teſtata eſt originem. Primi autem nobis occurrunt Celtiberi,

--- profugique à gente vetuſta
Gallorum Celtæ miſcentes nomen Iberis.

Hi tam

Hi tam latè suos fines propagaverunt, ut quamvis asperam regionem, nec alioqui frugiferam incolerent, tamen M. Marcellus sexcenta talenta tributi nomine ab eis exegerit. Sunt etiam à Celtis, aut Celtiberis oriundi Celtici ad Anam fluvium, Ptolemæo Betici cognominati, & Celtici alteri in Lusitania Anæ propinqui: &, si Pomponio Melæ homini Hispano credimus, à Durii fluminis ostio ad promontorium usque, quod sive Celticum, sive Nerium vocant, Celtici colunt cognominibus distincti, nempe Gronii, Præsamarci, Tamarici, Nerii: ac ceteros quoque Galæcos à Gallica origine non abhorrere nomen gentis indicat. Ab altera parte transierunt è Galliis in Italiam Ligures, Libui, Salassi, Insubres, Cenomani, Boii, Senones, & (si nonnullis scriptoribus antiquis credimus) Veneti. Hæ gentes quàm latè dominatæ sint in Italia cùm nemini paulum modò in historiarum lectione versato sit ignotum, non habeo necesse explicare. Sed nec inquiram diligentius, quantæ Gallorum manus vel in Thracia consederint, vel ex ea egressæ, Macedonia Græciaque proculcata, in Bithyniam transierint regnaque Gallogræcorum in Asia condiderint: quando ad nostrum institutum ea res non magnopere pertinet. Ad Germaniam festinat oratio, ac de coloniis in ea Gallicis locupletissimos habeo authores C. Julium Cæsarem, & C. Cornelium Tacitum. Ille enim in commentariis belli Gallici scribit, quodam tempore Gallos Germanis habitos fuisse fortiores. Itaque Tectosages fertilissimam Germaniæ partem circa Hercyniam silvam tenuisse, & Boëmi, ut alter affirmat, ipso nomine conditores suos Boios indicant. Et propiora inter Menum & Rhenum amnes aliquando Helvetii tenuerunt: & Gallicæ originis etiam fuere Decumates trans Rhenum, & ad Danubium Gothini, quos Claudianus Gothunnos vocat, Arrianus in vita Alexandri Getinos, Flavius Vopiscus in Probo Gautunnos appellat. Sed & Gothunnos inter Getas Claudianus recenset, & Stephanus putat Getas ab Arriano Getinos dici: ut fortasse ne Getæ quidem ipsi à Gallica gente alieni fuerint: quandoquidem certum est multas gentes Gallicas in Thraciam profectas esse, atque etiam resedisse in ea parte, quam Getæ tenuisse dicuntur. Gothinos quoque ætate sua Tacitus ait sermone Gallico fuisse usos. Cimbri quoque teste Philemone, & (si Tacito credimus) Æstiones ad mare Suevicum, ubi succinum legitur, habitantes, tum locuti sunt Britannicè, qui sermo erat idem cum Gallico, aut non multum ab eo diversus. Sunt & alia plurima Gallicarum per

Germaniam coloniarum veſtigia, quæ non gravatè perſequerer, niſi quæ dicta jam ſunt, abundè ad noſtrum inſtitutum facerent: nempe ut oſtendam quàm latè Gallia circa Britanniam ſuas diffuderit colonias. Quid ergo Britannia? quæ nec magnitudine, nec viribus, nec rei militaris peritia nationes illas æquabat; eane, tam vicina Gallorum fortiſſimis, nec aëris clementia, aut ſoli fœcunditate propinquis regionibus inferior nullos exteros colonos accepit? imo, ut Cæſar, & Tacitus aſſeverant, complures: ut autem ego contendo, veteres cultores univerſos. Tres enim antiquitus gentes, ut ſatis conſtat, totam inſulam tenuerunt, Brittones, Picti, & Scoti: de quibus deinceps dicemus. Atque ut à Brittonibus, qui latiſſimè in Albio regnarunt, exordiar: primus (quod ſciam) C. Julius Cæſar aliquid certi de eis prodidit. Is interiores incolas indigenas putat: ideo credo, quòd diligentius perquirendo nihil de primo eorum adventu compererat: nec ulla tum erant apud eos monumenta literarum, unde id diſci poſſet. Maritima inſulæ ait teneri à Belgis, quos ſpes prædæ illexerat, agri fœcunditas, & cæli clementia detinuerat. Ejus rei argumentum putat, quòd plerique civitatum unde venerant, nomina retinebant: quòd ædificia Gallicis eſſent ſimilia. Addit Cornelius Tacitus, author graviſſimus, mores non eſſe diſſimiles, parem & in periculis depoſcendis audaciam, & in defugiendis formidinem, magnas utrinque factiones, magnas clientelas fuiſſe. Denique ſua ætate talem eſſe Britanniam, qualis ante adventum Romanorum fuerat Gallia. Adjicit præterea Pomponius Mela in bello Britannos equitatu, bigis, curribus, Gallico armatu dimicare. Beda quoque omnibus, qui fabuloſa de Britannorum origine ſcripſerunt & ætate major, & autoritate prior, primos inſulæ cultores ex Armorico tractu veniſſe affirmat. Ab his non diſſentiunt quidam Græcorum Grammatici, qui Britannos à Britanno Celtus filio nomen accepiſſe tradunt. In eo certè conſentiunt, quòd è Gallia eos intelligi voluerunt oriundos. E recentioribus huic ſententiæ ſubſcribunt Robertus Cænalis, & in vita Diocletiani Pomponius Lætus minimè ſpernendus author: uterque opinor vi veritatis coactus. In hoc tamen uterque mihi videtur errare, quòd eos è Brittonum peninſula ad Ligerim, quæ nunc Britannia vulgò vocatur, educat: præſertim cùm maritimæ Britannorum coloniæ ipſis, ut Cæſar ait, nominibus teſtentur unde demigraverint. Sequitur ut de Gallicis coloniis in Hiberniam miſſis agamus. Jam antè oſtendimus totum latus Hiſpaniæ quod ad Septentriones exporri-

exporrigitur, Gallicis colonis occupatum fuisse. Ex Hispania verò causas in Hiberniam commigrandi video complures fuisse: nam vel in Hiberniam eos pertraxisse videri potest facilis è propinquo trajectus, vel domo expulisse immoderata imperia Persarum, Phœnicum, & Græcorum in Hispanos bello superatos, & propter infirmitatem eis obnoxios. Item inter Hispanos ipsos è multis nationibus homines inter se malè coalescentes, & studium libertatis, & fuga servitutis inter motus civiles, & novas rerum perturbationes in gente belli avida subinde exorientes. Has migrationum causas qui expendet, non mirabitur opinor, si plerique fortunam quamvis tenuem foris, modò cum libertate conjunctam domesticæ, & quidem acerbæ servituti prætulerint. Retinuit autem illuc advectos turbulentior indies rerum Hispanicarum status, nunc Carthaginensibus, nunc Romanis omnia servitutis mala in bello superatos exercentibus, & multos præterea ad eandem malorum fugam compulit: præsertim cùm Hispani tum nullam aliam vicinam regionem haberent, in quam aut rebus domi florentibus exuberantem multitudinem emitterent, aut unde rebus adversis calamitatum perfugium peterent. Retinuit & aëris clementia. Est enim, ut ait Cæsar, cælum Britannicum Gallico temperatius: Hibernicum autem solum amœnitate, & cælum temperamenti æquabilitate longè Britannicum superat. Præterea homines in solo aspero nati, & educati, ocio, ut sunt omnes Hispani, dediti, ad pascua ferè totius Europæ uberrima traducti, sese libenter è domesticis tumultibus in sinum externæ pacis recondebant. Sed nec gentis cujusque de suis majoribus opinionem, quæ verisimilibus conjecturis innititur, & testimonio vetusto confirmatur, repudiandam existimo. Nam C. Tacitus Occidentale latus Britanniæ, sive Albii à posteris Hispanorum coli certa, ut ipsi videtur, conjectura affirmat. Verisimile autem non est Hispanos relicta à tergo Hibernia terra propiore, & cæli, & soli mitioris, in Albium primùm descendisse, sed primùm in Hiberniam appulisse, atque inde in Britanniam colonos missos: quod & Scotis contigisse omnes eorum annales affirmant, & Beda lib. I. testatur. Scoti enim omnes Hiberniæ habitatores initio vocabantur, uti indicat Orosius. Nec semel Scotorum ex Hibernia transitum in Albium factum nostri annales referunt: sed primùm duce Fergusio Ferchardi filio: deinde post aliquot ætates domo pulsos in Hiberniam rediisse, atque denuo duce Reutharo in Britanniam reversos. Pòst etiam regnante Fergusio Se-

cundo magna auxilia Scotorum Hibernicorum missa, quibus sedes in Gallovidia sint datæ. Et Claudianus ætate sua auxilia illinc adversus Romanos transmissa indicat: ait enim,

---- Totam cùm Scotus Iernam
Movit, & infesto spumavit remige Tethys. Et alio loco,
Scotorum cumulos flevit glacialis Ierne,

Principio autem cùm utrique, id est Hiberniæ incolæ, & coloni eorum in Albium missi, Scoti appellarentur, ut discrimine aliquo alteri ab alteris distinguerentur, initio cœpere alteri Scoti Ierni, alteri Scoti Albini vocari: ac paulatim utrinque cognomenta loco nominis usurpata effecerunt, ut vetus nomen Scotorum propè oblivioni daretur: ac non ex usu loquendi, sed annalium memoria repeteretur. Quod ad nomen Pictorum attinet, non patrium, & vetus id eis fuisse arbitror, sed à Romanis ex re datum, quòd corpora cicatricibus haberent inscripta: quod & versus Claudiani indicat,

Ille leves Mauros, nec falso nomine Pictos
Edomuit, Scotumque vago mucrone secutus,
Fregit Hyperboreas remis audacibus undas. Item alibi,
Venit & extremis legio prætenta Britannis,
Quæ Scoto dat fræna truci, ferroque notatas
Perlegit exanimes Picto moriente figuras.

Herodianus quoque de eadem gente, sed nomine tacito loquens, hanc pingendi rationem, nisi quòd ferri non meminit, dilucidè exprimit. Neque (ait) vestis usum cognorunt: sed ventrem, atque cervicem ferro incingunt, ornamentum id esse, ac divitiarum argumentum existimantes, perinde ut aurum ceteri barbari. Quin ipsa notant corpora pictura varia, & omnifariam formis animalium, quocirca ne induuntur quidem, videlicet picturam corporis ne adoperiant. Quo verò nomine sese ipsi nuncuparent in re tam vetusta difficile dictu est. Vicinæ certè nationes in eorum nomine parum secum consentiunt. Nam Brittones Pichtiades, Angli Pichtos, Scoti prisci Peachtos eos appellant. Locorum verò quorundam nomina quæ quondam Picticæ ditionis fuerant, nunc verò à Scotis tenentur, diversam ab omnibus appellationem ostendere videntur. Nam Penthlandici montes, & fretum Penthlandicum à Pentho, non à Picto composita videri possunt. Sed hæc nomina posterioribus temporibus ab Anglis, aut certè Scotis Anglicum sermonem usurpantibus indita fuisse crediderim. Eorum enim apud priscos Scotos nec intellectus, nec usus est ullus. De nomine

verò

verò Pictorum utcunque se res habet, sive Romani vocabulum barbarum in propinquam vocem Latinam transtulerint, sive Barbari Latinam ad sui quisque sermonis sonum, & declinationem proximè accommodaverint, ego certè in magno non ponam discrimine. Sed quando de nomine constat, & ab Orientali cæli plaga, alii è Scythia, alii è Germania eos in Britanniam appulisse rerum scriptores fatentur, restat ut vestigia persequentes conjecturis, si fieri potest, ad veritatem perveniamus. Neque aliud certius vestigandi initium video, quàm à corporis illa pictura. Pingebant autem Britanni, Arii in Germania, & Agathyrsi corpora: sed, ut in bello terribiliores hosti apparerent, succis modò herbarum se inficiebant. Sed cùm Picti ferro cutem variarent, ac diversorum animalium figuris inscriberent, verius erit quærere quæ gentes vel in Scythia, vel Germania, regionibusque vicinis certo illo pingendi corpora instituto non ad terrorem, sed ad decorem uterentur observare. Occurrunt autem in Thracia, ut Virgilio placet, Geloni, de quibus Claudianus libro primo adversus Rufinum,

Membraque qui ferro gaudet pinxisse Gelonus.

Occurrunt apud eundem Poëtam in Thracia Getæ,

Crinigeri sedere patres pellita Getarum
Curia, quos plagis decorat numerosa cicatrix.

Igitur cùm Geloni Virgilio sint Getis vicini, & vel Gothunni, vel Getini juxta Arrianum Getis annumerentur, quid vetat cùm juxta Tacitum Gothunni Gallicè loquerentur, hinc credere Pictos oriundos? verùm è quacunque natione Germanica advenerint, mihi fit verisimile eos fuisse de veteribus Gallorum colonis, qui vel ad mare Suevicum vel Danubium sedes habuerunt. Gallici enim generis homines cùm à Germanis alienigenæ (ut erant) haberentur, eorum puto nomen in contumeliam abiit, adeo ut uno vocabulo WALSCH Gallum, peregrinum, & barbarum indicent. Ideoque sive à vicinis ejecti, seu tempestatum vi adacti fuerint, facilè majores Pictorum Scotis fuisse conciliatos puto, atque ab eisdem, ut traditur, adjutos, ut homines cognatos, ejusdem ferè linguæ, nec dissimilium rituum: eoque facile impetratum, ut sanguinem miscerent, connubiisque propè in unam gentem coalescerent. Alioqui enim non video quomodo Scoti, qui tum Hiberniam tenebant, homines feri & inculti, peregrinos omnium rerum egenos, ac tum denique visos, nullo legum, sacrorum, aut linguæ commercio conjunctos, tot necessitatibus circumventos in jus affinitatis,

 ac propè

ac propè omnium rerum societatem tam facilè asciviſſent. Hic nobis nonnihil obſtare videtur Bedæ Angloſaxonis auctoritas, qui unus (quod ſciam) Pictos à Scotis diverſa lingua prodit uſos. Ait enim, de Britannia loquens, eam quinque linguis unam eandemque ſummæ veritatis, & veræ ſublimitatis ſcientiam ſcrutari, & confiteri, Anglorum, Brittonum, Scotorum, Pictorum, & Latinorum. Bedam autem ego opinor pro quinque dialectis quinque linguas dixiſſe: quod à Græcis in re ſimili factum videmus. Item à Cæſare in exordio commentariorum belli Gallici. Tres enim Galliæ partes linguis, moribuſque diverſis eſſe uſas ait. At Strabo, ut Aquitanos à ceteris lingua diſcretos eſſe confitetur: ita reliquos Gallos eadem lingua, ſed paulum variata uti. Sed nec Scotos à Brittonibus toto ſermone, ſed dialecto potius diſcrepaſſe arbitror, uti poſterius dicam, cùm nunc etiam tam in ſermone conſentiant, ut eodem aliquando uſi fuiſſe videantur, minuſque inter ſe differant, quam quædam Gallicæ nationes, quæ omnes gallicè loqui dicuntur. Itaque ceteri ſcriptores, ne diverſi quidem ſermonis ullam ſuſpicionem faciunt: & ipſi, quamdiu regnum utrumque ſtetit, velut unius gentis homines matrimonia ſemper inter ſe contraxerunt: ac initio mixti, deinde vicini, ac ſæpius amici fuerunt, uſque ad Pictorum excidium. Sed nec eorum reliquiæ (quas extincta militari ætate multas fuiſſe oportet) ulla ex parte Scotorum linguam corruperint: ac ne in eis, quas reliquerunt ſedibus ullum peregrini ſermonis veſtigium remanſit. Omnes enim Pictorum regiones, ac ſingula etiam loca Scoticas appellationes hodie retinent, præter admodum pauca, in quibus, prævaleſcente ſupra patriam Saxonica lingua, Germanicæ originis nomina ſunt impoſita. Nec illud omittendum, quòd ante Saxonum in Britanniam adventum nunquam ullas Britannicas nationes inter ſe interpretibus uſas legamus. Igitur cum uno conſenſu Scoti, Angli, & Germani ſcriptores Pictos è Germania oriundos ferant, conſtetque Gothunnos, ſive Getinos Gallorum fuiſſe colonos; & gallicè locutos, & Æſtios ad mare Suevicum Britannicè, unde potius exiſtimem Pictos prodiiſſe; aut quò ſedibus ejectos, niſi ad cognatos contendiſſe? aut undè potius connubia impetraturos, quàm à populo, ſanguine, lingua, moribus ſibi conjuncto? Quòd ſi Pictos à Gothunnis, aut Æſtiis, aut Getis neget aliquis oriundos, propter earum regionum longinquitatem, is ſecum cogitet quot, & quantæ migrationes in omnes partes factæ ſint iſtis temporibus, in quæ Pictorum adventus in Britanniam eſt

conjectus,

conjectus, ac deinceps multis sæculis: intelliget opinor nihil horum non modò fieri, sed etiam facile fieri potuisse. Galli Hispaniæ, Italiæ, Germaniæ, & Britanniæ bonam, magnamque partem coloniis occuparunt: ad Mæotida & Cimmerium Bosphorum populando sunt progressi, Thraciam, Macedoniam, & Græciam pervastantes in Asia consederunt. Cimbri, Ambrones, & Teutones Galliam deprædati in Italiam penetrarunt. Geloni, qui Virgilio in Thracia collocantur, apud ceteros ferè scriptores vicini in Scythia sunt Agathyrsis. Gothi obscura diu natio diluvii instar brevi tempore Europam, Asiam, Africam inundarunt. Multis igitur deinceps sæculis dum ferociores finitimorum sibi sedes vendicabant, infirmiores potentiorum injuriis obnoxii, patriam, quam retinere nequibant, linquunt, si homines diu cum fortuna colluctati, atque incertis sedibus per varios errores jactati, se in longinquas regiones tandem aliquando contulerunt, nihil, opinor, apud rerum peritos admirationis res habere debet. Duas præterea nationes vetustas à scriptoribus Romanis collocari videmus intra eos limites, quibus regna Scotorum & Pictorum aliquando claudebantur, Majatas & Attacottas. Ex his Majatas, quos Dion unus (quod sciam) nominat, Picticæ gentis fuisse, reor: quando eos in agris Caledoniis proximis constituit: quos agros certum est Pictos tenuisse. Attacottas ex Marcellino apparet fuisse ex eis, qui aliquando vallo Adriani exclusi, postea prolatis imperii finibus, ad Severi vallum usque intra provinciam sint comprehensi: quoniam in libello de castrensibus officiis Romanorum per provincias inter externa auxilia reperio cohortes aliquot Attacottorum, sicut & Brittonum: quo magis miror audaciam, dicam, an stuporem Luddi: audaciam, qui, Attacottas fuisse Scotos, sed nullo prorsus auctore, aut conjectura verisimili affirmet: stuporem, quòd in loco Marcellini à se citato, Scotos ab Attacottis separari non videat. Inquit enim Marcellinus, Picti, & Saxones, Scoti, & Attacotti Britannos ærumnis vexavere continuis. Pari stupore ab eo factum est, ut contendat, Caledonios è Brittonum gente fuisse, qui planissimè Picti fuerunt: quod perspicuè Luddus testimonio ex Panegyrico, qui dictus fuit Constantino, adversus se prolato demonstrat. Inquit enim orationis auctor Caledonum, & aliorum Pictorum silvas. Id testimonium ille, qua stultitia est, pro se produxit: &, quo stupore est, non contra se facere animadvertit. Quod si vocem inspiciamus, ea linguæ Scoticæ est. Calden enim Scotis ea arbor est, quæ Latinis corilus dicitur:

citur: unde & Caledoniæ silvæ nomen reor inditum, & Caledoniorum oppidum ad Taum amnem situm, Duncalden adhuc vocatur, hoc est, corilorum tumulus. Et si adversus consensum omnium Ptolemæi codicum mihi aliquid permittere auderem, pro mari Deucaledonio scriberem Duncaledonium: & apud Marcellinum, pro Dicaledones Duncaledones: & mari, & gente à Duncaledonio oppido cognominatis. Hæc quæ scripsimus, etsi abundè satisfacere possint lectori non iniquo: nihilominus adjiciemus & alia, quæ C. Plinius manifesta originum indicia existimavit: nempe sacra, linguam, oppidorum vocabula. Primum satis constat, maximum amicitiæ vinculum, & cognationis argumentum habitam fuisse similitudinem religionis, & eandem de Diis opinionem. Apud Britannos autem & Gallos idem planè Deorum erat cultus, idem apud utrósque, & nusquam alibi, Druidum sacerdotium, quorum superstitio adeo utriusque gentis animos pervaserat, ut multi dubitarent, utri ab utris eam philosophiam didicissent. Item, eadem sacra ex superstitionis persuasione deprehendi, ait Tacitus. Nec ab eo ritu fuisse immunes Hispanos, ut quorum bona pars è Galliis originem ducebat, indicat tumulus propè Carthaginem novam, qui Mercurius Teutates appellabatur, uti scriptum est à Livio. Idem quoque genus vatum apud Gallos & Britannos in summo fuit honore, quos utrique Bardos vocabant. Horum & functio & nomen adhuc perseverat apud omnes nationes, quæ vetere Britannorùm lingua utuntur, tantusque eis honos multis in locis habetur, ut & ipsi sacrosancti, & eorum domus pro asylo sint: & inter infestissimos hostes, ubi crudelissimè & bellum geritur, & victoria exercetur, perpetua sit eis eorumque comitibus ultro citroque commeandi potestas. Nobiles eos ad se ventitantes & honorificè suscipiunt, & munificè dimittunt. Carmina autem non inculta fundunt, quæ Rhapsodi proceribus, aut vulgo audiendi cupido recitant, aut ad musicos organorum modos canunt. Plurima ex veteribus institutis adhuc manent: nec quicquam ferè in Hibernia, nisi in ceremoniis & religionis ritibus, est mutatum. Hæc de sacris in præsentia dicta sint. Superest, ut de lingua veteri, ac oppidorum & gentium vocabulis agamus. Hæ autem partes plerunque nobis erunt promiscuè tractandæ, quòd altera alteri sæpenumero velut fundamento innititur, præcipuè cùm nomen proprium aut originatione, aut declinatione patriam asseret. Atque hæc quidem, etsi mutua conspiratione sese confirmant, tamen quoad fieri

potest,

poteſt, ea nos, docendi gratia, ſeparabimus. Primùm igitur Tacitus in vita ſoceri ſui affirmat, non multo Gallicam à lingua Britannica eſſe diverſam: ex quo facio conjecturam, aliquando eandem fuiſſe, ac paulatim, vel externarum gentium commercio, vel ignotarum antè rerum invectione, vel novarum artium inventione, & frequenti formæ veſtium, armorum, ſupellectiliſque reliquæ mutatione ſermonem facilè ſequacem multis in partibus interim auctum, interim adulteratum, ac multa nova vocabula genita, multa vetuſta vitiata. Cogitet apud ſe quiſque quantum populi inconſtantia ſibi in hac parte ſumat: quantum ei ſemper & fuerit, & ſit præſentium faſtidium, & innovandi ſtudium, comperiet profectò illud optimi poëtæ, & unici cenſoris judicium eſſe veriſſimum,

Ut ſilvæ foliis pronos mutantur in annos,
Prima cadunt, ita verborum vetus interit ætas,
Et juvenum ritu florent modò nata vigentque.

Et paulo infra,

Multa renaſcentur, quæ jam cecidere, cadentque
Quæ nunc ſunt in honore vocabula, ſi volet uſus,
Quem penes arbitrium eſt, & jus & norma loquendi.

Hæc quidem ille de Romano ſermone ſcripſit, qui magna civium cura incorruptus ſervabatur: quem omnes nationes, quæ intra tam latos imperii fines continebantur, diligenter addiſcebant. Ne admiremur igitur linguam ante colonias è Galliis in omnes partes emiſſas jam domi diſcotdem, & deinde diverſarum nationum commiſtione pollutam, & ab initio barbaram,& ſuis quodammodo neglectam, ac poſtquam ab externo ſolo rurſus in Britanniam ſe recepit in regna exteris plerunque obnoxia diviſam ſibi non ſemper conſtare. Nam & initio Celtæ, & Belgæ diverſa utebantur, ut Strabo cenſet, dialecto. Deinde cùm Celtæ magnas colonias in Hiſpaniam emiſiſſent, ut Celtiberorum, & Celticorum indicant nomina, & Belgæ Britanniam maritimam, ut intelligi poteſt ex Ventæ Belgarum, ex Atrebatum, & Icenorum nominibus, occupaſſent, non poteſt fieri, ut non hinc Hiſpani, inde Romani, Angli, Dani, Normanni non multa peregrina vocabula ſecum advexerint, patria corruperint. Quin illud potius mirandum cenſeo,quòd nunc etiam tanto poſt tempore tot gentium adventu adulteratis, & magna ex parte mutatis vicinarum nationum linguis,adhuc Britanni non tam ſermone toto, quàm proprietate, & dialecto inter ſe diſcrepent: ac ſi quis ex eis alterius nationis Britannicè ho-

minem

minem audiat loquentem, sonum tamen suæ linguæ agnoscet, & plurima verba capiet, quamquam sermonem universum non intelligat. Nec si non eadem semper apud omnes earundem rerum invenientur vocabula, novum debet videri, reputantibus quantum in singularum gentium sermone quotidie mutent vicinorum commercia, quantum assidua consuetudo, quot nova verba cum rebus nuper inventis nascantur, quot ex ultimis terris cum suis mercibus advehantur, quot vetusta intereant, quot adjectis literis vel syllabis protrahantur, ablatis decurtentur, transpositis aut mutatis interpolentur. Non quæram quantum, & quàm brevi sermo Ionicus ab Attico degeneraverit, quantum ab utrisque reliqui Græci dissideant, observemus nobilissimarum in Europa gentium sermonem. Gallica, Italica, Hispanica lingua ab eisdem radicibus ortæ, quàm cito à puritate linguæ Latinæ desciverint? nec inter se interim minus discrepant, quam Scotica prisca, & Britannica. Imò si singulas Galliæ provincias (eas dico, quæ gallicè loqui existimantur) dispiciamus, quantum discrimen inter Galliæ Narbonensis incolas comperiemus, & Vascones? quantumque ab utrisque recedunt utrisque finitimi Lemovices, Petragorici, & Arverni? quantum ab his omnibus reliquæ Galliarum provinciæ? Atque ut propioribus utamur exemplis, leges Anglorum quingentos abhinc annos à Gulielmo Normano gallicè editas nemo Gallorum sine interprete nunc intelliget. Imò si qui longiusculè vixerunt senes, in memoriam revocent quot vocabula ipsis pueris usu protrita nunc prorsus obsoleta sint: quot autem proavis nostris inaudita in eorum locum successerint, minimè mirabuntur eandem ab initio linguam apud gentes longè dissitas, & sæpius bello dissidentes ita sensim longinquitate temporis immutari, ut propemodum tota diversa videatur. Contra verò cùm non tot annis, sed sæculis in sermone Britannico videam eam concordiam inter nationes vel spatio terrarum longè separatas, vel mutuis odiis laborantes, quanta non est inter multos Gallorum populos, qui sub eisdem Regibus, & legibus diu vixerunt. Cùm talem igitur in loquendo concordiam mecum recogito, quæ & veterem cognationem & non obscuras ejusdem originis notas adhuc servet, facilè adducor, ut ante Saxonum adventum, omnibus Britannis non multum diversam fuisse linguam, credam, ac proximas Gallico littori nationes verisimile est Belgica usos fuisse: è quorum finibus bona pars vicinorum Galliæ Britannorum (ut legere est apud Cæsarem) transmigraverat. At Hiberni,

berni, & coloniæ ab eis missæ à Celtis Hispaniæ habitatoribus oriundi, uti credibile est, Celtica utebantur. Hæ gentes cùm, velut è longinqua peregrinatione reversæ, vicinas occupassent sedes, ac propè in unum populum commistæ fuissent, rursus propè confusis idiotismis sermonis quandam permixtionem factam reor, ut neutri linguæ vel Celticæ, vel Belgicæ omnino similem, ita neutri penitus dissimilem: qualem animadvertere licet in eis nationibus, quæ Germanicè loqui putantur, & tamen à vetusto sermone multum descivisse constat. Intelligo Danos, Saxones maritimos, Frisios, Flandros, & Anglos, in quibus omnibus facilè erit deprehendere quasdam literas, sonos, & inflexiones, unis Germanis proprias, & cum nulla alia gente communes. Ex hoc opinor literarum sono, & familiari singularum gentium in certis literis pronunciandis ratione, & aurium judicio: item, ex compositione, & de[cli]natione vocum, certiora sumi posse indicia cognati sermonis, quàm è singulorum verborum significatione. Hujus rei exempla sunt, in literis W. Germanicum, in compositione Moremarusa, & Armoricus, de quibus dictum est. In declinatione ea, quæ apud Gallos in Ac exeunt, quorum propè infinitus est numerus: quæ forma apud Scotos est hypocoristica, & apud veteres Gallos fuit. Apud Scotos à Drix, quod veprem significat, declinatur Drissac, id est vepricula, & à brix, quod rupturam indicat, Brixac: quod nunc Galli pronuntiant Brissac. Quod enim Brix Scotis dicitur, id Galli adhuc Bresche appellant, nullo discrimine in vocum significatione. Scriptura ut discrepet in causa est, quòd veteres Scoti, & adhuc universi Hispani x. litera pro duplici ss. utebantur. Itaque veteres Galli à Brix Cœnomanorum oppidum Brixiam nominarunt, & à Brixia rursus Brixiacum, quod vulgo Brissacum. Simili propè forma ab Aurelia, Aureliacum factum est, & ab Ebura, quæ Cærealis, vel Ebora, quæ felicitas Julia Hispanis cognominatur Eboracum: ab Hispanis oriundi Brigantes declinaverunt, Gallici sermonis proprietatem in declinando exprimentes. Quin & præter ea, quæ à nobis commemorata sunt, totum illud Britanniæ latus, quod ad Occidentem hibernum porrigitur, manifesta & Gallici sermonis, & originis impressa retinet vestigia, eaque etiam, perspicuo gentium exterarum testimonio, comprobata. Prima in eo latere occurrit, quàm multi Cornuvalliam, Cornaviam veteres, vulgus Kernico vocant: quemadmodum & apud Scotos Cornavii, qui in ultima ferè Septentrionis plaga statuuntur à Ptolemæo, vulgo Kernic appellantur. A Kernico igitur & Vallis, Cornuvallia de-

lia deducta est, quasi dicas Kernicogallos. Vallia etiam in eodem latere altera peninsula & nomine & sermone majores suos asserit. Id ejus nomen qui ad Germanici sermonis sonum propius accedunt, per W, propriam unis Germanis literam efferunt: quam literam reliqui vicini, qui utuntur sermone prisco, nullo modo pronunciare possunt. Imo ne tormentis quidem à Kernicovallo, Hiberno, aut prisco Scoto exprimes, ut eam proferat. Gallis verò, qui Valliam nominare volunt, G semper prima est litera, nec in hoc nomine solo id observare licet, sed in aliis multis, quæ à litera G habent initium. Gallicum enim sermonem, qui ex propinquitate regionum germanissant, Wallum vocant: & in aliis propè infinitis hac permutatione literarum utuntur: Contra verò, quæ regio est Anglis Wales, & Northwales, ea Gallis est Gales, & Norgales, pertinaciter adhuc in vestigiis antiqui sermonis hærentibus. At Polydorus Virgilius, velut novo commento sibi placet, quod rem nulli sermonis Germanici mediocriter perito ignotam, se unum animadvertisse putat: nempe quòd vox illa Walsch, peregrinum significet, atque inde Vallos, seu peregrinos ab eis fuisse nuncupatos. Hac in re mihi præter æquum sibi placere videtur. Nam si à peregrinitate nomen illud ductum fuisset, rectius (opinor) in Anglos adventitios competeret, quàm in eos qui propter antiquitatem indigenæ multis veterum sunt crediti. Aut si ab Anglis eis impositum fuit, cur Scotis, & Pictis, id nomen non dederunt, qui rectius quàm Brittones ita vocari poterant, ut quibuscum rariora commercia, & minorem usum habebant; aut si Angli tam contumelioso nomine Vallos notassent, num etiam ipsi Brittones tot seculis Anglorum hostes infestissimi, & nunc etiam magis obnoxii, quàm amici id nomen agnoscerent? quod quidem non inviti faciunt, cùm ipsi sua lingua se Cumbros appellent. Quid, quòd vox Walsch non simpliciter Germanis peregrinum significet, aut barbarum? sed etiam priore, & proprio magis intellectu Gallum. Itaque vox Vallia, ut ego quidem sentio, à verbo Gallia est immutata ab Anglis, consentientibus quidem de nomine cum ceteris vicinis nationibus, sed observata tamen proprietate linguæ Germanicæ in prima litera enuncianda Wallia. Veteres certè ejus peninsulæ incolas Silures appellabant, ut apparet ex Plinio: quod nomen in parte quadam Valliæ diu apud posteros resedit. Lelandus autem genere Britannus in suæ gentis antiquioribus monumentis proferendis homo apprimè diligens affirmat, Valliæ partem aliquando Rossiam

ſiam fuiſſe vocatam: quæ vox Scotis peninſulam indicat. Verùm nationes propinquæ videntur nomen in loquendo potius uſurpaſſe, quod gentis originem, quàm quod regionis ſitum, & formam demonſtraret. Idem quoque in Scotorum nomine eſt factum. Nam cum ipſi ſe Albinos nomine ab Albio declinato vocent, vicini tamen Scotos eos nuncupant, quo nomine origo eorum ab Hibernis declaratur. Sequitur in eodem latere, & littore Occidentali Gallovidia: quam vocem & Scotis, & Vallis, Gallum ſignificare eſt perſpicuum, ut cui alteri à Gallo, alteri à Vallo nomen dedere. Valli enim Wallowithiam eam appellant. Ea magna ex parte patrio ſermone adhuc utitur. Hæ autem tres nationes totum Britanniæ latus, quod ad Hiberniam vergit, tenent: nec levia indicia, ſed penitus inuſtas notas Gallici ſermonis, & cognationis adhuc ſervant. Illud autem inprimis, quod Scoti priſci omnes nationes, quæ Britanniam incolunt, in duo genera partiuntur: alteros Gael, alteros Galle, ſive Gald appellant: hoc eſt (ut ego quidem interpretor) Galæcos, & Gallos. Porro Galæci vocabulo, id eſt Gael ipſi ſibi placent: ſuamque (ut dixi) linguam Galæcam vocant, eaque velut magis culta, & elegante gloriantur: reliquos, hoc eſt Gallos, velut barbaros præ ſe contemnunt, & quanquam ab initio Scoti Brittones, hoc eſt vetuſtiſſimos inſulæ cultores Gallos appellarent, tamen conſuetudo loquendi paulatim obtinuit, ut omnes nationes, quæ poſterius ſedes in Britannia collocarunt, contumelioſo potius, quàm gentilitio nomine ita compellent. Vox enim Galle, aut Gald non eſt minus apud eos ſignificans quàm apud Græcos & Latinos Barbarus, apud Germanos Walſch. Jam tandem eò ventum eſt, ut ex oppidorum, fluminum, regionum, & aliis id genus nominibus linguæ intèr Gallos, & Britannos communionem, atque ex ea veterem cognationem demonſtremus. Lubricus ſanè locus, & diligenter examinandus. Nam & ſuperius diſſeruimus quàm multis de cauſis ſermo publicus immutetur. Quanquam enim non penitus ac ſemel innovetur, tamen in perpetuo fluxu eſt, & mutantium inconſtantiam ſua quadam naturæ flexibilitate facilè ſequitur. Id autem præcipuè apparet in eo rerum genere, quæ non modò temporum momentis, ſed unius etiam cujuſque arbitrio ſunt obnoxiæ: qualia ſunt ſingularum rerum, quæ ad uſum vitæ quotidianum ſunt inventæ, quarum nomina levibus de cauſis obſoleſcunt, innovantur, & interpolantur. At in iis quæ ſunt æterna, ut cælum, mare, terra, ignis, montes,

regiones,

regiones, flumina: item in illis quæ diuturnitate sua, quoad naturæ patitur infirmitas, æterna illa & incorrupta quadamtenus imitantur, qualia sunt oppida, quæ tanquam sempiterna futura conduntur, diversa longè ratio est. Gentium enim & urbium non facilè quivis aut nova nomina fingit, aut vetusta immutat: quippe quæ non temerè, sed ferè consilio, & consensu populari dantur ab initio à conditoribus, quos vetustas plerunque divinis honoribus prosequebatur, & quoad poterat immortalitate donabat. Meritò igitur hæc nomina perennant, nec sine magna rerum omnium perturbatione loco cedunt: ac reliquo sermone prorsus mutato tamen illa pertinaciter hærent, & non nisi invita discedunt. Multum etiam ad eorum durationem facit causa nominis imponendi. Nam in demigrationibus qui vel pulsi sedes antiquas linquebant, vel sponte novas quærebant, amissa patria tamen nomen retinebant, & sono auribus jucundissimo libenter fruebantur, & hac qualicunque nominis umbra soli natalis desiderium leniebant, nec omnino sibi exulare, & procul domo agere videbantur. Sed nec deerant, qui superstitione quadam tacti sanctiorem aliquam, & augustiorem speciem in animis concipiebant, quàm quæ in parietibus, & tectis conspici posset, ac non solùm charitate patria simulacrum illud, & suavissimum prioris patriæ pignus amplectebantur. Certius igitur ex hoc verborum genere cognationis argumentum sumetur, quàm ex illis, quæ levissimis, ac sæpe nullis de causis rebus momentaneis & dantur & adimuntur. Nam ut casus efficere potest, ut idem vocabulum in diversis regionibus usurpetur: non tamen credibile est, tot gentes, tam longè, lateque fusas eisdem in nominibus dandis toties fortuitò consensisse. Proximo loco sunt ea, quæ ex primis deflexa sunt, aut composita. Sæpenumero enim declinationis & compositionis similitudo propius indicat sermonis communionem, quàm vocabula prima: quod hæc fortuito sæpè imponuntur, illa una, ac certa ratione declinantur, & ad certum quoddam exemplum diriguntur, quod Græci ἀναλογίαν vocant. Hæc igitur certa, & perpetua ratio cognationis (ut Varro loquitur) nominalis nos quodam modo ad generis cognationem, & veterem sermonis communionem ducit. Est & quædam in singulis verbis primogeniis observatio, unde quadamtenus quæ sint inquilina, quæ patria dignosci possit. Nam & Philosophia, & Geometria, & Dialectica, quamvis sæpe usurpentur à Latinis scriptoribus, vix ullum tamen habent in lingua Latina cognatum

tum vocabulum, aut ex sese progenitum, aut unde ipsa trahere originem posse videantur. Contra Paradisus, & Gaza in usu sunt Græcis, & tamen esse inquilina velillinc facilè apparet, quòd nec majores, nec progeniem in Græcam Civitatem ascriptam possint ostendere. Eadem observatio in reliquis etiam linguis ad dijudicandum, quæ domestica, quæ aliunde accersita sint, proficiet. Hæc de universo genere dicta sint: nunc è singulis partibus proponamus exempla: ac prima nobis occurrunt, quæ in Bria, Briga, & Brica finiuntur. Briam Strabo lib. VII. & cum eo consentiens Stephanus, ait urbem significare. Id ut confirment, hæc nomina inde facta proferunt, Pultobria, Brutobria, Mesimbria, & Selymbria. Sed quæ illis est Brutobria, aliis est Brutobrica; & quæ Ptolemæo finiuntur in Briga, Plinio exeunt in Brica, ut verisimile sit Briam, Brigam, & Bricam idem significare. Verùm originem omnibus è Gallia esse vel hinc apparet, quòd Galli antiquitus in Thraciam, & Hispaniam, non autem illi in Galliam colonos misisse dicantur. Igitur apud scriptores idoneos hæc ferè hujus generis leguntur.

Abobrica, Plinio, in conventu Bracarensi.
Amalobrica, in Itinerario Antonii Aug.
Arabrica, Plinio, conventus Bracarensis.
Arabrica altera, Ptolemæo, in Lusitania,
Arcobrica, Ptolemæo, in Celtiberis.
Arcobrica altera, Ptolemæo, in Celticis Lusitanis.
Arcobrica tertia, Plinio, in conventu Cæsar-Augustano.
Artobrica Ptolemæo, in Vindelicis.
Augustobrica, Plinio & Ptolemæo, in Lusitania.
Augustobrica alia, Ptolemæo, in Vectonibus.
Augustobrica tertia, Ptolemæo, in Pelendonibus.
Axabrica, Plinio, in Lusitanis.
Bodobrica, Itinerario Antonii Aug. & lib. de notitia Imperii Ro. in Germania prima.
Brige, Itinerario Antonii Aug. in Britannia.
Brige vicus, Straboni, ad Cottias Alpes.
Brutobrica, Stephano, inter Bætim & Turdulos.
Cæliobrica, Ptolemæo, Celerinorum.
Cæsarobrica, Plinio, in Lusitania.
Catobrica, in Turdulis, Itinerario Antonii Aug.
Corimbrica Plinio, in Lusitania: sed, nisi fallor, corruptè, pro Conimbrica, cujus meminit Itinerarium Antonii Aug. & quæ suum vetus nomen adhuc servat

ad Mun-

ad Mundam amnem.
Cotteobrica, Ptolemæo, in Vectonibus.
Deobrica, Ptolemæo, in Vectonibus.
Deobrica altera, Ptolemæo, in Autrigonibus.
Deobricula Ptolemæo Morbogorum.
Dessobrica non longè à Lacobrica, Itinerario Antonii Aug.
Flaviobrica Plinio, ad Amanum portum. Ptolemæo in Autrigonibus Magnum vocat: ac nescio, an apud Plinium Magnum scribi debeat.
Gerabrica in conventu Scalabitano, quæ in eodem, Ierabrica.
Juliobrica Plinio & Itinerario Antonii Aug. in Cantabris, olim Brigantia.
Lacobrica in Vaccæis Plinio, & Ptolemæo, & Festo Pompeio.
Lacobrica in sacro promontorio Melæ.
Lancobrica in Celticis Lusitanis, Ptolemæo.
Latobrigi, vicini Helvetiis, Cæsari.
Medubrica, cognomento Plumbaria, Plinio, in Lusitania. Hæc, ni fallor, in Itinerario Antonii vocatur Mundobrica.
Merobrica, cognomento Celtica, in Lusitania, Plinio & Ptolemæo.
Mirobrica, in Oretanis, Ptolemæo.
Mirobrica altera in Bæturia, sive Turdetanis Bæticis, Plinio, & Ptolemæo.
Nemetobrica in Celticis Lusitanis, Ptolemæo.
Nertobrica in Turdulis Bæticæ, Ptolemæo.
Nertobrica altera in Celtiberis, Ptolemæo, in Itinerario Antonii Aug. Nitobrica.
Segobrica in Celtiberis, Plinio. Ptolemæo verò, Celtiberiæ caput.
Talabrica in Lusitania, Plinio & Ptolemæo,
Turobrica in Celticis Bæticæ, Plinio.
Tuntobrica inter Bracares Galæcos, Ptolemæo.
Vertobrica, cognomento Concordia Julia, Plinio in Celticis Bæticis.
Volobrica Nemetum, Ptolemæo.

Ad hanc formam pertinere videntur plurima oppidorum & gentium nomina in omnibus provinciis, in quas Galli colonias deduxerunt. Nam ut à Burgo Burgundus, & Burgundio, ita à Briga Brigantes deduci videntur. Rectus autem casus hujus vocis apud Stephanum est Brigas. unde inflectimus Brigantes, ut à Gigas Gigantes. Sunt autem Brigantes Straboni ad Cottias Alpes: & in eodem tractu Brige vicus: & Brigiani in trophæo Augusti

Augusti inter Alpinas gentes recensentur: & Brigantium oppidum est Alpinum: & Brigantii in Vindelicis Straboni, & Brigantia in Itinerario Antonii Aug. & Briga mons Ptolemæo propè fontes Rhodani & Danubii: & Brigantium in Rhætis Ptolemæo, oppidum opinor, quod in libro de notitia provinciarum Popul. Romani est Brecantia,& lacus Brigantinus,& in Hibernia Brigantes populi Ptolemæo, & in Albio Brigantes Ptolemæo, Tacito & Senecæ,& Brige oppidum,& Isobrigantium Itinerario Antonii Aug. & Brigantium oppidum Orosio,ad Celticum promontorium, & Flaviobrigantium Ptolemæo, in magno portu, & recentior Brigantia, nunc in regno Lusitaniæ. Est & alia nominum forma, vel à Duno inchoantium, vel in eam vocem exeuntium, quam Gallicam fuisse, ostendunt cumuli illi arenæ in littore Morinorum, qui Duni adhuc appellantur, & in mari cumuli adversus Anglicum littus, quibus idem est nomen: & Plutarchus (is dico, qui de fluminibus libellum scripsit) qui exponens Lugduni originem, Dunum pro vocabulo Gallico agnoscit. In nominibus autem vicorum & oppidorum exprimendis, non est ferè alia vox frequentior apud nationes, quæ veterem Gallicam linguam propè integram servant. Intelligo Brittones in Gallia Celtica, & priscos Scotos in Hibernia & Albio:& Vallos, & Kernicovallos in Anglia. Neque enim quisquam est harum gentium, qui id vocabulum pro suo non agnoscat. Id modo interest, quod Galli veteres compositas inde voces in Dunum finiebant: Scoti plerunque in principio verborum eam collocant. Hujus generis in Gallia hæc reperiuntur.

Augustodunum, in Æduis.
Castellodunum, agri Carnotensis.
Melodunum, ad Sequanam.
Lugdunum, ad confluentem Araris & Rhodani.
Augustodunum, in Arvernis Ptolemæo.
Lugdunum, in Convenis Ptolemæo.
Novidunum, in Tribocis Ptolemæo.
Uxellodunum, Cæsari.
Juliodunum in Pictonibus.
Isodunum, & Regiodunum in Biturigibus.
Laodunum, agri Remensis.
Cæsarodunum, in Turonibus, Ptolemæo.
Segodunum in Ruthenis, Ptolemæo.
Vellaunodunum, Cæsari.

IN HISPANIA.

Caladunum Ptol. Brac.

Sebendunum, Ptolemæo.

IN BRITANNIA.

Camulodunum, in Brigantibus, Ptolemæo.
Camulodunum, colonia Romana, Tacito.
Dunum, oppidum Durotrigum, Ptolemæo.
Maridunum Demetarum, Ptolemæo & Itinerario Antonii Aug.
Rigodunum in Brigantibus, Ptolemæo.
Cambodunum, Itinerario Antonii Aug.
Margidunum, Itinerario Antonii Aug.
Sorviodunum, vel Sorbiodunum, eodem Itinerario.
Segodunum, & Axelodunum lib. de notitia Im.

RECENTIORA IN ANGLIA.

Venantodunum.
Dunelmum.

IN SCOTIA:

Duncaledon, quæ & Caledonia.
Deidunum, aut verius Toadunum ad Taum amnem.
Edinodunum, quam vocem prisci Scoti adhuc retinent: at qui germanissant, Edimburgum malunt.
Dunum, Hiberniæ oppidum.
Noviodunum, vel Dunum novum, in Covalia.
Britannodunum, ad confluentem Glottæ & Levini.

Sunt autem hoc tempore innumera nomina arcium, aut vicorum, aut collium hinc composita.

IN GERMANIA, apud Ptolemæum leguntur,
Lugdunum, Segodunum, Taradunum, Robodunum, Carrodunum.

IN ALPIBUS.

Ebrodunum, & Sedunum.

IN VINDELICIS, Rhætia, & Norico.

Cambodunum, Corrodunum, Gesodunum, Idunum, & Noviodunum, & in libro de notitia Imperii Romani, Parrodunum.

IN SARMATIA, & Dacia Ptolemæo.

Corrodunum, Singindunum ad Danubium: Noviodunum ad ostium Danubii: item Noviodunum alterum. Sunt & in eisdem provinciis non pauca à Dur declinata, quæ vox veteribus Gallis & Britannis aquam significabat, & apud quosdam in eodem intellectu adhuc perseverat.

IN GALLIA.

Durocottorum, in Remis, Ptolemæo. Legitur & Durocortium: meminit & Cæsar Divodurum Mediomatricorum Tacito.

to. Divodurum prope Lutetiam Itinerario Antonii Aug. Batavodurum, in Batavis Ptolemæo & Tacito. Breviodurum Itinerario Antonii Aug. Ganodurum, prope Rhenum Ptolemæo. Gannodurum, in Helvetiis Ptolemæo. Octodurum, vel Octodurus in Veragris, Cæsari.

In Rhætia, Vindelicis, & Norico.

Bragodurum, Carrodurum, Ebodurum, Gannodurum, & Octodurum, Ptolemæo. Venaxamodurum & Bojodurum, libro de notitia provinciarum.

In Hispania.

Octodurum, & Ocellodurum Ptolemæo. Durius amnis in Oceanum, Duria in mare internum fluens, & in Hibernia Dur fluvius Ptolemæo.

In Britannia.

Durocobrivæ, Duroprovæ, Durolenum, Durovernum, Durolipons, Durotriges, Durocornovium, Durolitum, Duronovaria, Lactodurum. Ad hanc fortasse pertinent originem, Doria major & minor, Alpina flumina, alter per Salassos, alter per Taurinos in Padum influentes. Item Issidorus, & Altissiodorus urbes Galliæ, à situ (ut reor) prope flumina dictæ. Huc etiam pertinet Dureta, quæ vox Hispanis solium ligneum significabat, ut in Augusto scribit Suetonius. Huc pertinet, apud Cæsarem, proprium viri nomen Dumnacus, quod mihi ex Dunaco corruptum videtur. Dunach enim Dunanum & Dunensem significare potest, ut Romach Romanum. Dunacus, sive potius Dunachus, adhuc inter propria virorum nomina usurpatur, quod nomen utriusque linguæ, Latinæ & Britannicæ, ignari perperam, nunc Duncanum, nunc Donatum vertunt. Magus item, vox antiqua in omnibus provinciis, in quibus publicus fuit usus Gallici sermonis, in nominibus urbium exprimendis admodum frequens: quæ res, Gallicam eam fuisse, indicat. Verum è declinatis ab ea magis suspicari possumus, quàm prò certo affirmare, domicilium, urbem, aut ædificium ea indicari solitum. In libro de notitia Imperii Populi Romani legitur, Præfectum numerorum Pacensium in præsidio Magis: item in eodem lib. Tribunum cohortis secundæ Magnis collocatum. Magnos item in Itinerario Antonii invenimus: unumne oppidum, an diversa sint, non ausim pro certo affirmare. Verum magis inclinat animus, ut credam diversa. In magus autem exeuntia, hæc ferè legimus. Ex Ptolemæo Noviomagus in Santonibus, Noviomagus Lexoviorum, Noviomagus in Vadicassiis, Noviomagus Nemetum. No-

viomagus in Tricassinis, Noviomagus Biturigum, Juliomagus in Andegavis, Rotomagus in Venclocassiis, Cæsaromagus Bellovacorum, Rotomagus Nerviorum, Borbetomagus Vangionum, in Germania prima, Vindomagus in Volcis Arecomicis. Item ex Itinerario Antonii Argantomagus, & in Germania prima, Noviomagus: ex libro de notitia Imperii Romani. Noviomagus Belgicæ secundæ. In Rhætia Drusomagus Ptolemæo. In Britannia ex itinerario Antonii Augusti. Cæsaromagus, Sitomagus, Noviomagus in Regnis, Vacomagi, Magiovinium. Vicomagi pars Pictorum, Ptolemæo. Sunt & alia locorum nomina, pluribus harum gentium communia, sed non tam frequenter usurpata, nec tam latè sparsa, quàm superiora: qualia sunt, Hibernia, Romanis, insulæ nomen, Pomponio Melæ, Ptolemæo & Juvenali Juverna, Straboni, Claudiano, & incolis Ierna. Quod aliis Nerium promontorium est, Straboni Ierne. Iernus, fluvius Galæciæ, Melæ est Ierna. Iernus, Hiberniæ fluvius, Ptolemæo, Iernus, Scotiæ fluvius, in Taum cadens. Alter eodem nomine per Moraviam labitur. Regio utrique vicina Ierna vocatur. Ptolemæo Mediolanum oppidum Insubrum, alterum in Santonis, aliud in Aulercis Eburaicis, aliud ad Ligerim, aliud ad Sequanam, quo nunc (opinor) dicitur Meulan, aliud in Germania magna propè Asciburgum, aliud ad Danubium, aliud in Britannia, cujus etiam meminit itinerarium Antonii. Item Marcolica, Hispaniæ oppidum: Macolica Hiberniæ. Vaga Lusitaniæ fluvius, & alter Valliæ in Anglia. Avo Melæ, Avus Ptolemæo, Galæciæ fluvius, nomen adhuc retinet. In Argathelia ejusdem nominis fluvius ex Avo lacu defluens. Sacrum promontorium, alterum Hispaniæ, alterum Hiberniæ. Ocellum promontorium Britanniæ. Ocellum Galæciæ, in conventu Lucensi. Ocelli montes in Scotia. Ocellum ultimum Galliæ togatæ oppidum, Cæsari Uxellum oppidum Britanniæ, fortè pro Ocello. Nam & Marlianus in antiquis urbium Galliæ nominibus explicandis id se nomen variè scriptum invenisse testatur, Ocellum, & Oscela, & Oscellium. Atque hinc fortasse Uxellodunum, quod & Uxellodurum solet scribi. Item Tamarus fluvius Galæciæ, Ptolemæo, Tamaris Melæ, Tamarici populus Galæciæ, Plinio Tamarus fluvius, & Tamara oppidum Britanniæ, Ptolemæo Sars Galæciæ fluvius, Melæ, Sarcus Scotorum. Ebora oppidum Lusitaniæ, dicta Liberalitas Julia, Plinio & Ptolemæo Ebura, quæ Cerealis in Bætica, Plinio Ebora, Ptolemæo Aulerci Eburaici in Gallia Celtica, Ptolemæo Eboracum in Brigantibus Britannis. Deva, nunc

Dea,

Dea, Angliæ fluvius, & Scotiæ, unus in Gallovidia, alter in Angusia, tertius dividit Merniam à Marria. Cornavii in Anglia ad ultimum Occasum, in Scotia ad ultimum Septentrionem. Utrique nunc Kernici vocantur. Videntur & tertii Kernici in Scotia fuisse, ad ostium Avenni fluminis, qui limes est inter Lothianam & agrum Sterlinensem. Nam Beda ad finem valli Severi statuit Monasterium Aberkerniæ: ubi nunc ruinæ Abercorni arcis ostenduntur. Avennus fluvius sæpius in Scotia, & Anglia. Aven autem Scotis, & Avon Vallis fluvium significat. E tribus gentibus, quæ insulam primæ tenuerunt post Cæsaris adventum, Brittones paulò minus quingentis annis, sub Imperatoribus Populi Romani: Scoti & Picti sub suis Regibus fuere. Tandem, cùm Romani, universis circumcirca nationibus in exitium eorum conjuratis, exercitus omnes è longinquioribus provinciis, ad patriæ salutem tuendam, revocassent, Brittones destituti externis auxiliis, atque à Scotis & Pictis miserum in modum vexati, Saxones tum piratica classe mare infestantes conduxerunt. Sed id consilium illis malè vertit. Nam Saxones, repressis Pictis & Scotis, ipsi, & regionis ubertate, & incolarum infirmitate perspectâ, ad occupandum insulæ imperium animum adjecerunt. Igitur post variam belli fortunam, cùm vi aperta, quò intenderant, pervenire non possent, fraude Brittones aggredi statuunt: cujus hæc ratio fuit. Cùm ad colloquium utriusque partis proceres loco & die stato convenissent, Saxones, ab Hengisto suo duce signo accepto, omnem Brittonum nobilitatem trucidarunt, reliquum vulgus in loca montana & aspera compulerunt: planitiem omnem, ac longè fertilissimos insulæ campos ipsi inter se in septem regna dispertiti sunt. Hic fuit status rerum in Britannia, circiter annum salutis nostræ quadringentesimum sexagesimum quartum. Cùm autem ab initio tres nationes Germanicæ expeditionem in Britanniam suscepissent, reliquæ duæ paulatim in nomen Anglorum concesserunt. Sed neque cum Brittonibus, nec ipsis inter se Anglis unquam satis fida pace, post CCCXVII. ferè annum, Dani maris potentes primùm piraticis incursionibus Angliam ingressi, cùm acriter fuissent repulsi, tricesimo sexto ferè post anno majoribus copiis aucti, exercitum justum in terram exposuerunt. Ac primo congressu victores, vario marte cum Anglis diu contenderunt, donec ad annum salutis M. XII. Sueno, devictis penitus Anglis, publico eorum consensu regnum est adeptus, quod tamen paucos annos in ejus familia remansit. Saxones enim, iterum

suæ gentis Regibus creatis, post vicesimum quartum ferè annum à Gulielmo Normanno victi, nobilitate maximâ ex parte extincta, agris inter Normannos divisis, vulgus in misera servitute fuit: usque ad Henricum Septimum, qui parte oneris levata, paulò commodiorem plebeiorum conditionem fecit. At qui in honore apud Regem sunt, aut nobilitate illustres videri volunt, universi suum genus ad Normannos referunt. Hæc sunt, quæ ex antiquis monumentis aliisque non obscuris indiciis, de trium vetustissimarum in Britannia nationum origine, institutis, & sermone potuimus eruere: quæque mihi faciunt fidem, veteres Brittones ceterosque Britanniæ incolas è Galliis oriundos, Gallicoque sermone ab initio usos fuisse. Quarum rerum multa & manifesta vestigia, tam in Gallia quàm Britannia adhuc remanent. Nec mirum videri debet, si in sermone, qui ad singula vitæ momenta mutatur, pleræque res aliis alibi nominibus, in tanta longinquitate temporis, vocentur. Imo illud potius admirandum reor, quod idem (ut ita loquar) sermonis fundamentum, eadem declinandi ratio in populis magno intervallo dissitis, tam raró in reliqua vitæ ratione concordibus, sæpe etiam capitali odio dissidentibus, adhuc perseveret. De reliquis tribus gentibus, Anglis videlicet, Danis, & Normannis, non erat, quod anxiè disquireremus, cùm adventus eorum tempora causæque sint penè omnibus perspicuæ. Hic autem labor à nobis est susceptus, ut nos majoribus, ac majores nobis redderemus. Id si præstitimus, non est, quod nos pœniteat quantulicunque in re non maxima laboris: sin minus, etiam qui sententiæ nostræ non accedent, voluntatem tamen opinor non improbaturos. Ego verò, tantum abest, ut hæc refelli molestè feram, ut, si quis certiora doceat, ac de errore me deducat, ei maximam gratiam sim habiturus. Statueram huic disputationi, quæ est de origine Britannicarum gentium, hic finem imponere, nisi Luddus me invitum retraxisset, dum Scotos Pictosque non ita pridem in Albium venisse contendit. Ejus etsi levissimam vanitatem cum imperitia conjunctam sine ullo piaculo contemnere potuissem: tamen, ne indoctorum factio nimium sibi hoc patrono placeret, paucis visum est hominis procacitatem retundere, ac potissimum ex argumentis & testibus, quos adversus nos ipse producit. Ac primum de genere argumentandi, post de re ipsa dicam.

Julius (inquit) Cæsar, & Cornelius Tacitus, tanta diligentia scriptores, item Suetonius, Herodianus, ceterique Romani, qui de rebus Britannicis scripserunt, nusquam Scotorum & Pictorum

rum meminerunt; igitur ea ætate sedes in Britannia nullas habuerunt. Visne, Ludde, istam conditionem recipere, ut, cujus gentis nemo veterum scriptorum nomen protulerit, ea nusquam fuerit? hanc conditionem si accipis, vide, quot uno & altero versu gentes a suis aris & focis exigas: quantam proscriptionis tabulam proponas: quos etiam viros proscribas, Brutum, Albanactum, & Cambrum: quas gentes è rerum natura tollas, Loegros, Cambros, & Albanos, sicuti tu postulas, non modò in historia, sed etiam in Grammatica tyrannus. Qui Albanos ab Albanacto declines. Quòd si ista, quæ tibi offertur, conditio non satis videtur æqua,

——quia tu gallinæ filius albæ,
Nos viles pulli, nati infelicibus ovis,

aliam tibi proponam, eamque, quam recusare nec debeas, nec opinor audeas. Est quoddam probationis genus è fragmentis, unde, si paulum frontem perfricueris, nihil est, quod non queas probare. Eo autem ut utar, mihi potissimum venit in mentem, quòd id tu videaris maximè amplecti, ut qui è fragmento tibi (opinor) uni noto, Cimbrorum illam infinitam multitudinem, ad delendum Imperium Rom. emiseris, è fragmento, inquam, tibi ostendam, Scotos & Pictos ante Vespasiani ætatem (quod tu negas) in Britannia fuisse. In libello tuo, cui tu, Fragmentum Britannicæ descriptionis, nomen dedisti: hanc maximè ob causam, opinor, quòd existimasses te satis probasse, è duorum fragmentorum altero, Prytaniam potius quàm Britanniam dicendum, ex altero multitudinem Cimbrorum, quantam Britannia tota tum conficere non potuit, evomuisses. Hanc ob causam arbitratus es, tuo fragmento satis fidei solo illo nomine conciliaturum. In eo libro scribis, Scotorum & Pictorum nomen unà cum Francis & Anglis orbi Romano innotuisse. Hujus sententiæ testem laudas (sanè idoneum) Mamertinum in Panegyrico, quem dixit Maximiano, qui testis, si ego eum rectè intelligo, contra Luddum facit. Nam cùm Mamertinus de primo Julii Cæsaris adventu in Britanniam scribit, his verbis utitur. *AD hoc natio & tum rudis, & soli Britanni Pictis modo & Hibernis assueta hostibus adhuc seminudis, facilè Romanis armis & signis cesserunt*. Videte, quæso, quid ex hoc testimonio colligat Luddus: primum, solos tum Brittones insulam incoluisse: deinde, qui ibi dicuntur Hiberni, postea Scotos fuisse appellatos. At horum neutrum author Panegyrici dicit. Brittones enim affirmat, ante Cæsaris adventum dimicasse adversus Scotos & Pictos

ctos soli Britanni, id est, in solo Britanno habitantes hostes: ut, soli Britanni, non rectus, sed gignendi sit casus: alterum sibi falsò assumit. Arbitror enim, me satis dilucidè ostendisse ex Paulo Orosio Hispano, & Beda Anglo, omnes Hiberniæ incolas ab antiquissimis usque temporibus dictos fuisse Scotos, ac tum demum, cùm in Albium colonos miserunt, nomen Scotorum, domi propè extinctum, foris celebrari cœpisse, alio loco contendit Caledonios fuisse Brittones, non alio argumento, quàm, quòd eos Britannos vocari reperit, quod nomen commune est omnibus eandem insulam colentibus.

At nos superius, è loco Panegyrici ab ipso citati, ostendimus, Caledonios Pictos fuisse. Idem confirmat Marcellinus, qui duo esse Pictorum genera inquit, Dicaledones, sive (ut ego legendum censeo) Duncaledones, & Vecturiones. At Caledonii, sive Caledones, ante Vespasiani imperium in Britannia habitabant, nec ignoti Romanis erant: ut perspicuè indicat Lucanus, qui Nerone principe decessit.

Aut vaga cùm Tethys, Rutupinaque littora fervent,
Vnda Caledonios fallit turbata Britannos.

Sed quorsum externis testibus conquirendis laboramus, cùm domesticum eumque luculentum admodum habeamus. Beda enim, historiæ Ecclesiasticæ gentis Anglorum scriptor, ordinem & propè momenta temporum notat, quibus peregrinæ gentes in Britanniam immigrarunt. Hæc sunt verba ejus è Lib. primo, *IMPRIMIS autem insula Brittones, à quibus nomen accepit, incolas habuit: qui de tractu Armorico, ut fertur, in Britanniam advecti, Australes sibi partes illius vendicarunt: & cùm plurimam insulæ partem, incipientes ab Austro, possedissent, contigit gentem Pictorum de Scythia (ut perhibent) longis navibus non multis Oceanum ingressam, circumagente flatu ventorum, extra fines omnes Britanniæ in Hiberniam pervenisse.* Et paulò post. *Itaque petentes Britanniam Picti, habitare per Septentrionales partes Insulæ cœperunt: nam Austrina Brittones occupaverant.* Tandem post paucos versus adjicit: *Procedente hoc tempore, Britannia post Brittones & Pictos tertiam Scotorum nationem in Pictorum parte recepit.* Deinde post multos versus addit: *Verum eadem Britannia Romanis usque ad C. Julium Cæsarem inaccessa, atque incognita fuit.* Quæso te, quicunque hæc leges, hic animadverte, unde, quo tempore, quo ordine scriptor Luddo multò antiquior & gravior has nationes Britanniam ingressas affirmet. Nempe Brittones ex Armorico tractu, tempore

incomper-

incomperto, externorum ordine primos: Pictos è Scythia in Britanniæ partem adhuc habitatorum vacuam, nec adeò diu post adventum Brittonum, qui nondum in tantam multitudinem creverant, ut totam Insulam occupare possent. Quid ergo Scoti? quando in Britanniam venerunt? procedente, inquit tempore: nempe concedentibus in sua parte sedes vacuas Pictis, ad priores ultimi accesserunt. Brittones igitur, teste Beda, ex Armorica Gallica, nec adeo diu pòst Picti è Scythia, utrique autem in vacua venerunt: tandem Insula inter eos divisa, Scoti non vi ingressi, sed in sortem Pictorum recepti fuerunt: idque diu, antequam Romanis esset cognita Britannia. Hîc quid Luddo facies, qui testes sui mendacii Gildam & Bedam facit: nempe quod Scoti & Picti, imperante Romæ Honorio, primùm in Britannia cœperint sedes, anno à Christo quadringentesimo ac vigesimo, quorum Gildas nihil pro Luddo facit, Beda eum mendacii coarguit. Tu verò, lector, nec Luddo, nec mihi, sed tuis oculis crede, & utriusque scriptoris locos diligenter expende. At verò Dion (inquit) Caledonios vocat Britannos: vocat sanè & Lucanus, ut ante dictum est, & Martialis in illo versu,

Quinte Caledonios Ovidi visure Britannos.

Sed nullus eorum propterea Pictos eos fuisse negat: sed jure tamen optimo Britannos vocant. Nam quemadmodum tota insula Britannia vocatur, ita universi ejus incolæ Britanni meritò vocabuntur. Verùm quemadmodum insulæ Siciliæ habitatores à Romanis universi vocantur Siculi, sine ullo discrimine, ipsi verò se alii Sicelos, vel Siceliotas appellabant, ita Britanniæ totius incolæ Britanni exteris appellantur: ipsi verò antiquos habitatores sæpissimè Brittones, reliquas verò gentes in ea degentes plerunque privatis nationum nominibus, interim verò communi Britannorum vocabulo nuncupant. Igitur Caledonii, Picti, Scoti, interim suo quæque gens nomine, interim communi Britannorum vocabulo, nec adeo rarò censentur. At Brittones eos, quantum memini, nemo adhuc vocavit. Est & aliud discrimen apud eos animadvertendum in voce Britannia, quale est, apud Græcos & Latinos in voce Asia. Est enim Asia interdum tertia pars Terræ habitabilis, interim majoris illius Asiæ pars, quæ citra Taurum montem, & minor Asia appellari solet: Ita Britannia, modò nomen est Insulæ universæ; modò partis ejus quæ Romanis fascibus parebat: eaque pars nunc Humbro fluvio, nunc Adriani, nunc Severi vallo finiebatur. Ejus autem partis habitatores sæpius à Britannis scriptoribus Brittones quàm

Britanni

Britanni nominantur: ceteros verò insulæ habitatores, nempe Scotos & Pictos, interim Britannos, interim peregrinos, & transmarinos Beda vocat. Idem quoque discrimen apud Monumetensem Monachum, & Gulielmum Malmesburiensem observare est. Quamobrem Caledonii nihilo magis erunt Brittones, si à Dione, Martiali, Lucano, aut alio probo scriptore Britanni dicantur, quam Brutii fient Romani, etiamsi utrique sint Itali. Hæc si animadvertisset Luddus, nunquam in tantas tenebras se induisset, & de re, non satis cognita, tam temerè & inconsideratè pronunciasset, Caledoniosque, quia vocentur à Dione Britanni, Pictos fuisse negaret. Nec est, quod miretur Luddus, quòd cùm Scoti & Picti tot, non dico annos, sed sæcula in Britannia habitaverint, nemo tamen paulò vetustior scriptor eorum meminerit, ante Ammianum Marcellinum, & Claudianum. Nam, ut omittam Vallos, Cambros, Loegros, nuper nota mundo nomina, possum & ego eum rogare, cùm tot Græci & Latini res Græcorum mandarint memoriæ, cur nemo Græcus Græcos, aut Romanus Hellenas nominet? cur tam serò nomina nationum, quarum modò memini, in historiam Britannicam irrepserint, quæ Cambrobritannus iste vult videri vetustatem, si quem Anglum roges, cujas sit, nemo Saxonem se profitebitur, cùm Scoti, Picti, Hiberni, utrique Brittones, & qui Britanniam, & qui Galliam incolunt, uno consensu perpetuò Saxones eos vocent? cur prisci Scoti, ne nunc quidem, Scotorum nomen agnoscant? Non debet igitur nobis absurdum videri, si Romanis captivos rogantibus, cujus gentis essent, alius Mæatam, alius Attacottum, alius Caledonium se esse diceret, & quæ ab eis acceperint exteræ gentes, ea nomina retinuerint, & in sermone publico usurpaverint: nec erit, opinor, incredibile, alia nomina historicis & peregrinis, alia popularibus esse notiora. Etsi satis ex his liquet, Scotorum & Pictorum in Britanniam adventum non modò antiquiorem, quàm contendat Luddus, sed non adeo diu Brittonum adventu posteriorem fuisse; adjiciam & alias non spernendas conjecturas. Brigantes magna & valida natio trans Humbrum, nempe circa Eboracum, habitabant, ac totius Insulæ latitudinem inter duo maria obtinebant. Hos non è proximo Galliæ tractu, in quo nulli Brigantes habitasse dicantur, sed ex Hispania in Hiberniam, ex Hibernia in Britanniam propinquam immigrasse, est verisimile: nec à conjectura Cornelii Taciti, quam de antiquis insulæ cultoribus facit, abhorrens. Si ab Hibernia Brigantes advenere, Scotici profecto

fectò generis, uti & reliqui omnes Hiberniæ habitatores fuere. Hanc nostram sententiam videtur etiam Seneca confirmare in elegantissima illa de morte Claudii satyra, his verbis,

Ille Britannos ultra noti littora ponti,
Et cæruleos Scutabrigantes dare Romuleis
Colla catenis jussit, & ipsum nova Romanæ
Jura securis tremere Oceanum.

In his versibus, pro Scutabrigantes, Josephus Scaliger Julii filius legendum censet, Scotobrigantes. Is juvenis quanta sit eruditione & judicio, quaque in vetustis scriptis conferendis industria, & abstrusis sensibus eruendis acumine, monumenta ab eo edita testantur. In præsentia autem, cùm res Britannicas illustrandas suscepissem, ejus judicium non censui omittendum. Id autem cur verum existimem, paucis exponam. Etenim cùm legamus apud Cæsarem, aliosque scriptores non minus diligentia quam eruditione præstantes, Britannos glasto solitos inficere corpora: ac, juxta Herodianum, scutis angustis (qualia Livius Gallis Asiaticis tribuit) nec in armis insigni ullo usos ornamento, absurdum videbatur, corporis, quod pingebatur, mentione omissa, scuti quod non pingebatur, meminisse. Pingebantur autem veteres Britanni, non ad decorem, ut aliæ non paucæ nationes: sed ut cæruleus color terribiliorem pugnantium speciem in acie hostibus offerret. Is verò color quomodo in angusto scuto terribilis videri posset, non intelligo. Itaque verisimile est ab homine doctissimo, & Britannicarum rerum perito, ut qui totam Insulam, juxta Dionem, usuris oppressam teneret, Scotobrigantes scriptum fuisse: ut diversi ab Hispanis & Gallis Brigantibus intelligerentur: Eodem quoque pertinet illud, quod eodem carmine Britannos & Brigantes separavit, velut diversas nationes: quod à nonnullis Britannicis scriptoribus est factum, qui Britanniæ finem Humbrum faciunt. Atque hæc res parum animadversa, Hectorem Boëthium (opinor) fefellit, qui cum Silures & Brigantes alicubi legisset, Scotos appellari, utpote ex Hibernia oriundos, eos in parte regni Scotorum in Albio collocaret: ejus error, etsi alios jure offenderet, non tamen ita erat à Luddo exagitandus, cùm ipse non leviùs in eodem genere impegerit, qui Cumbros (aut, ut ipsi se vocant, Cumros) ad spoliandum orbem terrarum è Britanniæ angulo emiserit. Cimbros enim & Britannos, ex uno & altero vocabulo, quod utrisque commune fuit, ejusdem gentis fuisse colligit. Ea sunt, Moremarusa & Trimarchia: ubi operæ

operæ pretium est videre hominis in disputando acumen, & colligendo subtilitatem. Hoc, inquit, vocabulum Moremarusa Britannicum est, Cimbricum erat, nec ullius præterea, quæ ad mare Balticum habitet, gentis. At cùm nostri ea voce utantur, eodemque nomine censeantur cum alteris illis Cimbris, ejusdem igitur gentis, ejusdem nationis erant utrique. Primum hìc partim falsa pro veris, partim incerta pro certis sumit. Nam utrosque Cimbros vocari, manifestum est mendacium, vel ipso Luddo teste, quosvis cives Cambros, à Rege Cambro dictos scribit, & se Cambrobritannum appellat, possem idem omnium civium tuorum testimonio falsum convincere, qui se non Cimbros, sed Cumros vocant. Ut hoc autem falsum, ita illud incertum est, an alii ad mare Balticum accolentes populi ea voce, quam tu Cimbris unis tribuis, uterentur: præsertim cùm ex Tacito constet, plures gentes in eo Germaniæ tractu Gallicè locutas, & superius à nobis ostensum sit, eam vocem Gallicam fuisse. Sed fuerit utrumque horum verum. Quid? tu id satis existimas, ad istam conclusionem colligendam? legistine aliquando Cn. Pompeii milites, cum ipse res in Asia gereret, ab Albanis in monte Caucaso habitantibus fratres fuisse salutatos, propter commune nomen Albanorum? Neque dubito, si quis utriusque gentis linguam observasset, quin unum aut alterum vocabulum rem eandem significans, invenisset. Sed deerat illis Luddus, qui quod uterque populus quædam vocabula communia haberent, utrosque gentis ejusdem esse ostenderet. Quid? quòd conclusionis vitium cæculus ille visus est animadvertisse, cùm adjicit, Cimbros à Germanis Æstiones vocari. Id ut confirmaret, explicandum ei erat, quando, & cur Cimbri in Æstiones, aut Æstiones iterum in Cimbros fuerint transformati. Horum ille nihil, nisi quòd Britannicam historiam ex Milesiis Gallorum fabulis collectam, ac fragmentum quoddam citat, unde iste non, jam antiquarius, sed vel veteramentarius, vel scutarius, & (si ita loqui liceat) fragmentarius, nova regna, novasque gentes nobis consuit: idque magno cum labore, nec ullo tamen verisimili colore, cùm tamen obvium ei esset (nisi fortè id eum refugerat) Cimbrici nominis communicati cum Vallis causas invenire. Plutarchus enim non nationis, sed studii nomen id esse putat, eoque Germanis latrones intelligi. In eodem intellectu Suidas, non ignobilis inter Græcos Grammaticus, eandem vocem agnoscit, & apud Latinos Festus Pompeius scribit, Cimbros à Gallis dici

lis dici latrones. Horum sententiam si sequamur, non erit difficile repertu, unde Cimbri, quos Luddus in Britannia collocat, id nomen acceperint: præsertim cum vicini Angli, hoc etiam sæculo, eorum ab eo studio mores non abhorrere, affirment. Livius certè servum illum ad Marium in carcere Minturnensium occidendum missum Gallum, Lucanus Cimbrum, nemo scriptor illustrior Britannum appellat. Hoc si Luddus animadvertisset, aut si animadversum tenere maluisset, quàm nova monstra sibi confingere: non fuisset ei necesse, omnem Britanniam uno momento, aut verius uno mendacio, omni militari juventute exhausta, sexcentis millibus capitum eductis, propemodum desertam relinquere. Non vacat hîc minutatim exquirere, quibus pueris Valli Cimbricorum Regum dare nomina soleant: id enim etiam homo diligens pro argumento generis nobis afferat. Ea autem nomina (nisi fallor) pauca præ Latinis, Germanis & Syris comperiet. Quod si è propriis virorum nominibus, quæ plerunque aut temerè à parentibus dantur, aut ambitiosè ex historia aliqua adoptantur, solidum argumentum peti posset, hac ratione Luddus cives suos Judæos, Romanos, aut Germanos facilius, quàm Cimbros esse persuaderet, aut si suos admonere voluisset, ut in Baptismo pueris ex historiis eruta nomina darent, intra non adeo multos annos gentem suam, in quam vellet, nationem transformandam curaret. De nominibus autem Regum Cimbrorum, quæ pueris ait dari solita: illud libenter hominem rogarem? è quo illa oraculo acceperit, nisi scirem, nunquam illi defuturum fragmentum aliquod, unde quidvis probet. Illum autem mirari subit de Cimbrica ista expeditione quomodo omni militari ætate emissa intra quadraginta annos (tantum ferè spatium fuit à bello Cimbrico, usque ad C. Cæsaris adventum in Britanniam) tam citò tantas vires Vallia vestra recuperaverit: præsertim cum, rebus Britannicis multò florentioribus, à Maximo longè paucioribus eductis, nunquam deinde Brittones caput extulerint, donec in acerbissimam servitutem à Saxonibus fuerint pertracti. Aut quomodo Cæsar, qui per ætatem belli Cimbrici meminisse poterat, cùm in Britanniam venisset homo doctus, & Marianarum partium studiosus, nihil de Cimbrica ista expeditione percunctando compererit. Demum illud scire cupio, ludens an seriò Luddus adjecerit, è pari auri & argenti contemptu colligi utrorumque Cimbrorum cognationem. Hic libenter ex eo quærerem, parcosne & frugi seriò vocet illos Cimbros, qui Galliis & Hispaniæ parte, non dico, vexatis, aut spo-

aut ſpoliatis, ſed proculcatis, & penè ad vaſtitatem redactis, tamen ad prædam magis opimam in Italiam properabant? quorum opulentiam ex latrociniis collectam æmulati Helvetii, & ipſi latrones evaſerint, ut eſt apud Strabonem lib. VII. Hos tu homines frugi & temperantes vocare audes? ac ne parum verè Cimbricum nomen vobis conveniat, tuos cives ſtudiorum, quibus illi aſſueverant, vis æmulos fuiſſe: teque ipſum in primis, qui ad hoc quantulumcunque gloriæ latrocinium per omnes nationes graſſaris: nec contentus res geſtas Cimbrorum tuis vendicare, niſi æquè impudenti figmento, Sicambros veſtri generis fuiſſe, contendas: & quia in utriuſque gentis nomine quædam ſimilitudo literarum ineſt, ex ea verborum cognatione ſanguinis conjunctionem es commentus. Deinde è Sicambris Franci, & nati natorum vobis erunt cognati, ac multis demum contabulatis mendaciorum ordinibus, pontem, ad retrahendos Brennos illos fugaces, ſtruis, quorum alter, qui Romam cepit, cùm alterum, qui Delphos obſedit, circiter centum annis præceſſerit, tu utrunque in unum corpus coagmentas, ut novum ex homine vivo & mortuo nobis monſtrum conficias. Quaſi verò difficilè eſſet alioqui probare, in ea, quæ te genuit, terra monſtra naſci. At duos, inquit Luddus, Brennos nemo, præter Polydorum Virgilium, tradit. Fugit te, Ludde, ratio, aut certè non legiſti quartum Strabonis librum, ubi ſcribit, alterum Brennum, qui Delphos oppugnavit, à quibuſdam Prauſum exiſtimari. Imo non Strabo ſolus, ſed quicunque Romam à Brenno captam, & ſupra centum annos poſterius Delphos à Brenno obſeſſos credit, is duos Brennos facit: cum utrumque horum ab uno geri non potuerit. Quòd ſi Monacho hiſtoriæ Britannicæ architecto credimus, Brennus Belini frater hos ambos Brennos trecentis annis præceſſit: qui, ſi in Italiam duxiſſet, non cum populo Roman. libero, ſed cum Numa Rege, aut Tullo Hoſtilio congredi debebat. Sed, his omiſſis, videamus, unde novus hic Dialecticus colligat, Brennum fuiſſe Britannum: ex uno, videlicet, vocabulo Trimarchia, quod certè vocabulum Scotis & Gallis erat cum Vallis commune. Pauſanias certè, quem tu truncatum citas, ut ad rem tuam faciat, Brennum comiteſque ejus Gallos appellat; & vocem illam pro Gallica agnoſcit. Tu verò, quæ tua eſt impudentia, Brennum, adverſus omnium ſcriptorum fidem, qui Græcè & Latinè ſcripſerunt hiſtorias, unus, non modò Minerva, ſed Muſis omnibus invitis, Britannum eſſe contendis. Hæc nos fortaſſe paulò pluri-

lò pluribus, quàm aut rerum obſcuritas deſiderabat, aut Luddi imperitia & inconſtantia merebatur, perſecuti ſumus, non ſtudio reprehendendi, (quod à nobis procul abeſt) ſed ut hominis loquaciter maledici inſulſam procacitatem paulùm retunderem, & à rabie, qua in omnes ferè ſcriptores graſſatur, aliquando ad ſua eum errata recognoſcenda revocarem. Ac, ut ceteros omittam in præſentia, in Hectorem Boëthium, non ſolum artium liberalium cognitione, ſupra quàm illa ferebant tempora inſignem, ſed humanitate & comitate ſingulari præditum, incurrit ſcurriliter: ſed ita incurrit, ut nihil in eo reprehendat, quin ipſe in eodem genere turpiùs errarit. Hector in Gallovidia Brigantes collocavit: falsò quidem ille, neque enim errata ejus defendere eſt animus. Luddus ingentes Cimbrorum copias è Britanniæ angulo educit: quàm rectè, penes doctos eſto judicium. Hector res, ab aliis in Britannia contra Romanos geſtas, Scotis ſuis attribuit. Luddus captam Romam, vexatam Macedoniam, afflictam Græciam, nobiliſſimum orbis terrarum Oraculum ſacrilegio violatum, Aſiam coactam paucis errabundis tributum pendere, impudenter Brittonibus ſuis aſcribit. Hectori vitio dat, & quidem falsò, quòd Gildonem, qui maximum in Africa motum concivit, Scotum faciat: nec ipſe dubitat, eundem Gildonem, qui Maurus erat, Gothum affirmare. At Gildus & Gildo propinqua ſunt nomina: an magis, quàm Luddus, Lydus, & Ludio. Certè Gildus vetus eſt in Scotia nomen: ut vetus Makgildorum, ſive Makgillorum, gens indicat: è cujus poſteris honeſtæ adhuc in Scotia, & Anglia ſunt familiæ. Sed cùm ea linguæ intemperantia ſit Luddus, ut, modo malè dicat, nihil penſi habeat, quid dicat, nos, eo relicto, finem faciamus, hoc tantum admonentes, ut Loripedem rectus derideat, Æthiopem albus.

LIBER TERTIUS.

QUANQUAM ſuperioribus libris ſatis demonſtraſſe videmur, quam non modo fabuloſa. ſed portentoſa ſint, quæ rerum Britannicarum ſcriptores de majoribus ſuis tradiderunt, ac certiſſimis indiciis oſtendimus, veteres Britannos è Galliis fuiſſe oriundos: tamen, quia rem nobis eſſe videbamus, potius cum hominibus pertinaciter in manifeſto hærentibus menda-

cio, quam temerè per ignorantiam lapsis, operæ pretium me facturum existimavi, si ex scriptoribus, quorum summa apud omnes doctos esset auctoritas, hominum malè feriatorum retunderem audaciam, & viris bonis ac veri studiosis, ad cohibendam eorum impudentiam, arma suppeditarem. Hoc in genere C. Julio Cæsari jure principatum tribuendum existimavi, vel ob diligentiam in indagando, vel cognitionis certitudinem, vel explicandi sinceritatem. Is in quinto commentariorum belli Gallici de Britannia hoc habet. *BRITANNIÆ pars interior ab iis incolitur, quos natos in Insula, ipsi memoria proditum dicunt. Maritima pars ab iis, qui, prædæ ac belli inferendi causa, ex Belgio transierant, qui omnes fere his nominibus civitatum appellantur, quibus orti civitatibus eo pervenerunt, & bello illato ibi remanserunt, atque agros colere cœperunt. Hominum est infinita multitudo, creberrimaque ædificia, ferè Gallicis consimilia: pecoris magnus numerus: utuntur autem nummo æreo, aut annulis ferreis, ad certum pondus examinatis, pro nummo. Nascitur ibi plumbum album in mediterraneis regionibus, in maritimis ferrum, sed ejus exigua est copia: ære utuntur importato. Materia cujusque generis, ut in Gallia, est, præter fagum, atque abietem. Leporem & gallinam & anserem gustare, fas non putant: hæc tamen alunt, animi voluptatisque causa. Loca sunt temperatiora, quam in Gallia, remissioribus frigoribus. Insula natura triquetra, cujus unum latus est contra Galliam. Hujus lateris alter angulus, qui est ad Cantium, quo ferè omnes ex Gallia naves appelluntur, ad Orientem solem, inferior ad Meridiem spectat. Hujus latus tenet circiter* M. *passuum* D. *alter vergit ad Hispaniam, atque Occidentem solem, qua ex parte est Hibernia, dimidio minor, ut existimatur, quam Britannia: sed pari spatio transmissus, atque ex Gallia, est in Britanniam. In hoc medio cursu est insula, quæ appellatur Mona: complures præterea minores objectæ insulæ existimantur, de quibus insulis nonnulli scripserunt, dies continuos* XXX *sub bruma esse noctem. Nos nihil de eo percunctationibus reperiebamus, nisi quod certis ex aqua mensuris breviores esse noctes, quam in continente videbamus. Hujus est longitudo lateris, ut fert illorum opinio* DCC. *millia passuum. Tertium est contra Septentrionem: cui parti nulla est objecta terra: sed ejus angulus lateris maximè ad Germaniam spectat. Hoc millia passuum* DCCC. *in longitudinem esse arbitrantur. Ita omnis Insula est in circuitu vicies centena millia passuum. Ex his omnibus longè sunt humanissimi, qui*

Cantium

Cantium incolunt, quæ regio est maritima omnis, neque multum à Gallica differunt consuetudine. Interiores plerique frumenta non serunt: sed lacte & carne vivunt, pellibusque sunt vestiti: omnes vero se Britanni luteo inficiunt, quod cæruleum efficit colorem, atque hoc, horribiliore sunt in pugna aspectu. capilloque sunt promisso, atque omni parte corporis rasa, præter caput & labrum superius. Uxores habent deni duodenique inter se communes, & maxime fratres cum fratribus, & parentes cum liberis. Sed si qui sunt ex his nati, eorum habentur liberi, à quibus primum virgines quæque ductæ sunt. Et infra.

Ab his cognoscit, non longè ab eo loco oppidum Cassivellauni abesse, silvis paludibusque munitum: quo satis magnus hominum pecorisque numerus convenerit. Oppidum autem Britanni vocant, cum silvas impeditas vallo atque fossa munierunt: quo, incursionis hostium vitandæ causa, convenire consueverunt. Eo proficiscitur cum legionibus: locum reperit egregiè natura atque opere munitum, tamen hunc duabus ex partibus oppugnare contendit. Hostes, paulisper morati, militum nostrorum impetum non tulerunt, seseque ex alia parte oppidi ejecerunt. Magnus ibi numerus pecorum repertus: multique in pugna sunt comprehensi atque interfecti.

DE JULII AGRICOLÆ VITA TACITUS.

Britanniæ situm populosque, multis scriptoribus memoratos non in comparationem curæ ingeniive referam: sed quia tum primum perdomita est. Itaque, quæ priores, nondum comperta eloquentia, percoluere, rerum fide tradentur. Britannia insularum, quas Romana notitia complectitur, maxima spatio & cœlo, in Orientem, Germaniæ, in Occidentem, Hispaniæ obtenditur: Gallis in Meridiem etiam inspicitur. Septentrionalia ejus, nullis contra terris, vasto atque aperto mari pulsantur. Formam totius Britanniæ Livius veterum, Fabius Rusticus recentium, eloquentissimi authores, oblongæ scutulæ vel bipenni assimulavere: & est ea facies citra Caledoniam, unde & in universum fama est transgressa: sed immensum & enorme spatium procurrentium extremo jam littore terrarum, velut in cuneum tenuatur. Hanc oram novissimi maris tunc primum Romana classis circumvecta, insulam esse Britanniam affirmavit, ac simul incognitas ad id tempus insulas, quas Orcadas vocant, invenit, domuitque. Despecta est & Thyle, quam hactenus nix & hiems abdebat: sed, mare pigrum & grave remigantibus, perhibent. Ne ventis quidem proinde attolli: credo, quod rariores terræ montesque (causa & materia tempestatum) & pro-

funda moles continui maris tardius impellitur. Naturam Oceani atque æstus, neque quærere hujus operis est, ac multi retulere. Unum addiderim, nusquam latius dominari mare, multum fluminum huc atque illuc ferre: nec littori tenus accrescere, aut resorberi, sed influere penitus atque ambire, etiam jugis atque montibus inseri, velut in suo. Ceterum Britanniam qui mortales initio coluerint, indigenæ, an advecti, ut inter Barbaros, parum compertum. Habitus corporum varii: atque ex eo argumenta. Namque rutilæ Caledoniam habitantium comæ, magni artus, Germanicam originem asseverant. Silurum colorati vultus, & torti plerumque crines, & positu contra Hispaniam, Iberos veteres trajecisse, easque sedes occupasse, fidem faciunt. Proximi Gallis & similes sunt: seu durante originis vi: seu procurrentibus in diversa terris, positio cœli corporibus habitum dedit. In universum tamen æstimanti, Gallos vicinum solum occupasse, credibile est. Eorum sacra deprehendas superstitionum persuasione. Sermo haud multum diversus. In deposcendis periculis eadem audacia, & ubi advenere, in detractandis eadem formido. Plus tamen ferociæ Britanni præferunt, ut quos nondum longa pax emollierit. Nam, Gallos quoque in bellis floruisse accepimus. Mox segnitia cum otio intravit, amissa virtute pariter ac libertate. Quod Britannorum olim victis evenit: ceteri manent, quales Galli fuerunt. In pedite robur, quædam nationes & curru præliantur: honestior auriga, clientes propugnant. Olim Regibus parebant, nunc per principes factionibus & studiis trahuntur. Nec aliud adversus validissimas gentes pro nobis utilius, quam quod in commune non consulunt. Rarus duabus tribusve civitatibus, ad propulsandum commune periculum, conventus: ita, dum singuli pugnant, universi vincuntur. Cœlum crebris imbribus ac nebulis fœdum. Asperitas frigorum abest. Dierum spatia ultra nostri orbis mensuram & nox clara, & extrema Britanniæ parte brevis, ut finem atque initium lucis exiguo discrimine internoscas. Quod si nubes non officiant, aspici per noctem solis fulgorem, nec occidere & exurgere, sed transire affirmant: scilicet extrema & plana terrarum humili umbra non erigunt tenebras, infraque cœlum & sidera nox cadit. Solum præter oleam, vitemque, & cetera calidioribus terris oriri sueta, patiens frugum, fœcundum. Tardè mitescunt, citò proveniunt. Eademque utriusque rei causa, multus humor terrarum cœlique. Fert Britannia aurum & argentum, & alia metalla, pretium victoriæ. Gignit & Oceanus margarita, sed subfusca & liventia. Quidam, artem abesse legentibus, arbitrantur. Nam in rubro mari, viva ac spirantia saxis

tia saxis avelli, in Britannia prout expulsa sint, colligi. Ego facilius crediderim, naturam margaritis deesse, quam nobis avaritiam. Ipsi Britanni delectum, ac tributa, & injuncta imperii munera impigrè obeunt, si injuriæ absint: has ægre tolerant, jam domiti, ut pareant, nondum, ut serviant. Igitur primus omnium Romanorum D. Julius cum exercitu Britanniam ingressus, quanquam prospera pugna terruerit incolas ac littore potitus sit, potest videri, ostendisse posteris, non tradidisse. Mox bella civilia, & in rempublicam versa principum arma, ac longa oblivio Britanniæ etiam in pace. Consilium id D. Augustus vocabat, Tiberius præceptum. Agitasse C. Cæsarem de intranda Britannia, satis constat, ni velox ingenio, mobilis pœnitentiæ, & ingentes adversus Germaniam conatus frustra fuissent. Divus Claudius auctor operis, transvectis legionibus auxiliisque, & assumpto in partem rerum Vespasiano. Quod initium venturæ mox fortunæ fuit, domitæ gentes, capti Reges, & monstratus fatis Vespasianus. Consularium primus Aulus Plautius præpositus, ac subinde Ostorius Scapula, uterque bello egregius: redactaque paulatim in formam provinciæ proxima pars Britanniæ: addita insuper veteranorum colonia. Quædam civitates Cogiduno Regi donatæ. Is ad nostram usque memoriam fidissimus mansit, vetere ac jampridem recepta populi Romani consuetudine, ut haberet instrumenta servitutis, & Reges. Mox Didius Gallus parta à prioribus continuit, paucis admodum castellis in ulteriora promotis, per quæ fama aucti officii quæreretur. Didium Veranius excepit, isque intra annum extinctus est. Suetonius hinc Paulinus biennio prosperas res habuit, subactis nationibus, firmatisque præsidiis: quorum fiducia Monam insulam, ut vires rebellibus ministrantem aggressus, terga occasioni patefecit. Namque, absentia legati remoto metu, Britanni agitare inter se mala servitutis, conferre injurias, & interpretando accendere: nihil profici patientia, nisi ut graviora, tanquam ex facili tolerantibus, imperentur: singulos sibi olim Reges fuisse, nunc binos imponi, è quibus, legatus in sanguinem, procurator in bona sæviret: æque discordiam præpositorum, æque concordiam subjectis exitiosam. Alterius manus centuriones, alterius vim, & contumelias miscere: nihil jam cupiditati, nihil libidini exceptum: in prælio fortiorem esse, qui spoliet nunc ab ignavis plerumque & imbellibus eripi domos, abstrahi liberos, injungi delectus, tanquam mori tantum pro patria nescientibus: quantum enim transisse militum, si sese Britanni numerent? sic Germanias excussisse jugum, & flumine, non Oceano, defendi: sibi patriam, conjuges, parentes, illis avaritiam & luxuriam causas belli esse:

 recessu-

*recessuros, ut Divus Julius recessisset, modo virtutes majorum suorum æmularentur: neve prælii unius aut alterius eventu pavescerent: plus impetus, majorem constantiam penes miseros esse: jam Britannorum etiam Deos misereri, qui Romanum ducem absentem, qui r legi*um in alia insula exercitum detinerent: jam ipsos, quod difficillimum fuerit, deliberare: porro in ejusmodi consiliis, periculosius esse deprehendi, quam audere. His atque talibus invicem instincti, Voadica generis Regii fœmina duce (neque enim sexum in imperiis discernunt) sumpsere universi bellum: ac sparsos per castella milites consectari, expugnatis præsidiis, ipsam coloniam invasere, ut sedem servitutis: nec ullum in barbaris sævitiæ genus omisit ira & victoria. Quod nisi Paulinus, eo cognito provinciæ motu, propere subvenisset, amissa Britannia foret: quam unius prælii fortuna veteri patientiæ restituit, tenentibus arma plerisque, quos conscientia defectionis, & proprius ex legato timor agitabat. Hic cum egregius cætera, arroganter in deditos, &, ut suæ quoque injuriæ ultor, durius consuleret, missus Petronius Turpilianus, tanquam exorabilior, & delictis hostium novus, eoque pœnitentiæ mitior, compositis prioribus, nihil ultra ausus, Trebellio Maximo provinciam tradidit. Trebellius segnior, & nullus castrorum experimentis, comitate quadam curandi provinciam tenuit. Didicere jam barbari quoque ignoscere vitiis blandientibus, & interventus civilium armorum præbuit justam segnitiæ excusationem. Sed discordia laboratum, cum assuetus expeditionibus miles otio lasciviret. Trebellius fuga ac latebris vitata exercitus ira, indecorus atque humilis, precariò mox præfuit: ac velut pacti, exercitus licentiam, dux salutem. Hæc seditio sine sanguine stetit. Nec Vectius Bolanus, manentibus adhuc civilibus bellis, agitavit Britanniam disciplina. Eadem inertia erga hostes, similis petulantia castrorum: nisi quod innocens Bolanus, & nullis delictis invisus, caritatem paraverat loco auctoritatis. Sed ubi cum cætero orbe Vespasianus & Britanniam recuperavit, magni duces, egregii exercitus, minuta hostium spes: & terrorem statim intulit Petilius Cerialis, Brigantum civitatem, quæ numerosissima totius provinciæ perhibetur, aggressus. Multa prælia, & aliquando non incruenta: magnamque Brigantum partem aut victoria amplexus, aut bello. Et cum Cerialis quidem alterius successoris curam famamque obruisset, sustinuit quoque molem Julius Frontinus, vir magnus quantum licebat, validamque & pugnacem Silurum gentem armis subegit, super virtutem hostium locorum quoque difficultates eluctatus.*

CICERO

CICERO ad Trebatium, lib. VII. epist. famil.

IN Britannia nihil neque auri, neque argenti. Id si ita est, esse dum aliquod capias, suadeo, & ad nos quamprimum recurras. Sin autem (sine Britannia tamen) id assequi, quod volumus, possimus, perfice, ut sis in familiaribus.

PAULUS OROSIUS de Hibernia loquens.

HÆC propior Britanniæ, spatio terrarum angustior, cœli solisque temperie magis utilis, à Scotorum gentibus colitur. Huic etiam Mevania insula proxima est, & ipsa spatio non parva, solo commoda, æque à Scotorum gentibus habitatur.

Idem. SEVERUS *victor in Britanniam, defectu pene omnium sociorum, trahitur. Vir magnis, gravibusque præliis gestis, receptam partem Insulæ à ceteris indomitis gentibus vallo distinguendam putavit. Itaque magnam fossam, firmissimumque vallum, crebris desuper turribus communitum, per centum & triginta millia passuum à mari ad mare duxit.* Eadem pene ad verbum habet Ado Archiepiscopus Viennensis. Utrinque error in numeris est corrigendus : nam pro CXXXII. scribendum est XXXII.

E SOLINI Cap. XXXV.

MULTIS insulis, nec ignobilibus circumdatur, quarum Hibernia ei proximat magnitudine. Inhumana est, ritu incolarum aspero: alias ita pabulosa, ut pecuaria, nisi interdum æstate à pastibus arceantur, in periculum agat satias. Illic nullus anguis, avis rara, gens inhospita, & bellicosa. Sanguine interemptorum hausto, prius victores vultus suos oblinunt. Fas ac nefas eodem animo ducunt. Puerpera, si quando marem edidit, primos cibos gladio imponit mariti, inque os parvuli summo mucrone (auspicium alimentorum) leviter infert, & gentilibus votis optat, non aliter quam in bello & inter arma mortem oppetat. Qui student cultui, dentibus mari nantium belluarum insigniunt ensium capulos: candicant enim ad eburneam claritatem. Nam præcipua viris gloria est in armorum nitela. Apis nusquam. Advectum inde pulverem, seu lapillos si quis sparserit inter alvearia, examina favos deserunt. Mare, quod Hiberniam & Britanniam interluit, undosum & inquietum, toto in anno non, nisi æstivis pauculis diebus, est navigabile. Navigant autem vimineis alveis, quos circundant ambitione tergorum bubulorum. Quantocunque tempore cursus tenebit, navigantes escis abstinent. Freti latitudinem in centum viginti millia passuum diffundi, qui fidem ad verum ratiocinati sunt, æstimarunt. Silurum quoque insulas ab ora, quam gens Bri-

tannia detinet, turbidum fretum distinguit: cujus homines etiam nunc custodiunt morem vetustum. Nundinas ac nummum refutant, dant res, & accipiunt. Mutationibus necessaria potius, quam pretiis parant. Deos percolunt. Scientiam futurorum pariter viri ac fœminæ ostentant. Thanatos insula alluitur freto Gallico à Britanniæ continenti æstuario tenui separata, frumentariis campis felix, & gleba uberi, nec tantum sibi soli, verum & aliis salubris locis. Nam cum ipsa nullo serpatur angue, asportata inde terra, quoquo gentium invecta sit, angues necat.

Ex Libro III. Herodiani, Politiano interprete.

At Severus moras de industria nectens, ne vacuo sibi Romam adeundum foret, cupidus victoriæ cognominisque Britannici, legatos quidem, re infecta, domum dimittit, ipse, quæ bello usui forent, magna solertia comparabat. Sed inprimis tamen curæ habuit, pontibus occupare paludes, ut stare in tuto milites possent, atque in solido præliari. Siquidem Britanniæ pleraque loca frequentibus Oceani alluvionibus paludescunt. Per eas igitur paludes barbari ipsi natant, excursantque ad ilia usque demersi, ac pleraque corporis nudi, cœnum contemnunt. Neque enim vestis usum cognorunt, sed ventrem atque cervicem ferro incingunt, ornamentum id esse ac divitiarum argumentum existimantes, perinde ut aurum ceteri Barbari. Quin ipsa notant corpora pictura varia, & omnifariam formis animalium, quocirca ne induuntur quidem, videlicet, picturam corporis ne adoperiant. Sunt autem bellicosissima gens, atque avidissima cædis, tantum scuto angusto lanceaque contenti. Præterea gladio nudis corporibus dependente, loricæ ac galeæ penitus ignorant usum, impedimentum id esse transgrediendis paludibus, arbitrantes, quarum vaporibus æstuque cælum ibi semper caliginosum.

Ex AMMIANI Marcellini libro XX.

Hæc per Illyricum, perque Orientem rerum series fuit. Consulatu vero Constantii decies, terque Juliani, in Britanniis, cum Scotorum Pictorumque gentium ferarum excursu, rupta quiete, condicta loca limitibus vicina vastarentur, & implicaret formido provincias, præteritarum cladium congerie fessas, hiemem agens apud Parisios Cæsar, distractusque in solicitudines varias, verebatur ire subsidio transmarinis, ut retulimus ante fecisse Constantium, ne rectore vacuas relinqueret Gallias. Alemannis ad sævitiam etiam tum incitatis, & bella. Mittere igitur ad hæc loca, ad rationes componendas, Lupicinum placuit, ea tempestate Magistrum armorum, bellicosum sane, & castrensis rei peritum, sed supercilia erigentem

ut cornua,

ut cornua, & de tragico, quod aiunt, cothurno strepentem: super quo diu ambigebatur, avarus esset potius, an crudelis. Moto ergo velitari auxilio, Herulis scilicet & Batavis, numerisque Mæsicorum pluribus, adulta hieme, dux antedictus Bononiam venit: quæsitisque navigiis, & omni imposito milite, observato flatu secundo ventorum, ad Rutupias sitas ex adverso defertur: petitque Lundinium: ut exinde, suscepto pro rei qualitate consilio, festinaret ocyus ad procinctum.

Ex Ejusdem libro XXVI.

Picti, Saxones, & Scoti, & Attacotti Britannos ærumnis vexavere continuis.

Ex Ejusdem libro XXVII.

Illud tamen sufficiet dici, quod eo tempore Picti in duas gentes divisi, Dicalidonas & Vecturiones, itidemque Attacotti bellicosa hominum natio, & Scoti per diversas vagantes multa populabantur. Gallicanos tractus, Franci & Saxones, iisdem confines, quo quisque erumpere potuit terra vel mari, prædis acerbis incendiisque, & captivorum funeribus hominum violabant. Ad hæc prohibenda si copiam dedisset fortuna, prosperior, orbis extrema dux efficacissimus potens, cum venisset ad Bononiæ littus, quod à spatio controverso terrarum angustiis reciproci distinguitur maris, attolli horrendis æstibus adsueti, rursusque sine ulla navigantium noxa in speciem complanari camporum, exinde transmeato lentius freto defertur Rutupias, stationem ex adverso tranquillam. Unde cum consecuti Batavi venissent & Heruli, Ioviique, & victores fidentes viribus numeri, egressus tendensque ad Lundinium vetus oppidum, quod Augustam posteritas appellavit, divisis plurifariam globis, adortus est vagantes hostium vastatorias manus graves onere sarcinarum. Et propere fusis, qui vinctos homines agebant & pecora, prædam excussit, quam tributarii perdidere miserrimi. Denique restituta omni, præter partem exiguam impensam militibus fessis, mersam difficultatibus suis antehac civitatem, sed subito (quoniam salus sperari potuit) recreatam, in ovantis speciem lætissimus introiit. Ubi, ad audenda majora, prospero successu elatus, tutaque scrutando consilia, futuri morabatur ambiguus, diffusam variarum gentium plebem & ferocientem immaniter, non nisi per dolos occultiores, & improvisos excursus superari posse, captivorum confessionibus & transfugarum indiciis doctus. Denique edictis propositis, impunitateque promissa, desertores ad procinctum vocabat, & multos per diversa libero commeatu dispersos. Quo monitu ut rediere plerique, incentivo percitus,

retentusque anxiis curis, Civilem nomine recturum Britannias pro præfectis ad se poposcerat mitti, virum acrioris ingenii, sed justi tenacem & recti: itidemque Dulcitium ducem, scientia rei militaris insignem.

EX DIONIS libro XXXIX.

Cæsar igitur, Rhenum primus Ro. cum transisset, & in Britanniam postea, Pompeio & Crasso Coss. transmisit. Ipsa vero regio habet ultra Morinos CCCCL. minimum stadia. Prætenditur vero ultra reliquam Galliam ac totam propemodum Hispaniam, in mare se porrigens; & quidem Græcorum & Romanorum antiquissimis ignota. Posteris vero, continens an insula esset, dubitatum est, & à multis (vera quidem ignorantibus, ut qui nec ipsi quidem ea vidissent, nec ab incolis fando accepissent, sed conjecturas sequerentur) pro utrisque partis, aut otio aut studio literis mandata fuerunt. Procedente vero tempore, primum Agricola præfecto, deinde Severo Imperatore, insulam esse, dilucide deprehensum est. In hanc igitur tum Cæsar, reliquis in Gallia rebus compositis, adjectisque Morinis, transire cupiebat, &, qua commodissimum erat, cum pedite trajecit, non tamen ubi oportuit, appulit. Audita enim fama adventus ejus, Britanni omnes aditus continentis præoccuparant. Rupem autem prominentem circumvectus, alibi descendit: ac victis, qui descensum impediebant, prius in terram suos exposuit: eaque potitus est, antequam plures hostibus se conjungerent: ac deinde subsidia ipsa expulit. Barbarorum autem non multi cadebant, qui cum è curribus & equis præliarentur, facilè Romanos (quippe quibus nondum equitatus esset) eludebant. Attoniti vero ad ea, quæ de eis ex continenti nunciabantur: & quod omnino transmittere ausi essent, & exscendere omnino potuerint, mittunt ad Cæsarem quosdam è gente Morinorum, amicos suos, qui legationem perferrent. Ac primum quidem obsides petenti promiserunt. Verum, cum navales Romanorum copiæ, & quæ aderant, & quæ adventabant, tempestate vexarentur, sententiam quidem mutarunt: nec tamen apertè sunt eos aggressi, (castra enim valido præsidio tenebantur) quosdam vero nacti, velut in pacatum ad rerum necessariarum convectionem missos, penè omnes interemerunt (Cæsar enim reliquis celeriter subsidio venit) ac statim ipsa in castra impetum fecerunt: atque ibi, nulla re perpetrata, turpiter fuerunt rejecti: non tamen ad conditiones venerunt, antequam sæpe male accepti fuissent: ac ne Cæsari quidem alioqui cum illis erat in animo pacisci. Cum vero & hiems adesset, nec satis haberet copiarum, ad bellum tum gerendum,

& quas

& quas advexerat, essent imminuta, & Galli per ejus absentiam res novas moliti essent, de pace cum eis invitus egit, pluribus tum petitis obsidibus, paucis verò acceptis. Et ille quidem in continentem revectus res turbatas composuit, nullo neque privatim, neque publice ex Britannia operaprecio perpetrato, nisi quod bello eam petisse videatur. Ob hoc enim & ipsi sibi vehementer placebat: &, qui Romæ erant, mirifice prædicabant. Nam cum viderent, quæ prius ignota fuerant, in lucem prolata, & quæ ante, ne fando quidem erant audita, jam sibi patefacta spem ex his consecuturam, velut re exhibitam, amplectebantur, & quæcunque spe amplexi erant, tanquam voti jam compotes, gestiebant: atque ob has res, supplicationes in vigesimum diem decreverunt.

EX BEDÆ libri primi Cap. I.

V. gentium linguis unam, eandemque summæ veritatis, & veræ sublimitatis scientiam scrutatur, & confitetur: Anglorum videlicet, Brittonum, Scotorum, Pictorum, & Latinorum: quæ meditatione scripturarum cæteris omnibus est facta communis. In primis autem Insula Brittones solum, à quibus nomen accepit, incolas habuit: qui de tractu Armorico, ut fertur, Britanniam advecti, australes sibi partes vendicarunt. Et cum plurimam insulæ partem incipientes ab Austro possedissent, contigit gentem Pictorum de Scythia, ut perhibent, longis navibus non multis Oceanum ingressam, circumagente flatu ventorum extra fines omnes Britanniæ, Hiberniam pervenisse, & usque Septentrionales oras intrasse: atque, inventa ibi gente Scotorum, sibi quoque in partibus illius sedes petisse, nec impetrare potuisse.

Ex ejusdem libri I. Cap. V. *SEVERUS genere Afer Tripolitanus, ab oppido Lepti, decimus quartus ab Augusto Imperium adeptus, decem & septem annis tenuit. Hic natura sævus, multis semper bellis lacessitus, fortissimè quidem rempublicam, sed laboriosissimè rexit. Victor ergo civilium bellorum, quæ & gravissima occurrerant, in Britannias defectu penè omnium sociorum trahitur: ubi magnis gravibusque præliis sæpe gestis, receptam partem Insulæ, à ceteris indomitis gentibus non muro, (ut quidam æstimant) sed vallo distinguendam putavit. Murus etenim de lapidibus: vallum enim, quo, ad repellendam vim hostium, castra muniuntur, fit de cespitibus quidem circumcisis è terra, velut murus extruitur altus super terram: ita ut in ante sit fossa, de qua levati sunt cespites: supra quam sudes de lignis fortissimis præfiguntur. Itaque Severus magnam fossam, firmissimumque vallum, crebris desuper turribus communitum, à mari ad*

mare

mare duxit: ibique apud Eboracum oppidum morbo obiit. Ex ejusdem libri 1. cap. XII. *Exin Britannia omni armato milite, militaribus copiis universis, tota florida juventutis alacritate spoliata, tyrannorum temeritate abducta, nunquam ultra domum rediit, prædæ tamen patuit: utpote omnis bellici usus prorsus ignara. Denique subitò duabus gentibus transmarinis vehementer sævis: Scotorum à Circio, Pictorumque ab Aquilone multos stupet gemitque per annos. Transmarinas dicimus ad gentes: non quod extra Britanniam essent positæ, sed quod à parte Brittonum erant remotæ, & duobus sinubus maris interjacentibus: quorum unus ab Orientali mari, alter ab Occidentali Britanniæ terras longè latèque irrumpit, quamvis ad se invicem pertingere non possint. Orientalis habet in medio sui urbem Guidi: Occidentalis supra se, hoc est, ad dexteram sui, habet urbem Alcluith, quod lingua eorum significat petram. Cluith est enim juxta fluvium nominis illius. Ob harum autem infestationem gentium, Brittones legatos Romam cum epistolis mittentes, lachrymosis precibus auxilia flagitabant, subjectionemque continuam, dummodo hostis imminens longius arceretur, promittebant: quibus mox legio destinatur armata: quæ, ubi insulam advecta, & congressa est cum hostibus magnam eorum multitudinem sternens, ceteros sociorum finibus expulit: eosque interim à dirissima depressione liberatos hortata est, instruere inter duo maria trans Insulam murum, qui arcendis hostibus posset esse præsidio: sicque domum cum triumpho magno reversa est. Ad insulam murum, quem jussi erant, non tam lapidibus quam cespitibus construentes, utpote nullum tanti operis artificem habentes, ad nihil utilem statuunt. Fecerunt autem eum inter duo freta, vel sinus (de quibus diximus) maris per millia passuum plurima: ut, ubi aquarum munitio deerat, ibi præsidio valli fines suos ab hostium irruptione defenderent: cujus operis ibidem facti, id est, valli altissimi, usque hodie certissima vestigia cernere licet. Incipit fere millium spatio à monasterio Cebercurnig ad Occidentem, in loco, qui sermone Pictorum Penuahel, lingua autem Anglorum Penueltima appellatur, & tendens contra Occidentem, terminatur juxta urbem Alcluith. Verum priores inimici ultro, ut Romanum militem abiisse conspexerant, mox advecti navibus irrumpunt terminos, cæduntque omnia, & quasi maturam segetem obvia quæque metunt, calcant, transeunt. Unde rursum mittuntur Romam legati, flebili voce auxilium implorantes, ne penitus misera patria deleretur: ne nomen Romanæ provinciæ, quod apud eos tam diu*

claruerat,

claruerat, exterarum gentium import unitate obrutum vilesceret. Rursum mittitur legio, quæ imperata tempore Autumni adveniens, magnas hostium strages dedit: eosque, qui evadere poterant, omnes trans maria fugavit: qui prius anniversarium prædas trans maria, nullo obsistente cogere solebant. Tunc Romani nunciavere Brittonibus, non se ultra ob eorum defensionem cum laboriosis expeditionibus posse fatigari: ipsos potius monent arma corripere, & certandi cum hostibus studium subire, quod non ob aliam causam, quam si ipsi inertia solverentur, eis possent esse fortiores. Quinetiam qui & hoc sociis, quos derelinquere cogebantur, aliquid commodi allaturum putabant, murum à mari ad mare recto tramite inter urbes, quæ ibidem ob metum hostium factæ fuerant, ubi & Severus quondam vallum fecerat, firmo de lapide locarunt. Quem videlicet murum hactenus famosum, atque conspicuum, sumptu publico privatoque, adjuncta secum Britannorum manu, construebant. Octo pedes latum, & duodecim altum, recta ab Oriente in Occasum linea. Utrosque hodie intuentibus clarum est: quo mox condito, dant fortia regni populo monita: præbent instituendorum exempla armorum. Sed in littore Oceani ad Meridiem, quo naves eorum habebantur: quia & inde Barbarorum irruptio timebatur, turres per intervalla ad prospectum maris collocant, & valedicunt sociis, tanquam ultra non reversuri. Et paulò post. Quid plura? relictis civitatibus ac muro, fugiunt, disperguntur, insequitur hostis, accelerantur strages cunctis crudeliores prioribus. Sicut enim agni à feris, ita miseri cives discerpuntur ab hostibus: unde à mansionibus, ac possessionibus suis ejecti, imminens sibi famis periculum, latrocinio ac rapacitate mutua temperabant: augentes externas domesticis motibus clades, donec omnis regio, totius cibi sustentaculò, excepto venandi solatio, vacuaretur.

EX EPISTOLA GILDÆ.

Quos jussit construere inter duo maria trans Insulam murum, ut esset arcendis hostibus à turba instructus terrori civibusque tutamini. Et infra. Igitur rursum miseræ mittentes epistolas reliquiæ ad Ætium Romanæ potestatis virum, hoc modo loquentes: Ætio ter Consuli Gemitus Britannorum. Et post pauca querentes, Repellunt Barbari ad mare, repellit mare ad Barbaros. Inter hæc duo genera funerum aut jugulamur, aut mergimur: nec pro eis quicquam adjutorii habent.

LIBER QUARTUS.

CUM nostræ gentis historiam scribere aggrederemur, quo reliqua magis aperta legentibus essent, pauca visum est supra repetere: sed ea potissimum, quæ à fabularum vanitate abessent, & à vetustis rerum scriptoribus non dissentirent. Primum omnium constans fama est, quam plurima etiam indicia confirmant, Hispanorum multitudinem, sive à potentioribus domo pulsam, sive abundante sobole ultro profectam, in Hiberniam transmisisse: ejusque insulæ loca proxima tenuisse. Deinde, cum & aëris salubritas, & pabuli fœcunditas invitaret, paulatim complures, & propter seditiones domi, & exterorum injurias (quibus Hispania semper fuit obnoxia) quietioris vitæ spes & cupiditas eodem traxit: eoque facilius, quod ad insulam. jam à popularium suorum multitudine occupatam, tanquam ad alteram patriam se proficisci, sibi persuaderent. Stirps autem illa tanta sobole in terra hominum fœcundissima refloruit, ut jam, non Hiberniæ finibus contenti, in proximas etiam insulas minores frequenter emigrarent. Interea Scotis (id enim universæ genti nomen erat) per Æbudas insulas fines propagantibus, sed sine Rege ac certo imperio per cognationes tributim sparsis, appulit ad Hiberniæ littus classis Germanica, vel, ut scribit Beda, Scythica, eo rejecta tempestatibus, ut credibile est, quod nec liberos, nec uxores secum extulissent. Hi omnium rerum egeni, cum è longinqua navigatione nihil eis præter arma, superesset, à Scotisque, missis legatis, sedes peterent: responsum fuit, Se exiguas & infœcundas insulas ob agri penuriam occupare coactos, quas ne universas quidem, si eis cedere possent, suffecturas tantæ multitudini. Communis vero sortis misertos, hominibus sævitia fortunæ afflictis, nec genere (ut è sermone, & institutis apparebat) alienis, consilium, & ad efficiendum, quanta possent, auxilia daturos. Consilium autem erat, ut propinquam insulam Albium, & amplam & fœcundam, & multis in locis adhuc incultam, & propter incolarum, sicubi essent, ingenia, qui multis tum Regibus inter se inimicis parebant, infirmam peterent. In illis discordiis civilibus facile fore infirmiores fovendo, regionem amplissimam occupare. Sua ad id auxilia non defutura. Cum Æbudarum angustia, & res, ut tum erant, tenues facerent fidem.

Ger-

Germani (qui postea Picti à Romanis & vicinis gentibus sunt appellati) oram Germanico mari vicinam ingressi, pulsis incolis, qui & rari, & inter se discordes erant, magnam ejus oræ partem in suam ditionem redegerunt: brevique prima illa cum Scotis amicitiæ auspicia sequuti, conjugibus ab eis acceptis, in unam propè gentem coaluerunt. Ita enim effectum est, ut frequenti ultrò citròque commeatu, magna Scotorum multitudo vel ab affinibus adhuc infirmis retenta, vel domesticarum rerum penuria impulsa, vel charitate suorum, inter Pictos locum domicilio caperet. Picti primo affinium adventu læti, cum augescere paulatim multitudinem cernerent, formidare cœperunt, ne cum primum spem vires Scotis facerent, ipsi eis obnoxii redderentur, primo secretis coitionibus, deinde palam in conciliis fremere cœperunt, providendum, ne peregrini secum post miscerentur: rationemque ineundam, ut, quæ adesset, multitudo minueretur. Jactatus etiam vulgo rumor est, divinitus Pictis dictionem esse datam, fore, ut aliquando tota gens à Scotis deleretur. Hæ suspiciones in causa fuerunt, ut nationes ante amicissimæ seorsum habitarent: Scotique montanis in locis, & agriculturæ minus aptis (ut qui pecori pascendo, & venationibus magis dediti essent) se continerent: Picti agris fertilioribus secundum mare Germanicum colendis assuescerent: ac paulatim tot ante officiis necessitudo contracta, brevi in funestum prope civile bellum vertit. Levibus enim de causis, primum jurgiis, deinde injuriis inter homines feroces ortis, gravissimorum odiorum semina jacta videbantur. Hanc occasionem Brittones utriusque gentis inimici cum essent nacti, discordiarum faces admoverunt, & Pictis non poscentibus auxilium adversus Scotos offerunt. Id Scoti cum tractari sentirent, & ipsi adversus imminens discrimen non modo auxilium, sed Regem etiam peregrinum adsciscunt. Insulanorum duces cum penè pari dignitate essent, nec alter alteri cedere in animum induceret, accersitur cum copiis ex Hibernia Fergusius, Ferchardi filius, omnium Scotorum & consilio & manu primus habitus: & magno populi consensu Rex declaratur: atque exercitum ad aleam pugnæ, si sit opus, subeundam parare, jubetur. Eodem prope momento rumor ad Scotos Pictosque promanarat, Brittones ambigua consilia utrique genti juxta perniciosa agitare, ut victos pariter victoresque bello aggrederentur: & utrisque, vel ad internecionem cæsis, vel Albio expulsis, ipsi totius Insulæ potirentur imperio. Ea res utriusque gentis copias, consilii incertas, aliquot dies in castris

ſtris continuit. Tandem in colloquium ventum, & detecta Brittonum occulta fraude, de pace agi cœptum: eaque renovata, tres exercitus diverſi domum conceſſerunt. Britto conatu priore dejectus, alia fraude rem aggreditur. Immiſſis clam latronibus pecora Pictorum abigit. Res repetentibus reſpondet, juſtius à Scotis furtis & latrociniis aſſuetis, eas, quam à ſe repeti. Ita eluſa legatione, re infecta feciales dimiſſi. Enimvero ea jam aperta ludificatio videri. Itaque, cum fraudulenta conſilia ſe magis magiſque aperirent, recens contumelia vehementius, quam ex priore conatu ira reſidua, utriuſque populi animos inflammavit. Igitur exercitu, quantum poterant, coacto, duo Reges bifariam Brittonum fines ingreſſi, agris ferro flammaque late deformatis, cum ingenti præda domum revertuntur. Ad eam injuriam vindicandam, Britto Scotorum fines ingreſſus, ad Dunum uſque amnem penetravit, & minore longè damno, quam terrore, ea loca pervagatus, in ripa fluminis conſedit. Ferguſius enim, miſſis in montes locaque exercitibus inacceſſa liberis & conjugibus, rebuſque aliis, quæ agi aut aſportari poterant, ipſe aditus omnes obſervabat uſque ad Pictorum adventum. Caſtris tandem cum eis conjunctis, communicatoque conſilio, ſtatuunt bellum ducere, & in regione hoſtili, incurſione propè vaſta hoſtem conficere. At Coilus (id Brittonum Regi nomen erat) per ſpeculatores cauſa cunctationis intellecta, quinque millia hominum in loca editiora, ut ibi in inſidiis eſſent, præmittit: ipſe reliquum exercitum rectà in hoſtem ducere decrevit. Id quoque cum Picti reſciſſent, inito rurſus cum Scotis conſilio, antevertendum rati, ſtatuunt Brittonum caſtra de nocte aggredi. Igitur eductis copiis, Scoti à fronte, Picti à tergo invaſuri, ad hoſtem ante lucem perveniunt. Ibi Brittones fiducia incautos, & qui, ob ſuperiorum dierum cunctationem, hoſtes timere deſierant, adhuc ſemiſomnes obtruncant. Cecidit cum parte majore ſuorum in eo tumultu Coilus ipſe, regionemque, in qua pugnatum eſt, de ſuo nomine celebrem fecit. Ferguſio victore domum reverſo, Scoti ei poſteriſque ejus regnum jurejurando confirmarunt. Ipſe deinde, rebus in Scotia pacatis, ad comprimendas auctoritate ſua ſeditiones, in Hiberniam tranſiit: rebuſque ibi compoſitis, in reditu non procul evectus è portu, cui Rupes Ferguſii nomen eſt, coorta repentè tempeſtate, interiit, anno regni ſui viceſimo quinto. Adventum ejus in Albium, in ea tempora conjiciunt, quibus Alexander Macedo Babylonem cepit, trecenteſimo triceſimo ferè anno ante Chriſtum natum.

II. REX.

II. REX.

Fergusio defuncto, duo filii, sed nondum regni potentes, restabant, Ferlegus, & Mainus. Eo factum est, ut Phylarchis ad prodendum Regem coëuntibus, magna contentione res transigeretur, aliis jusjurandum jactantibus, quo adacti erant, regnum stirpi Fergusianæ se conservaturos: aliis, quanta domi forisque Rege puero instarent pericula, commemorantibus. Tandem, post longam disceptationem, ratio inita est, qua nec puer, ætate nondum regno matura, imperaret, nec jurijurando fraus fieret: ut videlicet Regum liberis nondum adultis, propinquorum, qui maximè videretur regno idoneus, is rerum summæ præficeretur. Eo mortuo, regni successio ad Regis superioris liberos perveniret. Hæc postea perpetuò lex valuit, per annos ferè CIↃ. XXV. usque ad Kennethum Tertium, de quo suo loco dicemus. Hac lege Feritharis, Fergusii frater, regnum est adeptus: atque annos quindecim eum honorem gessit, tanta æquitate & modestia, ut & cives justum Regem, & pupilli tutorem optimum eum experirentur. His artibus cum pacem foris, domi charitatem civium comparasset, propinquorum tamen ambitionem placare non potuit. Ferlegus enim, regnandi cupiditate jam dudum inflammatus, communicata re prius cum turbulentissimo quoque juventutis, ac rerum novarum avidissimo, patruum adit, & regnum paternum reposcit, quod ille non ut suum, sed ut fiduciarium tenebat. Feritharis adeò illo adolescentis importuno consilio non est perturbatus, ut, concione advocata, regnum ejerare paratum se esse ostenderet: multaque etiam de adolescentis laude adjecit. Regno autem sibi credito, quod mors propinqua esset ablatura, malle sponte cedere, & voluntate potius quam necessitate, pietatem erga propinquos colere. Sed tantum omnium fuit erga Feritharem studium, tantaque charitas, ut hanc præproperam in Ferlego regni cupiditatem non modo vultu, sed increpationibus, atque adeo clara totius concionis acclamatione, sint aversati. Patefacta vero per indices adversus patruum conjuratione, cum consilii detestabilis auctor supplicio gravissimo dignus haberetur, valuit tamen in Ferlego patris memoria & patrui præsentis gratia & preces, quo minus gravissimi sceleris cogitati morte pœnas lueret. Custodes tantum adhibiti, qui facta dictaque ejus omnia specularentur. Sed ille quamlibet brevis moræ ad spem animo conceptam impatiens, deceptis custodibus, cum paucis consciis, primum ad Pictos, deinde, cum ibi nullam rerum novandarum materiam

inveniret, ad Brittones confugit, apud quos vitam ignavam & perinde ignobilem egit. Feritharis vero paucos post menses, incertum morbo an fraude, est sublatus. Ejus mortis suspicionem superior ambitio scelusque detectum, & recens fuga sic auxit, ut Ferlegus omnium sententiis absens damnaretur, quintodecimo ferè post mortem patris anno.

III. Rex.

Ferlego damnato, Mainus frater ejus Scotorum Rex tertius creatur: vir patri & patruo, quam fratri similior. Is, pace cum vicinis confirmata, domi sublatis facinorosis, sacrorum ritus diligenter obeundo, tantam sibi justitiæ & pietatis opinionem paravit, ut eum lædere, summum nefas, tam cives quam peregrini existimarent. Hac sanctitatis opinione quàm armis tutior, postquam viginti novem annos imperasset, decedens, magnum sui desiderium apud omnes bonos reliquit.

IV. Rex.

Dornadillam habuit, & filium & regni successorem, & in æquitate colenda, patri similem: ceteris vitæ partibus disparem. Magnam enim temporis partem venationi dedit: id studium in pace decorum, & corpori salubre ratus, & ad robur militare confirmandum, maximè utile. Animum præterea voluptates maximè puras inde capere: & adversus avaritiam & luxuriam, ceteraque vitia, quæ ex ocio gignuntur, non modicè roborari. Hunc fama est, leges venaticas, quæ apud priscos Scotos hac ætate observantur, tulisse. Decessit octavo & vicesimo regni anno.

V. Rex.

Nothatum ejus fratrem populus regnare jussit, immaturo adhuc ad regendum, Reuthero ejus filio. Is imperium, quod ad eum diem fuerat moderatum & legitimum, statim in superbam dominationem convertit: civesque passim juxta summos & infimos, velut non in tutelam, sed prædam sibi datos, multatione bonorum, exilio, morte, omni denique suppliciorum genere ita afflixit, ut nihil ad summam immanitatem sibi reliquum faceret: ceteris metu torpentibus. Dovalus quidam è Gallovidia, homo ambitiosus, ex odio civium in regem locum crescendi datum ratus, cum sciret, sibi insidias ab Rege parari, facinus occupare statuit. Omnibus ad id satis comparatis, magna clientium & amicorum manu stipatus, ad Regem venit. Ei palam cædem nobilitatis, bonorum direptionem, publicamque servitutem cum exprobrasset, petit, ut tandem aliquando regnum, quod

quod gerere nesciat, hæredi legitimo restituat. Nothatus, præter expectationem ultrò conviciis petitus, de acerbitate pristina nihil remittens, respondit, se, quæ gesserit, jure regio gessisse: si quid durius patratum esset, non id Regis ingenio, sed civium contumaciæ tribuendum. His conviciis ira utrinque irritata, cum ad manus ventum esset, Nothatus à Dovalianis obtruncatur, postquam crudeliter & avarè viginti præfuisset annos.

VI. REX.

Reutherus à Dovali factione, sine populi suffragiis, Rex appellatur. Proceres, fama rei gestæ ad se perlata, etsi Nothatum quovis supplicio dignum existimabant, non probabant tamen exemplum. Multò etiam molestius ferebant, comitia regia sublata, & ad unius arbitrium lectionem amplissimi magistratus collatam. Neque id gratuitum facinus existimandum, quod adolescens oneri impar ad summum imperium esset evectus. Rem verè æstimantibus, satis apparere, Reuthero nomen imperii, Dovalo vires esse quæsitas. Neque sane publicè interesse, Nothatus an Dovalus præesset, nisi forté commodiorem sub eo vitam sperarent, qui privatus Reges interimeret, privatus privato sceptra daret, quam sub ejus imperio, qui non ante insanierit, quam potestatis viribus fretus, & armorum terrore permissu populi septus fuit. Nothati propinqui, cum hæc vulgo jactari audirent, in cœtus publicè omnium vicem indignantium se insinuantes, perfecerunt, ut bellum adversus Dovalum decerneretur: copiisque ducem Ferchardum, Nothati generum, præficiendum curant. Nec Dovalus pugnam detrectavit. Bis eodem die concursum. Dovaliani, etsi numero superiores, tamen fusi fugatique sunt. In fuga plures quam in prælio cæsi. Præter enim Dovalum factionisque principes, cecidit cum multis suorum Getus Pictorum Rex. Reutherus novus Rex captus est. Profuit ei ad veniam simplicior ætas, patris memoria, & Regii sanguinis respectus. Nec incruenta victoribus fuit pugna, cæsis, præter alios propè omnibus Phylarchis. Hic conflictus, Scotorum & Pictorum res in Britannia ita afflixit, ut qui supererant, ne prædæ Brittonibus forent, in loca asperiora incultaque, & in proximas insulas defugerent. Brittones enim, quam diu quæsierant, occasionem nacti, statim ad Bodotriam (is nunc Fortha est) nullo resistente, perveniunt. Deinde, ibi rebus pro tempore compositis, in Caledonios profecti, disjectis, qui se ibi congregaverant, regiones Pictorum campestres occuparunt: ibique præsidiis disposi-

tis, bellum confectum rati, domum reduxerunt exercitum. Interea reliquiæ Scotorum & Pictorum, quæ in montibus, silvis, aliisque locis impeditis restiterant, direptionibus pecorum & arcium præfectos infestabant, & ipsi quoque victitabant. Interim majore etiam manu ex insulis collecta, vicos urebant, & latius prædas agendo, agros plerisque in locis incultos reddebant. Brittones, sive domesticis dissidiis detenti, sive exercitum in loca vasta & impedita ducere, non satis tutum rati, cum obviam nulla majore manu irent, sua segnitie hostium aluerunt audaciam. His miseriis Scoti & Picti cum per duodecim annos fuissent afflicti, tandem nova sobole juventutis bellicosæ (utpote in tantis rerum angustiis duriter educatæ) aucti, nuntiis in omnes partes missis, mutuis adhortationibus confirmati, statuunt fortunam experiri. Reutherus igitur ex Hibernia in Æbudas, illinc deinde in Albium navigat: atque ad æstuarium, quem nunc lacum Briennum vocant, copias exposuit: & cum Getho Gethi filio, eodemque suæ uxoris fratre congressus, de summa belli deliberat. Optimum factu rati, ad hostem incogitantem atque imparatum ducere. Eum ubi primum obviam habuerunt, ita confixerunt atrociter, ut neutra acies è prælio læta discesserit. Ex eo, utrisque cladibus defatigatis, pax in aliquot annos fuit. Reutherus (sive, ut Beda vult, Reuda) in antiquam sedem Argatheliam concessit: Scotique diu ab eo Dalreudini appellati. Daal enim, Scotorum lingua, partem significat. Inde progressus, brevi regnum ad fines antiquos promovit: ac vicesimo sexto, quam regnare cœperat, anno decessit, Thereo filio è Gethi filia relicto.

VII. REX.

Is quia vix decem erat annorum, juxta legem de Regibus ordinandis jam pridem receptam, patruus ejus Reutha Rex fuit declaratus. Qui à bellis externis ocium nactus, populum primum malis efferatum, deinde victoria, etsi cruenta, insolentem, ad mitiorem cultum redigere conatus, multas sanctiones publicè utiles fecit: quarum non paucæ apud priscos Scotos adhuc manent. His artibus cum septemdecim annos imperasset, cum summa omnium reverentia & amore, seu valetudinis adversæ (quod ipse causabatur) tædio, seu propinqui sui Therei ambitiosum timens ingenium, multa de laudibus ejus habita oratione, populo ægrè permittente regno se abdicavit.

VIII. REX.

Thereus ei suffectus, primis quidem sex annis ita regnum gessit,

gessit, ut Reutha de eo recte vaticinatus fuisse videretur. Deinde non sensim, sed repentè ita in omnia flagitia præceps abiit, ut, nobilissimo quoque per calumniam sublato, facinorosi homines, amoto metu, totum regnum brevi latrociniis infestum fecerint. Phylarchi, deplorato statu publico, cum in eum animadvertere statuissent, ille, comperta conjuratione, ad Brittones confugit: ibique, reditu desperato, in summo contemptu & ignominia consenuit. Interea Conanus, homo prudens ac severus, Prorex electus, ab illo labefactata & concussa restituit: latrocinia compescuit: ac rebus, quoad potuit, compositis, in conventu publico, accepto nuncio de Therei morte, magistratu se abdicavit, duodecimo ferme anno, quam Thereus regnum inierat.

IX. REX.

Josina proximi Regis frater, rerum gubernaculo admotus, nihil in ullam partem gessisse memorabile fertur, nisi quod Medicos in honore summo habuit: quod, cum exularet in Hibernia cum patre, eis maxime familiariter fuisset usus. Brevi reliqua nobilitate in Regis mores eunte, factum est, ut multis sæculis nemo esset in Scotia illustriore loco natus, qui vulnerum curationem non teneret. Reliquarum enim partium medicinæ rarus erat tum usus apud homines, in summa parsimonia educatos, & magnis laboribus exercitatos. Decessit autem matura senectute, cum viginti quatuor annos regnum tenuisset.

X. REX.

Huic successit filius Finnanus, qui, paternis insistens vestigiis, nihil magis laboravit, quam ut civili & moderato imperio suos assuesceret: & benevolentia magis, quam armis, auctoritatem regiam tueretur. Ut autem radices tyrannidis recideret, decretum fecit, ne quid Reges, quod majoris esset momenti, nisi de publici consilii auctoritate, juberent. Cum triginta annos regnum tenuisset, civibus & peregrinis juxta carus, decessit.

XI. REX.

Nec ulla tamen res æquè desiderium ejus auxit, ac Dursti filii, qui ei successit, vita in omnia vitia projecta. Paternos primum amicos, ut molestos voluptatum suarum interpellatores, à se ablegavit, & corruptissimum quemque è juventute in familiarem consuetudinem ascivit: ac tum demum se totum epulis & Veneri dedit. Uxorem regis Brittonum filiam, comitibus prostitutam, abegit. Tandem, facta contra eum nobilitatis conjura-

juratione, velut è somno experrectus, cum neque domi quicquam tutum, nec foris exilio locum fidum prospiceret, quod peregrinis & civibus juxta invisus esset, optimum factu ratus, prioris vitæ simulare pœnitentiam. Ita enim, & se imperium retenturum, & de inimicis in tempore pœnas expetiturum. Igitur, primum revocata uxore, Brittones reconciliare conatus est. Civium primores ad se vocat. Gravissimo sacramento interposito, præteritorum oblivionem sancit. Flagitiosissimum quemque, velut ad supplicium servatum, in carceres conjicit: ac sanctè pollicetur, se nihil in posterum, nisi de primatum consilio acturum. His rebus ubi animi sinceri fidem fecit, concordiam ludis, conviviis, aliisque, quæ publica fert lætitia, celebrat: ac jam gaudio solutis omnium animis, nobilitatem frequentem ad cœnam vocat: eos, ubi incautos & inermes in unum locum conclusisset, immissis percussoribus omnes ad unum occidit. Ea calamitas non tam reliquorum animos metu repressit, quam iram languentem novis facibus accendit. Igitur coacto magno exercitu, cunctis, ad invisum portentum tollendum, conjurantibus, Durstus, omni alia spe præcisa, cum paucis flagitiosis, quos metus communis pœnæ, ob superioris vitæ scelera, aggregaverat, prælii fortuna tentata, occisus est, postquam novem annos regnasset. In omnium ordinum tam justo adversus eum odio, tamen hoc regio nomini & majorum memoriæ tributum est, ut defuncti corpus in monumenta majorum inferretur.

XII. REX.

In comitiis regiis magna fuit inter proceres contentio, aliis censentibus, juxta sacramentum Fergusio præstitum, veterem esse morem servandum, aliis metuentibus ne, si quem è Dursti propinquis facerent Regem, vel similitudo morum eum ad flagitia, vel sanguinis propinquitas ad ultionem impelleret. Tandem Evenus Dursti frater patruelis, & vitæ superioris commendatione, & insigni adversus tyrannum vivum odio commendatus, è Pictis, ubi, Durstum perosus, sponte exulabat, ad regnum magno consensu vocatus est. Is primus creditur, cives in suum nomen sacramento adegisse: qui mos à Phylarchis nunc quoque servatur. Evenus omnium primum, ut mores à superiore Rege corruptos formaret, adolescentes ad antiquam in victu, vestitu, & in consuetudine quotidiana parsimoniam revocavit. Ita firmiores ad militiam, & minus domi turbulentos ratus futuros. Omnes regni sui partes diligenter perlustravit: jus cum summa moderatione dixit; & sontes, pro modo delictorum, puni-

vit.

vit. Pictorum Regem adversus Brittones auxiliis juvit: inter quos pugnam longè pertinacissimam nox diremit, adeo incerta victoria, ut pari clade, ac perinde metu uterque exercitus affectus discesserit, Brittones domum, Scoti & Picti in montes proximos: qui postridie è superiore loco animadversa hostium fuga, spolia legerunt: ac se pro victoribus gerentes, exercitus domum reduxerunt. Hostibus repressis, Evenus iterum ad pacis opera se convertit: ac ne molestum esset Regibus, toties regiones omnes (ut tum mos erat) ad jus dicendum obire, judices ordinarios, regno in conventus diviso, juri dicundo præfecit. Delatores item instituit, qui noxios deferrent. Id munus, vitio deprehenso, incertum lege ne sit abrogatum, an sponte abolitum. Decimo nono regni sui anno mortem obiit. Gillo filio notho, eodemque vafro & regni cupido post se relicto.

XIII. REX.

Supererant è legitima Regum stirpe proximi, Dochamus & Dorgallus, Dursti filii, iidemque gemini. Inter eos, cum discrimen ætas non faceret, fœdum de regno certamen ortum, Gilli etiam fraude vehementius accensum est. Cum res ad arbitrium propinquorum relata esset, ibi, præ pertinaci factionum studio, nihil decerni potuit. Gillus, qui auctor utrique fuerat, ut alter alterum tolleret, cum occulta consilia parum procederent, procerum & propinquorum primis, ut controversias finirent, in unum locum coactis, per homines idoneos seditióne subitò excitata, utrumque interimendum curat. Deinde velut ipse petitus foret insidiis, implorata omnium, qui aderant, fide, in Evonium locum ab Eveno communitum profugit. Eo præsidio cum parte nobilitatis & hominibus sui sceleris conscii occupato, è superiore loco multa de fratrum temeritate & pertinacia ad populum frequentem concionatus, multa adversus cædis auctores locutus, tandem subjecit, se ab Eveno, non modo rerum domesticarum sed etiam regni, donec novus Rex eligeretur, curatorem relictum. Hæc qui audiebant, etsi falsa rebantur, tamen, cum eum firmis præsidiis munitum viderent, metu gravioris periculi, sacramento incunctanter adacti, eum Regem dixerunt. Ille etsi consensu populi utcunque expresso regnum sibi confirmaverat, tamen superstitibus Dursti posteris nunquam se tutum ratus, animum ad nepotes ejus tollendos adjecit. Erant autem Lismorus, Gormacus & Ederus è Dochamo Dursti filio geniti. Hi cum in Manna insula educarentur, Gillus ipse, ad eos reducendos, profectus, duos majores natu omni

honoris & humanitatis ſpecie proſecutus, in Albium ſecum abduxit: ut apud ſe (quemadmodum ſimulabat) Regii pueri regio cultui aſſueſcerent. Cum Edero, qui minimus erat, milites, præſidii obtentu, reliquit, quibus occulta dederat mandata, ut ſtato die puerum interficerent. Sed, cum Gilli ingenium omnibus eſſet notum, nutrix fraudem ſuſpicata, alumnum clam ſublatum, nocte in Argatheliam tranſmiſit: ac, nequicquam ad cædem eum quærente Gillo, aliquot annos occulte in ſpelunca educavit. Ille non modo fratres pueri natu majores, ſed milites etiam cuſtodes occidit. Ipſum vero Ederum, cum falſus rumor in Hiberniam delatum pervulgaſſet, quærere deſiit. Sed nec, nepotum Durſti cæde perpetrata, ſatis tutum adhuc ſe arbitratus, quamdiu quiſquam è Regia ſtirpe ſupereſſet, omnes propinquos familiareſque interimendos curavit. Proceres, qui moleſtè præſentem rerum ſtatum ferebant, & pejora metuebant, conjuratione clam facta, tanto ſilentio rem texerunt, ut Gillus prius geri, quam parari bellum, ſenſerit. Cum exercitum contra rebelles cogeret, ſenſit, quam fluxa fides hominum erga ſceleratos eſſet. Nam & pauci ad eum convenerunt, & hi fere, qui, propter ſuperioris vitæ flagitia, pacem timebant. Itaque ſuis diffiſus, relicto exercitu, piſcatoria navicula in Hiberniam fugit. Scoti, ne legitimo carerent imperio, Caduallum conjurandi principem, copiis hoſtium in fidem receptis, Proregem creant. Is cum Gillum, facinoroſos undique cogentem, bellum renovare velle intelligeret, eum, antequam copias majores colligeret, perſequi, quocunque fugeret, decrevit. Primum in Æbudas inſulas navigavit. Ibi Ederum, unum è Durſti progenie ſuperſtitem, ad ſe adductum, liberaliter inſtituendum dedit. Gillus audito ejus adventu, rurſus in Hiberniam abiit: proceribus ejus gentis magna ſpe præmiorum ſolicitatis, in primis ſi ſe reducerent Æbudas, iis ſe donaturum. His pollicitationibus magnum exercitum confecit. Caduallus, cùm rebus omnibus ad trajectionem paratus eſſet, propè de curſu revocatus eſt, ut ſe ſuſpicione regni falſa liberaret.

XIV. REX.

Primum omnium Evenum, præclara fama virum, Dovallo Finnani Regis fratre genitum, populi ſuffragiis Regem creandum curat. Is, accepto magiſtratu, loca hoſtibus opportuna ac maximè maritima, firmis præſidiis communit, ne ſubiti hoſtes poſſent impunè exſcenſiones facere. Gillus, id cum reſciſſet, & ipſe mutato conſilio, in illam inſulam navigat. Ibi cum omnia

late

late ferro flammaque vastasset, in Hiberniam rediit. Evenus, ut belli fontem exhauriret, magnum eo exercitum, duce Caduallo, mittit. Nec Gillus certamen detrectat. Sed a suis, magis prædam quam ducem secutis, destitutus, veste mutata, in propinquum nemus fugit, paucis è tanto numero eum comitantibus. Reliquus exercitus à sociis & duce proditus, se Caduallo dedit. Gillus, post prælium diu quæsitus, tandem in antro obscuro repertus, trucidatur tertio quam regnum occupaverat anno. Caput relatum ad Caduallum. Eum, rebus feliciter gestis ex Hibernia redeuntem, non eadem fortuna excepit. Majorem enim exercitus partem cum omni præda, fœda tempestate vexatus, amisit. Unde tantum concepit mœrorem, ut non adeo diu post, ægritudine animi confectus, interierit: Rege frustra consolante, ac res præclarè bello gestas laudante, adversa in fortunæ sævitiem conferente. Rex novus hoc rerum successu clarus, pacem cum Pictis renovavit: & Gethi tertii Pictorum Regis filia in matrimonium accepta, eam confirmavit. Sed hanc publicam lætitiam subitus Orcadensium in Albium exscensus interpellavit. Eos repentè Rex aggressus, ex agris ad montes, è montibus ad mare compulit. Ibi trepidantes, & in conscendendo turbatos adortus, penè ad unum concidit. Belus eorum Rex, desperata salute, sibi manum intulit. Evenus, bello defunctus ad pacis opera conversus, duo emporia locis commodis instituit: utrique ab amnibus præterfluentibus indita nomina Ennerlothea & Ennernessa. Enner enim prisci Scoti vocant locum, quo naves appellere possunt. Æbudas, longa bellorum licentia tumultuantes, sublatis inter incolas discordiis, pacavit. Brevi deinde post, cum septemdecim regnasset annis, mortem obiit.

XV. REX.

Suffectus ei Rex est Ederus, Dochami filius. Is cum pace domi forisque parta frueretur, ac venationibus (ex vetere gentis consuetudine) indulgeret, subito affertur, Bredium insulanum, Gilli tyranni propinquum, magna cum classe appulisse, ac latè prædas agere. Adversus hunc tumultuario repentè exercitu ducto, noctu hostium castris quanto potuit cum silentio, præteritis, stationem navium aggressus, parvo negotio nec opinantes in suam potestatem redegit: custodibus occisis, classem incendit. Mane in hostes duxit: ac pari negligentia ibi inventa, primo tumultu incompositos fudit. Multi inter cunctationem pugnæ ac fugæ cæsi: reliqui ad mare propinquum, interclusa fuga, capti, & laqueis strangulati. Præda, dominis agnoscentibus reddi-

 ta.

ta. Similem tumultum ex eisdem insulis, post aliquot annos, ejusdem Gilli alius propinquus excitavit, qui similem quoque habuit exitum, deleto exercitu, classe incensa, præda recuperata, ac dominis reddita. Ita pace ubique parta, senex octavo & quadragesimo imperii anno, morbo est extinctus.

XVI. REX.

Huic successit Evenus tertius, indignus optimo patre filius: qui non contentus centum è nobilitate concubinis, ni suam spurcitiem, latis legibus, in vulgus proderet. Tulit enim, ut cuivis liceret, pro opibus quot alere posset, uxores ducere: ut Rex ante nuptias sponsarum nobilium, nobiles plebeiarum prælibarent pudicitiam: ut plebeiorum uxores cum nobilitate communes essent. Hanc flagitiosam ejus nequitiam secutæ sunt (ut ferè solent) comites luxuria, crudelitas, avaritia. Nam, cum ad sumptus opes non suppeterent, opulentiores, confictis causis, rapiebantur ad supplicium, & commercio Regi cum furibus inito, furandi summa erat impunitas. Ita, quam gratiam ab adolescentia corrupta, ex promiscuæ libidinis permissione, speraverat, eam truculentia & rapacitate amisit: & conjuratione nobilitatis facta, sensit, quam infida malorum esset societas. Nam, cum primum in aciem ventum est, à suis destitutus, vivus in hostium manus venit, ac in custodiam publicam conjectus est. Cadallano, qui pro Rege ei suffectus erat, rogante de pœna ejus, in perpetua vincula est damnatus. Ibi quidam ex inimicis, priorum offensarum memor, è cæde Regis vel procerum gratiam, vel saltem impunitatem sperans, eum noctu in carcere strangulavit, cum jam septem annos regnasset. Ejus facinoris auctor, fracta gula, pœnas luit.

XVII. REX.

Secutus est Metellanus Ederi propinquus, non minus, ob virtutes egregias, omnibus carus, quam Evenus fuerat, ob vitam flagitiosè actam, invisus. Ea res tamen ei apud omnes peperit auctoritatem, ut eo imperante perpetua fuit foris pax, & domi tranquillitas. Hoc unum ad summam felicitatem ei defuit, quod, nobilitatis in libidinem proclivis pertinacia impeditus, leges Eveni spurcas abrogare non potuerit. Obiit mortem, anno regni sui tricesimo.

XVIII. REX.

Eo sine liberis defuncto, regnum delatum est ad Caratacum, Cadallani filium, generis Regii juvenem. Is, inito statim regno, Æbudas à morte proximi Regis tumultuantes, non sine labore

compe-

compescuit: nec temerè tamen crediderim, quod nostri scriptores, Orosium, Eutropium, & Bedam secuti, tradunt, Orcadas, eo imperante, à Claudio Cæsare superatas: non quod difficile existimem, paucas insulas in sævissimo mari disjectas, à paucis incolis & inermibus habitatas, singulas aggredi, & cum mutuis auxiliis se tueri non possent, omnes vincere. Nec quod incredibile putem, in eam expeditionem classem à Claudio missam, homine (ut inquit Orosius) qui bellum ubique & victoriam undecunque quæreret: sed quod Tacitus affirmet, ante Julii Agricolæ adventum, eam Britanniæ partem Romanis omnino incognitam fuisse. Caratacus regnum annos viginti tenuit.

XIX. REX.

Ei successit Corbredus frater. Is quoque Insulanos, qui, omnibus fermè interregnis spem novarum rerum secuti, novos motus ciebant, multis expeditionibus attrivit: latrones, in plebem grassantes, extinxit: & pace ibi constituta, in Albium reversus, totamque Scotiam pervagatus, labefactata bello restituit, ac decimo octavo regni anno decessit.

XX. REX.

Conventus procerum, præterito ob immaturam ætatem Corbredi filio, Dardannum Metellani nepotem regnare jussit. Nemo ante hunc majore cum expectatione regnum iniit: nemo spem de se conceptam vehementius fefellit. Ante susceptum magistratum, multa liberalitatis, temperantiæ, & fortitudinis dedit exempla: initio imperii medium se Regem gessit: triennio vix exacto, in omnia vitiorum genera præceps abiit. Probos & prudentes viros, qui patri à consiliis fuerant, quod ejus adversarentur nequitiæ, ex aula expulit. Adulatores & novarum voluptatum inventores in præcipuo habebat honore. Cardorum propinquum suum, qui juri & æquitati administrandæ præfectus fuerat sub Rege superiore, molestum suarum voluptatum interpellatorem, occidit. Atque intra paucos dies plerique alii, divitiis aut virtute præstantes, alius alia fraude circumventi periere. Tandem, ut metum successoris sibi demeret, Corbredum Galdum, genere propinquum, fratresque ejus in spem regni liberaliter educatos, tollere decrevit. Negotium eos necandi datur Cormoraco cuidam, ex intimis familiaribus. Is magnis muneribus donatus, & promissis oneratus, ad scelus perpetrandum dimissus: sed rem incautius aggressus, à Galdi comitibus, strictam sicam tenens, est comprehensus: ac in jus ductus, tormentis adhibitis auctorem totiusque conjurationis seriem confessus, sta-

tim

tim occiditur. Hoc facinore vulgato, magno consensu in Regem conjuratur: cæsisque statim turpium voluptatum, quos nancisci poterant, ministris, ad ipsum mali caput viam affectant. Interea Conanus, unus ex assentatorum grege, obscuro quidem loco natus, sed cui omnium rerum apud Regem maxima erat fides & auctoritas, collecta manu, proceribus obviam ire ausus, à suis deseritur, & captus, vitam laqueo finit. Multitudo jam Galdum ducem nacta, Dardannum latebras spectantem, & inter prendendum manum sibi inferre conantem, ad eum perducit. Ibi statim mori jussus. Capite defuncti ad ludibrium proposito, corpus in cloacam projectum, cum regnasset annos quatuor.

XXI. Rex.

Huic successit Corbredus secundus, cognomento Galdus, & suarum virtutum tirocinio, & patris optimi memoria, & indole præclara proceribus ac plebi juxta carus. Sunt, qui, hunc Galgacum à Tacito appellari, existiment. A Scotis cognomen ei Galdi est additum, quod apud Brittones educatus fuisset. Scoti enim vetere consuetudine advenas Galdos vel Gallos, velut Germani Wals, appellare solent: qua de re alibi plura diximus. Hic maximam de se spem conceptam auxit. Profectus ad insulas, Sciam & Leogum, non minore prudentia quam severitate motus jam pridem ortos, & ignavia Dardanni auctos compescuit. Latronum duces interemit: ceteris, pœnæ metu, vel sibi consciscere exilium, vel ad opera rustica redire coactis. Hic, opinor, primus Regum Scotorum signa cum Romanis contulit, imperio eorum paulatim se ad fines ipsius propagante. Nam Petilius Cerialis, primus Brigantium vires fregit: & ejus successor Julius Frontinus Silures vicit. Ad has gentes, non adeo longe à Scotorum & Pictorum finibus positas, non abhorret à vero, missa fuisse auxilia. Successit superioribus Julius Agricola: qui, superatis Ordovicibus, Monaque insula in potestatem redacta, cum ad angustissimam Britanniæ partem venisset, ratus, non magnum sibi ad insulæ finem spatium superesse, animum ad totam perdomandam adjecit. Tertio igitur imperii anno, proximas Pictorum & Scotorum regiones, populando percurrit, donec ad Taum amnem pervenit: quamvis afflicto tempestatibus exercitu, spatium tamen ponendis idoneo loco castellis habuit: quæ res & consilia hostium vana reddidit, & vires fregit: Antea enim, homines ad omnium malorum patientiam indurati, quæ æstate amiserant, hieme, legionibus per hiberna dispersis, recuperabant: ac plerunque castella non satis munita expugnabant. Tum vero, solertia Agricolæ in

castellis

castellis ponendis, & diligentia in muniendis, annuis copiis in singula conjectis, artes eorum frustrabantur. Quarto imperii anno, perspecto, quam brevi spatio Bodotriæ & Glottæ æstuaria dirimantur, ac, loco præsidiis firmato, regiones in Hibernicum mare versas depopulatus est. Quinto anno, classe in Oceanum immissa, multis in locis exscensiones fecit, ac populationibus maritimam oram infestavit, littoraque Hiberniam spectantia præsidiis munivit, non modo in usum præsentem, sed etiam ut in Hiberniam illinc facilius trajiceret. Hac Agricolæ prudentia Scoti & Picti in angustum angulum conclusi, & à Brittonum commercio seclusi, ad ultimum sese periculum comparabant. Nec segnius Agricola, classe circumire jussa, ad extrema insulæ exploranda, & ipse trans Bodotriam ducto exercitu, in Caledonios tetendit. Ibi jam hostes (ut in ultimum discrimen) parati, castella quædam Romanorum oppugnare aggressi, tantum intulerunt terroris, ut plerique & multitudinem, & ex desperatione pertinaciam timentes, consulerent, cum exercitu retro in pacatiora loca revertendum. Verum dux propositi certus, cum hostes pluribus agminibus adventare audisset, & ipse tripartito adversus eos duxit: quæ res ei penè exitio fuit. Hostes enim ejus, intellecto consilio, universi unam legionem de nocte oppugnare aggressi, cæsis vigilibus, paulum abfuit, quin castra caperent. Sed adventu reliquarum legionum impediti, cum usque ad lucem acriter dimicassent, tandem victi, in loca impedita refugerunt. Hæc ferè septimo expeditionum anno gesta. In proximam æstatem utrique se ad ultimam dimicationem parabant: Romanis in ea victoria spem finiendi belli collocantibus: hostibus de libertate, de vita, de omnibus quæ chara & sancta solent esse hominibus, decertaturis. Ac superioribus prœliis se rati, arte potius quam virtute victos, ad Grampii montis radices, locò paulùm editiore, Romanorum adventum opperiuntur. Ibi cruento prœlio congressi, cum diu incerto Marte pugnassent, tandem Caledoniorum fortissimo quoque cæso, victa pertinacia, in loca tutiora secesserunt. Neque quisquam dubitabat, quin Agricola totam Britanniam armis pacaturus esset, nisi à Domitiano, non ad honorem ostentatum, sed ad necem revocatus fuisset. Sub discessum ejus, Romana castra seditione laborarunt: & Scoti Pictique, paulum hac occasione recreati è latebris prodire cœperunt: & cum nec parem ducem, nec eandem disciplinam apud Romanos sensissent, legatis passim dimissis non modo populariium animos, sed etiam Brittonum tentare sunt aggressi. Ac primum,

mum, levibus præliis resumpta audacia, jam præsidia oppugnare, & acie structa, certaminis aleam experiri non dubitabant. Hac ratione, Romani ex agris eorum expulsi, cum Brittonibus de veteri provincia Marte ambiguo decertabant. Galdus, ab armis ocium nactus, regiones diligenter obeundo, veteres dominos in agros bello vastatos reduxit: in vacua milites misit: & latrociniis cohibitis, dissidia cum Pictis orientia composuit. Tandem, non minore apud hostes quam cives gloria clarus, decessit anno, quam regnum suscepit, tricesimo quinto.

XXII. REX.

Patri optimo suffectus Luctacus, filius flagitiosissimus: qui, spreto majorum consilio, se totum vino & scortis dedit. Nullam ab ejus libidine, vel propinqua cum ipso cognatio, vel reverentia legum, vel majorum aut maritorum respectus vendicabat. Accessere ad hæc, inhumana crudelitas, & inexplebilis avaritia. Juventus quoque, in pejora proclivis, facilè in regios mores degeneravit. Igitur cum passim omnia stupris, rapinis & cædibus contaminaret, nec unus quispiam ejus impotentiæ obviam ire auderet, tandem, conventu primorum facto, cum liberius coargueretur, & principes, tanquam seditiosos, ad supplicium rapi juberet, concursu multitudinis, una cum scelerum administris fuit occisus, vix finito tertio regni anno. Datum autem honori patris, ut in sepulchrum majorum cadaver inferretur. Ceterorum corpora insepulta projecta.

XXIII. REX.

Mogaldus deinde Rex electus, Galdi ex filia nepos, initio imperii optimis regibus par: senior facilè vitiorum contagio, in avunculi mores abiit. Principio, ut vitiosis superioris Regis institutis, mores publicos fœdantibus, facilius mederetur, pacem cum vicinis coluit: ceremonias veteres, incuria neglectas, restituit: ministros flagitiorum ex aula expulit: atque ad consilia seniorum omnia, more prisco, revocavit: quæ res ei & omnium popularium amorem, & apud vicinas nationes peperit reverentiam. Rebus domi compositis, Rex ad studia belli conversus, Romanos regni sui finibus prohibuit, & Pictos auxiliis ab eorum injuria defendit: & eorum auctoritatem aliquot secundis præliis apud Brittones ita imminuit, ut & ipsi, spe libertatis recuperandæ erecti, multis in locis arma sumpserint. Eam spem auxerat, quod Adrianus Julium Severum virum acrem, & rei militaris peritum, è Britannia in Syriam, ad componendos Judæorum motus, transtulerat. Igitur Adrianus, tumultu magis ac magis

gis gliſcente,è Galliis in Britanniam tranſiit. Sed ut erat pacis quam belli ſtudioſior, magiſque tueri parta, quam limites imperii proferre cupiebat, cum Eboracum veniſſet, agroſque ulteriores omni belli clade vaſtatos comperiſſet, ut rem propius inſpiceret, ad Tinam amnem caſtra movit. Ibi à ſenioribus, qui Agricolam ſecuti, propè ad ultimos Britanniæ fines penetraverant, edoctus, in reliqua Inſula perdomanda plus laboris quam emolumenti fore, vallo & foſſa inter Tinæ & Eſcæ fluminum æſtuaria per octoginta millia paſſuum ducto, Scotos & Pictos à provincialibus excluſit: ac ſtatu provinciæ ordinato,in continentem rediit. Hujus valli cum adhuc pluribus in locis extent veſtigia, miror, à Beda mentionem penitus omiſſam, præſertim cum è Latinis, Ælius Spartianus in Adriano, è Græcis, Herodianus in Severo meminerit. Nec enim mihi perſuadere poſſum, in eo fuiſſe Bedam errore, qui pleroſque adhuc tenet, hoc vallum, non ab Adriano, ſed à Severo fuiſſe factum. Hac ratione Romana provincia pacata, & vicinorum excurſionibus cohibitis, diu pax utrinque fuit: Britannis ocium libenter amplectentibus, & Scotis Pictiſque agrum vicinum, velut prædam oblatam, inter ſe dividentibus. Sed eadem pax, præterquam quod deſidia & ocio vires corporis fregit, etiam, voluptatum blandientibus jam tum illecebris, animi robur emolliit. Itaque adverſus arma hucuſque invictus Mogaldus, avitæ gloriæ oblitus, in vitia præceps abiit: ac præter alia facinora fœda,& publicè pernicioſa,legem iniquiſſimam condidit, ut damnatorum bona fiſco addicerentur, nullam in partem liberis & uxoribus admiſſis. Eam legem etſi omnibus iniquam,& inhumanam & tum intelligerent,& nunc intelligant, tamen à fiſci procuratoribus, qui Regum cupiditatibus lenocinantur, hac etiam ætate defenditur. Mogaldus, ſuis vitiis nobilitati & vulgo juxtà inviſus, cum eorum conjurationi par eſſe non poſſet, cum uno & altero comite latebras & fugam circumſpiciens, deprehenſus interficitur, poſtquam triginta ſex annos regnaſſet, circiter Antonini Pii annum VI.

XXIV. REX.

Hunc ſecutus eſt filius Conarus, qui, ab ſceleſto initio exorſus, regnum flagitioſiſſimum infelici exitu clauſit. Nam non modo conſcius, ſed etiam particeps conjurationis in patrem fuit. Sed ad occultanda initio vitia, bellum commodè ei incidiſſe videbatur. Vallo enim Adriani ſuperato, Brittones magnam hominum pecorumque vim abſtulerant. Conſilio igitur communicato, & exercitu cum Pictis juncto, pluribus locis val-

lum

lum transcendunt. Brittonumque agros latè populantur: ac demum cum hoste congressi, magno & cruento prælio cum Romanis & Brittonibus confligunt. Utrinque propè par clades pacem in proximum annum præstitit. Romanus, quia non vicerat, sibi pro victo videri. Igitur suis copiis attritis, & Brittonibus, quos ex ipsius calamitate in spem libertatis videbat erectos, non satis confidens, supplementum ab Antonino Pio petit: culpam violatæ pacis in Scotos & Pictos, acceptæ cladis in Brittones confert. Missus ab Imperatore legatus, Lollius Urbicus, hostes magno prælio victos submovit, ac vallum denuo instauravit. Deinde per annos complures, velut tacitis induciis, ab armis est cessatum. Romanus enim satis habebat, castris in propinquo positis, hostem populatione prohibere: & Conarus, qui nihil in bello, præter licentiam, amabat, domum, ut se totum voluptatibus per ocium immergeret, properabat. Ibi statim vitia, quæ ad hominum studia concilianda cælaverat, se prodiderunt. Hac arte regnum sibi conciliatum ratus, à majoribus magno labore parta, luxu & libidinibus ita profudit, ut brevi ad extremam redigeretur inopiam. Igitur conventu habito, multa de magnificentia regibus necessaria locutus, & de inopia publica conquestus, splendoris & elegantiæ honestis nominibus vitia sua tegens, vehementer petere institit, ut censu habito, pro rei familiaris modo tributum indiceretur. Ea oratio cum ad omnium aures ingrata accideret, responsum est, rem esse majoris momenti, quam ut in præsentia expediri posset. Brevi tempore, ad consultandum, impetrato, cum singulorum sententias exquisissent, intellectum est, novum hoc infinitæ pecuniæ aucupium non à primoribus, sed ab adulatione aulica fuisse inventum. Statuunt Regem, ut parum ad regendum idoneum, in custodia habendum, donec, eo regnum ejerante, alium substituant. Postridie revocatis, qui primus rogatus est sententiam, asperè in priorem Regis vitam invectus, longa oratione docuit, non lenones, parasitos, symphoniacos, & meretricum greges instrumentum esse regni: quippe in bello inutiles, in pace molestos, sumptuosos, infamiæ & dedecoris plenos. Falsam esse querelam, Regias opes sumptibus esse impares: quippe quibus tot superiores Reges, bello clari, & formidabiles hostibus, in pace honestè & splendidè vixerint. Quod si cui patrimonium publicum angustius videatur, non è civium direptione, sed è parsimonia domestica, quod deest, supplendum. Sumptuum cuique modum, non ad cupiditates, quæ infinitæ sunt, sed ad census mensuram & necessitates naturæ componen-

ponendum. Itaque, se censere, nebulones illos, in quos collatum erat patrimonium publicum, & quorum causa Rex tot homines honestos afflixerit, bonis exuerit, trucidarit, cogendos: ut, quæ per injuriam aliorum adulando pararint, jure, nec sine cruciatu, rependant. Regem in custodia interim habendum, dum alium sufficiant, qui non modo assuescat ipse, sed alios exemplo doceat, more patrio, parcè & duriter vivere: & disciplinam à majoribus acceptam ad posteros transmittere. Hæc oratio, ut erat aspera, auribus, liberam audire vocem insolentibus, visa est asperior. Itaque Rex non leviter animos commotos inflectere & sedare annixus est, sed ferocibus minis vehementius inflammavit, & penè efferavit: interque altercationem & jurgia orto tumultu, Rex, injecta ab astantibus manu, in cellam cum paucis includitur. Aulici, pravorum consiliorum auctores, statim ad supplicium ducuntur, & ne major aliquis motus oriretur in populo vinculis imperii soluto, Argadus homo nobilis fit Prorex, dum populus ad novum Regem prodendum coëat. Is, quanquam initio statum publicum, æquitate summa rem administrando, composuisset, & magnam hac moderatione laudem esset assecutus, tamen, corrupto rebus prosperis animo, brevi propè omnem vitæ superioris existimationem amisit. Intestinas enim seditiones fovendo, & externis viribus auctoritatem suam confirmando, junctoque cum primoribus Pictorum hospitio, ut uxore inde sumpta, filiabusque ibi elocatis, facilè apparebat, eum viam ad regnum præstruere. Hæc cum ei in conventu objicerentur, graviterque increparetur, quod tam citò degenerasset, atque ille, quæ objiciebantur, cum vera esse cognosceret, totus pudore confusus, in lacrymas prorupisset, ac ubi primum loqui potuit, cum objecta crimina purgare non posset, ad misericordiam conversus, pœnam deprecatur. Id si impetret, se brevi curaturum, ut quod per errorem peccasset, virtute & industria corrigeret. Hæc humi projectus cum suppliciter oraret, ira in misericordiam versa, proceres eum attollunt, & in imperio perseverare jubent: ab eoque petunt, ut ipse sibi pœnæ moderator esset: satis enim illis sumptum videri supplicii, si vere & ex animo superiorum eum pœniteret. Ex illo die, Argadus, hominibus prudentissimis convocatis, nihil, nisi de eorum consilio, transigebat, multa in suo magistratu utiliter in publicum constituit. Illud autem in primis, quod judicum provincialium licentiam cohibuit: vetuitque ne sine discrimine de quovis delicto pronunciarent. Facinorosis sublatis, aut coërcitis, mores, diuturna licen-

tia corruptos, non modo pœnis legum, sed vitæ quoque suæ exemplo emendavit. Inter hæc Conarus decimo quarto regni anno, partim mœrore confectus, partim adversa valetudine afflictus, in custodia impuram vitam finivit.

XXV. REX.

In ejus locum surrogatus Ethodius, ex Mogaldi sorore natus, ilico in conventu Argadum magnis laudibus ornavit, honoribus prosecutus est, & amplis præmiis donavit, summamque rerum omnium potestatem secum ei detulit. Cum de more omnes regni sui regiones perlustraret, in Æbudas trajecit. Missus ad pacis turbatores Argadus, brevi comprehensos ad Regem perduxit. His motibus compositis, cum in Albium redisset, Insulani præsenti metu liberati, & falsis de bello externo rumoribus inducti, & supplicio noxiorum magis irritati, quam suppressi, iterum tumultuari cœperunt. Ad eos coërcendos, misso rursus Argado, cum hic Pictorum, illi Hibernensium auxiliis freti essent, nulla mora pugnæ facta est, in qua Argadus, circumventus insidiis, interiit. Ea calamitas, ceteris rebus omissis, illo Regem traxit: qui levibus, per occasiones, præliis & assiduis incursionibus ita Insulanos afflixit, ut (cum viribus minus possent) quo loci commoditate tutiores essent, in vallem rupibus præruptis undique cinctam, in quam unus angustus ferebat aditus, se conjecerint. Ethodius loci vitio perspecto, custodiis ad idoneos exitus dispositis, fossam & vallum ante fauces objecit: atque ita ad extremam omnium rerum penuriam eos perduxit, ut, malis coacti, tandem sui arbitrium Regi permitterent. Datæ nihil recusantibus conditiones, ut ducenti, quos Rex ederet, una cum duce dederentur: reliqui, traditis armis, ad sua quisque remearent. Deditorum, quod statim repræsentatum est, supplicium propè novam seditionem concitavit. Vulgus enim adeo, indignitate spectaculi tam fœdi, exarsit, ut cum armis carerent, lapidum temerè objacentium jactu regios incesserent. Is quoque tumultus non sine multa cæde compressus est. Ethodius, pace ubique parta, dum juris dicundi causa, omnes regni fines obit, & ocium venationibus oblectat, multas venaticas leges fecit, quarum magna pars adhuc servatur. Cum de more procerum Scotorum, fidicinem ex Hibernia in cubiculo suo pernoctantem haberet, ab eo noctu occisus fuit, in ultionem cujusdam propinqui sui, quem à Rege interemptum causabatur. Is dum ad supplicium duceretur, averso à tormen-

tis

tis animo, speciem gaudentis præbuit, tanquam, qui suo munere probè functus fuisset.

XXVI. REX.

Ethodio, cum triginta tres annos regnasset, extincto, filioque nondum ad regendum maturo, electus est frater ejus Satrael. Hic cum callido pravoque esset ingenio, ac regnum stabilire in sua domo, extinctis Ethodii liberis, statueret, primum proceres, ut quisque superiori Regi carus fuerat, variis calumniis aggressus est. Deinde vulgus (ut rebatur) primatum cæde attonitum spoliare cœpit, quæ res brevi odium ejus auxit, & auctoritatem imminuit: & seditiones excitavit. Ad eas reprimendas, odii publici non ignarus, cum prodire non auderet, à suis noctu domi strangulatus est: cum præfuisset annos quatuor.

XXVII. REX.

Assumptus est in locum ejus alter Ethodii frater, Donaldus: qui Satraelis vitia magnis virtutibus æquavit: vel etiam superavit. Quas virtutes gratiores reddebat cum studio æquitatis conjuncta clementia. Is, & auctoritatis pondere, & pœnarum repræsentatione sublatis intestinis discordiis, juventutem, partim ocio lascivientem, partim luxu fractam, itineribus & labore salubriorem, & ad vim hostium arcendam paratiorem fore ratus, delectum habuit, & militem exercendo ita assuefecit, ut brevi tirones veteranorum æquarent virtutem. Huic consilio pax foris nonnihil opitulata est. Nam cum ante paucos annos milites Romani in Britannia tumultuantes quemlibet alium, quam Commodum Imperatorem deposcerent, ac præcipuè Ælium Pertinacem, qui, ad eos pacandos, erat missus, Scotis & Pictis omissis, omnem vim belli in semetipsos converterunt. Profuit etiam, ad pacem colendam, quod Donaldus, Regum Scotorum primus, Christianos ritus receperat. Nec tamen ipse, nec proximi aliquot Reges, etsi magna nobilitatis parte conatibus eorum favente, priscas sacrorum ceremonias penitus exigere potuerunt. Verum, cum incidisset in ejus regnum Severi Imperatoris expeditio, omnes omnium rationes & publicas & privatas ea immutavit. Severus enim, homo rei militaris peritissimus, in spem totius Insulæ perdomandæ, tantas in Britanniam copias, quantas nemo antea Romanorum duxit. Suberant & aliæ hujus expeditionis causæ: filiorum vita urbanis delitiis corrupta, & exercitus ocio & ignavia mollitus: quibus rebus ex labore militari petendum esse remedium existimabat. Ejus adventu jam-

jam erupturi motus sunt compressi: & Scoti Pictique, relictis proximis agris, in loca impeditiora se receperunt. Severus, ut aliquando finem bellis Britannicis imponeret, per vasta omnia, & à cultoribus deserta in Caledonios duxit. Hostibus nusquam congredi ausis, cum regionis asperitate plurimum ei laboris fuit, dum silvas exscindit, editiora complanat, congesta in paludes terra viam sternit, & amnes pontibus jungit. Interea hostes non ausi adversus tantam multitudinem aciem struere, pecorum prædam aliis atque aliis locis objiciebant: ut ea illecebra Romanos, longius ab exercitu digressos, conficerent: qui præterquam quod sparsi insidiis excipiebantur, etiam insolitis affligebantur imbribus: & itineribus fessi, cum sequi non possent, à familiaribus, ne in hostium potestatem venirent, passim occidebantur. Neque tamen, desideratis quinquaginta millibus (ut scribit Dion) prius ab incepto destiterunt, quam ad finem insulæ penetrassent. Severus ipse, quanquam adversa valetudine ferè tota hac expeditione lectica tecta sit circumlatus, tamen perseverantia illa incredibili coëgit hostes, ad conditiones pacis venire, atque agri parte non exigua cedere. Finem Romani Imperii vallum duxit, inter Bodotriæ & Glottæ æstuaria, ubi antea Agricola finire provinciam decreverat. Id vallum, qua Carrontem amnem attingit, præsidium habuit, eo situ & viarum descriptione, ut modicæ urbis instar esset, quam nostrorum quidam falsò Camelodunum fuisse, existimarunt. Propius vero est, hanc esse urbem, quam Beda Guidi vocat. Paucis, antequam hæc scriberemus, annis, vestigia fossarum & murorum, item vicorum apparebant, nec adhuc muri diruti omnino ita confusa sunt indicia, ut non interim se multis in locis prodant: terraque leviter effossa, quadrati lapides eruuntur, quibus vicini agrorum domini ad ædium suarum substructiones utuntur. Indicant autem inscripti lapides, qui interim inveniuntur, id opus Romanorum fuisse. Magnitudinem molitionis ejus ostendunt hæc Ælii Spartiani verba, *BRITANNIAM* (quod maximum ejus Imperii decus est) *muro per transversum insulam ducto, utrinque ad finem Oceani munivit.* Quibus verbis mihi indicare videtur, non vallum, quod Beda vult, sed murum fuisse: præsertim cum opus, quod vallo Adriani plusquam dimidio brevius sit, tali elogio prosequatur. Distat autem, ubi minimum, hæc munitio plus octoginta millibus passuum à vallo Adriani. Extant & alia, nisi fallor, ejus pacis indicia. Est enim paulò infra id, quod diximus, præsidium, in adversa

in adversa Carrontis ripa, ædificium rotundum, è saxis quadratis nulla calce aut cemento coagmentatis: non majus modico columbari, supernè apertum, cætera illæsum, nisi quod ostii superum limen, in quo nomen auctoris & operis inscriptum fuisse creditur, ab Eduardo primo Anglorum Rege est ablatum: eadem invidia, qua reliqua omnia vetera Scotorum monumenta, quod in ipso erat, delevit. Id opus, nonnulli falsò prodiderunt, templum Claudii Cæsaris fuisse. Nos, quantum conjectura possumus assequi, ædem Termini fuisse, credimus. Erant item in ejusdem fluminis ripa sinistra duo tumuli terreni, in modica planitie, manu (ut satis apparet) congesti. Minoris, qui magis ad Occasum vergit, bona pars alluvione amnis est ablata. Dunos pacis adhuc eos accolæ vocant. Pace igitur, ex hac insulæ divisione, iterum parta, ac rebus utcunque compositis, Donaldus, cum unum & viginti rei Scoticæ præfuisset annos, decessit.

XXVIII. REX.

Ei suffectus est Ethodius secundus, superioris Ethodii filius: homo propè stupidus: certè languidiore ingenio, quam cui tam ferocis populi moderatio conveniret. Quo animadverso, primores collecti, erga genus Fergusii ea sunt usi reverentia, ut homini, quantumvis ignavo, nullius tamen sceleris comperto, nomen quidem Regium relinquerent, præfectos autem singulis regionibus darent, qui jus dicerent. Eorum moderatione & æquitate factum est, ut nunquam Scotica res fuerit tranquillior. Neque enim tantum delicta puniebant, sed Regis avaritiam immodicam populo reddiderunt innoxiam. Rex, vicesimo primo magistratus anno, familiarum tumultu occisus est.

XXIX. REX.

Athirco ejus filius, cum ingenii majus, quam pro ætate, specimen daret, Rex creatur. Nam equitando, jaculando, militaribusque studiis cum æqualibus contendendo, præterea beneficentia & humanitate omnium sibi amorem conciliaverat. Verum cum ætate in vitia deflectens, profunda avaritia, iracundia, luxuria, inertia, omnium bonorum studia brevi ab se avertit: & quo juventus flagitiis ejus magis consentiebat, eo vehementius eorum patres offendebat. Tandem per Nathalocum, hominem apprimè nobilem, cujus filias à se constupratas, & flagris cæsas colluvioni fœdorum hominum, quam circa se habebat, prostituerat, conjuratione nobilitatis facta, frustra se vi tueri conatus, à suis etiam, turpium flagitiorum odio, de-

ſertus, manum ſibi intulit, duodecimo quam regnare cœperat anno. Rege extincto, Dorus, vel quia frater, vel quod ſcelerum miniſter ei fuiſſet, metuens proceres, ne, ut in recenti invidia erant animo inflammato, in totum genus Regium ſævirent, cum parvis ejus liberis Findoco, Carantio, & Donaldo aufugit. Neque multum eum ſua fefellit opinio. Nathalocus enim, qui ſingulari erat affectus injuria, non contentus Dori exilio, ſubmittit percuſſores, qui ipſum cum liberis fratris interficerent. Hi ad Pictos profecti (nam eum locum exilio Regii pueri delegerant) inſidiatores, decepti ſtaturæ & faciei ſimilitudine, alium pro Doro clam nacti obtruncant.

XXX. REX.

Nathalocus, quem maxime ſuis rationibus adverſum metuebat, ſublatum ratus, primus, ambitiosè regnum apud Scotos petiſſe dicitur, ac magna nobilitatis parte adverſa, ab iis, quos pollicitationibus & donis corruperat, Rex factus eſt: nec malè partum imperium melius geſſit. Suſpecta enim nobilitate, quam in comitiis regni ſibi adverſam fuerat expertus, per homines plebeios, quos egeſtas & audacia facilè ad quodvis facinus impellere poterat, omnia adminiſtrabat. Acceſſit ad has ſuſpiciones alia gravior, deprehenſis literis ad principes nobilitatis, è quibus intellectum eſt, Dorum Athirconiſque liberos vivere, ac in regni ſpem, apud Pictos educari: hoc igitur periculum ut averteret, quos maxime ſuſpectos è primoribus habebat, ad ſe vocat, tanquam de commodis publicis cum eis conſulturus. Comprehenſos, univerſos in carcerem conjecit, ac proxima nocte ſtrangulandos curavit. Verum, quod ſuo timori ſperaverat remedium, id velut fax conjurationis fuit. Nam cæſorum amici non minus ſibi metuentes, quam propinquorum & neceſſariorum calamitate dolentes, undique in eum arma comparant. Quorum conatibus ut obviam iret, dum exercitum cogit, à quodam ſuorum familiarium occiditur, propè duodecimo regni anno. Adjiciunt hic quidam noſtrorum fabulam, magis concinnè fictam, quam veriſimilem: illum ipſum, à quo Rex cæſus fuit, ad divinos miſſum, ut de victoria, de vita Regis ac regno ejus percontaretur, reſponſum à quadam anu accepiſſe, Regem non diu victurum: nec periculum ei ab hoſte, ſed à familiaribus inſtare. Cum ille urgeret, à quo? anum, à te, ſubjeciſſe. Ille, mulierem execratus, cum domum rediret, ſubiit animum illa cogitatio, nec reſponſum cælari poſſe, nec edere tutum eſſe: ne ſe apud Regem, hominem pravum & ſuo timori indulgentem,

tem,

tem, suspectum redderet. Itaque tutius visum est, tyrannum cum multorum gratia interficere, quam, cum gravissimo proprii capitis discrimine, incolumem servare. Statim, ubi domum rediit, impetrato, ad responsa divinorum exponenda, secreto: cæso Rege duodecimum imperii annum ingresso, patriam servitio, & se periculo exemit.

XXXI. REX.

Ejus morte divulgata, liberi Athirconis revocantur. Findochus, præter genus, multis naturæ blandimentis, corporis viribus, forma, proceritate, ætatis flore, ad hæc periculis commendatus, Rex eligitur: neque spem de se conceptam fefellit. Erat enim, in consuetudine quotidiana, summa humanitate, in jure dicundo, æquitate, in promissis, fide. Verum Donaldus Insulanus, pacis impatiens, cum numerosa manu suorum in Albium trajecit: & ingenti clade villarum, quacunque pergebat, edita, magnam prædam domum abegit. Causa belli prætexebatur, ultio mortis Nathaloci Regis: Findochus, exercitu statim collecto, in illam Insulam transmisit, & Donaldum, prælio victum, ad naves fugere coëgit. Multi in acie ceciderunt: multi, dum cum tumultu naves conscendunt, submersi. Donaldus ipse, dum, in scapham receptus, fugam meditatur, ea multitudinis irrumpentis pondere depressa, periit. Insulani, animis nihil ea clade fractis, discedente Rege, accitis ex Hibernia auxiliis, bellum renovant: & Donaldo prioris Donaldi filio duce, iterum excensionem faciunt: magnamque prædam abigunt. Findochus iterum cum copiis in Æbudas trajecit: omnesque insulas perlustrando, severè in latrones animadvertit: munitionibusque, in quas confugere consueverant, eversis, tantum prædarum abegit, tantamque cædem fecit, ut multas insularum propè desertas relinqueret. Ad ejus reditum, Donaldus ex Hibernia, quo perfugerat, reversus, dum exercitum reparare conatur, ita vires imminutas sensit, ut necessariò, belli apertè gerendi, consiliis omissis, ad dolos animum converteret. Nam, cum non auderet Regi, fidem publicam interponenti, se committere, duos è suis, juxta callidos & audaces, in aulam cum secretis mandatis mittit. Hi, cum & genus suum jactarent, & de Donaldi injuriis graviter conquererentur, Regi quidem fidem non fecerunt. Itaque ad fratrem ejus Carantium, hominem levem & ambitiosum, se contulerunt. Ab eo in intimum familiaritatis locum recepti, & per eum ad consilia de rebus maximis admissi, cum ejus ingenium explorando cognovissent, non dubitarunt, secreta mandata, de

Rege tollendo, cum eo communicare. Ille regnum, alieno scelere & periculo partum, velut jam certum, amplexus, omni genere favoris eos est prosecutus. Igitur omnibus ad præcogitatum scelus comparatis, captato tempore, dum Rex, cæteris ad spectaculum inusitata magnitudine feræ accurrentibus, alterum eorum suæ fortunæ multiplicem eventum narrantem audit, ab altero, venabulo in pectus adacto, interimitur. Concussu facto ad atrox facinus, alii moribundum Regem excipiunt, alii percussores sequuntur. Comprehensi, & ad supplicium ducti, expresso prius tormentorum vi Donaldi consilio, & scelere Carantii, qui tum, dissimulandæ rei causa, procul aberat, ipsi quidem justas pœnas luerunt. Carantius autem, primum ad Brittones fugit. Sed ibi, vulgata exilii causa, cum hospitibus esset detestabilis, ad Romana castra se contulit.

XXXII. REX.

Optimo & viro & Regi, scelere detestabili fratris occiso, undecimo regni anno, suffectus est minimus trium fratrum, Donaldus. Is, cum ad ultionem necis fraternæ se pararet, audit, Donaldum Insulanum, Moraviam ingressum, non jam pro latrone, sed pro Rege omnia gerere. Igitur edicto, ut reliqui sequerentur, ipse cum paucis, qui fortè aderant, recta ad hostem progreditur. Donaldus Insulanus certior per exploratores, quam exiguæ Regi essent copiæ, diem noctemque continuato itinere, famam sui adventus prævenit. Rex, inopinata re perculsus, cum certamen fugere non posset, congressus, majus quam pro numero prælium fecit. Tandem, superante hostium multitudine, victus, & graviter vulneratus, ipse cum triginta è primoribus nobilitatis in manus venit. Cæsa ad tria millia, duo capta. Rex intra triduum seu mœrore ob rem male gestam, seu dolore vulnerum decessit, vix circumacto primo anno regni sui.

XXXIII. REX.

Eo defuncto, Donaldus Insulanus, qui nomen Regium antea, nullo auctore, sumpserat, jam pro legitimo Rege se gerebat, fretus maxime timore procerum: qui, ne propinqui sui captivi occidantur (nam id Donaldus assiduè comminabatur) nihil movere ausi sunt. Tyrannus, cum in omnes debaccharetur, non contentus edicto prohibere, ne quis, præter ipsius ministros, arma ferret, aut nobilitatem passim ad cædem rapere, in cujus exitio firmamentum sui regni constituebat, inter suæ crudelitati superstites discordias serebat: nec ullum pulchrius existimabat spectaculum, quam mutuam civium cædem. Eam enim cladem lucro

sibi

sibi ponebat, tot inimicis levari putabat, quot ex utraque acie perissent: neque quicquam magis, quam civium concordiam metuebat. Itaque domi ferè se continebat: & suarum in omnes injuriarum sibi conscius, omnes formidans, omnibusque formidabilis, rarò in publicum prodibat. Duodecimo tandem anno in iis miseriis transacto, vix publicorum malorum vindex est inventus Crathilinthus, Findoci Regis filius. Is, occultè apud nutricium delitescens, diu periisse, est creditus. Verum, cum jam paucos viribus & solertia pares haberet, genus & nomen dissimulans, primum in aulam, deinde in Regis familiaritatem receptus, dexteritate ingenii brevi perfecit, ut primum gratiæ locum apud eum obtineret. Tandem, rebus omnibus ex animi sententia succedentibus, cum, indicato paucis, quis esset, & quid pararet, idoneam facinori patrando manum ad se collegisset, Donaldum, injuriæ opportunum nactus, occidit, & cum suis clam discessit.

XXXIV. REX.

Tyranni morte divulgata, & res & auctor summa omnium cum lætitia excipitur. Crathilinthus, generis indiciis testibusque prolatis, quanto nemo antea studio, Rex est declaratus, ut qui, non modo libertatis, sed salutis omnium auctor esset. Primum, magno omnium consensu, Tyranni liberos & propinquos, ut velut radicitus tyrannidem extirparet, necandos curavit: deinde, partes omnes regni, ad jus de more dicendum, perlustravit: labefactataque à Donaldo, quanta potuit cura, confirmavit: ac pace domi forisque parta, ocium, gentis more, venationibus oblectare statuit. Ejus rei studio, cum in monte Grampio, juxta Pictorum fines ageret, juventutem Picticam ad se venientem honorificè habuit. Nec ea contentus amicitia, quæ ex antiquis necessitudinibus & publica pace nata erat, etiam eos familiari consuetudine complecti studuit. Sed ea Regis comitas propè in perniciem vertit. Nam cum Picti canem insignem, quem Scotorum Rex in deliciis habebat, clam apud se cælassent, indicio ad custodem canis perlato, ad locum, ubi cælabatur, profectus, dum canem retrahere conatur, interimitur. Ad ejus cædem, clamore facto, cum utrinque magna multitudo concurrisset, acri pugna edita, ac multis occisis, in iisque non paucis ex utriusque gentis nobili juventute, jactum est crudelissimi belli seminarium. Nam ex eo die, cum utraque gens alteram omnibus bellorum incommodis vexaret, non ante cessatum est, quam justis exercitibus sit concursum. Ne-

mum, levibus præliis resumpta audacia, jam præsidia oppugnare, & acie structa, certaminis aleam experiri non dubitabant. Hac ratione, Romani ex agris eorum expulsi, cum Brittonibus de veteri provincia Marte ambiguo decertabant. Galdus, ab armis ocium nactus, regiones diligenter obeundo, veteres dominos in agros bello vastatos reduxit: in vacua milites misit: & latrociniis cohibitis, dissidia cum Pictis orientia composuit. Tandem, non minore apud hostes quam cives gloria clarus, decessit anno, quam regnum suscepit, tricesimo quinto.

XXII. REX.

Patri optimo suffectus Luctacus, filius flagitiosissimus: qui, spreto majorum consilio, se totum vino & scortis dedit. Nullam ab ejus libidine, vel propinqua cum ipso cognatio, vel reverentia legum, vel majorum aut maritorum respectus vendicabat. Accessere ad hæc, inhumana crudelitas, & inexplebilis avaritia. Juventus quoque, in pejora proclivis, facilè in regios mores degeneravit. Igitur cum passim omnia stupris, rapinis & cædibus contaminaret, nec unus quispiam ejus impotentiæ obviam ire auderet, tandem, conventu primorum facto, cum liberius coargueretur, & principes, tanquam seditiosos, ad supplicium rapi juberet, concursu multitudinis, una cum scelerum administris fuit occisus, vix finito tertio regni anno. Datum autem honori patris, ut in sepulchrum majorum cadaver inferretur. Ceterorum corpora insepulta projecta.

XXIII. REX.

Mogaldus deinde Rex electus, Galdi ex filia nepos, initio imperii optimis regibus par: senior facilè vitiorum contagio, in avunculi mores abiit. Principio, ut vitiosis superioris Regis institutis, mores publicos fœdantibus, facilius mederetur, pacem cum vicinis coluit: ceremonias veteres, incuria neglectas, restituit: ministros flagitiorum ex aula expulit: atque ad consilia seniorum omnia, more prisco, revocavit: quæ res ei & omnium popularium amorem, & apud vicinas nationes peperit reverentiam. Rebus domi compositis, Rex ad studia belli conversus, Romanos regni sui finibus prohibuit, & Pictos auxiliis ab eorum injuria defendit: & eorum auctoritatem aliquot secundis præliis apud Brittones ita imminuit, ut & ipsi, spe libertatis recuperandæ erecti, multis in locis arma sumpserint. Eam spem auxerat, quod Adrianus Julium Severum virum acrem, & rei militaris peritum, è Britannia in Syriam, ad componendos Judæorum motus, transtulerat. Igitur Adrianus, tumultu magis ac magis

gis gliscente, è Galliis in Britanniam transiit. Sed ut erat pacis quam belli studiosior, magisque tueri parta, quam limites imperii proferre cupiebat, cum Eboracum venisset, agrosque ulteriores omni belli clade vastatos comperisset, ut rem propius inspiceret, ad Tinam amnem castra movit. Ibi à senioribus, qui Agricolam secuti, propè ad ultimos Britanniæ fines penetraverant, edoctus, in reliqua Insula perdomanda plus laboris quam emolumenti fore, vallo & fossa inter Tinæ & Escæ fluminum æstuaria per octoginta millia passuum ducto, Scotos & Pictos à provincialibus exclusit: ac statu provinciæ ordinato, in continentem rediit. Hujus valli cum adhuc pluribus in locis extent vestigia, miror, à Beda mentionem penitus omissam, præsertim cum è Latinis, Ælius Spartianus in Adriano, è Græcis, Herodianus in Severo meminerit. Nec enim mihi persuadere possum, in eo fuisse Bedam errore, qui plerosque adhuc tenet, hoc vallum, non ab Adriano, sed à Severo fuisse factum. Hac ratione Romana provincia pacata, & vicinorum excursionibus cohibitis, diu pax utrinque fuit: Britannis ocium libenter amplectentibus, & Scotis Pictisque agrum vicinum, velut prædam oblatam, inter se dividentibus. Sed eadem pax, præterquam quod desidia & ocio vires corporis fregit, etiam, voluptatum blandientibus jam tum illecebris, animi robur emolliit. Itaque adversus arma hucusque invictus Mogaldus, avitæ gloriæ oblitus, in vitia præceps abiit: ac præter alia facinora fœda, & publicè perniciosa, legem iniquissimam condidit, ut damnatorum bona fisco addicerentur, nullam in partem liberis & uxoribus admissis. Eam legem etsi omnibus iniquam, & inhumanam & tum intelligerent, & nunc intelligant, tamen à fisci procuratoribus, qui Regum cupiditatibus lenocinantur, hac etiam ætate defenditur. Mogaldus, suis vitiis nobilitati & vulgo juxtà invisus, cum eorum conjurationi par esse non posset, cum uno & altero comite latebras & fugam circumspiciens, deprehensus interficitur, postquam triginta sex annos regnasset, circiter Antonini Pii annum VI.

XXIV. REX.

Hunc secutus est filius Conarus, qui, ab scelesto initio exorsus, regnum flagitiosissimum infelici exitu clausit. Nam non modo conscius, sed etiam particeps conjurationis in patrem fuit. Sed ad occultanda initio vitia, bellum commodè ei incidisse videbatur. Vallo enim Adriani superato, Brittones magnam hominum pecorumque vim abstulerant. Consilio igitur communicato, & exercitu cum Pictis juncto, pluribus locis val-

lum

lum transcendunt. Brittonumque agros latè populantur: ac demum cum hoste congressi, magno & cruento prælio cum Romanis & Brittonibus confligunt. Utrinque propè par clades pacem in proximum annum præstitit. Romanus, quia non vicerat, sibi pro victo videri. Igitur suis copiis attritis, & Brittonibus, quos ex ipsius calamitate in spem libertatis videbat erectos, non satis confidens, supplementum ab Antonino Pio petit: culpam violatæ pacis in Scotos & Pictos, acceptæ cladis in Brittones confert. Missus ab Imperatore legatus, Lollius Urbicus, hostes magno prælio victos submovit, ac vallum denuo instauravit. Deinde per annos complures, velut tacitis induciis, ab armis est cessatum. Romanus enim satis habebat, castris in propinquo positis, hostem populatione prohibere: & Conarus, qui nihil in bello, præter licentiam, amabat, domum, ut se totum voluptatibus per ocium immergeret, properabat. Ibi statim vitia, quæ ad hominum studia concilianda cælaverat, se prodiderunt. Hac arte regnum sibi conciliatum ratus, à majoribus magno labore parta, luxu & libidinibus ita profudit, ut brevi ad extremam redigeretur inopiam. Igitur conventu habito, multa de magnificentia regibus necessaria locutus, & de inopia publica conquestus, splendoris & elegantiæ honestis nominibus vitia sua tegens, vehementer petere institit, ut censu habito, pro rei familiaris modo tributum indiceretur. Ea oratio cum ad omnium aures ingrata accideret, responsum est, rem esse majoris momenti, quam ut in præsentia expediri posset. Brevi tempore, ad consultandum, impetrato, cum singulorum sententias exquisissent, intellectum est, novum hoc infinitæ pecuniæ aucupium non à primoribus, sed ab adulatione aulica fuisse inventum. Statuunt Regem, ut parum ad regendum idoneum, in custodia habendum, donec, eo regnum ejerante, alium substituant. Postridie revocatis, qui primus rogatus est sententiam, asperè in priorem Regis vitam invectus, longa oratione docuit, non lenones, parasitos, symphoniacos, & meretricum greges instrumentum esse regni: quippe in bello inutiles, in pace molestos, sumptuosos, infamiæ & dedecoris plenos. Falsam esse querelam, Regias opes sumptibus esse impares: quippe quibus tot superiores Reges, bello clari, & formidabiles hostibus, in pace honestè & splendidè vixerint. Quod si cui patrimonium publicum angustius videatur, non è civium direptione, sed è parsimonia domestica, quod deest, supplendum. Sumptuum cuique modum, non ad cupiditates, quæ infinitæ sunt, sed ad census mensuram & necessitates naturæ componen-

ponendum. Itaque, se censere, nebulones illos, in quos collatum erat patrimonium publicum, & quorum causa Rex tot homines honestos afflixerit, bonis exuerit, trucidarit, cogendos: ut, quæ per injuriam aliorum adulando pararint, jure, nec sine cruciatu, rependant. Regem in custodia interim habendum, dum alium sufficiant, qui non modo assuescat ipse, sed alios exemplo doceat, more patrio, parcè & duriter vivere: & disciplinam à majoribus acceptam ad posteros transmittere. Hæc oratio, ut erat aspera; auribus, liberam audire vocem insolentibus, visa est asperior. Itaque Rex non leviter animos commotos inflectere & sedare annixus est, sed ferocibus minis vehementius inflammavit, & penè efferavit: interque altercationem & jurgia orto tumultu, Rex, injecta ab astantibus manu, in cellam cum paucis includitur. Aulici, pravorum consiliorum auctores, statim ad supplicium ducuntur, & ne major aliquis motus oriretur in populo vinculis imperii soluto, Argadus homo nobilis fit Prorex, dum populus ad novum Regem prodendum coëat. Is, quanquam initio statum publicum, æquitate summa rem administrando, composuisset, & magnam hac moderatione laudem esset assecutus, tamen, corrupto rebus prosperis animo, brevi propè omnem vitæ superioris existimationem amisit. Intestinas enim seditiones fovendo, & externis viribus auctoritatem suam confirmando, junctoque cum primoribus Pictorum hospitio, ut uxore inde sumpta, filiabusque ibi elocatis, facilè apparebat, eum viam ad regnum præstruere. Hæc cum ei in conventu objicerentur, graviterque increparetur, quod tam citò degenerasset, atque ille, quæ objiciebantur, cum vera esse cognosceret, totus pudore confusus, in lacrymas prorupisset, ac ubi primum loqui potuit, cum objecta crimina purgare non posset, ad misericordiam conversus, pœnam deprecatur. Id si impetret, se brevi curaturum, ut quod per errorem peccasset, virtute & industria corrigeret. Hæc humi projectus cum suppliciter oraret, ira in misericordiam versa, proceres eum attollunt, & in imperio perseverare jubent: ab eoque petunt, ut ipse sibi pœnæ moderator esset: satis enim illis sumptum videri supplicii, si vere & ex animo superiorum eum pœniteret. Ex illo die, Argadus, hominibus prudentissimis convocatis, nihil, nisi de eorum consilio, transigebat, multa in suo magistratu utiliter in publicum constituit. Illud autem in primis, quod judicum provincialium licentiam cohibuit: vetuitque ne sine discrimine de quovis delicto pronunciarent. Facinorosis sublatis, aut coërcitis, mores, diuturna licen-

tia corruptos, non modo pœnis legum, ſed vitæ quoque ſuæ exemplo emendavit. Inter hæc Conarus decimo quarto regni anno, partim mœrore confectus, partim adverſa valetudine afflictus, in cuſtodia impuram vitam finivit.

XXV. REX.

In ejus locum ſurrogatus Ethodius, ex Mogaldi ſorore natus, ilico in conventu Argadum magnis laudibus ornavit, honoribus proſecutus eſt, & amplis præmiis donavit, ſummamque rerum omnium poteſtatem ſecum ei detulit. Cum de more omnes regni ſui regiones perluſtraret, in Æbudas trajecit. Miſſus ad pacis turbatores Argadus, brevi comprehenſos ad Regem perduxit. His motibus compoſitis, cum in Albium rediſſet, Inſulani præſenti metu liberati, & falſis de bello externo rumoribus inducti, & ſupplicio noxiorum magis irritati, quam ſuppreſſi, iterum tumultuari cœperunt. Ad eos coërcendos, miſſo rurſus Argado, cum hic Pictorum, illi Hibernenſium auxiliis freti eſſent, nulla mora pugnæ facta eſt, in qua Argadus, circumventus inſidiis, interiit. Ea calamitas, ceteris rebus omiſſis, illo Regem traxit: qui levibus, per occaſiones, præliis & aſſiduis incurſionibus ita Inſulanos afflixit, ut (cum viribus minus poſſent) quo loci commoditate tutiores eſſent, in vallem rupibus præruptis undique cinctam, in quam unus anguſtus ferebat aditus, ſe conjecerint. Ethodius loci vitio perſpecto, cuſtodiis ad idoneos exitus diſpoſitis, foſſam & vallum ante fauces objecit: atque ita ad extremam omnium rerum penuriam eos perduxit, ut, malis coacti, tandem ſui arbitrium Regi permitterent. Datæ nihil recuſantibus conditiones, ut ducenti, quos Rex ederet, una cum duce dederentur: reliqui, traditis armis, ad ſua quiſque remearent. Deditorum, quod ſtatim repræſentatum eſt, ſupplicium propè novam ſeditionem concitavit. Vulgus enim adeo, indignitate ſpectaculi tam fœdi, exarſit, ut cum armis carerent, lapidum temerè objacentium jactu regios inceſſerent. Is quoque tumultus non ſine multa cæde compreſſus eſt. Ethodius, pace ubique parta, dum juris dicundi cauſa, omnes regni fines obit, & ocium venationibus oblectat, multas venaticas leges fecit, quarum magna pars adhuc ſervatur. Cum de more procerum Scotorum, fidicinem ex Hibernia in cubiculo ſuo pernoctantem haberet, ab eo noctu occiſus fuit, in ultionem cujuſdam propinqui ſui, quem à Rege interemptum cauſabatur. Is dum ad ſupplicium duceretur, averſo à tormen-

tis

tis animo, speciem gaudentis præbuit, tanquam, qui suo munere probè functus fuisset.

XXVI. REX.

Ethodio, cum triginta tres annos regnasset, extincto, filioque nondum ad regendum maturo, electus est frater ejus Satrael. Hic cum callido pravoque esset ingenio, ac regnum stabilire in sua domo, extinctis Ethodii liberis, statueret, primum proceres, ut quisque superiori Regi carus fuerat, variis calumniis aggressus est. Deinde vulgus (ut rebatur) primatum cæde attonitum spoliare cœpit, quæ res brevi odium ejus auxit, & auctoritatem imminuit: & seditiones excitavit. Ad eas reprimendas, odii publici non ignarus, cum prodire non auderet, à suis noctu domi strangulatus est: cum præfuisset annos quatuor.

XXVII. REX.

Assumptus est in locum ejus alter Ethodii frater, Donaldus: qui Satraelis vitia magnis virtutibus æquavit: vel etiam superavit. Quas virtutes gratiores reddebat cum studio æquitatis conjuncta clementia. Is, & auctoritatis pondere, & pœnarum repræsentatione sublatis intestinis discordiis, juventutem, partim ocio lascivientem, partim luxu fractam, itineribus & labore salubriorem, & ad vim hostium arcendam paratiorem fore ratus, delectum habuit, & militem exercendo ita assuefecit, ut brevi tirones veteranorum æquarent virtutem. Huic consilio pax foris nonnihil opitulata est. Nam cum ante paucos annos milites Romani in Britannia tumultuantes quemlibet alium, quam Commodum Imperatorem deposcerent, ac præcipuè Ælium Pertinacem, qui, ad eos pacandos, erat missus, Scotis & Pictis omissis, omnem vim belli in semetipsos converterunt. Profuit etiam, ad pacem colendam, quod Donaldus, Regum Scotorum primus, Christianos ritus receperat. Nec tamen ipse, nec proximi aliquot Reges, etsi magna nobilitatis parte conatibus eorum favente, priscas sacrorum ceremonias penitus exigere potuerunt. Verum, cum incidisset in ejus regnum Severi Imperatoris expeditio, omnes omnium rationes & publicas & privatas ea immutavit. Severus enim, homo rei militaris peritissimus, in spem totius Insulæ perdomandæ, tantas in Britanniam copias, quantas nemo antea Romanorum duxit. Suberant & aliæ hujus expeditionis causæ: filiorum vita urbanis delitiis corrupta, & exercitus ocio & ignavia mollitus: quibus rebus ex labore militari petendum esse remedium existimabat. Ejus adventu jam-

jam erupturi motus sunt compressi: & Scoti Pictique, relictis proximis agris, in loca impeditiora se receperunt. Severus, ut aliquando finem bellis Britannicis imponeret, per vasta omnia, & à cultoribus deserta in Caledonios duxit. Hostibus nusquam congredi ausis, cum regionis asperitate plurimum ei laboris fuit, dum silvas exscindit, editiora complanat, congesta in paludes terra viam sternit, & amnes pontibus jungit. Interea hostes non ausi adversus tantam multitudinem aciem struere, pecorum prædam aliis atque aliis locis objiciebant: ut ea illecebra Romanos, longius ab exercitu digressos, conficerent: qui prætérquam quod sparsi insidiis excipiebantur, etiam insolitis affligebantur imbribus: & itineribus fessi, cum sequi non possent, à familiaribus, ne in hostium potestatem venirent, passim occidebantur. Neque tamen, desideratis quinquaginta millibus (ut scribit Dion) prius ab incepto destiterunt, quam ad finem insulæ penetrassent. Severus ipse, quanquam adversa valetudine ferè tota hac expeditione lectica tecta sit circumlatus, tamen perseverantia illa incredibili coëgit hostes, ad conditiones pacis venire, atque agri parte non exigua cedere. Finem Romani Imperii vallum duxit, inter Bodotriæ & Glottæ æstuaria, ubi antea Agricola finire provinciam decreverat. Id vallum, qua Carrontem amnem attingit, præsidium habuit, eo situ & viarum descriptione, ut modicæ urbis instar esset, quam nostrorum quidam falsò Camelodunum fuisse, existimarunt. Propius vero est, hanc esse urbem, quam Beda Guidi vocat. Paucis, antequam hæc scriberemus, annis, vestigia fossarum & murorum, item vicorum apparebant, nec adhuc muri diruti omnino ita confusa sunt indicia, ut non interim se multis in locis prodant: terraque leviter effossa, quadrati lapides eruuntur, quibus vicini agrorum domini ad ædium suarum substructiones utuntur. Indicant autem inscripti lapides, qui interim inveniuntur, id opus Romanorum fuisse. Magnitudinem molitionis ejus ostendunt hæc Ælii Spartiani verba, *BRITANNIAM* (quod maximum ejus Imperii decus est) *muro per transversum insulam ducto, utrinque ad finem Oceani munivit.* Quibus verbis mihi indicare videtur, non vallum, quod Beda vult, sed murum fuisse: præsertim cum opus, quod vallo Adriani plusquam dimidio brevius sit, tali elogio prosequatur. Distat autem, ubi minimum, hæc munitio plus octoginta millibus passuum à vallo Adriani. Extant & alia, nisi fallor, ejus pacis indicia. Est enim paulò infra id, quod diximus, præsidium,

in adversa

in adversa Carrontis ripa, ædificium rotundum, è saxis quadratis nulla calce aut cemento coagmentatis: non majus modico columbari, supernè apertum, cætera illæsum, nisi quod ostii superum limen, in quo nomen auctoris & operis inscriptum fuisse [creditur], ab Eduardo primo Anglorum Rege est ablatum: eadem invidia, qua reliqua omnia vetera Scotorum monumenta, quod in ipso erat, delevit. Id opus, nonnulli falso prodiderunt, templum Claudii Cæsaris fuisse. Nos, quantum conjectura possumus assequi, ædem Termini fuisse, credimus. Erant item in ejusdem fluminis ripa sinistra duo tumuli terreni, in modica planitie, manu (ut satis apparet) congesti. Minoris, qui magis ad Occasum vergit, bona pars alluvione amnis est ablata. Dunos pacis adhuc eos accolæ vocant. Pace igitur, ex hac insulæ divisione, iterum parta, ac rebus utcunque compositis, Donaldus, cum unum & viginti rei Scoticæ præfuisset annos, decessit.

XXVIII. REX.

Ei suffectus est Ethodius secundus, superioris Ethodii filius: homo propè stupidus: certè languidiore ingenio, quam cui tam ferocis populi moderatio conveniret. Quo animadverso, primores collecti, erga genus Fergusii ea sunt usi reverentia, ut homini, quantumvis ignavo, nullius tamen sceleris comperto, nomen quidem Regium relinquerent, præfectos autem singulis regionibus darent, qui jus dicerent. Eorum moderatione & æquitate factum est, ut nunquam Scotica res fuerit tranquillior. Neque enim tantum delicta puniebant, sed Regis avaritiam immodicam populo reddiderunt innoxiam. Rex, vicesimo primo magistratus anno, familiarum tumultu occisus est.

XXIX. REX.

Athirco ejus filius, cum ingenii majus, quam pro ætate, specimen daret, Rex creatur. Nam equitando, jaculando, militaribusque studiis cum æqualibus contendendo, præterea beneficentia & humanitate omnium sibi amorem conciliaverat. Verum cum ætate in vitia deflectens, profunda avaritia, iracundia, luxuria, inertia, omnium bonorum studia brevi ab se avertit: & quo juventus flagitiis ejus magis consentiebat, eo vehementius eorum patres offendebat. Tandem per Nathalocum, hominem apprimè nobilem, cujus filias à se constupratas, & flagris cæsas colluvioni fœdorum hominum, quam circa se habebat, prostituerat, conjuratione nobilitatis facta, frustra se vi tueri conatus, à suis etiam, turpium flagitiorum odio, de-

 sertus,

ſertus, manum ſibi intulit, duodecimo quam regnare cœperat anno. Rege extincto, Dorus, vel quia frater, vel quod ſcelerum miniſter ei fuiſſet, metuens proceres, ne, ut in recenti invidia erant animo inflammato, in totum genus Regium ſævirent, cum parvis ejus liberis Findoco, Carantio, & Donaldo aufugit. Neque multum eum ſua fefellit opinio. Nathalocus enim, qui ſingulari erat affectus injuria, non contentus Dori exilio, ſubmittit percuſſores, qui ipſum cum liberis fratris interficerent. Hi ad Pictos profecti (nam eum locum exilio Regii pueri delegerant) inſidiatores, decepti ſtaturæ & faciei ſimilitudine, alium pro Doro clam nacti obtruncant.

XXX. REX.

Nathalocus, quem maxime ſuis rationibus adverſum metuebat, ſublatum ratus, primus, ambitiosè regnum apud Scotos petiſſe dicitur, ac magna nobilitatis parte adverſa, ab iis, quos pollicitationibus & donis corruperat, Rex factus eſt: nec malè partum imperium melius geſſit. Suſpecta enim nobilitate, quam in comitiis regni ſibi adverſam fuerat expertus, per homines plebeios, quos egeſtas & audacia facilè ad quodvis facinus impellere poterat, omnia adminiſtrabat. Acceſſit ad has ſuſpiciones alia gravior, deprehenſis literis ad principes nobilitatis, è quibus intellectum eſt, Dorum Athirconiſque liberos vivere, ac in regni ſpem, apud Pictos educari: hoc igitur periculum ut averteret, quos maxime ſuſpectos è primoribus habebat, ad ſe vocat, tanquam de commodis publicis cum eis conſulturus. Comprehenſos, univerſos in carcerem conjecit, ac proxima nocte ſtrangulandos curavit. Verum, quod ſuo timori ſperaverat remedium, id velut fax conjurationis fuit. Nam cæſorum amici non minus ſibi metuentes, quam propinquorum & neceſſariorum calamitate dolentes, undique in eum arma comparant. Quorum conatibus ut obviam iret, dum exercitum cogit, à quodam ſuorum familiarium occiditur, propè duodecimo regni anno. Adjiciunt hic quidam noſtrorum fabulam, magis concinnè fictam, quam veriſimilem: illum ipſum, à quo Rex cæſus fuit, ad divinos miſſum, ut de victoria, de vita Regis ac regno ejus percontaretur, reſponſum à quadam anu accepiſſe, Regem non diu victurum: nec periculum ei ab hoſte, ſed à familiaribus inſtare. Cum ille urgeret, à quo? anum, à te, ſubjeciſſe. Ille, mulierem execratus, cum domum rediret, ſubiit animum illa cogitatio, nec reſponſum cælari poſſe, nec edere tutum eſſe: ne ſe apud Regem, hominem pravum & ſuo timori indulgentem,

tem, suspectum redderet. Itaque tutius visum est, tyrannum cum multorum gratia interficere, quam, cum gravissimo proprii capitis discrimine, incolumem servare. Statim, ubi domum rediit, impetrato, ad responsa divinorum exponenda, secreto: cæso Rege duodecimum imperii annum ingresso, patriam servitio, & se periculo exemit.

XXXI. REX.

Ejus morte divulgata, liberi Athirconis revocantur. Findochus, præter genus, multis naturæ blandimentis, corporis viribus, forma, proceritate, ætatis flore, ad hæc periculis commendatus, Rex eligitur: neque spem de se conceptam fefellit. Erat enim, in consuetudine quotidiana, summa humanitate, in jure dicundo, æquitate, in promissis, fide. Verum Donaldus Insulanus, pacis impatiens, cum numerosa manu suorum in Albium trajecit: & ingenti clade villarum, quacunque pergebat, edita, magnam prædam domum abegit. Causa belli prætexebatur, ultio mortis Nathaloci Regis. Findochus, exercitu statim collecto, in illam Insulam transmisit, & Donaldum, prælio victum, ad naves fugere coëgit. Multi in acie ceciderunt: multi, dum cum tumultu naves conscendunt, submersi. Donaldus ipse, dum, in scapham receptus, fugam meditatur, ea multitudinis irrumpentis pondere depressa, periit. Insulani, animis nihil ea clade fractis, discedente Rege, accitis ex Hibernia auxiliis, bellum renovant: & Donaldo prioris Donaldi filio duce, iterum excensionem faciunt: magnamque prædam abigunt. Findochus iterum cum copiis in Æbudas trajecit: omnesque insulas perlustrando, severè in latrones animadvertit: munitionibusque, in quas confugere consueverant, eversis, tantum prædarum abegit, tantamque cædem fecit, ut multas insularum propè desertas relinqueret. Ad ejus reditum, Donaldus ex Hibernia, quo perfugerat, reversus, dum exercitum reparare conatur, ita vires imminutas sensit, ut necessariò, belli apertè gerendi, consiliis omissis, ad dolos animum converteret. Nam, cum non auderet Regi, fidem publicam interponenti, se committere, duos è suis, juxta callidos & audaces, in aulam cum secretis mandatis mitit. Hi, cum & genus suum jactarent, & de Donaldi injuriis graviter conquererentur, Regi quidem fidem non fecerunt. Itaque ad fratrem ejus Carantium, hominem levem & ambitiosum, se contulerunt. Ab eo in intimum familiaritatis locum recepti, & per eum ad consilia de rebus maximis admissi, cum ejus ingenium explorando cognovissent, non dubitarunt, secreta mandata, de

Rege tollendo, cum eo communicare. Ille regnum, alieno scelere & periculo partum, velut jam certum, amplexus, omni genere favoris eos est prosecutus. Igitur omnibus ad præcogitatum scelus comparatis, captato tempore, dum Rex, cæteris ad spectaculum inusitata magnitudine feræ accurrentibus, alterum eorum suæ fortunæ multiplicem eventum narrantem audit, ab altero, venabulo in pectus adacto, interimitur. Concursu facto ad atrox facinus, alii moribundum Regem excipiunt, alii percussores sequuntur. Comprehensi, & ad supplicium ducti, ex presso prius tormentorum vi Donaldi consilio, & scelere Carantii, qui tum, dissimulandæ rei causa, procul aberat, ipsi quidem justas pœnas luerunt. Carantius autem, primum ad Brittones fugit. Sed ibi, vulgata exilii causa, cum hospitibus esset detestabilis, ad Romana castra se contulit.

XXXII. REX.

Optimo & viro & Regi, scelere detestabili fratris occiso, undecimo regni anno, suffectus est minimus trium fratrum, Donaldus. Is, cum ad ultionem necis fraternæ se pararet, audit, Donaldum Insulanum, Moraviam ingressum, non jam pro latrone, sed pro Rege omnia gerere. Igitur edicto, ut reliqui sequerentur, ipse cum paucis, qui fortè aderant, recta ad hostem progreditur. Donaldus Insulanus certior per exploratores, quam exiguæ Regi essent copiæ, diem noctemque continuato itinere, famam sui adventus prævenit. Rex, inopinata re perculsus, cum certamen fugere non posset, congressus, majus quam pro numero prælium fecit. Tandem, superante hostium multitudine, victus, & graviter vulneratus, ipse cum triginta è primoribus nobilitatis in manus venit. Cæsa ad tria millia, duo capta. Rex intra triduum seu mœrore ob rem male gestam, seu dolore vulnerum decessit, vix circumacto primo anno regni sui.

XXXIII. REX.

Eo defuncto, Donaldus Insulanus, qui nomen Regium antea, nullo auctore, sumpserat, jam pro legitimo Rege se gerebat, fretus maxime timore procerum: qui, ne propinqui sui captivi occidantur (nam id Donaldus assiduè comminabatur) nihil movere ausi sunt. Tyrannus, cum in omnes debaccharetur, non contentus edicto prohibere, ne quis, præter ipsius ministros, arma ferret, aut nobilitatem passim ad cædem rapere, in cujus exitio firmamentum sui regni constituebat, inter suæ crudelitati superstites discordias serebat: nec ullum pulchrius existimabat spectaculum, quam mutuam civium cædem. Eam enim cladem lucro

sibi

sibi ponebat, tot inimicis levari putabat, quot ex utraque acie perissent: neque quicquam magis, quam civium concordiam metuebat. Itaque domi ferè se continebat: & suarum in omnes injuriarum sibi conscius, omnes formidans, omnibusque formidabilis, rarò in publicum prodibat. Duodecimo tandem anno in iis miseriis transacto, vix publicorum malorum vindex est inventus Crathilinthus, Findoci Regis filius. Is, occultè apud nutricium delitescens, diu periisse, est creditus. Verum, cum jam paucos viribus & solertia pares haberet, genus & nomen dissimulans, primum in aulam, deinde in Regis familiaritatem receptus, dexteritate ingenii brevi perfecit, ut primum gratiæ locum apud eum obtineret. Tandem, rebus omnibus ex animi sententia succedentibus, cum, indicato paucis, quis esset, & quid pararet, idoneam facinori patrando manum ad se collegisset, Donaldum, injuriæ opportunum nactus, occidit, & cum suis clam discessit.

XXXIV. REX.

Tyranni morte divulgata, & res & auctor summa omnium cum lætitia excipitur. Crathilinthus, generis indiciis testibusque prolatis, quanto nemo antea studio, Rex est declaratus, ut qui, non modo libertatis, sed salutis omnium auctor esset. Primum, magno omnium consensu, Tyranni liberos & propinquos, ut velut radicitus tyrannidem extirparet, necandos curavit: deinde, partes omnes regni, ad jus de more dicendum, perlustravit: labefactataque à Donaldo, quanta potuit cura, confirmavit: ac pace domi forisque parta, ocium, gentis more, venationibus oblectare statuit. Ejus rei studio, cum in monte Grampio, juxta Pictorum fines ageret, juventutem Picticam ad se venientem honorificè habuit. Nec ea contentus amicitia, quæ ex antiquis necessitudinibus & publica pace nata erat, etiam eos familiari consuetudine complecti studuit. Sed ea Regis comitas propè in perniciem vertit. Nam cum Picti canem insignem, quem Scotorum Rex in deliciis habebat, clam apud se cælassent, indicio ad custodem canis perlato, ad locum, ubi cælabatur, profectus, dum canem retrahere conatur, interimitur. Ad ejus cædem, clamore facto, cum utrinque magna multitudo concurrisset, acri pugna edita, ac multis occisis, in iisque non paucis ex utriusque gentis nobili juventute, jactum est crudelissimi belli seminarium. Nam ex eo die, cum utraque gens alteram omnibus bellorum incommodis vexaret, non ante cessatum est, quam justis exercitibus sit concursum. Ne-

que pax, etsi Regibus utrinque eam cupientibus, ullis conditionibus coire potuit. Quanquam enim non ignorabant, Romanis & Brittonibus semper infestis, quanto cum periculo diffiderent, mutuæ tamen ultionis cupiditas ita eos efferaverat, ut, dum privatas quisque persequitur injurias, calamitatem communiter omnibus impendentem contemnerent. Ac nisi Carausius exul Romanus, obscuro quidem loco natus, at militia clarus, intervenisset, ad alterius gentis internecionem pugnatum fuisset. Is enim à Diocletiano missus Bononiam maritimam, ut Belgicam Armoricam ab incursionibus Francorum & Saxonum tueretur, cum, multis barbaris sæpe captis, prædam integram nec provincialibus redderet, nec ad Imperatorem mitteret, suspicio est orta, consulto ab eo barbaros admitti, ut redeuntes cum præda exciperet, atque hac se occasione ditaret. Igitur à Maximino jussus occidi, purpuram sumpsit, & Britannias occupavit: utque opes adversus Bassianum Legatum Romanum firmaret, discordiis inter Scotos & Pictos pacatis, cum utrisque fœdus fecit, & societatem iniit. Romanis multa adversus hominem rei militaris peritum frustra expertis, & Scotis & Pictis in veterem, quos aliquando tenuerant agrorum possessionem restitutis, postquam septem annos imperium gessisset, ab Allecto socio est occisus. Allecto, cum triennio rebus præfuisset, ab Asclepiodoto interempto, Britannia, decimo quam defecerat anno, Romanis est restituta. Sed nec Asclepiodotus, nec, qui ei successit, Constantinus Chlorus quicquam in Britannia memoratu dignum gessit, nisi quod ex Helena concubina Constantinum, qui postea rerum potitus est, genuit. Inter hæc decessit Crathilintus, postquam rei Scoticæ præfuisset annos viginti quatuor.

XXXV. REX.

Fincormachus frater ejus patruelis, post eum regno Scotorum potitus, secunda prælia adversus Romanos, adjunctis Brittonibus & Pictis, quædam absque externis auxiliis fecit. Tandem, viribus Romanorum domi bellis civilibus, & foris assiduis contentionibus attritis quietiorib. rebus, Scoti quoque libenter pacem sunt amplexi. Liberati curis externis, nihil prius habuerunt, quam ut religionem Christianam promoverent, occasione illinc orta, quod multi ex Brittonibus Christiani, sævitiam Diocletiani timentes, ad eos confugerant: è quibus complures, doctrina & vitæ integritate clari, in Scotia substiterunt, vitamque solitariam, tanta sanctitatis opinione apud omnes, vixerunt, ut

vita

vita functorum cellæ in templa commutarentur. Ex eoque consuetudo mansit apud posteros, ut prisci Scoti templa cellas vocent. Hoc genus monachorum Culdeos appellabant: mansitque nomen & institutum, donec monachorum genus recentius, in plures divisum sectas, eos expulit: tanto doctrina & pietate illis inferius, quanto divitiis & ceremoniis, ceteroque cultu externo, quibus oculos capiunt, & animos infatuant, sunt superiores. Fincormachus igitur, Scotorum rebus æquitate summa compositis, & civibus ad mansuetioris vitæ cultum reductis, decessit, quadragesimo septimo regni sui anno.

XXXVI. REX.

Eo defuncto, gravissima de regno contentio est exorta, inter tres fratres patrueles, è tribus Crathilinthi fratribus genitos, Romachum, Fethelmachum, & Angusianum, seu verius Æneanum. Romachum commendabat, quod è tribus Crathilinthi fratribus pater ejus ætate maximus, quod mater è Regio Pictorum sanguine esset, quod ipse ingenio foret acri, & ad parandas amicitias, flexili. Pro Angusiano faciebat ætas, & experientia rerum, & mores amabiles, atque inde favor populi, & ante omnia, qui initio fuerat competitor, tum suffragator Fethelmachus. Propter eorum seditiones, cum res ad arma spectaret, primis comitiis nihil peragi poterat: & soluto conventu, cum totum regnum in duas factiones diversas iret, Romachus favore populi inferior, advocata juventute Pictica, se externis auxiliis firmat. Ab iis, cum Angusianus rescisset, sibi insidias parari, potius existimavit, vitam semel fortunæ committere, quam in perpetuo timore solicitam agere. Igitur, coactis amicis, cum Romacho prælio congressus, victusque, in Æbudas cum Fethelmacho profugit. Ibi cum intelligeret, se factionum principibus ob virtutem formidabilem, & apud populum natura venalem, & Romachi pollicitationibus corruptum, parum fore tutum, in Hiberniam cum suis discessit. Romachus autem, vi magis, quam populi voluntate regnum assecutus, æmulo submoto, in adversarios crudeliter exercuit inimicitias: ac, ne vi magis, quam jure grassari videretur, dum regiones obit, ad conventus habendos, ac, non adhibito de more consilio, solus ad suum arbitrium causas capitales revocat, magna cum cæde grassatus, maximum timorem in omnes bonos diffudit. Tandem, omnibus præsertim rerum statum exosis, repentina conjuratione nobilitatis antequam vires tyrannis colligere posset, oppressus è fuga, quam ad Pictos intenderat,

derat, retractus, pœnas luit, tertio sui regni anno. Caput, pilo affixum, lætum populo spectaculum circumlatum est.

XXXVII. REX.

Angusianus ingenti omnium consensu, ad regnum capiendum, est revocatus. Primum, qui Romacho crudelitatis & avaritiæ ministri fuerant, sub Rege justo sibi timentes, Pictorum Regem Nectamum, in ultionem propinqui sui, ad arma commoverunt. Angusianus pacis cupidus, per legatos sæpe Pictos admonuit, quanto cum periculo utriusque regni pugnaturi essent, Britonibus in amborum exitium intentis. Verum, ubi eos vel fiducia virium, vel iracundia perturbatos, à pacificis consiliis aversos vidit, educto exercitu, post acerrimum conflictum, victoria est potitus. Rex Pictorum cum paucis evasit. Verum, postquam metus recessit, ira & pudore inflammatus, ægre à suis impetrat, ut novum sibi exercitum decernant. Eo coacto, in Caledoniam ducit, Angusianus, iterum frustra tentata pace, cum suis copiis ad hostem tendit. Pugnatum est utrinque pari obstinatione, alteris partam laudem tueri, alteris ignominiam acceptam delere, conantibus. Demum Scoti, Angusiano cæso, solutis ordinibus, in fugam versi. Nec Pictis læta fuit victoria, Rege suo, ac præstantissimo quoque bellatore in acie interempto. Prope par utrinque damnum acceptum, pacem ad breve tempus præstitit. Præfuit rei Scoticæ Angusianus paulum supra annum.

XXXVIII. REX.

Fethelmachus Angusiano Rex est suffectus. Cum vix biennium in regno complesset, exercitu coacto, Pictorum agros fœdis populationibus vastavit. Ubi primum hostis occurrit, concursum est cum utriusque gentis magna strage. Nam Pictorum acies media, cornibus nudata, propè tota circumventa est: nec tamen inulta cecidit: Rex Pictorum, tertio post die, è vulnere decessit. Scoti victoria usi, latè, nullo exercitu obvio, Pictorum agros vastant. Picti enim, tanta clade accepta, nunquam totis viribus ausi se fortunæ committere, leves procursantium manus in populatores, locis & temporibus opportunis immittentes, latius eos evagari prohibebant. Interea Hergustus homo callidus, accepto in suos imperio, quatenus viribus impar erat, ad fraudem conversus, duos Pictici generis viros immisit, qui, se Scotos simulantes, Regi perniciem molirentur. Hi cum fidicine quodam de cæde Regis transegerunt. Hoc enim hominum genus, ad somnos conciliandos, & vigilias oblectandas, in cubiculis nobilium pernoctabant: qui mos etiam adhuc in omnibus insulis Britan-

Britannicis apud priscos Scotos observatur. Igitur statuto die, Picti, ut conventum erat, à fidicine intromissi, Regem, quam maximè possunt occultè, jugulant. Nec tamen ita rem cælare potuerunt, quin ad morientis gemitum ministri excitati, facinoris auctores sint persecuti: & cum ulterius fugere non possent, è prærupto saxo lapidibus propugnantes ministri Regii assecuti, ad pœnas eos retraxerint.

XXXIX. REX.

Fethelmacho regni sui anno tertio extincto, successit Eugenius, seu potius Evenus, Fincormachi filius. Sub id tempus, Maximus legatus in spem totius insulæ potiundæ erectus, si utramque gentem deleret, primum cum Pictis, ut tum res erant, infirmioribus, atque ideo, ad paciscendum promptioribus, amicitiam simulat: eos vanis promissis implet, si in societate Romana perseverent, præter innumera alia commoda, totum Scotorum agrum se eis concessurum. Audivere libenter ea Picti, & ira cæci, & vindictæ cupidi, & promissis deleniti, & in futurum improvidi. Igitur, cum Romanis conjuncti Scotorum agros popularentur, primus eis conflictus fuit ad Cream Gallovidiæ amnem. Scoti pauciores à pluribus circumventi, dum in omnes partes fugiunt, Romani, velut certa victoria potiti, sine ordine fugientibus instant. Interea Argathelii, & ulteriores aliquot populi, qui nondum se cum reliquis copiis conjunxerant, in dissipatos Romanos densis agminibus invecti, magnam stragem ediderunt. Eugenius, collectis, quos è fuga retrahere potuit, habito super summa rerum consilio, cum præsentes copiæ nullam spem renovandi belli facerent, retro in Caricťam abiit. Maximum vero, quo minus victoria uteretur, prohibuit trepidus nuncius, omnia in interiore Britannia bello ardere. Scoti, ejus discessu, majore hostium parte levati, quanquam vix ad sua tuenda sufficerent, ira tamen ac spe, se ante exactam æstatem hostes vicinos insigni aliqua clade repressuros, quicquid virium aut odii supererat, in Pictos effuderunt. Quacunque pergebant, obviis absque discrimine trucidatis, ferro & flamma latè vastitatem faciebant. Maximus, quanquam minis & verborum contumelia Scotos persequebatur, utriusque tamen clade gentis pariter lætus, ubi primum ei commodum fuit, tanquam damna Pictis illata ulturus, in Scotos movit. Illi tum, non de gloria, imperio, aut præda dimicaturi: sed de patria, fortunis, vita, cæterisque, quæ hominibus cara esse solent, eductis omnibus, qui arma ferre possent, non modo viris, sed etiam (gentili consuetudine) mulieri-

mulieribus, in ultimum se discrimen parant: & castris non procul à Duno amne positis, non longe ab hostibus constiterunt. Acie utrinque instructa, primi concurrerunt cum Scotis Romanorum auxilia. Ibi alteris spe, alteris desperatione incitatis, certamen acrius, quam longius fuit. Picti & Brittones magna cum cæde repulsi: ac, nisi subsidium in tempore à Romanis venisset, fugam circumspectabant. Verum, Maximo legiones admoventе, Scoti, & multitudine, & genere armorum, & disciplina inferiores, ruinæ modo retroacti. Cecidit ibi Rex Eugenius, dum suis non vult superesse: ac major procerum pars, ne Regem prodidisse videretur. At Maximus, tanta victoria citius, quam sperarat, potitus, cum vix haberet, in quem odium exerceret, misericordia ad pristinam clementiam revocatus, multis Scotorum regionibus perlustratis, dedentes sese recepit, agrosque colere jussit: &, ut suis contenti, vicinis molesti ne essent, imperat. Picti hanc ejus clementiam ægerrime ferentes, contendebant, nunquam Romanos eorumque socios solidam & syncеram pacem habituros, incolumi gente Scotorum, semper inquieta, semper ad omnem prædæ occasionem intenta: nunquam terram Britannicam securam fore, dum in ea quicquam illius sanguinis superesset: cum feris belluis rem esse, quæ nullis officiis provocatæ mansuescant, nullis damnis fractæ conquiescant: eundem, qui ei genti esset, bello finem futurum. Cum Maximus contra multa dissereret, de vetere populi Romani instituto, à quo gentes victæ, non modo relictæ incolumes, sed etiam civitate sint donatæ: nunquam in orbe terrarum, ferè perdomito, gentem ullam penitus excisam: se curasse, ut, Rege cum omni juventute cæso, non metuendos vicinis, sed potius miserandos hostes relinqueret: nec se Pictorum adversus eos odio cedere: sed, rem vere æstimantibus, multo lætius esse spectaculum, è viventium miseriis, quam cruore occisorum: gravioremque pœnam esse, vivendo semper mortem optare, quam semel moriendo, malis omnibus defungi. Hæc quidem ille disserebat, non tam ulla erga Scotos benevolentia, quam Picticæ crudelitatis odio: simul in futurum prospiciens, quam periculosum esset provinciæ Romanæ, si vires Pictorum, deletis penitus Scotis, duplicarentur. Picti vero, nec querelis, nec precibus, nec donis abstinuere, prius, quam edictum impetrarent, ut Scoti omnes, ante certum diem, Britannia excederent: qui secus fecisset, ei fore capitale. Ager eorum inter Pictos & Brittones divisus. Scoti superstites, quo quemque fors tulit, per Hiberniam, Æbudas, Scandiam,

Scandiam, & Chersonesum Cimbricam dispersi, ab incolis satis humaniter fuerunt recepti. Sed nec à sacerdotibus & monachis, qui tum in summo erant honore, Picti, etsi publicè Christianis institutis imbuti, injuriam abstinuerunt. Illi vero profugi, cum in omnes circumcirca regiones dispergerentur, multi in Ionam, Æbudarum unam, devenerunt: atque ibi in cœnobium collecti, magnam suæ sanctitatis & eruditionis famam ad posteros transmiserunt. Ceteris Scotis ita bello afflictis, patria pulsis, & de reditu desperantibus: Æbudarum cultores ingenio feroces & inquieti, & ob desidiam inopes, & hominum multitudine, & rerum necessariarum superante penuria, aliquid per se audendum rati, classe longarum navium coacta, duce Gillone, in Argatheliam transmittunt. Ibi dum ad prædam, ut in regione propè vacua habitatoribus, vagi discurrunt, à Pictis eo ad præsidium missis circumventi, ac à navibus exclusi, ad unum periere. Classis capta, & ad usum belli adversus Insulanos, reservata. Nec ita multo post, qui in Hiberniam confugerant, partim veteris cognationis commemoratione, partim fortunæ commiseratione gentem ad bella prædasque, suopte ingenio proclivem, facile moverunt, ut auxilium, ad patriam pristinumque statum recuperandum, decernerent. Data decem millia. Hi in latus Scotiæ adversum Hiberniæ transpositi, magnum sui adventus terrorem late fuderunt. Hoc primo successu læti, cum de reliquo bello consultarent, Scoti Albini gnari virium Romanarum, & quantum reliquas nationes peritia rei militaris anteirent, auctores erant, ut, præsente victoria contenti, cum præda domos redirent, nec exspectarent, dum totius Britanniæ vires eos adorirentur. Et quando, nec universæ Hibernorum copiæ si adessent, pares esse queant adversus eorum exercitus, quorum consilio & armis terrarum orbis esset perdomitus, cum eis, non vi aperta, sed astu certandum: occasiones captandas: & quos nec numero, nec opibus, nec bellandi peritia æquare possent, laboribus & malorum patientia fatigandos. Hanc unam esse hujus belli gerendi rationem. Hiberni Scoti contra, Albinos increpare, quorum pristina animi vis adeo elanguerit, ut cum posteri essent eorum, qui Romanos exercitus propè delessent, ipsi nec aspectum quidem illorum sustinere possent. Nec deerant etiam ex ipsis Scotis Albinis, qui contenderent, belli rationem à civibus suis propositam planè inanem esse: ut quæ ad hostem tantum vexandum, non ad patriam recuperandam faceret. Quamobrem, fortunæ instandum: eam reditus ducem sequendam. Id si faciant,

ciant, non esse dubitandum, quin Deus, qui tam prospera belli initia dederit, aut novo Brittonum motu, aut revocatis ad bella propiora legionibus, hostium vires sit imminuturus. Occasionem oblatam potius amplectendam, quam in præsentia neglectam posterius frustra quærendam. Hæc sententia cum in consilio vicisset, læti ad prædas discurrunt: ac dum in spem amissa recuperandi, audacius quam prudentius suæ cupiditati indulgent, majoribus repentè copiis oppressi, majorem suorum partem amiserunt. Hæc clades, in Hiberniam renunciata, Scotis omnem spem reditus præcidit, & Hibernos, de sua libertate retinenda, sollicitos reddidit. Multis igitur consiliis tentatis, cum alius exitus non appareret, visum est Scotis Hibernensibus, legatos in Britanniam esse mittendos, ac pacem, quam maxime commodis possent, conditionibus, cum Romanis faciendam. Eos Maximus primum graviter increpat, quod nullis provocati injuriis, ultro arma Romana lacessissent. Legatis excusantibus, & culpam in imperitam multitudinem conferentibus, data venia. Pax iis legibus facta, ne hostes Romanorum, post eum diem, Hiberni reciperent, ab eorumque sociis omnem vim abstinerent, comiter Imperii Majestatem colerent. Hiberni æquiores, quam speraverant, conditiones læti domum retulerunt. Maximum autem ad pacificandum, non metus ab Hibernis (ut qui non magnum in eorum motibus momentum poneret) flexit: sed quod, in majorum rerum spem intentus, non modo quietam, sed etiam benevolam sibi volebat relinquere Britanniam. Nam cum, tot cæsis exercitibus, Imperii Romani vires bellorum civilium tempestatibus debilitatas videret, Imperatoresque non à Senatu Populove legi, sed militari favore assumi, cumque perdomita (quod nulli alteri contigisset) Britannia, magnum in re militari nomen, exercitumque (pro multitudine) satis firmum haberet, in eo rerum statu decreverat, si se occasio Imperii occupandi offerret, fortunæ non deesse. In hanc spem pronus, milites plurima comitate & omni largitionis genere complectebatur. De rebus gravissimis cum Britannorum majoribus consultabat: Pictorum juventute exercitum supplebat: eisque præsidia pluribus in locis provinciæ committebat custodienda. Diviso inter eos & Brittones Scotorum agro: Pictis quidem veterem ditionem liberam reliquit: sed vectigalia modica, ex attributo eis ultimo regni Scotorum angulo, exegit: indicium quidem, ut ipse prædicabat, Britanniam universam partim à se perdomitam, partim pacatam. Atque his quidem artibus vulgus mirum in

rum in modum sibi conciliabat. Itaque, omnibus ad spem conceptam paratis, velut à militibus coactus, purpuram sumpsit. Post eum Constantinus ex infimo militiæ ordine, sola nominis commendatione, à Brittonibus dux est electus: atque eo rursus interempto, Gratianus homo Britannici sanguinis Insulæ imperium invasit. Verum, Maximo in Italia, Gratiano in Britannia cæso, missus est Roma Victorinus, qui Legati nomine Britanniam regeret. Is, cum sua opera Imperium videri vellet auctum, Pictis in provinciæ formam redactis, legibus Romanis eos uti jussit, gravi pœna, ni pareatur, indicta: ac, Hergusto eorum Rege inter hæc mortuo, vetuit, ne novum crearent, neve Magistratum alium, nisi à populo Romano datum, haberent. Id vero Pictis mera servitus videri: ac jam sero & frustra queri, gentem & amicam & cognatam, ac licet interim molestam, tamen adversum externum hostem omnium periculorum sociam, à se fœdè & crudeliter proditam. Eo se hæc jure pati, qui non auxilio solum, sed misericordia se privarint. Quis enim eorum calamitatibus indolere posset, qui meminerit, ad quantam omnium rerum inopiam veteres amicos redegissent? huc nimirum pertinere vetus illud oraculum, quod Pictos olim à Scotis delendos præcinuerat. Ob Scotos enim à se proditos, nunc pœnas luere, ac miserius quam illos perire: nisi fortè quis intolerabilius exilium, quam servitutem putet. Illos enim in qualicunque fortuna, tamen liberos esse: se vero in extremis malis versari, eoque gravioribus, quod suo merito in ea incidissent. Itaque, ut haberent, ad quem convenirent, ut in medium de remedio calamitatum suarum consulerent, Durstum Hergusti filium Regem creant. Apud hunc primores congregati, dum remedia circumspiciunt, servitutis asperitatem querelæ expresserunt. Jam non imaginaria se, sed vera servitute premi. Inclusos intra vallum Severi, velut feras bestias, ab omni humano commercio sejunctos: inde juventutem omnem, splendido militiæ nomine, ad lanienam educi. Præter vicinarum gentium odium, accedere monachorum acerbissimas increpationes: qui occlamarent, meritò eorum preces à Deo contemni, qui Dei ministros, suosque fratres eorundem sacrorum participes tanta sævitia essent persecuti, ut ne monachos quidem, per quos Deus exorari posset, eodem secum cælo frui sivissent. Hæc cum graviter eos urerent, subeunte in rebus adversis animos religione, tandem, nonnihil à perpessione malorum laxamenti dato, una ad libertatem restituendam via est visa, si Scotis placandis, Deum etiam suæ perfidiæ

infensum placare possent. Se intelligere, Fergusium, Regii generis juvenem, in Scandia exulare: eo revocato, cæteros ejus auctoritate facilè posse adduci, ut redirent. Ad ejus animum tentandum, occulta, metu Romanorum, legatio decreta est.

LIBER QUINTUS.

CÆSO, uti retulimus, à Romanis Eugenio, ac gente universa patria pulsa, Regis frater, sive ille Echadius, sive Ethodius fuit, metu insidiarum à Pictis, ac rerum suarum incertus, conducto navigio non magis ventis, quam fortunæ vela committens, in Scandiam appulit, una cum filio Ertho, & nepote Fergusio. Ibi, cum in aulam venisset, Rex illius oræ edoctus, qui & unde esset, quaque fortunæ violentia exercitus fuisset, cum, præter victorum sermones, habitus formaque viri facilè dictis fidem faceret, brevi eum in familiarium numerum admisit. Fergusius ibi (patre & avo mortuis) cum adolevisset, & se totum studiis militaribus dedidisset, multæ simul adversus Imperium Romanum expeditiones à populis, ad Septentrionem spectantibus, sunt susceptæ. Aliis in Pannoniam, aliis in Galliam nationibus irrumpentibus, Fergusius pariter & armorum studio, & Romanorum odio, Francos in bellum adversus Gallos est secutus. Sed, cum ea expeditio parum prosperè cessisset, majore gloria quam re parta, in Scandiam rediit. Cum vero non ibi tantum, sed per vicinas quoque gentes, nomen ejus celebraretur, ea viri fama ad Scotos & Pictos perlata, spem fecit Scotis, patriam, Pictis, libertatem recuperandi, si, antiquis odiis depositis, hoc duce adversus Romanos fortunam tentarent. Et erat, ea tempestate, Romana res adeo afflicta finitimorum armis, ut ipsa occasio veteres inimicos ad vindictam superiorum injuriarum excitaret. Nam Imperatores, civilibus bellis attriti, Gothis, & Vandalis, & Francis, & Afris in proximas cuique provincias irrumpentibus, ita undique vexabantur, ut ad Italiam, & Romam Imperii sedem tuendam, omissa rerum exterarum cura, exercitus revocarentur. Inter eos motus, qui Britannicis legionibus præerant, Rem Romanam habentes pro deplorata, sibi quisque privatim consulentes, alius alio tempore tyrannidem stabilire conabantur: nec contenti, Insulanos omni genere crudelitatis & avaritiæ vexare, etiam ipsi mutuis incursionibus sese conficiebant. Ita decrescente

crescente quotidie Legionariorum numero, crescente Provincialium odio, magis deerant Britannis universis vires, quam animus, ad rebellandum. Sed supra clades alias, maxime omnium afflixit Insulam ultimus exercitûs Imperator Constantinus: qui, sumpta purpura, non modo militem Romanum, sed quicquid in Britannia erat, abduxit: & Insulam exarmatam, & si quem externum hostem habuisset, ad omnem injuriam reliquerat expositam. Quæ potissimum occasio Scotorum mirum in modum conspirationem maturavit. In hoc igitur statu rerum, inita concordia, per secreta cum Pictis colloquia, per utriusque gentis legatos, Fergusius, ad regnum avitum suscipiendum, revocatur. Ille, ut homo militaris, & gloriæ cupidus, & præsentium rerum tædio affectus, & futurarum spe erectus, facilè conditionem accepit. Ad famam ejus profectionis, non modo Scoti exules, sed Danorum multi, familiari usu & commilitio conciliati, in eandem cum eo spem domo profecti, in CCCC. Argatheliam appulerunt. Illuc ad eum, antea de ejus adventu IV. præmoniti, qui in Hibernia & circumjectis insulis exulabant, celeriter convenerunt: & ipsi secum hospitum, & amicorum, juventutis item, novarum rerum avidæ, satis magnum numerum trahentes.

XL. REX.

His auxiliis Fergusius fretus, more patrio, quadragesimus Scotorum Rex est creatus. Liber Pasletensis reditum ejus conjicit in annum Honorii & Arcadii Impp. sextum. Alii in octavum, hoc est, juxta Mariani Scoti supputationem CCCC. III. juxta Funccium CCCC. IV. à Christo nato, qui fuit, à morte Eugenii avi, circiter XXVII. Qui ex Beda contendunt, hunc primum fuisse Scotorum in Britanniam adventum, eos ejus historia manifesti mendacii coarguit. Comitiis igitur paractis, homo in bello natus, & educatus, & qui fortunæ benignitate, & hominum alacritate utendum, & famam sui adventus præveniendam censeret, præsidia proxima, cum non satis militum haberet ad ea obtinenda, diruit: & regno recuperato, cum primum per anni tempestatem posset, diligenter adversus hostes expeditionem apparat. Brittones interea in duas factiones erant divisi. Alteri, libertatis cupidi & externæ dominationis pertæsi, eorum adventu gaudebant: alteri, præsens ocium cum maximis incommodis conjunctum, incertæ libertati & certo bello præferebant. Itaque, & periculi imminentis metuentes, & suæ infirmitatis conscii, duplicem legationem decernunt: alteram

ad Pictos, quæ eos sollicitaret, ne relicta Romanorum & Britannorum amicitia, ad veteres suos inimicos, homines sine re, sine spe, sine viribus, deficerent. Addunt admonitiones, pollicitationes, & ni pareatur, graves minas a Romanis, quibus nec integri ambo unquam resistere potuerunt, nedum nunc, alteri delectibus exhausti, alteri omni genere malorum attriti, pares esse possent. Legationis ad Romanos summa hæc erat, ut in tempore, dum aliquid ab hostium immanium crudelitate superesset, quod defenderetur, auxilia mitterent. Id si facerent, Britanniam in eorum perpetua fide constanter permansuram: sin minus, satius fore, patriam relinquere, quam gentium ferarum morte graviorem servitutem tolerare. Romani, etsi undique ipsis instarent bella, tamen legionem unam, ad provinciam protegendam, è Galliis mittunt: sed, rebus ibi pro tempore compositis, reverti jussam. Iis copiis Brittones freti, repentino adventu manus prædatorias, incautius vagantes, magna cum cæde repulerunt. Socii Reges, instructo exercitu, cum ad vallum Severi venissent, ad Carronem amnem hostium copiis occurrerunt. Ibi atrox commissum prælium. Magna utrinque cæde edita, Romani superiores, qui brevi in Gallias erant redituri, contenti, hostes repressisse, vallum Severi pluribus locis dirutum, restituunt: eoque instaurato, ac Brittonum præsidiis firmato discedunt: & socii Reges, etsi celeritate & laborum tolerantia superiores, multitudine tamen & opibus hosti impares, decreverant præliis abstinere, crebris incursionibus hostem vexare, summam rei, nondum adultis viribus, in discrimen unius certaminis non committere. Verum, ubi Romanos è Britannia abscessisse nunciatum est, mutata sententia, totis viribus in unum collectis, vallum, militari tantum opere constructum, & segniter à Brittonibus custoditum, diruunt. Inde, liberiore jam populatione, agrum ultra vallum, quem ob hominum inopiam tenere non poterant, ad multa millia Brittonibus inutilem reddiderunt. Principem in munitione diruenda Græmum quendam fuisse, dicunt: qui, milite navibus trans vallum exposito, custodes incautos oppressit, ac suis aditum patefecit. Hic Scotusne, an Britto fuerit, scriptores in ambiguo relinquunt. Major pars, Brittonem fuisse è familia Fulgentiana, imprimis in illa gente nobili, oriundum, eundemque Fergusii socerum contendit. Eos ut sequar, magis inclinat animus. Vallo igitur diruto, cum Scoti & Picti inhumana crudelitate in Brittones (ut tum res erant) armorum desuetudine imbelles, sine discrimine sexus & ætatis, grassaren-

grassarentur, illi miserabilem legationem Romam mittunt, quæ ineffabilem gentis calamitatem indicaret, & suppliciter auxilium posceret. Quod si Brittonum cladem & provinciæ, nuper tam splendidæ, negligerent interitum, tamen ad dignitatem Populi Romani pertinere, ne nomen eorum apud barbariem illam incultam vilesceret. Rursus igitur missa legio, quæ (ut ait Beda) inopinato tempore Autumni adveniens, magnam hostium stragem dedit. Ad hos reprimendos, socii reges, quantum possunt exercitum cogunt: & freti superiorum temporum successu, & Dionethi Brittonis amicitia, ad hostem ducunt. Erat autem Dionethus honesto loco apud suos natus: & quia semper alias omnibus suis auctor fuerat, ut è servitute Romana se eximerent, ac tum maximè, tanta opportunitate oblata, totis Imperii viribus in alia bella conversis, ideo suis, ob novarum rerum studium, suspectus, Romanis invisus, Scotis & Pictis amicus erat. Hi, cum initum scirent ab hostibus consilium, ut hunc primum, velut propius malum, & in ipsis inhærens vitalibus, opprimerent, id ne fieret, magnis itineribus ad hostem contendunt: & conjunctis cum Dionetho castris, acrique adversus Romanos conflictu inito, eos à fronte atque à tergo, multitudine freti, circumveniunt. Cum, solutis ordinibus, legionarii cederent, socii Reges acrius invecti, à reliqua parte Romani exercitus, quæ, in subsidiis collocata, sub signis manserat, excepti, cum magna strage repelluntur: ac, nisi Romani suæ paucitatis conscii fugientes insequi longius ausi non fuissent, insignem eo die accepissent cladem. Verum, quia damnum amissi militis in paucitate magis sentiebatur, minor ex victoria fuit lætitia. Maximianus (ita, qui legioni præerat, à nostris vocatur) hac offensione perculsus, in intimam se recepit provinciam. Reges diversi ad sua quisque revertuntur. Dionethus, more Romano, sumpta purpura, se regem Brittonum edit. Romanus ubi dispersos hostes intellexit, collectis, quantas poterat, viribus, Brittonum auxiliis suas copias auget, ac in Dionethum, propinqua sibi provinciæ loca infestantem, ducit: cum, unde propius erat periculum, ante sociorum adventum ratus, posse opprimi: sed tres reges, celerius ejus opinione, conjuncti, castra castris contulere, ac suos pro tempore exhortati, in aciem produxerunt: nec mora prælio facta est. Romanus Britannos in prima acie collocavit: suos in subsidiis tenuit. Commisso acri prælio, cum prima acies loco mota esset, Maximianus, promota legione, Brittones propè circumspectantes fugam retinuit. Deinde circummissis, quæ ter-

ga cæderent, cohortibus, Scotorum aliquot manipuli, in medio deprehensi, cum in orbem pugnando se defenderent, majore hostium parte in eos versa, ipsi quidem universi occidione occisi: sed eorum calamitas cæteris, ad dilabendum spatium dedit. Ceciderunt in ea pugna Fergusius Scotorum, Durstus Pictorum reges: Dionethus saucius, ægre per suos raptus ad mare, navicula domum est avectus. Hæc victoria ita omnium animos perculit, ut superioris temporis ante oculos imaginem haberent: & plerique jam exilio locum circumspicerent. Decessit Fergusius, postquam sedecim annos rei Scoticæ præfuisset: vir planè magni animi, & quem secundum regni Scotorum conditorem jure liceat appellare: atque in eo (fortasse) priori Fergusio anteferre, quod ille in vacuos propè agros, concedentibus etiam Pictis, venit: nec ei res cum Romanorum invictis copiis, sed cum Britonibus, ut non multo belli apparatu superioribus, ita laborum patientia longè inferioribus. At hic Fergusius, cæsis propè omnibus, qui arma ferre possent, in externo solo educatus, post vicesimum septimum demum exilii annum, rex ignotus ab ignotis sibi civibus ascitus manu collectitia ex variis gentibus, adversus Britannos interim Romanis opibus subnixos accersitus, nisi manifesta vis numinis ejus conatibus affuisset, temerarium facinus ac propius amentiæ ausus, videri poterat. Decedens, tres reliquit filios adhuc impuberes. Eugenium, Dongardum & Constantium. Eis, omnium magno assensu, Græmus avus maternus tutor est datus: interim, dum pueri adolescerent, pro rege futurus. In eo tanta fuit virtus, ut temporibus turbulentissimis in gente feroci, nec semper suis regibus morigera, nullus domi sub peregrino principe motus extiterit.

XLI. REX.

Eugenius, sive Evenus, maximus natu filiorum Fergusii, nomen regium habebat: potestas penes Græmum erat. Is, censu juniorum per universum regnum habito, cum vires, supra quam crediderat, superioribus præliis attenuatas, comperisset, nihil tum conandum ratus, delectum remisit. Romana autem legio, uti jussa erat, liberatis sociis, in continentem reditura, quicquid terrarum hostilium intra vallum Severi erat, depopulata, cæsis incolis, agros Brittonibus restituit, prædam sibi retinuit. Scotorum ac Pictorum reliquiæ, quæ eam calamitatem evaserant, intra duo maris æstuaria rursus inclusæ. Rebus ad hunc statum redactis, Romani Brittonibus exponunt, quot, & quam validis exercitibus, in exitium rei Romanæ conjuratis, ipse obsideantur:

Imperium,

Imperium, nec laboribus nec sumptibus tantis posse sufficere, ut longinqua tueatur. Quamobrem Brittones admonent, ne in posterum externa expectent auxilia, sed ipsi arma capessant, & ad militares labores sustinendos, sese exerceant: & quod ignavia antea peccatum fuerat, industria & malorum tolerantia compensent: neu se sinant hostibus, quibus ipsi & numero & opibus præstent, ita esse contemptui, ut ex agro eorum annuas prædas, non secus ac si venatum exirent, abducant. Ipsi vero Romani etiam, ut in posterum prodessent magnum & memorabile opus aggrediuntur. Collecta enim è tota provincia maxima opificum manu, Romanis ac Brittonibus certatim contendentibus, ubi vallum per triginta millia passuum à Severo fuerat ductum, murum è lapidibus extruunt, octo pedes latum, duodecim altum. Castellis eum distinguunt, quorum nonnulla oppidulorum speciem præferebant. Finiebatur ad Occidentem, ad locum, qui nunc Fanum Patricii dicitur. Ad Orientem vero, incipit à monasterio Aberkernico, ut scribit Beda: qua in regione, ante cxx. annos, arx valida Duglassiorum fuit, Abercornum: monasterii vero nusquam ullum vestigium. Præterea, ne hostes (ut alias factum meminerant) navibus ultra murum in terram descenderent, frequentes toto littore speculas excitarunt, in locis editioribus, unde prospectus latè in mare patebat. Appositæ, ubi commodum visum est, custodiæ: sed plane hominum ignavorum & imbellium, qui nec hostis armati aspectum sustinerent. His Romana legio provinciales officiis prosecuta, fortibus etiam consiliis, ad patriam propriis armis protegendam, hortantur: ac vetant auxilium Romanorum post eum diem sperare. In eo enim statu rem Romanam esse, ut sociis longinquis nullam opem possit afferre. Scoti & Picti, ubi Romanos abiisse, nec denuo reversuros, per exploratores pro certo compererunt, totis viribus, ac multò quam ante acrius, murum aggressi, non modò telis missilibus propugnatores dejecerunt: sed uncinatis telis, inquit Beda, id est (ut ego interpretor) dorydrepanis, aut falcibus muralibus, è muro detrahebant: ac, superiore munitione defensoribus nudata, operis adhibitis, fundamenta subruebant: & semel aditu patefacto, hostem perculsum cogebant, relictis villis atque urbibus, qua cuique commodum erat, fugam intendere. Scoti vero & Picti tam avidè vindictæ incubuerunt, ut superiores omnes calamitates, præ malis præsentibus, tolerabiles hostibus videri possent. Deinde ubi prædatores magis lassati, quam satiati miseriis hostium, domum rediere, sera tandem subit illa cogitatio,

se non tam bona inimicorum, quam victoriæ præmia corrupisse. Igitur, cum in conventu procerum disceptaretur, quomodo tanta victoria utendum esset, primum omnium placuit, agros hostibus ereptos, ad sobolis propagationem, novis coloniis occupare. Et, ut id consilium salutare videretur, faciebat ingens multitudo fortium, sed inopum virorum, quibus veteres agri angusti erant futuri. Hoc autem rerum secundarum cursu per nationes vicinas divulgato, non solum exulum è Scotia, sed & peregrinorum, domi inopum, vis ingens, velut ad prædam convenerat, rati, Græmum ætate & rebus gestis florentem, non prius finem belli gerendi facturum, quam totam Britanniam perdomuisset. Verum illi, tot casibus jactato, pronior animus erat, ad pacem cum re & gloria amplectendam, quam ad certam felicitatem in periculum incertum conjiciendam. Igitur pacem cum Brittonibus non modo volentibus, sed etiam cupidis, his legibus fecit, ut uterque populus, antiquis finibus contentus, ab alteris abstineret injuriam. Limes autem utrisque esset, Adriani vallum. Græmus ita pace confecta, non modo Scotis, sed etiam peregrinis, auspicia sua secutis, agros divisit. Regiones propè omnes, quod plerique novorum incolarum peregrini, reliqui vero majore ex parte in exilio nati essent, vetera nomina commutarunt. Gallovidia, Hiberniæ regio proxima, Hibernis sorte data, nomen id apud suos tum celebre creditur accepisse. Cathanesia, quod montana: Rossia, quod peninsula: Buchania, quod magnum è bubus vectigal penderet, dicta. Bogia, & Narnia, & Navernia, & Speja, & Iernia, & Taichia à fluminibus: Abria à lacu, aut (verius) æstuario maris, nomen accepit. Plurimæ item cis Fortham regiones, Levinia, Glottia, Tuedia, Teviotia, Lidalia, Escia, Evia, Nithia, Annandia, & Duglassia, à fluminibus cognominatæ sunt. Multis nomen antiquum permansit integrum: quibusdam paulum immutatum est. Deinde, ut rectis institutis licentiam, diuturnitate belli luxuriantem, compesceret, primum operam dedit, ut monachi doctoresque Christianorum institutorum revocarentur: & ne graves populo inopi essent, annuos proventus ex agrorum fructibus attribuit: qui, etsi exiles (ut illis temporibus erant) hominum tamen modestia & temperantia fecit, ut ampli viderentur. Præsidia opportunis locis, adversus subitas hostium incursiones, disposuit, partim, quæ dejecta erant, restitutis, partim novis institutis. Bellis ita per totam Britanniam restinctis, Brittones, velut è turbulentissima tempestate recepti, tranquillitatis publicæ bonis fruebantur: ita incertum fecerunt, bellumne eis an pax plus

incom-

incommodi attulerit. Dirutis enim urbibus, villis incensis, pecore, omnique rustico instrumento amisso, qui hostium sævitiam evaserant, cogebantur aut venando vitam inopem tolerare, aut latrocinandi licentiam ab hoste adversum suos convertere: adeo, ut è pace externa propè domesticum bellum nasceretur. Nec soli exterorum perpetui hostes, etsi ab aperto bello temperabant, subinde proxima populabantur: sed Hibernorum manus, spe lucri invitata, maritimis incursionibus miseros, & extremis malis obsessos vexabant. Accessit omnium calamitatum extremum, fames: quæ adeo feroces spiritus fregit, ut plurimi sese hosti sponte dederent. Tandem pauci, qui in speluncis latebant, necessitate coacti, prodeuntes, vagas prædatorum manus disjecerunt: & Hibernos, ad mare compulsos, Albio discedere coëgerunt. Ea peste vix abacta propius malum gravius urgere cœpit. Scoti & Picti perpetui hostes, non contenti prædas clam abducere, in occasionem rei majoris animum intenderant. Eugenius enim Fergusii filius, qui sub aliena tutela ad id tempus quieverat, jam adultis longa pace viribus, ac multa sobole juventutis auctus, specimen sui ostendere cupiebat: & præter Brittonum infirmitatem, accesserat privata belli causa. *Græmus* avus ejus maternus, claro genere apud suos, uti diximus, ortus erat: sed ex ea factione, quæ patriam eripere cupiebat è servitute Romanorum. Eam ob causam, ab altera factione validiore domo pulsus, ad Scotos, quibuscum avitum ei hospitium, ac multæ aliæ necessitudines erant, se contulit. Eo defuncto, Eugenius agros avitos & fructuosos, qui intra Adriani vallum erant, per legatos repetebat: ac non obscurè præ se ferebat, ni redderentur, bellum se illaturum. Cum legati mandata in consilio Brittonum exposuissent, inter ipsos tanta contentione animorum est certatum, ut propè ad manus venirent. Ferocissimus quisque clamat; Scotos, non tam agros (quibus abundarent) quam bellum quærere: nec insidiari tantum alienis calamitatibus, sed patientiam tentare. Si agri negentur, bellum instare: si dentur, hostem immanissimum intra viscera accipi: nec tamen ita pacem habituros, nisi sperent, eorum avaritiam paucorum agrorum concessione expletum iri, qui tot, tam amplis regionibus, quibus proximo bello demigratum sit, non sint contenti. Totis itaque viribus, ab initio, eorum immoderatæ, imo inexplebili libidini obviam eundum esse: nec, parvarum rerum concessione, cupiditatem inflammandam, & augendam audaciam, sed ferro comprimendam licentiam. Erat in eo con-

filio Conanus, vir apprimè nobilis, & opinione prudentiæ inter suos clarus. Is cum multa graviter de hostium sævitia, deque præsenti Brittonum statu disseruisset, juventutem ferè omnem in transmarinas expeditiones abductam: accessisse & bellum foris, & domi seditiones, & ex inopia famem, quæ reliquias miserrimas aut consumpserit, aut debilitarit. Romanas legiones ad domestica bella, spe omni reditus prærepta, abiisse: pacem cum hoste crudelissimo, parum quidem honestam, sed certe necessariam esse. Id consilium, nullo rerum suarum respectu, à se datum, sed publica necessitate expressum: hoc esse indicio, quod quàmdiu se tueri adversus hostium immanitatem poterant, nulla unquam pacis mentio à se fuisset facta: neque se ignorare, hanc ipsam, quam suadeat, non fore diuturnam, sed moram tantisper bello facturam, dum vires Brittonum, tot casibus debilitatæ, ac propè fractæ, brevi quiete refocillari ac recreari possint. Hæc eum differentem, clamor ab universa concione sublatus, conterruit. Occlamabat enim seditiosissimus quisque, nullam utilitatem publicam eum spectare: sed regnum sibi fretum externis auxiliis, velle parare. Cum ille, è consilio discedens, Deum testaretur, se nulla privati emolumenti spe, pacem suadere, exorto tumultu, à multitudine confossus est. Ejus calamitas effecit, ne prudentiorum quisquam etsi patriæ interitum apertè videret, vocem tamen auderet liberam mittere. Legati cum illinc domum, re infecta, redissent, Scoti & Picti, aliis curis omissis, in belli apparatum erant intenti. Brittones quoque, ita futurum rati, postquam impetus iræ paulum resederat, legatos ad Scotos decernunt, qui simulatione pacis conficiendæ, moram belli redimerent, pecuniamque offerrent: ac spem injicerent, plus, quam bello peteretur, posse tractando atque cedendo impetrari. Belli casus esse dubios, & exitum incertum: virorum prudentium nõ esse, quæ ante oculos esset, utilitatem negligere, & certo periculo in spem incertam incumbere. Nihil impetratum. Eugenius enim per exploratores resciverat, pacem foris simulari, domi bellum à Brittonibus, intentissima cura, parari. Igitur cum ob hanc causam, tum vetere odio Scoti & Picti incensi, & Brittonum calamitatibus invitati, & rerum successu elati, nihil, nisi omnia permittentibus, concedebant. Exercitibus ergo ad ultimam dimicationem paratis, socii reges, per aliquot annos vincere soliti, in spem victoriæ majoris erecti erant: Brittonesque quicquid victis accidere ab hoste infensissimo posset, ante oculos habebant. In hoc rerum atque animorum

statu,

ſtatu, ubi primum uterque exercitus alteri in conſpectum venit, prælium factum eſt, quale, ante eum diem, Britannis inter ipſos nullum fuerat: tantaque obſtinatione animorum eſt pugnatum, ut vix poſt longam dimicationem, Scotorum dextrum cornu inclinare inciperet. Id conſpicatus Eugenius, jam omnibus aliis ſubſidiis in pugnam promotis, cohortem ad impedimenta relictam in aciem duxit. Ab iis, ut integris adhuc, Brittones, qui ex adverſo ſtabant, loco moti: atque initium victoriæ fuit, ab ea parte, unde cladem & perniciem formidaverant. Illius aciei fortunam cæteri Brittones ſecuti, terga verterunt: cum autem in ſilvas & paludes, loco, ubi pugnatum fuerat, propinquas, confugiſſent, eos palantes & ſparſos & inermes calones hoſtium nacti, magnam ſtragem ediderunt. Cecidere in ea pugna Brittonum ad quatuordecim millia: hoſtium vero quatuor. Secundum hanc pugnam, Brittones, amiſſa propè omni juventute militari, legatos mittunt, qui nullas conditiones pacis recuſent. Reges confœderati, cum omnia ſibi permiſſa viderent, paulum ad miſericordiam verſi, pacis conditiones, etſi duras, non tamen (ut in rebus afflictis) iniquiſſimas obtulerunt: ut Brittones nec Romanum, nec ullum exteræ gentis exercitum accerſerent, aut, ultro advenientem, reciperent, aut per ſuos fines iter præberent: ut communes cum Scotis & Pictis amicos inimicoſque habeant: neu, eorum injuſſu, fœdus aut bellum faciant, auxiliave poſcentibus mittant: ut finis eis eſſet Umber fluvius: pecuniæ etiam adjecta ſumma, quam, in milites dividendam, repræſentarent: quamque in ſingulos annos penderent: item centum darent obſides, confœderatorum arbitrio. Has conditiones gravatè multi, neceſſariò tamen omnes Brittones accepere: atque hanc pacem, ut per aliquot annos ſervarent, fecit eadem, quæ eam peperit, neceſſitas. Brittones autem per ſe infirmi, & ab exteris deſtituti, ut eſſet, apud quem in commune conſulerent, Regem ſui generis creant Conſtantinum è Britannia Gallica accerſitum, hominem nobilem & domi clarum. Is cum videret Brittonum vires, foris bello, domi latrociniis & inteſtinis diſcordiis fractas, nihil attentandum ratus, decem (quibus regnum tenuit,) annis, pacem cum vicinis coluit: demum inſidiis Vortigerni, hominis potentis & ambitioſi, occiſus eſt. E tribus filiis duo adhuc impuberes erant: tertius, qui erat natu maximus, tanquam rebus adminiſtrandis parum idoneus, in monaſterium relegatus. Is tamen opera, maxime Vortigerni, qui ſub alieni nominis invidia ſibi opes parabat, Rex creatur.

creatur. Agris per pacem cultis, post famem gravissimam successit tanta fructuum copia, quantam nulla memoria fuisse in Britannia, est auditum. Inde pacis vitia, longè omnibus bellorum damnis magis perniciosa, sunt enata, luxuria, crudelitas, stupra, ebrietas. Adeo nihil usquam veri & synceri, ut non solum apud vulgus, sed & inter monachos & sanctioris vitæ professores, æquitas, promissorum fides, vitæ constantia, pro ludibrio essent: de quibus luculenta est apud Bedam Anglo-saxonem, & Gildam Britannum querela. Interea legati, ab Aetio reversi, in eo nullam spem auxilii esse, renunciarunt. Scripserant enim ad Aetium Brittones literas, quarum paucos versus, à Beda recitatos, libuit huc apponere: tum quod miserias gentis breviter indicent, tum quod ostendant, in ratione temporum exponenda, quantus sit apud plerosque scriptores error. Verba hæc sunt: *AETIO tertium Consuli, Britannorum gemitus.* Et paulo post: *Repellunt Barbari ad mare, repellit mare ad Barbaros. Inter hæc duo genera funerum, aut jugulamur, aut mergimur.* Gessit autem Aetius tertium consulatum cum Symmacho: qui fuit annus à Christo nato quadringentesimus quinquagesimus. Neque tamen quicquam auxilii ab eo est impetratum, tum
CCCC. L. præcipue adversus Attilæ motus intento. Ceteris Brittonibus in hanc rerum desperationem redactis, Vortigernus, unus malis publicis lætus, quod diu præcogitaverat, scelus in hac omnium rerum perturbatione impune sibi futurum ratus, Regem per corporis custodes, à se adhibitos, obtruncandum curat. Deinde, ut tam fœdi facinoris à se suspicionem averteret, velut iræ & moræ in vindicta expetenda impatiens, ipsos custodes, indicta causa interemit. Ita regnum per summum nefas adeptus, nihilo sanctius gessit. Nam, cum civium suorum fidem erga se suspectam haberet, & viribus, utpote infirmis parum confideret, Saxones, qui piraticam exercebant, & omnia littora infesta latè habebant, sibi conciliat. Eorum duci Hengisto, cum valida manu tribus longis navibus ad se advecto, agros attribuit, ut pro Britannia, non jam ut peregrina terra, sed suo domicilio suisque penatibus, libenter dimicaret. Ad hanc famam, tum tantæ manus è tribus Germaniæ nationibus Jutis, Saxonibus, & Anglis affluxisse dicuntur, ut jam indigenis formidabiles essent. Primum, circa annum à Christo nato CCCC. XLIX. iis auxiliis fretus Vortigernus, manum cum Scotis & Pictis conseruit: victorque, eos ultra Adriani vallum repulit. De Eugenio Scotorum Rege duplex est fama: alii in prælio trans Umbrum interisse, alii morbo ex-

bo extinctum ſcribunt. De morte, ut ut res habet, ſatis conſtat ea æquitate rem Scoticam moderatum, ut jure inter optimos reges connumerari debeat. Quanquam enim primam vitæ partem, penè à pueritia uſque, totam bellis impertiit, tamen ſub avi diſciplina ita profecit, animumque confirmavit, ut nec licentia militaris (quod plerunque fieri ſolet) in vitia ſolverit, aut in moribus ad pietatem conformandis negligentiorem fecerit, aut ſucceſſus rerum ſecundarum arrogantiorem reddiderit. Sed nec pacis ocium, ingenii acrimoniam, & martios viri ſpiritus fregit: ſed ita vitam æquabili tenore temperavit, ut qui ſtudiis bonarum artium inſtructi, ſe ad rerum gubernationem conferunt, eos, indole naturali fretus, vel æquarit, vel ſuperarit.

XLII. REX.

Eugenio defuncto, eodem anno, qui fuit à Chriſto nato quadringenteſimus quinquageſimus ſecundus, ſuffectus eſt frater Dongardus, homo plane fraternorum morum: ut qui pace honeſta libenter frueretur, & cum res poſceret, bellum non reformidaret. Itaque in utriuſque temporis curam intentus, dabat operam, non modo ut omnia, ingruente hoſte haberet parata, ſed etiam ne animi per ocium, nimiis bonis debilitati, langueſcerent: juventutem labore & parſimonia, quoad poterat à vitiis continebat. Quo minus autem bello claruerit, ſeditiones domeſticæ, inter Brittones excitatæ, in cauſa fuerunt. Hoc igitur metu liberatus, ad cultus divini curam ſe totum convertit. Nam Eccleſias adhuc turbabant hæreſis Pelagianæ reliquiæ: ad quas refutandas, miſſus erat à Celeſtino, Pontifice Romano, hujus patre Eugenio regnante, Palladius, à quo inſtituti plurimi, doctrina & vitæ ſanctitate clari ſucreverunt. In primis Patricius, Servanus, Ninianus, Kentigernus. Creditur idem Palladius primus, Epiſcopos in Scotia creaſſe. Nam ad id uſque tempus Eccleſiæ abſque Epiſcopis per Monachos regebantur, minore quidem cum faſtu & externa pompa, ſed majore ſimplicitate & ſanctimonia. Ad hanc ſacrorum repurgandorum curam Scoti tum intenti, & in animi cultu occupati, eam tempeſtatem bellorum, quæ penè totum orbem afflixerat, intacti evaſere. Eugenio ſecundum annum regnante, Vortigerno dejecto, filius ejus Vortimerus Rex à Brittonibus eſt electus. Is, ut Saxonum vires facilius frangeret, cum Scotis & Pictis antiquum fœdus renovavit, quod tempore Carauſii, factum à tribus gentibus erat, adverſus Romanos. Huic fœderi Dongardus non ſupervixit. Deceſſit enim poſt quintum regni ſui annum.

CCCC. LII.

XLIII. REX.

XLIII. REX,

Succeſſit ei frater, natu minimus, Conſtantinus: qui, cum privatus ſatis moderatè vixiſſet, ſtatim regnum adeptus, vitiis omnibus fræna ſolvit, Adverſus nobilitatem crudelis & avarus: infimi generis hominibus familiaris. Cum in ſtupra virginum & matronarum, & immoderata convivia ſe totum daret, circa ſe ſymphoniacos, & hiſtriones, omniſque generis voluptatum miniſtros ſemper habebat. His vitiis offenſi Scotorum proceres, frequentes ad eum venerunt, ac ſui eum officii admonuerunt. Eos ille adeo ſuperbè contempſit, ut juberet, alia curare, ſibi ſatis aliunde conſilii eſſe: falſam illam ſpem deponerent, ſe poſſe, conſulendi obtentu, Regem in ordinem cogere. Ut autem erat erga ſuos arrogans, ita adverſus hoſtes tam dejecto & humili ſe animo præbebat, ut ſtatim petentibus non modo pacem dederit, injuriaſque remiſerit, ſed arces alias reddiderit, alias dirui permiſerit. Hi mores ejus ita Scotos & Pictos commoverunt, ut Scoti propemodum rebellarent: Picti, qui jam antea ſecreta conſilia cum Saxonibus contulerant, per ſe rebus ſuis conſulerent & palam tandem fœdus icerent. Sed apud Scotos, Dugallus Gallovidianus, cujus ad populum maxima erat auctoritas, multitudinem oratione blanda in præſentia cohibuit, fatendo quidem, pleraque vera, quæ dicerent: juſta, quæ peterent. Sed, ſi ad præſentia mala civile bellum accederet, ſummæ rei periculum eſſe, cum jam regnum ab interitu vix poſſet ſiſti, Pictis ab alienatis, Brittonibus (Vortimero extincto) incertis amicis, Saxonibus (quibus maximæ erant vires ad bellum, ſumma in victoria crudelitas, in commerciis nulla fides) in perniciem omnium vicinorum ſemper intentis. Et populo quidem majorum natu prudentia lenito, cum Rex in magno apud omnes odio & contemptu tamen regnaret, tandem à nobili Æbudenſi, ob ſtuprum per vim filiæ illatum, cæſus fuit, anno, quam regnare cœperat, quintodecimo. Hæc vulgatior fama eſt. Verum ego Joanni Fordono magis accedo, qui in Scotichronico tradit, eum viginti duos annos regnaſſe, ac tandem diuturno morbo conſumptum. Eo regnante, venit in Britanniam hanc è minore Aurelius Ambroſius, Conſtantini, qui ante complures annos regnum tenuerat, filius: ſed, eo per fraudem cæſo, ac fratre, qui poſt patrem regnum geſſerat, à Vortigerno per dolum ſublato, duo reliqui Conſtantini filii, per amicos paternos, in Britanniam Gallicam fuerunt tranſvecti. Verior (opinor) hæc eſt Aurelii Ambroſii origo, quam quæ à quibuſdam aliis traditur: in quibus etiam

eſt Beda,

est Beda, qui eum, Romani generis ultimum, in Britannia rerum fuisse potitum, tradunt. Hi fratres. Vortimero novercæ fraude extincto, & Vortigerno regium nomen sine auctoritate & potentia tenente, jam adulti & regni potentes, cum favore & expectatione hominum, in insulam, ad repetendum regnum paternum, reversi, non spernenda Brittonum è Gallia secum auxilia attulere. Priusquam advenas jam commoverent, oppresso in Vallia Vortigerno, legatos mittunt ad Scotos & Pictos, amicitiam & arma socia adversus Saxones, acerrimos nominis Christiani hostes, petentes. Et à Scotis quidem, benevolè accepta legatione, fœdus cum Constantino prius ictum renovatur: quod, ab eo die, perpetuo ferè tenore mansit inviolatum, donec regnum Brittonum ab Anglis, Picticum à Scotis fuit oppressum. A Pictis autem responsum est legatis Brittonum, se fœdus habere cum Saxonibus, quod ut violarent, nullam adhuc intervenisse causam: cum eis, omnia sibi prospera & adversa posthac fore communia. Ita Insula tota rursus in duas factiones abiit, Scotis cum Brittonibus adversus Pictos & Saxones assiduè bellum gerentibus.

XLIV. REX.

Constantino successit Congallus, è Dongardo Constantini fratre genitus. Vir ad bellum quidem pronior: sed nihil dum committere ausus, populo sub imperio patrui, inter convivia & stupra fracto. Nec multorum sententiis ejus ingenio (ut apud Reges fieri solet) velificantibus, ad bellum faciendum induci potuit. Primum se moribus publicis emendandis dedit, nec tantum, priusquam creatis novis magistratibus, & per eos litibus, furtis, & latrociniis cohibitis, disciplinam veterem revocare est aggressus. Pace domi parta, cæteros, suo primum exemplo, ad temperatiorem vitæ rationem inducere, est conatus: deinde, si quos in flagitiis pertinacius hærentes animadvertisset, partim castigando leniter, partim tanquam nihil homines contemnendo, brevi omnia in pristinum statum redigit. Initio imperii, cum (uti dictum est) totum se studiis pacis dedidisset, Brittones Aurelio Ambrosio suadere cœperunt, ut Vestmariam, à Scotis jam multos annos occupatam, repeteret. Verum cum, legationibus ultro citroque frustra missis, res ad arma spectare cœpisset, metus ab hoste communi disceptationi finem imposuit. Fœdus à Constantino factum renovatur. De Vestmaria nihil mutatum. Toto tempore, quo regnavit Congallus, bellum quidem cum Saxonibus erat, sed lentum, & per fortuitos inter prædas agendum congressus, quo in genere

genere Scotus levis & procursator miles, & equitatui maximè fidens, se hosti præstare existimabat. Nunquam ad universæ rei periculum est deventum. Congallus enim, qui fortunæ arbitrio quàm paucissima committenda censebat, partem suorum ad Aurelium Ambrosium auxilio mittebat, cum reliquis hostem fatigando distinebat: ac nocte dieque semper sollicitum tenebat. In horum & proximorum Regum tempora inciderunt Merlinus & Gildas, ambo Brittones, magnum apud posteros, ob divinandi opinionem, nomen consecuti. Sed Merlinus, ætate paulo major, egregius impostor ac veterator potius, quam vates habendus. Circumferuntur ejus vaticinia, obscura quidem illa, & nihil certi continentia, quæ, vel antequam eveniant, sperare, vel, cum evenerint promissa, vera audeas affirmare. Præterea ita composita sunt, ut eadem ad multa diversarum rerum eventa circumflectere & accommodare possis. Ea cum quotidie interpolentur, & novis accessionibus accrescant, tamen hominum credulorum tanta est insania, ut quæ non intelligant, quovis sacramento, vera esse, contendere non dubitent: nec, in manifesto interim deprehensi mendacio, se coargui patiantur. Posterior vero Gildas, vir bonus & doctus, in magna veneratione habitus est & vivus & mortuus, ob egregiam doctrinam cum vitæ sanctitate conjunctam. Vaticinia, quæ nomine ejus circumferuntur, ita & sententiis sunt ridicula, & verbis totoque compositionis genere informia & inculta, ut ea, nemo sanus, Gildæ esse, sit crediturus. Contigit quoque utrique pro moribus patronus. Merlino enim primò Vortigernus, deinde Uter, apud quem stupri interpres & conciliator fuit: Gildæ Aurelius Ambrosius, vir nihilo morum probitate, quam victoriis bellorum minus admirandus: quo mortuo, Gildas in Avalloniæ secessu vixit, & decessit sanctissimè. Ejus meminerunt libri nostri, de vita Aurelii Ambrosii: cui, vita functo, successit è tribus Constantini filiis minimus, Uter, anno Salutis humanæ quingentesimo. Ac proximo post anno Congallus, Scotorum Rex, vicesimo secundo, quam regnare cœperat, anno, decessit.

XLV. REX.

Et huic successit Goranus frater: qui ejus exemplo, quantum per externa bella licuit, summa pietate & justitia rem Scoticam gubernavit: neque solum, Regum bonorum vetere instituto, regiones omnes obeundo, in facinorosos, animadvertit: sed potentiores, quo minus in tenues & imbecilles, sibi obnoxios, grassarentur adeo, ut, accepta injuria, queri non auderent, deterruit, ne acer-

ne acerbius dominarentur, institutis exploratoribus, qui crimina tabulis inscripta ad se deferrent: remedium illis temporibus forte necessarium: sed nunc certe anceps, & non mediocriter periculosum. Ejus maxime studio & auctoritate factum est, ut Picti, relicta Saxonum amicitia, fœdus communiter cum Scotis & Brittonibus inirent. Erat tum Pictorum Rex Lothus, omnibus corporis & ingenii bonis omnium æqualium præstantissimus. Cum eo diligenter Goranus egit, ut se à societate hominum barbarorum segregaret, memor communis patriæ, in qua natus esset, communium item sacrorum. Quod si Scotis & Brittonibus superatis, fidam sibi cum Saxonibus pacem fore speret, eum vehementer decipi: quippe cum hominibus inhumana crudelitate, inexplebili avaritia. Eos documentum satis perspicuum dedisse, quam nihil apud eos sanctum esset, cum Brittonum nobilitatem, optimè de se meritam, ad colloquium evocatam, per summum scelus trucidarunt. A socero servatum esse generum, non ad calamitatis aliquod subsidium, sed ad hostis ludibrium. Fœderum sanctitas, quod apud alios amicitiæ firmissimum vinculum creditur, apud eos pro insidiantium laqueis, quibus viri simplices & incauti capiantur, existimari. Quorsum attinebat, tot subire pericula, ut se à Romanorum dominatione liberarent, si Saxonibus in duriorem & longè fœdiorem servitutem sint sponte sese tradituri? hoc enim non esse, conditionem, sed dominum mutare: & miti & humano truculentum & barbarum præferre. Quantæ stultitiæ sit, aut potius dementiæ, agros Scotis & Brittonibus adimere, quos Germanis tradant? & homines nuper amicos, multisque vetustis officiis & necessitatibus sibi junctos, dispoliare, ut piratas, communes humani generis hostes, ad suum exitium opibus augeant? Homini vero Christiano id longè omnium videri debet gravissimum, in id fœdus consentire, quo religio Christiana extinguatur, profani ritus revocentur: & propè impiis tyrannis, omnis humanitatis & pietatis hostibus, arma nefaria, adversus Deum & ejus legem, induere. Hæc quidem Lothus, vere dici, intelligebat. Itaque Gorano rem integram committit. Ille Uterio facilè persuadet, ut non in amicitiam tantum, sed affinitatem Pictus assumatur, data ei uxore Anna, sive sorore, sive, ex legitima uxore, filia. Ego eis potius accedo, qui, sororem fuisse, tradunt: atque, errorem ex eo natum, puto, quod Uterius, aliam ex concubina Annam sustulisse, dicatur. Hoc patrato trium Regum fœdere, multæ de Saxonibus partæ victoriæ: ac nomen

Uterii, magnum & formidabile per totam Britanniam esse, cœperat. Omnibus ferè Saxonum ducibus occisis, & superstitum fracta potentia, rebusque propè apud eos desperatis, Uterius inter maximos ætatis suæ Reges poterat recenseri, nisi, flagitio fœdo cum ingenti scelere conjuncto, magnis virtutibus maculam aspersisset. Erat inter principes Britannorum Gorlois, virtute & potentia clarus. Ejus uxorem Igernem, forma præstantem, Uterius adhuc privatus deperibat. Sed cum omnia circa eam obsepta pudicitia libidini ejus obstarent, tandem per Merlinum, hominem audacem & maleficum, mulieris continentiam expugnat. Ex hac stupri consuetudine natus est eis filius Arcturus. Uterius, legitima uxore mortua, liber à vinculis nuptialibus, & Rex factus (ut sibi persuadebat) solutus legibus, cum Igernes desiderium ferre non posset, temerarium ex amore consilium capit. Crimine adversus Gorloim conficto, arcem ejus obsessam capit: ipsum interimit: Igernem uxorem ducit, & Arcturum filium agnoscit: atque omni indulgentia, in spem regni, educat. Ut autem uxoris infamia (quando tegi non poterat) saltem elevaretur, fabulam confingunt non dissimilem ei, quæ de Jove & Alcmena in theatris sæpe actitata fuerat. Uterium scilicet, arte Merlini, in faciem Gorloidis versum, primam cum Igerne habuisse consuetudinem. Et erat is Merlinus, qui pravo potius, quam nullo facinore vellet nobilitari. Arcturus igitur, ex hoc furtivo congressu genitus, ubi primum è pueris excessit, non solum corporis lineamentis, sed animi etiam indole talis apparuit, ut & parentum & reliquorum civium animos oculosque in se converteret, & futuræ magnitudinis multa indicia exhiberet: cumque, mortuo patre, omnes Regem sibi destinarent. Et pater, hoc velut populari omine lætus, vulgi cupiditatem ita omni arte fovebat, ut jam cuncti in certam spem venirent, se non alium regni hæredem habituros. Uterio, cum septemdecim regnasset annos, vita functo, statim ei suffectus fuit Arcturus, multum obnitente Lotho Rege Pictorum, qui suos liberos (binos enim habebat, ex Anna Arcturi amita natos, jam tum pueritiam egressos) graviter querebatur, regno fraudari, spuriumque, ex adulterio genitum, eis præferri. Contra Brittones universi pro Arcturo stabant: ac pro spurio habendum, negabant: quod Uterius matrem ejus, etsi eo jam nato, uxorem tamen duxisset, eisque nuptiis filium legitimi loco sibi recepisset: atque, ex eo, semper eum pro legitimo habuerit. Sed quanquam hunc juris colorem prætenderent, plus tamen

men

men Arcturo profuit præclara indoles, & virtutum specimen sæpiuscule exhibitum: &, velut tacita quædam in omnium animos impressa divinatio, de ejus claritate futura. Adeoque omnes in ejus partes ierant præcipites, ut Lothus, non solum illa juris specie (quæ certe post id semper in Britannia valuit) sed studiis & populari gratia superatus, à regno petendo destiterit: eoque facilius, quod liberos, quibus regnum petebat, Brittonibus infensis committere non auderet. Moverant etiam preces amicorum, qui affirmabant, nullum regnum tanti ei debere videri, ut, ad eversionem religionis Christianæ, societatem cum hominibus infidis coiret: qui nihilo sanctius amicitiam & fœdera cum eo culturi essent, quam cum Brittonibus ante coluissent. Movit etiam & ipsius Arcturi ingenium liberale, & supra ætatem, animi magnitudo. Igitur fœdus à prioribus regibus inter Scotos, Pictos, Brittonesque factum, denuo est confirmatum: tantaque ex eo secuta est familiaritas, ut Lothus, Galuinum è duobus filiis minorem, ubi primum per ætatem labores ferre poterat, in aulam Brittonum se missurum, sit pollicitus. Iniit regnum Arcturus, decimo octavo ætatis anno nondum expleto. Sed, ut ei animus supra ætatem erat, ita animo excelso nunquam successus defuit. Cum pater ejus regnum certis finibus cum Saxonibus divisisset, pacemque certis legibus confecisset, plus apud eos valuit occasionis ex adolescentia Regis blandimentum, quam fœderum sanctitas. Arcturus, ut incendium in ortu ipso statim extingueret, collecto citius omnium opinione exercitu, accitisque Pictorum & Scotorum auxiliis, duobus magnis præliis hostem vicit: & ad tributum pendendum legesque accipiendas, compulit. Eodem impetu caput regni Saxonici Londinum capit, & rebus ibi compositis, recta Eboracum ducit. Sed auxiliorum è Germania advenientium fama, & propinqua hiems obsidionem solvere coëgit. Proxima æstate Arcturus, metu ingenti ex anni superioris repentino successu injecto, ubi primum Eboracum advenit, oppidum per deditionem recepit. Eo undique vicinorum & civium nobilitate adveniente, cum ibi hiemaret, extremo Decembri omnibus lætis, & potationi cæterisque, quæ ex ea nascuntur, vitiis deditis, renata est veterum Saturnaliorum imago, sed numero dierum duplicato, & apud potentiores triplicato: quibus diebus prope nefas habetur, aliquid seriæ rei agere: Munera mittuntur: Fit mutua & prolixa inter amicos invitatio: A ministrorum castigatione abstinetur: Nostri (Julia) id fe-

ſtum vocant, Cæſaris videlicet nomine, pro Saturno ſubſtituto. Vulgo perſuaſum eſt, natalem Chriſti iis ceremoniis coli: qua in re verius Bacchanaliorum laſciviam, quam Chriſti tum nati memoriam referri, ſatis conſtat. Interea, cum Saxones ad Umbrum dicerentur habere caſtra, Arcturus ad dubia adhuc ſigna veris ad eos ducit. Fracti voluptatibus Brittones, cum ſegnius militiæ munera obirent, nec iidem viderentur, qui tot præliis Saxones fuderant, tantumque, per ocium luxurioſum, viderentur ad temeritatem adjeciſſe, quantum de ſeveritate diſciplinæ detraxiſſent, à ſenioribus orta mentio eſt, de Scotorum & Pictorum auxiliis accerſendis. Id facilè per legatos impetratum: & quos ambitio penè diremerat, ita conciliavit ſtudium religionis, & accendit æmulatio, ut opinione citius, ab utroque Rege copiæ adeſſent. Lothus etiam, ut animi reconciliati daret apertius teſtimonium, Modredum & Galuinum filios in caſtra ſecum adduxit. Galuinum etiam Arcturo comitem dedit: quem ille tanta humanitate complexus eſt, ut, poſt eum diem, ſimul & vitam tranſegerint, & mortem obierint. Parato à tribus Regibus exercitu, caſtriſque conjunctis, ut, quemadmodum erat omnibus commune periculum, ita eadem periculi cauſa videretur, magno conſenſu ab univerſis conſtitutum, ut, expulſis Saxonibus, Chriſtiani ritus & pietatis cultus, ab eis profanatus, reſtitueretur. Cum caſtra jam caſtris propè eſſent collata, Occa ſuperioris Occæ filius, qui tum Saxonum erat Imperator, nullam pugnæ moram fecit. In exercitu ſociali, cornua Scotis & Pictis, acies media Arcturo commiſſa. Scoti primo ſtatim congreſſu, Childerico, qui ex adverſo ſteterat, hoſtium duce ex vulnere collapſo, ceteris ejus caſu territis, cornu disjecerunt. In altero, Colgernus Saxo, multa in Pictorum perfidiam jurgatus, in Lothum, habitu corporis & armis conſpicuum, impetu facto, eum ex equo deturbavit: ipſe in medium ab hoſtibus acceptus, à duobus Pictis utrinque haſtis transfigitur. Media acies, ubi acerrimè pugnabatur, cornibus nudata, tandem & ipſa ceſſit. Occa ſaucius ad mare delatus cum ceteris, quibus navium copia fuit, in Germaniam tranſmiſit. Ex iis, qui remanſerunt, pertinaciores in errore ſuo morte multati: reliquos ſimulatio Chriſtiani ritus incolumes ſervavit. Reſtabant adhuc in Orientali Anglia & Cantio, validæ Saxonum copiæ. In eos Arcturus æſtate, quæ ſecuta eſt, movit, adjunctis ad ſuos denis Scotorum & Pictorum millibus, quorum alteris Congallus Eugenii, alteris Modredus Lothi filius præ-
erat,

erat, juvenes magnæ ſpei, & qui ſæpè fortitudinis & prudentiæ ſpecimen præbuiſſent. Is trium regum exercitus, cum circiter quinque millia ab hoſtibus abeſſet, ternîſque caſtris diverſi tenderent, Saxones, per exploratores comperto, apud Pictos (qui longiuſculè à reliquis copiis tendebant) ſummam eſſe negligentiam, eos de nocte repentè invadunt. Modredus, cum fortiter diu reſtitiſſet, tandem propè deſperata ſalute, cum Gallano ſocero in equum impoſitus, ad Arcturum venit. Ille nihil Pictorum clade territus, eum diem rebus, quæ turbatæ erant, componendis dedit. Itinere exercitui denunciato, de tertia vigilia triplici acie in hoſtem ducit: ac prius quam Saxones, quid ageretur, ſcire poſſent, ad caſtra pervenit. Illi dum trepidi concurſant, nec temporis, vel ad conſilium capiendum, vel ſe armandum ſatis haberent, paſſim à Brittonibus, vallo ſuperato, trucidantur: ab iratis, maximè Pictis, in omnes ſine diſcrimine ſævitum. Quidam ſcriptores rerum Anglicarum tradunt, Arcturum duodecies cum Saxonibus, ſignis collatis, dimicaſſe. Sed cum nihil, præter nuda locorum nomina, in quibus pugnatum dicunt, ponant, id ſatis habui lectores admonere. De rebus ejus geſtis, ut ſummatim dicam, illud inter omnes conſtat, Saxonum viribus attritis, pacem ab eo Britanniæ partam: & dum, ad res in minore Britannia componendas, profectus abeſſet, Modredo propinquo ſuo regnum commendaſſe, ut, uſque ad ſuum reditum, pro Rege præeſſet: quas autem res in Gallia geſſerit, nihil, quod pro certo ſcribam, habeo. Quæ vero Galfridus ab eo geſta refert, nullam habent umbram, ne dicam ſimilitudinem, veritatis. Ea igitur, ut impudenter ficta & temere credita, omitto. Igitur ut ad rem redeam. dum Arcturus rebus Gallicis componendis intentus abeſt, jacta ſunt ſemina belli, terræ Britanniæ longè pernicioſiſſimi. Erat in comitatu Arcturi Conſtantinus quidam, Cadoris filius: qui ob eximias corporis & animi virtutes, flagrantiſſima apud omnes gratia erat. Is cum occultè ambiret, ac populum paulatim ſuum faceret, proceres Regem aliquando vacuum à negotiis nacti, ſermonem de ſucceſſore injecerunt. Orant, ut reliquis infinitis in patriam beneficiis hoc adjiciat, ne, ſi ipſe liberorum orbus moreretur, etiam Britanniam Rege orbatam relinquat, præſertim tantis bellorum procellis imminentibus. Sub hæc cum quidam nominaſſet Modredum, genere maximè propinquum, ac jam bello & pace rebus moderandis aſſuetum, & qui hac vicaria regni adminiſtratione ſpecimen ſui dediſſet, quique non parvam ac-

cessionem esset ad res Britannicas adjecturus: succlamatum est à multitudine Constantino faventium, se peregrinum regem nolle: neque Britanniam adeo viris effœtam esse, ut non sui populi rectorem ex sese possit edere. Stultum esse, cujus domi copiam habeant, foris quærere. Senserat jam pridem Arcturus populi in Constantinum studia. Itaque homo, alioqui ambitiosus, facilè suorum voluntati acquievit: ac ex eo die juvenem non cessavit producere, & ad spem regni propius admovere. Hanc injuriam, cum amici Modredi ostenderent, se molestè ferre, ac fœdere Arcturi cum Lotho cautum dicerent, ne, in regni successione, quisquam liberis Lothi anteferretur, respondebatur, fœdus id adversus publicam totius gentis utilitatem, temporum necessitate expressum: neque, Lotho auctore mortuo, eo se teneri. Proinde recte facturos Pictos, si finibus antiquis contenti, alienis abstinerent. Britannorum regnum nunc, Dei benignitate, in eo statu esse, ut non modo novas injurias prohibere, sed veteres etiam ulcisci possit. Hæc ad Modredum perlata, penitus animum ejus ab Arcturo averterunt, & ad dignitatem suam tuendam, converterunt. Tantum bello moræ fuit, dum Scotorum animos experiretur. Eis ad causam adductis, scribitur exercitus ex Pictis, Scotis, & frequentibus Brittonibus, vel æquitate causæ, vel privato in Arcturum odio, aut Modredum benevolentia persuasis. Nec putatur Vanora uxor Arcturi, novorum consiliorum fuisse ignara: ut quæ stupri consuetudinem cum Modredo crederetur habere. Exercitus utrinque ad Umbrum castra contulere. Cum jam in procinctu starent, tentata concordia est, per utriusque partis Episcopos, sed frustra, Constantini propinquis obnitentibus, omniaque prona Arcturi felicitati affirmantibus. Concursum est ingentibus utrinque animis. Sed Modredo & confœderatis duo potissimum fuere auxilio, locus in medio paluster, Brittonibus transitu difficilis, & in ipso pugnæ ardore subornatus, qui Brittones moneret, ut, Arcturo cæso, rebus perditis, suæ quisque saluti consuleret. Ea vox in fugam eos vertit: magna tamen cædes utriusque partis facta. Victoria neutris læta fuit, cæso ab altera parte Modredo, ab altera fratre ejus Galuino: atque Arcturo letaliter vulnerato. Præda ingens capta. Non ignoro, quæ de vita & morte Arcturi à multis fabulosè tradantur: sed indigna relatu sunt, & viri clarissimi rebus gestis tenebras offundunt. Nam, dum tam asseveranter mendacia affirmantur, sæpè veritas in dubium vocatur. Fuit certè vir magnus, & singulari fortitudine, &

caritate

caritate in patriam, vel dum suos à servitute liberat, vel cultum Dei sincerum revocat, vel vitiatum restituit. Hæc nos de genere, vita, & morte ejus pluribus, quam instituti operis ratio poscebat, sumus prosecuti: ut quibus, non universas Britannorum res gestas complecti, sed partim ab oblivionis injuria, partim à fabulosis malè feriatorum hominum commentis res gestas nostræ gentis liberare, fuit propositum. In Arcturi vero rebus longiusculè sumus immorati, quod plerique eas, partim per invidiam nimis parce, partim per vanitatem nimis verbosè persequantur. Mortuus est anno Christi Iↄ. XLII. regnavit annos XXIV. Iↄ. XLII.

Ut ad res Scoticas redeamus, Goranus Rex, magno jam natu, discesserat, postquam triginta quatuor annos præfuisset Scotis, suorum (ut creditur) fraude extinctus. Erat quidam Toncetus, supremus rerum capitalium quæstor, homo non minus crudelis, quam avarus. Is, cum adversus ditiores multa sæva facinora patrasset, facilem omnium sperabat apud Regem veniam, quod hac ratione fisci commoda nonnihil auxisset. Populus, cui non facilis erat ad Regem, senio & morbo invalidum, aditus, nec si adire licuisset, adversus hominem primarium & gratiosum fides, Toncetum aggressi trucidant. Deinde postquam impetus iræ deferbuit, cum secum cogitarent, quantum facinus admisissent, nullumque veniæ impetrandæ locum prospicerent relictum, in ipsum Regem impetum odiumque converterunt: ac, incitante Donaldo Atholio, in ædes intromissi, eum interimunt.

XLVI. REX.

Ei successit Eugenius, Congalli filius. Hunc cum, ad ulciscendam Gorani patrui necem, quidam nobiliorum hortarentur, eorum orationem adeo negligenter accepit, ut ipse suspicione sceleris non caruerit. Eam etiam opinionem auxit, acceptus in amicitiam & familiarem consuetudinem Donaldus Atholius. Gorani igitur uxor, liberis parvis timens, cum eis in Hiberniam secessit: Eugenius autem, ut se vita moribusque purgaret, ita regnum gessit, ut nemo superiorum regum jure ei præferri possit. Cum vicinis nullum per se bellum gessit. Modredum adversus Saxones, atque etiam Arcturum auxiliis juvit. Assiduis per varios duces excursionibus, Anglorum fines infestos habuit. Nunquam justo exercitu cum eis congressus. Regnum tenuit annos XXIII. decessit Iↄ. LVIII.

XLVII. REX.

Post eum suffectus est frater ejus, Congallus: qui decem annos regno in summa pace præfuit: vir, ob egregias virtutes, omnium sæculorum memoria dignus. Nam, præter æquitatem in jure dicundo, & animum adversus avaritiam invictum, certabat moderatione vitæ cum monachis, qui, ea ætate, severissima disciplina utebantur. Sacerdotes prædiis aliisque proventibus ditavit, pio magis studio, quam felici successu. Juventutem declinantem ad mollitiem & luxum, pacisque bonis abutentem, magis vitæ exemplo & auctoritate, quam legum severitate continuit. Filios Gorani, qui metu Eugenii in Hiberniam secesserant, revocavit. Sed, ante reditum eorum, ipse decessit
Iↄ. anno à Christo nato Iↄ. LXVIII. Rem bellicam non attige-
LXVIII. rat, nisi quatenus Brittones auxiliis juvit adversus Saxones, cum quibus, varia fortuna, sæpè pugnarunt.

XLVIII. REX.

Eo defuncto, & fratre ejus Kinnatello Rege designato, Aidanus Gorani filius venit in Scotiam, hortante viro sancto Columba, qui ante biennium ex Hibernia accesserat. Per eum ad Regem ductus, præter & suam & multorum spem, humanissimè accipitur: ac bono animo esse jubetur, ut qui brevi regnaturus esset. Kinnatellus enim & morbo & ætate confectus, cum regio muneri non sufficeret, ipse Aidano, ad rerum gubernaculum admoto, quartodecimo, aut ut alii quintodecimo, quam regnare cœperat, mense, diem suum obiit. Sunt qui, hoc omisso, Aidanum statim Congallo subjiciant. Verum plures auctores inter eos Kinnatellum inserunt.

XLIX. REX.

Aidanus Rex nominatus à Kinnatello, & à populo confirmatus, à Columba regia accepit insignia. Erat enim, illis temporibus, tanta ejus viri auctoritas, ut nihil Reges populusve, absque ejus consilio susciperent. Ac tum quidem, cum satis longa oratione hortatus esset omnes, ut Rex erga populum æquitate, populus erga Regem observantia uteretur, universos vehementer rogavit, ut in puro Dei cultu persisterent: ita enim fore, ut utrisque omnia prosperè succederent: sin aliter facerent, dignum malè patratis expectarent exitium. His ita peractis, ad suos discessit. Prima Aidani expeditio fuit adversus latrones, Gallovidiam infestantes. Eo profectus, ducibus eorum supplicio affectis, ceteros metu compescuit: sed eum, inde reversum, major tempestas excepit. Nam postquam tribus conventibus in Gallo-

vidia, Abria, & Cathanesia habitis, omnia pacata existimasset, inter venandum oborta seditione, ac cæde atroci patrata, ministri regii, qui noxios in jus vocabant, pulsati: auctores, pœnarum metu, in Lothianam, ad Brudeum Pictorum regem, perfugerunt. Ab eo cum, per legatos ex fœdere petiti, non redderentur, bellum grave inter Scotos & Pictos exarsit: sed id brevi, opera Columbæ, cujus apud utrosque merito plurimum valebat auctoritas, extinctum. Interea Anglia iterum in septem regna divisa, &, Brittonibus in peninsulam Valliam compulsis, Saxones, non contenti tam latè patentibus agris, novum bellum inter Scotos & Pictos suscitant. Ejus auctor & fax fuit Ethelfridus, Northumbriæ Rex, homo avarus, & ob regni augendi cupiditatem, pacis impatiens. Is Pictis, ægrè consentiente Brudeo, persuasit, ut prædas abigendo ex agro Scotico, semina belli jacerent. Aidanus quoque fraude Saxonis intellecta, ut & ipse peregrinis auxiliis se firmaret, cum Malgone Brittone fœdus antiquum renovavit. Filium Grifinum & sororis filium Brendinum, Euboniæ, quæ nunc est Manna, Regulum, hominem militarem cum copiis misit. Hi, castris cum Brittonibus conjunctis, Northumbriam ingressi, tertio die ad hostem perveniunt: sed Angli, nova expectantes auxilia, quæ non procul abesse dicebantur, pugnam detrectabant. Adveniebat enim Ceulinus, Orientalium Saxonum Rex, vir bellicosissimus, cum magnis copiis. Hunc Scoti & Brittones in itinere adorti, primam ejus aciem, quæ satis ceteros anteibat, integram cum Cutha filio occidione occiderunt: reliquos, quo minus aggrederentur, fecit timor, ne ab Ethelfrido, qui non longe aberat, circumvenirentur. Conjunctis igitur duobus Saxonum regibus, rursus congressi, multa utrinque cæde edita, victi sunt & fugati Scoti & Brittones. Cæsi è Scotorum primoribus Grifinus, & Brendinus: & acie adversa Ethelfridus, altero oculo orbatus: Brudeus saucius è pugna elatus, cum magna trepidatione suorum. Ethelfridus, proxima æstate, Pictorum copiis ad suas adjunctis, in Gallovidiam duxit, ratus, ex superioris anni infelici prælio, se plena formidinis omnia inventurum. Verum Aidanus, cum illuc citius hostium opinione venisset, palantes prædatores aggressus, in castra trepide eos coëgit. Ita, temeritate castigata, quietiores fore ratus, nocte proxima præteritis eorum castris, se Brittonibus conjunxit. Ambo exercitus, viribus in unum coactis, cum in valle angusta Annandiæ consedissent, hostes, obsessis faucibus, eorum exitio imminebant. At illi, communitis castris, ut ma-

nentium speciem præberent, nocte recedente maris æstu, per nota inter stabiles arenas vada in Cumbriam, ac deinde Northumbriam duxerunt, fœda populatione, quacunque ierant, facta. Hostes eorum vestigia secuti. Statim, ubi in mutuum conspectum venere, utrique se ad pugnam expediunt. Scoti & Brittones, ut pluribus ducibus vulgus temerarium regeretur, ad priores duces quatuor, homines nobiles bellicarum rerum experientes, adjiciunt: è Brittonibus Constantinum, & Mencrinum: è Scotis Calenum, & Murdacum. Horum ductu & hortatu, tanto impetu milites irruerunt in hostem, ut statim impulsus fugam capesseret. Hanc victoriam, fama est eadem hora, qua res gesta fuit, Columbam in Iona insula suis sodalibus renunciasse. Cæsi è primoribus Saxonum Cialinus & Vitellius, genere & factis illustres. Anno ferè, post hanc victoriam, undecimo, Saxonibus & Pictis, vicinos agros infestantibus, dies dicta est, qua die Brittones & Scoti, conjunctis viribus, Saxones invaderent. Ad diem & locum destinatum Aidanus, quamvis natu grandior, cum venisset, tum Brittones frustra exspectat, ac prædas interim ex hostico agit. Ethelfridus opportunitatem rei bene gerendæ nactus, Scotos palabundos assecutus, magnam eorum cædem fecit. Aidanus, compluribus suorum cæsis, fugit: nec Saxones tamen incruentam retulere victoriam, amisso Ethelfridi fratre Theobaldo, & aliquot, quæ eum sequebantur, cohortibus pene ad internecionem cæsis. Aidanus, ad hanc cladem accedente morte hominis sanctissimi & sibi unicè cari, Columbæ, cum prospiceret, quantæ hostium crudelitati reliquiæ Christianorum essent expositæ, ætate pariter & mœrore confectus, non diu supervixit. Regnavit annos XXXIV. decessit anno partæ Salutis IↃ. C. IV. Eo regnante, venit in Britanniam, à Gregorio Romano Pontifice missus Augustinus quidam monachus: qui sua ambitione, dum novam religionem docet, veterem vehementer turbavit: nam non tam Christianam disciplinam, quam ceremonias Romanas docebat. Superiores enim Britanni, Christianismum ex Joannis Evangelistæ discipulis edocti, à monachis, quos ætas illa adhuc eruditos & pios habebat, instituebantur. Ille, dum ad unius Episcopi Romani dominatum omnia revocat, ac se unum totius Britanniæ Archiepiscopum edit, & disputationem, de die celebrandi Pascha, nec necessariam, nec utilem introducit, magnopere turbavit Ecclesias: ac disciplinam, jam in superstitionem prolabentem, ita ceremoniis novis fictisque miraculis oppressit, ut sinceræ pietatis vix relinqueret vestigium.

DC. IV.

L. REX.

L. REX.

Post Aidanum, Rex electus Kennethus, nihil memoria dignum gessit. Quarto, vel (ut alii scribunt) duodecimo mense, post initum regnum, expleto, decessit.

LI. REX.

Proximè post hunc, Rex pronunciatur Eugenius, Aidani filius, anno à natali Christi, DC.V. Hic (ut in libro Pasletensi scriptum est) à Columba piè & honestè educatus, ac literis etiam luculenter eruditus, in hoc ab ejus institutis deflexit, quod belli, quam pacis studiis magis se addiceret. Assiduis enim expeditionibus Saxones & Pictos exercuit. Vir imperii plane severi & asperi: & qui superbos & contumaces libentius ferro compesceret, quam conditionibus adjungeret: sed veniam petentibus, ac se ultro dedentibus maximè clemens & facilis: & in victoria minimè insolens. Hæc ille de Eugenio. Boëthius contra, eum in summa pace regnum tenuisse, prodidit: eamque pacem ei contigisse, non tam externis fœderibus, quam hostium, qui civili inter se bello dissidebant, discordiis. Interiores enim Angli jam nomen Christi professi, dum illatas ulciscuntur injurias, Ethelfridum, Regem Northumbriæ potentissimum, vita pariter & regno exuerunt. Ei cum successisset Eduinus, propinqui Ethelfridi in Scotiam profugerunt: interque eos septem ejus filii, & filia unica, cum jam decimum annum rebus Scoticis præfuisset Eugenius. Is advenas Saxones, etsi suos, & Christiani nominis hostes infestissimos, summa cum humanitate & liberalitate quoad vixit, apud se habuit: ac doctrina Christiana diligenter instituendos curavit. Ipse decimo sexto regni anno decedens magnum sui apud omnes desiderium reliquit. DC.V.

LII. REX.

Ei surrogatus fuit Ferchardus filius, anno à Christo nato DC. XXII. qui fuit Heraclio Imperatore XIII. Is, cum esset homo sceleratè callidus, ac legitimum regnum in tyrannidem mutare vellet, factiones nobilium inter ipsos alebat: ita nefarie à se perpetrata impune fore, ratus. Sed proceres, animadversa ejus malitia, clam eo dissidia composuerunt: deinde, conventu indicto, eum ad concionem vocant. Renuentem, arce, in qua tum se continebat, expugnata, invitum in jus pertrahunt. Multa & gravia crimina ei sunt objecta. In his etiam hæresis Pelagiana, & contemptus Baptismi & aliorum sacrorum rituum. Horum cum nullum satis purgaret, in vincula conjectus ne diutius DC. XXII.

ad ludi-

ad ludibrium superesset, ipse sibi mortem conscivit, decimo quarto regni sui anno.

LIII. REX.

Suffectus ei frater Donaldus, sive Donevaldus, qui & patris laudibus, & fratris exitu admonitus, nihil majori studio egit, quam, ut verum Dei cultum tueretur: neque domi solum, sed etiam foris, quacunque poterat ratione, eum amplificare studuit. Nam, extincto Eduino, liberos & propinquos Ethelfridi, qui multos jam annos in Scotia exularant, redeuntes domum, viatico juvit, & muneribus est prosecutus, copiisque suis reduxit, & liberam commeandi, quoties res eorum poscerent, potestatem fecit. Cæsus autem fuerat Eduinus à Kedualla, ut Beda vocat, Brittonum, & Penda Merciorum Rege: quorum alter vetere gentis, alter novo Christianismi odio, uterque, æmulatione potentiæ, ei infensus erat. Nec alia crudelior fuisse memoratur victoria. Nam dum Penda Christianos, Kedualla Saxones delere contendunt, nulli neque sexui nec ætati furor eorum pepercit. Post Eduinum, Northumbria in duo regna fuit divisa. Deirorum Rex creatur Osticus, Eduini frater patruelis, Berniciorum qui Eanfridus Bedæ, nostris Audefridus appellatur; Ethelfridi filiorum maximus. Hi, repudiata Christianorum disciplina, in qua diligenter fuerant instituti, alter à Scotis monachis, alter à Paulino Episcopo, ad veterem superstitionem reversi, brevi per Pendam & vitam & regnum amiserunt. Utrique successit Osualdus, Ethelfridi filius: qui doctrinam Christianam, magno studio promovit. Ad eum doctores è Scotia per legatos petentem, misit Donaldus viros sanctitate & doctrina claros, quos ille magna humanitate accepit, & beneficentia est prosecutus: neque regio munere inferius existimavit, in concione (populo peregrinum Scotorum sermonem non capienti) concionis sententias interpretari: quæ omnia luculenter à Beda sunt scripta. Donaldus decessit XIV. regni sui anno, præclara virtutum suarum memoria post se relicta.

LIV. REX.

Successit ei Ferchardus, ex Ferchardo ejus fratre natus, vir in omni scelerum genere inquinatissimus: vini æquè ac pecuniæ inexplebilis: immani in homines crudelitate, & in Deum impietate. Cum in alienos passim sævitia & rapinis grassatus fuisset, tandem in suos furorem vertit, jugulata uxore, & stupratis filiabus. Ob hæc scelera, communione Christianorum fuit exclusus. Proceres autem, ad eum puniendum, coire volentes, inhibuit

sanctus

ſanctus Epiſcopus Colmannus: coramque eum admonuit, brevi divinam vindictam inſtare. Nec fides dicto abfuit: nam inter venandum, poſt dies paucos, cum, à lupo vulneratus in febrim incidiſſet, nec à ſolita intemperantia abſtineret, morbo tandem pediculari corpus exedente, exclamaſſe fertur, merito ſibi hæc evenire, qui bene monentem Coſmannum non audiſſet: ac, tum demum agnito errore, Colmanno conſolante, ac ſpem veniæ oſtendente (ſi modo reſipiſceret) in publicum ſe, vili veſte indutum, in lectica proferri juſſit, ac palam ſua ſcelera faſſus interiit, anno redempti orbis DC. LXIII. Octodecim annos hoc monſtrum Scotia pertulit.

LV. REX.

Huic Malduinus, è Donaldo genitus, eſt ſuffectus, qui, ut labefactatas regni partes tyrannide Regis proximi, confirmaret, pacem cum omnibus vicinis fecit. Quietem, ab hoſte externo impetratam, turbavit inteſtina ſeditio, inter Argathelios & Levinianos orta. Eam Malduinus ut compeſceret, profectus eſt adverſus auctores, ut in eos, ſine incommodo plebis, animadverteret. Illi, ut Regis iram vitarent, diſcordia primum ſedata, in Æbudas fugerunt. Inſulani eos, ad ſupplicium poſtulatos non auſi retinere, dediderunt: eorum pœna ceteros in officio continuit. Circa hæc tempora, cum Scoti monachi latè per Angliam Chriſti doctrinam diſſeminaſſent, ac juventutem Anglorum ita literis erudiſſent, ut ipſi, ſatis luculenter ſuis Evangelium annunciare poſſe, viderentur, crevit etiam cúm doctrina adverſus doctores invidia: Scotique, eorum importunitate, ad ſuos redire ſunt coacti. Quæ contumelia, ut regnorum concordiam diremit, ita eorum, qui injuriam acceperant, modeſtia utramque gentem ab aperto bello continuit. Aſſiduis excurſionibus, ſæpe ac multis in locis pugnabatur. Incidit in eadem tempora per totam Europam peſtis, quantam nunquam fuiſſe, ſeniores meminerant. Soli ab ea immunes Scoti & Picti fuiſſe dicuntur. Ob frequentes utrinque illatas injurias, prædaſque abactas, cum res in apertum bellum eruptura videretur, intervenit Malduini mors, poſtquam regnaſſet annos viginti. Uxor, quæ, ob ſuſpicionem de pellice, eum ſtrangulaverat, quarto poſt die viva cremata eſt.

LVI. REX.

Regnum autem iniit Eugenius quintus Dongardi Regis filius. Eum Egfridus Northumbriæ Rex (cum quo ſummopere pacificare contendebat) cum ſimulatis induciis fallere conaretur, pari arte ipſe petitus eſt. Uterque enim pacem verbis oſtentabat,

bat, occulte vero bellum apparabat. Finitis induciis, Egfridus, dissuadentibus amicis, conjunctis Pictorum copiis, Scotiam ingressus, Gallovidiam populatur. Verum, cessantibus in pugna Pictis, ab Eugenio superatus, amisso pene toto exercitu, ipse saucius cum paucis evasit. Proximo anno, æque dissuadentibus amicis, in Pictos duxit: ab eis, fugam simulantibus, in insidias tractus, cum suis omnibus concisus est. Hanc tantam occasionem Picti arripientes, latissimos agros, superioribus bellis ademptos, recuperant: & Brittones, qui ab Anglorum imperio suos vindicabant, una cum Scotis Northumbriam ingressi, magna eam clade afflixerunt: adeo, ut nec unquam in pristinum statum se erexerit: Secuta statim est mors Eugenii, quarto, quam regnare cœperat, anno.

LVII. REX,

Eugenio quinto successit Eugenius sextus, Ferchardi filius: Egfrido vero Northumbro frater Alfridus: uterque Rex literis, ac præcipue sacris, ut illa ferebant tempora, eruditi, ac inter se, communium studiorum societate, conciliati. Itaque pax inter eos fida fuit. Hac tranquillitate fretus Alfridus, regnum angustioribus, quam antea finibus, quadantenus composuit. Cum Pictorum vero gente Scotis neque certa pax, nec bellum fuit: excursionibus, vario eventu, sæpe pugnatum est, frustra nitentibus Cutberechto Anglo, & Adamanno Scoto Episcopis, ut rem componerent. Id autem perfecerunt, ne justis unquam exercitibus concurreretur. Eugenius interea, inexpiabili odio adversus Pictorum perfidiam inflammatus, è medio rerum cursu est sublatus, cum decem regnasset annos. Hoc Rege, septem dies per totam Britanniam sanguine pluisse, tradunt, converso etiam lacte, caseo, & butiro in sanguinem.

LVIII. REX.

Post hunc regnum adeptus est Amberkelethus, Findani filius, Eugenii quinti nepos. Is, cum initio temperantiam simulasset, ad feros mores brevi rediit: & in omnia flagitia simul prorupit. Hac occasione arrepta, Garnardus Pictorum Rex, magno exercitu conflato, Scotos invasit. Amberkelethus tandem, prope conviciis excitatus, cum arma sumpsisset, noctu, dum ad necessaria naturæ cum duobus famulis egreditur, sagitta (incertum à quo missa) occiditur, cum nondum regni plenum explesset biennium. Sunt qui, dum hostes in silva densa urgeret, sagitta vulneratum, decimo post die extinctum, tradant.

LIX. REX.

Ne exercitus solveretur, aut sine imperio esset, militari suffragio in castris designatus Rex Eugenius septimus, prioris Regis frater. Is, cum parum spei in exercitu, ab inerti Rege collecto, reponeret, bellum induciis distulit: atque accepta uxore Spondana Garnardi filia, nuptiis finivit. Ea, non adeo multò post, à duobus Atholiis in caput Regis conjuratis, in lectulo confossa, periit. Rex falso criminis insimulatus, & in jus ductus, ante causam dictam, deprehensis cædis patratoribus, liberatus est. Noxii exquisito supplicio puniti. Rebus foris compositis, Rex ad pacis opera conversus, ocium quidem venatione oblectabat. Religionis in primis curam habuit. Ejus institutum fuit, ut in cœnobiis res gestæ Regum memoriæ mandarentur. Pace perpetua per septemdecem annos cum omnibus vicinis continuata, Abrenethi diem obiit.

LX. REX.

Eugenius paulo ante mortem, Mordacum Amberkelethi filium, proceribus commendavit. Eo regnante, pax per universam Britanniam fuit: cujus Beda sub finem historiæ suæ, meminit: nec in pace modo colenda, sed monasteriis etiam juvandis, Eugenii æmulus fuit. Candidæ casæ cœnobium dirutum restituit, Ineunte decimo sexto regni anno, decessit.

LXI. REX.

Anno post Christi adventum, septingentesimo & trigesimo, DCC. XXX.
Etfinus Eugenii septimi filius, regnum suscepit: & is, proximorum Regum æmulus, per annos triginta unum, quibus regno præfuit, in summa tranquillitate suos continuit. Iam senior, cum per se non posset Regis munus obire, quatuor præfectos dedit, qui jus populo dicerent. Iis rem Scoticam regentibus, facinorosi, resumpta licentia, vel Magistratuum negligentia, vel (ut quidam crediderunt) culpa, omnia miscere cœperunt. Sed aliorum scelera obscura fecit Donaldi crudelitas, & superbia: qui per Gallovidiam grassatus, agrestes vel sibi tributa pendere cogebat, vel spoliatos ad summam redigebat inopiam.

LXII. REX.

Inter hos tumultus, Regi mortuo suffectus est Eugenius octavus, Mordaci filius, qui nihil prius egit, quam Donaldum, aliquot cruentis fractum præliis, cepit, ac supplicium, ceu lætum spectaculum, repræsentavit. Mordacum Gallovidiæ præfectum socium Donaldi sceleris convictum, mori coëgit: reliquos præfectos pecunia multavit. Populo spoliato de bonis eorum satisfecit.

fecit. Harum pœnarum formidine malis perterritis, summa tranquillitate post turbulentissimam tempestatem restituta, cum vicinis Regibus fœdera, ante facta, confirmavit. Verum ipse, cujus in rebus turbidis gloria creverat, pace facta, in omnia flagitia præceps abiit, &, cum nec amicorum, nec sacerdotum admonitionibus quicquam moveretur, post tertium regni sui annum, in cœtu procerum, omnibus in ejus exitium consentientibus, confossus periit. Socii scelerum & flagitiorum in crucem acti, & ipsi gratum populo spectaculum præbuere.

LXIII. REX.

Successit ei Fergusius tertius, Etfini filius, qui, pari simulatione virtutis, & vitiorum fœditate usus, pari propè fato defunctus, pari etiam spatio, id est triennio, regnum tenuit: periit autem, veneno ab uxore dato. Alii scribunt, cum uxor sæpe exprobrasset ei matrimonii contemptum, & pellicum greges, neque quicquam profecisset, tandem noctu dormientem ab ea strangulatum. Quæstione de morte ejus habita, cum amicorum plurimi insimularentur, nec quisquam, ne in gravissimis quidem tormentis, quicquam fateretur, mulier, alioqui ferox, tot innoxiorum capitum miserta, in medium processit: ac, è superiore loco cædem à se factam confessa, ne ad ludibrium superesset, pectus cultro transfodit: quod ejus factum varie, pro cujusque ingenio, est acceptum: ac perinde sermonibus celebratum.

LXIV. REX.

Sequitur Rex Soluathius Eugenii octavi filius: qui, nisi tertio regni anno è frigore podagram contraxisset, jure inter optimos Reges annumerari potuisset: nihilo tamen minus tumultus, per præfectos, consilio & prudentia sedavit. Primus velut de Rege, ob infirmitatem pedum, securus Donaldus Banus, (hoc est albus) occupatis omnibus insulis Occidentalibus, Regem se Æbudarum vocat. Deinde in continentem ingressus, dum undique prædas agit, à Cullano Argatheliorum, & Duchalo Atholiorum præfectis, in saltum, qui unum modo exitum habebat, compulsus, cum suis frustra erumpere tentantibus periit, nullo superstite relicto. Eadem spe & audacia, Gilcolumbus, Gallovidiam à patre vexatam aggressus, ab eisdem præfectis victus, pœnas luit. Pax interea ab Anglis & Pictis, rebus eorum domi turbatis, fuit. Soluathius, cum summa laude moritur, anno à Chri-
DCC. sto nato, septingentesimo, octogesimo septimo.
LXXXVII. LXV. REX.

Huic successit Achaius, filius Etfini. Hic, pace ab Anglis & Pictis

ctis parta, cum ab Hibernia bellum instare intelligeret, non modo labore, sed etiam liberalitate, seditiones, domi jamjam erupturas, composuit. Causa belli Hibernici hæc fuit. Superiore Rege, ad expeditiones obeundas, invalido, Hiberni & Insulani, spe prædæ & impunitatis, eodem tempore cum magnis exercitibus in Canteriam peninsulam proximam exscenderant. Contracto autem inter latrones certamine, Insulanorum multi, Hiberni universi periere. Hanc cladem Hiberni ut ulciscerentur, magnam classem ornabant, ad trajiciendum in Æbudas. Achaius cum per legatos ostenderet, nullam justam belli causam esse, quod latrones, de præda pugnantes, mutuis vulneribus ceciderint, neque, quod multi perierint, sed quod quisquam evaserit, in damno ponendum esse. Regem & consilium publicum adeo, ab inferenda Hibernis injuria, abesse, ut cædis nuper factæ, auctores omnes ad unum sustulerint. Cum in hanc sententiam multa legati dissererent, adeo ferociter ab Hibernis sunt rejecti, ut, ante discessum eorum, classem adversus Scotos Albinos emiserint. Ea in altum evecta, tempestate universa periit. Res Hibernis in religionem versa effecit, ut pacem, quam superbè recusaverant, suppliciter peterent. Ab Achaio primum inter Scotos & Francos, inita est amicitia, hac maxime de causa, quod non modo Saxones Germaniæ cultores, sed qui in Britannia quoque ceperant sedes, Gallias piraticis incursionibus infestabant. Deinde etiam à Carolo Magno, qui Galliam non minus literis, quam armis illustrare cupiebat, accersiti è Scotia, qui philosophiam Lutetiæ Græcè & Latinè docerent. Apud Scotos enim adhuc multi erant monachi, vetere disciplina nondum extincta, literis & pietate insignes. Quo è numero erat Joannes, cognomento Scotus, sive Albinus, quod idem valet, (Scoti enim se Albinos sua lingua vocant) Caroli præceptor, qui plurima ingenii sui monumenta reliquit: è quibus nos Rhetorica præcepta vidimus, cum inscriptione Joannis Albini. Clementis quoque Scoti, qui, eodem tempore, Lutetiæ literarum insignis professor erat, quædam scripta adhuc supersunt. Commigrarunt etiam in Gallias complures monachi Scoti, studio pietatis ducti, qui populis circa Rhenum Christianam doctrinam prædicabant: tanto successu, ut monasteria plurimis in locis condiderint. Eorum memoriæ id Germani dederunt, ut usque ad nostram ætatem semper Scotos eis præficerent. Achaium, pacis cupidum, res Pictica in bellum traxit. Nam cum Athelstanus Anglus vastasset proximos Pictorum agros. Hungus eorum Rex ab Achaio, Anglis jam ante infenso,

decem Scotorum millia impetravit. Eis filium Alpinum, qui ex Hungi sorore natus erat, præfecit: quibus fretus auxiliis, maximam è Northumbria prædam abduxit. Athelstanus homo ferox, propè vestigiis inhærens, eum non procul ab Hadina oppido assequitur. Picti, inopinato hostium adventu consternati, ad arma currunt, & ad noctem usque se suis tenent locis. Sub noctem vigiliis dispositis, Hungus, cæteris rebus inferior, ad divinum auxilium conversus, totum se precibus dedit. Tandem corpore laboribus fesso, & animo cogitationibus ægro, cum in somnum incidisset, visus est sibi per quietem, videre Andream Apostolum astantem, & victoriam pollicentem. Hoc viso Pictis narrato, spei bonæ pleni, ad conflictum, quem alioqui fugere non poterant, se alacrius comparant: postero die per leves velitationes consumpto, tertio demum ad manus ventum est. Adjiciunt & aliud ostentum, crucem decussatam, cum pugnaretur in cælo visam: quæ res Anglos adeo conterruit, ut primum Pictorum impetum ægrè sustinuerint. Ibi cæsus Athelstanus, loco nomen dedisse dicitur, qui adhuc Athelstani vadum appellatur. Hungus Andreæ victoriam acceptam retulit: eique, præter alia munera, decimam partem prædiorum Regiorum donavit. Hic, opinor, fuit Athelstanus, Danicæ gentis imperator, cui Angli affirmant Northumbriam
DCCC. IX. ab Aluredo concessam. Decessit Achajus, ab inito regno tricesimo secundo anno, à Christo nato octingentesimo nono.

LXVI. REX.

Huic successit Congallus patruelis: qui cum summa domi & foris concordia quinquennium regnavit.

LXVII. REX.

Excepit hunc Dongallus, Soluathii filius: cujus severitatem cum juventus ferre non posset, collecti ad Alpinum Achaii filium, quoniam ei persuadere non poterant, ut regnum susciperet, vi & minis eum, in sua verba jurare, cogunt. Is, cum exercitu confecto, se omnia ex eorum sententia gesturum, simulasset, frustratus eos, ad Dongallum venit. Id factum ejus quam Regi gratum, tam rebellibus molestum fuit: ideoque, tanquam ipsi Alpini suasu rebellassent, eum apud Regem accusant. Rex, eorum calumnia intellecta, exercitu subito parato, rumorem sui adventus prævenit. De comprehensis pœnas sumpsit. Decessit interea Hungus: & filius ejus natu major, Dorstologus, fratris Egani fraude periit: nec cædis auctor diu fratri superfuit. Ita, stirpe virili Hungi extincta, sororis ejus filius Alpinus, & vetere lege, & cognationis jure proximus hæres, regnum Pictorum petit.

petit. Eum cum Picti, ut peregrinum, aspernarentur, Dugallus ea de re legatos ad eos mittit. Picti cum nondum auditos intra quartum diem finibus exire jussissent, Dugallus in eos summa vi bellum molitur. Sed, in ipso apparatu submersa navicula, in transitu Spejæ amnis rapidissimi, extinctus est, postquam Scotorum regnum tenuisset annos sex: alii septem.

LXVIII. REX.

Alpinus, Achaii filius, exercitum à Dongallo confectum, adversus Feredethum, qui sibi Pictorum arrogaverat regnum, ducit. Congressi ad Restenotum Anguliæ pagum, cruentissima pugna usque ad noctem, incerta victoria, conflixerunt. Mors Feredethi fecit, ut Scoti victores viderentur. Is enim, cum suorum animos in pugna labare videret, cum globo nobilium juvenum mediam Scotorum aciem perrupit: sed exclusus à suis, cum flore nobilitatis una interiit. Substitutus in locum ejus Brudus, homo ignavus, nec ad rem militarem aptus. Eo regnante, cum Scoti, nullo resistente, prædas ex hostico agerent, Picti, ex composito inter se tumultuantes, Brudum, ante annum in imperio exactum, interficiunt. Ei Kennethum, alterum Feredethi filium, substituunt, nec fratre in bello fortiorem, nec exitu feliciorem. Nam cum, exercitu confecto, in hostium conspectum ventum fuisset, Kennethus clam se subducens, à rustico ignaro, quis esset, sed turpem ei fugam exprobrante, interficitur. Picti, amisso Rege, antequam hostes id persentiscerent, domum reversi, alterum Brudum, hominem genere factisque nobilem, Regem faciunt. Is, statim accepto regno, primum populatores vagos aggressus, ingenti cæde temeritatem eorum compescuit: deinde, ut vires affectas auxiliis externis firmaret, legatos cum magnis muneribus ad proximos Anglorum misit. Illi munera quidem acceperunt, & auxilia promiserunt satis impigrè: sed flagitantibus Pictis nihil præstiterunt, causati res domi turbatas. Picti, illa spe dejecti, omnibus, qui arma ferre possent contractis, ad ultimum discrimen se comparant, ac recta ad hostem ducunt, qui castra non procul à Taoduno habebant. Ubi in conspectum alii aliorum venerunt, tanto impetu concursum est, quantum vetus odium, ira recens, multæ cædes mutuæ, & ultro citroque damna sæpius illata poterant efficere. Cum diu anceps fuisset certamen, tandem centum equites Pictorum ex insidiis surgunt: qui ut numerus major videretur, calonibus in oneraria jumenta impositis, cum se in collibus proximis ostentassent, circumagique viderentur, ut pugnantium terga invaderent, ea spe-

cie tantum Scotis injecerunt terroris, ut ilico sparsi in silvas proximas fugerent. Ex majori parti saluti fuerunt: pauci in prælio, plurimi a calonibus expeditis in fuga occisi. Alpinus Rex, multique procerum capti: omnes crudeliter cæsi. Regis caput conto affixum, ac per exercitum circumlatum, in conspectissimo loco maximi apud eos oppidi (id tum Abrenethium erat) ad spectaculum propositum. Locus ubi cæsus fuit Alpinus ab eo adhuc Bas Alpin, id est Alpini mors vocatur.

LXIX REX.

Ei post tertium regni annum interempto, successit filius Kennethus. Proxima æstate Picti in spem adducti, si paulum adniterentur, Scotos, ut antea factum fuerat, Britannia posse expelli, auxilio conductis aliquot Anglorum cohortibus, copias, quantas possunt maximas, cogunt. Sed cum seditio inter ipsos orta esset repentina, & adeo vehemens, ut per Brudum Regem componi non posset, solutus est exercitus. Brudus ipse, mœrore magis, quam morbo, post tertium fere mensem decessit. Suffectus ei frater ipsius Druskenus: qui dum componendis domi rebus frustra vacat, Scoti juvenes aliquot Alpini caput nocte detractum, ex eo, ubi Picti id fixerant loco, ad Kennethum retulerunt. Ea res juvenibus non modo fuit honori, sed agris quoque sunt locupletati. Kennethus, conventu habito, cum de bello in Pictos consultaret, quanquam Rex & ferocissimus quisque juvenum, à perfidis justam expetendam vindictam, suaderent: tamen major pars, ac potissimum seniores censebant, expectandum, dum vires, superioribus bellis attritæ, reficerentur: à Pictis interea nec pacem petendam, nec bellum gerendum, donec aliqua major se offerret aut pacificandi necessitas, aut belli gerendi opportunitas. Hæc sententia cum vicisset, consensu tacito utriusq; gentis, triennium proximum pax fuit. Quarto anno Kennethus, belli cupidus, cum paucos in conventu suæ sententiæ fautores invenisset, primores gentis ad cœnam vocat: & cum in multam noctem convivium fuisset extractum, in aula omnes pernoctant, quod eo facilius eis fuit, quod, majorum instituto, humi cubarent, in spatiosa domo, ut quisque poterant, compositi, substratis tantum frondibus aut herba. Ibi juvenem sibi propinquum Rex subornat, ut piscium exuviis (maxime generis asellorum) à siccatis vento piscibus detractis, indutus, noctu ingressus, voce per longum canalem emissa, ut longius ad aures perferretur, velut cœlitus demissus, eos ad bellum hortetur. Ad hanc vocem, humana (ut tum ipsis visum est) augustiorem, proceres subito expergefacti, plerique etiam vino graves, attoniti,

cum

cum fulgor argenteus è pellibus piscium in semisomnes oculos incurreret, aciemque hebetaret, stupore vehementissimo capti sunt universi: cum & oculos species insolita, & animos occulta quædam religio percelleret. Illud etiam admirationem non modicè auxit, quod nuncius, persona reliquoque ornatu detracto, cum se per exitum occultum momento temporis è conspectu subduxisset, evanuisse est visus. Mane cum rumor ad Regem permanasset, multique omnia (ut fit) in majus augerent, nec ipse dissimularet similem sibi speciem per quietem obversatam, omnium decreto bellum, tanquam Deo auctore, gerendum decernitur. Exercitibus eductis, ubi primum alteri alteris visi sunt, non exspectato ducum imperio, qua cuique proximum fuit, in hostem procursum. Nec minus atrociter pugnatum, quam cupidè commissum est certamen. Tandem ad Scotos inclinavit victoria. Pictis, in quo plurimum habebant fiduciæ, id ipsum fuit exitio. Cohortes enim Anglorum, cum nullo ordine, sed temerario impetu, rem geri viderent, velut spectatores alieni periculi, in proximum tumulum se subduxerunt. Pictorum maxima cædes fuit, Scotis non solum superiorum temporum odio indulgentibus, sed recentis crudelitatis adversus Alpinum & ceteros captivos memoria inflammatis. Maximè animos accendit vox, velut tessera, inter Scotos circumlata, ut memores essent Alpini. Ex eo, nec ætati nec conditioni parsum est. Anglos abeuntes colles texere: & à persequendo Scotos pertinax ira, in vindicta exercenda, retinuit. Hac victoria Pictorum rebus vehementer afflictis, ac penè deploratis, pax ut coiret, ab eis tentatum, sed frustra, Scotis nullas conditiones audientibus, nisi regnum daretur. Proximo anno, jam deditis omnibus, qui ultra Fortham ad Septentriones vergunt, ac præsidiis impositis, dum Kennethus in citeriores ducit, accepto nuncio, cæsa esse quædam ab eo relicta præsidia, reducto adversus rebelles exercitu, nemini mortalium Pictici generis pepercit. Omnia ferro & flamma vastata. Druskenus, ea crudelitate Pictis pene efferatis (cum non de regno, sed de vita sua, & suorum sibi decertandum cerneret) quicquid supererat virium, unum in locum cogit: ac Fortham transgressus, ad Sconam oppidum in ripa Tai amnis Scotos opperitur. Ibi pacificatio frustra iterum tentata est, Pictis agro trans Fortham cedentibus, Scotis nihil, nisi omnia permitterentur, audientibus. Prælium, ut in extrema necessitate, fuit atrox. Tandem, fracta Pictorum pertinacia, fugientibus Taus fluvius fuit exitio. Ibi Druskenus, cum transire non posset, cum

omni fere nobilitate cæsus est. Nec dissimilis fuit aliorum fortuna: qui, cum temere diversis congregassent se locis, fugam impediente flumine, omnes ad unum periere. Hinc factum esse arbitror, ut nostri, uno die septies cum Pictis pugnatum fuisse, tradiderint. Hac clade vires Pictorum penitus fractæ sunt: & Kennethus, ne se reparare iterum possent, Lothianam proximasque regiones similiter ac Transforthanam vastat. Præsidia metu se dediderunt. Qui cladi superfuerunt, pauci in Angliam, omnium rerum inopes fugerunt.

LIBER SEXTUS.

VT Fergusium primum, ac deinde secundum, jure optimo, regni Scotorum conditores superius nominavimus, ita nunc, non injuria, Kennethum, Alpini filium, tertium in eum numerum referemus. Prior enim Fergusius, ex modicis initiis, Scotos ad opes, vicinis invidiosas, provexit: Secundus extorres, & in longinquas nationes dispersos, & inimicorum opinione penitus extinctos, velut in vitam revocavit, &, intra paucos annos, in pristinum splendorem restituit. At vero Kennetho, in rebus propè deploratis accepto regno, cum alii, vix reliquias miseras defendi & contineri posse, sperarent, tantum animi superfuit, ut hostem, externis auxiliis fretum, & recenti victoria exultantem, multis & asperis (sed tamen secundis) præliis fregerit, fractumque ex omni Britannia exegerit, nomenque Regium, semel ereptum, nunquam, ex eo die, sit passus eum resumere. Hæc, quanquam magna sunt; tamen operum ejus non sunt maxima. Regnum enim, in duplam magnitudinem à se auctum, ita legibus novis temperavit, & disciplina vetere roboravit, ut nec è bello natæ licentiæ, nec è victoria insolentiæ, nec flagitiorum, quæ luxuriam & ocium comitari solent, ullum vestigium, eo vivo, apparuerit: ac legibus ejus, quas Macalpinanas posteritas dixit, multis deinceps seculis, non minus, quam armis, Scotica res stare visa est. Sed, his omissis, nos res ejus gestas, uti cœpimus, prosequemur. Pictis igitur exactis, Kennethus agros, pro virtute cujusque, suis divisit: quorum ambitio multis locis & regionibus nova nomina, veteribus obliteratis, imposuit. Horestiam duobus fratribus, Æneæ & Mernæ, partitus est. Altera pars, priscorum Sco-

rum Scotorum ſermone, adhuc Æneia dicitur, (qui Anglicè loquuntur, Anguſiam nominare maluerunt) altera Mernia appellatur. Proximam regionem, à Tao uſque ad Fortham, apparet, veteribus dictam fuiſſe Roſſiam, hoc eſt, peninſulam: cujus nominis indicia adhuc reſtant, Culroſſia oppidum, quod eſt velut dorſum, aut poſterior pars Roſſiæ: & Kinroſſia, quod Roſſiæ caput. Eam regionem nunc Fifam vocant, à Fifo viro egregio, cui cognomen Duffo fuiſſe, ajunt. Barodunum oppidum in Lothiana, vel, juxta aliam dialectum, Dumbarum, à viro ſtrenuo, cui Barerat nomen, appellatum creditur. Lothiana, non ita pridem, à Lotho Rege Pictorum nomen habebat. Cunigamia, vox eſt prorſus Danica, quam poſt Kennethum uſurpatam fuiſſe reor à Danis, qui eam regionem, pulſis extra vallum Severi Scotis, aliquot annos tenuerunt. Significat autem vox Cunigham, Regiam habitationem, vel domicilium, Danorum ſermone. Marciam, quod limes duorum regnorum diu fuerit, credibile eſt, à Danis etiam ita dictam. Edimburgum, quorundam vel craſſa ignorantia, vel perverſa diligentia, qui nunc Vallem doloroſam, nunc Caſtrum puellarum appellant eam arcem, nomen, non adeo per ſe obſcurum, propè tenebris immerſit. Nomina enim hæc, è fabellis Gallicis, intra trecentos annos proximos confictis, ſunt mutuati. Certe priſci Scoti Dunedinum, recentiores Edimburgum, patriam in fingendis nominibus conſuetudinem ſecuti, eam arcem nominant, quæ rectius (opinor) media inter utrunque nomen appellatione, Edinum diceretur. Hactenus de regionum priſcis, & novis vocabulis: de quibus alio loco plura diximus. Ut ad Kennethum revertar: Regno (uti ſcripſimus) armis amplificato, & legibus compoſito, in rebus uſque ad ſuperſtitionem levibus auctoritatem Regum confirmare laborans, ſaxum marmoreum, quod ex Hiſpania in Hiberniam tranſtuliſſe, dicitur Simon Breccus, in Scotiam Albinenſem Ferguſius Ferchardi filius, atque in Argathelia collocaſſe: ex Argathelia Sconam ad Taum amnem tranſlatum, Kennethus, & in cathedram ligneam incluſum, ibi poſuit. Ea in ſede, Reges Scotorum & nomen & Regum inſignia accipere ſolebant, uſque ad Eduardum primum Anglum, de quo, ſuo loco, dicemus. Sedem Epiſcopalem, quam Picti Abrenethii collocarant, ad Fanum Reguli tranſtulit, quod poſteritas, Fanum Andreæ dici, maluit. Scotorum autem veteres Epiſcopi è monaſteriis electi, cum adhuc non honoris & loci, ſed ſanctitatis & doctrinæ certamen inter eos eſſet, ſine invidia & æmulatione paſſim, ubi cuique obvenerat occaſio,

suum munus obibant, nullis adhuc regionibus definitis: cum nondum functio muneris Ecclesiastici esset quæstuaria. His artibus, Kennethus imperio viginti annos præfuit. Quinto ineunte regni sui anno, Pictos profligavit, ut est in libro Pasletensi. Reliquos XVI. annos, post sublatum imperium Pictorum, quietissime vixit, domi justitia, foris armis pace parta, ac promotis finibus, ab Orcadum insulis, usque ad vallum Adriani, DCCC. LIV.

DCCC. LIV.

LXX. REX.

Donaldus ejus frater, proxime Rex electus, totam secum disciplinam publicam circumegit. Nam cum, vivo Alpino, temperantiæ studium simulasset, ac seniorum sibi animos conciliasset, eo mortuo, velut metu & magistrò liberatus, totum se voluptatibus dedit. Ac, velut jam de hoste securus, militaribus studiis neglectis, venatores, aucupes, & novarum libidinum inventores circa se prope solos habebat. In hos publicum patrimonium profundebatur. Juventus, ad voluptates explendas prona, Regem, ut elegantem & liberalem, laudibus ad cœlum ferebat: parsimoniam superiorum temporum, ut incultam & illiberalem, ridebat. Seniores, cum, omnia brevi in præceps ruitura, cernerent, ad Regem collecti, sui eum officii, præsentium flagitiorum, & instantis periculi admonent. Cum ille nihilominus in ignavia perstaret, Pictorum reliquiæ, velut classico è summa desperatione excitæ, Osbrethum & Ellam, qui inter Anglorum Reges (nam tum in plura regna divisi erant) auctoritate & potentia præcellebant, adeunt: suam fortunam conqueruntur: auxilium petunt: se post victoriam, quam Donaldi inertia facilem spondebat, perpetuo cum omni posteritate in Anglorum ditione futuros, pollicentur. Angli facile persuasi, compositis domi rebus, educto exercitu, in Marcia concedere: ac per fœciales à Donaldo petunt, ut, quos per vim Pictis amicis suis Scoti ademissent, agros restituat. Id ni faciat, se nuper amicos, nunc etiam deditos non neglecturos. Donaldus, ex majorum sententia, quos invitus (imminente periculo) convocaverat, habito delectu, ad Ieddam, Teviotiæ amnem, hosti occurrit: &, commisso prælio, victor, Osbrethum ad proximos usque montes fugat. Inde, secundum Tuedam, ad mare profectus, Bervicum ab Anglis captum, ac deinde, metu ex adversa pugna conterritis, desertum ingressus, navibus in ostio amnis deprehensis, omni hostium commeatu potitur. Ibi voluptatis interpellatæ instrumentum nactus, tanquam inimicis prorsus profligatis, cupidè se deliciis immersit. Angli, qui superiore prælio magis sparsi, quam concisi fuerant,

fuerant, per speculatores cognita Scotorum ignavia & negligentia, advocatis auxiliis è propinquis agris, noctu somno & vino gravatos adoriuntur: & magna cæde in ceteros grassati, Regem semisomnem capiunt. Inde victoriæ cursum secuti, ut latius popularentur, in hosticum bipartitò ducunt. Eorum pars cum ad Fortham venisset, coactis navigiis, trajicere in Fifam parant: sed, multis naufragio amissis, ceteris vi tempestatis in littus, unde solverant, rejectis, Sterlinum ducunt: & cum reliquo exercitu conjuncti, Fortham ponte transeunt. Scoti, eo ex fuga collecti, magis speciem, quam robur exercitus ostentantes, legatos de pace mittunt: quam Angli, & pugna ad Ieddam adversâ, & naufragio viribus imminutis, non recusandam censebant. Duræ conditiones propositæ, quas tamen præsens rerum status tolerabiles faciebat videri: ut omni agro, qui intra vallum Severi esset, Scoti cederent: ut limites essent, infra Sterlinum Fortha, infra Britannodunum Glotta, inter duos amnes vallum Severi. In tam dura pace, Scotis non minus lætum, quam inopinatum accidit, quod nulla mentio, de reducendis Pictis, facta esset. Angli enim & Brittones agros relictos inter se partiti sunt, Glotta eos dirimente. Sunt, qui putent, monetam argenteam, quam adhuc Sterlinam vocat vulgus, ibi tum excusam. Agris ita divisis, Picti, qui sua se recuperaturos crediderant, elusi, ac spe frustrati, ad Cimbros & Scandianos, id est, ut nunc loquimur, in Daniam & Norvegiam transmiserunt. Pauci, qui apud Anglos remanserant, velut res novas per externa auxilia molituri, ad unum ab eis cæsi. Donaldo, post pacem factam, ad suos reverso, majorum memoriæ ac spei resipiscentiæ datum, ut honorifice reciperetur. Sed, cum ille in pristina perseveraret ignavia, proceres veriti, ne homo fœdus & deses, qui nec consiliis amicorum, nec suis calamitatibus emendaretur, quod reliquum regni supererat, amitteret, eum in carcerem conjiciunt. Ibi, vel præ dolore inhibitarum voluptatum, vel metu publici ludibrii, sibi manum intulit, sexto, quam regnum iniit, anno. Hunc Donaldum, alii tradunt, domi forisque rem egregiè gessisse, & fato suo Sconæ decessisse, DCCC. LVIII. DCCC. LVIII.

LXXI. REX.

Post eum, Constantinus, Kennethi filius, Sconæ regnum suscepit: vir magni animi, ac virtutis eximiæ. Is, cum acceptam sub Donaldo ignominiam delere, atque ad fines à patre relictos regnum promovere cuperet, à senioribus inhibitus, quod juventutis magna pars sub Donaldo extincta, & reliqua ita corrupta

 fuerat,

fuerat, ut arma publicè ei committenda non viderentur. Igitur primum ad disciplinæ publicæ emendationem Rex conversus, sacerdotum ordinem, jam relicto prædicandi Evangelii munere, luxu corruptum, & venationibus, aucupiis, aulicæque pompæ deditum, ad veterem parsimoniam, legibus severissimè latis, reduxit. Juventutem, deliciis effœminatam, humi cubare, ac semel quotidie cibum sumere, jussit. Ebriosos capitali supplicio multavit. Lusus prohibuit, nisi, qui ad militiam corpus animumque firmarent. His legibus, adolescentia ad meliorem frugem conversa, extitit repente insulanus quidam Evenus, quem ipse Abriæ præfecerat, homo inquietus, & regnandi cupidus: qui gnarus, quam ægrè juventus legum novarum asperitatem ferret, primum inter paucos, ac deinde pluribus adhibitis, de præsenti rerum statu conquestus, ubi, suam orationem secundis auribus accipi vidit, facilè persuasit, ad conjurandum, de Constantino tollendo. Sed dum diligentius, quam cautius factioni vires adjiciunt, à suis proditi, antequam in se copias comparari intelligerent, oppressi fuerunt. Evenus, conjurandi princeps, laqueo strangulatus. Circa hæc tempora, Dani tum omnium Germanorum opibus florentissimi, à Pictis adversus Scotos, item à Buerno (vel ut alii scribunt, Verna, cujus uxori Osbrethus, per vim, stuprum intulerat,) sollicitati, abundante domi juventutis multitudine, facile consenserunt, ut in Britanniam classe magna transmitterent. Primum in agrum Fifanum exscenderunt. Ibi obviis omnibus, ob Christiani nominis odium, sine discrimine trucidatis, bifariam diviso exercitu, agros latè vastarunt. Adversus eos Constantinus profectus, primum in eam incidit manum, cui Hubba Regis Danorum frater præerat. Hi, subito Levini amnis incremento prohibiti cum suis vires conjungere, facile victi, omnesque cæsi, præter paucos, qui, nandi periti, flumen transiere, atque ad Humbrum alterum ducem pervenere. Ad hos, fluvio jam permeabili, Constantinus, tanquam ad prædam, non ad prælium ducens, eos est assecutus, non procul à Caralia oppido, castris jam permunitis. Dani enim, ab adversæ pugnæ eventu, magis in omnia intenti, super modicas & flexuosas rupes, prope littus, cumulis objacentium passim saxorum aggestis, speciem valli objecerunt. Ibi Constantinus eos adortus, loci iniquitate Danorum desperationem juvante, multo cum suorum sanguine suæ temeritatis pœnas luit. Magna enim exercitus parte jam missa, ipse captus, & in speluncam modicam tractus, occiditur. Extant adhuc ejus pugnæ monumenta, specus, & castrorum

rum

rum ambitus, non æquis spatiis, dimensus, sed ad rupium flexus circumductus. Rei male gestæ culpam quidam in Pictos conferunt, qui à Constantino in fidem recepti, ac in commilitium asciti fuerant. Ab eis initium fugæ factum, magnam exercitus partem una avertit. Dani, spoliis collectis, ad naves abierunt. Postridie Regis cadaver inventum, ad sepulchra majorum, in Ionam insulam defertur. Regnum autem tenuit Constantinus annos sedecim: anno DCCC. LXXIV. DCCC. LXXIV.

LXXII. REX.

Successit Ethus frater, à pedum celeritate Alipes cognominatus, nulla alia commendatione, Rex electus, nisi, quia reliquias exercitus à Danis profligati reduxit. Inter ostenta numerantur pisces marini, raro quidem & per longa temporum intervalla semper gregatim, sed nunquam, sine magno mali præsagio, visi. Vulgus alii monachos marinos, alii Bassinetos, quasi dicas galeatos, vocant. Ethus immemor fratris & majorum, cum se omnibus vitiis pollueret, ac juventutem, ad pejora proclivem, secum traheret, conjuratione nobilitatis facta, capitur: &, oratione longa totius vitæ flagitiis populo expositis, regnum ejerare cogitur, secundo, quàm regnare cœperat, anno. In custodia tertio die mœrore periit. Maxime viros militares offendebat ejus segnities, quod, Danis adversus Anglos cruento bello contendentibus, de recuperandis regionibus amissis, nec ipse cogitaret, nec, se admoneri, pateretur. Sunt, qui, non coactum cedere regno, sed ab æmulo regni Gregorio in quadam pugna vulneratum, duos post menses interiisse, scribunt: DCCC. LXXV. DCCC. LXXV.

LXXIII. REX.

Etho Gregorius, Dongalli filius, est suffectus, homo planè animo Regio, & cui nulla virtus abesset, quæ virum principem deceret. Primum omnium reconciliatis omnibus, quos, in regno petendo, habuit adversarios, animum adjecit, ut procerum inter ipsos tolleret discordias. Severitatem imperii ita comitate temperavit, ut plura caritate, quam metu apud suos perficeret. Leges, de immunitate ministrorum Ecclesiæ (qui, sub Pictis, propè servorum loco fuerant) vel veteres revocavit, vel novas condidit. Prima ei expeditio in Fifam, adversus Pictos, illic à Danis relictos, fuit, dum ipsi in Anglos arma transferunt. Eos non modo illinc, sed è Lothiana & Marcia ejecit. Cum Bervicum venisset, Dani, si quid ipsis accidisset, Anglos etiam à tergo metuentes, non ausi cum Gregorio Marte aperto congredi, partem suarum

copiarum

copiarum trans fluvium in Northumbriam miſerunt, juſſam, cum nova manu popularium recens advecta ſe conjungere, reliqui, ut oppido eſſent præſidio, Bervicum ingrediuntur. Verum Angli, qui Danis (diverſæ religionis hominibus) inviti parebant, nocte Scotos in urbem receperunt. Dani, in medio cæſi, ad unum interiere. Inde in Northumbriam Gregorius profectus, cum Hardunto feliciter conflixit: tantamque Danorum cædem fecit, ut eorum vires, toti nuper Britanniæ formidabiles, partim à Gregorio Scoto, partim ab Aluredo Anglo propè confectæ fuerint. Gregorius, recepta Northumbria, Angliſque, qui abire vellent, cum bona gratia dimiſſis, reliquis humaniter habitis ſedes dedit. Majorem eorum partem retinuit, partim ſoli natalis amor, partim Regis beneficentia, & timor ab hoſtibus. Nam, cum jam per aliquot annos tam incerta victoria, totque conflictibus cruentis cum Danis eſſet bellatum, multi Anglorum Scotis, etſi antea inimicis, tamen Chriſtianis parere malebant, quam vel in crudelium Danorum poteſtatem venire, vel incerta ſuorum auxilia ſperare, præſertim rebus ita per totam inſulam turbatis, ut fere ſemper Angli dubitare cogerentur, cui primum parti opem ferrent. Re adverſus Danos ita geſta, ut diuturnam ab eis quietem ſperaret, arma vertit in Brittones, qui partem agri Scotici adhuc tenebant. Cum his quoque pace facta, receptis agris, promiſſoque auxilio adverſus Danos, ſi redirent, exercitum dimiſit. Verum Brittones domum reverſos pacis initæ pœnituit. Igitur Scotiam hoſtiliter ingreſſi, cum prædam ingentem aſportarent, Gregorius eos ad lacum Mabanum, ingenti prælio fudit, Conſtantino eorum Rege cæſo. Cum hunc pravi conſilii fructum Brittones retuliſſent, Heberto Conſtantini fratre Rege creato, cogitare cœperunt, quam ſuæ res in præcipiti ſtarent, Scotis & Danis inimicis, nec amicitia cum Anglis unquam ſatis fida: decretum fit de pacificando cum Scotis. Miſſi ad id legati, cum nihil tranſigerent, niſi Cumbria & Veſtmaria redditis, pax in eas leges eſt facta. Acceſſerunt, eodem fere tempore, legati ab Aluredo Anglo, partim, ut victoriam de Danis gratularentur, ut quæ communiter omnibus Chriſtianis jucunda eſſe debeat: partim, ut novo fœdere ſe adverſus omnes Chriſtianorum inimicos, confirmarent. Pax his legibus eſt facta, ut peregrinum hoſtem communibus auxiliis propulſarent: ubicunque exſcenderent, cum viribus, quantis poſſent, uterque populus accurreret: quod agri de Danis Scoti cepiſſent, ut id, ſine controverſia in poſterum tenerent. Ita pace armis undique parta,

ta, & fœderibus stabilita, Gregorio reverso nuncius affertur, Hibernos in Gallovidiam irrupisse. Causa bello prætendebatur, quod Dublinensium (quæ civitas est Hiberniæ) Gallovidiani naves aliquot longas, ad suum littus appulsas, hostiliter diripuissent. Hiberni, audito Gregorii adventu, trepidè cum præda se in naves conjecerunt. Gregorius, coacta classe, ac firmo exercitu in Hiberniam, ubi primum ei commodum fuit, trajecit. Erat, per id tempus, Duncanus, sive Donatus, seu verius Dunachus, eorum Rex, adhuc puer, Brienus & Cornelius, secundum Regem potentissimi, totam gentem in duas factiones distraxerant. Hi ad externi hostis adventum, induciis factis, ad Bani fluminis ripam locis, ut videbatur, satis tutis, bina castra communierant, eo consilio, ut impetum Gregorii mora eluderent, & inopia commeatuum, è solo peregrino & pervastato eum abigerent. Et Gregorius id ipsum agi suspicatus, partem exercitus noctu clam mittit, qui tumulum editiorem, supra Brieni caput, occuparent. Et eo tumulo postridie, cum incalesceret pugna, magnæ saxorum moles devolutæ multos in castris obtriverunt: reliquis tantum injecerunt pavoris, ut ordine nullo, quo quisque poterat, diffugerent. Cornelius, hoc eventu pugnæ audito, suos integros in tutiora loca reduxit. Brienus in castris periit: reliqui, jubente Gregorio, quoad fieri potuit, incolumes servati. Agrum sine noxa miles transivit. Ea re effectum est, ut major pars, se Regis clementiæ permittere, quam vim experiri, mallet. Oppida munitiora præsidiis tenebantur. Gregorius, Dundargo & Ponto locis natura & opere tutis, in suam potestatem redactis, Dublinum ducere statuit. Sed, cum rescisset, Cornelium omnibus Hibernorum copiis præfectum, cum ingenti exercitu eodem adventare, in eum conversus, acie vicit: &, fugientes Dublinum usque secutus, oppidum obsedit. Verum, cum tantæ multitudini, quanta illuc confugerat, commeatus non sufficerent, brevi id oppidum dedente Cormacho, loci Episcopo, sine cujusquam detrimento aut injuria ingressus, Duncanum Regem propinquum suum invisit: ac testatus, nulla se regni vel opum cupiditate, sed injuriæ vindicandæ causa, illuc accessisse. Cura pueri educandi majoribus natu, quos maxime fidos ei fore credebat, commissa, ipse, tutoris nomine, dum Rex adolesceret, suscepto, ac præsidiis in arces impositis, jusjurandum à proceribus exegit, neminem se Anglum, Brittonem, aut Danum in Insulam, sine diplomate ipsius, admissuros. Præfectos locis commodis imposuit, qui è legibus patriis jus dicerent: ac sexaginta, hæc ita fore, obsidi-

obsidibus acceptis, domum magna cum laude rediit. Hæc fama justitiæ pacem in reliquum tempus certiorem, quam ullus armorum terror potuisset, præstitit. His rebus domi forisque patratis, duodevicesimo regni anno decessit, non minus justitia & temperantia, quam fortitudine clarus: unde merito apud suos
DCCC. XCII. Magni cognomentum est adeptus DCCC. XCII.

LXXIV. REX.

Proximè Rex est factus, Constantini secundi filius, Donaldus, ejus nominis quintus, ab ipso Gregorio, antequam decederet, proceribus commendatus. Is judicium de se, viri prudentissimi, non fefellit. Ita enim pacem coluit, ut semper ad bellum fuerit paratus. Et cum nemo diu lacesseret, id operam dabat, ne juniorum animi, pacis bonis corrupti, nimium luxuriarent: &, quod antea sæpe acciderat, in fœdissima vitia prolaberentur. Cum nova Danorum manus ad Northumbriæ littus appulisset, ac, sine cujusquam injuria, illic ad anchoras aliquot dies stetisset, Donaldus, confecto exercitu, eo profectus, in occasiones omnes intentus, regioni præsedit. Tandem, audito, Danos in Anglorum agros exscendisse, auxilia ad Alvredum Anglum misit. Is adeo cruento prælio de hoste victoriam retulit, ut non recusaret, eos in partem agri accipere, modo Christiani fierent. Ita pace composita, ac demisso exercitu, novus Donaldum domi tumultus excepit. Inter Rossos & Moravos, ex parvis latrociniis, subito tam magnum incendium est ortum, ut plures interdum tumultuariis congressibus caderent quam alias justa acie. Eo Donaldus profectus, ducibus factionum sublatis, pacem cæteris restituit. Joannes Fordonus, Scoti chronici scriptor, in hac expeditione Foressæ eum decessisse, affirmat, nec sine suspicione veneni. Boëthius, in Northumbriam reversum, ut videret, quo pax cum Danis, quam semper habuerat suspectam, vergeret: ibique, post undecimum regni annum, fato suo functum, juxta summis
DCCCC. III. & infimis carum, à Christo nato, DCCCC. III.

LXXV. REX.

Ei suffectus est Ethi filius, Constantinus tertius, homo non tam ingenio pravo, quam in bono parum constante. Dani, qui nullis pollicitationibus Gregorium & Donaldum, proximos Scotorum Reges, potuerant flectere, ut arma adversus Anglos tum Christianos sumerent, Constantinum facilè, muneribus & vana spe finium proferendorum, corruperunt, ut secum fœdus iniret. Quod cum vix biennium durasset, Scotis relictis Dani cum Anglo fœdus percussere. Eo quoque vix quatuor annos continuato,

nuato, Eduardus Anglus, milite repente coacto, Danorum agros longè lateque populatus, eo desperationis eos reduxit, ut ad Scotos, nuper à se relictos, redirent: ac sanctissimè jurarent, se amicitiam perpetuo duraturam inituros. Hoc secundum fœdus magna ceremonia fuisse factum, memoratur, decimo quam Constantinus regnare cœperat, anno. Is eodem quoque anno, Milcolumbo proximi Regis filio Cumbriam donavit: qui honor velut augurium & argumentum erat, eum proximè regnaturum. Ac deinceps in proximis aliquot Regibus id fuit observatum, manifesta adversus veterem comitiorum rationem fraude, quæ omnem liberorum suffragiorum vim prope tolleret, non minus ac Coss. à Cæsaribus designatio. Orto igitur bello inter Eduardum Aluredi filium, & Danos, Constantinus auxilia Danis, Milcolumbo duce, misit. Hi, exercitibus junctis, multitudine sua freti, latè proximos Anglorum agros populantur: & maximam, quacunque eunt, vastitatem faciunt, eo scilicet consilio, ut Anglos, longè numero inferiores, ad prælium illicerent. Tantum enim sibi arrogabant, ut, ne conspectum quidem suum hostem laturum, existimarent: ac jam, non de victoria, sed spoliis partiendis, cogitarent. Verum, ut secundæ res animos interim prudentiorum occæcant, ita adversæ, periculorum cogitatione, infirmiores erudiunt: Angli quod viribus deerat, consilio supplent. Acie subsidiis commodè firmata, jussis primis, cedentium speciem præbere, ac deinde solutis hostium ordinibus, confertim in persequentes redire, pugnam non morantur. Præerat omnibus Anglorum copiis Athelstanus Eduardi nothus, ut nostri scriptores contendunt, assentiente etiam Graftono. Hunc quoque Athelstanum parricidii infamem faciunt, interfecto patre, ac duobus fratribus, qui jure patri proximè succedere debuerant, Edredo scilicet, & Eduino. De patris morte violenta, suspicionem auget fama, quod eum quidam Eduardum Martyrem appellat. Ob id facinus, invisus suis, ut illustri aliquo facto populi favorem sibi acquireret, statuit, propinquorum manibus hostium sanguine parentare. Igitur, cum satis acre prælium initio conseruisset, sensim primo, deinde trepidantius cedendo, cum jam veræ fugæ speciem præbuisset, Dani & Scoti sese victores rati, ne, si longius sequerentur, præda omnis penes inertissimos esset, ad castra diripienda, recurrunt. Tum dato signo ab Athelstano, Angli ad signa collecti, sparsos & præda graves adorti, velut pecora trucidant. Periit in ea pugna major Scoticæ nobilitatis pars, dum mori potius eligunt, quam ignominiæ

(velut

(velut sociorum desertores)superesse. Milcolumbus, multis vulneribus saucius, in pacatum à suis reportatus, tristem amissi exercitus ad Regem Constantinum nuncium pertulit. Neque apud Danos lætiores res fuere. Athelstanus, attonitis tanta clade hostibus, de Scotis Cumbriam & Vestmariam, de Danis Northumbriam cepit. Constantinus, habito procerum conventu ad Abrenethium, cum neque virium satis, nec ad belli; nec ad pacis munia sustinenda, reliquum esset, ejerato sponte magistratu, ad Culdeos hoc est Dei cultores (ita enim illius ætatis homines Monachos vocabant) se, velut in portum recepit, ac reliquos vitæ annos quinque inter eos ad Fanum Andreæ transegit. Decessit, anno à regno inito quadragesimo, à Christo nato DCCCC. XLIII. Hic Angli, profusi in suas laudes, tradunt, Athelstanum totius Britanniæ unicum fuisse Regem, ceteros, qui intra Albium regium nomen usurpant, precariò regnasse, ac beneficiarios ejus fuisse, eique sacramentum, ceu supremo domino, solitos dicere. Testesque ejus sententiæ laudant multos scriptores Anglos ignobiles, quibus ut facilius crederemus, Marianum Scotum, fama illustri hominem, adjiciunt. Qua de re lectorem admonendum putavi, nusquam in eo Mariani codice, qui est in Germania editus, ullam prorsus esse mentionem. Ipsi vero an alium habeant ab eo, qui publice legitur, Marianum, aut interpolatum, aut à se confictum eum, velim, proferant. Quid, quod ne suos quidem scriptores (quippe homines magna ex parte ineruditi) satis alicubi intelligant, nec animadvertunt, apud Bedam, Gulielmum Malmesburiensem, & Galfridum Monumetensem, Britanniam plerunque vocari eam partem, cui Brittones imperarent: hoc est, quæ est intra vallum Adriani, aut, cum longius ejus fines protendunt, intra vallum Severi: Scotos vero & Pictos sæpe extra Britanniam censeri, & interim Transmarinos populos dici. Quod igitur apud illos est, Anglos toti Britanniæ imperasse aliquando, id isti ita accipiunt, ac si diceretur, totam Britanniam, id est Albium, sive Albionem, cum illi brevioribus finibus plerunque, uti dixi, Britanniam circumscribant. Sed de his alio loco latius disseruimus. Nunc ad res Scotorum redeamus.

DCCCC. XLIII.

LXXVI. REX.

Constantino in Monachorum secessu quietem amplexo, Rex declaratur Milcolumbus, Donaldi filius, Athelstano mortuo, ac regnante fratre ejus Edmundo, Cumbria & Vestmaria, relictis Anglis, ad assuetum imperium rediere: & Dani, qui in Nor-

thumbria

thumbria remanserant, Avalassum Danum, hominem regii generis, tum in Hibernia exulantem, ad regnum accipiendum, vocant. Edmundus prospiciens, quanta belli moles instaret, Milcolumbum Cumbria & Vestmaria donat, ea lege, ut, qui proximè in regnum Scotorum successurus esset, sacramentum Anglorum Regi, ceu supremo eorum locorum domino, diceret. Deinde Danos, variis calamitatibus afflictos, facile in suam ditionem redegit: nec ipse diu ei victoriæ superstes fuit. Angli, in locum ejus, fratrem Edredum Regem creant. Adversus hunc cum Dani, qui Northumbriam tenebant, nec unquam bona fide pacem cum Anglis fecerant, rebellassent, multaque loca munita de eo, in diversa regni parte occupato, cepissent: ac in primis Eboracum, decem millibus Scotorum in subsidium acceptis, Anglus eos magna clade compescuit. Milcolumbus, domum reversus, totum se pacis artibus dedit. Ut autem belli vulnera, ac potissimum licentiam & luxum sanaret, universos Scotorum conventus juridicos alternis fere annis invisebat: & summa cum æquitate jus dicebat. Tandem decimo quinto regni anno, dum acrius latrocinia punit, & luxuria diffluentes juniorum mores coërcet, in Moravia noctu à conjuratis est extinctus. Facinoris conscii diligenter à proceribus quæsiti, ac deprehensi, vario suppliciorum genere, pro cujusque opera in scelere patrando, affecti.

LXXVII. REX.

Proxime regnavit Indulfus: qui, rebus domi compositis, proximum septennium in summa tranquillitate transegit. Octavo demum regni anno, Dani ægrè ferentes, amicitiam Anglorum suæ prælatam, fœdusque perpetuum à duobus regibus adversus se factum, classe quinquaginta navium, Scotis nihil minus expectantibus, in æstuarium Forthæ fluminis ingressi, prope nec opinantes oppresserunt. Igitur in re tam subita, terroris ac trepidationis plena fuerunt omnia, aliis bona sua in loca tutiora ac mediterranea transferentibus, aliis ad mare concurrentibus, ut hostem exscendere prohiberent. Præerant classi Hago & Helricus. Hi cum Lothianam, ac deinde Fifam frustra tentassent, Tai æstuarium adeunt. Illic quoque terra prohibiti, cum reliquum littus legerent, Æneiam, sive Angusiam, Merniam, Marriam, Buchaniam prætervecti, nec usquam admissi, tanquam discessuri, vela in altum dederunt. Deinde, omnibus securis, post aliquot dies revecti, in littore Boinæ ad Collini fluminis ostium

nacti locum idoneum, antequam edito tumultu accolæ accurrerent, nullo prohibente, militem exponunt. Eorum adventum cum rescisset Indulfus, pene famam sui prævenit: ac, primum in sparsos populatores invectus, eos ad reliquum exercitum compulit, minore quidem cum cæde, quod Danorum castra non longe aberant. Ubi in mutuum conspectum est ventum, sine mora instructis aciebus, paribus prope animis & viribus est concursum. Cum acriter utrinque pugnaretur, subito Danos perturbarunt à tergo conspecti Græmus & Dumbarus, cum Lothianis cohortibus. Cum alii ad naves, alii, quo metus hostium agebat, per loca ignota fugerent, major pars in valle silvestri conglobati, occasionem aut rei bene gerendæ, aut fortiter moriendi opperiebantur. Indulfus, velut penitus hostibus profligatis, cum paucis obequitans, casu in eos illatus, occiditur, ineunte decimo sui regni anno. Præfuit enim Scotis novem annos, & tres menses. Sunt, qui, sagitta è nave missa interemptum, prodant: dum exarmatus, ut fugientibus vehementius instaret, in conscendentes acrius fuisset invectus.

LXXVIII. REX.

Eo defuncto, regnum adeptus est Duffus, Milcolumbi filius. Is statim Culenum, Indulfi Regis filium, præfecit Cumbriæ, atque in Æbudas tumultuantes misit, ut eas à latrociniis purgaret. Juventus enim nobilis, magno numero comitum ascito, vectigalem sibi plebem faciebat, præter victum gratuitum, certa pecunia singulis familiis indicta. Nec in eos asperior fuit Culenus, quam in ipsos insularum præfectos, qui genus id hominum coërcere debuerant. Indictum eis, ut in posterum ipsi, quorum negligentia hæc eveniebant, damnum acceptum plebi, multam Regi persolverent. Hæc denunciatio tantum ociosis illis nebulonibus terroris injecit, ut in Hiberniam plurimi discederent, & ibi mercenaria opera victum quærerent. Quàm hæc res plebi fuit grata, tam proceres exulum propinquos, multosque juvenum, id genus ociosæ vitæ probantium, offendit. Hi, in omnibus stationibus & conventiculis primum secretis, mox comprobantium multitudine freti, apertis criminationibus Regem lacerabant. Eum, nobilitate contempta, Sacrificulorum consiliis abduci: homines, honesto loco natos, ad servilia munera cogere: plebis ultimos ad summos honores provehere: omnium rerum discrimina tollere, ac summa infimis miscere. Hic status rerum si perseveret, aut nobilitati alio migrandum esse, aut alium Regem creandum, qui populum in majorum institutis,

quibus

quibus hoc regnum, ex tam parvis initiis, in hanc magnitudinem sit progressum, contineat. Inter hæc, Rex, nullis apparentibus causis, morbo novo & inaudito affligitari cœpit: tandem, aliis alia remedia frustra quærentibus, incertis auctoribus rumor est pervulgatus, eum maleficarum veneficiis peti, sive ex indiciis orta suspicione: sive cum è perpetuo sudore corpus paulatim contabesceret, & vires deficerent, medicique undique acciti nihil salubre proferrent. Communibus morborum causis non se prodentibus, ad occultam decursum est. Omnibus igitur in hoc unum intentis, tandem allatum est, Foressæ (quod est Moraviæ oppidum) conventus nocturnos, in ejus perniciem fieri. Id, quia nihil aliud occurrebat, pro vero acceptum. Missi, ad rem explorandam, fidei homines ad Donaldum arcis præfectum, cui, maximis de rebus, Rex semper maximam habere fidem solebat. Is, indicio cujusdam meretriculæ, cujus mater ejus artis infamia laborabat, totam rem deprehendit ac detexit. Puella enim, quod de salute Regis, ac fine vitæ proximis diebus quædam temere effudisset, capta, statim ostentatis tormentis, quid in Regis exitium pararetur, indicavit. Missi milites puellæ matrem cum aliquot mulierculis, effigiem Regis ceream lento igne torrentes, comperiunt. Id facinus eo tendebat, ut, cera paulatim liquescente, Rex in sudorem solutus, sensim contabesceret: ea vero consumpta, spiritu defectus moreretur. Fracta cerea imagine, ac punitis veneficis, tradunt, eodem momento, Regem morbo levatum. Hæc ego, ut à majoribus accepi, tradenda censui. Quid de hoc genere veneficii sit sentiendum, legentium judicio relinquo. Admonendum tamen existimavi lectorem, apud vetustiores non inveniri. Inter hæc abjecto Regis, quem brevi moriturum speraran, metu, multæ passim cædes, multa latrocinia fiebant. Duffus, recuperatis viribus, latrones per Moraviam, Rossiam & Cathanesiam secutus, multos variis casibus interemit. Principes eorum Foressam, ut conspectius fieret supplicium, puniendos reduxit. Ibi, cum Donaldus, arcis præfectus, aliquot necessarios suos pœnæ eximere precibus nequisset, ingentem iræ molem adversus Regem concepit: ac totus, velut insigni contumelia affectus, in vindictæ cogitatione erat. Tanti enim sua erga Duffum beneficia æstimabat, ut, quacunque de re, nullam ab eo repulsam pati deberet. Uxor quoque Donaldi, cum supplicium noxiorum ad aliquot ipsius propinquos pertinuisset, ægrum mariti animum non modo verborum acerbitate inflammavit, sed consilio ad Regis necem armavit, affirmans, re-

giæ arcis custodem, vitam, mortemque ejus in sua manu habere: eaque potestate præditum, non modo ut facinus patrare, sed etiam patratum occultare posset. Igitur cum Rex altiore somno, post negotia esset oppressus, & ministri ejus, à Donaldo largius invitati, jacerent, immissis percussoribus, nemine prorsus sentiente, curat, jugulatum Regem per posticum efferendum, ita circumspectè, ut nulla sanguinis gutta facinus proderet, atque ad duo millia passuum à Kinlosso cœnobio, sub ponticulo quodam, in loco obscuro sepeliendum, cespite herbosa superinducta, ne quod terræ effossæ vestigium appareret. Hoc mihi verisimilius videtur, quam quod alii tradunt, averso amnis cursu, in scrobem corpus injectum: deinde revocato in suum alveum fluvio, sepulchrum tectum. Ministri quoque sceleris ablegati: quod opinio, à majoribus accepta, nostrorum hominum animos adhuc obtineat, præsente cædis auctore, cruorem è vulneribus, velut recente facinore, post aliquam multos dies manaturum. Postridie vulgato rumore, Regem nusquam comparere, lectum cruore esse conspersum, Donaldus, re atroci & subita perculsus, in cubiculum advolat: ministros, tanquam iræ impatiens, jugulat: cuncta circumcirca diligenter pervestigat, si qua cadaveris indicia comparerent. Cæteri, tam novo scelere attoniti, cum sibi quoque metuerent, domum quisque discedunt. Ita Rege optimo in ætatis flore, per nefarium scelus, postquam quatuor annos, & sex menses regnasset, extincto, ubi primum commodum fuit, comitia, novo Regi creando, sunt habita.

LXXIX. REX.

Rege in comitiis creato Culeno, Indulfi filio, nihil prius actum, quam quæstio, de Regis Duffi cæde, decreta esset. Adigebant quoque, uti id properarent, prodigia: unum, quod proprie ad facinus pertinere videbatur: Accipiter à bubone, reciso gutture, est interfectus: Alterum vulgi interpretatio eodem referebat. Per sex totos post cædem menses, crebri, præter solitum ignes, micabant: & aër ventis vehementioribus agitatus, & nubibus ita obductum fuit cœlum, ut neque sol, neque luna usquam in Scotia conspiceretur. Omnibus igitur in id unum intentis, ut optimi Regis mortem ulciscerentur, Culenus in Moraviam properat: tanquam illic, ubi scelus patratum fuit, certiora ejus repertnrus indicia. Donaldus ad hunc rumorem cum sibi nefariæ crudelitatis esset conscius, & nimia & prope insana ejus, in auctoribus vestigandis, diligentia multis esset suspecta, navem ad ostium Speæ fluminis nactus, insciis uxore & propin-

quis,

quis, eam cum paucis conscendit: veritus videlicet, ne res ex ipso tormentis exquireretur. Hic quoque ejus festinatio, & vultus perturbatus, & comitatus, & in conscendendo trepidatio, præsertim in naviculam forte oblatam, sine ullo apparatu, ita vehementer in omnium, qui aderant, animos impressit suspicionem, ut à nullo genere contumeliæ in eum temperarent, impium, sacrilegum, parricidam, & si quid ira gravius subjiciebat: acclamantes, etsi Regis adventum fugeret, Dei tamen providentiam subterfugere non posse. Denique omnibus execrationibus, quas indignatio commotis animis offerebat, eum prosecuti sunt, donec, in altum evectus, è conspectu abiit. Nuncio tam trepidæ fugæ ad Culenum perlato, iter accelerat. Uxorem Donaldi, ac tres filios, repræsentatis tormentis, cogit, omnem facinoris ordinem exponere. Item corpus quomodo, per quos, ubi sepultum. Horum omnium se marito non consciam, non comitem modo, sed auctorem fuisse. Hæc audiente populo (nam palam quæstio habita erat) vix à magistratibus persuaderi poterat, ut manibus temperaret. Postridie Donaldus, cum in aliquot dies ventis adversis fuisset jactatus, tandem naufragio in littus ejectus, ad Regem perductus, una cum suis omnibus pœnas dedit. Qui eum ad Regem adduxerant, liberaliter muneribus donati. Arx, omnibus, qui in ea erant, cæsis, cremata. Corpus Duffi honorificè majorum sepulchris illatum. Hæc ut bonorum animos vehementer Culeno conciliarunt, ita reliquus vitæ cursus tantum ei peperit odium, quanto, ante eum, nemo regum flagraverat. Sive enim naturæ sponte inductus, sive metu (ut videri volebat) periculi tractus, disciplinam severam, sub Indulfo Duffoque cultam, solvi, est passus: ac juventutem, comessationibus intempestivis & peregrinis deliciis fractam, permisit, ad libidines legibus vetitas, deinde ad vim apertam latrociniaque prorumpere. Eo cum majorem adolescentium nobilium partem inclinare intellexisset, protinus & ipse eodem deflexit, ac palam ita se flagitiis immersit, ut nec à matronis honestis, nec sacris virginibus (quæ tum, ob singulare pudicitiæ servandæ studium, erant in honore) nec à sororibus suis, nec à filiabus temperaret, ceterarumque virginum greges, per conquisitores adductas, velut in prostibulo contineret. Cum à viris prudentioribus admoneretur, partim juventutem ætatis excusatione defendebat, partim se, etiamsi quædam minus recte fieri confiteretur, metu tamen, ad ea toleranda, cogi. Meminisse etiam, quantam superioris regis intempestiva severitas attulerit, non modo ipsi, sed toti regno calami-

tatem, in nobilitate firmamentum esse regnorum: neque verum esse, isto liberiore vivendi genere, spiritus eorum Martios frangi, & humiles dejectosque reddi, ac studia belli sic in pace ab eis negligi, ceu, nunquam bellum fore, sperent. Ætatis florentis luxuriam ita compescendam esse, ne effluat, & bonam ingeniorum frugem, nimia lætitia, in herba strangulet: non autem omnino succidendam, ne simul virtutum seminaria tollantur. His auditis, nobiles cum nihil apud regem admonendo proficerent, sibi etiam ea libertate sermonis periculum crearent, ab aula secesserunt, ne non modo testes, sed interim participes fieri cogerentur, earum rerum, quibus cernendis audiendisque, oculos & aures conscelerare sese, existimabant. Et Rex, tam molestis arbitris liberatus, se totum conviviis Venerique dedidit. Nec præmia deerant, si quis novum voluptatis genus, quantumvis spurcum, ac detestandum, invenisset. Noctes diesque, aula lascivis cantionibus ebriosorumque clamoribus perstrepebat. Nec minor illic laus erat impudentiæ & intemperantiæ, quam apud bonos & honestos esse solet, modestiæ & pudoris. Nam quæ apud alios mortales, etiam cum lege sunt permissa, cælantur, ibi in propatulo, absque verecundia fiebant. Juventus illecebris voluptatum delinita, & adulatorum scurrarumque turba regem in cœlum laudibus ferre: ut qui primus splendorem magnificentiamque cum auctoritate conjunxerit, & severitatem imperii comitate temperarit, & laborum molestias animorum remissione levarit. Ad hæc autem continuanda, cum sumptu opus esset, opulentiores, confictis causis, spoliabantur: plebeii homines non modo in prædam permissi, sed servilibus etiam ministeriis attriti. Si cui præsentia non placerent, aut pro agresti incultoque contemnebatur, aut, si ferocioris animi videretur, delatorum calumniis objectus, plerunque, velut res novas molitus, petebatur. In hac omnium flagitiosorum licentia, cum triennium jam peractum esset, hominibus aut metu, aut segnitia cessantibus, ipsa luxuria pœnas exigere cœpit. Viribus enim Venere immodica exhaustis, corporis deformitate ex epulis largioribus contracta, morbisque grassantibus, qui utriusque vitii comites esse solent, restabat deforme cadaver, ad nullos alios usus sibi superstes, quam ad pœnas flagitiosæ vitæ perferendas. Rege ad omnes vitæ functiones inutili, corporis animique viribus intemperantia debilitatis, & aula in mores ejus conversa, audaciores, spe prædæ & impunitatis sollicitati, cædes & latrocinia palam factitabant, plebeios & aulicos juxta contemnentes:

tes: quippe, alteros per inopiam serviliter dejectos, alteros nequitia sua imbelles & effeminatos. Qui saniores erant è nobilitate, duplici malo circumventi, ac, de summa rerum consultare coacti, conventum publicum Sconam indicunt. Ibi Rex adesse jussus, ut una cum ceteris, in tam præcipiti rerum statu, saluti publicæ prospiceret. Hac admonitione ictus, & ex ignava illa somnolentia velut experrectus, ambigere cum suis una cœpit, quid potissimum, in tantis angustiis deprehenso, factu optimum esset. Et cum neque resistendi, neque fugiendi ratio constaret, etsi animus nihil boni divinabat, tamen ad conventum ire decrevit. Atque, ut miseri interdum in rebus adversis sibi blandiri solent, non omnino desperabat, se vel misericordia vel patris optimi memoria aliquid effecturum, ne ex tanta fortuna subito in extremum miseriarum caderet. Igitur cum Sconam iret, satis magno comitatu, sed imbelli, ac jam ad Methuanum vicum propinquum pervenisset, à Thano regionis, ob stuprum per vim filiæ illatum, est occisus. Mors ejus audita uti omnibus fuit grata, quod minore, quam speraverant, labore tali monstro liberati essent, ita Rohardi, sive Radardi Thani facinus vehementer omnibus displicuit. Regnavit, quemadmodum & superior Rex, annis quatuor, mensibus sex.

LXXX. REX.

Culeno suffectus fuit Kennethus, Duffi frater, ejus nominis tertius. Is, ut ingenio, moribus, & totius vitæ instituto Regi superiori fuit dissimilis, ita pari studio in corrigendis adolescentium moribus, atque ille in corrumpendis, elaboravit: eoque difficilius id ei certamen fuit, quanto majore animi propensione homines in vitia præcipites ruunt, quam ad virtutem per arduum, & velut difficilem clivum enituntur. Quæ res potissimum in causa fuisse videtur, ut nonnulli, qui sapientiæ studio sese dediderunt, existimaverint, homines, ad voluptates fruendas, à natura factos esse, ad virtutem violenter, contra suum ingenium, trahi. Falso quidem utrunque: sed ejus erroris inde fortasse fuit initium, quod, cum in homine duplex naturæ sit vis, altera corporis, altera animi: corporis quidem vigor prius adolescere, animi vero tardius videatur. Ac velut stirpes prius caules, folia, floresque aspectu jucundos diffundunt, quam semen intra vaginas & conceptacula formari incipiat: maturescente vero semine, hæc omnia languescant, ac demum marcescant: ita corpora nostra cito adolescunt quidem, ante quàm virtus animi, adhuc infirmi, suas vires possit exercere: ac, senescen-

tibus paulatim membris, robur mentis & consilii magis ac magis se profert. Itaque non secus, ac in segetibus herbescentem luxuriosius messem compescimus, vel pascendo, vel desecando, ita in adolescentibus indolem, se vehementius ostentare festinantem, cura & cultu cohibendam, leges censent, donec adolescens ratio per se corporis jam infirmi impetus comprimat. Sed ad Kennethum redeamus. Is cum persuasum haberet, vulgus fere ad Principum nutus circumagi, & studia eorum diligenter æmulari, primum familiæ suæ disciplinam formare instituit: ut, quæ verbis præciperet, rebus exprimeret: atque, ut suam vitam familiaribus, ita, ipsorum mores ceteris exemplo esse voluit. Aula libidinum & nequitiæ ministris purgata, ut idem in ceteris regni partibus præstaret. Ipse ad conventus habendos, singulas regiones obire statuit: ut furta, cædes, & latrocinia suppliciis coërcens, ac præmiis omnes, ad labores perferendos, invitans, & commodis sermonibus ad concordiam adhortans, veterem disciplinam paulatim revocaret. Sed id, experiundo, difficilius opinione invenit, quod magna pars nobilitatis, aut ipsa scelerum sibi conscia pœnas timeret: aut cum facinorosis illigata propinquitatibus esset. Igitur, cum primus conventus ad Lanericum, Glottiæ oppidum, indictus esset, qui vocati in jus fuerant, admoniti à propinquis, quanto cum periculo essent venturi quidam in Æbudas, alii in alias latrociniis infames regiones fugere. Rex cum fraudem intelligeret, nec auctores ejus ignoraret, dissimulata ira, solvit conventum: &, velut voti Divo Niniano reus, in Gallovidiam cum paucis familiaribus proficiscitur. Ibi per ocium, re cum iis, quos fidos sibi rebatur, communicata, optimum factu visum est, ut anno proximo, conventum totius nobilitatis ad Sconam habeat, tanquam de rebus ad universos pertinentibus, acturus. Ibi capita factionum sine tumultu posse capi. Illos in custodiam abditos, posse per amicos & clientes curare, ut facinorosi ad Regem adducantur: id consilium cum placuisset, paucis creditum, ac silentio tectum, usque ad conventum Sconensem fuit. Tum per homines idoneos parato milite, atque intra Regiæ proximas ædes occultato, cum postridie frequens nobilitas in aulam venisset, atque à Rege fuisset & vultu & verbis humanissimè accepta, repente signo dato, armati concilium circumsteterunt. Subito terrore ex insolita rerum facie, oborto, Rex eos leni oratione consolatur. Rogat, ut si quam ex his, quos viderent, animo formidinem conciperent, eam omnino deponerent. Nemini enim (à se) viro bono & innoxio pe-

xio pe-

xio periculum imminere: nec, in eorum perniciem, sed præsidium, hæc arma comparata. Neque obscurum id eis esse posse, quo sua studia omnia, ex quo regnum susceperit, pertinuerint: nempe, ut, sublatis scelerosis, boni non modo patrimonio vel à majoribus relicto, vel virtute & industria parto: sed regia, pro cujusque merito & dignitate, munificentia frui possent. Hoc vero, eorum studio & opera se assequi posse. Superiore anno, cum noxiorum quosquam in jus vocasset, neminem ad diem affuisse. Crebris multorum sermonibus, se intellexisse, non tam id ab eis factum suarum virium, quam propinquorum & amicorum fiducia. Hoc si quidem verum esset, & publicè calamitosum, & ipsis eorum amicis turpe esse. Nunc autem tempus venisse, quo sese crimine, & regnum latrociniis liberare possint. Rem autem facilem fore, si potentiores in sua quisque ditione, comprehendant scelestos, atque ad supplicium offerant. Hi qui sint, nemini esse ignotum. Quod si excusationes nectant, & cum summa sit facultas, de patria bene merendi, voluntas tamen absit, Regem, cui omnium incolumitas sit commissa, excusari non posse, si ipsos dimittat, antequam pœna de noxiis fuerit sumpta. Hunc enim finem eos retinendi se statuisse. Quare si cui diuturnior in illa custodia mora, videatur esse molesta, sibi ipsi eam imputet, cum in sua cuique potestate sit, non modo libertas, sed laudes, honores, præmia, & omnium bonorum gratia. Ad hæc primores cum, de communi consilio, Regi respondissent, se malle, suam innocentiam rebus, quam verbis ostendere, operam suam ei prolixè promittunt, invicemque eum orant, ut, si quam de se suspicionem concepisset, eam deponeret. Id cum sanctè promisisset, nomina noxiorum edit. Proceres per amicos diligenti conquisitione facta, facinorosos brevi ad Regem perducendos curant: quibus ex lege punitis, nobiles dimissi, præmiis etiam donati, & pollicitationibus onerati, vulgi promiscua multitudine Regi ceterisque omnibus omnia bona precante. Rebus ita domi compositis, cum Anglis fœdus, à superioribus aliquot regibus ictum, per Kennethum, quandiu vixit, sanctissimè est servatum. Hanc totius Britanniæ publicam tranquillitatem interpellarunt Dani, quorum numerosam classem prope Rubrum promontorium (is locus est Æneiæ, sive Angusiæ) ad anchoras stare, nunciatum est. Tenuit eos ibi aliquot dies consultatio, utrum in proximum littus descenderent, an in Angliam, quo eis cursus erat, deflecterent. Multi enim censebant, Angliam petendam, regionem opulentam, quæ & fructibus exercitum alere, &

auxiliis augere posset. Multos enim ibi Danici generis esse adhuc superstites: multos vetere amicitia cum Danis conjunctos. Hos omnes, ad primum eorum motum, accursuros, quod semper antea ibi factitatum est. In Scotia, gentem esse ingenio ferocem, & ut in duro atque inopi solo, duram, & laboris patientem: & quam nunquam, sine clade insigni, sint aggressi: quam si vincant, nullum operæ pretium facturos: sin vincantur, extrema omnia passuros. Alii contra disserebant, si in Angliam descenderent, cum utraque gente simul confligendum. Scotis autem prius devictis, facile bellum cum Anglo futurum, externis auxiliis spoliato, & amicorum clade territo. Neque, magni animi viros in prædam unam intentos esse, decere: sed potius meminisse debere propinquorum & majorum, toties in Scotia crudeliter cæsorum. Nunc cum ab omnibus ad bellum rebus necessariis parati, tantum exercitum habeant, eam vindictam expetendam, quæ & immanitatem Scotorum pro merito puniat, & terrorem Danici nominis ad omnes nationes circumjectas perferat. Hæc sententia cum in consilio vicisset, traducta classe ad Eskæ fluminis ostium, copias in terram exposuerunt. Oppidum proximum diripiunt: in direptum ferro & igne sæviunt: arcem solo æquant: cives, sine discrimine, occidunt: nulli vel sexui, vel ætati parcunt. Eam vastitatem per Angusiam, usque ad Tai æstuarium, faciunt. Hæc per eos, qui fuga sævitiam hostium evaserant, etiam tumultuosiora, quam erant, ad Regem Sterlinum perferuntur. Is, consultis, qui aderant ex primoribus, brevem propius habitantibus, ad conveniendum, diem dicit. Ad longinquiores scribit, ut cum auxiliis accelerent. Ipse cum præsentibus copiis, ad speculandum è propinquo res hostium, & populationes agrorum, quoad posset, coërcendas, recta ad hostem ducit. Brevi ingens multitudo in castra Regis, quæ erant ad confluentem Tai & Iernæ fluminum, accessit. Ibi, dum contrahit copias, ad eum affertur, hostes, Taum transgressos, Bertham oppidum obsidere. Loci tam propinqui periculo motus, statim eo ducit. Ubi in conspectu Dani fuere, nulla per Scotos in vindictam præcipites, mora pugnæ facta est. Itaque statim, acie æquo in loco structa, contra hostes processere. Verum cum Dani in colle adverso consisterent, neque ad eos facilis esset, sine ingenti periculo, accessus, sagittarii & jaculatores eo missi cum descendere coëgissent, ad radices collis acerrima pugna conseritur. Postquam, incerta victoria, diu multa cum cæde pugnatum est, Danorum duces per totam aciem dant tesseram, nemini in castra, nisi victoria, reditum

tum

tum sperandum. Ad eam vocem renovato clamore, tanto impetu sunt invecti, ut mediam Scotorum aciem cornibus utrinque nudarent, fugientesque acriter sequerentur. Fuisset profecto illa dies longe Scotis funestissima, nisi, velut divinitus, per unum hominem, in re prope desperata, fuisset oblatum auxilium. Colebat forte agrum propinquum, per quem plurimi fugiebant, homo plebeius, cognomento Hajus, cum duobus una filiis: qui cum corporis animique viribus magnis essent, nec minore in patriam caritate, pater jugo filii, quod cuique in promptu fuit, pro armis accepto, ubi densissimum fugientium agmen conspexerunt, obviam loco angusto profecti, primum conviciis, deinde minis fugientes sistere conantur. His ubi nihil proficiunt, proximos feriunt, se quoque vociferantes, adversus fugientes, Danos futuros. Ad hæc timidiores consistunt: fortiores, qui, non tam metu, quam turba suorum abrepti, terga verterant, ad eos se aggregant, clamantes, auxilium adesse. Ita totum agmen in hostem convertunt: & Danos non minus trepida, quam ipsi venerant, fuga retro ad suos compellunt. Ad hanc Danorum trepidationem agasones, & imbellis agrestium turba, sublato clamore, speciem novi exercitus præbuere. Ea res tantum animi Scotis, & formidinis Danis attulit, ut alteros, de salute desperantes, erexerit, alteris, pro sperata victoria, certam calamitatem attulerit. Hæc est illa victoria, ad Loncartem vicum parta, illo & aliquot proximis diebus, summa lætitia ad posteros perpetua fama celebrata. Cum spolia victores dividerent, Hajus in omnium ore erat. Multi homines honesti testificabantur, se vidisse, quacunque ille cum liberis impressionem fecisset, ibi nostrorum ordines restitutos, & hostilem aciem, velut ruina, impulsam. Omnes denique uno ore, prædam, victoriam, famam, salutem se eis debere, fatebantur. Hajus ad regem perductus, modestè de se locutus, splendidas vestes sibi & filiis oblatas, ut conspectiores Bertham ingrederentur, renuit: ac tantum, absterso pulvere, quotidiano amiculo indutus, jugumque, quo erat in prælio usus, ferens, multis à Rege anteire ac satis magno intervallo sequi jussis, multis ad novi generis spectaculum accurrentibus, urbem ingreditur: omniumque ora & oculos in se unum convertit: ac solus prope omnem illius diei celebritatem tulit. Post Danorum discessum, ocio præter spem tam cito parto, in conventu procerum, qui ad Sconam post paucos dies est habitus, nihil prius, quam de Haji, filiorumque ejus honoribus & præmiis est actum. Ager eis datus, unus prope totius Scotiæ fertilissi-

tilissimus, quem adhuc eorum posteri tenent: nunc in multas opulentas familias propagati: ipsi è plebe in ordinem nobilium relati. Insignia ferenda, uti mos est nobilitati, data scutum argenteum, in cujus solo tria scuta rubricata insunt. Quæ insignia hoc (opinor) indicant, salutem publicam, trium hominum singulari in prælio virtute, fuisse defensam. Hoc prælio pax in multos annos parta videbatur: quam domi fœdarunt res turbulentissimæ: ac Insulanorum quidem, qui per Rossiam vagi prædabantur, motus brevi compressus est, multis latronum cæsis, multis item in fuga captis, & ad supplicium ductis. Majorem longe tumultum præbuit Crathilinthus, Fenellæ, aut (ut alii vocant) Finabellæ filius. Is Merniæ tum longe princeps genere & divitiis erat. Cruthinetus ejus avus maternus præfectus erat à Rege ei Angusiæ agro, qui inter duos fluvios (Eska utrique nomen est) jacet: vectigaliaque inde regia colligebat. Ad eum visendum, cum nepos magno comitatu venisset, subito tumultu inter ministros eorum orto, duo è Crathilinthi familiaribus sunt occisi. Ille de injuria apud avum questus, cum in ejus comites seditionis culpa rejiceretur, à sene gravi oratione est increpatus, nec, sine contumeliis, à ministris & familiaribus ejus est dimissus. Igitur domum reversus, irarum plenus, ad matrem querelam detulit. Illa tantum abfuit, ut ægrum adolescentis animum commodis sermonibus mollire, & ad æquitatem reducere, sit aggressa, ut etiam ad parricidium prope conviciis mater filium adversus suum patrem, illius avum armaverit. Igitur, non adeo diu post, Crathilinthus cum armata hominum multitudine, quos ad id facinus opportunos credebat, noctu in Angusiam ad avi arcem venit. Ibi cum paucis, sine suspicione, receptus, reliquos comites è suis latebris evocatos intromittit. Nepos avum senem cum omni familia trucidat: nec arcem modo, sed vicinos etiam agros depopulatus, tanquam re bene gesta, cum ingenti præda in Merniam lætus rediit. Nec diu eam cladem Angusiani inultam passi sunt. Nam brevi, magno suæ factionis hominum numero coacto, multiplicem in Merniorum agris vastitatem reddiderunt. Ab eo tempore, cum ultro citroque cædes & rapinæ per occasiones fierent, Kennethus, re audita, ne, pluribus ad factiones se aggregantibus, major aliquis motus existeret, utriusque partis duces Sconam in jus, decimo quinto die adesse, jubet. Pauci tamen severissimi edicti minis permoti ad diem apparuere. Plures conscii, quid commeriti essent, Crathilintho auctore, quo cuique commodum erat, diffugerunt. Rex diligenti

conqui-

conquiſitione facta noxiorum, alios alibi, maximam vero partem eorum deprehendit in Abria. Crathilinthus, & factionum principes morte, reliqui levioribus pœnis, pro delicti modo, caſtigati: nonnulli, qui leviſſimè erraràrant, omnino pœna exempti. Hoc temperamentum apud malos metum, apud ceteros ingentem regi amorem conciliavit: pacemque ei, ad vigeſimum alterum uſque regni annum, peperit. Quod ſi in curſu vitæ inchoato inſtitiſſet, inter optimos principes jure cenſeri potuiſſet. Belli enim & pacis munera ita obierat, ut fortitudinis, conſtantiæ, & æquitatis maximam ſibi laudem compararit. Sed ſuperioris vitæ commendationem, facinore longe ſceleſtiſſimo, contaminavit: quod eo fœdius omnibus eſt viſum, quanto incredibilius, ac minus expectatum ab ejus ingenio fuerat, qui tam ſeverè antea in facinoroſos animadvertiſſet. Ejus autem culpæ hæc fuit occaſio. Rex, jam ætate grandior, Milcolumbum habebat filium, indole quidem præclara, ſed, ſi quid ipſi humanitus accidiſſet, ad regendum tam ferocem populum, ætate adhuc immaturum. Etiam quo minus poſt parentem proximè regnaret, obſtabat mos majorum, qui è propinquis regum defunctorum, non proximos, ſed maximè idoneos, modo à Ferguſio primo Scotorum rege eſſent oriundi, eligere conſueverant. Obſtabat etiam nobilitatis favor, erga Milcolumbum, Duffi regis filium, qui tum facile in omni genere laudis Scoticæ juventutis princeps erat. Accedebat ad hæc, quod Cumbriæ tum præfectus erat: quam regionem Scoti, beneficio regum Anglorum, ita tenebant, ut Cumbriæ præfectura velut omen regni eſſet, atque ita, jam per aliquot ætates, obſervatum erat. Hunc igitur Milcolumbum, ob has (quas diximus) cauſas, videbat, ſpei ac voto ſuo futurum impedimento: &, quoniam palam non audebat, veneno tollendum curavit. Extincto, cum omnium ſummo dolore, juvene optimo, & jam ſummæ ſpei propinquo, ſigna quidem veneni in corpore apparuerunt: nulli tamen in mentem venit, quicquam de rege ſuſpicari. Nec Rex etiam quicquam omittebat, quod, ad ſuſpicionem avertendam, facere poſſet. Nam & mortuum flevit, & quoties de eo ſermo incidebat, memoriam ejus honorifica mentione proſequebatur, & funus magna ambitione celebrandum curavit: nullis, quæ ad defunctorum honorem excogitari poterant, ceremoniis omiſſis. Sed nimia illa regis diligentia, quam ille, ſuſpicionis amoliendæ cauſa, adhibebat, cautioribus eſſe ſuſpecta cœpit: verum intra libertatem loquendi, ob ſummam omnium de ſanctitate ejus opinionem,

nionem. At cum rex, per eos dies, spargeret sermones, animosque hominum tentaret, quo pacto laturi essent veteris legis abrogationem, & novæ, de rege creando, rogationem, ut videlicet, plurimarum gentium instituto, regibus morte sublatis liberi succederent, immaturisque adhuc ad regendum tutores darentur, ita, ut penes pueros nomen, penes tutores jus & vis imperii esset: quanquam pars magna, ut regi gratificarentur, hæc laudarent, tamen suspicio de morte Milcolumbi ad plures, metus à rege ad nobilitatem, ac maxime regii generis homines, pervenit. Animis ita affectis, supervenerunt ab Anglia legati, consolaturi regem, de morte propinqui, simul petituri, ut, in subrogatione præfecti Cumbrorum, meminerit eum magistratum esse pacis interpretem, & concordiæ vinculum inter vicina regna. Talem igitur sufficeret, qui ex utriusque gentis commodo antiquam amicitiam contineret, & novas, si quæ orirentur, suspiciones restingueret. Hanc legationem suis rationibus commodam Rex opinatus, conventum nobilitatis Sconam indixit. In eo cum multa graviter disseruisset, adversus comitiorum regiorum veterem consuetudinem, recitatis ab initio usque seditionibus, ea de causa factis, quantoque cum scelere in regum superiorum liberos fuerit à propinquis sævitum, quot bella inde nata, rapinæ, cædes, exilia consecuta. Ex adverso, quanto minus turbulenta gentium aliarum essent comitia, quanto major propinqui sanguinis reverentia, cum, citra ambitionem, filii parentibus succederent. Cum ea de re, quid statuerent, ad concilium retulisset, adjecit etiam postulata Regis Anglorum: &, ut animi civilis majora daret indicia, quod de Cumbriæ præfecto creando suæ potestatis jam reges fecerant, suffragiis omnium permisit: simul ratus, hac moderatione, quod de regno petebat, se facilius impetraturum, simul ne, si filium præfectum nominaret, alteri rogationi præjudicasse videretur: quod uti dixi, præfectura Cumbriæ, velut Regis futuri designatio videretur. Qui utrique rogationi maxime videbantur adversaturi, Constantinus Culeni filius, & Grimus ex Mogallo Duffi regis fratre natus, partim formidine periculi, partim ne nobilitatis majori parti à Rege præcorruptæ adversarentur, primi omnium sententiam rogati, penes Regem esse, dixerunt, & leges publicè incommodas corrigere, & præfectos, quos ei visum foret, constituere. Hæc reliqui, etsi eos non ex animi sententia locutos intelligerent, tamen approbarunt. Ita Milcolumbus, Regis filius, immatura adhuc ad rerum administrationem ætate, & Cumbriæ

briæ præfectus, & princeps Scotorum est declaratus: quod nomen perinde est Scotis, atque apud Gallos Delfinus, apud priores Romanorum Impp. Cæsar, apud posteriores, Rex Romanorum, quibus omnibus successor superiori magistratui dari intelligitur. Adjectæ sunt & aliæ leges, ut, quemadmodum Regi maximus natu filius in regnum succederet, ita filio ante patrem defuncto, nepos avo subrogaretur. Ut, Rege impubere, tutor, qui pro Rege esset, interea eligeretur, vir prudentia & opibus insignis, qui, ad quartum decimum usque annum, regis nomine rem administraret. Ad id ætatis ubi rex pervenerit, ipse sibi curatores eligere posset. Multa præterea, de legitima hæredum successione, constituta sunt, quæ toti nobilitati cum rege voluerunt esse communia. Ita rex per scelus posteris, uti putabat, regno stabilito, animum tamen suum confirmare non potuit. Quanquam enim omne genus hominum summo studio & ostentatione benevolentiæ complecteretur, plurimos omni genere officiorum prosequeretur, & ita regnum gereret, ut nullum boni regis munus in eo quisquam desideraret: tamen animus, conscientia sceleris inquietus, nullum solidum & sincerum ei gaudium esse, permittebat: sed, intercursantibus per ocium cogitationibus sceleris fœdissimi, interdiu vexabatur: & per somnum obversantia, visa horroris plena quietem interpellabant. Tandem, sive vere (quod quidem tradunt) vox cœlo edita est, sive turbatus animus eam sibi ipse speciem finxerat, quod sceleratis plerunque evenire solet, visus est sibi, per somnum ita admoneri. Putasne, Milcolumbi cædem, hominis innoxii, à te per summum nefas clam patratam, aut mihi esse ignotam, aut te diutius impune laturum? jam enim insidiæ, quas tu effugere non potes, in caput tuum parantur: nec, ut tu putas, stabile & securum, sed tumultuosum & procellarum plenum regnum tuis posteris relinques. Hac formidabili specie rex conterritus, summo mane ad Episcopos & Monachos confugit: animi sui confusionem, ac sceleris pœnitentiam denarrat. Illi vero non verum ei è Christi doctrina remedium (jam enim à veterum pietate & eruditione deflexerant) præscripserunt: sed illa multo absurdissima, jam dudum à malitiosis ad quæstum excogitata, ab incautis & æque indoctis temere accepta, ut loca sacra templaque donariis ocupletata, & sepulchra sanctorum hominum inviseret, reliquias oscularetur, Missis & eleemosynis peccata redimeret: Monachos & Sacerdotes majore, quam antea consueverat, honore & reverentia prosequeretur. Nec ille quicquam horum

horum, iis piaculis ſanatum iri ſe credens, omittebat. Tandem cum in Marniam ad Palladii ſanctiſſimi hominis oſſa venerabundus veniſſet, ad proximam arcem (Fethercarniam vocabant) tum, ut tradunt, ædificiis & nemoribus amœnam, quorum nunc nulla prope veſtigia reſtant, divertit. Ejus arcis domina erat Fenella (cujus ante meminimus) non tantum ob filii Crathilinthi pœnam, erga regem inimico animo, ſed ob Conſtantinum & Grimum, ſuos propinquos, nova illa lege regni hæreditate excluſos. Ab ea, iram diſſimulante, Rex liberaliter & honorifice ſuſceptus, à prandio per ocium, cum locorum amœnitatem & arcis structuram diligentius inſpiceret, Fenella eum in diætam ſeorſum ad ſtatuam æneam, arte ſingulari fuſam, ducit viſendum: quam ita ingenioſe confectam fuiſſe dicunt, ut ex occulto loco funiculo, qui intentus erat, remiſſo, ſagittas ejacularetur: regem autem, dum intentius artificium admiraretur, ſagitta è machina emiſſa interemptum. Hac arte cædem patratam, Joannes Major, & Hector Boëthius ſcriptum reliquerunt: quod mihi non fit veriſimile. Neque enim credibile eſt, tum in Britannia ultima, poſt interitum apud alias gentes elegantiorum artium, ſtatuam tam ingenioſè factam fuiſſe, quanquam Joannes Major tradat, Edmondum, Eldredi filium, hac ratione occiſum: æque fabuloſè, ut arbitror. Nec facile mihi perſuaſerim, tantum gemmarum in tota Scotia tum fuiſſe, quantum Boëthius uni illi feminæ tribuit. Ideo lubentius accedo ad aliorum ſententiam, (in quibus eſt Vintonus) qui ſcribunt, regem ab equitibus locatis (juſſu Fenellæ) in inſidiis fuiſſe occiſum. Obiit, anno ab initio regni viceſimo quinto, vir plane cetera eximius, niſi Milcolumbi cædes, & nimium erga ſuos ſtudium turpem præclaris rebus ejus notam inuſſiſſet. Regnavit annos viginti quinque, deceſſit, DCCCC. XCIV.

DCCCC. XCIV.

LXXXI. REX.

Poſt Kennethum, Conſtantinus, Culeni filius, cognomento Calvus, tanta ambitione, in regno petendo, eſt uſus, quanta ad eum diem nemo. Is cum omne genus hominum prenſaret, quereretur que, ſe alioſque regii ſanguinis viros, fraude Kennethi circumventos, & à regni ſpe excluſos, iniquiſſimæ legis obtentu, multa adverſus eam rogationem, cui ipſe cum aliis propinquis metu ceſſiſſet, diſputabat. Neque difficile eſſe, vitium ejus detegere. Quid enim ſtultius, quam rem unam, omnium maximam, à prudentium cenſura & ſuffragiis ad arbitrium fortunæ revocare? & ſeſe ipſos aſtringere, ut puello ſorte naſcendi oblato, &

qui à

qui à muliercula aliqua regeretur, sese regendos committerent, & homines virtute præstantes interim à gubernaculo rerum arceant? Quid si regum liberi corporis, aut animi vitio, cur imperio exercendo parum sint idonei, laborent? Quid si pueri regnum tenuissent, illis temporibus, quibus cum Romanis, Brittonibus, Pictis, Anglis, & Danis, non tam utri imperarent, quam utri essent, toties est dimicatum? aut quid magis furiosum dici potest, quam quod Deus velut ultimam calamitatem, contumacibus minetur, id nos lege accersamus? & minas divinorum vaticiniorum vel contemnamus, vel in eas sponte incurramus? Nec verum esse, quod ab adulatoribus Kennethi jactari solet, hac ratione cædes & avaritiam consanguineorum vitari, neque enim liberis Regiis, nondum adultis, minus tutorum fraudes esse metuendas, quam antea fuerant propinquorum. Quamobrem nunc, oppresso tyranno, libertatem ab eo sublatam fortiter esse repetendam: legemque illam per vim latam, per metum acceptam (si modo lex est, ac non potius publicæ libertatis mancipatio) abrogandam, & ad pristina instituta (quæ hoc regnum ex nihilo pepererunt, & ex parvis initiis in tantam magnitudinem extulerunt, ut nulli vicinorum cedat, & toties dejectum erexerunt) dum licet, restituendam. Quin & præsentem occasionem potius, dum se offert, amplectimur, quam, è manibus elapsam, frustra posterius quæramus? Hæc, circumeundo potentiores, cum passim dissereret, magna multitudine persuasa, factione illa fretus, Sconam venit: & duodecimo die à funere Kennethi, Rex est appellatus. Milcolumbus interea, qui patris funus curabat, audito, Constantinum regnare, amicis convocatis de summa rerum deliberat. Alii sentiebant, procerum animos, antequam quicquam moveret, esse pertentandos, ut contra hominem popularem, & multis amicitiis & factionibus implicitum profecturus, vires expenderet: ac tum demum, ex præsenti copia, consilium caperet. Hæc juniores & ferocissimus quisque, velut lenta consilia, aspernari, ac disserere, obviam periculis eundum, & hostem antequam novum regnum confirmaret, aggrediendum. Hanc sententiam Rex adolescens, velut magis speciosam, secutus, circiter decem millibus hominum coactis, ad hostem pergit. Nec Constantinus sibi defuit. Tantum enim exercitum brevi confecit, ut Milcolumbus, ad famam adventus ejus, suos dimiserit: ipse in Cumbriam abierit. Id vero Kennethus, ejus frater è pellice natus, cum flagitiosum existimaret, aliquot virorum fortium cohortibus persuasis, prope Sterlinum ad Fortham am-

nem, qui eis limes erat, hosti se objicit. Ibi, cum ad amnem præaltis ripis ac raris in locis vadosum, ociosi utrinque desiderent, fame & peste, quibus malis eo anno vehementer laboratum erat, uterque copias dimittere est coactus. Ita regno in duas factiones diviso, plebs peste, fame, latrociniis miserabiliter est afflicta. Interea, absente Milcolumbo, qui ex fœdere Anglo adversus Danos auxilium ferebat, Constantinus, occasionem se nactum ratus, opprimendi factionem adversam, cum magnis copiis in Lothianam contendit. Kennethus à fratre relictus, ut ad omnes Constantini motus esset paratus, ad Almonis amnis ostium se venienti objecit. Et, quia inferior numero erat, rem consilio juvit, ita acie structa, ut solem & ventum à tergo haberet: latera, quoad poterat, flumine muniret. Ea res præcipue ei victoriam dedit. Nam Constantiniani, multitudine freti, cum acriter in prælium ruissent, præter incommodum solis adversi, procella statim coorta tantum pulveris in ora oculosque ingessit, ut Constantini milites vix attollere vultus in hostem possent. In utroque exercitu strages ingens facta: & duces ipsi, congressi, mutuis vulneribus alter alterum confecerunt, post annum & sex menses, quam regnum invaserat.

LXXXII. REX.

Grimus Duffi Regis filius, sive, ut alii tradunt, ex Mogallo fratre ejus natus, extincto Constantino, Rex, à suæ factionis hominibus Sconam ductus, appellatur. Hic suæ partis proceres cum alios jam corruptos, alios per legatos à Milcolumbo sollicitari, comperisset, comprehensos quosdam è Milcolumbi legatis, qui ad eos mittebantur, in vincula conjecit. Id ille factum cum, contra jus gentium, videri vellet, graviter offensus, bellum molitur apertum. Adversus eum cum Grimus properaret, subitus rumor, de magnitudine copiarum ejus, per hostilem exercitum dispersus, omnes rationes Milcolumbi turbavit: multi igitur quotidie dilabebantur: nonnulli, alia atque alia causantes, aperte missionem flagitabant. Is metus primum à mercatoribus ortus, qui suas rationes publicis utilitatibus præferebant, paulatim totum pervasit exercitum. Neque deerant etiam, qui Grimo clam studerent: erant enim in eo multa, quæ vulgus conciliarent, staturæ proceritas, &, cum formæ dignitate conjuncta, summa humanitas, & in omni actione, cum decore, comitas. Nec deerat in loco severitas in animadvertendo, & in rebus gerendis celeritas, cum prudentia. Itaque multi, sub eo, regnum sibi cum dignitate quietum spondebant. In hoc animorum motu, Milcolumbus, nihil ausus fortunæ temeritati commit-

committere, ex consilio amicorum majore parte exercitus dimissa, cum selectis cohortibus, statuit, hostes Forthæ transitu prohibere. Interea Forthadus Episcopus, magna tum apud omnes, ob sanctitatis opinionem, auctoritate, rem componere aggressus, sæpe inter factiones commeando, tandem perfecit, ut, induciis in tres menses datis, Grimus in Angusiam, Milcolumbus in Cumbriam secederet. Arbitri de utriusque consensu electi, qui statuerent de controversiis. Nec cessavit Forthadus, donec per eos hæ pacis conditiones ederentur: ut Grimus, quoad viveret, Regium nomen teneret. Eo defuncto, regnum ad Milcolumbum rediret, ac in posterum lex Kennethi, de regno Regum liberis stabiliendo, sancta & inviolabilis esset. Interea communis utrique limes esset vallum Severi: quicquid intra vallum esset, Milcolumbo, quod extra, Grimo cederet. Hoc limite uterque contentus, neuter alterum armis peteret, aut hostibus alterius auxilium ferret. Ita cum omnium summa lætitia pax est facta, quæ prope per octo annos summa fide servata fuit. Ejus violandæ causa à Grimo est profecta. Nam, cum ab initio regni, temporibus turbulentis, boni Principis specimen dedisset, remissa per ocium industria, totum se voluptatibus immersit. Deinde crescente, ut solet, ex luxuria egestate, ex egestate avaritia, multos è ditioribus, confictis causis, afflixit. Hæc quanto cum periculo faceret, à majoribus admonitus, tantum abfuit, ut quicquam de prioris vitæ turpitudine remitteret, ut monitores, quanquam blande ad se vocatos, tamen in carcerem conjicere decreverit, ut reliquos, eorum pœna deterritos, ab hujusmodi libertate adversus Reges compesceret. Illi autem, cum ab amicis admoniti, sese pœnæ subtraxissent, Grimus adeo exarsit, ut, collecta manu, statim adversus eos duceret: in agrosque eorum multo crudelius, quam ullus externus hostis, sæviret. Non homini, non villis, non pecori, non agris parsum. Quicquid asportari non poterat, ne dominis post usui esset, corruptum. Nihil sacrum, aut profanum, ferro flammave inviolatum remansit. Milcolumbus, qui tum maxime operam Anglo, adversus Danos, navabat, suorum querelis domum revocatus est. Neque solum earum rerum indignitate, quas homines clari & innoxii patiebantur, erat commotus, sed multo magis, quod Grimus, velut è ditione inimicorum, quam ad alium brevi transituram, sciebat, nullo temporis futuri respectu, præsentes fructus colligebat. Ad Milcolumbi reditum, cum concursus ingens fieret, Grimus, qui ad tempus, ob raras corporis & animi virtutes, populo fuerat charissimus, etsi à maxima

procerum parte desertus esset, cum quantis poterat copiis, obviam est profectus. Cum jam castra castris contulissent, sub Ascensionis diem, gnarus, quam sanctè Milcolumbus id festum observaret, decreverat, eum imparatum ac nihil suspicantem aggredi. Sed Grimi consilium cum ad Milcolumbum perlatum esset, suos in armis paratos habuit: & quanquam de victoria, in causa tam bona, bene speraret, tamen misit obviam hosti, qui eum hortarentur, ne homo Christianus memoriam diei tam celebris cruore civium pollueret. Ille, nihilo secius, aciem ad prælium paratam in hostem ducit. Inimici timorem, cui diei festi reverentiam prætenderet, suis, velut omen victoriæ, indicat. Igitur cum infestis armis, animisque infensis esset acriter concursum, Grimus subito à suis desertus, vulnerato capite, capitur: mox oculis privatus. Nec multo post, animi mœrore accedente ad vulnera, moritur, decimo, quam regnum inierat, anno. Milcolumbus, Regio adversus victos animo usus, Grimum sepulchro majorum inferendum curavit. Factionem, quæ secuta eum fuerat, deposita omnium offensionum memoria, in gratiam recepit. Deinde, ad Regia comitia, Sconam profectus, non prius imperium suscepit, quam lex, de Rege creando, à patre lata, omnium suffragiis confirmaretur.

LXXXIII. REX.

Statim suscepto regno, ad convulsam factionibus rem Scoticam restituendam, est aggressus. Primum, quemadmodum ipse omnibus offensas remisisset, ita curavit, ut inter omnes diversarum factionum homines veteres discordiæ consopirentur. Deinde præsides è nobilitate, viros justos & pios, qui latrones superiorum temporum licentia vagos, compescerent, in omnes provincias misit. Plebe quoque ab eisdem ad agriculturam coacta, annona fuit laxior, & commercia tutiora, & publice secura tranquillitas. Inter hæc, Sueno, Haraldi filius, Danorum Rex, domo profugus, in Scotiam venit. Is sæpius à Vandalis victus, captus, redemptus, cum ab Olauo Scandianorum, & Eduardo Anglorum Regibus frustra petiisset auxilium, tandem à Scotis, ex acerrimo Christiani nominis hoste, Christianus factus, acceptis modicis copiis in regnum rediit: inde, cum magno exercitu in Angliam transivit. Anglos primum solos, deinde adjunctis cum eis Scotorum auxiliis, vicit: multa Scotis prius comminatus, quod, relictis Anglis, domum redire nollent. Nec minæ frustra fuere. Olauus enim Scandianus, & Enecus, summus Daniæ præfectus, ab eo cum exercitu valido in Scotiam immissi. Hi per Moraviam vagi, cæsis

obviis,

obviis, ſacris profaniſque direptis, tandem in unum collecti, arces & alia munitiora loca aggrediuntur. Hæc dum oppugnant, Milcolumbus, è proximis regionibus milite collecto, caſtra non longe ab eis locat. Poſtridie Scotos, viſa Danorum multitudine & apparatu bellico, ingens terror invaſit. Rex eos confirmare aggreſſus, cum non multum proficeret, tandem clamor à paucis, qui minus timidi volebant videri, exortus, & à reliquis exceptus, fecit, ut ſtatim, velut lymphati, injuſſu ducis, in hoſtem proruerent: ac ſeſe inſtantium in procinctu Danorum tela inducerent. Primis cadentibus, reliqui citatiore, quam venerant, gradu fugam intenderunt. Rex, accepto in capite vulnere, vix à ſuis in propinquum nemus ablatus, ac ibi equo impoſitus, mortem evaſit. Dani, parta victoria, Narnim arcem, cuſtodibus eventu infelicis pugnæ perterritis, per deditionem acceperunt: in deditos tamen ſævitum. Arx, quod opportuno loco ſita eſſet, valide munita, ex peninſula, admiſſo per anguſtas fauces mari, inſula facta: ac, Danico nomine, Burgus appellata. Reliquæ arces, quæ Elginæ & Foreſſæ erant, metu crudelitatis Danorum, deſertæ. Dani, rebus tam proſpere cedentibus, in Moravia conſidere ſtatuunt. Naves domum, ut liberos & uxores advehant, dimittunt. Nullum interea ſervitutis aſperrimæ exemplum in captivos prætermiſſum. Milcolumbus, ut eorum conatibus obviam iret, majore & firmiore exercitu, quam antea, eis, jam in Marriam progreſſis, ad Murthilacum occurrit, non ſine magno utriuſque partis timore, Scotis crudelitatem Danorum, Danis ignota loca procul à mari & inſidiis opportuna magis, quam hoſtem formidantibus. Scotis, in congreſſu, metum auxit trium virorum fortium, Kennethi inſularum, Grimi Ierniæ, & Dumbarii Lothianæ Thanorum continuata cædes. Igitur loco moti, in antiquum, quod à tergo erat, præſidium pulſi. Ibi vallo & foſſa, & arborum concædibus circumdati, in anguſto loco, æquata fronte, hoſtibus reſtiterunt. Quoſdam eorum, velut parta victoria, incautius invectos, circumvenerunt, cæſo inter hos uno è ducibus, Eneco. Ea res, ut Danos ad pugnam ſegniores fecit, ita Scotis, pene profligatis, alacritatem addidit. Igitur, pene momento temporis mutata fortuna, Dani fugiunt, Scoti fugientibus inſtant. Olauus, imperatorum alter, nactus itineris duces cum paucis in Moraviam, ea nocte, contendit. Id quanquam Milcolumbus non ignoraret, tamen promptiſſimo quoque in prælio cæſo, ac plurimis vulneratis, ab hoſte perſequendo deſtitit. Eam cladem ad ſe in Angliam delatam magno animo tulit Sue-

no: ac partim è veteranis, partim è novis subsidiis domo advectis, duce Camo, ad veterem supplendum exercitum, misit. Is primum Forthæ æstuarium invectus, cum ab accolis, passim ad omnes ejus motus occurrentibus, descendere prohiberetur, ad Rubrum, Angusiæ promontorium, vela fecit. Ibi militibus in terram expositis, ac locis aliquot frustra tentatis, ad prædandum se convertit. Cum ad Balbridum, hoc est Brigidæ pagum, haberet castra, didicit de exploratoribus, Scotorum copias vix duo millia passuum abesse. Uterque pro tempore suos ad pugnam hortati sunt: ac postridie quoque, eodem prope momento, in procinctu steterunt. Pugnatum est, tertio die, tanta pertinacia, quantam & nova spes, & vetus odium efficere poterat. Tandem, vincentibus Scotis, Camus reliquias exercitus in montes, qua, iter in Moraviam esse, intellexerat, subducere conatus, antequam duo millia passuum esset progressus, à sequentibus circumventus, cum suis omnibus periit. Hujus victoriæ monumenta extant, obeliscus, & vicus proximus, adhuc memoriam nominis Cami retinens. Alia manus, non procul à Brechino oppido, interiit. Ibi quoque obeliscus alter erectus est. Reliqui, pauci admodum numero, tenebris propinquæ noctis protecti, ad naves penetrare conati sunt. Hi, cum ventis adversis aliquot dies sævissimo mari jactati fuissent, tandem ad Buchaniæ littus importuosum appulsi, tamdiu ibi, adversis tempestatibus detenti, ad anchoras steterunt, donec, pene omnium rerum inopes, coacti sunt, circiter quingentos è suis prædatum in propinquos agros mittere: quos Mernanus, loci Thanus, à mari exclusos, in tumulum satis arduum coëgit. Ibi cum diu, loci commoditate adjuti, se saxis defenderent, ac multos, temere subeuntes affligerent, tandem Scoti alii alios cohortati, diversis partibus, multitudine freti, in collem subierunt. Dani ad unum cæsi. Illic etiam, ut ad Balbridum, vento arenas excitante, ossa plerunque nudantur majora, quam pro statura hominum hujus ætatis. Nec hac calamitate Sueno fractus, Canutum filium, cum novo delectu, in Scotiam mittit. Adversus hunc, expositis militibus in Buchania, prædas agentem, Milcolumbus, nondum ex superioribus præliis suorum viribus refectis, cum exercitu venit: ac nondum aleæ fortunæ rem committere ausus, optimum statuit, hostem populatione prohibere, ac levibus certaminibus fatigare, sperans fore, ut brevi in alieno agro, cladibus belli vastato, ac jam pene deserto, rerum omnium inopia laboraret. Id consilium cum per aliquot dies fuisset secutus, evenit, ut, hoste cognito, Scoti suis viribus minus diffiderent,

rent, atque uterque exercitus prope pari inopia premeretur. Igitur omnibus signum pugnæ ferociter flagitantibus, ac, ni daretur, præ se ferentibus, imperatorum injussu pugnaturos, Milcolumbus suos in aciem educit. Commissa pugna, ira & desperatione ultima tam pertinaciter est certatum, ut neutra pars læta discederet. Et quanquam victoriæ nomen apud Scotos esset, tamen, magna Nobilitatis parte cæsa, ceteri ita laboribus fatigati, & animis fracti, in castra redierunt, ut Danis, liberam se recipiendi potestatem nemine persequente, permitterent: postridie, cum utrique suos recenserent, tantam cladis magnitudinem compererunt, ut Sacerdotes pacis interpretes utrique libenter audirent. Ea in has leges facta est, ut Dani, Moravia Buchaniaque relictis, discederent: neuter populus, Milcolumbo & Suenone viventibus, alterum bello lacesseret: aut alterius hostibus adversus alterum auxilium ferret: ager, in quo pugnatum est, in sepulturam mortuorum consecraretur. Danis se recipientibus, Milcolumbus in prælio cæsos curavit sepeliendos. Post hæc, indicto ad Sconam conventu, ut bene meritis de patria gratiam referret, omnes agros Regios eis divisit. Nobilitas contra Regi concessit, ut, cum eorum aliquis moreretur, liberi, ad vicesimum primum ætatis annum, in tutela Regia essent: Rexque proventus omnes, præterquam quod in educationem liberorum impenderetur, acciperet. Præterea, ut puberum collocandorum potestas penes eum esset, ad eumque dos rediret. Hunc morem ab Anglis & Danis potius acceptum, credo: quod in tota Anglia, & parte Normaniæ adhuc perseveret. Deinde Rex versus, ad detrimenta belli reparanda, multa loca sacra, ab hostibus eversa, restituit: arcesque per omnia oppida, aut labefactatas instauravit, aut novas condidit. Tum regnum, à se magna virtute pacificatum, legibus & institutis ornare aggressus, nova Magistratuum nomina (credo, à vicinis accepta) magis ad vanam ambitionem, quam ad ullum usum instituit. Nam superioribus seculis, præter Thanos, hoc est præfectos regionum, sive Nomarchas, & Quæstorem rerum capitalium, nullum honoris nomen Equestri ordine altius fuerat: quod, apud Danos observari adhuc, audio. Nunc vero, nec ullus in novis honorum nominibus est modus: neque, præter inanem titulum, ullus nominum usus. Ac Milcolumbus quidem bellis perfunctus, aliquot annos magna cum gloria regnavit: sed, in ætatis decursu, vitæ superioris splendorem avaritia fœdavit. Id ei vitium partim cum senio, ut solet, accrevit: partim enatum est ex inopia, quæ largitionum immodicarum semper est comes. Præ-

 dia,

dia, temere nobilitati divisa, per scelus ad se retrahere conatus, multos opulentiorum ita multavit, ut alios ad mortem, alios ad extremam egestatem redegerit. Igitur præsente pœna, utcunque interdum justa, superioris beneficentiæ gratiam superante, cum injuria ad paucos, metus tamen ad multos pertineret, spoliatorum ac cæsorum necessarii in ultionem suorum, ac suam securitatem omnes cogitationes intenderunt. Tandem apud Glammim in Angusia, corruptis pecunia domesticis ministris, nocte intromissi, Regem trucidarunt. Facinore perpetrato, ministri una cum parricidis cum in equos conscendissent, quos, ad eventum rei, stratos habebant, viarum vestigiis per campos nive adopertos confusis, in lacum, qui est ad Forfarum oppidum, delati, cedente oneri glacie nondum firma, ad unum aquis absorpti perierunt. Gelu deinde coëunte ad tempus celata, ac tandem glacie resoluta, detecta corpora passim per vias publicas, ad terrorem viventium, ac mortuorum ludibrium, contabuerunt. Hæc vulgatior est fama. Alii, ex insidiis à propinquis Grimi & Constantini, superiorum Regum, cruento prælio conserto, interemptum, alii, à propinquis puellæ nobilis, cui vim intulerat, cæsum, omnes, violenta morte periisse, tradunt. Milcolumbus supra annos triginta regnum ita tenuit, ut, nisi avaritia senilem animum corrupisset, inter optimos principes haberi posset. Annus, quo mortuus est, prodigiosus fuit. Hieme fluminum, Vere maris inundationibus: item, paucis diebus post æstivum solstitium, vehementi gelu, & nivis casu: quod prodigium magna, frugibus corruptis, fames est consecuta.

LIBER SEPTIMUS.

QUAM pertinaci contentione Kennethus, & Milcolumbus ejus filius elaborarint, ut Regum liberi per manus imperia parentum acciperent, superiore libro est à nobis explicatum: quo vero successu id fecerint, in sequentibus apparebit: certè quod publicè regno, aut privatim Regibus promittebatur, ex lege nova, commodum non est consecutum. Illa enim universis ostentabatur utilitas, ex hoc Regiæ successionis stabilimento, ut seditiones, cædes, insidiæ inter propinquos, ambitio inter proceres, malaque cetera, quæ ex iis nasci solent, præcaverentur. Contra vero, mihi causas

causas malorum publicorum perquirenti, & vetusta cum recentioribus conferenti, hæc omnia, quæ lege nova fugiebamus, vitia, non vetustæ legis antiquatione, videntur extincta, sed cum nova potius magnum accepisse incrementum. Ut enim omittam propinquorum, in eos, qui regno potiuntur, insidias, & regnantium, adversus eos, quos & natura & lex voluit, cuique esse carissimos, suspiciones nefarias, quas narrationis ordo explicabit, tot priorum seculorum clades cum illis collatæ calamitatibus, quæ Alexandri tertii interitum sunt consecutæ, leves præ iis, & tolerabiles videri possint. Omitto, quod ista lex enervat vires consilii publici, sine quo, nullus legitimus dominatus potest consistere: quod ea mala ultro accersit, quæ alii, rerum publicarum participes, unice deprecantur, ut Reges videlicet constituamus, quibus alii rectores præficiendi sint: & in eorum potestatem universum tradamus populum, qui ipsi sui potestatem non habeant: & qui ægre regibus, usu rerum peritis & prudentia præstantibus, parent, poscimus, ut qualibuscunque Regum umbris pareant: & in eas scelerum pœnas (sponte) nos præcipitamus, quas Deus sui contemptoribus comminatur, nempe, ut pueris & puellis subjiciamur, quos omnium gentium leges, & (omnium legum parens) natura, in aliena potestate esse, voluerunt. Quod autem privatum ex hac lege petunt Reges emolumentum, ut generis & nominis perpetuitatem inde sibi promittant, id quam sit vanum, & fallax, non modo veterum exempla, sed ipsa etiam natura poterat admonere, si secum cogitassent, quot legibus & præmiis etiam familiarum suarum præclara illa nomina Romani perpetuare sint conati, quarum ne unius quidem vestigium in toto terrarum orbe, ab illis devicto, ad hunc usque diem, perseveret. Ac merito quidem id illis evenire, arbitror, qui, adversus naturam rerum, certamen sibi desumunt, & rem maxime fluxam & fragilem, omniumque casuum momentis obnoxiam, æternitate, quam ipsi nec habent, nec habere possunt, donare contendunt: & ea ratione contendunt, quæ maxime instituto eorum contraria videtur. Quid enim est, ad diuturnitatem, minus fidum, quam tyrannis? at, ad eam, hæc nova lex gradum struit. Est autem tyrannus, velut scopus, ad universorum mortalium propositus odium: qui nec diu stare potest: &, ubi cecidit, omnium suorum una secum ruinam trahit. Hinc stultorum hominum conatum mihi numen videtur plerunque infringere levius: interdum velut suæ potentiæ æmulum, publico ludibrio exponere. Ejus voluntatis divinæ, nescio, an ullum aptius & apertius

tius exemplum proponere possim, quam quod in præsentia tractamus. Milcolumbus enim, qui tantopere laboravit, ut legem, à patre suo prope per vim latam, de Regum liberis in parentum locum sufficiendis, communibus totius populi suffragiis confirmaret, nullam, de se stirpis virilis prolem reliquit. E duabus vero filiabus, alteram Beatricem nomine, homini nobili Crino, insularum Occidentalium Thano, & reliquorum Thanorum præfecto, quem ætas illa Athanum vocabat: alteram Doacam Angusiæ Thano collocavit: unde genitus fuit Macbethus, sive Macbeda, de quo, suo loco, erit nobis dicendum.

LXXXIV. REX.

Cæso igitur (uti dictum est) Milcolumbo, successit Donaldus, nepos ex filia Beatrice, vir summa humanitate, ac majore erga suos indulgentia, quam in Rege est opus. Erat enim natura lenior, ac, jam inde ab adolescentia, magnum popularitatis indicium dederat: nam, temporibus difficillimis, cum ab avo præfectus Cumbriæ fuisset, quanquam, propter Danorum cohortes passim vagantes, ad Regem penetrare non poterat, ut in leges juraret, tamen cum fide partium Anglicarum causam sustinuit, donec, cetera Anglia dedita, Canutus expeditionem in eum suscepisset: ac tum demum in fidem Danorum se dedit, eisdem conditionibus, quibus antea Anglo parebat. Erat & illud in eo populare, quod cum summa æquitate jus dicebat: ac, singulis annis, ad inopum querelas audiendas, perlustrabat provincias: neque quenquam, quod in ipso erat, potentiorum vi opprimi sinebat. Sed, ut hæ virtutes bonorum studia ei conciliabant, ita auctoritatem, apud seditionum cupidos, minuebant, &, ex ejus erga bonos clementia, crevit malorum audacia. Initium spernendi imperii natum in Abria, adversus Banchonem, ejus regionis Thanum, hominem acrem, & æquitatis unicum cultorem: cujus, in animadvertendo, severitatem cum non perferendam ducerent mali, conspiratione adversus eum facta, bonis direptis, vulneratum ac semivivum expulerunt. Ubi primum, per vulnera, jactationem corporis ferre potuit, ad Regem querelam detulit. Missus à Rege minister publicus, qui facinoris auctores in jus vocaret, omni contumeliarum genere affectus, occiditur. Tantam eis securitatem dabat boni principis lenitas, quam illi ignaviam interpretabantur. Factionis, quæ eum motum conciverat, princeps Macdualdus, desperata venia, ad bellum se apertum comparat. Insulanos, semper ad omnes motus paratos, & promptissimum quenque ex Hibernia, spe prædæ, advocat. Docet, sub Rege molli

ac

ac deside, & qui aptior esset monachis, quam viris fortibus regendis, nullum pœnæ metum, magnam emolumentorum spem esse: neque sibi dubium esse, quin Scoti, sub Rege superiore velut longæ pacis claustris cohibiti, proposito semel belli signo, se in pristinam libertatem vendicarent. Accessit, ad has hortationes, ab initio successus, qui ferociam eorum auxit. Milcolumbus quidam è prima nobilitate, cum copiis à Rege missus, statim ab eis, exercitu fuso, victus, captus, ac demum capite multatus fuit. Hac clade Rex perturbatus, convocato consilio, cum eis, de remedio consultat. Aliis parum sententiam expedientibus, Macbethus, Regis consobrinus, culpa rei male gestæ in ignaviam superioris temporis collata, pollicetur, si sibi cum Banchone, regionis perito, mandetur imperium, omnia brevi pacata redditurum. Erat enim Macbethus acri ingenio, animo prorsus excelso, & magnarum rerum cupido: cui si moderatio accessisset, quamvis magno imperio dignus erat. In plectendis autem sceleratis, ea severitate, quæ, soluta legum vinculis, in crudelitatem facile videretur eruptura. Decretum ei à Rege imperium, adeo multos terruit, ut, abjecta spe, quam de Regis ignavia conceperant, alii alio latebras petentes, aufugerent. Insulani atque Hiberni, interclusa fuga, in extremam desperationem acti, fortiter pugnando, ad unum prope interiere. Macdualdus, cum paucis in turrim propinquam inclusus, omni spe veniæ destitutus, se suosque, voluntaria morte, ab hostium ludibrio exemit. Macbethus, ea pœna non contentus, abscissum caput Bertham ad Regem mittit: corpus truncum in loco conspicuo suspendit. Quos Insulanorum cepit, carnifici strangulandos dedit. Domestica seditione pacata, terror Danicus majorem longe solicitudinem attulit. Sueno, Danorum Rex potentissimus, moriens, tribus filiis tria reliquit regna, AngliamHaraldo, Norvegiam Suenoni, Daniam vero Canuto. Haraldo, brevi post mortuo, ei successit Canutus in regnum Angliæ. Sueno Rex Norvegiæ, fraternæ laudis æmulus, magna cum classe in Fifam trajecit. Ad rumorem ejus adventus, Macbethus ad delectum missus, Banchone, qui interim rei militari præesset, cum, Rege relicto Duncanus, velut ex ignaviæ somno excitatus esset, hosti obviam ire, coactus est. Prope Culrossiam pugnatum est, tanta pertinacia, ut alteris, ad sequendum fugientes, animus deesset, vix alteris, ad fugam, vires suppeterent. Scoti, qui, iniquitate loci magis quam virtute superati, sibi videbantur, postquam Bertham venerunt, ibi, hostium consilia opperientes, cum reliquiis victi exercitus consederunt. Sueno, si paulum instaret,

ret, totam Scotiam brevi suæ ditionis fore, ratus, Bertham cum omnibus copiis, ad Duncanum obsidendum, contendit, classe circummissa, ut per Taum amnem eodem appelleret. Duncanus, etsi, adveniente ac jam propinquo cum novis subsidiis Macbetho, satis præsentibus rebus confideret, tamen subjiciente Banchone, ut arte vires juvaret, dimittit nuncios, alium ad Macbethum, ut subsisteret, alium ad Suenonem, qui de deditione ageret. Scotus petebat, ut, urbe dedita, sibi cum suis incolumibus abire liceret. Sueno ratus, eam deditionem ab ultima desperatione profectam, nihil, nisi omnibus sibi permissis, audiebat. Missi alii nuncii cum liberis mandatis, qui, in scribendis conditionibus, tempus tererent. Hi, ut ampliorem beneficentiæ speciem adjicerent, Regem affirmant, dum leges pacis darentur, earum rerum, quarum non magnam copiam apud Norvegos intelligeret esse, affatim in castra missurum. Id vero munus non tam beneficentia Scotorum, & penuria Norvegorum fecit gratum, quam quod existimarent, fractis ferocibus animis, jam debellatum esse. Missa magna vis panis & vini, tum è vite, tum ex hordeo confecti, ac succo infecti herbæ cujusdam veneficæ, cujus magna copia passim in Scotia nascitur. Vulgo Solanum somniferum vocant. Caulis ei major bipedali, in ramos superne diffunditur: folia latinscula, acuminata exteriore parte, ac languide virentia, acini prægrandes, ac nigri, cum maturuerunt, coloris, qui è caule sub axilla foliorum exeunt: sapor eis dulcis, & propemodum fatuus. Semen habent perexiguum, velut fici grana, vis fructui, radici ac maxime semini, somnifera, & quæ in amentiam, si largius sumantur, agat. Hac herba cum omnia infecta essent, qui commeatus in castra vehebant, ne qua doli subesset suspicio, prægustabant, Danosque magnis poculis invitabant, ad bibendum. Idem quoque Sueno ipse, benevolentiæ significandæ causa, ut illis nationibus mos est, faciebat. Duncanus, qui futurum sciret, ut vis potionis una cum somno visceribus conciperetur, jam Macbethum cum suis, per aversam ab hoste portam, summo silentio in urbem receperat: compertoque per exploratores, somno & vino graves jacere hostes, Banchonem, itinerum aditusque in castra gnarum, ceteris in insidiis collocatis, cum parte majore exercitus mittit. Is ingressus castra, sublato clamore magno, opinione sua omnia negligentiora invenit. Pauci tumultu excitati, cum, velut amentes, temere discurrerent, ab obviis cæduntur. Reliquis fere mors cum somno continuata est. Rex, per temulentiam velut mortuus, à paucis, qui minus vinolenti erant, correptus,

reptus, cum non modo viribus, sed etiam sensu careret, instar oneris, in jumentum forte oblatum injectus, ad naves est delatus. Nihilo ibi, quam in castris, melior status rerum fuit. Nautis enim prope omnibus in terra cæsis, vix, qui unam navem regerent, collecti: eorum opera Rex domum reportatus est. Reliquæ naves, vi tempestatis obortæ, inter se collisæ, subsederunt: eumque arena, atque aliis, quæ flumen temere fert, aggestis, cumulum navigantibus periculosum fecerunt, quem vulgo Drumilaum vocant. Scotis, post hanc victoriam sine sanguine partam, in lætitiam conversis, affertur, classem Danicam ad Kingornum stare, subsidio Suenoni à Canuto missam: vectores in terram expositos, ferre, agere, nullo resistente, Fisanorum bona. Adversus eos Bancho cum copiis missus, primos adortus, magna strage concidit. Hi fere primores gentis erant: reliqui facile ad naves compulsi. Bancho, magna pecunia cæsorum sepulturam vendidisse dicitur, quorum sepulchra, aiunt, adhuc in Æmona insula ostendi. Danos, toties male tentatis in Scotiam expeditionibus, jurejurando sanxisse ferunt, se nunquam hostiliter eoredituros. Cum ita Scotia, rebus domi forisque prosperè succedentibus, omnia pace florerent, Macbethus, qui consobrini ignavia semper spreta, regni spem occultam in animo alebat, creditur somnio quodam ad eam confirmatus. Quadam enim nocte, cum longiuscule abesset à Rege, visus est sibi, tres feminas forma augustiore, quam humana vidisse: quarum una, Angusiæ Thanum, altera Moraviæ, tertia Regem eum salutasset. Hoc somnio animus, cupiditate & spe æger, vehementer incitatus, omnes regnum adipiscendi vias secum volvebat, cum non injusta, ut ipsi videbatur, oblata est occasio. Duncanus è filia Sibardi, Reguli Northumbrorum, duos filios genuerat, Milcolumbum Cammorum (quasi dicas Megalocephalum) & Donaldum, cognomento, Banum, id est, album. Ex iis, Milcolumbum vixdum puberem Cumbriæ præfecit. Id factum ejus Macbethus molestius, quam credi poterat, tulit, eam videlicet moram sibi ratus injectam, ut priores jam magistratus, juxta visum nocturnum, adeptus, aut omnino à regno excluderetur, aut eo tardius potiretur, cum præfectura Cumbriæ velut aditus ad supremum magistratum semper esset habitus. Animus etiam, per se ferox, prope quotidianis conviciis uxoris (quæ omnium consiliorum ei erat conscia) stimulabatur. Igitur, re cum intimis amicorum, in quibus erat Bancho, communicata, Regem opportunum insidiis ad Ennernessum nactus, septimum jam regnantem annum, obtruncat: ac, manu

collecta, Sconam profectus, populari favore fretus, Regem se dicit. Liberi Duncani, tam repentino malo icti, cum simul & patrem cæsum, & auctorem cædis regnantem audirent, & insidias passim à tyranno collocari, ut eorum cæde regnum confirmaret, latebras fugæ subinde mutando, saluti aliquandiu consuluerunt. Verum cum neque quicquam, adversus potentiam ejus, satis tutum videretur, neque ab homine, natura sævo, spes ulla clementiæ ostenderetur, diversi, Milcolumbus in Cumbriam, Donaldus ad propinquos patris in Æbudas, diffugiunt.

LXXXV. REX.

Macbethus, ut regnum male partum stabiliret, potentiores magnis largitionibus sibi conciliat, securus de Regiis liberis, ob ætatem, de vicinis Regibus ob mutuas simultates. Potentioribus delenitis, populi favorem æquitate parare, severitate retinere, decrevit. Igitur cum latrones punire statuisset, qui Duncani lenitate animos sustulerant, nec id posse fieri, sine magno rerum motu, videret, consilium iniit, ut, per idoneos homines, discordiarum semina inter eos spargerentur, & ex discordia provocationes, & paucorum pari numero certamina, in disjunctissimis Scotiæ locis, omnia eodem die fierent. Quem ad diem cum convenissent frequentes, per homines fidos, ad id commodè dispositos, omnes comprehensi. Eorum pœna, ceteris metus est injectus. Præter Thanos Cathanesiæ, Rossiæ, Sutherlandiæ, & Narniæ, nonnullos etiam è potentioribus, quorum intestinis discordiis plebs attrita erat, sustulit. Ad Æbudas profectus, jus severissimè dixit. Inde reversus, cum Macgillum, sive Macgildum, Gallovidiæ longe potentissimum, semel atque iterum in jus vocasset, isque magis Milcolumbicæ factionis invidiam, quam objecta crimina pertimescens, adesse renueret, missis eo copiis, prælio victum, capitali supplicio affecit. Per hæc, summa tranquillitate restituta ad leges scribendas (rem à superioribus Regibus prope neglectam) animum adjecit: tulitque longe plurimas, atque utilissimas, quæ nunc, magno publico malo, aut penitus ignotæ sunt, aut neglectæ jacent. Prorsusque, per decennium, ita regnum administravit, ut, si vis in eo parando abfuisset, nemini superiorum Regum fuisset habitus inferior. Verum, cum ita præsidiis & favore multitudinis se communisset, ut à vi sibi metuendum non arbitraretur, Regiæ (ut credibile est) cædis stimulis animum elatum in præceps impellentibus, imperium, perfidia partum, in crudelissimam tyrannidem vertit. Primum suæ immanitatis impetum in Banchonem, Regiæ cædis socium, conjecit. De hoc

vulga-

vulgabatur sors, per maleficos edita, fore, ut ejus posteritas aliquando regno potiretur. Igitur veritus, ne homo potens & industrius, & Regio jam sanguine imbutus, exemplum ab ipso propositum imitaretur, eum cum filio ad cœnam familiariter vocatum, curat redeuntem per insidias interimendum, veluti per tumultum repente ortum. Fleanchus filius, per tenebras ignotus, evasit insidias. Ab amicis autem admonitus, patrem à Rege dolo cæsum, suam quoque vitam peti, occultus in Valliam profugit. Hac cæde tam crudeliter & perfidiose patrata, proceres sibi metuentes, domum quisque suam secesserunt: ac raro & rari in aulam ventitabant. Igitur partim patefacta, partim vehementer omnibus suspecta crudelitate Regia, ex mutuo timore inter eum & proceres, mutuum odium natum. Atque inde, cum cælari amplius non posset, res in apertam tyrannidem evasit: ac palam, levibus de causis, & plerunque confictis, potentiores occidebantur. Eorum bonis, facinorosorum circa Regem manus, nomine custodiæ, alebatur. Nec per hos tamen Rex vitam suam satis munitam ratus, in colle Dunsinano, unde late in omnes partes est prospectus, arcem ædificare aggressus. Cum opus, ob difficultatem vecturæ tardius procederet, Thanis omnibus, per universum regnum, laborem per vices partitus, operas & jumenta imperavit: ipsosque, velut operi præfectos, adesse jussit. Erat tum Macduffus Fifæ Thanus, longe potentissimus. Is, vitam suam Regi committere, non ausus, operas frequentes, & ex intimis amicorum, qui opus urgerent, eo misit. Rex sive operis (quod simulabatur) invisendi studio, sive (quod Macduffus metuebat) ut eum comprehenderet, cum advenisset, & forte jugum boum, oneri impar, per adversum clivum subire non posset, Rex, occasione succensendi libenter arrepta, minatus est, se contumaciam Thani, jampridem sibi perspectam, domiturum, ac jugum ipsius collo impositurum. Macduffus, re ad se perlata, nihil cunctatus, commendata uxori familia, ac navicula (pro temporis angustia) ornata, in Lothianam transvectus, inde in Angliam abiit. Fugæ consilio audito, Rex statim valida manu, si forte eum opprimere posset, in Fifam contendit. In arcem statim intromissus, non invento Thano, in uxorem & liberos, qui aderant, omnem iram effudit. Bona in fiscum redacta, ipse perduellis denunciatus, gravi indicta pœna, si quis vel congredi cum eo ausit. In ceteros quoque genere claros, aut opibus potentes, sine discrimine, sævitum. Ac jam ex eo contemptis proceribus, Rex domesticis consiliis regnum administrabat. Interea Macduffus, in Angliam delatus,

Milcolum-

Milcolumbum Regio cultu habitum apud Eduardum Regem invenit. Eduardus enim, fractis in Anglia Danorum opibus, in regnum ab exilio revocatus, multis de causis favore prosequebatur Milcolumbum, ab avo materno Sibardo ad se adductum: vel, quod pater avusque, cum præessent Cumbriæ, quatenus per tempora licuit, semper majoribus suis studuissent: vel, quod eventorum similitudo, & memoria periculorum eos conciliaret, quippe Regem utrunque, & injusto exilio à tyrannis multatos: vel, quod Regum afflictæ res facile hominum, etiam alienissimorum, animos commovent. Thanus igitur, ubi primum per ocium Milcolumbum convenire potuit, cum longo sermone suæ fugæ infelicem necessitatem, Macbethi in omnes ordines crudelitatem, & omnium contra eum odia exposuisset, accurata oratione, ad regnum paternum repetendum, filium est hortatus, præsertim cum neque, sine summo scelere, patris necem impiam inultam relinquere, nec populi, à Deo ipsi commissi, miserias negligere, neque amicorum, justa petentium, precibus deesse posset. Præterea, non ei defuturum neque Eduardi, Regis optimi, erga amicum & supplicem, officium, neque populi studium, adversus tyrannum, neque numinis favorem, pro bonis contra scelestum, nisi ipse sibi deesse velit. Milcolumbus, qui sæpe antea per homines à Macbetho summissos, ut eum per dolum ad se illiceret, solicitatus fuerat, de reditu, priusquam rem tantam fortunæ committeret, Macduffi fidem tentare statuit. Ego vero, inquit, nihil horum, quæ à te sunt exposita, ignoro: sed vereor, ne tu me, quem ad regnum suscipiendum invitas, penitus ignores. Eadem enim vitia, quæ jam multos Reges pessum dederunt, libido & avaritia, in me quoque adsunt: sed, quæ nunc privata fortuna occulit, ea regni licentia solvet. Proinde vide, ne me non in regnum, sed in exitium voces. Cum Macduffus ad hæc subjecisset, multorum libidinem liberali conjugio solvi, & avaritiam, penuriæ metu amoto, temperari: adjecit Milcolumbus, se malle, nunc apud amicum ingenue fateri, quam sero, cum maximo utriusque malo, in vitio deprehendi: nihil sibi veri, nihil sinceri in animo esse: nemini prorsus fidere, & consilia, ad omnes suspicionum auras mutare, & ex sui ingenii inconstantia, judicium de aliis facere. Ad hæc Macduffus, Apage, inquit, Regii sanguinis ac nominis dehonestamentum, & prodigium non ad regnum accersendum, sed in extremas orbis solitudines deportandum: &, cum dicto iratus, discedere parabat. Tum Milcolumbus, hominis manu apprehensa causam simulationis ostendit, se toties

Macbe-

Macbethi inſidiis petitum, ut non temere cuivis audeat credere. At in Macduffi nec genere, nec moribus, nec fama, nec fortuna quicquam ſe ſcire, unde fraudem extimeſcat. Igitur, data acceptaque fide, de tyranni exitio conſultant, amicis per ſecretos nuncios præmonitis, ab Eduardo Rege decem millia militum accipiunt: duce omnibus præfecto Sibardo, Milcolumbi avo materno. Ad famam ejus exercitus magni in Scotia motus facti: magni quotidie ad novum Regem concurſus. Macbethus, prope deſertus ab omnibus, cum, in tam repentina defectione, nihil melius occurreret, in arcem Dunſinanam ſe incluſit, miſſis in Æbudas & Hiberniam amicis, ut pecunia illinc militem conducerent. Milcolumbus, conſilio ejus audito, recta ad eum ducit, populo, quacunque ibat, bene precante, ac fauſtis acclamationibus eum proſequente. Hoc velut omine victoriæ læti milites, frondes virentes galeis omnes appoſuerunt, triumphantiumque magis, quam ad pugnam progredientium, ſpecie agmen incedebat. Ea perterritus hoſtium fiducia Macbethus, confeſtim in fugam ſe dedit: milites ejus, à duce deſerti, Milcolumbo ſe dediderunt. Multa hic fabuloſe quidam noſtrorum affingunt: ſed, quia theatris, aut Mileſiis fabulis ſunt aptiora, quam hiſtoriæ, ea omitto. Macbethus, ſeptemdecim annis, rei Scoticæ præfuit. Decem primis, optimi Regis officio eſt functus: ſeptem ſupremis, crudelitatem ſæviſſimorum tyrannorum facile æquavit.

LXXXVI. Rex.

Milcolumbus recuperato paterno Regno, Sconæ, viceſimo quinto die Aprilis, anno à Chriſto nato, M. LVII. Rex fuit declaratus. Statim regno ſuſcepto, conventum Forſaram indixit. M. LVII. Primum omnium, liberis eorum, qui à Macbetho erant occiſi, bona paterna reſtituit. A nonnullis primus creditur nova & peregrina nomina, quibus honorum gradus diſtinguuntur, à vicinis accepta, nec minus barbara, quam erant priora, introduxiſſe, Duces, Marchiones, Comites, Barones, Ridaros, ſive Equites. In primis, Fifæ Thanus Macduffus Comes eſt appellatus: multique præterea, pro ſuis erga rem Scoticam meritis, novis titulis honorati. Sunt, qui tradant, tum primum cœptum, ut nobiliores ab agris cognomina ſumerent, quod equidem falſum puto, cum ea conſuetudo, ne nunc quidem, apud priſcos Scotos ſit recepta: totaque tum Scotia priſco ſermone & inſtitutis uteretur. Loco vero cognominis, more Græcorum, patris nomen proprio ſubjiciebant: aut, ex eventu aliquo, notave corporis aut animi, vocabulum affingebant; eundemque tum fuiſſe morem Gallis, indi-

cant illa Regia cognomenta Crassi, Calvi, Balbi : item multarum nobilium in Anglia familiarum cognomina, eorum maxime, qui, circa eadem hæc tempora Gulielmum Normanum secuti, in Anglia sedes posuerunt. Apud reliquos etiam Gallos sero mos, cognomina ab agris ducendi, receptus videtur, ut ex Frossardi, scriptoris minime contemnendi, historia intelligi potest. Macdusso, in præmium navatæ operæ, tria petenti privilegia sunt concessa : ut posteri ejus Regem coronandum in cathedra collocarent : ut, in Regio exercitu, primæ aciei præessent : ut, ob cædem impræmeditatam hominis generosi, viginti quatuor, ob plebeii, duodecim marcas argenti solverent : quæ postrema lex, usque ad ætatem patrum nostrorum, quamdiu scilicet ex ea familia superfuit quisquam, duravit. Hæc dum Forfare geruntur, qui supererant ex factione Macbethi, filium ejus Luthlacum (cui, ex ingenio cognomen inditum erat fatuo) Sconam ductum, Regem appellant. Hunc Milcolumbus, in valle Bogiana assecutus, tertio, quam Regis nomen susceperat, mense, occidit. Generi tamen Regio tributum, ut mortuus una cum patris corpore in Regium sepulchrum in Iona inferretur. Ex eo, in summa pace quatuor annis exactis, affertur validam latronum manum Cocburni saltum insidere, ac Lothianam & Marciam, cum magno agricolarum damno, infestare. Eos Patricius Dumbarius, non sine labore, domuit, quadraginta è suis amissis. E latronibus sexcenti in congressu perierunt : quadraginta capti, laqueo strangulati. Ob id facinus, Patricius Marciæ Comes dictus. Regno ita confirmato, ut nulla vis aperta ei nocere posset, Rex occultis insidiis est petitus. Tota conjuratione ad eum delata, principem ejus, nihil ea de re suspicantem, ad se vocat : ac, longiore sermone familiariter instituto, solus in vallem secretam, aliis subsistere jussis, hominem seducit. Ibi, exprobratis ei superioribus beneficiis, & commemoratis insidiis, in suum caput structis, Quin tu nunc, ait, armatus armatum, si tantum tibi animi est, aggredere, & quod per dolum petis, virtute præmium tibi para. Ille perculsus re subita humi dejecit se, supplex : ac veniam à Rege, non minus clemente quam forti, obtinuit. Hujus facinoris meminit Matthæus Paris. Interea Edgarus, cui, secundum Eduardum, regnum Angliæ debebatur, in Scotiam, ventis adversis actus, cum tota familia applicuit. De hoc viro, ut, quæ sequuntur, facilius intelligi possint, pauca supra repetam. Edmondo, Rege Anglorum, scelere suorum occiso, Canutus Danus, qui in parte insulæ regnabat, totam statim occupat. Filios Edmondi, Eduardum & Edmondum, ad se adductos,

initio

initio liberaliter habuit. Deinde, prava ambitione impulsus, eorum cæde regnum confirmare suis posteris cupiens, eos, clam tollendos, ad Valgarum Sueciæ præfectum misit. Is, audita puerorum nobilitate, inspecta ætate & innocentia, fortunæ etiam misertus, mentitus Canuto de cæde, in Hungariam, ad Solomonem Regem eos misit. Ibi, cum Regio cultu educarentur, tanta indoles in Eduardo eluxit, ut, ex omni juventute, eum potissimum eligeret, cui Agatham filiam in matrimonium daret. Ex eo geniti Edgarus, Margarità, & Christiana. Interea, Canuto mortuo, successit Hardicanutus. Eo cæso, revocatus est è Normania, ubi tum exulabat Eduardus, cum fratre Aluredo: misso, qui eos reduceret, Goduino, homine præpotente, Anglici quidem generis, sed qui Canuti filiam haberet conjugem. Is, cupidus regni in suam familiam transferendi, Aluredum veneno sustulit. Eduardus, magis numinis providentia quam humano consilio servatus, regnum in Anglia sanctissime gessit. Liberis autem cum careret, nihil prius habuit, quam, ut propinquos suos ex Hungaria, ad id munus suscipiendum revocaret: atque Edgaro reduci statim cedere voluit. Sed ille, cum Regis pietate modestia certans, eo vivo, se regnaturum, negavit. Tandem Eduardo Rege defuncto, Haraldus, Goduini filius, regnum fraude quidem invasit. Agatham tamen Hungaram, cum liberis, humanissimè tractabat. Sed, eo quoque à Gulielmo Normano jam profligato, Edgarus cum matre, & sororibus crudelitatem ejus vitans, cum in Hungariam redire statuisset, vi tempestatis in Scotiam appulit. Ibi, à Milcolumbo receptus hospitaliter, accepta in uxorem Margarita sorore, affinis etiam factus. Gulielmus, tum in Anglia rerum potitus, levissimis de causis, in omnes Anglici ac Danici generis nobiles sæviebat. Certior autem factus, quæ in Scotia gererentur, ac veritus, ne nova aliqua tempestas illinc oriretur, Fœcialem mittit, qui Edgarum deposceret, ac ni dederetur, bellum indiceret. Milcolumbus crudele & nefarium ratus, supplicem, hospitem, affinem, hominem denique, cui ne inimici quidem ullum crimen objicere possent, ad supplicium dedere hosti immanissimo, quidvis potius pati, decrevit. Itaque non Edgarum modo retinuit, sed & amicos ejus, maximo numero domo profugos, recepit, prædiisque donavit: quorum posteri, in multas atque opulentas familias, propagati sunt. Bello inter Scotos & Anglos, ob has causas, orto, Sibardus, Northumbriæ Regulus, Edgaro favens, copias cum Scotis conjunxit. Normanus, rebus prospere succedentibus, tumidus, tanquam levi momento bello Scotico defun-
 ctus,

cturus, Rogerum quendam, suæ nationis hominem, domi nobilem, cum copiis in Northumbriam misit. Eo victo & profligato, ac demum à suis cæso, Richardus, Glocestriæ Comes, majore cum exercitu missus, à Patricio Dumbario levibus præliis fatigatus, & latius prædari prohibitus, cum nihil promoveret, multo majores copias eo duxit. Odo, Gulielmi frater, ex Episcopo Bajocensi Cantii Comes factus. Quem, cum late Northumbriam populatus fuisset, ac cæsis nonnullis, qui populatione eum prohibere nitebantur, redeuntem cum ingenti præda, Milcolumbus & Sibardus adorti, spoliis exuerunt, multis, de ejus exercitu, interemptis & captis. Neque Robertus, Gulielmi filius, suppleto exercitu, eo missus, ullum operæ precium fecit, nisi quod, ad Tinam amnem positis castris, bellum propulit, magis quam intulit: atque interea Novum castrum, vetustate pene collapsum, restituit. Gulielmus, longo magis, quam utili aut necessario bello, fatigatus, tandem, lenita paulum ferocia, animum ad studium pacis adjecit. Pax his legibus facta, ut in Stammoria, quasi dicas ericeto lapidoso (id enim, ex re, nomen est loco) limes regnorum describeretur. In limite crux lapidea statuta, quæ regum statuas & insignia utrinque haberet. Ea, quandiu stetit, Regia crux fuit appellata. Cumbriam Milcolumbus teneret, quo jure majores ejus eam tenuissent. Edgarus, à Gulielmo in gratiam receptus, ac prædiis amplis donatus, ut, ab omni rerum novandarum suspicione, abesset, quandiu vixit, nunquam ab aula discessit. Voldiosus, Sibardi filius, receptis bonis paternis, in affinitatem etiam Regiam ascitus, accepta uxore nepte Regis ex filia. Pacem externam intestini tumultus sunt consecuti. Gallovidiani, & Æbudenses vicina omnia, non sine cæde, populabantur. Et Moravi, cum Rossianis, & Cathanesiis, aliisque propinquis facta conjuratione, adjunctis etiam Insulanorum proximis, majore mole bellum ciebant. Adversus Gallovidianos Valterus, Banchonis ex Fleancho filio nepos, jamdudum à Rege in gratiam receptus, in reliquos rebelles Macduffus est missus, dum Rex cogeret copias majores. Valterus, cæso tumultus duce, ita ceteram multitudinem compressit, ut Rex eum reversum, ob rem bene gestam, Stuartum totius Scotiæ fecerit: quasi dicas, œconomum. Hic magistratus census omnes Regios colligit: jurisdictionem etiam, qualem conventuum præfecti habent, ac prorsus idem est cum eo, quem priores Thanum appellabant. Atque nunc sermone Anglico patrium superante, Regionum Thani, plerisque in locis, Stuarti vocantur: &, qui illis erat Abthanus, nunc Stuartus Sco-

tiæ no-

tiæ nominatur. Paucis in locis, vetus Thani nomen adhuc manet. Ab hoc Valtero, cepit initium Stuartorum familia, quæ jam diu apud Scotos rerum potitur. Macduffus, in regione diversa, cum ad Marriæ fines venisset, Marrianis pecuniam, ne fines eorum ingrederetur, pollicentibus, multitudinem hostium veritus, rem, simulatione transactionis conditionibus ferendis, suspendit, donec Rex ipse majoribus cum copiis advenit. Cum ad Monimuscum vicum, conjunctis castris, fuisset ventum, Rex, audita multitudine hostium, sollicitus, Andreæ Apostolo, quem, velut Deum tutelarem, Scoti colebant, vicum, in quo tendebat, se donaturum, vovit, si victor ex ea expeditione reverteretur. Paucis inde castris ventum ad Spæam, omnium Scotiæ fluminum rapidissimum. Hostium ibi tantum numerum, quantum ex illis regionibus cogi posse, nunquam credidisset, in ulteriore ripa, ad transitum prohibendum, stare conspicatus, signifero cunctante flumen ingredi, signum, ei ablatum, Alexandro Carroni, equiti notæ fortitudinis, dedit: posterisque ejus is honos habitus, ut Regium in bello vexillum ferrent. Ei, pro Carrone, postea cognomen Scrimigero positum: quod magistrum tractandorum armorum, multum sibi ex eo studio arrogantem, ipse, vera virtute fretus, artisque ejus penitus imperitus, vicisset. Regem, jam flumen ingredientem, infulati sacerdotes sunt morati: qui, eo permittente, ad hostem profecti, bellum citra sanguinem finierunt. Nobiliores, vita tantum impetrata se dediderunt. Eorum, qui maxime inquieti, & seditionum autores fuisse comperti sunt, bonis multati, perpetuæ custodiæ mancipantur. Pace domi forisque magnis laboribus parta, ad mores publicos emendandos conversus, ipse & sanctissime vivebat, & alios exemplo, ad modestiam & æquitatem, provocabat: Creditum est, eum, in hac re, multum consiliis & adhortationibus Reginæ lectissimæ & singulari pietate fœminæ, adjutum. Illa quidem in pauperes, & sacerdotes, nullum humanitatis officium omittebat: nec mater Agatha, & soror Christiana, in ullo pietatis officio, Reginæ cedebat. Nam quoniam tum Monachatus, inter præcipua pietatis instituta, habebatur, utraque, relictis rerum humanarum molestiis, in virginum monasteria sese incluserunt. Rex ad quatuor priores Episcopatus Fani Andreæ, Glascuæ, Candidæ casæ, & Murthlaci (qui, Episcoporum inertia, veterem disciplinam aut solverant, aut abjecerant) adjecit Moraviensem, & Cathanesium, conquisitis hominibus, prout illa ferebant tempora, doctis, & piis. Luxum etiam, jam tum, non solum per frequentiam Anglorum, alia-

rumque gentium exterarum commercia, sed multis exulibus Anglici generis receptis, & per universum regnum diffusis, ingravescentem, coërcere, prope frustra conatus est. Maximus ei labor fuit, dum, ad veteris parsimoniæ modum, revocare studet proceres: qui, admisso semel voluptatum delenimento, non modo in pejus facile promovebant, sed, in præceps rapi se, patiebantur, fœdissimumque etiam vitium, elegantiæ & munditiarum falso nomine, dissimulare conabantur. Milcolumbus, cum, non modo religioni, sed etiam rei militari summam inde perniciem impendere conspiceret, primum diligenter suam familiam expurgavit: deinde leges sumptuarias severissimas, gravi adjecta pœna, adversus violatores, tulit. His autem remediis, cum rem sisteret magis, quam curaret, nunquam tamen destitit, quoad vixit, omni conatu urgere. Uxoris etiam precibus dedisse, fertur, ut primam novæ nuptæ noctem, quæ proceribus per gradus quosdam, lege Regis Eugenii, debebatur, sponsus, dimidiata argenti marca redimere posset: quam pensionem adhuc Marchetas mulierum vocant. Dum Milcolumbus moribus emendandis intentus est, Gulielmus Rex Anglorum moritur. Succedit ei filius, Gulielmus Rufus. Inter duos Reges, tam discordi ingenio, pax diuturna esse non poterat. Rex enim Scotorum tum maxime alterum Dunelmi templum in Anglia, alterum ad Dunum Fermelini in Scotia magnis sumptibus ædificabat, remque Ecclesiasticam, labantem, confirmabat. Turgotumque, præfectum monachorum Dunelmensium, ad Episcopatum Fani Andreæ transfert: cum interea Rufus, silvas, ad ferarum venationes, includens, ut laxius spatium complecteretur, monasteria vicosque diruebat, Anselmum Normanum, Cantuariæ tum Archiepiscopum, liberius admonentem, insula exegit. Causam belli adversus Scotos ferens, Annevici arcem, cæso præsidio, fraude intercepit. Milcolumbus, rebus frustra repetitis, magno exercitu arcem obsedit. Custodes arcis, pene ad omnium rerum penuriam redacti, de deditione collocuti, petunt, ut Rex adesset, ad claves recipiendas. Eas dum, ad cuspidem lanceæ suspensas, Rex incautus accipit, miles, ferro in oculum adacto, eum interimit. Filius quoque ejus, Eduardus, dum salutis suæ negligentior, vindictæ cupiditate, in hostem incautius irruit, ex vulnere brevi moritur. Scoti, gemina clade, ex duorum Regum morte, turbati, soluta obsidione, domos abeunt, & Margarita, mœrore confecta, non diu viro & filio fuit superstes. Corpora Regum è Tinmutho (quod ad ostium Tinæ cœnobium est) ubi primum fuerant sepulta, Fermelinodunum relata sunt. Re-

gnum tenuit Milcolumbus annos triginta ſex, nullo prorſus vitio notabilis: multis & magnis virtutibus ad poſteros inſignis. Genuit ex Margarita ſex filios: è quibus Eduardus, in obſidione Annevici, è vulnere mortem obiit, Edmondus & Etheldredus exules, in Angliam à Donaldo patruo pulſi, interierunt. Tres reliqui, Edgarus, Alexander, & David, regnum deinceps tenuerunt. Duarum filiarum major Mathildis, cognomento Bona, Henrico Regi Anglorum, minor Maria Euſtathio, Bononiæ maritimæ Regulo, nupſit. Inter prodigia hoc tempore, numeratur, maris Germanici tam inſolita inundatio, ut non agros modo demerſerit, & arenis obruerit, ſed vicos, oppida, & arces everterit. Tonitrua etiam, ſolito frequentiora, ac magis horrenda: pluresque quam unquam in Britannia memoriæ proditum fuerit, fulminibus exanimati.

LXXXVII. REX.

Milcolumbo rebus humanis ſublato, Donaldus Banus, hoc eſt albus, ejus frater, qui, Macbethi metu, in Æbudas perfugerat, Magno Regi Norvegorum omnes inſulas pollicitus, ſi, ejus auxilio, regno Scotorum potiretur, nullo fere negotio Rex eſt declaratus, maxime ab iis, qui ſuperiorem Regem, corruptæ majorum diſciplinæ, falſo inſimulabant, Angloſque, domo pulſos, in Scotorum agris collocatos, dolebant. Edgarus, in tam ſubita mutatione rerum, ſororis liberis, per ætatem adhuc infirmis metuens, eos in Angliam, ad ſe, tranſportandos curavit: ſed ea viri optimi pietas calumnia non caruit. Nam ab Orgaro Anglo, gratiam apud Gulielmum Rufum Regem aucupante, accuſatus eſt, quod occulte jactaret, ſe, ſuoſque propinquos legitimos regni hæredes. Id crimen cum delator nullis teſtibus confirmaret, certaminis aleæ judicium committitur. Tandem delator ab alio Anglo, qui, pro Edgaro, jam ſeniore, nec ſatis firma valetudine, ſe ad certamen obtulerat, victus eſt. Donaldum, qui, externis auxiliis cum ſua factione conjunctis, regnum invaſerat, cum boni omnes, apud quos ſacro ſancta erat Milcolumbi & Margaritæ memoria, odiſſent, ipſe id odium, ſua temeritate, vehementer auxit, multa inter ſuos capiti nobilium minatus, qui ſacramentum dicere abnuebant. Igitur Duncanum, Milcolumbi nothum, qui apud Rufum diu honeſto loco militaverat, adverſus Donaldum accerſunt. Ad ejus adventum, multis deficientibus, Donaldus, rebus ſuis diffidens, poſt ſextum, quam regnum invaſerat, menſem, in Æbudas profugit.

 LXXXVIII. REX.

LXXXVIII. REX.

Nec Duncanus diu regnum tenuit: homo enim militaris & artium pacis non admodum gnarus, cum imperiosius, quam civilis ratio exigebat, omnia tractaret, brevi in maximum majoris partis odium incurrit. Id cum Donaldus exul, ad omnes ejus motus intentus, rescisset, corrupto Macpendiro, Merniæ Comite, Duncanum in Taichia nocte curat obtruncandum. Post annum & sex menses, quam regnare cœperat, ipse, bonis eum (inopia melioris) magis tolerantibus, quam probantibus, plus minus triennio, turbulentissimum regnum gessit: hinc Insulanis, hinc Anglis regnum infestantibus. Accessit & illa major invidia, ex insulis Occidentalibus, per Magnum Norvegorum Regem, occupatis: quas etsi ille velut per vim ingressus esset, tamen omnes intelligebant, fraudem subesse, non se commovente, ad tantam contumeliam, Donaldo. Ac tandem multo vehementius accensa est publica indignatio, secreta ejus pactione in vulgus prolata.

LXXXIX. REX.

Igitur occultis nunciis actum cum Edgaro, Milcolumbi filio, ut, ad regnum capessendum, se ducem præberet: non defutura, ubi primum ad limitem veniret, auxilia. Nec vana fuerunt promissa. Edgarus enim, per Edgarum avunculum modicis auxiliis à Rufo impetratis, vix Scotiam est ingressus, cum Donaldus, à suis destitutus, fugit: atque è fuga retractus, ad Edgarum adducitur: & in vincula conjectus, non multo post mortuus est. Edgarus in regnum, summo omnium ordinum consensu, reductus, primum omnium pacem, cum Gulielmo Anglo, fecit: atque, eo sine liberis defuncto, eandem, cum Henrico ejus fratre, confirmavit. Ei Mathildem sororem (cui ex moribus, uti dictum est, cognomen Bonæ datum fuit) uxorem dedit. Ex eo matrimonio geniti sunt Gulielmus, Richardus, Eufemia, & Mathildis. Regnavit Edgarus, in summa pace, annos novem, & sex menses, bonis omnibus carus & verendus, malis adeo formidabilis, ut, toto ejus regni tempore, nulli motus intestini, nullus, ab hoste externo, metus fuerit. Unum operum civilium ejus monumentum fuit, Coldingamiæ cœnobium, Divæ Ebbæ virgini dicatum, septimo regni anno: posterius in Cutberti nomen translatum.

XC. REX.

Edgaro, sine liberis defuncto, successit frater Alexander, cognomento Acer. Hunc, inito statim regno, juventus, quietis impatiens, rata pacatum (hoc est, ut ipsa interpretabatur, ignavum) futurum exemplo fratris, ut majore cum licentia latrocinaretur,

tur, cum occulta fraude tollere decrevit. Ille, patefacta conjuratione, in ultimam usque Rossiam fugere molientes, eos est secutus. Cum ad Spæam amnem constitissent, ac freti rapiditate fluminis, transitu Regem prohibere conarentur, Rex, à suis retentus, quod, æstu maris allabente, impermeabilis videretur amnis, ipse primus calcaribus equo subditis, ceteris, ne Regem in tanto periculo desererent, sequentibus, ad hostem ire pergit. Verum (ut dixi) à suis retentus, Alexandro Carroni, Alexandri, cujus supra meminimus, filio, partem exercitus dedit, qui, subito cum suis amnem ingressus, audaciæ miraculo adeo conterruit hostes, ut passim in fugam statim se conjicerent. Multi, inter fugiendum, cæsi: principes eorum, vel tum capti, vel postea ad Regem adducti, laqueo strangulati. Hæc expeditio, ex illo ad finem usque vitæ, pacem ei præstitit. Redeunti per Merniam occurrit muliercula paupercula, graviter querens, maritum suum à Comitis Merniæ filio, quem in jus, ob æs alienum, vocasset, loris cæsum. Rex indignabundus, ex equo desiliens, non prius conscendit, quam supplicio facinoris auctor fuisset affectus. Ita demum ad Ennergoream, vel, ut alii scribunt, ad Baledgar, hoc est Edgari villam, est reversus. Ex his rebus ab eo gestis, sunt, qui Acris nomen ei inditum, putant. Alii magis tragicam cognominis caussam afferunt, latrones scilicet à ministro cubiculari corrupto, Rege dormiente, intromissos, Alexandrum vero forte experrectum primum ministrum, à quo proditus erat, deinde sex è latronibus interemisse. Ad hæc, tumultu in aula concitato, ceteros fugisse, Alexandrum fugientibus institisse, donec major eorum pars concisa fuisset. Post hæc, ad pacis opera conversus, Fanum Michaëlis, ad Sconam, à fundamentis, extruxit. Collegium, quod ibi erat, Sacerdotum, in cœnobium Monachorum mutavit. In Æmonam insulam tempestate delatus, ibi prope ad extremum periculum, ex fame, venit: cum nullum per aliquot dies, nec ipse neque comites, victum habuissent, nisi, quem apud solitariæ vitæ cultorem (eremitas vulgo appellant) invenerunt. Ibi quoque Fanum, in memoriam Divi Columbi, extruxit; adjectis Canonicis (ut vocant) & agris, qui eos alerent. Fanum quoque Andreæ, satis antea dives, non modo donariis, sed etiam agris auxit. Ædem, ad Fermelini Dunum à patre cœptam, perfecit, & proventibus locupletavit. His fere pace belloque gestis, cum septemdecim annos rei Scoticæ præfuisset, decessit, nullis è Sibylla, Gulielmi Normani filia, relictis liberis.

XCI. REX.

CIↃ CXXIV. David ei frater successit, anno à Christo nato, M.CXXIV. Is, cum fratres ejus, alter post alterum, in Scotia rerum potirentur, in Anglia, apud Mathildem sororem, hæsit. Ibi uxorem accepit Mathildem, propinquam suam, forma, divitiis ac nobilitate florentem. Erat enim ei pater Yoldiosus Northumbriæ Comes: mater Juditha, Gulielmi Normani neptis. Ex ea filium suscepit Henricum, in quo, statim à pueritia, & paterna & materna indoles eluxit. Ex hoc matrimonio, magnis proventibus auctus, nempe, Comitatibus Northumbriæ, & Hundintoniæ, sive Venantoduni, cum magna civium gratulatione ad regnum accipiendum, in Scotiam venit. Nam, etsi parentum memoria, ad popularis gratiæ conciliationem, magnum momentum haberet, própria tamen virtute effecit, ut aliena commendatione ad laudem, nihil egeret. Erat enim cuivis Regum, in ceteris virtutibus, par: audiendi vero causas tenuiorum facilitate longe superior. Potentiorum querelas ipse audiebat. Si quis judicum falsum judicasset, res judicatas non rescindebat, sed judicem litis æstimationem cogebat victo pendere. Luxuriam, latius proserpentem, patris exemplo coërcuit. Artifices & inventores earum illecebrarum, quæ gulam irritant, regno ejecit. Parentum ac propinquorum beneficentiam, venia potius, quam laude dignam, in augendis proventibus Ecclesiasticis, longe superavit. Monasteria, vel collapsa vetustate, vel bellorum injuriis diruta, instauravit. Præterea, nova à fundamentis multa extruxit. Ad sex Episcopatus priores quatuor adjecit, Rossiensem, Brechinensem, Caledoniensem, & Dumblanensem. Hos ut proventibus annuis ditaret, posteros Reges pene ad inopiam redegit, maxima Regiorum agrorum parte, ad Monachorum alimenta, consecrata. Joannes Major, qui, in studio Theologiæ, magnum nomen, me puero habuit, cum reliqua hujus Regis acta magnis laudibus prosequatur, hanc profusam ejus in monasteria largitionem gravi (atque utinam minus vera) oratione incessit. Hanc ego quoque immodicam publicæ pecuniæ, atque adeo patrimonii profusionem eo magis demiror, quod, eisdem illis temporibus, D. Bernardus acerbissimis concionibus, sacerdotes & Monachos, ob luxuriæ sumptus immoderatos, vexat: qui tamen, ad nostram ætatem collati, modici videri possent. Fructus autem, qui secuti sunt, harum donationum quale fuerit consilium, ostendunt. Nam, ut in corporibus sagina distentis, usus omnium membrorum perit: ita ingenio-

geniorum igniculi luxuria oppressi, in cœnobiis ex eo elanguerunt: literarum studia sunt extincta, pietas in superstitionem degeneravit: & velut in agro inculto, vitiorum omnium semina suppullularunt. Unum, toto regni tempore, civilem tumultum verius, quam bellum, sensit: sed is brevi, Ænea Moraviæ Comite cum suorum magna multitudine cæso, conquievit. Milcolumbus Macbethus, cum novam seditionem accendere tentaret, in arcem Rosburgi custodiendus datur. Ceteris rebus ex sententia succedentibus, duplex supervenit molestia, aut verius calamitas. Altera ex uxoris, altera ex filii morte immatura. Uxore quidem Mathilde, summo genere, forma, moribus, ornatus, quam & vivam unicè amavit, & in ætatis flore mortuam ita desideravit, ut plus viginti annis, non modo cœlebs, sed expers etiam Veneris superfuerit, nunquam tamen vis doloris ei fuerit impedimento, quo minus, & pace & bello, publicis muneribus fungeretur. De filio, suo loco dicemus. Cum David se totum studiis pacis dedidisset, res, in Anglia turbatæ, invitum ad bellum pertraxerunt. Henrici enim Angli tota sobole, præter Mathildem filiam, in trajectu à Galliis submersa, Anglus eum casum adeo graviter tulit, ut, nunquam deinde risisse, tradatur. Mathildis, quæ sola tantæ cladi superstes fuerat, Henrico quarto Imperatori nupserat. Ea, marito sine liberis mortuo, ad patrem in Angliam rediit. Hanc ille (metuens & viduæ, & orbæ, si quid ipsi humanitus accidisset) ut in regno confirmaret, Nobilitatem sacramento in verba ejus adegit: &, in spem nepotum, Galfredo Plantageneto, Andegavorum Comiti, eam collocavit. Intra quinquennium, post id matrimonium, Robertus Dux Normaniæ, atque Henricus Rex decesserunt: & Galfredus Andegavus, gravi morbo correptus, lecto affixus jacebat. Stephanus interea, Bononiæ maritimæ Comes, per hanc Regiæ stirpis solitudinem animum adjecit, ad regnum Angliæ occupandum: neque, rem fore difficilem, arbitrabatur: cum ob adversæ partis infirmitatem, tum quod à Regio genere non esset alienus. Erat enim ex filia Gulielmi Normani, quæ Comiti Blœsensi nupserat, genitus. In matrimonio autem habebat Mathildem, superioris Bononiæ Comitis filiam, Mathildis autem Imperatricis consobrinam: ac è Davidis Regis Scotorum sorore Maria natam. Tot igitur propinquitatibus, & absentia Reginæ Anglorum, & Galfredi valetudine fretus, facile se Anglia potiturum, sperabat. Ut autem ad eam spem aditus facilior esset, nihil reveritus fidem jurisjurandi, quod Reginæ una cum reliquis propinquis dederat.

Episcopos

Episcopos Anglos, ejusdem sacramenti socios, ad eandem impietatem, magnis pollicitationibus, pellexit. In primis autem Gulielmum, Eboracensem Archiepiscopum, qui princeps in verba Mathildis juraverat, & Rogerium, Sarisburiensem Episcopum, qui non modo ipse jurarat, sed ceteris etiam proceribus verba præierat. Hac fiducia, Henrico avunculo nondum sepulto, regnum ingressus, primum biennium satis tranquillum egit: eoque insolentior factus, & pacta cum Anglis negligere, & cum vicinis arrogantius agere, cœpit. Postquam Anglos omnes, partim metu partim pactionibus, in verba adegisset, legatos ad Davidem Scotorum Regem misit, qui eum, ut idem faceret, ob Cumbriam, Northumbriam & Hundintoniam, admonerent. David respondit, se non ita pridem, una cum ipso Stephano, ac omnibus Angliæ proceribus, Mathildi, legitimæ Reginæ, sacramentum dixisse. Alterum autem ea viva, nec velle, nec debere Regem agnoscere. Hoc responso ad Stephanum relato, initium belli statim factum est: Anglis, in proximos Scotorum agros, ferro & flamma sævientibus, Scotisque damna illata pari clade rependentibus. Proximo anno, ductu Comitum Marciæ, Taichiæ, & Æneiæ, Scotorum exercitus, Angliam ingressus, ad Allertonem vicum obvias habuit Anglorum copias: quibus præerat Glocestriæ Comes. Pugnatum est acerrime. Par utrinque fuit cædes, dum acies steterunt. Fusis Anglis, multi in fuga perierunt: capti è Nobilitate plurimi. In iis, Comes ipse Glocestriæ. Hac plaga Stephanus ictus, ne captivorum propinqui abalienarentur, nullas pacis conditiones recusabat. Hæ leges fuerunt, ut Anglus captivos sine pecunia reciperet: ac jus omne, quod in Cumbriam, tanquam supremum dominum, habere se contendebat, remitteret. Sed Stephanus nihilo sanctius illic fidem coluit, quam, in regno propinquæ invadendo, prius fecerat. Nam, vix dimisso utrinque exercitu, & captivis receptis, aliquot Northumbriæ arces clam intercepit: prædis, è Scotorum agris abigendis, bellum renovavit. Scoti, collecto è proximis regionibus exercitu, cum Anglos, illo ipso victos à se anno, contemnerent, temere prælio commisso ad Tesam amnem, magna clade contemptum hostis luerunt. Coacti præterea Northumbria decedere. Ad hanc ignominiam delendam, David, quam potuit, maximo exercitu contracto, venit Rosburgum. Eo Turstadus, Eboracensium Archiepiscopus, vel (ut scribit Gulielmus Neobrigiensis) Trustinus, ab Anglo, ad pacificandum, missus. Spe concordiæ injecta, induciæ in tres menses datæ, ea lege, ut statim Northumbria Scotis redderetur. Hoc quoque promissum,

missum, quod solvendi exercitus causa, factum à Stephano erat, cum vanum fuisset, Davidque magnas prædas ex ea Northumbriæ parte, quæ Anglo parebat, abegisset, Stephanus, coactis maximis copiis, Rosburgum usque penetravit. Verum, cum rescisset, nobilitatem sibi adversari, & queri, se bello injusto, & non necessario illigari, nulla re gesta, retro in intimum regnum se recepit: ac proximo anno, sibi metuens à seditione intestina, Mathildem uxorem ad Davidem ejus avunculum misit, quæ de pace ageret. Ea interprete, factum, ut David è Novo castro, ubi se ferme continebat, Stephanus è Dunelmo in Cestriam vicum, in medio itinere positum, & ex æquo ab utroque oppido distantem, mitterent, qui de controversiis disputarent. Missi à Davide Fani Andreæ & Glascuæ, ab Stephano Cantuariæ, & Eboraci Archiepiscopi. Eo facilius inter eos convenit, quod Stephanus foris bellum, & domi seditionem metuebat: & Scoti graviter ferebant, se belli alieni omnem tempestatem excipere, Mathilde interim, cujus causa agebatur, cessante. Igitur pax, in eas leges, convenit, ut Cumbria veteri jure Davidi, Northumbria usque ad Tesam amnem (ut scribit Gulielmus Neobrigiensis Anglus) & Hundintonia Henrico, Davidis filio, maternæ videlicet hæreditatis nomine, cederet: isque Stephani eo se nomine beneficiarium fateretur. Rebus ita compositis, David in Cumbriam, Stephanus in Cantium se recepit. Hæc pax incidit in annum, à Christo nato M.C.XXXIX. quo anno Mathildis, in Angliam reversa, filium suum Henricum, qui postea regnavit inter Anglos, misit Carleolum ad Davidem magnum ejus avunculum, ut ab eo potissimum (quippe, sine controversia, omnium ætatis suæ præstantissimo) in militarem ordinem adsciscetur, quæ res, illis temporibus, cum maxima ceremonia fieri solebat. Tanta autem tum rerum perturbatio, ex domesticis discordiis, erat, ut nihil, ab intestino bello, liberum esset in Anglia, præter eam partem, quam David Rex Scotorum tenebat. Sed, ne ille solus à publica calamitate esset immunis, intra triennium filius ejus, unicus tantarum opum, & felicitatis speratus hæres, in ætatis flore decessit, liberis maribus ternis, ac totidem alterius sexus relictis, tantumque sui desiderium apud Scotos & Anglos reliquit, ut, præter publicam jacturam, unusquisque maximo privato incommodo affectus esse videretur. Tanta enim sinceritas, & moderatio animi in ea ætate erat, quæ, fere in licentiam effervescere solet, ut raros & singulares fructus, ex ea indole (si maturuisset) omnes expectarent. Acerbiorem eum luctum patri fecit tenera nepotum ætas,

CIↃ. C. XXXIX.

ætas, & ingenium Stephani inquietum, & imperii avidum: & Stephano etiam sublato, Henrici, filii Mathildis, qui in regno successurus erat, elatus animus, & in ætatis fervore, ferocia. Obversantibus igitur animo ægro tot molestarum rerum cogitationibus, cum omnes, eum dolori succubiturum, putarent, tantum superfuit ei, adversus ægritudines, fortitudinis, ut nobilium amicorum primos, ne gravius (ut par videbatur) eum casum ferret, solicitos, ad cœnam vocaret, atque ita alloqueretur, ut propior consolanti, quam dolenti videri posset: neque enim sibi, neque filio quicquam accidisse novi. Nam se, ex doctorum & sanctorum virorum sermonibus, didicisse, mundum Dei providentia regi, cui obsistere velle, non modo stultum, sed etiam impium esset. Nec ignorare se, ea lege, suum filium genitum fuisse, ut aliquando decederet: & æs alienum, quod nascendo acceperat, moriendo redderet. Id cum semper haberet in promptu, nihil nec ipsius, nec aliorum interesse, quo tempore à creditore appellaretur. Quod si mali tantum morerentur, jure quidem, in propinquorum obitu, dolendum esse. Verum, cum, bonos etiam decedere, videamus, & homini Christiano esse debeat tam persuasum, quam quod est certissimum, bonis (neque vivis, neque mortuis) quicquam mali evenire posse, quid est, cur hanc disjunctionem, à propinquis præsertim, tam brevem adeo moleste feramus, cum non tam nos reliquerint, quam ad communem patriam præcesserint: quo nos eos, etiamsi longissimum vitæ spatium transigamus, tamen brevi sequemur. Filius autem meus si hanc peregrinationem prior suscepit, ut parentes & fratres meos, homines sanctissimos, prior videret, eorumque consuetudine prior frueretur, id si moleste feremus, providendum erit, ne, potius illius invidere felicitati, quam mala nostra lugere, videamur. Vobis autem, viri optimi, cum ob alia plurima officia, tum, ob hanc erga me charitatem, & illius piam & jucundam memoriam, uterque (ut pro filio etiam spondeam) plurimum debere, profitemur. Hæc magnitudo animi in Rege, ut multum ad pristinam venerationem adjecit, ita in omnium pectoribus filii desiderium auxit, cum recordarentur, quali principe ipsi liberique sui orbati essent. David autem, ut qua poterat una, consolatione frueretur, nepotes ex filio ad se adducendos, curat: atque aulica disciplina (quæ tum erat sanctissima) educandos, & quantum humanis consiliis prospici poterat, securitati providit. Milcolumbum, qui è tribus erat natu maximus, toti Nobilitati, peculiariter vero Macduffo, Fifæ Comiti, viro potenti, & in primis prudenti, commenda-

mendavit: & per eum curavit, per universum regnum circumducendum, & pro indubitato regni successore, accipiendum. Gulielmum, natu proximum, Northumbriæ Comitem declarat: eumque, jam tum, in possessionem mittit. Tertium Davidem, Hundintonii in Anglia, & Garriochæ in Scotia, Comitem appellat. Hæc eo magis festinabat, quod, gravi morbo jam implicitus, vitæ suæ finem brevi affore, prospiciebat. Decessit autem anno, à Christo nato, M. C. L I I I, nono Cal. Junii, tanta omnium erga eum charitate, ut, non Rege, sed parente optimo cuncti viderentur orbati. Nam cum, tota vita, talis fuisset, qualem nullum, in literarum monumentis, fuisse legimus, paucis ante mortem annis, totum se ita ad emigrationem animi comparaverat, ut venerationem superioris temporis vehementer apud omnes auxerit. Ut enim superiorès Reges, omni laudis genere præstantes, belli artibus æquaverat, studiis pacis anteierat: jam, velut omissa cum aliis, de omnibus virtutis partibus, contentione, secum sibi certamen proposuit, in eoque tantum profecit, ut summo ingenio homines doctissimi, qui, boni Regis imaginem exprimere, contenderunt, talem non potuerint animo cogitare, qualem se David, toto vitæ cursu, præstitit. Regnavit annos viginti novem, menses duos, dies tres. CIↃ. C. LIII.

XCII. REX.

Davidi successor fuit, nepos ex filio, Milcolumbus, qui quanquam adhuc impubes esset, magnam tamen de se spem omnibus præbuit. Ita enim à parente & avo fuerat educatus, ut non magis corporis lineamentis, quam animi virtutibus eos reddere, videretur. Initio statim regni, sævissima fames, cum magna hominum, pecudumque strage, per totam Scotiam grassata est. Erat, per id tempus, Argatheliæ Thanus Sumerledus, cui & fortuna supra genus, & supra fortunam animus erat. Is, & Regis ætate, & calamitate præsenti, in spem regni erectus, magna manu suorum collecta, vicinas regiones invasit: & populatione late, latius etiam metu sui sparso, facinorosis sponte accurrentibus, ac bonorum nonnullis vi, se adjungere, coactis, brevi magnum confecit exercitum. Ad hujus tumultus famam, Donaldus, Milcolumbi Macbethi filius, excitus, cum res novas tentaret, prope Candidam casam in Gallovidia captus, & ad Regem missus, atque in eandem cum patre custodiam fuit inclusus: sed brevi post, placato Rege, uterque dimissus. Adversus Sumerledum, Gilchristius Angusiæ Comes cum exercitu missus, cæsis rebellibus, ipsum, profligatum cum paucis in Hiberniam fugere, coëgit. Hæc victoria, præter omnium

omnium ſpem, tam cito parta, domi tranquillitatem, foris invidiam peperit. Henricus enim Rex Angliæ, homo ambitioſus, & proferendarum finium cupidus, creſcentem Milcolumbi auctoritatem & potentiam imminuere, ſtatuerat. Sed quo minus aperte bellum faceret, obſtabat ei pactionis verecundia. Nam cum Carleoli à Rege Davide, Milcolumbi avo, militari baltheo, ut mos eſt, cingeretur, promiſerat, & (ut præter ſcriptores noſtros, Gulielmus Neobrigienſis inquit) jurejurando caverat, ſe, nec ipſum Davidem, nec poſterorum ejus quenquam aliqua parte regionum, quas tum in Anglia David tenebat, ſpoliaturum. Hac verecundia obſtrictus ut colore aliquo calumniam tegeret, primum, in re leviori, patientiam Regis Anglus experitur. Cum Joannes Epiſcopus Glaſcuenſis per Cumbriam fana dedicaret, Sacerdotes raderet, aliaque, quæ, ad Epiſcopi munus pertinere, tum credebantur, obiret, Henricus per Truſtinum Eboracenſem Archiepiſcopum, novum in eam regionem miſit Epiſcopum, quem Carleolenſem dixit. Ea injuria Joannes graviter permotus, cum nec in Rege, nec in lege ſatis præſidii videret, relicto ſuo Epiſcopatu, ſe in monaſterium Turonenſe, in Gallia abdidit: nec prius inde rediit, quam, rogatu Milcolumbi, à Pontifice Romano invitus eſt retractus, &, ad ſuos reverti, coactus. Hanc injuriam cum Scotus levius, quam ſperabatur, ferret, neque ſatis cauſæ ad bellum eſſe, exiſtimaret, Ceſtriam profectus eſt, ut, ſedatis ſuſpicionibus, diſcordiarum cauſas præcideret. Ibi, fraude Angli illectus eſt, ut in verba ejus juraret: cum, non Rex ipſe, ſed fratres ejus, qui in Anglia agros haberent, ex conventu jam olim facto, ſacramentum dicere deberent. Sed hoc callide ab Anglo, ac malitioſe excogitatum erat, qui ſemina diſcordiarum inter fratres ſpargebat: quod, proximis annis, multo apertius eſt declaratum, cum Northumbriam, Gulielmi fratris patrimonium, à Milcolumbo eblanditus eſt. Londinum enim eum acceſſivit, ut, majorum exemplo, ſe, nomine terrarum, quas in Anglia tenebat, in conventu publico beneficiarium ejus fateretur. Ille non cunctanter, eo, accepta fide publica, profectus, nulla re, cur venerat, perfecta, cogitur Henricum invitus in Galliam cum eo, quem tum ibi habebat, itineris comitatu, ſequi. Conſilium Angli eo ſpectabat, partim, ne quid à Scoto, ſe abſente, turbaretur, partim, ut hoc commento, Ludovici Regis Francorum animum ab eo averteret. Ita igitur Milcolumbus invitus, ſed metu gravioris incommodi reluctari non auſus, adverſus veterem amicum tractus, non prius ad ſuos redire permiſſus eſt, quam Anglus, bello in Gallia

parum

parum prospere gesto, domum est reversus. Milcolumbus, tum demum impetrata domum redeundi venia, cum, Nobilitate coacta, suæ peregrinationis acta exponeret, magnæ partis animos vehementer infensos reperit, quod cum inimico certo adversus veteres & certos amicos militasset, neque prospexisset, quibus artibus ab Henrico peteretur. Rex, cum se invitum, nec tamen ausum quicquam ei Regi negare, cujus in potestate erat, in Galliam tum profectum, diceret, atque ideo non desperaret, se facile Franco purgatum iri, ubi intelligeret eum circumventum, ac sine domesticis copiis propere illuc pertractum, seditionem, jamjam erupturam, in præsentia compescuit. Sed nec Henricum, in omnia intentum, fefellit, hunc tumultum magis tum cohibitum, quam popularium animos erga eum placatos. Itaque iterum Milcolumbus, ad conventum Eboracensem adesse, jubetur. Ibi, confícto crimine, accusatus, quod ejus maxime opera, res in Gallia minus prosperæ Anglis fuissent. Ideo relatum ad consilium, de adimendis ei regionibus, quas in Anglia tenebat. Ad hæc cum ille respondisset, seque abunde purgasset, omnium aures clausas invenit: quippe vel timore, vel gratia sui Regis occupatas. Ita decretum in Henrici sententiam factum. Nec hac injuria contentus, per idoneos homines, qui, Milcolumbum ultro ac volentem tot regionibus cessisse, dicerent, civium odium vehementer erga eum accendit: adeo ut domum reversum, Berthæ obsessum, pene comprehenderint. Sed, interventu seniorum, paululum ira sedata est. Cum Nobilitatem edocuisset, se non modo injuste, sed fraudulenter etiam ab Henrico. vetere patrimonio exutum, proceres ei auctores fuerunt, ut, per vim ablata, justo pioque bello repeteret. Ex hoc decreto bellum indictum, ac, non sine magnis utriusque gentis incommodis, gestum. Tandem cum Reges non procul à Carleolo, ad colloquium convenissent, post multam disceptationem, Henricus, Cumbria & Hundintonia Milcolumbo relictis, Northumbriam ademit. Anglo nullum aliud jus cupiditati suæ prætendenti, nisi quod, tantam imperii sui diminutionem pati non posset. Verum, cum neque juris reverentia, neque pacta, & conventa, neque jurisjurandi sanctitas Angli inexplebili aviditati obsisterent, homo, pusilli animi, & pacis nimis cupidus, conditionem accepit, adversa & reclamante Nobilitate Scotica, quæ negabat jus esse Regi, quicquam de finibus Regni detrahere, nisi omnibus Ordinibus consentientibus. Ex eo, Rex à suis contemni cœpit, ut neque fortitudine, nec prudentia ad moderandum imperium idoneus: neque quicquam æquè ani-

mos hominum ferociorum à tumultu cohibuit, ac major metus ab Anglo, quem fretum simplicitate Milcolumbi, & potentia transmarina, imperio totius insulæ potiundi cupidum, perspiciebant. Hic universorum erga Regem affectus fecit, ut singuli reverentiam imperii facilius abjicerent. Initium rebellandi factum est ab Angusio, seu potius Ænea Gallovidiano, homine quidem potente, sed qui spei plus tamen in Regis ignavia, quam suis viribus collocaret. Adversus hunc missus Gilchristius, tribus prœliis victum, in cœnobii Candidæ casæ asylum eum compulit. Unde cum abstrahendi jus non esset, omnium rerum inopia, ex diuturna obsidione, ad paciscendum est coactus, ipse agrorum parte est multatus, & filius obses datus. Hanc imminutionem prioris magnitudinis cum elatus animus non ferret, rasus, in cœnobium, Edimburgo propinquum, se, à conspectu & ludibrio hominum, abdidit. Nec in diversa regni parte Moravienses, homines inquieto semper ingenio, se à rebus novis continuerunt. Gildone enim, seu verius, Gildominico duce, non modo regiones omnes circumcirca depopulati sunt, sed fœciales, ad se missos, barbarica crudelitate interfecerunt. Adversus hos quoque missus Gilchristius, majore quidem cum exercitu, sed dispare fortuna. Virtus enim adversarii, quæ aliis terrori esse solet, homines scelestos, &, quid commeruissent, gnaros, desperare de salute, coëgit. Igitur dum student, ne inulti cadant, hoste profligato, superiores evadunt. Milcolumbus, ubi cladem suorum rescivit, suppleto exercitu veteri, in Moraviam duxit. Ad Spæi fluminis ostium Moravienses, etsi Regis copias auctas, & suas è superiore prælio imminutas non ignorarent, tamen loco freti, & parta nuper victoria feroces, eventum expectare constituerunt. Pugnatum est magna cum pertinacia, nec minore cæde. Neque enim prius cesserunt, quam, fessis Regiis, miles è subsidiis recens successit. Tum vero, inclinata semel acie, non amplius pugna, sed cædes fuit. Nulli ætati aut conditioni furor militaris pepercit. Hoc prælio, veteres Moraviani pene ad internecionem sunt redacti: quæ pœna, utcunque crudelis, tamen videri potest, non immerentibus accidisse: gravitatemque ultionis gentis perfidiosæ adversus alios immanitas excusat. Novi coloni in cæsorum agros missi. Nec Sumerledus, inter tot tumultus sibi quiescendum, duxit. Is (ut antea dictum est) cum in Hiberniam, ex infelici prælio evasisset, ab eoque tempore, latrociniis Scotiæ littora habuisset infesta, ratus, inter tot cædes majore parte militaris ætatis consumpta, aut è fugientibus aleam dimicationis opulentam

lentam prædam, aut è congredientibus fore non difficilem victoriam, magna undique facinoroſorum manu coacta, æſtuarium Glottæ amnis navibus ingreſſus, ſiniſtra ripa exſcenſionem fecit, ac, blandiente ab initio fortuna, Renfroam uſque penetrat. Ibi, dum multum prædæ, parum incolumitati ſuorum intentus agit, à multo paucioribus circumventus, ſuos prope omnes amiſit. Ipſe vivus, ad pœnam & ludibrium, ſervatus, ad Regem perducitur. Alii, cum una cum filio in prælio cecidiſſe, ſcribunt. Hæc circiter annum M.CLXIII. geſta ſunt. Pacato ubique à tumultibus bellicis regno, conventus omnium ordinum indictus. Ibi, cum alia multa, ad ſtatum regni confirmandum, decernerentur, communi conſenſu, à Rege publice petierunt, ut, quoniam jam pridem matrimonio eſſet maturus, quippe qui viceſimum ſecundum vitæ annum excederet, de nuptiis cogitaret, & liberis creandis operam daret. Id eum & publice regno, & privatim ſuæ familiæ debere: neque præſentis modo temporis, ſed futuræ etiam tranquillitati ei animo proſpiciendum eſſe. Ad hæc ille reſpondit, ſe, ab eo uſque tempore, quo vitæ ſuæ rationem inire, & curſum ejus dirigere potuerit, continentiam ab hujuſmodi cupiditatibus Deo ſancte promiſiſſe. Quod ſuum votum ſe exiſtimare, ei non ingratum fuiſſe, qui & vires ad id præſtandum dediſſet, & hæredes, ad ſuccedendum, præparaſſet: ut nec infirmitate animi, nec neceſſitate aliqua publica, è propoſito vivendi curſu deflectere, cogeretur. Dimiſſo conſilio, cum foris pax eſſet, ad artes avitas, nempe ſacrarum ædium extructiones, & in monachos largitiones, ſeſe convertit. Qua in re, ſi vita longior ei fuiſſet, majores videbatur longe ſuperaturus. Obiit enim mortem, non multo poſt: nempe, quinto Idus decembris, anno, à Chriſto nato, M.CLXV. vitæ viceſimo quinto, regni paulo ſupra duodecimum.

CIↃ. CLXIII. CIↃ. CLXV.

XCIII. REX.

Succeſſit Milcolumbo, frater ejus, Gulielmus, qui, decimo quinto die poſt proximi Regis mortem, regnum iniit. Is nullum fere nec publicum, nec privatum negotium, quod, majoris eſſe momenti, videretur, prius attigit, quam Northumbriam ab Henrico Anglo repetiſſet. Anglus, Gulielmum Londinum venire juſſit, ut, ob Cumbriam & Northumbriam, ſe beneficiarium de more profiteretur. Id ille cum non gravate feciſſet, nec tamen à Northumbria poſcenda, deſiſteret, Henricus ambiguo reſponſo rem differebat. Nam cum Northumbria, Milcolumbo adempta, ipſi adjudicata eſſet, ſe, eam abalienare (niſi procerum

decreto) non posse. Ad proximum conventum adesset, atque ibi quod jus esset, exspectaret. Gulielmus, etsi, nihil æqui se impetraturum, sperabat, tamen ne calumniandi adversario daret occasionem, in Anglia, ad conventum usque, expectavit, & Henricum proficiscentem ad bellum Gallicum, licet invitus, tamen est secutus. Ibi cum assidua flagitatione nihil proficeret, nec Rex, brevi in Angliam rediturus, speraretur, ægre commeatu impetrato, in Scotiam est reversus. Post reditum, primum omnium regnum, latronibus castigatis, repurgavit: deinde locis idoneis arces & præsidia, ad prohibendas repentinas incursiones, imposuit: demum per Legatos, de Northumbria reddenda, Anglum admonuit: ni redderet, bellum interminatus. Anglus, Gallico bello impeditus, Northumbriæ parte, quam proavus Gulielmi tenuerat, ei cessit. Eam Scotus quidem accepit, testatus, se nihil de suo in reliquam partem jure decedere. Id cum Anglus graviter ferret, & prædam de manibus, lite non dirempta, dimissam, doleret, per incursiones in fines Scotorum, nova belli semina jaciebat: hac occasione sperans, reliqua, quæ controversa videri volebat, se facile ablaturum. Cum res, de more, per limitum præfectos repeterentur, Angli, conquesti, suos limites latrocinio Scotorum vexari, legatos, nulla, ob quam venerant, re impetrata, prope sine responso abegerunt. Scoti, ut, quod jure obtinere non poterant, vi assequerentur, exercitu confecto, in proximos Anglorum agros ferro & igne sæviunt. Angli, jam instante messe, contenti, per absentiam Regis, sua, quoad possent, tutari, nullum quidem exercitum contrahunt. Hiems vero interea, per mutuas incursiones, fuit inquieta. Æstate proxima, Gulielmus in hosticum magno cum exercitu ingressus est. Ad eum Angli, cum nullas adhuc satis firmas copias haberent conscriptas, legatos in castra mittunt. Inducias magna pecunia mercari contendunt. Id si impetrent, spem injicere conantur, omnia ex sententia conventura. Credidit fallacibus eorum promissis homo minime malus, & qui pacem, modo non iniquissimam, quamvis justo bello præferret. Angli spatium, quo ab armis cessabatur, totum in apparatu belli consumunt. Nec desinunt interim, legatis missitandis, promissa cumulare, ac pariter hostium castra speculari: in quibus cum omnia, induciarum fiducia, remissa ac neglecta cernerent, majoremque partem exercitus Regii, ad commeatus petendos, dilapsam, reversi, suis occasionem rei bene gerendæ ostendunt. Instant, ne eam è manibus elabi sinant. Igitur majore copiarum suarum parte in insidiis collocata, quadringenti fere

equites

equites expediti, de tertia vigilia iter ingressi, paucas horas ante solis ortum, Alnevicum, ubi Scotorum castra erant, adveniunt. Ibi majorem, quam speraran, bene gerendæ rei occasionem na-cti, in Regem, velut in summa pace, obequitantem, cum sexaginta plus minus equitibus impetum faciunt: ac pene, antequam discerni posset, amicine an hostes essent (acceptis enim armis & insignibus Scoticis, facile pro Scotis, fefellerunt) nono quam regnare cœperat anno, eum capiunt. Cum è castris tumultu exciti pauci, ac sparsi frustra sequerentur, nonnulli, ne Regem viderentur deseruisse, in hostem ultro incurrentes, capti fuere. Rex ad Anglum, tum in Gallia militantem, est perductus. Angli, hoc insperato successu elati, Cumbriam invadunt: sine certamine, se potituros ea, rati. Sed à Gilchristio & Rollando, Scotis ducibus, ita sunt repulsi acriter, ut, induciis factis, contenti fuerint, quamdiu Rex captivus esset, Northumbria potiri: Cumbriæ & Hundintoniæ liberam Scotis possessionem relinquere. Interea David Gulielmi frater, Hundintoniæ & Cariochæ Comes, qui tum apud Anglum militabat, accepto commeatu, rediit in Scotiam: ac, rebus pro tempore pacatis, legatos in Angliam, de fratre liberando, mittendos curavit: qui tum Falesii in Normania asservabatur. Rex, traditis Anglo quindecim obsidibus, & quatuor arcibus, Rosburgi, Bervici, Edimburgi, & Sterlini, ad Cal. Februarias permissus est, redire ad suos. Ipse cum proceribus & Episcopis evocatus ab Anglo, Eboracum, ad XVIII. Cal. Septembres, venit. Ibi cum suis omnibus, qui aderant (aderant autem principes Nobilitatis) in verba Henrici jurarunt: ac regnum Scotiæ in fidem & clientelam ejus dederunt. Has leges, utcunque duras, Scoti cupidi Regis optimi non renuerunt, ut Angli scriptores tradunt. Thomas Volsingamius Anglus, & ipse hanc deditionem non Eboraci, sed in pago Constantiensi factam, scribit. Sunt, qui tradant, conventum inter Reges, non de deditione, sed certa pecunia per pensiones danda, arcesque tantisper Anglo traditas, dum ea persolveretur. Hanc ut opinionem veriorem existimem, facit fœdus, cum Richardo Henrici filio renovatum, de quo suo loco dicam. Rex reversus, motus in Gallovidia se absente ortos, per Gilchristium intra paucos menses compescuit. Ad quartum Cal. Februarii, cum conventus Noramam ad Tuedam indictus esset, eoque Gulielmus venisset, Anglus vehementer contendere cœpit, ut omnes Episcopi Scotorum Archiepiscopum Eboracensem, pro Metropolitano, agnoscerent, instante vehementer, ut id fieret, Legato Romani Pontificis. Post lon-

gam disceptationem, responsum fuit à Scotis, paucos in præsentia suorum adesse, nec eos posse cogere absentes, ut ab se decreta confirmarent. Hanc ob causam, re in aliud tempus dilata, paulo post missis Romam Legatis, Episcopi Scoti Alexandro tertio suam causam probarunt: ac domum rediere læti, quod, ejus decreto, ab Anglorum jugo essent liberati. Non ita multo post, Gilchristius (cujus sæpe meminimus) uxorem suam eandemque Regis sororem, adulterii compertam, occidit. Ei, cum in jus ad diem dictum non affuisset, aqua & igni interdictum. Ædes dirutæ, bona in fiscum redacta. Eodem fere tempore, arx Edimburgi reddita, una pensione soluta: & ad stabiliendum firmius concordiam, lata lex, ne alter alterius hostem ad se receptaret. Hac lege Gilchristius Anglia exclusus rediit: ac, mutatis sæpe locis, ignotus inter ignotos, in omnium prope rerum summa penuria, miseram vitam transigebat. Interea Gulielmus expeditionem adornabat in Moraviam, adversus latrones Æbudenses: quorum princeps Donaldus Baan (hoc est albus) genus suum ad Reges referebat: ac nomen etiam Regis adsumpserat. Is è navibus sæpe ac diversis in locis exscendens, non modo in maritimis locis solitudines faciebat, sed à mari etiam longe remota, crescente per impunitatem audacia, populabatur. Adversus eum navibus circummissis, qui classem incenderent, Rex, terrestri itinere profectus, pene omnes ad unum interemit. In reditu, cum non procul à Bertha abesset, tribus rusticis offensis, præter pannos & illuviem, nihil rusticum præ se ferentibus, cum declinare viderentur multitudinis occursum, Rex adductos ad se diu contemplatus, institit quærere, qui mortales essent. Gilchristius senior, adorato Rege, miserabiliter de fortuna sua questus, quis esset, indicat: adeoque memoria superioris vitæ, per summam dignitatem transactæ, qui aderant, omnes commovit, ut nemo lacrymis abstinere se potuerit. Rex humo surgere jussum, in pristinum & dignitatis & amicitiæ gradum, hominem restituit. Inciderunt hæc in annum M.

cIↄ. cxc. c.xc, quo tempore Richardus, qui superiore anno patri successerat, cum expeditionem in Syriam ornaret, Regi Scotorum arces reddidit, & obsides remisit: atque eum posterosque ejus absolvit ab omnibus pactis, vel vi expressis, vel fraude obtentis, regnumque Scotiæ utendum fruendumque, eis finibus, eoque jure ei permisit, quo Milcolumbus Regesque superiores id tenuerant. Harum conditionum meminit Matthæus Parisiensis. Ille contra, ut Richardo se non ingratum ostenderet, ad bellum transmarinum proficiscenti, decies mille marcas argenti dedit,

Davidem-

Davidemque fratrem, Comitem Hundintoniæ declaratum, sequi eum in Syriam jussit. Is dum redit, classe tempestatibus disjecta, ab Ægyptiis captus, à Venetis redemptus, Constantinopoli demum ab Anglo mercatore agnitus, post quartum tandem annum in Scotiam rediit: & magna omnium, sed fratris præcipua gratulatione est receptus. Boëthius credit, ab hoc Davide, incolumi illic exposito, oppidum, quod Alectum ante vocabatur, appellatum fuisse Deidonum: Ego potius, Taodunum, composito nomine è Tao & Duno, vocatum existimo: Alecti nomen apud unum Boëthium invenio. Nec adeo multo post, Richardus, variis casibus jactatus, ex eadem peregrinatione rediit. Ad eum reducem Gulielmus cum fratre gratulatum venit, ac duo millia marcarum argenti dono attulit, vel benignitatis superioris erga se memor, vel præsentis inopiæ misertus. Nec unquam nomen Scoticum creditur Anglico fuisse conjunctius. Ibi cum Gulielmus in gravissimum incidisset morbum, rumor, de morte ejus allatus, novos in Scotia motus excitavit. Haraldus, Orcadum & Cathanesiæ Comes, Episcopo Cathanesiæ infensus, quod per eum stetisse diceret, quo minus apud Regem, quæ vellet, obtineret, eum comprehensum, oculis & lingua privavit. Rex, reversus domum, Comitis Haraldi magna ex parte copias variis congressibus delevit. Ducem, è fuga retractum, oculis orbatum, per carnificem strangulavit: totamque stirpem ejus masculam emasculandam dedit: reliquos propinquos, & scelerum administros magna pecunia multavit. Hæc à Boëthio sic narrantur, & vulgari rumore confirmantur: collisque, à testiculis nominatus, memoriam rei gestæ servat: ac mihi veriora videntur, quam quæ ab aliis traduntur. Inciderunt hæc in annum Salutis M.CXCIX. c I ↄ. c x c i x.
quo anno Regi Alexander filius est natus: &, Richardo Anglo defuncto, Joannes frater successit. Rex Scotorum in Angliam profectus est, ut sacramentum diceret, ob agros, quos in Anglia tenebat. Sed ejus adventus non fuit, initio novi regni, magis jucundus, quam discessus ingratus: quod recusaret, Anglum in expeditionem sequi, adversus Philippum Francum veterem amicum. Igitur reversus è Galliis Joannes, dum belli causas quærit, præsidium è regione Bervici ædificare cœpit. Gulielmus, frustra per legatos ea de injuria conquestus, manu collecta, quod ædificatum erat, demolitus est. Exercitus utrinque conscribuntur. Cum jam castra castris prope collata essent, per primates pax facta, his legibus, ut duæ Gulielmi filiæ duobus Joannis filiis, cum per ætatem nubiles forent, collocarentur. Dos ingens dicta.

Præsidium ne ædificaretur, cautum. Obsides in hæc dati. Reversus Gulielmus, in periculum inexpectatum incidit. Berthæ oppidi pars major, inundatione Tai amnis, noctu diruta est. Nec ab hac calamitate Regia fuit immunis, filio Regis infante, una cum nutrice & quatuordecim aliis, extincto: reliqui ægre evasere. Multi è promiscua multitudine oppressi. Rex, cum aquæ magna ex parte solum urbis obtinerent, nec ulla fere domus calamitatis esset expers, paulo infra, ad eundem amnem, novam urbem commodiore loco exstruendam curat, &, nomine non multum immutato, Perthum appellat. Hunc honorem habitum credunt Pertho, viro nobili, qui solum urbis Regi donavit. Eodem fere tempore, Rex ducem rebellium ad septentriones spectantium, Gothredum Makulliam à suis proditum cepit. Captus, cibo constanter abstinuit, metu (ut creditur) gravioris supplicii. Hoc fere ultimum operum memorabilium fuit Gulielmo, ob ipsius etiam ingravescentem ætatem, per duces gestum. Nam paulo post, LXXIV. annum agens vitæ, regni XLIX. Salutis humanæ M. CCXIV. decessit. Non multo ante mortem Gulielmi,

CIↃ. CCXIV. prope singulis annis, cum Joanne Anglo fœdera sunt renovata. Joannes enim, homo late proferendi imperii cupidus, cum haberet foris cum Gallo, domi cum Romanensibus bellum, nec certam unquam cum Vallis & Hibernis pacem, non omisit tamen libidinem invadendi Scotiam, quæ tum Regem habebat senem, & proximum ei hæredem puerum. Ob hæc, cum colloquia frequenter sereret, magis tentandi, quid impetrare posset, quam ullius rei æquæ transigendi gratia, demum res in apertam suspicionem erupit. Ac, post fœdera sæpe novata, tandem Gulielmus ad Novum castrum ad Tinam evocatus, venit. Ibi cum in morbum gravissimum incidisset, nulla re transacta, rediit. Deinde, cum, paulo ante mortem, invitatus esset Noramam ad Tuedam, nec, per valetudinem, adesse posset, rogatus, ut mitteret filium, id quoque, de consilii sententia, renuit. Fœdera, illis congressibus sancita, non libuit huc ascribere, ut quæ omnia eisdem pene verbis sunt composita: neque quicquam habent novi, præterquam quod in uno cautum est, ne Reges Scotorum, sed eorum liberi jurarent in posterum, aut se in fidem Angli dent, ob terras, quas in Anglia tenebant. Tota etiam harum rerum mentio est à scriptoribus Anglis, ob eandem, ut arbitror, caussam, prætermissa.

XCIV. REX.

Gulielmo successit Alexander, filius ex Emergada propinqua

qua Regis Anglorum, Comitis Belli-montis filia. Sedecim erat annorum, cum regnum iniit. Is, turbidis temporibus, imperium adeptus, omnia prudentius, quam pro ætate, composuit. Primum omnium, indicto conventu publico, patris, viri prudentissimi juxta ac optimi, acta omnia Ordinum decreto confirmavit. Prima ei expeditio fuit in Angliam, nulla privata cupiditate, sed ut Joannis tyrannidem compesceret, ab ordine Ecclesiastico (ut tum loquebantur) accersitus. Norama, quam obsidere cœperat, certis conditionibus relicta, interiora ingressus, Regiarum partium homines omni belli clade persequitur. Eo domum reverso, Joannes mox Scotiam invadit. Dumbarum, Hadinam, & omnem vicinam Lothianam fœda populatione vastat: & quo latius bellum spargeret, alia via reverti, statuit. Alexander, cupidus prælio decernendi, inter Pictos montes, & Escam, qua venturus dicebatur, castra posuit. Joannes, ut congressum vitaret, secundum mare ducens, Coldingamiam cœnobium cremat: Bervicum, parum munitum, capit, & incendit. Eum retro festinantem Alexander, qua potuit proximè secutus, ferro flammaque per Northumbriam grassatus, Richemondam usque pervenit. Sed, eo se in interiorem Angliam magnis itineribus recipiente, Scotus, per Vestmariam rediens, vasta omnia Carleolum usque reddidit. Urbem vi cepit, & communivit. Proximo anno, accersiti ab iis, qui Sacerdotum factioni adversus Regem favebant, Ludovicus Philippi Franci filius, ut, exauctorato Joanne, regnum acciperet, & Alexander Scotus, ut amico ferret auxilium, ea æstate, Londinum venerunt. Joannes vero & suorum studiis destitutus, & peregrinis armis petitus, magna pecunia in præsentia, & tributo perpetuo promisso, præterea jure regni in Pontificem translato, ut Reges Anglorum in posterum beneficiarii ejus essent, in gratiam rediit. Per Galonem Cardinalem, notæ rapacitatis hominem, literas Roma impetrat, quibus Scotus & Gallus, magnis minis, à populo sacrosanctæ Sedis vectigali abstinere jubeantur. Ludovicus, ob hanc rerum commutationem, in Galliam, Alexander in Scotiam redit: sed minus, quam venerat, agmine pacato. Nam, cum Angli extremum abeuntis agmen carperent, & vagos ac moratores exciperent, & Joannes Trenti fluminis pontes frangeret, vada, palis acutis infixis, occluderet, naves omnes averteret, magnum redeunti objectum videbatur impedimentum, & quod, sine certa pernicie, non posset effugere. Sed interim Joannes, à monacho Anglo accepto veneno, ad Neurgum oppidum, in ripa Trenti fluminis situm, lectica delatus, intra biduum moritur. Is

casus Alexandro iter aperuit. Tum, suorum incuria castigata, circumspectius quidem agmen egit, sed non sine magno eorum incommodo, per quos ducebat. Quicquid enim agi ferrive poterat, secum auferens, cum ingenti præda domum rediit. Galo, Legatus Romanus, cum Henricum, Joannis filium, in regno confirmasset, proceres Anglorum, grandi pecunia multatos, in gratiam recepit. Et, ut hoc damnum pari inimicorum calamitate solaretur, Ludovicum Gallum, & Alexandrum Scotum fulmine Romano, in spem prædæ, ferit. Omnibus Scotis sacris interdicit, ratus, diras suas plus apud vulgus simplex, quam Reges, valituras. Sed, pace tandem inter reges firmata, Scoti Carleolum, Angli Bervicum restituunt: finesque veteres ad Regiam crucem servari jubent. Alexander cum suis per Episcopos Anglos, quibus ea potestas commissa erat, resecratur. Hic Galo fremens, tantam sibi prædam è manibus ereptam, in Episcopos & reliquos Scotorum Sacerdotes iram vertit, tanquam suam peculiarem turbam, & nihil ad reges attinentem. Annevici eis conventum indicit. Ibi timidiores pecunia hominem placant: qui obstinatiores erant, Romam in jus vocati. Hi, obiter à multis Anglorum Episcopis & Cœnobiarchis, literis ad Pontificem, de sordibus Legati, acceptis, hominem graviter accusant: eum facem omnium malorum fuisse, dum, non publicæ utilitati, sed avaritiæ privatæ, studet: & bellum pacemque inter Principes, suo arbitrio, nundinatur. Galo, quod se non satis purgaret, multatus est à Pontifice pecunia, præda videlicet inter eos divisa. Accusatores verbis bonis onerati, pecuniæ inanes domos dimittuntur. Paucis post annis, Henricus Anglus, ætate & consilio maturior, Eboracum venit. Ibi, cum Alexandro, præsente Legato Pontificis Pandulfo, conventum est, data sorore Angli Joanna ei in matrimonium: ex qua, præmatura morte surrepta, nullos liberos suscepit. Ab eo tempore usque ad vitæ finem, pax inter Reges fuit. Ibi, coram eodem Pandulfo, Rex sanctè juravit, duas Alexandri sorores, pro loci, unde erant, dignitate, se collocaturum, uti antea pater ejus promiserat. Verum altera elocata, altera innupta domum rediit.
CIↃ. CCXX. Proximo anno, qui fuit M. CCXX. venit in Britanniam, ad pecuniam, in usum sacri belli, expiscandam, Ægidius Cardinalis. Is, cum satis opimum quæstum in utroque Regno fecisset, quod, per imposturam, ab hominibus nimium credulis exegerat, per luxuriam, in itinere profudit. Cum vacuus Romam rediisset, mentitus est, se à latronibus fuisse spoliatum. Consecutus est statim alter Legatus, sed homines, jam bis fraude Romanensium spoliati,

ſpoliati, publico decreto, eum fines ingredi, vetuerunt. Alexander cum domi vitia, per licentiam bellorum enata, tolleret, totumque regnum, jus dicendo, una cum Regina obiret: Roſſiam Gileſpicus indidem civis, vicinas regiones fœdè populabatur. Neſſum amnem tranſgreſſus, Ennerneſſum oppidum captum incendit. Recuſantes, in verba ſua jurare, crudeliter trucidabat. Adverſus eum Joannes Cuminius, Buchaniæ Comes, miſſus, latebras per devia mutantem cepit, & cum duobus filiis, capite multavit. Capita ad rei geſtæ fidem, ad Regem miſſa. Anno M. CCXXII. Cathaneſienſes, Adami Epiſcopi ſui cubiculum ingreſſi nocte, monachum, quem de more comitem habebat (nam Mulroſſenſis Abbas ante fuerat) & miniſtrum cubicularium occiderunt. Ipſum, graviter vulneratum, in culinam attractum, una cum domo cremarunt. Cauſam tantæ crudelitatis fuiſſe, aiunt, quod Epiſcopus, acerbius ſolito, decimas exigeret. Hi, diligenter conquiſiti, graviſſimo ſupplicio fuerunt affecti. Comes Cathaneſiæ, quanquam in facinore patrando non affuiſſet, ſuſpicione tamen non caruit. Poſtea vero cum ad ferias natalis Dominici, quæ Scotorum Saturnalia ſunt, clanculum ad Regem fuiſſet perductus, veniam ſuppliciter petitam impetravit. Circa hæc tempora, deceſſit Alanus Gallovidianus, Scotorum longe potentiſſimus. Decedens, tres filias reliquit, de quibus poſterius nobis erit ſermo. Thomas, filius ejus nothus, earum ætate & ſexu contempto, ſe dominum vocat: nec eo contentus, coactis ad decem hominum millia, reſiſtentes opprimit, prædas è vicinis agris, latè populabundus, agit. Tandem, miſſo à Rege exercitu, ceciderunt è rebellibus, una cum Duce, ad quinque millia. Eodem anno, Alexander cum uxore in Angliam profectus eſt, ut tumultus, adverſus Henricum orientes, quoad poſſet, ſopiret, & Nobilitatem cum eo in concordiam redigeret. Hæc dum ille curat Eboraci, uxor ejus cum Regina Angliæ Cantuariam, religionis ergo, profecta, rediens inde, ex morbo deceſſit, ac Londini ſepulta eſt. Non adeo diu poſt ejus mortem, Rex, cum liberis careret, Mariam, Ingelrami Cuciani Franci filiam accepit uxorem, anno, à Chriſto nato M. CCXXXIX. Ex ea natus eſt Alexander, qui patri ſucceſſit. Biennio proximo, anno ſcilicet M. CCXLII. cum Rex Angliam verſus properaret, ut Anglum, è Gallia reducem, inviſeret, dum Hadinæ in Lothiana ſe ludis equeſtribus oblectat, Patricii Gallovidiani Comitis Atholiæ hoſpitium, una cum ipſo, ac duobus miniſtris, arſit, late etiam in propinqua fuſo incendio. Id minime creditum eſt, fortuitum fuiſſe, propter nobiles

CIↃ. CCXXII.

CIↃ. CCXXXIX.

CIↃ. CCXLII.

biles inimicitias Patricii cum Bisetorum familia. Et quanquam Gulielmus, familiæ princeps, teste etiam Regina, probaret, se, ea nocte, qua facinus id patratum fuerat, Forfaræ fuisse, ultra sexaginta millia passuum ab Hadina: ex adverso, propinqui Patricii arguebant, ea nocte ministros & clientes ejus complures Hadinæ visos: dies Gulielmo dicitur. Ille quidem ad diem Edimburgum venit: sed, ob adversariorum potentiam (hi autem erant Cuminii) non ausus, judicio experiri, singulari certamine causam suam tueri, cupiebat. Ea vero conditio, cum non acciperetur, cum multis propinquorum exulatum in Hiberniam abiit: ac suæ gentis familiam in ea claram reliquit. Exortus est alius in Argathelia tumultus, duce Sumerledo, Sumerledi superioris filio. Sed is intra paucos dies, per Patricium Dumbarium victus, se in potestatem Regis dedit, atque ab eo veniam præteritorum accepit. Rex, non multo post, morbo correptus,
CIↃ. CCXLIX. decessit, anno ætatis LI. Regni XXXV. Salutis humanæ M. CCXLIX.

XCV. REX.

Ejus filius, Alexander tertius, eodem anno Sconæ coronatur, puer nondum annum octavum egressus. Omnium prope rerum potestas penes Cuminiorum factionem erat. Hi, cum publicum patrimonium in suam rem verterent, imbecilliores opprimerent, nobilium quosdam, suæ libidini adversos, ac liberius de statu regni loqui ausos, confictis criminibus, circumvenirent, ac bona damnatorum in fiscum redacta, ipsi à Rege (cui tum imperabant potius, quam parebant) accepta invaderent, conventu Ordinum habito, tractatum præcipue, de Anglo placando, ne, tam periculoso tempore, aliquid attentaret. Id quo facilius fieret, affinitate conjungendum esse. Hæc ratio commodior Cuminiorum inimicis visa est, ad eorum potentiam infringendam, quam, si eos aperte oppugnarent. Legati ad Anglum missi, libenter ab eo auditi, & munifice dimissi, omnibus, cur ierant, impetratis. Proximo anno,
CIↃ.CCLI. qui fuit M. CCLI. Eboraci Reges conveniunt ad IIX. Cal. Decemb. Ibi, ipso Dominici natalis die, Scotus ab Anglo in Equestrem ordinem est allectus, ac postridie, de nuptiis cum Margarita Henrici filia, conventum. Pax item renovata, quæ, quandiu vixit Henricus, firma & inviolata mansit. Quoniam vero Alexander adhuc impubes erat, ex amicorum consilio, decretum, ut soceri, velut curatoris, consilio uteretur, in rebus gravioribus. Ex hoc decreto, quidam primatum accusati, se clam subduxerunt. Rege domum reverso, accusatus Robertus, Fermelinoduni Abbas, re-

gni

gni Cancellarius, quod Alani Durovarti uxorem, Alexandri secundi notham, legitimæ prolis jure donaverit: ut hac ratione, si Rex absque liberis moreretur, ea, velut hæres, ei succederet. Cancellarius hoc metu injecto, mox ubi domum rediit, magnum sigillum proceribus reddidit. Gamelinus, qui postea Fani Andreæ fuit Episcopus, in ejus locum suffectus. Triennio fere proximo, cum, qui à consiliis Regi fuerant, singuli se prope pro Regibus gererent, ac agerent raperentque omnia, populus, in medio relictus, servilem in modum premebatur. Rex Angliæ, paterno plane erga Regem Scotorum animo, certior factus, ad Vercam, quæ arx est ad limitem Scotiæ sita, venit: eoque generum cum primoribus accersit. Ibi multa, ex ejus consilio, utiliter mutata, in iis præcipue magistratibus, quorum culpa minus tranquillæ domi res erant: multa utiliter in futurum statuta. Rex, cum uxore, ac præsidio Anglico, qui domum deducerent, reversus, Edimburgi in arce continere se decreverat. Eam tenebat Valterus Cuminius, Taichiæ Comes, ob immutationem status publici ab Anglo factam, alienior. Tamen per Patricium Dumbarium, Anglicis auxiliis fretum, arcem coactus est dedere. Major pars Nobilitatis, & Ecclesiastici ordinis, quorum potentia novis statutis erat imminuta, offensior, ea calumniabantur, quasi jugum Anglicum, & servitutis initium. Eoque contumacia eorum processit, ut, in jus vocati, ut rationem rerum, superioribus annis à se gestarum, redderent, imperium contemnerent. Qui prius rerum turbandarum principes, iidem nunc, non parendi, auctores fuerunt. Hi fere Cuminiorum principes, Valterus Taichiæ, Alexander Buchaniæ, Joannes Atholiæ, Gulielmus Marriæ Comites, aliique ejusdem sectæ, non obscuri homines. Hi non ausi, ad causam dicendam, venire, quippe multarum in tenues, ac Regem etiam injuriarum sibi conscii, periculum audacia discutere, decreverunt. Explorato enim, Regem, paucis comitatum, negligenter, ut in pace, ad Kinrossum agere, manu clientium subito collecta, eum dormientem opprimunt, ac Sterlinum ducunt: ac, tanquam non per vim irrupissent, sed jure fuissent electi, veteres ministros expellunt, novos assumunt, omniaque, pro sua libidine, gerunt. Ac jam verterat terror in consultores priores. Sed hunc motum sedavit Valteri Cuminii mors, ab uxore Angla, ut creditum est, veneno extincti. Auxit suspicionem, quod cum à multis nobilibus ambiretur, ea amatori suo, Joanni Russello, juveni Anglo, nupsit. Ipsa, veneficii accusata, & in carcerem conjecta, salutem pecunia redemit. Russellus cum uxore, literis à Pontifice impetratis,

tratis, actionem damni dati adversariis coram Legato Pontificis, intendit. Ea res sine exitu fuit, quod, veteri privilegio, Scoti negabant, se posse, ad causam dicendam, extra regnum evocari. Rex suæ potestatis factus, Cuminiis, suppliciter petentibus, veniam dedit, tanquam, per Valteri mortem, omnium scelere expiato. Sunt, qui profuisse eis credunt, præter amplitudinem familiæ, etiam ab hoste externo in rebus turbatis metum. Sed id bellum, tardius omnium opinione, geri cœptum est. Nam anno
CIↃ. CCLXIII. à Christo nato, M. CCLXIII. ad Cal. Augusti, Acho, Rex Norvegiæ, cum centum sexaginta navibus ad Aeram, oppidum Coilæ maritimum, applicuit: ac viginti millia militum exposuit. Causa belli prætendebatur, quod majoribus suis à Macbetho aliquot insulæ promissæ nondum essent traditæ. Bota videlicet, & Arania, & utraque Cumbra, quæ nunquam inter Æbudas adnumeratæ fuerant. Sed quærenti bellum satis erat, eas esse insulas. Duas maximas earum direptas, captis arcibus, antequam obviam iri posset, Acho in suam potestatem redegerat. Hoc successu elatus, in Cunigamiam proximam continentem, ex adverso Botæ descendit, eam in partem, quam Largas vocant. Ibi duplici infortunio, eodem fere momento, perculsus fuit. Primum, cum Alexandro Stuarto, ejus, qui ex ea familia primus in Scotia Regnum gessit, proavo congressus, à multitudine Scotorum prope circumventus, trepidè ad naves refugit. Deinde, navibus fœdissima tempestate vexatis, cum paucis, qui superfuerunt, ægre ad Orcadas delatus est. Desiderata in eo prælio fuerunt, de Norvegis, ad sedecim millia, de Scotis quinque. Sunt, qui, Regem Alexandrum in hoc affuisse conflictu, tradant. Verum & apud hos quoque Alexandri Stuarti honorifica fit mentio. Acho, mœrore amissi exercitus, ac propinqui sui juvenis fortissimi, cujus nomen non traditur, morte confectus, diem obiit. Ejus filius Magnus, qui nuper advenerat, res magis, quam ratus erat, desperatas conspicatus, præsertim cum auxilia domo, ante ver, non speraret, ac præterea Insulanorum animos cernens alienatos, & à Scotis, quorum fiducia pater ejus bellum susceperat, destitutum se intelligens, animum facile ad pacem flexit: neque magis prælium adversum, quam ab Insulanis metus, adolescentis ferociam infregerat. Nam jam Alexander, navibus circummissis, Mannam insulam, inter Scotiam & Hiberniam, medio fere cursu sitam, recuperaverat, ea lege, ut insulæ Regulus, quoties opus esset, decem naves longas ad Regem mitteret: Rex vero eum, ab hoste externo, defenderet. Hanc inclinationem animorum cum reliquæ insulæ secuturæ viderentur,

Magnus

us de pace legatos misit: quam cum Alexander, nisi rece-
Ebudis recusaret, tandem pacificatoribus ultro citroque
neantibus, convenit, ut Æbudas Scotus teneret: in præsentia,
or millia marcarum argenti, in singulos autem annos cen-
narcas numeraret. Præterea, ut Margarita Alexandri filia,
or annorum puella, cum per ætatem commodum esset, Han-
noMagni filio nuberet. Circa hæc tempora, cum civili bello
Anglorum distineretur, missa sunt ad eum quinque Scoto-
millia, ducibus Roberto Brussio, & Alexandro Cuminio.
Joannem scriptores Angli vocant. Eorum maxima pars in
o cæsa fuit. Cuminius una cum Rege Anglo, & filio, multis-
rócerum, qui pro Rege steterant, captus. Regem etiam Sco-
n sollicitum habuit domi Sacerdotum & Monachorum ar-
tia, qui, à superioribus Regibus ditati, diuturna pace lascivi-
perant: ac Nobilitati, quam opibus anteibant, omnibus in
antecellere, aut saltem æquari velle. Id juventus indignum
cum asperius eos acciperet, querelæ ad Regem sunt delatæ.
ille, sive quia injurias non tantas esse credebat, quantas eas
dotes videri volebant, sive quia haud immeritis credebat il-
cum non magni faceret, continuo cum omnibus illi, præter-
Regibus, sacris interdixissent minabundi Romam ire insti-
. Sed Rex memor, quantas in Anglia Thomas Beckethus,
tionis Ecclesiasticæ signifer, turbas nuper dedisset, profectu-
rope de itinere revocavit: nec eorum avaritiæ modo, sed
arrogantiæ Nobilitatem satisfacere coëgit. Plurimum ve-
eos placandos, profecit Ecclesiasticorum patrocinium ad-
Romanensium avaritiam, à Rege susceptum. Nam, paulo
Ottobonus, Romani Pontificis legatus, in Angliam vene-
civiles discordias sedaret. Sed cum id, cur venerat, perficere
osset, omissa cura publica, ad privatum se quæstum conver-
concilium Ecclesiasticum Anglis indixit, evocatis ad id,
rum Legatis. Interim, à singulis Parœciis per totam Sco-
uatuor argenti marcas, à Cathedralibus ecclesiis sex in
um suæ procurationis exigere, tentavit. Vix hæc Collatio
est, cum allatum est, alium Legatum ad Scotos jam in
m appulisse, prætextu pecuniæ, ad Bellum sacrum, colli-
: ac præter Indulgentias, aliaque pecuniæ cogendæ aucu-
Episcopis, Cœnobiarchis, & Parochis singulis (ut ab iis,
roprie Pontificiæ ditionis putabat) decimam omnium
tuum partem exprimere decreverat: ut Eduardus, & Ed-
s, filii Regis Angliæ, comitatiores ad bellum Syriacum
profi-

proficiſcerentur. Scoti cum eam Collationem gravem & iniquam putarent, eo tum id eis erat moleſtius, quod Angli viderentur, confeſſionem exprimere velle, Scotiam ſui juris eſſe: accedebat & ille timor, ne Legatus pecuniam, in bellum collatam, per nequitiam (quod ante paucos annos factum meminerant) diſperderet. Quare, eum fines ſuos ingredi, vetant. Seſe enim, abſque ejus operâ, pecuniam, in expeditionem Syriacam, coacturos, & militem eo miſſuros. Et milites quidem, ducibus Carictæ & Atholiæ Comitibus, primæ nobilitatis hominibus, ad Ludovicum Regem Gallorum miſerunt: ad Pontificem vero, ne omnino ſpretus videretur, millè marcas argenti. Proximo anno, mortuo Rege Anglorum Henrico, ſucceſſit Eduardus primus, cui coronando affuit Alexander cum uxore, quæ, reverſa, brevi poſt mortua eſt. Ac, non longo interjecto tempore, prope continuatis funeribus, deceſſerunt, David Regis filius, ac deinde Alexander, jam uxore accepta Comitis Flandriæ filia. Item Margarita quoque, Regis filia, quæ, ex Hangonano Rege Norvegiæ, filiam reliquit. Alexander, uxore & omnibus liberis, intra paucos annos, orbatus, Joletam, filiam Comitis Druidum, conjugem accepit: & intra annum vertentem, ipſe ab equo lapſo excuſſus, fractis cervicibus, interiit, non procul à Kingorno, anno Salutis noſtræ M.CCLXXXV. XIV. Cal. April. Vixit annos XLV. Regnavit XXXVII. Deſiderium ſui reliquit, quantum nullus unquam Regum Scotorum: non tam quod omnibus corporis & animi virtutibus præditus, deceſſiſſet, quam quod homines jam tum animis proſpiciebant, quantæ calamitates in univerſum regnum, ex ejus morte, eſſent redundaturæ. Leges ſaluberrimas, ab eo conditas, hominum negligentia, & temporis longinquitas antiquavit. Utiliter ab eo inſtituta magis fama celebrantur, quam conſuetudine uſurpantur. Diviſo regno in quatuor partes, ſingulis prope annis totum obibat, ac, ternos fere menſes, in ſingulis morabatur, ad jus dicendum, & pauperum querimonias audiendas. Hoc toto ſpatio, etiam tenuiſſimis ad eum aditus erat. Quoties juridicos conventus adiret, præfectus eorum cum lecta manu præſto advenientem excipere jubebat, & abeuntem ad limitem ſuæ juriſdictionis, deducere. Ibi à proximo præfecto excipiebatur. Hac ratione aſſequebatur, ut totam Nobilitatem noſceret, & ab omnibus noſcitaretur, nec populum, qua ibat, turba aulicorum (quæ vere & rapax & imperioſa eſt) gravaretur. Magiſtratibus imperabat, ut otioſos, qui nec artem ſcirent, nec patrimonium haberent, ſevere compeſcerent; quod, omnium ſcelerum ac flagitiorum

rum ex ocio, velut fonte, primordia dimanare, existimaret. Comitatus equestris modum, qui sequeretur nobiles, ad certum numerum redegit: quod equorum multitudinem, quorum in bello nullus esset usus, annonæ gravem arbitraretur. Cum, vel navigandi inscitia, vel temere se mari committentium avaritia, multa fierent naufragia, &, ad hæc accedente piratarum violentia, mercatorum ordo prope ad inopiam redactus esset, quæstus causa suos navigare, vetuit. Id institutum cum prope annum durasset, ac multorum sermonibus, tanquam publice noxium, reprehenderetur, tandem, peregrinarum mercium brevi tanta vis invecta est, ut non solum rerum copia, sed precii vilitas memoriam superiorum temporum superaret. Verum ut hic quoque mercatorum ordini consuleretur, vetuit, quenquam à peregrinis invecta emere, præter mercatores. Ceteros autem, quod cuique usui esset, ab illis redimere.

LIBER OCTAVUS.

ALEXANDRO, cum tota stirpe (præter unam ex filia neptem) extincto, conventus Ordinum Sconam indicitur, in quo de novo Rege creando, & statu regni interim componendo, ageretur. Eo cum frequens Nobilitas venisset, primum omnium sex creant, qui summæ rerum præessent: regionibus ita divisis, ut Duncanus Macduffus Fifæ, Joannes Cuminius Buchaniæ Comites, Gulielmus Fraserius Fani Andreæ Archiepiscopus partem Regni, quæ ad septentriones pertinet, regerent: meridiem spectantibus præessent Robertus, Glascuensis Episcopus, alter item Joannes Cuminius, & Joannes Stuartus. Limes, in medio, Fortha amnis esset. Eduardus Anglorum Rex, gnarus, suæ sororis neptem, Regis Norvegiæ filiam, unam ex Alexandri posteris esse superstitem, eandemque regni Scotorum legitimam hæredem, legatos, ad eam deposcendam filio suo uxorem, in Scotiam misit. Hi, cum in conventu publico multa, de utilitate publica, quæ hoc matrimonium esset secutura, disseruissent, Scotorum animos ab ea affinitate non alienos invenerunt. Erat enim Eduardus vir magni animi, magnæque potentiæ: majoris etiam cupidus: ejusque virtus, patre vivo, in bello sacro, & mortuo, in subigenda Vallia, enituerat. Neque, Scotorum nomen unquam Anglo conjunctius fuisse, meminerant, quam sub po-

ſtremis Regibus. Nec odia vetuſta, unquam commodius aboleri poſſe, videbantur, quam ſi uterque populus, honeſtis & æquis conditionibus, in unum coiret. Igitur, facile de matrimonio eſt conſenſum. Adjectæ tantum, utraque parte approbante, conditiones, ut Scoti tantiſper ſuis legibus & magiſtratibus uterentur, donec, ex eo matrimonio, liberi naſcerentur, qui regni potentes eſſent. Quod ſi forte nulli procrearentur, aut nati, ante legitimam regno ætatem, decederent, tum regnum Scotorum ad proxime è Regia ſtirpe propinquos tranſiret. Rebus ita compoſitis, legati in Norvegiam miſſi Michaël, aut, ut alii habent, David Vemius, & Michaël Scotus, Equites Fifani illuſtres, & ſummæ prudentiæ apud ſuos, illis temporibus, habiti. Hi, quod Margarita (id enim nomen erat puellæ) ante adventum eorum, diem obierat, mœſti, re infecta, domum redierunt. Ex ejus autem puellæ immatura morte, orta de regno eſt controverſia, quæ Angliam vehementer concuſſit, Scotorum pene nomen delevit. Competitores enim extiterunt, homines ſumma potentia, Joannes Balliolus, & Robertus Bruſſius: è quibus Balliolus in Gallia, Bruſſius in Anglia, uterque in Scotia magnas poſſeſſiones, multas propinquitates habebant. Sed antequam controverſias eorum attingam, quo magis omnia ſint perſpicua, pauca ſupra repetam. Scotorum tribus proximis Regibus, Gulielmo, Alexandris item ſecundo & tertio, cum tota ſobole extinctis, ſupererant, qui regnum jure peterent, Davidis Comitis Hundintoniæ aut Venantoduni, poſteri. Fuerat autem David Gulielmi Regis frater, Alexandri autem tertii magnus patruus. Is, accepta in Anglia uxore Mathilde, Comitis Ceſtriæ filia, tres ex ea genuit filias. Earum natu maxima, Margarita Alano Gallovidiano, homini inter Scotos præpotenti, nupſit. Secunda, Roberto Bruſſio, cognomento Nobili, Anglo genere, & opibus claro, fuerat collocata. Tertiam accepit Henricus Haſtingus, item Anglus, cujus poſteri Comitatum Venantoduni adhuc, magna cum laude tenent. Sed eo (quod à Regni petitione ſe abſtinuit) omiſſo, de Ballioli, & Bruſſii genere, majoribus, & cauſa orationem proſequamur. Gulielmo in Scotia rerum potiente, Ferguſius, Gallovidiæ Regulus, duos reliquit filios, Gilbertum, & Ethredum. Gulielmus, ut diſcordiarum inter fratres ſemina tolleret, paternam hæreditatem æquis portionibus diviſit. Eam æquationem Gilbertus, qui major natu erat, indigne ferens, fratrem, ut æmulum, & Regem, ut parum æquum, juxta oderat. Itaque Rege ab Anglis capto, liberatus metu legum, odium, diu recondi-

conditum, in utrunque exprompsit. Fratrem enim cum nec opinantem cepisset, erutis oculis, & lingua exsecta (simplice morte non contentus) graviter & diu cruciatum extinxit: & ipse ad Anglorum partes se adjunxit, prædasque ex agris finitimis, velut ex hostico, agens, in cives suos omni clade belli sæviebat. Ac nisi Ethredi filius Rollandus, collecta ad se popularium, qui in fide Regis perstiterant, manu, ei restitisset, regiones propinquas vel omnibus bonis spoliasset, vel in suas partes traxisset. Rollandus enim, juvenis acer, summis animi corporisque viribus, & patrui impetus retundebat, & cum Anglis (dum vel populantes reprimit, vel agros eorum ipse populatur) semper fortiter, sæpe etiam feliciter conflixit. Rege tandem ad suos reverso, Gilbertus, deprecantibus amicis, venia donatur, promissa, ob damna data, pecunia, ac datis in id vadibus. Sed Gilberto paucis post diebus mortuo, qui, sub eo, sanguini & prædæ assueverant, cum se in Regis Angliæ fidem tradidissent, seu ingenii inconstantia, seu metu pœnæ, ex conscientia ante factorum, stimulati, arma resumpsere, ducibus Gilpatricio, Henrico Kennedo, & Samuele, qui antea Gilberto flagitiorum auctores & administri fuerant. Adversus eos Rollandus cum exercitu missus, gravi prælio facto, principes eorum, magnamque promiscuæ plebis multitudinem occidit. Qui ex eo conflictu supererant, ad quendam Gilcolumbum fugerunt, prædonum ducem, qui late populando Lothianam pervagatus, multos nobilium ac ditiorum afflixerat: quosdam etiam occiderat. Inde in Gallovidiam profectus, Gilberti causam, ab aliis pro desperata relictam, suscepit. Nec ejus tantum agros sibi vendicavit; sed pro Gallovidiæ totius domino se gerebat. Tandem, inito cum Rollando conflictu, ad Cal. Octob. tertio fere, post Gilberti partes profligatas, mense, cum maxima parte suorum cecidit, paucis è Rollandi exercitu desideratis, & in iis, fratre ipsius juvene strenuo. Anglus cladem eorum (ut qui, superiore anno, in fidem ejus se dedidissent) moleste ferens, Carleolum usque cum exercitu progressus est. Ibi ad eum, Gulielmi Regis opera sibi placatum Rollandus venit: &, inimicorum calumniis refutatis, ac demonstrato, quam nihil temere, nihil injuste adversus inimicum suum, atque etiam publicum gessisset, à Rege honorificè est dimissus. Gulielmus, illinc domum reversus, memor & perpetuæ patris ejus Ethredi constantiæ, & rerum ab ipso, pro causa publica, gestarum, totam ei Gallovidiam dedit. Gilberti etiam filium, utcunque de se meritum, Caricta donavit, Gulielmus Neobrigiensis, Anglus, hæc in annum

CIↃ. CCXXIII. M. CCXXIII. Rollandus uxorem duxerat, ſororem Gulielmi Morvillii, qui Comes ſtabuli in Scotia erat, quo ſine liberis defuncto, Rollandus hæreditarium eum magiſtratum accepit. Ei filius fuit Alanus, qui, ob ſtrenuam operam Joanni Anglo in Hibernia navatam, opulentiſſima accepit prædia: quo nomine, permittente Gulielmo Scoto, Regis Anglorum beneficiarium ſe profeſſus, in verba ejus juravit. Duxit uxorem Alanus, Margaritam, primogenitam Davidis Hundintonii. Ex ea tres filias ſuſcepit: quarum maximam, Dornagillam, collocavit Joanni Balliolo, qui Scotorum (aliquot annos) Rex fuit. Robertus vero Bruſſius, qui Iſabellam, ſecundam Davidis filiam, duxerat, qui Carictæ Comes eſt dictus, hanc ob cauſam, quam dicam. Martha, Carictæ Comes, jam nubilis, ac patris, qui in bello ſacro deceſſerat, unica hæres, cum forte, inter venandum, conſpexiſſet Robertum Bruſſium omnium æqualium adoleſcentium longe formoſiſſimum, eum in arcem ſuam propinquam benigne invitat, ac, renuentem, prope invitum ducit. Ibi, cum ætas, forma, genus, mores facile mutuum amorem conciliaſſent, paucis conſciis, matrimonio copulantur. Id cum Rex, cui jus erat puellæ collocandæ, reſciſſet, licet utrique graviter ſuccenſeret, tamen, per amicos poſtea fuit placatus. Ex hoc matrimonio genitus eſt Robertus Bruſſius, qui poſterius Regnum apud Scotos geſſit. Igitur hæc præfati abunde, ad rem præſentem, & competitores veniamus. Hi autem erant, Dornagilla, Davidis Hundintonii ex majore filia neptis, & ex minore, Robertus Bruſſius, Carictæ Comes, ejuſdem Davidis pronepos. Pro Dornagilla, faciebat mos patrius, quo, qui gradu propior eſt, jure potior habetur. Pro Roberto, ſexus, quod, in pari propinquitatis gradu, mares fœminis præferantur. Itaque negabat, æquum eſſe, ut, vivo nepote, neptis in avita bona ſuccederet. Et quanquam in privatorum popularium hæreditatibus cernendis, interim aliter fiat, in eis tamen bonis, quæ feudi (ut vocant) nomine tenentur, ac regnorum ſucceſſionibus, contrarium jus eſſe. Jactabatur exemplum recens, in controverſia, de Ducatu Burgundiæ: quem, qui petebat, Comes Nivernenſis, licet haberet uxorem, Ducis proximi ex filio natu maximo neptem, tamen filio Ducis minori fratris adjudicata fuit hæreditas. Robertus igitur contendebat, ſe Joanni Balliolo gradu priorem, nempe nepotem pronepote: Dornagillæ autem, cum qua in gradu erat æquali, præferendum, quippe marem fœminæ. Hanc controverſiam proceres domi non poterant dijudicare: quod, ob

partium

partium potentiam, totum regnum in duas factiones discesserat. Balliolus enim, per matrem, totam Gallovidiam (regionem amplissimam) tenebat. Cuminiam familiam, secundum Reges potentissimam, affinitate sibi junctam habebat, per Joannem Cuminium, cui Maria, Dornagillæ soror, nupserat. Robertus, qui in Anglia Clevelandiam, in Scotia Annandiam & Gariocham, & per filium, Carictæ Comitem (qui post regnavit) multis claris familiis subnixus erat, populo maxime suo utebatur. Igitur cum, ob has maxime causas, controversia domi finiri non posset, nec si maxime ex æquo & bono pronunciaretur, ulla tanta in Scotia esset potentia, quæ partes cogere posset, ut judicato starent, prope omnium voluntate, consensum est, ut, Eduardo judice, res decideretur. Neque quisquam de fide ejus dubitabat: ut qui ex eo patre natus esset, quem superior Scotorum Rex fuisset expertus, & socerum amantissimum, & tutorem æquissimum. Contra vero, Anglus benevolentiæ Scotorum, erga se, recens & illustre testimonium habebat: cum ei tám facile, de matrimonio Reginæ suæ, consenserunt. Igitur Eduardus, cum primum Bervicum venit, eo Rectores Scotiæ & Ordinum Legatos, per literas evocat, protestatus, se eos, non tanquam subditos ad dominum, aut magistratum legitimum, sed amicos, ad arbitrum ab ipsis electum, accersisse. Primum omnium, jusjurandum à competitoribus exegit, se decreto staturos. Deinde, ab Ordinum Principibus & Legatis, se ei, quem ipse juratus Regem daret, parituros; ac, super ea re, publicum omnium Ordinum diploma, singulorum sigillis appensis, sibi dari poposcit. Deinde è singulorum Ordinum prudentioribus, selegit duodecim Scotos, ac totidem Anglos eis adjunxit: à quibus etiam jusjurandum exegit, de eo, quod æquum ac verum crederent, judicando. Hæc palam, in speciem, honesta, & popularia facta. Illud secreto, & inter paucos agitabatur, quomodo Scotiam suæ ditionis faceret. Id cum facile existimaretur, Regno in duas factiones diviso, tamen, quo res esset expeditior, & fraus occultior, præter Brussium & Balliolum, octo alios competitores excitavit: ut è majore numero facilius esset, unum, aut etiam plures in suas partes traducere. Ac, ne tanta res temere acta videretur, consultatio eis est proposita, qui in Gallia pietate, prudentia, & Juris scientia tum primi habebantur. Neque dubitabat (ut est id genus hominum nunquam inter se satis concors) aliquod se responsum, quod in rem suam faceret, relaturum. Et competitores quidem novi, cum nihil in causa suscepta firmitatis viderent,

 sponte

ſponte à petendo deſtiterunt. Juris peritis vero ab Anglo, qui totius negotii apud eos auctor & moderator erat, falſa ſpecies in hunc modum eſt propoſita. Rex quidam, nec coronari, nec inungi ſolitus, ſed in ſede quadam à ſuis collocari, ac Rex denunciari, neque tamen ita libere Rex, ut non in clientela ſit Regis alterius, cujus ſe beneficiarium fateatur, ſine liberis deceſſit. Duo propinqui, è Sempronio magno Regis defuncti patruo prognati, hæreditatem petunt, Titius videlicet, ex majore Sempronii filia, pronepos, Sejus, ex minore filia nepos: uter, in hæreditate impartibili adeunda, alteri præferendus? Hac conſultatione his fere verbis propoſita, prope omnes reſponderunt: Si qua lex, vel conſuetudo, ea de re, in regno, quod petitur, eſſet, ei ſtandum, ſin minus, verum eſſe conſuetudinem ſequi ejus, in cujus clientela ſunt: quod, in feudis dijudicandis, conſuetudo deſcendat, non autem aſcendat: hoc eſt, conſuetudo ſuperioris inferiori pro lege habenda eſt, non contra. Longum eſſet, omnium ſententias ſigillatim referre: ſed, ut paucis colligam, prope univerſi, de jure litigantium, incerta & controverſa reſponderunt: poteſtatem vero judicandi ſummam, juxta falſam ſpeciem propoſitam, Eduardo tribuerunt. Ita, re magis implicata & involuta, quam prius erat, anno proximo convenitur ad Noramam. Ibi Eduardus, per homines idoneos, leniter Scotorum animos pertentat, num ſponte in ditionem ejus vellent concedere: quod, ab eorum majoribus ſæpe factum fuiſſe, contendebat. Id cum conſtanter omnes abnuerent, competitoribus Regni, quos ipſe excitaverat, convocatis, promiſſis ingentibus, ab eis exprimit, ut ipſi in verba ejus jurent: ceteris perſuadet, ut conventus Bervicum, in locum magis idoneum, transferatur. Ibi viginti quatuor judices illos ſelectos, in Templum ſine arbitris incluſos, de controverſia cognoſcere jubet: vetito interea, ne quiſquam ad eos propius accedat. Cum lentius res procederet, ipſe ſolus identidem ingrediebatur, & alios atque alios compellando, cum comperiſſet, pluribus videri, jure priorem eſſe Balliolum, gratia & factione inferiorem, Bruſſio prius convento, quem, quod jure eſſet inferior, facilius ſuis rationibus aſſenſurum putabat, Regnum ei Scotorum pollicetur, ſi ſe in Regum Anglorum clientela, eorumque ditioni ſubditum, profiteri vellet. Ad hæc cum Bruſſius ingenue reſpondiſſet, ſe non ita cupidum regnandi, ut, ea de cauſa, libertatem à majoribus relictam imminueret, ſtatim eo dimiſſo, Balliolum acciri jubet. Is regni, quam famæ honeſtæ, avidior, conditionem oblatam libenter arripuit,

XCVI. REX.

Ita, post sex annos, ac novem menses, à morte Alexandri, Joannes Balliolus Rex Scotorum est declaratus. Scoti quidem ceteri, tranquillitatis publicæ cupidi, Joannem, Sconam de more ductum, coronarunt, ac universi, præter Brussium, in verba ejus jurarunt. Ille, ab Anglo Rex pronunciatus, à suis receptus, jam de regno securus, ut promissi fidem exolveret, ad Eduardum, qui tum in Novo castro ad Tinam agebat, venit, atque in verba ejus juravit. Idem quoque fecerunt, qui è proceribus eum secuti erant, non ausi, adversus duos Reges procul domo reniti. Id autem reliqua nobilitas ubi rescivit, factum quidem molestissime tulit: sed, infirmitatis suæ conscia, iram dissimulabat. Eam ut declararent, non adeo diu post, se obtulit occasio, Macduffo, Comite Fifano (qui, tempore interregni, fuerat è sex gubernatoribus) ab Abernethiis (quæ familia tum in Scotia florebat opibus, & auctoritate) cæso, ac fratre Comitis ab eisdem in jus, ad conventum Ordinum, tracto, Rex secundum Abernethios pronunciavit. Macduffus, agro, de quo lis erat, abjudicato, Regem, tum sibi ratus iniquiorem, ut ante, fratris interfecti non satis acrem vindicem, Anglum appellat: apud eum, in jus, Balliolum vocat. Causa Londinum delata, forte Balliolus Eduardo Anglo, in conventu Ordinum, assidebat: qui cum citatus, per procuratorem respondere vellet, ipse coactus est surgere: & è loco inferiori causam dicere. Hanc contumeliam, tum liberius agere non ausus, tacitus tulit. Sed, cum primum se inde expedire potuit, ingentem irarum molem animo volvens, domum rediit: in eaque cogitatione totus erat, quomodo suorum animos reconciliaret, & Anglum offenderet. Hæc meditanti commodum intervenit, inter Francos & Anglos, novum dissidium, quod in bellum statim erupit. Itaque ad conventum, in Scotia indictum, aderant ab utroque Rege legati: Galli, ut cum Rege novo vetus fœdus renovarent, Angli, ut ex recenti deditione, ad bellum susceptum, auxilia acciperent. Utraque legatione ad publicum concilium relata, proceres, ad rebellionem proni, Gallos æquam, Anglos iniquam rem petere, judicarunt. Fœdus enim cum Gallis, consensu universorum, ante quingentos annos factum, & propter æquitatem & utilitatem, in hunc usque diem, perpetuo tenore, servatum fuisse. Deditionem hanc recentem, à Rege invito, expressam: quam etsi volens fecisset, ea tamen non teneri vel Regem vel Regnum: ut quæ à Principe solo facta esset, non convocatis Ordinibus: quibus inconsultis, aut adversantibus, nihil, quod ad to-

tius Regni statum attineret, Regi agere liceat. Decretum igitur fit, ut Legati in Galliam mittantur, ad fœdus antiquum renovandum: & Eduardo Balliolo, Joannis filio, Regii generis uxorem deposcendam. Altera item in Angliam Legatio missa, quæ declaret, Regem Scotorum, quod per vim, ac nullo jure deditionem sui ac Regni Anglo fecisset, eam revocare: ac renunciare amicitiam, cum ob has causas, tum ob innumeras injurias, sibi ac suis factas: ac se in pristinam libertatem vendicare. Hanc renunciationem cum nemo, paulo illustrior, auderet ad hominem, natura præferocem, &, fortunæ indulgentia, prope sui immemorem, deferre, Monachus quidam, aut, ut alii scribunt, Abbas Abrebrothii per literas detulit: qui, innumeris contumeliis affectus, ægre incolumis ad suos rediit, magis contemptu sui, quam reverentia Legationis, tutus. Interea Anglus, qui aliquot mensium inducias cum Gallo pactus erat, sperans, ante exitum earum, Scotum imparatum posse opprimi, classem, in expeditionem Gallicam paratam, in Scotiam mittit: quæ prohiberet, ne commeatus Bervicum (quod audierat, valido præsidio firmatum) inveheretur. Cum hac, in ostio fluminis, Scoti congressi, octodecim naves expugnant, reliquas in fugam vertunt. Eduardi ferox animus, hoc damno, vehementius ad vindictam est irritatus. Balliolum semel atque iterum, in jus, ad se vocat. Ipse, magno exercitu coacto, ad Novum castrum ad Tinam venit. Ibi, edicto proposito, Joannem rursus, ut, de criminibus objectis, se purget, in jus vocat. Verum, cum nec ille, nec quisquam, ejus nomine, ad diem convenisset, consilio ad vires adjecto, Brussium ad se accersit. Regnum ei pollicetur, si, in Balliolo exigendo, fidelem operam navet. Ad quam rem perficiendam, nec labore, nec impensis opus esse. Tantum ad amicos det literas, ut, aut Regem deserant, aut in prælio cessent. Ipse, magnis itineribus, Bervicum contendit. In eo oppugnando, cum nihil proficeret, quod oppidum valido præsidio teneretur, simulato discessu, velut expugnatione desperata, per Scotos quosdam, Brussianarum partium, spargendos rumores curat, Balliolum cum magnis copiis jam propinquum esse. Ad eum honorifice excipiendum, cum illustrissimus quisque properarent, urbeque sese, promiscue, pedites equitesque projecissent, eques, ab Eduardo immissus, obvios partim proculcat, partim à suis excludit: & occupata porta proxima, urbem ingreditur. Secutus Rex cum peditum copiis, miserabilem omnis generis cædem edit. Occisa feruntur Scotorum, supra septem millia: flos Lothianæ & Fifanæ Nobilitatis. Cum nihil minus, ab

initio,

initio, mihi fuisset propositum, quam ut, à continente rerum explicatione, diverticula quærerem, non potui mihi temperare, quin Richardi Graftonii, qui nuper historiam rerum Anglicarum edidit, effrenem maledicendi libidinem ostenderem: ut, qui hæc legent, hinc expendant, quantum ei scriptori fidei sit habendum. Ait enim, ab Hectore Boëthio scriptum, libro quartodecimo, capite secundo, tantum ibi sanguinis fusum, ut rivi ejus, per urbem decurrentes, molam aquariam per biduum circumagere possent. Primum, Boëthius librum in capita non divisit: deinde, quod iste asseverat, apud eum omninò scriptum non est: sed, homine indocto, & impudenter mendace omisso, ad Eduardum redeamus: qui, abundante multitudine, partem exercitus, ad obsidendum Dumbarum, misit. Ipse, paucos post dies, arcem Bervici, auxilium nusquam sperantem, per deditionem accepit. Deinde, junctis ad Dumbarum omnibus copiis, cum Scotorum exercitu, qui, ad solvendum obsidionem, venerat, magno prælio conflixit. Victoria ad Anglos inclinante, principes Nobilitatis in arcem confugerunt: arx quoque sive Richardi Suardi præfecti perfidia, sive, commeatu non sufficiente multitudini in arcto conclusæ, dedita, in omnes captivos crudeliter sævitum. Sunt, qui tantæ calamitatis causam in Robertum Brussium seniorem rejiciant: quod, amicis ejus in prælio cessantibus, reliquis timor sit injectus. Nostri præterea constanter tradunt, quod cum ab Eduardo Brussius (operæ ibi navatæ precium) sibi promissum regnum Scotorum peteret. Anglum Gallicè, quo sermone libenter utebatur, respondisse: Nihil aliud scilicet est, quod agamus, quam, ut vobis regna paremus? Dumbaro, ac nonnullis aliis arcibus, prope fines Anglorum, captis, secuta est deditio Edimburgi & Sterlini. Ibi Anglus, Fortham transgressus, iter Forfaram intendit, ubi tum se Balliolus continebat. Cum, nullo resistente, ad Montem rosarum venisset, suadente Joanne Cuminio Strabogiano, ad Eduardum venit: ac se Regnumque ei dedidit. Eo in Angliam navibus misso, Bervicum Anglus reversus, gravi edicto Scotorum proceres eo accersivit, qui venerunt, in verba ejus jurare, coacti. Gulielmus Duglassius, vir clarus genere & factis, cum obstinate recusaret, in carcerem conjectus: ibi, post aliquot annos, decessit. Ita, rebus ex sententia gestis, Joanne Varreno Surriæ Comite Prorege, & Hugone Cressingamio Proquæstore post se relicto, Londinum rediit. Ibi Joannem Balliolum in custodiam tradidit, post quartum, quam regnum inierat, annum. Sed is paulo post,

deprecante Pontifice Romano, ac ſpondente, nihil eum in Scotia moturum, in Galliam eſt remiſſus, Eduardo filio obſide retento. Anglus, omnibus rebus, ad bellum Gallicum (quod, propter Scotorum tumultus, diſtulerat) paratis, cum magnis copiis trajecit. Scoti, per ejus abſentiam, in ſpem libertatis erecti, duodecim eligunt, qui ſummæ rerum præeſſent. Ex horum communi ſententia, Joannes Cuminius, Buchaniæ Comes, cum manu ſatis valida, in Angliam miſſus, Anglis, qui in Scotia per præſidia ſparſi erant, ſe non auſis commovere, libere Northumbriam & Cumbriam populatur: Carleolum fruſtra obſedit. Hæc expeditio etſi Scotorum animos nonnihil erexit, & Anglorum injurias inhibuit, tamen parum, ad ſummam belli, ea profectum eſt, omnibus locis munitioribus ab hoſtium præſidiis inſeſſis. Verum, cum Nobilitati nec virium, nec animi ſatis videretur, ad majora capeſſenda, repente exortus eſt Gulielmus Vallas, homo nobili & antiqua familia, ſed in re tenui natus, & educatus, ac nullis prope opibus fretus: qui tamen, non modo ſupra omnium expectationem, ſed etiam, ſupra fidem, res eo bello geſſit. Is enim, cum magna vi corporis atque animi eſſet, adhuc adoleſcens, nobilem juvenem Anglum, ſuperbè ſibi inſultantem, occidit. Ob id facinus, profugus domo, & latitans, fugæ locum ſubinde mutando, annos aliquot tranſegit. Hac vitæ conſuetudine, corpus, adverſus omnes fortunæ injurias, duravit, & animum, ſæpe ſubeundis periculis, ad majora audenda, confirmavit. Tandem, cum ejus vitæ erraticæ tæderet, & aliquid vel cum periculo tentandum cenſeret, manu hominum collecta, quos par fortuna ei conciliaverat, non modo ſingulos excipiebat, ſed plures ſæpe cum paucioribus aggreſſus, variis ſubinde in locis deprehenſos trucidabat. Hæc cum pari celeritate & audacia gereret, nec unquam opportunum ſe hoſti præberet, brevi fama ſui utranque pariter gentem implevit. Igitur, concurrentibus ad eum paſſim, quos vel cauſæ ſimiles, vel non diſſimilis amor patriæ conciverat, intra paucos menſes, non contemnendum exercitum confecit. Ab hac tumultuaria turba, proceribus, vel metu, vel ignavia, ſegnius omnia gerentibus, Vallas Prorex appellatur: &, tanquam Ballioli Legatus, omnia pro legitimo magiſtratu imperat. Id nomen ille, nulla ambitione, aut imperandi cupiditate, ſed tantum civium ſuorum miſericordia & caritate ſuſcepit. Hac manu primum vim apertam expertus Lanurci, conventus ejus præfectum, clarum genere, Anglum occidit. Multas deinde arces, aut parum munitas, aut præ-

ſidiis

ſidiis non ſatis firmatas, aut negligentius cuſtoditas, cepit, & evertit: quibus, levioris operæ expeditionibus, ita militum animos confirmavit, ut nullum, ejus ductu, periculum defugerent: ut cujus nec audaciæ conſilium, nec conſilio unquam eventus deeſſet. Harum rerum fama cum late ſpargeretur, atque, hominum favore aucta, plerunque majora vero perferret, quicunque vel rem Scoticam ſalvam vellent, vel ſuæ timerent, ad eum confluentibus, inſtandum fortunæ ratus, quas Angli trans Fortham arces tenebant, etſi ſatis validas, & metu nominis ejus munitas, brevi tamen in ſuam poteſtatem redegit. Taodunanam, Forfarenſem, Brechinenſem, ac Montis roſarum arces captas diruit, Dunotrium inopinato eventu oppreſſum, præſidio munivit, Abredoniam, metu ſui adventus, ab hoſte direptam, & adhuc ardentem, ingreſſo, quo minus arcem oppugnaret, rumor, de adveniente exercitu Anglorum, obſtitit: quod, eos ad Fortham opperiri, conſtituerat: prælii enim aleam, niſi ſuis locis, ſubire nolebat. Eduardus in Galliam (uti dictum eſt) diſcedens, cum omnia Scotiæ loca munita Anglicis præſidiis obtineret, multoſque haberet Scotos ſibi fidos, patriæ infidos, principes Scoticæ Nobilitatis, quos, aliquid auſuros, ſuſpicabatur, in intimam Angliam, uſque ad ſuum reditum, relegavit. In his Joannem Cuminium, Badenacæ Regulum, & Alanum Loganum, hominem manu & conſilio promptum. Rebus in hunc modum conſtitutis, nihil minus, quam novos in Scotia motus formidans, exercitum omnem abduxit. Tum vero, fama rerum à Valla geſtarum permotus, majore manu opus eſſe ratus, ad eum comprimendum, nec tamen, Rege dignam expeditionem eſſe, ducens, quippe, adverſus latronem vagum (ita enim hoſtem Angli vocabant) ſcribit ad Henricum Percium, Northumbriæ Regulum: item, ad Gulielmum Latimerum, ut, copiis celeriter è propinquis locis confectis, Creſſingamio, qui in Scotia reſtiterat, ſe conjungant: ac Scotos rebelles compeſcerent. Thomas Volſingamius Comitem Varemiæ huic expeditioni præficit. Vallas autem, qui tum Cupri Fifenſis arcem obſidebat, ne exercitus, quem, in adventum Anglorum intentus, auxerat, interea ocioſus eſſet, hoſtibus jam propius accedentibus, recta Sterlinum ducit. Fortha amnis, nuſquam ferme vadoſus, illic (quanquam & minoribus amnibus receptis, & maris æſtu reciproco auctus) ponte ligneo tranſiri poterat. Ibi, Creſſingamio cum parte majore exercitus tranſmiſſo, pons, ſive (ut noſtri prædicant) architecti opera, qui non multo ante, compagines trabium ita laxa-

verat, ut majorem vim non posset sustinere, sive tot peditum, equitum, machinarumque pondere, arte nulla adhibita, fractus, Anglorum iter interrupit. Scoti transpositos, nondum explicatis ordinibus, aggressi, cæso duce, reliquos in flumen retro agunt, tanta cum cæde, ut prope omnes, vel ab hoste interempti, vel aquis absorpti, perierint. Vallas ab hac pugna, ad arces oppugnandas, reversus, adeo brevi belli fortunam circumegit, ut neminem Anglici generis, præter captivos, in Scotia reliquerit. Hæc victoria, in qua è Scotis nemo illustrior præter Andream Moravium, cujus filius aliquot post annos pro Rege rem Scoticam administravit, periit, ad Id. Sept. anni M. CCXCVII.
CIↃ. CCXCVII. parta est. Sunt, qui, Vallam non ab arcis Cuprensis, sed Taodunanæ oppugnatione revocatum, eodemque post prælium rediisse, tradant: in quibus, est Joannes Major, & aliquot Cœnobiorum libri. Hanc stragem ex agrorum incultu consecuta est fames, & famem pestis, unde major, quam è bello, clades timebatur. Vallas, ut huic malo, quoad posset, mederetur, omnem militarem ætatem, ad diem adesse jussam, secum in Angliam duxit: ratus est, corpora laboribus agitata salubriora fore, & per hiemem in hostico vivendo, commeatibus domesticis parci, & militem, omnium rerum inopem, aliquem belli fructum, ex opulenta regione, & diuturna pace florente, sensurum. Ibi nemine congredi auso, à Calendis Novembribus, usque ad Cal. Febr. cum suos & hostium fructibus refecisset, & spoliis ditasset, parta ingenti gloria, domum rediit. Hæc expeditio, ut Vallæ famam & auctoritatem auxit ad populum, ita nobiliorum invidiam mirum in modum adversus eum intendit. Ejus enim laudes ipsis exprobrare videbantur, vel ignaviam, si non auderent, vel perfidiam, si nollent viri summa nobilitate & opibus, attentare, quod homo tenuis, omnibus fortunæ præsidiis destitutus, non magis fortiter susceperit quam graviter perfecerit. Anglus quoque, rem esse ratus majorem, quam ut ea per præfectos defungi posset, ipse rebus, pro tempore compositis in Gallia, domum rediit: & maximo exercitu, sed repentino delectu (nam veteranos è transmarinis provinciis non deduxit) & è tyronibus fere conflato, Scotiam versus pergit, cum latronum incomposita manu rem sibi futuram ratus. Verum cum in Stammoriæ planicie quingenti fere passus inter acies instructas interessent, conspecto Vallæ exercitu, disciplinam, ordinem, & confidentiam hostium admiratus, adversus veteranum ducem, & militem omnibus malis induratum (etsi multo majores copias ipse haberet) tamen non ausus fortunæ

fortunæ rem committere, conversis signis, sensim gradum retulit. Vallas quoque, metu insidiarum, abeuntem sequi non ausus, suos in acie continuit. Hac victoria de potentissimo Rege, sine sanguine, relata, inimici, multo acrius eum adorti, curarunt rumores disseminandos, Vallam jam aperte tyrannidem affectare. Id vero primoribus indignum videri, ac præcipue Brussio & Cuminiis, Regiæ stirpis hominibus: nam, si serviendum esset, honestiorem, sub Rege maximo & potentissimo, fore servitutem, quam sub homine novo, cujus dominatus non minus ipsis turpis, quam periculosus esset futurus. Itaque statuunt, omni ratione Vallæ auctoritatem labefactare. Hic animorum habitus cum Eduardum non lateret, magno ex Anglis & Scotis, qui in fide ei data permanserant, comparato exercitu, æstate proxima, ad Varium sacellum venit: qui vicus in ipsis valli Severi vestigiis est inædificatus, paulo plus sex millia passuum à Sterlino distat. Nec procul inde Scotorum exercitus consedit, satis quidem validus (erant enim ad triginta millia) si duces inter se concordes fuissent. Duces autem erant, Joannes Cuminius, Joannes Stuartus, & Gulielmus Vallas: priores genere & opibus, postremus, rerum gestarum gloria, longe Scotorum florentissimus. Cum in procinctu jam starent tres acies, accessit ad pristinam invidiam nova contentio, quis primam aciem in hostem duceret. Ac, nemine alteri cedente contentionem Angli diremerunt, qui, instructi sub signis, magno gradu ad eos adventabant. Cuminius, non tentata pugna, cum suis discessit. Stuartus, à fronte, à tergo circumventus, cum omnibus eum secutis occiditur. Vallas, cum à fronte acriter premeretur, & Brussius, circumito colle, à tergo immineret, ordinibus, quoad in tali rerum statu poterat, non perturbatis, retro trans Carrontem amnem abiit. Ibi objecto flumine, cum & se tueretur, & sparsos è fuga recolligeret, Brussio colloquium petenti non abnuit. Cum soli sine arbitris, qua flumen angustiore alveo præaltis ripis cogitur, ex adverso constitissent, tum Brussius prior, mirari se, ait, quid Vallæ in mentem venerit, ut, plebeculæ incerto favore ablatus, contra Regem ejus ætatis potentissimum, maximis etiam Scotorum auxiliis subnixum, sese periculis assidue objiciat: idque, nullo tantis laboribus operæ precio proposito, neque enim, si Eduardum vincat, Scotos unquam ei regnum permissuros: neque, si ipse vincatur, ullum superesse perfugium, nisi in misericordia inimici. Cui Vallas: Ego nunquam, inquit, istum laboris mei finem mihi proposui, ut regnum mihi pararem, quod

nec

nec mea fortuna capit, nec animus cupit: ſed cum cives meos, veſtra (ad quos regnum jure ſpectat) ignavia, rectoribus deſtitutos, viderem, hoſti immaniſſimo, non in ſervitutem, ſed lanienam objectos, eorum vicem ſum miſeratus, & cauſam à vobis deſertam, ſuſcepi: quorum libertatem, fortunas, & incolumitatem non prius deſeram, quam vita me deſerat. Vos, quibus potior eſt turpis cum ſecuritate ſervitus, quam honeſta cum periculo libertas, iſtam, quam magni æſtimatis, fortunam amplectamini. Ego in patria, ſæpe defenſa, liber & libens moriar: nec me prius ejus caritas, quam vita relinquet. Ita ſoluto colloquio, uterque ad ſuos rediit. Hoc prælium incidit, in undecimum Calend. Aug. in quo ceciderunt, è Scotis ſupra decem millia: in his è proceribus clariſſimi, Joannes Stuartus, Macduffus Fifæ Comes, & ex acie Vallæ, Joannes Gramus, ſecundum ipſum Vallam, Scotorum longe fortiſſimus habitus. Ex Anglis Frerus Breangius, in re militari apud ſuos magni nominis. Poſt infelicem pugnam, Vallas cum Perthum veniſſet, dimiſit exercitum: atque invidiæ, cui ſe imparem ſentiebat, ceſſit: neque poſt eum diem, pro imperio quicquam geſſit. Anglos tamen, cum amicorum cohorte, quæ, abdicato magiſtratus nomine, ſemper ei adhæſit, quoties rei bene gerendæ ſe offerebat occaſio, ſemper infeſtus premebat. Eduardus poſt agrum, trans Fortham Perthum uſque, omni clade belli vaſtatum (receptis in fidem, qui metu præſentis nihil movere audebant) exercitum reduxit. E Scotis, qui patriæ libertati ſtudebant, poſt hoſtis diſceſſum, paulum recreati, Joannem Cuminium juniorem faciunt Proregem. Is, de conſilii ſententia, ad Philippum Valeſium, Galliarum Regem, legatos miſit, qui cum eo agerent, ut per ſororem, quæ tum Eduardo erat deſponſata, ſaltem inducias obtineant. Ejus opera, in ſeptem menſes impetratæ: nec tamen bona fide ſervatæ. Nam legatos, ad Bonifacium octavum miſſos, Angli retinuerunt, atque in carcerem conjecerunt. Scoti interea, qui, nec tyrannidem Anglorum ferre, nec immanem Eduardi animum ſuppliciis exſatiare, nec pacem æquam impetrare poterant, obſtinatis animis, ad ultimam dimicationem, citra ſpem veniæ, ſe comparant. Primum, omnes Eduardi præfectos, qui Anglicæ nationis erant, ex omnibus urbibus & arcibus exigunt. Scotos Anglicæ factionis, quacunque vi poſſunt, affligunt. Hic ſtatus rerum cum prope biennium duraſſet, Eduardus Radulfum Confraium, cum magnis copiis, ad prædones (ita enim eos vocabat) domandos, & reliquias belli conficiendas, miſit. Hi, nemine obvio, latè

prædas

prædas agentes, ad Rossinum usque (locus is Lothianæ est, quinque fere millia passuum ab Edimburgo distans) trifariam, ut latius popularentur, divisi, castra posuerunt. Joannes Cuminius, adjuncto sibi Joanne Fraserio, Tuediæ longe potentissimo, collectis ad octo millia hominum, ad hostem ducit, ut, vel ab effusa populatione cohiberent, vel, si qua rei bene gerendæ occasio se obtulisset, fortunæ non deessent. Occasio major, quam sperabatur, est oblata. Nam cum Angli nihil minus, quam hostis toties victi, tot malis fracti, adventum expectarent, ac solutius, quam in hostico conveniebat, se gererent, prima eorum castra, subito adventu Scotorum, sunt oppressa, magna cæde facta: qui evaserunt, in proxima castra tumultum pertulere. Ibi, ad arma, trepide clamatum, &, pro se quisque, alius alium hortari, ad opem suis ferendam. Sed, cum serum auxilium esse sensissent, ad vindictam se comparant. Atrox, ut inter feroces victoria, & cupiditate ultionis incensos, fit conflictus, tandem, fusis fugatisque Anglis, victoria quidem, nec incruenta tamen, cessit Scotis. Interea tertia acies, quæ longius tetenderat, adveniens, trepidationem Scotis injecit. Plerique enim vulnerati, ac major pars, duplicis pugnæ laboribus fatigati, videbant, in certamine manifestum periculum, in fuga certum exitium sibi imminere. Tandem, ducum jussu, cæsis captivis, ne, omnibus in hostem intentis, à tergo insurgerent, ministros suos cæsorum spoliis armant, & majoris exercitus speciem hostibus præbent. Prælio inito, acriter utrinque certatur. Cum aliquandiu anceps pugna fuisset, Scoti, adhortationibus ducum, duplicisque victoriæ memoria revocata, viribus resumptis, tanto impetu incurrunt in hostem, ut Angli, turbatis ordinibus, terga verterent. Pugnatum est ad Rossinum, sexto Calendas Martias, millesimi CIↃ. trecentesimi secundi anni. Hæc victoria tribus exercitibus eo- CCC. II. dem die, ab uno victis, quanto fuit clarior, tanto acrius Eduardus, ad ignominiam delendam, & finem tandem aliquando diuturno bello imponendum, animum intendit. Igitur exercitum, quantum nunquam antea, conscribit, ac terra marique Scotiam late armis pervagatus est, ad extremos usque Rossiæ fines, nemine armato, se tantis copiis objicere, auso. Solus Vallas cum suis, nunc à fronte, nunc à tergo, aut lateribus incurrendo temere prægressos, aut moratores, aut si qui, cupiditate prædæ, longius à suis discedebant, excipiebat: neque, quenquam longius à signis progredi, sinebat. Hunc Anglus magnis pollicitationibus frustra ad se sæpe traducere est conatus. Sed una

una ejus ad omnes erat oratio, se vitam quam patriæ debebat, ei devovisse: cui si aliam opem afferre non posset, piis, erga eam, conatibus immoriturum. Restabant aliquot arces, Anglis nondum deditæ: Urcharta, in Moravia, vi capta, omnibus qui inerant, ad unum extinctis: ceteræ metu se dediderunt. His rebus gestis, Anglus cum Eduardo filio, quem Perthi reliquerat, se conjunxit: ac Sterlinum, tribus mensibus obsessum, dedentibus sese, ob omnium rerum penuriam, præsidiariis, ac tantum vitam & libertatem pactis, cepit. Nihilominus, Gulielmus Olivarius, qui arci præfectus erat, adversus pacta & conventa retentus est: & Londinum, in custodiam, missus. Tota Scotia recepta, conventus Ordinum ad Fanum Andreæ ab Eduardo est habitus: ubi omnes in ejus fidem, metu coacti, præter unum Vallam, jurarunt. Is metuens, ne, Anglo sibi infestissimo, à Nobilitate (non satis æqua) proderetur, cum paucis ad antiquas latebras secessit. Eduardus, Præfectis & Magistratibus per totam Scotiam ordinatis, se in Angliam recepit: quo in discessu, singularem sui odii, in omne nomen Scoticum, significationem reliquit. Non contentus enim, sustulisse omnes, qui, res novas moliri posse, videbantur, adjecit animum, ad omnem (si fieri posset) gentis memoriam abolendam. Leges enim veteres delevit: ritus Ecclesiasticos ad Anglicam consuetudinem traduxit: historias, fœdera, monumentaque vetusta, sive à Romanis relicta, sive à Scotis erecta, destruenda curavit: libros omnes, literarumque doctores in Angliam transtulit: lapidem marmoreum rudem, in quo fatum regni contineri, vulgo persuasum erat, Londinum misit: neque quidquam omnino reliquit, quod, spiritus generosos, aut sui memoria, ad pristinæ fortunæ recordationem excitare, aut ad veram animi magnitudinem erudire & excolere posset. Ita, non solum viribus, sed etiam animis (ut rebatur) fractis, & in servilem humilitatem dejectis, perpetuam sibi illinc pacem spondebat. Reliquit autem Odomarum Valentinum, pro Rege, qui omnium novarum rerum molimina, si qua emergerent, in ortu ipso extingueret. Verum bellum ei novum, unde minime rebatur, est exortum. Erant apud Eduardum Regem, Scotici generis viri inter primos clari, Robertus Brussius, filius ejus, qui cum Balliolo de regno contenderat, & Joannes Cumminius, à colore faciei, Ruber dictus, Joannis Ballioli, proximi Scotorum Regis, consobrinus. Hos Eduardus, sæpenumero seorsum conventos, vana regni spe diu frustratus erat: atque ita opera eorum, in Scotia perdomanda, usus. Patefacta tandem ludifica-

dificatione, nihil magis uterque expetebat, quam occasionem, qua Regis erga se perfidiam ulcisceretur. Sed, ut æmuli, mutua suspicione continebantur, ne consilia communicarent. Tandem Cuminius cum ea, quæ gererentur, Brussio ingrata esse comperisset, ab initio malorum omnium exorsus apud eum patriæ calamitatem vehementer deploravit: &, in perfidiam Regis Angli multum invectus, sese in primis ac Brussium graviter incusavit, quorum auxilio & labore, sui cives in eas miserias incidissent. Ex hoc sermonis initio longius progressi, cum uterque alteri, de silentio, fidem dedissent, demum inter eos ita convenit, ut Brussius regnum obtineret, cedente ei Cuminio jus suum: Cuminius vero Brussii agros, quos in Scotia amplissimos & fructuosissimos habebat, teneret: secundusque ei honor, post Regem haberetur. Hæc cum inter eos jurata, scripta, & consignata fuissent, Brussius, in oportunitatem rerum novandarum intentus, relictis in Scotia uxore & fratribus, in aulam Anglicam proficiscitur. Post ejus discessum, Cuminius, sive pœnitentia prioris consilii, sive quod, fraude tollere de medio Brussium æmulum, statuisset, atque hac via, faciliorem sibi ad regnum aditum parare, secreta consilia dicitur Eduardo prodidisse: atque, ad fidem faciendam, conventum, ab utroque signatum, ad eum misisse. Brussio dies dicitur, ut perduellionis reo. Ipse ab aula vetitus discedere, appositi etiam custodes occulti, ac jussi, dicta factaque ejus speculari. Cunctatio Regis, in crimine manifesto, eo spectabat, ut, ante rumorem sumpti de eo supplicii, fratres ejus comprehendi possent. Brussius interea, per Comitem Gomeriæ, avitum amicum, certior de repentino periculo factus: qui non ausus, fugæ consilium literis committere, Brussii exemplo monitus, ad eum calcaria inaurata, nummosque aliquot aureos misit, tanquam superiore hæc die mutuo ab eo accepisset. Robertus, ut in periculis homines sunt sagaciores, non ignarus, quid eo munere significaretur, fabrum de nocte accersit, trium equorum soleas inversas ac præposteras equis affigere jubet, ne vestigia, velut abeuntium, per nivem fugam proderent. Ipse, eadem nocte, duobus comitibus assumptis, iter ingreditur, ac, multum hominibus equisque fatigatis, septimo demum die ad arcem suam, quæ sita est ad lacum Mabanum, venit. Ibi Davidem fratrem, & Robertum Flaminium nactus, eis adjunctis, ac vix fugæ causa indicata, in tabellarium incidit, qui literas à Cuminio ad Anglum ferebat: in quibus scriptum erat, ut Robertus quam primum tolleretur: periculum enim in mora esse, ne

quid homo, nobilis & gratiosus, pari consilio atque audacia, novæ turbæ excitaret. Perfidia Cuminii his etiam indiciis comperta, Robertus ira inflammatus, Drumfrisium, ubi inimicum esse compererat, recta pergit: ac Joannem in templo fratrum Franciscanorum nactus, prolatis literis, coarguit: ac impudenter suas esse negantem, impatiens iræ, pugione in ventrem adacto, jacentem pro mortuo reliquit. Cum equum esset conscensurus, Jacobus Lindesius ac Rogerius à Cella, Patricii, alter propinquus, alter vetus amicus, è vultu animi perturbatione intellecta, causam sciscitantur. Qua ille breviter explicata, cum subjecisset se putare, Cuminium esse mortuum: Quid, inquit Lindesius? Tu ergo rem tam arduam in incerto reliquisti? &, cum dicto, ædem ingressus, non illum modo, sed & Robertum Cumi-
CIↃ. nium, opem propinquo ferre conantem, conficit. Hæc cædes
CCCV. facta est, anno millesimo, trecentesimo quinto, ad quartum Idus Februarii. Eodem prope tempore Vallas à Joanne Mentheto familiari suo, per Anglos pecunia corrupto, in agro Glascuensi, ubi tum latebat, captus, & Londinum missus, Eduardi jussu, fœde laniatus interiit, membra, ad aliorum terrorem, in locis celebrioribus Angliæ & Scotiæ suspensa. Hunc finem vitæ habuit vir, sui temporis longe præstantissimus, in suscipiendis periculis animi magnitudine, in rebus gerendis, fortitudine & consilio, clarissimis veterum ducibus facile comparandus, charitate in patriam nemini secundus, qui servientibus ceteris, solus liber, neque præmiis adduci, neque metu cogi potuit, ut causam publicam, semel susceptam, desereret: cujus mors eo miserabilior est visa, quod, ab hoste invictus, à quibus minime debuit, fuit proditus.

XCVII. REX.

Brussius tantum moratus, dum à Pontifice Romano veniam cædis, in æde sacra factæ, obtineret, proximo mense Aprili, anno
CIↃ. millesimo trecentesimo sexto, Sconam profectus, Rex corona-
CCCVI. tur. Primum gnarus, quam potente cum hoste res sibi esset, copias, undecunque potest, comparat. Sed, cum totam gentem Cuminiam, cujus familiæ potentiam nulla unquam ante, neque postea in Scotia æquavit, haberet inimicam, multorum præterea animos offendisset, propter operam superioribus temporibus Anglo navatam, maxima autem pars, metu potentiæ Anglorum, conquiesceret, ad Methuanum tamen cum paucis fortunam tentare ausus, ab Odomaro, Eduardi præfecto, vincitur: eo minore cum cæde, quod Brussiani, suæ infirmitatis conscii,

inito statim certamine, integri fugerunt, ad XIII. Cal. Aug. Nec adeo diu post, cum in Atholiam venisset, ac illinc in Argatheliam tenderet, patefacto Cuminiis ejus consilio, in loco, qui Dalree vocatur, hoc est ager Regius, ex itinere prælium inire coactus, paucis amissis, reliquis, quo cuique commodum erat, dilabentibus, pari ac prius eventu est usus. Post id tempus, cum uno & altero fere comite tutiorem se, in ea fortuna, paucitate ratus, per loca deserta vagus, prope ferinam vitam egit, nec, si rursus fortunam tentare vellet, ulla virium spes usquam erat: Vulgo enim, ex hac duplice offensione, cetera augurante, ab omnibus destituitur. Duo soli, ex veteribus amicis, constanti erga eum fide perstiterunt, Milcolumbus Levinius, Leviniæ Comes, & Gilbertus Hajus. Angli, ejus miseriis nondum satiati, mittunt in omnes Regni partes, qui propinquos ejus comprehendant: omnes præterea exulum uxores & liberos, jubent, ante certum diem, regno excedere: uxor ipsius Roberti, à Gulielmo Comite Rossio capta, in Angliam mittitur. Nigellus ejus frater, Kildrumiæ arce per præfectum Anglis prodita, cum uxore & liberis in hostium manus venit. Thomas quoque, & Alexander itidem, ejus fratres, dum à Gallovidia Carictam petunt, ad lacum Rianum (qui Ptolemæo est sinus Rerigonius) comprehensi, in Angliamque missi. Hi tres, alius alibi, capite multantur, ceteri Brussianarum partium passim conquisiti: ipsi cæsi: bona direpta. Rex ipse, cum uno plerunque comite, interim solus, per loca maxime inculta, pererrabat: atque, in dies & horas, latibula commutabat. Et cum, ne sic quidem, sibi tutus, à civium perfidia & hostium crudelitate, videretur, in Ebudas, ad veterem quendam amicum, transmisit. Ibi cum aliquot menses latuisset, quia nusquam comparebat, perisse creditus, quæri desiit. Hæc fama ut, ad securitatem, erat ei non inutilis, ita, si diutius durasset, amicis omnem recuperandi regni spem, ademptura videbatur. Aliquid igitur movendum ratus, modicis ab amico, ubi latebat, copiis acceptis, in Carictam navigat. Ibi arcem, sui quidem patrimonii, sed à valido Anglorum præsidio insessam, inopinato adventu opprimit: & Anglis ad unum occisis, ne ab hostium copiis intercluderetur, transmisso Glottæ æstuario, Ennernessium arcem munitam, ad Nessum flumen in tumulo satis edito sitam, longe diversa regione, negligentius custoditam, pari felicitate capit. Harum rerum fama divulgata, magnum animorum motum per totam Scotiam fecit. Præter enim veteres amicos, qui passim è suis latebris ad eum accurrebant, multos

etiam novos ei conciliavit Anglorum superbia, qui, postquam extinctum arbitrati fuerant, magis avare & crudeliter imperarunt, quam antea. Igitur auctus non pœnitendis copiis militum optimi generis (ut quos, vel induraverant labores, vel desperatio, ad ultima audenda, impulerat) omnes ubique arces, per Scotiæ regionem in septentriones procurrentem, ut quamque capiebat, diruit: partim, ne suas copias dividendo infirmiores redderet: partim, ne hostes ullum receptum tutum illic haberent. Cum, passim obvia vincendo, in interiorem partem Regni penetraret, Joannes Cuminius, Buchaniæ Comes, certior factus, eum ad saltum, per quem Esca fluvius in plana Merniæ delabitur, pervenisse, cum subitario exercitu Scotorum & Anglorum, omnibus, qui militari essent ætate, ad arma convocatis, ad Glenescam (ita loco nomen est) eum assequitur. Brussius, loci angustias suorum paucitati commodas, ratus, paratus ad dimicandum, hostem expectabat. Cuminius, acie in longitudinem explicata, terrore multitudinis Brussium perculsum iri arbitrabatur. Verum, ubi eum videt, suis se locis tenere, conscius imbecillitatis suorum, nec ausus in locum paulo iniquiorem aciem erigere, de induciis, per quas de pace ageretur, misso præcone, prior egit. Eas Cuminius cum obtinuisset, omissa mentione pacis, quibuscunque potest rationibus, copias auget: nec Scotis, quos secum habebat (multorum favore in Robertum inclinato) confisus, supplementum ab Anglis petit. Interea Brussius quoque, ut contemptum sui demeret Anglis, & amicorum animos erigeret, semper hostium copiis inhærens, nunc hac, nunc illac carpere, & infirmiora præsidia aggredi, nec ipse unquam ullo in loco consistere diutius, aut hosti se opportunum præbere. Circa hæc tempora, Simon Fraserius, Valterus Loganus, equites strenui, & summa in patriam caritate, à factionis Cuminianæ hominibus capti, & Anglis traditi, Londini supplicio sunt affecti. Eodem fere tempore, Jacobus Duglassius ad partes Brussianas se adjunxit. Erat is Gulielmi filius, juvenis omnium primarum artium facile princeps: qui, cum Luteciæ literis operam daret, audito, patrem in carcerem ab Anglo conjectum, ac non adeo multo post mortuum, domum rediit, ut, ex amicorum consilio, reliquum vitæ cursum ordinaret: ac patrimonio exutus, amicis aliis alio casu dispersis, omnium rerum inops, ad Gulielmum Lambertum, Fani Andreæ Episcopum, se contulit: ab eo in familiam acceptus, atque ibi honeste habitus, usque ad Eduardi Regis, pacata fere tota Scotia, adventum, ad Sterlinum obsidendum.

dum. Eo, ad Regem salutandum, profectus Lambertus, Duglassium secum duxit: Regemque, opportunum nactus, oravit, ut, patrimonio restituto, juvenem in fidem clientelamque reciperet, ejusque forti & fideli opera uteretur: atque adjecit, quæ, pro tempore, de laudibus ejus dicenda videbantur. Rex, ubi nomen genusque ejus intellexit, de Gulielmi patris pertinacia asperelocutus, neque se filio, nec opera ejus uti velle, respondit: nec patrimonium, si maxime vellet, reddere posse, quod jam de se bene meritis gratificatus esset. Ita dimissus ab Anglo Jacobus apud Lambertum fuit, usque ad Brussii in Merniam adventum: tum, ne quam Anglo (cujus animum erga se implacabilem abunde perspexerat) occasionem nocendi omitteret, direptis, non inscio Lamberto, ejus equis ac nonnulla pecunia, ad Brussium venit: ejusque ille opera, multis asperrimis tempestatibus, est usus. Non adeo multo post, uterque Rex, eodem prope momento, in gravem morbum incidit. Eduardus, in belli apparatu adversus Scotos occupatus, paucis post diebus, morbo ad Lancastrium decessit, relicto hærede Eduardo secundo filio, qui à loco, ubi natus erat, Carnarivanus est dictus. Is, à patre aucto exercitu, in hosticum ingressurus, præmisit edictum Drumfrisium, ut Scoti frequentes eo convenirent: verum è propinquis regionibus & pauci, & segniter affuerunt. Renunciato etiam, res transmarinas turbari, relicto præsidio, quantum satis putabat, ad Scoticos tumultus reprimendos, reversus, rebus domi pro tempore compositis, in Galliam trajecit. Interea Robertus, morte Angli nunciata, nonnihil recreatus, de rebus suis melius sperare cœpit: ac viribus animi corpus infirmum sustentabat. Non ignarus autem, quantum in unius ducis industria ad victoriam esset momentum, ita se comparabat, ad extremam fortunæ aleam, ut hostem & pugnam deposceret. Ex adverso autem, cum Anglus, amicorum spe tardius, adventaret, Joannes Cuminius, avidus gloriæ, belli per se finiti, cum speraret, Robertum, vel, adjuncto ad labores morbo gravissimo, extinctum iri, vel, per valetudinem impeditum, in aciem non descensurum, omnibus, quas potuit, copiis in unum coactis, recta ad hostem ducit. Ille contra, ut suorum animos confirmaret, se imponi in equum jubet. Ejus autem conspectus, etsi, duobus militibus eum sustinentibus, hærere vix posset, tantum animi omnibus adjecit, ut nunquam alacrius pugnam inierint. Cuminius, qui spem victoriæ in adversa hostis valetudine collocarat, postquam, neque hortando, neque castigando, suos continere

 potuit,

potuit, una cum eis fugam capessere, est coactus. Multi in fuga capti: omnes humaniter habiti. Hæc victoria, ad Enneruriam parta, ut Regem morbo liberavit, ita rerum prospere gerendarum ei fuit initium, quicquid enim ab eo die attentavit, ei feliciter cessit. Post paucos deinde dies, in Argatheliam duxit. Regionem depopulatus, dominum ejus Alexandrum ad deditionem compulit, qui, cum familiaribus in Angliam profectus, ibi brevi post, in summa inopia, miseram vitam finivit. Eodem anno, pridie Calendas Julias, Eduardus Brussius, æque prospero eventu, ad Deam Gallovidiæ amnem pugnavit: Rollandus, nobilis Eques Gallovidianus, in prælio cæsus: Donaldus Insulanus è fuga retractus: Gallovidia longe lateque vastata. Hi tumultus Eduardum Anglum, ocii cupidum, invitum ad bellum exciverunt. Nam, cum ubique res male gereretur, ipse proximo anno, cum magno suorum exercitu Scotiam ingressus, numerosam manum Scotorum, qui ab Anglis nondum defecerant, sibi adjunxit. Cum iis copiis ad Renfroam usque progressus, nulla re digna memoratu gesta, rediit: sive in causa fuit ipsius segne ingenium, sive quod, præter inopiam, quæ tum omnem Scotiam affligebat, Robertus curarat, ut commeatus, qua iturus erat exercitus, inde in loca devia transferrentur. Post ejus discessum, Scotus, in arcibus recipiendis, quæ adhuc ab Anglis tenebantur, reliquum anni tempus consumpsit. Plurimæ, desperato ab Anglis auxilio, non exspectata obsidione, sese dediderunt. Anno deinde proximo, qui fuit, à Christo nato, M. CCCX. Brus-
CIↃ. CCCX. sius, ut clades acceptas hosti rependeret, bis Angliam infesto exercitu est ingressus, & cum maxima præda, sine certamine, rediit. Sequente deinde biennio, præsidia munitiora, quæ in Anglorum potestate remanserant, prope omnia recepit: Perthum vi captum, Angli Scotique præsidiarii promiscue cæsi: quo ceteri à simili pertinacia deterrerentur: muri diruti: fossa repleta. Hujus exempli terror Drumfrisium, Lanarcum, Æram, Botam oppida, aliaque multa minus firma loca, deditionem facere, coëgit. Veris initio, Bacchanalibus ad Jejunii Quadragenarii principium celebrari solitis, custodibus ad ludum lasciviamque intentis, Rosburgum à Jacobo Duglassio captum: nec adeo diu post, Thomas Randulfus Edimburgi arcem munitissimam cepit. Manna quoque insula dedita: arces ubique, ne iterum receptaculo essent hostibus, dirutæ. Interea Eduardus Brussius Sterlini arcem, in rupe (nisi una, qua aditur, parte) undique præcipiti sitam, obsidione clauserat. Eam tenebat Philippus Maubraius,

braius, homo impiger, qui, successu Brussianarum partium in Scotia animadverso, eam armis commeatibusque, adversus obsidionem, quam jam tum animo prospiciebat, egregie muniebat. Igitur cum dies multos Eduardus frustra, in ea oppugnanda, consumpsisset, neque spem potiundi per vim haberet, ne, nulla re gesta, repulsus inde videri posset, ad conditiones est ventum, ea lege, ut, ni ante annum, ab eo die circumactum, Anglus opem ferret obsessis, arx Scotis dederetur: præsidiarii, quo vellent, cum rebus suis se conferrent incolumes. Hæ conditiones vehementer displicuerunt Regi: eas tamen, ne fratris fidem elevaret, servare decrevit. Verum, cum non dubitaret, Anglum ad diem affuturum, quicquid, in tanta rerum inopia, potest, adversus hostem potentissimum, subiturus ultimum discrimen, parat. Et Anglus, qui à Scotis, quos pater ei victos & fractos reliquerat, se, non modo regno Scotorum exutum, sed de Anglia dimicare coactum, cerneret, gentem sæpe rebellem, semper inquietam & infestam tollere cupiebat. Id ut & perficeret, exercitum, non modo ex Anglis & Scotis, qui Anglorum sectam sequebantur, sed è transmarina ditione (quæ tum ei magna, & opulenta erat) quantum nullus unquam Rex Anglorum habuisse dicitur, coëgit: corrogatis etiam à transmarinis amicis auxiliis, maxime à Flandris & Hollandis, quos pater ejus, adversus Philippum Gallorum Regem, impense adjuverat. In eo exercitu supra centum millia bellatorum fuisse, dicuntur. Sequebatur etiam turba calonum & lixarum, eorumque, qui commeatus terra marique subvehebant, ut in regionem non admodum frugum fœcundam, & per tot annos omnibus belli cladibus afflictam: præterea eorum, qui, in colonias describendi, & agros accepturi, uxores & liberos secum trahebant, ingens multitudo. Totæ autem vires opulentissimi Regni, & jam diu florentis, oculis animisque subjectæ, tantam omnibus fiduciam pariebant, ut, non de bello gerendo, sed de præda dividenda, omnis eorum esset sermo. Brussius, tanto apparatu hostium audito, & ipse suas copias parat, numero quidem, adversus tantam multitudinem, exiguas, erant enim ad triginta millia hominum, sed belli usu & malis domesticis induratorum, & qui vitæ, fortunarum, omniumque, quæ sunt hominibus cara, spem in dextris gerebant. Cum hac manu, sinistram ripam Bannoci fluminis tenebat. Est autem is amnis, præaltis utrinque ripis, paucosque & angustos habet transitus: à Sterlino circiter duo millia passuum abest: Infra colles, antequam in Fortham influat, per

per loca paulum æquiora transit, sed alicubi paludibus impedita. Hieme quidem, plerunque rapidus ac torrens fertur: tum vero, ut mediis caloribus, modicis aquis & pluribus in locis pervius erat. Scotus, quanto viribus inferior, tanto ad omnia circumspectior, ut arte & consilio transitum impeditiorem Anglis, qui dextram ripam occupaverant, redderet, locis æquioribus fossas præaltas duxit, in quibus palos acutos ita infixit, ut superne integumentum è levi cespite fraudem celaret, murices item ferreos, ubi commodum videbatur, spargi jussit. Igitur cum castra castris, modico amne dirempta, in adversis collibus prope collata essent, Anglus octingentos equites, paulo longius à castris transmissos, Sterlinum præmittit. Hos Robertus, ad vicini agri prædam mitti, ratus, quingentos equites dat Thomæ Randulfo, cum quibus effusam agrorum populationem cohiberet: & si se occasio pugnandi daret, eam non omitteret. Eos Angli conspicati, omisso, quo pergebant, itinere, aciem convertunt. Pugnatum est diu acriter, neutro inclinante victoria. Jacobus Duglassius, suis, qui pauciores erant, vehementer metuens, Brussium orat, ut liceret, laborantibus opem ferre. Id cum ille pertinaciter negaret, in tumultum velut spectator subjectus, certus tamen, si res posceret, suis ire subsidio, ubi, Anglorum aciem inclinantem, remque Scoticam meliore loco esse, animadvertit, ibi constitit, ne, ex aliena laude quicquam velle decerpere videretur. Angli, paucis illis è tanta multitudine amissis, nihil animis fracti, & Scoti, velut totius victoriæ omine recepto, se, in crastinum diem, ad dimicationem parant. Nox, quamvis tum brevissima, (ad nonum enim Calendas Julias pugnatum est) pro ardore tamen utriusque partis, longa videbatur. Omnis Scotorum multitudo in tres acies erat divisa: Rex mediam ducebat: in dextro cornu ejus frater, in sinistro Randulfus imperabat. Angli, præter magnum sagittariorum numerum, quos utrinque cornibus circumfuderant, cataphractos etiam è Galliis habebant. Hi, cum in Randulfum, qui locis humilioribus stabat, se concitassent, ut in latus obliquum incurrerent, subito in præparatas à Brussio fossas ruinæ modo, cum magna hominum & equorum strage, prociderunt. Primi suorum, supra ruentium lapsu oppressi, perierunt: & postremi, priorum clade territi, retrocesserunt. Is terror etiam pedestres copias nonnihil tardavit, veritas, ne & ipsæ simili fraude caperentur. Accidit & aliud, parvum quidem dictu: sed quod (ut in bello plerunque solet evenire) non leve attulit momentum, ad summam rei. Robertum, qui ante suam

aciem

aciem obequitabat, clavamque manu tenens, primos ordines continebat, quidam Anglus agnoſcens, infeſtus in eum haſtam dirigit. Rex, ictu paulo evitato, hoſtem, equi impetu prætervectum, clava ferit, ac exanimem ſolo proſternit. Vulgus militum, periculoſam Regis audaciam magnis laudibus proſequens, non jam conſilio regi, ſed impetu in hoſtem ferri, tanto ardore animorum, ut adverſam aciem impulſuri viderentur, niſi ſagittarii Anglorum, in cornibus diſpoſiti, magno cum damno eos coërcuiſſent. Bruſſius, aliquot equitum turmis immiſſis, eos quidem repreſſit: error tamen, pluſquam hoſtis, Anglis nocuit. Turba enim caſtrenſis, calonibus in jumenta impoſitis, linteiſque, ſignorum inſtar, explicatis, cum in colle, unde conſpici poſſent, conſtitiſſent, ſpeciem novi exercitus adventantis præbuerunt. Angli, qui proximi ſtabant, duplice metu attoniti, fugam capeſſunt, ac ſuo pavore reliquam aciem turbant. Vulgi, in fuga, ingens edita cædes. Quinquaginta Anglorum millia quidam noſtrorum cæſa tradunt. Caxtonus ſcriptor Anglus, ut numerum certum non ponit, ita ſtragis ingentis ſuſpicionem facit: ait enim, innumerabilem cæſorum fuiſſe multitudinem. Nec, fortaſſis, injuria rem in incerto reliquit, quod, numerum inire, non erat facile, fuga tam longe lateque ſparſa, in qua plures, quam in prælio perierunt. Tanta certè clades fuit, ut, proximo ac tertio poſt anno, Angli, quanquam pluribus incommodis provocarentur, tamen non ſe commoverint. E Nobilitate Anglica ceciderunt circiter ducenti: par prope numerus fuit captivorum Illuſtrium. Ex iis cognitum eſt, initium fugæ ab ipſo Rege ortum, ac, niſi à Comite Marciæ in arcem Dumbari receptus fuiſſet, ac navicula Bervicum miſſus, non evaſiſſet manus Duglaſſii, qui cum quadringentis equitibus quadringinta millia paſſuum eum ſecutus erat. Inter captivos deprehenſus eſt monachus, ex eorum factione, qui, à Carmelo monte Syriæ, ſibi cognomen adoptarunt: is (ut illis temporibus) poëta non ſpernendus fuit habitus: atque ad bellum adductus, ut Anglorum victoriam verſibus illuſtraret. Captus autem, eorum cladem (libertatis pretium) decantare eſt coactus: carmine plane rudi, & barbaro: ſed quod illorum temporum auribus non diſpliceret. Nec incruenta Scotis fuit victoria: ceciderunt enim ad quatuor millia: in quibus, duo tantum Equeſtris ordinis fuerunt. Sterlini arx, uti convenerat, dimiſſo præſidio, recepta. Incidit in hæc tempora res, ob fortunæ inexiguo curriculo varietatem, non indigna relatu, Joannes Menthetus, qui Vallam amicum An-

glis prodidit, pro eo, ac debuit, Scotis invisus, ab Anglis, præter alia præmia, acceperat præfecturam arcis Britannoduni. Ea, reliquis munitionibus recuperatis, prope sola, aut cum paucis, ab Anglis tenebatur. Et, quia natura erat inexpugnabilis, cum Rex, per propinquos & amicos, cum præfecto, de ea redimenda, tractaret, Comitatum Leviniæ, proditionis pretium, petebat: nec, aliam ullam conditionem ad aures admittere sustinebat. Hic Rex cum animo fluctuaret, quod, arcem etsi maxime cupiebat, receptionem tamen ejus non tanti æstimabat, ut, ob eam, Comitem Leviniæ offenderet, in omnibus suis calamitatibus, amicum certissimum ac prope unicum. Eam Regis hæsitationem Comes cum rescisset, auctor ei fuit, ne conditionem recusaret. Igitur, pactis ex sententia Joannis confectis, ac sanctissime confirmatis, cum Rex, ad arcem recipiendam, veniret, in nemore Colchonio, quod prope mille passus ab ea abest, faber quidam lignarius, Rollandus nomine, impetrato, ut, de re magna Regem convenire liceret, fraudem à præfecto intentam ac paratam ei indicavit. Erat autem ea ejusmodi. In cella vinaria depressa & occulta, Angli, satis magno numero, erant inclusi: qui, cetera arce recepta, Regem securum, inter prandendum aut caperent, aut obtruncarent. Igitur Rex, à Joanne in arcem acceptus, cum, ceteris omnibus satis exploratis, ad epulas blande invitaretur, negavit, se pransurum, donec cellam illam occultam introspiceret. Cum præfectus causaretur, fabrum abesse, qui clavem cellæ haberet, sed mox affuturum, ostio effracto, dolus patuit. Angli, armati educti, & seorsum interrogati, rem ordine narrarunt: aliudque indicium addiderunt, navem armatam in æstuario proximo stare, quæ Regem in Angliam exportaret. Ceteris supplicio affectis, Joannes, in carcerem conjectus asservabatur: quod Rex propinquos ejus, ac maxime generos offendere tam periculoso tempore, nollet. Habebat enim filias complures, egregia forma omnes, ac viris opulentis & factiosis nuptas. Igitur imminente prælio, in quo erat de incolumitate publica certandum, ne cujusquam hominis potentis animus offensior ad malas artes impelleretur, ea lege è carcere est eductus, ut, spondentibus pro eo generis, in acie prima locatus, fortunæ judicium experiretur. Ibi homo alioqui fraudulentus Regi fidem servavit: atque ita fortiter se gessit, ut ejus diei opera non modo veniam præteritorum, sed ampla etiam in posterum præmia promeruerit. Hujus victoriæ fama, per universam Britanniam divulgata,

gata, non solum Anglorum ferociam repressit: sed Scotos etiam ex ultima desperatione erexit: nec eos pecunia solum, sed gloria, & armis, & apparatu bellico auxit. Neque suos modo, qui partim bello, partim per inducias capti erant, redemerunt, sed magnam ex captivis pecuniam confecerunt. Ex spoliis autem, plerique & superiorum temporum damna compensarunt, & magnas in posterum opes pararunt. Venerant enim Angli, cum pretiosissimis rerum suarum, non tanquam ad bellum, sed certam victoriam. Rebus bello feliciter gestis, Rex hiemem, quæ secuta est, statum Regni, diuturno bello labefactatum, confirmando, & præmia bene meritis persolvendo, consumpsit. Proximo vere, Bervicum de Anglis est captum, post vicesimum annum, quam in eorum potestatem venerat. Proxime comitia ad Æram, Coilæ oppidum, sunt indicta. Ibi frequenti conventu, omnium Ordinum suffragiis Brussio Regnum est confirmatum. Deinde, quia unicam ex priore uxore filiam habebat, optimates memores, quantum malorum publice redundaverat ex ea controversia, quæ superioribus temporibus, de jure Regiæ successionis, fuerat, decreverunt, ut, si nulla Regi stirpis virilis proles esset, Eduardus ejus frater Rex crearetur: ejusque deinceps filii succederent. Quod si is quoque, sine stirpe virili, decederet, tum Roberti filia, Maria, posterique ejus Regnum tenerent, interea Nobilitas virum, cui eam collocarent, dignum puellæ Regiæ matrimonio, & Regni successione eligerent. Multo enim æquius esse, ut puellæ maritus ab omnibus, quam à puella Rex omnibus eligeretur. Decretum quoque ibi, ut, Rege impubere, Thomas Randolfus, aut, si quid ei accidisset, Jacobus Duglassius Regis tutor,& Regni gubernator esset. Fama rerum à Roberto, domi belloque gestarum, ex Hibernia legatos excivit, ad se suaque omnia in fidem ejus permittenda. Quod si ipsum rerum suarum ratio detineret domi, orabant, ut Eduardum fratrem Regem sibi daret; neu fineret, gentem cognatam, sub crudeli & superba dominatione Anglorum, intolerabili servitute premi. Scripserunt idem Hiberni etiam ad Pontificem Romanum, fere in eandem sententiam. Is cum frustra monuisset, ut ab Hibernis Anglus injuriam abstineret, tandem Eduardus Brussius, eo cum exercitu profectus, magno universorum consensu, Rex est appellatus. Primo sui adventus anno, Ultoniam omnem, ejectis Anglis, suæ ditionis fecit: reliquamque totam Insulam, victore exercitu, peragravit. Anno proximo, novo ex Anglia transmisso exercitu, cum

cum belli major moles instaret, Robertus quoque, novis copiis coactis, ad fratrem festinavit: multa, ob inopiam commeatuum, in ea expeditione passus, cum fere unius diei itinere abesset, certior est factus, fratrem, cum omnibus eum secutis, tertio Non. Oct. cæsum fuisse. Fama est, Eduardum, nimia gloriæ cupiditate percitum, rem præcipitasse, ne cum fratre victoriam communicaret. Rex Angliæ, cum rescisset, florem virium Scotiæ in Hibernia una cum Brussio abesse domo procul, commodissimam occasionem ulciscendi damna superiorum temporum sibi datam, ratus, magnas copias, sub lectissimis ducibus, in Scotiam misit. Cum eis ter, diversis in locis, Duglassius limitum præfectus congressus, duces fere omnes, & militum partem majorem occidit. Angli, terrestribus copiis re male gesta, classe, qua parte virium plus poterant, in Fortham invecti, excursionibus littora omnia infestant. Comes Fifæ equites quingentos, ad prædones coërcendos, misit. Hi, non ausi, cum tanta multitudine congredi, cum redirent, occurrit revertentibus Gulielmus Sinclarus, Caledoniorum Episcopus, sexaginta fere comitatus equitibus. Qui, cum reditus causam audisset, graviter increpita eorum ignavia, exclamavit. Qui rem Scoticam salvam vultis, me sequimini: &, cum dicto, correpta lancea, cunctis eum alacriter sequentibus, in populatores vagos impetu facto, tam trepide eos ad littus compulit, ut, dum quisque naves conscendere festinat, una navicula, irruentis multitudinis pondere depressa, cum vectoribus perierit. Ceciderunt in eo tumultu, plus minus quingentis ex Anglis. Id Sinclari factum adeo Regi gratum fuit, ut semper, ab eo tempore, suum illum appellaret Episcopum. Illa æstate, cum, ob annonæ penuriam, & vulgatos in omnia fere mansueta animalia morbos, tum ob frequentes incursiones, Angliæ regiones omnes, Scotis propinquæ, pene incultæ jacerent, huic malo ut mederetur Anglus, Eboracum venit: cumque ibi exercitum, ob cultorum paucitatem, conficere non posset, coacti sunt Londinenses, & eorum vicini, quanquam plerique vacationem haberent, militem dare. Ita tandem, confectis copiis, ad Bervicum obsidendum proficiscitur. Eo vix dum venerat, cum Thomas Randulfus, diversa regione, Solveo amne superato, Angliam ingressus, ferro flammaque omnia vastat, nemine non modo resistente, sed plerisque in locis, vix quoquam obvio. Nam lues, superiore anno, tantam fecerat vastitatem, ut facies rerum prope hostibus miserabilis occurreret. Cum ultra centum millia passuum Scoti progressi

gressi essent, omniaque incendiis, ac maxime circa Eboracum, fœdarent, rei magis indignitas, quam virium fiducia Archiepiscopum, arma sumere coëgit. Is, satis numeroso quidem, sed imbelli exercitu collecto, è promiscua multitudine sacrificulorum, & opificum, ac operarum rusticarum, cum adversus prædatores majore audacia, quam consilio duxisset, victus ac profligatus, plurimis suorum in prælio amissis, ipse cum paucis fugit. Tanta ibi Sacerdotum strages fuit, ut ab Anglis diu illud fuerit prælium Album cognominatum. Eduardus, audita suorum clade, metuens, ne victor aliquid majus moliretur. obsidione soluta, Eboracum, deinde (recipientibus se Scotis) in intimum regnum abiit. Anglo domesticis tumultibus occupato, breves induciæ secutæ sunt, Regibus magis bello fessis, quam alioqui pacificandi cupidis. Hostibus igitur quiescentibus, Robertus conventum indicit, omnem nobilitatem adesse jubet. Et quia belli diuturni vicissitudines jura possessionum confuderant, imperat, ut ibi quisque proferat, quo jure sua prædia teneret. Id cum veteribus & novis possessoribus juxta molestum esset, quod viri fortes, optimo jure, se arbitrarentur habere, quæ armis de hoste cepissent: ægreque ferrent, non operæ modo navatæ, sed sanguinis precium in pace eripi. Veteres quoque possessores, cum nulla pene domus belli clade intacta foret, cum reliquis bonis etiam, si quod scriptum habuerant de jure prædiorum, id perdiderant: itaque consilium, specie quidem forte, sed eventu audax & temerarium, ineunt. Rege enim in consilio jubente, jura possessionum proferri, universi ferrum stringunt, clamitantes, se prædiorum jura in dextris ferre. Rex, inopinato spectaculo repente ictus, etsi factum indignissimè ferebat, iram tamen ingentem in tempus recondidit: neque diu, ejus promendi, ei defuit occasio. Nobilium complures, tam audacis facinoris sibi conscii, metu pœnæ, conjurant, de regno Anglis prodendo. Id facinus per indicem prolatum, qui adeo certum crimen attulit, ut ordine, tempore, & loco indicato, literæ deprehensæ sint. Re palam facta, comprehensi omnes, & ad Regem perducti sine tumultu. Gulielmus Sulius, Bervici præfectus, plurimum timebatur, ne in oppidum & arcem Anglos reciperet. Rex, nondum re vulgata, velut aliud agens, eo proficiscitur. Omnibus comprehensis, conventus Perthum indicitur. Ibi prolatis literis, agnito quisque suo signo, sua confessione Majestatis convicti, ad supplicium ducuntur. Principes eorum fuisse dicuntur, David Brechinius, Gulielmus Sulius, supremi Ordinis.

nis. Item Gilbertus Malarus, Richardus Brunus, Joannes Logius, complures præterea omnium ordinum accusati, sed, cum suspicionibus tantum urgerentur, dimissi. Unius Davidis Brechinii supplicium varie homines affecit. Nam, præterquam quod erat è sorore Regis natus, omnium ætatis suæ juvenum, & belli & pacis artibus, longe primus habebatur, dederat etiam suæ virtutis in Syria, bello sacro, præclarum specimen. Is, ab conjurationis popularibus appellatus, nunquam assenserat: tantum ei crimini dabatur, quod, in conscientiam rei tam fœdæ ascitus, eam tacitam habuit. Rogeri Maubraii, ante judicium defuncti, corpus ad omne genus ignominiæ damnatum est. Rex, remissa pœna, sepeliri jussit. Paucis mensibus ante hoc judicium, Legati Pontificis Romani, qui, ad componenda regnorum dissidia, rogati, ab Anglo venerant, cum nihil perficerent, ne frustra operam Anglis viderentur locasse, Scotos diris Pontificiis (terribili illis temporibus telo) feriunt, ac sacris interdicunt. Scotus, ut Angli intelligerent, quam parum, in causa injusta, Romanensium imprecationibus moveretur, collecto exercitu, pene vestigia Legati abeuntis insecutus, Angliam invasit: ac, omnia ferro & flamma fœdando, ad crucem usque Stammorianam processit. Anglus, ne tantam ignominiam inultus ferret, tam numerosum cogit exercitum, ut, citra sanguinem, facilem sibi victoriam promitteret. Robertus, adversus ingentem potentissimi Regis apparatum periculosum ratus, omnium fortunarum semel discrimen subire, consilio, magis quam manu, rem decrevit tractare. Pecora igitur in montes, exercitui difficili aditu, agi jussit, reliqua, quæ hosti usui esse possent, aut in loca munita conferre, aut corrumpi. Angli, qui in spem pugnæ festinaverant, neque commeatum paraverant, ad expeditionem longinquam, vastitate suorum agrorum conspecta, ira, odio, & cupiditate vindictæ accensi, in mediam Scotiam penetrare statuunt, ac Regem, è suis latibulis, invitum in prælium trahere. Magnitudo enim copiarum facile spem faciebat, aut ignominiæ acceptæ insigni victoria demendæ, aut damna, proxime data, latiore populatione rependendi. Hoc consilio cum Edimburgum usque raptim duxisset, locis quidem sacris tantum pepercit, verum quanto ulterius progrediebatur, crescente rerum omnium inopia, intra quintum diem se recipere coactus est. In redeundo, sacra juxta ac profana spoliata: Monasteria, Driburgum & Mulrossia, etiam cæsis monachis infirmioribus, qui, vel defectu virium, vel senectutis fiducia, soli remanserant, incensa. Brussius, ubi

ubi primum rescivit, Anglum, penuria commeatuum, morbis in exercitu vulgatis, pluribus suorum amissis, quam si prælio infeliciter decertasset, domum festinare, ejus prope vestigiis inhærens, cum exercitu, magis genere militum, quam numero præstante, omnia, Eboracum usque, omni belli clade fœdat. Regem ipsum ad Bilandum cœnobium, repentino adventu, pene oppressit, ac, prælio tumultuario victum, fugavit, capta supellectili & pecunia Regia, omnique belli apparatu. Præter innumeros inferiorum ordinum captivos, abductus est Joannes Britannus, Richemondiæ Comes. Ad hujus infamis fugæ ignominiam delendam, Andreas Berkelaius, Carleoli Comes, brevi post accusatus, tanquam rem Anglicam, pecunia corruptus, prodidisset, alienæ ignaviæ pœnas capite luit. Proximo anno, duplex Legatio missa est: altera, ad Pontificem Romanum, quæ eum, jam diu à Scotis alienatum Anglorum calumniis, placaret: altera, quæ vetus cum Gallis fœdus renovaret. Utraque, quod petiit, facile impetravit. Nam & Pontifex cum intellexisset, nuper eam controversiam ex injuria Eduardi primi ortam, qui, Scotorum Regem, velut beneficiarium, Anglorum Regibus parere debere, affirmabat: neque quicquam Anglos habere, quo suum jus defenderent, præter veteres fabulas, & recentes injurias, semperque, rebus secundis, cum in jus ad Pontificem vocarentur, defugisse æquam disceptationem: rebus adversis, humiliter opem ejus petiisse: Scotos contra semper postulasse, ut de causa cognosceretur, neque unquam legitimi judicis cognitionem, aut bonorum virorum arbitrium recusasse: præterea, cum plurima superiorum Pontificum rescripta & pro se, & contra adversarios protulissent, Pontifex quando & Scoti ad diem adessent, & Angli, ut adessent, admoniti, abessent, facile Scotis reconciliatus est: nec minus facile à Gallo, de renovando fœdere vetusto, impetratum. Ad veteres conditiones adjectum, ut, si quando, de successuro Rege, apud Scotos ambigeretur, ea controversia ab Ordinum consilio decideretur: qui illic, legitimis suffragiis, Rex esset declaratus, eum auctoritate & armis, si opus esset, Gallus tueretur. In hæc tempora nostri conferunt Hamiltoniorum, florentissimæ nunc familiæ, originem. Homo nobilis in aula Anglica cum honorificè, de fortuna & virtute Brussii, loqueretur, unus è Spenseris, minister cubicularius Regis, sive contumeliosum Anglis eum sermonem ratus, sive, ut, hoc facinore ampliorem locum gratiæ, apud levissimum quemque è Nobilitate, quæreret, sica educta, in eum insiliens, levi vulnere

corpus

corpus perſtrinxit. Vir magni animi contumelia magis, quam damno motus, cum, intercurſu multorum, præſens ultio fuiſſet inhibita, poſtridie, inimicum ſibi oportunum in eodem loco nactus, eum conficit: ac ſtatim & legum pœnas, & Spenſerorum immodicam in aula potentiam formidans, in Scotiam, ad Robertum Regem profugit. Ab eo benigne acceptus; agris ad Glottam fluvium eſt donatus. Ejus poſteri, non multo poſt, in procerum dignationem pervenerunt: opulentiſſimaque ab eo Hamiltoniorum familia eſt cognominata: Agro quoque, quem à Rege accepit, Hamiltoni nomen impoſitum. Nec adeo multo poſt, Anglus, turbatis domi rebus, cum è primoribus multos affeciſſet ſupplicio, Spenſeroſque pravorum conſiliorum auctores, altius, quam propinqui ejus ferre poſſent, extuliſſet, ipſe à filio, atque ab uxore, modicis copiis tranſmarinis freta, comprehenſus eſt, &, in arctiſſimam cuſtodiam conjectus, fœdo mortis genere interemptus eſt, tranſmiſſo in anum, per fiſtulam corneam, ferro calido, inteſtiniſque ita aduſtis, ut nullo exterius indicio facinus immaniſſimum proderetur. Neque filius & uxor ab eo conſilio alieni credebantur: vel quod cuſtodes tantam rem tam aperte, ſine magno auctore, auſi non fuiſſent attentare: vel quod nulla quæſtio de tam nefario ſcelere eſt decreta. Res in Anglia turbatæ, & Regis ſubſecuta mors, & Bruſſio vergente in ſenium, corporis infirmitas aliquot annos inter finitima regna pacem præſtitit. Bruſſius enim, & metu ab Anglo liberatus, & ætatis decurſu admonente, ad res domeſticas ſtabiliendas, converſus, primum omnium Regnum, nondum ſatis ex ſuperiorum temporum motibus tranquillum, filio unico, & adhuc puero, confirmare, per conventum Ordinum, feſtinat. Is vero ſi ſine liberis moreretur, Robertum Stuartum, nepotem ex filia, ſucceſſorem deſtinat: & in verba decreti proceres jurejurando adegit: deinde, veritus, ne vetus de Regno certamen cum Balliolo, ſe mortuo, renovaretur, præſertim hæredibus ſuis, propter immaturam ætatem, omnium injuriæ oportunis, miſit in Galliam Jacobum Duglaſſium, ad Joannem Balliolum, cum ampliſſimis muneribus & promiſſis, ut Regno cederet: id autem, non tam novi juris acquirendi cauſa (quippe qui, ex more Scotorum, Rex decreto Ordinum, penes quos eſt omnium rerum ſumma poteſtas, factus eſſet) ſed ut pravorum hominum calumniis poſteros liberaret, & ſeditionum radices præcideret. Duglaſſius Balliolum, jam extremæ ſenectutis moleſtiis obſeſſum, longe, & ſua & aliorum opinione, placabiliorem invenit.

Ingenue

Ingenue enim confessus est, sua culpa se in ordinem redactum, ac merito, velut Regno inutilem, exactum. Itaque, se non modo facile pati, imperium penes Robertum suum propinquum esse, cujus virtute summa, singulari felicitate, & maximis laboribus, in pristinum splendorem esset vindicatum. Illud etiam se gaudere, quod, per quos ipse deceptus fuerat, perfidiæ suæ præmio non fruerentur. Hæc cum Robertus ex sententia perfecisset, eodem anno, qui fuit millesimus trecentesimus vigesimus septimus, nostri tradunt, legatos ab Eduardo tertio, ad pacificandum, in Scotiam missos, quod insidiose visi essent agere, pro pace bellum domum retulisse: verum, quæ fraus intentaretur, non explicant: & Angli, bellum aperte à Roberto indictum, affirmant: sed nec ullam illi causam ascribunt: eam tamen magnam fuisse ac justam, credibile est, quæ senem valetudinarium, tranquillitate domi vixdum constituta, & quem non bellorum, sed victoriarum satietas capere potuisset; ad arma tam cupide resumenda, excierit. Certe illud satis constat, Regem, ætate invalidum, bello gerendo non interfuisse. Missi ab eo sunt in Angliam, Thomas Randulfus, & Jacobus Duglassius, omnium illius ætatis ducum, & fortitudine & prudentia, longe præstantissimi. Viginti millia equitum expeditorum habebant, sine ullis peditum copiis: quod eo consilio factum est, ut, sine impedimentis, latius discurrerent, nec usquam consisterent, aut prælii casum inviti subirent, adversus Anglum, quem cum longe numerosissimo exercitu progressurum in primam expeditionem, non dubitabant. Nec fefellit eos opinio: nam, præter domesticas copias, magna è Belgio equitum exciverat auxilia. Verum, orta inter eos & Anglos Eboraci seditione, Anglorum quidam scriptores, eos domum remissos, tradunt. At Frossardus Gallus, æqualis illorum temporum scriptor, tota ea expeditione secutos Anglum, affirmat: ac, non solum honoris causa, sed seditionis etiam metu proximum, post regiam cohortem, in castris locum semper eis fuisse assignatum. Rex igitur, omnibus copiis conjunctis (supra sexaginta hominum millia fuisse, satis constabat) adversus Scotos, quos jam Tinam esse transgressos intelligebat, movit. Ad Tinam enim duo erant oppida munita, alterum propius Valliam, Carleolum, alterum circiter quinquaginta millia passuum inferius, Novum castrum appellant. Utrinque Anglus magnis præsidiis, ut hostes transitu fluminis prohiberet, communierat. Illi tamen, vadis notis, ita sine ullo tumultu transierunt, ut utraque præsidia fallerent. Angli, in

CIↃ. CCC XXVII.

S agrum

agrum Dunelmensem progressi, cum ex locis editioribus incendia longe prospicerent, tum demum intelligere cœperunt, quam propinquus hostis esset: tumultuose ad arma clamant: & velut jamjam pugnaturi, qua incendiorum fumi cernebantur, eo, triplice acie instructi, recta ducunt, gravi pœna proposita, si quis, injussu Imperatoris, acie excederet. Frustra omnibus fatigatis, sub vesperum, loco castris in silva prope fluvium quendam designato, ibi impedimenta (quæ celeriter raptum agmen sequi non poterant) collocant. Postero die, eodem ordine profecti, jam inclinante in vesperum die, ut jumenta peditesque reficerent, coacti consistere, castris, pro loci commoditate positis, proceres ad Regem coëunt. Deliberatur, quo pacto efficere possint, ut manum cum Scoto conferant. Majoris partis ea fuit opinio, non posse fieri, ut Angli pedites equitem Scotum expeditum assequerentur: nec, si assequantur, posse vagos prædones cogi ad pugnandum, nisi suis locis. Verum quia, jam omnibus pervastatis, in hostico diu permanere non possint, optimum videri, cum omnibus copiis Tinam transire, atque hostem domum redeuntem excipere. Regionem etiam trans Tinam planiorem esse, & commodiorem, ad aciem explicandam, totisque simul viribus decernendum. Hæc sententia cum esset probata, edictum, ut corpora curent, atque universi, quanto cum silentio possent, agerent, ut imperia facilius capessere, & sonum tubarum audire queant: ut, relictis impedimentis, singuli singulos panes secum ferrent, ut, proxima luce, cum hoste dimicaturi, quem cuique fortuna daret, exitum opperirentur. Igitur, à fatigatione superioris diei refectis corporibus, paulo post mediam noctem, arma capiunt, & instructi iter ineunt. Sed paludes & colles, qua ducebantur, cito coëgerunt, ordines solvere, & qua quisque poterat, primi ducebant: alii præeuntium vestigia sequebantur: tantoque cum tumultu iter faciebant, ut multi equi, multa item jumenta aut in luto palustri inhæserint, aut per declivia præcipitaverint: sæpenumeroque ad arma sit conclamatum, cunctis, magna cum trepidatione, unde clamor oriebatur, eo sine ordine concurrentibus. Cum vero ad primos ventum esset, audiebant, in causa esse cervos, qui, strepitu hominum excitati per ericeta, & aspectu hominum conterriti, magnis agminibus inter cohortes discurrebant. Tandem circa vesperum ad vada Tinæ fluminis, per quæ Scoti transierant, quaque eos Angli redituros sperabant, equites sine pedite pervenerunt, ac sole occidente, transierunt, saxis rotundis ac lubricis, quæ flu-

vius

vius volvit, equos magna molestia afficientibus. Accedebat ad alia incommoda quod rari ferramenta, quibus lignarentur, habebant. Itaque non tantum sine tentoriis, (nulla enim attulerant) sed sine tuguriis, sine palis, ad quos equos alligarent, permensi viginti octo millia passuum, ea nocte, in solo nudo armati, equorumque frænos altera manu tenentes, decubuerunt. Primo mane, cum diluxisset, tanti imbres deciderunt, ut modici torrentes equis hominibusque essent impervii: ex rusticis, forte deprehensis, intelligunt, loca vicina late sterilia & inculta: neque, unde commeatus petatur, quicquam propius, quam Novum castrum & Carleolum esse: quorum hoc viginti quatuor, illud triginta millia passuum abesset. Igitur eo missis jumentis & ministris, interea gladiis lignantur, palosque, illigandis equis, fruticesque & arbusculas, ad casulas extruendas, congerunt, quorum frondibus equos pascunt: eamque noctem ibi jejuni agunt. Tertia demum luce, qui missi ad oppida erant, paululum commeatus quisque suis attulit. Qui ex oppido, lucri causa, erant secuti, panem quidem & vinum, sed nec multum nec probum, apportarunt: ejus enim tanta penuria erat, ut certaminis causas ipsis inter se præberet. Ad hanc rerum omnium inopiam, accedente molestia, ex imbribus continuis, cum septem dies egissent, ac ephippia madescerent, tergaque equorum ulcerarent, ipsique in vestibus uvidis, ac plerique armati, dies noctesque agerent, nec ignes, è materia viridi & ab aqua pluvia madente, accendi possent, octavo demum die, decretum, ut septem millia passuum superius, commodiore vado flumen rursus transirent: sed &, ibi amne imbribus aucto, pluribus in transeundo vexatis, nonnullis amissis, ubi primum constiterunt, edictum, ut, qui certum nuncium, ubi locorum essent Scoti, attulisset, magna præmia referret: biduo proximo, cum iter per loca vasta, & recentibus incendiis fœdata esset, pabuli satis, sed aliorum commeatuum non adeo multum reperiunt. Quarto demum die, unus, è quindecim juvenibus, qui exploratum exierant, retulit, Scotos circiter tria millia passuum ab exercitu Anglorum abesse, ac proximis octo diebus, æque incertos fuisse, quid Angli agerent, atque illi de rebus ipsorum. Hoc se pro certo afferre, ut qui captus à Scotis fuisset, ac sine precio dimissus, ea lege, ut sine mora Regi nunciaret, eos ejus adventum illic expectaturos: nec minore cupiditate pugnandi, quam illum teneri. Hoc nuncio accepto, signa consistere Rex jubet, equorum virorumque corpora curari, &, ad ultimum certamen, arma animosque

parare: deinde, triplici acie, lento gradu, hostem versus progreditur. Ubi alteri alteris conspicui fuere, Scoti tres acies seorsum in clivo ita struxere, ut dexteram & sinistram rupes præcipites clauderent, unde hostes subeuntes lapidibus obrui possent. Ad radices collis, objectus erat Anglis rapidus torrens, prægrandibus saxis & rotundis ita impeditus, ut, neque transire ad hostem, nec ubi transissent, se recipere sine certa pernicie possent. Angli, cum prospicerent, sine insigni damno aditum ad hostem non esse, castris positis, præconem mittunt, qui jubeat, in æquam planiciem descendere, & vera virtute, de gloria & imperio, certare: Scoti respondent, se, non hostis arbitrio, sed suo pugnaturos, se enim, ultum illatas injurias, in Angliam venisse, si quid fecerint, quod eis doleat, summam expetendæ vindictæ copiam esse. Illic se, quandiu sibi commodum videretur, expectaturos, si quis lacesseret, operam daturos, ne id impune faciat. Triduo proximo, collatis castris, stationibusque ad vada collocatis, levia per occasionem certamina facta. Quarto die, prima luce, vigiles retulerunt, collem, in quo Scoti consederant, nudum esse. Speculatores emissi, qui certiora referrent, & abeuntium vestigia persequerentur, renunciat, Scotos in alio colle, multo tutiore, ad eundem fluvium castra posuisse, juxta silvam, quæ eis tutos exitus & reditus daret. Angli, qui speraverant, se Scotos, prælium detrectantes, in alieno solo fame domituros, ea spe dejecti, eos sequuntur, & in adverso colle castra metantur. Ibi postquam aliquot dies consederunt, animadversum est, nocturnas vigilias negligentius ab eis haberi, sive contemptu paucitatis Scotorum, sive quod nihil nisi de fuga cogitare eos existimarent. Duglassius, ne occasioni deesset, aliquid audendum ratus, cum ducentis equitibus selectis, transmisso flumine, castra hostium, qua maxime neglectam custodiam intellexerat, ingressus, ad tentorium pene Regis penetravit: ac, duobus ibi funiculis incisis, orto tumultu, trecentis fere Anglis in reditu peremptis, suos incolumes reduxit. Post id, nihil memoria dignum est actum, nisi quod Angli, suo damno moniti, intentiores vigilias locis idoneis disposuerunt. Tandem ex captivo Scoto rescitum est, edictum in castris fuisse, ut de tertia vigilia omnes, quo Duglassius duceret, sequerentur. Is nuncius tantam trepidationem Anglis injecit, ut, tribus aciebus modico intervallo separatis, totam eam noctem in armis egerint: equosque instratos, & in eventum paratos, ministri in tentoriis haberent: stationesque firmiores ad omnia vada fluminis ponerent. Tandem,

dem, ſub lucem, duo tubicines Scoti, ad Regem perducti, exponunt, ſe nunciare, juſſos Scotos domum reverti: ſi Angli damna accepta velint ulciſci, ſequi jubent. Angli, re ad conſilium relata, decernunt, ſatius eſſe in præſentia, reducere exercitum, quam, cum hominum & equorum vexatione, fruſtra prædones vagos ſequi: præſertim cum, in hac expeditione, plures fame ac morbis perierint, quam plerunque juſto prælio pereant. Decreto reditu, multi Anglorum, vel ſpe prædæ, in nocturna trepidatione relictæ, vel noſcendi res hoſtium ſtudio, in caſtra profecti, hæc fere compererunt, feras circiter quingentas cervini generis, ac maxime platycerotas cæſas, quod genus Angli non modo Reges, ſed privati multi alunt: utres item ingentes, è crudis pellibus, in quibus carnes coquebant, ac peronum ad decem millia inventa, duo item Angli, confractis cruribus, adhuc viventes. Hæc fere omnia, cum ingentem paupertatis & laboris patientiam indicarent, fecerunt, ut facile probaretur eorum conſilium, qui de reducendo exercitu, ſententias dixerant. Hoc anno deceſſerunt Valterus Stuartus, & Elizabetha Regina, hic gener, hæc uxor Regis: obſeſſæ item à Scotis arces Noramæ & Annevici: ſed fruſtra: prædæ de Northumbris actæ. Menſe Martio, legati ab Anglo miſſi, qui de pace perpetua agerent: Induciæ in tres annos factæ. Anno proximo, qui fuit milleſimus trecenteſimus vigeſimus octavus, ad octavum Calendas Julias, CIↃ.CCC XXVIII.
conventus Anglorum eſt habitus, ad Hamptonam, cognomento Septentrionalem: quo in conventu, ex Ordinum decreto, confecta pax eſt cum Scotis, in has leges, ut Anglus omni jure, quod ipſe majoreſve ejus in regnum Scotorum ſibi arrogaverant, cederet: idque regnum tam liberum relinqueret, quam fuerat, moriente Alexandro tertio: nullique ſervituti externæ in poſterum obnoxium: ut Scoti pariter remitterent Anglis, quicquid terrarum aliquando tenuerant in Anglia, beneficii nomine: fineſque Scotis eſſent, Cumbria & Northumbria, Stanmoria tenus: ut David, Roberti filius, Joannam, Henrici ſororem, uxorem duceret: ut Angli pacta, conventa, ſyngraphas, aut ſi qua alia ſervitutis monumenta haberent, ea Scotis bona fide redderent: irritaque in poſterum eſſe juberent: uti Scoti, pro damnis nuper illatis Anglo, proque agris, quos in Scotia pater avuſque ejus ſuis donaverant, triginta millia marcarum argenti repræſentarent. Erant ſuæ utrique Regi cauſæ, cur in has conditiones tam facile convenirent. Anglus enim, proxima expeditione, ærario penitus exhauſto, & ignominioſo reditu, apud

ſuos hoſtemque vilior, metuebat, ne ſe civili motu impedito, lateri hoſtis bellicoſus adhærens, rebus nuper proſpere geſtis elatus, inſigni aliquo damno regnum afficeret. Et Robertus, ſenio, laboribus, & morbo (nam, paulo ante mortem, in elephantiam inciderat) fractus, & utriuſque fortunæ diu eventis exercitus, ſtatuerat, non ſolum ſeſe, ſi fieri poſſet, in quietem dedere, ſed hæredum quoque, ob infirmitatem ætatis, tranquillitati proſpicere: itaque, pace foris parta, totum ſe, ad res domi ordinandas convertit. Nuptiis filii magnifice celebratis, Rex, finem vitæ ſibi adeſſe, proſpiciens, ipſe in privati prope habitum ſe componens (nam, aliquot ante annis, omnium majorum rerum adminiſtratio penes Thomam Randolfum, & Jacobum Duglaſſium erat) in modicis ædibus ad Cardroſiam (qui locus à Britannoduno, Levino amne, dirimitur) ſe continens, congreſſu vulgi, niſi ſi quando neceſſe erat, abſtinebat. Eo, paulo ante exitum, convocatis amicis, teſtamentum fecit. Hæredes eoſdem, qui in conventu publico declarati erant, confirmat: primum Davidem filium, octavum ætatis annum agentem: proxime Robertum Stuartum, ex filia nepotem: eos proceribus, & in primis Thomæ Randolfo, ſororis filio, & Jacobo Duglaſſio commendavit. Diſpoſitis deinde rebus domeſticis, omnes ad concordiæ inter ſe ſtudium, & Regis obſervantiam eſt hortatus: id ſi præſtent, ab exteris invictos fore, affirmavit. Tria præterea, ſeu præcepta, ſive conſilia, adjeciſſe fertur: ne quenquam unum Æbudarum inſularum dominum facerent: ne totis viribus, ſi fieri poſſet, cum Anglis, de omnibus fortunis, uno prælio contenderent: ne unquam cum eis diuturnas facerent inducias. In primo conſilio explicando, multa diſſeruit, de numero, de magnitudine, & potentia inſularum, de incolarum multitudine & ferocia, ac malorum omnium patientia. Hi cum navibus, ſui quidem generis, ſed in illis Oceani oris non incommodis, adverſus homines prope à re maritima alienos, ſe conjungunt, poſſe plurimum incommodi afferre, modicis contra damnis affici. Eo igitur annuos præfectos, juris dicundi gratia, mittendos, quibus nec is honos in longum tempus continuetur. Secundum eo pertinere conſilium, quod Angli, qui meliorem, quam Scoti, agrum colant, hominum numero, pecunia, omni denique belli apparatu præſtent, &, ob hæc commoda, ocio magis aſſueſcant, eoque minus ſunt laborum patientes: Scoti vero in duriore ſolo educati, ob parſimoniam aſſiduaſque exercitationes, temperamento corporis ſunt ſalubriore, & ad

omnem

omnem militarem patientiam, ipso educationis genere, assuefacti: propterea aptiores esse ad tumultuarios congressus, hostemque paulatim carpendum, ac malis frangendum, quam ad statariam pugnam. Tertii consilii hanc esse rationem, quod longior pax Scotos (qui nullum, præter Anglos, hostem habeant, ubi belli artes exerceant) si ad ocium se contulerint, irrepente luxuria, facile duceret ad segnitiem, &, illecebris mollitos, imbelles efficeret. Anglos autem, etsi pax eis cum Scoto sit, habere tamen Galliam propinquam, quæ in militari studio eos contineat. Itaque, si rerum bellicarum periti cum Scoto, rudi militiæ, & eo deside, manum conferant, jure optimo certam victoriam sperare debeant. Commendavit item Jacobo Duglassio votum suum transmarinum: voverat enim, in Syriam proficisci, ac belli sacri, adversus omnium Christianorum communes hostes, partem capessere. Sed quoniam ipse, vel rerum domi perturbatione impeditus, vel senio & morbo fractus, se voto solvere non posset, orare impense, ut Duglassius cor, ipso defuncto, Hierosolymam ferret, ibique sepeliendum curaret. Id munus ille honorificum, & illustre amoris Regii erga se argumentum interpretatus, proximo post Regis mortem anno, cum firma cohorte juvenum nobilium, profectionem adornat. Sed dum littus Hispaniæ legit, audito, grave bellum ibi Regi Arragonum esse, adversus eundem hostem, cum quo in Syria dimicandum esset, nihil interesse ratus, quo in loco rem Christianam juvaret, se cum Hispanis conjungit: ac, post aliquot prosperas pugnas, cum hostem, ut fugacem & imbellem, contemneret, aliquid cum suis seorsum audendum ratus, in Sarracenorum aciem incautius incurrit, ac protractus in insidias, cum parte majore suorum interemptus fuit. Perierunt ex amicis præcipui, Gulielmus Sinclarus, & Robertus Loganus. Hæc inciderunt in annum proximum, post Regis mortem, qui fuit M.CCC XXX. CIↃ. CCC XXX.

Ut multa paucis comprehendam, fuit certe Robertus Brussius vir undiquaque clarissimus: & cui, ab heroicis usque temporibus, paucos in omni virtutis genere pares inveniemus: erat enim, ut in bello fortissimus, ita, in pace, summa temperantia & æquitate: & quanquam insperati successus, &, postquam ejus malis fortuna satiata, aut potius lassata fuit, perpetuus victoriarum cursus eum vehementer nobilitaret, tamen admirabilior mihi longe in rebus adversis videtur. Cujus enim animi robur fuit, tot malis, uno tempore ingruentibus, si non frangi, certe ne debilitari quidem? cujus constantiam non labefactasset ca-

ptiva uxor, quatuor fratres viri fortissimi crudeliter trucidati? amici omni genere calamitatis, uno tempore, vexati? qui mortem effugere poterant, amissis bonis, profugi; ipse non amplissimo tantum patrimonio, sed regno exutus, à potentissimo illorum temporum principe, & manu & consilio promptissimo? Omnibus his malis uno tempore obsessus, & ad extremam inopiam redactus, nec, de recuperando regno unquam dubitavit, nec animo Regio indignum quicquam unquam aut fecit, aut dixit. Nec, ut Cato posterior, & Marcus Brutus, sibi vim intulit: nec, ut Marius, calamitatibus efferatus, odio adversus inimicos indulsit. Recuperato enim statu pristino, ita cum iis vixit, qui maximis exercuerant eum laboribus, ut non tam se inimicum aliquando fuisse, quam Regem esse videretur meminisse. Sub exitum, etiam morbo gravissimo ad senectutis molestias accedente, adeo sibi non defuit, ut præsentem Regni statum confirmarit, & posteritatis tranquillitati prospexerit: uti, jure optimo, defunctum omnes, non modo ut justo Rege, sed pio parente orbati, luxerint. Decessit, septimo Idus Julias, anno, à Christo
CIↃ.CCC. XXIX. nato, millesimo trecentesimo vigesimo nono, Regni, vigesimo quarto.

LIBER NONUS.

SCOTORUM proceres, funebri officio erga Regem defuncti, comitia in primum diem commodum indicunt, Proregi eligendo. Ibi in Thomam Randulfum, Moraviæ Comitem (qui, Rege vivo, jam aliquot annos eum gesserat Magistratum, & à moriente testamento erat populo commendatus) publicus favor apparuit.

XCVIII. REX.

Coronatio Regis in octavum Cal. Decemb. anni sequentis dilata est: ut Romani Pontificis permissu inungeretur, ac nova illa ceremonia apud Scotos augustior videretur. Prorex creatus, primum omnium pacem cum Anglis confirmat: deinde, ad eam stabiliendam domi conversus, ut aperta latrocinia comprimeret, validam cohortem juvenum armatorum circa se semper habebat, in omnes occasiones intentus. Igitur cum, Victonem (quod Gallovidiæ est oppidum) proficiscenti, allatum esset, manum latronum satis validam in illa regione vias obsidere,

dere, ac viatores ſpoliare, ſtatim ex itinere miſſa in eos cohorte ſua, captos ad unum ſupplicio affecit. In cædis auctores erat prorſus inexorabilis: adeo ut quendam, Roma reverſum, & quod per diploma Pontificis veniam obtinuiſſet, ſecurum, comprehendi juſſerit, culpæ condonationem ad Pontificem, corporis pœnam ad Regem affirmans pertinere. Furta vero, ex reliqua belli contagione adhuc frequentia, ut compeſceret, legem tulit, ut ruſtici inſtrumenta, ruri colendo comparata, in agris relinquerent: neve noctu domos aut ſtabula clauderent. Damni dati ſi quod eſſet, precium damni à præfectis juridicis peterent: præfecti à Rege repeterent. Regi ex bonis latronum deprehenſorum ſatisfieret. Inter hæc, ruſticus paulo ad rem avidior, cum eam cautionem pro vana haberet, ſui aratri ferramenta ſublata abſcondit, ac, tanquam furto periiſſent, à præfecto precium flagitavit: & is quidem ſtatim fide bona perſolvit: ſed cum diligentius inquireret, comperto, ruſticum ipſum furti auctorem fuiſſe, eum laqueo ſtrangulari juſſit: bona fiſco addixit. Turbam vagam ſcurrarum ac ſymphoniacorum, pœnis graviſſimis propoſitis, compreſſit. Si quis viatori, aut alii miniſtro publico, jure agenti, reſtitiſſet, eum occidere impune licebat. Itaque cum aliquando, ad Halidonem vicum, triginta fuiſſent à comitibus miniſtri publici occiſi, cædem jure factam pronunciavit. Nec, ob hanc ſeveritatem, domi magis erat facinoroſis, quam foris hoſtibus, ob fortitudinem, formidabilis. Igitur Angli, qui ſublato Rege Roberto, in ſpem vindictæ erant in omnes occaſiones intenti, cum nihil vi aperta, Randulfo vivo, auderent attentare, ad fraudem occultam animum conferunt. Via breviſſima tollendi inimici, veneno, viſa eſt: nec defuit, id molientibus, miniſter idoneus, monachus ex eo genere, qui in ocio educati, penuria magiſtrorum, qui recta doceant, bona plerunque ingenia ad malas artes applicant. In eo cum duæ conjunctæ eſſent profeſſiones, Monachatus, & Medicinæ, altera viſa eſt ad parandum aditum, altera ad patrandum ſcelus idonea. Igitur cum in Scotiam veniſſet, ſeque jactaret paſſim, cum omnis medicinæ, tum curandi calculi peritum, facilem ſibi aditum ad Proregem fecit. Adhibitus, ad eum curandum, medicinæ lentum venenum admiſcuit: deinde, velut ad pharmaca comparanda, accepto paucorum dierum commeatu, in Angliam ſe recepit. Ibi apud Eduardum, gravi cum aſſeveratione, jactat, Randulfum ante certum diem mortem obiturum. Rex, in eam ſpem ingenti exercitu comparato, cum ad limitem Regnorum veniſ-

 ſet,

ſet, audito, Scotorum magnas copias non procul à ſuis caſtris abeſſe, caduceatorem, velut ad res repetendas, mittit, juſſum explorare, quis eis copiis imperaret. Randolfus, qui, morbo ingraveſcente, ac non reverſo ad diem monacho, pejora omnia ſuſpicaretur, diſſimulato, quoad potuit, dolore, in ſella ante tabernaculum ſedens, ac veſte ſplendida indutus, ad fœcialis poſtulata tanquam ſanus ac valens, quæ viſa erant, reſpondit. Is cum ad Regem viſa & audita retuliſſet, monacho (velut mendace) punito, retro ſigna convertit, relicto ad limites, adverſus excurſiones, præſidio: & Randolfus, quo minus progrederetur, morbi violentia impeditus, cum, dimiſſo exercitu, rediret, ad Muſcelburgum, quatuor fere millia paſſuum ab Edimburgo, deceſſit, anno Salutis milleſimo trecenteſimo trigeſimo primo, decimo tertio Calend. Aug. poſtquam biennium, à morte Regis
CIƆ. CCC XXXI. Roberti, imperaſſet, vir, fortitudine & rei militaris peritia, nulli Regum Scotorum inferior: pacis vero artibus, longe omnibus ſuperior. Reliquit duos filios, Thomam, & Joannem, plane tanto patre dignos. Mortuo Randolfo, Regni cuſtode, (ita tum eos vocabant) electus eſt Duncanus, Marriæ Comes, ad quartum Nonas Aug. Rege decimum annum agente: quo die, trepidus allatus eſt nuncius, Eduardum Balliolum, prid. Cal. in æſtuario Forthæ, cum numeroſa claſſe fuiſſe conſpectum. De ejus adventu, ut omnia fiant magis illuſtria, res paulo altius eſt repetenda. Mortuo Rege Roberto, erat quidam Laurentius Tuina, ex eis Anglis, qui, acceptis in militiæ præmium agris, in Scotia reſederant, genere quidem honeſto, ſed vita flagitioſa. Is, ſpe majoris licentiæ concepta, ex alterius Regis morte, alterius immatura ætate, multo, quam antea, liberius voluptatibus inhoneſtis indulgebat. Igitur cum in adulterio ſæpe deprehenſus, à judice cauſarum eccleſiaſticarum itidem admonitus, non abſtineret, ab Epiſcopi Glaſcuenſis Officiali (ita eum magiſtratum vocant) tandem ei ſacris & communione Chriſtiana eſt interdictum. Ille, velut injuria affectus, judicem Æram proficiſcentem, inſidiis ad viam poſitis, excepit: ac tam diu tenuit apud ſe captivum, donec, impenſa pecunia ſe liberaret. Ob id facinus, Tuina cum ſciret, Jacobum Duglaſſium ſibi graviter infenſum, ſeque ad ſupplicium quæri, ejus potentiam veritus, in Gallias profugit. Ibi ad Eduardum Balliolum, Joannis (qui regnum aliquot annos in Scotia tenuerat) filium, ſe contulit: ei cum ſtatum rerum Scoticarum indicaſſet, hortatus eſt, ne tantam occaſionem regni paterni recuperandi omitteret: Regem enim puerum eſ-
ſe,

se, pluresque prope inimicos, & odii erga patrem vindices, quam amicos habere. Aliorum patres in conventu publico apud Perthum trucidatos, alios exules, bonis amissis, multis agrorum bonam partem, multæ nomine, ademptam: complures præterea genere Anglos prædiis à patre ipsius donatos, privatos, expeditionis comites libenter futuros: nec defuturos ex utroque Regno homines egentes & facinorosos, vel spe lucri, vel judiciorum metu, novarum rerum cupidos, quibus nihil, præter quem sequantur ducem, ad omnia miscenda, desit. Ad hæc, Jacobo Duglassio in Hispania extincto, Randolfo, per adversam valetudinem, ad res gerendas, inutili, neminem præterea superesse, cujus auctoritati multitudo discors se regendam permitteret. Itaque quantulamcunque manum satis fore, ut vel rem paratam, & se offerentem arripiat, vel impulsam & labefactatam evertat. Hæc cum magna ex parte vera Balliolus non ignoraret, &, magnas ab Eduardo Anglo copias in Scotiam duci, audiret, facile callidus veterator homini, imperii & gloriæ cupido persuasit, ut, contractis pro præsenti copia navibus, expeditionis ejus partem susciperet. Verum, sub adventum Ballioli in Angliam, Eduardus exercitum dimiserat. Nihilo tamen minus Scotis exulibus, atque Anglis (agris in Scotia expulsis) ad eum confluentibus, manum non contemnendam effecit. Sunt, qui sexcentis tantum comitibus rem tantam eum scribant aggressum: quod mihi non fit verisimile. Propior vero eorum videtur oratio, qui, sex millia peditum ei ab Anglo data, ferunt. Alacriores multo ad hanc expeditionem universos fecit, illis ipsis, quibus hæc agitabantur, diebus, mors Randolfi nunciata: ac, velut lætum omen rerum gerendarum, omnium animos erexit. Cum hac igitur classe Kingornum vecta, Cal. Aug. navales copias exposuit. Terrestres autem duxerunt David Cuminius, olim Atholiæ Comes, Maubraius, & Bellomontius: ex Anglis, Talbotius. Ad classis appulsæ famam Alexander Setonius, homo nobilis, qui tum forte in illis locis diversabatur, occurrit, sperans, in descendentium trepidatione, occasionem rei bene gerendæ, non defuturam. Non multis autem è vicinia se adjungentibus cum hoste congressus, cum bona parte suorum est cæsus. Balliolus, paucis diebus suis, ad se ex vexatione itineris reficiendos, datis, Perthum recta contendit, cum ad molas aquarias, non procul ab Ierna, castra metatus fuisset, Prorexque ultra, Patricius Dumbarus citra amnem, uterque cum magnis copiis, binis castris quinque millia distantibus, consedissent. Balliolus, etsi,

etsi, multis ad famam rerum secundarum se aggregantibus, supra decem millia hominum haberet, tamen, cum inter duos hostiles exercitus tenderet, veritus, ne in medio opprimeretur, optimum factu est ratus, seorsum & ex insperato eos aggredi, primumque Marrium Proregem, quem vero simile erat, quo longius ab hoste tenderet, eo negligentius omnia acturum. Nactus igitur Andream Moravium Tilibardinum ducem est, qui, non ausus palam se Anglis conjungere, palum in medio amnis, qua permeabilis erat, nocte infixit, qui Balliolanis iter indicaret. Illi cum, tecti silvis, quæ ulteriorem ripam vestiebant, propius ad hostem accessissent, intelligunt, eum, raris vigiliis & stationibus oppositis, velut in pacato, noctem agere. Hac eorum negligentia freti, præter castra summo cum silentio ducunt: & in aversam partem, majorem se ibi solitudinem rati inventuros, impetum faciunt. Sed in ea parte, qua summam negligentiam fore speraverant, forte vigilabant Thomas Randulfus Moraviæ, Robertus Brussius Carictæ, Mordacus Taichiæ Comites, & Alexander Fraserius. Hi, cum amicorum validis turmis, primam hostium impressionem fortiter sustinuerunt, super labrum fossæ, quam decursus aquæ pluviæ fecerat: interea totis castris clamor & tumultus arma capientium, & properantium ad conflictum fuit, cumque temere, sine ordine, sine signis festinarent, primum suorum, qui irruentes Balliolanos sustinebant, ordines turbarunt: deinde, ultimis priores impellentibus, eos in fossam dejecerunt, ac ipsi, ruinæ modo, super primos prociderunt. Ibi multi ab hoste cæsi, plures hominum equorumque ruina oppressi, multo maxima pars ita debilitata, ut, nec ad fugam nec ad prælium, satis virium superesset. Ceciderunt, è Scotis, ad tria milla, fugientium plurimi Perthum contenderunt: sed hi fere, sine armis, sine ductoribus urbe Anglis sequentibus facile cesserunt. Postridie Dumbarius, cum de alterius exercitus clade, Perthoque capto, & Anglorum paucitate rescisset, recta ad oppidum tendit, eo consilio, ut, obsidendo, hostem omnium rerum inopia conficeret. Re ad primores relata, cum aliud alius excusaret, infecto negotio, discessum est. Balliolus, tot tantisque rebus, præter spem, tam brevi tempore confectis, animum adjecit, ad reliquos Scotos, vel conciliandos officiis, vel bello perdomandos: ac brevi quidem tantus concursus ad eum est factus, ut maturum videretur, se Regem profiteri. Id consilium ei eo tutius fuit, quod maxima pars cladis in familias Pertho vicinas inciderat: cæsi enim erant in acie, præter Proregem, Robertus

bertus Kethus, cum magno propinquorum & clientium numero: è Lindesiorum familia, octoginta, cum principe gentis Alexandro. Hajorum nomen ad interitum fuisset deletum, nisi Gulielmus, familiæ princeps, domi gravidam reliquisset uxorem. Præterea Thomas Randulfus, Robertus Brussius, & Mordacus, Taichiæ Comes, Gulielmus Sinclarus, Caledoniorum Episcopus, & Duncanus Macduffus, Fifensis Comes, apud hostem captivi, rebus desperatis, in ejus verba jurare sunt coacti.

XCIX. REX.

Igitur Balliolus, præsenti fortunæ satis confisus, ad Sconam propinquum cœnobium profectus, regnum iniit, anno M. CCC. XXXII. ad oct. Cal. Sept. Hoc vulnere potentia Davidis Brussii, etsi valde labefactata fuit, tamen amici ejus, rebus adversis minime fracti, Regem nondum regni potentem, ut extra periculum armorum esset, una cum uxore ad amicum paternum, Philippum Regem Galliarum, mittunt: ipsi ad omnes casus se comparant, certi, vel morte honesta defungi, vel patriam in antiquum statum restituere. Primum omnium, in locum Duncani Proregis, Andream Moravium, ex Roberti Brussii sorore genitum, virum illustrem, substituunt: deinde in omnes partes nuncios mittunt, partim, ut veteres amicos confirment, partim, ut segniores in ultionem injuriarum accendant. Primi omnium, ad quos recentissimus dolor pertinebat, parentibus, & propinquis ad Dublinum cæsis, arma sumpserunt, Roberthus Kethus, & Jacobus, & Simon Fraserius, ac sub æquinoctium autumnale Perthum obsidione claudunt: &, cum oppugnatio diutius, ac speraverant, eos tenuisset, post tertium demum mensem capiunt. Macduffus, Fifæ Comes, qui oppidum Ballioli nomine tenuerat, cum uxore & liberis ad Kildrumiam, Marriæ arcem, in custodiam missus: Andreas Moravius Tilibardinus, qui vadum Iernæ amnis Anglis commonstraverat, supplicio affectus. Pasletensis liber oppidi muros affirmat solo æquatos. Id mihi verisimilius videtur, quam quod alii scribunt, præsidio imposito, custodiri jussum, in tanta præsertim fidelium amicorum & hominum militarium penuria. Eodem fere tempore, Balliolus Annandiæ erat, recipiendis propinquarum regionum proceribus intentus: quos ita subita mutatio rerum concusserat, ut etiam Alexander Brussius, Carictæ & Gallovidiæ dominus, desperatis Davidis propinqui sui rebus, ei se dederet. Hunc rerum secundarum successum secutus est hostium contemptus, & ex contemptu negligentia. Id cum per exploratores Prorex rescisset,

CIↃ. CCC XXXII.

eo misit Arcibaldum Duglassium, Jacobi, qui in Hispania periit, fratrem, ut, si qua se offerret occasio, ei ne deesset. Ille, secum assumptis Gulielmo Duglassio, Lidaliæ Regulo, Joanne, Thomæ Randolfi filio, & Simone Fraserio, mille comitatus equitibus, Mausetum venit. Inde, omnibus satis exploratis de nocte movens, Balliolum sopitum, tanto cum tumultu & trepidatione hostium, invadit, ut ipse seminudus in equo, nec frænato nec strato, fugere sit coactus. Complures, ex intimis ejus amicis, occisi. Alexander Brussius captus, per Joannem Randolfum propinquum veniam impetravit. Henricus Balliolus, eo die, magnam fortitudinis laudem apud utrosque est assecutus: qui, in tam trepida fuga, dum suos ab instantibus tuetur, multos hostium vulneravit: nonnullos interemit: tandem, fortissime pugnans, occidit. Cecidere præterea factionis Anglicæ viri illustres, Joannes Maubraius, Valterus Cuminius, & Richardus
CIƆ. CCC XXXII. Kirchius. Hæc gesta sunt ad VIII. Cal. Jan. Anno M.CCC XXXII. His successibus, Brussianæ partis homines nonnihil recreati, coëunt frequentes ad Proregem Andream Moravium, ut de summa rerum consulant: nemini omnium erat dubium, quin Balliolus non sibi, sed Anglo regnum pararet: omniaque ex ejus præscripto faceret. Itaque eum sibi hostem destinant: eoque diligentius omnia, quæ in bello usui esse possent, ut adversus potentiorem adversarium, comparant. Bervicum, unde Anglum belli initium opinabantur facturum, valido præsidio muniunt. Urbi Alexandrum Setonium, Equitem illustrem, præficiunt. Patricium Dumbarium arcem tueri, ac vicino limiti præesse jubent. Gulielmus Duglassius Lidaliæ Regulus, de quo, illis temporibus, summa erat & fortitudinis & prudentiæ opinio, Annandiam, ad limitem occidentalem tuendum, missus: Andreas Moravius Rosburgum, ubi se Balliolus tum continebat, proficiscitur. Ita distributis imperiis domi, mittitur in Franciam Joannes Randolfus, ut Davidem Regem inviseret, ac Philippum Francum, de statu rerum Scoticarum, certiorem faceret: ab eoque, aliquid virium, adversus communem hostem, impetraret. Moravius, qui Rosburgum ierat, acre prælium cum Balliolo, ad pontem extra urbem, conseruit: dumque Anglis, per pontem retro in oppidum se recipientibus, instat pertinacius, à suis exclusus, in hostium potestatem venit: victoriamque jam partam, è manibus amisit. Eodem tempore in diversa regione, Gulielmus Duglassius Lidalianus, contracto cum Anglis certamine, cum ipse vulneratus in potestatem hostium venisset,

nisset, suorum animos eo casu turbavit, ac turbatos in fugam avertit. Hæc variantis fortunæ inconstantia Scotiam iterum in duas factiones distraxit, prout amor, odium, spes, metus, & rerum privatarum quenque ratio impellebat. Ejus interea occupandæ Anglus, per has dissensiones, commodam occasionem nactus, Balliolum infirmiorem, quam ut, suis viribus se tueri posset, in fidem recepit, & sacramento in sua verba adegit, ac nihil reveritus jus cum Brussio affinitatis, fœderum sanctitatem, & jurisjurandi religionem, dum immoderatam cupiditatem suam expleret, bellum Scotis, Rege destitutis, & inter se discordibus, simul indicit, & facit. Id autem bellum ut in speciem justum videri posset, legationem misit, ad Bervicum repetendum, quod oppidum pater suus atque avus multos annos tenuisset, ac ipse eam, cum exercitu, statim est secutus. Legatis responsum, Bervicum semper Scotorum fuisse, donec Eduardus avus ejus id, per summam injuriam, occupasset. Tandem Robertum Brussium, proximum Regem, reliqua Scotia recuperata, id quoque oppidum Eduardo, ejus, qui nunc id reddi postulet, patri ademisse, atque in veterem juris formulam restituisse. Nec adeo dudum, ipsum Eduardum, ex omnium Ordinum decreto, renunciasse omni juri, quod ipse,, majoresve ejus in totam Scotiam, ac singula oppida, locave ejus habuisse, dicerentur. Ex eo tempore, se nullius commissi, adversus fœdera sancte jurata, & matrimonio confirmata, conscios, cur iterum jam paucis annis & occulta fraude, & aperto bello peterentur. Hæc cum ita se habeant, se legatos orare, ut sui regis animum, ad æquitatis respectum, inflectant, ne Regem absentem, ætate innoxium, & sororis maritum, captato tempore, spoliare conetur: se quidem nullas conditiones, modo honestas, recusare. Sin injusta vis intentetur, pro commissa sibi Regis tutela, potius honestam mortem obituros, quam in pacem, Regno sibique turpem, consensuros. Hæc à consilio Scotorum responsa. Sed Anglus, qui non pacem, sed victoriam cupiebat, magno suorum exercitu externis etiam auxiliis aucto, Bervicum terra marique oppugnare cœpit: neque quicquam, quod ad urbium expugnationem faceret, omittebat: ac, multitudine hominum fretus, nec die nec nocte ullum obsessis vacuum dimicatione tempus dabat: nec minus ferociter, obsessi assiduis eruptionibus Anglos infestabant. Classem, in flumine stantem, injectis ignibus, magna ex parte incenderunt. Periit in eo prælio Gulielmus Setomus, præfecti urbis nothus, multum apud suos desideratus, ob singularem fortitudinem.

dinem. Is, dum in Anglicam navem inſilire conatur, ſua navè undarum impulſu longius rejecta, in mare decidit: neque ei, in tanta omnium trepidatione, ſuccurri potuit. Alter quoque Alexandri filius, ex legitima uxore natus, in quadam eruptione, aviditate pugnandi longius progreſſus, & à ſuis excluſus, ab Anglis fuit captus. Sed cum obſidio, inchoata ad Id. Apr. jam in tertium menſem duraſſet, atque obſeſſi, præter labores & vigilias, accedente omnium rerum penuria, diutius vim hoſtium non viderentur laturi, cum Anglo paciſcuntur, ni ante III. Cal. Aug. auxilia à ſuis miſſa, obſidionem ſolverent, urbem Anglo ſe dedituros. Datus in id obſes Thomas, filiorum Alexandri natu maximus. Hæc dum ad Bervicum geruntur, Scoti, conventu indicto, de ſumma rerum conſultant. Prorege ad Roſburgum capto, ne ſine duce eſſent, Arcibaldum Duglaſſium eligunt. Ei exercitum decernunt, quem in Angliam duceret, ac, regiones proximas populando, Regem Anglorum ab obſidione abduceret. Ex hoc decreto, Duglaſſius, dum in Angliam ducit, audita pactione Alexandri, conſilium mutat, ac, prudentioribus ſuorum multum adverſantibus, recta ad Anglum ducit: ac, pridie Magdalenes, ab hoſtibus pariter & amicis eſt conſpectus. Anglus, etſi dies nondum adveniſſet, quo die convenerat, ut oppidum dederetur, tamen, cum Scotorum copias tam vicinas videret, miſit fœcialem ad præfectum præſidii, qui denunciaret, niſi oppidum ſtatim dederet, ſe animadverſurum in Thomam ejus filium, fruſtra præfecto contendente, diem deditionis nondum veniſſe, ac fidem datam atteſtante. Ibi, cum charitas, miſericordia, metus, officium erga patriam varie animum paternum verſarent, propiorem terrorem Anglus admovendum ratus, crucem in loco ad quem proſpectus ex oppido patebat, erigi jubet, & duos præfecti filios, alterum obſidem, alterum bello captum, eo ad ſupplicium producit. Ad hoc tam miſerabile ſpectaculum cum patris animus fluctuaret, uxor ejus, eademque juvenum mater, virilis fortitudinis mulier, varia oratione eum confirmavit, propoſita ante oculos, fide erga Regem, charitate in patriam, dignitate nobiliſſimæ familiæ. Liberos alios, illis extinctis, ſupereſſe, necdum ſuam illiuſque ætatem, aliis gignendis, præteriiſſe. Illos, etiamſi nunc mortem evaſerint, brevi tamen, vel morte fortuita, vel temporis maturitate, fato ſuo functuros: at, ſi qua famæ macula in gente Setonia inhæſerit, eam in omnem poſteritatem permanaturam, ac immerenti etiam ſoboli aſperſuram infamiam: ſeſe non ſemel, è ſapientiſſimorum

rum hominum sermonibus, audisse laudes eorum, qui se, qui liberos suos ad sacrificium, pro incolumitate patriæ, obtulissent. Illum vero, si urbem sibi commissam dedat, prodere patriam: neque certum etiam de salute liberorum fore: qui enim sperare posset, tyrannum, qui nunc fidem violaret, promissis posterius staturum? Orabat igitur, ne commodum incertum & (si contingat) momentaneum, certa & perpetua redimeret ignominia. Hac oratione cum viri animum paulo tranquilliorem sensisset, ne supplicii fœditatem oculi perferre non possent, eum in diversam partem, unde conspici nequibat, avertit. Anglus, secundum supplicium, etiam plerisque suorum ingratum, in Halidonem collem, Bervico propinquum, castra transfert, atque ibi hostem opperitur. Duglassius, quem ante seniores flectere non poterant, ut, agros Anglorum populando, in se obsidentes averteret, tum ira æstuans, ac veritus etiam, ne, si post tam nefandum facinus, pene sub oculis suis patratum, abscederet sine pugna, hostem timuisse videretur, certus dimicandi, recta ad eum duxit. Cum, acie instructa, satis diu stetisset, Anglusque se suis locis teneret, nec in æquum descenderet, totam Scotus aciem in adversum collem erexit. Id ejus temerarium consilium similem habuit eventum, hostes enim, per clivum ægre obnitentes, ingenti saxorum & jaculorum vi immissa, antequam ad manus veniretur, consauciant: deinde in appropinquantes ita conglobati irruerunt, ut ruinæ modo, depulsos dejicerent. Ceciderunt supra decem millia. Sunt, qui, ad quatuordecim desiderata, prodant: è primoribus pene cuncti, qui infelici ad Dublinum prælio superfuerant, periere. Ex iis clarissimi memoriæ produntur, dux ipse Arcibaldus, Jacobus, Joannes & Alanus Stuarti, Roberti, qui proxime post Brussios regnavit, patrui, Hugo Rossiæ, Kennethus Sutherlandiæ, Alexander Brussius Carictæ Comites, Andreas, Joannes & Simon, Fraserii fratres. Incidit hæc Scotorum clades in diem D. Magdalenæ sacrum, anno M. CCC. XXXIII. Secundum hunc conflictum, desperatis aliis subsidiis, Alexander Setonius urbem, Patricius Dumbarius arcem Anglo dedunt, pacti, ut (incolumes) sua sibi haberent. Uterque, in verba Angli jurare coactus est. Dumbario præterea imperatum, ut arcem Dumbarum, quam diruerat, ne receptaculum Anglis esset, suo sumptu denuo instauraret. Eduardus, ibi paucos moratus dies, urbem & belli reliquias Balliolo commendavit: ipse in suum Regnum se recepit, relicto in Scotia Eduardo Talbotho, homine nobili ac raræ prudentiæ, cum

CIƆ. CCC. XXXIII.

T non

non multis Anglorum cohortibus, qui Balliolum, in reliquis regionibus perdomandis, adjutaret. Nec id quidem, Nobilitate pene tota extincta, perdifficile videbatur, ex iis, qui supererant, aliis ad victorem concurrentibus, aliis in loca munita aut inculta fugientibus. Sed præsidia admodum pauca erant, quæ in fide Davidis permanserant: citra Fortham, insula in lacu, unde amnis Dunus fluit, vix ad modicam arcem sustinendam patens: & Britannodunum, ultra Fortham, arx in lacu Levino sita: item Kildrumia, & Urcharta. Proximo anno, Legati à Pontifice Romano, & Philippo Rege Francorum, venerunt, ad sedandas Regum Britanniæ controversias. Eos Anglus, rerum prospere succedentium cursu elatus, ne in conspectum quidem admittere voluit: ita enim animos, & vires Scotorum fractas existimabat, ut, iterum rebellare, nec auderent, nec possent. Verum, ex occasione levissima, unde minime expectabatur, orta inter ipsos Anglos Perthi discordia, summam tranquillitatem in bellum gravissimum commutavit. Joannes Maubrajus agros in Scotia, ab Eduardo primo suis majoribus datos, deinde, varietate temporum amissos, rursus, Eduardo Balliolo Scotiam tenente, recuperaverat. Eo sine virili stirpe liberum defuncto, de prædiis, adversus ejus filias, Alexander, earum patruus, litem intentaverat. Puellarum causam tutabantur Anglicæ factionis homines, Henricus Bellomontius, qui unam earum in matrimonio habebat: Richardus item Talbotus, & David Cuminius, Atholiæ Comes. Balliolus Alexandro favebat, ac, lite secundum eum dijudicata, adversarios adeo offendit, ut palam de iniquitate decreti quererentur: &, ubi nihil se querelis proficere viderunt, ab aula quisque ad sua secederent. Talbotus, dum in Angliam proficiscitur, captus, Britannodunum ducitur: Bellomontius Dundargum, Buchaniæ arcem validam, præsidio firmat: ac non solum eum, de quo lis erat, sed vicinum omnem agrum suæ ditionis facit. Cuminius in Atholiam abit, & locis commodis permunitis, adversus vim (si quis intentet) se comparat. Hanc tam potentium virorum conspirationem Balliolus metuens, mutat sententiam, ac Bellomontii agro, de quo lis erat, concesso, Cuminium, plurimis & fructuosis prædiis Roberti Stuarti, mox regnaturi, donatis, reconciliat. Alexander, hac injuria ictus, se cum Andrea Moravio, Prorege Scotorum (qui se nuper ab Anglis magna pecunia redemerat) conjungit. Hæc, diversis temporibus gesta, conjunximus, ne sæpius narrationis cursus rumperetur. Interea Balliolus in regione diversa omnes muni-

munitiones circa Renfroam, partim capit, partim evertit. Ibi rebus suo arbitrio compositis, in Botam insulam navigat; Rotesajum arcem communit. Eam Alano Lilio, quem præfectum juridicundo ante fecerat, tradit custodiendam. Robertum Stuartum, Roberti Brussii ex filia nepotem, diligenter ad necem conquirit: sed ille, opera Gulielmi Herioti, & Joannis Gilberti, navicula in continentem adversam vectus, atque equos, advenientem expectantes, nactus, Britannodunum, ad Milcolumbum Flaminium, arcis præfectum, delatus est. Balliolus, cum Botæ res ordinasset, in continente propinqua Dunum novum, sive Noviodunum, arcem in Covalia sitam, cepit: quo metu vicina Nobilitas perculsa, prope tota se ei dedidit. Inde reversus, vere proximo, ad lacus Levini arcem obsidendam, omnem curam intendit. Sed cum res opinione lentior videretur, è sua factione, Joannem Sterlinum, Equitem præpotentem, adjunctis ei Michaële Arnoto, Davide Vemio, & Richardo Malavillano, cum parte exercitus, ad arcem oppugnandam, reliquit. Illi, ædificato ex adverso præsidio, qua brevissimus est trajectus, cum, ut vi arcem caperent, omnia frustra fuissent experti, impigre propugnantibus Alano à veteri ponte, & Jacobo Lambino civibus Andreanis, eam, exitu amnis clauso, aquis submergere tentant: exit enim amnis Levinus è lacu angustis faucibus, patefacta rupe. Hunc locum, congesto è saxis & cespitibus aggere, obstruere conantur. Sed ea res tardius procedebat, quod, ut æstas molientibus erat commoda, ita torrentibus, qui in lacum influebant, pene tum siccis, aqua, longe lateque porrecta, modicis incrementis augebatur. Hoc modo obsidione ducta in mensem Julium, in quem incidit dies D. Margaritæ, quondam Reginæ Scotorum, festus, quo die, frequens mercatorum conventus Fermelinodunum, ubi ejus Divæ corpus est sepultum, fieri solet, Joannes Sterlinus cum majore parte suorum, alii ad mercatum, alii religionis ergo eo proficiscuntur, castris, cum non magno præsidio, ad aggerem relictis, nempe de hoste securi, cum neminem adversæ factionis, præter paucos in arce inclusos, esse in propinquis regionibus scirent. Obsessi vero, de absentia Sterlini, & solitudine castrorum certiores, apparatu, ad aggerem perforandum, antea excogitato, primo vespere in naviculas imposito, sopitis vigilibus, pluribus simul locis eum perforant. Aqua vero, tenues aliquot nacta exitus, brevi latiores sibi ipsa patefecit meatus, ac tanta vi tandem erupit, ut, quicquid erat obvium, devolvens, plana omnia circum inundaret, ac tentoria casasque

& plerosque homines semisomnes, ac jumenta, magno cum fragore, secum in mare deferret. Qui in naviculis erant, egressi, & cum ingenti clamore in attonitos irruentes, huic tumultui tam inopinato alium adjecerunt: tantusque pavor cepit universos, ut nullius, nisi salutis memores, rebus suis hosti relictis, qua quisque poterat, in fugam se conjecerint. Alanus, per ocium, non spolia modo, sed commeatus, ad longam obsidionem paratos, è castris in arcem comportavit. Altera etiam eruptione cum præsidiariis, qui Kinrossiæ erant, æque feliciter certatum, præsidium captum ac dirutum, obsidio soluta. Eodem fere tempore, quo hæc in Fifa gerebantur, Angli magnis terrestribus navalibusque copiis Scotiam intrarunt. Naves cum Fortham subirent, prætoria tempestate ad scopulos afflicta, reliquis vehementer vexatis, majore cum damno, quam præda domum redierunt. Terrestres copiæ Glascuam usque penetrarunt. Ibi Anglus, habito conventu procerum suæ factionis, cum intelligeret, nullum neque ducem, neque exercitum adversarum partium superesse, nec suam præsentiam amplius fore necessariam, ipse, Balliolo, cujus ingenio non multum fidebat, secum ducto: Davide Cuminio Atholiæ Comite, qui rei Scoticæ præesset, relicto, in Angliam abiit. Is primum omnium Stuartorum prædia longe amplissima, ut quæ Botam, Araniam, & Renfroanos agros, bonamque Coilæ & Cunigamiæ partem continebant, occupat. Botæ præfectum juri dicundo (quem alii Serifum, alii Vicecomitem vocant) Alanum Lilium confirmat: vicinis etiam regionibus ei parere jussis. Ipse, in diversam regni partem profectus, Buchaniam & Moraviam suæ ditionis facit: & quanquam, supra privati hominis modum, suas opes auxisset, tamen diplomata omnia, & quæcunque publice mandabat, nomine utriusque Regis, Eduardi Angli, & Ballioli conficiebat. Ea tempestate, quanquam nemo in Scotia, præter pueros ludentes, Brussium Regem profiteri audebat, tamen Robertus Stuartus, qui tum Britannoduni latebat, aliquid per absentiam Cuminii audendum ratus, Cambellos, familiam in Argathelia potentem, sui consilii certiores facit. Eorum princeps Calenus, circiter quadringentis coactis, ad Noviodunum, arcem Covaliæ, ei occurrit: eam statim occupant. Ad eum rumorem, Botani, exiguo mari dirempti, populariter consurgunt, atque ad veteres dominos properant. Eorum iter ut impediret, Alanus Lilius, cum quibus potuit armatis, occurrit. Vulgus magna ex parte inerme, & quod, impetu magis, quam consilio, coierat, re

subita

ſubita perterritum, in proximum collem confugit. Ibi magna lapidum miſſilium copia reperta, armatos, ex contemptu temere ſubeuntes, velut grandine obruunt: majorem partem antequam ad manus ventum eſſet, affligunt, ac retrocedentes impellunt ita, ut cæſo Lilio, cum fortiſſimo quoque, Joannem Gilbertum Botanæ arcis præfectum, vivum ceperint, & ſuorum plurimos armarint cæſorum ſpoliis. Hanc victoriam, non incruentam, ſecuta eſt arcis Botanæ deditio. Ad hunc rumorem divulgatum, Thomas Bruſſius, Carictæ Comes, cum popularibus & vicinis è Coila & Cunigamia, item Gulielmus Carruderus Annandianus, qui ſemper Anglorum imperium recuſaverat, cum amicis & propinquis, è latibulis ſuis prodiens, ad Stuartum venit. Item Joannes Randulfus, Moraviæ Comes, è Galliis reverſus, ſpem externorum auxiliorum attulit. Igitur animis ad majora ſuſcipienda erectis, exercitu confecto, ac juvante conatus eorum Gotofrido Roſſio, præfecto juridico Æxtenſi, brevi totam Carictam, Coilam, & Cunigamiam in ſuas partes traxerunt. Renfroani quoque ad Stuartos, veteres dominos libenter acceſſerunt. Eorum exemplum ſecuti Andreæ Moravii clientes, reliquos Glottianos, partim volentes, partim invitos, ad cauſam conjunxerunt. Ab his tam lætis initiis, aucta fiducia, ut ſtatus publici eſſet aliqua imago, collectis ſuarum partium principibus, Proreges creant Robertum Stuartum, etſi adoleſcentem, tamen qui expeditiones has leviores animi ſui obſides erga patriam dediſſet: & Joannem Randulfum, patre ac fratre, viris clariſſimis, dignum. Is, cum ſatis valida manu ad regiones in ſeptentriones verſas miſſus, concurrentibus ad eum, quos immoderati Anglorum imperii pertæſum erat, Davidem Cuminium, ſubita animorum inclinatione illa perterritum, in Abriam uſque perſequitur. Ibi, in anguſtiis locorum deprehenſum, & omnium rerum penuria circumventum, ad deditionem compulit: &, in verba Bruſſii coactum jurare, dimiſit: adeoque pollicitationibus ejus fidem habuit, ut, diſcedens, vicarium eum pro ſe reliquerit. Nec ille ſegniter Bruſſianarum partium ſtudium ſimulabat. Interea Randulfus, in Lothianam reverſus, cum vetere amico Gulielmo Duglaſſio, qui nuper ex Anglia reverſus, ſqualorem diuturnum carceris magnis hoſtium cladibus ulciſcebatur, ſe conjunxit. Andreas Moravius, qui ad Roſburgum captus fuerat, itidem rediit. Igitur cum ducum abunde eſſet, Proreges conventum indixerunt Perthum in Calendas Aprilis. Eo cum frequens Nobilitas conveniſſet, nihil tamen confici potuit, propter ſimulta-

tem nobilem, quæ erat inter Gulielmum Duglassium, & Davidem Cuminium. Causa prætendebatur, quod Cuminii opera Duglassius factum argueret, quod tardius ab Anglis esset dimissus. Cuminio favebat Stuartus: Duglassio ceteri fere omnes: Cuminius vero, quod comitatior ad conventum venisset, eas inimicitias causabatur: adduxerat enim tantum amicorum & clientium numerum, ut ceteris omnibus formidolosus esset: augebat suspiciones ingenium ejus varium & mutabile, animus vastus, & certi rumores de adventu Anglorum, cum quibus, nemo fere dubitabat, quin se Atholius conjungeret. Nec multo post Anglus, Balliolum secum ducens, magnis copiis terra marique Scotiam invasit: classis centum & sexaginta navium Fortham subiit. Ipse, terrestri itinere Perthum usque progressus, vicinos agros late populando, ibi Cuminium expectat. Interea cum Randulfus Joannem, qui Æbudas sibi vendicaverat, convenisset, nec eum ad suas partes adjungere posset, induciis in aliquot menses in rebus tam perturbatis contentus, Robertum alterum Proregem, inde rediens, gravi morbo implicitum deprehendit. Igitur alienissimo tempore, onere in se unum inclinato, cum Anglo non ausus congredi, vires divisit, per partes eum ut carperet. Audito autem, Geldrorum validum exercitum per Angliam adventare, ut se cum Anglo jungeret, ad limitem Angliæ properat. Venienti occurrerunt Patricius, Marciæ Comes, Gulielmus Duglassius Lidalianus, & Alexander Ramisæus, tum, in re militari, nemini secundus existimatus. Hi Geldros, in campis Edimburgo proximis, opperiuntur. Ubi primum in conspectu fuere, sine mora concurritur. Post acerrimum conflictum, Geldri victi, in propinquum collem, ubi semiruta arx erat, refugerunt. Postridie, cum omnium rerum penuria laborarent, vitam modo pacti, se dediderunt. Randulfus, in gratiam Philippi Valesii, quem sibi amicissimum prædicabant, non contentus, incolumes & commeatu auctos dimittere, ipse deducendos suscepit: eo in itinere, ab Anglicæ factionis insidiis exceptus, ad Regem deducitur: qui tum Perthum valido exercitu obsidebat. Eodem tempore, David Cuminius, cujus omnia consilia ex inclinatione fortunæ pendebant, lætus inimici calamitate, ad Anglum venit: ei pollicetur, se brevi è regno Brussianos exacturum: nec segnius fecit, quam erat pollicitus. Nam, Pertho dedito, & muris nudato, Rex in Angliam redire parabat: quod commeatus maligne suppeditabantur, Scotis omnibus sub ejus adventum admonitis, ut pecora in montes agerent,

alia

alia omnia in loca munita, aut longinqua conveherent, quæ asportare non possent, corrumperent. Neque classis, in qua ei spes rei frumentariæ erat, eum magnopere juvit. Primum Fortham subiens, cœnobio monachorum in Æmona insula vastato, cum in aperto mari ad anchoras staret, fœda tempestate vexata, magnam fecit jacturam. Pars navium Ketham insulam propinquam, sed desertam, ægre tenuit: aliæ, longius ventorum vi ablatæ, ubi se primum receperunt, causam tempestatis in iram D. Columbæ conferentes, ob spoliatum avare & crudeliter ejus Cœnobium: igitur quidquid è præda comparebat, eo diligenter reportandum cum piaculis curant: neque quicquam, eo anno, memoria dignum, à classe gestum est. Hæ causæ quanquam vehementer Anglum movebant, magis tamen ei reditum festinavit cogitatio de bello Gallico, quod tum maxime meditabatur. Itaque, velut plane confecto bello Scotico, exercitum reduxit, ac Eduardum Balliolum secum abduxit. Cuminium, ad reliqua perficienda, Proregem reliquit. Ille, ut operam & studium partium Regibus probaret, & hostes ulcisceretur, nihil ad summam crudelitatem reliqui sibi fecit, quæ acerbitas eo visa est indignior, quod illi, ante paucos menses ad extremam inopiam redacto, tam facilis ad veniam portus fuerat. Tres fere ex omni procerum Scotorum numero supererant, qui nullis neque pollicitationibus, neque periculis cogi poterant, ut in Anglorum ditionem venirent, Patricius Marciæ Comes, Andreas Moravius, & Gulielmus Duglassius. Hi, Kildrumiam oppugnante Cuminio, conjunctis viribus, eo pergunt, &, ad Kilblaniam silvam, acre cum eo prælium conserunt. Sed cum Cuminius numero præstaret, & pauci à pluribus prope circumvenirentur, adventus trecentorum militum recentium, cum Joanne Crago, arcis præfecto, prælium diremit, ac victoriam certam Brussianis dedit. Fortissimus quisque Cuminianorum, aut in prælio aut fuga cæsus. Multis fuit saluti Camerona, arx Roberti Mennesii, propinqua. Sed cum tantæ multitudini, in arcto stipatæ, commeatus deessent, postridie fuit dedita, ac jurantibus in verba omnibus venia data. Cecidere, præter ducem, ex intimis ejus amicis, Robertus Bradus, & Valterus Cuminius: Thomas, ejus frater, captus, postridie capite multatus. Hæc victoria fecit, ut Randulfo capto, ægrotante Stuarto, confirmaretur, militari suffragio, Andreæ Moravio Proregis nomen & imperium. Nam cum literæ à Rege Francorum, de induciis, venissent, proceres Brussiani, ad eas accipiendas, coacti, unanimi consensu, hono-

rem pristinum, quem calamitas ademerat, Moravio restituerunt. Is, paucorum mensium induciis finitis, Lochindorcam arcem obsedit. Eam tenebat Davidis Cuminii uxor. Ea, quod evenit, futurum prospiciens, ab Anglo petiverat auxilium. Mox Angli, copiis in Moravia expositis, obsessos liberant. Elginum usque (quod est oppidum ad Loxiam amnem situm) penetrant, obvia ferro & flamma vastantes. Dum Perthum tendunt, Abredoniam cremant: arces per Merniam, Dunotrium, Kinesum, & Lorestonium præsidiis occupant: sex monasteriis proximis imperant, ut muros Perthi dirutos instaurent: ac, rebus Scoticis iterum Eduardo Balliolo reverso commendatis, in Angliam abeunt. Discedentibus Anglis, & Scotorum viribus fractis, Henricus Bellomontius, tempus adesse ratus, expetendæ vindictæ de cæde generi sui Comitis Atholiæ, quoscunque deprehendit, qui in prælio Kilblanensi fuissent, sine discrimine, omnes crudeliter occidit. Eum Andreas Moravius in Dundargo obsessum, ad deditionem compulit, & jurejurando accepto, nunquam hostiliter in Scotiam rediturum, incolumem dimisit: atque uno continuo victoriæ cursu omnes trans Fortham munitiones, præter Cupri arcem, & Perthum oppidum, ejectis præsidiis, captas, demolitus est. Deinde Angliam cum exercitu ingressus, inde magnas prædas egit: & militem, domi inopia confectum, nonnihil recreavit. Tota enim Scotia, eo anno, agris belli injuria incultis, aut incursionibus assiduis utriusque partis vastatis, ita fame laboratum est, ut Angli arcem Cupri munitissimam, vacuam, ob commeatus inopiam, reliquerint. Præsidiarios nauta Scotus, ab eis male multatus, dum in Lothianam noctu transportat, in cumulum arenæ, maris æstu recedente, nudatum exposuit. Illi cum in continenti se esse putarent, paulum progressi, atque iterum mari reperto, frustra nautam inclamantes, ad unum periere. Proxi-
CIↃ. CCC. XXXVII. mo anno, qui fuit M. CCC. XXXVII. Angli arcem Dumbari obsederunt: eam tenebat Agnes, Comitis Martiani uxor, cui vulgus Nigræ cognomen dedit, mulier animi virilis: obsidebant autem Comites, Sarisburiensis & Arondelius. Ea obsidio cum spe omnium diutius protraheretur, duo diversa agmina, in subsidium Balliolo missa, Scotiam intrarunt: alterum ducebat Monfortius, alterum Richardus Talbothus. Cum Monfortio congressus Laurentius Prestonius, exercitum, duce cæso, graviter concidit, ipse paulo post è vulnere decessit: amissi ducis iram miles, inhumana captivorum cæde, satiavit: Talbothus à Gulielmo Ketho, deleto exercitu, captus: nihilominus duravit

vit obsidio Dumbari: mari ab Anglis intercluso, commeatuum penuria pene obsessos afflixit: ac procul dubio dedita fuisset arx, ni Alexander Ramisæus, audaci incepto, in tempore, subvenisset. Is, nocte intempesta, deceptis, qui in triremibus Genuensium maritimum latus observabant, navem ad arcem applicuit: & quadraginta selectos viros, commeatusque magnam vim exposuit. Deinde, præsidii parte ad suos adjuncta, silentio noctis, cum ingenti tumultu in vigiles Anglorum irruit: ac magna cæde hominum, nihil minus quam eruptionem à propè victis timentium, facta, proxima nocte æque occultus, atque venerat, discessit. Sexto demum mense, Anglos fatigatos, ac frustra omnia expertos, revocante ad bellum Gallicum Rege, Dumbari obsidio soluta est. Andreas Moravius, patria prope peregrino milite liberata, primum Sterlinum, deinde Edimburgum oppugnare est aggressus, sed, utrinque re infecta, discessit: pacata tamen Lothiana, & in fidem Regis recepta. Interea, animo paulum à laboribus relaxato, dum sua transmontana prædia intervisit, morbo gravi correptus decessit: atque ad Rosmarchiam sepultus, summum apud omnes bonos desiderium sui reliquit: tantas enim res biennio ac semestri, quibus in magistratu fuit, gessit, ut suffecturæ cujuslibet magni ducis ætati viderentur. Post eum Stuartus Prorex fuit, usque ad Davidis è Gallia reditum. Adolescens adhuc multis præliis levibus, eo anno, ejus auspiciis per Gulielmum Duglassium gestis, victor evasit, nec sine maximo Duglassii discrimine, & crebris vulneribus: nam Anglos è Teviotia expulit, & in Lidalia Heremitagium cepit, magnisque commeatibus de hoste ad Mulrossiam captis, communivit. Cum Barclaio adeo acre ac pertinax certamen iniit, ut vix ipse cum tribus comitibus, idque beneficio noctis, evaserit, Joannis Sterlini copias quanquam gravi prælio devicisset, tamen ab eodem, brevi post, prope circumventus fuit. Verum, ex inopinato tumultu se colligens, post acerrimam pugnam, Sterlinum victum fugavit: triginta comitum ejus interemit: quadraginta vivos cepit. Gulielmo Abernethio, à quo quinquies uno die fugatus fuerat, ita institit, ut, ante noctem, cæsis omnibus ejus comitibus, ipsum secum captivum abduxerit. Nec minore felicitate Laurentium Vausium, hominem strenuum devicit. Tandem ad Davidem Regem in Galliam abiit, ut eum de statu rerum edoceret. Proximo anno, qui fuit M. CCC. XXXIX. Stuartus, fortunæ ratus instandum, coacto exercitu, Perthum oppugnare aggreditur, quadrifariam divisis viribus. Sed, Anglis CIϽ. CCC. XXXIX.

 acriter

acriter oppidum defendentibus, non sine vulneribus rejectus fuit. Tertio demum obsidionis mense, prope desperantibus de successu, Duglassius supervenit, quinque piraticis navibus conductis, quæ machinas atque aliquid militum adduxerunt. Exposita igitur parte militum, reliqui in navibus Tai amnis ostium asservare jussi. Duglassius ipse, ad arcem Cuprensem recuperandam, mittitur: eam ab Anglis desertam, Scoti occupaverant, quibus erat præfectus Gulielmus Bullocus sacerdos Anglus, idemque Quæstor. Cum eo Duglassius transegit, ut, acceptis in Scotia prædiis, in suas partes transiret. Id eo facilius ei persuasum, quod nec ab Anglis subsidium sperabat, nec Scotis, qui secum in præsidio erant, admodum fidebat: ejus opera forti & fideli sæpe postea Scoti sunt usi. Obsidio Perthi jam in quartum mensem protracta, diutius videbatur duratura, nisi Rossiæ Comes per cuniculos aquam è fossa derivasset: atque ad murum usque cum suis penetrasset: tum demum dejectis propugnatoribus, telorum vi potissimum è machinis emissorum, deditio facta est, ea lege, ut Angli incolumes, quo vellent, sua omnia exportarent. Intra paucos dies, Sterlinum quoque oppugnatum, & eadem lege deditum. Mauritius Moravius, Andreæ filius, arci est præfectus. Hac tam subita mutatione rerum Balliolus territus, è Gallovidia, ubi se plurimum continebat, in Angliam abiit. Brevi post, arx Edimburgi, non vi expugnata, sed arte capta est. Valterus Currius mercator, qui tum forte navem, commeatibus onustam, in æstuario Tai ad Taodunum habebat, accersitus à Gulielmo Duglassio, in Ftham venit. Ibi communicato cum Bulloco consilio, Currius Anglum se simulat, ac duos vini optimi utres, aliaque nonnulla munuscula ad præfectum arcis attulit: oravitque, ut ibi reliquos commeatus distrahere, sine periculo, per eum liceret: si qua re ei præsidiove opus esset, commoneret; se libenter eis, quoad posset, gratificaturum. Præfectus ei, ut aliquot dolia vini, certumque numerum panis nautici afferret, imperat: aditum ei, cum vellet, pollicetur. Ille, quod bene vertat, metu Scotorum, qui sæpe incursiones in loca vicina facerent, summo mane se adventurum ostendit. Ea nocte, Duglassius duodecimque comites homines lectissimi, nautico vestitu super arma injecto, commeatum ad arcem portant. Suos, quam proxime possunt, in insidiis collocatos, expectare signum jubent. Progressi paulum, Duglassius & Simon Fraserius, ceteros modico intervallo sequi jubent. Intromissi à janitore intra munitionem, è trabibus ante portam arcis structam, cum animad-

animadvertissent, claves ostiorum è brachio janitoris suspensas, ipsum jugulant, & sine strepitu portam arcis aperiunt: deinde suis (uti convenerat) cornu inflato, signum dant: eodem sono & qui erant in insidiis, & custodes arcis admonentur, alteri ab amicis, alteri ab inimicis arcem teneri: utrisque properantibus, Scoti onera in ipso portæ aditu dejiciunt, ne ante suorum, qui per difficilem clivum lentius vadebant, adventum valvæ objici, a: ipsi occludi possent. Acri conflictu edito, ac cæde utrinque patrata, tandem præsidiarii cesserunt, ceteris, præter præfectum ac sex comites, occisis. Alii in hunc annum, alii in superiorem conjiciunt expeditionem Alexandri Ramisæi (qui omnes illius ætatis Scotos rei militaris gloria anteibat) in Angliam: Erat enim ea tum de virtute ejus opinio, ut, qui non prodiisset ex illius velut schola, militiæ non satis peritus haberetur: Itaque juventus ad eum, velut unicum bellandi magistrum, frequens ventitabat. Is, cum non paucas ante expeditiones in hosticùm, cum parva manu, prospero eventu, fecisset, rebus eorum, tum in Scotia afflictis, aliquid majus audendum ratus, collecta magna clientium & amicorum manu, Northumbriam late populatus est: eum revertentem Angli ex omnibus agris & castellis, longe majoribus copiis, consequuntur. Eorum congressum cum Alexander vitare non posset, & suorum animos, ob multitudinem hostium, nonnihil debilitatos sentiret, præmissa præda, pedites in insidiis locat: Equites late effusos simulare fugam jubet: deinde, ubi locum insidiarum præterissent, ad signum buccinæ, rursus in unum coire. Eam equitum fugam Angli veram rati, æque effusi & ipsi sequuntur, ad quos Scoti signo revocati, cum se momento temporis obvertissent, pedites que undique ex insidiis prosiliissent, versus est in Anglos, ex re inopinata, terror, ac, non paulo concitatiore cursu, quam antea secuti erant, fugerunt: multi occisi: complures capti: præda incolumis domum abducta. Inter captivos fuit præfectus Rosburgi: cum eum præsidium fere omne secutum fuisset, Alexander oppidum pene vacuum aggressus, primo impetu cepit. Inferiorem quoque arcis partem cum suæ potestatis fecisset, qui restabant, in turrim validam confugerunt: sed, cum pertinacissime oppugnarentur, nec subsidium à suis ullum sperarent, se dediderunt. Sunt, qui, Sarisburii Comitem ibi captum, tradant, & cum Joanne Randulfo permutatum. Sed magis inclinat animus, ut plures scriptores sequar, qui, Sarisburium à Gallis atque in Gallia captum, prodant.

dant. Randulfus, in Annandiam profectus, arcem suam ad lacum Mabanum de Anglis cepit: ac tres limitum præfecti, Alexander Ramisæus orientalis, Gulielmus Duglassius medii, Randulfus occidentalis, ultra veteres fines, qui Alexandro tertio regnante, fuerant, Anglos expulerunt: neque quicquam in solo Scotico, præter Bervicum, tenebant. Sunt, qui, Rosburgum à Ramisæo, sopitis vigilibus, de nocte scalis admotis, captum, tradant,
CIↃ. CCC. XLII. anno M. CCC. XLII. die Martii XX. cum quibus facit liber Pasletensis. Eodem anno, IV. Non. Julii, David Brussius cum uxore ad Ennerbervium applicuit, anno, quam discesserat, nono: cujus adventus eo fuit omnibus gratior, quo minore in spe tum res Scotorum erant. Nam Eduardus, factis cum Philippo, Rege Gallorum, ad Tornacum, trium annorum induciis, atque ita bello Gallico vacuus, decreverat, totis viribus Scotiam aggredi. Habebat tum in exercitu quadraginta peditum, sex equitum millia: ac, adversus annonæ angustiam magnam classem ornaverat, quæ commeatus terrestribus copiis suppeditaret. Ea cum Novembri mense solvisset, tempestate sæva jactata, atque in Belgicum & Germanicum littus, post longam vexationem ejecta, inutilis prorsus ad præsentis belli usum fuit. Interea Eduardus, cum terrestribus copiis, circa Novum castrum ad Tinam, in maxima commeatuum penuria, se continebat. Ad eum legati è Scotia missi, quatuor mensium inducias, ea conditione fecerunt, ni David Rex, ante calendas Junias, domum rediret, ut Scoti omnes in Eduardi ditionem concederent. Verum David, audito Angli apparatu, ante legatorum ad se adventum, solverat. Ad Regem ita (uti dixi) reversum, inter gratulantes, qui ab omnibus regni partibus frequentes aderant, venit Alexander Ramisæus, cum omni vita superiore splendide acta, tum recenti militari gloria clarus. Is singulari favore acceptus, & præter custodiam Rosburgi, etiam totius Teviotiæ præfectura judiciaria donatus. Hoc in honore sibi eum prælatum, Gulielmus Duglassius ægerrime tulit: nam cum Teviotia pene tota Anglos expulisset, conventibus agendis, quanquam injussu Regis, aliquot annos præsederat: meritis enim in patriam, & nobilitate generis, & familiæ opibus fretus, neminem in eo magistratu, sperabat sibi competitorem futurum. Itaque, totus in ultionem intentus, iram in præsentia suppressit: tandem vero, post tres menses inimicum, conventum habentem in templo, Havici nactus, eum nihil minus expectantem, cæsis tribus comitibus, auxilium ferre conantibus, saucium jumento imposuit,

fuit, atque in Heremitagio mori fame coëgit. Eodem fere tempore, eodem genere mortis, per Davidem Barclaium extinctus est Gulielmus Bullocus, homo singulari erga Regem fide. Hæc duo crudelitatis inhumanæ facinora totam pene Scotiam, in factiones distractam, seditionibus replevere. Hæ res Regem adolescentem & nondum militaribus ingeniis assuetum, vehementer exercuerunt: & quanquam summam diligentiam, in perquirendo ad supplicium Duglassio, adhiberet, is tamen per amicos, (plurimos enim, ob res præclare gestas, pro libertate, sibi conciliaverat) ac in primis, per Robertum Stuartum, Regis è sorore natum, veniam obtinuit. Maxime valuit, magnifica quidem, sed vera commemoratio rerum ab eo gestarum, & ratio temporis, quo, pace foris incerta, nec rebus domi quietis, militares homines retinendi, atque etiam omni favore amplectendi essent. Igitur non solum venia Duglassius, sed præfectura Rosburgi & Teviotiæ donatus est, clementia, fortasse in præsentia non inutili, sed exemplo in posterum pessimo. David, rebus utcunque domi compositis, expeditionem in Anglos denunciat, magna Nobilitatis parte ob commeatuum, qua laborabatur, penuriam, dissuadente. Collecto satis magno exercitu, Joannem Randulfum ei præficit: ipse occultus, dissimulato nomine Regio, cum eo proficiscitur: Hæc manus, per duos prope menses depopulata Northumbriam, cum ingenti præda domum rediit. Iterum, intra paucos dies, Rex, se ducem exercitus professus, hosticum intravit. Angli, viribus inferiores certaminis aleæ rem committere, absente in Gallia Rege suo, recusabant: sed, magno equitatu ab omni parte assultantes, à libera populatione Scotos arcebant: quinque primæ Nobilitatis Equites, nuper à Davide in eum Ordinem ascitos, temere longius à suis progressos, cæsis aut fugatis eorum comitibus, hostes capiunt. Rex, ne tempus illic frustra tereret, reduxit exercitum. Tertia expeditione, coactis, quam potuit occulte, copiis, ut hostes nec opinantes magna clade afficeret, cum Angliam, præcipiti autumno, fuisset ingressus, largis imbribus exiguos torrentes ita augentibus, ut agrum omnem non modo impervium redderent, sed commeatuum advectionem prohibêrent, paucis arcibus, ne nihil tanto conatu videretur egisse, dejectis, domum rediit. Non adeo diu post, legatis ultro citroque missis, actum de induciis in biennium, in quas Scotus, ea lege, consensit, modo eas ratas Philippus Gallorum Rex haberet: nam in fœdere inter Scotos & Gallos, ita cautum

cautum erat, ut neutra gens sine altera pacem, aut inducias cum Anglo faceret, hæ quietam interea Scotiam tenuere. Quarto fere, post reditum Davidis, anno, Gallis magno prælio victis, obsesso ab Anglis Calisio, Morinorum oppido, Philippo per legatos instante, ut Scoti Angliam ingressi, partem virium Anglicarum in se derivarent, exercitus Perthum convenire jussus est: eo cum frequentes coissent, David, Comes Rossiæ, Reginaldum, Æbudarum Regulum veterem inimicum, septemque comitum ejus nobilissimos, noctu ex insidiis aggressus, interemit. Ea cædes valde exercitum imminuit: cum non solum utriusque partis amici & clientes, sed multi etiam vicinorum, civile bellum inter familias potentissimas metuentes, domo discederent. Igitur Gulielmus Duglassius Lidalianus Regi maximopere suadebat, ut, omissa in præsentia expeditione, res domi componeret. Hoc consilio contempto, Rex, amicitia superante caritatem patriæ, in Angliam ducit: ac ferro & flamma omnia, qua ibat, prosternens, sextodecimo demum die in agrum Dunelmensem venit: Angli, partim à Percio collecti, partim ab exercitu, qui Calisium obsidebat, remissi, cum frequentes convenissent, se Scotis, multo celerius eorum opinione, acie instructa, ostenderunt. David, qui nihil minus, quam hostis adventum, metuebat, & Gulielmum Duglassium, ad agrum vicinum depopulandum, emiserat, suis signum pugnæ proponit. Duglassius, cum in hostem necopinus incidisset, trepida fuga, quingentis viris fortissimis amissis, in castra rediit. Nec infelix rei incipiendæ auspicium felicior conflictus est secutus. Pugna acriter inita, in prima acie cæsus est, profligatis prius suis, Joannes Randulfus. Mediam, in qua rex erat, duæ Anglorum acies, altera victrix, altera integra aggressa obstinatam mori, cum eo Nobilitatem Scoticam pene ad internecionem ceciderunt. Rex ipse à Joanne Coplando, cui, telis ereptis, duos pugno dentes excusserat, captus, sed jam duabus sagittis graviter saucius. Tertia, cui Robertus Stuartus & Patricius Dumbarus præerant, acies, visa suorum clade, prope incolumis se subduxit. Post hanc pugnam, ita profligata Nobilitate, statim Rosburgum, Heremitagium, aliæque complures arces Anglis deditæ. Scoti coacti, præter quos in Anglia tenebant agros, etiam Marcia, Teviotia, Lidalia, & Lauderia cedere: limites Anglorum ad saltum, quem Cocburni vocant, & Soltram prolati. Balliolus, non contentus, ditionem majorum suorum in Gallovidia recuperasse, Annandiam & Nitiam, & quic-

quid

quid agrorum ad Glottam adjacet, cæde & incendio pervagatus est: Lothianam quoque adjuncto sibi Percio Anglo simili clade affecit: nec per aliquot annos, in Scotia justus exercitus confici potuit. Accessit ad hæc mala pestis gravissima, quæ partem fere tertiam populi absumpsit: nec, in rebus tam afflictis, à domesticis malis cessatum est. David Barclaius, Eques nobilis, qui Bullocum ante occiderat, hoc quoque tempore, in cæde Joannis Duglassii Dalkethii affuerat. Eum Gulielmus Duglassius Lidalianus, qui, in prælio ad Dunelmum captus ab Anglis, nondum redierat, per suos clientes curavit interficiendum, nec ipse in Scotiam reversus, diu ei superstes fuit. Nam à Gulielmo Duglassio, Archibaldi filio, nuper è Gallia reverso, inter venandum in silva Attica, in ultionem cædis Alexandri Ramisæi, est interfectus. Nec priscorum Scotorum tribus homines, quietis impatientes, à mutuis injuriis temperarunt. Inter hæc mala undique prementia, Gulielmus Duglassius, collecta propinquorum & clientium manu, primum Duglassiam, majorum suorum patrimonium, ejectis Anglis, recuperavit: deinde, è parvo successu, crescente civium erga eum favore, magnam Teviotiæ partem recepit. Interea Joannes, Francorum Rex, qui patri Philippo & regni & belli fuit hæres, veritus, ne Scoti, tot malis fracti, tam potenti hosti succumberent, misit ad eos Eugenium Garenterium, quadraginta viris fortibus comitatum, petitum ab eis, ne ullam cum Anglo pacem, se inconsulto, facerent. Is quadraginta Scutatorum millia, ad militem conducendum attulit: præterea, magnificis promissis, Nobilitatem in suam sententiam traduxit. Illi, acceptam pecuniam inter se partiti, nullo milite conducto, bellum per excursiones frequentes, more suo, administrarunt. Id ubi ad Anglum est perlatum, Lothianam, jam antea male habitam, prope ad vastitatem redegit. Hæc ut ulciscerentur, Patricius Dumbarius, & Gulielmus Duglassius, collecta, quam potuerunt occultissime, magna manu, Gulielmum Ramisæum Dallusium, virum fortem, & notæ in bello industriæ, ad Noramam, pagum in ripa Tuedæ frequentem, incendendum, cum parte exercitus mittunt, ipsi in insidiis consistunt. Cum, quod quæsitum erat, Ramisæus foret assecutus, perducti ad insidias hostes, ac circumventi cæduntur. Tandem, multitudini impares, deditionem faciunt: pars major capitur. Hoc successu crevere Scotis animi: itaque iisdem ducibus conjunctis, Thomas Stuartus, Angusiæ Comes, Bervicum tentare statuit. Id occulte ut conficeretur, conductis, undecunque poterat,

rat, navibus ſcaliſque, & reliquo oppugnandarum urbium apparatu impoſito, Patricium de ſuo adventu facit certiorem. Cum ad horam conſtitutam, quam minimo poterant tumultu, ad muros accederent, vigiles tamen non fefellerunt: quibus, poſt acrem pugnam, repulſis, Scoti tandem urbe, non ſine damno ſuorum, potiuntur. Arcem ab Anglis retentam, magna vi, ſed fruſtra adoriuntur: Anglus audito rerum Scoticarum ſtatu, coacto exercitu copioſo, magnis itineribus eò contendit. Scoti, accepto ejus adventu, nulla re ad longam obſidionem ſatis proviſa, urbe ſpoliata, & incenſa, ad ſua redierunt. Eduardus, omni genere artificum adhibito, corrupta flammis inſtaurat: interea ipſe Roſburgi manet. Eò Balliolus venit, Scotiæ regno ei cedit: oratque vehementer, ne ſibi à Scotis illatas injurias negligat. Anglus, velut ei obſecundans, Lothianam terra marique invadit: &, quicquid ſupererat ſuperiori vaſtationi, corrumpit. Decreverat illa expeditione Anglus, totam Scotiam ſic affligere, ut nullas in poſterum vires, ad rebellandum, recolligere poſſet: verum id conſilium diſcuſſit fœda tempeſtas, quæ claſſem, in qua ſubvehebatur commeatus, ita diſſipavit, laceravit, & afflixit, ut paucæ naves iterum in unum portum coire potuerint. Ita Eduardus redire, ob commeatus inopiam coactus, iram ſuam in Edimburgum, Hadinam reliquaque Lothianæ oppida effudit: eo cum exercitu in Angliam reverſo, Gulielmus Duglaſſius Gallovidiam, Rogerius à Cella Patricii, Nithiam, Joannes Stuartus, Proregis filius, Annandiam Scotis, hoſte expulſo, reſtituerunt. Eodem fere tempore, Joannes, Rex Francorum, in Pictonibus, magno prælio ab Anglis victus, capitur. Eduardus, cum duobus Regibus captivis, hiemem ageret in ſumma, inter amicorum gratulationes, lætitia, Scoti, animum ejus gloria ſatiatum, rati, tum ad æquitatem facilius flecti poſſe, cum eo per legatos, de Rege ſuo liberando, egerunt. Bruſſius, ut facilius ſui eum convenire poſſent, Bervicum eſt miſſus: cum de conditionibus non conveniret, iterum Londinum eſt reverſus. Nec adeo diu poſt, per Legatos Pontificios, qui de pace inter Anglos & Francos, ſummo ſtudio agebant, cum Scotis etiam eſt tranſactum, promiſſis Anglo, ut noſtri ſcribunt, centum, ut Froſſardus, quingentis millibus marcarum Anglicæ monetæ: cujus pecuniæ pars repræſentaretur, reliquum per penſiones ſolveretur. Ea ſumma quo facilius conficeretur, Pontifex Romanus ſacerdotiorum decimas, in tres annos donavit: induciæ interea factæ, obſides dati nobiliſſimi adole-

adolescentes, qui pene omnes in Anglia peste interierunt. David igitur undecimo, quam captus fuerat, anno domum reversus, primum omnium, qui fugæ principes è Dunelmensi prælio fuerant, multavit: Patricio Dumbario partem agri abstulit: Robertum Stuartum, sororis majoris filium, à spe succedendi in regnum removit: atque in ejus locum substituit Alexandrum Sutherlandiæ Comitis filium, è secunda sorore genitum: & in ejus nomen proceres sacramento adegit. Hujus adolescentis pater, ut procerum voluntates filio conciliaret arctius, latos & fructuosos agros viris potentibus donavit. Sed, Alexandro brevi post mortuo, David Stuarto placatus est, & in Ordinum frequenti conventu, suus ei locus est omnium decreto restitutus. Sed id aliquot annis posterius est factum. Proximos fere quinque annos, in pacandis discordiis civilibus, Rex consumpsit: quo in tempore duæ clades inciderunt: altera, ad paucos pertinens, ex inundatione aquarum. Tantum enim aquæ pluviæ de cœlo dejectum est, ut torrentibus & fluviis per Lothianam in agros effusis, non pontes modo & molas aquarias, sed plerasque rusticas domos, cum pecore & dominis, vis aquarum in mare detulerit, arbores radicitus evulserit, oppida quoque prope fluminum ripas pene delerit. Hanc calamitatem secuta pestis, multos omnium ordinum atque ætatum consumpsit. Pacatioribus jam rebus, anno millesimo trecentesimo sexagesimo tertio, in conventu Ordinum Rex ad Apolectos retulit, de Anglo aut ejus filio, (si quid sibi humanitus evenisset) ad regnum capiendum, in Scotiam accersendo. Id, sive tædio bellorum, utriusque gentis commodis prospiciens, sive (quod alii putant) ab Anglo jurare coactus, fecerit, oratio ejus fuit adeo omnibus ingrata & molesta, ut non expectato, dum ordine sententiæ rogarentur, omnes clamore confuso vocem abominarentur: ac nihil propius fuit, quam ut, qui liberrime vociferati fuerant, iram ejus metuentes, defectionem circumspicerent. Quorum ubi timorem rescivit, remissa ira, eos in gratiam recepit: Ceteris ubique pacatis, montani in armis perstabant: nec solum inter se, fœda atque inhumana crudelitate, sæviebant, sed vicina etiam late populabantur. Hos Rex cum ad concordiam nulla ratione posset adducere, per homines callidos discordias augendas curavit, donec, ferocioribus mutua cæde consumptis, ceteri tractabiles & mansueti redderentur. His domi forisque editis, in arce Edimburgensi decessit, anno vitæ quadragesimo septimo, regni

CIↃ. CCC. LXIII.

CIↃ. CCC. LXX. gni prope tricesimo nono, Salutis humanæ, millesimo trecentesimo septuagesimo, septimo die mensis Maii: vir sane in omni virtutum genere, ac in primis justitia & clementia, memorabilis: & cui in bonis malisque rebus exercito, semper magis fortuna, quam industria defuisse videatur.

C. REX

Davide vita functo, cum proceres frequentes ad Limnuchum præsto fuissent, ut Roberto, ab avunculo jampridem Regi designato, ineunti Regnum gratularentur, ambitio Gulielmi, Comitis Duglassii, prope in seditionem rem adduxit. Petebat enim, jure hæreditario, Regnum sibi decerni, ut qui à Balliolo & Cuminiis esset oriundus. Sed cum deprehendisset, suam petitionem omnibus esse ingratam, ac in primis amicorum suorum intimis, Georgio & Joanni Dumbariis, fratribus, quorum alter Comes esset Marciæ, alter Moraviæ: Roberto Areskino, trium arcium firmissimarum, Britannoduni, Sterlini, & Edimburgi præfecto, petere destitit: & se Regi Roberto professus est obtemperaturum: & Rex, ut eum arctiore vinculo amicitiæ complecteretur, filiam suam Gulielmi Comitis filio despondit. Hoc anno, induciæ in quatuordecim annos factæ, sunt per Anglos violatæ. Cum ad frequentem Mercatum, quo, ad tertium Idus Augusti, ex locis etiam longinquis utriusque Regni magna multitudo solebat convenire, plerique Marciani adessent, è familiaribus Georgii Dumbarii quidam est interemptus. Hujus cædis auctores cum Georgius, ex jure, quod inter limitaneos observatur, per fœciales peteret, ut vel sibi dederent, vel ipsi in eos animadverterent; tandem, cum æquitatem vinci gratia cerneret, injuriam dissimulat, ac proximum in diem, nundinis solennem, occulte manum parat, oppidumque ex improviso adortus, omnes puberes occidit: tecta incendit,& cum ingenti præda domum rediit. Angli, ut eam cladem ulciscerentur, pari crudelitate Joannis Gordonii, Equitis illustris agros pervagati sunt. Nec multo post Gordonius, Angliam ingressus, cum ingenti hominum pecudumque præda coacta rediret, Joannes Liburnus longe majore manu collecta, redeunti fit obviam. Ibi, infestissimis utrinque animis, pugna conserta, cum aliquandiu vario Marte certatum esset, victoria penes Scotos fuit. Ductor Anglorum cum multis propinquis & clientibus captus. Henricus Percius, Comes Northumbriæ, vir magni animi, qui tum limitis Orientalis erat præfectus, indignissime ferens has suorum clades, coactis amplius septem millibus hominum, ad vicum Duri-

Dunſum, Joanne Scoto, qui Subtilis cognominatur, magis, quam ulla alia re, inſignem, caſtra poſuit. Ibi ruſtici & paſtores, nullis aliis armis freti, quam crepitaculis, quibus cervos & pecora, quæ illic paſſim ſine cuſtodibus vagantur, abſterrent, nocte colles Lamyriorum montium, vico proximos, inſederunt. Ejus crepitaculi hæc forma eſt: In ſummo haſtili ſatis longo, infixis coſtis ligneis, in ſemicirculum curvatis, ſuper eas pellem circumtendunt, ad eam maxime formam, qua ſunt laternæ, quas vulgus Lutetiæ Fallotas appellat. Huic lapillos paucos, ſed duriſſimos indunt, quibus agitatis cum ingenti ſonitu, feras à ſegetibus abſterrent. Hoc genere crepitaculorum ingenti ſtrepitu in imminentibus Dunſo collibus edito, equi Anglorum perterriti, vincula rumpunt, ac, paſſim per agros palantes, in prædam agricolis cedunt. In exercitu toto tumultuatum, & ad arma clamatum eſt: &, cum hoſtes adeſſe crederent, illam noctem inſomnem duxerunt. Mane, intellecto ludibrio, multis jumentis una cum equis amiſſis, ſex millia paſſuum (tantum enim is vicus ab Anglia abeſt) relictis impedimentis, pedibus prope fugientium modo, tranſierunt. Eodem die, quo Percius à Dunſo receſſit, Thomas Muſgravus, Bervici præfectus, cum aliquot cohortibus, ut ſe Percio conjungeret, egreſſus, in inſidias, à Joanne Gordonio (de itinere ejus præmonito) collocatas, incidit. Ibi circumventus cum ſuis, majorem hoſtium manum ratus, in fugam ſe conjecit, ſed retractus eſt una cum ſuis. Nec ad Occidentalem limitem Joannes Jonſtonius expers & prædæ & gloriæ fuit. Parvis enim, ſed crebris incurſionibus ita finitimos exercuit, ut non minus damni, quam magni exercitus ſoleant, eis dederit. Rebus ita primo bienniq feliciter ſuccedentibus, tertio ab inito regno anno, Euſemia Regina, Hugonis Comitis Roſſiæ filia, moritur. Ex ea Rex ternos liberos genuerat, Valterum, poſterius Ierniæ, & Davidem, Atholiæ Comites, & Euſemiam, quam Jacobo Duglaſſio nupſiſſe, à nobis ante commemoratum eſt. Robertus non tam impatientia cœlibatus, quam amore filiorum, ex Elizabetha Mora prius genitorum, ipſam uxorem duxit. Hanc enim eleganti forma, Adami Mori, illuſtris Equitis, filiam, adhuc adoleſcens, vehementer amarat: ex eaque tres filios, ac duas filias ſuſceperat: eamque Gifardo, viro nobili in Lothiana, curaverat collocandam. Verum, ſub idem fere tempus, Euſemia Regina, & Gifardo, Elizabethæ marito, defunctis, Rex, ſive conſuetudine vetere Moræ inductus, ſive (quod à multis traditur) ut filios, quos ex ea genuerat, legiti-

mos faceret, matrem eorum sibi matrimonio junxit: filios statim divitiis & honoribus auxit. Joannes natu maximus Carictæ, Robertus Taichiæ, Alexander Buchaniæ Comites sunt facti, adjecta etiam Badenacha. Nec hac munificentia contentus, comitiis ad Sconam indictis, obtinuit, ut, præteritis Eufemiæ liberis, in Rege creando, gradus ætatis observarentur: quæ res postea tam numerosam familiam prope extinxit. Biennio fere proximo, cum nec certa pax, nec bellum esset, levibus incursionibus, ac prope latrociniis, utrinque certatum est. Interea decessit Eduardus tertius. Ei successit Richardus Secundus, nepos ex Eduardo filio, Burdegalæ natus: Regnum iniit, undecimo ætatis anno: quo tempore, legati Caroli Quinti, Francorum Regis, in Scotiam venerunt. Causa adventus eorum fuit, ut vetus fœdus cum Roberto renovarent, eumque hortarentur, ut, Angliam aggressus, Franciam (aliqua ex parte) bello levaret. Interim dum conventus eis exhibetur, Alexander Ramisæus, ut Angli ex Frossardo narrant, quadraginta selectis juvenibus comitatus, nocte intempesta, sopitis vigilibus, Bervici arcem cepit, omnibus, qui eam tenebant, aut cæsis aut captis. Oppidani, inopinato malo icti, accito Percio, cum x. millibus armatorum arcem, undique obsidione clausam, acriter oppugnant. Harum rerum nuncio ad conventum Scotorum perlato, Archibaldus Duglassius, de periculo propinqui sui sollicitus, quingentis tantum equitibus comitatus, eo advolat: sed, intercluso ad obsessos omni aditu, nulla re gesta, discessit. Arx, postquam per dies aliquot valide fuisset defensa, tandem vi capitur: in omnes, præter unum Alexandrum, sævitum est. Hæc illi. Nostri, opera sex hominum plebeiorum è Marcia arcem captam, ac deinde, cum eam tenere non possent, relictam tradunt. Non adeo diu post conventum, Jacobus Primus, Duglassiæ Comes, coactis viginti millibus hominum, Angliam ingressus, Pennerum oppidum, frequentibus nundinis, ex improviso cepit, diripuit, incendit: exercitumque spoliis oneratum, incolumem reduxit: & cum præda, pestilentiam domum retulit: quæ, quanta nunquam alias, vi biennio per totum Regnum sæviit. Angli, ut parem cladem Scotis rependerent, Solvæo transmisso, Scotiam ingressi. Talbothus, dux acerrimus, quindecim millia militum ducebat: hoc numero fretus, longe lateque populando, vastitatem faciebat. Cum exercitum præda gravem, reduceret, non longe à finibus Angliæ, in valle angusta, castra posuerat. In eas angustias Scoti plus minus quingenti noctu ingressi, in securos & imparatos, &, magna ex parte,

te,

te inermes irruerunt: ac primo impetu, obviis trucidatis, tumultu vero & pavore latius fuso, totum exercitum in fugam vertunt. Multi ibi occisi: ad ducentos & quadraginta capti: plurimi, ut in subita trepidatione, temere flumen ingressi, periere: reliqui, præda exuti, qua cuique proximum fuit, domos rediere. Cum interea bellum, terra marique, maximis viribus cum Gallis ab Anglo gereretur, ac præterea pars virium Anglicarum in Lusitaniam mitteretur, ex conventus publici decreto, missus est in Scotiam Joannes, Lancastriæ Dux, Regis Angli patruus, qui de pace ageret, ut, tot bellis undique circumstrepentibus, ab eo latere, quod maxime patebat, saltem quies esset. Missi à Scotis, jam de ejus adventu per fœcialem certioribus, qui cum eo transigerent, Jacobus Duglassiæ, & Joannes Dumbarius Moraviæ Comites. Induciæ in triennium factæ. Sed, dum ibi de pace agitur, civile bellum in Anglia longe gravissimum exarsit. Primus auctor fuisse dicitur Joannes, cognomento Ballus, sacrificulus. Is cum plebis animos, ob quatuor nummos Anglicos, in capita singulorum imperatos, vehementer offendi videret, primum in confessionibus & secretis conventiculis oblique, mox, ubi sermonem suum non ingratum auribus sensit, aperte cœpit vulgus adversus proceres inflammare. Accedebat ad recentem causam alia vetustior, quod magna rusticæ plebis pars propemodum servilis conditionis erat. Ad hos cum se adjunxisset magna opificum manus, & aliorum, qui, nec in re nec in fama, quod perderent, haberent, tantum injecere tumultum, ut in magnum summæ rei periculum fuerit deventum. Hæc, cum in consilio Legatorum nunciata essent, tamen utrique rem tam diu dissimularunt, donec de pace transegissent. Tum Duglassius Lancastrio insit, se, quo in statu res Anglorum sint, jam ab initio usque scisse. Tamen tantum abesse, ut momenta temporum, vel ad bellum gerendum vel ad pacem commodius conficiundam, captarent, ut etiam nunc, si opus esset, quoad tumultus cessaret, tutum ei sit hospitium: vel, ut tutius rediret, quingentos equites, qui eum deducerent, dare sint parati. Lancastrius, etsi, neutra conditione ut uteretur, sibi in præsentia opus fore speraret, tamen prolixe gratias egit. Verum cum, domum rediens Bervico (ab urbis præfecto) excluderetur, accepta fide publica, in Scotiam ingressus, ibi, dum seditio popularis conquiesceret, se continuit. Induciis triennalibus finitis, anno millesimo trecentesimo octuagesimo quarto, mense Januario, Archibaldus Duglassius. Gallovidianus, adjuncto sibi Jacobo Duglassiæ, & Georgio CIↃ. CCC. LXXXIV.

gio Marciæ Comitibus, obſedit Mabanum, arcem ad lacum ejuſdem nominis ſitam, unde prope quotidianæ excurſiones in agros propinquos fiebant. Præfectus arcis, repentino malo ictus, cum hoſte pepigit, ni intra octavum diem auxilia ſibi advenirent, ſe eam dediturum. Deinde, cum ad nonum uſque diem, cum ſumma moleſtia, propter hibernas procellas & continuos imbres, Scoti ibi perſtitiſſent, quarto die Februarii, ex pacto arx dedita eſt. Qui proxime Roſburgum accolebant, metuentes, ne & illa arx ſimiliter opprimeretur, curant, Graſtocum, hominem nobilem & copioſum, & qui in re militari apud ſuos magnum nomen habebat, ei arci præficiendum. Is cum non modo commeatus amplos, ſed omnem domeſticam ſupellectilem illo mitteret, ratus, nec alibi eam, commodius, ad ſuos uſus, neque tutius, ab hoſte, ſervari poſſe. Dumbarius, cum & iter & diem, per exploratores reſciſſet, inſidiis commode locatis, longum agmen, & confuſum ex militibus, plauſtrariis, & vulgo promiſcuo, invadit, ac, ſine pugna, magna præda cum ipſo domino potitus, ſtatim ſe recepit. Anglus, ut damna accepta ulciſceretur, & incurſiones reprimeret, memorabili aliqua calamitate, Lancaſtrium, cum ingenti terreſtri navalique apparatu, in Scotiam mittit. Lancaſtrius ipſe, per Marciam & Lothianam, Edimburgum uſque venit. Claſſis, ad Fifæ maritima pervaſtanda, miſſa. Militibus Edimburgum volentibus incendere, Dux memor, ante paucos annos illic ſe (à ſuis excluſum) benigne & hoſpitaliter fuiſſe tractatum, ignem tectis arcuit. Non fuit eadem humanitas in copiis navalibus: nam, Æmonam inſulam ingreſſi, cœnobium Monachorum direptum incenderunt: ſimilique crudelitate uſi ſunt in omnibus locis, in quæ exſcenderunt: donec à Nicolao & Thoma Areſkinis, Alexandro Lindeſio, & Gulielmo Cunigamio, multis cæſis, quibuſdam captis, adeo trepida fuga in naves fuerant compulſi, ut, præter alia damna in ea feſtinatione accepta, quadraginta ſuorum fune nautico, in quo pendebant, cæſo, ſubmergi ante oculos ſuos, permiſerint. Vix Lancaſtrius domum ſe receperat, cum Gulielmus Duglaſſius, prope veſtigiis ejus inſiſtens, arcibus, quas Angli in Scotia, poſt Dunelmenſe prælium, tenuerant, partim captis, partim dirutis, Teviotiam omnem, præter Roſburgum, Scotis reſtituit: ac latrocinia, per licentiam bellorum graſſantia, compeſcuit: nec ipſe diu his rebus ſuperfuit, febre, in arce Duglaſſiæ, extinctus. Succeſſit ei Gulielmus Duglaſſius, filius, omni virtutis genere tanto patre dignus.

gnus. Interea, cum annuæ induciæ prope Bononiam Belgicam fuiſſent factæ inter Francos, Anglos, & Scotos, Francique, quibus erat mandatum, ut, ea de re, Scotos facerent certiores, negligentius ſe geſſiſſent: proceres Anglorum, Scotis finitimi, locum ſibi datum rati, ut magna aliqua clade hoſtem ex improviſo afficerent, nec, ante induciarum denunciationem, ſpatium ulciſcendi ei relinquerent, cogunt ad decem equitum, ſex ſagittariorum millia: ac Scotiam ingreſſi, ducentibus Northumbriæ & Notingamiæ Comitibus, late fuſa populatione, omnia vaſtant: ſed præcipue Duglaſſiorum & Lindeſiorum agros. Scoti, qui, rumoribus acceptis de induciis, omnem belli cogitationem abjecerant, vehementer & ſuæ negligentiæ, & hoſtium perfidiæ irati, quam primum poſſent, ultum ire ſtatuunt. Rumor interim incurſionis Anglorum Francos, qui renunciare juſſi erant inducias, ſuæ tarditatis admonuit. Hi cum ſera feſtinatione ſuperiorem ceſſationem corrigere contenderent, ac, in ipſo incurſionis ardore, Londinum veniſſent, ibi benigne & hoſpitaliter excepti, ac blandis & amicis invitationibus retenti, donec reſcitum eſt, Anglos ex hoſtico reverſos eſſe: tum demum dimiſſi, cum in Scotiam veniſſent, ac mandata expoſuiſſent, pleraque omnis Nobilitas, ac maxime, qui recentiſſimæ cladis damna ſenſerant, fremere, eamque ludificationem Anglorum non ferendam, clamare. Eos cum Rex fruſtra placare conaretur, ac induciis omnino ſtaturus, videretur, illi rem, diſceptando, prolatant, donec clam per amicos quindecim fere millibus equitum collectis, ſtato die, Duglaſſius & Lindeſius, ac Dumbarius clam ex aula ſecedunt, &, cum ſuis conjuncti, Angliam infeſto exercitu ingrediuntur: & vaſtato Northumbriæ, ad Novum caſtrum uſque, agro, per Comitis Notingamiæ & Maubrajorum ditionem reverſi, quicquid ferro flammaque fœdari potuit, corrumpunt, ac diruunt. Tum demum, cum ingenti hominum, pecorumque præda, ſe domum conferunt, ac ſtatim inducias publicandas curant. Sub earum finem, Anno milleſimo trecenteſimo octuageſimo quinto, venit, à Rege Gallorum miſſus, Joannes Viennenſis, claſſis Gallicæ præfectus, cum auxiliariorum circiter duobus millibus: è quibus, centum erant equites cataphracti: ducenti qui ſcorpionibus (quos poſterior ætas maluit arcubaliſtas appellare) tela mitterent: ceteri pedites promiſcui generis erant. Attulerant & pecuniam, in ſex menſium ſtipendia: præterea munera, &, in iis quadringentas panoplias, quæ viris fortibus dividerentur. Is, convento Rege,

CIↃ.CCC. LXXXV.

Northumbriam una cum Jacobo Duglaſſio ingreſſus: tribus arcibus dirutis, cum ulterius progredi vellent, largioribus per autumnum fuſis imbribus, redire coguntur. Acceleravit etiam eorum reditum certus, de Richardo Anglo, rumor. Majore enim, quam unquam alias, ira in Scotos incenſus, quod non modo ipſi regnum ejus omni belli clade infeſtarent, ſed peregrinos etiam acceſſiſſent: & eo tempore potiſſimum, quo Gallus in Angliam cum infinita multitudine hominum tranſmittere parabat. Anglus igitur, maximo exercitu coacto, in quo ſcriptores eorum, ſexaginta millia peditum, octo equitum fuiſſe tradunt, ſtatuerat, ita Scotorum vires frangere, ut, in multos poſt annos, exercitum conficere non poſſent. Magnam præterea claſſem cum commeatibus Fortham ſubire jubet: quod ſciret, eam Scotiæ partem, quam ingreſſurus erat, bellis continuis, per multos annos, exhauſtam: &, ſi quid reliqui eſſet, incolas id in regiones proximas comportaturos. Securus præterea de Gallo erat, quem ſciebat hibernis tempeſtatibus ſe non commiſſurum. Cum illis copiis Scotiam ingreſſus, nulli loco, neque ſacro, neque profano, nulli homini, qui modo militari eſſet ætate, parcebat. Interea Joannes Viennenſis, qui magis, quid Rex ſuus diſcedenti mandaſſet, quam quid Scotorum res poſcerent, meminiſſet, cum Duglaſſio aſſidue agebat, ut prælio decerneret. Ille, cum ſæpe reſpondiſſet, Scotos non ob animi aliquam erga Gallos alienationem, ſed ob infirmitatis ſuæ conſcientiam, prælium detrectare, eum tandem in locum arduum, unde tuto ſpeculari poſſet hoſtium agmen, ſubduxit. Ibi cum longo ordine tranſeuntes Anglorum copias oculis perluſtraſſet, facile in Duglaſſii ſententiam deſcendit. Proximum eis viſum eſt, ut, qua ſola ratione hoſti nocere poſſent, ipſi pro tempore confectis copiis, Angliam adorirentur. Ingreſſi diverſiſſimo à Regis exercitu itinere, Cumbriam regioneſque ei propinquas longe lateque populantur. Angli, Lothiana omnibus malis afflicta (nam, ne commeatibus deficerentur, non audebant longius à ſua claſſe diſcedere) cum, jam inſtante hieme, de reditu conſultarent, erant, qui, Scotorum veſtigiis inſiſtendum, & in reditu ad certamen (velint, nolint) pertrahendos, exiſtimarent. Viarum periti, ex adverſo oſtendunt itinerum, per paluſtria & montoſa, difficultatem, & plerunque anguſtias, omniumque rerum tantam inopiam, ut vix tranſitus eſſet paucis & expeditis, qui ſecum commeatus, in aliquot modo dies, comportarent: deinde, ſuperatis viarum difficultatibus, proximam, quæ eos exciperet, regio-

regionem, non admodum natura fertilem, & ab hostibus vastatam: &, ubi his malis perfuncti fuerint, cum hoste levi & procursatore rem futuram, quem difficilius esset invenire, quam, si prælio se committat, vincere: quique inventus, nisi suis locis, cogi ad pugnandum non posset. Ejus rei periculum ab Eduardo tertio, ejus avo, factum, cum Anglorum maximo, nullo Scotorum incommodo. His auditis, & omnium animo obversantibus aliis, quæ fert hiems in solo frigido malis, & subeunte, quæ cuique domi sunt cara, pignorum memoria, facile de sententia discesserunt: &, qua venerant, recta domos pergunt. Ita utrique, libere in hostico prædati, nusquam hoste conspecto, ad sua sunt reversi. Scoti, cum pro certo haberent, Anglos, usque ad proximam æstatem, in expeditionem non prodituros, Rosburgum aggredi decreverunt, oppidum propinquum, & longe proximis regionibus infestissimum. Eo cum frequentes convenissent, de oppido nondum expugnato, dissidium inter Scotos & Francos est ortum. Galli enim, cum in oppugnationibus urbium Scotis essent, ex multo usu bellorum domesticorum, peritiores, magnosque sumptus in id bellum impendissent, oppidum, si caperetur, æquum censebant, sui juris & Gallicæ ditionis esse. Scoti contra, iniquum esse contendebant, ut præmium universi belli penes auxiliarios esset: quos autem sumptus fecerint, eos non Scotis, sed sibi Gallum impendisse, ut hostium vires distraheret, & partem belli averteret à Gallia: quod si ad calculos placeret revocare amicorum officia, justius Scotos à Gallis totius belli impensas posse repetere, quam eos auxilii lati præmia postulare, ac ejusmodi præmia, quæ, nulla memoria, vel data, vel petita ab amicis, vel audierimus, vel legerimus. Postulationis autem iniquitatem, vel inde facile apparere, quod Scotis integrum fuisset, per Anglos, in pace conquiescere, ac Regum potentissimorum, inter se bellantium, sese spectatores præbere. Gallis non idem licitum fuisse, nisi bona Galliæ parte cedere voluissent: nec se videre, cui usui ejus oppidi possessio Gallis esse posset, nisi, ut (velut fræno injecto) pacis bellique arbitrium penes se esse vellent. Quod si id eorum consilium esset, non solum utilius, sed etiam honestius Scotorum Regibus esse, eo carere, quam, tam levi de causa, in servitutem se voluntariam dedere. Sin tam iniqua petitione Galli reditum ad suos, quem jam pridem moliuntur, excusare conentur, nihil hac excusatione opus fuisse: nam, ut ultro advenerunt, ita suo eis arbitrio semper licuisse discedere. Neque quenquam morari, quo minus

nus abeant, quando eorum, si inviti manserint, operam inutilem fore, prospiciant. Ita reditum est à Rosburgo, re infecta: & cum antea sæpe graves querimoniæ utrinque fuissent, tum (si diutius res in eo statu permansissent) aperte inde inimicitiæ videbantur orituræ. Origo autem dissensionum, ex diversa utriusque in bello vivendi consuetudine, processit. Scoti enim & Angli, non minus verecunde & continenter, in bello, quam in pace, apud cives suos agunt, & bona fide ab hospitibus accepta solvunt. Franci vero, quasi publice permisso latrocinio, quacunque transeunt, prædas agunt: &, qui à pueritia huic vivendi rationi assueverunt, quod semper factum viderunt, jure fieri, putant. Itaque, ante id tempus, cum nec Franci à solita rapacitate se continere, nec Scoti, insolitam servitutem suscipere possent, sæpe rixæ, atque interdum pugnæ, aliis aliena rapientibus, aliis sua tuentibus, conserebantur. Tum, post hanc ad Rosburgum alienationem, cum Gallorum pabulatores, tanquam brevi discessuri, majore, quam antea, licentia raperent, & rustici, indignati se paucis & peregrinis prædæ esse, jumenta sæpe abstrahebant: ministros pabulatum missos, & milites vagos vulnerabant, atque interdum occidebant. Querimoniis ad consilium relatis, uno omnium agricolarum consensu, respondetur, se gravius à Gallis, qui se dicerent amicos, quam ab Anglis, ex professo inimicis, expilari. Itaque, non prius peregrinos discessuros, quam data damna compensarent: nec ab hac pertinacia à Duglassiis, hominibus maxime popularibus, deduci potuerunt. Remisso igitur exercitu, Dux in Scotia retentus, donec omnibus esset persolutum. Galli cum ad Calendas Novembres vela fecissent, Scoti, sive laboribus bellicis superioris anni fatigati, sive præda (tot secundis expeditionibus) satiati, ea quidem hieme quieverunt. Proximo vere, Gulielmus Duglassius, Arcibaldi Reguli Gallovidiani filius, in Hiberniam navigavit, ut crebras Hibernorum exscensiones, in Gallovidiam factas, & in præsentia ulcisceretur, & in posterum prohiberet. Erat is Gulielmus Scoticæ juventutis, omnibus corporis & animi virtutibus longe primus: ingens corpus, & perinde vires, formaque (quod in tam vasta magnitudine, raro solet evenire) cum virili dignitate grata. Accesserant ad hæc belli decora, sæpe cum paucis longe plures hostium aggressus, victor evaserat: nec in ulla fuit expeditione, in qua virtus ejus non enituerit. Atque hæc bona quæ in plerisque solent esse invidiosa, comitas & modestia omnibus ut grata essent, efficiebat. His ejus virtutibus Rex, etsi, no-

thum

thum eum esse non ignoraret, tamen impulsus, Ægidiam filiam, raræ in illa ætate pulchritudinis exemplum, & à multis nobilissimis juvenibus expetitam, ei collocavit: Nithiamque, Gallovidiæ proximam regionem, dotis nomine, dedit. Igitur, cum ad Kerlinfordam oppidum, ut in ea gente opulentum, suos exposuisset, res improvisa magnum oppidanis terrorem attulit: adeo, ut statim ad eum miserint, qui de conditionibus agerent. Nec Duglassius abnuit: interea, de hoste securus, Robertum Stuartum Durisderanum cum ducentis militibus misit, ad commeatus in naves importandum. Oppidani tempus, ad consultandum, nacti, auxilia à Dundalco accersunt. Missi quingenti equites: eo subsidio oppidani aucti, & ipsi bipartito in hostem ducunt: ut, omnibus videlicet cæsis (quod, multitudine freti, perfacile factu putabant) etiam navibus potirentur. Sed utrobique victi, oppidum captum, direptum, & incensum. Quindecim navigiis, quæ in portu stabant, spoliis urbis oneratis, atque obiter Manna insula spoliata, ad lacum Rianum, qui partem Gallovidiæ à Caricta dirimit, appellunt. Ibi statim Duglassius, cum rescisset patrem suum in expeditionem adversus Anglos profectum, eo & ipse, quantum potest, festinat. Fuerat autem ea expeditio, hac maxime de causa, suscepta. Richardus Anglus, cum Scotiam superiore anno fuisset ingressus, nec quicquam sacri, aut profani inviolatum omisisset, domum reversus, in maximam seditionem incurrit, quæ omnem totius Regni statum immutavit. Huic malo ut mederetur, cum magistratus, præfecturas provinciarum, & minorum rerum curationes (ut in hoc genere fieri solet) ab aliis in alios transtulisset, ea ratione, odiorum incendia non tam fuerunt extincta, quam tecta, & in tempore mox eruptura. Scotia contra tranquillitate summa fruebatur, sed incerta: nam & juvenum robore florebat: nec alia ætas Imperatorum feracior erat. Nobilitas igitur, belli avida, in omnibus cœtibus fremebat, tantam, ulciscendi veteres Anglorum injurias, opportunitatem negligi, quam illi nequaquam, rebus nostris perturbatis, prætermissuri essent. Robertus autem Rex, homo natura quietior, &, ob ingravescentem ætatem, ad bella suscipienda tardior, publicis injuriis non satis permoveri videbatur. Joannes ejus filius natu maximus, ingenio segnis, & equi percussu claudus, ad labores castrenses perferendos, parum credebatur idoneus: ad Robertum, Fifæ Comitem, natu proximum, fit procerum concursus. Ibi, prope deplorato statu publico, facile inter omnes convenit, ulciscendam esse cladem nuper

per acceptam: in id cum quisque alacriter operam suam offerret, delectus indicitur, in proximas Nonas Aug. sed occultus, ut utrunque Regem, & Scotum & Anglum, juxta lateret. Sed Anglos res minime fefellit, qui cum per exploratores rem, diem, locumque conveniendi comperissent, & ipsi contra, simili dolo capere hostes conantur. Proceres enim ceteros admonent, ut suos quisque paratos habeant, non in certum quidem diem, sed quandocunque opus esset, ut ad signa convenirent. His ita compositis cum jam audirent, non procul à limite in Teviotia Scotorum ad triginta, aut, ut vult Frossardus, quadraginta millia convenisse, decreverunt (quoniam cum tanta multitudine congredi non auderent) nihil ante hostis adventum esse conandum: & ut interim commodius celarent consilium, domi quisque suæ se continerent, dum animadverterent, in quam tandem regionem tanta se effunderet procella: ac tum demum, ad eorum motus, consilia sua accommodarent: & (quod autumno superiore ab hoste factum observarant) diversam tum Scotiæ regionem ingressi, clade cladem rependerent. Interea mittunt exploratorem, qui de hoste propinquo certiora omnia renunciaret: quod referre putarent plurimum, non modo instituta, sed facta, dictaque postrema cognosci. Qui missus erat, cum sermone, cultu, armatu nihil à ceteris differret, facile pro Scoto fefellit. Omnibus vero, quæ scire intererat, satis compertis, ad equum, quem arbori alligarat, rediens, cum furto sibi ablatum esse deprehendit. Igitur ocreatus, penulatus, calcaria indutus, totoque habitu equestri, cum se pedes ad iter dedisset, cœpit res esse suspecta: eoque, cum longiuscule abesset, missis equitibus, velut è fuga retractus, & interrogatus, quis & unde esset, quidve ita abiret, cum non satis constanter responderet, ad duces exercitus productus, metu gravioris pœnæ injecto, Anglorum consilia eis aperuit. Scoti ergo, his compertis, & ipsi rei agendæ ordinem mutant: exercitum dividunt ita, ut major pars Carleolum versus iter intenderet, eique præessent duo Regis filii, Fifæ & Ierniæ Comites: præterea Archibaldus Duglassius, Gallovidianus, Comitesque Marriæ & Sutherlandiæ: alteram, quæ Northumbriam ingrederetur, ducerent Jacobus Duglassiæ, & duo fratres Dumbarii, Georgius & Joannes, hic Moraviæ, ille Marciæ Comites. Iis attributi trecenti equites, & duo millia peditum, præter equitum ministros. Singulos enim equites sequuntur minimum singuli robusti ministri, qui leviter armati equorum prope cursum adæquant, &, cum res poscit, manum cum hoste conserunt. Disper-

citis

titis ita copiis, qui in Cumbriam & Carleolum versus iter intenderant, cum exercitu valido cuncta ferrent, agerentque, hostem obvium non habuerunt. Duglassio, in diversa parte omnia vastanti, non eadem fortuna fuit: expeditionis enim suæ rationem ita instituerat, ut, quam magnis, & occultis posset itineribus, transmissa Tina, Dunelmum præteriret, ac tum demum, populationi se daret. Id ab eis tanta cum celeritate & silentio factum est, ut primum, ubi essent hostes ex incendiorum fumo intelligerent Angli. Percius senior, in Northumbria & vicinis regionibus, auctoritate & opibus longe princeps erat. Re ad eum delata, duos filios, juvenes impigerrimos, Henricum & Rodolfum ad Novum castrum præmittit, ceteris eò convenire jussis, eo maxime consilio, ut Scotos reditu ad suos intercluderet. Illi vero, agro Dunelmensi, longe fertilissimo, omni belli clade affecto, præda ingenti potiti, Tinam iterum transeunt, ad tria fere millia passuum supra Novum castrum. Ibi homines, domi nobiles, & gloria cupidi, &, hoc qualicunque successu elati, turpe sibi ducebant, si rusticis tantum, ac non etiam urbibus, terrorem inferrent, ad Novum castrum adequitant: & oppugnationem comminati, contumeliis hostem elicere tentant. Cum biduum ibi restitissent, ac levia plerunque, vario eventu, certamina conseruissent, unum tamen, ac postremum, posteriore die, sub vesperum, omnium ora oculosque in se convertit. *Ipsi* enim duces, genere, opibus, ætate, atque animis pene pares, decorum existimabant, se ab utroque exercitu spectari pugnantes. Igitur cum, ex provocatione, processissent in medium Jacobus Duglassius, & Henricus Percius, atque infestis hastis concurrissent, Percius equo dejicitur. Anglis ad auxilium concurrentibus, cum Duglassius hostem attingere non posset, hasta ejus potitur: atque, eam quatiens, exclamat, ut facile exaudiri posset, se spolia ejus in Scotiam laturum. Ita dirempta pugna, Scoti (ut prope urbem civibus frequentem, & hostium plenam) intentius egere vigilias: Postridie Scotiam versus iter capessunt, sed lente: graves enim spoliis erant. Præda dum paulum procedit, arcem hostium propinquam expugnant, & diruunt: atque, inde iterum iter ingressi, ad Otterburnum perveniunt: qui locus à Novo castro octo ferme millia abest. Ibi, de reliquo itinere, consilium ineunt. Pluribus videtur, Carleolum versus ad alterum exercitum eundum: neque (quod ab initio convenerat) certamen cum quoquam contrahendum, priusquam omnes copiæ se conjungerent. Contra, Duglassius auctor erat, bi-

duo aut

duo aut triduo ibi manendum, ut rebus confutarent Percii magniloquentiam, qui affirmabat, eos non laturos in Scotiam suam lanceam: interea, ne ociosi essent, arcem propinquam oppugnari posse. Hæc sententia, licet pluribus minus utilis videretur, tamen in Duglassii gratiam, ab omnibus est recepta. Communitis igitur, pro tempore, castris, quæ ab una parte paludibus erant satis tuta, ad arcis oppugnationem animum intendunt. At Percius, uti erat ingenio ferox, ut acceptam deleret ignominiam, statim abeuntes sequi cum præsentibus copiis cupiebat: sed à senioribus, metu insidiarum, est retentus. Neque enim verisimile credebant, Scotos tam paucos urbem validam aggredi ausuros, nisi majores vires, alicubi in propinquo latentes, haberent. Eo die & proximo, rebus magis exploratis, comperiunt, à majore exercitu nihil timendum, ut qui longissime à Duglassianis abesset. Igitur Percius cum decem millibus fortissimorum virorum se in viam dedit, non expectato Dunelmense Archiepiscopo, qui ea nocte adventurus dicebatur, satis virium se ratus habere, ad debellandos hostes, qui plus minus dimidio, pauciores erant. Cum jam primi Anglorum conspicerentur, aliis Scotorum cœnantibus, aliis ab oppugnatione arcis propinquæ defatigatis, & ad quietem compositis, subito, ad arma clamatur. Dum reliqui armantur, peditum pars major, & complures ex equitum ministris, freti qualicunque illa munitione castrorum, impetus Anglorum sustinent. Equites multum juvit res prius animadversa: nam cum inter se disputarent, de exercitu hostium excipiendo, (venturos enim expectabant) collem vicinum magno usui sibi fore vident: cum igitur circumvecti, dum Angli aditum castrorum oppugnant, in latus obliquum eorum intervecti, late stragem, latius etiam tumultum fecerunt. Sed Anglus, abundante numero, subsidiariis in aciem inductis, facile ordines restituit. Hic tamen tumultus hoc Scotis profuit, quod, segniore interim pro castris pugna, spatium eis fuit egrediendi, & suam aciem explicandi. Interim nox utrosque oppressit: sed admodum brevis, ut mense Julio, & locis ad Septentriones exporrectis: &, forte cœlo sereno, Luna prope pernox lucis diurnæ usum præbebat. Pugnatur igitur acerrime, ut inter homines utrinque nobiles, & de gloria magis, quam de vita sollicitos. Percius, ignominiam delere, Duglassius, partum decus novo facinore illustrare contendebat. Ita utrinque, impari quidem numero, sed pari animorum contentione, in multam noctem pugnatum est. Ibi obducta Lunæ nubes cum discrimen, hostis,

hostis, an amicus esset, sustulisset, paulum intermissa pugna: Luna vero nubibus liberata, inferentibus se vehementius Anglis, Scoti, pedem referentes, nonnihil loco cessere: ac Duglassii vexillum pene amisere: cum, ab altero cornu, duo Patricii Hepburnii, pater & filius, ab altero, Duglassius, per suorum ordines penetrantes, in primam aciem, ubi plurimum erat discriminis, pervolant, tamque atrox prælium cient, ut multis vulneribus illatis & acceptis, suos in locum, unde pulsi erant, restituerent. Nec Duglassius eo contentus, cum duobus comitibus, Roberto Harto, & Simone Glendunino, propinquo suo, in medios hostes irrumpens, vires animi robore corporis æquans, quacunque se objiciebat, circa stragem ingentem edebat. Amici, quanquam acriter contenderent, antequam ad eum penetrare possent, tribus letalibus plagis saucium, atque humi dejectum comperiunt. Juxta eum jacebat, multis plagis perfossus, Hartus: Sacerdos autem, qui per omnia discrimina ei semper adhæserat, corpus Duglassii, viribus defectum, securi ab injuria tuebatur. In hoc statu, propinqui ejus, Joannes Lindesius, Joannes & Valterus Sinclari, de eo cum rogassent, ecquid valeret, Ego, inquit, recte valeo: morior enim, non in lecto segni fato, sed quemadmodum omnes prope mei majores: illa vero à vobis postrema peto: primum, ut mortem meam & nostros & hostes celetis: deinde ne vexillum meum dejectum sinatis: demum, ut meam cædem ulciscamini. Hæc si sperem ita fore, cetera æquo animo feram. Illi, ante omnia, corpus amiculo, ne cognosceretur, tegunt: deinde erecto vexillo, Duglassii nomen (ut mos est) quantum possunt, inclamant. Ad eam vocem, tantus est factus concursus, tanta alacritate in hostem incursum, ut eum continuo ultra locum pugnæ longe propulerint. Nam, ad nomen Duglassium, non solum vulgus, sed Joannes, Moraviæ Comes, accurrerat, ab ea parte rem laborare credens. Jam enim adversam sibi aciem, capto minore Percio, multis vulneribus saucio, & in castra, ut curaretur, misso, vehementer perculerat. Itaque, languidiore in aliis partibus pugna, Duglassiani, qui ad vexillum convenerant, Anglos, & viæ diurno labore, & nocturna pugna fessos, dissipant: & eodem impetu, Henricum Percium, ducem hostium, capiunt. Eo amisso, ceteri, sine ordine, se in fugam conjiciunt. Cæsi fuerunt in illo prælio, ex Anglis M. DCCC. XL. vulnerati circiter mille, capti ad mille quadraginta. E Scotis, cæsi centum, capti in fuga, dum pauci plures Anglos sequuntur, ducenti. Jacobus Lindesius

desius Matthæum Redmannum, Bervici præfectum, inter effuse fugientes, ex armorum pulchritudine, unum è potentioribus ratus, in eum cursum intendit: ille, cum tria millia passuum fugisset, eoque jam lasso, se cursu non speraret evasurum, statim se in pedes conjecit. Lindesius sine mora idem facit. Tandem post conflictum satis longum, Anglus, genere armorum inferior, Scoto se dedidit: ab eo domum dimittitur, juratus, intra vicesimum diem se rediturum. Hæc tum erat, inter finitimas nationes, adversum captivos humanitas, quæ & hodie, inter limitum accolas, optima fide perdurat. Si quis ad diem dictum non redeat, hæc pœna est. In congressibus, quæ ob res repetundas fieri solent, qui deceptum se queritur, manus effigiem aut chirotecam, in hasta oblonga, omnibus conspicuam circumfert: Ea summa apud ipsos infamia habetur: adeo, ut, qui fidem violavere, amicis propinquisque fiant detestabiles: nec paulo honestior eos convictu, sermone, aut domo sua dignetur. Lindesius, captivo hac lege dimisso, magnam armatorum multitudinem conspiciens, ad eos recta proficiscitur, nec prius hostes esse cognovit, quam tam prope adequitasset, ut se recipere non posset. Erant autem Episcopi Dunelmensis copiæ, qui, cum ad Novum castrum tardius venisset, quam ut Percium assequi posset, nec, ante proximum diem eum cum hoste congressurum, putaret, suos per ocium cœnare jussit: ac, paulo post cœnam, iter ingreditur. Sed, priusquam procul ab oppido abesset, cum ex fugientibus de adverso prælio rescisset, in oppidum reversus, cum amicis, de Scotis persequendis, consultat: Decretum, ut, sub solis ortum, omnes in armis præsto essent: mane ad decem millia equitum peditumque promiscui generis, ex propinquis locis aderant. Hi animum Episcopo fecerunt, ut confestim ad hostes, quam proxime poterat, duceret & eventum pugnæ tentaret: eos enim, & superioris pugnæ & diei, qui eam præcesserat, labore, & plerosque vulneribus fessos, & ob secundum prælium, negligentiores deprehensurum, ratus, non difficilem sibi promittebat victoriam. Ejus adventu per exploratores comperto, Comes Moraviæ, quem omnes, mortuo Duglassio, unum intuebantur, convocatis illustrioribus, de captivis consultat, quos, semel in fidem receptos, trucidare, crudele videbatur, & servare turbam hostium prope suis æqualem, periculosum. Consensum est, ut jurati, dum confligeretur, nihil moturos, & etiamsi à suis vindicati forent, captivos tamen permansuros, in castris, cum levi custodia, relinquerentur, quæ præsentem

tem pœnam, si quid quis attentaret, de omnibus expeteret. His ita dispositis, è superiore victoria pleni animorum, in aciem prodeunt muniti, retro paludibus, dextra lævaque concædibus: illud etiam imperatum, ut, simulac hostis appropinquaret, singuli buccina, quam, è cornu bubulo, suspensam à collo gerebant, quam possunt maximum clangorem ederent: qui sonus, cum per se terribilis esset, etiam repercussu collium multiplicatus, longe majoris multitudinis speciem reddebat. Angli, qui magno gradu venerant inter stragem suorum pugnaturi, & horribili illo sono, & alacritate hostium, in acie ex adverso stantium, attoniti, cum neque dux militi subitario, neque miles duci imperito satis fideret, statim retro, unde venerant, signa convertunt. Interea cum Lindesius, uti dictum est, captus, & in Novo castro relictus, à Redmanno conspectus, & agnitus esset, cum summa humanitate habitus, domum liber dimittitur. Hoc tam repentino tumultu Scoti leviter defuncti, domum redire statuunt. Randulfum Percium, quod, graviter vulneratus, jactationem itineris ferre non posset, rogantem, ut ad Novum castrum, ad curandas plagas, ire liceret, ac pollicentem, cum primum in equo laborem vix ferre posset, quocunque à Comite Moraviæ vocaretur, se venturum, fide (ut mos est) de reditu accepta, dimittunt. Ejus exemplum sexcenti captivi secuti, venia impetrata, ad suos redierunt: multi præterea è tenuioribus, ut ex quibus plus oneris, quam emolumenti sperabatur, sine precio dimissi: è nobilioribus, Henricus, & cum eo prope quadringenti retenti, & in Scotiam abducti: verum brevi fere omnes, quod ipsi sibi statuerunt precium, eo liberati. Ita illa ætate, ut ait Ennius, non cauponantes bellum, sed belligerantes, de libertate & gloria, homines decertabant. Duglassii, ac virorum illustriorum corpora, tertio die, ad Mulrossiam delata, pompa militari sepulta sunt. Hæc, uti gesta sunt, ad alterum, qui Cumbriam populabatur, exercitum nunciata, gratulationem de victoria turbarunt: ac prope omnem, è secunda fortuna, lætitiam in acerbissimum luctum commutarunt, ita enim desiderium Duglassii militares homines afficit, ut, non modo qui ipsum erant secuti, sed alter exercitus taciturnus ac mœstus, non secus, ac si victus fuisset, domum se receperit. Accedebat etiam ad publicam commiserationem, quod in ætatis flore, quod sine liberis decesserat, ac prope solus à se partæ victoriæ fructu caruerit. Patrimonium defuncti ad Arcibaldum, Gallovidiæ Regulum, cognomento Austerum, devenit, & ipsum

quoque gloria belli florentem. Hæc est illa ad Otterburnum pugna memorabilis, non ſolum militum ducumque, in pugnando, magnanimitate, perſeverantia, laborum tolerantia, & in victoria modeſtia, ſed vario maxime eventu, quod victor, in ſumma gloriæ exſpectatione, morte præventus, ſui laboris fructu potiri non potuit. Victus, etſi tum profligato exercitu captivus, multos tamen annos ei pugnæ cum laude ſuperfuit. Pugnatum eſt, ad XII. Cal. Aug. anno Salutis noſtræ M. CCC. LXXXVIII. Hac victoria, paulo tranquilliore domi foriſque ſtatu publico, cum Rex, per ætatem, rebus gerendis non ſufficeret, atque eam de ſe opinionem, ex proxima expeditione, quam eo inconſulto ſuſceperant, intelligeret, Joanneſque ejus filius natu maximus ingenio eſſet ſegni, & magis ad ocium compoſitus, quam ad res arduas obeundas, habito conventu publico, Robertum, Fifæ Comitem, vicarium Regni fecit: & Gubernatorem appellavit: nam, qui ante eum, magiſtratum geſſerant, fere Cuſtodes vocabantur. Henrico Percio, genere & factis claro, apud Scotos captivo, in locum ejus eſt ſuffectus Comes Martialis, quem vulgo Mareſcallum vocant, homo verbis, quam armis ferocior. Is, cum Scotorum in pugna Otterburnenſi virtutem elevaret, & Anglorum ignaviam graviter increparet, utriuſque gentis odium adverſum ſe concivit. Certe Robertus, Scotorum Prorex, adeo illa ejus jactantia fuit offenſus, ut juſtam cauſam duxerit, cur expeditionem adverſus eum ſuſciperet: ingreſſus in hoſticum, una cum Archibaldo Duglaſſio, tum Duglaſſiæ Comite, recta ad hoſtem, qui magno cum exercitu præſtolari dicebatur, duxit: atque, ubi eo pervenit, ſtatim pugnandi copiam fecit: ad morantem Caduceatorem miſit, qui eum ad æquam certaminis aleam provocaret. Sed cum Martialis locis tutis & acceſſu difficilibus ſe teneret, nec reſponſum Caduceatori daret, Robertus, poſtquam aliquot horas aciem ſuorum oſtentaſſet, exercitum in agros circumjacentes prædatum mittit: atque ea maxime loca, in quibus Martialis diverſari ſolebat, populatus, ſuos præda graves, ſine certamine, reduxit. Hæc expeditio etſi nimis levi de cauſa fuiſſet ſuſcepta, tamen non minus Angli, quam Scoti, gaudebant, hominis vanitatem ita fuiſſe refutatam: ille autem, quoties ea de re mentio fiebat, charitate civium, quos in diſcrimen (ſine cauſa) nollet exponere, id à ſe factum excuſabat. Hoc ipſo tempore, cum ex induciis in ſpem pacis, inter Francos & Anglos, per Pontificem & vicinos Principes ventum eſſet, ea lege, ut utrorumque amici aſcriberentur,

CIↃ. CCC. LXXXVIII.

Anglo-

Anglorum videlicet Lusitani, Francorum Scoti, & Hispani Castellanenses: Robertus Rex, omnibus suis repugnantibus, unus frustra assentiebat: neque enim ipse pacem vel inducias facere poterat, nisi ex sententia publici conventus, neque firmas polliceri, sine publico decreto: nec Nobilitas dolorem suum tacitum adversus Gallum continere poterat, ex quo illum modo usum caperent, ut, cum esset bellandum cum hoste, arma de manibus detraheret, & fructum superioris victoriæ, spemque futuræ auferret. Tandem, post longam altercationem, Legatus, qui à Gallo venerat, vix impetravit, ut ea de re, Scoti in Galliam legatos mitterent: cum iis actum, ne, sua pertinacia, spem pacis propinquæ impedirent. Nec Robertus Rex diu superfuit: nam in arce sua, quam Dunum Donaldi vocant, decessit, anno M. CCC. XC. ad XIII. Cal. Maii. Vixit annos LXXIV. Regnum tenuit XIX. ac dies viginti quatuor. Hic Rex per Legatos bella, fere semper optimo successu, gessit: paucis ipse præliis interfuit: quod factum alii ætati, alii ignaviæ tribuunt: Id vero omnes uno ore consentiunt, virum fuisse optimum, pacisque artibus, cuilibet bonorum Regum facile comparandum. Jus enim diligenter, atque æquabiliter dicebat: latrocinia severe coërcebat: in factis summa constantia, in verbis fides inerat. Regnum, quod temporibus turbulentis acceperat, domi, justitia & æquitate sedatis discordiis, pacavit: & ab hostibus ita recuperavit, ut tres tantum arces reliquas haberent. Eo defuncto, initium rerum turbandarum, unde minime expectabatur, est exortum. Alexander, Buchaniæ Comes, liberorum Regis, ex Elizabetha Mora, natu minimus, ob levem causam, Episcopo Moraviensi erat infensus: cum ipsum ad cædem nancisci non posset, iram in sacram Elgini ædem, omnium, quæ tum in Scotia erant, pulcherrimam, convertit, eamque incendio delevit. Eodem anno, Gulielmus Duglassius, Nithiæ Regulus (quem diximus, virtutis ergo, generum à Rege ascitum) Dantisci, ad Vistulam, occisus fuit, percussoribus à Cliffordo Anglo in eum submissis: Duglassius enim, rebus domi tranquillis, ne in ocio languesceret, in Borussiam ad bellum sacrum profectus, tale specimen virtutis dedit, ut universæ classi, quæ maxima & ornatissima erat, præficeretur. Orta vero altercatione cum Anglo, ex antiqua æmulatione cum honorem moleste ferente, ad certamen singulare ab eo fuit provocatus. Provocator, secum cogitans, in quam ancipitem Martis aleam se demissurus esset, hominem per sicarios tollendum curat.

CIϽ. CCC. XC.

LIBER DECIMUS.

CI. REX.

ROBERTO Secundo successit Joannes filius, natu maximus, Id. Aug. anno Salutis humanæ, M. CCC. XC. Hic, cum ad eum usque diem Joannes vocatus fuisset, de Ordinum sententia, mutato nomine, Robertus est appellatus. Idne factum sit, propter duorum Regum, alterius Franci, alterius Angli, quibus id nomen fuerat, calamitatem, an, ob duorum Robertorum, qui nuper in Scotia Regnum tenuerant, in pace & bello virtutem, & felicitatem, quando ea de re nihil certi traditur, ego quoque pro incerto relinquo. Igitur Robertus Tertius cum vitiis magis careret, quam virtutibus esset illustris, penes eum Regium nomen, penes Robertum, ejus fratrem, rerum gubernaculum permansit. Initio regni foris quies fuit, induciis triennalibus cum Anglo factis: ac paulo post, in quatuor annos prætera prorogatis. Domi motus principium factum à Duncano, seu Dunacho Stuarto. Is, ex fratre Regis Alexandro, Buchaniæ Comite, natus, patre feroci ferocior filius, avo mortuo, ratus, locum rapinis aliisque injuriis fore, manu valida prædonum cinctus, in Angusiam descendit, &, velut ex hostico, prædas agere cœpit. Huic Valterus Ogilujus, cum Valtero Lichtonio fratre, dum obsistere conantur, cum sexaginta suorum cæsi fuerunt. Hoc successu latrones elati, cum longe vehementius plebem affligerent, audito adventu Comitis Crafordiæ, quem Rex, ad comprimendam eorum insolentiam, miserat, expeditiores fuga celeri in latebras suas se receperunt: è tardioribus multi cæsi, multi comprehensi, & ad supplicium ducti. Verum hominum inquietorum nequitia, quo minus in plana & regiones campestres erumperet, cohibita, domi inter ipsos vehementius exarsit. Duæ autem potissimum familiæ insignes inimicitias, insigni crudelitate, exercebant. Hi cum, neque jure de controversiis disceptare, nec amicorum arbitrio eas committere vellent, missi à Rege, ad eos pacandos, duo Comites, Thomas Dumbarius Moraviæ, & Jacobus Lindesius, patre defuncto, Crafordiæ, cum animadvertissent, gentem ferocem, neque voluptatis modo, sed etiam mortis contemptricem non posse domari, sine magna bonorum virorum ex adverso cæde, rem astu tractare instituunt. Igitur seorsum Principes eorum allocuti, ante oculos ponunt

CIↃ. CCC. XC.

ponunt, quantum universis periculum, ex mutua inter ipsos cæde, impenderet: nec, si altera familia alteram penitus extinxerit, id sine gravissimo vincentium damno posse evenire: nec, si posset, ibi certaminum finem fore: quippe, cum victori, multis congressibus debilitato, bellandum adversus Regem foret: qui quam infestus esset utrisque, vel ex eo intelligi posse, quod, ad utrosque adhuc incolumes delendos, ipsi cum copiis missi sint. Verum, se salutis quam sanguinis eorum cupidiores, si audire vellent, rationem inituros, ut, nec inhoneste nec inulti, nec invito Rege, pacificari possint. Id cum audire cuperent, conditio proponitur, ut ex utrisque triceni, ensibus modo armati, coram Rege decertent: victis, impunitatem præteritorum fore: victoribus, decus, auctoritatem, Regis etiam & procerum gratiam. Cum ea conditio satis utrisque placuisset, dies certamini dictus est, quo die, cum principes familiarum cum suis in aulam convenissent, campi ad septentrionale urbis Perthi latus, pars, fossis præaltis à reliquo seclusa, eis ad congressum assignatur, structis circa spectaculis. Cum multitudo ingens hominum ibi consedisset, mora pugnæ paululum facta est, quod, ex alteris tricenis, unus metu latuisset, nec pauciores adversus plures decertare vellent: nec reperiretur qui in absentis locum succederet: nec ex adversa factione quisquam, eximi se numero pugnatorum, pateretur, ne velut è propinquis contemptus, ac rejectus videretur. Tandem sellularius opifex prodiit, ac, se in absentis locum successurum est professus, si aurei scutati Gallici dimidium repræsentaretur sibi victori, ac in posterum, donec viveret, de victu caveretur. Ita, rursus æquato numero, certamen initur: ac tanta corporum animorumque contentione pugnatur, quantum efficere poterat odium vetus, novis detrimentis inflammatum, in hominum ferocissimorum crudelitati assuetis ingeniis: & victori, res decusque, victo, mors & ignominia proposita. Nec minor spectantes horror, quam pugnantes furor tenebat, deformes corporum laniatus, detruncatosque artus, & in hominis effigie, rabiem ferarum detestantes. Illud autem in primis ab omnibus est animadversum, quod nemo se omnium fortius gereret, quam supposititius ille & mercenarius bellator, cujus opera maxime victoriam partam existimant. Superfuerunt enim certamini, ex ea, cui se ille addixerat, parte, præter ipsum decem: sed omnes, magnis vulneribus graviter saucii. Ex altera factione restabat unus, qui, cum corpus adhuc ferro haberet intactum, iniquamque certaminis fortunam sibi videret ob-

 jectam,

jectam, in Taum flumen propinquum se conjecit, ac adversariis, quo minus eum sequerentur ob vulnera tardatis, in adversam ripam evasit. Hac ratione, ferocissimo quoque cæso, multitudo sine ducibus relicta, in multos post id annos à tumultuando repressa, ad agriculturam rediit. Hæc pugna incidit in annum Salutis M. CCC. XCVI. Biennio ferè post, in conventu Ordinum Perthi, Rex Davidem filium, octodecim annos natum, Rothesajæ, Robertum fratrem, Taichiæ ac Fifæ jam dudum Comitem, Albinæ duces vocat. Hic vani honoris titulus tum primum inter Scotos, magno ambitionis, nullo virtutis incremento, est celebratus: nec cuiquam postea feliciter cessit. Comitem etiam Duglassiæ Rex voluit eodem titulo afficere: sed ille, ut erat severus, constanter speciem supervacui honoris recusavit: & si quis hoc ei nomen ominaretur, gravissime increpabat. Sunt, qui, Gubernatoris titulum à patre datum Roberto Regis fratri, hoc anno à Rege confirmatum, & Lindesiorum familiam titulo Comitum Carfordiæ auctam, tradant. Sed nec illud constat inter eos, Thomasne, an David vocaretur, qui primus, ex ea gente, Comes fuit appellatus. Proximo anno, Richardus Secundus, Anglorum Rex, coactus, se regno abdicare. In ejus locum suffectus est Henricus Quartus. Initio regni ejus, nondum finitis induciis, nova belli semina cum Scotis jacta sunt. Georgius Dumbarius, Narciæ Comes, Elizabetham filiam Davidi, filio Regis, desponderat, ac bonam dotis partem jam dependerat. Archibaldus, Duglassiæ Comes, ægre ferens, hominem potentem & æmulum sibi prælatum, causatus Ordinum consensum (quod in nullis, ante, Regum nuptiis quisquam factum meminerat) neglectum, filiam suam Mariam, cum ampliore dote, obtulit: perque fratrem Regis Robertum, qui tum omnia poterat, effecit, ut à Rege acciperetur conditio, & nuptiæ, ex Ordinum decreto, confierent. Hac injuria simul & ignominia ictus Georgius, graviter cum Rege expostulat: & cum facta infecta fieri nequeant, saltem dotem filiæ repetit. Ea tam justa postulatione repulsa, cum nihil æqui se impetraturum cerneret, præoccupatis cunctorum ab æmulo animis & auribus, ab aula non solum iratus, sed etiam minabundus, discessit: & arce Dumbari sororis filio, Roberto Metellano, tradita, in Angliam abiit. Robertus arcem, fœciali à Rege misso, statim tradidit. In eam Duglassius cum præsidio receptus, Georgium domum reversum exclusit. Ille, recepta uxore, liberis, & amicorum intimis, in Angliam rediit. Ibi, cum homo domi potens, &

CIↃ. CCC. XCVI.

foris

foris etiam clarus,& injuriæ impatiens, cum Percio, Duglassii nominis hoste infestissimo, consilia contulisset, fretus amore erga se finitimorum Scotorum, è quibus, plurimi aut clientes, aut propinqui, aut alioqui beneficiis ei devincti erant, totam Marciam excursionibus ac prædis, è Duglassiorum prædiis agendis, brevi infestam reddidit. Scotus primum Georgium hostem publicum, omnibus bonis ejus Fisco adjudicatis, denunciat: deinde fœcialem ad Anglum mittit, qui transfugam ex fœdere reposceret, & de violatis induciis conquereretur. Ad ea postulata, impudenter ab Anglo responsum est, se fidem publicam Georgio dedisse, nec Regium promissum violari debere: tanquam sanctius esset observandum, quod privatim transfugæ esset cautum, quam quod publice, per Legatos & Fœciales esset confirmatum: induciarum enim, quæ cum Richardo factæ fuerant, nondum exierat dies. Interea Henricus Percius junior, quem Plexippum diximus cognominatum, & Georgius Dumbarius non cessabant, excursionibus vicinos Scotorum agros vexare. Id cum aliquoties ab eis impune factum fuisset, è successu crevit audacia: ac, duobus millibus hominum coactis, Lothianam ingressi, circa Hadinam late populati, Halim arcem frustra oppugnarunt. Cum ad Lintonem (is vicus est ad Tinam Lothianæ amnem situs) consedissent, subito adventu Duglassii perturbati, relicta non modo præda, sed impedimentis quoque, se in fugam conjecerunt, adeo trepide, ut nusquam consisterent, donec Bervicum esset perventum. Hæc circa initium Februarii, anno M.CCCC. gesta sunt: quo anno, reverso do- CIↃ.CCCC.
mum fœciali, bellum Anglis est indictum:& Archibaldus Duglassius, cognomento Austerus, vir nulli majorum, in quovis genere laudis, inferior, morbo decessit, alienissimo patriæ tempore, tot nuper imperatoribus diversis casibus amissis. Successit ei eodem nomine filius. Ad Id. Aug. Anglus, contractis maximis copiis, Scotiam est ingressus. Cum Hadinam venisset, triduum ibi moratus, Letham duxit. Ibi quoque cum totidem dies fuisset, arcem Edimburgi obsedit. Adversus hunc Gubernator magnum exercitum ita lente ducebat, ut facile appareret, eum non moleste laturum, si arx ab Anglo,& cum arce David, Regis filius, caperetur: jam enim non obscure prava ejus ambitio se prodebat. Fratre enim velut imbelli contempto, liberis ejus, quo regnum ad se traduceret, quibus poterat modis, perniciem moliebatur: eorumque calamitates pro lucro sibi deputabat. At Anglus contra, velut, terrorem belli ostentando, pacem quære-

quæreret, inimicitias clementer exercebat: leviter enim oppugnatione arcis tentata, obsidionem solvit: ac sine magna, qua transibat, noxa, domum rediit, magnam clementiæ & moderati animi laudem, & veniens & abiens adeptus: nam & deditos humaniter habuit, & à locis sacris vim omnem abstinuit: erga plerosque etiam, ob hospitii paterni memoriam, munificentia usus: quæ res, ut illi benevolentiam, ita Gubernatori odium conflavit: quod neque bellum, ut adversus inimicum, acriter gereret, nec, Regem tam facilem & beneficum sibi amicum facere studeret. Post Henrici reditum in Angliam, Georgius Dumbarius, magis frequentibus, quam magnis incursionibus, fines Scotorum infestabat. Ad eum reprimendum, quoniam assidua magis, quam numerosa manu erat opus, Duglassius, divisis in mediocres manus regionatim copiis: suos singulis duces, qui, per vices, vel hostium incursiones prohiberent, vel ipsi eos infestarent, dedit. Prima sors Thomæ Haliburtonis Dirlitonii fuit: qui satis uberem ex hoste prædam, ex agris Bamburgo proximis, retulit. Non fuit idem successus Patricio Hepburno, qui majore manu latius discurrerat: nam cum, numero suorum fretus, incautius cum præda rediret, ab Anglis oppressus, periit, & cum eo flos Lothianæ juventutis. Archibaldus Duglassius, ut suorum cladem ulcisceretur, consentiente Gubernatore, supra decem hominum millia coëgit: cum eo clarissimi procerum una profecti: & in iis, Mordacus, Gubernatoris filius. Cum Northumbriam usque, ad Novum castrum ad Tinam, transcurrissent, & ferro ac igne late stragem dedissent, congressi cum Henrico Percio minore, & Georgio Dumbario, magno prælio, vincuntur: complures homines nobiles cæsi: captus Duglassius, oculorum altero amisso, Mordacus Fifæ, Thomas Moraviæ, Georgius Angusiæ Comites, aliique permulti, genere & opibus clari. Nec, à multis retro annis, alia pugna æque vires Scotorum attrivit. Pugnatum est ad Homeldonum, Northumbriæ vicum, anno M. CCCC. I. ad Nonas Maii. Percius, hac victoria tam insigni
CIↃ. CCCC. I. potitus, statuit, imperio Anglorum subjicere, quicquid terrarum inter Northumbriam & Fortham est interjectum: nec in eo magnum sibi laborem proponebat: quod omnem earum regionum Nobilitatem aut in prælio interemerat, aut captivam detineret. Igitur à Coclap, arce Teviotiæ, exorsus, cum præfecto arcis pactus est, nisi intra quinquagesimum diem Scoti obsidionem solverent, ipse arcem dederet. His conditionibus ad Regem, deinde ad Gubernatorem relatis, non defuerunt, qui dedendam

dendam

dendam Anglis arcem censerent: tanti enim eam non esse, ut vires Regni, postremo prælio tam attenuatæ, in discrimen iterum conjicerentur. Hanc animorum dejectionem non tam ab hoste metus, quam imminentis regno Gubernatoris perfidia attulerat. Ille contra, ut omnem à se amoliretur suspicionem, verbis magnifice & confidenter disserebat, hanc imbecillitatis & timoris publici confessionem plus, quam adversum prælium, audaciam hostium aucturam. Quod si quispiam existimet, unius arcis concessione contentos fore Anglos, eum vehementer falli: velut enim ignis levi aspersione aquæ magis accenditur, ita cupiditas, prima quæque tradendo, non restinguitur, sed inflammatur: &, quicquid concesseris initio, ad ulterius penetrandum fit gradus. Quod si universi, ad arcem liberandam, recusetis progredi, ego vel solus proficiscar: neque vivus & videns, tantum nomini Scotico dedecus inuri, sinam. Hæc locuto Gubernatore, ceteri, vel restincta, vel dissimulata suspicione, se conclamarunt secuturos. Verum fortuna id periculum discussit, Percio ad bellum civile revocato, atque arce, sine vi, liberata. Hæc dum foris cum hoste geruntur, nihilo felicius res domi est administrata. Nam brevi post mortem Archibaldi Duglassii, anno superiore, prope continuatis funeribus, decesserunt Annabella Regina, & Valterus Tralius, Fani Andreæ Archiepiscopus, omnium prope animis magnam rerum mutationem præsagientibus. Nam, ut, per Duglassium, rei militaris splendor, per Tralium, Ecclesiastica auctoritas & veteris disciplinæ qualiscunque imago stetit, ita, ab Regina incolumi aulæ dignitas est sustentata: quod ex ejus morte & rebus, quæ eam sunt secutæ, palam est intellectum. Regis enim filius David, adolescens erat natura ferocior, & ingenio ad libidinem proclivi. Ea vitia cum augeret indulgentia patris, in quo non satis erat auctoritatis, ad reverentiam sui retinendam, tamen & admonitionibus eorum, qui infirmitati ætatis regendæ erant appositi, & multo magis materna diligentia & consilio, impetus ejus retundebantur, ea vero defuncta, libido frænis libera, ad veros mores rediit: ac, metu & pudore seposito, alienas uxores, & honesto loco natas virgines, quibus flagitium persuadere non poterat, per vim rapiebat ad stuprum: si quis ejus inhibere libidinem vellet, male multatus discedebat. De hac ejus impotentia, cum multæ querelæ ad patrem fuissent delatæ, is ad fratrem suum Gubernatorem scripsit, ut adolescentem apud se retineret, donec, defervescente lascivia, ad meliorem frugem rediret.

 Guberna-

Gubernator, quam jam diu expetebat, occasionem stirpis fraternæ delendæ nactus, Davidem, obvium sibi ad tria ferme milliaria à Fano Andreæ, secum ad arcem Andreanam, quam, Archiepiscopo nuper mortuo, per speciem custodiæ tenebat, ducit: inde, paulo post, in arcem suam Falcolandiam traducit: ibi, moriturum fame, in arctum carcerem inclusit. Sed, quem patrui crudelitas ad mortem, in primis miserabilem, destinarat, ei duarum muliercularum misericordia vitam in paucos dies prorogavit: altera quidem virgo erat, cujus pater & arci & custodiæ præerat. Ea panem avenaceum ita tenuiter (ut in Scotia vulgo fieri solet) extentum, ut complicari posset, sub lineo velo, quod capiti adversus solem negligenter injiciebat, quoties adeundi hortos, carceri propinquos, erat copia, per tenuem rimulam verius quam fenestram immittebat. Altera nutrix rustica lac, è mammillis expressum, per canalem in os ejus immulgebat. Hoc miserabili victu, quo magis famem accenderet, quam levaret, cum aliquot dies vitam simul & pœnam ei produxissent, custodibus diligentius observantibus, deprehensæ ad supplicium protrahuntur, patre perfidiam filiæ vehementer execrante, dum erga infidum Gubernatorem suam fidem ostentare conatur. Adolescens, omni humano destitutus auxilio, postquam, victus inopia, etiam sua membra lacerasset, non simplice morte defungitur. Mors ejus diu patrem latuit, nemine, tam tristem nuncium rei, quam cuncti sciebant, ad eum perferre, auso. Sed ad res Anglicas, quatenus nostris immixtæ sunt, revertamur. Cum Percius, magna conjuratione Nobilitatis facta, bellum adversus Regem suum meditaretur, cum Duglassio (quem, in prælio Homeldonensi captum, adhuc secum habebat) paciscitur, si operam suam, adversus Regem, æque fortiter & fideliter sibi impendat, ac adversum se foret usus, eum se liberum domum dimissurum. Duglassius, qui nullam operæ navandæ, adversus Anglum, conditionem esset recusaturus, libenter promisit: &, paucis ex clientibus & amicis convocatis, ad futuram se dimicationem parat: nec segnius in prælio se gessit, quam Percio promiserat: nam, contempta multitudine, in unum Regem animum oculosque intentos tenebat, &, cum plures paludamento Regio essent amicti, sive, ut hostes ejus capiti imminentes deciperentur, sive, ut omnibus in locis milites, præsentem suæ virtutis & ignaviæ eum se testem habere crederent: Duglassius, in unum eorum, armis conspicuum, totis viribus invectus, eum ex equo dejicit:

dejicit: qui cum à circum astantibus exemptus fuisset periculo, iterum Duglassius alterum, ac deinde tertium (ut, præter nostros, etiam affirmat Eduardus Hallus, Anglus) armorum splendore & paludamento deceptus, dejecit. Neque tam suo periculo commotus, quam, unde tot Reges venissent, miratus. Tandem, post cruentissimum conflictum, versa fortuna, ac victore Rege, Duglassius, multis vulneribus saucius, inter captivos recognitus, multis in ejus exitium imminentibus, à Rege est servatus, non solum fide ejus erga amicum laudata, sed fortitudine muneribus honestata, ac vulneribus curatis, cum aliquot menses apud Anglum fuisset, magna pecunia persoluta, vix tandem dimissus. Interea de Davide, Scoti primogenito, scelere patrui occiso, rumor ad miserum parentem permanat: autorque occultis rumoribus (nam palam nemo audebat hominem tam potentem accusare) designabatur. Rex, fratre ad se accito, graviter cum eo expostulat. Ille de morte adolescentis, jam ante paratam fabulam exorsus, crimen in alios transfert, se suosque quando, & ubi Rex velit, ad causam dicendam, affuturos promittit. E cædis autem patratoribus, quosdam se penes in vinculis esse: reliquos diligenter perquisiturum. Quæstione constituta, ipse sceleris auctor cogit consilium, accusatores instruit, &, Rege præsente, tanquam noxius accusatus, pro innoxio dimittitur. Rex, vindictam cœlitus, & gravissimas diras eis eorumque posteris imprecatus, qui tam nefarium facinus patraverant, curis infirmitateque corporis æger, in Botam, unde venerat, est reversus, aucta suspicione, de parricidio à fratre commisso: sed potentior erat, quam ut ab eo pœna exigi posset. Ille vero, ut rem strenue dissimularet, suppositios sceleris auctores è carcere producit, & facinorosos quidem illos, sed, cujus insimulabantur, criminis expertes, gravi supplicio afficit. Rex interea, de Jacobo minore filio solicitus, quem apud Valterum Vardilaum, Fani Andreæ Archiepiscopum, hominem probum & sibi fidum, deposuerat custodiendum, cum amicis consultat. Illi, nusquam eum in Scotia tutum fore rati, auctores fuerunt, ut ad Carolum Sextum, Galliarum Regem, veterem socium, & Scotici nominis unice amicum, eum transmittat: nusquam, neque tutius, neque honestius eum educari posse. Hærebat enim in animis recens exemplum Davidis Brussii, qui, dubiis domi temporibus, aliquot annos ibi honorifice transegerat. Igitur parata nave, ad Bassam, scopulum verius quam insulam, adhibito rectore Henrico Sinclaro, Comite,

Orcadum,

Orcadum, conſcendit: ac, dum littus legit, ad Flamburgum promontorium, ſive tempeſtatis vi coactus: ſive, ut è nauſea marina ſe paululum recrearet, deſcendit, ab Angliſque retentus, & à Rege conſulto, quid eo fieri velit, in aulam accerſitus. Ibi nec jus induciarum, quæ, paulo ante, in octo annos fuerant factæ, neque literæ patris ſupplices ei profuerunt, quo minus jure captivus decerneretur. Pater enim diſcedenti literas, ad Anglum (ſi forte illuc appuliſſet) dederat: in quibus, multa de communi hominum fortuna erant lamentabiliter ſcripta. Verum apud Regem, etſi inconſtantiæ rerum humanarum non expertem, tamen plus valuerunt veteres gentis offenſæ, quam vel ætatis innoxiæ reſpectus, vel miſeri patris lacrymæ, vel Regii nominis dignitas, vel induciarum fides. Nam cum Anglus ad concilium retuliſſet, quomodo Scoti Regis filio, in ditionem ſuam appulſo, uteretur: quibus æquitatis erat ſtudium, & diuturni belli tædium, ad mitiorem ſententiam inclinabant: ac cenſebant, Regii generis adoleſcente, crudelitatem ſuorum fugiente, & ſupplice, hoſpitaliter & amice eſſe utendum: & gentem ferocem, tot ſeculis bello indomitam, beneficiis conciliandam. Hanc victoriam firmam & ſolidam debere exiſtimari, in qua, non per injuriam libertas adimitur, ſed animus amicitiæ vinculo inſolubili conjungitur. Alii contra diſſerebant, jure captum videri, vel, quod è primoribus gentis auxilia, in motu Perciano, contra Regem in acie ſtetiſſent, vel, quod pater ejus Percium ſeniorem, perduellionis in Anglia damnatum, apud ſe haberet, & exilium ejus ſuis opibus ſuſtentaret. Hæc ſententia (ut plerunque deteriora ſolent) in concilio vicit: quanquam qui aderant, non ignorarent, qui in prælio adverſus Anglum dimicaſſent, non publice à Rege miſſos, ſed Duglaſſii privata gratia, cum & ipſe tum in Percii poteſtate eſſet, adductos, ac meminiſſe poſſent, quid ante paucos annos, Henricus ipſe, Scotis Georgium Dumbarium repoſcentibus, reſpondiſſet. In hanc ſententiam itum eſt, ut fere, in aulis principum, emolumenti falſa ſpecies honeſtis conciliis præponderat. In captum tamen à Rege Anglo hoc unum liberaliter & Regie eſt conſultum, quod, literis & honeſta diſciplina eum inſtituendum curavit. Calamitate filii ad patrem cœnantem perlata, tanta doloris vi fuit oppreſſus, ut pene inter manus aſtantium exſpirarit. Delatus in cubiculum, ab eo tempore cibo abſtinuit, ac, tertio poſt die, inedia & mœrore extinctus eſt, Roteſaiæ, quod oppidum in Bota inſula eſt, anno, ab inito regno.

regno, sextodecimo, Cal. Apr. anno Christi M. CCCC. VI. sepultus Pasileti. Fuit Robertus, & proceritate, & totius corporis forma, & compositione nulli fere suorum æqualium secundus: summa vitæ innocentia, & in quo nullam hominis privati virtutem desiderares: ut vere de illo dici posset, meliorem virum, quam Regem eum fuisse. Rege mortuo, Regni administratio Roberto ejus fratri, per omnes Ordines, confirmata est, qui ut, cupiditate imperandi cæcus, pessimis rationibus eo properabat, ita, si unum illud demas, multa in eo tanto magistratu digna inerant: nam & bello fortis, & consilio prudens erat, & æquitate summa lites dijudicabat: & liberalitate proceres conciliabat, nec tributis plebem exhauriebat. Eodem anno, Percius senior, iterum in Regem suum conjuravit: ut fratris & duorum filiorum cæsorum ultionem ab eo expeteret: sed, detecta conjuratione, & plurimis consciorum captis, & supplicio affectis, in Scotiam sibi metuens fugit, ut inde in Flandriam & Franciam navigaret, & auxilia, ad bellum renovandum, conquireret. Interea Angli filius, Henricus, magnas in Scotorum agros excursiones, terra marique fecit. Is cum, præda ingenti parta, domum redisset, arx Iedburgi, quam hostes à prælio Dunelmensi ad eum diem tenuerant, per plebem Teviotiæ capta, & spoliata, ac deinde per Gubernatorem solo æquata est, & Georgius, Marciæ Comes, cum ab Anglis, quorum in gratiam multa damna suis dederat, neque ad sua recuperanda auxilium, neque vitæ honeste degendæ subsidium impetraret, per amicos placato Gubernatore, domum rediit: parte tamen patrimonii, nempe arce ad Mabanum lacum, & Annandia multatus, quæ Duglassio, nomine damni dati, attributæ sunt: ac, veteribus offensis utrinque remissis, in summa cum vicinis concordia, ac fide erga Regem reliquam ætatem transegit. Proximo anno, Percius, frustra pervagatus Franciam ac Flandriam, in Scotiam, ad Comitem Marcianum, veterem amicum, est reversus: & ab eo humanissime habitus, & pro copiis cultus. Ibi cum, de reditu in patriam, per occultos nuncios frequentes ageret, ad quendam vetustum amicum, &, ut putabat, fidum, Rodolfum Rokesbium scripsit, sibi è Scotis atque Anglis non defore copias, quibus fretus, patrimonium se recuperaturum, non desperabat, si opera ipsius adjuvaretur. Erat autem tum Rodolfus in agro Eboracensi Vicecomes, ut vocant, hoc est, conventibus juridicis agendis, præfectus. Is, cum falsa spe auxilii Percium illuc attraxisset, conjuratione Regi indicata, miserum

CIↃ. CCCC. VI.

amicum

amicum in insidias illexit: caputque occisi Londinum ad Regem misit. Erat autem, eodem tempore, in Scotia quidam Anglus, qui se Richardum Secundum diceret: sed falso, ut reor. Nam cum senior Percius sæpe ac vehementer colloquium ejus expeteret, nunquam tamen inducere in animum cujusquam oratione poterat, ut cum eo sermonem conferret: credo, metuens, ne impostura deprehenderetur ab homine, qui optime suum Regem noverat. Is tamen, tanquam Regii sanguinis unus, aliquot annos cultus, &, quo securius ageret, ab omni Regni cupiditate se alienissimum simulans, tandem mortuus, in æde Fratrum Dominicanorum, Sterlini fuit sepultus, ascripto titulo Regis Angliæ. Nec multo post, Fascastellum, arx Marciæ longe munitissima (uti nomen indicat) de Anglis captum, per Patricium Dumbarium, Georgii filium: captus quoque Thomas Huldenus, arcis præfectus, qui Lothianæ loca propinqua latrociniis assidue infestabat: & in Teviotia quoque, à Gulielmo Duglassio, & Galuino Dumbario, minore Comitis Marciani filio, pons Rosburgi fractus, oppidum incensum fuit: arcem non sunt aggressi, quod ab omnibus rebus, ad oppugnationem necessariis, imparati venerant. Altero vero post anno, qui fuit à Christo M. CCCC.
CIↃ. CCCC. XI. XI. Donaldus Insulanus, Æbudarum dominus, cum Rossiam, juris calumnia per Gubernatorem sibi ablatam, velut proximus hæres (uti erat) repeteret, ac nihil æqui impetraret, collectis insulanorum decem millibus, in continentem descendit: ac Rossiam facile occupavit, cunctis libenter ad justi domini imperium redeuntibus. Sed ea Rossianorum parendi facilitas animum prædæ avidum, ad majora audenda, impulit. In Moraviam transgressus, eam, præsidio destitutam, statim in suam potestatem redegit: deinde Bogiam prædabundus transivit: & jam Abredoniæ imminebat. Adversus hunc subitum & inexpectatum hostem, Gubernator copias parabat: sed, cum magnitudo & propinquitas periculi, auxilia longinqua expectare non sineret, Alexander, Marriæ Comes, ex Alexandro Gubernatoris fratre genitus, cum tota ferme Nobilitate, trans Taum ad Harlaum vicum, ei se objecit. Fit prælium, inter pauca, cruentum & memorabile: nobilium hominum virtute, de omnibus fortunis, deque gloria, adversus immanem feritatem decertante. Nox eos diremit, magis pugnando lassos, quam in alteram partem re inclinata, adeoque incertus fuit ejus pugnæ exitus, ut utrique, cum recensuissent, quos viros amisissent, sese pro victis gesserint. Hoc enim prælio, tot homines, genere factisque clari, desiderati

ſiderati ſunt, quot vix ullus adverſus exteros conflictus, per multos annos abſumpſiſſe memoratur: itaque vicus, ante obſcurus ex eo ad poſteritatem nobilitatus eſt. Hoc quoque anno, publicæ ſcholæ ad Fanum Andreæ aperiri cœperunt, magis hominum doctorum conſenſu, ad profeſſionem literarum ſe offerentium, quam ullo publico aut privato accedente auxilio. Proximis decem annis, nihil fere memoria dignum inter Scotos & Anglos eſt geſtum: ſive induciæ in cauſa fuerint, quod tamen à nemine proditum invenio: ſive, Henrico Quarto, ad XII. Cal. Apr. mortuo, & filio Henrico Quinto ſtatim ſubſtituto, per omnem reliquam vitam, in res Gallicas intento, Angli ab injuria Scotis inferenda abſtinuerint: ſive Gubernator Scotorum nihil movere ſit auſus, metu, ne Rex Angliæ verum Scotici Regni hæredem remitteret: cui non dubitabat, ex commiſeratione fortunæ, gratiam apud ſuos non defuturam. Igitur, ſi quæ fuerunt, ea tempeſtate, excurſiones factæ, latrocinio, quam bello propiores erant. Nam & Pennerum, in Anglia, per Archibaldum Duglaſſium, & Drumfriſium, in Scotia, per Anglos eſt crematum: & permutatio captivorum eſt facta, reddito Scotis Mordaco, Gubernatoris filio, qui ad Hamildonum captus fuerat, & Anglis Percio, qui, ab avo victis partibus, ex Anglia adductus in Scotiam, apud Gubernatorem relictus fuerat, ac tum à novo Rege majorum dignitati reſtitutus. Is quanquam jure belli captivus non eſſet, tamen injuſta detentio Jacobi, filii Regis Scotorum, fecit, ne Angli, de injuria queri poſſent. Ipſe certe Percius adeo non eſt offenſus, ut, dum vixit, Scotorum erga ſe humanitatem ſit, omni officiorum genere, teſtatus. Eodem quoque anno, altera legatio venit à Concilio Conſtantienſi, cujus princeps erat Abbas Pontiniaci: altera, à Petro Luna, qui Papatum, ſemel arreptum, pertinaciter retinebat. Is, per Henricum Hardinum, Anglum Franciſcanum, in ſuam ſententiam traxerat Gubernatorem: ſed fruſtra: cum univerſus Sacerdotum ordo contra niteretur: qui, Conſtantienſi Concilio aſſenſi, electioni Martini Quinti ſubſcripſerunt. Interea Rex Francorum cum ex morbo parum ſui compos eſſet, ac per monachos, curam ejus profeſſos, id malum auctum fuiſſet, Gallia in duas factiones abiit: alterius princeps erat Dux Burgundiæ, qui, cæſo Regis fratre, ipſum in partes Anglorum trahebat: alterius caput erat, Regis filius: qui, à patre deliro exhæredatus, per ludibrium, ab inimicis Rex Biturigum appellabatur: quod Avarici Biturigum ſe continebat. Is, à majore

jore parte suorum, & omnibus externis amicis destitutus, anno M. CCCC. XIX. Comitem Vindocinensem legatum ad
CIↄ. CCCC. XIX. Scotos misit, qui ex fœdere, auxilium peteret. Ei, in conventu Ordinum, septem virorum millia decreta: neque tum, juventute per longam ab Anglis pacem multiplicata, difficile fuit eam voluntariorum manum conficere. Omnibus copiis præfectus est Joannes, Buchaniæ Comes, Gubernatoris filius: cum multi, genere clari, sunt secuti: sed longè supra ceteros eminebat Archibaldus, Victoniæ Comes, Archibaldi Secundi Duglassiorum Comitis filius. Hi cum in Galliam venissent, à Delfino (quo nomine Reges Gallorum filios primogenitos appellant) in agrum Turonensem missi, regionem omnium rerum copia in primis abundantem, & hosti vicinam: Angli enim frater Dux Clarentiæ, qui in Gallia tum pro Rege erat, Andegavensium, qui in Regis Gallorum fide permanserant, agros populabatur: ac ad Baugium vicum venturus credebatur. Hæc, biduum ante Pascha, gerebantur. Igitur Scoti, vel Ducem rati (ut moris erat) illis paucis diebus ab omni violentia belli cessaturum, & ceremoniis tantum Ecclesiasticis vacaturum, vel (ut alii tradunt) induciis octo dierum factis, negligentius agebant. Id sive Clarentius per Andream Fregosum Italum, an per Scotos pabulatores, ab equitibus suis interceptos, rescierit, occasione rei (uti putabat) bene gerendæ lætus, à prandio statim surgens, equitibus modo arma capere jussis, recta ad hostem ducit: ipse, præter arma reliquumque ornatum, insignis diademate aureo, multis gemmis distincto. Proximi hostibus pauci Galli in vico, cui Baugius minor est nomen, ejus adventu repentino territi, in turrim templi vicini fugerunt. Hi dum oppugnantur, clamore ad reliquum exercitum perlato, subito ad arma, cum trepidatione magna, discurritur. Comes Buchaniæ, dum ceteri se expediunt, triginta sagittarios misit, ad pontem, per quem unum torrens propinquus transiri poterat, occupandum. Ibi conserta pugna, Hugo Kennedus, è templo propinquo, ubi diversabatur, cum centum comitibus accurrit suis, ut in re tam subita, seminermibus. Hi cum sagittis equos transitu arcerent, Clarentius, cum suorum primis ex equo descendens, pedestrem pugnam ciet: ac, valida impressione facta, Scotos partim inermes, partim leviter armatos è ponte rejicit, ac iter suis aperit. Interea dum Clarentius equum conscendit, ac reliqui pontem angustum rari transeunt, Comes Buchaniæ cum ducentis equitibus adest, & statim, ut inter cupidos periculum

culum sui facere, pugnatur acerrime, paribus animis atque odiis: nam & Scoti gaudebant, locum se nactos, ubi, primum specimen suæ virtutis ostendere possent: & Gallorum convicia refutare: qui eos, ut vini & cibi avidiores, traducebant: quo probro, Galli Britannos, Hispani Gallos, Afri Hispanos incessere solent. Et Angli indignabantur, se non solum domi, sed trans mare, ab hoste implacabili peti: neque quisquam acrius, quam Clarentius ipse pugnabat. In eum, insignem armis, Joannes Suintonius invectus, lancea in facie graviter eum vulneravit, & Buchaniæ Comes clava percussum de equo dejecit: eo prostrato, passim Angli fugere, & cædi cœpere, usque ad noctem. Pugnatum, pridie Paschatis, diebus, ut in regione frigida, paulo post æquinoctium vernum, brevioribus. Cecidere in eo conflictu, ex Anglis, circiter bis mille, inter quos viri insignes viginti sex: capti complures homines, domi clari, ac maxime propinqui Ducis: è Scotis & Gallis, pauci, fere omnes ignobiles. Hæc, quam modo posui, vulgatior est, de morte Clarentii, fama. Verum liber Pluscartensis interemptum tradit ab Alexandro Macelselano, Equite Leviniano, qui diadema, cujus memini, ei detractum, Joanni Stuarto Dernilæo mille Angelatis vendidit: quod ille rursus Roberto Hustonio, cui quinque millia Angelatorum debebat, pignori opposuit, &, hanc tum vulgatiorem fuisse famam, inquit. Cum hujus victoriæ laus præcipua, etiam invidis non repugnantibus, penes Scotos esset, Carolus Delfinus Comitem Buchaniæ, Magistrum Equitum, seu Stabuli Comitem creat: qui summus post Regem Gallis est Magistratus. Ceteri duces, pro cujusque loco & virtute, ornati. Hæc dum anno millesimo quadringentesimo vigesimo in Gallia geruntur, Robertus, Gubernator Scotiæ, eodem anno moritur, ad tertium Non. Septembres, decimo quinto, post Roberti tertii Regis mortem, anno. Sufficitur in locum ejus Mordacus filius, ingenio segnis, ac non modo ad rempublicam, sed ne ad domesticam quidem regendam, satis idoneus. Itaque, sive socordia, seu nimia erga suos indulgentia, liberos (tres autem habebat filios) ita corrupit, ut & se & illos, brevi post, in maximam calamitatem, ac demum exitium præcipitaverit. Hæc domesticarum rerum mutatio revocavit è Gallia Buchaniæ Victoniæque Comites, & complures eorum propinquos: sed, brevi compositis domi rebus, revocante Delfino, Comes Buchaniæ, & socer ejus Arcibaldus, cum Jacobo filio, & magna juventutis nobilissimæ manu, in Galliam navigant,

CIↃ. CCCC. XX.

gant, relicto altero filio, Victoniæ Comite, qui, gravi morbo implicitus, ſequi non potuit. Hi cum, expoſitis ad Rupellam militum quinque millibus, Pictavium ad Delfinum adveniſſent, cum maxima gratulatione accepti, ac Duglaſſius Dux Turonenſis appellatus. Henricus Anglus, audita Clarentii morte, Joannem, alterum fratrem, Bedfordiæ Ducem, in ejus locum ſubſtituit: eumque, ipſe mox venturus, in Galliam præmiſit, cum quatuor equitum, decem peditum millibus. Mox ipſe ſecutus, Jacobum, Scotorum Regem, ſecum in expeditionem duxit, ut per eum Scotos, in Gallia militantes, vel ſibi conciliaret, vel à Gallo, ut ſuſpectos, averteret: ſed neutrum ei ex ſententia ſucceſſit: ac ne illud quidem tenuit, ut, rogatu ſui Regis, domum redirent, ac ſe belli ſpectatores præberent: nam cum præſidia, quæ à Scotis tenebantur, adiſſet, ferme ab omnibus unum reſponſum retulit, ſe, qui in aliena poteſtate eſſet, eum pro Rege non agnoſcere. Hac eorum conſtantia Henricus offenſus, cum vi Meldenſium oppidum cepiſſet, viginti Scotos, ibi repertos, laqueo ſtrangulandos dedit, cauſatus, quod adverſus Regem ſuum militarent: mox ipſe, & Carolus Sextus, Gallorum Rex, prope continuatis funeribus, deceſſerunt. Biennium fere poſt, Anglis ad Vernolium victoribus, cæſi fuerunt è primoribus, Comites Buchaniæ & Duglaſſiæ, hic Dux Turonenſis, ille Magiſter equitum Gallorum: item Jacobus, Duglaſſii filius, Alexander Lindeſius, Robertus Stuartus, Thomas Suintonius, ac, è vulgo, militum ſupra duo millia. Poſt hanc fere triennio, altera clades inſignis Scotorum auxilia graviter afflixit: cum, commeatum Aureliam portantes, Anglos in itinere aggreſſi, in Belſia infeliciter pugnarunt: qua in pugna, cæſi ſunt è Scotis, viri clari, Gulielmus Stuartus cum fratre, ac Duglaſſiæ gentis duo Equites inſignes, quorum poſteri, alterius, in Nithia Drumlanricum, alterius, in Fifa arcem lacus Levinii, opulentoſque circa agros adhuc tenent. Hæc fere à Scotis in Gallia, paucis annis, geſta, leviter percurrimus, ut externa: & quorum fuſior explicatio ex Annalibus Gallorum peti poteſt: quæ, etſi ab hiſtoria Scotorum non ſunt aliena penitus, tamen ad ea non divertiſſem, niſi quorundam ſcriptorum Anglicorum obtrectatio eo me coëgiſſet. Maledicendi enim ſtudio, vellicare conantur, quæ, geſta fuiſſe, negare non audeant: quæ, ſi etiam hiſtoria taceret, tamen & Regum munificentia, & civitatum decreta, & honorifica Aureliæ & Turonis monumenta ſatis ea prædicarent. Quid ergo hic vitio vertunt? Scotos, aiunt, pauperiores,

eſſe,

esse, quam ut tantas copias in externo solo alere possent. Paupertatem si vitium putant, agri est, non gentis vitium: nec ego id pro convicio accepissem, nisi scripta eorum, conviciandi animo dictum fuisse, ostenderent, quibus hoc tantum respondebo, pauperes istos, & (ut isti volunt) omnium rerum inopes Scotos de opulentis Anglis, multas & præclaras retulisse victorias. Id si mihi non credunt, historiis à se scriptis credant: quibus si ipsi fidem detrahant, ne postulent, ut nos eas pro veris accipiamus. Sed ad res Scotorum redeamus. Suffecto, uti diximus, in locum patris Mordaco, soluta domi disciplina, cum liberi ejus (erant autem, Valterus, Alexander, & Jacobus) inferiores contemnerent, ac proinde multis injuriis opprimerent, adolescentiamque eisdem, quibus ipsi dediti erant, flagitiis contaminarent, nec pater eorum comprimeret licentiam, tandem ad ipsum pravæ institutionis pœna proserpsit. Habebat senex in deliciis avem, ex eo genere aquilarum, quod vulgus falcones appellat: eam cum à patre sæpenumero Valterus petisset, nec assequi tamen posset, è senis manu abreptam, obtorto collo, extinxit. Cui pater, Quoniam tu, inquit, animo tuo imperare non potes, ut mihi parcas, ego alium accersam, cui obtemperare ambo cogemur. Atque ex eo, ad Jacobum patruelem restituendum, omnem animi cogitationem convertit, Caleno Cambello, viro claro, atque inter Argathelios primario, & quem Valterus antea contumeliis affecerat, id consilium & probante, & juvante. Convocatis igitur omnium ordinum selectis Perthum, cum, de revocando Rege, consulti essent, vel favore erga legitimum regni hæredem, vel præsentium rerum tædio, cuncti libenter decrevere legationem, ad eum repetendum. Missi è primoribus legati, proniores, quam speraverant, Anglos invenere. Dux enim Glocestriæ, qui tum, Rege puero, rem Anglicam administrabat, advocato Consilio, facile persuasit, ut Jacobus, Regis Scotorum filius, suis petentibus, domum remitteretur, quando nec ea esset apud suos auctoritate, ut vel auxilia Scotorum è Gallia revocaret, vel aliquam Regni partem ad Anglorum amicitiam attraheret. Alia igitur ratione fructum ex eo capiendum esse, ut non modo firmus amicus, sed etiam perpetuo in Anglorum potestate esset: nam Joannam, Comitis Somerseti filiam, omnium æqualium longe formosissimam (quam jam tum ille vehementer deperibat) si uxorem acciperet, per eam fœdus Gallicum facile labefactari posse, sibi persuadebat: & ipsum liberatum, vel eo beneficio conciliatum iri, vel dum pro-

pinquorum adversum se injurias ulcisceretur, patriam gravi & intestino bello illigaturum: hac ratione futurum, ut vel, amico parato, firmiores, vel, inimicis inter se dissidentibus, expeditiores ad externa bella Angli fierent. Hæc quidem, minime stulte excogitata videbantur, nisi animi pusilli angustia ipsi suum beneficium corrupissent. Nam cum, ob eum redimendum, majorem pecuniæ summam poposcissent, quam Scoti, ut tum res erant, vel promittere auderent, vel solvere possent, ab eis inita ratio est, ut pro dimidio dos uxoris retineretur, pro altero filii nobiliorum obsides darentur. Jacobus igitur ita liberatus, domum rediit, decimo octavo, quam captus fuit, anno: à
CIↃ. CCCC. XXIII. Christi adventu, M. CCCC. XXIII. Cum, ad Regem suum visendum, maximus concursus omnium ordinum factus fuisset, gratulationes universorum excepere statim querelæ eorum, qui, post Regis proximi mortem, partim negligentia, partim culpa Gubernatorum, omni genere injuriarum se affectos, vociferabantur. Valterus, Mordaci filius, Milcolumbus Flaminius, & Thomas Bodius gravissime accusabantur: hi, ut vulgus in præsentia placaretur, alii in alias custodias inclusi, usque ad conventum proximum, qui in sextum Calendas Junias erat indictus. Sed Flaminius & Bodius, damnis aut persolutis, aut compensatis, & multa pecunia multæ nomine in fiscum collata, dimissi.

CII. REX.

Rex interea, ad undecimum Calendas Maii, una cum Regina coronatus: ipse in sede Regia à Mordaco patruele (quod id jus Comitum Fifanorum esset) collocatus. Proximis diebus multæ leges, in publicum utiles, latæ: sed potissimum, ad latrocinia compescenda, quæ, superiorum aliquot annorum licentia, tantum increverant, ut, contemptis legibus & magistratibus, jus in armis esset. Agitatum deinde, de pensione Anglo, ob redimendum Regem, solvenda, ut aliqua ratio iniretur. Nam cum patrimonium publicum tot bellis, & bella secutis seditionibus domesticis, à Gubernatoribus partim condonatum esset scelerum administris, partim de Regno bene meritis, interim, accepta pecunia, pignori oppositum, Rex, cum de suo solvere non posset, civium imploravit auxilium. Proceres, qui liberos dederant obsides, facile perfecerunt, ut decretum fieret: verum in pecunia præstanda, non eadem facilitate obtemperatum: nam cum, æstimatione rerum mobilium cujuscunque generis facta, vicesima imperaretur, in magna pecuniæ penuria, rerumque aliarum summa copia, ac proinde utilitate, hominibus tributo-

rum

rum insolentibus, & exemplum in posterum magis, quam præsens detrimentum, metuentibus, res visa est intolerabilis: nec potentiores calumnia in vulgus caruere, velut inclinato ab ipsis, in pauperiores onere. Maxime autem plebem gravabat brevis solutioni dies statutus: nam, intra decimum quintum diem dependere tributum, jubebantur: &, si quis non solvisset, pecus ejus ad dominum fundi, vel juridicum cujusque conventus præfectum trahebatur: nec æris alieni, aut census, quem pro pensione quisque domino fundi solvebat, exceptio quicquam, ad imminuendum tributum, valebat: nec minimum malum in acerbitate coactorum erat, qui non solum plebem vexabant, sed aut falsis rationibus, aut, nomine impensarum, magnam ejus pecuniæ, quæ in publicum usum colligebatur, partem avertebant: Eo etiam gravius erat præsens tributum, quod laxiore imperio, sub Gubernatoribus; habiti erant, qui omnibus in rebus animum populi sibi conciliare studebant, ne justi Regis desiderio aliquando caperentur. Ob eamque causam, cum Conventus, tributum Roberto Regis patruo exigere, permisissent, ille, ut benevolentiam popularem colligeret, quo minus decerneretur, obstitit: seque affirmavit, potius de suo eam pecuniam soluturum, quam ut quisquam eo nomine gravaretur. Rex autem primam pensionem, eamque maligne contributam, cum exegisset, idque cum pessima plebis gratia, præter belli laborem, querentis, hæc nova onera sibi imposita, reliquam exactionem remisit. Capti in hoc conventu, & in custodias divisi, Mordacus, Dux Albiniæ, filii ejus Valterus, & Alexander, & socer Dunachus, Comes Leviniæ, & Robertus Gramus, is, qui post aliquot annos Regem trucidavit: item viginti quatuor primæ Nobilitatis viri: sed reliqui, non adeo diu post dimissi, Mordaco cum filio & socero retentis. Eodem quoque die, quo captus fuerat Mordacus, Rex ejus arces in suam potestatem redigendas curavit, in Fifa Falcolandiam, in Taichia Dunum: ex hac uxor ejus educta, ad Tentallonem, Lothianæ arcem, missa. Jacobus, filiorum minimus, audita clade familiæ, collecta manu, Britannodunum oppidum cremavit, & Joannem Stuartum Rufum, Regis patruum, & cum eo triginta duos trucidavit. Ipse in Hiberniam profugit: ibique paulo post decessit. Ibidem quoque mortuus est, qui cum eo fugerat, Finelaus, Lismorensis Episcopus, vir ordinis Dominicani, qui Jacobo erat auctor omnium consiliorum. Fugerat etiam in Hiberniam Valteri uxor, cum duobus filiis, Andrea, Alexandro, & Arcturo

 notho:

notho: qui à Jacobo Tertio Rege, domum reversi, magnis honoribus sunt perfuncti. Eodem anno, convocatis Sterlinum proceribus, producti è custodiis, ad causam dicendam, Mordacus, cum duobus filiis, & socero. Judicium patrio more constitutum. Mos autem hic est. Eligitur, qui præsit, vir singulari prudentia & auctoritate: ei dantur minimum duodecim assessores, qui crimina objecta audiant, & jurati de reo pronuncient: hi fere ejusdem cum reo sunt ordinis, aut proximi, quoad fieri potest: reo judicum rejectio datur: ubi justus numerus, id est, duodenarius est confectus, aut, ut fit plurimum, eo major, expensis criminibus, quod plures judicarint, ei sententiæ statur. Hoc more tum selectis judicibus, quorum non est operæ precium nomina referre (erant certe omnes homines clari, & cum reis plerique, propinqua cognatione juncti) rei sunt perduellionis damnati. Eo ipso die, duo juvenes, postridie, pater eorum, & avus maternus capitali supplicio affecti, in colle, qui assurgit contra arcem Sterlini. Fama quidem constans est, etsi à nemine scriptum reperiam, Regem ad Isabellam, patruelis uxorem misisse patris, mariti, & filiorum capita, tentandi gratia, an mulier ferox, ex doloris impatientia (ut fit plerunque) animi secreta revelaret: illam vero, etsi inopinato aspectu turbaretur, nihil tamen immoderatius locutam: tantum respondisse, Siquidem vera fuerint objecta crimina, Regem recte & jure fecisse. Finito conventu, missi à Rege Joannes Mongomerius & Umfridus Cunigamius, ad oppugnandam arcem, quæ in Marini insula, in lacu Lominio, nomine Jacobi Stuarti profugi, tenebatur, eam ad deditionem compulerunt. Nec adeo multo post, Joannes Stuartus Dernelius (qui ceteris fere Scotorum ducibus in Gallia, variis casibus absumptis, equitum inter eos præfectus erat) una cum Archiepiscopo Remensi in Scotiam venit, ad vetustum cum Gallis fœdus renovandum, ac matrimonium contrahendum, inter Ludovicum, Caroli septimi filium, & Margaritam, Jacobi filiam, utrosque adhuc impuberes. Quibus rebus perfe-
CIↃ. CCCC. XXVI. ctis, anno proximo, qui fuit millesimus quadringentesimus vigesimus sextus, pacata omni Scotia, intra montem Grampium, Rex animum adjecit, ad ulteriora perdomanda. Ac primum omnium, Ennernessæ arcem, opportuno loco in ultimis Moraviæ finibus sitam, refici jubet. Eo cum biennio post venisset, ad jus dicendum latrociniaque comprimenda, omnium familiarum principes ad se accersivit, præsertim eos, qui cum magnis catervis soliti erant è locis vicinis prædas agere, pacatis tributa impe-

imperare, ac vulgus, ad victum ociosis suppeditandum cogere. Horum alii mille, alii duo millia, nonnulli etiam plures latrones, sibi dicto audientes, habebant, ac bonos, periculi metu, tenebant obnoxios; malos, quibus apud eos perfugium certum erat, ad scelera patranda, reddebant audaciores. Horum cum Rex alios minis, alios blanditiis illexisset, circiter quadraginta, ex eorum ducibus, in custodias inclusit: quorum causa cognita, duo maxime facinorosi, Alexander Macrorius, Joannes Macarcturius, laqueo strangulati: Jacobus Cambellus, ob cædem Joannis Insulani, viri clari inter suos, capite luit: reliqui per custodias divisi, alii posterius supplicio affecti, alii liberi domos dimissi. Ita principibus factionum vel cæsis, vel carceribus coërcitis, plebem, ducibus orbatam, nihil ausuram ratus, benigne & clementer admonuit ceteros, ut æquitatem colerent, neque certiorem spem salutis ulla in re, quam in vitæ innocentia, collocarent. Id si facere in animum inducerent, apud se honorem & præmia semper eis parata fore: sin minus ex aliorum exitu exempla sumerent: &, quid ipsis foret expectandum, discerent. Ceteris rebus ita compositis, adhuc habebat apud se Alexandrum Insulanum, unum post Regem, longe potentissimum: imperabat enim omnibus Æbudis, ac Rossiæ præterea fertilissima regione per matrem, Valteri Leslii, Rossensis nuper Comitis filiam, auctus erat. Is, cum multa flagitiose, multa crudeliter perpetrasset, atque in maximo metu versaretur: tamen, per amicos, Regem exorabilem est expertus: benigne igitur appellatus, & præteritorum gratia facta, & in posterum, spe ampla proposita, si legibus & humanitati assuesceret, domum remittitur. Ille vero tantum abfuit ut ob veniam, ac deinde libertatem à Rege acceptam, gratiam habuerit, ut maximam sibi factam injuriam existimaverit, quod in custodia dies aliquot fuerit habitus. Igitur, ubi primum ad suos rediit, collecta manu hominum, rapto vivere assuetorum, Ennernessam ingressus agmine pacato, hospitaliterque acceptus, oppidum in prædam suis permisit: deinde, expilatis ædibus, ignem injecit: arcem frustra obsessam, cum in se rescisset parari expeditionem, relinquens, in Abriam propere discessit. Ibi cum eo, quem habebat, exercitu (habebat autem ad decem millia virorum, in armis induratorum) opportunitate locorum fretus, fortunam prælii experiri decreverat. Verum, audito apparatu Regio, ex iis qui alacriter, ad prædandum, secuti fuerant, duæ tribus eum deseruerunt, Catanei nempe, & Cameronii,

quos illi suo more Clanchatan, & Clanchameron vocant. Hac parte virium destitutus, nec de ceterorum erga se animo certus, iterum circumspicere latebras cœpit: ac, dimisso exercitu, cum paucis in Æbudas profugit: atque ibi cum suis de fuga in Hiberniam consultat. Sed cum nec illic à Regis ira se fore tutum speraret, ultimum perfugium experiendum esse, ratus, ad Regis ante perspectam clementiam: in eo quoque consilio, cum, inter spem metumque dubius, reputaret, quid scelerum prima defectione patrasset, quam liberalem & indulgentem Regis animum expertus esset, quanta perfidia & crudelitate iterum grassatus, spem secundæ veniæ sibi præcidisset, Regis erga se iræ (tam justæ) fortunas omnes & salutem committere formidabat. Medium igitur, inter fugam & deditionem, consilium exequi decrevit: ac deprecatores in aulam misit, per quos animum Regis ad lenitatem inflecteret. Ad id munus, quanquam delegerat homines quietos, & à contagione sui sceleris alienos, ideoque principi non ingratos, tamen illi, responsum aliud exprimere non potuerunt, quam Regem, cum non alioqui auditurum, nisi fidei suæ commissum: cum absente nihil transacturum. Alexander, omnibus periculis circumspectis, cum nihil adversus iram Regis tutum sibi prospiceret, tempore & loco ad id electo, se ei permittere statuit, ita enim supplicem violandi verecundiam se ei injecturum. Itaque occultus Edimburgum, ubi tum Rex agebat, venit: ac lineo tantum amiculo tectus magis, quam vestitus, eo die, quo memoria Resurrectionis Dominicæ magna ceremonia celebrabatur, ad genua Regis supplicem se dejecit: ac oratione ad misericordiam composita se salutemque suam ei credidit. Movit circumstantes habitus, locusque, & tempus, ac tanta & tam subita fortunæ mutatio. Regina proceresque qui aderant, pro eo Regem deprecati, hactenus moverunt, ut juberetur, Sacrorum finem expectare. Interea Rex omnia secum perpendens, cum nec tutum existimaret, hominem potentem, factiosum, & perfidum impune dimittere incolumem, aliquidque tribuere Reginæ precibus vellet, optimum factu ratus, ut vivum in custodia firma retineret: ita fore, ut & sibi opinionem clementiæ pareret, & illi potestatem novi sceleris patrandi auferret, & plebis prospiceret securitati, & exemplo licentiam aliorum reprimeret. Illum in Tentallonem mittit, matrem, mulierem ferocem, in Æmonam insulam relegat, ut quæ filium subinde ad nova scelera impulisse credebatur. Ita inhibita Alexandri

licentia,

licentia, nondum tamen in regionibus, ad septentriones porrectis, res omnino tranquillæ fuerunt. Nam & Catanei & Cameronii, qui superioribus annis Alexandrum deseruerant, orto inter ipsos dissidio, tanta contentione animorum & virium pugnarunt, ut multis Cataneorum trucidatis, Cameronii pene omnes extincti fuerint. In Æbudis quoque, quæ, relegatione Alexandri, quieturæ videbantur, novum excitavit motum Donaldus Balocus, Alexandri frater patruelis, velut injuriam propinquo illatam ulturus. Ad hunc tumultum comprimendum, Alexander & Alanus Stuarti, hic Cathanesiæ, ille Marriæ Comes, coacta popularium manu, obviam Donaldo in Abriam (ubi exscensurum fama erat) profecti, adventum ejus præstolabantur. Ille, cum eos incompositos, sine castris, sine excubiis agere comperisset, de quarta vigilia suis sine tumultu expositis, nec opinantes & semisomnes aggressus, magnam stragem edidit. Periit ibi Alanus, cum suis fere omnibus: Alexander, trepida fuga, cum paucis evasit. Hoc successu Donaldus ferocior, totam Abriam, nullo resistere auso, ferro flammaque late pervastavit: sed, audito, Regem majore in se apparatu venire, præda amplissima in naves congesta, in Æbudas rediit. Rex, ad Stephanodunum progressus, populationis fœdissimæ vestigia conspicatus, ingentemque irarum molem in animo versans, cum jam trajecturus in insulas foret, familiarum principes ad eum supplices venerunt, negantes, quicquam consilio publico actum, culpam in Alexandrum hominesque egentes & facinorosos conferebant: Rex, ita demum se hanc purgationem admissurum, respondit, si sceleratos comprehensos sibi ad supplicium traderent. Ad id, cum suam operam pollicerentur, partem eorum ad latrones conquirendos, dimisit: reliquos, obsidum loco, apud se retinuit. Qui remissi domos erant, multos è latronibus occiderunt: trecentos ad Regem vinctos adduxerunt (nam Donaldus ipse metu pœnæ profugerat) omnibus laqueo gula fracta. Hoc latronum supplicium etsi in Æbudis proximisque regionibus omnia paulo fecit pacatiora ad tempus, tamen inquieta sceleratorum ingenia non sunt passa, eam tranquillitatem esse diuturnam. Emiserat Rex è custodiis, nobilium precibus exoratus, duos Angusios, Dufum & Moravium, latronum duces. Hi, furore in se verso, pari fere numero congressi (alebat enim, è plebis rapinis, latrones quisque ad mille ducentos) adeo pertinaciter conflixerunt, ut vix ex utrisque superessent cladis nuncii: alii enim duodecim, alii novem ei

 prælio

prælio ſuperſtites fuiſſe, prodiderunt: Regi certe, utriſque pariter infenſo, vix reliquerunt, unde pœnas expeteret. Nec tamen horum calamitas Macdonaldum retardavit à ſolita immanitate. Erat is inſignis latro, in Roſſia natus: qui impunitate ſuperiorum temporum pravum ingenium incitante, diu in vicinos graſſatus fuerat. Unum, præter alia, inſigniter crudele facinus ejus narratur. Cum vidua mulier, ab eo ſpoliata vehementer quiritaretur, atque identidem clamaret, ſe ad Regem querimoniam delaturam, & tu, inquit, quo minore moleſtia illuc pervenias, ego quoque te juvabo: advocatoque fabro, ſoleas equinas plantis ejus clavis ferreis affigi curat: nec hac injuria contentus, etiam verborum contumelias adjecit, eam, adverſus aſperitates viarum, ſic munitiorem fore: ac, per ludibrium, prætereuntibus ita confixam oſtentabat. Mulier ferox, contumeliis magis accenſa, quam deterrita, ubi primum iter tolerare poterat, ad Regem profecta, rem ordine denarrat. Rex, qui & ex aliis idem audierat, & auctorem facinoris in vinculis habebat, mulierem conſolatus, brevi ejus ſceleris pœnam in inventorem redundaturam, promiſit: prolatoque è carcere Macdonaldo cum duodecim ſociis, clavis ferreis confixos triduo per urbem circumduci jubet, novi ſupplicii cauſa per præconem populo indicata: deinde ducis corpus capite truncum, duodecimque ſocios, laqueo ſtrangulatos, in cruces prope vias attolli juſſit. Hæc nova eorum ſcelera, quos impetrata ſemel venia non repreſſerat, Regem acriorem, in Donaldo Inſulano perquirendo, fecit. Igitur cum cum reſciſſet, apud Regulum quendam in Hibernia latere, per legatos, ad ſupplicium, repoſcit. Regulus veritus, ne, ſi tanto terræ mariſque ſpatio vivum tranſmitteret, elaberetur, idque malevoli, ſua fraude factum, calumniarentur, occiſi caput Legato deferendum dedit. Latrociniis apertis hac diligentia cohibitis, Rex occultiora crimina, & pravas conſuetudines tollere aggreſſus, viros claros, prudentia & ſanctitate commendatos, ad id munus elegit: eiſque poteſtatem dedit, ut, luſtrato Regno, querimonias omnium audirent, & crimina, ſi qua ad eos deferrentur, de quibus ordinarii judices, vel per metum non auderent, vel per odium favoremve non deberent, aut nollent, de iis ipſi cognoſcerent. Addidit & ponderum, & menſurarum correctorem, rem maxime neceſſariam: cum, non ſolùm in ſingulis urbibus, ſed etiam prope domibus, diverſæ menſuræ eſſent: & in conventu leges ea de re ſaluberrimas fecit: &, menſuras ferreas

certis

certis in locis custodiri, jussit: & qui ad eam publicam formam ceteras conformaret, per omnia fora & conciliabula misit, gravi pœna indicta, si quis alia mensura, quam publice signata, uteretur. Hæc dum molitur ad usum publicum, anno millesimo quadringentesimo tricesimo, quartodecimo die Octobris, nati sunt ei gemini. Ob id, cum publicum gaudium celebraretur, Rex quoque, ut aliquid & ipse ad popularem lætitiam adjiceret, nobilibus viris nonnullas offensas condonavit: quorum principes erant, Arcibaldus Duglassius, & Joannes Kennedus: qui, quod de statu publico, & regni administratione temere ac liberius, quam oportebat, locuti fuissent, Duglassius in arcem lacus Levini, Kennedus Sterlinum relegati fuerant. Addidit etiam animi reconciliati, erga Duglassium, signa, quod ipsum, liberis baptizandis, testem adhibuit: quæ res inter significationes, & honoris, & necessitudinum causas haberi solet, filium quoque ejus inter Equites, qui, ad publicæ lætitiæ testificationem, creati sunt, esse voluit. Ceteris regni partibus perpurgatis, ad Ecclesiasticum ordinem instaurandum, se retulit. At sacerdotes, per magistratum corrigi non poterant: jam enim diu, per totam Europam Regibus bello impeditis, paulatim sacrificulorum ordo jurisdictioni eorum se subtraxerant, unique Pontifici Romano parebant: is autem vitiis eorum indulgebat, quod rem quæstui sibi videret esse, & licentiam fovebat, ut per Ordinis ejus potentiam, Reges sibi magis obnoxios haberet. Igitur Rex, qua una ratione poterat, obviam ire eorum tyrannidi statuit: nam cum præterita emendare, & homines honoribus indignos ex eo, quem semel occupaverant, loco exturbare, perspiciebat, in sua potestate non esse, in futurum sibi providendum ratus, ad scholas literarum ordinandas, animum intendit, easque liberalitate & favore prosequendas: quod hoc omnium Ordinum esset seminarium: & inde, quicquid ulla in Reipub. parte magnum & excellens foret, velut è fonte promanaret. Neque solum doctores literatos præmiis illexit: sed ipse plerunque disputationibus eorum aderat: &, quandocunque otium ei à rebus civilibus erat, literatos sermones libenter audiebat: falsamque opinionem ex animis hominum nobilium vehementer contendebat eximere, quod literæ, à rebus gerendis, homines ad otium & ignaviam traducant, animosque militares molliant, & omnes generosos eorum impetus aut frangant, aut debilitent, literarumque studia ad monachos, homines alioqui inutiles, velut in ergastulum relegabant. Verum

CIↃ. CCCC. XXX.

rum illi, ut à majorum simplicitate & parsimonia degeneraverant, ita ab animi cultu ad corporis curam se totos contulerant: nec in reliquis sacerdotibus minor erat eruditionis contemptus, ex ea maxime causa, quod sacerdotia vel ignavissimis nobilium familiarum hominibus, & ad alias vitæ partes prorsus ineptis, mandabantur: vel, fraude Romanensium, intercipiebantur: eratque omnino sacerdotium nihil aliud, quam operæ, nec semper in rebus honestis navatæ, precium: accesserat & aliud malum, ad corrumpendam disciplinam Ecclesiæ, vel maximum, Ordines Fratrum mendicantium. Hi cum initio, simulatione vitæ severioris, facile populo imposuissent, ut eos libentius, quam suos curiones, & animis & corporibus juxta crassos, audirent: & curiones, ut quisque ditior erat, ita suum munus maxime fastidiret, cum Fratribus (ita illis vocare se placuit) transigebant, ut pensione annua eos conducerent, ad paucas conciones ad plebem singulis annis habendas: ipsi in urbes, ad otiosas cantiunculas, velut magico ritu, ignari quid dicerent, se congregarunt: neque curiam quisque suam, nisi cum decimæ colligendæ erant, unquam respiciebant: paulatimque etiam sese à psallendi certis horis in templis, levi quidem illo, sed quotidiano tamen labore exemerunt, conductis pauperibus sacrificulis, qui vice ipsorum fungerentur, in canendo & missificando: certoque psalmorum penso, quod in singulos dies imperabatur, emurmurando, colluderent, & nunc alternis versibus contendentes, nunc choros inter actus adhibentes, tragœdiæ speciem exhibebant, quæ Christi morte imaginaria claudebatur. Fratres quoque, eorum mercenarii, nec audebant conductores suos offendere, à quibus omnino pendebant; nec insolentiam cum avaritia conjunctam ferre poterant. Itaque, velut media quadam via inita, ut facilius, ad persolvendam pensionem, eos cogerent, in luxum & libidinem eorum, populo secundo, sæpe acerbe declamabant: & cum, ad illos metu continendos, & vulgus conciliandum, satis debacchati essent, sibi quoque, cum in gente sacerdotum essent, in tempore prospiciebant: docendo, utcunque alia essent, Ordinem tamen sacrosanctum esse, nec profano Magistratui ullam in eos esse animadversionem: Deo soli, & Pontifici Romano (cui par quodammodo cum Deo esset potestas), eos permittendos: & quia, simul cum luxu crescente avaritia, non satis magnum ab illis quæstum sperare poterant, novam sibi Fratres tyrannidem pepererunt, concione conversa ad operum merita. Inde natum

tum purgatorium, & animarum, quas ibi visum erat Pontifici detinere, lustrationes, per Missæ sacrificium, per aquæ benedictæ aspersiones, per eleemosynas, stipes oblatas, indulgentias, peregrinationes, reliquiarum venerationes: hæ nundinationes, cum per Fratres exercerentur, brevi sibi imperium, in vivos & mortuos, vendicarunt. Hoc in statu Jacobus primus cum in Scotia rem Ecclesiasticam reperisset, hanc disciplinæ veteris instaurandæ compendiariam viam existimavit, si viri boni & docti sacerdotiis honorarentur. Ut autem æmulationem literas discentium accenderet, præfectos gymnasiorum admonuit, ut, quoniam ipse, curis publicis impeditus, singulos cognoscere non posset, juvenes virtute & eruditione præstantes, sibi commendarent, quos ad honores Ecclesiasticos promoveret: qui, non solum doctrina & exemplo, plebi utiles esse possent, sed tenuiores etiam suis opibus juvare, & paupertatem eorum hactenus sublevare possent, ne bona ingenia, per inopiam cogerentur; literis relictis, ad sordidas artes se conferre. Ut autem boni alacrius animum ad bonas artes intenderent, & ignavi, unam ad honores viam per virtutem esse, intelligerent, studiorum gradus distinxit, ut sciretur, qui quibus sacerdotiis potirentur: quam rationem, si, qui secuti sunt, Reges tenuissent, certe ad hæc tempora perventum non fuisset, quibus, nec populus sacerdotum vitia, nec sacerdotes vitiorum remedia pati possent. Nec Rex ignorabat, Ecclesiam in gravissima, quibus tum laborabat, vitia, ob immodicam opulentiam fuisse prolapsam: nec profusionem pecuniæ, in monasteriis ditandis, & ærario exhauriendo, in superioribus Regibus probavit: Davidemque, alioqui Regem optimum, sæpe illa sua pietate, multum à multis laudata, Regno damnosum fuisse prædicabat: ipse tamen, velut æstu quodam consuetudinis abreptus, non se potuit abstinere, quo minus ordini Carthusiano cœnobium prope Perthum ædificaret, & magnis proventibus locupletaret. Illud in eo, nescio, an maxime fuit admirandum, quod, inter rerum maximarum curas, ne infima quidem sua diligentia minora putaret, è quibus aliqua in publicum redundaret utilitas. Nam, cum per assidua bella, quæ, post Alexandri tertii mortem prope centum quinquaginta annos, Scotiam exercuerunt, toties spoliatis atque incensis urbibus, juventute ad studia armorum conversa, ceteræ artes negligerentur, opifices omnis generis è Flandria, præmiis & immunitatibus propositis, excivit, urbesque prope vacuas (quod Nobilitas, veteri instituto, in agris se conti-

contineret) hoc genere hominum replevit: neque speciem tantum, & frequentiam antiquam oppidis ita restituit: sed magnam otiosorum turbam, ab inertia, ad laborem traduxit: effecitque, ne, quod parvo sumptu domi confici posset, magno precio foris pararetur. Cum omnes Regni partes labefactatas ita commodis remediis confirmaret, incurrit tamen in gravem suorum indignationem, ob duas maxime causas. Altera quidem, in speciem erat levior, sed unde omnibus fere populis omnium fere calamitatum oritur initium: nam, pace undique parta, otium, luxus, & libido primum se, deinde cetera perdendi, est consecuta: hinc sumptuosa convivia, & nocturnæ diurnæque compotationes, & personatæ saltationes, & peregrinarum vestium deliciæ, & laxitas ædium, non ad usum necessarium, sed, ad oculorum voluptatem, comparata: & corruptelæ morum, elegantiæ nomine, commendatæ, & omnibus in rebus, ritus patrii contemptus: nec quicquam satis honestum & decorum, nisi novum & insolitum. Harum omnium rerum culpam in Anglos, qui, Regem secuti, in aula versabantur, vulgus libenter à se transferebat: neque tamen verbis flagitia vehementius damnabat, quam voluptates studiose amplectebatur. Sed huic pesti Rex, quantum poterat, & legibus latis, & exemplo domestico, resistebat: ipse enim non modo cultu corporis, & frugalitate, intra privati copiosioris modum, se continebat: sed, si quid immoderatum ulla in vitæ parte apud quenquam conspicabatur, vultu, & plerunque verbis, id sibi ingratum esse, ostendebat. Ita cohibitus est late grassantis luxuriæ cursus, magis quam nova intemperantia extincta, & vetus parsimonia reducta. Alterum crimen, primum inimicorum sermonibus est celebratum: deinde in perniciem publicam erupit. Regis patruus, Robertus, & patruelis Mordacus, penes quos regimen civium, multos annos fuerat, cum ipsi Regnum appeterent, nec, Jacobum è medio tollere possent, quod proximum erat, hominum animos ita sibi conciliare studebant, ut Regis desiderium non adeo magnum potentioribus relinquerent: tantaque moderatione, fere omnibus in rebus, usi erant, ut eorum imperium admodum tolerabile multis, ac prope optandum videretur, si Valterus, Mordaci filius, populariter & moderate se gessisset. Potentiores enim ita munificentiæ specie amplectebantur, ut, agros Regios ab aliis occupari permiserint, aliis ipsi donaverint: &, in gratiam quorundam, res judicatas resciderint, & exules restituerint. Inter eos autem unum

insignem

insignem & præpotentem, Georgium Dumbarium, Marcianum Regulum, qui exul, patriæ damna plurima & gravissima intulerat: quibus rationibus conciliatos proceres sperabant, nunquam, de Rege accersendo, acturos: Jacobo autem sine liberis defuncto, Regnum ad se, sine æmulo, perventurum, aut, si forte ille ab exilio redisset, suam factionem tam potentem fore, ut à vi, etiam sub principe parum æquo, securi essent. Verum, Rege reverso, & vetere patrui gratia novis Valteri injuriis & flagitiis prope restincta, satis apparuit, nihil esse popularius justitia. Igitur, populo non modo patiente, sed etiam favente, Mordaco patre cum duobus filiis extinctis, tertio exulante, non eorum modo bonis Rex auctus, sed Joannis, Comitis Buchaniæ, qui sine liberis in Gallia decessit, & Alexandri, Comitis Marriæ, qui, & orbus & nothus, domi mortem obiit, de quo, pauca obiter dicenda videntur. Alexander igitur ex Alexandro, Roberti Regis filio, natus, in adolescentia malis perditorum hominum consiliis usus, ductorem se latronibus præbuerat: verum, cum ad virilem pervenisset ætatem, mores adeo mutaverat, ut alius plane videretur. Igitur, vitiis paulatim decrescentibus, & accedente consilio, ita se, domi forisque, gesserat, ut præclaram sui memoriam ad posteros transmiserit: Nam & domi, ad Harlaum Insulanorum impetum magna cum cæde repressit: & bellum periculosissimum, in ipso ortu extinxit: & cum, multis opibus bene partis, prædiisque fructuosis coëmptis, vicinos anteiret, non tamen otio & voluptati se dedit: sed in Flandriam, cum firma popularium cohorte, profectus, Carolum Burgundum, adversus Leodienses secutus, ex eo bello rem & laudem retulit: opulentis etiam nuptiis, in Hollandia Batavorum insula, auctus est. Sed, cum peregrini hominis imperium Batavi non ferrent, inde reversus, classem comparavit, ingenti quidem sumptu, nec magno tamen emolumento, ut adversus homines, terrestribus & navalibus copiis instructissimos. Tandem numerosam eorum classem, Dantisco redeuntem, adortus, ea capta & spoliata, nautis cæsis, ac navibus succensis, damnum acceptum hosti multiplex reddidit: atque ita ferociam eorum fregit, ut centum annorum inducias postularint, & acceperint. Idem quoque gregem nobilium equarum, è Pannonia usque, adducendum in Scotiam paravit: cujus soboles in multos post annos duravit. His igitur Comitibus, longe ditissimis, sine prole defunctis, Buchania & Marria, eorum patrimonia, ad Regem jure pervenerunt; ita trium, qui Roberto Secundo

to secundo Regi, ex uxore posteriore, nati erant, fratrum solus ipse bonis potitus est: sed non sine hominum nobilium, largitionibus assuetorum, indignatione, quod Rex, è tam opulenta præda, nihil ipsis decideret. Accessit ad hanc, & altera causa recentior, quod quasdam à Roberto & Mordaco, postremis Gubernatoribus, largitiones factas, tanquam injustas, revocaverat. In his, duæ erant insignes: Georgius Dumbarius hostis publicus denunciatus, deinde parte bonorum restituta, revocatus à Roberto fuerat: ei successerat filius Georgius, multis gaudentibus, antiquam & nobilem, & sæpe de patria bene meritam familiam, in pristinam dignitatem rediisse. Sed Regi, dum in jus fisci diligentius (ne dicam acerbius) inquirit, visum est potestatem ignominiæ demendæ, exules revocandi, & bona, ob crimen perduellionis, in fiscum illata restituendi, majorem esse, quam ut eam alieni Vicarius imperii, & qui tutoris loco eligatur, usurpare debeat: quando etiam largitiones, in Regum ætate immatura factæ, possint, ex veteri Scotorum instituto, revocari, nisi à Regibus ætate maturis confirmentur. Igitur Jacobus, ut Marcianos, homines bellicosos, Angliæ vicinos, in suam potestatem sine tumultu revocaret, Georgium apud se retinet: literas ad arcis Dumbari præfectum scribit: imperat, ut eis perlectis, arcem Gulielmo Duglassio, Angusiæ Regulo, & Adamo Hepburno Halensi, ad eam recipiendam missis, statim tradederet. Georgius, cum quereretur, se nullo jure patrimonio spoliari, ob crimen alienum, cujus etiam ab eo, qui summæ rerum præerat, venia fuisset impetrata: Rex ut ejus animum placaret, & clementiam apud vulgus ostentaret, eum Buchania donavit. Hoc Regis factum cum, pro cujusque ingenio & studio, varie celebraretur, incidit alterum quoque, quod vehementer mortem ei acceleravit, altius mihi ab initio repetendum. Dictum est à nobis, Roberto secundo Regi tres ex concubina filios natos: quos ille quanquam ex Eufemia uxore Valterum, & Davidem, alterum Atholiæ, alterum Ierniæ Comitem haberet, tamen eorum matre mortua, concubinam uxorem duxit, ut ejus filios, per matrimonium illud legitimos factos, Regni hæredes relinqueret: ac moriens etiam penes natu maximum Regnum reliquit: penes secundum, præter opes maximas, etiam Regni procuratio fuit: tertium aliquot regionum constituit Regulum. In hac parte, etsi alterius uxoris liberi, se affectos injuria putabant, tamen, quia & ætate, & opibus erant inferiores, iram in præsentia tacitam continebant. Eorum quoque

que potentiam imminuit Comitis Iernix mors, qui, unica relicta filia, decesserat: ea Patricio Gramo, adolescenti nobili, è familia, illa ætate potentissima, uxor data, Melissum Gramum ex ea genuit. Nec parentes diu superstites fuere: & puer, paucis post annis, adhuc adolescens, in Angliam erat missus obses, dum pecunia, Regi redimendo promissa, solveretur. Atholius autem, etsi, rebus omnibus adversæ factioni inferior, nunquam tamen studium tollendi propinquos omisit: neque spem recuperandi Regni abjecit: & quia ad vim apertam erat impar, callide discordias eorum fovebat: & periculis insidiabatur: donec, ejus maxime consilio, amplissima familia ad paucos fuit redacta: multi enim crediderunt, eo auctore, Davidem, Roberti Regis filium, fuisse sublatum: nec Jacobus ejus insidias fugisset, nisi, procul domo, in Anglia bonam vitæ partem transegisset: Auctor enim erat Fifæ Comiti, ut, fratre ignavo è medio sublato, Regnum occuparet. Cum Rex, liberorum orbus, & fraternæ libidini obnoxius, ex mœrore subito discessisset, unus erat Regni Gubernator cum liberis, qui spem ejus impediret: quippe, homo impiger, divitiis, potentia, auctoritate, in vulgus item gratia & liberis florens. Ea res cum ejus consilium nonnihil remoraretur, Roberto quidem morte naturali, ac Joanne, filio ejus, in prælio ad Vernolium sublato, ad pristinas cogitationes animum multo acrius intendit: atque omnes ingenii nervos in id unum contulit, ut Jacobum liberaret, & eum cum Mordaco liberisque ejus committeret. Hi cum pariter incolumes stare non possent, utercunque cecidisset, se uno gradu propius admotum ad spem Regni, prospiciebat. Jacobo demum reverso in patriam, ipse omnes machinas admovebat; ut Mordaco exitium maturaret: per homines idoneos, crimina adversus eum subministrabat: ipse judex in eum filiosque ejus sederat. Iis quoque extinctis, supererat unus Jacobus, cum unico filiolo, puero, nondum sextum annum ingresso. Eo quoque conspiratione procerum interempto non dubitabat, quin ipse, qui solus è stirpe Regia reliquus erat, ad rerum gubernacula admoveretur. Atholius igitur, dies noctesque his cogitationibus sollicitus, tamen suas cupiditates occultas continebat, ac, per simulationem favoris erga Regem, in propinquis tollendis operam ostentabat: idque unum agebat maxime, ut alieno scelere suas opes augeret, adversariorum imminueret. Interea Melissus Gramus (quem diximus obsidem Anglis datum) à Rege, dum in publicum patrimonium diligen-

tius inquirit, Iernia est spoliatus, quod eam comperisset, avo ejus materno ea lege datam, ut, deficiente stirpe mascula, ad Regem rediret: feudumque esset masculinum, ut interpretes juris nunc loquuntur. Ea adolescentis innoxii, & absentis & obsidis, calamitas multos ad commiserationem, Robertum vero, ejus tutorem, pene ad insaniam redegit: is enim, ceteris impatientius, propinqui sui casum ferens, Regem non cessabat palam injustitiæ accusare: cum autem in jus, ad causam dicendam, vocatus non affuisset, ei aqua & igni interdictum est. Ob hæc, ferociore animo, velut nova injuria lacessito, ad vindictam pronus, cum eis consilia secreta coquebat, qui vel multati bonis fuerant, vel amicorum supplicia, quantumvis justa, tamen iniquo animo ferebant, vel Regem avaritiæ insimulabant, quod, ad rem attentior, ipsos parum, pro expectatione, fuerat remuneratus. Ad hæc, non solum ad interitum redactas nobiles familias deplorabat, sed & tutelas adolescentium nobilium, quæ præmia virorum fortium solebant esse, penes Regem esse. Ad unum omnes Regni opes congeri: ceteros, sub ingrato laborum æstimatore, in miseriis & inopia contabescere. Hoc autem quod de tutelis exprobrabat, hujusmodi est. In Scotia & Anglia, & nonnullis Galliæ regionibus, mos est, ut mortuis parentibus, pueri nobiles, ad vicesimum primum usque annum, in eorum tutela maneant, quorum sunt beneficiarii: fructusque omnes agrorum (præter sumptus, ad pupillum alendum, necessarios) & præterea dotes, ab uxoribus pupillis datæ, ad hujusmodi tutores redeant. Hæ autem tutelæ, vel (ut vulgo appellantur) custodiæ, cum, aut modica pecunia propinquis vendi, aut bene meritis plerunque donari solerent, qui inde ex emptione lucrum, vel ex donatione præmium sperabant, angebantur, eas ad Regem unum pervenire: neque tacitum suum dolorem ferebant. Hujus generis querelæ cum ad Regem perlatæ essent, id factum, velut necessarium, excusavit: Patrimonium enim publicum ita, per superiores Reges & Gubernatores, extenuatum, ut, nec familia principe digna, nec comitatus honestus haberi, nec magnificentia erga Legatos exteros exerceri posset: nec hanc diligentiam Regis, in pecunia honestis rationibus paranda, esse inutilem Nobilitati, cui nihil magis adversum sit, quam inopia publica, dum Reges, quo carere non possunt, id per vim a ditioribus extorquere conantur, aut plebem coguntur exigendis tributis vexare: multoque minus in publicum obesse Regum parsimoniam, quæ modum donationibus immo-

immodicis imponit, quam profusionem, quæ, suis consumptis, sine modo in aliorum bona debacchatur. Hoc responso, Rex æquioribus satis fecit: iniquiores vero, qui magis conquerendi causam, quam criminum justam expurgationem quærebant, vehementius ad maledicendum excitavit. Hoc statu rerum in Scotia, legatio è Gallia advenit, quæ petebat, ut Margarita, Jacobi filia, Ludovico, Caroli Septimi filio, jam dudum desponsa ad sponsum mitteretur. Ea aliam Anglorum legationem excivit. Angli enim, abalienato ab eorum amicitia Burgundo, & defectionem moliente, Lutetia, ceterisque provinciis transmarinis tumultuantibus, ne, cunctis Regni viribus in bellum Francicum inclinatis, Scoti ab adversa parte eos adorirentur, & fœderis cum Gallis renovationem, & nuptias impedire nitebantur: atque, ad fœdus perpetuum cum ipsis, qui, in eadem insula nati, ejusdem linguæ participes essent, feriendum, adhortarentur. Id si facerent, seque jurarent eosdem, quos Angli, amicos inimicosque habituros, pollicebantur suum Regem Bervico, Rosburgo, ceterisque omnibus locis & agris, qui juris controversi habebantur, cessurum. Scotus eam petitionem cum ad omnes omnium Ordinum, qui Perthi erant congregati, retulisset, post longam ea de re disceptationem, Ordine Ecclesiastico in duas factiones diviso, succlamatum est à Nobilitate, se fraudem Anglorum agnoscere, qui, novo isto fœdere, veterem cum Gallis amicitiam solvere conentur, ut Scotos, antiquis amicis spoliatos, sibi facilius obnoxios redderent, dum, aliis curis liberi, in id bellum totis viribus incumbere possent: eo spectare tam benignam Anglorum pollicitationem: se vero antiquo fœderi staturos, nec à fide semel promissa discessuros. Hac parte repulsi Angli, à precibus ad minas transeunt: & amicitiam renuentibus bellum denunciant: filiamque si Rex inimico Anglorum desponsam in Galliam transmitteret, se iter, quoad possent, impedituros, illamque, & comites ejus in suam potestatem redacturos: classem enim jam se ad id paratam habere. Hæc Legatorum comminatio adeo Regem non deterruit, ut, ornata classe, magnoque comitatu nobilium virorum ac feminarum imposito, celerius, quam constituerat, filiam solvere cogeret, ut Angli consilia præveniret. Verum, quo minus in manum hostium devenirent, magis numine propitio, quam humana providentia factum, videri potest: nam, cum non longe ab eo loco abessent, ubi, in insidiis collocati, Angli Scotorum adventum præstolabantur, ecce repente classis Belgica

 apparuit,

apparuit, quæ vinum è Rupella in Flandriam portabat. In eam (quod Burgundus, non adeo pridem Gallo reconciliatus, hostes ejus totis viribus oppugnabat) magno impetu Angli feruntur: ac brevi naves expeditæ onerarias assequuntur: &, prope nullo negotio, armati inermes capiunt, verum, antequam in portum captas pertraherent, Hispani, incompositos adorti prædam auferunt: & incolumes Flandros dimittunt. In hac tam varia trium nationum fortuna, Scoti, hoste non conspecto, Rupellam applicant. Eo missis obviam multis ex aula Gallica viris claris, Turonas deducuntur. Ibi magno cum gaudio, & utriusque gentis mutua gratulatione, nuptiæ sunt celebratæ. Hoc loco, scriptores Angli, & in primis Eduardus Hallus, & ejus suppilator Graftonus, in Jacobum plenis velis invehuntur, tanquam ingratum & perfidum, citoque beneficiorum acceptorum immemorem, quod tam humaniter tot annos ab Anglis habitus, quod Regiis nuptiis honoratus, quod ampla dote auctus, quod è diuturna servitute in libertatem restitutus, tot tantaque beneficia oblitus Gallicam amicitiam Anglicæ prætulerit. Sed eorum maledicentiam res ipsa facile refellit. Nam quod in suum littus appulsum, præter fœdera, præter jus Gentium, detinuerunt, primum injuria est, non beneficium: quod non occiderunt, ac pecuniam potius accipere, quam invidioso non hostis, sed hospitis sanguine se polluere voluerint, non eorum amori erga se, & misericordiæ, sed magis avaritiæ vitam debet: &, si quod in eo beneficium est, quid aliud id existimari potest, quam latronum, qui vitam, quibus non eripuerunt, dedisse, videri volunt? & si quid, ob id, Anglis debebat, quod suo lucro consuluerunt, certe privatim, non publice id debebat. Quod autem adolescentem, ætate innoxium, fortuna supplicem, nascendi conditione Regem, per summum nefas retentum, honeste instituendum curarunt, habet res humanitatis quandam speciem, quam si neglexissent, extra reprehensionem non erant futuri: & quæ, beneficii nomine, commendari poterat, nisi gratia ejus, antecedente injuria, & avaritia consecuta, fuisset corrupta: nisi forte, si quem ultro vulneres, à curato gratiam reposcas: &, magni damni levem compensationem, beneficii loco ponendam, existimes: aut, quia tui partem aliquam feceris officii, solidum collati in alterum beneficii expetas præmium: &, quod tibi præstitisti, alteri expensum ferri velis: Nam qui servum hominem curat erudiendum, vel suæ oblectationis causa, vel, ut pluris eum revendat,

dat, etsi ad eum qui eruditur aliqua redit utilitas, tamem dominus non servi, sed suum emolumentum, in erudiendo spectat. At uxorem ei conjunxerunt sui Regis propinquam & juvenem Regium Regiis nuptiis honorarunt. Quid si ea affinitas non minus honorifica fuit socero, quam genero? quam enim privato alicui collocaturus erat, Reginam fecit: & in eam familiam nuptum dedit, in quam Regum Anglicorum clarissimi, sæpe ante suos liberos collocaverant: & unde tot superiores Reges oriundi fuerant. At dotem adjecerunt peramplam. Cui vero dos ista data est? nempe ipsis Anglis, qui eam, antequam numeraretur, eripuerunt: &, marito tantum verbis ostentatam, in suum usum retinuerunt. Itaque dicta, non data dos est: & ita dicta, ut à juvene, plurimis & maximis alioqui injuriis affecto, multum sibi deberi, velint, quod indotatam uxorem domum reduxerit. At liberum eum domum remiserunt: certe, ut qui à piratis liberantur, precio persoluto. Sed quo pacto liberum? Si ipsorum scriptoribus credamus, jurare coactum, ut Anglo, tanquam domino, semper obtemperaret: & Regnum, cujus nondum compos erat, in servitutem perpetuam addiceret: & quod, etiamsi haberet, alienare non posset: antequam acciperet, alteri mancipparet. Non igitur eum liberum, sed laxiore in speciem catena vinctum remiserunt, non quidem Regem, sed alieni Regni Procuratorem, aut potius Vicarium. Omitto dicere, quod hominem captivum, & adhuc alieni juris, cogunt promittere: & id quidem promittere, quod præstare non poterat, nec, ad præstandum, eos, quorum in potestate id erat, cogere. Hæc est illa præclara liberalitas, cujus eum immemorem arguunt. Verum, ut permittamus hominibus imperitis & omnis, in scribendo, modi & modestiæ oblitis, ut emolumenta accepta in beneficiis datis annumerent, quantam illam existimabimus vel mentiendi licentiam, vel maledicendi libidinem, qua, in ejusdem Regis filiam, utuntur: quam, ob oris graveolentiam (nihil enim in mores, homines alioqui tam impudentes, audebant confingere) marito scribunt fuisse ingratam? At Monstreletus illorum temporum scriptor æqualis, & probam fuisse, & formosam, memoriæ prodidit: & qui librum Pluscartensem scripsit, eique Reginæ, & naviganti & morienti, fuit comes, scriptum reliquit, eam, dum vixit, egregie caram socero, socrui, & marito fuisse, epitaphiumque carmen, omni laude plenum, Gallicis versibus, Catalauni ad Matronam (quo in oppido decessit) fuisse publicatum, quod in Scoticum

ſermonem verſum, plerique noſtrorum adhuc habent. Sed omiſſis hominibus alienæ famæ calumniatoribus, & ſuæ tam negligentibus, ut nihil penſi habeant, quid vel ipſi de aliis dicant, vel alii de ipſis ſentiant, ad rem veniamus. Cum Rex, ob ſumptum, in claſſe ornanda factum, tributum à populo exigere tentaſſet, majorque pars aperte recuſaſſet, quicquam pendere, pauci & parum & maligne dediſſent, Rex coactores juſſit, à reliquo exigendo deſiſtere: & quod exactum erat, reſtituere. Nec tamen ita populi ſermones effugit: malevolis &, ob incommoda privata, iratis novarum rerum cupidos adverſus eum aſſidue incitantibus. Eodem tempore, Angli, terra marique è Scotia prædas agere cœperunt, duce Percio Northumbriæ Regulo. Adverſus eos miſſus Gulielmus Duglaſſius, Anguſiæ Comes, cum pari fere numero, erant enim circiter quaterna utrinque millia. Cecidit à Scotis Alexander Jonſtonus Lothianus, vir nobilis & ſpectatæ virtutis. Ex utraque acie, alii ducentos, alii quadraginta tantum cæſos affirmant: ex Anglis capti ad mille quingentos. Rex, jam bis ab Anglo provocatus, primum inſidiis ad filiam intercipiendam collocatis, deinde recentibus agrorum populationibus, aperto bello eum aggredi ſtatuit. Confecto igitur, quam maximo potuit, exercitu, Roſburgum acriter adoritur, cumque brevi deditionem expectaret, Regina, quantis potuit itineribus, ad eum vecta, trepidum in caſtra nuncium affert, ſæviſſimam in caput ejus conjurationem parari: ac, niſi diligenter proſpiciat, maturum exitium imminere. Rex tam inexpectato malo ictus, dimiſſo exercitu, domum revertitur, peſſimo in vulgus rumore: in ipſo enim articulo rei perficiundæ, ad nutum feminæ, maximis ſumptibus, & vexatione totius Regni, nihil aliud, quam dedecus quæſitum videri. Reverſus Rex, in cœnobium Dominicanorum, quod juxta mœnia Perthi erat, divertit: ut ibi, quam maxime poſſet, occulte de conjuratione quæreret. Sed res non latuit homines, in omnem patrandi ſceleris occaſionem intentos: unus enim è domeſticis miniſtris, qui in conjuratis erat, (Joannem ſcriptores appellant, cognomen non edunt) perlato ad ſocios, quod in Regia agi ſenſerat, fecit, ut res maturaretur, prius quam occulta conſilia proferrentur, ac remedia adhiberi poſſent. Valterus quidem Atholius, Regis patruus, etſi princeps auctor facinoris obeundi erat, tamen, quantum fieri poterat, ſuſpiciones omnes à ſe ſegregabat. Is propinquum ſuum, Robertum Gramum, (cujus ante meminimus) hominem manu promptum,

ptum, consilio præcipitem & Regi antea infensum, cum ob incarcerationem, & exilium ante indictum, tum ob fratris filium, cui ipse tutor erat, Iernia spoliatum, cum Atholius ad se vocat: ei adjungit suum ex filio nepotem, Robertum, juvenem impigrum: docet, quid fieri velit: facinore peracto, se in summa potestate futurum: ibi, saluti quoque illorum prospecturum. Illi operam libenter promittunt, ac facinus aggredi festinant, ante quam tota conjurationis ratio patefacta Regi esset. Igitur manu occulte collecta, ut Regem, quem cum paucis in cœnobio Dominicanorum divertere sciebant, incautum minimo cum tumultu opprimerent: Joannem ministrum Regium, jam ante ab eis in partes tractum, adhortantur, ut promissam operam præstet. Is conjuratos, in Regiam introductos nocte concubia, prope Regium cubiculum occultos collocat: ostendit, ostium, pessulo abs se ablato facile confringi posse. Alii, à Roberto, Comitis Atholii nepote, putant in Regiam acceptos. Interim, dum intenti illic expectant, quod in mora futurum videbatur, nempe, ut cubiculi fores perfringerent, absque eorum opera, fortuna expedivit. Valterus enim Stratonius, qui vinum paulo ante intulerat, egrediens, cum cerneret armatos, intro se proripere conatus, quanta potuit contentione vocis, proditores adesse clamat. Hunc dum sicarii conficiunt, adolescentula nobilis, è gente Duglassia, ut plures tradunt (alii Lovelliam edunt) cum, objecta valva, pessulum, fraude ministri ablatum, non inveniret, brachium in foramen, loco pessuli, inseruit: sed, eo celeriter confracto, intromissi sicarii in Regem irruunt. Eum Regina, suo corpore objecto, cum protegere conaretur, ac prostrato se superfudisset, duobus vulneribus acceptis, vix abstrahi potuit. Tum ipsum ab omnibus relictum, viginti octo plagis confossum, aliquot recta in cor directis, trucidant. Hunc finem vitæ habuit Rex longe optimus, à sceleratissimis latronibus morte crudelissima, & omnibus bonis maxime luctuosa, affectus. Divulgato, ex comploratione & tumultu, ejus interitu, magnus undique in Regiam fit concursus, reliquumque noctis (quoniam parricidæ per tenebras evaserant) querimoniis & lamentationibus est transactum. Ibi varie, pro cujusque ingenio, vel acerbe, ad parricidarum invidiam, vel miserabiliter, ad amicorum dolorem augendum, quæcunque ei vel secunda, vel adversa evenerant, commemorabantur. Pueritia, patrui insidiis exposita, quas dum vitat, ipse in hostium potestatem præcipitatus: patris deinde mors consecuta, & reliqua

liqua adolescentia, in exilio inter hostes acta: deinde, vertente fortuna, reditus insperatus, & post reditum, paucis annis, res turbulentissimæ in summam tranquillitatem commutatæ. Ac rursus, subita rerum commutatione, cui hostes foris pepercerant, propinquorum fraude circumventus, in ætatis vigore, & regni legibus, & moribus constituendi medio cursu. Corporis præterea & animi virtutes, extincta erga mortuum invidia, veris laudibus ornabantur. Nam licet statura fuerit infra justam, corpore tamen erat adeo robusto & firmo, ut æquales omnes, in omni genere exercitationis, ubi vires & agilitas spectari solet, facile superaret: tanta ingenii celeritas & vigor in eo fuisse dicitur, ut nullam, homine ingenuo dignam, artem ignoraverit: carmina Latina, ut illud erat seculum, rudia ex tempore fundebat: Anglico quidem sermone poëmata ab eo conscripta non nulla adhuc extant: in quibus ingenii præstantia elucet, expolitior doctrina fortasse requiratur: in musicis curiosius erat instructus, quam Regem vel deceat, vel expediat, nullum enim organum erat, ad psallendi usum comparatum, quo non ille tam scite modulabatur, ut cum summis illius ætatis magistris contenderet. Sed hæc fortasse studiorum flores verius, quam fructus quispiam existimabit: quæque vitam magis ornent, quam instruant, & ad res gerendas confirment. Philosophiæ cum alias partes, tum eam, quæ de Moribus & Republica regenda, est, diligenter didicerat. Virtutes certe civiles quantæ, & quam in eo maturæ fuerint, testatur ordo rerum ab eo gestarum, & leges latæ, quibus, non suo tantum seculo, sed posteritati etiam vehementer profuit. Mors vero ejus declaravit, nihil justitia esse popularius: nam, qui vivo detractare soliti erant, mortuum flagrantissimo desiderio sunt prosecuti. Proceres enim, nuncio cædis accepto, ex omnibus regionibus sponte convenerunt: ac, nondum quæstione decreta in omnes partes ultro emiserunt, qui percussores comprehenderent, & in jus ducerent. Compluribus captis, principes novo & exquisito genere supplicii affecti: reliqui laqueo strangulati sunt. Principes, in facinore consciscendo, numerabantur, Valterus, Atholiæ Comes, & nepos ex filio Robertus, & eorum propinquus, Robertus Gramus. Valteri supplicium (quia totius facinoris perpetrandi auctor erat) in triduum divisum fuit. Primo die, vehiculo, in quo Ciconia erecta erat, impositus, funibus per trochleas transmissis in altum attollebatur, ac subito, iisdem funibus remissis, demittebatur, donec pene terram attingeret, cum gra-

vissimo

vissimo per omnes corporis compages dolore: deinde, in Columellam elato, ut omnibus esset conspicuus, ferrea corona candens imposita est, cum hoc elogio, ut proditorum omnium Rex appellaretur. Hujus supplicii causam fuisse ferunt, quod Valterus aliquando ex maleficis mulieribus (quo genere, semper Atholia erat infamis) acceperat, se in maxima celebritate Regem coronatum iri: idque vaticinium ita vel impletum, vel elusum est: ac certe tales prædictiones frequenter hujusmodi sortiuntur eventus. Postridie, super cratem alligatus, & ad caudam equi per vicum maximum Edimburgi tractus est. Tertio die, super tabulam extento, in loco conspicuo, viventi intestina detracta, & in ignem injecta, ipso spectante, cremata sunt: demum cor evulsum in eosdem ignes injicitur: caput præsectum, in spectatissimo urbis loco conto confixum, ad spectaculum proponitur: corpus, in quatuor partes divisum, ad urbes Regni nobilissimas, in locis celebrioribus suspendendum, mittitur. Secundum cum nepos luit: sed, ut leviore pœna defungeretur, valuit in eo respectus ætatis, & quod non auctor, sed alieni sceleris comes, avo paruerat. Igitur in cruce suffocatus, & membratim dissectus fuit. Robertus vero Gramus, qui manu facinus peregerat, in curru per urbem traductus, dextra ad patibulum, in ipso curru erectum, affixa: adhibiti carnifices, qui candentibus stimulis ferreis femora humerosque, & corporis partes, quæ longius à vitalibus absunt, assidue confoderent: eodem deinde, quo priores, modo dissectus est. Hoc maxime pacto, mors Jacobi, crudelis quidem illa, sed certe ultra humanitatis modum, crudeliter vindicata est: hujus enim generis supplicia vulgi animos non tam à sævitia metu avocant, quam, ad quidvis agendum & patiendum, efferant: nec, acerbitate, tam pravos deterrent, quam, assuetudine spectandi, terrorem pœnarum imminuunt: præsertim, si facinorosorum animi, adversus vim doloris, induruerint: apud vulgus enim imperitum, confidentia pertinax constantis fiduciæ plerunque laudem accipit. Obiit Jacobus, initio anni millesimi quadringentesimi trigesimi septimi, ad vicesimum diem Februarii, cum regnasset annos tredecim. Vixit annos quadraginta quatuor. In ejus morte ulciscenda, tanta adhibita est diligentia, ut omnes conjurati, intra quadragesimum diem, pœnas luerint. Reliquit filium unum, posteriorem è geminis, cui faciei dimidium, velut sanguine suffusum, rubebat.

CIↃ.CCCC. XXXVII.

Z 5 LIBER

LIBER UNDECIMUS.

CIII. REX.

SECUNDUM parricidarum supplicium, Jacobus, unicus Regis extincti filius, vixdum septimum ingressus annum, ad sextum Calendas Aprilis, in cœnobio Sanctæ Crucis ad Edimburgum, Regnum iniit, Rege nondum rebus administrandis idoneo, magna certatum est ambitione inter proceres, de Prorege eligendo. Omnes, ea ætate Scotos divitiis & potentia longe anteibat Arcibaldus, Duglassiæ Comes: auctoritate vero, & opinione prudentiæ multis officiis, sub Rege superiore, collecta, præstabant Alexander Levistonius, & Gulielmus Crichtonius, equestri uterque familia: ad hos autem magis procerum consensus inclinavit, quod Duglassii suspectam haberent (etiam Regibus gravem) potentiam. Igitur Alexander Levistonius rerum administrationi præficitur. Gulielmus Cancellarius est creatus, quem sub Rege superiore magistratum gesserat. Ab eo conventu Nobilitate vix digressa, factionibus est laboratum: cum enim Cancellarius cum Rege in arce Edimburgensi, Prorex cum Regina se Sterlini contineret, Duglassius, præteritum se proximis comitiis, indignatus, & incertus, utram factionem magis odisset, omnia misceri, non moleste ferebat. Itaque, eo magis non impediente quam consentiente, Annandiani homines, latrociniis & furtis assueti, palam, velut ex hostico, agere, rapere, omnes regiones vicinas infestas habere cœperunt: Iis de rebus, cum ad eos, qui summæ rei præerant, querelæ fuissent delatæ, ipsique per literas Duglassium (cujus in potestate erant Annandiani) sui officii admonuissent, deinde acrius cum eo expostulassent, ille, tantum abfuit, ut præterita puniret, ut impunitate gliscens malum aleret, atque ediceret: ne quis suorum Regiis ministris, in jus vocantibus, aut quidvis pro Magistratu agentibus, obtemperaret: se enim id privilegium (jus Regale vulgò appellant) à Regibus habere superioribus. Id qui imminuere tentasset, capite pœnas daturum. Hunc rerum statum cum Prorex, & Cancellarius magis deplorare, quam mutare possent, ea pestis ad proxima quæque proserpens, quicquid Scotiæ intra Fortham est, velut tabes, brevi pervasit. Reliquæ duæ factiones, etiam inter se discordes, per præcones in omnibus oppidis ac prope vicis edicunt, Alexander, ne quis

quis Cancellario, Cancellarius, ne quis Alexandro obtemperet: Si quis, ad suas calamitates deplorandas, ad alterum venisset, à diversæ factionis hominibus, in reditu, male accipiebatur: interdum, villis incendio corruptis, omnibus exuebatur fortunis. Ita mutuis cladibus diversarum partium homines, odio plusquam hostili, sese conficiebant. Viri autem boni, qui ad nullam se factionem adjunxerant, rerum suarum incerti, publica salute deplorata, mœsti atque taciti, se domi continebant. Ita interea, dum ad se quisque vires contrahit, publica utilitas, ab omnibus in medio relicta, destituitur. Regina, quæ cum Prorege se Sterlini continebat, ne, nullam suis partibus accessionem facere, videretur, virilis animi facinus aggreditur: Edimburgum enim, velut ad visendum filium, profecta, in arcem à Cancellario recipitur. Ibi benigne habita, cum, post primos congressus, convertisset sermonem, ad præsentem Regni statum deplorandum, copioseque disseruisset, quot, & quanta publice mala ex hac discordia, velut fonte, redundarent, suum semper animum eo spectasse, ut dissidiis ex utilitate publica compositis, si non tranquillum, tamen aliquem Regni statum haberent. Nunc, quando nec auctoritate, neque consilio in publicum prodesset, privatim, quoad posset, profuturam: omnemque operam in eo collocaturam, ut filius, in spem Regni, ita honeste ac pie educaretur, uti malis, quotidie gliscentibus, remedium aliquando posset afferre: eam curationem, sibi à natura datam, minime invidiosam cuiquam videri debere: ceteras administrationis publicæ partes usurparent, qui tanto se oneri existimarent non impares: sed ita usurparent, ut, aliquando Regi adulto rationem se reddituros, cogitent. Ad hæc, cum ita vultum composuisset, ut facile Cancellario sinceri animi fidem faceret, neque in comitatu ejus quicquam esset, unde vis aut fraus timeri deberet, potestatem ei fecit, ut filium, quoties vellet, sine arbitris conveniret, & in arce interdum cum eo pernoctaret. Interea mulier callida, serendo plerunque sermones, de tollenda inter partes discordia, quosdam etiam diversarum partium in colloquium evocando, eo familiaritatis hominem illexit, ut, de rebus prope omnibus, consilia cum ea conferret. Cancellario ita delenito, puero facile persuadet, ut ex hoc carcere sese libertatis auctorem sequeretur: hominique nefario, qui sceleribus suis Regium nomen prætenderet, omniaque regni munia in se unum traheret, &, neglecta salute publica, rem privatam augeret, se eriperet. Id ut faceret, animo tantum, non

non abhorrente à rectis amicorum consiliis, ei opus esse: cetera curæ ipsius relinqueret. Hujus generis orationibus facile mater filium, & callida mulier puerum incautum, proposita liberius vivendi spe, ita in suam traxit sententiam, ut in ejus potestate Rex futurum se diceret. Omnibus igitur ad fugam satis paratis, Cancellarium adit: se obligatam voto, pro salute filii suscepto, in arce ait pernoctaturam: summo mane ad Album fanum (id loco nomen est) profecturam: interea dum rediret, filii salutem ei se commendare. Ille, nullam subesse verbis fraudem ratus, felicem precatus & profectionem & reditum, eam dimittit. Igitur (uti ante convenerat) in arcula, in qua solita erat mundum muliebrem recondere, ex arce, per ministros fidos, Rex postridie exportatus, Letham ad mare defertur. Regina cum paucis, quo res minus esset suspecta, subsequitur. Omnes in paratam ad portum naviculam ingressi, secundo æstu Sterlinum petunt: ac, dum Regii ministri expectant, in multum diem, donec Rex expergiscatur, antequam fraus detecta esset, jam navis extra periculum evaserat, ventoque adeo secundo usa est, ut, sub vesperum, Sterlinum appelleret. Ibi Reges à Prorege, omnique promiscua multitudine, populariter effusa, summo cum gaudio, faustisque acclamationibus excipiuntur: Reginæ astus omnium sermone celebratur: Cancellarii inveterata prudentiæ opinio infimis etiam ludibrio habetur. Hæc res biduum (ut solet) vulgi immoderata lætitia jactata est: atque in omnium ore versata. Tertio die qui Alexandri factioni se dediderant, plerique etiam spes novas, nonnulli, Regii nominis auctoritatem secuti, convenere: quibus rei, uti gesta erat, ordine exposito, Reginæ animus, in re suscipienda, in gerenda consilium, in eventu felicitas, immodicis laudibus in cœlum fertur: Cancellarii avaritia & crudelitas in omnes, in Reginam & Proregem ingratitudo graviter incusatur: cum omnium discordiarum, & proinde omnium, quæ ex discordia civili oriuntur, malorum unum auctorem esse: cum vectigalia publica in privatam domum avertisse: privatorum bona, quæ poterat, diripuisse, quæ non potuerit diripere, corrupisse: apud unum opes, honores, divitias esse: apud ceteros ignominiam, solitudinem, egestatem: hæc quanquam acerba sint, graviora omnibus expectanda fuisse, nisi, divino plane consilio, non minus fortiter, quam feliciter Regem è carcere, ceteros à Cancellarii tyrannide Regina liberavisset: ab eo, qui Regem in custodia tenuisset, quid privatus foret timendum, nemini esse obscu-

se obscurum: quæ spes reconciliandi adversariis cum eo relicta foret, qui amicos tam perfide circumveniret? quod subsidium ab eo tenuioribus esset sperandum, cujus inexplebili avaritiæ omnium bona non sufficerent? Itaque, cum ope divina primum, deinde Reginæ solertia, ab ejus impotentia sint in libertatem vindicati, prospiciendum omni ratione, ut hæc lætitia eis sit perpetua: unam at viam restare, si ab illa tyrannidis arce hominem extrahant: & aut opprimant, aut ita exarment, ut ne quid ab eo, inposterum, sit metuendum, quanquam id ipsum parum tutum esse: imbutam enim cædibus & rapinis, belluam, nunquam conquieturam, dum spiritus & vires ei suppeterent. Hæc in concilio cum Alexander, magno cum audientium assensu, disseruisset, fit decretum, ut, domum reversi, quantum quisque militum possint, adducant: arcem enim Edinburgensem obsidendam, nec, ante rem confectam, inde discedendum. Id quo facilius fieret, Regina, magnum frumenti numerum è suis horreis, quæ in Fifa erant, eo se advecturam, pollicetur: celeritate opus esse, dum consilia adhuc occulta sunt, necdum ab hoste provisa forent, quæ obsidioni tolerandæ essent commoda: nec ab Duglassio interim quicquam timendum: quem, in Cancellarium odio implacabili esse, scirent: penes se virium & pecuniæ satis, penes se Regii nominis auctoritatem esse, qua semel hosti adempta, nullam spem amplius, nisi in ipsorum clementia, superesse. Ita conventu soluto, brevi rebus omnibus ad expeditionem comparatis, arx obsidione arctissima clauditur. Interea Cancellarius, qui hostium conatus exploratos habebat, summam spem, salutis & dignitatis tuendæ, in eo ponebat, si Duglassium secum conjungeret. Missi igitur, qui suppliciter & demisse cum eo agerent, Cancellariumque in fidem ejus traderent, si in præsentia auxilium ferret: falli enim Duglassium, si, Cancellario extincto, per quem ad ipsius exitium gradum faciant, ibi existimaret, libidinem eorum & crudelitatem staturam. Ad ea, Duglassius magis libere, quam utiliter respondit, Alexandrum & Gulielmum pari esse perfidia & avaritia: non de virtute & bono publico, sed, de privatis aut commodis, aut simultatibus, certamen inter eos esse: quo in certamine, uter alterum vinceret, nihil interesse: si uterque occidisset, magno id totius regni emolumento futurum: nec ullum viro bono lætius posse dari spectaculum, quam si tale par gladiatorum commissum cerneret. Id responsum, cum, jam obsessa arce, apud utrosque divulgatum esset, effecit,

effecit, ut, omnium ſpe celerius, de pace conveniret. Induciis in biduum datis, Alexander & Gulielmus, inter ſe collocuti, intellexerunt, quanta non ſolum publica, ſed privata utriuſque pernicie dimicaturi eſſent, ſi in odio pertinaciter perſtarent: Duglaſſium enim, velut in ſpecula, intentum in ejus certaminis eventum ſtare, ut integer victorem adoriretur: & omnes regni vires, aut altero ſublato, aut utroque fracto & debilitato, in ſe unum traheret, nullam alterutri ſpem ſalutis, niſi in communi concordia, fore. Itaque homines, alioqui prudentes, præſens periculum facile conciliavit. Gulielmus, clavibus, uti convenerat, Regi oblatis, ſe, arcemque in ejus poteſtate eſſe, profitetur: neque alium unquam ſuum animum fuiſſe, quam, ut Regiæ voluntati obſequeretur: magnoque omnium, qui aderant, aſſenſu, in gratiam receptus eſt. Rex, ea nocte, in arce ſibi dedita cœnavit: poſtridie, arcis præfectura Gulielmo, Regni adminiſtratio Alexandro permiſſa eſt. Ita, poſt odium exitiabile inter eos, in poſterum, ut ſperabatur, mutui emolumenti ſpes, & ab hoſte communi timor arctiſſimam amicitiam confirmarat. Per hos civiles motus factionum, præter latrocinia, & ignobilium hominum cædes, quæ paſſim fiebant impune, reſidua quædam, inter illuſtres familias, odia recruduerunt. Altero, poſt Regis mortem, anno, 11. Cal. Octobr. Thomas Bodius à Cella Marnoci Alanum Stuartum Dernelium, obvium ſibi inter Limnuchum & Varium ſacellum, per inſidias interemit. Proximo poſt anno, ad VII. Id Jul. Alexander, Alani frater, multis utrinque cæſis, juſto prope prælio, Thomam victum occidit. Opportune in hæc tempora incidere viſa eſt mors Arcibaldi Duglaſſii, cujus vivi potentia omnibus formidoloſa fuerat. Deceſſit febre, altero, ab Jacobi primi morte, anno. Ei ſucceſſit Gulielmus filius, ſextus in hac familia Comes: quartumdecimum is agebat annum, adoleſcens maximæ quidem ſpei, ſi, tanta indole digna, acceſſiſſet educatio. Sed ætatem adhuc teneram, præmatura libertate inſoleſcentem, perpetua magnarum domuum peſtis, adulatio corrupit: homines enim otio aſſueti, & quibus opulentiorum ſtultitia quæſtui eſt, paternam laudando magnificentiam, divitias, opeſque ſupra Regias, eo impulerunt ſimplex & incautum, adverſus hæc mala, ingenium, ut ingentem aleret familiam, magno ſemper comitatu, etiam ſupra privati ſortem, prodiret in publicum: veteres clientelas officiis retineret: novas largitionibus aſciſceret: Equites crearet, & Senatores: Ordineſque diſtingueret, per quos, Regni pu-

blicos

blicos conventus imitaretur: nihilque prorsus omitteret, quo principis majestatem æquare posset. Hæc cum essent per se invidiosa, illud quoque bonorum indignationem non mediocriter augebat, quod, cum plerunque duobus millibus equitum stiparetur, in iis homines facinorosos, latrociniis infames, & plerosque capitalia ausos, in aulam & Regis conspectum adduceret: ut, non solum potentiam ostentare, sed omnibus bonis per hæc timorem incutere velle, videretur. Hæc ejus insolentia etiam ex eo aucta est, quod missis in Galliam legatis, hominibus claris, Milcolumbo Flaminio, & Joanne Laudero, commemoratis, in Reges Galliarum, majorum meritis, facile obtinuit, ut Turonum Dux appellaretur: quem honorem avus ejus à Carolo Septimo, ob res in bello præclare gestas, acceperat: paterque ad eum diem tenuerat. Hac virium accessione elatus Proregem & Cancellarium, paternos, ut ipse dictitabat, inimicos contemnebat: neque Regem magnopere metuebat. Duglassiorum igitur opes cum, ob hæc, jampridem nimiæ viderentur, accessit & nova suspicionis causa. In Lorna Gulielmus Stuartus amplum habebat patrimonium: ejus frater Jacobus cum, defuncto Rege, auctus esset nuptiis Reginæ, ac liberos jam ex ea suscepisset, indignabatur, se ad nullam munerum publicorum partem admitti: is, quo facilius, quod concupierat, adipisci, & conceptum dolorem ulcisci posset, visus est à Duglassii factione non alienus, nec Regina ejus consilii ignara credebatur, indignata maxime, quod sua merita non perinde, ac ipsa sperabat, Prorex expenderet. Has ob suspiciones, Regina cum marito, & mariti fratre, ad quartum Non. Aug. anno, in custodiam sunt traditi: ipsa quidem in cubiculo, alioqui angusto, arcte & diligenter asservata: reliqui, compedibus vincti, in carcerem conjecti, nec prius dimissi, quam in conventu procerum, prid. Cal. Sept. Regina se, à novorum consiliorum conscientia purgasset: Jacobus cum fratre prædibus cavissent, se neque adversus Proregem quicquam attentaturos: neque ullam publici muneris partem, eo invito, aggressuros. In hac rerum inconstantia, Æbudani, exscensione in continentem facta, longe, late, ferro flammaque vastantes, absque sexus & ætatis discrimine, nullum crudelitatis aut avaritiæ exemplum sibi reliquum fecerunt: neque contenti, in maritima grassari, in Levinia etiam, è Marini insula, quæ est in lacu Lominio, Joannem Colchonium, hominem nobilem, fide data ad colloquium evocatum, interemerunt, XXIII. die Sept. Hujus generis

neris cum fœda passim ederentur facinora, partim agrorum incultu, partim cœli intemperie, secuta est ingens annonæ caritas: pestilentia etiam laboratum, prope per biennium, tanta morbi sævitia, ut correpti, intra unius diei spatium, exanimarentur. Causas horum malorum vulgus in Alexandrum Proregem conferebat: is enim, rebus ex sententia procedentibus, Cancellario, illiusque factionis optimatibus contemptis, omnem rerum administrationem in se unum trahebat, eum enim querebantur homines, Nobilitate insignes, & opibus, ob levissimas novarum rerum suspiciones, vinculis coërcere, gravissimoque afficere supplicio, reos, ex sua unius sententia, impunitate donare, cum Duglassio clam communicare consilia. Hæc Cancellarius cum neque tacitus ferre, neque vi prohibere posset, statuit, suppressa ad tempus ira, ab aula secedere. Igitur, ubi primum visa est occasio, Rege ac Prorege Sterlini relictis, cum ingenti clientium manu, Edimburgum venit: ibique in arce munitissima, in omnia mutandarum rerum momenta intentus, consedit. Ea res audita & Proregi, ob potentiam, creavit invidiam, & Cancellario, ex solitudine, favorem. Neque huic animorum motui Gulielmus defuit. Audaci enim facinore, & adversarii insolentiam compescere, & sui contemptum demere decrevit. Igitur, cum per exploratores comperisset, Regem, dum quotidie venatum proficiscitur, negligentius custodiri, observata Alexandri absentia, regionumque commoditate, & temporibus stipatorumque numero satis explorato, locum non longe à Sterlino designavit, in quem fidissimi amicorum, cum quantis possent copiis, convenirent, ipsumque præstolarentur: ipse, ante lucem, cum equitatu modico in silvis, arci propinquis, Regis adventum opperitur: nec fortuna tam audax inceptum fefellit. Rex enim, summo mane, cum exiguo, eoque inermi comitatu silvam ingressus, in Cancellarii turmam incidit armatam. Hi cum de more salutassent Regem, ac, bono animo esse jubentes, confirmassent, Cancellarius pro tempore cum paucis hortatur, ut sibi, ac Regno suo prospiciat, sesequc ex Alexandri carcere eripiat, ac Regio more, in posterum, & libere vivat: nec, aliorum libidini & avaritiæ parere, assuescat, sed aliis ipse, quæ justa & æqua sunt, imperet, civesque universos præsentibus malis levet, quæ, rectorum ambitione & cupiditate, adeo invaluerunt, ut nullis omnino, nisi princeps ipse capessat imperium, sisti remediis possint. Id ut citra periculum, ac laborem etiam conficiatur, se providisse. Magnam enim in pro-

in propinquo manum esse equitum, qui eum, quocunque aut vellet, aut opus esset, comitarentur. Hæc cum vultu Rex, sive quod ita sentiret, sive ut timorem dissimularet, approbare videretur, fræno arrepto Cancellarius eum ducere pergit ad suos: qui cum Rege erant, & pauci & inermes, adversus plures & armatos ad vim impares, retro mœsti abeunt. Rex quatuor stipatus armatorum millibus, ingenti lætitia vulgi Edimburgi excipitur. Prorex, hæc uti acta erant, ubi comperit, animo ira & pudore confuso, Sterlinum reversus, quid optimum factu sit, expendit. Angebat ingentis animi virum, se, sua negligentia, ita pueriliter fuisse delusum: interim suorum fraude factum credere: diu incertus, cui fideret, quem timeret, pudore, suspicione, & ira inter se certantibus. Tandem, animo paulum sedato, cogitare secum occæpit, quod præsentibus malis invenirent remedium: suas enim vires, adversus Cancellarium, hominem juxta consilio bonum, ac manu strenuum, populi præterea favore, & Regia auctoritate subnixum, parum firmas existimabat: Reginam, in custodia duriter habitam, ita offenderat, ut ejus placandæ vix ulla spes, in placata præsidii parum esset: Duglassio virium satis, consilii parum, ætatem teneram, infirmum animum, assentationibus etiam corruptum alieno circumagi arbitrio: &, ut in hujusmodi fortuna esse solet, pessimum quemque plurimum apud eum posse, in ea etiam hominum colluvione, non esse suæ dignitatis, versari: Cancellarium, etsi alieno esset erga se animo, hominem tamen esse prudentem: ejus & ætati, & ingenio tutius esse credi: neque tantas cum eo causas offensionum esse, ut non veteribus officiis superentur: maximam autem, ad reconciliationem, habere vim periculorum similitudinem, & animorum, in publica salute tuenda, consensionem: ejus præterea inimicitiam sibi potissimum esse formidandam, à quo, si ad alias factiones se adjungat, ipse in ordinem cogi, vel in exilium protrudi posset. Hæc, per aliquot dies, cum intimis amicorum, & viris bonis, & publicæ salutis amantibus, cum agitata essent, Alexander de consilio eorum, cum familiari comitatu Edimburgum proficiscitur. Forte tum aderant Abredoniæ & Moraviæ Episcopi, homines, ut illa ferebant tempora, doctrina & virtute præditi. Iis interpretibus Prorex & Cancellarius usi, in Ædem Ægidio sacram, cum paucis amicorum, convenere. Prior Prorex verba facit. Nihil, inquit, in præsentia necesse arbitror, ut, aut longiore oratione, quæ omnibus plus satis nota sunt, deplorem, aut mala commemorem, quæ ex intestina discordia, bonave, quæ ex concordia redundent: uti-

nam ea potius externis exemplis, quam domesticis experimentis, nobis cognita essent. Ad ea veniam, quæ ad salutem omnium civium pertinent, sed nos tamen proxime omnium attingunt. Hæc animorum inter nos dissensio, quanquam neque ab avaritia nec dominandi libidine sit profecta, sed quod, in summa rerum administranda, quas uterque nostrum salvas esse vult, aliter ego atque tu sentiam: magnopere tamen providendum, ne illa nostra discordia publice regno, privatim nobis afferat perniciem: omnium enim in nos oculi conjecti sunt: scelerati omnium rerum licentiam, ambitiosi honores, opes, & crescendi copiam, in nostrum duorum interitu sibi proponunt: invidentium tanta multitudo est, quantam homines novos, in summo gradu collocatos, habere necesse est. Hi omnes, uti successibus nostris dolent, & res prosperas calumniantur, ita adversas libenter accipiunt, & exitium nostrum sperant, & optant: quo magis operæ precium est, ut & nostræ incolumitati, quæ cum publica conjuncta est, consulamus, & inimicos cum summa nostra gloria ulciscamur. Una ad id ratio est, si privatas obliviscamur injurias: omnia nostra consilia & cogitationes conferamus, ad publicam utilitatem: meminerimus, Regis incolumitatem nostræ fidei commissam, Regni salutem ita nobis creditam, ut rationibus obnoxii simus. Igitur, veluti antea pravo studio certavimus, uter nostrum honoribus & auctoritate auctior esset, ita in posterum contendamus, uter moderatione & justitia alterum antecedat: ita demum efficiemus, ut plebs, quæ nunc adversa est, & nobis calamitates imputat suas, nos amet & revereatur: Nobilitas, quæ, nostris discordiis freta, in effrænem prorupit licentiam, ad modestiam revocetur: potentiores, qui diffidentium contemnunt infirmitatem, metu consentientium ad sanitatem revertantur. Quod ad me attinet, Regis tenellam ætatem, quam pater vivens tibi regendam tradidit, libenter permitto: eam enim functionem quoties mecum diligentius expendo, non me honore spoliatum, sed onere levatum existimo: privatam si quam abs te accepi injuriam, eam, publicæ salutis causa, libenter condono: si quam feci, bonorum virorum arbitratu, satisfaciam: neque committam posthac, ut mea vel damna, vel emolumenta publicam utilitatem remorentur: idem si tibi videbitur, securus in præsentia uterque agemus, & memoriam nostri jucundiorem posteritati relinquemus: sin aliter sentis, omnes homines, & præsentes & futuros, testes facio, per me non stetisse, quo minus, quibus nunc laboramus,

mala

mala vel ſanentur, vel aliqua ſaltem ex parte leventur. Ad ea reſpondit Cancellarius. Ego, ut invitus ad hoc certamen deſcendi, ita honeſtæ concordiæ mentionem non invitus audio: & quemadmodum arma non, niſi injuria laceſſitus, indui, ita modeſtia provocatus non committam, ut mea pertinacia commodis publicis obſtare videatur. Video enim hac noſtra diſcordia optimum quemque pravorum injuriis expoſitum, ſeditioſorum animos in ſpem novarum rerum erectos, patriam in medio prædæ relictam, Regiam dignitatem imminui, ſalutem prodi, auctoritatem infimo cuique eſſe ludibrio: neque, dum communem prodimus, privatæ noſtræ res meliore in loco ſunt. Interim enim & nos hominibus, turbandarum rerum cupidis, quæſtui ſumus, & inimicis jucundiſſimum præbemus ſpectaculum (utrunque enim oderunt ex æquo) & quantumcunque alterutri decedat, tantam ad ſuas opes acceſſionem fieri arbitrantur. Itaque non repetam altius ſimultatum cauſas, ne retractando antiqua recrudeſcant vulnera: illud breviter profitebor, mea me omnia privata incommoda & injurias patriæ remittere: civium incolumitate nihil unquam aut fuit aut erit mihi antiquius. Hæc, qui aderant, laudantibus, ac de utriuſque conſenſu delectis, ad componendas controverſias, arbitris, magna cum omnium lætitia, veterum diſcordiarum acciſis radicibus, & novis amicitiæ jactis fundamentis, rurſus communi conſilio, Regni procurationem ſuſcipiunt. Secundum hanc concordiam, conventus omnium ordinum indictus eſt Edimburgum. Eo non pauci (ut alias fieri ſolet) ſed totæ prope, ſuis ſedibus excitæ, regiones, conqueſtum de injuriis, confluebant: ejus turbæ tam miſerabilis erat facies, ut non ſine ingenti motu animorum conſpiceretur, cum pro ſe quiſque, patres liberis, liberi parentibus, viduæ maritis, omnes omnibus fortunis à latronibus ſe ſpoliatos quererentur. Deinde, ut fit, ex commiſeratione, invidia adverſus latronum duces orta, quorum eſſent tam nefaria ſcelera, ut tolerari nequirent, tam late fuſa factio, ut nemo prorſus vitam fortunaſque tueri poſſet, qui non eorum factioni ſe addiceret, tantæ opes, ut in Magiſtratuum auctoritate parum præſidii infirmioribus, adverſus vim, eſſet. Prudentioribus, cum vi inſuperabilem eſſe eorum potentiam, appareret, viſum eſt, arte paulatim carpendam: Comitem Duglaſſiæ, etſi caput eſſe mali omnes intelligebant, nominare tamen palam nemo eum audebat. Igitur Prorex, odio in tempus diſſimulato, perſuadet univerſo conventui, Duglaſſium cum eſ-

ſe virum, quem placare, quam ſuſpicionibus irritari, magis è re eſſet: quippe cui tantæ opes eſſent, ut is unus, ſi in ſententia perſtaret, decreta Ordinum impedire: ſin optimatibus ſe conjungat, malis præſentibus mederi queat. Fit decretum, ut communi nomine literæ ad eum honorificæ mittantur, quæ admoneant, ut memor loci, quem teneret, memor majorum, quorum plurima, & maxime illuſtria in rem Scoticam extarent beneficia, ad conventum publicum, qui commode abſque eo amiciſque ejus haberi non poſſet, veniret. Si qua de re queri vellet, ſeſe ei, quoad liceret, ſatisfacturos: ſi quid ſecus ab eo amiciſque ejus commiſſum ſit, nobiliſſimæ, optimeque de patria ſemper meritæ gentis memores, multa temporibus, multa ætati, multa ipſi, ſummæque de eo conceptæ ſpei remiſſuros. Veniret itaque, & quam vellet, publicæ Adminiſtrationis partem capeſſeret: remque Scoticam, ſæpe antea, è ſummis periculis Duglaſſiorum armis ereptam, nunc inteſtinis malis laborantem, ſua præſentia erigeret, & confirmaret. His cum adoleſcens, & natura & ætate gloriæ cupidus, commoveretur, acceſſerunt amicorum adhortationes, quos ſua quemque ſpes occæcaverat, ut, averſis à memoria periculorum animis, de privatis modo utilitatibus cogitarent. Cancellarius, ubi eum reſcivit adventare, obviam, ad multa millia paſſuum, ei eſt profectus: & in arcem ſuam, viæ propinquam (Crichtonium vocant) amice invitat, & magnifice excipit. Ibi per biduum comiter habito, cum plurima oſtendiſſet amici animi indicia, ut adoleſcentem improvidum facilius circumveniret, omnemque alienatæ mentis aboleret ſuſpicionem, cœpit familiariter ſuadere, ut memor dignitatis Regiæ, ac ſui pariter officii, quem naſcendi ſors, & patriæ leges, Ordinumque conſenſus ad rerum gubernacula admoviſſent, eum ipſe, pro domino, haberet & agnoſceret: Patrimonium longe ampliſſimum, virtute & ſanguine majorum partum, ad poſteros ita, uti accepit, tranſmitteret: Duglaſſiæque gentis nomen, non minus fide, quam factis illuſtre, non modo à fœda proditionis macula, ſed ab omni ſuſpicionis nota liberaret: ab injuriis, adverſus imbellem plebem, ſe ſuoſque contineret: ſegregaret à ſe latrones: in poſterum ita juſtitiæ tuendæ ſe daret, ut ſi quid ante offenderit, non vitio naturæ, ſed improborum conſilio tribui poſſet: in illa etiam ætatis infirmitate, pœnitentiam pro innocentia poſſe accipi. His & ſimilibus ſermonibus cum benevoli animi fidem feciſſet, adoleſcentem Edimburgum

gum pellexit, una cum Davide fratre, omnium dictorum factorumque conscio. Comitibus ejus, in itinere, nonnullam suspicionis fraudem injecerant crebræ ab Alexandro Prorege missitationes, & ad singula prope momenta intercursantes nuncii, blandiorque, quam pro more & loco, quem tenebat, Cancellarii oratio. Hæc cum, secreto murmure, totum prope agmen streperet, nonnullique Comitem liberius admonuissent, ut, si ipse in proposito perstaret, saltem Davidem fratrem remitteret: neve totam familiam (quod & pater moriens admonuerat) sub unum fortunæ ictum daret: incauta ætas amicis irata, per vocales homines, velut præconio per totum agmen edito, clandestinos susurros compescuit: amicisque respondit, se satis scire, magnarum familiarum communem hanc esse pestem, ut semper habeant homines, ocii impatientes, quibus lucro sint patronorum pericula & miseriæ: eos, quia in pace legum vinculis constringantur, seditionum esse auctores, quo turbatis rebus liberius grassentur: se magis fidere Cancellarii & Proregis spectatæ prudentiæ, quam seditiosorum temeritati & vecordiæ credere. Hæc cum dixisset, ut sermonibus hujuscemodi occasionem præcideret, properantius, quam pro itinere, cum fratre & paucis amicorum principibus recta in arcem pergit: & velut fato trahente, in insidias inimicorum sese præcipitat. In ipso temporis articulo Prorex, uti convenerat, affuit: ut communi consensu res ageretur, neve in unum tantæ moles invidiæ incumberet. Duglassius liberaliter, & amice acceptus, & mensæ Regiæ adhibitus fuit. Verum, procedente convivio, armati inermem circumsistunt: & taurinum caput (ea illis temporibus tessera cædis erat) ei apponunt. Eo viso, turbatus adolescens cum exsurgere conaretur, ab armatis comprehensus, & in aream, arci propinquam, eductus, graves intemperantis adolescentiæ pœnas capite luit, una cum Davide fratre, & Milcolumbo Flaminio, cui maxima, secundum fratrem, apud eum erat fides. Eorum cædi Regem, jam adolescentiam ingressum, illacrymasse ferunt, Cancellario graviter increpante ejus intempestivum in morte hostili fletum, quo hoste vivo, nulla tranquillitatis publicæ spes fuisset. Gulielmo, sine liberis defuncto, successit in jus Comitatus (feudum enim, ut juris periti loquuntur, masculinum erat) Jacobus Crassus, ex re cognominatus. In reliquum patrimonium, quod erat immensum, soror unica Beatrix, forma inter æquales eximia. Fuit hic Jacobus Crassus, etsi vir minime malus, nihilo

nihilo minus, quam superiores, invisus vulgo, & Regi suspectus, quod homines latrociniis assuetos, sub Duglassiæ superioribus Comitibus, etsi non aleret, non tamen satis acriter reprimeret: sed mors, intra biennium, subtraxit eum invidiæ. Huic è septem filiis Gulielmus, natu maximus, successit. Is avitæ potentiæ æmulus, ut familiam in pristinum restitueret splendorem, patrui filiam, multarum regionum hæredem, ducere instituit. Id matrimonium plerique ex propinquis, partim ut insolitum, ac proinde non legitimum: partim, ob nimias opes, vulgo invidiosum, Regibus formidolosum, non comprobabant. Rumor etiam erat, nec is temere sparsus, Regem nihil omissurum, quod ad rem impediendam faceret. Ea fuit Gulielmo causa maturandi connubii, interdicto nuptiis tempore, ut Regios videlicet conatus præveniret. Secuta nimias opes insolentia, insolentiam invidia, grassantibus passim latronum gregibus, quorum duces, à Duglassii consiliis non alieni, credebantur. In iis, erat Joannes Gormacus Atholius, qui, cum omnia latrociniis infesta circa se reddidisset, Gulielmum Ruvenium, Perthi Vicecomitem, quod latronem Atholium ad supplicium duceret, aggressus, prope justo cum eo prælio conflixit. Tandem, Gormaco duce cum triginta sociis cæso, reliqui fuga se receperunt
CIↃ. CCCC. XLIII. in montes. Incidit hæc pugna in annum, à Christo nato, M. CCCC. XLIII. Non adeo multis post diebus, Britannodunum arx, viribus inexpugnabilis, intra paucos dies bis capta fuit. Præerat arci inferiori Robertus Semplius, superiori Patricius Galbrethus, ita partiti imperium, ut peculiarem quisque aditum in suam partem habentes: nec hi quidem à factionibus liberi: Patricius enim occulte Duglassianis favere credebatur. Hunc Semplius cum, superiorem arcis partem negligentius ab eo custodiri, animadvertisset, ex ea expulsum res suas exportare jussit. Postridie Patricius, cum quatuor comitibus inermibus, ad supplectilem exportandam, ingressus, primum janitorem, cum solum nactus, deinde, arreptis armis, ceteros ex arce superiore dejecit: mox, accitis ex oppido propinquo auxiliis, etiam ex inferiore exclusit, totamque arcem in suam potestatem redegit. Pleræque, per id tempus, ignobilium hominum cædes factæ, quæ partim à Duglassianis patrabantur, partim ab inimicis ad eos referebantur. Rege igitur jam adulto, & rebus gerendis adhibito, Duglassius invidiæ Nobilitatis, & plebis de se querelis impar, statuit, mutatis moribus, populo satis facere, & quibuscumque posset rationibus, Regem sibi adversum conciliare,

liare, magno itaque comitatu Sterlinum venit. Regem cum per aulicos, largiendo sibi venales, placatum rescisset, tum demum ipse adiit: ac se, suasque fortunas ei permisit: superioris vitæ crimina partim purgat, partim (quoniam id placabilius videbatur) ingenue fatetur: quamcunqne post hac habiturus esset fortunam, eam se Regis clementiæ, non suæ innocentiæ debiturum. Quod si Rex officiis, & obsequio sibi satis fieri patiatur, se curaturum, ut fide, observantia, & studio erga eum à nemine vincatur: in coërcendis & puniendis latronibus, quorum scelera inimici in ipsum conferrent, nullum neque acriorem, neque diligentiorem futurum: se ea familia ortum, quæ non injuriis in imbecilliores, sed armis protegenda plebe Scotica crevisset. Hac oratione Comitis, aulicorumque secreta commendatione, Rex adeo mutatus est, ut, omnium superioris vitæ criminum gratia facta, in familiarium numero eum haberet, secretaque cum eo consilia communicaret. Comes autem obsequio Regem, liberalitate ministros, comitate & modestia cunctos brevi ita sibi devinxit, ut vulgo mansueti animi spem, prudentioribus metum faceret, quo tam repentina morum evaderet mutatio. In primis, Alexander Levistonius, & Gulielmus Crichtonius, omnia ejus consilia in suam spectare perniciem rati, procuratione publicorum munerum deposita, diversi abeunt, Alexander in sua prædia, Gulielmus in arcem Edimburgensem, velut Duglassianæ simulationis eventum speculaturi. Nec fefellit homines perspicaces præcepta opinio: nam Duglassius Regem, & ob ætatis infirmitatem, adhuc incautum, & seniorum consilio destitutum, nactus, tempus adesse ratus, ulciscendi mortem patruelium, facile Regi persuadet, ut Gulielmum Crichtonium, & Alexandrum Levistonium cum duobus ejus filiis, Alexandro & Jacobo, in jus ad se vocet, ut rationem suæ administrationis redderent. Eo spectabant ejus consilia, ut, si accederent ad aulam, suæ factionis opibus eos opprimeret: sin venire abnuerent, hostes publicos declaratos, Regii nominis auctoritate suis opibus prætenta, eos facile omnibus bonis everteret. Citati per literas responderunt, se nihil unquam Regis Regnique salute habuisse antiquius: magistratus ita gessisse, ut nihil optabilius ipsis esse posset, quam ut rationes redderent apud æquos judices: verum in præsentia cum omnium, qui judicaturi forent, animi sint inimicorum gratia & largitionibus præoccupati, omnes aditus armatis obsepti, veniam sibi dandam, non quod judicium defugerent, sed ho-

stium capitalium violentiæ se subtraherent, ac melioribus temporibus vitam suam reservarent, dum, pulsis à latere Principis latronum ducibus, quod sæpe dubiis temporibus antea fecissent, suam innocentiam Regi, omnibusque bonis approbarent. Hoc responso accepto, Duglassius, conventu, qui ad Sterlinum in quartum diem Novembris indictus erat, habito, curat, ut illi hostes publici denuncientur, bonaque publicentur. Joannem Frostarium Cristorfinianum, suum clientem, ad eorum agros depopulandos, bonaque in fiscum redigenda, cum copiis mittit: Is arces, per deditionem receptas, partim demolitur, partim novis præsidiis occupat: populatione late fusa, cum nemo resisteret, ingentem prædam aufert. Vix Duglassiani se receperant, cum Crichtonius, ex amicis & clientibus, omnium spe celerius, confecto exercitu, Frostarii Duglassianorumque agros percurrit, ad Cristorfinum, Strabrocumque, & Abercornum Blacnessumque ædificia incendit, frumenta corrupit, & quam maximam potuit, omnis generis prædam (in ea, nobilium equarum gregem) abegit: ac multo majora, quam acceperat, hosti damna rependit. Duglassius gnarus, Crichtonium alienis magis quam propriis viribus fretum, in amicos ejus iram vertit, à quibus clam (nam palam pauci audebant) missa senserat auxilia. Præcipui erant Jacobus Kennedus, Fani Andreæ Archiepiscopus, Georgius Angusiæ Comes, & Joannes Mortonii, uterque Duglassiæ gentis: sed alter ex amita Regis eademque Jacobi Kennedi matre natus, alter sororem Regis habebat in matrimonio, Hi potiorem charitate familiæ salutem publicam & officium semper habuerunt. Sed Kennedus & ætate, & consilio, ac proinde auctoritate ceteros anteibat: in eum potissimum ira est versa. Crafordiæ Comes, & Alexander Ogilujus, conflato satis magno exercitu, agros ejus in Fifa late populati, dum prædam magis, quam causam sequuntur, omni genere cladis in vicina etiam prædia grassati, nemine congredi auso, pleni prædarum in Angusiam revertuntur, Kennedus, ad sua arma conversus, Comitem Crafordiæ, disceptationem juris fugientem, diris Ecclesiasticis est prosecutus: quas cum pro solita contumacia ille sprevisset, juris divini & humani neglecti brevi pœnas dedit: eodem enim, quo hæc gesta sunt, anno, Collegium Benedictinorum Aberbrothii (quoniam Monachis de civium causis statuere religio est) juridicundo præfecerat Alexandrum Lindesium, Comitis Crafordiæ filium natu maximum: ipsi eum magistratum Balivum vocant. Is cum, numerosa comi-

tum

tum turba, Cœnobio gravis esset, ac pro præfecto juridico dominum se gereret, à Cœnobiarchis magistratu ejectus est, surrogato in ejus locum Alexandro Ogilujo. Lindesius cum hanc (ut ipse rebatur) injuriam iniquo ferret animo, uterque, velut indicto bello, copias, undecunque potest, cogit. Cum utrinque jam in procinctu starent acies, Comes Crafordiæ, certior factus, quanta potuit celeritate advectus equo, inter duas acies sola majestate nominis tutum se arbitratus, processit; & dum, inhibito filii impetu, Ogilujum ad colloquium vocat, à milite quis esset, aut quid peteret, ignaro, hasta in os injecta, moribundus concidit. Hac cæde, velut classico, utraque acies mota est, & post acrem conflictum, multis utrinque vulneribus acceptis victoria penes Lindesios fuit. Causam ejus hanc maxime fuisse ferunt, quod, cum utrinque rectis hastis, speciem silvarum præbentibus, starent, quidem exclamasse dicitur: Quid stimulos istos, tanquam adversus boves res esset, affertis? quin, iis abjectis, cominus gladiis, & vera virtute, ut viros decet, nobiscum contendite. Ad hanc vocem, utrinque hastas abjecerunt ceteri, præter centum Glotianos, qui à Duglassio Lindesiis auxilio missi erant. Hi cuspides manibus tenentes, hastas à tergo trahebant: quas, cum ad manus ventum esset, præ se denso vallo prætenderunt: & inopinata specie territis, qui ex adverso stabant, aciem hostium perruperunt. Desiderati ex victoribus centum: ex adversa acie supra quingentos: & in his multi viri clari. Alexander Ogilujus, ab hostibus captus, paucis post diebus, vulnerum dolore & animi mœrore confectus, interiit. Gordonius, Huntileæ Comes in equum ab amicis sublatus, evasit: multoque major cædes fuisset, nisi nox fugientes texisset: concursum est enim, ad Nonas Calendas Februarias, paucis horis ante noctem. Victoriam Lindesiani, domibus direptis & eversis, agrisque depopulatis, crudeliter exercuerunt. Nec segnius, in regione diversa, bellum inter factiones gerebatur. Duglassius Gulielmum Crichtonium, in arce Edimburgensi jam aliquot menses clausum, tenebat: Ea ut arctius obsideretur, conventus, qui in Idus Julias indictus erat, ac cœptus haberi Perthi, Edimburgum est translatus. Tandem post nonum mensem, obsessis & obsidentibus pariter fessis, deditio facta est in has conditiones, ut Gulielmus, venia omnium, quæ in Regem commisisse dicebatur, accepta, incolumis cum suis abiret. In omni enim certamine, qui potentior est, etiam innocentior studet videri. Nec adeo diu post, Chrichtonius, in gra-

tiam receptus à Rege, iterum fit Cancellarius, magno omnium consensu: verum ille non modo aula, sed publicis etiam negotiis, quatenus per magistratum licebat, abstinuit. Duglassius, Crichtonio magis perculso, quam everso, reliquam iram in Levistonios convertit. Sed antequam ad eam partem veniam, cædes nobilium virorum (nam omnium infinitum esset) per ea tempora attingam. Jacobus Stuartus, nobilis eques, ab Alexandro Lilio, & Roberto Bodio, ad Fanum Patricii, quod duo millia à Britannoduno abest, fuit cæsus: nec eorum crudelitas ejus morte contenta, uxorem ejus gravidam, ac prope jam parturientem, in suam potestatem redigere contendunt. Id ut perficerent, Sacrificulum ad eam mittunt, qui tumultuose nunciaret, equites peditesque omnes vias obsidere, nec eam aliter tam præsens periculum evadere posse, quam si navicula Britannodunum ad Robertum Bodium deveheretur: qui sancte promittebat, se eam domum salvâm remissurum. Mulier credula, & quæ ignorabat, Robertum in cæde perpetranda affuisse, è Cardrosia in arcem vecta, se fraude inimicorum undique circumventam cernens, doloris, metus & indignitatis magnitudine victa, fœtum abortivum edidit, qui una cum ipsa intra paucas horas interiit. Eisdem fere diebus, Patricius Hepburnius, Halensis Regulus, Dumbari arcem tenebat: ac Joannam, Jacobi primi uxorem, quæ fugiens tumultus illuc se receperat, ibi secum habebat. Arcibaldus Dumbarius, hanc iræ justam causam ratus, Halim, Hepburni arcem, noctu aggressus primo impetu, præsidio interempto, cepit: paucisque post diebus, timore perculsus, Comiti Duglassiæ eam restituit, pactus, ut incolumis inde cum suis dimitteretur. Nec diu post, Joanna Regina decessit, relictis è posteriore viro liberis Joanne, Comite Atholiæ, Jacobo Buchaniæ, & Andrea, posterius Moraviensium Episcopo. Ea defuncta, Hepburnus arcem Dumbari vacuam Regi tradidit. In Angusia Alexander, Crafordiæ Comes, Joannem Leontem ad magnas opes & honores, ac Regiam etiam affinitatem à patre suo provectum, velut ingratum, & beneficiorum immemorem, Taoduni in foro, capitali supplicio affecit. Annandiani agros propinquos omni calamitatis genere, inter has discordias, fœdabant. Omnium autem causæ malorum in Comitem Duglassiæ referebantur: qui tamen sedulo, hæc à suæ factionis popularibus fieri, dissimulabat: etsi palam unum id studebat, ut diversarum partium homines affligeret: eo enim evaserat impotentiæ, ut acta ejus reprehendere,

dere, capitale esset. Jacobum Stuartum, Regis vitricum, de Regni statu liberius locutum, solum vertere coëgit: qui, à Flandris capta nave, non supervixit. Jam maturum ratus Levistonios aggredi, Edimburgum, ad conventum, evocandos curat Alexandrum familiæ principem, ejusque filium Jacobum, item Robertum, Regium Quæstorem, & Davidem. Ex amicis vero Robertum Brussium, Jacobum & Robertum Dundassios: Ex his Alexander & duo Dundassii, bonis publicatis, in custodiam Britannodunum sunt relegati: ceteri capitibus luerunt. Quo crimine tam grave meruerint supplicium, à scriptoribus illorum temporum non proditur: nec ego in re, tam à memoria nostra remota, meas interponam conjecturas: tantum, quod fama accepi, referam. Jacobum Levistonium, cum ad locum supplicii venisset, graviter & diserte (ajunt) de fortunæ inconstantia conquestum, patrem suum, imperio Regibus proximo nuper auctum, cessisse libenter invidioso Proregis titulo: in sua prædia, procul ab aula, & ab inimicorum oculis, abiisse: quorum cum nullis ejus miseriis exatiaretur crudelitas, arma, sed coactum, salutis tuendæ causa sumpsisse, Regisque jussu deposuisse: ea in re, si qua fuerit culpa, jam pridem veniam impetrasse: post id tempus, etiam ab omni suspicione se vitam procul egisse: ejus rei satis perspicuum esse argumentum, conscientiam Nobilitatis, quæ tam sollicite supplicia eorum deprecaretur: plus tamen inimicorum potuisse sævitiam, quam superiora officia suæ familiæ, quam à Rege impetratam veniam, quam Nobilitatis preces. Itaque se omnes, qui adessent, rogare, ut præclaros imperii magistratusque titulos nihil aliud esse existiment, quam sæviruræ asperius fortunæ blandimenta, & funerum decora, potius quam vitæ præsidia: præsertim cum semper plus possint improbi, ad bonorum perniciem, quam consensio bonorum, ad salutem tuendam. Hæc cum dixisset, cum ingenti omnium mœrore, cervices carnifici subjecit. Inter hos motus, missus est in Galliam Crichtonius, ut præter antiqui fœderis renovationem, etiam Jacobo Regi peteret Regii generis uxorem. Nec Duglassius moleste ferebat absentiam, etsi honorificam, hominis juxta prudentis ac strenui, & ex reliquiis veterum discordiarum, sibi non satis æqui. In tam perturbato regni statu, idem, qui in ceteros vulgatus erat morbus, Ecclesiasticum Ordinem suo contagio affecit. Joannes Cameronus, Glascuæ Episcopus, in suæ ditionis (quæ in primis ampla est) agricolas, multa crudelitatis & avaritiæ exempla ipse ediderat: multa per eos,

quorum

quorum in manu summa rerum erat, prodenda curaverat: ut, dominis iniquo judicio circumventis, bona ad eum redirent, omniumque, quæ populariter fiebant, malorum aut auctor, aut fautor credebatur. Ejus viri dignum vita nefarie acta fuisse tradunt exitium. Pridie natalem Christi, cum in villa quadam sua, ad septem millia passuum à Glascua distante, quiesceret, vocem ingentem audire visus, se ad tribunal Christi, ut causam diceret, vocantis. Ex ea repentina perturbatione somno excussus: famulos excitat, illatoque lumine assidere jubet. Ipse, libro in manum sumpto, cum legere occœpisset, eadem iterum audita vox omnium animos stupore defixit: Deinde cum longe vehementius, atque horribilius insonuisset, Episcopus, ingenti gemitu edito, lingua exerta, mortuus in lectulo est inventus. Hoc tam perspicuum divinæ ultionis exemplum, ut neque temere affirmare, nec refellere est animus: ita, cum ab aliis sit proditum, & constanti rumore pervulgatum, omittere visum non est. Eodem tempore, Jacobus Kennedus, vita & moribus longe diversis, ut qui omnia sua consilia ad salutem publicam referret, cum neque auctoritate, aut consilio novis quotidie malis ingruentibus resistere posset, Regiasque vires, adversus improborum conspirationem viderat infirmas, fortunis omnibus in prædam relictis, ipse suam salutem tuebatur, nec, in his malis domesticis, res foris quietiores erant. Finitis cum Anglo induciis, Scoti in Angliam, Angli in Scotiam incursiones fecere, quacunque ibant, omnia ferro flammaque vastantes, in Anglia, Annevicus ab Jacobo Comitis Duglassiæ fratre, in Scotia Drumfrisium à Comite Sarisburiæ, Dumbarum à Comite Northumbriæ direptum, & incensum est, magnæ utrinque prædæ hominum atque pecudum abactæ sunt. Inter duces conventum, ut captivorum fieret permutatio. Erant enim fere numero & genere pares. His incursionibus, cum agri pene ad solitudinem redigerentur, nihil autem ad summam belli proficeretur, rursus in septem annos, pacti sunt inducias. In hoc statu rerum Jacobus Dumbarius, Moraviæ Comes, moritur, is cum duas filias reliquisset hæredes, major natu à patre, ante mortem, Jacobo Crichtonio collocata fuerat, minor, patre defuncto, Arcibaldo, Gomitis Duglassiæ fratri, nupsit. Is contra leges, institutaque majorum Comes Moraviæ nuncupatur. Tanta tum erat in aula Duglassii potentia. Nec hoc incremento contentus, quo latius familiæ nomen propagaretur, Georgium fratrem, curat Ormundiæ Comitem creari: Joannem, multis

fru ctuosisque

fructuosisque prædiis donatum, Balvaniæ Baronem vocat, multis amicorum nimiam jam antea, & formidolosam Regibus, familiæ potentiam suspectam habentibus: immoderata enim hæc fortunæ incrementa non diuturna fore, augurabantur: inimici vero, quam invidiosissime poterant, insectabantur illam inexplebilem cupiditatem: quam enim post hac vitam fore, sub hominis impotentis tyrannide, cujus avaritiæ nihil esset satis: adversus cujus potentiam nihil esset tutum: qui per fas nefasque, procerum invaderet patrimonia, tenuiores clientibus suis in prædam relinqueret: adversantes libidini, per latrones & sicarios, aut bonis everteret, aut è vita tolleret: novos homines ad summos honores eveheret, quos in veterum familiarum ruinis collocaret: In unam domum omnes opes regni congestas: præter tot Equites & Barones, quinque opulentissimos unius gentis Comites: Regem ipsum jam precario regnare: Sub Duglassiis extrema omnia, in misera servitute, patienda: qui vocem, libertatis memorem, emisisset, animam simul emittendam. Hæc atque hujus generis pleraque vera, pleraque, ad invidiam creandam, supra verum aucta cum passim spargerentur, qui extra factiones erant, omissa publici emolumenti cura, suis negotiis animum intendebant: prudentiores inimicorum læti accipiebant, hominem tantis opibus, ut adversus eas nullæ vires satis firmæ viderentur, sua sponte præcipitem ruere: nec ea divinatio falsos habuit: animus enim, per se insolens tantis successibus, eo crevit impotentiæ, ut amicorum liberis admonitionibus aures haberet clausas: Ac ne silentio quidem dissimulare, quæ probare non poterant, plerisque satis tutum fuit, adulatoribus omnium non verba modo, sed vultus quoque observantibus. Veteres inimici in jus rapiebantur, ad eundem adversarium & judicem: multi bonis, quidam vita spoliati, plures, iniquum fugientes judicium, solum vertebant. Duglassiæ factionis homines, nullo judiciorum metu (nemo enim jure experiri cum quoquam eorum audebat) in omnem licentiam effusi, sacra profana agere, rapere, obnoxios cædere, neque sceleribus modum facere: interdum, nullis peccandi suppetentibus causis, gratuita edebant facinora, ne, per desuetudinem scelerum, honestæ cogitationes animum subeuntes mollirent, ac à feritate illa mansuefacerent, quanto quisque contumeliosior in plebem esset, tanto se nobiliorem existimabat. Tot malis in omnes Regni partes diffusis, Scotia oneri succubuisset, nisi, eisdem temporibus, non minor civilium

lium tempestatum vis in Angliam incubuisset: qua tandem aliqua ex parte sopita, induciarum fide violata, Angli incursionem in Scotorum agrum fecere, ac, late fusa populatione, cum ingenti villarum strage grassati, vi magna pecorum abacta, domum rediere. Nec Scotus hanc injuriam diu tulit inultam: satis enim ampla manu Angliam ingressus, majorem, quam acceperat, hosti cladem reddidit. Ita utrinque animis populatione irritatis, magnæ vastitates in utriusque gentis agris factæ: sed calamitatis major pars in Cumbriam, unde initium injuriæ ortum erat, incubuit: ea enim, omni clade belli vexata, prope ad solitudinem erat redacta. Hæc Londinum perlata fecere, ut exercitus longe maximus decerneretur in Scotos: quibus copiis regionem inopem, domi intestinis malis laborantem, facile in suam potestatem se redacturos arbitrabantur. Igitur delectu militum optimi generis habito, ducem præficiunt Northumbriæ Comitem ob regionum notitiam, & quod magnum ejus erat nomen, magna auctoritas, in illis gentibus: ei addunt Magnum quendam, Equestri quidem familia, sed qui multos annos in Gallia, cum industriæ & fortitudinis laude, meruisset. Is, cum præcipuo adversus Scotos odio flagraret, transegisse cum Rege, fertur, ut, quantum agri, pulsis aut cæsis habitatoribus, de Scotis caperet, ipse posterique ejus post se tenerent. Contra Scoti, audito apparatu hostium, & ipsi suas ex adverso copias comparant: omnibus præficitur Georgius, Ormundiæ Comes: qui statim in Annandiam, quo venturum hostem intelligebat, ducit. Occupant priores Angli, in hosticum ingredi. Superato Solvæo & Annando amnibus, ad Sarcam flumen castra locant: atque, in omnes partes dimissis cohortibus, longe lateque populantur: demum, adventu Scotorum cognito, suos per tubicines revocant, omnesque in unum vires contrahunt. Ubi primum utrinque instructi apparuere, nullam dimicandi moram faciunt. In dextro cornu Anglorum, Magnus præesse jussus. In sinistra, Joannes Ponentonius Eques. Ei attributi Valli, è veterum Brittonum stirpe reliquiæ: mediam aciem Comes regebat. Georgius Duglassius adversus Magnum Vallam, Cragiæ Comarchum, adversus Ponentonium Maxuallium, & Jonstonium, cum suis quenque tribulibus, locat. Ipse in media acie curat, ac suos breviter est hortatus, ut bonam de victoria spem haberent, ut qui, hostium injuriis lacessiti, arma induissent: justiori causæ prosperum eventum non defuturum: hostium superbiam si semel insigni clade retuderint, brevis laboris diuturnum

num fructum habituros. Angli, qui sagittariorum numero abundabant, cum Scotos eminus missilibus sauciarent, Valla, qui sinistro cornu præerat, exclamat, ut à suis omnibus audiri posset, quid ita eludentes velitarentur? se secuti, cum hoste manum consererent, ubi vera virtus spectari posset: id demum virorum certamen esset. Hæc locutus, totum secum cornu commovit. Ac statim prælongis hastis, quas Scoti, pediti atque equiti juxta habiles, ferunt, hostem impellunt, impulsum fundunt, fugantque. Magnus, inclinatam suam aciem cernens, vitæ superioris honeste actæ magis, quam periculi memor, in Vallam magno impetu fertur, ut vel audacia prælium restitueret, vel extremum saltem spiritum, præclari facinoris gloria, illustraret: sed, dum incautius ruit, à suis exclusus cum paucis eum secutis occiditur. Hujus cædis fama per utrunque exercitum vulgata, Scotisque ideo se alacrius inferentibus, reliquus Anglorum exercitus non diu stetit. Cum, effusa fuga, domum properarent, major abeuntium, quam præliantium cædes facta est: maxima vero in Solvæi ripa, cum æstus maris, tum forte in amnem refusus, fugientes retineret. Periere Anglorum, in eo prælio, circiter tria millia, Scotorum sexcenti: captivorum magnus fuit numerus: è quibus clarissimi, Joannnes Ponentonius, & Robertus Harentonius. Comitis Northumbriæ filius, cum evadere posset, dum patrem in equum imponit, ipse in manus hostium venit: capta præda, quantam, nullo ante prælio, meminerant. Angli enim & numero militum, & genere, & Scotorum discordia freti, adeo securi eo venerant, ut non ad bellum, sed ad pompam proficisci viderentur. Tanta sui fiducia, hostisque contemptus inerat. Valla saucius, domum lectica delatus, post tertium mensem decessit. Ormundiæ Comes victor captivos recensuit. Primores in arcem, ad lacum Mabanum, custodiendos dedit: ipse, in aulam profectus, effusis omnibus obviam, omni genere honoris excipitur. Res belli gestas Rex magnis laudibus prosecutus, eum una cum fratre monuit, ut, quemadmodum sæpe foris specimen fortitudinis ostendissent, remque Scoticam suo labore & virtute, periculosis temporibus, defendissent, ita domi modestiæ assuescerent, ab infirmiorum injuria ipsi se abstinerent, suosque continerent: potentiam, quam, multis majorum in Regem civesque suos meritis, collectam haberent, in latronibus coërcendis potius, quam fovendis ostenderent: id unum eis ad absolutam laudem deesse: quod si pergerent facere,

cere, intellecturos, nihil se commodis Duglassiæ gentis prius habiturum. Ad ea benigne cum respondissent, à Rege dimissi, læti domum rediere. Post hoc ad Sarcam prælium, ut limes Scotiæ ab exterorum injuriis fuit pacatior, ita res Londinum nunciata Anglorum animos magis irritavit, quam dejecit. Consilio de bello in Scotos habito, novus delectus, ad ignominiam delendam, decernitur. Omnibus in id unum intentis, civiles repente motus exorti, validaque, adversus Regem plebis conspiratio belli externi consilia discussit. Legati in Scotiam de pace missi: quorum adventus eo gratior fuit, quod ne ipsis quidem satis certæ res domi erant. Cum de pace non convenirent, legati, in triennium inducias pacti, retro domum redierunt. Hæc gesta sunt, anno Christi millesimo quadringentesimo, quadragesimo octavo. Auxit hanc publicam lætitiam, brevi post, nuncius è Flandria à Cancellario missus, qui ad Carolum Septimum ierat de matrimonio contrahendo. Ejus opera, desponsa est Jacobo Maria, Arnoldi Ducis Geldriæ filia, per matrem Burgundi sororem, Regium genus contingens. Ea, anno proximo, magno virorum nobilium comitatu, in Scotiam venit: ac, mense Julio, in Fano Sanctæ Crucis ad Edimburgum coronata est. Hanc tam multiplicem lætitiam, de victoria, de pace, de nuptiis, nonnihil turbavit Richardi Colvillii, Equitis non obscuri, mors, non tam ipsa fortassis immerita, quam pessimo in publicum exemplo perpetrata. Richardus enim Joannem Achleccum, Duglassii necessarium, de quo sæpe, post multas magnasque acceptas injurias, conquestus erat, cum in jure & æquitate nullum præsidium videret, aut speraret, pugna adortus ipsum, cum aliquot comitibus interemit. Hanc cædem adeo moleste tulit Duglassius, ut gravissimo sacramento se astringeret, non prius quieturum, quam Colvillii cæde eam expiaret. Nec vanæ fuere minæ: expugnata enim Richardi arce, ac spoliata, quicunque puberes in ea reperti sunt, cæsi. Hoc facinus, etsi nullo neque jure, neque more factum, non deerant tamen, qui excusarent, & propemodum laudarent, tanquam ab ira, generoso homine digna, profectum: & ut fieri solet, rebus in præceps euntibus, opulentiæ perpetua comes, assentatio, extrema flagitia nominibus honestis induebat. Duglassium, elatum fortunæ, in exitium ejus imminentis, blanditiis, prava cepit ambitio, etiam exteris nationibus ostentandæ suæ potentiæ: tanquam nimis angusto unius insulæ theatro splendor tantæ familiæ coarctaretur. Occasio, Romam petendi, erat ambitio,

CIↃ. CCCC. XLVIII.

præten-

prætendebatur religio. Veteris Judæorum ritus Ecclesia Romana sibi asciverat exemplum, ut quemadmodum illi, quinquagesimo quoque anno, suis civibus debita cujuscunque generis remittebant, oppignorata gratis reddebant, servos Hebræi generis libertate donabant, ita Romanus Pontifex omnium secus factorum condonationem, velut Dei in terris Vicarius, arrogabat: quam, aliis temporibus, minutatim cauponabatur, quinquagesimo quoque anno, apertis misericordiæ suæ horreis, nullius mensuræ parcitate cohibitam, omnibus publice, nec tamen omnino gratis, effundebat. Duglassius igitur, magna Nobilitatis frequentia, partim novitatis avidæ partim spe præmiorum illectæ, stipatus in Flandriam trajecit. Inde Luteciam, terrestri itinere, profectus, assumpsit fratrem, Caledoniæ destinatum Episcopum: deinde, cum liberis Comes careret, Regis permissu, in spem Duglassiæ substitutum. In Gallia, cum ob fœdus publicum cum Scotorum gente, tum ob avitorum in rem Gallicam beneficiorum memoriam, liberaliter & amice habitus Romam sui adventus expectatione implevit. Post alterum fere, ab ejus profectione, mensem, qui metu præsentis continebantur, inimici & æmuli paulatim emergere cœperunt, & de injuriis pridem illatis, queri. Cum faciles ad Regem aditus, nec difficiles, ad audiendas querimonias, aures esse, fama divulgatum foret, quotidie, fortunam lamentantium suam, turba crescebat: omnesque complebat aditus ad Regiam ferentes. Rex, qui neque rejicere miserorum querelas, neque Comitem absentem, indicta causa, damnare poterat, medio responso, importunos turbæ clamores ad tempus sedavit: se enim, procuratorem Comitis adesse, jussurum, ut, eo præsente, de criminibus objectis cognosceretur. Is cum vocatus non paruisset, missi è ministerio Regio, qui renuentem vi cogerent. Eo in aulam perducto, non defuere, qui vociferarentur, extemplo spreti imperii pœnas ab eo expetendas: nimia patientia Regiam auctoritatem vilescere, ac infimo cuique ludibrio esse: specie illa lenitatis improborum audaciam crescere, & peccantium impunitate sceleribus novis aditum patefieri. Nihil his commotus, Rex in sententia sua perstitit, ut magis, incommodorum compensatione, accusatoribus satis fieri, quam animos vindictæ avidos sanguine expleri vellet. Itaque procuratorem Comitis, custodia eductum, in jus venire jubet: si quid ad objecta crimina respondere posset, licere, præfatus, ut id libere ac citra timorem faceret, hortatur. Multa judicia parum prospere experto, cum Rex judicatum

modo ſolvere juſſiſſet, procurator, in Comitis adventum, quem intra paucos menſes expectabat, ſe rem integram ſervaturum, reſpondit: idque feciſſe credebatur auctoribus Ormundo & Moravio, Comitis fratribus. Re, ut erat, ad Regem delata, mittitur Gulielmus Sinclarus, Orcadum Comes, per id tempus Cancellarius, primum in Gallovidiam, deinde in Duglaſſiam. Is coactores creavit, qui reditus prædiorum Duglaſii colligerent, remque judicatam cum fide exſolverent. Sed cum, ad negotium conficiendum, non ſatis virium Sinclaro eſſet, aliis eludentibus, aliis non ſine contumelia eum excipientibus, re infecta domum redit. Rex, hoc ſuæ auctoritatis contemptu irritatus, jubet, univerſos Duglaſſiæ factionis fautores in jus venire: detrectantes imperium, publicos hoſtes denunciat. Conſcripto adverſos eos exercitu, in Gallovidiam ducit. Primo adventu, ducibus in arces compulſis, pars exigua Regiarum copiarum, dum reliquos per aſpera loca vitabundos perſequitur, non ſine ignominia retro ad Regem venit. Rex indignatus, tantum vagos prædones auſos, ut contemptum ſui demeret, receptacula eorum aggreſſus, Mabanum arcem non magno labore capit: Duglaſſiam vero, magna cum fatigatione militum in poteſtatem redactam, ſolo æquavit: agrorum cultores, qui ſe ſuaſque fortunas ſibi commiſerant, ſuis quæſtoribus agrorum fructus pendere juſſit, donec è Duglaſſii bonis judicatum ſolveretur. His fere geſtis, exercitum ſolvit, magnam lenitatis & modeſtiæ famam, etiam apud hoſtes conſecutus. Hæc, uti geſta ſunt, Romam relata, vehementer Comitis animum commoverunt: jamque etiam vilior ſuis, à magna comitum parte deſertus, cum paucis iter ingreditur. Cum per Angliam, in loca Scotiæ vicina veniſſet, Jacobum fratrem præmiſit, qui Regis erga ſe animum exploraret: quem ubi placabilem comperit, domum regreſſus, humaniter receptus, tantum admonetur, ut latrones ſegregatos à ſe compeſceret, præſertim Annandianos, qui, per ejus abſentiam, multa crudeliter & avare perpetraſſent. Id cum jurejurando Duglaſſius ita futurum recepiſſet, non modo in priſtinum gratiæ locum eſt reſtitutus: ſed Prorex etiam, omnibus ejus imperio parere juſſis, per totam Scotiam declaratus. Sed vaſtus animus, ſublimia ſemper & immoderata cupiens, hoc honore, qui maximus ei ſub Rege poterat contingere, non contentus, ſuſpicionum novas cauſas, temeritate ſua, Principi ſubjecit: clam enim in Angliam profectus, ejus gentis Regem convenit: ipſe, res repetitas, ac non redditas, cauſam

itineris

itineris videri volebat: Ea, quo levior & minus verisimilis erat, eo acriores in animo Regis, jam pridem infenso, suspicionum aculeos infixit: cumque iram non dissimularet, ut qui, altius aliquid sub eo colloquio latere, interpretaretur, Duglassius iterum supplex ad expertam sæpe Regis clementiam confugit. Ibi, Regina, multisque primorum deprecantibus, cum sanctè jurasset, se nihil in posterum commissurum, quod merito Regem offenderet, noxa liberatus est, magistratu tantum adempto. Admoti iterum, ad rerum gubernaculum, Orcadum Comes, & Gulielmus Crichtonius, qui perpetuo in fide permanserant. Ob hanc tantam (ut ipse videri volebat) contumeliam, Duglassius omnibus aulicis erat iratus: sed præcipue Gulielmo Crichtonio, cujus potissimum prudentia suos conatus omnes impediri putabat: hunc igitur, si posset, insidiis: sin id minus procederet, quovis modo è medio tollere statuit. Id quo minore hominum indignatione faceret, subornatur quidam, è Duglassii amicis, qui diceret, se Crichtonium audisse asseverantem, nunquam rem Scoticam fore quietam, incolumi Duglassiorum familia: in eo Regis Regnique salutem & Ordinum concordiam, & pacem publicam esse positam, si homo, natura turbulentus, multis validisque propinquitatibus subnixus, quando, nullis beneficiis placari, nullis honoribus satiari, posset, tolleretur: ejusque morte, tranquillitas publica stabiliretur. Hæc fabula passim divulgata, & quia verisimilia dicebantur, plerisque credita, magnam Crichtonio conflavit invidiam. Duglassius, comperto per exploratores, eum Edimburgo discessurum, insidias in via de multa nocte, quam potest occultissime, locat: ad eas cum ventum esset, qui occultæ subsederant, magno cum clamore exorti sunt: qui deprehensi erant, improviso primum attonitis malo, dexteræ mentesque obtorpuerant. Gulielmus, vir magni animi & consilii, ubi se à trepidatione collegit, uno ex iis, qui primi se obtulerant, cæso, altero vulnerato, per medios hostes cum suo globo, vulneribus aliquot acceptis, erupit. In arce Crichtono, quo perfugerat, cum dies aliquot, curandis plagis, dedisset, magna clientium & amicorum manu, quanto potuit cum silentio, collecta, Edimburgum proficiscitur: adeoque celeritate famam sui adventus prævenit, ut inimicum nec opinantem pene oppresserit. Duglassius, insperato ereptus periculo, incertum ira, an pudore magis anxius, cum adversæ factionis opes, non invito populo, crescere videret, ut suas etiam ipse partes accessione virium firmaret,

Crafordiæ & Rossiæ Comites, secundum nomen Duglassium, maxime tum fama & opibus florentes, fœdere sibi conjungit, jurejurando inter ipsos dato: quod eorum quilibet ceterorum fœderatorum clientibus & amicis, adversus omnes, auxilio foret: qua conspiratione confisi, non modo diversarum partium vires, sed Regias etiam, præ suis, contemnebant. Hæc cum per se Rex indignanter ferret, accesserunt & recentes iræ causæ, quæ imminens exitium Duglassio maturaret. Joannes Herelius, Eques nobilis Gallovidianus, quod à Duglassiorum sceleribus abhorreret, seque domi fere contineret, immissis Annandianis, prædonum injuriis vexatus, cum apud Duglassium sæpe frustra questus fuisset, nullumque aliud suppeteret remedium, vim vi ulcisci decrevit. Igitur collecta manu amicorum, Annandiam ingressus, à latronibus cum suis omnibus captus, ad Duglassium deducitur: ac Rege multum per literas deprecante, suspendio, tanquam latro, extinguitur. Ea res cum atrox, ut erat, omnibus videretur, passim ferebantur sermones, Duglassium non obscure, pessimis artibus, Regnum affectare: nihil enim jam aliud superesse, quo tam vasta cupiditas expleri posset: quam opinionem, intra paucos dies, alterum æque fœdum facinus auxit. Erat in Gallovidia Maclelana familia genere & opibus facile primaria. Ejus familiæ princeps tutor, cum è Duglassianis quendam, assiduis injuriis sibi faciendis molestum, occidisset, una cum fratre captus, à Duglassio in carcerem erat conjectus. Rex, per captivi amicos certior factus, ac vehementer rogatus, ne hominem nobilem, & alioqui virum bonum, fineret, non ad judicium, sed ad certum exitium, ad eundem judicem, & capitalem inimicum, in jus trahi, cui non tam præsens crimen foret nociturum, quam quod meliorem partium semper fuisset. Illuc igitur Rex Patricium Grajum, Maclelani avunculum, Equitem nobilem, ac Duglassii etiam propinquum, mittit, qui juberet, ut, captivo in aulam misso, ibi jure cum eo experiretur. Comes Grajum humaniter accipit: captivum cum curasset interea supplicio afficiendum tanquam à facinoris, quod, se invito, à suis perpetratum erat, consilio alienus, Grajum rogat, ut se Regi excuset. Ille vero, se aperte ludibrio habitum cernens, adeo exarsit, ut Comiti propinquitatem, amicitiam, & si quo præterea necessitudinis vinculo teneretur, ex eo die renunciaret: professusque sit, se quibuscunque rebus posset, inimicum perpetuo futurum. Nuncio in aulam perlato, adeo indignum omnibus facinus est

nus est visum, ut jam palam fremerent. Duglassium, privati modum supergressum, quod diu meditabatur, se palam pro Rege gerere: eo haud dubie pertinere tot Comitum Crafordiæ, Rossiæ, Moraviæ, Ormundiæ cum eo conspirationem: illuc spectare occulta cum Anglo colloquia, cædes bonorum diripiendæ plebis permissam licentiam: jam innocentiam pro ignavia contemni, fidem adversus Regem, pro perfidia puniri: nimia Regis indulgentia, publicos hostes insolescere: enim vero capesseret ipse aliquando imperium, ac pro magistratu agat: ita demum appariturum, qui hostes, qui amici essent: aut, si id minus aperte, propter quorundam potentiam, auderet, perfidiam suis opprimeret artibus: sin ne id quidem auderet, qui aliud superesse, nisi, ut, qui ad eum diem in fide perstitissent, aliquando tandem sibi consulerent. His sermonibus quanquam & vita Duglassianorum, & (prona in suspicionem) Regum credulitas fidem facerent, Rex, sive ingenita quadam lenitate, sive jam facinore destinato, Duglassium ad se accersit. Is, tot facinorum sibi conscius, memor toties veniam impetratam, etiam non ignarus, quam novum cum Crafordio fœdus esset invidiosum, etsi in Regis clementia magnam spem haberet, tamen proclivior in timorem: renuit in aulam venire, in qua tot, tamque potentes haberet inimicos: quosdam etiam nuper suo capiti insidiatos. Hunc timorem ut discuterent multi homines nobiles, qui cum Rege aderant, mittunt ad eum diploma, omnium chirographis & sigillis appositis, sacramento interposito polliciti, se, etiamsi Rex quicquam adversus Comitis salutem moliri velit, incolumem tamen emissuros. Duglassius, toties expertus Regis clementiam, præter fidem publicam tot nobilium virorum pollicitationibus confirmatus, Sterlinum venit, magna cum clientium turba. Liberaliter à Rege invitatus, in arcem ascendit. Cœna hilariter peracta, Rex in cubiculum secretius cum paucis eum introducit: ne his quidem adhibitis, cum quibus omnia consilia communicare consueverat. Ibi sermonem altius exorsus, de majorum ejus fide & fortitudine suaque in omnem familiam, indulgentia, privatim etiam in ipsum, facinoribus enim ab eo perpetratis vel ætatis infirmitate, vel improborum consilio, veniam se facile dedisse: semper sperasse, vel sua in eum humanitate, & clementia, vel ætatis maturitate, in melius profecturum: ac ne nunc quidem aliter sperare: neque quamdiu eum impie patratorum pœniteret, aditum ad humanitatem fore interclusum. Hoc quidem po-

ſtremum inquit, cum Crafordio, & Roſſienſi fœdus, neque tibi honeſtum, & mihi ignominioſum, etſi permoleſtè fero, tamen, ejus dirimendi, tibi adhuc facio poteſtatem: id, quanquam meo jure poſſum imperare, tamen ſuadere malo: ut, quando omnium oculi in te ſunt intenti, criminum ſuſpiciones abs te, eo diligentius, ſemoveas. Duglaſſius ad cetera ſatis demiſſe reſpondit: cum ad fœderis mentionem eſt ventum, paulo perplexius agebat: neque liquide expediebat, quid eſſet acturus, ſe enim cum ſociis collocuturum: nec ſatis videre, cur, in præſentia, Rex id tantopere urgeat, cum in eo fœdere nihil contineatur, quod ejus animum debeat offendere. Rex, ſive deliberato jam facinore, ſive reſponſi (ut videri volebant aulici) contumacia offenſus, Si tu, inquit, non vis, ego dirimam. Et cum dicto pugionem ei in pectus defixit. Ad ſtrepitum, qui ad oſtium ſtabant, ingreſſi multis cum vulneribus conficiunt. Sunt, qui, proxime poſt Regem, à Patricio Grajo, cujus ante meminimus, ſecuri in caput adacta, eum exanimatum, ferant: deinde reliquos, qui aderant, ut ſtudium in Regem oſtenderent, ſuam quenque plagam inflixiſſe. Hæc cædes
CIƆ. incidit, in menſem Februarium, anno M.CCCC.LII. jux-
CCCC.LII. ta ſupputationem Romanam. Erant tum Sterlini quatuor fratres ejus, magnuſque eos ſectantis Nobilitatis numerus. Hi, re comperta (ut in repentino motu fieri ſolet) magna cum trepidatione ad arma concurrentes, omnia clamoribus miſcuerunt: deinde, ſedato per Primores tumultu, juſſi in hoſpitia ſe quiſque ſua recepere. Poſtridie, convocato concilio, primum omnium, Jacobum, fratris defuncti loco, Comitem appellant: is, in Regis aulicorumque perfidiam invectus, hortatur, ut, qui aderant, arcem obſidione cingant, copiaſque undequaque convocent: extrahant ab illis latibulis homines, ad ſolam perfidiam fortes, dum adhuc, ſcelerum conſcientia perturbati, trepidant. Qui aderant, Jacobi pietatem, & animi magnitudinem laudare: verum ab obſidionis conſilio abhorrere, ut quibus nihil, ad rem tantam ſuſcipiendam, parati eſſet: domos interea diſcedunt, ac re cum præcipuis amicorum communicata, ad VI. Cal. April. reverſi, aſſula ad caudam equi alligata, diploma Regium ac procerum, de fide publica ad eum affigunt, ac nulla verborum contumelia, adverſus Regem ejuſque concilium, abſtinentes, per vicos trahunt. Ubi in forum ventum eſt, quingentis ſimul buccinis perſonantes, Regem, quique cum eo erant, præconis voce, fœdifragos, perjuros, o-
mnium-

omniumque bonorum hostes denunciant: oppidum, immerenti etiam loco irati, diripiunt, eoque egressi, per Jacobum Hamiltonium retro missum, incendunt. Deinde, eodem furore proximis diebus perciti, ad agros omnium, qui in fide Regis permanserant, diripiendos discurrunt: Dalkethi arcem obsident, jurejurando se obstringentes, nisi ea capta, non discessuros: Joanni enim ejus loci domino maxime erant infensi, quod ille, cum Comite Angusiæ, à reliqua Duglassiórum gente consilia separassent. Tenuit expectatione diutius obsidio, Patricio Cocburno, præsidii præfecto, ad omnes hostium conatus strenue occurrente: itaque, multis vulneribus acceptis, labore & vigiliis confecti obsidionem solverunt. Rex interea, collecto exercitu, ut suis laborantibus ferret opem, cum se Duglassianorum copiis videret imparem, decrevit, opperiri Alexandrum Gordonium, qui cum magnis auxiliis, à septentrionibus ultimis usque collectis, adventare dicebatur: verum per Angusiam ducenti, Comes Crafordiæ, ad Brechinum cum valida manu se objecit. Commisso acri prælio cum Regiorum acies media jam loco moveri cœpta, vix Angusianorum sustineret impressionem, Joannes Colessius, qui sinistræ præerat alæ, Crafordio, cui erat infensus, deserto, mediam aciem nudavit: quo terrore perculsi, qui pene victores erant, terga verterunt. Gordonius, præter spem, victoria, multo tamen cum suorum sanguine, potitus est, duobus fratribus, cum magno gentilium & clientium numero, cæsis. Cecidere ex Angusianis non pauci viri illustres: in iis Joannes Lindesius, Comitis frater: ipse, ira ab hostibus in desertores versa, arces eorum diruit, agros ferro flammaque vastavit. Hæc ut liberius faceret, Gordonii repentino ad suos reditu effectum est, audito, Moraviæ Cómitem in suos agros Bogianos omni crudelitatis genere sæviisse: itaque, cum victore exercitu reversus, non modo cladem acceptam hosti reddidit, sed eum Moraviæ finibus expulit. Hæc præcipiti vere acta. Interea Rex, ex Jacobi Kennedi maxime consilio, conventu Edimburgum indicto, Duglassiæ Comitem, quique ejus sectam sequebantur proceres, per fœcialem adesse jussit. Is tantum abfuit, ut paruerit, ut proxima nocte libellum templi valvis affigendum curaret, se salutem suam nec Regi commissurum, nec ei omnino in posterum pariturum, qui patrueles suos Edimburgum, fratrem Sterlinum ad se, fide publica, illectos tam perfide, indicta causa, trucidarit. Comitis proxime occisi quatuor fratres, Jacobus, Arcibaldus, Georgius,

 & Joan-

& Joannes, ac Beatrix, nuper Comitis uxor, item Alexander, Comes Crafordiæ, in hoc conventu hostes publici denunciati, multi etiam in supremum Ordinem illecti: plerisque, ex rebellium bonis, præmia decreta: exercitus, ad hostes persequendos, contractus: agri vestati: pecora abacta: frumenta in horreis igne corrupta. Hieme deinde, cum sub dio haberi miles non posset, dimissus: expeditio in ver indicta. Jacobus Duglassius interea, ne familiæ opes, quæ, ex locuplete matrimonio in immensum excreverant, ad alienos transirent, Beatricem, antea fratri nuptam, uxorem accepit: cum Pontifice Romano agit, ut id matrimonium confirmaret. Id inceptum, Rege per literas impediente frustra ei fuit. Hoc anno, duobusque sequentibus, agrorum direptionibus, arciumque eversionibus inter factiones certatum est: nunquam ad summæ rei aleam est ventum: magna ejus cladis pars in Annandiam, Forestiamque, & vicinos Duglassianorum agros incubuit: vastitatem agrorum fames, famem pestis consecuta est. Interea prudentiores amicorum cum sæpenumero cum Duglassio egissent, ut se, suaque omnia Regiæ clementiæ quam antea frequenter majores ejus experti fuerant, permitteret: cum præsertim Regem haberet, natura facilem, & per amicos exorabilem: nec sua pertinacia familiam clarissimam extingueret: totque virorum illustrium, qui sectam ejus sequebantur, salutem proderet, aut eo necessitatis eos adduceret, ut, calamitatibus fracti, sibi consulere cogerentur, facilem ei fore pacificationem, rebus florentibus: deserto ab amicis, nullam spem veniæ superesse: Juvenis, ætate & ingenio ferox, respondit, nunquam eorum potestati se permissurum, qui nec pudoris, nec divini aut humani juris vinculis ullis continerentur: qui suos patrueles fratremque blande pollicendo, ad se adductos, tam perfidiose & crudeliter trucidarint: omnia potius extrema passurum, quam ut eorum se fidei crederet. Hæc pro ingenio quisque probabat, aut reprehendebat: ferociores, aut quibus mala publica quæstui erant, animi magnitudinem laudare: prudentiores suadere, ne ad extremum, deserentibus amicis, occasionem pacificandi sero quereretur omissam: qui fere exitus stultis consiliis esse solet. At Crafordiæ Comes, longinqui belli pertæsus, & causæ, quam sustinebat, iniquitatem communesque rerum commutationes secum reputans, gnarusque, veniam præoccupanti Principis gratiam fore facilem, perseveranti in armis, difficilem, simul ab amicorum parte desertus, reliquorum fide

suspecta,

ſuſpecta, Regem, per Anguſiam iter facientem, habitu maxime ad miſericordiam compoſito, capite pedibuſque nudatis, ſupplex adiit: ingenueque temporum ſuperiorum offenſas confeſſus, ſe, ſuaque in fidem Regis tradidit, commemorata prius in Reges majorum ſuorum obſervantia, & officiis: ſcire ſua culpa ſe omnia extrema meritum, quicquid vitæ fortunarumque ſit, in poſterum, habiturus, id ſe Regiæ debiturum clementiæ. Hæc, pleraque hujus generis, non ſine lacrymis, locutus commoverat vehementer omnes, qui aderant: in primis quoſdam, è Nobilitate Anguſiana: qui etſi ſuperioribus temporibus, Regem ſecuti fuerant, tamen, familiam tam vetuſtam & claram, cupiebant ab interitu vindicatam. Functus eſt ibi Jacobus Kennedus & boni Epiſcopi, & civis officio: qui, plurimis & graviſſimis Comitis offenſis remiſſis, ſalutem ejus Regi accurate commendavit: id enim, quod erat, rebatur, Regis viribus tanta acceſſione auctis, hoſtem in poſterum in dies debiliorem futurum, multis tam clari hominis exemplum ſecuturis. Rex etiam, eum arbitratus, fracta priſtina ferocia, ex animo præteritorum pœnituiſſe, non difficilem ſe præbuit: veniaqua data, & bonis honoreque priſtino reſtituto, monuit, ut in officio permaneret. Crafordius quoque, lenitate Regis, & facilitate provocatus, omni genere officiorum eum poſtea demereri ſtuduit: & in ultimas Regni oras proficiſcentem, cum ſuis copiis eſt comitatus: rebuſque ibi, pro tempore, compoſitis, reverſum domi ſuæ liberaliter accepit: eunti, ad reliquias belli civilis conficiendas, quantas conficere poſſet, copias pollicetur: adeoque omnem vitæ rationem commutavit, ut, priſtina ferocia depoſita, manſuete & comiter cum Nobilitate vicina vixerit: eoque, interitus ejus, brevi conſecutus, majorem Regi populoque univerſo dolorem attulerit. Carpente paulatim Rege vires Duglaſſianorum, reliqua ſpes erat in Anglo, ſi quid inde auxilii impetrari poſſet. Miſſus Hamiltonius Londinum, reſponſum ab Anglo retulit, ſe, nulla alia conditione, bellum adverſus Scotos ſuſcepturum, niſi Duglaſſius ſe, ſuaque omnia ei dederet, civemque ſe Anglum profiteretur. Hac ſpe inciſa, cum ab altera parte Rex edictis, proſcriptionibus, & armis urgeret, atque omnibus, quæ bellum fert, malis rebelles vexaret, Hamiltonius Comitem hortatur, ne Regem ſinat, ſingula carpendo, univerſa labefactare, ac demum evertere: quin potius in aciem prodeat: rem fortunæ committat: aut honeſte vincendum, aut ibi fortiter cadendum: id de-

mum nomine Duglassiano dignum: in eoque unicum ærumnarum finem esse positum. His vocibus excitatus, cum per amicos & clientes, quantum potuit, exercitum coëgisset, ad solvendam Abrecorni obsidionem, ducit: Rex enim, multis arcibus Duglassianorum dejectis, Abrecornum, longe munitissimum præsidium, medio fere inter Sterlinum & Edimburgum itinere situm, obsessum tenebat. Duglassius cum eò venisset, ut & hostes conspicere, & ab eis conspici posset, amicique hortarentur, ut vel egregia victoria perpetuam laudem pararet, vel honesta morte, se à contumeliis & miseriis vindicaret, ceteris omnibus, ad decernendum paratis, sua cunctatione omnium animos fregit: exercitu enim in castra reducto, bellum ducere decrevit. Id ejus factum cum homines militares damnassent, Hamiltonius, pertæsus ejus ignaviam, desperatoque partium successu, ea nocte ad Regem transivit. Rex veniam quidem dedit: sed homini, alioqui astuto, non satis fidens, eum Rosselinum, quæ arx Comitum Orcadum erat, relegavit: ac postea, deprecantibus amicis, custodia liberatum, in amicorum numerum recepit, incruenta ei potissimum imputata victoria, ceteri fere Duglassiani, exemplum Hamiltonii secuti, qua cuique commodum fuit, dilapsi: arx, multis vulneribus utrinque acceptis, tandem capitur, cæsoque præsidio, semidiruta, in victoriæ monumentum, relicta est. Duglassius, pene ab omnibus desertus, cum paucis familiarium in Angliam profugit: inde, non multo post, Annandiam, quæ Regiis præsidiis tenebatur, cum parva manu ingressus, prælio commisso inferior, fuga cum Joanne fratre elapsus, Arcibaldus, Moraviæ Comes cæsus: Georgius, graviter vulneratus, in manus hostium venit: curatisque vulneribus, ad Regem adductus, capite luit. Conventu Ordinum Edimburgum indicto, in Nonas Junii, anni
CIↃ. millesimi quadringentesimi quinquagesimi quinti, iterum
CCCC. LV. Jacobo, Joanni & Beatrici, Duglassiis, aqua & igni interdictum. Beatricem hanc Acta publica matrem horum faciunt: quod mihi tamen non fit verisimile, nisi forte, per adoptionem, facti sint ejus filii. Jacobus Comes, fratribus amissis, ab amicis desertus, Anglis diffidens, ut nihil inexpertum relinqueret, Donaldum, Æbudarum tyrannum, eundemque Rossiæ Comitem, ad Stephanodunum convenit, hominem, suopte ingenio sceleratum, facile ad bellum impellit. In proximos Regis agros primum sævitur, nullo sexus ætatisque discrimine: nihil ab injuria fuit immune, quod ferro flammaque violari poterat:

rat: pari crudelitate in Argatheliam & Araniam usus, domum, præda onustus, rediit: inde, Abria Moraviaque vastatis, Ennernessum divertit: arce capta, oppidum direptum incendit. Nec Anglus interea quievit: sed, temporibus insidiatus, incursiones in Marciam fecit: cæsisque hominibus aliquot illustribus, qui, furorem late grassantem compescere annixi erant, plenus prædarum, ut è regione opulenta, domum sine damno rediit. Proximo post hunc anno, Beatrix, superioris Comitis Duglassiæ uxor, & fratri ejus Jacobo, aliquot annos habita uxoris loco, ad Regem profugit: superioris temporis crimina in Jacobum rejicit: se & feminam, & auxilio destitutam, ad sceleratas nuptias vi coactam, ad primam occasionem, Jacobo absente, ab ea servitute profugisse: Regiæ fidei se, suaque omnia permittere, quicquid, de ipsa ejusque patrimonio, statuerit, ejus decreto libenter parituram. Eam Rex, in fidem receptam, Baluaniæque agris donatam, fratri suo, ex eadem matre Atholiæ Comiti, collocavit. Ejus exemplum secuta est Donaldi Insulani uxor: ea erat Jacobi Levistonii filia, ab avo Prorege, suadente etiam Rege, Donaldo collocata ut ferum hominis barbari molliret ingenium, eumque in partibus factionis Regiæ retineret. Sed tum, propinquis suis in pristinum locum gratiæ restitutis, ac marito ad Duglassianas partes adjuncto, cum vilior & contemptior apud eum quotidie fieret, adversus barbaram ejus crudelitatem, Regis opem implorabat. Ei nulla se purgandi aderat necessitas apud Regem, qui auctor ipse ejus matrimonii fuisset. Igitur liberaliter, & humane recepta, prædiis amplis donatur, quo subsidio, reliquum ætatis honorifice degeret. Eodem fere tempore, Pratricius Thorintonius, occulte quidem Duglassianæ factionis, sed Regiam aulam diu secutus, Joannem Sandelandium Caldareum, adolescentem circiter viginti annorum, & Alanum Stuartum, homines Nobiles, & conspicua in Regem fide, ad Britannodunum nactus sibi opportunos, occidit, ipse deinde, ab adversa factione brevi post comprehensus, pœnas luit. Fuit insignis hic annus, multorum illustrium virorum morte: sed maxime Gulielmi Crichtonii. Is, quanquam Equestri loco natus esset: tamen, ob summam prudentiam & fortitudinem, fidemque singularem erga Regem, ad ultimum usque vitæ diem constanter cultum, maximum bonis omnibus desiderium sui reliquit. Proximo anno, Angli, superiorum injuriarum impunitate illecti, ducibus Henrico Percio, Northumbriæ Comite, & Jacobo Duglassio exule, Marciam late vestarunt.

runt. Hanc populationem ut prohiberet Georgius Duglaſſius, Anguſiæ Comes, collecta manu popularium, in prædatores impetum fecit: ac, magno cum tumultu, partem eorum, in quam delatus erat, ad ſuas ſtationes compulit: qua indignitate Angli commoti, ceteris nondum ad ſigna revocatis, aciem promovent: nec Scoti moram prælio faciunt. Cum æquo Marte utrinque, majoribus animis, quam viribus, pugnaretur, qui ſparſi per agros erant, Angli, è clamore diſſono ac tumultu, hoſtem adeſſe ſentientes, ne prædam quam ampliſſimam coëgerant, amitterent, recta domum contenderunt. Eorum diſceſſus faciliorem, nec tamen incruentam, Scotis victoriam dedit, pari fere numero utrinque cæſo, multis Anglorum in fuga captis. Hujus victoriæ nuncius ad Regem allatus, ægrum, inter civium hoſtiumque arma, animum nonnihil erexit: dein Donaldum Inſulanum ubique partium ſuarum adverſam fortunam cernentem, compulit, ut de pace oratores mitteret. Hi, ſubmiſſa oratione, multa de Regis clementia erga Crafordium ceteroſque, qui in eadem cauſa fuiſſent, commemorantes: ſuam culpam in fatalem temporum rabiem conferentes, multa de Donaldi in poſterum obſervantia polliciti, moviſſe Regem viſi ſunt. Is, medio reſponſo, nec Donaldo ignovit, nec ſpem veniæ præcidit: multa quidem extare ejus maleficia: nullum adhuc dediſſe animi mutati indicium. Itaque ut vera credatur, quæ verbis oſtentatur, pœnitentia, & ex animo profecta, reparanda ſuperioris temporis damna, quos fortunis evertiſſet, res eis reſtituendo: aliquo denique honeſto facinore eluendam tot ſcelerum memoriam. Se quidem ſcire, nullam eſſe virtutem, quæ magis, clementia, Regem deceat. Verum providendum, ne, nimia lenitate ſoluto imperio, mali magis inſoleſcant, quam boni ad officium excitentur: Donaldo quidem & reliquis ejus conſiliiſociis ſe ſpatium daturum, quo, mutatæ voluntatis indicia edere poſſent: talem ſe quemque habiturum, qualem res, non verba oſtenderent. Interea ſecuros eſſe jubet: in cujuſque poteſtate futurum felicem, an miſeram poſt hac ætatem agat. Hac ratione, vel compoſitis, vel ſopitis inteſtinis malis, Rex omnem curam in Angliam intendit. Dum, de bello gerendo, totieſque violatis induciis, habet conſilium, ſuperveniunt legati, à Nobilitate Anglica miſſi, auxilium, adverſus Henricum Regem ſuum, petentes: Henricus enim, ſpreta Nobilitate, novos homines extulerat, quorum de conſilio, uxor ejus, virilis animi femina, cuncta adminiſtrabat, auxerat etiam

Regis

Regis apud ſuos contemptum, & familiarium ejus invidiam, res in Aquitania & Normania male geſta: tot provinciis amiſſis, antiquis Inſulæ terminis incluſi fremebant, neque Regis ignaviam, neque Reginæ ſuperbiam diutius ferendam. Capita conjurationis erant tres, Richardi, nempe Dux Eboraci, & Comites Sarisburiæ, & Varvici. Legati Angli, cum, de juſta belli cauſa, conjurationis opibus & ſui Regis ignavia, multa diſſeruiſſent: adverſus communem hoſtem, in bello timidum, in pace ſordidum, qui diſcordias domeſticas inter Scotos aluiſſet, exules eorum juviſſet, auxilium petunt. Victoria parta, arces & agros, ſuperioribus bellis captos, ſe reddituros pollicentur. Rex, de conſilii ſententia, reſpondit, jam pridem ſe, de ſtatu rerum Anglicarum, audiſſe: neque partis utriuſque jus ſibi ignotum: neque niſi ex utriuſque partis ſententia, ſe alieni Regni arbitrum futurum. Quod autem ad bellum attinet, ſibi jamdiu in animo fuiſſe, temporum ſuperiorum ulciſci injurias: regnique ſui loca, per occaſionem diſcordiarum intercepta, quum jure non poſſet, armis recuperare. Ea ſi Eboraci Dux, quique ejus ſectam ſequerentur, reſtituere polliceantur, ſe, adverſus Henricum, eis auxilio futurum. In hæc cum fuiſſet conventum, Legati domum revertuntur. Rex, copiis paratis, cum in Angliam ingreſſurus eſſet, fit ei obviam Anglus impoſtor, ab Henrico miſſus: is, ut qui diu Romæ fuiſſet, Italorumque mores & ſermonem didiſcet, cultu omni comitatuque peregrino, literiſque Pontificis confictis, ſe facile hominibus minime callidis pro Legato Romano probat: &, quo minus ſuſpecta fraus eſſet, monachus in partem fabulæ aſſumitur, cujus ſimulata ſanctitate, fides facilius accederet impoſturis. Hi, ad Regem perducti, Pontificis Romani nomine, vetant, ne ulterius progrederetur: Diras comminati, ni pareret. Pontifex enim, quo commodius commune bellum in communem Chriſtianorum hoſtem geratur, per totam Europam compoſitis diſſidiis, in id unum intendere animum: ſe quidem præmiſſos, qui hæc præmonerent: ampliorem Legationem prope diem venturam, quæ diſcordias Anglorum civiles finiret, & Scotis, de acceptis injuriis, ſatisfieri curaret: eam ſe credere Legationem in Gallia jam eſſe. Rex, ut qui fraudem nullam ſubeſſe ſuſpicaretur orationi: quique rebus adhuc domi non omnino tranquillis, honeſtam pacem etiam cuperet, Legato paruit, atque exercitum dimiſit. Vix eo dimiſſo, ab Anglis quibuſdam, de Legati ſuppoſititii fraude, admonitus, iterum copias contrahit: &, quia, cum Eboracenſi

ſe con-

se conjungere non poterat, ut Regias vires, aliqua ex parte, distineret, & suas etiam ulcisceretur injurias, Rosburgum recta ducit, oppidum primo adventu capit, ac diruit: arcem longe munitissimam dum oppugnat, legati ab Eboracensi sociisque veniunt, qui Regem suum victum, bellumque confectum in Anglia nunciant: gratias agunt Jacobo, pro ejus benevolentia & studio, in ipsorum dignitate & salute tuenda ejus beneficii se memores in tempore fore, promittunt: verum in præsentia orare, ut ab obsidione arcis recedat; omnique alio maleficio in Anglos abstineat, neu ipsos rerum earum gravet invidia apud populum, qui vix contineri potuit, quin confestim exercitum in Scotos decerneret. Ad ea, Jacobus victoriam gratulatus: rogat legatos, ecquid Eboracensis & socii, de promissis exsolvendis, mandassent: Cum, nihil sibi mandatum, respondissent, Ego, inquit, prius quam prior ad me Legatio venisset, arcem istam in agro meo ædificatam evertere decreveram: neque, post id tempus, ullo sum isti factioni beneficio obstrictus, cur intermittere rem affectam & pene confectam debeam: de minis istis sive ipsorum, sive populi ipsi viderint: Vos nunciate, me non verbis, sed armis hinc submotum iri. Ita legatis, re infecta, dimissis, dum Rex obsessos omnibus, quæ bellum fert, malis urgeret, Donaldus insulanus, cum magna popularium manu, in castra venit. Is, ut facinorum, superiore vita admissorum, faciliorem obtineret veniam, Regemque sibi penitus placaret, ei est pollicitus, si quo progredi vellet, quandiu in hostico foret, reliquum exercitum mille passus antecessurum: & asperiora quæque pericula Principem excepturum. Juxta Regem tendere jussus, cohortes aliquot, ad populandos agros, emisit. Eisdem forte diebus, Alexander Gordonius, Huntileæ Comes, novas copias adduxit. Fecit ea virium accessio, ut, quanquam arx strenue defenderetur, Rex in oppugnando pertinacior esset: & cum antea magis obsidio, quam oppugnatio esset, abundante multitudine, aliis atque aliis in stationes deinceps succedentibus, præsidiari (quorum jam multi ceciderant, plures vulneribus saucii inutiles, reliqui laboribus assiduis, & vigiliis fatigati erant) paulatim ad pericula segnius accurrerent: quibus ut major terror admoveretur, pars muri Bombardis ferreis, quorum tum magnus & usus & metus erat, quati jussa. Ibi dum Rex propius, ut arbiter & exactor laboris, instat, una è machinis, violentia ignis, interne furentis, excusso cuneo ligneo, ceteris illæsis, Regem in terram dejectum statim exanimat. Ex aulicis,

qui proxime astiterant, etsi inopinato casu perculsi erant: tamen, ne, Regis morte palam facta, vulgus dilaberetur, corpus velant. Regina, quæ eo ipso die in castra venerat, haud quaquam muliebri animo dejecta in luctus, proceres convocat: hortatur, ut animo bono sint: neu, unius hominis casu, tot viri fortes deterriti, rem pene ad exitum deductam turpiter deserant: se, in locum defuncti, Regem alium brevi adducturam: interea omni apparatu belli hostem urgendum, ne, morte Imperatoris intellecta, ferocior efficiatur, & in unius hominis morte, tot virorum fortium simul virtutem extinctam existimet. Pudebat viros, animi magnitudine à femina superari. Arcem igitur adorti sunt tanta vi oppugnare, ut neutra pars, Regem abesse, senserit. Interea Regis filius Jacobus, septem annorum puer, in castra adductus, Rex salutatur: nec multi intercessere dies, cum Angli, qui in præsidio erant, laboribus & vigiliis confecti, arcem novo Regi dediderunt, pacti, ut incolumes sua secum exportarent. Arx, ne iterum causa belli foret, solo æquatur. Hunc finem vitæ habuit Jacobus Secundus, anno, à Christo nato, M. CCCC. LX. non multis ante æquinoctium autumni diebus: ætatis anno XXIX. postquam regnare cœperat, XXIII. Semper à pueritia, bella domestica & externa cum exercuerunt: ea moderatione animi res adversas & prosperas tulerat: ea fuerat in hostes fortitudine, in deditos clementia, ut maximum sui desiderium apud omnes Ordines reliquerit: eoque est visa mors acerbior, quod, in juventæ flore, tot malis defunctus, cum summa, de virtutibus ejus, esset exspectatio, repente decessit. Auxit ejus desiderium filii rebus gerendis ætas immatura, reputantibus, quantum superioribus viginti annis, malorum pertulissent, quorum incendiis nondum plane restinctis, ex præteriti temporis recordatione, sequentis divinare posse statum, sibi videbantur. CIↃ. CCCC. LX.

LIBER DUODECIMUS.

CIIII. Rex.

IACOBO Secundo, uti retulimus, in castris extincto, ne qua, de Regni jure (ut alias acciderat) oriretur controversia, ejus filius Jacobus, è geminis minor fratri superstes, puer septem annorum, in oppido Calsone Regnum iniit. Deinde cum Proceres, de more, in verba ejus jurassent octavo ab inito Regno die, exercitu relicto, domum rediit, in arce Edimburgensi sub tutela matris futurus, interea dum conventus Ordinum haberi posset, in quo, de summa rerum statueretur. Is paulo tardius est indictus: quod, rebus in Anglia turbatis, domi satis quietis primores, nihil bello prævertendum censerent: ut & veteres ulciscerentur injurias, & hostem, semper insidiantem alienis malis, damno insigni compescerent. In hostico, nullis obviis, in agros Anglorum est sævitum: multæ arces, unde hostes repentinas facere excursiones soliti erant, dejectæ: in his, præcipua Verca, in ripa Tuedæ amnis sita, ob propinquitatem, Marcianorum agris maxime infesta. Exercitus quoad per anni tempus licuit, hostilem agrum pervagatus, præmatura hieme domum reducitur. Hoc anno, Henricus Anglus, ab Eboracensi Regulo captus, & Londinum abductus fuit. Ibi formula pacis, Henrico nihil abnuere auso, scribitur, ut ipse, dum viveret, nomen Regium & insignia teneret, administratio rerum penes Eboracensem esset, sub nomine Protectoris: Henrico mortuo, etiam Regium nomen ad Eduardum ejusque posteros transiret. Dum hæc Londini geruntur, Regina nunciatur adventare cum magnis copiis, ut Regem è custodia liberaret. Adversus eam Eboracensis, cum Henrico Rege, Richardo Varvicense relicto, circiter quinque millia secum ducens, obviam, in agrum usque Eboracensem, processit: & ne, qui toties in Gallia nunquam se mœnibus, sed semper armis, adversus magnos exercitus, defendisset, certamen adversus mulierem defugere videretur, cum longe majoribus copiis congressus, ipse, cum minore filio, ac magno procerum numero, cæsus fuit, Principum capita, super portam Eboraci affixa, spectaculo proponuntur. Regina victrix, cum, ad Regem liberandum, iter intenderet, Dux Varvici obviam ei progreditur, Regem secum ducens, velut ejus auspiciis, pacta, paulo ante de Regno inita, defensurus. Ad Fanum

num Albani, quod Verolamium fuisse creditur, hostibus occurrit. Regina iterum victrix, ducibus hostium cæsis, marito recuperato recta Londinum tendebat: verum, comperto, Pembroci Comitem ab ipsa, Eboracensis filium à patre, ad auxilia contrahenda, missos, ex itinere conflixisse, ac Eduardum, inimici sui filium, victorem, ipsa gnara odii Londinensium erga se, Northumbriam versus (quod ea pars Angliæ velut seminarium sibi virium esset) contendit. Ibi quoque cruentissima pugna (ut in qua ex utraque parte cecidisse tradantur supra triginta sex millia virorum fortium) superata, cum hostis instans spatium, recolligendis viribus nullum daret, cum marito & filio in Scotiam profugit. Victor se Regem Angliæ Eduardum Quartum edit. Henricus cum opem, rebus suis afflictis, postularet, Jacobo Kennedo Fani Andreæ Archiepiscopo, qui tum auctoritate & opinione prudentiæ ceteros Scotos anteibat, maxime annitente, acceptus est humanissime, & omni genere officiorum ita cultus, ut in spem prioris fortunæ recuperandæ erigeretur: quam spem ut mutuis, quibus poterat, officiis tueretur, Bervicum oppidum (quod ab Æduardi primi usque tempore Angli tenuerant) Scotis restituit: qui, eo munere devincti, omnibus rebus Henrici factionem sublevabant, non modo reliquias naufragii ejus colligendo, sed auxilium etiam ad cetera in tempore recuperanda pollicendo. Et ut amicitia jam inchoata firmius coalesceret, duæ Reginæ, utraque genere Gallica, tractare cœperunt, de affinitate confirmanda, Jacobi sorore Henrici filio, quem Valliæ Principem nominabant, desponsa, quanquam neuter eorum adhuc septimum annum explevisset. Has nuptias Philippus Burgundus, Reginæ Scotorum avunculus, sed Anglorum Reginæ capitalis inimicus, maximopere impedire est conatus, misso Gruthusio, homine nobili ad id Legato: ita enim acerbe Philippus cum Renato, puellæ avo materno, exercebat inimicitias, ut omnem undecunque occasionem crescenti stirpi ejus inviderer: itaque tum, in ejus gratiam, res magis dilata, quam omissa est. Sed exitum, quem metuebat Burgundus, Henrici fortuna discussit: benevolentia enim erga se Scotorum, & literis ex Anglia amicorum nonnihil confirmatus, uxorem in Gallias, ad Renatum patrem misit, ut ab amicis transmarinis, quanta posset, auxilia accerseret. Illa apud Gallos hactenus profecit, ut suæ factionis hominibus tutum ibi receptum pararet, & adversarios excluderet: præterea duo millia militum, duce Varenno, ut Monstreletus prodidit, ut nostri, &

Angli, quibus facilius accedo, quingentos, duce Petro Brisco, aut Braceo Brittone, ut aliis placet, itineris comites verius, quam adversus hostem auxilium impetrat: cum hac manu in Scotiam reversa, atque, aliquid movendum, rata, nihil dubitans, ad famam externi militis, populares suæ factionis conventuros, ad ostium Tinæ exscensionem fecit: sed ea manus exigua, ad famam adventantis hostis territa, nulla re memorabili gesta, ad naves rediit: ibi quoque, velut ubique conatibus eorum adversante fortuna, fœda tempestate jactati: major pars, secuta Reginam in Scotiam, Bervicum appulit: pauci in Lindisfarnen insulam ejecti, & ab hostibus circumventi periere. Sed virilis animi mulier nihil hoc infortunio deterrita, ad suos valida Scotorum adjuncta manu, rursus fortunam experiri decrevit. Igitur, filio Bervici relicto, ipsa cum viro Northumbriam ingressa, proximos agros ferro flammaque late devastat. Ad hanc famam novi exercitus, ex primoribus, Dux Somerseti, & Radolfus Percius, multi præterea ex Henrici veteribus amicis, qui Eduardo Regi metu temporum sese dediderant, sed longe plures ex propinquis Angliæ regionibus, latrocinio semper assueti, spe prædæ accurrerunt. Ad hunc tumultum sedandum, Eduardus magnum belli apparatum, terra marique instruit: Montacuti Regulum, cum bona Nobilitatis parte ad hostem ducere jubet: mox ipse cum reliquo exercitu sequitur. Cum in campis, non procul ab Examo, utrique castra posuissent, turba, quæ prædandi studio convenerat, dilabente, Henricus, quod in rebus desperatis honestissimum videbatur, confligere statuit: commisso prælio, victus, principibus amicorum ab hoste aut captis aut cæsis, ipse magnis itineribus Bervicum pervenit: captivorum alii statim, alii paucis post diebus, securi percussi. Eduardus, ita per duces suarum copiarum victoria parta, ipse Dunelmum venit: & ut Scotorum incursiones terrore propinqui exercitus coërceret, &, si quis domi tumultus oriretur, præsentia sua motus compesceret: ac dum ibi cum parte copiarum sedet, loca ab inimicis occupata per duces aggreditur: Annevici arcem, multo ceteris majorem & munitiorem, quam reliquis aut vi captis, aut per conditiones receptis, præsidium Gallorum tenebat, acriter oppugnat: nec minus fortiter præsidiarii, spe auxilii propinqui è Scotia, eam tuebantur. Sed cum, nuper in Anglia re male gesta, tam brevi, quam præsens flagitabat periculum, exercitus cogi non posset, qui obsidionem solveret aliis cunctantibus, nec suam sententiam explican-

plicantibus, Georgius Comes Angusiæ, rem audaciæ & periculi plenam suscepit. Collectis ex amicis & clientibus, ac proximo limite, cujus præfectus erat, circiter decem millibus equitum, ad arcem accessit: & Gallis, qui in præsidio erant, in eos impositis, quos sine sessoribus equos adduxerat, incolumes ad unum omnes in Scotiam reduxit: Anglis, sive audaciæ miraculo, stupentibus, sive subsidia Duglassio in propinquo delitescere, ratis, sive potius arbitrantibus, arcem sine certamine recipere, quam cum paucis illis, attamen delectis, rem universam fortunæ ancipiti committere. Eduardus dispositis ad omnia loca opportuna custodibus, ne qua manus rebellium ultro citroque commearet, velut universo regno pacato, Londinum abiit. Henricus interea exul, vel spe ab amicis injecta, vel exilii tædio compulsus, statuit in Angliam ad suos occultus redire. Sed, eadem fortunæ ad extremum durante violentia, agnitus, captus, & Londinum ductus, in arcem conditur. Margarita uxor, rebus diffisa præsentibus, cum filio & paucis comitibus à Scotia solvens, ad Renatum patrem in Galliam navigavit. Jam (ut ad res Scoticas revertar) conventûs, qui fuerat indictus Edimburgum, dies advenerat. Ad eum cum frequentes sese contulissent, multitudo in duas factiones secessit: pars enim procerum Reginam sequebatur; & longe plures Jacobum Kennedum, & Georgium Duglassium, Angusiæ Comitem, alterius factionis principes. Regina diversabatur in arce, Episcopus & Comes, in Cœnobio Sanctæ Crucis, in suburbio extremo, ad Orientem verso. Causa dissensionis erat, quod Regina tutelam Regis se penes esse æquum existimabat: contra pars altera, ex universis ad eam curam eligendum maxime idoneum: alteris maternum nomen & propinquitatem; alteris vetustam legem, perpetua consuetudine confirmatam, jactantibus. Post tertium conventûs diem, Regina cum suis ex arce descendit: atque à sua factione se Tutricem Regis, & Regni Procuratricem decerni curat: atque in arcem redit. Id cum rescisset Kennedus, cum sua factione in forum advolat, & multitudini, quæ frequens accurrerat, declarat longa oratione, se, suosque nihil aliud, quam publicum emolumentum, & veterem institutorum observationem spectare: contra adversarios privatis cujusque commodis duci. Id se perspicue ostensurum, si quando liber disceptandi locus sibi detur. Hæc ubi locutus est, in diversorium cum suis se recipere cœpit, ac non longe à foro aberat, cum alteram factionem audit armatam descen-

 dere.

dere. Id vero intolerandum ratus, Duglasius, ut, minis paucorum fortiores cederent, ac; fugæ instar, esset receptus, vix à Kennedo retineri poterat, quin portam urbis proximam invaderet, atque inermis cum armatis congrederetur: ac nisi tres Episcopi, Glascuensis, Gallovidianus, & Dumblanensis, tumultu exciti, intervenissent, vix indignatio sisti poterat, quin ad manus ventum foret. Episcopis interpretibus, res ita tum composita est, ut in mensem essent induciæ. Ducibus utcunque sedatis, multitudo tamen, nullo imperio cohiberi poterat, quo minus iram, & indignationem verborum asperitate expromeret: Reginæ postulationem Regno esse turpem, nec ipsi satis decoram: eone recidisse veterum Scotorum virtutem, ut in tot virorum millibus nemo inveniatur dignior, quam femina, qui rem Scoticam administraret? qui ei genti imperet? qui majorem vitæ partem in armis transigat? quam spem tandem fore, qui, Regibus parum strenuis, non usque quaque tractabiles essent, eos feminæ peregrinæ obtemperaturos? in hunc ne finem tot labores exantlatos, tantum sanguinis, per tot annos, terra marique fusum, ut homines, in armis nati & educati, se in muliebrem servitutem sponte dedant? quid futurum, si Angli, quod sæpe alias fecerunt, ultum accepta detrimenta cum magnis exercitibus veniant? quem signum pugnæ propositurum? quem in aciem ducturum? quem leges belli pacisque daturum, & accepturum? Hæc, inter se, in omnibus stationibus, passim vulgus hominum libere jactabat. Verum, mense exacto, paulum pacatioribus animis, cum finitis induciis iterum esset conventum, Regina, pro sua causa, hæc fere afferebat: Cum superioris anni Administrationem non ipsa vi usurpasset, aut in eum locum, repugnante Nobilitate, irrupisset, sed, omnium concordi assensu, jure suo fuerit usa, se moleste ferre, nullo prætento crimine, de gradu dejici: ceterum si, quod solet in tutelis, propinquitas spectetur, neminem matre propinquiorem: si Regis incolumitas, neminem fideliorem: e Regis enim morte aliis aliam spem esse: nihil ad se præter luctum & orbitatem, redundaturum: sin utilitatis publicæ ratio ducatur, se peregrinam esse, nullis amicitiis inimicitiisve illigatam: quod in iis, qui rempublicam capesserent, in primis esset spectandum: quod non modo procul à vitiis eorum vita debeat esse, sed etiam quam paucissimas earum libidinum causas habere, quæ animum in judicando transversum agere soleant: aliis parentum, propinquorum, affinium esse opes: quorum præsidio freti, vel

delicti

delicti excusationem, vel faciliorem veniam sperare possint: interdum etiam cogi, ut ad eorum libidinem suas actiones accommodarent. Sibi vero in sola innocentia spem defensionis fore: unum enim esse filium, quem spectaret: cujus omnia emolumenta cum suis utilitatibus essent conjuncta. Haec nisi respiceret, se privatam, cùm omnium gratia, libentius & felicius etiam victuram, quam in corrigendis delictis, omnium malorum subituram inimicitias, & in bonorum offensiones interdum incursuram. Neque novum videri debere, si Femina alieni Regni procurationem petat: cum non modo in Britannia, sed in maximis etiam, & potentissimis continentis regionibus, feminae regnarint: & ita regnarint: ut administrationis earum cives non poenituerit. Haec cum dixisset, multorum secutus est assensus, partim eorum, qui futurae gratiae locum apud eam praemuniebant, partim, qui alienae invidiae fructum ad se perventurum sperabant. Neque deerant, qui prava libidine, si electio ex omnibus fieret, ne velut parum idonei praeterirentur, malebant, Reginam omnibus, quam alios ejusdem secum aut superioris Ordinis, praeferri. Nobilitatis vero pars incorruptior cum, & vultu & verbis orationem Reginae aspernarentur, omnem coetum vehementer movit Jacobi Kennedi Archiepiscopi Fani Andreae auctoritas, & oratio, quem in hunc modum locutum accepimus. MAXIME vellem, proceres clarissimi, ut, qui de omnium salute verba facere instituunt, sine singulorum offensione libere ex animi sententia loqui & possent & vellent. Nunc vero cum, quae ad publicam universorum dicuntur utilitatem, ad privatam rapiantur contumeliam, difficile est, ita modum inter diversa studia, & pugnantes sententias tenere, ut non in alterius partis offensionem incurras. Quod ad me attinet, ita moderabor orationi meae, ut nemo de me queri possit, nisi suum prius flagitium fateatur: libertate vero à majoribus accepta ita modeste utar, ut nec cupidè quemquam laedere voluisse, nec per timorem, aut ambitionem, quae ad praesentem faciunt consultationem, praeteriisse videar. Duas omnino sententias esse video, quae concordiam nostram remorentur. Altera censet in re, quae ad omnium utilitatem pertinet, ex omnibus electionem fieri debere: & quemadmodum omnes ad ferenda suffragia de re, quae totius regni salutem complectitur, coimus, ita neminem à spe honoris aequum esse excludi, qui virtute & honestis artibus eo contendat. Altera Reginae clarissimae Principi, & lectissimae feminae, injuriam fieri putat, nisi, in

ſi, in filii ſalute tuenda, & Regno adminiſtrando, ceteris omnibus præferatur. Harum ſententiarum cur priorem magis probem, dicam poſterius. Aliorum tamen conſilium hactenus probo, quod parum è dignitate Reginæ putant, ut quiſquam alius cum ea in contentionem de honore veniat, ne auctoritas ejus, quæ ut eſt, ita omnibus eximia haberi debet, cum inferioribus collata, imminui videatur. Quod ſi de honore unius, & non de omnium ſalute hic eſſet diſceptatio, ego quoque facile, ac lubens ad eorum ſententiam accederem: verum cum de eo ſtatuendum ſit hodie, quod omnium privatorum vitam & fortunas, quod totius Regni incolumitatem complectitur, huic uni cogitationi omnes ſingulorum rationes concedere oportet. Quare eos etiam atque etiam moneo, ut ita reginæ ſtudeant dignitati, ne legum, ne veterum inſtitutorum, ne ſalutis omnium interea obliviſcantur: nam ſi oſtendere poterunt, & legibus licere, & publice expedire, ut Regis tutela, & rerum adminiſtratio penes Reginam ſit, me quoque ſuæ ſententiæ aſtipulatorem habebunt: ſin vero eorum oratio ſit publice pernicioſa, & ad legum omnium interitum, & Reginæ contumeliam ſpectet, hanc mihi veniam, primum à Regina, deinde ab omnibus bonis, datum iri ſpero, ut ſalva & ſacroſancta (quoad per leges, & inſtituta majorum licet) Reginæ auctoritate, non cælem quid ſentiam: aut potius ut id libere dicam, quod ſine ſummo ſcelere tacere non poſſum. Atque ut à legibus incipiam: Lex eſt à Kennetho Rege, non minus prudentia & conſilio, quam belli gloria claro, ante quingentos amplius annos lata, & ab omnibus Regni Ordinibus accepta, & uſu tot annorum, ad hunc uſque diem probata, ut Rege pupillo coëant Ordines, virumque prudentia & opibus primarium eligant, qui Regis tutelam gerat, eoque nondum Regni potente res adminiſtret. Hæc lex etſi ad Kennethum, velut auctorem, referatur, mihi tamen non tam primus eam tuliſſe videtur, quam vetuſtam Scotorum conſuetudinem nova ſanctione confirmaſſe: majores enim noſtri adeo erant à cura publica mulieribus mandanda alieni, ut, ſi omnia rerum vocabula excutias, ne muliebris quidem imperii nomen apud eos invenias: quorſum enim ei rei nomen impoſuiſſent, cujus ipſi nullum penitus uſum habuiſſent, nec in poſterum ullum fore ſperabant? Quas enim Reginas alii ſuo quiſque ſermone, nos Regum uxores appellamus: nec altioris faſtigii nomen ullum in eis agnoſcimus: voluerunt enim, opinor, viri prudentes, ut illæ, quoties mentionem ſui fieri audirent,

rent,

rent, ex adjuncto viri nomine, se viris obnoxias esse, meminissent. Itaque, ad hunc usque diem, nullum muliebre imperium, nulla publica procuratio fuit. In minoribus quoque magistratibus & mandandis, & exercendis, eundem plane morem constantissime observarunt. Nam multi honores, atque, in his, jurisdictiones, propter ingentia erga patriam merita, etsi ad plerasque jure hæreditario pervenerint, ac sæpe feminis dotales cesserint, nunquam tamen, ad memoriam usque nostram, proditum est, feminam aut in publico consilio præsedisse, aut jus dixisse, aut eorum, quæ propria virorum creduntur, ullum munus usurpasse. Quod institutum cum majores nostri, nullis obstricti legibus, tam constanter observarint, naturæ tantum instinctu impulsi, si nos eorum posteri, adversus legem omnium suffragiis acceptam, & tam longo usu probatam, in manifestum periculum statum publicum præcipitemus, quis, non à temeritatis dico, sed insaniæ nos infamia vindicabit? præsertim cum exemplis propinquis admoneamur: Saxones enim, ob unius Ethelburgæ scelus, lege caverunt, ne ulla deinceps Regis uxor Regina vocaretur: aut in sede honoris, in publico, Regi assideret. Quæso igitur, diligenter expendite, quantum ab eorum prudentia degenerent, qui, adversus legem tam vetustam, tam feminis utilem, quam viris honorificam, clavum Reipublicæ eis committant, quibus majores nostri nunquam nomen Regium indulserunt: vicini etiam honoris illius vocabulum ademerunt. Aliæ nationes aliter censuerunt: quo successu, dicam postea, modo prius eis respondeam, qui hanc legem non audent publice calumniari, in mulierum autem conventiculis, tanquam iniquam arguunt. Verum quisquis est, qui eam reprehendit, non ille sanctionem aliquam, hominum modo suffragiis comprobatam, sed naturam ipsam, hoc est, legem illam primariam, à Deo in animos nostros incisam, velle reprehendere videtur: Naturam inquam, quam noster legislator, in hac roganda, ducem & consiliorum suorum rectricem habuit. Natura enim, ab initio, non modo viros à feminis, animi corporisque viribus, discrevit, sed sua cuique sexui munia, suas virtutes, genere quidem easdem, gradu vero longe diversas attribuit: nam, qui minus indecorum est feminis, jus dicere, delectum habere, exercitum ducere, signum pugnæ proponere, quam viro lanam, colum, telam, ceteraque muliebris infirmitatis tractare ministeria: quæ in viris liberalitas, fortitudo, severitas, in muliere profusio, vesania, crudelitas habetur: contra, quod in femina elegans, co-

 me,

me, venustum, in viris fractum, elumbe, putidum judicatur. Hæc, naturæ sponte distincta, qui permiscere & confundere conantur, nonne vobis videntur omnem Regni statum, legibus & institutis optime formatum, non perturbare, sed omnino evertere, cum muliebre imperium nobis probare contendunt, cujus ne nomen quidem ullum nostri majores habebant? Hujus enim (ut dixi) legislator, non tam, in ea condenda novum jus attulisse videtur, quam perpetuam majorum consuetudinem literis, ad posteritatis memoriam consignasse: & quod in Rege creando, natura duce, semper fuerat usurpatum, id in Regio quoque tutore creando, publica auctoritate observandum, consecrasse. Hanc qui labefactare conantur, quid aliud moliuntur, quam ut omnes leges, ritus, consuetudines majorum, una lege violanda semel evertant? Neque ego (ne quis id calumnietur) leges omnes, velut in æternum latas, arbitror immutabiles: alia aliarum est ratio, alia vis, alia conditio: quæ enim, ad temporum vicissitudines accommodantur, eæ fortunæ inconstantiæ sunt obnoxiæ: tam diu durare solent, quam diu manet, quæ eas imposuit necessitas: & quæ per vim tyrannorum obtruduntur, cum suis auctoribus fere una tolluntur. At naturæ vim illam, quæ viva quodam modo lex est, & à Deo condita, in animosque hominum incisa, & penitus impressa, nullius multitudinis consensus, nulla hominum decreta abolere possunt. Non enim (ut egregium poëtam dixisse ferunt) heri, aut hodie nata est, sed cum ipsa rerum natura una viget, consenescit, & interit. Quo è genere cum hæc nostra imprimis lex sit, non oppugnat Reginæ dignitatem, qui cupit, ut ipsa ultro sibi præscribat metas, quas natura statuit, sexus postulat, consuetudo affirmat, & omnium pene gentium consensu latæ, leges approbant: sed qui, sui eam oblivisci jubent, & omnia juris vincula perrumpere, ordinemque rerum, à Deo institutum, usu receptum & in omnibus bene moratis civitatibus probatum, perturbare suadent: cum ordinem quicunque negliglet, graves non hominibus, sed Deo, suarum legum vindici, exsolvet pœnas. Nam si mortem Lex divina minatur viro, muliebrem, aut mulieri virilem vestem induenti, quod supplicium satis, pro magnitudine sceleris, grave eis irrogabitur, qui, adulatione præpostera, totam naturæ vim, & perpetuam Dei constitutionem evertant? Vultis intelligere, quam isti assentatores non ex animi sententia loquantur? in conventu publico dicere sententiam, juri dicundo præesse, leges rogare, aut abrogare? Hæc singula etsi

per se

per se ampla sunt, quantula tamen portio sunt administrationis publicæ? Cur ergo eorum uxores hic nobiscum non consultant? judiciis præsident? leges suadent, aut dissuadent? cur non domi suæ ipsi rem familiarem procurant? & uxores in castra mittunt? Quod si, quibus rem familiarem committere vix audent, ne dum minimæ negotii publici parti pares esse, existiment, eas nostris imponere volunt cervicibus: videte, quam sibi constent: sin ipsi, infirmitatis suæ sibi conscii, idem sentiunt, quod loquuntur, sed pudore, magis quam judicio cohibentur, desinant male sperare de aliis, qui sua, hoc est virorum officia implere & volunt, & possunt. Sin (quod magis reor) hoc assentationis genere, se Reginæ gratificaturos putent, eos admoneo & hortor, ut falsam istam, de Principe summæ prudentiæ, deponant opinionem: nec eam adeo rerum ignaram credant, ut quod aliis feminis esset turpissimum, in eo suæ dignitatis aut incrementum ullum, aut ornamentum inesse, arbitretur. Invitus in hanc orationem ingredior. Itaque cum Princeps illustrissima de universo Regno ita sit promerita, ut nihil audire debeat, quod animum ejus, aut aures offendere possit, omittam, quæ in sexus contumeliam ab improbis jactari audio, & virtutum, quæ Reginæ sunt propriæ, potius usurpabo memoriam. Hæ enim cum plurimæ sint, & inprimis illustres, nulla tamen majorem ei apud omnes commendationem & laudem conciliavit, quam modestia: ea enim istius sexus ita propria existimatur, ut in privata plerunque vita, alia aliarum vitia vel omnino texerit, vel certe obscurarit. In Principe vero nostra, cujus ob fortunæ generisque claritatem nullum dictum factumve, in obscuro esse potest, ita hæc prælucet, ut, ejus commendatione, ceteræ virtutes gratiores fieri videantur. Cum ea igitur mihi longâ oratione non est opus: sed tantum, ut admoneam & horter, ut, quam semel ad decus & gloriam ingressa est viam, eam constanter teneat: neu cujusquam assentationi ita se præbeat, ut sui obliviscatur: malitque certum, & multis experimentis probatum iter, ad laudem & immortalitatem, insistere, quam, per ancipitia & intuta progrediendo, anteactæ vitæ decus & splendorem in discrimen mittere. Vobiscum mihi omnis disceptatio, qui, vel invidia erga meliores, quos, ne vobis anteponantur, timetis, vel prava ambitione apud bonam Principem futuræ gratiæ fundamenta jacitis. Dicam igitur, Regina clarissima, fretus tua prudentia, quod sentio, & libere dicam. Isti non te, sed tuam

 fortu-

fortunam alloquuntur: &, dum Reginam cogitant, eandem quoque feminam esse, obliviſci videntur. Cum feminam dico (ne quis contumelioſe id dictum interpretetur) hominem dico, cui natura cum plurima dederit blandimenta, & indulgentiæ ſuæ munera, nonnulla etiam admiſcuit (ut pulcherrimis quoque & precioſiſſimis rebus ſoluta eſt) infirmitatis incommoda: ideoque, non ſui protegendi ſatis potentem, in aliena voluit eſſe cuſtodia, adeoque in alios imperium non dedit, ut leges naturam imitatæ in perpetua parentum, fratrum, maritorum tutela feminas eſſe juſſerint. Neque hoc ad earum eſt excogitatum ignominiam, ſed infirmitati inventum remedium: nam cum eas negotiis, quibus ſunt impares, arcet, beneficium eſt conſulentis pudori, non honori detrectantis contumelia. Non commemorabo, quam ægre cohibeat eas maritorum diligentia, & parentum auctoritas: non recenſebo, quo ſoluta vinculis quarundam licentia proruperit. Ea tantum dicam, non quæ cauſa præſens offert, ſed quæ exigit: & quæ, ſine fraude publica, tacere non poſſum: ſi qua in eo ſexu ſunt privatim noxia, ea maritis & propinquis curæ ſint: quæ publicè obeſſe poſſunt, ea leviter attingam. Nunquam ab hoc ſexu animi magnitudo poſtulata eſt (habent certe feminæ ſuas virtutes) ſed hæc, de qua loquor, inter viriles, non muliebres, ſemper connumerata eſt: deinde, quo magis, ob naturæ imbecillitatem, animorum motibus ſunt obnoxiæ, eo, quoties legum frænos licentia perruperit, longius progrediuntur, difficilius revocantur, ad modeſtiam vix unquam redeunt: quippe, morborum & remediorum juxta impatientes. Quod ſi quæ, inter eas, fortiores videntur, eo ſunt magis periculoſæ, quod vehementiores habeant impetus. & quæ, tædio ſexus, feminam ſemel exuerunt, etiam ultra curas viriles licentiam extendere volent. Nam ubi modum finemque, à natura poſitum, ſemel tranſieris, quicquid ultra eſt, infinitum eſt, nullo cupiendi, aut audiendi tibi relicto termino. Ad hanc etiam naturæ infirmitatem accedit, quod, quanto quiſque ſui minorem habet fiduciam, tanto facilius aliorum dicta & facta ad ſuam contumeliam accipit: vehementius iraſcitur: ægrius pacatur: immoderatius vindictam exercet, & velut contemptum ſui ulciſcitur. Hæc omnia quam ſint magiſtratum gerentibus adverſa, nemo veſtrum, opinor, ignorat. Iſta ſi quis, à me confingi putat, apud animum ſuum reputet, quanta cum rerum perturbatione, Joanna Neapolitana non ita pridem imperaverit. Revolvite priſcorum temporum hiſtorias. Non commemorabo

Aſſyriam

Assyriam Semiramidem, non Cappadocem Laodicem, monstra sunt ista, non feminæ. Palmyræna illa Zenobia, omnium ore celebrata, Parthorum victrix, Imperii Romani propugnatrix, tandem victa, capta, triumphata, se, regnumque suum ab Odenato marito auctum & illustratum, uno momento evertit. Sed, nec illud quidem præterire tacitus possum, cujus in alienæ rei procuratione, in primis ratio ducenda est, ne videlicet summum imperium ei hominum generi committamus, à quo male obiti negotii ratio exigi non potest. Nihil ego neque Reginæ ingenio, neque fidei, neque industriæ detraho: sed si quid (quod plerunque accidere solet) aliena etiam fraude, gestum fuerit, secus ac publica utilitas, aut, quem tenebit, loci dignitas postulet, quam multam à Regis matre exigemus? aut quam expetemus pœnam? apud quos rerum gestarum ratio reposcetur? apud muliebre concilium in gynæceo, de summa rerum consultabitur? vos ibi decretis aut singuli subscribetis, aut universi auctores eritis, & quam vix, inermem, legibus & moribus vobis obnoxiam, cohibere nunc potestis, auctoritate vestra semel armatam muliebrem impotentiam sustinebitis? Neque hoc eo à me dictum existimate, quod quicquam tale, à femina lectissima & omnium longe modestissima, metuam: sed quod nobis, quibus omnia adhuc in manu sunt, turpe ducam, spem nostræ incolumitatis, quam nobis ipsis debere possumus, in aliena potestate collocare: præsertim cum pro nobis faciant divinæ & humanæ leges, & non modo majorum nostrorum consuetudo, sed omnium, qui ubique terrarum sunt, gentium consensus. Tulerunt quidem, in summo honoris gradu, nationes quædam feminas, non illas quidem judicio & suffragiis electas, sed sorte nascendi oblatas, nullus tamen unquam populus, cum libera essent suffragia, cum virorum quantulacunque esset copia, sibi feminas præfecit. Quamobrem, viri clarissimi, suadeo, vosque vehementer adhortor, ut juxta leges patrias, & majorum instituta, unum, aut plures etiam, si ita videbitur, ex optimatibus scilicet optimos eligatis, qui interim Regnum administrent, dum Rex eo robore sit & animi & corporis, ut ipse ad rerum gubernacula admoveri possit. Quod faxitis Deum opt. max: fortunare & volo, & opto. Hæc cum Kennedus, cum haud dubia majoris partis assensione, dixisset, ceteri, ne frustra contra niti viderentur, in eorum sententiam concesserunt. Res autem hoc maxime modo est composita, ut neutra partium alteri cessisse videretur: Bini è singulis fa-

ctionibus

ctionibus adhibiti, ad Regis custodiam, qui publica negotia cum fide tractarent, vectigalia Regia colligerent, ac dispensarent, familiæque Regiæ curam gererent: è factione Reginæ, Gulielmus Gramus, & Robertus Bodius, tum Cancellarius: alterius factionis, Robertus Orcadum Comes, & Joannes Kennedus, omnes familiarum suarum principes: adjuncti his duo Episcopi, Glascuensis, & Caledonius: Reginæ permissum, ut educationi Regis adesset, modo, ne quam partem curæ publicæ attingeret: reliquorum vero liberorum (erant autem quaterni, Alexander Dux Albinius, Joannes Comes Marriæ, ac duæ puellæ) ipsa educationi præesset. Rebus domesticis ita constitutis, legati Anglorum auditi, petentibus induciæ, in annos quindecim datæ. Proximo anno, qui fuit M. CCCC. LXIII. Regis mater decessit, parum secunda pudicitiæ fama: eodem anno Alexander Regis frater, dum ab avo materno è Galliis redit, ab Anglis capitur, brevique liberatur, Scotis, ni redderetur, ob violatas inducias bellum comminantibus. Pace foris parta, domi ab intestinis motibus non diu cessatum: nam controversiæ procerum, de Statu publico ordinando, rumoribus in majus auctæ, ætasque Regis immatura rebus gerendis, & superiorum temporum licentiæ recens memoria, hominibus natura inquietis, frænos facile solvit. Alanus Lornensis, homo seditiosus, Joannem fratrem, natu majorem, hæreditatis ejus potiundi cupidus, in vinclis captivum tenebat: vivum servaturus, quoad, odio nefarii sceleris senescente res ex sententia transigeret. Id facinus Calenus Cambellus, Argatheliæ Comes, cum rescisset, magna clientium manu collecta, Alanum, liberato fratre, in carcerem conjecit, hominem, alioqui multis latrociniis infamem, in aulam ad supplicium ducturus: Verum ille (incertum fortuita, an voluntaria) morte supplicium prævenit. In diversa regione, Donaldus Insulanus ut auctor potentior, ita res turbare majore mole est aggressus: is enim, Rege mortuo, metu solutus, in eo turbulento rerum statu, locum injuriæ adversus infirmiores, & augendæ potentiæ occasionem sibi datam, ratus, Ennernessum, cum non adeo magno comitatu, venit; & à præfecto arcis, ut qui nihil hostile metueret, comiter invitatus, arcem, custodibus expulsis, in suam potestatem redegit, Insulanorumque copiis undique coactis, se Regem Insularum pronunciat: per propinquas regiones edicit, ut vectigal uni sibi cives pendant: neque alium Regem, aut dominum agnoscant:

CIↃ.CCCC. LXIII.

gravi

gravi pœna, qui secus fecisset, indicta. Ad hanc famam, facinorosis ad eum undique coëuntibus, satis magno exercitu confecto, Atholiam ingreditur, tanta celeritate, ut Comitem, qui Regis erat patruus, cum uxore, nihil tale suspicatos, ceperit: is enim, ad repentini tumultus rumorem, Blaro arci diffisus, in vicinam Brigidæ ædem, se religione loci defensurus, secessit: multi item popularium, oppressi subito malo, preciosissima quæque rerum suarum eo congessere. Ea ædes quanquam in illis locis magna ceremonia veneraretur, & ad eum diem inviolata mansisset, ob sanctitatis eximiæ famam, plus tamen valuit apud animum immanem & avarum præda, quam religio. Comite, cum uxore, magnoque captivorum numero illinc abducto, Ædi, rebus omnibus spoliatæ, ignem injecit: Sacerdotes, verbis à sacrilegio deterrere, conatos, alios interfecit, alios male multatos dimisit. Circumjectis deinde locis ferro & flamma longe lateque vastatis, dum cum ingenti præda domum redit, suborta repente tempestate, magna parte navium amissa reliquis graviter afflictis, ipse, cum paucis, in Ilam insulam ejectus est verius, quam expositus: id vero, qui, è tanta calamitate evaserant, rati, manifesta numinis ira evenisse, nudis pedibus, ac lineis modo vestimentis tecti, supplices, cum muneribus ad Fanum Brigidæ, cui ante paucos dies tam contumeliose illuserant, accesserunt: Dux vero Donaldus, sive dolore amissi cum præda exercitus, sive animum (quamlibet immanem) subeunte scelerum conscientia, & spretæ religionis memoria, ex eo die parum compos fuisse mentis dicitur. Hic Ducis casus propinquos ejus movit, ut Atholiæ Comitem cum suis liberis dimitterent, ac Brigidam propitiatum, cum piaculis amplisque muneribus, venirent. Rerum ita gestarum fama, in Aulam perlata, omnem expeditionis adversus Insulanos apparatum solvit. Primis tumultibus ita sedatis, tanta cum æquitate & tranquillitate res Scotorum administratæ sunt, ut nunquam altiorem securitatem, sinceri oremque pacem seniores affirmarent, se meminisse: ea erat in Jacobo Kennedo (cujus aula tum maxime nitebatur auctoritate) prudentia & gravitas, ea in reliqua Nobilitate, qui, prudentioribus parere non recusabant, modestia. Tantam enim Kennedus existimationem, multis erga rem Scoticam meritis, erga superiorem Regem officiis, collegerat, tantam, ob morum elegantiam, & propinquam cum Regibus cognationem, comparaverat in rebus omnibus fidem, ut ceteri pueritiæ Regiæ curatores, qui, per ordinem, bini in orbem sibi succedebant, cum,

eum, quoties in aulam excurreret, velut diligentiæ exactorem, & probatorem, facile ferrent. Itaque, hac eorum concordia, in summa tranquillitate ita Rex educabatur, ut accedente ad rectorum diligentiam optima pueri indole, magnam omnium concitarit expectationem. Hæc fere, ad sextum usque Regni annum acta fuere. Erat tum in aula Robertus Bodius, familiæ suæ princeps: qui, præter magnas opes, familias tum plurimas & clarissimas, propinquitatibus & affinitatibus erat complexus: florebat etiam tum egregia stirpe domus: habebat enim, præter Thomam & Robertum filios, Alexandrum fratrem, omnium primarum artium principem: qui reliquis pueritiæ Regiæ rectoribus non invitus, etiam cupiente Joanne Kennedo, propinquo (qui, per ingravescentem ætatem, adolescentiæ laboribus impar erat) ad Regem est admotus, ut militarium exercitationum rudimentis eum imbueret, quibus tum, inter æquales, facile primus habebatur. His opibus freti, nec loco quamvis honorifico, quem in aula tenebant, contenti, nec auctoritate, quæ erat eis præcipua, omne robur publicum in suam transferre familiam decreverant. Id ut conficerent, Alexandro negotium datur, ut Regis quoque animum adjungeret. Is, Regem jam puberem in ætatis flexu nactus, ita comitate & blanditiis animum infirmum cepit, ut summa sibi fides omnium rerum esset. In hanc tam familiarem consuetudinem admissus, sermones frequenter apud adolescentem serebat, eum jam Regni potentem esse: jam tempus adesse, ut, è senum prope servitio emancipatus, ætatem circa se habeat militarem, eaque studia mature capessat, in quibus, velit nolit, ei agenda sit ætas. Hujus generis orationes ab adolescente, rerum imperito, & in ætatis lubrico, ad licentiam prono, facile accipiebantur: ac, paulatim rectoribus contumacior, multa illis inconsultis, nonnulla adversantibus, tentare atque occasionem quærere, ut à seniorum severitate, velut è vinculis evaderet. Igitur cum è Limnucho Rex, ignorante Kennedo, cujus tum vices erant, in agros venatum prodiret, senex certior factus, non procul ab oppido eum assequitur: & cum, apprehensis habenis, remoraretur, ac reducere conaretur, quod nec tempus commodum, nec idoneum comitatum causaretur, Alexander accurrens, seni, optime de se merito, arcu, quem manu tenebat, vulnus in caput inflixit: Ita abacto Kennedo, velut arbitro molesto, quo cœperant ire, pergunt. Kennedus saucius in oppidum redit: nec Robertus in aulam reversus, fratris factum

ctum improbavit: inde odiorum semina cum gravissimo regni damno, alterius autem factionis exitio, sunt orta. Initium fuit promendæ discordiæ, cum Bodii, Edimburgum, Kennedi, Sterlinum Regem inde transferre, vellent. Bodii, qui plus in aula tum poterant, sine consensu publico, eum Edimburgum ducunt, ut ibi Regnum iniret: comites fuere itineris, præter Bodios, Adamus Heburnus, Joannes Somervallius, & Andreas Carus, familiarum suarum principes. Hæc acta sunt, circiter decimum Julii diem, anni M. CCCC. LXVI. Kennedi, in ea contentione inferiores, diversi domos abeunt, Joannes in Carictam, Jacobus in Fifam, tumentibus ira animis, nec ultioni, sicubi possent, defuturi. Bodii superiores, injuria non contenti, ad Joannem simiam miserunt, quicum domi colluderet, ac se oblectaret, delirationem seni exprobrantes. Nec multo post, Jacobus Kennedus decessit, mature quidem ille, si ratio ætatis habeatur. Verum ejus mors omnibus bonis adeo fuit luctuosa, ut parente publico viderentur orbati. Erant enim in eo viro, præter virtutes ante commemoratas, summa domi frugalitas, & continentia: foris splendor, & magnificentia. Omnes superiores, & qui eum, usque ad hunc diem secuti sunt, Episcopos liberalitate in publicum superavit: cum interea non magnos Ecclesiasticos proventus teneret: neque enim adhuc ad Scotos pervenerat consuetudo, sacerdotia sacerdotiis cumulandi, & male per avaritiam quæsita pejus per luxuriam profundendi. Unum reliquit suæ liberalitatis monumentum egregium, scholas publicas, ad Fanum Andreæ maximis sumptibus ædificatas, & magnis proventibus, ex Ecclesiasticis tamen fructibus, locupletatas: in eis sepulchrum sibi magnifice extruendum curavit, quod tamen ei, privatim de pluribus, publice de omnibus optime merito malignitas hominum invidit: quod dicerent, nimiæ vanitatis esse, in re, ad nullum usum comparata, tantos sumptus facere. Mors virtutes ejus fecit illustriores, & desiderium auxit: eo enim, velut perpetuo censore morum, de medio sublato, disciplina publica paulatim labefactata: deinde penitus corrupta, secum omnia pene in exitium traxit. Bodii, ad domesticæ potentiæ incrementum, & inimicorum vires imminuendas, sub legum prætextu, animum adjiciunt: è quibus maxime opportunus est visus Patricius Gramus, Jacobi Kennedi ex eadem matre frater, Roberti quoque Bodii consobrinus. Is, uti tum mos erat, per Canonicos electus Episcopus, in locum Jacobi fratris, nuper defuncti, sed, per factionem aulicam,

M. CCCC. LXVI.

licam,

licam impeditus, quo minus cum Regis bona venia Romam adiret, sine commeatu ad Pontificem profectus, facile cum eo transegit, ut in demortui locum sufficeretur: nam præter generis nobilitatem, & maximarum virtutum commendationem, erat, ut illis temporibus, liberaliter eruditus. Itaque, dum Romæ adversæ factionis opes metuens desidet, vetus controversia de libertate Ecclesiæ Scotorum agitari cœpta est: nam Eboracensis Episcopus jus(quo Scotorum Episcopos contendebat sibi subditos) per licentiam bellorum usurpatum, etiam in pace retinere studebat. Verum, decreto Romæ secundum Scotos dato, Gramus non modo Scotiæ Primas judicatur, sed etiam à Pontifice Legatione in triennium, ut Sacerdotum prolapsos mores, & disciplinam Ecclesiasticam, præcipitantem, in pristinum statum restitueret, est ordinatus: nec tamen vir tantus, tot animi fortunæque bonis illustratus, ac, summi Pontificis tali prærogativa subnixus, domum redire ausus est, usque ad inclinatam Bodiorum potentiam. Bodii: cum non tantus ad eos Nobilitatis concursus fieret, quantum speraverant, ut inimicorum criminationes amolirentur, & securitati suæ in posterum prospicerent, conventum publicum indicendum curant, in tertium decimum mensis Octobris. Ibi coram Rege & Apolectis Robertus Bodius senior, in genua procidens, conquestus est, suum erga Regem obsequium, quod in eo Edimburgum deducendo præstitisset, malignis inimicorum sermonibus traduci, & in pejorem partem rapi, ac minari, illius consilii auctores pœnas aliquando daturos: quamobrem Regem orare, ut, si quam ob id factum iram aut offensam animo concepisset, id palam declararet, & malevolentium calumnias compesceret. Rex, ubi paulum cum Apolectis collocutus fuisset, respondit, Robertum non auctorem ejus itineris; sed comitem fuisse, neque obsequii pœna, sed potius officii in se collati præmio dignum existimare: idque se, ut invidorum sermonibus obviam eatur, publico conventus decreto declaraturum: atque eodem decreto cauturum, ne ea res Bodio comitibusque ejus aliquando fraudi esse possit. Hoc decretum cum Bodius petisset in Acta conventus redigi: idemque diplomate Regio, cui magnum sigillum appenderetur, confirmari: decretum quidem statim in Acta relatum: diploma paulo post, nempe vicesimo quinto ejusdem mensis die ei traditum. Eodem quoque die adjicitur & aliud diploma ex consilii sententia, quo Bodium Proregem creat: suamque salutem, fra-

tres, sorores, arces & oppida, omnemque jurisdictionem in cives ei Rex committit, donec ipse vicesimum unum annum expleret: egitque cum proceribus, qui tum aderant, ut sese sanctè promitterent omnium actionum publicarum Bodiis adjutores fore, pœnisque, ni id summa ope & fide fecissent, obnoxios futuros. Huic promisso Rex ipse quoque subscripsit. His rationibus Rege sibi conjuncto, & parte Nobilitatis privato fœdere connexa, ac totius Regni administratione in se traducta, securitati in longum tempus provisum esse, existimarunt, fundamenta potentiæ etiam in posterum jacientes, perfecerunt, ut Regis soror natu maxima Thomæ Bodio, Roberti filio, nuberet. Id matrimonium ut opulentum, & velut potentiæ stabilimentum videbatur, ita inimicorum odia intendit, & vulgo variam sermonum materiam præbuit: Etsi enim hac via omnes aditus ad Regem obseptos credebant, solique dictorum & factorum arbitri erant, non tamen aulica gratia magis florebant quam flagrabant odio publico, quod quadriennio prope tectum, in exitium totius familiæ tandem erupit: nec adversæ factionis prudentissimus quisque tam subitum eorum incrementum invitus audiebat: ut cum arrogantiam (ut fieri solet) comitem sperarent, quæ superiores ferre nequeat, æquales contemnat, & inferiores deprimat: Ubi autem privati excessit modum, Reges æmulationis intolerantes in sui exitium accendat. Fama vero discordiæ, inter factiones tam potentes, populari quoque licentiæ fræna solvit: nam nationes latrociniis assuetæ, veterem rapacitatem ex intervallo avidius repetebant: & odiorum semina, ad tempus suppressa, vehementius gliscebant: & seditiosi turbandarum rerum occasiones libenter amplectebantur: omnes denique omnia, spe impunitatis injecta, liberius audebant. Nec deerant occasioni Kennedi, qui, partim spargendis rumoribus, plebis iram inflammarent, & omnium malorum causas in Bodios, ut seditionum auctores, conferrent: partim etiam (ut nonnulli rebantur) à tumultuosorum hominum consiliis non abhorrebant, & nequitiæ faces occulte subdebant: Illud certe ex eorum vultibus elucebat, hunc turbidum rerum statum non admodum eis ingratum esse. Unum restare videbatur, ad florentem inimicorum potentiam subvertendam, ut Regis animum ad sua consilia traducerent: satis enim superque sibi virium esse: & vulgus novarum rerum studiosum, & omnia alia magis, quam præsentia, semper cupiens, facile ad partes accessurum. Itaque per homines callidos,

dos, qui ſtudium Bodianarum partium præ ſe ferrent, Regis animum pertentare inſtituunt. Interea legati in Daniam decreti, ut Margaritam Dani Regis filiam Jacobo peterent uxorem: utque proſpicerent, quoad fieri poſſet, ut vetus controverſia, de Orcadibus & Schetlandicis inſulis, magnis utriuſque gentis cladibus exercita, tolleretur. Princeps ejus legationis fuit Andreas Stuartus Valteri filius, idemque Scotiæ Cancellarius. De nuptiis facile cum Dano tranſactum, omni jure quod in omnes circa Scotiam inſulas majores ejus ſibi arrogarant, dotis nomine remiſſo: tantum ut privatis agrorum poſſeſſoribus caveretur, ut agros, quos ibi haberent, uti ante poſſederant, ita tenerent. Sunt, qui pignori oppoſitos, donec dos ſolveretur, ſcribant: ſed poſtea Jacobo nepoti, ex filia recens nato, Danum omne jus ſuum in perpetuum ceſſiſſe. Cum à Cancellario Rex certior eſſet factus, omnia ex ſententia eſſe confecta, proxima incidit deliberatio, de honeſto Nobilium globo, ad novam Reginam deducendam, mittendo. Ibi fraude inimicorum, & amicis parum proſpicientibus, Thomas Bodius Roberti filius, Araniæ Comes, laudata ſupra modum etiam ab invidis, & minus æquis ejus virtute, & ſplendore opibuſque, ad quamvis magnificentiam ſuppetentibus, legatus deligitur. Ille domi omnia, patre Prorege, tuta ratus, libens profectionem ſuſcepit, ac jam ineunte autumno, cum familiarium & amicorum comitatu conſcendit naves. Kennedi interea, labefactato Regis animo, & vincula, quibus Bodii ejus voluntatem ſe retenturos credebant, nempe voluptates, & à curis publicis ocium, trahendo in crimen, eorumque opes, quæ jam erant maximæ, velut Regi formidoloſas in majus extollendo, ac, nomine peculatus, prædam ex eorum ruina oſtendendo, animum infirmum, & ſuſpicionibus atque avaritiæ opportunum varie verſabant. Bodii vero etſi obſequio, & malorum publicorum diſſimulatione, à moleſtis cogitationibus Regem avertere conarentur, tamen & vulgi querimoniæ, & aulæ ſolitudo, utræque ab inimicis auctæ de induſtria, tegi non poterant: nec deerant, qui Regem ſolitarium nacti, de publicis calamitatibus, & eorum remediis liberius admonerent: & Rex ipſe, velut ad curas viriles aſſurgens, quæ vulgo fierent, nonnunquam ingrata ſibi eſſe, monſtrabat. Nec Bodii, quanquam, eum ſibi paulatim minus obtemperantem, & pariter invidiam popularem increſcere, ſentiebant, quicquam tamen è ſuperiore licentia omittebant, confiſi & priſtina ejus facilitate, & venia

præter-

præteritorum accepta. Igitur adversa factio, jam Rege clam in suas partes abducto, & Thoma Comite Araniæ in Daniam ablegato, unde, propter Oceani Septentrionalis sævitiam, magna anni parte navigationibus impervii, reditus ante ver adultum non pateret: Senes & ætate & morbis invalidos, & raro propterea in aulam ventitantes, & præsidio multorum amicorum, qui in legationem erant profecti, destitutos, maturum aggredi arbitrati, primum conventum publicum, jam diu à multis flagitatum, in vicesimum secundum diem mensis Novembris, anni millesimi quadringentesimi sexagesimi noni, Edimburgum per Regem indicendum curant. Eo Bodiis fratribus adesse jussis, varie res, pro cujusque odio aut favore erga eos, est celebrata. Ipsi certe tam inopinato casu perculsi, nullo auxilio adversus imminens malum ante parato, fractis animis, non tam factionis adversæ potentia, quam subita Regis alienatione perturbati, Robertus, omni spe incolumitatis abjecta, in Angliam profugit: Alexander, quem adversa valetudo à fuga cohibuit, in jus venit: crimini fratribus communiter datum, quod, in Regem injecta manu, privato consilio cum Edimburgum duxissent. Cum Alexander affirmaret, ejus culpæ veniam in conventu publico impetratam, supplexque peteret, ut ejus veniæ, ex Actis publicis Rex exemplum describi pateretur, id ei negatum. Quid adversus id decretum ab accusatoribus objectum sit, ab illius temporis scriptoribus non proditur: ego quoque, quanquam conjectura difficilis non sit, malo cogitationibus legentium rem totam relinquere; quam incerta pro certo affirmare. In eo judicio Alexander damnatus capite luit: Robertus paucis post annis Annevici in Anglia, exilii tædio ad prægravem ætatem adjuncto, decessit: filius ejus absens, inauditus, & negotium publicum gerens, hostis publicus judicatus: omnium bona publicata. Hæc quidem ita gesta sunt. Quæ autem ex viris bonis, & illorum temporum non ignaris accepi, non existimavi dissimulanda. Ajunt enim, decretum, quo Bodiis ante actorum venia fuit data, in Actis extare, in hanc fere sententiam: Ut Rex omnem offensionem, & (ut tum loquebantur) animi rancorem remitteret. Quod quidem qui Regi gratificari volebant, juxta remissionis de culpa & pœna distinctionem, quæ tum inter Theologos celebrabatur interpretarentur: his videlicet verbis intelligi, noxam quidem, &, ex animi nequitia conceptam labem aboleri: ceterum legum pœnis reos non eximi. Proximò vere Danica

CIƆ.CCCC.LXIX.

classis Reginam advexit. Thomas Bodius, audita calamitate totius familiæ, quanquam non deessent, qui in publica omnium lætitia spem veniæ ei ostentarent, non est ausus tamen descendere: verum ab uxore, quæ ad rumorem Danicæ classis advolaverat, edoctus, nullum reditum ad Regis gratiam patere, omni aditu ab inimicis præcluso, statim in Daniam, unde venerat, revectus est: & peragrata Germania in Galliam venit. Ibi multa frustra conatus, ut Ludovico Undecimo (qui Regnum legitimum Francorum in tyrannidem converterat) deprecatore uteretur: ad Carolum Burgundum profectus, fortem & fidelem ei in bello navavit operam: ac multis ab eo invicem donis & honoribus affectus fuit. Ibi dum privatam, sed honorificam vitam ducit, uxor ei Jacobum filium, & Græcinam filiam peperit, de quibus suo loco dicemus. Nuptiæ Jacobi Tertii, & Margaritæ Reginæ, magno Nobilitatis concursu, celebratæ, decimo die mensis Julii, anni M. CCCC. LXX. Ex eo matrimonio, tertio post anno, natus est Jacobus, qui patri in Regnum successit, mense Martio, die sacro Divo Patricio. Rex interea, nondum satiatus Bodiorum calamitatibus, scribit in Flandriam, ac sororem domum revocat. Sed cum, ob insignem erga maritum amorem, non facile ei de reditu persuaderi posse existimaret, curat ex aliorum literis spem ei injici, Regis ira spatio temporis lenita, non desperandum, quin soror apud fratrem plurimum perficere posset, ad mariti calamitatem sublevandam: multum interesse, præsens ne tuam causam agas, an aliis agendam mandes. Illa ea spe illecta cum redisset, statim de divortio cum ea Rex agit: &, affixis libellis publice, ac multis ascitis testibus, Kilmernoci (quod ante res afflictas Bodiorum princeps erat domicilium, jubetur Thomas intra sexagesimum diem adesse, quem sciebant omnes vix fide publica data reverti ausurum. Cum diem non obisset, priores nuptiæ decernuntur illegitimæ: ac divortio cum absente & inaudito transacto, Maria, Regis soror, invita Jacobo Hamiltonio, homini prope novo, ac multum dignitate & opibus quam prior maritus inferiori, nubere cogitur: peperit autem ei Jacobum, & Margaritam filiam. Revocati quoque ex altero viro à Rege liberi: nec ille diu superstes fuit. Cum Antverpiæ diem obiisset, nec propinquum ibi haberet, qui hæreditatem adiret, Carolus magnificum ei sepulchrum pecunia satis ampla, qua ipse munifice eum donaverat, in æde   construendum, cum inscriptione honorifica, curavit. Ita Bodiorum, quæ tum erat in Sco-

CIↃ. CCCC. LXX.

tia florentissima familia, intra paucos annos & crevit, & corruit, magno posteris documento, quam sint lubricæ Regum adolescentium amicitiæ: Nec ea modo ruina obstupefecit amicos, sed inimicos etiam terruit: nullo postea ad eum, unde illi dejecti erant, gradum contendere auso, partim dum rerum humanarum casus instabiles expendunt, partim dum Regis tam subito in beneficiis pœnitentiam, & in odio tantam pertinaciam in mentem revocant. Multum certe eos, qui ex ea mutatione status publici in maximam spem erant erecti, sua fefellit opinio: nam Rex, qui superioribus annis assueverat ocio domestico, ac raro prodibat in publicum, jam novus etiam maritus, domesticis voluptatibus magnam temporis partem impertiebatur: atque, exclusa Nobilitate, in paucorum ministrorum potestate totus erat: cum esset enim ingenio acri & præfervido, non facile ferebat sententiam suam à consultoribus reprehendi: ita cum procerum in censendo refugeret libertatem, tales circa se habebat, qui non corrigerent, sed approbarent sua decreta, & repugnandi offensione vitata, obsequendo gratiam pararent, Inter hos aulæ mores, Ordo Ecclesiasticus nihilo sanctius agebat: quanvis enim luxu & avaritia jam multos annos, Ecclesiæ ministri laborassent, remanserant tamen adhuc species quædam antiquæ gravitatis, quæ & stimulos literas discentibus adderet, & qui in discendo profecissent, spem emolumenti eis injiceret: eligebantur enim Episcopi à collegiis Canonicorum, & Cœnobiarchæ suis à sodalibus: tum autem aulicos, qui Regis animum & aures obsederant, lucri ostentata magnitudo, & eorum, quibus cum certamen esset, infirmitas eo facile perduxit, ut Regi suaderent, ne rem tanti emolumenti penes homines ignavissimos & ad nullam Reipublicæ partem capessendam, idoneos esse sineret: sed potestatem designandi, quos vellet, ad se revocaret. Inde enim non defuturum, unde & contumaces reprimeret, & dubios retineret, & bene meritis gratiam referret: nunc autem, penes vulgi fecem, honores & opes esse, non minus in publicis necessitatibus parcos, quam in domesticis voluptatibus profusos: unum Regem esse oportere, in quem omnium oculi sint intenti: penes quem sit & puniendi, & ignoscendi, & remunerandi facultas. Cum his & similibus blandimentis, Regis animum, ætate infirmum, nec satis adversus pecuniam firmum, & prava consuetudine labefactatum, & à natura pronum ad licentiam, in suam sententiam pertraxissent,

continuo nova rerum facies per totum regnum oritur, rebus omnibus, tam sacris quam profanis, in aulam velut ad publicam nundinationem propositis. Patricius autem Gramus, qui præcipitantem Ecclesiam unus velut sufflaminabat, cum, inimicis omnia domi tenentibus, Romæ aliquot annos subsedisset, certior per amicos factus, quo in statu res essent, fretus propinquitate Regis, è cujus amita magna natus erat, ad suos redire statuit: & ut, animos hominum pertentaret, diploma, de Legatione impetrata, præmisit, & promulgandum curavit, mense CIϽ. CCCC. LXXII. Septembri, anni M. CCCC. LXXII. quæ res & magnam ei invidiam statim conflavit: nam qui redemerant in aula honores Ecclesiasticos, ne prædam & precium simul amitterent, metuebant: & qui spem crescendi ex aulica nundinatione conceperant, aditum sibi obstrui dolebant. Nec minus fremebat ea factio, quæ sacerdotia mercenario quæstu à Rege impetraverant, vel impetrata aliis divendebant, ne genus illud lucri è manibus eriperetur. Hi omnes, conjuratione facta, maledictis Patricium absentem onerant, & in Regiam collecti queruntur, vetusta majorum jura, & recentia Regum edicta violari ac multa, universo Regno damnosa, per Romanenses agitari: quorum libidini nisi mature obviam eatur, Regem brevi in ordinem redactum iri, & penes illos omnium rerum potestatem fore. Id periculum ut prævenirent ex decreto Consilii ad Patricium, vix navi egressum, missi, qui vetarent, ne ullam sui muneris partem attingeret, donec Rex de querimoniis adversus eum ad se delatis cognosceret. Dies dicta, ut Edimburgi adesset ad Cal. Novembres. Interea cum amici & propinqui confirmarent, Regem in tam justa causa non iniquum fore, idque ex rumoribus adversa factio rescisset, Regis & aulicorum animos magnæ pecuniæ promissione ita sibi devinxit, ut nunquam deinde Patricius, æquo jure, cum adversariis contendere potuerit. In conventum accitus cum diplomata protulisset, è quibus ostenderet, se à Romano Pontifice Archiepiscopum Fani Andreæ, Primatem Scotiæ, & Legatum, ad Ecclesiasticum statum ordinandum in triennium creatum, à minoribus quidem sacerdotibus satis æquo animo est auditus, gaudebant enim, munus tam necessarium viro bono & erudito comissum: sed hi metu potentiæ aliorum, qui sibi Regem & aulicos conciliaverant, mutire palam non audebant. Adversarii, ut favor populi erga Patricium elanguesceret, mora interposita, Pontificem Romanum, qui unus in ea causa judex esse posset, appellant.

appellant. Ipse ad suam Ecclesiam à Rege remissus, vetitus est, dum lis dijudicaretur, Archiepiscopi insignia usurpare: aut quicquam, præter consueta superioribus Episcopis munia, attentare. Inter hæc, exortus est Patricio levi de causa novus inimicus, sed omnium longe acerrimus, Gulielmus Sevessius. Is juvenis acri ingenio, cum aliquot annos Lovanii apud Joannem Sperincum, Medicum & Astrologiæ studiis nobilem, egisset, reversus ad suos, cum cetera ingenii dexteritate, tum scientiæ rerum cœlestium jactatione, brevi in aulicorum gratiam se insinuavit: ea res magnum ei favorem conciliavit, quod aula omnibus divinandi generibus tum usque ad insaniam dedita erat. Sevessius igitur, ingenii acrimonia & aulica gratia florens, brevi Archidiaconus Fani Andreæ designatur. Cum ab Episcopo ad id munus non reciperetur, communicato consilio cum Joanne Locco tum Scholarum publicarum Rectore & Patricii inimico, machinas omnes ad eum subvertendum admovent. Rector fretus Romani Pontificis privilegio, quo à jurisdictione Patricii erat exemptus, ei Sacris interdicit. Hanc ille hominis ex inferiore Ordine, comminationem ita contempsit, ut, etsi veniens in aulam eisdem Diris semel atque iterum esset petitus, nihil tamen de superioris vitæ consuetudine remitteret. Tum inimici (ut mos est, cum Diræ Ecclesiasticæ contemnuntur) Regis auxilium implorant, ac Patricium omnibus sacris ædibus excludi procurant: in bona ejus procurationem fisci immittunt: comites gravi indicto jussi discedere: dati custodes, qui observarent, ne quicquam, quod edicto repugnaret, attentaret. Episcopi reliqui, ne erga Regem tam benevolum ingrati viderentur, summam pecuniæ grandem, quam tenuioribus sacerdotibus gravatè extorserant, ad eum attulerunt. Rex hac præda potitus, velut Patricii misertus, cœpit cum eo mitius agere, ac, missis ad eum Abbate Sanctæ Crucis, & Sevessio, Episcopus Regi, & Episcopo Sevessius reconciliatur: sed pecunia ante ab amicis collata, & ad Regem perlata. Igitur Patricius, velut omnibus molestiis liberatus, cum ad villam suam Monimalium divertisset, atque ad ea, quæ sui muneris erant, privatim & publice obeunda se compararet, Mensarij Romanenses ab inimicis in eum immissi, ob nondum solutam pro diplomate Pontificio (Bullas ipsi vocant) pecuniam ei Sacris interdicunt. Erat autem ille ad extremam inopiam jam adductus: nam & ante & post reditum census ejus majore ex parte à Procuratore Regio erant in fiscum relati: &, quod ab amicis potuit confici, Regi & aulicis

 datum:

datum: ministris autem Regiis iterum in possessionem missis, ipse in arce sua, adhibitis à Rege custodibus, ac domesticis ministris ablegatis, servari jussus, etiam ad inopiam consilii est redactus. Gulielmus Sevessius capitalis inimicus, velut mentis parum compoti, à Rege primum Adjutor (ut vocant) est datus, deinde à Romano Pontifice approbatus: mox idem Sevessius per factionis adversæ potentiam Quæstor electus, qui de vita & moribus ejus inquireret: multa ei levia, multa ridicula, quædam etiam incredibilia objecta: inter quæ, quod interim uno die ter missaret, idque ea ætate, qua vix reperiebatur Episcopus, qui ternis mensibus semel id munus obiret. Ibi inimico judice, conductis testibus, Episcopatum ejerare coactus est: Sevessius, qui decretum ad Pontificem pertulerat, in ejus locum suffectus. Nec inimici hac hominis clade contenti, cum omnes eum contumelias magno animo ferre conspicerent, curarunt, ut in Cœnobium aliquod devium, quatuor adhibitis custodibus, includeretur. Electa est Æmona, scopulus verius, quam insula: inde, exorto bello, metu Anglicæ classis post triennium est translatus Fermelinodunum: illinc rursus in arcem, quæ est in lacu Levino: atque ibi tandem, ætate & miseriis confectus, decessit: vir nullius sceleris compertus, doctrina & virtute nemini sui temporis inferior. Reliqui viri boni calamitate ejus deterriti, spe abjecta instaurandæ Ecclesiasticæ disciplinæ sese ad sua privata quisque negotia contulerunt. In aula sacerdotia aut vendebantur, aut adulatoribus & turpium voluptatum administris, in præmium cedebant. Hæc ne rerum series sæpius interrumperetur, quanquam diversis temporibus gesta, in unum locum contulimus, ut, memorabili exemplo, miseriam illius temporis ante oculos exponeremus. Facilis enim hinc conjectura est, quibus in malis inferiorum ordinum homines versarentur, cum omni virtutis genere vir clarus, & idem Regia magnarumque familiarum propinquitate subnixus, à paucis infimæ sortis nebulonibus, fuerit inimicorum ludibrio & crudelitati expositus. Nunc ad alia, quæ per ea tempora evenerunt, redeamus. Anno millesimo, quadringentesimo, septuagesimo sexto, cum, ex decreto publico, adversus Joannem, Insularum Regulum, qui aliquot jam provincias occupaverat, & maritimas continentis regiones latè populabatur, Rex ipse terrestri itinere proficisci statuisset, & Crafordiæ Comitem, tum maris Præfectum, cum classe esset missurus, Regulus tantis apparatibus impar, suadente Atholio, Regis

CIↃ.CCCC. LXXVI.

Regis patruo, venit in aulam supplex, ac se Regi permisit. Ademptæ ei, quas per vim ceperat, provinciæ, Rossia, Kintera & Cnapdalia: insularum imperium relictum. Eodem anno, controversia cum Anglis, jamjam in bellum eruptura, finem habuit. Navem Scoticam, ab Jacobo Kennedo ædificatam, quâ majorem, ad eum diem, in Oceano visam non meminerant, vis tempestatis in littus Anglicum impegerat: bona ab Anglis direpta, ac sæpe frustra repetita. Hæc per aliquot annos cum lis animos distinuisset, legatione tandem honorifica in Scotiam missa, cujus principes erant Episcopus Dunelmensis, & Scrupus, homo nobilis. Ab iis cum Eduardus, fortunæ inconstantia jactatus, pecuniis tam diuturno bello exhaustus, requiem ab armis libenter amplecteretur, facile renovatæ sunt induciæ eis legibus, ut naves direptæ, & bonorum, quæ inerant, precium per viros bonos æstimaretur, ac bona fide redderetur. Eodem anno legati ad Carolum Burgundum, ad sedandas mercatorum querelas, missi, cum in Flandriam appulissent, ibi comiter accepti. Ab eis aliquando forte fortuna invitatus, ut una cœnaret Andreas quidam, Medicinæ professor, & qui magnam Astrologicarum prædictionum habere putabatur peritiam. Is, audita eorum adventus causa, seductos occulte admonuit, non esse cur magnopere festinarent: intra paucos enim dies certum de Duce nuncium affuturum. Nec prædictioni defuit eventus: nam intra triduum est renunciatum, Ducem, exercitu profligato ad Nancæum Lotharingiæ oppidum, ab Helvetiis esse interfectum. Ita illi rebus, ob quas profecti erant, infectis reversi, cum apud Regem Andreæ de rebus futuris præscientiam mire laudassent, animum ejus in eas artes proclivem impulerunt, ut magnis pollicitationibus hominem ad se accerseret, ac non ita diu postea advenientem benevole exciperet, & opulento Sacerdotio aliisque muneribus donaret. Ab hoc autem cum Rex accepisset (uti fama est) sibi à suis exitium imminere, eaque dictio cum maleficarum mulierum (quibus immodice deditus erat) responsis consentiret, quæ prædixerant, fore, ut leo à catulis suis extingueretur, è Principe ab initio indolis optimæ, & summæ spei, ac ne tum quidem penitus depravato, in immanem tyrannum degeneravit: suspicionibus enim animo semel occupato, sanguine proximos, & fere optimum quenque è Nobilitate pro inimico habebat: Proceres autem cum, ob hanc ipsam cum hoc malefico genere hominum consuetudinem, Regi erant infensi, tum longe magis, ob aulicos

quosdam, infimæ sortis homines, quibus, Nobilitate contempta, solis consultoribus utebatur. Eorum hi principes erant, Thomas Præstonus, honesto loco natus, sed qui Regi omnibus in rebus obsequi in animum induxerat: Robertus Cocheranus, homo magnis corporis viribus, ac pari audacia: qui cum è certamine quodam singulari cognitus Regi fuisset, statim ex architecto aulicus factus, & ad spem vitæ liberalioris erectus, brevi diligenter obeundis levioribus negotiis, & Regis moribus obsequendo, perfecit, ut ad intima de rebus magnis consilia adhiberetur: ac gener à Præstono eligeretur. Tertius erat Gulielmus Rogerus, Anglus cantor, qui cum Regis Angli legatis in Scotiam ingressus, postquam semel & iterum Regi auditus placuit, ab eo retentus; & divitiis auctus, brevi in Equestrem Ordinem est ascriptus: ceteri, è contemptissimo genere hominum, vilissimarum artium opifices, & sola improbitate, & audacia commendati. De Aula ab hoc hominum genere purganda, cum Nobilitatis convocatio fieret, principibus duobus Regis fratribus, ejusque paulatim prodirent indicia, Joannes, minimus natu fratrum, ceteris incautior, cum temere de statu Regni liberius locutus fuisset, ab aulicis arreptus & in carcerem conjectus, à domestico Regis consilio condemnatus, ac vena rescissa mori est coactus: causa mortis in vulgus edita est, quod cum feminis veneficis clam consilia conferret in Regis caput; id crimen verum ut videretur, decreta adversus veneficas quæstione, ad duodecim earum, quarum vilissima erant capita, crematæ. Mors Joannis conjurationem, jamjam (ut videbatur) erupturam, magis repressit, quam discussit. Alexander, ut genere, ita periculo proximus, quamvis omnes à se, quoad potuit, suspiciones amoveret, tamen per ministros Regios, qui nunquam eo vivo sibi satis consultum credebant, subito in arcem Edimburgensem raptus est. Ibi cum diligenter asservaretur ab eis, qui ejus potentiam sibi exitiabilem rebantur, nec per necessarios animum Regis placare posset, consilium clam, quando aliter non poterat, evadendi cœpit, conscio cubiculari tantum ministro, quem unum è suis sibi relictum habebat: per eum naviculam conduxit, quam in statione proxima paratam esse jussit: deinde, crebris ex aula nunciis commeantibus, qui coram custodibus (nam secreto colloqui non licebat) fingerent, Regem placabiliorem fieri, ac brevi spem libertatis ostentarent. Cum destinatus ad evadendum dies appareret, vultu, quantum in illa fortuna potuit, ad

hilari-

hilaritatem composito, simulat se plane nunciis credere, Regem sibi conciliatum esse, nec diu se sperare in ea custodia futurum: lautam custodibus cœnam dedit: & ad multam noctem, una cum eis bibit: illis discedentibus, & vino copiosiore, in somnum solutis, solitudinem nactus, è linteis lectuli sui stragulis funem concinnavit, pro altitudine, ut rebatur, muri satis longum: ac primum, ut periculum faceret, ministrum demiiit, è cujus casu, breviorem justo eum esse, intellexit: aucto igitur, pro præsenti copia, fune, ipse secutus ministrum, qui in descensu crus fregerat, in humeros sublatum, circiter mille passus ad mare tulit, ac, ventum secundum nactus, Dumbarum navigavit: arceque adversus vim non satis communita, cum paucis in Franciam abiit. Eo absente, Andreas Stuartus, Cancellarius, cum exercitu ad arcem capiendam missus: eam cum aliquot menses, fortiter à præsidio defensam, oppugnasset, tandem, qui intus erant, omnibus necessitatibus circumventi, naviculas nacti, noctu clam in Angliam discesserunt: postridie, arx vacua recepta est: Cæsi ex obsidentibus aliquot Equites clari. Circa hæc tempora, Regibus Scotorum & Anglorum malis domesticis fatigatis, pacis cupido incessit. Missa ad eam conficiendam Legatio ab Anglis benevolenter excipitur: nec de modo conventum, sed ad eam confirmandam adjecta affinitas ut Cæcilia, Eduardi filia Jacobi Scoti filio, cum primum nubendo maturuissent, nuberet: pars etiam dotis repræsentata, ea lege, ut si utrisque puberibus nuptiæ non sequerentur, dos Anglo redderetur: dati prædes, aliquot oppidorum cives. Sed ea pax non diuturna fuit: nam ex odio vetusto, & residua è superioribus bellis ira, incursionibus utrinque factis, abactisque prædiis, & villarum incendiis, ita utrinque animi sunt inflammati, ut ex mutuis injuriis res in apertum bellum erumperet. Erant & præter has suæ utrisque causæ. Anglum incitabant Duglassius quidem vetus, Alexander autem, Regis frater, novus exul: Nam Alexander in Galliam, uti diximus, profectus, uxorem accepit filiam Comitis Bononiæ maritimæ: sed cum à Ludovico Undecimo, qui tum imperitabat, impetrare non posset, ad sua recuperanda, copias, in Angliam transvectus, ibi se sperans aliquid moturum: Jacobum autem, Scotorum Regem, ad bellum incitabat Ludovicus Gallus, Roberto Irlando Scoto, Doctore Sorbonico cum duobus Equitibus Gallis ad id missis. Igitur, violata pace, quanquam res Scotica, vastatis aliquot regionibus, pejore in loco erat, decreto

creto etiam in Anglia magno exercitu, qui ductu Glocestrii Scotiam invaderet: Rex tamen, & qui circa eum erant, inviti exercitum indicunt: homines enim nuper egeni, & qui ex aliorum calamitatibus creverant, Regique impotentium consiliorum auctores fuerant, nihil magis metuebant, quam Nobilitatis infensæ frequentem conventum. Cum Lauderam ventum esset, oppidum & Martianis & Tevioticis finibus vicinum, quæ regiones aut ab hoste vastatæ, aut per vim parere coactæ fuerant, Rex nihil superiorum temporum ratione omittebat: Nobilitati enim diffisus, omnia per domesticum consilium transigebat. Proceres, eam indignitatem non tolerandam diutius, rati, in templum opido de tertia vigilia coierunt. Concilio jam satis frequenti, Arcibaldus Duglassius, Angusiæ Comes, conveniendi causam ita explicasse dicitur. *NON arbitror necesse, viri clarissimi, ut statum rerum Scoticarum pluribus declarem: partim enim ipsi meministis, partim ante oculos videtis. Principes Nobilitatis, in exilium pulsi, aut pati intoleranda, aut nefaria facere coguntur: vos autem, in quibus omne Regni est robur sine capite relicti, velut navis sine gubernatore, omnibus fortunæ procellis & tempestatibus estis objecti. Ager noster uritur, fortunæ diripiuntur: agricolæ aut cædibus exhausti, aut quia nullum in tot malis aliud prospiciunt allevamentum, hostibus dediti. Rex vero, si compos esset, homo & animi generosi, & raræ prudentiæ, malis venenis expugnatus, non ad procerum cœtum, sed ad infimæ sortis homines, de pace, de bello, de salute publica refert. Illi ariolos consulunt, & maleficorum responsa ad animum ægrum, & pravis superstitionibus captum adhibent: & de nostrum omnium incolumitate decreta, istis auctoribus, fiunt, qui, quod omnibus jure se invisos intelligunt, omnes oderunt: nec vestram auctoritatem imminuere sed universos omnibus artibus extinguere contendunt. Partem jam vestrûm morte, partem exilio sustulerunt: neque ut homines novi solent, gradatim ad summa nituntur: sed in Regio sanguine tyrocinium crudelitatis & avaritiæ exercent: alterum è Regis fratribus trucidarunt immanissime, alterum patria metu mortis abstulerunt: & hostibus nostris ducem dederunt. Illis jam è medio sublatis, reliqua Nobilitati imminent, & suæ humilitatis conscii, nihil eminens aut excelsum superesse volunt. Quicunque habent aut divitias, ad eorum avaritiam explendam, aut potentiam ad audaciæ resistendum, hunc pro hoste sibi numerant: & nos interea castra adversus Anglos habemus, ut hosti publico resistamus: tanquam*

ullus

ullus sit hostis capitalior eo, qui nec bonis vestris cupiditatem, nec sanguine crudelitatem explere potest. Ut autem intelligatis, quam hæc pestis intestina sævior, quam illa externa sit, fingite, Anglum (quod Deus avertat) victorem veterum offensarum memorem & fecilitate præsenti elatum. Quem tandem odiorum suorum finem, aut quod præmium victoriæ statuet? Regisne inimici mortem, an vestram. Ego certe neutrum existimo: Non enim de vita, sed gloria & imperio, nobis est certamen: & generosus animus, ut adversus resistentes vehemens est & concitatus, ita precibus, obsequio ipsa denique instabilitatis humanæ recordatione mitigatur, & ad lenitatem inflectitur. Sed demus, hostem iratum sanguinem Regium & cædem quærere. Uter tandem mitius consulere videtur? isne, qui una cum vita omnium malorum sensum adimeret? an qui, quem secundum Deum amare & observare debent, ad quotidianam carnificinam reservant? qui animum veneficiis obsessum in exitium propinquorum armant? qui Regem inimicorum armis prope circumventum, velut captivum detinent, neque permittunt, ut suorum vultus aliquando aspiciat, benevolentiam intelligat, operam & studium experiatur? Non tam hostes existimandi sunt, qui castris ex adverso positis, odium suum palam profitentur, quam qui domi ex insidiis vestræ saluti imminent. Regem alienatum ab amicis inimicis produnt, vos duce destitutos hostilibus armis objiciunt: à quibus si victi mortem effugeritis, tamen in servitutem & ignominiam incidetis, sin viceritis, non quietem vobis, opes patriæ, Regi gloriam comparabitis: sed inimicis vestris grassandi licentiam in præsentia, in futurum securitatem, vobis ipsis pestem ac perniciem, Regi arctiorem servitutem conciliabitis: nec vincendo mala fugiemus externa, sed domestica augebimus. Mea igitur sententia, ut paucis comprehendam, hæc est, ut prius domesticum servitutis jugum exuamus, quam cum exteris manum conferamus. Alioqui enim paucorum libidine omnes serviemus, hostium opes augebimus, & publicam salutem prodemus. Vos quod faxitis, Deum velim fortunare. Secundum Duglassii orationem, non jam consultatio erat, sed murmur confusum totius fuit concionis, arma in hostem publicum poscentem: ita enim inflammati erant omnium, qui affuerant, animi, ut, ni ducerentur, extemplo erupturi in Regiam viderentur. Verum qui ætate, honoribus, & auctoritate principes erant, sedato tumultu, quod metuebant, ne, intemerario forte plebis impetu, Rex violaretur, censent, ut primores, assumpto quisque familiarium, quantus esset satis, numero

sine

ſine majore motu exercitus, in Prætorium proficiſcerentur: noxiós, penes quos ſumma rerum erat, comprehenderent: eos in judicium ad exercitum producerent: ac pœnas ſecundum leges expeterent. Interea dum hæc geruntur, rumor in Aulam promanat, proceres ante lucem coactos in templo conſultare, incertum qua de re: ſed magnam ſane videri, quæ Rege ejusque conſiliariis ignorantibus tales viros coëgerit. Rex trepidè è ſomno experrectus, & ipſe, quid optimum factu videatur, è ſuis quærit: interim Cocheranum præmittit, qui, quid agatur, obſervet: & omnia certiora referat. Is dum paucis comitatus ad templum proficiſcitur, occurrit primoribus Nobilitatis, in aulam venientibus: ei ſtatim Duglaſſius manum injicit, ac torque aureo magni ponderis, quod geſtabat, apprehenſo, gula paulum conſtricta dat cuſtodiendum: ipſe recta ad Regis cubiculum pergit. Qui ibi aderant, vel repentino ejus acceſſu attoniti, vel majeſtatem hominis reveriti, ſeſe continuerunt. Ibi ceteris, qui Regem pravis conſiliis corrumpere credebantur, arreptis, unum adoleſcentem ſe amplexum, ut ſibi condonarent, Rex oravit: is erat Joannes Ramiſæus, honeſto loco natus, quem excuſatione ætatis facile accepta dimiſerunt. Ceteri cum in jus ducerentur, exortus eſt cum clamore totius exercitus tumultus, omnibus vociferantibus, malos male perdendos. Statim igitur ad ſupplicium rapti, vitam ſuſpendio finierunt: idque tanto univerſorum ſtudio, in eorum exitium, ut cum funes in re ſubita deeſſent, ſinguli lora jumentorum & frænorum habenas eum in uſum offerrent: ac vehementer contenderent, quis potiſſimum hoc honore potiretur. Plurimis adverſus privatos injuriis hæc Aulica factio premebatur: in publicum his maxime, quod novæ Monetæ æneæ fuiſſent auctores cudendæ, quam invidioſo nomine vulgus Nigram appellabat: hinc primum orta erat omnium rerum caritas: deinde etiam fames, dum venditores potius frumenta domi corrumpi ſinerent, quam venditionis prætextu emptoribus condonarent. Sed ne omnino commercia inter cives ceſſarent, unum contrahentibus inventum eſt remedium, ut in contractibus adjicerent, quo genere monetæ ſolutio fieret. Cuderant & id genus numiſmatis aliquot ſuperiorum Regum, ſed magis, ad uſum neceſſarium pauperiorum, quam ad ſuum quæſtum: ac legibus etiam caverant, ultra quam ſummam, venditores non cogerentur accipere: ita rerum tenuium hinc erat emptoribus commoditas, & ne ditioribus permutatio fraudem afferret, ſatis

tis

tis provisum videbatur. Dabatur etiam crimini, Regis animus à Nobilitate adversus: & ad Magicam insaniam conversus, atque in propinquorum cædem impulsus. Sed Cocherano maxime invidiosus fuit titulus, Comitatus Marriæ: quam regionem Rex, extincto minore fratre, vel ei donaverat, vel regendam commiserat. Pravis consultoribus è medio sublatis, cum nec Rex militi, nec miles Regi confideret, soluto exercitu domum est reditum. Rex etsi in præsentia iram supprimeret, ac multa & præclara Nobilitati polliceretur, nihil aliud tamen in animo, quam vindictam, cædem & sanguinem coquebat, Itaque, ubi primum sui potens sibi visus est, se in arcem Edimburgensem cum paucis abdidit: Nobilitas in eventum suspensa sua seorsum consilia habebat. Anglus, suadente maxime Alexandro, qui simulac Scotiam attigisset, magna equitum peditumque auxilia conventura, & Nobilitatem cum Rege discordem suam fore, pollicebatur, fratrem suum Ricardum, Glocestriæ Ducem copiis per hiemem coactis præficit; atque in Scotiam ducere jubet: is adulta jam æstate iter ingressus intellecto, quo in statu res Scotorum esset, Bervicum divertit. Admissus statim in urbem, quatuor millibus ad obsidendum arcem relictis, cum ceteris copiis Edimburgum recta ducit: fœde vastatis, per quæ ierat, locis. At, ducente Alexandro, sine maleficio urbem ingressus, Jacobum (quoniam alloquendi spes nulla erat) edicto palam in foro proposito admonuit, primum, ut, quæ cum Eduardo pepigisset, servaret: deinde, ut ante Calendas Sept. proximas de damno dato, & injuriis adversus Anglos perpetratis, satis faceret: id ni fiat, Ricardum Glocestriæ Ducem, eum Regnumque ejus ferro flammaque persecuturum. Ad hæc Jacobus, cum videret, se neque in præsentia quæ postularentur, posse perficere, neque vires habere, quibus hostium vim propelleret, nihil prorsus, neque scripto, neque per nuncios respondit: Scotorum autem primores, à suo Rege destituti, ne tamen omnino saluti publicæ deessent, coactis iterum copiis, ad Hadinam castra posuerunt: atque, ut imminentem calamitatem saltem levarent, & victoriæ cursum sisterent, Legatos ad Glocestrium Ducem miserunt, qui peterent; Ut nuptiæ jam pridem promissæ conficerentur: ostenderent per Scotos non staturum, quo minus, in quæ conventum fuerat, optima fide præstarentur: Anglus, qui satis sciebat, Scotos aleæ pugnæ rem non commissuros, cum & pars virium ipsorum cum Alexandro, homine vulgo gratioso, apud se esset, & reliquos factionibus distrahi,

non

non ignoraret, respondit, Non sibi satis compertum esse, quid Rex Anglus eo de matrimonio decrevisset: interim pecuniam, quæ Jacobo dotis nomine erat repræsentata, æquum sibi statim reddi censebat: pacem vero si vellent, promitterent se arcem Bervici reddituros: aut si id minus possent, sancte jurarent, se nec obsessis ullam opem, nec obsidentibus molestiam allaturos, donec aut vi capta, aut conditionibus dedita arx foret. Ad ea Scoti per Legatos responderunt: Matrimonium nondum confectum esse nulla sua culpa, sed ob immaturam sponsi sponsæque ætatem: pecuniam, cujus solvendæ dies nondum advenisset, nondum deberi: de solvenda, si non satis cautum videretur, amplius cauturos: Bervici arcem, in solo Scotico à Scotis ædificatam suæ ditionis esse, ac per multa secula fuisse: eam si aliquando Angli interceperint, aut per vim tenuerint, nihil ea injuria jus vetus imminutum fuisse. Glocestrius: qui superior viribus erat, in sententia perstabat: neque juris disceptationem ullam audiebat. Eodem die Calenus Cambellus, Argatheliæ Comes, & Andreas Stuartus Cancellarius, duo item Episcopi Fani Andreæ & Dumblani, miserunt ad Alexandrum, qui in castris Anglorum ad Lethintonum erat, suis diploma sigillis, & chirographis confirmatum, si Regi dicto audiens esset, se curaturos, ut in proximo conventu publico, bonis restitutis, omnium anteactorum impunitate donaretur: hæc omnia ita futura, fide interposita, Alexander, re cum Glocestrio communicata, ab eo benevole dimissus ad suos rediit. Coacto concilio, summa imperii ad eum omnium consensu defertur: statim ad eosdem relatum, de obsidione Bervici solvenda. Prudentioribus visum est, tam periculoso tempore, cum omnia seditionibus domesticis essent adeo perturbata, ut vix quietis hostibus, fortunæ sævientis impetus sisti posset, pacem quavis conditione faciendam: videbant enim perspicue, si hostem tam potentem vincerent, se magis eum irritaturos, quam absterrituros: sin ipsi vincerentur, incertum esse, quemadmodum hostis, natura ferox, & rebus secundis insolentior factus, victoria esset usurus. Hæc, etsi nonnulli ferociores, quam pro tempore, occlamarent, sententia in concilio vicit. Post alias atque alias conditiones frustra jactatas, tandem ad septimum Calendas Se-
CIↃ. CCCC. LXXXII. ptemb. anni millesimi quadringentesimi octuagesimi secundi, conventum, ut arx Bervici dederetur, ac induciæ in paucos menses darentur, donec de pace per ocium tractari posset. Ita Bervicum vicesimo primo anno, post quam ad Scotos re-

dierat

dierat redditum fuit Anglis. Glocestrius, re foris bene gesta, cum summa gratulatione ad suos est reversus. Eduardus de Consilii sententia censuit, quæ de nuptiis pactus erat, irrita fieri magis è re Anglica esse: quod in tantis intestinis dissidiis metueret, ne Jacobi posteritas Regno pelleretur: atque in Alexandrum, quem si Regem fecisset, tanto beneficio sibi obnoxium perpetuo in amicitia permansurum sperabat, pronior erat. Fœcialis Edimburgum est missus, qui affinitatem renunciaret & dotem reposceret. Is ad octavum Calendas Novembris cum sui adventus causam publice declarasset, cives, impetrato ad solutionem die, bona fide pecuniam reddiderunt: datis fœciali, qui Bervicum usque eum prosequerentur. Alexander, ut si qua essent residua fratris erga se odia, ea mitigaret, & novo beneficio novam iniret gratiam, eum, ex arce deductum, in liberam Regni possessionem restituit. Sed plus apud animum impotentem valuit veterum offensarum, quam recentis beneficii memoria. Accedebant ad priores suspiciones calumniæ inimicorum Alexandri, qui nimiam ejus popularitatem assidue criminabantur: idque non dubium affectati Regni argumentum esse asseverabant. Ille admonitus per amicos, consilia adversus suum caput in Aula agitari, clam in Angliam secessit, arcemque Dumbarum Eduardo tradidit. Alexander absens damnatus est. Crimini ei datum, quod in Angliam primum frequentes nuncios misisset: deinde non impetrato à Rege commeatu illuc ipse transisset: cum Anglo adversus patriam Regisque caput consilia coisset. Ceteris omnibus earum rerum consciis venia data, & in iis Gulielmo Crichtonio, quem non modo consiliorum omnium adversus patriam socium, sed etiam auctorem & impulsorem fuisse arguebant. Verum, post veniam præteritorum semel impetratam, iterum accusatus, quod literis assiduis Alexandrum jam damnatum confirmaret, consilioque instrueret: idque, per Thomam Diesonum sacrificulum: quod arcem Crichtonium curasset adversus Regem muniendam, eamque non dedendi præsidiariis auctor fuisset: in jus adesse jussus, ad XVI. Calendas Martias, anni millesimi quadringentesimi octuagesimi quarti: quo die, cum non affuisset, ipsi aqua & igni interdictum: bona in fiscum redacta. Hæc quidem in acta publica causæ sunt redactæ. Verum odium Regis, ob causam privatam conceptum, plus ei nocuisse creditur. Erat Gulielmo uxor è nobili Dumbarorum familia nata, atque insigni pulchritudine: ↄ. CCCC. LXXXIV.

eam cum à Rege maritus corruptam comperiſſet, conſilium temerarium quidem, ſed ab animo amore ægro & injuria irritato non alienum ſuſcepit: minorem enim è Regis ſororibus, & ipſam quoque forma egregia, & conſuetudine fratris infamem compreſſit: & ex ea Margaritam Crichtoniam, quæ non adeo pridem deceſſit, genuit. Interim domi uxor Crichtonii moritur: ſoror vero quam à Rege compreſſam diximus adeo impotenti Gulielmi deſiderio flagrabat, ut interim velut mente alienata delirare videretur, Rex partim ab amicis Gulielmi exoratus, partim & injuriæ ei factæ memor, & cupidus matrimonii prætextu ſororis infamiam levare. Gulielmo reditum permiſit ea lege, ut eam duceret. Gulielmus ab amicis perſuaſus, & melioris conſilii inopia coactus, præſertim Ricardo Anglo extincto, Ennerneſſum venit, ac Regem ibi non adeo diu ante utriuſque mortem eſt allocutus, atque in ſpem reditus erectus. Ibi ſepulchrum ejus adhuc oſtenditur. Hæc diverſis temporibus geſta, ne curſus hiſtoriæ nobis eſſet abrumpendus, in unum locum ſunt congeſta. Nunc omiſſa repetamus. Eduardus Anglus proximo poſt Dumbarum receptum anno, menſe Aprili, deceſſit, milleſimo quadringenteſimo octuageſimo tertio, CIↃ.CCCC LXXXIII. relicto filiis tutore Ricardo fratre. Is primum Gubernatoris nomine contentus duos menſes Anglis præfuit: deinde magna Nobilitatis ac plebis parte variis artibus conciliata, duobus fratris filiis in cuſtodiam conjectis, Regina cum totidem filiabus in aſylum ſanctiſſimum, prope Londinum, incluſa, menſe Junio proximo Regium nomen & inſignia uſurpavit. Alexander Albinus, & Jacobus Duglaſſius cupidi experiri, qui eſſet civium erga ſe animus, comitati quingentis equitibus ſelectis, ad lacum Mabanum veniunt, quod ibi frequens Mercatus, die Divæ Magdalenæ ſacro, fieri ſoleret. Ibi ſubito irritatis animis, pugna conſeritur vario ſæpe ſucceſſu, prout auxilia his aut illis, è vicinis regionibus ſeſe aggregabant. Pugnatum eſt incerto eventu, fere à meridie uſque ad noctem: tandem victoria, cruenta quidem illa multis ſuorum amiſſis, ad Scotos inclinavit. Captus ibi fuit Duglaſſius, & à Rege relegatus in Cœnobium Limdorim: Alexander in equum impoſitus fugit, nec diu poſt in Anglia manſit. Multæ interea incurſiones factæ, ſed majore Anglorum damno, quam Scotorum commodo. Ricardus, domi rerum exitu adhuc incerto, & metu externo impendente, à Comite Richemondiæ, cui tum apud Gallos exulanti multi Anglorum favebant, & ad Regnum capeſſendum, vocabant

vocabant, magna animi solicitudine afficiebatur. Nec minus scelerum suorum velut stimulis vexatus, statuit, quoniam seditiones domesticas non adeo cito sedatum iri sperabat, quibuscunque posset conditionibus exteros complecti, & eorum auctoritate & opibus se domi tutiorem & inimicis magis formidabilem reddere. Igitur, missis in Scotiam legatis, qui vel pacem, vel saltem aliquot annorum inducias impetrarent, omnia opinione sua multo faciliora invenit. Jacobus enim, qui ob multa non dissimilia scelera maximo apud suos odio laborabat, legatos libenter audivit: pace enim cum Anglis facta, sperabat, se per ocium civiles injurias, clauso inimicis perfugio, ulcisci posse. His maxime de causis, missis ad regnorum fines ex intimis utriusque Regis familiaribus, post multas & diuturnas de rebus repetundis disceptationes, cum ob repetentium res multitudinem, & probationum infirmitatem pax confici non posset, de induciis in triennium convenit, & quia ob difficultates, quas dixi, & temporis angustiam tum res reddi non poterant, dati utrinque legati, qui una cum limitum præfectis id æquo & bono curarent. Una conditio in eis induciis perplexe scripta erat, de Dumbaro Scotis restituendo, per quam, Anglus eam tenere, Scotus oppugnare posse salvis induciis interpretabatur. Scotus cum post sex menses præscriptos arcem per legatos repeteret, Richardus de sua voluntate per literas satis prolixe pollicebatur: sed alia atque alia causando, eam usque ad vitæ suæ finem (qui brevi secutus est) retinuit. Eo autem à suis interempto, ac Henrici septimi Regno nondum stabilito, Jacobus arcem asperrima hieme obsedit. Qui in præsidio erant, nullum ob res domi turbatas auxilium expectantes, eam dediderunt. Henricus autem multis agitatus procellis, ut externorum bellorum causas præcideret, & veterum odiorum incendia restingueret, ad Novum castrum ad Tinam venit: inde Legatos in Scotiam mitit, qui vel fœdus perpetuum, vel certe inducias diuturnas facerent: Homo enim singulari prudentia, & multas rerum vicissitudines expertus, inprimis ad Regnum suum stabiliendum utile existimabat, cum vicinis omnibus, ac maxime cum Scotis pacem habere, quod fere hæc duo Regna semper alterum alterius rebus insidiarentur adversis: rebelles tum integros fovendo, tum extorres recipiendo, spe vel auxilii, vel refugii, seditiones alerent. Et Jacobus nihil magis cupiebat, quam ut metu ab exteris liber de suis pro arbitrio pœnas expetere posset. Itaque Legatos humaniter

ter acceptos monuit, se quidem nihil magis, quam pacem cupere: verum existimare, à suis impetrari non posse, ut vel perpetuam pacem, vel diuturniores facerent inducias: partim quod id prisca lege vetitum esset, ne metu amoto animi per ocium relanguescerent, & nervos industriæ remitterent: partim, quod ferociam, ex longo armorum usu collectam, non tam cito possent omnino deponere. Quod si eo adduci possent, ut sex aut septem annorum induciis faciendis, consentirent, non esse respuendum. Quod autem ad se attinet, dum viveret, pacem sibi sanctam & inviolatam cum Henrico fore: curaturum etiam, ut induciæ, antequam dies earum exiret, renovarentur: verum se maximopere rogare Legatos, ne quicquam eorum, quæ secreto cum ipsis egisset, in vulgus efferrent, ne proceres ad pacificandum tardiores essent, si studium ejus in eam partem persentiscerent. Hæc Anglo relata, cum sciret, quam turbido in statu res Scotorum essent, quamque Regi pacem esse expediret, eum sincere & ex animo loqui, ratus, induciis in septem annos factis, retro Eboracum se recepit. Interea moritur Scotorum Regina, mulier singulari formæ gratia & probitate, quæque viri effrœnatos impetus plerunque moderari credebatur: moritur item in Gallia Alexander, Regis frater duobus filiis relictis, Alexandro ex uxore priore Comitis Orcadum filia, & è secunda Joanne, qui postea Prorex in Scotia aliquot annos fuit. Jacobus autem, confirmata foris pace, & domi consiliorum suorum duobus molestis interpellatoribus liberatus ad ingenium rediit &, exclusa fere omni Nobilitate, homines novos circa se habebat, quos & aulicis honoribus & ministeriis præficiebat, & rejecta in eos cura publica, & pecuniæ undique conquirendæ rationibus ipse totum se voluptatibus immersit. Princeps aulicæ factionis erat Joannes Ramisæus, qui ad Lauderam servatus à Rege supplicium evaserat. Is in tantam elatus est superbiam, ut cum Domus magister (is honor apud Scotos præclarus habetur) à Rege esset electus, multisque prædiis opulentis donatus, non tamen ea fortuna contentus: impetravit edictum, ne quis præter se suosque comites in eis locis, in quibus Rex diversaretur, arma ferret: ut scilicet, hac ratione se, suamque factionem adversus Nobilitatem, communiret: quæ & frequentes seorsum coitiones faciebat, &, armorum terrore stipata, obambulabat. Sed id edictum longe Ramisæo plus odii, quam terroris conciliavit: & jam manifestæ servitutis imago omnium oculis obversabatur. Rex interea

ea nihil aliud moliebatur, quam ut animum expleret eorum ſanguine, qui rebellandi auctores credebantur. Id cum vi aperta obtinere non poſſet, eos arte capere contendit, cum aliis atque aliis ſe reconciliatum ſimulans comiter, ac paulo etiam blandius, quam Principem deceret, accipiebat. Alios, quorum potentia eminebat, præmiis, & honoribus proſequebatur. Davidem Lindeſium Crafordiæ Comitem, Ducem Montis Roſarum appellat, hominem magnis opibus præpotentem ſibi adjungere ſtudens: Georgium Auguſiæ Comitem apud ſe frequentem habebat, & cum eo, velut penitus in gratiam receptô, ſecreta conſilia communicabat. Nec tamem præmiis, nec blanditiis cuiquam ſinceri animi fidem faciebat: nam qui ingenium ejus noverant, non dubitabant, eo ſpectare illam benevolentiæ ſimulationem, vel ut ſeorſum alios, ac deinde alios comprehenderet, vel proceres inter ſe committeret: quod utique, Nobilitatis principes Edimburgi nactus, magis perſpicuum fecit: Duglaſſio enim in arcem ad ſe vocato, demonſtravit egregiam ſibi in præſentia oblatam ſumendæ ultionis occaſionem, comprehenſis enim factionis ducibus, ac ſupplicio affectis, ceteros conquieturos. Hanc opportunitatem ultro ſe offerentem ſi omittat, ſimilem poſtea ſe nunquam ſperare. Duglaſſius, qui animum Regis nihilo ſibi, quam reliquis placatiorem ſciebat, conſilium tam crudele & præceps callide diſcuſſit, ratiocinatus, quam turpe & flagitioſum id facinus omnes judicaturi eſſent, ſi, indicta cauſa, tot homines claros, quibus, promiſſa præteritorum venia, conciliatus eſſet, non ita pridem nunc, ſide publica accepta, ſecuros repente ad ſupplicium raperet: non enim feroces hoſtium animos, interitu paucorum fractum iri, ſed violata ſemel fide, ſpem omnem concordiæ ſublaturum: deſperataque ſemel venia, iram in rabiem verſum iri: inde majorem obſtinationem, & Regiæ auctoritatis, & vitæ propriæ contemptum ſecuturum. Mihi vero ſi credis, inquit, rationem inibo, qua ſalva Regia dignitate etiam vindictæ proſpiciatur: ego enim, convocatis amicis & clientibus, de die & palam injecta manu, quo voles, in jus traham, & legum pœnas expetam. Id non honeſtius modo, ſed & tutius erit, quam ſi clam de nocte, velut à latronibus oppreſſi, trucidentur. Rex Comitem ex animo loqui credens (non enim ignorabat, quæ polliceretur, poſſe præſtare) gratiis ei actis, multis promiſſis oneratum dimittit. Ille, admonitis proceribus, ut imminenti periculo ſe ſubtraherent, ipſe quoque ſe ſtatim ſubduxit. Ab

eo die Rex, post occulta consilia patefacta, nemini deinde fidens, cum ad tempus in arce Edimburgensi se continuisset, nave in regiones Transforthanas, quæ adhuc ei parebant, vectus, brevi firmas copias confecit: & proceres, qui antea emendatum, non extinctum Regem volebant, desperata concordia, consilia sua omnia in exitium ejus conferebant. Illa difficultas eos habebat sollicitos, quem sibi ducem nominarent, qui, Rege in ordinem coacto, Vicarius Regni esset, populo non ingratus, & obtentu nominis illustris, factionem minime gravaret invidia, multa circumspicientibus in Regis filium est ab omnibus consensum. Is à custodibus suis, & ætatis infirmioris Rectoribus corruptus hoc maxime metu, ne, si ille recusaret, ad Anglos hostes familiæ suæ perpetuos imperium deferretur. Jam Rex Fortham transierat, & ad Blacnessum arcem habebat castra, & filii exercitus, dimicationi paratus, non longe aberat: verum interventu Comitis Atholiæ, patrui Regis, res composita fuit. Ipse Atholius pacis pignus Adamo Hepburno, Bothueliæ Comiti, datus, apud eum usque ad Regis mortem permansit. Verum concordia, ut inter suspectos invicem non diuturna fuit. Legatis interea commeantibus, à Nobilitate responsum est. Cum Rex nihil sincere agat, certum bellum infida pace sibi potius videri: unam spem esse concordiæ si Rex filio sibi suffecto Regno se abdicaret: alioqui nihil esse, quod colloquiis sese invicem frustrârentur. Hoc responsum Rex legatis, quos ad Anglos & Francos mittebat, ostendit: eosque summopere rogavit, ut auctoritate sua, aut si opus esset auxilio, paucorum rebellium furorem infringerent: eosque ad sanitatem reducerent: communemque eam fortunam existimarent, & quæ suo contagio facile ad propinquas gentes serperet. Missi etiam ad Eugenium Octavum, Pontificem Romanum, qui orarent, ut pro sua paterna in Scoticum nomen caritate Legatum in Scotiam mitteret, qui rebelles pro jure Sacrosanctæ Potestatis cogeret, ut, armis positis, Regi suo parerent. Pontifex cum tum maxime haberet in Anglia Adrianum Castellensem, hominem singulari eruditione & prudentia ad eum scripsit, ut rebus Scoticis componendis operam daret. Sed hæc sera fuerunt auxilia. Proceres enim, qui hæc agi non ignorabant, & Regem erga se implacabilem sciebant: antequam majores copiæ ad eum convenirent, decernere armis decreverant: & quanquam Regis filium apud se haberent simul ad auctoritatem apud vulgus comparandam,

simul

ſimul ut oſtenderent, ſe non patriæ, ſed pernicioſo Regi infenſos eſſe, tamen ne Legatorum externorum adventu plebis animi debilitarentur, dies noctesque ſolliciti erant, quomodo rem ultimo diſcrimini committerent. Obſtabat eorum feſtinationi Regis timor: qui, quoniam ſatis firmas acciverat copias è Regni partibus, ad ſeptentriones ſpectantibus, in arce Edimburgenſi ſe continebat, dum ea auxilia convenirent. Ab hoc conſilio, quod ei viſum fuerat tutiſſimum, fraude, aut certe inſcitia ſuorum, eſt deductus: propter enim frequentia æſtuaria, quæ moram & periculum conventuris afferre poterant, ſuaſerunt, ut Sterlinum peteret, locum unum totius Regni commodiſſimum, ad auxilia ex omnibus Regni partibus excipienda. Ibi quoque non minus tuto, quam in arce Edimburgi, eum fore poſſe, cum hoſtes ab omnibus rebus, ad expugnandas arces neceſſariis, imparati eſſent: ſimul claſſem, quam ad omnes caſus inſtruxerat, in propinquo ſtare poſſe. Hoc quidem conſilium & fidele videbatur, & ſatis erat tutum, niſi Præfectus arcis, Jacobus Siaus ab adverſa factione corruptus, venientem excluſiſſet. Itaque cum hoſtes prope veſtigiis ejus inſtitiſſent, neque quo ſe reciperet haberet, coactus eſt cum eis, quas habebat, copiis aleam certaminis experiri. Initio cum ſatis acriter pugnaretur, procerumque prima acies loco cederet, Annandiani & eorum vicini, qui ad occidentalem Scotiæ limitem accolunt, acriter gradum promoverunt: hi, cum longioribus uterentur haſtis, quam qui ex adverſo ſtabant, ſtatim Regis mediam aciem fuderunt: ipſe equi caſu debilitatus in molas aquarias, non longe à loco ubi pugnatum erat, ſe recepit, eo (ut videbatur) conſilio, ut naves, quæ non longe aberant, conſcenderet. Ibi cum paucis deprehenſus occiditur. Tres eum fugientem proxime ſecuti, Patricius Grajus familiæ ſuæ princeps, Sterlinus Kerius, & ſacrificulus cognomento Borthicus: incertum, à quo eorum percuſſus. Ejus cædis fama, licet incerta, per utrumque exercitum divulgata fecit, ut, victoribus minus acriter inſtantibus, fugientium multo pauciores cæderentur: cum Rege enim, non cum civibus proceres bellum ſuſceptum videri volebant. Cæſus eſt è Regiis Alexander Cunigamius, Glencarniæ Comes, cum paucis clientibus & propinquis: ex utraque parte, complures vulnerati. Hunc finem vitæ habuit Jacobus Tertius, vir non tam ingenio pravo natus, quam prava conſuetudine corruptus. Nam cum initio magnæ & præclaræ indolis, animique vere Regii ſpecimen dediſſet, per Bodios primum, ſed paulatim

 latim

latim in licentiam est effusus. Iis è medio sublatis, ab hominibus infimæ sortis in omnia simul vitia est præceps datus: tempora etiam corrupta, & vicinorum Regum exempla non parum ad eum evertendum juverunt. Nam & Eduardus Quartus in Anglia, Carolus in Burgundia, Ludovicus undecimus in Gallia, Joannes Secundus in Lusitania, tyrannidis fundamenta jecerunt: Richardus Tertius in Anglia immanissime eam exercuit. Morti etiam Jacobi illa inusta est ignominia, ut, in proximo conventu, omnium Ordinum decreto, jure cæsus judicaretur: cautumque sit diligenter omnibus, qui adversus eum arma tulerant, ne ea res ipsis, eorumve posteris fraudi esset. Obiit anno à Christo nato millesimo quadringentesimo
CIↃ. CCCC. LXXXVIII. octuagesimo octavo, Regni vicesimo octavo, ætatis tricesimo quinto.

LIBER DECIMUSTERTIUS.

JACOBO Tertio, ad Junii, prope Sterlinum cæso, qui sectam adversam sequebantur, de exitu Regis adhuc incerti, retro Limnucbum castra moverunt. Ibi ad eos delatum, scaphas à classe ad terram commeare, ac saucios in naves comportare: inde suspicio est orta, Regem à classe receptum fuisse: itaque, motis Letham castris, missi à Principe (ita enim Scoti filium Regis natu maximum appellant) Præfectum classis evocant. Is erat Andreas Vodius, sive quis malit interpretari, Silvius, Eques, & beneficiorum sui Regis memor, & summa erga defunctum benevolentiæ constantia: qui cum negaret, se in terram egressurum, nisi acceptis obsidibus, dati, è supremo Ordine, Setonius & Flaminius. Rogatus à Consilio Regio, Ecquid sciret ubi Rex esset, & quinam essent, qui post prælium scaphis ad naves vecti fuissent: De Rege se quicquam scire negavit: scaphis autem se cum fratribus descendisse, ut una cum aliis bonis civibus, salutem sui Regis tuerentur: sed cum frustra vitæ ejus opitulari essent conati, in classem rediisse: eique, si viveret, uni se parituros: sin extinctus esset, ad mortis ultionem paratos. Cum multa præterea adversus rebelles jaceret convicia, metu tamen, ne obsides violarentur, incolumis ad naves est remissus. Receptis obsidibus, cives Lethenses ad concilium vocati, ac magnis pollicitationi-

tationibus sollicitati, ut, conscensis navibus, Andream Silvium oppugnarent: Responsum est ab universis, uno consensu, eum duas habere naves, ita omnibus rebus ad bellum idoneis ornatas, sociisque navalibus ita instructas, eamque in ipso Præfecto rei navalis esse scientiam, ut ne decem quidem naves in Scotia essent, quæ cum duabus illis auderent congredi. Ea igitur consultatione dilata, Edimburgum eunt. Ibi certiores de morte Regis facti funus ei amplissimum faciendum curant, ad Cammiskenethum, Cœnobium Sterlino vicinum, ad vicesimum quintum diem mensis Junii.

cv. Rex.

Interea comitia, novo Regi creando, in certum diem indicunt. Pauci ad id munus, & fere conjurationis adversus superiorem Regem populares, convenere. Regno suscepto, statim novus Rex ad præfectum arcis Edimburgensis fœcialem misit, qui ad deditionem eum sollicitaret: ea recepta. Sterlinum est profectus: arceque à præsidio dedita est potitus. Rumore in Angliam de rebus in Scotica turbatis perlato, quinque naves Anglicæ è classe Regis delectæ, Forthæ æstuarum ingressæ, passim prædando, mercatoribus iter clauserunt, &, multis exscensionibus in utranque littus factis, loca maritima vehementer infestabant: major etiam rerum motus à terrestribus civium copiis exspectabatur. Nam cum inimicorum vires magis dissipatæ, quam fractæ superiore prælio fuissent, quippe quæ nec universæ affuerant, nec ex iis, quæ aderant, adeo multi cecidissent, ab animis, adhuc odio & invidia inflammatis, & fiducia sui elatis, major tempestas imminere videbatur. Augebat indignationem, quod non in Regiam, sed paucorum potestatem tot viri, genere & opibus clari, tam facile recidissent: titulum enim & nomen Regium penes adolescentem quindecim annorum, qui non regeret, sed à patris interfectoribus regeretur: vim autem imperii penes Duglassium, Heburnum, & Humium esse: quibus fiduciam augebant, quod omnia littora duabus classibus, Anglica & Scotica, essent infesta. His difficultatibus ut mederetur, novus Rex primum omnium statuit, copias maritimas reconciliare: ne aut illæ aliquid turbarent, ipso in longinquas regni oras, ad statum earum regionum ordinandum, profecto, aut in interiora Regni aditum darent Anglis, ad mediterranea loca expilanda. Igitur Andream Silvium, Regis morte jam passim divulgata, minus in causa fore obstinatum, ratus, eum fide publica in littus evocat: & periculo publico, &

infamia gentis universæ, quam paucæ naves Anglicæ ita superbe contemnerent, ante oculos exposita, non solum in suas partes Andream traducit, sed etiam adversus Anglos armat, multisque suadentibus, ut in plures & majores saltem æquum numerum navium duceret, se suis duabus contentum, respondens, cum primum tempestas commoda incidit, recta adversus Anglos, qui ante Dumbarum oppidum stabant, vela fecit: & asperrimo prælio conserto, Lætham omnes captas perduxit: ac Præfectos earum Regi obtulit. Andreas à Rege munifice donatus, ejusque, in re militari, peritia, & militum virtus singulari laude honorata. Nec deerant ex eo genere hominum, qui Regum qualescunque res gestas admirantur, ac magnas etiam in majus extollant, qui, eam victoriam longe majoris mox secuturæ manifestum esse omen, præsagirent. Interea procerum pars adversa, legationibus in omnes Regni partes missis, mutuo se cohortantur, ne præsentem rerum statum ferant: neu tot viri fortes parricidas publicos, qui alterum Regem occidissent, alterum in servitute tenerent, sibi tam superbe paterentur illudere: ac Regiæ salutis defensores perduellionis arcessere, ipsos, omnis divini & humani juris violatores, pro Vindicibus decoris publici, se venditare, ac Liberatorum patriæ nomen usurpare, apud quos ne Rex quidem ipse liber esset: quippe qui coactus sit, in patrem, eundemque Regem arma sumere, & eo nefarie cæso: paternos amicos, & capitis defensores impio bello persequi. Multa hujus generis cum vulgo jactarentur, ad majorem odii flammam excitandam. Alexander Forbosius, clarissimæ familiæ princeps, Regiam interulam sanguine fœdatam, & vulnerum vestigiis laceram ex hastili longo pendentem, per Abredoniam & illustriora vicinarum gentium oppida circumtulit, & velut edicto publico, per præconem omnes ad fœdissimi facinoris ultionem conciebat. Nec minus impigre in regionibus Cisforthanis, Matthæus Stuartus, Leviniæ Comes homo genere & opibus clarus, & popularitate quadam honesta summis infimisque juxta carus, vicinos sibi Regulos accendebat: ac, jam satis valida manu comparata, cum per pontem Sterlini, Regiis oppidum tenentibus, penetrare non posset, per vadum, non procul fluminis ortu, ad Grampii montis radices contendit, ut sociis se conjungeret. Id consilium cum Joanni Dromundo, per Alexandrum Macalpinum, ipsius clientem, qui hostibus se conjunxerat: esset indicatum, ac palam factum, in castris rebellium omnia adeo secura ac neglecta

neglecta esse, ut, quo quisque loco esset, sparsi tenderent, nec vigiles suis locis dispositos haberent, nec ullum rei militaris munus usurparent: Dromundus cum aulicis, ac paucis voluntariis, qui, operæ navandæ studio, se ad eos aggregarant, sopitosq; invadit. Multis cum somno mors fuit continuata: ceteri inermes retro, unde venerant, præcipiti fuga ruunt: plures capti: sed à notis amicis pars dimissa: in eos tantum sævitum, qui contumeliosius scripserant, aut locuti fuerant. Auxit hujus victoriæ lætitiam nuncius allatus, eisdem diebus, de prospera pugna navali Andreæ Silvii, adversus Stephanum bellum. Anglus enim, audito, quinque suorum naves à duabus Scoticis, longe etiam minoribus, superatas & captas fuisse, cum & ignominiam deletam cuperet, nec, justam belli causam obtendere posse, videretur: convocatis ducibus, rei maritimæ peritis, oblatisque navibus selectis, & navali apparatu, quantum vellent, hortatus est, ut hanc nominis Anglici maculam tollerent: magnis ostentatis præmiis, si ipsum Silvium, aut vivum, aut mortuum, ad se adducerent. Sed ceteris, qui virtutem hostis cum felicitate conjunctam noverant, cunctantibus, Stephanus Bullus, Eques notæ fortitudinis, expeditionem suscepit: & rei bene gerendæ occasio videbatur oblata, quod, Silvium è Flandria propediem reversurum, sciebat, eumque in reditu, incautum, non magno negotio posse opprimi, sperabat. Igitur tribus è Regia classe navibus electis, ac brevi instructis, littus Angliæ legens, ad Majum insulam, in æstuario Forthæ desertam, constitit, loci maxime naturam secutus, quod, ab omni parte, insula stationes habeat tutas, adversus omnes ventorum procellas: & mare ibi se in angustum cogat, ut nulla navicula præteriens latere posset. Interim è scaphis piscatoriis, qui rei maritimæ peritiores haberentur, retentis, eorum aliquot continenter in speculis habet, ut naves hostium agnitas sibi commonstrent. Cum ibi, non multos dies, ad anchoras restitissent, Silvii naves, plenis velis advenientes, simul visæ & agnitæ sunt: & Bullus, sublatis anchoris, præcepta jam animo victoria, ad pugnam se comparat. Silvius tantum moratus, dum sui arma expediunt, suas naves in hostes concitat. Congrediuntur duo fortissimi duces, magnorum exercituum animos gerentes, ac tam obstinati pugnarunt, ut, incerta victoria, non prælium dirimeret. Postridie mane, refectis viribus, duces, exhortati utrinque suos, certamen renovant: ac manibus ferreis (harpagonas vocant) in hostium naves injectis, velut pedestri ac stabili acie, comi-

cominus decertarunt, tanta pertinacia, ut æstum relabentem neutri sentirent, donec ad cumulos arenæ in ostio Tai amnis delati essent. Ibi, minus alto mari, naves Anglorum, cum ob magnitudinem, regi minus facile possent, se dedere fuerunt coactæ: inde adverso Tao Taodunum tractæ, ibi manserunt, donec sepultis mortuis, vulnerati medicis, ad curandum, distribuerentur. Hoc prælium incidit, in decimum diem mensis Augusti,
CIↃ.CCCC.XC. anno, redempti generis humani, millesimo, quadringentesimo, nonagesimo. Paucis post diebus, Silvius, ad Regem profectus, Stephanum Bullum, naviumque præfectos, & è ceteris honoratissimum quemque Regi obtulit: ac invicem ab eo laudatus, & muneribus est donatus. Rex captivos cum suis navibus una Regi Anglo, collaudata militum fortitudine, munifice reddidit: ut qui, non de præda, sed de gloria, certamen inissent, virtutemque, etiam in hoste, apud se honoratam esse ostendit. Henricus etsi suorum infelicem pugnam ægre ferret, tamen Regi Scotorum gratias egit: & munificentiam ejus, & animi magnitudinem se libenter amplecti, est professus. Circa hæc tempora, monstrum novi generis in Scotia natum est, inferiore quidem corporis parte specie maris, nec quicquam à communi hominum forma discrepans: umbilicum vero supra, trunco corporis, ac reliquis omnibus membris geminis, & ad usum & speciem discretis. Id Rex diligenter & educandum, & erudiendum curavit: ac maxime in musicis, qua in re mirabiliter profecit: quin & varias linguas edidicit, & variis voluntatibus duo corpora secum discordia discutiebant, ac interim litigabant, cum aliud alii placeret: interim, velut in commune, consultabant. Illud etiam in eo memorabile fuit, quod, cum inferne crura lumbive offenderentur, utrunque corpus communiter dolorem sentiret: cum vero superne pungeretur, aut alioqui læderetur, ad alterum corpus tantum doloris sensus perveniret: quod discrimen etiam in morte fuit magis perspicuum: nam cum alterum corpus, complures ante alterum dies, extinctum fuisset, quod superstes fuit, dimidio sui computrescente, paulatim contabuit. Vixit id monstrum, annos viginti octo: ac decessit, administrante rem Scoticam Joanne Prorege. Hac de re scribimus eo confidentius, quod adhuc supersunt homines honesti complures, qui hæc viderint. Victoriæ navalis fama ad Septentrionales perlata, & ipsi, omissis belli consiliis, domos suas abierunt. Hoc tumultu ita levi momento compresso, Rex, ad seditiones

ditiones non modo in præsentia sedandas, sed in posterum omnino tollendas, animum adjecit. Primum conventum, qui indictus erat, in sextum Novembris diem, Edimburgi habuit. In eo multa salubriter, ad concordiam publicam stabiliendam, sunt decreta: in primis, ut animi facilius ad pacem coalescerent, culpa in paucos collata, pœnæ magna ex parte levatæ, aut omnino remissæ. Cum de jure belli disceptaretur, Joannes Leon Regulus Glammius capita quædam, à proceribus ad Regem de pacificando missa, protulit, quibus Jacobus Tertius sæpe assenserat, ac subscripserat etiam: ac plane legibus illis concordiam cum proceribus confirmasset, nisi à pravis consultoribus animus ejus fuisset alienatus, atque eo perductus, ut, hostem veterem, adversus cives suos pugnaturum, in Regnum introducere, persuasus esset. Hanc ob consiliorum inconstantiam, Comites Huntilæus, Arellius, & Martialis, cum ipso Glammio, & plerisque aliis viris nobilibus, eum tum deseruerunt, atque ejus filium, Jacobum Quartum, ob animum ejus publicæ utilitatis & tranquillitatis amantem, sunt secuti. Post satis longam disceptationem, tandem ab universis est decretum, qui in prælio Sterlinensi cecidissent, eos sua culpa cæsos videri: jureque eam cædem fuisse factam: eos vero, qui, adversus publicæ salutis hostes, fraudi occultæ honesta nomina prætexentes, arma ceperunt, nec culpæ, nec crimini esse obnoxios. Huic decreto, quibus in conventu publico sententiæ dictio est, subscripserunt, ut exterarum nationum Legatis, quos adventare rumor erat, sui facti rationem redderent. Multa alia ibi decreta sunt facta, quæ & pauperioribus ablata redderent, & potentiores leviter multarent, & utrique parti caverent, ne arma, tum sumpta ipsis posterisve eorum fraudi essent. Hanc, in adolescente quindecim annorum, & victore, & in summa potestate collocato, moderationem adornabat magnopere benignitas, & promissorum fides, & (quod inprimis vulgus admiratur) corporis dignitas, ac vividum & alacre ingenium. Itaque, cum nec avare, nec crudeliter victoria exerceretur, & delicta bona fide condonarentur, brevi summa concordia inter factiones, & æquale partis utriusque studium, & amor erga Regem coaluit: pauci qui pertinaciores fuerant, modica pecunia, aut exigua parte agrorum multati, nemo fortunis omnibus exutus: & multæ, non in fiscum, sed in precium operæ navatæ cedebant. Huic Regiæ clementiæ gratiam adjiciebat, quod homines adhuc

recenti

recenti memoria tenebant, quam levibus de causis, sub Rege superiore, viri clarissimi omnibus bonis excidissent, quamque dispares in eorum successissent locum. Principes quoque factionis adversæ, quo fidelioribus eis uteretur, affinitate sibi conjunxit: duas enim amitæ, ex diversis maritis, filias, Græcinam Bodiam Alexandro Forbosio, Margaritam Hamiltoniam Matthæo Stuarto dedit uxores. Ita brevi, conciliatis omnium animis, tam jucunda pax, tanta tranquillitas, & velut ancillante fortuna Regiis virtutibus, tantus omnium frugum & fructuum proventus est secutus, ut, è seculo plusquam Ferreo, Ver aureum renatum fuisse videretur. Rex autem latrocinia armis, cetera vitia judiciorum severitate cum compressisset, ne, in alios acer vindex, in se ipsum indulgentior crederetur, ut omnibus palam esset, patrem, se invito, fuisse interemptum, catena ferrea, quoad vixit, se cingebat, cui, singulis annis, annulum unum adjiciebat: id quanquam, cædis auctoribus formidolosum esse posset, tamen, vel miti Regis ingenio, vel factionis opibus confisi, omni motu publico abstinuerunt. In hac communi universorum, ac privata singulorum lætitia, septimo fere, ab inito regno, anno, Petrus Varbecus in Scotiam appulit. Sed, ante quam causam ejus adventus explicem, pauca mihi supra sunt repetenda. Margarita, Henrici Quarti Regis Anglorum soror, cum Carolo Burgundo nupsisset, ea Henricum Septimum, factionis adversæ ducem, quibuscunque posset rationibus, si non evertere, saltem exercere statuit. Id autem ut facilius efficeret, Petrum quendam Varbecum Regni æmulum ei excitavit. Erat autem is adolescens Tornaci (quod est Nerviorum oppidum) humili loco natus, sed ea forma, ingenio, statura corporis, atque oris dignitate, ut facile Regii generis fidem faceret. Verum, cum ita diu, propter inopiam, peregre vixisset, ut vix à suorum paucis agnosci posset, multarum nationum linguas addidicerat, atque ad summam impudentiam & os & animum obfirmaverat. Hunc Margarita (quæ, ad omnes occasiones turbandi rem Anglicam intenta, advigilabat) cum esset nacta, aliquandiu apud se occulte habuit, donec eum edoceret, quibus factionibus Anglia laboraret: quos amicos, inimicosque illic haberet: perficeretque, ut omnem Regii generis seriem, quæ item singulis prospera, vel adversa evenissent, teneret. His ita comparatis cum jam maturum videretur fortunam experiri, hominem occulte curat, cum honesto comitatu, primum in Lusitaniam: deinde in

Hiber-

Hiberniam mittendum: ibi magno concursu, & vulgi applausu, velut Eduardi Regis filius, receptus, sive suopte ingenio, ad simulandum composito, atque arte etiam adjuto, sive barbarorum hominum credulitate fretus, magnum brevi motum excitaturus videbatur: cum bello repente, inter Gallos & Anglos, exorto, à Carolo Octavo, magnis pollicitationibus, ex Hibernia vocatus, Lutetiam venit, illic honorifice, ac Regio cultu, adjectis etiam satellitibus habitus, & ab Anglis exulibus, qui tum ibi frequentes agitabant, in spem certam Regni adductus est. Sed, eo tumultu conditionibus sopito, clam ex aula Gallica, metu, ne dederetur, in Flandriam se contulit: atque à Margarita, ceu tum primum ab ea visus, magno studio cultus, & aulicis ostentatus, & sæpe, multis præsentibus, omnem fortunæ suæ fabulam iterare jussus: Margarita, velut eam tum primum audisset, ad singulos tum prosperos, tum adversos eventus, ita simulatis affectibus, orationi ejus subserviebat, ut omnibus faceret fidem, se pro veris, quæ audisset, accipere. Post unum & alterum diem Petrus, Regio cultu procedere jussus, adhibitis triginta stipatoribus, ac nomine Albæ rosæ (quod insigne factionis Eboracensis apud Anglos est) commendatus, verus & indubitatus Anglici regni hæres prædicatur. Hæc ubi fuerunt, primum per Flandriam, deinde per Angliam, divulgata ita populi animos erexerant, ut magna ad eum concurreret frequentia, non eorum modo, qui, legum formidine, in asylis aliisque locis latitabant, sed hominum etiam nobilium, quibus aut suæ res non satis placebant, aut novarum rerum erat cupiditas. Sed cum longior mora, quam Petrus, vires novas adjecturam, sperabat, præsentes, emergente in lucem mendacio, paulatim imminueret, statuit, belli fortunæ rem committere: itaque, comparata modica manu, paucis suorum in littus expositis, Cantianorum erga se voluntatem frustra tentavit. Omnibus, qui in terram descenderant, circumventis, in Hiberniam cursum flexit: nec ibi quoque pro spe acceptus, in Scotiam navigat, gnarus, raram, nec unquam fere diuturnam, inter Scotos Anglosque, esse concordiam. Hic cum, ad Regem admissus, Eboracensis familiæ ruinam, suasque calamitates, quam maxime potuit, miserabiliter deplorasset, eumque vehementer obtestatus esset, ut Regium sanguinem ab hac contumelia vindicaret, Rex eum bene sperare jubet, polliceturque se effecturum, ne frustra ejus auxilium rebus suis afflictis postulasse existimetur. Paucis post diebus, convocato concilio, Petrus introductus lamentabiliter

de

de sua fortuna disseruit: Se, cum è Rege, florentissimo suæ ætatis, ad summam spem natus esset, præmatura morte patris destitutum, in Richardi patrui tyrannidem pene prius incidisse, quam calamitatis ejus sensus ad se pervenire posset: Fratre majore crudeliter extincto, se à paternis amicis subtractum, in eo regno, cujus hæres jure esset, ne in summa quidem inopia, precariam vitam ducere ausum: Apud exteras gentes ita vixisse, ut fratris extincti (qui ex illis miseriis fuisset ereptus, repentina morte) conditionem, præ iis, quæ ipse ferret, felicem duceret: Se enim, ad fortunæ ludibrium, servatum, ne hoc quidem reliquum habuisse, ut, calamitatem suam apud exteros, quo eos ad misericordiam adduceret, deplorare auderet: postquam autem, quis esset, profiteri cœpisset, omnibus adversæ fortunæ telis petitum esse: ad priores enim miserias quotidianum insidiarum accessisse periculum, callidissimo inimico nunc vitam suam ab hospitibus mercante, nunc cives clanculum sollicitante, qui, simulata amicitia, secreta rimarentur, veros amicos corrumperent, latentes detegerent, & falsis criminibus genus infamarent apud vulgus: Margaritam amitam, nobilesque Anglos, qui ipsum agnoscerent, conviciis proscinderent: eam tamen, conscientia sua adversus maledicentiam inimicorum fretam, & misericordia erga suum sanguinem permotam, ejus inopiam suis fortunis sustentasse. Tandem, cum in muliere & vidua id ætatis non satis præsidii videret, se vicinos Reges & Nationes circumisse, rogantem, ut communes casus respicerent, neu Regium sanguinem, violentia tyrannidis oppressum, in luctu, miseriis, & formidine sinerent contabescere: se vero, etsi in gravissimis malis versetur, non ita animo esse dejectum, ut non speret, aliquando fore, ut amicorum (quos plurimos adhuc habeat, in Anglia & Hibernia) auxilio restitutus, pro merito cuique gratiam referre posset, præsertim adjunctis ad suam sectam Scotorum viribus: per quos si in Regnum redeat, brevi futurum, ut intelligant, firmissimum amicum sibi paratum: & eo tempore paratum, quo veri amici conciliari soleant: tanti autem beneficii se suosque posteros ita perpetuo memores fore, ut, omnem melioris fortunæ accessionem debere se eis, libenter faterentur. Addidit præterea multa, de Regis laudibus, partim vera, partim qualia præsens fortuna exprimebat. Post hæc dicta, cum Petrus reticuisset, Rex eum revocatum, bono animo esse jussit: se de postulatis ejus ad concilium relaturum:

rum:

rum: eorum sententiam, etsi sibi sit necesse in rebus gravioribus sequi, tamen, ut cunque illi decernerent, se effecturum, spondet, ne eum aliquando ad se confugisse pœniteat. Petro egresso, cum sententiæ rogarentur, prudentiores, & quibus major erat rerum usus, rem integram rejiciendam censebant: sive quod vana, quæ prætenderentur, existimarent: sive quod plus è bello prospicerent periculi, quam è victoria, etiamsi certa esset;, emolumenti expectarent. At major pars, vel ob imperitiam rerum, & animorum inconstantiam, vel ut Regi gratificarentur, nunc de causa Petri disserendo, ut quæ esset justissima, fortunam hominis commiserabantur: nunc, rebus in Anglia turbatis, animisque ex civili discordia adhuc fluctuantibus, occasionem arripiendam, & quod Angli semper facere consueverunt, id se aliquando experiri debere, ut inimicorum adversa tempora ad suum usum traherent: victoriamque jam sibi ante classicum augurabantur, præsertim, adjunctis magnis Anglorum copiis: quæ si spe hominum infrequentiores convenirent, tamen è duobus alterum sponte secuturum, ut vel victores tanto beneficio Regem sibi obnoxium in Regiam sedem collocarent: ab eoque, quæ vellent, omnia impetrarent: vel si, absque certamine rem transigere possent, Henricum, sedatis motibus domesticis, nondum Regno confirmato, in quas vellent, conditiones pertracturos: quod si facere cunctetur, bello semel moto, per multa,, quæ nunc laterent, sponte se oblatura. Hæc cum major pars censuisset, Rex novarum rerum cupidus in eam sententiam inclinavit, ac ceteros secum traxit: nec post id cessavit, Petrum honorificentius tractando, Ducemque Eboracensem appellando populo ostentare: nec hac beneficentia contentus, Catharinam Gordoniam, Comitis Huntileæ filiam, ac, præter splendorem generis, forma commendatam, ei uxorem dedit, hac affinitate in spem fortunæ melioris eum confirmaturus. Interea, ex Consilii decreto, Rex, comparato exercitu, in Angliam ducit, primum circumspecte, & agmine ad prælium, si qua repentina vis ingrueret, parato. Deinde, ut per equites missos exploratum cognovit, nullum exercitum, nullam hostium manum usquam coisse, dimissis ad prædandum, cohortibus, brevi pene totam Northumbriam, late in omnes partes fusa populatione, vastavit. Hæc per aliquot dies dum geruntur, neque Anglorum quisquam ad Petrum deficeret, & nunciatum Regi esset, per vicinas regiones exercitum conscribi, periculosum ratus, suos, præda graves, expeditis & recentibus

 Anglo-

Anglorum copiis objici, statuit in Scotiam redire, ac, deposita præda, cum primum per anni tempus liceret, novam expeditionem parare. Neque metuebat, ne Angli abeuntem sequerentur, ut qui non ignoraret, neque subitarium militem diu in castris posse contineri, neque per inopem, & nuper vastatam regionem posse, nullis ante præparatis commeatibus, sequi. Et Petrus, contra quam speraverat, nullis Anglorum auxiliis ad se coëuntibus, veritus, ne, si diutius in hostico morarentur, commenta sua palam fierent, velut & ipse sententiam Regis probaret, eum adit: &, compositis vultu & oratione ad misericordiæ habitum, rogat suppliciter, ne in regnum sibi debitum, & civium suorum cruorem tam hostiliter sæviretur: tanti sibi nullum esse dominatum, ut suum sanguinem ita profundi, & solum patrium ferro flammaque sic miserabiliter vastari cerneret. Et Rex, prope jam intellecto, quo intempestiva hominis illa clementia spectaret, respondit, se vereri, ne regnum illud, in quo nemo eum non modo Regem, sed nec civem agnosceret, non sibi, sed hosti suo capitali servet. Ita, de communi sententia, domum reditur, & exercitus dimittitur. Rex Anglus, de motu & reditu Scotorum certior factus, expeditione adversus eos in proximum annum decreta, validum exercitum conscribi jubet: ipse interea, ne hiems iners esset, Ordinum conventum habet: ibi concilio ejus, de bello Scotico comprobato, in subsidium leve tributum populo indicitur: sed quod gravius domi bellum excitavit, quam, cui restinguendo foris erat destinatum. Querebatur enim vulgus, tot bellis, intra paucos annos gestis, juventutem delectibus esse absumptam: rem familiarem valde attenuatam, proceres, & consultores Regios non modo iis calamitatibus non commoveri, sed in pace nova bella quærere: nova rerum omnium egentibus tributa imponere, ut, quos ferrum non absumpserit, hi inopia & miseriis conficiantur. Hæ querimoniæ cum publicæ fere essent, Cornavii longe præ ceteris indignabantur, quippe cum agrum magna ex parte sterilem colerent, bellum eis magis quæstuosum, quam sumptuosum esse, consueverat. Igitur homines bellicosi, qui, rem familiarem magis peculio castrensi augere, quam tributis imminuere solebant, primum coactores & ministros Regios occidunt: deinde tam audacis facinoris, unde receptus ad misericordiam non erat, sibi conscii, multitudine ad arma indies affluentius properante, Londinum versus iter capessunt. Sed de his motibus, quos longius prosequi animus non est, satis ad meum institutum arbitror

arbitror dicere, quod, totum eum annum, Cornavii Regem Anglum ita exercuerint, ut, arma copiasque ad bellum Scoticum paratas, in rebelles vertere sit coactus. Interea Scotus, qui animo præceperat, hostem superiora damna non passurum inulta, & per exploratores cognoverat, ingentes in se copias parari, & ipse ex adverso cogit exercitum, eo consilio, ut, si Angli priores eum invaderent, ipse sua tueretur: sin minus, expeditione in hosticum facta, vicina suis finibus loca ita devastaret, ut non modo militem, sed ne, ad cultores agrorum alendos, solum (alioqui tenue) necessaria suppeditaret. Verum, nuncio de Cornaviorum tumultu illato, statim Angliam cum magnis copiis ingressus, bifariam suos divisit: partim, ad Dunelmenses agros populandos missis, cum reliquis ipse Noramam arcem validam, ad Tuedam in colle prætalto sitam, oppugnare aggreditur. Sed nec hac, nec illac magnum operæ pretium factum. Nam Richardus Foxius, Dunelmensis Episcopus: vir summa prudentia, è statu rei Anglicæ turbato suspicatus, Scotum tantam rei bene gerendæ occasionem non omissurum, arces aliquot validis præsidiis communivit: Pecora, quæque alia ferri agive poterant, in loca aut natura tuta, aut amnibus & paludibus impedita, transferenda curavit: Comitemque Surrium, qui magnas in agro Eboracensi copias habebat, accersit. Igitur incendiis in agros modo sævitum est: & Norama valide à præsidio est defensa: ita, nulla re memorabili gesta, Scoti domum redierunt: Angli eos brevi secuti Atonam arcem modicam, prope in ipso limite sitam, everterunt: deinde & ipsi quoque, nullo operæ prætio facto, ex hostico excesserunt. Inter hos motus externos & civiles venit in Angliam Petrus Hialas, vir prudentiæ singularis, & ut illa ferebant tempora, non indoctus, à Ferdinando & Isabella, Regibus Hispaniarum, missus. Ejus Legationis summa erat, Ut Catharina, eorum filia, Arcturo Henrici filio collocata, nova affinitas, & ex ea necessitudo contraheretur. Eum cum, de affinitate, Anglus libenter audisset, cuperetque etiam eo interprete, cum Scoto (à quo ipse, parum è dignitate sua putabat, ut pacem peteret) bellum finire, Petrus libens negotium suscepit: ac profectus in Scotiam, cum varie versando Jacobi animum tandem ad quietiora consilia cum flexisset, scripsit ad Anglum, se sperare, pacem non difficulter coire posse, si ipse aliquem è suis, hominem prudentem ad statuendum de conditionibus mitteret. Anglus, ut homo fortunæ inconstantiam sæpe expertus, suorum animis è domestico

tumultu adhuc ferocibus, nec tam clade fractis, quam irritatis, jubet, Ricardum Foxium, qui in arce sua Norama se continebat, consilia cum Hiala communicare. Hi cum Iedburgi cum Scotorum legatis, per aliquot dies, disceptassent, multis ultro citroque jactatis conditionibus, nihil certi statuere potuerunt. Pax quo minus coiret, maxime impediebat Henrici postulatio, qui æquum censebat, Petrum Varbecum, hominem fraudulentum, ut multarum turbarum auctorem, sibi dedi. Id cum Jacobus obstinate negaret (neque enim honestum sibi esse, hominem Regii generis, primum supplicem, mox affinem, violata fide, hostium ludibrio tradere) infecta re, è colloquio discessum est. Spe tamen non penitus abjecta, induciæ in aliquot menses factæ, dum Jacobus Varbecum, salva fide, ab se dimitteret. Cum jam, ex colloquio cum Anglis, magnisque aliis indiciis, falsa illa, de genere & fortuna Petri, fabula dilucere cœpisset, Rex, eo ad se vocato, beneficia in ipsum collata, singularemque suam benevolentiam, cujus ipse optimus esset testis, commemoravit: inprimis, quod ejus causa bellum cum opulentissimo Rege suscepisset, ac jam alterum annum gessisset, magno cum hostium incommodo, & civium vexatione: se pacem honorificam, ultro, si eum dederet, oblatam, recusasse: ea in re cum civium, & hostium animos juxta offenderet, se nec velle, nec posse consensui eorum amplius resistere. Petit ab eo, ut circumspiciat, sive bellum, seu pax placeat, commodiorem exilio locum: sibi decretum, pacem cum Anglo facere, factamque sancte colere: & quicquid eam perturbare posset, à se procul segregare: nec Petrum queri posse, se prius à Scotis, quam ab Anglis, quorum fiducia bellum Scoti moverunt, destitutum. Utcunque autem hæc se haberent, se cum viatico, rebusque, ad navigandum necessariis, prosecuturum. Varbecus, etsi præter spem discessu angebatur, nihil tamen remittens de simulata animi magnitudine, paucis post diebus, cum uxore & familia in Hiberniam navigavit: atque inde brevi in Angliam, & cum reliquiis Cornavianæ conjurationis sese conjunxit. Ibi cum multa attentasset, neque quicquam succederet, tandem captus, & vitæ superioris ludibria fassus, laqueo vitam finivit. Seminario belli, inter Scotos & Anglos, prope extincto, rebusque ad pacem spectantibus, è levi occasione subito animis irritatis sævissimum bellum prope exarsit. Juvenes aliquot Scoti cum (ut in pace fieri solet) in oppidum Noramam, arci propinquum, sæpiuscule convenissent, ac, per ludum & lasciviam, tam familia-

riter

riter cum vicinis, ac fluvio tantum, nec eo quidem lato, diremptis, comessarentur, quam si domi fuissent, custodes arcis, ex residuo superioris belli odio animis infensis, & per jurgia irritatis, cum, velut speculatores, Scotos arguerent, à rixa ad manus ventum est: multis vulneribus utrinque acceptis, Scoti numero inferiores, aliquot suorum amissis, domum redeunt. Re sæpius in conventibus, inter limitum præfectos, agitata, Jacobus, vehementer iratus, fœcialem ad Henricum mittit, questum, de violatis induciis, & Anglorum inconstantia in pactis servandis, ac, nisi satisfiat ex legibus, quæ ex utriusque populi consensu de rebus repetundis sanctæ essent, bellum denunciare jussit. Anglus, fortunæ violentia à primis usque incunabilis exercitus, & ad pacem pronior, respondit. Quicquid hujus patratum esset, se quidem invito, atque etiam ignaro factum: si quid temeritate præsidiarii militis secus commissum esset, se salvis fœderibus curaturum, ut ea de re quæstio habeatur, ac de noxiis pœna expetatur. Verum, cum ea res lentius ageretur, id responsum eo visum est tendere, ut, dilata pœna, spatio temporis invidia evanesceret, ideoque animum Jacobi magis accendit, quam leniit. Ricardus Foxius, Dunelmi Episcopus, qui arcis erat dominus, cum ferret moleste, causam solvendi fœderis à suis ortam, id ne fieret, literis officii & humanitatis plenis subinde missis, homo summa prudentia & dicendi peritia Jacobi animum ita flexit, ut rescriberet, libenter se cum eo collocuturum, non modo de recenti injuria, sed de aliis negotiis, quæ ex usu gentis utriusque forent. Is, consulto ac assentiente primum suo Rege, ad Milrossium, ubi tum Jacobus erat, venit. Ibi, post vehementem querelam, de injuria ad Noramam accepta, prudente & gravi Foxii oratione delenitus, offensam quidem, concordiæ causa, cujus se cupidissimum esse ostendebat, remisit: cetera sine arbitris acta: quorum hæc, ut postea cognitum est, summa fuit: se semper non modo pacem, sed quo arctius ea coalesceret, etiam affinitatem cum Henrico cupiisse: ac nunc etiam cupere. Quod si Henricus induceret in animum, Margaritam filiam despondere, sese sperare, eam rem in utriusque Regni emolumentum cessuram. Foxius vero, cujus authoritatem jure maximam esse domi, sciret, si ad eam affinitatem conciliandam, suum studium adjungere vellet, se non dubitare, facile omnia conventura. Ille suam operam libenter est pollicitus: atque, in aulam Anglicam pro-

fectus re cum Rege communicata, spem Scotorum legatis fecit concordiam inter Reges facile coituram. Ita demum, tertio post anno, qui fuit millesimus, quingentesimus, iisdem fere diebus Margarita, Henrici natu major filia, Jacobo quarto, & Catharina, Ferdinandi Hispani filia, Arcturo, Henrici primogenito, desponsa fuit: nuptiæ, altero post anno magno apparatu celebratæ fuerunt. Secundum nuptias, rebus tranquillis, Aulaque, à studio armorum, ad lusus & lasciviam conversa, nihil aliud, quam spectacula, pompæ, & convivia, & saltationes conspiciebantur: ac veluti perpetui quidam ludi, & ludorum causa, dies feriati agitabantur: edebantur & certamina equestria frequenter, maxime ad morem Gallicum: intercurrebant etiam (velut tragici actus) provocationes hominum, latrocinio vivere assuetorum, Rege, ad ea spectacula, se facilem præbente, ut qui, cædem eorum in lucro ponendam, existimaret. Horum ludorum fama cum ad exteras gentes permanasset, multi peregrini, ac potissimum è Gallia, virtutis ostentandæ cupidi, quotidie adventabant: & à Rege benevole & liberaliter excipiebantur, & dimittebantur. Nec in has modo ludicras exercitationes, sed etiam ædificationes, Sterlini, Falcolandiæ, aliisque diversis in locis, atque in Monasteriorum substructiones magnos sumptus fecit: ad navium autem fabricationes longe maximos: tres enim eximia magnitudine naves ædificavit, multasque mediocres: sed omnium admirationem & sumptus, & apparatus una longe superavit, qua nullam hominum memoria in Oceano majorem viderat: cujus ut prætercam discriptiones, à nostris hominibus proditas, & mensuram aliquot locis servatam, illud satis perspicue magnitudinem ejus indicat, quod Franciscus, Rex Galliarum, & Henricus Octavus, Rex Anglorum, æmulatione stimulati, cum uterque, paulo capaciorem navem exstruere, conati essent, & jam utraque perfecta, & omnibus rebus ad navigationem ornata, ac in mare deducta, magnitudine sua, immobiles & ad omnem usum incommodæ essent. In hæc igitur opera, quæ diximus, cum magnos sumptus fecisset: & exhausto jam ærario novas conficiendæ pecuniæ rationes comminisci, fuisset coactus, inter alias, auctore, ut creditur, Gulielmo Elfinstonio, Episcopo Abredoniensi, rem est aggressus, universæ Nobilitati valde molestam. Inter agrorum apud Scotos jura, unum genus, quo dominus vel empta, vel donata prædia ea lege obtinet, ut, si possessor moriens pupillum relinquit hæredem, tutela ejus ad Regem,

Regem, vel alium quemcunque dominum ſuperiorem pertineat: omniſque fructus uſque ad ætatis annum viceſimum primum expletum. Eſt & alia ſervitus huic generi agrorum adjuncta, ut, ſi poſſeſſor, ſine aſſenſu ſuperioris domini, ſupra dimidium agri vendat, totus ager ad ſupremum dominum redeat. Hæc lex, ut parum æqua, & ab adulatoribus aulicis, qui fiſci commoda promovere contendunt, introducta, cum diu jacuiſſet, Rex admonitus, aliquid pecuniæ ab ejus violatoribus corradi poſſe, legem exercere juſſit: Eam quæſtionem Recognitionem vocarunt. Hæc pecuniæ conficiendæ ratio, quanquam nemo bonis omnibus everteretur, prope vulgo moleſtior erat, quam patris avaritia: injuria enim ad plurimos atque honeſtiſſimum quemque pertinebat: quod ſub duobus proximis Regibus, per bella non ſolum externa, ſed etiam civilia, memoria ejus legis prope erat abolita: ideoque cogebantur ſuos agros à procuratoribus fiſci redimere, aut eorum parte aliqua cedere. Tantus tamen amor civium, ad quos id pertinebat incommodum, ob alias virtutes, tantaque erga Principem reverentia erat, ut ea hominum indignatio citra motum conſtiterit. Sed, cum nec Rex modum faceret ſumptibus, nec deeſſent (perpetuum aulæ malum) adulatores, qui id vitium ſub honeſtis nominibus ſplendoris & magnificentiæ alerent, in animum induxit, in Syriam proficiſci, ut immanem illum luxum, quem nec ſuſtinere ſine pernicie, nec omittere poſſe ſalvo pudore videbatur, per abſentiam imminuere aſſueſceret: prætendebatur profectioni honeſtum velum, ut expiaret illam culpam, quod adverſus patrem ſuum in acie ſtetiſſet armatus. Hujus autem ſive veræ, ſive oſtentatæ pœnitentiæ, quam in omni ſermone præferebat, dederat, ut ante commemoravi, ab initio ſtatim Regni ſignificationem. In hanc profectionem claſſem jam ornaverat, & comitum principes deſcripſerat: ac Reges vicinos per Legationes fecerat certiores: multi quoque velut eodem voto ſe obſtrinxiſſent, barbam & capillos promittebant: brevique ſoluturus credebatur, niſi in id maxime intento objecta fuiſſent impedimenta: jam enim futuri belli ſuſpicio inter Gallum & Anglum gliſcebat: nam & Anglus non ſatis æquo animo ſucceſſus Gallorum in Italia ferebat: & à Julio Secundo Pontifice, & Ferdinando Hiſpano ſocero in ſocietatem ſolicitabatur, & Venetis, & Helvetiis ad hos adjunctis, & Maximiliano (etſi plerunque ſua conſilia ex rerum eventu moderaretur) acceſſuro, conjuratio tot gentium tam firma cun-

ctis apparebat, ut Gallia, tot copiis undique erumpentibus, opprimi posse videretur. Rex Angliæ & ætate, & Regni florentis opibus tumidus, & rerum gerendarum cupidus, conjungere se eis avebat: sed honestam, quam bello prætexeret, causam quærebat. Cum autem uterque alterius consilia per exploratores cognosceret, neque Franco persuaderi posset, ne adversus Pontificem Romanum Henrici amicum, arma ferret, tandem fœcialis in Galliam missus, qui Normaniam, Aquitaniam, Andegavos, (veterem Anglorum in Gallia ditionem) reposceret. Sed cum, nec his minis, bellum in Italia intermitteretur, Anglus, bello Gallis indicto, exercitum in Cantabros, ut se Ferdinando socero conjungeret, mittit: & ipse expeditionem in Gallum adornat. Jacobus autem Scotus quanquam, neutri adesse decrevisset, tamen in Gallum pronior, classem, cujus antea meminimus, mittere statuit, dono Annæ Reginæ Francorum, ut magis amicitiæ pignus quam, ad rem gerendam, subsidium videri posset: Ecclesiasticus quoque Ordo, largitionibus Gallicis assuetus, suum studium Ludovico volebat ostentare: sed cum id aperte non auderent, ab Anglo sui Regis alienandi, causas circumspiciebant. Missus est, ex eorum factione, qui Gallo studebat, in Angliam, Andreas Formanus, tum Episcopus Moraviensis, ut ab Henrico peteret magnum pondus auri argentique facti, cujus major pars in mundo muliebri erat. Hæc pecunia legata dicebatur ab Arcturo majore, Henrici fratre, Margaritæ sorori, quam, Scoto nupsisse, ante ostendimus. Henricus autem (ut credibile est) causam belli quæri ratus, benigne respondit: non modo, si quid deberetur, sed si quo alio Jacobus egeret, nulla in re se ei defuturum. Hoc responso accepto, Jacobus constituerat Gallum, si qua in re alioqui posset, juvare, sed prorsus, ab Anglia invadenda abstinere: eundemque Formanum in Galliam misit, qui hæc Ludovico annunciaret. Interea, quoniam audierat, magnos belli maritimi apparatus utrinque fieri, classem, de qua diximus, statim ad Annam mittere decrevit, ut ante belli initium, si fieri posset, illuc appelleret: ei præfecit Jacobum Hamiltonium Araniæ Comitem, & cum primum commodum fuit, vela facere, coëgit. Sed Hamiltonius, vir minime malus, verum pacis, quam belli artibus instructior, sive periculi metu, sive naturali inertia, omisso in Galliam itinere, ad Rupem Fergusii oppidum Hiberniæ, adversus Gallovidiam situm, appulit: urbem spoliatam incendit, atque inde, tanquam re bene gesta, in Scotiam, ad Aëram portum

tum Coilæ, vela fecit. Rex de ejus reditu certior factus, ac, supra quam dici posset, iratus, nec minis nec conviciis adversus eum sibi temperare potuit: iram etiam ejus incendebant è Gallia literæ Annæ Reginæ, blanditiis ad bellum Anglicum illicientes, & alteræ, Andreæ Formani promissionem de classe mittenda, velut vanam, omnium sermonibus exprobrari, significantes. Rex ut huic malo mederetur, quoad posset, ex consilii sententia, Hamiltonium, qui cursu, quem tenere jussus erat, omisso, urbem nunquam Scotis inimicam & tum Regum fœdere conjunctam crudeliter vastasset, bellumque non indictum amicis intulisset, abrogata classis Præfectura, ad se venire jussit: successoremque ei destinaverat, Arcibaldum Duglassium, Angusiæ Comitem, misso cum eo Andrea Silvio, qui classem reciperet. Sed Hamiltonius, ante adventum eorum, per amicos de Regis erga se voluntate certior factus, statim vela in altum fecit, ac fortunæ incertæ potius, quam irato Regi se committere, elegit. Dum autem Galliam petit, diu adversis ventis, ac fœdis tempestatibus jactatus, dissipata, ac multum vexata classe sero ac maritimarum rerum cura apud Gallos deposita, in Britanniam minorem appulit: ibi navis illa, tanto sumptu ac labore ædificata, sublatis armamentis, in portu Bristonico computruit. Interea domi, aliæ discordiarum causæ subortæ sunt, quæ Scotum ab Anglo penitus alienarunt. Regnante adhuc Henrico Septimo Robertus Carus, Eques nobilis, ob egregias virtutes, Jacobo ita acceptus erat, ut eundem & Pincernam sibi principem & machinarum bellicarum, & medii limitis præfectum crearet. Is, cum acer latrociniorum vindex esset, non majorem Regis gratiam, quam limitaneorum odium sibi conciliavit. Igitur cum & Angli, & Scoti, quorum licentiam judiciorum severitate comprimebat, si qua daretur occasio, juxta ejus exitio imminerent, tandem in conventu solenni, qui inter Anglos & Scotos rerum repetundarum causa solet agitari, orta altercatione, tres Angli, homines audacissimi, Joannes Heron, Lilburnus & Starhedus aggressi, unus lancea aversum transfixit, reliqui jam saucium confecerunt. Cum res ad bellum spectare videretur, Henricus Rex, vir alioqui justus, nec minus facinori turpissimo, quam Jacobus, infensus, perfecit, ut Joannes Heron, Joannis frater, Furdi Comarchus, & Angli limitis præfectus, cum Lilburno (nam duo reliqui fuga vitæ consuluerunt) Scotis dederentur: quibus acceptis, & in Fascastellum arcem inclusis, Lilburnus ibi discessit. Illud quoque, in manifesti cri-

minis expiationem, statutum est, ut, in conventibus, Angli priores fidem publicam, solum Scoticum ingressi, peterent, ibique conventus haberent: & legati Anglorum, multa verborum & decretorum honorificentia, crimen à conscientia publica removerent. Duo reliqui percussores in Anglia interiore latuerunt, usque ad Henrici Octavi regnum, nec tamen pœnas effugerunt: nam cum Regem adolescentem, opibus ferocem, suasque vires ostentandi cupidum cernerent, è latibulis prodierunt: & Heron quidem, propinquorum potentia fretus, palam domi versabatur, & occulte latrones in Scotiam submittebat, ad pacem turbandam: bello semel moto, veterum injuriarum oblivionem, & novarum impunitatem sperans: Starhedus vero, prope nonaginta millia passuum, à Limite, domicilio constituto, se longinquitate tutum putabat: Andreas autem Carus Roberti filius qui odiorum semina mox in bellum eruptura jam tum jaci videbat, veritus, ne armis semel publice susceptis, vindicta cædis paternæ sibi periret, duobus suis clientibus, è familia Tatiorum, persuadet, ut dissimulato habitu, Starhedo perniciem moliantur. Illi, facinore suscepto, domum ejus, quod tam procul à Limite habitaret, securi noctu ingressi dominum trucidant, & caput abscissum ad Andream apportant. Ille, in vindictæ expetitæ testimonium, Edimburgum id mittit, & in loco maxime celebri affigendum curat. De Herone suo loco dicemus. Excepit hanc veterem injuriam novum *facinus*, quod sopitam Scoti Regis iram verius, quam extinctam resuscitavit. Erat ea tempestate mercator Scotus Andreas, cognomento Britannus: ejus pater cum spoliata nave cæsus crudeliter à Lusitanis fuisset, causa ab Andrea filio in Flandria (quod cædes ibi facta fuisset) acta: damnati Lusitani cum judicatum non solverent, nec Rex eorum, per fœcialem, à Rege Scotorum admonitus, cives suos cogeret, de cæde & latrocinio satis facere, Andreas à Rege suo, ad omnes principes & civitates, Oceanum accolentes, diploma impetravit, ne, si Lusitanos, juris publici violatores, vi & aperto bello persequeretur, pro pirata aut latrone haberetur: intra paucos menses, magnis eos damnis affecit. Eorum autem legati, jam bello Gallico adversus Julium Secundum flagrante, & cum Anglis in Julii partes ascitis mox futuro, Henricum adeunt: Andream hominem impigrum & audacem, & à quo ipsi Anglorum veteres amici maximo damno essent affecti, certum ei adversus Gallos rem gerenti, hostem futurum: nunc facile securum opprimi posse: ac facti, si

qua

qua esset invidia, nominis piratici obtentu posse regi. Id si faciat, & suorum civium commodis prospecturum, & Regi affini & amico gratificaturum. Hac oratione, Lusitanus Anglo facile persuadet, ut, Andreæ insidias collocari jubeat. Missus ad id à Rege Thomas Havartus, maritimarum rerum Præfectus, duas è classe Regia naves firmissimas ornat, & ad Dunos (ita cumulos arenarum, recedente æstu, eminentes vocant) eum è Flandria domum redeuntem exspectant: ac mox in nave modica minore etiam comitatum cernunt, & invadunt. Andream Havartus ipse aggreditur, & acri pugna conserta, licet rebus omnibus esset superior, vix tandem domino cum suorum plurimis interemto, novem capit. In ipso certe Andrea tantum animi in rebus deploratis superfuit, ut aliquot plagis saucius, crure etiam altero globo ferreo confracto, arripiens tympanum, donec spiritus cum vita eum defecisset, bellicum sonuerit, & suos ad fortiter dimicandum sit hortatus. Minor navis, quæ se imparem hosti cernens in fugam dederat, minore cum certamine dedita: qui ex utraque cædi superfuerunt, in carcerem Londini conditi: inde ad Regem producti, cum, ut edocti ab Anglis fuerant, suppliciter vitam precarentur, ille, superba misericordiæ ostentatione, inopes & innoxios incolumes dimisit. Missis in Angliam à Scoto legatis, qui de navibus in pace captis, & victoribus cæsis, conquererentur: responsum, Fœdera piratarum cæde non violari, nec eam satis honestam belli causam fore. Hoc responsum contemptum purgantis manifestæ cædis crimen, cum velut belli quærentis esse videretur, Angli, qui limites accolunt, ex rebus, quæ gerebantur, animum sui Regis interpretati, homines sæpe in pace maxime tranquilla, belli semina spargere soliti, & ipsi rebus novis intenti, prædas è proximis Scotorum agris agebant. Erat ea tempestate Alexander Humius omnibus Scotiæ limitibus, qui in tres Provincias dividi solebant, unus præfectus, Jacobo quidem Regi vehementer carus, sed ferociore, quam publicæ utiliati tum expediebat, ingenio. Is Regi, ad belli curas converso, & de accepta per incursiones ignominia delenda solicito pollicetur, se cum propinquis & clientibus brevi effecturum, ut Angli, si quod ex re bene gesta gaudium accepissent, magno damno & dedecore id luant. Hæc ut præstaret, tribus fere millibus equitum collectis, Angliam ingressus, septem proximos pagos, antequam succurri posset, spoliavit: sed dum revertitur, cum ingenti omnis generis præda, homines latrociniis assueti, moræ impatientes,

tientes, in hostico eam dividunt: & qua cuique proximum erat, domos contendunt. Alexander cum paucis agmen cogebat, ac prospiciebat, ne qua in abeuntes incursio fieret: sed cum, neminem sequi, videret, dum incautius agit, in cidit in trecentos Anglos, in insidiis collocatos, qui, captato tempore, eum adorti, injecta ingenti trepidatione, in quos inciderint, eos fundunt fugantque. In eo tumultu, è Scotis complures occisi, ducenti capti: in iis Georgius Humius Alexandri frater, quem Angli, accepto Comarcho Herone Furdio, qui ob cædem Roberti Cari complures annos in Scotia retentus fuerat, dimiserunt: præda omnis, quia, qui eam agebant, iter præceperant, in Scotiam incolumis venit. Hæc animo Regis, ob ea, quæ retulimus, ægro, objecta offensio cum eum, quo cupiditas agebat, præcipitem impelleret, conventum Ordinum, ad consulendum de bello, habuit. Ibi multis prudentiorum contra nitentibus, Legato vero Gallo, Lamota, precibus promissisque instante & literis crebris Andreæ Formani eodem urgentibus, Rege quoque non dissimulante, quid vellet, multisque ei gratificari studentibus, ceteris, qui pauciores erant, ne frustra pugnando Principis indignationem in se accenderent, assentientibus, bellum terra marique adversus Anglos (incertum, pejore consilio, an eventu) decernitur: dies exercitui ad conveniendum indictus. Fœcialis in Galliam, ad Henricum, tum obsidentem Tornacum, est missus, qui bellum ei denunciaret. Causæ armorum capiendorum recensebantur, res repetitæ, & non redditæ: Roberti Cari interemptorem Joannem Heronem palam se ostentare, Andreas Britannus præter fœderis leges spoliatus, & interemptus Regis ipsius jussu. Has etiam injurias ut dissimularet, se non posse æquo animo ferre, Ludovici, Regis Francorum, veteris amici & Caroli, Geldriæ Ducis, propinqui sui, ditionem hostiliter omnibus belli calamitatibus evastari: quibus rebus nisi desistatur, se bellum ei denunciare. Henrico & ætatis vigor, & florentissimi Regni opes, & prope totius Europæ consentiens, adversus unum Gallum conspiratio, in animo, gloriæ militaris avido, belli cupiditatem accendebat, igitur etiam, quam pro ætate, ferocius fœciali respondit, se nihil ex eo aliud audire, quam quod jam dudum à Rege, divini & humani juris violatore, expectabat: proinde ageret, uti sibi videretur, se bellum tam prospere cœptum ob ejus minas non omissurum: nec se morari ejus amicitiam, cujus jam sit expertus levitatem. Hac belli denunciatione in Scotiam perlata, dum ad exercitum profici-

proficiſcens, Rex Limnuchi Veſpertinas in Æde ſacra cantiones (ut tum moris erat) audit, ſenex quidam ingreſſus, capillo in rufo flaveſcente, ac in humeros promiſſo, fronte in calviciem glabro, capite nudo, veſte longiuſcula cyanei coloris amictus, ac linteo cinctus, cetero aſpectu venerabilis: is, Regem quærens, per turbam obſtantium penetrat. Ubi ad eum acceſſit: ruſtica quadam ſimplicitate, ſuper ſolium, in quo Rex ſedebat, innixus, Rex, inquit, Ego ad te ſum miſſus, ut te admoneam, ne, quo inſtituiſti, progrediaris: quam admonitionem ſi neglexeris, non erit è re tua, nec eorum, qui te comitabuntur. Præterea præmonere ſum juſſus, ne mulierum familiaritate, conſuetudine, aut conſilio utaris: ſecus vero ſi facies, & damno & ignominiæ tibi res erit. Hæc locutus, turbæ ſeſe immiſcuit: nec cum, precibus finitis, Rex eum requireret, uſquam comparuit: quod eo magis mirum eſt viſum, quod eorum, qui propius aſtiterant, atque eum obſervabant, avidi multa ex eo ſciſcitandi, nemo ejus diſceſſum ſenſerat. In iis; fuit David Lindeſius Montanus, homo ſpectatæ fidei & probitatis, nec à literarum ſtudiis alienus, & cujus totus vitæ tenor longiſſime à mentiendo aberat: à quo niſi ego hæc, uti tradidi, pro certis accepiſſem, ut vulgatam vanis rumoribus fabulam, omiſſurus eram. Rex, quo intenderat, profectus, prope Edimburgum recenſuit exercitum: inde, paucis poſt diebus, Angliam ingreſſus, Noramam, Vercam, Etellam, Furdumque, & alias quaſdam, limiti Scotorum propinquas, arces vi cepit, ac diruit, & finitimam Northumbriam late populatus eſt. Interea Regem, amore nobilis captivæ (ea erat Hæronis Furdii uxor) irretitum, cum rem militarem negligeret, & otioſo exercitui, in agro non valde copioſo, commeatus deficeret: nec à longinquo facilis eſſet comportatio, major exercitus pars, dilapſa, ſigna infrequentia reliquit: proceres ſoli, cum propinquis & clientium paucis, iiſque etiam ſubiratis, in caſtris erant: major enim pars ſuadebat, ne in regione bello vaſtata, & alioqui inopi, ſe ſuoſque diutius conficeret: ſed Bervicum, à tergo relictum, aggrederentur: in quo uno majus eſſet operæ præcium, quam in omnibus circum circa pagis & arcibus: nec ejus expugnationem difficilem fore, quod certum eſſet, & urbem & arcem omnibus ad reſiſtendum rebus imparatam eſſe. Rex, ſuis armis nihil arduum ratus, præſertim occupatis bello Gallico Anglis, aulicis adulatoribus ejus vanitatem foventibus, in reditu ſe ea potiturum facile, arbitrabatur. Dum ad Furdum ita deſidetur, fœciales Anglorum eum adierunt,

runt, petentes, ut diem locumque constitueret, ubi prælio decerneretur. Concilio, super ea re, coacto, major pars in ea fuit sententia, ut domum rediret, neu, cum tam paucis, universi Regni statum in discrimen committeret, præsertim, cum & famæ, & gloriæ, & amicitiæ abunde sit satis factum: nec ullam videri justam causam, cur suos tam paucos, & tot arces oppugnantes fatigatos, tantæ Anglorum multitudini, recenti & novis subsidiis auctæ objiceret (nam, illis ipsis diebus, dicebatur Thomas Havartus in castra venisse, cum sex millibus fortissimorum militum è Gallia remissis.) Accedere præterea, ut, si discedat ipse, necesse sit, Anglorum exercitum solutum iri: nec iterum, eo anno, quod militem è longinquo collectum habeat, cogi posse. Quod si maxime acie decernere velit, in solo patrio dimicanti, & loca, & tempora, & commeatum magis in sua potestate fore. Sed cum orator Gallus & quidam Gallicis donis culti contra tenderent, facile Regi, pugnandi avido, fuit persuasum, ut ibi hostem opperiretur. Interea cum Angli ad diem fœciali dictum non affuissent, Scotorum proceres, eam occasionem arripientes, iterum Regem adeunt: ostendunt: fraude hostium fieri, ut de die in diem res protraheretur, dum ipsorum vires crescant, Scotorum imminuantur: itaque pari arte adversus eos utendum: nam cum illi tempus à se disignatum non obeant, nulla verecundia obstrictos eis esse Scotos, quominus discedere domum sine prælio, aut suis locis depugnare possint. Horum prius consilium, multis de causis, tutius esse: id si minus placeat, alterius capiendi summam occasionem dari: nam cum Tillus amnis ripis præaltis, ac nusquam fere vadosus, nullum intra aliquot millia passuum, nisi per unum pontem, exercitui transitum daturus esset, paucos ibi tantæ multitudini posse obsistere: posse etiam, parte Anglorum transmissa, machinis commode locatis, pontem interscindi, primosque transgressos deleri, antequam ab adversa ripa subveniri posset. Rex, neutro consilio probato, respondet, etiam si centum essent Anglorum millia ex adverso, se cum eis dimicaturum. Universa Nobilitas cum responso tam temerario offenderetur, Arcibaldus Duglassius, Augusiæ Comes, qui ceteros ætate & auctoritate longe anteibat, leni oratione Regis animum inflectere, conatus, utriusque consilii superioris rationem explicare aggreditur. Ostendit enim, Regem satisfecisse Gallorum amicitiæ, qui majorem hostilis exercitus partem à Gallis in se avertisset: atque effecisset, ne magnæ illæ copiæ aut Galliam (quod sperarant) obtererent,

tererent, aut Scotis damno esse possent, ut quæ non diu contineri castris valeant, in locis præfrigidis, & solo, cunctis belli calamitatibus vexato, nec alioqui frugum fertili: hiemem etiam imminere, quæ, in regionibus illis, ad septentriones porrectis, præmatura esse soleat. Quod autem Regis Gallorum Legatus tantopere, ad dimicandum, nos impellat, neque novum, neque mirum reor videri oportere, si homo peregrinus, qui non communem factionis, sed privatam suæ nationis utilitatem respiciat, tam sit alieni sanguinis prodigus. Est præterea postulatio ejus admodum impudens: à Scotis enim petit, quod, ne pro suo quidem Regno & dignitate, Rex Gallorum homo summa prudentia præditus, sibi faciendum judicat. Nec hujus exercitus amissio levius eo damnum videri debeat, quod pauci numero sumus: quicquid enim aut virtute aut auctoritate, aut consilio in regno Scotiæ excellit, hic est: his amissis, reliquum vulgus præda victoris erit, Quid? quod bellum ducere, & in præsentia tutius est, & ad totius periculi summam utilius? Nam, si Ludovicus existimat, Anglos aut sumptibus exhauriendos, aut mora fatigandos esse, quid accommodatius, ad præsentem rerum statum, fieri potest quam ut hostem copias dividere cogamus, ut alteram sui exercitus partem adversus nos, velut semper incursuros, intentam & solicitam teneamus: & metu huic injecto: belli molem Gallis labore nostro levemus. Gloriæ etiam, & splendori, quæ homines (vereor, ne magis verbis, quam factis feroces) suæ temeritati prætendunt, satisfactum arbitror: quid enim Regi splendidius accidere potest, quam tot arcibus dejectis, agris ferro flammaque vastatis, ex tam effusa populatione tantum prædæ abactum, ut, ne multorum quidem annorum pace, Regio tot cladibus deformata, in pristinam faciem redire queat? Quod autem è bello majus expectaremus emolumentum, quam ut, in tanto armorum tumultu, cum summa nostra laude & decore, hostium ignominia & dedecore, nostro militi reficiendo, quietem cum re & gloria conjunctam habeamus? Id autem genus victoriæ, quod magis consilio, quam armis paratur, maxime hominis, maxime etiam ducis est proprium: ut cujus nullam omnino partem sibi miles vindicare possit. His quanquam omnes, qui aderant, vultu assentirentur, tamen Rex, qui se cum Anglis dimicaturum sancte juraverat, totam orationem adversis auribus accepit: & domum (siquidem formidine caperetur) Duglassium abire jussit, Ille, qui, rebus præcipitantibus, Regiæ temeritatis exitum jam animo prospiciebat, statim

ſtatim in lacrymas prorupit: ut primum autem loqui potuit, pauca eſt locutus: Si mea, inquit, vita ſuperior non me vendicat à timiditatis opinione, neſcio, quibus aliis rationibus me purgem: certe, dum corpus hoc ſufficiebat laboribus ferendis, nunquam ei, in ſalute patriæ, & Regum gloria tuenda peperci. Nunc vero, cum meis conſiliis quibus unus utilis eſſe poſſum, aures occluſas video, duos filios, qui mihi, ſecundum patriam ſunt chariſſimi, ceteroſque propinquos & amicos hic relinquo, certiſſimum erga te ſalutemque communem pignus mei animi, Deum autem precor, ut hunc meum timorem falſum eſſe velit: atque potius ego falſus dicar vates, quam quæ timeo, ac videre videor, eveniant. Hæc locutus, accepto commeatu, diſceſſit. Reliqui proceres, quoniam, Regem in ſuam ſententiam traducere non poterant, quod proximum erat, tenuerunt, ut quando numero erant inferiores (nam in exercitu Anglorum viginti ſex millia arma ferentium per exploratores eſſe, compertum erat) locorum opportunitate ſe communirent, caſtriſque collem propinquum occuparent. Erat is locus, ubi Zeviota mons ſenſim in planiciem ſe dimittit, modicus quidem, & aditu anguſto leviter declivis. Eum æneis machinis velut prævallant. A tergo erant montes à quorum radice oriens continens palus ſiniſtrum latus claudebat: ad dexteram, fluebat Tillus amnis, ripis præaltis, aditum per pontem, non procul à caſtris, præbens. Angli cum per exploratores didiciſſent, caſtra Scotorum, ſine certa pernicie, adiri non poſſe, à fluvio iter averterunt: ac ſpeciem dederunt, tanquam, hoſte omiſſo, Bervicum, atque inde recta in proximam Scotiæ regionem longe fertiliſſimam tenderent, majorem, quam acceperant, cladem relaturi. Auxit eam ſuſpicionem rumor, ſuperiobus diebus ſive temere ſparſus, ſive de induſtria ab Anglis confictus, ut hoſtes è locis ſuperioribus in planum protraherent. Id vero Scotus non ferendum ratus, & ipſe, incendio in ſtramenta caſulaſque conjecto, caſtra movet: quæ res fumo late fluvium operiente, proſpectum eis Anglorum ademit. Ita Scotis per aperta loca proxime fluvium, Anglis per aſperiora longiuſcule ab eo ducentibus, ad Fluidonem collem præaltum, alteri prope de alteris incerti pervenerunt. Ibi cum, ſolo æquiore jam ſe in planiciem explicante, fluvius per pontem, ad Tuiſilum, & vadum ad Milfordiam, tranſmeabilis eſſet, Angli primum agmen jubent, machinas æneas per pontem traducere, ceteros vado tranſmittere: & acie inſtructa pro loci commoditate, velut reditum hoſtibus præcluſuri

ſuri

furi se objiciunt: ac superante multitudine, velut duos exercitus inter se discretos ita struxerunt, ut utravis pars prope Scotorum universas copias æquarent. In primo exercitu mediam aciem ducebat Thomas Havartus, rei maritimæ præfectus, qui paucis ante diebus cum classiariis ad patrem advenerat: dexterum cornu Edmundus Havartus, sinistrum Marmaducus Constabilius agebat. Ceteri post eos velut in subsidiis locati, & ipsi tripartito instructi steterunt. Dextro cornui Dacrius, sinistro Eduardus Stanlæus, mediæ aciei Surriæ Comes, omnium, copiarum dux præerat. Scoti cum in totidem partes suos dividere ob militum paucitatem non possent, nisi frontem extenuarent, quatuor acies adversas, modico intervallo distantes, struxerunt, è quibus tres cum Anglis ex adverso stantibus concurrerent, quarta in subsidiis esset. Mediam aciem Rex ducebat: in dextero cornu imperabat Alexander Gordonius, cui Alexander Humius, & Martiani sunt attributi: in tertia præerant Matthæus Stuartus Leviniæ Comes, & Gilespicus Cambellus Argatheliæ, Adamus Heburnus cum propinquis & cetera Lothiana Nobilitate in subsidiis erat. Gordonii acies, acri pugna inita, brevi profligavit sinistrum Anglorum cornu: sed, à persequendis fugientibus reversa, reliquas suorum acies pene profligatas reperit: nam alterum cornu, in quo Levinius & Argathelius erat, suorum successu alacriores facti, solutis ordinibus temere in hostem ferebantur, signis à tergo relictis, multum Lamota legato Gallo reclamante, ac præcipites in suam perniciem remorari conato. Hi non modo ab exadverso structis excepti, sed ab alia quoque Anglorum manu à tergo circumventi, pene omnes occidione occisi fuere. Acies Regia, atque Heburnus cum Lothianis pertinacissime pugnaverunt. Utrinque cædes ingens edita, donec fessis utrisque certamen in noctem protractum est. Cecidere ex acie Regia viri illustres complures. Qui numerum cæsorum, nominibus singulorum per diœceses exceptis, inierunt, tradunt, in ea pugna Scotorum supra quinque millia cecidisse: sed fere nobilissimum quemque, ac manu promptissimum, qui maluerunt in vestigio mori, quam suorum cædi superesse. Ex Anglis non minorem numerum desideratum ferunt: sed eum gregariorum fuisse. Hæc est illa nobilis ad Fluidonem pugna, inter paucas Scotorum clades memorabilis, non tam cæsorum numero (nam pluribus aliis præliis duplo plures perierunt) quam Rege, & procerum principibus amissis, & paucis superstitibus, qui multitudinem, natura

 ferocem,

ferocem, & ſpe impunitatis infrænem regere poſſent. Duo genera hominum acceſſionem, è ceterorum calamitate, ſenſerunt: nam & Sacerdotum opulentiorum eo crevit inſolentia, ut, non contenti ſua functione, omnia Regni munia ad ſe trahere niterentur: et fratres Mendicantes (id monachorum tum genus erat maxime ſuperſtitioſum) cum depoſitam eorum, qui in bello ceciderant, pecuniam, ſine teſtibus ad cuſtodiendum acceptam, retinuiſſent, ex ea præda opulentiores facti veteris diſciplinæ ſeveritatem ſolverunt. Nec deerant inter eos, qui id genus quæſtus, velut ſanctam quandam ac piam fraudem probarent: nec eam pecuniam melius collocari poſſe contenderent, quam cum ſanctis hominibus data ſit, qui ſuis precibus, animas defunctorum ſuppliciis horrendis liberarent. Cum tanta fuiſſet in pugna animorum obſtinatio, ut ſub noctem utraque pars feſſa, ac prope ſuæ conditionis incerta, receſſiſſet, Alexandri Humii milites, qui integri remanſerant, magnam ſpoliorum partem per ocium legerunt. Poſtridie mane, Dacrius cum equitatu, ſpeculatum miſſus, cum ad locum pugnæ veniſſet, & ænea Scotorum tormenta incuſtodita reperiſſet, majoremque mortuorum partem inſpoliatam, tum demum Havartum accerſivit, & ſpoliis per ocium lectis, magna lætitia victoriam celebrant. De Rege Scotorum duplex fama eſt. Angli in pugna cæſum contendunt. Scoti contra affirmant, complures eo die paludamento ceteroque habitu Regio uſos, partim ne hoſtes unum aliquem ſibi præcipuum hoſtem deſtinarent, à cujus morte victoria ac ſumma belli penderet, partim ne cæſo Rege cives animum deſponderent, nec eum amiſſum crederent, quamdiu aliquem Regio armatu & cetero apparatu in acie verſari, conſpicerent, eumque etiam ſemper præſentem, bene ac ſecus factorum teſtem conſpicerent. Ex his, unum fuiſſe Alexandrum Elſinſtonium, qui & vultu & ſtatura Regi perſimilis eſſet: cum eo, induto paludamento Regio, florem Nobilitatis Regem ſequi ſe ratos, ideoque mori obſtinatos cecidiſſe: ipſum vero Regem Tuedam fluvium tranſiſſe, & prope Calſonem oppidum, à clientibus Humii interfectum, incertum, an eo jubente, an cædis miniſtris cupiditati patroni ſui ſervientibus, quod homines, novarum rerum cupidi eo ſublato, rerum omnium impunitatem ſperabant: vivo autem, ceſſationis in pugna pœnas metuebant. Addunt & alias conjecturas: Eadem nocte, quæ pugnam illam infelicem ſecuta eſt, Cœnobium Calſonem à Caro Humii familiari fuiſſe, Cœnobiar-

cha ejecto, occupatum : quod verisimile non erat, eum ausurum, nisi Regem occisum scisset, David quoque Galbrethus, & ipse ex Humii familia, aliquot post annos, cum Joannes Prorex Humiis esset molestus, dicitur ignaviam æqualium graviter incusasse, qui peregrinum illum sine modo furentem perferrent, cum ipse sextus è privatis Regis insolentiam apud Calsonem compescuisset. Sed hæc ita incerta sunt habita, ut à notho Regis Jacobo, Moraviæ Comite, in judicio capitis Humio objecta, non multum nocuerint. Verum, utcunque res habet, reticendum non existimavi, quod ipse è Laurentio Taliferreo viro & probo & docto, non semel audivi: is enim sese (nam unus tum è pueris Regiis pugnæ spectator erat) ajebat, re inclinata, Regem in equum impositum vidisse, Tuedam transeuntem. Idem complures cum confirmassent, fama multos annos tenuit, Regem vivere, atque in tempore affuturum, persoluto scilicet voto, quo se obstrinxerat, Hierosolymam religionis ergo se petiturum. Sed is rumor æque vanus est deprehensus, atque ille, qui olim sparsus à Brittonibus, de Arcturo, & ante paucos annos à Burgundionibus de Carolo. Illud constat, Anglos, sive Regis Jacobi, sive Alexandri Elfinstonii corpus requisitum, & in magna cadaverum strage repertum, in Angliam interiorem comportasse, & inexpiabili odio adversus mortuum adhuc manente, in capsa plumbea (incertum, barbara magis, an stulta crudelitate) insepultum servasse, quod scilicet arma sacrilega, adversus Julium Secundum, cui tum se Angli venditabant, tulisset: aut ut alii affirmant, quod homo perjurus, contra fœderis leges, bellum Henrico Octavo intulisset: quorum neutrum ei exprobrare debuerat, nec ab hoc Rege, qui dum vixit, nullam unquam stabilem, de doctrina Christiana, persuasionem habuisset, nec ab hoc populo, qui toties adversus Episcopos Romanos bella gesserant. Omitto interim tot Reges Anglorum perjuros, testibus eorum scriptoribus:

Gulielmum Rufum, teste Polydoro, & Graftono.

Henricum I. Thoma Volsingamio, Hypodigmate Normaniæ.

Stephanum, Neobrigiensi, Graftono, Polydoro.

Henricum II. Neobrigiensi, Graftono, Polydoro.

Ricardum I. Hypodigmate Normaniæ,

Henricum III, Hypodigmate Normaniæ, Graftono, Thoma Volsingamio.

Eduardum I. Thoma Volsingamio.

Hos paucos, exempli gratia, ſelegimus, non è primis illis, Saxonici generis Regibus, quorum magna ſuppeditabat copia, ſed è Normanorum familia, & quorum poſteri adhuc regnum tenent: & quorum dominatus in ea incidit tempora, quibus Anglia longe fuit florentiſſima, ut eos admoneam, qui tanta indulgentia, ſuorum perjuria patiuntur, ne in exteros ita ſint acerbi: præſertim cum criminis, quod objicitur, penes ipſos culpa fuerit, qui priores violarunt inducias, Sed, ut ad rem redeam, magnam ex illa pugna contra Scotos Thomas Havartus, Surriæ Comes, gloriam reportaverat: ſi moderate ſuam fortunam tuliſſet. Sed homo ſecundarum rerum ſucceſſu quaſi ebrius, & inſtabilitatis humanæ parum memor, ſuis domeſticis miniſtris (ut mos eſt Anglis) notam, qua agnoſcerentur, in ſiniſtris brachiis ferendam dedit, leonem album (quo ipſe inſigni utebatur) qui rubrum, ſuperincumbens, unguibus diſcerperet. Hanc ejus inſolentem inſultationem, velut numine plectente, nemo fere poſterorum ejus alterutrius ſexus, ſine inſigni ignominia, vel clade, deceſſit. Rex autem Jacobus, ut vivus omnibus fuit cariſſimus, ita ejus amiſſi tantum remanſit apud ſuperſtites deſiderium, tam jucunda in omnium animis hæſit recordatio, quantum, nullius fuiſſe Regis, aut meminimus, aut legimus. Quod eveniſſe credibile eſt, ſimul comparatione malorum, quæ vel ejus regnum præceſſerunt, vel ſtatim ſecutura videbantur: ſimul virtutum expreſſarum, ac vitiorum etiam popularium, quæ virtutum affinitate quadam, vulgi animos facile decipiunt. Erat enim corpore firmo, ſtatura juſta, oris dignitate ſumma, ingenio quidem acri, ſed, vitio temporis, ab literis inculto. Unum, è vetuſta gentis conſuetudine, hauſit avide, ut vulnera ſcientiſſime tractaret: cujus rei peritia toti Scotorum nobilitati, ut hominibus in armis aſſidue viventibus, fuerat priſcis temporibus communis. Erat ei in adeundo facilitas, in reſponſis lenitas, in jure dicundo æquitas, in ſuppliciis expetendis moderatio, ut ad ea invitum cogi, omnes facile animadverterent. Adverſus malevolorum ſermones, & amicorum admonitiones, tanta animi altitudo ex optimæ conſcientiæ tranquillitate, & ſuæ innocentiæ fiducia enata, ut non tantum non excandeſceret, ſed nec aſperiore verbo unquam uteretur. Inter has virtutes, quædam obrepſerunt, nimio popularitatis ſtudio vitia. Nam dum famam avaritiæ paternæ conaretur effugere, & vulgi gratiam ſubſtructionibus ſumptuoſis, conviviorum & ſpectaculorum apparatu, & immodicis donationibus

bus captare conatur, in eam incidit inopiam, quæ, si diutius vixisset, videbatur superiorum temporum gratiam, odio novorum tributorum, extinctura, ut mors, ei magis commode quam immature accidisse, possit existimari.

CVI. REX.

Extincto Jacobo quarto, Margarita uxor cum duobus filiis relicta est, quorum major biennium non expleverat. Eum conventus procerum Sterlini habitus sexto Calen. Mar. more patrio Regem declarat: deinde ad statum publicum ordinandum conversi, tum demum intelligere cœperunt suæ calamitatis magnitudinem. Cæsis enim primoribus, in quibus aliquid auctoritatis & consilii inerat, qui supererant, pars major, per ætatem & animi infirmitatem, ad res magnas, tempore tam turbulento, tractandas, parum erant idonei: qui autem è potentioribus restabant, in quibus aliquid esset ingenii, ob ambitionem & avaritiam, à quietis abhorrebant consiliis. Alexander Humius, omnium limitum præfectus, magnum nomen, magnasque opes, Rege vivo, & in regionibus ad Angliam pertinentibus, eo mortuo, pene Regiam obtinebat auctoritatem. Is, prava ambitione, cum latrocinia non inhiberet, ut homines audaces & facinorosos magis haberet obnoxios, viam ad majores opes pernicioso consilio, & infelici exitu, muniebat: ei imperium datum in regiones citra Fortham, ulteriora Alexandro Gordonio commissa, ut nationes illic seditiosas in officio contineret: nomen summi imperii penes Reginam erat. Nam ex testamento Regis, quod profecturus ad bellum fecerat, decretum erat, ut ea, quamdiu cœlebs maneret, summæ rerum præesset. Id etsi, præter morem patrium, & primum imperii muliebris exemplum apud Scotos fuit, tamen inopia virorum fecit, ut tolerabile plerisque, ac maxime pacis cupidis videretur. Is magistratus ei diuturnus non fuit (nam ante veris exitum, Arcibaldo Duglassio, Comiti Augusiæ, adolescenti genere, forma, omibus denique bonis artibus Scoticæ juventutis primario nupsit) discordiarum enim semina ante finem illius anni sunt jacta: earum initium ab Ordine Ecclesiastico est ortum. Extinctis enim proceribus, cum in omnibus publicis conventibus major pars ex eo genere hominum esset in calamitatibus publicis multi, suum agentes negotium, tantas opes compararunt, ut nulla res eos magis præcipitaverit, quam intoleranda, qua postea arroganter & immodice sunt usi, potentia. Cæso ad Fluidonem Alexandro Stuarto, Fani Andreæ Archiepi-

ſcopo, tres id Sacerdotium diverſis artibus contendebant: Galuinus Duglaſſius, familiæ ſplendore, & ſua vitute, & doctrina fretus, à Regina etiam nominatus, arcem Andreanam occupat: Joannes Hepburnus, Cœnobiarcha Andreanus, Archiepiſcopo nondum ſuffecto, velut ſequeſter, proventus colligebat: homoque potens, factioſus, & callidus, à ſuis monachis (penes quos jus eligendi antiquo more eſſe contendebat) in locum demortui ſuffectus, Galuini miniſtris pulſis, arcem valido præſidio communiit. Andreas Formanus, cum Romæ & in aula Gallica, è ſuperiorum temporum officiis, magnam gratiam collegiſſet, præter Moravienſem, quem in Scotia jam ab initio tenuerat, Epiſcopatum, ab Ludovico duodecimo, Gallorum Rege, acceperat Archiepiſcopatum Bituricenſem. Julius vero, Pontifex Romanus, etiam honoribus & ſacerdotiis cumulatum à ſe demiſit: nam & Archiepiſcópatu Fani Andreæ, Fermelinoduno, & Aberbrothia, Cœnobiis longe opulentiſſimis eũm donavit: & præterea Legationem (ut vocant) à latere adjecit. Sed tantæ tum Hepburni opes erant, Humiis adhuc cum ea familia concordibus, ut nemo prorſus inveniretur, qui diploma Pontificis Romani, de Formani electione, promulgare auderet: donec Alexander Humius, magnis pollicitationibus, & præter alia munera, Cœnobio Coldingamia Davidi minimo ejus fratri donato, ad cauſam, in ſpeciem honeſtam, adductus (quod Formanorum familia in clientela Humiorum eſſet, reſque non iniqua peti videretur) diploma Edimburgi curaret promulgandum. Ea res magnorum, quæ poſtea acciderunt, malorum fuit initium: Hepburnus enim elati animi vir, ab eo tempore, dies noctesque, exitium Humiis ſemper eſt machinatus, Regina in ſummo magiſtratu id unum memoria dignum geſſit, quod ad fratrem ſcripſit, ut ſui & liberorum ſuorum ætatis memor, bello abſtineret: neu propinqui ſui Regnum, in tot factiones ſponte diviſum, externis præterea armis infeſtaret: ſed potius ætatis & cognationis memor, adverſus aliorum injurias tueretur. Henricus animo magno & vere Regio reſpondit, ſibi cum Scotis pacatis pacem, cum bellantibus bellum fore. Cum Regina, per nuptias, à Magiſtratu excidiſſet, Nobilitas aperte in duas factiones ſeceſſit: Duglaſſiana, penes Reginam ſummam poteſtatem eſſe cupiebat, atque ita demum pacem cum Anglis (quæ non utilis modo, ſed etiam neceſſaria erat) fore ſpondebat. Altera pars, cujus princeps fuit Humius, publicæ utilitatis quandam umbram, & veterem Regni

gni in Proregibus eligendis consuetudinem prætendebat. Quod ad Reginam attinet, se ejus honori, quantum per leges & publicum commodum possent, favere: ejus rei argumentum esse, quod contra majorum consuetudinem, ejus imperium, non legibus coacti, sed benevolentia adducti, hactenus tulerint: ac nunc quidem, si quid æqui & honesti prætexeretur, laturos. Verum, cum ipsa, nubendo, se sua sponte exuerit imperio, nihil esse, quod indignetur, si alius in locum, ab ea desertum, substituatur: quem veteres ei leges etiam adimebant: quæ, ne rebus quidem tranquillis, feminis permittant imperium, nedum his temporibus tam inquietis, ut ægre viri maxime prudentis consilio & auctoritate, tot undique malis ingruentibus obsisti posset. Dum de Prorege eligendo magna utriusque factionis pertinacia certatur, ac vel prava ambitione, vel occulta invidia, præteritis, qui aderant, in Joannem, Ducem Albinum, tum in Gallia fama secunda degentem, suffragia multorum inclinarent, dicitur Gulielmus Elfinstonius, Abredonensis Episcopus, publicam fortunam multis cum lacrymis deplorasse: ac maxime animos commovisse, cum recenseret, qui viri, proximo prælio erepti fuissent: quam dispares illis relicti forent, quorum nemo dignus esset, ut ad rerum gubernacula posset admoveri: quam tenue publicum patrimonium: quam à proximo Rege imminutum: quanta ejus portio Reginæ esset decidenda: quantum in educationem Regis necesse esset impendere: quam exigua pars restaret ad auctoritatem publicam sustinendam: et quanquam nemo esset in præsentia, qui commodius eum locum sustinere posset, quam Regina, se, quando aliter concordia sisti nequeat, in eorum sententiam concedere, qui Joannem, Ducem Albinum, è Galliis evocandum censerent: etsi, damna publica hoc remedio magis differri, quam sanari existimaret. In hanc partem Alexander Humius adeo propensus erat, ut in conventu sit ausus profiteri, etiamsi reliqui omnes recusarent, se privatim Joannem ad imperium accipiendum in Scotiam adducturum. Id autem fecisse creditur nullo neque patriæ, neque privati alicujus commodi, alio-ve respectu quam quod homo ambitiosus cum opibus magis, quam charitate se apud cives posse cognosceret, cum ipse honorem desperabat: metuebatque, ne, si penes Reginam vis imperii esset, Duglassiorum opes vicinæ nimium invalescerent, ac suæ minuerentur jam Lidalianis & Annandianis se subtrahentibus, & ad veterem Duglassiorum clientelam, se paulatim recipientibus.

pientibus. Accedebat eo, quod Regina per Anglorum auxilia omnes ejus conatus poſſet reprimere. Cum in Joannem plurima ſuffragia convenirent, decernuntur Legati (cujus legationis princeps fuit, ea ætate clarus Eques, Andreas Silvius Largous) qui eum ad rerum Scoticarum regimen accerſerent, non ſolum ob virtutem, ſed propinquam cum Rege ſanguinis conjunctionem: genitus enim erat ex Alexandro, Jacobi tertii fratre. Hunc à Scotis evocatum, ad ſtatum publicum ordinandum, Rex Gallorum Franciſcus, ejus honorem commodum ſuis rationibus ratus, proficiſcentem pecunia & comitibus ornavit. Ante ejus adventum cum nemo unus auctoritate præcipua polleret, paſſim cædes & rapinæ fiebant: & dum potentiores privatas opes & factiones contrahunt, vulgus inopum deſertum omni genere miſeriarum affligebatur. Inter prædones illius temporis fuit Macrobertus Struanus, qui per Atholiam & vicina loca octingentis plerunque latronibus, ac interim pluribus comitatus, omnia pro arbitrio populabatur: tandem, cum eſſet apud avunculum, Joannem Crichtonium, per inſidias captus interiit. Major vero moles imminere videbatur, ex Andreæ Formani, & Joannis Hepburni diſcordiis: verum utriuſque natura & mores, magis quam animi, diſcordes, quod imminere videbatur, malum in tempus diſtulit: erat enim in Joanne profunda non minus avaritia, quam in Andrea pecuniæ contemptus, & profuſa largitio. Alterius aperta, & omnibus expoſita erant conſilia: neque erat, quod ea magnopere cælaret: ut cujus vulgo vitia pro virtutibus haberentur: & naturæ ſimplicitas, non minus favoris aſſequebatur, quam Hepburni occulta calliditas, & malitioſa diſſimulatio, atque offenſarum implacabilis memoria, & ulciſcendi cupiditas. Igitur Formanus, cum nihil certi adhuc, de adventu Ducis Albini haberet, nec per Humium poſſet in poſſeſſionem mitti, cum Hepburnus in regione longinqua, & procul ab eis locis, in quibus Humiorum potentia poſſet eſſe formidoloſa, arcem, & Cœnobium firmis præſidiis inſediſſet, ſtatuit per amicos experiri, quomodo avaritiam hominis, ſi non pecunia explere, ſaltem frangere, aliqua ex parte valeret. Tandem his legibus convenit, ut Formanus Hepburno proximorum annorum proventus, quos ille tanquam ſequeſter, collegerat, condonaret: Epiſcopatu Moravienſi ei cederet, tria millia Scutatorum Francicorum annua, ex proventibus Eccleſiaſticis, in amicos dividenda, præberet. Ita, paululum repreſſo implacabilis hominis odio, res in ea parte compoſitæ.

LIBER DECIMUSQUARTUS.

HIC erat in Scotia rerum ſtatus, cum Joannes, Dux Albinus, decimo tertio Calendas Junii, anno millesimo quingentesimo decimoquinto, Britannodunum appulit, ſumma cum omnium bonorum gratulatione? quippe qui, in ejus magiſtratu, res tranquilliores, & juris æquabilitatem ſperabant: ac frequenti Nobilitate de ejus imperio latum, ex Ordinum decreto patrimonium ei redditum. Dux Albinus, & Marciæ Comes declaratur, & Prorex, uſque ad maturam Regis ætatem, creatur. Jacobus item, proximi Regis Nothus, Moraviæ Comes vocatur, juvenis, qui ſummam de ſe ſpem conceptam ſua virtute longe ſuperavit. Spem de Prorege præceptam vehementer confirmavit, in ipſis prope comitiis Petri Mauſacti ſupplicium. Erat is latro inſignis, qui, poſt multa crudeliter & nefarie perpetrata per licentiam ſuperioribus biennii, eo provectus erat audaciæ, ut in aula quoque Regia palam verſaretur. Ejus pœna inexpectata adeo rerum ſtatum ſubito mutavit, ut facinoroſi fugam & latebras ſpectarent: boni autem animos erigerent: ac repente rerum facies, velut è turbida tempeſtate, cœpit in ſummam tranquillitatem converti. Joannes Hepburnus, interea, in aures atque animum Proregis, per amicos ejus, quos muneribus occulte coluerat, obrepſit: & delationibus, & ſimulatione quadam intelligentiæ moris patrii, apud hominem rerum Scoticarum ignarum ita ſe inſinuavit, ut prope ſoli, de rebus majoribus, haberetur fides: is autem à Prorege per Scotiam univerſam, ut, de delictis eorum, qui vulgus oppreſſum prope ſervorum tenebant loco, inquireret, hac ſibi maxime ratione paravit fidem. Primum, quæ eſſent in ſingulis regionibus aut novæ diſcordiæ, aut veteres inimicitiæ, oſtendebat: quæ factiones item, & qui principes earum eſſent: & hæc quidem ſatis fere (ut quæ omnibus nota forent) narrabantur. In Humium vero, prout occaſio ſe dabat, qui de ejus impotentia quererentur, excitabat & partim veris, partim confictis criminibus, aures adverſus omnem purgationem occludebat. Ceterum, toto fere Regno perluſtrato, cum explicaſſet diſerte ſingularum inter ſe familiarum cognationes, affinitates, & fœdera, perſuaſiſſetque, neminem honeſtiore loco natum, quantumvis ſceleratum, ſine multorum offenſione poſſe opprimi: neque id tam, ob inimicitias CIƆ. D. XV.

citias & propinquorum conspirationes, quam, quod delicto-rum pœna ad paucos, exemplum ad innumeros pertineret, quos ex inimicis, culpæ similitudo & par metus pœnæ plerunque redderet amicos: in tantas autem, & tam late sparsas factiones, viribus domesticis non posse animadverti: rogandum esse Regem Gallorum, ut majores copias, ad hanc frangendam contumaciam, mitteret: eam quoque rem non magis ex usu terræ Scoticæ, quam rei Gallicæ esse: interim vero factionum capita aut deprimenda, aut (si fieri posset) esse tollenda: idque ea prudentia, ne plures, sese peti, opinentur. Capita vero, in præsentia, tria præcipua esse. Eorum, Archibaldum Duglassium in flagrantissima apud vulgus gratia esse: ob multa enim majorum merita, erga rem Scoticam, nomen ejus gentis maxime esse populare: præterea, & juventæ flore, & Anglica affinitate subnixum, majores privato spiritus gerere. Humium vero sua potentia gravem, ac, longinquitate temporis confirmatum, magis esse formidabilem. Ibi non contentus, quæ, adversus Proregis patrem & patruum, facta ab Humiis essent, invidiose commemorare, quorum omnium cum Heburni essent participes, tamen invidiam in solos Humios conferebat: & cessatio, in prælio proximo adversus Anglos, & rumores invidiosi, de morte Regis, magna cum asseveratione, & Noramæ instauratio, eo dissimulante, sæpe repetuntur. Formanus neque propinquis, aut generis claritate erat per se metuendus, in quamcunque tamen partem se inclinasset, magnam accessionem facturus videbatur, cunctis Regni opibus in unam domum congestis: eum enim posse, vel præsentem partium inopiam pecunia sublevare, vel pollicitatione (quia omnia in ejus potestate tum essent) multos, ad consiliorum communionem, allicere. De Formano, leviorem Heburni auctoritatem reddebant nobiles inter eos inimicitiæ, nec ejus opes invidiosæ erant, quas, magis gaudebat, largiendo profundere, quam apud se servare: nec genus ullum hominum æque muneribus colebat, ac Proregis comites Gallos: nec tam ulli se factioni adjungere studebat, quam universos benevolentia complecti. Ceterum altius in animum Proregis penetravit, de Præfecto limitum, suspicio, quam ejus ab Humio aversa voluntas, & in congressibus, vultus minus, quam antea, familiaris quodam modo prodebat. Itaque post paucos menses Alexander Humius, non pro sua spe à Prorege acceptus, cœpit, cum Regina ejusque marito secretas coitiones facere: in quibus Humius fortunam pu-

blicam

blicam graviter deplorabat, quod Rex, in ea ætate, quæ ſua mala intelligere non poterat, incidiſſet in manus hominis, exulis, in exilio nati, & educati: cujus pater, prava ambitione, Regnum fratri majori præripere tentaſſet: hic cum proximus hæres Regni ſit, quis non videat, id tantum eum ſpectare, ut, ordinatis pro arbitrio rebus aliis, puerum innoxium è medio tollat, ac Regnum in ſe transferat: & quod pater ejus impie meditatus fuerat, ipſe per ſummum ſcelus perficiat? Unam eſſe periculi vitandi rationem, ſi Regina cum filio in Angliam diſcedat, ſeſe, ſuaque omnia fratris fidei committat. Hæc, ad Proregem delata, cum facile credita eſſent, homo natura acerrimus, & qui, in rebus conficiendis, celeritate ſumma uteretur, præſentibus tantum copiis fretus, eorum conatus prævenit: arcem Sterlini, & cum ea Reginam, in poteſtatem ſuam redegit: Regi ſacramentum palam dixit: ſubmota Regina & Duglaſſiis, ex procerum decreto, præter Joannem Areſkinum, arcis præfectum, tres ſupremi Ordinis viros, ſumma fide & integritate, qui Regis educationi præeſſent, adhibuit, ut ſibi per vices ſuccederent, addita etiam, adverſus vim & fraudes, cuſtodia. Sub hæc, Humius cum fratre Gulielmo in Angliam ſeceſſit. Duglaſſius cum uxore tantum morati, dum Henrici voluntatem ſcirent, eos conſequuntur, atque apud Harbotillam in Northumbria ſubſiſtere jubentur, donec prolixius eis, de ſua voluntate, ſignificaret. Joannes interea, graviter de eorum diſceſſu commotus, ſtatim legatos in Angliam miſit, qui ſe Henrico purgarent, nihil commiſſum, cur aut Regina ſibi ab eo metueret, aut alienore erga eum eſſet animo: neque ceteris, ejus fugæ comitibus, quicquam à ſe factum, quo minus, & patria libertate, ſuiſque bonis frui poſſent. Hæc publice ad Regem. Nec interea Humiis & Duglaſſio, per ipſorum amicos, reditum ſuadere, fidem interponere, omnia liberaliſſime polliceri deſiit, donec eos in ſuam ſententiam pertraxiſſet. Ceteris igitur domum revocatis, Regina tum maxime gravida, & inſtante partu, ibi neceſſario relicta, filiam Margaritam peperit, de qua ſuo loco nobis erit dicendum, cum autem, itineris laborem pati poſſe, viſa eſt, ſuppellectile Regia & comitatu, ab Aula, ad eam miſſo, Londinum eſt profecta: ibique ab Henrico fratre, & Maria ſorore (quæ, defuncto marito, Ludovico Franco, non ita pridem ad ſuos redierat) honorifice & amanter eſt recepta. Nec ſuſpiciones tamen, in Scotia jamdudum ortæ, aut Reginæ diſceſſu, aut comitum ejus reditu, magnopere fuerunt levatæ: nam Galuinus

nus Duglassius, Comitis Angusiæ patruus, & Patricius Panitarius, qui superiori Regi fuerat ab epistolis, & Joannes Dromundus, sive Drumenius, suæ familiæ princeps, alius alio fuerunt relegati. Alexander autem Humius, in jus, ad conventum pu-
CIↃ. D. XVI. blicum, duodecimo die mensis Julii, anni M. D. XVI. vocatus, cum non paruisset, damnatus, bonaque ejus fisco adjudicata. Ille ea (ut rebatur) contumelia ferocior factus, ut metu metum discuteret, vel immissis latronibus, vel excurrere permissis, vicinos magnis calamitatibus affecit. Adversus hos conatus, decem equitum peditumque millia Proregi decreta, ut eum aut caperet, aut Regno pelleret. Sed antequam ad manus veniretur, Humius, amicorum suasu, in Proregis fidem se dedit: ac Edimburgum ductus, Comiti Araniæ, Jacobo Hamiltonio, suæ sororis marito, datus est custodiendus, pœna perduellionis denunciata, si eum dimitteret: sed ea res præter omnium expectationem cessit. Nam Humius Hamiltonio persuasit, ut secum una discederet, & facta conjuratione, rerum administrationem ipse susciperet, ut qui proximus, post superioris Regis liberos, esset hæres, nempe, è Jacobi Tertii sorore genitus: æquiusque esse, ut ille proximum à Rege locum teneret, quam Joannes, è fratre quidem, sed exule natus, & cetera plane peregrinus: cum quo ne linguæ quidem commercium esset. Hæc Prorex cum rescisset, ad Hamiltonum arcem diruendam, profectus, admotis machinis, intra biduum, eam deditione recepit. Humius interea, factis è Marcia excursionibus, vicinisque regionibus spoliatis, Dumbari oppidi magnam partem ferro flammaque vastavit. Hæc fere eo anno gesta sunt. Veris initio accessit ad factionem rebellantium Joannes Stuartus, Leviniæ Comes, ex Hamiltonii sorore genitus, ingensque manus amicorum & clientium ejus. Hi, capta arce Glascuensi, una cum Hamiltonio, Proregis adventum ibi præstolantur. Prorex, consilio procerum suarum partium Edimburgi habito, subitarium confecit exercitum, ac, hostibus non expectare ausis, Glascuam ingreditur: arcemque recipit: in unum Bombardarium Gallum, tanquam desertorem, est animadversum: ceteris, deprecante Formano, tum pacis interprete, venia est data. Comes Leviniæ, post paucos dies, in gratiam est receptus: ac, ex eo die, summa fide & observantia semper erga Proregem est usus: nec adeo diu post, primum Hamiltonius, ac, non multo posterius, Humius in aulam redierunt: eis quoque præteritorum gratia facta: sed Humio, quia sæpius rebellaverat, ægrius venia impetrata:

lege

lege etiam adjecta, si quid, post id tempus offenderet, veterum quoque facinorum memoriam renovatum iri. Ita, pace undique stabilita, Prorex ad Falcolandiam secessit. Illic cum se menses aliquot continuisset, magnis suspicionibus adversus Humium coortis, inde Edimburgum rediit. Conventu Procerum, ad octavum Cal. Octob. habito, Humium magnis pollicitationibus in aulam protrahere per amicos est conatus: verum, dissuadentibus pluribus, aut, si ipsi decretum esset, eo proficisci, ut Gulielmum fratrem (cui, ob fortitudinem & munificentiam, prope major, quam ipsi, erat auctoritas) domi relinqueret, consulentibus (Proregem enim, fratre incolumi, nihil durius in ipsum consulturum) ille tamen, velut fatali necessitate praeceps raptus, spretis amicorum admonitionibus, cum fratre Gulielmo, & Andrea Caro Farnihestio in aulam venit: ac statim diversi in custodias dati, ex Concilii sententia, paucos post dies, ad causam patrio more discendam, producti. Nec ullum tamen novum facinus objectum. Accusavit princeps Jacobus, Moraviae Comes, de caede patris, quem compertum erat multorum testimoniis, praelio vivum excessisse. Sed cum hoc crimen, acriter objectum, parum perspicuis argumentis confirmaretur, tandem ad privata facinora recursum, & renovata superiorum motuum civilium memoria, quorum omnium aut auctor, aut particeps Alexander fuisset: opera etiam ad Fluidonem parum fideliter navata, crimini datur. De judicum sententia Humii damnati, Alexander, quinto Idib. Octobres, frater postridie capite luerunt. Duorum fratrum capita publice in loco maxime conspicuo, ad terrorem, fixa, bona publicata. Hic finis fuit Alexandri Humii, omnium sui temporis Scotorum potentissimi: qui quanquam, in vita, multorum odia & aemulationem, adversum se, inflammaverat, tamen ejus mors, invidia senescente, multorum sermonibus varie celebrata fuit: eoque potissimum, quod, nullo novo crimine, sed Joannis Heburni Coenobiarchae calumniis concidisse credebatur: homo enim factiosus, & vindictae avidus, implacabili odio adversus Humium arserat, quod, ejus unius opera, Archiepiscopatu Fani Andreae exclusus fuisset. Ideoque odium vetus in tempus recondens, Proregi, jam dudum, ob suspiciones, Humiis infenso, durioris consilii auctor fuisse existimatus, ostenso, quantum Regi & universae rei Scoticae periculum immineret, si, discedens ipse in Galliam, tam acrem inimicum incolumem relinqueret. Quid enim eo absente ausurus non esset, qui praesentis auctori-

auctoritatem toties contempsisset? ejus hominis contumaciam, quæ nec præmiis, nec honoribus, nec venia toties oblata, liniri posset, ferro frangendam, si rem Scoticam salvam esse velit. Hæc, atque hujusceemodi cum, per speciem consulendi saluti communi, in animum sua sponte ægrum paulatim irreperent, plus putant, ad mortem Humiorum, quam crimina valuisse. Extinctis fratribus Humiis, Andreas Carus, impetrata unius noctis mora, ut de animæ salute cogitaret, per amicos, ac maxime per Gallum, apud quem asservabatur, non sine pecuniæ repræsentatæ suspicione, supplicium effugit. Alexandro tres fratres erant superstites, qui omnes variis casibus, per ea tempora, conflictati fuerunt. Georgius, ob cædem exul, in Anglia apud hospites latebat. Joannes Jedburgi Abbas, ultra Taum relegatus erat. David, natu minimus, qui erat Coldingamiæ Prior, biennio fere post cædem fratrum, ab Jacobo Heburno, sororis marito, per speciem colloquii, evocatus, & in paratas insidias præcipitatus interiit, magna hominum commiseratione, quod adolescens innoxius, ac summa indole, tam turpiter, à quo minime debuit, proditus esset. Cum, hoc pacto, pœna totam Humii domum pervagata fuisset, vertit invidia in eorum inimicos, ac potissimum in Joannem Heburnum, tam acerbum ultionis injustæ exactorem: ex unius autem familiæ tam potentis calamitate, ceteris metus injectus, res ad tempus tranquilliores fecit. Decembri proximo, Prorex Regem Sterlino Edimburgum traduxit: & à proceribus Scotis veniam redeundi in Galliam petiit. Ejus postulationi prope cunctis refragantibus aliquot menses remansit ac, præcipiti jam vere, sese, si major aliquis motus, qui præsentiam ipsius reposceret, oriretur, rediturum pollicitus, naves conscendit, relictis, qui summæ rei præessent, Angusiæ, Araniæ, Argatheliæ, Huntileæ Comitibus, Archiepiscopis Fani Andreæ, & Glascuæ: quibus adjunctus est Antonius Darsius, Gallus, qui Dumbaro præerat: cui mandaverat etiam ut de rebus omnibus certiorem se faceret. Ne qua vero ex ambitione discordia inter homines claros, in pari potestate constitutos, oriretur, suas singulis regiones attribuit: Gallo, ceteris non gravate concedentibus, princeps inter eos locus est datus, ac Marcia, & Lothiana, cui præesset: ceteræ, pro cujusque commoditate, provinciæ distributæ. Interea Regina, post annum fere, quam in Angliam venerat, extremo mense Majo, in Scotiam rediit, ac Bervico per maritum est deducta. Verum nequaquam

quaquam pari, atque antea, concordia vixerunt. Prorex quanquam discedens, ne motuum semina, se absente, suppullularent, nobilissimarum familiarum aut principes ipsos, aut eorum filios, propinquosve, per speciem honoris, obsides secum duxisset, multosque in diversa loca relegatos, in libera custodia reliquisset, arcibus Dumbaro, Britannoduno, & Garviæ custodes Gallos imposuisset, tamen è re parva, & unde minime metus erat, tumultûs origo suborta est. Antonius Darsius, in suo magistratu, magnum æquitatis & prudentiæ specimen, ac maxime in compescendis latrociniis, exhibuerat. Primum in ejus provincia motum fecit, qui ad bellum spectaret, Gulielmus Cocburnus, Comarchi Lanctonii patruus: qui, Curatoribus pupilli exclusis, arcem Lanctoniam tenebat, fretus maxime potentia Davidis Humii Vederburnii, cujus sororem Cocburnus in matrimonio habebat. Eo cum Gallus satis firmo comitatu venisset, arcemque, qui intus erant, dedere recusarent, cum raris equitibus expeditis adequitans David Humius, Alexandri sui propinqui cædem nefariam exprobrabat. Gallus, partim suis diffisus, partim equo pernicissimo, cui insidebat, confisus, se Dumbarum versus in fugam conjecit: ibi, lapsu equi impeditum, inimici assecuti eum trucidarunt: caputque abscissum supra Humium arcem, loco conspicuo, affixerunt. Incidit ea cædes in XII. Cal. Octob. anni M. D. XVII. Ceteri gubernatores congressi, cum, ex hoc initio, majorem motum formidarent, Comitem Araniæ principem Rectorem delegerunt: Georgium Duglassium, Angusiani Comitis fratrem, cædis nuper factæ suspectum, in Garviam custodiendum dederunt: atque in Galliam ad Proregem miserunt, qui eum in Scotiam quamprimum revocarent. Sub idem fere tempus, semina discordiarum jacta sunt inter Comitem Angusiæ, & Andream Carum Farnihestium, ob jurisdictionem agri quidem Comitis, sed in quo jus conventuum habendorum Andreas sibi esse affirmaret: reliqua Carorum familia Comiti, Andreæ vero Hamiltonii favebant, magis, ob Duglassii odium, quam quod, certum jus esse Caro, arbitrarentur. Igitur, cum sub diem conventus in majoris, quam pro re, de qua contendebatur, aleam certaminis sese utrique pararent, Joannes Somervallius, Duglassianæ factionis, juvenis nobilis, & magni animi, Jacobum, Araniæ Comitis filium nothum, in itinere aggressus, quinque comitum ejus occidit: reliquos fugavit: supra triginta equos cepit. Cum Edimburgum conventus esset indictus, in tertium Calendas Majas, anni millesimi

CIↃ. D. XVII.

CIↃ. DXX. ſimi quingenteſimi vigeſimi: Hamiltoniique dicerent, ſe, Archibaldo Duglaſſio præfecto, non ſatis in ea urbe tutos futuros, ille, ne in mora publicis negotiis eſſet, ſub finem menſis Martii, ſe magiſtratu ſponte abdicavit: ſuffectus ei indidem civis Robertus Loganus. Scotorum Occidentalium proceres, qui frequentes convenerant, in ædes Jacobi Betonii Cancellarii convocati, conſilium ineunt, de Comite Anguſiæ comprehendendo: ejus enim opes nimias, & publice formidoloſas cauſabantur, neque, illo libero, quicquam libere decerni poſſe. Occaſio quoque videbatur, eorum cupiditati ſubſervire, quod, propinquis nondum coactis, ipſe cum paucis clientium, facile poſſet opprimi antequam amicorum auxilia coirent. Id ille cum agitari ſenſiſſet, patruum ſuum, Galuinum, Caledoniorum Epiſcopum, ad eos mitit, qui animos eorum, nulla provocatos injuria, leniret: peteretque, ut ſine armis & vi diſceptaretur: ſi quid, de ſe queri jure, vellent, ſe paratum, ex æquo & bono ſatisfacere. Sed oratio habebatur apud homines, numero feroces, & viribus fretos, & ultionis cupidos. Itaque Galuinus cum nihil æqui impetraret, declarata Anguſio inimicorum ſuperbia, familiam ſuam Comitem ſequi juſſit: ipſe, ut, Sacerdos, & invalidus ætate, in hoſpitium ſeceſſit. Alii, id ab eo factum, interpretabantur, ut Cancellario, intempeſtivam oſtentationem exprobraret: qui, cum maxime pacis auctor eſſe debuiſſet, velut ſeditionis fax, volitaret armatus. Duglaſſius, ſpe concordiæ abſciſſa, ſuos adhortatus, ut cum laude potius morerentur, quam per ignaviam ſe adderent in hoſpitia, unde paulo poſt ad ſupplicium protraherentur: nam inimicorum opera jam portas omneſque aditus præcluſos. Omnibus, qui aderant, aſſentientibus, armatus cum ſuis latiſſimum oppidi vicum occupat: erant autem ei comites circiter octoginta, ſed omnes viri fortes, & virtutis expertæ: hi, pro loci ratione, diviſi hoſtes per angiportuum anguſtias pluribus ſimul locis prodeuntes exceperunt, & primis interemptis, reliquos ruinæ modo per prona retro compulerunt. Comes Araniæ, dux multitudinis, cum Jacobo filio vadum nactus, per lacum Septentrionalem evaſit: reliqui fere, per diverſam urbis partem, ad Dominicanos profugerunt. Hæc dum, ingenti cum tumultu, per totam urbem geruntur, Gulielmus, Anguſii frater: cum magna clientium manu ingreditur: ea multitudine Duglaſſius fretus, licet multiplex hoſtium numerus in urbe eſſet, per tubicinem tamen edicit, ne quis in publico præter ſuos amicos & clientes armatus appareret. Ceteris petentibus, ut

ſine

sine injuria discedere liceret, facile permissum: abierant autem, uno agmine, præter eos, qui fugam præceperant, equites plus minus octingenti, majore cum ignominia, quam damno: ceciderant enim non amplius septuaginta duobus: sed in his viri illustres, Comitis Araniæ frater, & Eglentonii filius. Hæc gesta fuerunt, pridie Cal. Maii anno millesimo quingentesimo vicesimo. CIↃ. D. XX. Hanc contumeliam ut ulciscerentur Hamiltonii, cellam Marnoci (ea Cunigamiæ arx est) obsederunt. Eam tenebat Robertus Bodius, Duglassianorum cliens: sed illinc brevi, re infecta recessum. Proximo anno, Duglassius ad XIII. Cal. Aug. assumptis Humiis exulibus venit Edimburgum, atque Alexandri & Gulielmi Humiorum capita è publico, ubi affixa erant, detraxit. Hoc totum fere quinquennium, à Proregis discessu, usque ad ejus reditum, tumultuose actum: nec cædibus, & rapinis usquam temperatum: rediit autem, ad tertium calendas Novemb. anni millesimi quingentesimi vicesimi primi, ut motus, per absentiam suam coortos, facilius sedaret, statuit Duglassiorum imminuere potentiam. Angusiæ Comitem, familiæ clarissimæ principem, in Galliam relegavit: ejus patruum, Episcopum Caledoniorum, Romam per Pontificem evocandum, ad causam dicendam, curavit. Is, proximo anno, dum Romam proficiscitur, Londini peste correptus, CIↃ. CCCC. XXII. obiit, magno suæ virtutis apud bonos desiderio relicto: præter enim natalium splendorem, & corporis dignitatem, erant in eo multæ, ut illis temporibus, literæ, summa temperantia, & singularis animi moderatio, atque, in rebus turbulentis, inter adversas factiones, perpetua fides & auctoritas. Reliquit & ingenii & doctrinæ non vulgaria monumenta, sermone patrio conscripta. Proximo, post reditum Proregis, anno, conventu Ordinum habito, exercitus, ad Edimburgum, stato die, adesse jussus, satis frequens convenit: qui cum in campis, Roselino proximis castra posuisset, omnibus incertis, quo ducerentur, per præcones denunciatum est, ut Annandiam versus pergerent, gravi pœna in abneuntes proposita. Ad Solvæum Scotiæ limitem, satis quidem obedienter à ceteris est ventum: unus Alexander Gordonius, & qui eum sequebantur, ad tria ferme millia, longius ab Anglia, substiterunt. Id cum Proregi esset nunciatum, postridie retro ad eum venit, & ad sua castra perduxit. Ibi, convocatis proceribus, cum plurimis & gravissimis rationibus ostendisset, cur, eam potissimum partem Angliæ aggredi statuisset, magna pars Nobilitatis, maxime auctore

Gordonio, qui ceteros, opibus & ætate, anteibat, ingredi omnino Angliam renuerunt, sive prava erga Proregem invidia, sive (quod maxime præ se ferebant) quia, tum rei Scoticæ id expedire, putabant. Causæ jactabantur, in speciem, vulgo non ingratæ: nam si ea opera Gallis navaretur, ne Anglus in eos totis viribus incumberet, satis ad id videri, bellum ostentare: sui rerum domesticarum ratio habeatur, statu publico domi turbato, ac Rege adhuc puero, suas existimare partes, fines veteres tueri, & Regnum incolume servare. Sin, porro ne pergerent, fortuitarum etiam offensionum ipsis culpam esse subeundam: ac rei male gestæ rationem, intra paucos annos, esse reddendam. Postremo si maxime vellent, & commune periculum adversus hostem negligere, & suarum domi rationum oblivisci, se tamen vereri, ne, in hostico, Scoti imperio satis audientes forent: ac maximopere cavendum, ne, vel æmulatione, vel invidia, vel recentibus adhuc odiis, ignominia accipiatur. Prorex, qui, adversando se nihil acturum, videbat, consensit. Ne tamen nihil tanto conatu, ducto ad Solvæum exercitu, actum videretur, per hominem idoneum, qui in Anglia negotiari consueverat, Dacrium, Anglici limitis præfectum, admonendum curat, posse aliquid transigi, si ad colloquium veniretur. Ille, ut cui omnia imparata erant (neque enim Scotos aut omnino, aut saltem per eum limitem irrupturos, expectaverat) libenter id audivit, & misso caduceatore obtinuit, ut fide publica venire in castra posset. Postridie, viginti equitibus, in quibus maxime insignes Thomas Dacrius, & Thomas Musgravus erant, comitatus, ad tentorium ducis venit, ac, ceteris submotis, soli cum singulis interpretibus sunt congressi. Igitur cum & Dacrius, rebus imparatis deprehensus, à quietis consiliis non abhorreret, & Prorex, invito exercitu, rem gerere non posset, pactis induciis, & spe pacis injecta, discessum. Scotorum, qui rebus gerendis maxime fuerant impedimento, ut culpam à se averterent, sparserunt rumores, ob pacem obtinendam, Proregi ab Dacrio pecuniam partim repræsentatam, partim promissam, ac nunquam solutam. Atque in vulgus his proseminatis rumoribus, colloquium infamare sunt conati. Prorex, cum VIII. Cal. Novem. discederet in Galliam, pollicitus est se ante Cal. Aug. rediturum. Eum diem cum obire non posset, quod magnam Anglorum classem, ad se excipiendum, ornatam sciret, proximo mense Junio, quingentos pedites Gallos præmisit: qui spe reditus propinqui interea Scotos confirmarent. Hi nusquam

quam toto itinere hoste viso, prope Majam insulam, in æstuario Forthæ sitam, in Anglicas naves, freti angustias obsidentes, inciderunt: ac, magno edito prælio, Galli in hostium naves ingressi, suum quidem Navarchum amiserunt. Eo cæso, cum neque socii navales peditum ducibus parerent, nec milites quippe rei nauticæ ignari, nautis imperare scirent, ingenti Anglorum cæde facta, vix in suas naves cogi potuerunt. Per Scoti Proregis absentiam, Thomas Havartus, Surriæ Comes, ab Anglo immissus, ac Scotos inter se discordes, sine summo Magistratu, sine certo imperio nactus, cum decem millibus mercenariorum, ac amplis auxiliis, Marciam & Teviotiam pervagatus, utriusque provinciæ arces cum maximo potentiorum, nec leviore plebis (quæ, adversus subitas incursiones hæc habebant propugnacula, in quibus se suaque servare soliti erant) damno. Et Scotia cum ita intestinis laborabat seditionibus, ut vicinorum calamitates nemo ad se pertinere existimaret. Angli, per aliquot menses, qua libuit, sine prælio grassati, cum solvissent exercitum, Scoti finitimi, ut, aliqua ex parte, accepta damna ulciscerentur, cum assiduis incursionibus è Northumbria prædas agerent, missus iterum adversus eos Havartus, Iedburgum oppidum, etsi (ut mos fert Scotorum) immunitum, magno cum labore, nec sine suorum vulneribus cepit. Dum hæc in Teviotia geruntur, tantus, incertum qua de causa, equos Anglorum terror de nocte invasit, ut prope quingenti abruptis vinculis, in castra illati, obvios dejecerint, quosdam obtriverint, ac inde, velut furentes, egressi, & per agros dispersi, passim prædæ Scotis fuerint. Trepidatio ingens in castris, atque Ad arma clamatum: neque ante lucem potuit tumultus sedari. Eo, quod consecutum est triduo, nulla re præterea gesta, Anglorum exercitus est dimissus. Dux Albinus cum omnes portus Gallici littoris obsessos ab Anglis, qui, reditum ejus in Scotiam observare jussi erant, sciret, quibus impar viribus erat, arte statuit eludere. Classem suam nullum in unum locum contraxit, sed per varios portus ita sparsam tenebat, ut nullam bellici apparatus speciem præferret, milites in locis mediterraneis ita collocarat, ut nihil minus, quam de navigando, cogitare videretur, Anglicæ classis præfectus, qui, ad eum excipiendum, usque ad Idus Augusti, frustra toto mari volitaverat, per exploratores certior factus, neque classem, neque exercitum toto littore Gallico parari, ratus, eum nihil, ante ver proximum, moturum, naves subduxit. Dux Albinus, hostium

discessu cognito, repente quinquaginta navium classe contracta, ac tribus millibus peditum, centumque cataphractis impositis, post equinoctium autumni, è Gallia solvit: ac octavo Calendas Octob. Araniam insulam tenuit: eodem forte die, quo Iedburgum ab Anglis est crematum. Ostendimus quam miserabilis, æstate superiore, fuerit rerum Scoticarum status, proceribus inter se dissidentibus. Anglo proxima sibi omni belli clade devastante ac mari obsesso, spe omni externi auxilii sublata. Hostis autem consilium eo spectabat, ut feroces Scotorum animos, malis fractos, ad paciscendum secum, cogeret. Nec segnius etiam Scoti factionis Gallis adversæ laborabant, ut perpetuum cum Anglo fœdus iniretur, Regina principe: nam cum Humius morte sublatus, Duglassius relegatus esset, ceterique magis idonei comites, quam, ad res suscipiendas, duces haberentur, quicunque alieno adversus Gallos erant animo, se ad Reginam applicarant. Illa pariter, ut fratri gratificaretur, & imperii vim ad se traheret, dissimulata cupiditate privata, hortabatur, ut filium, jam prope puberem è peregrinorum manibus, & se ab externo jugo liberarent: prospiciebat etiam Regina, adversus maritum, quem jam dudum cœperat odisse, præsidia: Anglus etiam, frequentibus ad proceres Scotorum literis & pollicitationibus, consilium sororis promovebat: per se enim non stetisse, quo minus æterna inter vicina Regna esset amicitia: idque se, cum alias, tum nunc maxime cupere, nullo rerum suarum respectu, sed ut omnes intelligerent, se sororis filium amplecti, tueri, & quibus posset, commodis amplificare velle. Quod si Scoti in animum inducerent, soluto cum Gallis fœdere, sese Anglis conjungere, brevi cognituros, quam nec ambitioni nec potentiæ, sed uni concordiæ studeret. Maria filia unica Jacobo collocata: quo matrimonio, non Scoti Anglorum sed Angli Scotorum imperio accederent. Odia non minora inter alias gentes intercessisse, quæ, & affinitatibus, & rerum necessariarum commerciis, & mutuis beneficiis extincta & prorsus abolita fuerint. Commemorantur ab aliis commoda & incommoda, quæ ex utraque amicitia redundare possent: Alteram esse gentem in eadem terra natam, sub eodem cœli tractu educatam, lingua, moribus, legibus, institutis, vultu, colore, lineamentis corporis adeo similem, ut magis una, quam diversæ nationes videantur: Alteram non magis cælo & solo, quam omni vitæ cultu differentem: præterea quæ nec magnum, si hostis esset, detrimentum Scotis posset

posset afferre, nec, si esset amica, emolumentum. Anglum in propinquo Gallica auxilia longinqua esse. Iter unum per mare, quod, & ab hostibus occludi, & tempestatibus impediri posset. Considerarent itaque, quam ad momenta rerum gerendarum esset incommodum, & ad salutem tuendam intutum, spem omnem salutis à vento suspensam habere: & in elementi inconstantissimi arbitrio sui status incolumitatem collocare. Quantum auxilii in amicis absentibus, adversus præsentia pericula, esset, si unquam alias, certe hac ipsa æstate, non modo intelligi, sed oculis spectari potuisse, cum Anglus hinc nos, ab amicis desertos, ferret, ageret: totisque viribus in perniciem nostram incumberet, illinc auxilia, sæpe promissa ac diu sperata, teneret classibus suis obsessa. Hæc cum, pro fœdere Anglico, disputarentur, ac non pauci in eam sententiam ituri essent, multi contra disserebant: erant enim, in eo conventu, plerique Gallicis largitionibus præoccupati, nonnulli etiam, qui, quod è publicis detrimentis sua comparabant emolumenta, omnino à pace abhorrebant: nec deerant, quibus Angli, in pollicendo, facilitas esset suspecta, præsertim cum res Anglica tum potissimum penderet ex arbitrio Thomæ Volsæi Cardinalis viri pravi & ambitiosi, & qui consilia omnia, ad suam privatim auctoritatem & dignitatem ampliandam, referret: ideoque ea ad omnem fortunæ flatum accommodaret. Hi tum omnes, diversis rationibus adducti, sed pari studio tamen, Gallicum fœdus tuebantur: negabantque repentinam illam hostis liberalitatem esse gratuitam: nec nunc primum Anglos illis artibus, ad incautos homines decipiendos, uti: Eduardum primum juratum, & omnibus legum vinculis constrictum ad litem dirimendam, arbitrum electum, sese, per summam injuriam, Regem Scotorum creasse: nuper etiam Eduardum Quartum, Cæciliam filiam, Jacobi Tertii filio despondisse: cum autem puella nubendo maturuisset, nuptias prope paratas, occasione belli ex nostris domesticis dissidiis arrepta, dissolvisse: neque nunc aliud Anglum quærere, quam ut, injecta spe vana dominatus, nos in veram servitutem rapiat, ac destitutos externis auxiliis, toto virium suarum molimine, incautos opprimat. Nec illud quidem, in quo exultat eorum oratio, verum, tutiorem esse propinquam, quam longinquam amicitiam: dissensionum enim causas inter vicinos nunquam defuturas: quas sæpenumero casus gignat, & potentiores non raro, levi occasione oblata, serant. Concordiæ leges, qui superior in armorum erit certamine, pro suo arbitrio

bitrio præſcribet, neque unquam inter finitima Regna tam ſanctum fuiſſe amicitiæ vinculum, quod non, vel oblatis occaſionibus, vel quæſitis cauſis, ſæpiſſime violaretur: neque ſperandum Anglos nunc magis, à nobis violandis, temperaturos, quam à tot ſui ſanguinis Regibus abſtinuerint. Fœderum enim ſanctitas, & jurisjurandi religio, & pactorum & conventorum fides, inter bonos firmiſſima ſunt vincula, inter malos oblata commoditate ad fallendum, retia: hæc autem commoditas in finium propinquitate & linguæ commercio, & vitæ cultu non diſſimili vel maxime ſita eſt. Quod ſi hæc omnia longe ſecus haberent, duo tamen nobis providenda ſunt, alterum, ne veteres amicos, ſæpe de nobis bene meritos, inauditos rejiciamus: alterum, ne, fruſtra altercando, tempus hic teramus, ea præſertim de re, de qua nihil, niſi in omnium Ordinum conventu, conſtitui poteſt. Hoc maxime pacto Gallicæ factionis homines tenuerunt, ne quicquam, ante certos de Gallorum auxiliis nuncios, decerneretur. Adventus Proregis divulgatus amicos magna lætitia affecit, dubios confirmavit, & multos, ad fœdus Anglicum proclives, retinuit. Ille, apparatu belli adverſo flumine Glotta Glaſcuam miſſo, recenſuit ibi exercitum, ac præmiſſo edicto, ut Nobilitas Edimburgi præſto eſſet, luculenta oratione apud eos habita, laudat eorum conſtantiam, in antiquo fœdere conſervando, & adverſus Anglorum perfidioſas pollicitationes providentiam: multa magnifice commemorat de Franciſci Regis erga Scotorum gentem animo: ſtudio, & liberalitate: hortatur, ut, ſimultatibus depoſitis, dum externa adſunt auxilia, acceptas ulciſcantur injurias, & inſigni damno inſolentiam hoſtis reprimant. Per hos dies, refecto milite, & Scotorum copiis adjunctis, ad limitem pervenit, ad undecimum Calendas Novemb. Sed cum, jam Angliam ingreſſurus, ponte ligneo, qui eſt ad Mulroſſiam, copiarum partem majorem traduxiſſet, Scotis eadem cauſantibus, quæ ſuperiore expeditione ad Solvæum, prætenderant, ac Angliam ingredi renuentibus, tranſgreſſos amnem eadem via reduxit: atque paulo infra, ad ſiniſtram Tuedæ ripam, poſitis caſtris, Vercam arcem, ad dextram ex adverſo ſitam, oppugnare eſt aggreſſus. Equites interea, trans amnem miſſi, aditus omnes obſidebant, ne qua incluſis auxilia intromitterentur, vicinum agrum ferro flammaque vaſtabant. Arcis hæc forma eſt. Turris munitiſſima, in intima area in magnam aſſurgit altitudinem: eam duplex murus ambit; exterior latum amplexus ſpatium, in quod,

belli

belli tempore, rustici solebant confugere, ac pecora fructusque agrorum conferre: interior multo angustior, sed, fossis circumductis, & turribus excitatis, munitior. Exteriorem ambitum cum Galli cepissent per vim, Angli, immisso in horrea atque stramenta, quæ in eis erant, igne, flamma fumoque eos exegerunt. Biduo deinde proximo, interiore muro tormentis converberato, postquam satis facilis aditus patefactus videbatur, iterum Galli rem aggressi, per ruinas quidem strenue transcenderunt: sed cum ex arce intima, adhuc integra, omni genere telorum ipsi ad omnes ictus expositi peterentur, paucis suorum amissis, ejecti ad exercitum, trans flumen redierunt. Prorex, cum & Scotorum animos è rebus gerendis videret aversos, & pro certo comperisset, copias Anglorum numerosissimas, nempe in quibus ipsi scribant, quadraginta millia armatorum fuisse, ac præterea millia sex ad Bervici oppidi propinqui custodiam relicta, tertio Id. Novem. castra movit, ad Cœnobium Monacharum (Ecclesiam vocant) ad sex ab eo, ubi considerat, loco passuum millia. Inde, de tertia vigilia, Lauderam profectus, itinere nocturno, propter subitum nivis casum, hominibus & jumentis vehementer afflictis. Eadem vis tempestatis effecit, ut Angli, nulla re gesta, soluto exercitu, domos discederent. Hiemis reliquum prope quietum fuit. Adulto jam vere, Prorex in conventu Nobilitatis causas explicavit, cur sibi in Galliam redeundum esset: verum, ante Calendas Septembris se rediturum pollicebatur. Ab eis vicissim petiit, ut interea Rex se Sterlini contineret, nec pacem, aut inducias, ante suum reditum, cum Anglis faceret: neque quicquam, in administratione Regni, innovaret. Id cum sancte ei promissum fuisset, ad XIII. Cal. Jun. cum suis è Scotia solvit. Absente Prorege, cum omnes omnia non modo impune dicerent, sed facerent, agerent, ferrent, raperent, Rex adhuc impubes, matre, Comitibus Araniæ, Leviniæ, Crafordiæ, compluribusque aliis supremi Ordinis nobilibus auctoribus, Sterlino Edimburgum venit ad IV. Cal. Aug. primoribus in Regiam ad Sanctæ Crucis coactis, de consilio eorum Regni administrationem suscepit: ac, postridie omnes novo sacramento in suum nomen adegit. Qui publicam functionem aut procurationem habebant, universos, juris usurpandi causa, exauctoravit: ac, paucis post diebus, omnes in pristinum, unde dejecti erant, locum restituit. Magno procerum numero ad XX. Aug. diem, convocato, ut imperium, quod ipse jam usurpaverat, Proregi abro-

CIↃ. D. XXIV.

garet, cum splendida (ut moris est) pompa, in publicum urbis Prætorium processit. Fani Andreæ & Abredoniæ Episcopi, qui soli dissentiebant, &, Calendas Septembres expectandas, censebant, in custodiam dati. Illi, ut suis se armis ulciscerentur, omnibus per suas jurisdictiones sacrorum usu interdicunt: verum, post alterum fere mensem, Rege placato in pristinum fere gratiæ locum restituti fuerunt. Circa idem fere tempus, Arcibaldus Duglassius (quem, in Galliam regelatum, diximus) præmisso Simone Penuango, homine acri, & cui plurimum fidebat, egit cum Rege Anglorum, ut per ejus ditionem tuto redire domum liceret. Anglus, qui Ducis Albini, hominis impigri, auctoritatem imminui non moleste ferebat, ac rerum Scoticarum mutationem libens audiebat, Comitem advenientem benevole accepit, liberaliter dimisit. Ejus autem reditus Scotorum animos varie affecit. Nam cum ad Reginæ & Comitis Araniæ arbitrium, negotia publica gererentur, magna Nobiliorum pars, cujus principes erant Joannes Stuartus Leviniæ, & Calenus Cambellus, Argatheliæ Comites, se ad nullam curæ publicæ partem recipi, iniquo animo ferentes cum ingenti gratulatione Duglassium receperunt: ut cujus auxilio vel potentiam factionis adversæ ad se traducerent, vel certe fastum reprimerent. Contra, Regina, quæ (uti dictum est) animum à marito averterat, ejus adventu commota, omnibus machinis eum oppugnare instituit. Hamiltonius quoque ex residuo odio ei non modo infensus, sed etiam metuens, ne à Duglassio, quem secundo loco non fore contentum sciebat, in ordinem redigeretur, adversus eum, velut pro dominatione retinenda, totis viribus contendebat. Hi cum in arce Edimburgensi se continerent, nec ignorarent, multos procerum rerum novarum esse cupidos, tamen & loco munitissimo, & Regis quamlibet inermi auctoritate confisi, à vi sibi tuti videbantur. Pars adversa, coacto majore Nobilitatis numero, tres è suis eligunt, Regis & Regni custodes, Arcibaldum Duglassium Anguisiæ, Joannem Stuartum Leviniæ, & Calenum Cambellum Argatheliæ Comites. Hi, celeritate summa usi, primum transmisso Fortha, Jacobum Betonem, summa prudentia virum, perspectis factionis opibus, recusare non ausum, sibi adjungunt. Inde Sterlinum profecti, ministeriis & procurationibus publicis ad suæ factionis homines translatis, Edimburgum, nullis præsidiis munitum, sine vi ingrediuntur: arcem, levi aggere circumjecto, obsident. Qui intus erant, nulla re, ad obsidionem toleran-

dam,

dam, satis provisa, & illam & sese dedunt. Ceteris præter Regem dimissis, omne curæ publicæ pondus in tres, quos diximus, Comites transferunt, ea lege, ut singuli per ordinem, quaternos menses, apud Regem essent. Sed ea societas nec fida, nec diuturna fuit. Duglassius, primis mensibus ad aulam regendam adhibitus, Regem in ædes Archiepiscopi Fani Andreæ induxit: & supellectili ejus, & re familiari pro sua (nam ab eis jam defecerat) usus est: & quo magis animum Regis sibi devinciret, omnibus voluptatum illecebris eum imbui permisit: nec tamen propositum tenuit: ministris domesticis Regis ab adversa factione, cujus principes erant Regina & Hamiltonius, corruptis. Prima animorum in Aula alienatio fuit ob sacerdotiorum divisionem, Duglassiis omnia ad se trahentibus. Georgio Crichtonio ad Episcopatum Caledoniæ translato, Cœnobium Sanctæ Crucis suburbanum, ab eo relictum, Duglassius Gulielmo fratri donavit, qui Coldingamiam, ad sex à Bervico millia passuum, jam quintum annum, à cæde Roberti Blacateri, postremi Abbatis, per vim tenuerat: nam à Pontifice Romano id Cœnobium, consentiente Joanne Prorege, acceperat Patricius Blacaterus, Roberti frater patruelis. Is etiam litem intenderat Joanni Humio, familiari Comitis Angusiæ, & sororis filiæ marito, de veteri Blacaterorum patrimonio universo. Igitur Patricius, opibus Duglassianorum impar, sua adversariis esse prædæ, patiebatur; sese vero procul ab regionibus, eorum factioni obnoxiis, apud materni generis propinquos, melioribus temporibus reservabat. Duglassiani, etsi Patricium facile contemnebant, tamen cum rerum gubernaculum tenerent, ut maculam illam, aliena violenter obtinendi, eluerent, eum per amicos aliqua ratione placare contendunt; cumque ille non alienum à concordia se ostenderet, ac multum de suo jure paratus esset remittere, accepta fide publica, per diploma missum à Duglassio, cum Edimburgum cum paucis & inermibus veniret, non procul ab urbis porta à Joanne Humio, ex insidiis erumpente, est interemptus. Ejus facinoris fama cum urbem pervasisset, multi, conscensis equis, ut percussores deprehenderent, aliquot millia passuum secuti, animadverso, Georgium Duglassium, Comitis fratrem, in suo cœtu esse, ac multas præterea Duglassianos & Humii propinquos, incerti, quo animo illi exissent, utrum, ut caperent, an ut tuerentur, cædis auctores sequi ulterius, desierunt. Adversi passim de Duglassio rumores ferebantur. Jam Calenus Cambellus

se ab illo velut triumviratu subtraxerant: & Levinianus, etsi Regem sequebatur, Duglassiis tamen munera publica & emolumenta ad se trahentibus, animi ab eis alienati multa indicia dabat: verum illi, opibus suis freti, rumores & indignationes aliorum parvi faciebant. Rex inter hæc, etsi indulgentius, quam decebat, haberetur, ut ea licentia infirmus adhuc animus teneretur, tamen paulatim & eorum imperii pertæsus, & ministris domesticis partim vere, partim falso Duglassiorum acta vellicantibus, & dubia in pejus interpretantibus, alienatus, inter familiares, quibus audebat consilia secretiora credere, de se vindicando in libertatem occulte disserebat. Unus è proceribus, Joannes Leviniæ Comes erat, cui aperire intimas cogitationes non timeret: erat enim præter alias animi & corporis virtutes, ore probo, & naturali quadam suavitate morum, ad homines conciliandos egregie compositus. Eo igitur in conscientiam assumpto, dum de tempore, loco, & ratione rei perficiendæ consultatur, Duglassius, multis expeditionibus, ad latrocinia coërcenda, sed non magno successu factis, tandem circa finem Julii, Regem in Teviotiam ducere statuit, ejus præsentiam, ad terrorem injiciendum, aliquid profuturam, ratus. Iedburgi conventu habito, principes familiarum, ex omni circa regione ad se vocatos, Rex jubet, suæ quemque gentis facinorosos, quorum nomina eis edidit, exhibere: quibus gnaviter parentibus, multi latronum duces supplicio affecti: multis, in spem vitæ in melius mutandæ, venia data. Ibi in lætitiam solutis omnium animis, qui, Regem Duglassiis eripere, conabantur, opportunum visum est, ut conatu perficerent: quod Valterus Scotus, qui non longe à Iedburgo habitabat, magnas in regionibus propinquis clientelas habebat. Rei gerendæ ratio sic inita erat, ut Valterus Regem domum suam invitaret, ibique non invitum detineret, dum majores, ad rei famam, copiæ convenirent. Id consilium sive forte fortuna, sive alicunde emanante indicio, discussum videbatur, Rege retro ad Mulrossiam ducto. Verum Valterus, nihil ea re segnior, recta ad Regem ire pergit. Cum jam non longe abesset, trepidus ad Duglassios nuncius affertur, Valterum, cum ingenti armatorum manu, ipsum armatum advenire: nec dubium esse, quin homo, factiosus ac manu promptus, aliquid mali machinaretur. Ibi statim magno cum tumultu ad arma concursum. Duglassius, etsi numero esset inferior, tamen, cum è suis delectos circa se haberet, reliquos vero ex Humiorum & Carorum familia, cum

principibus

principibus suis Georgio Humio & Andrea Caro, viros fortes, pugnæ fortunam experiri statuit. In ipso temporis articulo, pene in mora fuit Georgius Humius, qui, Duglassio jubente, ut ex equo descenderet, & partem pugnæ capesseret, se, si Rex juberet, descensurum, respondit. Concursum est magnis utrinque animis, ut quibus Rex (præmium certaminis) spectator esset. Joannes Stuartus, prope Regem ociosus, pugnæ arbiter stetit. Post acrem conflictum, vulnerato Valtero ejus clientes loco cesserunt: quo minus, ex ea victoria, solida lætitia Duglassiani fruerentur, fecit mors Andreæ Cari, propter virtutes, utrique partium vehementer desiderati. Ex ejus cæde, diuturnum odium, inter Carorum & Stuartorum familias, est ortum, nec, sine sanguine, restinctum. Ex eo, Joannes Stuartus, qui se in conflictu ambiguum gesserat, Duglassiis ante suspectus, jam vero manifestus hostis habitus, ex aula discessit. Hæc gesta sunt, ad VII. Calendas Augusti, anno millesimo, quingentisimo, vicesimo sexto. Duglassiani, multorum se obnoxios invidiæ cernentes, ut factionem suam nova virium accessione confirmarent, Hamiltoniorum gentem, & opibus & multitudine gentilium longe florentissimam, sed ab aula jam diu remotam, compositis ex vetere odio dissidiis, in partem curæ publicæ adsciscunt: ex adverso Joannes Stuartus, multorum impenso erga se favore fretus, ac Regiis etiam literis occulte impetratis ad principes Nobilitatis, quos, rem silentio tecturos, sperabat, suas partes magnis accessionibus auget. Igitur cum Sterlini suæ factionis hominum conventum haberet, præsente Jacobo Botonio, cum nonnullis Episcopis, ac multis nobiliorum familiarum principibus, jam palam ad consilium refert, de Rege in libertatem vindicando. Id cum, magno consensu, decretum esset, quanquam dies à Levinio dictus, ad conveniendum, nondum advenerat, tamen, quia Limnuchi Hamiltonios, ad iter impediendum, congregatos audierat, consultissimum visum est, eos antequam Duglassiis jungerentur, aggredi, cum ea, quam habebat, manu, recta illuc iter intendi. Ceterum Hamiltonii, cum rescissent, Joannem summo mane, eo die, Sterlino moturum Duglassios Edimburgo evocaverant: illos vero, præter alia impedimenta, Rex etiam nonnihil retinebat, qui, simulata valetudine adversa, & tardius lecto surrexerat, & lentius progrediebatur, & per viam, velut alvo soluta, ut ad necessaria naturæ diverteret, quascunque poterat, moras nectebat. Georgius Duglassius, cum blandiendo, ad iter accelerandum, nihil proficeret,

CIↃ. D. XXVI.

ret, Potius, inquit, quam te hostes nobis eripient, altera discerpti corporis pars penes nos manebit. Id verbum altius, quam pro ætate, in Regis animum descendit. Itaque Duglassiis exulibus, post multos annos cum erga ceteros non admodum esset iniquus, de reconciliatione cum Georgio, neminem unquam audire voluit. Hamiltonii, inter metum hostium imminentium, & spem adventantis auxilii, ad Havenni fluminis pontem (qui, circiter mille passus, ab Limnucho abest) sese instruxerant: & pontem quidem levi præsidio obtinebant: reliquos in supercilio collium, qua hostem venturum sciebant, objecerunt, Levinius, præcluso per pontem transitu, paulo supra ad Monacharum familiam (Manuelem vocant) modicis aquis fluentem amnem, suos transire jubet, & Hamiltonios è collibus dejicere, priusquam Duglassii advenirent. Leviniani cum per æqua & iniqua ad hostem contendissent, ac, lapidibus è superiore loco dejectis, male accepti, jam ad manus venissent, clamor exortus est, de Duglassiorum adventu: atque una ipsi de itinere in aciem accurrentes, prælii fortunam non dubiam fecerunt: Leviniani, cum multis vulneribus, in fugam compulsi: Hamiltonii, ac præter ceteros Jacobus nothus, crudeliter victoriam exercuerunt. Gulielmus Cunigamius, Comitis Glencarniæ filius, multis plagis saucius, à Duglassiis propinquis suis est servatus. Joannem Stuartum occisum Comes Araniæ, ejus avunculus, multis lacrymis, & Duglassius luctu & mœstitia, sed, longe supra alios, Rex est prosecutus: qui, conflictu ex clamore & tumultu cognito, præmiserat Andream Silvium Largoum, familiarem suum, sed serum, re peracta, auxilium, ut vitæ Levinii Comitis, si qua ratione posset, prospiceret. Post hanc victoriam, factio Duglassianorum, ut, metu injecto, æmulos perpetuo sibi obnoxios haberet: quæstionem decrevit in eos, qui, adversus Regem, arma sumpsissent. Ejus quæstionis metu, alii pecunia cum eis deciderunt, nonnulli in clientelam partim Duglassiorum, partim Hamiltoniorum se tradiderunt: pertinaciores in jus vocabantur. Ex eo numero, Gilbertus, Cassilissæ Comes, cum ab Jacobo Hamiltonio notho premeretur, ut se in clientelam Hamiltoniorum dederet, vir magni animi respondit: vetus amicitiæ fœdus ab utriusque avis factum, quo in fœdere suus avus, velut honoratior, semper prior nominatur: neque se nunc adeo decoris familiæ oblitum, aut à majoribus degenerem videri velle, ut in eorum clientelam (hoc est proximum servituti gradum) sponte concedat, quorum princeps,

ceps, in æquo societatis fœdere faciendo, secundo fuerit loco contentus. Igitur cum, die dicta, Gilbertus, ad causam dicendam, adesse juberetur, Huga Kennedus, ejus propinquus, respondit, eum non contra Regem, sed à Rege missum, eo in prælio affuisse: ac multum frementibus adversus ejus audaciam Hamiltoniis, Regias, si sit opus, se literas prolaturum, affirmavit. Rex enim cum ad alios complures, tum ad Gilbertum, domum abeuntem, scripserat, ut Joanni Stuarte se conjungeret. Ille, cum jam certamen videret instare, nec spatium sibi relinqui, ad amicos & clientes convocandos, ex itinere, cum familia, quæ tum aderat, Sterlinum divertit. Igitur impotentia Hamiltoniorum in eo judicio paulum repressa, Jacobus Nothus, gravissimo in Kennedum odio incitatus, eum intra paucos dies, per Hugonem Cambellum Aerensis diœcesis præfectum in reditu tollendum curavit. Hugo, ut sceleris, quod clientibus commiserat, conscientiam dissimularet, quo die cædes facta fuerat, apud Joannem Areskinum, cujus uxor soror erat uxoris Gilberti Kennedi, fuit. Ea, statim facinore audito, multis verbis acerbè ei scelus exprobravit. Ita nobilissima Kennedorum familia prope ad interitum redacta est. Comitis occisi filius, adhuc impubes, ad propinquum suum Arcibaldum Duglassium, tum Quæstorem Regium confugit: suamque & familiæ salutem ei commendavit: benigneque ab eo receptus, ob altam indolem, gener est destinatus. Hugo Cambellus, in jus vocatus, cum sceleris manifesti teneretur, solum vertit. Nec minus acriter Duglassii suam in Jacobum Betonium exercuerunt iram: copiis enim ad Fanum Andreæ ductis, arcem Episcopi, quem, omnium consiliorum auctorem Comiti Levinio fuisse, arguebant, expugnarunt, ac diripuerunt: ipse, quoniam nemo palam eum tueri audebat, mutando sæpe latebras, periculum effugit. Pari quoque dissimulatione, Regina, ne in mariti, quem oderat, manum veniret, solitudine sese tegebat. Proximo vere ineunte Duglassius expeditionem in Lidaliam fecit: CIↃ. Ↄ. XXVII.
multos latrones in casulis, inopinantes, oppressit: ac, antequam se colligere possent, occidit: captorum duodecim suspendio peremit: totidem obsidum loco retinuit: in quos, paucis post mensibus, cum eorum propinqui latrociniis non abstinerent, animadvertit. Accidit, in ejus expeditionis initio, res in primis memorabilis, quam, ob facinoris novitatem, non censui prætereundam. Fuerat, in stabulo Joannis Stuarti, homo humili loco natus, ac ministerio perinde humili, ad curandos,

equos, adhibitus: is cum, occiso ab Hamiltoniis patrono, aliquandiu, vagus & incertus consilii, oberrasset, tandem, animo confirmato, majus, quam pro fortuna & loco, unde erat, facinus patrare decrevit. Nam Edimburgum, ad destinatam patroni mortui ultionem, profectus, forte occurrit ejusdem fortunæ & familiæ homini: rogat, vidissetne Jacobum Hamiltonium nothum in urbe. Cum ille fassus esset, Vidisti, inquit hominum ingratissime, & non peremisti sceleratum illum, qui optimum nostrum patronum trucidavit? Abi, quo dignus es, in maximam malam crucem: ac, tantum locutus, se, quo iter intenderat, proripiens, recta in Aulam perrexit. Erant ibi in area ampla, quæ ante palatium suburbanum est, ad duo millia hominum armata, ex Duglassiorum & Hamiltoniorum clientibus, ad eam, de qua diximus expeditionem parata. Hic ille patroni vindex, ceteris neglectis, in unum Hamiltonium oculis animoque intentis, tum sine armis penulatum ex area egredientem, conspicatus in fornice oblongo, & paulo obscuriore, qui portæ est impositus, in eum involat, ac sex vulnera (quorum quædam prope ad vitalia penetrabant, alia Jacobus, flexu corporis & objecta penula, pene effugerat) infligit, statimque sese in turbam retro conjicit. Repente orto tumultu, cum Hamiltoniorum quidam suspicarentur, à Duglassianis, veteris odii nondum oblitis, tam atrox facinus patratum, nihil propius factum est, quam ut hæ factiones inter se confligerent: tandem compressa paulum trepidatione, jussi omnes, qui aderant, ad parietes areæ circumjectos ordine simplice secedere. Percussor ibi, cruentum ferrum adhuc tenens, est deprehensus: Interrogatus, unde esset, & cur illuc venisset, cum non satis constanter responderet, ad carcerem tractus, repræsentatis tormentis, statim fassus, in ultionem cædis patroni, facinus à se susceptum: hoc autem unum se dolere, quod frustra tam pæclarus conatus cecidisset. Diu tormentis excarnificatus, nullum conscium edidit: tandem damnatus, ac per urbem circumductus, cum nudi corporis totius singulæ partes ferro ignito tentarentur, nullum, nec sermone, nec oris habitu, doloris indicium dedit. Dextera manus cum detruncaretur, levius, quam pro merito, eam plecti dixit, quæ animo tam forti non fuisset obsecuta. Eo quoque anno, Patricius Hamiltonius, è Joannis Ducis Albini sorore, & fratre Comitis Araniæ natus, juvenis ingenio summo, & eruditione singulari, conjuratione Sacerdotum oppressus, ad Fanum Andreæ vivus est crematus. Non adeo diu, post ejus supplicium, animos hominum con-

conterruit Alexandri Cambelli mors. Is erat è sodalitio Dominicanorum, & ipse magno ingenio juvenis, & eorum, qui Thomæ Aquinatis sectam imitantur, inter eruditiores habitus. Cum eo Patricius, de Scripturæ sacræ interpretatione, sermones sæpe contulerat: ac disserendo, eo perduxit, ut omnia prope capita, quæ tum habebantur paradoxa, vera fateretur. Nihilominus Alexander, vitæ, quam veri cupidior, à suis persuasus, eum publice accusavit. Patricius, ut erat natura vehementior hanc hominis ambitiosi pravam gloriæ captationem ferre non potuit: sed palam exclamavit, Ego te, hominum nequissime, qui quæ nunc damnas, ea vera esse scis, & paucis ante diebus, apud me es confessus, ad tribunal Dei vivi in jus voco: qua voce Alexander perturbatus, nunquam, ex eo die, compos mentis fuit: ac, non multo post, insania conflictatus, mortem obiit. Hoc toto spatio, ac magnam anni proximi partem, Duglassiorum aliis in aliam partem intentis, de Regis ab se secessione securi erant: quod, & blandimentis & immodica licentia satis conciliatum ejus animum, crederent: nec, si secus erga eos animatus esset, ulla erat factio adversus ipsorum opes satis firma, nec locus ullus munitus, quo se reciperet, præter unam Sterlini arcem, quæ sedes Reginæ, ad habitandum, attributa fuerat: sed tum à Reginæ ministris, cum ipsa se, metu Duglassiorum, occultaret, ad tempus deserta: ac, tumultu paulatim residente, in speciem magis, quam adversus vim instructa. Rex, quantulocunque laxamento accepto, quod, id unum sibi perfugium relictum, cerneret, cum matre clam transegit, arcemque & circumjectos agros, cum aliis prædiis, non minus illi commodis, commutavit: deinde, rebus aliis, quatenus occulte poterat, comparatis, & Duglassiis in custodiendo minus intentis, noctu cum paucis è Falcolandia Sterlinum se contulit: ac brevi multis procerum ad se accersitis, aliis, ad rei famam, sponte accurrentibus, jam satis, adversus vim, tutus erat. Ex horum sententia, Rex edixit, ut Duglassii ab omni administratione publica abstinerent: item, Ne quis propinquorum, affinium, aut clientium eorum propius duodecim millia passuum, ad Aulam accederet: si quis secus fecisset, ei capitale fore. Id Edictum cum Duglassiis, Sterlinum venientibus, oblatum fuisset, multis censentibus, progrediendum, Comes cum fratre Georgio auctores fuerunt, Edicto parendi. Ita retro Limnuchum concesserunt, ibi mansuri, dum certior nuncius ab Aula afferretur. Interea Rex, summa diligentia, missis etiam ad longinquas

ginquas Regni partes viatoribus, proceres, quibus in Comitiis publicis sententiæ dicendæ est jus, imperat, ut Edimburgi, III. Non Septemb. adsint: ipse Sterlini, Duglassii Edimburgi copias contrahunt: uterque magis, sui tuendi causa, quam ut alterum invaderet. Tandem, postridie Calendas Jul. Duglassii urbe discesserunt, ac Rex sub signis ingressus est. Ibi, amicis apud Regem deprecantibus, conditiones Duglassiis oblatæ, ut Anguliæ Comes trans Spæam relegaretur, Georgius ejus frater, & Arcibaldus patruus in arce Edimburgensi custodirentur: huic decreto si parerent, Regiæ clementiæ spes facta. Hac conditione rejecta, per fœcialem jussi, ad Comitia Edimburgi, III. Nonas Septemb. adesse. Interea publicis functionibus eis ademptis, pro Comite Cancellarius est factus Galvinus Dumbarus, nuper Regis præceptor, vir bonus & doctus: sed in quo nonnulli civilem prudentiam desiderabant: pro Arcibaldo, Quæstor Robertus Carnicrucius, à pecunia, quam virtute notior. Duglassii prope ad ultimam spem redacti, Edimburgum, discessu Regis vacuum, missis cum Arcibaldo illuc aliquot equitum turmis, occupare conantur, eo consilio, ut, excluso illinc Rege, conventum solverent. Verum VII. Calendas Septemb. Robertus Macsuallius, cum clientibus & amicis, magnoque promiscuo vulgi numero, jussu Regis, prævenientes eos excluserunt, ac stationibus & excubiis diligenter dispositis, ad Comitiorum usque tempus, summam ibi tranquillitatem servarunt. Duglassius, hac spe dejectus, ad Tentallonem arcem suam, ad XIV. millia passuum ab urbe secessit. Rex, quo die, Sterlino movit, tanta vis imbrium de cœlo dejecta est, ut, torrentibus auctis, comites ejus in multas partes distracti, ac diu vexati, multa nocte Edimburgum sint ingressi, ita vehementer violentia tempestatis afflicti, ut à paucis equitibus maximo damno facile affici possent. In comitiis aqua & igni interdictum fuit Comiti Anguliano, Georgio fratri, Arcibaldo patruo, præterea Alexandro Drumanio Carnocensi, eorum intimo amico: bona eorum fisco adjudicata: adjectum eorum condemnationi edictum, quo, qui eos tecto recepisset, aqua, igni, aliave ope juvisset, eidem pœnæ obnoxii judicantur. Maxime ad eos damnandos, homines commoti putantur, quod Rex jurejurando affirmavit, se, quandiu apud Duglassios fuit, semper vitæ suæ timuisse: cumque timorem, post Georgii minas, vehementius auctum asseveravit. Unus in hoc Concilio, Joannes Bannatinus, est inventus Duglassiorum cliens, qui publice

publice protestari auderet, nihil eorum, quæ tum agerentur, Comiti fraudi esse debere: cum justi ei metus causa esset, cur ad dictum diem non adveniret. Paucis post diebus, alter Comitis frater, Gulielmus, Abbas Cœnobii Sanctæ Crucis, morbo simul, & animi anxietate, & rerum præsentium tædio est extinctus: Sacerdotium ejus Robertus Carnicrucius, homo humili loco natus, sed pecuniosus, à Rege, tum à pecuniis inopi, redemit, novo genere fraudis elusa lege ambitus, quæ Sacerdotia venire vetat: sponsione scilicet victus, qua, magna pecunia deposita, contenderat; Regem non eum proximo Sacerdotio vacuo donaturum. Duglassii tum demum, omni veniæ impetrandæ spe abjecta, ad vim apertam, & vindictæ solatium, ex inimicorum calamitate, conversi, prædia eorum omni genere molestiæ vexabant: Coslandiam, & Cranstonum vicos cremarunt: & quotidie portis Edimburgi ita obequitabant, ut urbs prope obsessa videretur: atque delicta potentiorum vulgus innoxium lueret. Inter hæc ad undecimum Calendas Decemb. Martina, navigium ea ætate nobile, preciosis mercibus onusta, ad Ennervicum vi tempestatis in littus impegit: mercium pars à Duglassianis equitibus, in ea regione vagis, est direpta: reliquum etsi rustici sustulissent, tanta ignoratione precii, ut cinamomum, tanquam vilis cortex, ad ignis usum distractum esset: tota tamen invidia in Duglassianos versa est. Hac rerum commutatione facta, latrones, qui jamdiu metu à maleficiis continebantur, è latebris suis prodeuntes, omnes regiones vicinas incursionibus infestas habebant: & quamvis à multis varia facinora passim ederentur, omnia omnium furta & cædes ab amicis, qui, se Regi hac re gratificaturos, existimabant, in Duglassios referebantur, ut nomen, alioqui populare, ad vulgus invidiosum esset. Ineunte jam hyeme, Rex, ne quis esset exulibus receptus, ad Tentallonem arcem Duglassiorum maritimam obsidendam, proficiscitur. Id quo minore labore & impendio faceret, machinas æneas & pulverem è Dumbaro accepit. Ea arx, à Tentallone sex millia passuum distans, adhuc præsidio Joannis, nuper Proregis, quod ipsius patrimonii pars esset; tenebatur. Ibi, per aliquot dies, obsidione frustra tentata, cum ex obsessis nemo, ex obsidentibus aliquot cæsi, vulnerati, ac ignito pulvere afflati essent, re infecta discessum est. Inter redeundum, David Falconarius, qui cum pedite mercenario, ad machinas reportandas, erat relictus, ab equitibus Duglassianis, ad carpendum extremum agmen, & moratores excipiendos, missis

CIↃ IↃ XXVIII.

missis interficitur: quæ res adolescentem Regem, ultro infensum, adeo commovit, ut per iram sanctè juraret, se vivo, nullum Duglassiis postliminium fore: ac statim, ut Edimburgum venit, ut eos arctius premeret, statuit, de consilii sententia, ad Coldingamiam manum assiduam magis, quam magnam continere: quæ agricolas à populationibus tueretur. Id munus Bothuelius, auctoritate & opibus Lothianæ facile princeps, ad se ab Rege delatum, recusavit: sive Duglassianorum potentiam, cui tota reliqua Scotia nuper videbatur impar, metuens, sive clarissimæ familiæ interitu, adolescentem acrem, & suopte ingenio paulo violentiorem, imbui ad crudelitatem, nollet. Cum Rex Hamiltoniis, ut hostium amicis, non satis fideret, &, ob cædem Joannis Stuarti Leviniani, eis infensus esset, nec in alio quoquam, Nobilitatis vicinæ, satis auctoritatis aut virium esset, tandem eo decursum est, ut Calenum Cambellum, in ultimis quidem Regni oris habitantem, sed prudentia clarum, & perspectæ in bello virtutis, & ob justitiam, vulgo carum, Rex cum imperio adversus rebelles mitteret. Duglassiani, Hamiltoniis & ceteris amicis deficientibus ad summas angustias redacti, à Caleno & Georgio, gentis Humiæ principe coguntur, in Angliam, exulatum abire. Missi, mense Octobri, ab Anglo duo equites clari, qui, quanquam utroque Rege pacem vehementer cupiente vix ejus ineundæ rationem comminisci potuerunt: Henricus enim cum adversus Carolum Cæsarem bellum pararet, omnia à tergo pacata relinquere volebat: atque, eadem opera, Duglassiis reditum ad suos parare. Jacobus Tentallonem arcem maximopere cupiebat recipere: sed, à Duglassiis restituendis abhorrebat animus. Igitur cum, ob hanc causam, dies aliquot esset disceptatum, neque pax tamen coiret, tandem eo deventum est, ut induciæ in quinquennium fierent: ab Duglassiis Tentallone arce tradita, Rex suo syngrapho seorsum, de ceteris eorum postulatis, caveret. Arce dedita, cetera tamen non sincere servata sunt, nisi quod Alexandro Drumanio, Roberti Britanni gratia, redeundi data est venia: nam, superioribus mensibus, cum Jacobus Goluillius, & Robertus Carnicrucius, favoris erga Duglassios suspecti, ab aula fuissent remoti, eorum munia ad Robertum Britannum, aulica gratia tum florentem, aliisque multis ministeriis præfectum, fuerant delata. Post hæc, rebus non plane foris pacatis (nam Angli, nondum reversis domum legatis, Arnen, Teviotiæ vicum, cremarant) ab armis reliquus annus fuit quietior: sed latronum audacia

audacia nondum plane erat compressa. Itaque Rex, ut metum ceteris injiceret, Gulielmum Cocburnum Henderlandium, & Adamum Scotum latrones insignes, Edimburgi deprehensos, capitali supplicio affecit. Proximo anno, mense Martio, Rex CIↃ. D.
Jacobum, Moraviæ Comitem, Vicarium Regni fecit: & ad Limitem misit, ut Comitem Northumbriæ conveniret, & cum eo, de pace & rebus repetendis, reddundisque ageret. Sed id colloquium orta inter eos contentio diremit, altero nitente, ut in Scotia, juxta leges, de expianda cæde Roberti Cari factas, altero, ut in Anglia conveniendi locus esset. Interea missi, qui utrunque Regem, ea de re, consulerent. Ad XVII. Calendas Maii habito procerum conventu, post longam disceptationem, ad vesperum usque productam, Rex Comitem Bothueliæ, Robertum Maxuallium, Valterum Scotum, & Marcum Carum in arcem Edimburgensem custodiendos dedit: Marciæ & Teviotiæ fere principes alium alio relegavit, ratus, eos belli semina clam adversus Anglos spargere. Ipse, mense Julio, circiter octo millibus hominum coactis, expeditionem, ad reprimenda latrocinia, suscepit: & magna celeritate eo profectus, castra ad Evum flumen posuit. Non procul inde, habitabat Joannes Armistrangius, princeps unius factionis latronum: is tantum sui metum vicinis incusserat, ut etiam Angli ad multa passuum millia penderent ei vectigal: ac Maxuallius etiam ejus potentiam reformidaret, omnibusque rationibus ei exitium intentaret: Joannes, à Regiis ministris illectus, neglecto fidei publicæ diplomate, cum, circiter quinquaginta equitibus comitatus, inermis ad Regem veniret, incidit in exploratores, qui eum, velut à se captum, ad eum perduxerunt: ibi cum majore comitum parte, fracta gula periit. Qui cædis auctores fuerant, vulgo ferebant, se pollicitum fuisse; facturum, ut agri Scotici propinqui aliquot millia passuum Anglis parerent, si ea res sibi honori emolumentoque foret: cum Angli contra fuerint ejus morte vehementer lætati, ut qui gravi hoste liberati essent. Sex, qui superfuerunt, comitum ejus, obsidum loco, retenti, cum nihil apud eos Rex hoc metu proficeret, post paucos menses, pœnas luerunt: ab eis, qui domi superfuerant, novos obsides exegit. Lidaliani, relictis domibus, in Angliam populariter commigrarunt: & prope quotidianis incursionibus vicinas regiones infestabant. Paucis post diebus, Rex proceres relegatos libertati restituit, acceptis ab eis obsidibus. Ex his, Valterus Scotus, Roberto Jonstono, notæ crudelitatis latrone, ut Regi grati-

ficaretur, interfecto, capitales cum ea familia suscepit inimicitias, ac magnis utriusque gentis damnis exercuit. Proximo
CIↃ. D. anno, qui fuit M. D. XXXI. res accidit, novitate quidem ad-
XXXI. mirabilis, & cujus admirationi nihil aut auctoris obscuritas, aut temporis, omnia diligenter explorantis, curiositas detraxit: Joannes Scotus, homo nec literis expolitus, nec usu magno rerum peritus, nec ingenii subtilitate ad fraudem appositus, cum in lite quadam succubuisset, nec judicatum solveret, in Asylo Cœnobii Sanctæ Crucis, aliquam multos dies, sine cibo & potu se continuit. Res divulgata, & ad Regem tandem perlata est. Ejus jussu, veste mutata, & diligenter excussa, in arcem Edimburgensem seorsum ab omnium commercio sepositus, pane & aqua quotidie appositis, triginta duos dies omni cibo humano sponte abstinuit, inde, tanquam re satis explorata, eductus, nudus in publicum prodiit: & ad plebis concursum frequentem satis diu ineptissima oratione habita, nihil in ea memoria dignum est locutus, nisi quod se dixit, Mariæ virginis auxilio fretum, perferre, quamdiu luberet, jejunium. Hæc cum stultitiam magis, quam fraudem præferrent, dimissus, Romam profectus, & à Pontifice Clemente in custodiam datus, donec, jejunando, miraculi fidem fecisset. Illinc veste, qua induti Sacrificuli missantur, donatus, testimonioque confirmato sigillo plumbeo, quod apud Romanenses maximam fidem habet, Venetias venit: ac, jejunandi fide apud eos confirmata, cum se voti reum diceret, ad viaticum itineris Hierosolymitani, quinquaginta nummos aureos (quos Ducatos vocant) accepit. Inde reversus, folia aliquot palmarum, ac sacculum lapidibus plenum attulit, quos videri volebat, è lapidibus columnæ, cui Christus alligatus, vapulavit. Cum domum reverteretur, Londino transiens, cathedram, quæ est in cœmiterio ad D. Pauli, ascendit: ac, magna populi frequentia, de divortio Regis Angli cum Regina, de defectione à secta Romani Pontificis, concionatus, verbis quidem asperrimis, & per jugulum redituris, si paulum prudentiæ in eo repertum fuisset: conditus ibi in carcerem, cum prope quinquaginta dies continuos victu abstinuisset, inde incolumis fuit dimissus. In Scotiam reversus, cum Thoma Duchtio se conjungere voluit, qui circa ea tempora ex Italia advenerat, ædemque Mariæ virgini, è stipe vulgo collata, ædificarat: magnumque è fictis miraculis quæstum faciebat. Sed Thomæ prope omnibus vita flagitiosissima erat nota, & falsitas miraculorum deprehensa. Nemo

mo tamen palam redarguere, ob metum Episcoporum, audebat, qui hoc novo Atlante suum, jam caducum Purgatorium fulcire conabantur: & ille, ut vicissim gratiam eis referret, quoties ex opulentioribus Sacrificiis eo quispiam Missatum veniebat mendicum aliquem, debilitate mentis aut corporis simulata, in promptu habebat, qui, illo missante, sanaretur. Ab hoc Thoma, qui in societatem lucri neminem admittebat, Joannes Scotus rejectus, cœnaculum subobscurum in suburbio Edimburgensi conduxit: & altari pro opibus erecto & ornato, filiam impuberem, sed singulari oris elegantia, cereis circa accensis, in eo, pro virgine Maria adorandam, statuit. Sed cum is quæstus opinioni non responderet, ad pristinam vitæ rationem est reversus, postquam in simulatione sanctitatis præposteræ hoc tantum profecerat, ut omnes intelligerent non voluntatem ei, sed ingenium, ad impietatem comminiscendam, defuisse. Initio sequentis anni, qui fuit M. D. XXXII. Bothueliæ Comes, C I Ɔ. D. XXXII
quod clam in Angliam profectus sermones occultos cum Northumbriæ Comite habuisse diceretur, in arce Edimburgensi, ad XVI. Calendas Feb. custodiri jussus est. Jacobus Sandelandius Eques, ob summam prudentiam & fidem, & majorem, quam pro ordine & loco, apud omnes bonos auctoritatem, missus est ad Heremitagium (ea arx est Lidaliæ) ad latronum incursiones inhibendas. Cum ab antiquissimis usque temporibus nulli essent in Scotia stati dies, aut certus locus, ad judicandum de pecuniariis inter cives litibus, Joannes, Dux Albinus, à Pontifice Romano impetravit, ut summa pecuniæ annua, quanta satis esset, ad paucorum judicum salarium solvendum, imperaretur Ecclesiastico Ordini universo, à singulisque, pro modo census, exigeretur. Galuinus Dumbarius, Abredonensis Episcopus, suo & aliorum Sacerdotum nomine, Pontificem appellavit. Ea controversia tenuit, à V. Id. Mart. usque ad VIII. Calendas Majas, quo die, collegium judicum Edimburgi constitutum est. Ab iis, cum ab initio multa utiliter essent excogitata, ut jus æquabile diceretur, tamen, qui sperabatur, eventus non est consecutus. Nam cum in Scotia nullæ pene sint leges, præter conventuum decreta, eaque pleraque non in perpetuum, sed in tempus facta, judicesque, quod in se est, lationem legum impediant, omnium civium bona quindecim hominum arbitrio sunt commissa, quibus & perpetua est potestas, & imperium plane tyrannicum: quippe, quorum arbitria sola sunt pro legibus. In gratiam Romani Pontificis, quæstio severe in Lu-

theranos exercita. Pontifex contra, ut Regi, tam bene de se merito gratificaretur, sacerdotiorum decimas ei in proximum
CIↃ. D. triennium dedit. Hoc anno, cum Angli, statum rei Scoticæ tran-
XXXIII. quilliorem indies fieri, cernerent, seque externis auxiliis existimarent nudatos, quod ipsi se cum Gallo, adversus Carolum Imperatorem, conjunxissent, undique causas belli quærebant: mense enim Aprili, è Bervico expeditione facta, Coldingamiam & Duglassium, multosque pagos vicinos, abacta præda, ferro flammaque fœdarunt, nullis apparentibus causis irritati, nec inimicitia denunciata. Quam enim cupide id bellum susceperit Anglus, ipsius edictum non multo post vulgatum demonstrat: ait enim, præsidiarios Bervici licentia verborum, apud Scotos jactorum, irritatos fuisse. Verum ipsa verba in edicto inserta nullam contumeliam habent. Hæc causa cum ne ipsis quidem satis justa videretur, Canaben, viculum ignobilem, cum paupere Cœnobio ad limitem situm, de quo nulla unquam controversia fuerat, tanquam sui juris, repetunt, & Duglassios exules restitui, petunt. Anglus enim, cum suam tum operam Gallo adeo necessariam videret, ut ea nullo pacto carere posset, eumque fœdere, in quo Scotis non caveretur, obstrictum haberet, non existimabat, fore difficile, ad quaslibet conditiones eos protrahere. Accedebat, quod alienato, per pacem Gallicam, & divortium cum amita sua, Cæsare, ac Romano Pontifice bellum apud omnes Reges Christianos ciente, magnam domi rebus novandis relinqueret occasionem: & Scotus ne adversus hostis minas esset imparatus, fratrem suum, Moraviæ Comitem, edicto per universum Regnum misso, Vicarium suum pronunciat: & quia limitum accolæ, per se, Anglis, magno mercenariorum præsidio fretis, pares esse non poterant, Regno in quatuor partes diviso, singulas per vices jussit potentiores cum suis familiis mittere, & quadragenos illic dies morari. His copiis sibi in orbem succedentibus, magna strages villarum & arcium, agro late pervastato, facta est. Anglus, sua expectatione frustratus, cum, præter opinionem, bellum duci videret, & alia sibi prævertenda, existimaret, pacem libenter cupiebat, sed, eam à se peti, volebat: cum è dignitate sua non crederet, illam aut offerre, aut petere. Commodissimum visum est, ut per Gallum, communem amicum, res conficeretur. Is Stephanum Aqueum legatum in Scotiam misit, qui dispiceret, utrius culpa bellum id inter vicinos Reges ortum esset. Rex, de belli causa diligenter se purgat, conqueritur de suis legatis,
diu

diu sine responso in Gallia retentis: legato discedenti dat literas, quibus petit à Gallo, ut maneat in fœdere antiquo, & à Joanne Prorege Rothomagi renovato. Simul in Galliam Davidem Betonium mittit, qui Anglorum calumniis responderet: item, qui, de fœdere antiquo servando, & nova affinitate jungenda, ageret. Dat eidem literas, ad Senatum Parisiensium, acerbas, & querelarum plenas, de iis, quæ Rothomagi pacta & transacta erant, inter Franciscum Regem Gallorum, & Joannem Scotorum Proregem: vetera officia, conventa, pacta, fœdera negligi, in gratiam hostium quondam communium. Has literas jussus erat legatus, si, quæ ei mandata erant, in Gallia minus succederent, Concilio judicum dare, ac se statim in Flandriam proripere, eo (ut verisimile est) animo, ut amicitiam, & fœdus, & affinitatem instrueret cum Cæsare. In Britannia interea & bellum gerebatur, & ad Novum castrum de jure belli certabatur. Cum inter utriusque gentis, ad pacificandum missos legatos non conveniret, missus est à Gallo Vido Floreus, ad res componendas. Ei Scotus respondit, se, quacunque posset in re, Gallo gratificaturum, simul de conjugali (de qua qui transigerent, legatos in Gallia habebat) quod visum est pro tempore, cum eo egit. Floreo pacis interprete, præsidiis à limite utrinque deductis, induciæ factæ, quas mox consecuta pax est. Pace parta, Rex, quanquam proximis aliquot annis cum Gallo, & Carolo Cæsare, per legatos, egisset, nunc tamen, ocio ab aliis curis impetrato, de eo vehementius, quam alias cogitandum sibi, existimavit. Ac, præter communes causas, affinitate potente se muniendi, & familiæ, quæ ab uno pendebat, per sobolem firmandæ, etiam de proximorum hæredum improba spe, curæ animum ejus, alioqui suspicacem, anxium habebant: multa enim eorum animos ad regni expectationem erigebant: opes domesticæ, solitudo Regis, & incauta ætas, animusque periculorum contemptor, quæ non modo fortiter adibat, sed etiam sedulo provocabat, ut qui sæpe cum paucis adversus ferocissimos latrones proficiscens, frequenter eos, numero superiores, vel celeritate præventos capiebat: vel, Regii nominis reverentia attonitos, in ditionem accipiebat: diemque & noctem in equo sedens continuabat, victuque temere oblato, ac semper parco, uteretur. Hæc cum Hamiltonios in spem prope certam erigerent, longum tamen videbatur, fortuitos, aut naturæ sponte casus imminentes expectare, nisi insidiis mortem ei maturarent. Ei rei dabant occasionem ejus nocturnæ ad amicas itio-

nes, ad quas, plerumque unum aut alterum comitem assumebat. Sed cum hæc omnia, præter eorum expectationem, acciderent, statuerunt, spem legitimæ prolis (nuptias, quoad fieri poterat, impediendo) tollere: quanquam Joannes Dux Albinus, cum Prorex esset, huic incommodo satis prospexisse videbatur: qui, cum Rothomagi vetus inter Gallos, & Scotos fœdus renovaret, etiam caverat, ut Franci filia natu maxima Scoto locaretur. Sed hoc fœdus duo impedimenta objecta prope diremerunt. Nam Gallus, studio maxime & diligentia Angli in libertatem ex Hispanorum manibus restitutus; fœdus adeo amplum cum eis fecit, ut multum Scotico fœderi derogaretur: & filia Francisci, natu maxima, jamdudum decesserat: petebat igitur Scotus natu proximam Magdalenam. Cum, ad eam deposcendam, legatos misisset, pater puellæ valetudinem excusabat: eamque adeo infirmam, ut nulla non modo spes liberorum, sed ne diuturnæ quidem vitæ esse posset. Sub idem
CIƆ. D. tempus, de affinitate cum Carolo Cæsare jungenda, per lega-
XXXIX. tos agitatum, tandem XXIV. April. anno millesimo, quingentesimo, tricesimo quarto, Cæsar Godscalcum Erycum, quo res esset occultior, Toleto per Hiberniam ad Scotum misit. Is cum exposuisset mandata sibi à Cæsare, de injuriis, Catharinæ amitæ, filiæque ejus ab Anglo factis: de universali Concilio convocando: de hæresi Lutherana expugnanda: de affinitate contrahenda. Ibi Cæsar per literas optionem Regi dabat, de tribus Mariis propinquis suis: hæ autem erant, Maria Caroli soror vidua, cæso a Turcis ejus marito, Ludovico Ungaro, Maria Lusitana, ex Leonora sorore, Maria Angla, ex Catharina amita nata. Et quia proniorem in has nuptias Carolus Regem fore sciebat, in eam magis partem incumbebat, ut Scotum à Gallicæ amicitiæ respectu abduceret, & cum Anglo, eadem opera, committeret. Rex ad ea respondit, Matrimonium cum Angla multis quidem modis, si confieri posset, utile fore, verum rem esse spei incertæ, majoris periculi & laboris, ac diuturnioris moræ, quam solitudo ipsius, qui unicus in sua familia esset, ferre posset: Ex omnibus Cæsaris propinquis, maxime commodam suis rationibus Christierni Danorum Regis filiam, ex Isabella Caroli sorore genitam. Ad id, paulo post, cum Carolus Madrico respondisset, eam alteri jam promissam, quanquam Cæsar, conditionibus oblatis, magis ducere promissis Regem, quam quicquam velle transigere, videretur, tamen hæc actio non fuit omnino deposita. Tranquillis domi rebus, Rex, Sco-
tiam

tiam navibus circumire, statuit: & feroces Insulanorum spiritus, ad imperata facienda, cogere. Primum ad Orcadas appulit: ibi turbas exortas composuit, paucis è Nobilitate captis, & in custodiam datis: duas arces, alteram Regis, alteram Episcopi præsidiis communiit: deinde, ceteras insulas obeundo principes earum ad se accersiit: renuentes vi cepit: impositis vectigalibus, acceptisque obsidibus, ac turbandarum rerum auctoribus secum abductis, præsidiisque è suo comitatu in arces impositis, alios è ducibus Edimburgum, alios Dumbarum misit. Nam Dumbari arcem, circa hæc tempora, Regi Joannes, Dux Albinus, reddidit, quam, ad eum diem, præsidio Francorum detinuerat. Proximo mense Augusto, acriter in Lutheranos inquisitum: quidam coacti publice recantare, nonnulli, quod citati non adessent, exules pronunciati: duo cremati: quorum alter, David Strato, ejus criminis omnino purus erat: sed cum, in decimis publicano solvendis, paulo pertinacius ageret, Lutheranismi accusatus, pœnas commentitii criminis luit. In conventu, quem Rex, ad latrociniis purganda vicina, Jedburgi habendum curaverat. Valterus Scotus, perduellionis damnatus, in arcem Edimburgensem est inclusus, ibique, quamdiu Rex vixit, permansit. Eodem Augusto mense cum Gallus excusata (uti dictum est) filiæ valetudine, Scoto quamvis aliam Regii sanguinis puellam obtulisset, missi in Galliam legati, Jacobus, Moraviæ Comes, Regni Vicarius, & Gulielmus Stuartus, Abredoniæ Episcopus mari, Joannes autem Areskinus terra: quoniam mandata quædam ad Anglum ferebat, additus est eis quartus, Robertus Reidus, vir bonus, non vulgari prudentia. Ibi Regii sanguinis puella, Maria Borbonia, Caroli Ducis Vindocinensis filia, eis oblata est, quæ Regi collocaretur. Ac cetera quidem facile convenerant: tamen legati veriti, ne ex animo Regi hæ nuptiæ forent, sponsalia, eo inconsulto, facere non audebant. Interea Anglus, ut rem tantum non transactam turbaret, misit in Scotiam S. Davidis, sive Menevensem Episcopum, mense Novembri, qui libellos Anglico sermone scriptos, religionis Christianæ dogmata continentes, offerret, Regemque rogaret, ut eos perlegeret, ac diligenter, quod in eis scriptum esset, expenderet: is aulicis quibusdam, Sacerdotum ordini addictissimis, eos dedit inspiciendos: at illi vix inspectos hæreseos damnarunt, & Regi sunt gratulati, quod oculos, in tam pestiferis scriptis intuendis, non conscelerasset. Hæc legationis causa vulgo est seminata. Sunt

CIↃ. D. XXXV. qui, secretiora mandata fuisse ad Regem allata, credant. Deinde idem Episcopus cum Gulielmo Havarto, Ducis Norfolciæ fratre, Sterlinum adeo inexpectatus venit, ut Regem prope, ante rumorem sui adventus, oppresserit. Petebat Anglus ut diem Scotis diceret, quo die, de rebus magnis & magnopere ad utriusque gentis salutem pertinentibus secum colloqueretur: magna spe, si cetera convenissent, fore, ut ei filiam collocaret: ac totius eum Britanniæ Regem post se, relinqueret: & quo firmius promissis crederet, eum in præsentia, Ducem Eboracensem, ac regni Anglici Vicarium pronunciaret. Cum Jacobus tam magnis promissis libenter fuisset assensus, ac de die convenisset, duæ factiones profectionem Regis in Angliam impediendam susceperunt: Hamiltonii occulte, quod proximi essent hæredes, id laborabant, ne Rex uxorem duceret, liberosque relinqueret, qui eos à successione Regni excluderent. Sacerdotes ipsi frequentes contendebant. Causæ, in speciem honestæ, prætendebantur, primum pericula, si in potestatem veteris inimici Rex cum paucis sese daret, ubi ei, velit nolit, alienæ voluntati obtemperandum foret. Recitabantur majorum exempla, qui, vel credulitate sua, vel hostis perfidia, in extremam necessitatem deducti, ex amicis pollicitationibus, damnum & ignominiam domum retulerunt. Jactabatur Jacobi Primi infelix error, qui, per inducias in terram (ut rebatur) amicam delatus, per annos octodecim captivus detentus, tandem expressis ab eo conditionibus, quas nec debuit, nec potuit accipere, avarè suis est venditus. Proferebatur Milcolumbus primùm, deinde frater ejus Gulielmus, Scotorum Reges, illecti Londinum per Henricum Secundum, atque inde in Galliam protracti, ut speciem belli gerendi adversus Gallum, vetusto fœdere sibi conjunctum, præberent. At nihil horum Henricus Octavus faciet. Primum, qui istud sciemus? deinde, cujus imprudentiæ est fortunas omnes: vitam, decusque, quæ in tua manu sunt, alienæ potestati permittere? Demum Sacerdotes, qui pro aris ac focis sibi certandum videbant, Jacobum Betonium, Fani Andreæ Archiepiscopum, & Georgium Crichtonium, Caledoniæ Episcopum, senes invalidos ad aulam pertraxerant, fremere, religionem hoc congressu prodi, quæ tot seculis à majoribus servata, custodes suos servaverit: cujus ruinam mox Regni interitus esset secuturus: Eam, levissimis de causis deserere, hoc præsertim tempore: cum universus orbis pro ejus incolumitate vota faciat, & arma induat, non dico, quanto

quanto cum periculo in præsenti, & in posterum infamia, sed quanto cum scelere & impietate sit conjunctum. His velut machinis admotis, cum Regis animum, superstitionibus obnoxium, labefactassent, tum corruptis, qui plurimum poterant, aulicis, magnam per eos Regi pecuniæ vim polliciti, penitus eum à colloquio averterunt. Anglus, pro eo ac debuit, rem indigne tulit: ita discordiarum semina iterum jacta. Interea Rex, diuturnum cœlibatum ægerrime ferens, non magis legationibus externis, quam domesticis aulicorum dissensionibus in diversa distrahebatur, omnibus utilitatem publicam præferentibus, multis tamen è publico negotio privatum emolumentum spectantibus: & quanquam plerique, rebus Caroli florentibus, affinitatem cum eo utilem existimarent, Rex ipse tamen pronior in Gallicam amicitiam erat. Itaque, cum per legatos res non conficeretur, ipse in Galliam navigare statuit, & classe pro temporis brevitate ornata, VII. Calend. Aug. portu Lethæ solvit, omnibus, quo pergeret, ignaris: nam plurimi rebantur, Angliam petere, ut avunculum conveniret pœnitentia videlicet ductum, quod, superiore anno, cum eo congressus non esset. Sed cum, orta tempestate, ventis contrariis jactaretur, sciscitanti navis gubernatori, quem cursum teneri vellet, in quamlibet inquit, si necesse est, terram appelle, præter unam Angliam: tum demum ejus consilium est intellectum. Igitur, quanquam domum revehi posset, maluit tamen Scotiam circumvectus, iter per Oceanum Occidentalem experiri: ibi quoque vento parum secundo usus, ex consilio paucorum, dormiens retro vectus est. Eam rem, experrectus, adeo ægre tulit, ut Jacobum Hamiltonium, jam inde, à cæso Comite Leviniæ, invisum, ex eo, implacabili prosequeretur odio, neque ceteris ejus consilii auctoribus unquam satis æquus fuerit. Neque deerant, qui, ut iræ Regiæ obsecundarent, Hamiltonium, simulatione officii, revera, ut conatus ejus impediret, fuisse secutum, insimularent. Iterum navigationem tentaturus, multis è procerum numero prosequentibus, Calendis Septemb. solvit, ac decimo post die, Diepam Normanniæ portum appulit inde, ut famam sui adventus præveniret, occultans, quis esset, ad Vindocinensis oppidum, ubi tum diversabatur, magna celeritate se contulit: cujus filia cum ei visa non placuisset, ad aulam recta contendit. Et cum ad Regem Franciscum, præter ejus aliorumque expectationem, venisset, ab eo amantissime est acceptus: qui suam ei filiam Magdalenam, pro-

CIↃ. Ↄ. XXXVI.

pe

pe invitus, VI. Calen. Decemb. despondit. Pater enim, ut ante dictum est, qui filiam natu majorem, ob valetudinis infirmitatem, ad liberos procreandos, inhabilem rebatur, filiam minorem, aut aliam quamlibet, è Nobilitate Gallica, uxorem offerebat. Sed Jacobus & Magdalena, jam ante per nuncios amore inter se coalito, & ex mutuo aspectu, congressu, & colloquio confirmato de sententia deduci non poterant. Nuptiæ Calend. Januar.
CIↃ. IↃ. XXXVII. factæ, anni millesimi, quingentesimi, tricesimi septimi cum summa omnium lætitia, in Scotiam, classe Gallica comitati, appulerunt, ad V. Calendas Junii. Nec diu illa superstes fuit, febre hectica consumpta. Decessit, Nonas Julii, cum ingenti omnium, præterquam Sacerdotum mœrore, quod, ea viva (quam scirent, sub amitæ, Reginæ Navarræ disciplina educatam) formidabant, luxui suo ac libidini modum impositum iri. Ceteris ejus mors tantum dolorem attulit, ut tum primum (ut opinor) apud Scotos vestis lugubris usus occœperit: quæ, ne nunc quidem, quadragesimo post anno, quanquam mores publici in pejus fere proficiunt, admodum est frequens. Legati in Galliam statim, David Betonius cardinalis & Robertus Mascuallius, missi, qui Mariam Guisianam, Longovillani Ducis viduam accerserent: nam Rex, id quod evenit, de exitu uxoris veritus, in illam oculos conjecerat. Hoc anno, Bothuelius, quod in Angliam clam commearet, & cum Anglis etiam in Scotia clam consilia conferret secreta, extra Scotiam, Angliam, & Galliam fuit relegatus. Circa idem tempus, complures perduellionis fuerant insimulati, Joannes Forbosius, juvenis acer, & magnæ familiæ factionis princeps ab Huntilæo æmulo creditur oppressus. Erat enim quidam Strachanus, homo ad quodvis flagitium promptus, multos annos Forbosio valde familiaris, & omnium ei nequiter patratorum aut conscius, aut particeps aut auctor: is parum (ut rebatur) ab eo, pro merito, cultus ad inimicum ejus Huntilæum se confert: & crimen capitale vel ad eum detulit, vel (ut plurimi putant) una cum eo confinxit: quod Forbosius videlicet, ante annos complures, de Rege occidendo, consilium iniisset. Id crimen quanquam nec satis firmis argumentis, nec idoneis testibus fuisset probatum, & studia inimicorum in judicio neminem laterent, XIII. die Julii, à judicibus, magna ex parte ab Huntilæo conductis damnatus, capite luit. Sed ejus supplicium vulgo minus triste fuit, quod, etsi criminis, ob quod pœnas dederat, expertem homines crederent, tamen, ob superioris vitæ facinora, morte non indignum existimarent, Strachanus

chanus judex, quod tantum crimen tam diu cælasset, extra Scotiam relegatus, complures annos Lutetiæ vixit, adeo fœde & nequiter, ut nullum in eo crimen incredibile esset. Rex, non adeo multo post, velut pœnitentia ductus, Forbosii alterum fratrem in familiam suam recepit, alteri, claris nuptiis aucto, bona in fiscum redacta restituit. Post paucos dies, aliud secutum est judicium & reorum genere, & sceleris novitate & atrocitate supplicii maximè miserabile. Joanna Duglassia, Comitis Anguliæ soror, Joannis Leontis, Reguli Glammisii uxor, item filius ejus, & posterior maritus, Gilespicus Cambellus, Joannes Leon prioris mariti propinquus, & senex Sacrificulus insimulati, quod Regem veneno tollere voluisse dicerentur. Hi omnes quanquam ruri assidue, procul ab aula, vitam agitarent, nec quicquam, quod eos læderet, à propinquis & ministris foret expressum, tormentis tamen damnati, & in arcem Edimburgensem conditi: Duglassia, quinto post Forbosii suplicium die, igni cremata, cum maxima spectantium commiseratione, movebat enim homines & ipsius, & mariti nobilitas, & in juventæ vigore, formæ, inter paucas egregiæ commendatio, &, inter ipsum supplicium, virilis in femina animi fortitudo: sed omnium maxime, quod fratris exulis odium plusquam crimen suum, ei obesse, crederetur. Maritus ejus, cum ex arce Edimburgensi evadere conaretur, per demissum funem, sed forte breviorem, quam ut radices rupis attingeret, fractis eo casu prope totius corporis ossibus, fuit extinctus: filius adolescens simplicior, quam ut suspicio tanti facinoris in eum caderet, in arcem inclusus, &, Rege demum mortuo, dimissus, adempta bona recuperavit. Accusator fuit Gulielmus Leon, propinquus. Is, postquam familiæ nobilissimæ interitum, è sua calumnia, imminere vidit, sera pœnitentia ductus, suum scelus Regi est confessus: nec tamen aut pœnam reorum levavit, aut efficere potuit, quo minus bona fisco addicerentur. Proximo, qui hunc secutus est, anno, postridie Idus Jun. Maria Guisia ad Balcomium, villam Jacobi Lermonthii appulit: inde terrestri itinere ad Fanum Andreæ vecta, magna frequentia Nobilitatis illuc collecta, Regi nupsit. Initio anni proximi, qui fuit M. D. XXXIX. Lutheranismi suspecti complures capti sunt: sub finem Februarii, quinque cremati: novem recantarunt: complures exilio damnati. In his fuit Georgius Buchananus, qui, sopitis custodibus, per cubiculi fenestram evaserat. Hoc anno, Regina filium peperit ad Fanum Andreæ: item proximo anno, CIↃ. D. XXXIX.

CIϽ. Ͻ. XL. no, alterum ibidem. Hoc anno, atque item superiore, magis quietæ, quam compositæ res erant: nec tam seditionum causæ, quam auctor deerat: multis cupientibus, sed nemine auso, se tumultus ducem profiteri. Nam Rex,, provisis jam hæredibus, de sua salute securior, Nobilitatem, velut ignavam & imbellem, cœpit contemnere, tanquam, adversus domum sobole confirmatam, nihil ausuros. Ac jam ad substructiones ociosas animum adjecerat. Ad hæc pecunia opus habebat Rex, juxta egens ac cupiens: unde par formido invasit & Nobiles, & Sacerdotes, dum eam quisque tempestatem à se in alterum inclinare contendit. Interim, quoties apud familiares, de inopia publica, querebatur, altera alterius factionis opes ostentabat, velut prædam paratam, & ille, modo his, modo illis assentiens, utrosque, inter spem formidinemque, suspensos tenebat. Igitur cum,ea tempestate, legati Anglorum in aulam venissent, ab eoque petiissent, ut Eboracum ad avunculum accederet, magnumque, si id faceret, operæ precium pollicerentur, ac prolixe, de sui Regis amore & benevolentia, erga eum, sponderent, factio Sacerdotibus iniquior, toto conatu atque animi viribus, eo incubuerunt, ut Rex tempus, locumque colloquii petitum obiret. Id cum Sacerdotes rescissent, actum de Ordine suo, rati, nisi & congressum Regum impedirent, & eorum concordiam turbarent, odiorumque semina, Regem inter & proceres, jacerent. Omnes autem rationes circumspicientibus, unum illud cum præsenti malo remedium præsentissimum est visum, si animum Regis, adversus pecuniam infirmum, largitionibus immensis aggrederentur. Proposita ante oculos periculi magnitudine, & fluxa & incerta promissorum hostilium fide, pecuniam domi & majorem, & facile parabilem, ostentant: primum, de suo id annos singulos, se triginta aureorum millia contributuros, ceterasque omnes fortunas, ad incerta discriminum, si res postulet, paratas fore,pollicentur: ex bonis vero eorum,qui adversus Pontificis Romani auctoritatem, Regiamque Majestatem rebellarent & novis ac sceleratis erroribus statum Ecclesiarum turbarent, pietatem everterent, Magistratuum jura tollerent, ac tot seculorum instituta convellerent: ex horum, inquam, bonis in fiscum relatis, posse supra centum aureorum millia annua confici, si Rex tantum (quoniam ipsi de capite civium jus dicere, non possent) qualem velint, judicem ferret. Ceterum, in quæstione exercenda, nullum fore periculum, aut in judicando moram: cum tot hominum millia nihil dubitent, Veteris &

Novi

Novi Testamenti libros contrectare, de Pontificis potestate sermones serere, veteresque ritus Ecclesiæ contemnendo, religiosis hominibus, ac Deo sacratis, omne obsequium ac reverentiam detrahere. Hæc cum illi vehementer urgerent, datus est eis judex, ex animi sententia, Jacobus Hamiltonius, nothus Comitis Araniæ frater, multis largitionibus ante eis obnoxius, & qui, facinore quantumvis crudeli, Regis animum jamdudum offensum, sibi conciliare cuperet. Venerat in Scotiam, circa idem tempus, Jacobus Hamiltonius, Limnuchi conventuum juridicorum præfectus, idemque superioris Jacobi frater patruelis. Is, post diuturnum exilium, cum adversus Jacobum nothum judicium esset professus, impetrato in patriam ad tempus reditu ac intellecto in quanto discrimine ipse, una cum ceteris purioris doctrinæ studiosis, versaretur, filium ad Regem, in Fifam transmissurum, misit, qui, cum nactus, antequam naviculam conscenderet, trepido nuncio hominem, alioqui natura suspiciosum, implevit, rem esse capitalem, & toti Regno periculosam, nisi Rex adversus insidiatorem facinus occuparet. Rex, qui tum in Fifam properabat, juvenem remisit Edimburgum, ad conventum, quem Scacarium vocant: ibi convenire jussit, Jacobum Lermonthium, Jacobum Kircadium, ac Thomam Areskinum: quorum primus erat familiæ præfectus, alter Quæstor primarius: neuter à religione puriore alienus: tertius Papisticæ factioni deditissimus, & Regi ab epistolis. Eis mandebat, ut nuncio æque certam haberent fidem, ac si ipse præsens eadem narraret, ac annulum notum, de digito detractum, pro tessera, ad eos misit. Hi, consilio inter se communicato, Jacobum jam pransum, ac se ad iter expedientem, domi suæ comprehendunt: & in arcem dant custodiendum: ipsi cum per exploratores comperissent, Rege exorato, dimissum iri, præter publicum periculum, etiam sibi metuentes, si homo factiosus & potens, ac tanta ignominia lacessitus, incolumis evaderet, non ignari, quam acerbe & crudeliter vindictam exerceret, summa celeritate in aulam provecti, discriminis præsentiam, ingenium pravum, animum acrem, opesque, omnia quam suspiciosissime possunt, in majus augentes, Regi persuaserunt, ne hominem, juxta callidum & audacem, ad hæc ignominia irritatum, indicta causa, liberare. Igitur Rex Edimburgum, ac inde ad Setonium profectus, Jacobum, ad causam dicendam, promi jussit, ac judicio, more patrio constituto, damnatum, capite mulctavit: & corpore, post mortem, lacerato partes ejus in publicis

urbi

urbis locis suspensæ. Crimina adversus Regem objecta, quod, certo die, effracto cubiculo, Regem trucidare constituisset: quod cum Duglassiis, hostibus publicis, secreta consilia communicasset. Ejus mors, ob scelerate actam superiorem vitam, paucis attulit dolorem, præterquam propinquis, & Sacerdotum Ordini, qui in ejus incolumitate omnem prope suarum fortunarum spem collocarant. Ab eo tempore, suspicione adversus Nobilitatem aucta, curisque subinde animum anxium vellicantibus, insomniis etiam nocturnis mens ægra sollicitabatur: quorum unùm insigne circumfertur. Videre visus est Jacobum Hamiltonium, ense stricto, in se ruentem, primum dextrum, deinde sinistrum detruncasse brachium: cumque comminatus fuisset, se brevi, ut vitam quoque adimeret, affuturum, statim disparuisse. Ille trepide experrectus, cum, de somnii eventu, multa secum volveret, paulo post allatum est, utrunque filium, alterum ad Fanum Andreæ, alterum Sterlini, eodem prope temporis momento, decessisse. Interea cum Anglo, jamdudum infenso, neque certa pax, nec bellum erat. Nulla enim armorum denunciatione, è vicina Scotia prædæ agebantur, nec Angli, de rebus repetundis appellati, quicquam æqui respondebant: nemini erat incertum, Henricum ob frustrationem ad Eboracum colloquii graviter indignari. Scotus autem, etsi pro certo haberet, bellum instare, censumque habuisset, & fratrem, Moraviæ Comitem, universis copiis ducem designasset, & in belli apparatu distineretur, legatum tamen ad hostem misit, qui sine vi, si fieri posset, componeret: Georgio interim Gordonio, cum medioeri manu, ut incursionum licentiam inhiberet, ad limitem misso. Angli, Gordonianorum paucitate contempta, cum ad Ieduardum cremandum properarent, Georgius Humius cum quadringentis equitibus eis se objecit: prælioque acri conserto, cum Gordoniani procul visi essent, metu injecto, effusa fuga, se hosti subduxerunt: cæsi non adeo multi: plurimi capti. Jacobus Lermonthius, qui ad Novum Castrum de pace agebat, vix tandem responso accepto, quo belli apparatus occultior foret, una cum Anglorum exercitu redire jussus est. Eidem exercitui occurrit Eboraci Joannes Areskinus, & legati nuper è Scotia missi. Hi quoque ab Havarto, qui copiis præerat, retenti: nec ante dimissi, quam Bervicum est ventum. Scotus, ante legatorum reditum, certior de adventu Anglorum per exploratores factus, ad quatuordecim millia passuum à limite, ad Falaum Fanum castra posuit, præmisso

præmiſſo Georgio Gordonio, cum decem millibus, qui vagas Anglorum populationes prohiberet: verum is nihil memoratu dignum geſſit: ac ne levia quidem certamina cum hoſte conſeruit. Rex mirum in modum cupiebat prælio decernere, adverſa Nobilitate: à quibus id impetrare non poterat. Plenus irarum, multa in eos fudit convicia, imbelles & majoribus indignos eos compellans, ac ſubinde dictitans, quando ab eis proditus eſſet, ſe cum ſua familia, quod illi renuiſſent, facturum. Nec placari poterat, quanvis frequentes dicerent, ſatis ei ad gloriam perpetratum, quod tantum Anglorum exercitum, tanto tempore collectum, ac Scotos ex improviſo aggreſſum, ac magna comminantem, non modo libera populatione prohibuiſſet, ſed, per octo dies, quos in Scotia manſerat, ita continuiſſet, ut vix unquam ultra mille paſſus à limite ſit auſus diſcedere: nam Bervico Anglus egreſſus, adverſo flumine Calſonem uſque tenuit iter: ibi certior, de Scotici exercitûs adventu, vado copias Anglus traduxit, adeo pugnæ fugientes eventum, ut, cum temere & ſine ordine in fluvium proruerent, uti quiſque tranſierat, ſignis relictis, qua proxime poſſent, domum properarent. Nec Gordonius interim, qui hæc è propinquo proſpiciebat, quicquam movebat: hanc ob cauſam, Rex adverſus eum odium implacabile conceperat. Maxuallius, ut Regis iram ex parte leniret, promittebat, ſi ſibi decem tantum millia permitterentur, ſe per Solvæum in Angliam penetraturum, ac operæ precium facturum: quod adeo præſtare poterat, niſi Rex, proceribus infenſus, Oliverio Sinclaro, Roſſelini Comarchi fratri, literas dediſſet occultas, quas in tempore promeret: in eis ſcriptum erat, ut exercitus univerſus Oliverium pro duce agnoſceret. Id conſilium eo ſpectabat, ne, ſi quid felicius geſtum foret, rei proſperæ gloria penes proceres eſſet. Cum jam in hoſticum eſſet perventum, ac circiter quingenti equites Angli in propinquis collibus cernerentur, Oliverius à ſua factione in altum elatus, ac duabus haſtis innixus, Regias profiteri literas juſſit, quarum lectio adeo totum exercitum offendit, & in primis Maxuallium, ut, ordinibus ſolutis, omnes confundi ac miſceri ſtatim cœperint. Hoſtes, homines militares, ſed nequaquam ad tantæ rei expectationem coacti, cum eam omnium rerum perturbationem è loco ſuperiore intuerentur, magno (ut eis mos eſt) cum clamore trepidos, inter pugnæ & fugæ conſilium, aggreſſi, pedites, equites, & calones confuſos in paludes proximas adigunt: ibi multi ab Anglis, plures à Scotis latronibus

capti, & Anglis divenditi. Calamitate exercitûs ad Regem, qui non procul aberat, delata, supra quam credi potest, commotus indignatione, ira & mœstitia animum in diversa trahentibus, nunc in vindictam de suorum (ut ipse dictitabat) perfidia pronus, nunc in novum belli apparatum, & rationem rerum gerendarum intentus erat. Id autem, inter res prope perditas, optimum est visum, ut, induciis cum Anglo factis, Arcibaldum Duglassium, Angusiæ Comitem, quibuscunque posset conditionibus, revocaret. Interim, vigiliis & inedia vires corporis labefactantibus, animo curis obruto, intra paucos dies moritur, XIII. die Decembris, relicta filia hærede, ante quintum diem nata, sepultus fuit, postridie Id. Jan. in Cœnobio Sanctæ Crucis prope Magdalenam priorem conjugem. Erat ei, dum viveret, facies & compositio membrorum decora, statura mediocris, supra corporis modum, vires: ingenium acre, sed quod, vitio temporum, parum fuit excultum. Victu utebatur parco, vino parcissime: laboris, algoris, æstus, inediæ patientissimus. Sæpe in equo sedens hieme asperrima, diem noctemque continuabat, ut latrones inopinantes domi deprehenderet: illaque celeritate, tantum sui metum incusserat, ut, velut eo semper præsente, à maleficiis se continerent. Tanta moris patrii erat scientia, ut, de rebus gravibus, etiam per iter, summa cum æquitate expeditissime responderet: aditus etiam pauperioribus ad eum erat facillimus. Ingentes autem virtutes vitia prope adæquabant, sed quæ temporis magis, quam naturæ videri poterant: omnium enim rerum licentia disciplinam publicam solverat, quæ, nisi magna severitate animadversionis, sisti non poterat. Pecuniæ autem id fecerat avidiorem, quod, cum alienæ potestatis esset, in summa parsimonia educatus fuisset: &, cum primum sui juris est factus, in vacuas ædes ingresso, direpta suppellectili, omnis ei simul Aulæ partes denuo erant exornandæ: proprium autem Regum patrimonium in eos, quos minime voluisset, usus, curatores ejus absumpserant. Ad mulieres autem proniorem eum reddiderant adolescentiæ educatores, qui, hac ratione diutissime eum sibi obnoxium fore, arbitrabantur. Nobilitatis magna pars ejus mortem non adeo moleste tulit, ut quorum alios exilio multaverat, multos custodiis coërcuerat: alii, metu severitatis ejus, nunc ad pristinum contemptum ira recenti adjecta, maluerunt, Anglo se hosti dedere, quam sui Regis iræ se committere.

LIBER DECIMUSQUINTUS.

REGE, in ætatis flore, non tam morbo, quam mœroris vi, extincto, motibusque superiorum temporum, inopinato eventu, sopitis verius, quam compositis, tanta prudentioribus imminere videbatur tempestas, quantam vix ulla proximorum seculorum memoria aut ex majoribus audierat, aut ipsa meminisset. Neque Rex domi suprema ordinaverat, & puellam, octavo, ante ejus mortem, die natam, hæredem reliquerat: & Nobilitatis duces, in quibus aliquid auctoritatis fuerat, vel suo fato functi erant, vel apud hostem exules, aut captivi retinebantur. Nec fuissent, si domi, vel ob odia privata, vel, ob dissensionem de religione, vivo Rege, metu compressam, & mox, animis metu solutis, erupturam, inter se discordes, quicquam erant pro sanis acturi. Accedebat ad hæc bellum externum adversus Regem potentissimum: qui quomodo esset usurus victoria, multi, pro sua cujusque spe, aut metu, varie differebant. Qui secundus erat hæres, ut nec, ad privatam vitam degendam, virtutibus multum vulgo præstabat: ita neque consilio, ad Regnum gerendum, neque fortitudine erat insignis. Cardinalis, in publicis malis locum crescendi sibi esse, ratus, ut & Ordini, & Gallicæ factioni se ostentaret, facinus, & audax & impudens est aggressus: conducto enim Henrico Balfurio, sacrificulo mercenario, falsum testamentum Regi subjecit: in quo ipse se, tribus assessoribus è potentissimis procerum adjectis, in summo Magistratu collocabat. Spem ei, id consilium successurum, faciebat Comitis Araniæ minime turbidum, & à periculis ad quietem pronum ingenium, & generis propinquitas: erat enim ex amita Cardinalis natus: & ipse unus ex possessoribus, velut in partem dominationis assumptus. Occasio item supremæ potestatis invadendæ, & celeritatis egere visa est, ut captivorum & exulum ex Anglia reditum præveniret, ne quid, in approbatione sui honoris, eis integrum relinqueret, quorum & potentiam & gratiam formidabat, & mentem à se alienam, ob diversum pietatis cultum, non dubitabat. Ea causa fuit ei, ut statim post Regis interitum edictum, de quatuor Gubernatoribus eligendis, promulgaret. Adjecit etiam factioni suæ quosdam procerum, donis & pollicitationibus illectos: ac maxime Reginam, adversis partibus non satis æquam. Hamiltonius autem, adversæ factionis princeps, homo minime

 ambi-

ambitiosus, quietem oblatam videbatur amplexurus, si per propinquos licuisset: qui suæ magis libidini studebant, quam, de ejus honore, erant solliciti: hi, die noctuque, juvenis animum spe implebant, & hortabantur, ne fortunam, ultro se offerentem, è manibus labi sineret: omniaque commisceri malebant, quam in vitæ certa, & privata conditione conquiescere. Præterea multos eis conciliabat amicos Cardinalis odium, indignitasque, sub sacrificuli imperio, servitutis. Suberat & spes, incerta quidem illa, sed tamen, ad hominum studia excitanda, non inefficax, quod, cum Hamiltonius secundus esset hæres, multi secum reputabant, PUELLA paucorum dierum, quæ sola eum anteiret, quod ante nubilem ætatem vel casibus fortuitis esset objecta, vel, tutorum fraude, periculis obnoxia. His, in longum fundamenta potentiæ struentibus, consultissimum est visum, qui ex præsente rerum statu se offerebat, fructum non negligere: & futurum Hamiltoniorum incrementum spe amplecti: quæ si fefellisset, non difficilem apud novam Principem, gratiam hominum in Regni initio colligentem, & si quid secus evenisset, veniam. Dum in Scotia hic rerum est status, Anglus interea in lætitiam, ob victoriam insperatam, effusus, principes captivorum Londinum accersit. Biduo in arce conclusi, die sacro Thomæ Apostolo, qui est Decembris xx. per urbem, qua longissima est, ac velut ad publicum spectaculum, per ora vulgi traducti, cum tandem ad aulam Regiam pervenissent, ibi à Cancellario Anglo graviter increpiti, tanquam fœderis violatores, ac verbis amplissimis bonitate & clementia Regis laudata, qui multum de suo, adversus eos, jure remisisset, per familias laxiore custodia distribuuntur. Erant autem ei ex Ordine supremo septem: præterea, honesto loco nati, viginti quatuor. Verum, ante triduum, renunciato, Regem Scotorum, unica filia hærede superstite, decessisse: hæc occasio peropportuna Anglo visa est, per concordiam Scotos Anglis conjungendi, eorum Regina filio suo desponsa. Itaque, revocatis in Aulam captivis, & per homines idoneos eorum animis prætentatis, blandius eos appellatos, operamque suam pollicitos, quatenus aut sine publico detrimento, aut privata infamia possent, Calend. Jan.
CIↃ. D. XLIII. ineunte anno millesimo, quingentesimo, quadragesimo tertio, Scotiam versus dimisit. Cum ad Novum castrum venissent, ac Thomæ Havarto, Duci Norfolciæ, obsides dedissent, cetera liberi ad suos redierunt. Redierant una cum eis Duglassii fratres, post decimum quintum exilii annum; patriæ restituti: omnes
autem

autem cum partis majoris gratulatione recepti fuerunt. Cardinalis, qui, hanc tempestatem in se intentam, videbat, non dubius, quin & captivos & exules, in comitiis, adversarios esset habiturus, curarat, ut, ante adventum eorum, ipse Prorex eligeretur: verum is honor haud diuturnus ei fuit: nam, paucis post diebus, fraude ejus in falso testamento Regi subjiciendo deprehensa, honore dejectus, & Jacobus Hamiltonius, Araniæ Comes, Prorex dictus fuit: aliis, quod Regni proximus esset hæres, jam tum gratiam occupantibus: aliis Cardinalis crudelitatem in quæstionibus de Religione, tanto ante prospicientibus. Eum timorem auxerunt codicilli, post Regis interitum, reperti, in quibus supra trecentorum, è prima Nobilitate, nomina continebantur: &, inter hos, in primis, qui Prorex postea factus est, in crimen vocabatur. Ejus igitur electio, quia multorum pericula sublevatura videbatur, & superbiam Sacerdotum compressura, majori parti hominum admodum grata fuit: ipse quoque libellos, qui controversias de Religione continebant, libenter lectitabat, & vitæ superioris quies, procul ab aulica ambitione remota, spem animi modesti & temperantis multis faciebat, Magistratu nondum torporem & socordiam ingenii detegente. In conventu, qui mense Martio habitus est, affuit Radolfus Sadlerius Eques, ab Anglo legatus, qui nuptias & pacem publicam procuraret, & alios promissi admoneret, alios (ut fama circumferebat) pecunia tentaret. Huic paci cúm Regina Cardinalisque, cum tota Sacerdotum factione, non solum repugnaret, sed obturbando, & alios interpellando, nihil decerni pateretur, communi prope omnium consensu, Cardinalis in cubiculum seorsum seclusus est, dum sententiæ perrogantur. Eo semoto, de matrimonio Reginæ, deque aliis conditionibus facile consensum: obsides etiam, hæc firma fore, Anglo promissi. Cardinalis, deprecante Regina vidua, liberiore custodia apud Setonium habitus: eo pecunia persuaso, brevi post est dimissus. Cum jam, post gravissimam imminentis belli formidinem, pax cum summo utriusque Regni emolumento confecta in perpetuum videretur, qui jam aliquot annos à negotiando cohibiti erant, mercatores certatim in mare provolant: quam possunt pro tempore plurimas, preciosissimis mercibus naves onerantes. Edimburgum duodecim, ceteræ illius oræ urbes (quæ pars est Scotiæ opulentissima) pro viribus quæque ornant. Hæc classis, fiducia pacis Angliæ, littus propius, quam alioqui necesse erat, legens, cessante vento, alibi stabat ad ancoram, aliæ tutos portus

 erant

erant ingressæ, opportunæ Anglis ad omnem injuriam, si quis belli motus oboriretur. Eodem fere tempore redierant è Gallia Joannes Hamiltonius, Abbas Pasletensis, & David Panitarius: hi, multorum annorum abjecta persona, ad veros mores reversi, & velut in schola non pietatis, sed nequitiæ se exercuissent Aulæ omnium flagitiosorum antesignani erant. Cardinalis, insperata libertate potitus, homo superbo ingenio natus, & repulsa accepta, ac fraude detecta, ignominia etiam accensus, omnes circumspicit turbandæ concordiæ rationes. Primum, re communicata cum Regina vidua, communiter ambo indignabantur, Duglassianos, ob multa magna beneficia, certissimos Angli clientes, statim ab exilio, in concilia de summa rerum accitos: & receptæ religionis mutationem omnes pariter formidabant, quæ, secum Gallici fœderis solutionem allatura, videretur. Ibi de Reginæ consensu, Cardinalis, coacto, Sacerdotum conventu, & magna ab eis extorta pecunia, quæ imminentem universæ Papanæ Ecclesiæ ruinam averteret, primum parte ejus compluribus adversæ factionis hominibus claris repræsentata, & adjectis multis magnisque pollicitationibus persuadet, ne obsides promissos Anglo traderent: &, qui nuper è captivitate redierant, ab eis pariter impetrat, ut liberos & propinquos, nuper hosti datos, posteriores legibus & salute publica habeant, & religione pristina: cujus incolumitas in hoc uno momento verteretur: neu se in perpetuam servitutem ultro præcipitent. Præterea curat per Sacerdotes, ut Regis Angliæ Legatus superbe contemneretur: per operas vero & scurras, contumeliosis verbis comites ejus acciperentur: eorumque dicta & facta in pejorem partem raperentur. Verum Legatus, obstinato adversus omnium contumelias animo, nequam ipse diffidii occasionem dedisse videretur, statuit, diem tradendis obsidibus dictum opperiri. Is cum venisset, Proregem adiit: deque probris, non tam sibi, quam Regi suo illatis, jurisque gentium contemptu graviter questus petit ab eo, ut juxta fœdus, non ita pridem factum, obsides tradat, amicitiamque, nuper initam, sanctam & inviolatam, ex utriusque gentis commodo, servandam curet. Ille, de contumeliis Legato factis, se excusat, ac nolle factum dicere, brevique, quæstione habita, operam daturum, ut eorum petulantiæ pœna sit erga gentem Anglorum sui studii & voluntatis testimonium. Quod ad obsides attinet, Ego, inquit, nec à volentibus impetrare, nec invitos cogere possum: id genus enim est imperium, quod gero, ut non minus

minus juris accipiam, quam dem. Itaque, tanta seditione, quantam ipse vides, à Cardinali excitata, omnes meæ rationes conturbatæ sunt, ut, vi publici furoris abreptus, nihil de me certi confirmare possim. Jam negatis novis obsidibus, incidit & altera, non minor consultatio, de Nobilibus ante paucos menses bello captis, qui obsides dederant, ac sancte promiserant, se, pace, quam Anglus petebat, conditionibus minime iniquis non confecta, redituros. Eos enim factio Cardinalis reliquusque Sacerdotum Ordo partim rationibus & exemplis contendebat, rem, propinquos, liberos, & si qua alia hominibus debeant esse jucunda, patriæ charitati posthabenda: partim minas a Gallicis auxiliis, & conjurationem totius Europæ, in majorum ritibus & ceremoniis propugnandis, crimenque proditæ patriæ, & veterum familiarum imminentis interitus intentabant: orabantque, ne, tam periculoso tempore, patriam desererent, qua salva, liberos & propinquos alios sperare possent: perdita, spes reliqui temporis una periret. Multa quoque, de inexpiabili harum gentium odio, deque Regis, in cujus potestatem venturi erant, crudelitate, vera falsis mixta commemorabantur: jactabatur etiam decretum concilii Constantiensis, quod, pacta, contracta, promissa, jurata hæreticis irrita esse jubet. Cum major pars eorum, quos ea res attingebat, facile qualemcunque suæ culpæ excusationem acciperent, inventus est unus, Gilbertus Kennedus, Cassilissæ Comes, qui, nec pecunia abduci, nec minis depelli de constantia fidei servandæ posset. Is, cum binos fratres obsides in Anglia haberet, palam professus est, se in custodiam rediturum: neque, ullo metu objecto, commissurum, ut suam duorum fratrum sanguine vitam redimeret, ac recta Londinum, multis reclamantibus, est profectus. Rex & juvenis constantiam laudavit, &, ut locum virtuti apud se omnes scirent, muneribus donatum, una cum fratribus, domum remisit. Sed nec placatior erat erga Kennedum Henrici animus, quam erga ceteros Scotos ira implacabilis: itaque navibus Scotorum, quarum (ut diximus) satis magnus numerus in portubus & stationibus Anglorum stabant, retentis, statim bellum indixit. Nec obscure non modo fœderum, sed etiam juris gentium violatoribus minabatur, cum in tam præcipiti statu regnum Scotorum staret, tantum abest, ut vel cognationis memoria, vel communis patriæ charitas, vel salutis publicæ respectus animos permoveret, ut multo acrius seditionis faces accenderentur. Factio enim Cardinalis, & Reginæ viduæ, quæ omnia

trahebat ad Gallos, missis ad eos legatis, ostendebant, nisi quid in eorum subsidiis opis esset, nunc in ipso articulo rem esse, ut Scoti & Angli in unam ditionem coirent: id quam ex usu terræ Galliæ foret, aliquot seculorum experientia esse compertum. Illud autem in primis à Gallis petebant, ut Matthæus Stuartus, Leviniæ Comes domum ad suos remitteretur: ut qui non solum Hamiltoniæ familiæ esset æmulus, sed etiam, patre ad Limnuchum ab eis cæso, capitalis inimicus. Huic juveni, præter, in ipso juventæ flore, formam egregiam, & corporis dignitatem, conciliabat omnium animos patris, hominis maxime popularis, memoria, & solitudo, & pericula familiæ clarissimæ jam ad paucos redactæ: multæ domi clientelæ: magnæ familiæ propinquitatibus conjunctæ. Ad id, proximi Regis judicium, qui, si absque mascula stirpe liberûm decederet, hunc sibi hæredem & successorem destinabat: eamque voluntatem, si diutius vixisset, conventus publici (penes quem est omnium rerum summa potestas) decreto confirmaturus credebatur. Neque deerant adulatores, qui animum generosum quidem, & magnarum rerum expectatione jam erectum, sed adversus fraudes incautum, ad spes ampliores excitarent: præter enim summum, in annos prope viginti proximos, imperium, & in veteres inimicos dominationem, etiam Reginæ viduæ nuptias spondebant: & si quid humanitus interea puellæ, penes quam tum Regium nomen erat, accideret, eum haud dubie Regem futurum: nec Regem modo, sed & Jacobi Hamiltonii, proxime defuncti, legitimum hæredem: quando Prorex nothus esset, ac non modo Regni, sed ne suæ quidem familiæ hæreditatem jure posset sperare. Accedebant Francisci, Regis Francorum, adhortationes, & spes ostentata, & auxilia in tempore promissa. His rebus, cum simplex & credulus juvenis animus facile impelleretur, profectionem in Scotiam adornat. Horum tum nihil cum Hamiltonius ignoraret, ut & ipse suæ parti vires adjiceret, de consilio, quibus maxime fidebat amicorum, statuit, Reginam, quæ adhuc in matris potestate erat, è Limnucho tollere: ea enim ad se traducta, non modo Regii nominis umbram, quæ plurimum apud multitudinem valet, se penes fore: sed puellæ collocandæ, atque etiam Regni, quo vellet, transferendi, se arbitrum futurum. Id si consecutus fuerit, tum Anglum pollicitationibus duci: vel, si necesse sit, partibus adjungi posse. Hoc consilium cum summopere placuisset, ut, in civilibus dissensionibus, exploratoribus, omnia utrinque observantibus, nihil occulti esse potest, ad Cardinalem

statim

ſtatim eſt delatum: is, coactis, quos ſibi è Nobilitate pecunia conciliaverat, Limnuchum venit, ac magno cum civium damno, dies aliquot Reginæ præſidio fuit. Interea Levinius è Gallia appulit, &, amice Prorege ſalutato, diſſimulatis utrinque odiis, Limnuchum contendit. Ibi convento Cardinale, domum ſuam profectus, in concilio amicorum longo ſermone explicavit, à quibus accerſitus, cujus juſſu, qua ſpe fretus, quibus conditionibus veniſſet: nec ſummum magiſtratum modo, ſed nuptias Reginæ viduæ ab ipſa factioniſque principibus ablatas: Ab Rege Gallorum, ad hæc perficiunda, favorem opeſque, &, ſicubi opus eſſet, auxilia ſperare juſſum. Cunctis aſſentientibus, atque adhortantibus, ne fortunæ ſeſe offerenti deeſſet, plus minus quatuor millibus hominum comitatus, ad Reginam venit. Hamiltonius, qui, delectu habito, congregatiſque Edimburgum amicis, ad Reginam perrumpere decreverat, jam ſe viribus inferiorem cernens, ex amicorum conſilio, & ſuo ingenio ad concordiam propenſior, de pacis conditionibus tractare cœpit. Miſſis ab utroque ſummæ prudentiæ viris, ad Liſtonem vicum, medio fere inter Edimburgum & Limnuchum ſpatio, in has conditiones conventum eſt, ut Regina Sterlinum traduceretur: Educationi ejus, qui præeſſent, quatuor primi Ordinis proceres eligerentur, qui neutri ſe factioni implicuiſſent. Nominati, Gulielmus Gramus, Joannes Areſkinus, Joannes Lindeſius, & Gulielmus Leviſtonius, viri clari, & illuſtrium familiarum principes. Hi, ex communi partium decreto, Regina accepta, viam, quæ Sterlinum fert, ingreſſi ſunt, ſtante ſub armis cum ſuis Levinio, donec extra periculum à factione adverſa eſſet perventum: nec multo poſt, peractis conſuetis ceremoniis, acceptiſque imperii inſignibus, ad XII. Cal. Septembr. Sterlini Regnum iniit. Prorex autem, cum nec favore vulgi, ob inconſtantiam à ſe alienati, nec viribus ſe parem adverſæ factioni videret, & ipſe per occulta colloquia tractare cœpit, & Cardinalis, qui per matrem Proregi genere propinquus erat, eum, terrore injecto, potius ad ſe traducere, quam vi armorum opprimere volebat. Igitur cum eum, parte procerum largitionibus ante detracta, domi infirmiorem, & Anglis viliorem reddidiſſet, &, ad conſentiendum iniquo fœderi, coëgiſſet, per familiares, apud quos pecunia, quam honeſti ſtudium erat potentior, Sterlinum perduxit: atque, ut infamia flagitii minueretur, ad vulgus, non propalam, ſed in æde Franciſcanorum, præſente Regina vidua, & aulicorum primoribus,

 ſenten-

sententiam suam, de religionis capitibus controversis, Prorex mutavit, ac, metu litis de fortunis omnibus intentatæ, se ita Cardinali reddidit obsequentem, ut, de imperio, solam auctoritatis umbram retineret. Hoc modo Cardinalis, quod supposito falso testamento petierat, Proregis ignavia, & propinquorum ejus avaritia est consecutus, ut omnibus Regni commodis frueretur, & invidia careret. Id unum, ad stabiliendam potentiam, restare videbatur, ut Levinium, molestum consiliorum suorum interturbatorem, abigeret: tandem cum Cardinale Regina vidua hunc ordinem rei gerendæ constituit, ut interim, dum responsum à Rege Gallorum expectatur, ipsa juvenis animum suspensum, spe nuptiarum injecta, teneat. Scripserant autem de Levinio ad Gallum honorifice: neque enim negare poterant, ejus maxime, secundum Deum, opera se in libertatem vindicatos: Nunc, Regis liberalitate & subsidio, rebus in Scotia tranquillis, eum orant, ut suum beneficium tueatur, ac pacem à se præstitam, revocato Levinio, confirmet: Neque enim aliter res diu fore pacatas, sine factionis alterius pernicie. Hæc occulte adversus Levinium tentabantur. Ipse interim variis ducebatur artibus, ab Regina vidua & Cardinale, Aula in luxum & lasciviam soluta, ludis & conviviis indulgebat: dies equestrium certaminum simulacris, nox personatis saltationibus strepebat. In hæc cum Levinius & natura proclivis, & aulæ Gallicæ consuetudine exercitatus esset, accessit æmulus, Jacobus Hepburnus, Comes Bothueliæ, qui animum, quamvis languentem exstimularet: is enim ab Jacobo Quinto relegatus ac statim, eo mortuo, domum reversus, eisdem artibus Reginæ viduæ nuptias ambiebat: & eminebant in utroque natura & fortunæ dotes, magis similes, quam æquales. Itaque, cum Bothuelius cetera pene par, in omni autem certamine & armorum ludicra meditatione esset inferior, aula relicta, domum concessit. Levinius, æmulo remoto, cum cetera facilia & prona existimaret, ac promissa Reginæ & Cardinalis repræsentari, vehementius postularet, intellexit demum, se fraude circumventum ludibrio haberi: inimicum suum Hamiltonium, per eos ad opes, auctoritatem, & in omnium vitam, & fortunas potestatem promoveri. Juvenis, malarum artium insolens, & qui aliorum ingenia de suo æstimaret, ita ira exarsit, ut nec verborum acerbitate abstineret: ac sancte juraret, se inopiam, exilium, mortem, denique potius quidvis perpessurum, quam ut tantam contumeliam inultam relinqueret. Itaque cum totus in vindictæ cogitatione, sed consilii adhuc dubius,

Britan-

Britannodunum se removisset, ibi ad eum deferuntur triginta Scutatorum millia, à Rege Gallorum (nondum enim certo compererat, quo in statu Scotorum res esset) missa, ut, hac pecunia, vires factionis augeret. Ea res ægrum animum aliqua ex parte erexit, quod, à Rege Gallo se nondum desertum crederet. Cum autem, in pecunia distribuenda, juberetur, uti Reginæ viduæ & Cardinalis consilio, partem ipse suis amicis divisit, partem ad Reginam misit. Cardinalis, qui totam eam prædam spe devoraverat, & hoc lucro se fraudatum, & ignominia affectum, graviter ferens, Proregi auctor fuit, ut, exercitu statim comparato, Glascuam proficisceretur: non dubius, & Levinium, & pecuniam ibi pariter opprimi posse. Eorum consilio ad Levinium perlato, ille ex amicis & clientibus brevi supra decem millia hominum coëgit: hanc autem ut multitudinem facilius conficeret, multum juvit procerum quorundam indignatio, qui, ab initio, & religionis studio, & Cardinalis odio, Proregem ad summum honorem evexerant, ac tum priorem benevolentiam in odium commutaverant, quod ille, amicis optime meritis non modo inconsultis, sed, quod in ipso erat, proditis, hosti immanissimo se & illos, in servitutem, dedisset. Itaque hic animorum habitus, novam, & vix credibilem, rerum Scoticarum fecit mutationem, ut prope integris partium viribus, duces modo alii accederent: Hamiltonio, cum propinquis, ad Cardinalem & Reginam viduam adjunctis, ejus autem prioribus amicis se Levinio aggregantibus. Cum eis ergo copiis repente coactis, Levinius Letham venit: misitque Edimburgum ad Cardinalem, qui denunciarent, nihil opus esse, ut se Glascuam oppugnatum venirent: se enim, primo quoque die, sui copiam in campis, qui Letham Edimburgumque interjacerent, facturum. Cardinalis, qui, Prorege in suas partes tracto, adversæ factionis opes & animos fractos rebatur, neque quenquam fore sperabat, qui secum acie congredi auderet, cum se, præter opinionem, viribus inferiorem cerneret, conflictum quidem verbo non recusabat, sed rem, de die in diem, variis moræ causis interpositis, differebat: gnarus interim, Levinium non posse, diu voluntariorum exercitum, sine stipendiis, aut commeatu in longum tempus, proviso, continere: assidue precibus & pollicitationibus eorum, quos idoneos putabat, animos tentabat, si quos ad se traducere posset. Levinius, cum, hostem ducere bellum, videret nec ulla ratione prælio rem commissurum, seque ad obsidionem omnibus rebus necessariis imparatum, præterea colloquiis noctur-

nocturnis quosdam suorum cum hoste jam transegisse, ut se ex iis angustiis quamprimum explicaret, amicis, qui jam sibi occulte prospexerant, urgentibus, pacisci cum Prorege fuit coactus. Itaque Edimburgum ad eum profectus est, atque aliquot dies ibi, tanquam odiorum veterum obliti, una transegerunt. Tandem ubi Limnuchum est ventum, hic Levinius, per amicos admonitus, sibi occultas parari insidias, Glascuam de nocte clam se contulit, arceque Episcopali commeatibus & præsidio quantum satis videbatur, communita, Britannodunum concessit. Illic magis dilucide cognoscit, Duglassios cum Hamiltoniis convenisse. Et quia ex pristinis simultatibus suspiciones inter factiones adhuc reliquæ erant, Georgium Duglassium, & Alexandrum Cunigamium, alterum pro patre, alterum pro fratre obsides datos: id quidem quanquam in speciem, & firmioris concordiæ simulationem factum fuisset, promissumque foret, eos intra paucos dies liberatum iri, tamen usque ad Anglici exercitûs adventum detenti fuerunt, Hamiltoniis nunquam securis, donec proceribus, in quibus aliquid animi aut virium esset, sublatis, eorum supplicii terrore, ceteros à tumultuando compescerent. Præter hæc, circa idem tempus, fit certior Levinius, Franciscum Regem inimicorum calumniis esse alienatum. Interea, Glascuam venerunt Arcibaldus Duglassius, Angusiæ Comes, & Robertus Maxuallius, clarissimæ familiæ princeps, ad controversias (si fieri posset) inter Proregem & Levinium, sedandas: sed, qui Proregi erant à consiliis, persuaserunt, uti ipsi pacis interpretes retinerentur: itaque per posticum ædium, ne quis tumultus in oppido fieret, educti, in custodiam, ad arcem Hamiltonium, mittuntur. Hoc statu rerum in Scotia, nec Anglis, quam Scotorum præstantissimis, Proregi infensioribus, Henrico Regi visa est occasio, non modo fœderis, sed juris gentium violati pœnas expetendi: ac prius, quam vi & armis quicquam attentaret, literas minarum & justæ querelæ plenas ad Edimburgenses misit, jure increpans, quod amicitiam suam, qua facile carere non possent, oblatam, adeo arroganter rejecissent: nec rejecissent modo, sed, beneficiis provocati, belli semina spargerent: & ipsum invitum ad arma cogerent. His literis, cum nihil profecisset, magnas navales copias, quas tum in armis habebat, in Morinos primo quoque tempore trajecturas, in Scotiam vela facere, jussit: ac Edimburgum & Letham (quæ oppida præcipue Legato ejus insultaverant) & regiones circum circa omnibus belli malis affligere. Naves eo delatæ, paulo

supra

ſupra Letham, peditum decem millia, quarto die Maji, expoſuerunt, ac, nullo repugnante (cives enim, negotiandi cauſa, plerique omnes aberant) oppido potiuntur, Prorex & Cardinalis, qui tum Edimburgi erant, cum ab omnibus rebus imparati omnia circumſpicerent, tantus eos repente terror invaſit, ut quatuor illos viros, genere & factis nobiliſſimos (quorum ante meminimus) captivos cuſtodiis eduxerint, nullo certe incolumitatis publicæ reſpectu: ſed ſimul veriti, ne propinque & clientes eorum aut militiam recuſarent, aut ſe cum hoſte conjungerent, ſimul, ut populi, multis de cauſis à ſe alienati, benevolentiam redimerent: ipſi autem, & civium & hoſtium pari odio ſe committere non auſi, Limnuchum perfugerunt. Angli, Lethæ triduum morati, dum impedimenta machinaſque exponunt, ſeſe ad congrediendum parant: aliarum autem rerum cura expediti, Edimburgum ducunt: &, urbe ſpoliata, ac deinde incenſa, ad vicinas circa regiones depopulandas, diſperſi multos pagos, arceſque nonnullas, & villas hominum Nobilium ferro, flammaque evaſtarunt. Edimburgo dein Letham reverſi, ac ſecundam tempeſtatem nacti, ignibus in ædificia immiſſis, naves ſolverunt. Per id tempus, Levinius certior eſt factus calumniis inimicorum Regem Franciſcum eſſe penitus alienatum: frequentibus enim literis & nunciis, adverſa factio Gallo perſuaſerat, unum eſſe Levinium, qui ob veteres cum paternis hoſtibus inimicitias, publicam Scotorum concordiam remoraretur: eum eſſe caput factionis, Proregi adverſantis, & Anglis amicæ: & qui privatis magis indulgeret odiis, quam cauſæ communi faveret: cum ſi Rex in Galliam revocaret, inter ceteros facile pacem coituram. Hæc cum Levinius, de ſe ab inimicis ad Regem delata, ex amicis reſciſſet, ſcripſit & ipſe ad eundem, quo in ſtatu rem Scoticam comperiſſet: quanto ſuo & amicorum labore, utranque Reginam vindicaſſet in libertatem, eaſque rerum potentes feciſſet, fracta partium adverſarum potentia, atque, è turbulentiſſima tempeſtate rem in ſummam tranquillitatem reſtituiſſet: nec ſibi quicquam fore gratius, quam in Galliam, in qua prope diutius, quam in Scotia vixiſſet, redire, hominumque chariſſimorum ſuaviſſima conſuetudine frui. Verum, ſe non ſua ſponte, ſed Regis miſſu, in patriam reverſum, nec quicquam ibi geſſiſſe, cujus aut ipſum, aut Regem pœnitere debeat: quod ſi favore priſtino non deſtituatur, ſe brevi facturum, ut non modo ſpem de ſe conceptam æquet, ſed etiam ſuperet: ſin, in medio rerum curſu, nunc revocetur, non

ſolùm

ſolum res præclare inchoatas ſe relicturum imperfectas, ſed amicos, propinquos, & clientes, quos ad cauſam publicam ſuſcipiendam, impulerit, & ſumptu & laboribus pene afflixerit, in ſervitutem & cruciatum, crudeli & impio tyranno traditurum: qui, quantum in ſe erat, Reginam & Regnum hoſtibus venum dederit: pacta, & promiſſa cum hominibus nihilo ſanctius obſervet, quam pietatis adverſus Deum cultum: quem, intra paucos annos jam tertium mutavit: nec id in eo mirandum, qui promiſſa & jurata, non fidei firmandæ vincula, ſed perfidiæ occultandæ latibula, exiſtimaret. Illud autem ſe magnopere optare, ut Regia majeſtas, & qui à conſiliis ſunt, cogitent, utri potius fides, in re tanta ſit habenda: eine, cujus omnes majores ſe, ſuam vitam, opes, honores ad ejus amplitudinis emolumenta contulerint, & multis beneficiis, non tam laborum præmiis, quam bene promeritorum teſtimoniis, aucti, cumulati, & honorati fuerunt, quam homini, ad omnem leviſſimi rumoris auram inimicos amicoſque mutanti, & à ſolius fortunæ arbitrio, pendenti. Hæc quanquam plurimi vera non ignorarent, tamen Gallus à Guiſianis, Reginæ viduæ patre & patruo omnibus in rebus ejus opes & auctoritatem augentibus, obſeſſus, adverſus Levinii deprecationem aures animumque ita obfirmarat, ut, Joannem Cambellum hominem & ſpectatæ fidei ab eo miſſum, nec audire, nec omnino in ſuum conſpectum venire pateretur, ac prope in cuſtodia habuerit, obſervarique juſſerit, ne conſilia, quæ in aula Gallica agitabantur ad ſuos perſcriberet. Nec defuerunt tamen, qui omnia efferrent. Hæc cum ad Levinium perlata fuiſſent, pudor ſimul & ira in diverſas cogitationes ægrum animum rapiebant: pudebat, irrito incœpto diſcedere: multo etiam magis, quod, amicis & propinquis, quorum omnes fortunas in diſcrimen ſecum traxerat, niſi ſola morte ſatisfacere ſe poſſe, non arbitraretur. Ceteris iraſcebatur ac in primis Reginæ viduæ, & Cardinali, quorum perfidioſo ludibrio, in has anguſtias erat conjectus: ſed maxime omnium, de Rege Galliarum querebatur, qui in arenam deductum, in ipſo rerum ſecundarum curſu, deſtituit, & ſe inimicis conjunxit. Cum in hac inopia conſilii fluctuaret, ad eum affertur, omnes citra Grampium montem habitantes, qui arma ferre poſſent, edicto juſſos, ad certum diem Sterlinum adeſſe, ac, decem dierum commeatu parato, quo Prorex duceret, ſequi. Nec minus impigre rumorem res conſecuta eſt. Prorex enim, exercitu ad diem dictum confecta, Glaſcuam ducit.

Ibi

Ibi cum arcem, decem dies obsessam, æneis tormentis converberasset, frustra tandem, induciis in unum diem factis, & custodibus per colloquia tentatis, incolumitate præsidiariis promissa, arx dedita est: in omnes tamen, præter unum & alium, est sævitum. Levinius interea, desertus à Gallo, omnisque alterius auxilii spe præcisa, per amicos Angli erga se animum explorat. In Anglia, omnibus ex sententia succedentibus, cum eo proficisci statuisset, cuperetque, Hamiltonios, ante suum discessum, insigni aliqua clade afficere, ea de re consilio cum Gulielmo Glencarniæ Comite, habito, dies dicitur, quo die, Glascuam cum amicis & clientibus conveniret, atque inde in regionem Glottianam, quam soli Hamiltonii tenebant, impetum facerent. Re ad Proregem delata, optimum visum est, Glascuam occupare, & locum conveniendi hostibus præripere. Sed jam cum magna suorum parte Cunigamius in oppidum receptus, Levinii adventum expectabat. Verum, audito Hamiltoniorum accessu & consilio, in campum propinquum progressus, pro copia præsente aciem instruxit: ac circiter octingentis, partim è suis, partim oppidanis civibus, in causam pronis, comitatus, majore animo, quam viribus, manum acriter cum hoste conseruit: primamque eorum aciem, captis tormentis æneis, quæ secum advexerant, in secundam impegit. Ibi cum circa Proregem pugnaretur, resque esset in magno discrimine, subito Robertus Bodius, vir clarus ac strenuus, ex itinere cum parva equitum manu in confertissimam pugnam invectus, majorem quidem, quam pro multitudine, tumultum & trepidationem fecit: utraque enim acies, magna subsidia Hamiltoniis venisse, credebat. Is error fortunam pugnæ statim commutavit, dum alteri, suas, alteri, hostium copias auctas, existimant. Occisi ex utraque acie circiter trecenti: major pars Cunigamiorum fuit: &, in iis duo Comitis filii, viri fortissimi. Nec incruenta fuit Hamiltoniis victoria, nam & apud eos aliquot viri insignes desiderati sunt. In Glascuenses gravissime clades incubuit: hostes enim, non contenti civium cæsorum sanguine, & superstitum miseriis, & supellectilis direptione, & valvas ostiorum & fenestrarum, clatrasque ferreas obstulerunt, neque ullum genus calamitatis omiserunt, nisi quod tectis, spoliando laceris & deformatis, ignem non subjecerunt. Hujus pugnæ fortuna magnam animorum commutationem fecit: adeo, ut amici & propinqui Levinii, iterum rem aleæ certaminis committere, recusarent, non tam, quod, hostium opes auctas, & suas imminutas, viderent, nec
quod

quod, amissis viris fortissimis, è locis longinquis copias novas non tam celeriter cogere possent, quam quod, Hamiltonium, sub cujus imperium se mox venturos prospiciebant gravis nimia pertinacia offendere, & novam sæviendi caúsam præbere nollent. Levinius, à Gallis & majore Scotorum parte destitutus, arci Britannoduno custodem Georgium Sterlinum dedit: ipse cum paucis in Angliam navigavit, frustra consulentibus amicorum præcipuis ut in arce inexpugnabili, aliquot mensibus, se contineret: ac novam rerum (quam brevi futuram non dubitabant) mutationem opperiretur. Ille, certus propositi, quod intenderat, in Angliam profectus, à Rege fuit susceptus honorifice: qui, præter aliam munificentiam, Margaritam Duglassiam ei dedit uxorem. Ea erat Jacobi, Scotorum Regis proximi, soror, ex Comite Angusii, & Henrici Regis Anglorum sorore nata: puella in ætatis flore, summa forma & elegantia prædita. Interea Scoticam factionem, quæ, discessu Levinii, sine duce relicta erat, & obstinate recusabat, ne in Hamiltonii (cujus levitatem ante cognoverat, & sævitiam timebat) potestatem veniret, Regina vidua in suam fidem recepit: metuens videlicet, ne quid, ex rebus adhuc turbidis ferox, per desperationem moliretur. Hamiltonii, tam potentis inimici discessu læti, nondum autem pœna satiati, nimium intemperanter rebus secundis usi sunt: ipsum enim & amicos, in proximo conventu Limnuchi, damnarunt, &, bonis in fiscum redactis, exilio vertere solum coëgerunt. Ex eorum multa, se suasque res à fisco redimentium, magna conflata fuit pecunia, sed non sine maxima invidia, & omnium bonorum offensione gravissima. Inter has seditiones domesticas, Angli, Scotiam ingressi, Jedburgum, Kelsonem, & Regiones circumjectas, ferro flammaque vastantes, late solitudines fecerunt: inde ad Coldingamiam progressi, templum templique turrim, pro tempore operibus muniérunt, ac, præsidio ibi relicto, discesserunt. Præsidiarii, partim prædæ aviditate, partim, ne commeatum obsessuris hostibus suppeditaret ager vicinus, effusas populationes fecerunt. Qui rei Scoticæ præerant, Regina vidua, Cardinalis, & Prorex, advocato consilio, edixerunt, ut Nobiles, & è reliqua multitudine prudentiores armati adessent, quo Prorex duceret, sequuturi: secumque octo dierum commeatum afferrent. Brevi, supra octo millia convenere, & asperrima hieme, cum turrim ædis sacræ machinis verberassent, totum diem noctemque illam cum maxima hominum, & equorum fatigatione, in armis steterunt.

terunt. Postridie Prorex, sive suam, in labore militari ferendo, molliciem accusans, sive vero hostilem incursionem formidans (erat enim, de adventu Anglorum, è Bervico urbe propinqua, certior factus) ceteris proceribus ignaris, ac paucis suorum comitantibus, quantum equi contendere cursu poterant, Dumbarum se recepit. Qui, hujus fugæ turpitudinem excusare conabantur, ajebant, cum timuisse, ne à suo exercitu, propter odia ex multis offensionibus collecta, Anglis proderetur. Ejus discessus magnam in exercitu fecit perturbationem: eoque etiam graviorem, quod, quanto causa fugæ erat obscurior, eo majores timendi causas multi in animo sibi proponebant. Itaque, pluribus in ea sententia obstinatis, ut, qua cuique proximum erat, machinis relictis, domum prorumperent: aliis, qui magis providi, & minus formidolosi videri vellent, consulentibus, ut eas, ne usui esse possent hostibus, pulvere gravius oneratas dirumperent, Arcibaldus, Angusiæ Comes, unus obstitit, ne turpi fugæ turpissimum adjicerent flagitium: & cum, nec auctoritate, nec precibus, quemquam retinere posset, clara voce, ut à multis audiretur, inquit: Quod ad me attinet, quamlibet mortem honestam malo, quam vitam, tali admisso dedecore, quanvis opulentam & securam: Vos, amici & commilitones, videritis, quid vobis faciendum statuatis. Ego aut has machinas reducam, aut vivus ipse domum non redibo: idemque vitæ & gloriæ mihi terminus erit. Hæc locutus, paucos admodum, quibus decus vita carius erat, commovit: ceteri, ob probrosam Proregis fugam, animum despondentes, vagi, solutis ordinibus, qua cuique visum est, abierunt, Duglassius præmissa tormenta cum suis, instructo agmine, est secutus: &, equitibus hostium, quos tumultus excivit, à tergo frustra instantibus, Dumbarum reduxit. Hæc expeditio, temere suscepta, & turpiter obita, multorum apud Scotos animos fregit, & Anglos in arrogantiam intolerabilem extulit, Scotici Proregis ignaviam ad suam laudem trahentes. Igitur Radolfus Iverius, & Brienus Latonius, Angli Equites splendidi, nemine obvio, Marciam, Teviotiam, & Lauderiam percursantes prope omnes earum regionum incolas aut se dedere coëgerant, aut, si quis pertinacius restiterat, in agris vastatis solitudines ei reddebant: eoque inoffensus prosperarum rerum cursus insolentiæ Anglos pervexerat, ut finem victoriæ suæ, æstuarium Forthæ statuerent: atque hanc spem secum ferentes, Londinum, profecti, ab Henrico, ob operam fortiter & fideliter navatam

 præ-

præmium postularent. Ea de re, cum in consilio ageretur, Thomas Havartus, Nortfolciæ Dux, qui multas expeditiones fecerat adversus Scotos, magnisque damnis eos affecerat, cum ex rebus tum in Scotia turbulentis intelligeret, non fuisse difficile, regiones, nullis præsidiis firmatas, prædando percurrere, vulgusque, cui nullum esset aliud præsentis mali perfugium, ad sacramentum cogere: idemque non ignoraret Scotorum & in suis tuendis constantiam, & in amissis repetendis pertinaciam: Regi auctor fuisse dicitur, ut agrum bello captum eis operæ precium statueret, & ad eum tuendum, donec Anglorum assuesceret imperio, modicas copias daret. Id donum cum libenter acciperent & Rex non ægre tribueret, vanæ jactationis æque vana compensatione donati, læti ad limitem rediere: addita, præter limitum accolas, qui sine stipendiis militare solent, tria mercenariorum millia Cum reditus eorum vehementer proximorum animos perturbaret, ut qui nullam à Prorege spem haberent auxilii: quippe qui Sacrificulorum, & potissimum Cardinalis uteretur consilio, Archibaldus Angusiæ Comes & publico dedecore, & privatis etiam damnis (habebat enim multas & fructuosas, in Marcia & Teviotia, possessiones) graviter commotus, & periculi magnitudinem Proregi luculenter exposuit, &, ut obviam iret, est hortatus. Ibi cum Prorex suam deploraret solitudinem, & se à Nobilitate derelictum, quereretur, Duglassius ostendit, id ipsius culpa fieri, non Nobilium, qui & fortunas omnes, & vitam ad publicam salutem tuendam conferrent: quorum consilio contempto, ad Sacrificulorum nutum circumageretur, qui foris imbelles, domi seditiosi, omniumque periculorum expertes, alieni laboris fructu ad suas voluptates abuterentur: Ex hoc fonte, inter te & proceres facta est suspicio, quæ (quod neutri alteris fidatis) rebus gerendis maxime est impedimento. Quod si, consilia de rebus magnis cum illis communicare, in animum inducas, qui, in illis exequendis, vitam non recusent impendere, non despero, nihilo minus illustres res posse geri, quam à majoribus nostris, temporibus aut æque, aut non multo minus turbulentis, gestæ sunt: sin per desidiam singula hostem carpere sinamus, aut nos brevi ad deditionem coget, aut in exilium ejiciet, quorum utrum sit miserius, aut flagitiosius, vix dici potest. Quod autem ad nos attinet, scio, me ab inimicis proditionis, te vero timiditatis insimulari. Quod si tibi, quod effugere non poteris, quamprimum faciendum videtur, utrunque crimen non verbis,

expolita

expolita oratio, sed campus & acies redarguet. Cum Prorex, se in illius, & ceterorum potestate futurum, ostenderet, consilio super expeditione suscipienda habito, Edictum in omnes regiones propinquas est missum, quo imperabatur Nobilitati, ut, quanta cum celeritate possent, ad Proregem, ubicunque esset, venirent: ipsi postridie cum præsentibus copiis (erant autem non plures trecentis equitibus) Angliam versus iter intenderunt. Aggregantibus se ad eos non adeo multis Lothianis, ac Marcianis, cum Mulrossiam ad Tuedam devenissent, ibique suos expectare decrevissent, Angli, qui Jedburgum jam pervenissent; certiores facti per exploratores, de hostium paucitate, ad quinque fere millia hominum Jedburgo educunt, & recta Mulrossiam iter intendunt, nihil dubitantes, quin eos, & paucos & de via fessos, una cum Prorege oppressuri nec opinatos essent. At Scoti, per suos exploratores de adventu Anglorum edocti, se in proximos colles subduxerunt, speculaturi è tuto, quid consilii hostes captarent. Angli, spe sua dejecti, in oppido & cœnobio Monachorum, non adeo multo ante spoliatis, vagi, &, si quid prædæ invenirent, intenti, ad ortum usque diei, substiterunt. Prima luce, cum Jedburgum reverterentur, & Scoti, receptis prope trecentis, è Fifana juventute, ducente Normano Leslio, Comitis Rothusiæ filio (qui Scoticæ juventutis, in omni virtutum genere, tum facile princeps erat) alacriores facti, lentiore gradu ad colles, qui supra Ancramum vicum surgunt, se recipiebant. Ibi ad eos, paucis admodum comitatus, Valterus Scotus (cujus ante non semel meminimus) homo manu & consilio promptus, venit: Is, excusata temporis angustia, suos mox affuturos, affirmans, Scotis auctor fuit, ut in collem proximum amandarent equos, &, omnium æquato periculo, in pedes descenderent, atque in loco humiliore hostem expectarent: nec enim dubitabat, quin ministri, cum equis in editiorem locum subeuntes, fugæ speciem Anglis darent: &, ad gradum intendendum, eos incitarent. Igitur, ne, nocte imminente, sine prælio Scoti evaderent, ac rursus cum magno labore vestigandi forent, Angli, triplici acie instructa, ad eos pergunt. Uno (ut sperabant) levi prælio bellum patrare cupientes, &, quo proprior spes erat, quamvis nocturno diurnoque itinere sub gravibus armis continuato, alius alium vehementius hortatur, ut gradum addant, & brevi labore longam quietem, rem item & gloriam redimant: ita, cum, quantum adhortatio adderet animorum, tantum viæ labor adimeret: virium prima

eorum acies in Scotos, ad prælium instructos, velut in insidias, præcipitavit: numero tamen confisi, arma expediunt, ac fortiter prælium ineunt. Sed duæ res, provisæ prudenter, Scotis auxilio fuerunt: nam & sol, in occasum præceps, rectis radiis in hostium oculos incurrebat, & ventus, satis violens, fumum sulfurei pulveris ita in posteriores acies rejecit, ut omnem oculis prospectum adimeret, & odore tetro, de via adhuc anhelos, graviter afficeret. Prima Anglorum acies in secundam, & secunda in tertiam, & sua perturbatione impedita, & Scotorum impetu impulsa, confusis ordinibus, retro impacta, ita omnia fugæ & terroris implevit, ut nec signa, nec ducem quisquam nosceret: & dum suæ quisque privatim saluti prospicit, nemo dedecoris & periculi publici reminisceretur. Cum Scoti conferti sequerentur, non jam inde pugna, sed cædes fuit. Sub noctem, Scoti ad signa revocati, cum inirent cæsorum numerum, è suis, duos modo desiderabant: ex Anglis, præter duces, circiter ducentos milites compererunt interemptos & in iis, plerosque nobilitate insignes: capti fuere fere mille: ex quibus, genere clari, octoginta. Hæc victoria, quanto magis præter omnium opinionem accidit, tanto lætior fuit, cujus quidem fructus ad Proregem, gloria fere tota ad Duglassios redundavit. Circa hæc tempora, fraude, ut creditur, Georgii Gordonii, Comitis Huntilæi, certamen commissum est, in quo tota fere Fraseriorum familia est extincta. Erat inter eos & Reginaldinos vetus odium, sæpe multis utriusque partis cladibus nobilitatum: & Huntilæus occulta indignatione æstuabat, quod, inter vicinas gentes, soli ab ejus clientela abhorrebant: nam cum vicini Insulani, adversus Comitem Argatheliæ, quicquid virium poterant, cogerent, nemo fere in illo terrarum tractu fuit, qui non in alterius castris futurus esset. Sed, re sine certamine composita, inter redeundum; cum diverso itinere, ab eo separati, reverterentur, Reginaldini admoniti, cunctis popularibus collectis, atrocissimo prælio eos adoriuntur: Fraserii pauciores à pluribus victi, atque ad unum cæsi. Ita gens numerosissima, & sæpe de re Scotica bene merita, tota interierat, nisi, divino (ut credi par est) consilio, ex familiæ pricipibus, octoginta domi reliquissent gravidas uxores, quæ suo quæque tempore, mares pepererant singulos: qui omnes incolumes ad virilem pervenerunt ætatem. Eisdem propre diebus, fit certior Anglus, suum exercitum in Scotia fusum & fugatum esse, & legatus à Prorege in Galliam est missus, qui victoriam nunciaret, & auxilium adversus

versus postulata & minas Regis Anglorum postularet, ac Levinium calumniaretur, ejusque discessum è Scotia infamaret. De auxilio vix impetratum, quod pro certo compertum esset, Anglum magnis cum copiis in Galliam trajecturum: dati tamen quingenti equites, & peditum tria millia, non tam, ut Scotos ab incursionibus Anglorum protegerent, quam, ut eos distinerent, ne totis viribus in Galliam irruerent. Anglus ea æstate non existimabat necesse, copias majores ad limitem Scotorum mittere, quod sufficere putabat arcium præsidia, ad excursiones hostium inhibendas: nam ex turbido rerum apud Scotos statu intellexerat, justum exercitum eo anno, ad expugnanda loca munita, cogi non posse. A legato Scotorum in Gallia levia, nec digna responso, crimina in Levinium absentem jactabantur, quod pecuniam ad se missam suppressisset, quod, ob ejus cum Cardinale dissensiones, prodita fuisset causa publica: discessus autem ejus in Angliam quam invidiosissime exagitabatur. Rex Gallus, qui recenti ex rumoribus fictis invidia ita exarserat, ut nullam adversus calumnias purgationem admitteret, quique Levinii fratrem, satellitum suorum præfectum, in custodiam inauditum incluserat, paulatim elucente veritate, ut excusatior esset culpa, temeritati velandæ colorem quæsivit: ac, in crimina Levinio objecta inquiri jussit. Id negotium Jacobo Mongomerio Lorgiano, auxiliorum Gallicorum præfecto, viro quidem impigro & probo, sed Levinii acerrimo inimico datur, procurantibus maxime Guisianis, quod, sororis suæ causam separare à perfidia Cardinalis non possent. Mongomerius cum Gallicis, quæ diximus, auxiliis appulit in Scotiam, ad v. Non. Jul. M. D. XLV. ac, literis & voluntate Regis Galliæ in consilio expositis, effecit, ut indiceretur exercitus, potentioribus modo, & qui sumptus belli ferre possent, ad brevem diem convenire, jussis. Ad eum diem Hadinam convenerunt ad quindecim millia Scotorum, atque ad Limitem profecti, è Regione Verex arcis Anglicæ, castra posuerunt: inde, alternis fere diebus, Angliam sub signis ingressi, magnas prædas abigebant: &, hostibus frustra conantibus, agros à populationibus tueri, Scoti, levibus aliquot præliis satis prospero successu factis, ad sex circiter millia, in omnem partem flamma ferroque vastarunt. Cum his incursionibus decem ferme dies consumpsissent, nec ulterius in hosticum penetrarent, quam ut nocte se recipere in castra possent, interea Mongomerius, & Georgius Humius sedulo, sed frustra, cum Prorege egerunt,

CIↃ. D. XLV.

runt, ut castra trans Tuedam amnem transferrentur, ut è propinquo agros liberius incursarent, terroremque spargerent latius. Sed repugnantibus Prorege, & qui in concilio erant, quod omni oppugnandarum arcium apparatu destituerentur, soluto exercitu, domum est reditum: ceteri, quo cuique est visum commodissimum, in hiberna concesserunt. Mongomerius Sterlinum in Aulam. Is, cognitis inimicorum adversus Levinium calumniis, etsi ei erat infensissimus, tamen Cardinalem gravissimis verbis arguit, quod, nulla injuria insigni ab inimico affectus hominem nobilem & innoxium falsa invidia gravasset, atque coëgerit, invitum hosti se conjungere. His fere diebus, ad omnes Regnorum limites incursiones utrinque, vario eventu, factæ: Robertus Maxuallius, Roberti filius, singulari virtute juvenis, ab Anglis fuit captus: nihil præterea memoria dignum gestum. Proximæ hiemis initio, Mongomerius in Galliam est reversus: Cardinalis Hamiltonium Proregem, specie sanandarum partium, quæ seditionibus erant convulsæ, per proximas regiones circumduxit. Primum Perthum est ventum: ibi quatuor hominibus, quod carnem die vetito commedissent, supplicio affectis: mulier cum parturiret, quod virginem Mariam in auxilium, opemque ejus implorare noluisset, una cum partu extincta est. Ad rei universæ cogitationem animum intendunt. Taodunum inde profecti, ipsi se prædicabant, ad pœnas de Novi Testamenti lectoribus iresumendas. Nam, illa tempestate, id inter gravissima crimina numerabatur: tantaque erat cæcitas, ut Sacerdotum plerique, novitatis nomine offensi, contenderent, eum librum nuper à Martino Luthero fuisse scriptum, ac Vetus Testamentum reposcerent. Ibi cum Patricius Grajus, claræ familiæ in illis regionibus princeps, adventare bene comitatus diceretur, unaque Comes Rothusius, tumultu sedato, per amicos Prorex, utrunque postridie adesse jussit. Sed Cardinalis, parum tutum ratus, duos homines, nobiles & factiosos, & bene comitatos, in oppidum recipere, unum instauratæ Religioni addictissimum egit cum Prorege, ut Perthum rediret. Proceres mane, cum ad iter parati essent, accepto, Proregem Perthum tendere, eum consecuti, cum in conspectu essent, datum Cardinalis timori, ut Prorex eos juberet, urbem seorsum ingredi: postridie, ambo in custodiam dati: sed, Rothusio statim dimisso, Grajus, quem vehementius oderant, & timebant, serius liberatur. Antequam illinc discederetur, visum est Cardinali, ut potentiam Ruveni, præfecti ur-

bani imminueret. Prorex præturam, ei ablatam, dat Kinfanio, Comarcho vicino, & Graji propinquo. Erat Ruvenus Cardinali inimicus, Religioni instauratæ favebat: Grajus nec prorsus alienus à Religionis causa, nec amico in Cardinalem animo. Hoc pacto, si velut in arenam protrahi posset, non dubitabatur, quin, ob familiarum claritatem, multi ex propinquis regionibus ad utrosque se essent adjuncturi: è quibus quantum caderet, tantum hostium sibi detractum, Cardinalis existimaret. Igitur prætura Perthi, quæ multos jam annos velut hæreditaria in familia Ruvena hæserat, in Kinfanium translata cum multa civium indignatione, qui, veterem suffragiorum in Comitiis libertatem sibi sublatam, moleste ferebant: missus novus prætor, qui cives, nisi sponte parerent, vi subigeret. Urbis oppugnatione bifariam divisa, Grajus, qui totum rei pondus in se susceperat, à ponte Tai oppugnationem aggreditur: altera manus, machinis per adversum flumen admotis, latus apertum erat invasura: Sed quia maris æstus eorum consiliis non respondebat, in tempore non affuerunt. Grajus per pontem aggressus (quem Ruvenus recepto in ædes proximas præsidio incustoditum videri voluit) cum neminem ex adverso armatum conspicaretur, solutus omni metu, interius in oppidum penetrabat: cum à Ruveno, ex ædibus proximis repente prorumpente, invaditur ita acriter, ut fugam cum suis omnibus circumspectaret: sed turba, confusa in angusto, sese impediebat, & fugam primorum ultimi, introrumpere conantes, morabantur. In hac confusa multitudine, periere conculcati complures: sexaginta ferro cecidere. Cardinalis etsi, penes Ruvenum esse victoriam, invitus audivit, tamen cædem adversariorum ab eo factam non moleste tulit: quos enim amicos sibi fore desperabat, eorum vires * mutuis cladibus in lucro sibi deputabat. Cardinalis, peragrata, quoad tum satis putabat, Angusia, Proregem, post hibernum Solstitium, ad Fanum Andreæ duxit, ut animum ejus, si fieri posset, sibi arctius devinciret: quanquam enim filium ejus, Comitem Araniæ, obsidem haberet, tamen, quoties de Scoticæ Nobilitatis ferocia, & factionis adversæ viribus, & Proregis inconstantia cogitabat, verebatur, ne pari, ac ad se venerat, levitate ab adversariis persuasus, ad eos deficeret. Ibi igitur ocium cum paucis nactus, viginti Saturnaliorum diebus per ludum & lasciviam transactis, multa in præsentia largitus, multa posterius pollicitus, multa item de statu Regni cum eo loquutus, paulo animi securior Edimburgum est

 profectus.

profectus. Erat interim ibi conventus Ecclesiastici ordinis, ad Id. Januarias. In eo cœtu, cum jactata plurima fuissent, de veteri Ecclesiæ libertate retinenda, de manifestis quibusdam Sacerdotum flagitiis expurgandis, nec ullus inveniretur exitus, tandem delatum est ad eos, Georgium Sephocardium, concionatorem Evangelii longe populo acceptissimum, ad septem ab urbe millia passuum, apud hominem nobilem, Joannem Cocburnum, diversari: ad eum statim equites missi, qui hominem sceleratum deposcerent. Sed cum Cocburnus alia, atque alia causaretur, ac moras innecteret, si eum occulte posset dimittere, circumspiciens, Cardinalis per suos, id fieri, admonitus, intempesta nocte, cum Prorege illuc delatus, omnes aditus obsedit: nec tamen aut blanditiis, aut pollicitationibus, aut minis quicquam efficere potuit, donec Comes Bothueliæ, è propinqua villa sua evocatus, eo venit. Is cum omnium Lothianorum facile potentissimus esset, tandem impetravit, ut Georgius ipsi dederetur, interposita fide, se ab omni damno & injuria eum defensurum. Sacerdotes hanc velut opimam prædam nacti, Edimburgo eum ad Fanum Andreæ transferunt. Ibi, post alterum fere mensem, coacta frequenti omnis generis Sacerdotum multitudine, quæ de doctrina ejus decerneret, & magis, ut speciem judicum præberent, quam quod cuiquam dubium esset, quid decreturi forent, de consensu omnium Cardinalis (quoniam ipse per leges Pontificias de capite cujusquam nec exercere quæstionem, nec statuere posset) petit à Prorege per literas, ut designet rei capitalis judicem, qui in reum animadvertere juberet, qui jam à conventu Sacerdotum hæreseos damnatus esset. In ea re nulla videbatur mora per Proregem futura: ac ne fuisset quidem, nisi propinquus ejus, David Hamiltonius Præstonianus multis verbis eum admonendò, rogandò, deterrendò, ac interim propre objurgandò continuisset. In hanc fere sententiam locutum ferunt: Se vehementer mirari, quo consilio Prorex adversus Dei servos, quibus nullum crimen objiciatur præter Evangelii Jesu Christi prædicationem tantam licentiam permitteret, & hominibus flagitiorum turpitudine, & morum immanitate plusquam ferina prope in cruciatum dederet innoxios, quorum vitæ integritatem inimici fateantur inviti, doctrinam non ignoraret: ut cui ipse non ita pridem vehementer fuisset deditus: cujus commendatione in hunc supremum gradum pervenerit: quam se amplexum, sit testatus, pubice edictis: quam tuendam palam susceperit: ad quam legendam, cognoscendam,

dam, vitaque & moribus exprimendam, singulos & universos sit hortatus. Cogita igitur, inquit, qui sermones, quæ cogitationes hominum, de te sunt futuræ: cogita beneficia in te collata divinitus: sublatum è medio Regem, hominem acrem, & tibi infensum, cum istud idem iter insisteret, quo tu nunc vestigia sequeris. Qui suis consiliis illum præcipitarunt, te nunc in exitium rapere conantur: te ab initio impugnarunt, omni mole suæ potentiæ: nunc, pravis consiliis, te in fraudem illiciunt. Revoca in mentem victoriam, tibi de civibus, sine cæde & sanguine, de hostibus, longe majoribus copiis fretis, cum ingenti tua gloria, maxima illorum ignominia, concessam. Reminiscere, quorum in gratiam, Deum deseras, & amicos oppugnes: expergiscere aliquando, & tenebras, tibi à nefariis hominibus circumfusas, discute. Propone tibi ante oculos Saulem illum, Israëlitici generis Regem, ex infimo loco in supremum translatum: Quanta illum indulgentia, legi suæ obedientem, Deus est prosecutus? quantis miseriis eundem, præcepta sua negligentem, involverit? confer tuarum rerum, ad hunc usque diem, successum, cum rebus illius prosperis: ac nisi consilium mutaveris, nihilo feliciorem imo deteriorem exitum exspecta, quid enim ille designavit, quale tu nunc facis? idque in gratiam hominum scelestissimorum, qui, neque flagitia sua tegere possunt, nec dissimulare saltem conantur. Hac admonitione hominis amici, Prorex motus, rescripsit ad Cardinalem, ne id judicium præcipitaret: sed rem totam servaret integram, usque in suum adventum: neque enim se consensurum, in illius hominis perniciem, antequam de causa diligentius cognoscatur. Quod si Cardinalis secus faxit, in caput ejus pœna vertat: se vero immunem cædis & sanguinis fore, hisce literis attestari. Cardinalis, hoc responso præter opinionem ictus, cum non dubitaret, interposita mora, reum vulgo gratiosum ereptum iri: nec rem disceptationi committi vellet: partim quod nullam in æquitate spem poneret: partim quod de sententiis, jam ante Conciliorum auctoritate prædamnatis, iterum judicium fieri nolebat: Itaque prope furenter iratus, in consilio, ante suscepto, perseveravit: ac respondit, se non ad Proregem ideo scripsisse, quod ab ejus auctoritate ulla in re penderet, sed quod, ad speciem consensus publici, ejus nomen ad condemnationem ascribi vellet. Igitur, Georgio è carcere producto, Joannes Viniramus, vir doctus, & qui ex animo sinceræ Religionis causæ, sed occulte, faveret, è superiore loco con-

cionem habere jussus, è Matthæi capite decimotertio, declamavit, Bonum semen esse Verbum Dei, Malum vero hæreses. Hæresin enim esse opinionem falsam, & cum sacra Scriptura plane pugnantem, & quæ cum pertinacia defenderetur: eam vero & gigni, & ali, ignorantia pastorum Ecclesiæ: qui, spirituali gladio, id est, verbo Dei, nec Hæreticos convincere: nec errantes reducere in viam norunt. Deinde, explicato Episcopi ex epistola ad Timotheum, officio, unam esse hæresin deprehendendi rationem, ostendit, si ad verbum Dei, velut ad lapidem Lydium, conferatur. Tandem cum perorasset, etsi, quæ dicebantur, contra Sacerdotes facerent, qui non ad refellendas hæreses convenissent, sed ad eos plectendos, qui licentiæ & arrogantiæ eorum obviam irent, tamen, velut omnia succederent eis ad votum, ut consuetam judicandi sibi formam observarent, ad suggestum, in templo extructum, Georgium pertrahunt: alterum, ex adverso, suggestum conscendit Joannes Lauderus, Romanensis sacrificulus: ceteri, velut ad judicandum, circumsistunt. Sed nulla judicii, aut liberæ disceptationis ibi forma fuit: accusator enim, cum multis abominandis conviciis, odiosissima quæque, quæ vulgo adversus purioris doctrinæ magistros confingi solent, cum summa verborum acerbitate detonabat, atque, ita tum actis aliquot horis, Georgius, in arcem reductus, in præfecti cubiculo pernoctavit, magna parte temporis in orando consumpta. Postridie mane, Episcopi duos Franciscanos ad eum miserunt, qui ei denunciarent, moriendum quamprimum esse: ac rogarent, num ipsis de more peccata confiteri vellet. Ille, nihil sibi rei cum Fratribus esse, respondit: nec cum eis libenter collocuturum: verum, si in animum inducerent, in hoc genere sibi gratificari, se cupere, sermonem conferre cum homine illo docto, qui pridie concionatus fuerat. Is cum, Episcoporum permissu, in arcem venisset, cum Georgio satis diu Viniramus collocutus, tandem, sedato fletu, à quo se cohibere non potuerat, placide rogat eum, num vellet, Cœnæ Sacramentum accipere: & perlibenter, inquit, si ex Christi instituto, sub utraque specie, nempe panis & vini, exhibeatur. Viniramus, ad Episcopos reversus, cum retulisset, eum sancte affirmare, se immunem à sceleribus, quorum arguebatur: nec id eo pertinere, ut mortem instantem deprecaretur: sed ut suam innocentiam, Deo satis notam hominibus etiam testatam relinqueret: ad ea Cardinalis, ira inflammatus: Ecce, inquit, qui sis, jampridem non ignoramus. Item roga-

tus,

tus, num sacri corporis, & sanguinis communionem ei permitteret, cum aliis Episcopis paulum collocutus, ex eorum sententia respondit, non videri æquum, ut pertinax hæreticus, ab Ecclesiaque damnatus ullis Ecclesiæ beneficiis frueretur. His renunciatis, cum familiares præfecti arcis, & ministri, hora circiter nona, ad jentaculum convenissent, rogatus ab eis Georgius, num & ipse una vellet sumere cibum: respondit, & perlibenter, ac multo etiam libentius, quam à me est factum, superioribus diebus: quod nunc demum intelligam, viros vos esse bonos, & in eodem Christi corpore mecum esse sociatos: quodque, hunc mihi in terris novissimum convictum esse, sciam. Te autem, inquit præfecto, hortor per Dei nomen, perque eum amorem, quo afficeris erga Dominum & Servatorem nostrum, Jesum Christum, ut huic mensæ paulum assideas, audientiamque facias, donec ego brevi adhortatione vos compellem, ac super pane, quem ut fratres in Christo sumus esuri, orem, ac deinde vobis valedicam. Interea mensa, ut mos, linteo operta, impositoque pane, Georgius disserere breviter, ac dilucide cœpit, de Christi Cœna, tormentisque, & morte, circiter horæ dimidium loqui. Hortatus est autem præcipue, ut, abjecta ira, invidia, ac malitia, in animos imprimerent mutuum amorem, ac perfectà fierent membra Christi, qui assidue pro nobis interpellat Patrem, ut nostrum sacrificium apud eum proficiat, in vitam æternam. Hæc locutus, cum Deo gratias egisset, panem fregit: ac singulis particulam ejus porrexit: & vinum pariter ubi ipse gustasset, omnesque precatus esset, ut memoriam mortis Christi nunc postremum, in hoc sacramento, secum usurparent: sibi autem amariorem potionem temperari, ob nullam aliam causam, nisi Evangelii prædicationem. Post hæc gratiarum actione peracta, se in cubiculum suum recepit, ac orationi finem reddidit. Nec multo post, duo è carnificum numero ad eum à Cardinali missi: quorum alter tunica, è linteo panno, nigra eum induit: alter multos pulveris sulfurei sacculos ad omnes corporis partes adnexuit: atque hoc ornatu amictum, in cubiculum exterius Præfecti eductum, ibi commorari jubent. Interea, eodem pene momento, in area ante arcem suggestum ligneum erigitur: pyra extruitur: ex adverso, fenestra & propugnacula arcis tapetibus, stragulis sericis, & pulvinis ornabantur, unde Cardinalis, cum suo grege, lætum spectaculum, è tormentis hominis innoxii caperent: &, velut tam præclari facinoris auctores, gratiam populi captarent. Magna præ-
terea

terea frequentia armatorum, adversus vim externam, aut verius, ad ostentationem potentiæ adhibita: machinæ æneæ, per totam arcem, locis idoneis dispositæ. Inter hæc, tubis clangentibus, Georgius productus suggestum conscendit, & ad palum funibus alligatur: ac, vix impetrata pro Ecclesia orandi venia, carnifices ignem subjecerunt, qui pulverem undique alligatum confestim inflammam ac fumum solvit. Præfectus arcis, qui tam prope astabat, ut flammæ afflatu ambureretur, breviter eum est hortatus, ut bono animo esset, ac delictorum veniam à Deo peteret. Cui ille, Hæc quidem flamma corpori, inquit, attulit molestiam, animum vero non fregit: At, qui nos ex editiore loco tam superbe despicit, infra paucos dies non minus ignominiose jacebit, quam nunc arroganter cubat. Hæc locuto, funis circa fauces arctius astrictus, vocem inclusit. Post aliquot horas, corpore in cineres, ignis violentia, soluto, Episcopi, adhuc ira odioque furentes, gravissimis pœnis propositis, vetuerunt, ne quis pro defuncto oraret. Ex eo, Cardinalis à suo grege magnus haberi, ac divinis in cœlum laudibus ferri, ut qui, torpentibus ceteris, unus, auctoritate Proregis contempta, tantum facinus perfecisset: qui, populari superbia compressa, totius ordinis Ecclesiastici patrocinium tam fortiter susceperit, ac feliciter gesserit. Tales profecto suæ dignitatis vindices, superioribus annis, Ecclesia si habuisset, ipsa nunc aliorum imperiis non esset obnoxia, sed, suæ maiestatis vi ac pondere, cetera sub se omnia contineret. Hac Sacerdotum supra modum luxuriante victoria non promiscuum modo vulgus, sed plerique, genere & opibus illustres, magis irritati, quam fracti, rem eo sua segnitie redisse, indignabantur, ut præceps aliquid cum periculo esset audendum, aut omnia cum ignominia foret patiendum. Jam etiam plures, & apertius erumpentibus, vi doloris, querelis de Cardinale tollendo, coire, &, ad libertatem recuperandam, aut vitam projiciendam, hortari. Quam enim spem dignitatis reliquam fore, sub arrogantissimo Sacrificulo eodemque tyranno sævissimo, qui bello, adversus Deum hominesque, suscepto, non inimicis modo, id est, qui aut rem haberent, aut pietatem colerent, sed quicunque esset, leviter offensus, eum, velut pecus ex hara, suæ libidini mactaret? Quin publice bellum & civile & externum alat, privatim meretricum amores nuptiis copulet, nuptias legitimas pro arbitrio dirimat: domi cum scortis volutetur: foris in cæde innoxiorum & sanguine debacchabaretur. Cardinalis

autem,

autem, etsi suis opibus non diffideret, tamen non ignoraret, qui habitus esset animorum, qui de se sermones vulgo spargerentur sibi cogitandum existimavit, de potentia novis incrementis augenda. In Augusiam igitur profectus, filiam natu maximam filio Comitis Crafordiæ despondit, nuptiasque magno apparatu, & prope Regia magnificentia fecit. Inter hæc, cum per exploratores certior fieret, Anglum, ad infestanda Scotiæ littora, magnos apparatus navales cogere, ac potissimum Fifensibus minari, ipse, ad Fanum Andreæ reversus, Nobilitati, ac potissimum iis, qui maritimos agros tenerent, diem ad conveniendum statuit, ut in commune consulerent, quod huic malo remedium esset objiciendum: quoque id facilius prospiceret, decreverat, una cum agrorum dominis, totum littus, hoc est, pene Fifam universam circumire, & loca, pro cujusque commoditate, communire, aut præsidiis obtinere. Inter alios juvenes nobiles, venit ad Cardinalem Normanus Leslius, Comitis Rothusiæ filius, cujus antea à nobis mentio non semel facta est. Is cum sæpe ante Cardinali fortem & fidelem navasset operam, incidit inter eos contentio, de re privata, quæ ad tempus animos nonnihil alienavit: sed ea lite, magnis pollicitationibus inductus, Normanus cesserat. Verum cum, post aliquot menses, ad repetenda promissa, rediisset, è sermone in altercationem, ac deinde, neutri satis decora, inciderunt convitia: discesseruntque, utrinque animis infensissimis: Cardinalis, non quam volebat, reverenter tractatus indignabundus: & alter, velut fraude circumventus, minabundus & in vindictam pronus, ad suos rediit, intolerandam Cardinalis superbiam eis exposuit: Facile omnes in cædem ejus conjurarunt: &, quo res minus foret suspecta, Normanus, cum quinque tantum comitibus Fanum Andreæ ingressus, in consuetum diversorium se recepit, ut, ea paucitate, cædis consilium dissimularetur: erant in oppido præterea decem, ex conjurationis consciis, qui, alii alio in loco, rei aggrediendæ signum exspectabant: Cum hac manu tantum facinus obire est ausus, in oppido pleno propinquorum & clientium Cardinalis. Erant tum, ut illis regionibus, vere præcipiti, dies longissimi, nempe circiter Maji Nonas: & Cardinalis arcem suam, in usum belli, communicabat tanta festinatione, ut prope diei noctem in opere continuaret. Igitur, cum diluculo, ad operas intromittendas, aperiretur porta, Normanus è suis in domuncula propinqua duos præmissos in insidiis collocarat, ut, janitore ab eis comprehenso,

so, portæ compotes, signum, quod convenerat, ceteris darent: hoc pacto, sine tumultu omnes ingressi, quatuor è suis miserunt, qui Cardinalis ostium observarent, ne quis ad eum nuncius perferri posset: alii circa aliorum cubicula missi, qui hominum & locorum notitia freti, ministros nominatim excitent. Eos cum semisomnes sigillatim evocassent, mortem præsentem, si quisquam mutiret, comminati: extra arcem inviolatos, sine tumultu, eduxerunt. Ita ceteris ejectis, cum soli arce potirentur, qui obsidebant Cardinalis ostium, tum demum pulsant: rogati, quinam essent, cum sua nomina edidissent, intromissi (promissa, ut quidam sunt auctores, incolumitate) multis eum vulneribus conficiunt. Interea rumor, de arce capta, per totam urbem spargitur. Cardinalis amici, somno & crapula languidi, sese lente moliuntur è lectis, & tumultuose, Ad arma vocantes, ad arcem accurrunt, cum magnis minis, & verborum contumeliis scalas poscunt: & alia, quæ erant ad oppugnationem necessaria comportant. Qui ex arce hæc spectabant, ut repentinum illum animorum impetum, paululum retunderent, &, ad respectum sui, furentes revocarent, conclamant, frustra eos tumultuari, & mortuo seram opem ferre: &, cum dicto cadaver exanimatum oculis omnium exponunt, in illo ipso loco, unde ipse, non multo ante, Georgii Sophocardii supplicium tam lætus spectaverat. Nec subibat modo animos rerum humanarum inconstantia, & inexpectatus eventus, sed multis occurrebat Georgii illa de illius morte prædictio: multaque alia, quæ sanctissimus vir ille, non sine divino (ut credibile est) Spiritus afflatu, ventura præmonuerat, ut, brevi secutus exitus comprobravit. Cardinalis amici & propinqui, ad hoc insperatum spectaculum attoniti, celeriter sunt dilapsi. Re per omnes Regni partes divulgata, diversus animorum, pro cujusque erga eum amore vel odio, fuit motus: aliis pulcherrimum, aliis nefarium facinus existimantibus: Multi enim, ob diversum Religionis cultum, vitæ suæ ab eo metuentes, non pauci, ob arrogantiam intolerabilem, offensi, non solum factum probarunt, sed & gratulatum, ad libertatis publicæ auctores venerunt: quidam etiam vitam fortunasque cum illis conjunxerunt. Aula vehementer perculsa, & velut consilii sui parte orbata, de sententia eorum, qui aderant, cædis auctoribus denunciant, ut intra sextum diem adsint, &, vadibus datis, caveant, se intra diem, qui eis nominaretur, ad causam dicendam, in jus venturos. Illi cum arcem munitam tenerent, & in ea supellectilem, pecuniamque Cardinalis, & Proregis filium

lium primogenitum, obſidem (ut ante narravimus) Cardinali datum, nec pollicitationibus hoſtium, quorum, ſæpe ante levitatem & perfidiam perſpexerant, fidem haberent, nullas conditiones aut mentionem pacis admittebant. Ita, eis aqua & igni interdictum eſt. Hoc pacto res partim minis, & inanibus alterius partis promiſſis, partim alterius diffidentia, à menſe Majo, ad Non. uſque Novembris, eſt extracta. Tum vero Prorex, & Reginæ viduæ importunis flagitationibus & Sacerdotum maledictis, & conviciis impulſus, arma ſumpſit: & arce, totis tribus menſibus, circumfeſta, machiniſque pulſata, quarto demum menſe, præcipite jam hieme, re infecta, copias dimiſit, & ad conventum ante indictum, in menſem Feb. Edimburgum venit. Qui arcem tenebant, interea metu ab hoſte liberi, non ſolum frequentes loca excurrendo vicina populationibus aſſiduis, & ferro flammaque vaſtabant: ſed, tanquam armis parta licentia, in ſtupra & adulteria, aliaque hominum ocio abundantium vitia profuſi, jus, & æquum ſua libidine metiebantur: Nec Joanne Knoxio, qui tum ad eos advenerat, crebro admonente, Deum non irrideri, ſed graves mox pœnas per eos, à quibus minime ſibi timebant, de ſuæ legis profanatoribus expetiturum: à flagitiis tamen contineri non poterant. Præter hoc domeſticum, & in ipſis viſceribus graſſans malum, acceſſit & bellum externum: Angli enim, collectis copiis, Solvæum tranſgreſſi, longe lateque ſui terrorem fuderant: nec prædis & incendiis contenti, arces quaſdam munitas vi ceperant, & præſidiis occuparant: nec in reliquis limitibus res quietæ erant. Robertus Maxuallius, in quem maxima belli tempeſtas incubuerat, Edimburgum, ad auxilium rebus pene perditis poſcendum, venerat: Jam enim in agris ſolitudines vaſtas eſſe: præſidia ab inimicis teneri: cultores agrorum ſedibus patriis ejectos, omniumque rerum inopia confectos, amicorum miſericordia vivere: quod fidem erga Regem mutare nollent, hæc pati: Quod niſi eorum egeſtati proſpiciatur, brevi futurum, ut & ipſi ſuis miſeriis coacti, & vicini, ſimilium metu, in fidem Anglorum ſe dedant. Ei, ut ſua recuperaret, auxilia promiſſa. Prorex, cum exercitum eo duceret, ad Megaram amnem caſtra poſuit. Ibi amicis & propinquis Cardinalis à Prorege importune petentibus, ut Georgium Leſlium, Normani patrem, qui ibi aderat, in jus vocaret: neu hominem potentem, ſed fidei dubiæ, aut verius, aperte hoſtem, ut belli ſocium, duceret: Comes, etſi & tempus & locus contra ſuaderent, tamen, nullam ſe judicio mo-

ram

ram facturum, ostendit. Igitur judicum nominibus, de more (quem alibi retulimus) lectis, ac nemine ab adversariis nominatorum rejecto, sententiis omnibus est absolutus. Inde, ad Langopum arcem progressi, expulsis illinc Anglis cum alia prædia aggredi vellent, nuncio repentino sunt revocati: allatum enim erat, Gallicam classem non procul ab Ebbæ promontorio visam, in qua essent una & viginti triremes. Prorex, id quod res erat, suspicatus, ad arcem Andreanam (uti convenerat) expugnandam, eas advenire, lætus domum properat. Ibi cum Leonte Strozio, Gallicarum triremium præfecto, collocutus, conjunctis copiis, arcem obsidione cingunt, tanta celeritate, ut multi ex præsidiariis excluderentur: & plerique, qui extra eam conjurationem erant, negotii causa arcem ingressi, includerentur. Mox, sublatis machinis æneis in turres duorum templorum, quæ proximo utrinque stabant, totam arcis aream adeo propugnatoribus infestam reddiderunt, ut nemo, sine manifesto vitæ periculo, extra ædes apparere auderet. Nec multo post, quod, inter duas turres, muri erat (cum substructiones posteriores cum prioribus non satis coagmentatæ essent) admotis majoribus machinis, cum magno fragore corruit. Jam vero, qui antea munitionibus confisi, se ad omnia discrimina subeunda, promptos ostenderant, trepidare cœperunt: & convocato, de summa rerum, Consilio, Proregis crudelitatem (quæ in animis imbecillioribus acrius exardescere solet) in propinqui morte ulciscenda, metuentes, Leonti Strozio, incolumitatem modo pacti, se dediderunt. Ille, suis ad arcem spoliandam, immissis, in qua, præter omnis generis commeatus vim maximam, & Cardinalis pecuniam, & supellectilem etiam præsidiariorum omnes facultates, & multorum præterea civium, ut in locum tutissimum, opes erant congestæ, una cum Proregis filio, qui obses à patre Cardinali datus, eoque cæso, id arce deprehensus fuerat. Arx, de Concilii sententia, diruta. Leon, post pauco dies, cum deditis in altum vela dedit. Hæc in mensem Augustum anni
CIↄ. D. XLVII. M. D. XLVII. inciderunt. Eodem fere tempore, allatum est, Anglos magnas copias, terra marique parare, ut in Scotiam irrumpant, & pacti fœderis fidem repetant: quod fœdus, circiter quatuor annos antea factum fuerat cum Prorege, de Regina Scotiæ Angli filio collocanda. Repentinus hic rumor animum Proregis, alioqui imbecillum, vehementer perculit, ut qui nec tum auxilia haberet externa, nec domesticis copiis admodum confideret: nam & Papanorum factio ejus levitate offen-

offendebatur, & Levinii exulis amici crudeliter ab eo, & avare habiti odiorum ſemina adhuc retinebant. Tamen Edimburgum ad edictum frequentes convenerunt. Inde profecti ad Eſcæ fluminis (quod per Lothianam fluit) oſtium adventum Anglorum præſtolantur. Interea Scoti equites adventantem hoſtem omni ex parte adequitantes, & conviciis eos ad certamen laceſſunt, & iter infeſtum reddunt. Imperator autem Anglus, qui Scotos in tumultuario genere pugnæ ſciret ſuos longe præcellere, vetuit, ne quiſquam ex agmine adverſo in eos excurreret. Tandem importunis Graji equitum præfecti precibus exoratus permiſit, ut paratæ quamplures equitum graviter armatorum, & cataphractorum turmæ in imparatos ex inopinato ſe effunderent: qua repentina procella Scoti, qui deſierant hoſtem timere, cum ſolutis ordinibus fugerent, eorum aut cæſi, aut capti ſunt circiter octingenti. Ex Anglis etiam, dum avidius fugientibus inſtant, capti fuerunt complures: & in iis nobiles aliquot turmarum ductores. Ex eo die Scotorum equitatus nihil memoria dignum geſſit. Anglorum caſtra ad Præſtonum vicum erant, paulo plus mille paſſus diſtantia. Inde è ſuperiore loco Scotorum copias contemplati, cum opinione majorem multitudinem viderent, conveniſſe: interim dum de ſumma rerum conſultant, literas ad Scotos mittunt, ut ſi quid æqui impetrare poſſent, bellum conditionibus potius, quam armis finirent. Earum literarum hæc ſumma erat. Se magnopere Scotos orare: primum, ut meminerint utramque aciem Chriſtianorum eſſe hominum, quibus (niſi ſuæ profeſſionis prorſus obliviſcantur) nihil pace, & tranquillitate debeat eſſe optatius, nihil armis, & vi injuſta deteſtabilius: deinde belli præſentis cauſam non ab avaritia, odio, & invidia natam eſſe: ſed à perpetuæ pacis ſtudio, quæ nulla ratione firmius, quam matrimonio coire poſſet, eoque publico Procerum omnium conſenſu promiſſo, publicoque fœdere palam approbato: eiſque conditionibus, quæ Scotis, quam Anglis eſſent æquiores: ut quæ non in ſervitutem, ſed in vitæ ſocietatem, omniumque fortunarum communionem eos vocent. Tanto autem utiliores eas nuptias fore Scotis, quam Anglis, quanto infirmioribus à potentiore & emolumentorum ſpes, & injuriarum metus eſſet major. Illud autem imprimis in rationibus ponendis in hoc genere ſpectandum, quod Reginam viro collocare Scotis eſſet neceſſe: quod neceſſitatis vis eſſet inevitabilis, & moderatio difficilis. Viri eligendi poteſtatem unam publico conſilio re-

lictam esse. Quod si maritum ex dignitate, & utilitate publica eligant, quem potius assumant, quam Regem vicinum in eadem insula natum, genere propinquum, in iisdem legibus institutum, moribus, & lingua educatum nec opibus tantum, sed omnibus fere externarum rerum vel ornamentis, vel emolumentis superiorem: & ad hæc, qui perpetuam secum concordiam, & veterum odiorum oblivionem afferret. Quod si peregrinum aliquem lingua, moribus, & institutis dissentientem accersant ad regnum capiendum, secum ut cogitarent, quantis illud consilium malis implicatum esset: & quot secum afferret incommoda. Id ipsos aliarum nationum exemplo posse animis prospicere: idque satius esse quam experiundo discere. Quod autem ad se attinet, si Scotorum animos à concordia non alienos intelligant, aliquid de jure summo remissuros, contentosque fore, ut puella Regia in potestate suorum educaretur, usque ad ætatem nubilem, donec ipsa de consilio Procerum sibi maritum eligere posset: ad id usque tempus, ut utrinque à vi, & armis abstineretur: ne interea Regina in peregrinum solum transvehatur: neve cum Gallo, aut alio quoquam extero de matrimonio pactio fiat. Id si Scoti sancte promittant, se sine mora pacato agmine discessuros: & si quid damni Scotiam ingressi dederint, id se bonorum virorum arbitrio compensaturos. Has literas ad se allatas Prorex cum Joanne fratre Fani Andreæ Archiepiscopo, quem in locum, & auctoritatem Cardinalis assumpserat, paucis aliis ostenderat. Illi in spem victoriæ erecti auctores fuerunt, ut supprimerentur. Verebantur enim ne si palam factæ essent, æquitate conditionum intellecta, multi ad pacatiora consilia inclinarent. Ipsi autem per totum exercitum rumorem spargendum curant, Anglos eo consilio venisse, ut ablata per vim Regina, regnum vi, & armis in suam ditionem redigerent. Prorex autem homo natura socors quatuor nihilo se ipso in re militari consultiores allegerat, ad quorum nutum omnia circumagerentur. Hi erant tres ejus propinqui, Joannes frater Fani Andreæ Archiepiscopus, Abbas Fermelinoduni Georgius Durius, & Archibaldus Betonius. Quartus erat Hugo Riggius causidicus, corporis mole, & stolidis viribus magis, quam militarium rerum cognitione insignis. Hi proregem sua sponte inconstantem, sed ad omnem rumoris auram consilia mutantem ita vana spe victoriæ impleruerunt, ut aliorum admonitionibus clausas aures haberet. Interea cum per Scotorum exercitum Proregis amici fictum à se rumorem

rem dissemin andum curassent, statim magno cum tumultu ad arma discursum est. Primam aciem Archibaldus Duglassius Anguliæ, postremam Georgius Gordonius Huntilææ Comites ducere jussi. Dena utrique virorum fortium millia data. Prorex in media prope parem numerum habebat. De fuga Anglorum rumor subito exortus, nec omnino vanus erat. Nam cum deficerentur commeatu, nec è longinquo frumentari, nec rapere ex agris in tanta paucitate auderent, unam salutis expediendæ rationem credebant, si parte impedimentorum relicta ipsi longis itineribus retro contenderent. Verum tot armatorum millibus ad prælium instructis, cum nec in planum descendere auderent, nec obeundo fallere possent, in loco superiore adventum hostium præstolantur. Ex adverso Prorex impatiens moræ cum per unum è suis Duglassium admonuisset, ut aciem promoveret, ille, ut qui ob inopiam commeatuum sciret Anglos non posse diutius in eo loco consistere, ac expectabat ut agmen abeuntium invaderet, lente progrediebatur, donec per alterum à Prorege nuncium juberetur addere gradum, tum demum flumen transivit, media, atque ultima acie satis longo intervallo sequentibus. Angli, qui de discessu cogitabant, cum Duglassium ad se venientem magno gradu prospicerent, Grajum equitum præfectum cum toto equitatu obviam miserunt, qui agmen hostium moraretur, dum pedites collem propinquum occuparent: aut, si daretur occasio, Scotorum ordines turbaret. Nam major pars eorum, cum Gallico armatu essent, Scotos impetum suum sustinere non posse existimabant. Verum Scotorum phalanx densis ordinibus constipata, ac longarum hastarum vallo prætento venientes exceperunt. Ibi cum primi Anglorum se hastis induissent, proximi velut in insidias illati retro in aciem suorum se receperunt, ac pro certo affirmarunt, Scotorum ordines nihilo magis perrumpi posse, quam si in murum saxeum incurrerent. Cum jam peditatu relicto equites Angli fugam meditarentur, partim mutua adhortatione, partim à ducibus retenti, & æquiore loco consisi ordines restituunt. Scotos à progrediendo in adversum collem retinuit illud maxime, quod Jamboam Hispanum cum cohortibus sclopetariorum equitum gentilium velut in latus incursurum per obliquum clivum descendere viderent. Itaque ne phalangem per subita belli dividere cogerentur, neve à lateribus circumvenirentur, à recto collis ascensu pedetentim deflexerunt. Media acies cum loco relicto primos fugere crederet, ipsa solutis ordinibus fugæ se dedit.

dit. Id Angli è superiore loco conspicati misso equitatu multos fugientium obtrivere. Toto hoc itinere ab Esca ad castra Anglorum classis Anglica in obliquum Scotorum latus jaculata magno damno eos affecit. Cum viæ omnes armis constratæ essent, ob cædes passim factas, quosdam in reditu amnis absumpsit. In sacerdotes, & monachos (nam & qui per ætatem, & vires arma ferre poterant, in castra venerant) Angli gravissime sævierunt. Nec pauci erant, qui illius diei calamitatem illis imputarent, qui arroganter pacem honestam rejecissent: & in victoria, si eis obtigisset, in suos magis, quam Angli sævituri sperabantur. Ceciderunt ex Anglis equitibus in primo congressu supra ducentos. E Scotis vero tota fere illustriorum familiarum juventus cum amicis, & clientibus, qui sine flagitio se eos non posse deserere existimabant. In fuga multi capti. Scoti prisci in unum globum congregati integris ordinibus incolumes domum redierunt. Per loca enim impedita, & equiti incommoda primum sunt progressi: nec, si quando in plana descendere cogebantur, equitibus Anglis, qui sparsi fugientes premerant, eos ausis aggredi. Hoc prælium inter pauca Scotis calamitosum factum est decimo die mensis Septembris, anno MDXLVII. Angli parta victoria, eaque lætiore, quod præter spem acciderat, quinque millia cum omnibus copiis progressi, ibi circiter octo dies substiterunt: & quotidie excurrendo ad sex ferme millia regionem circumjectam ferro, flammaque vastarunt. Neque rem ulla memoria dignam præterea attentarunt, nisi quod in æstuario Forthæ desertas insulas Ketham, & Æmonam munierunt: in æstuario Tai Brochteam arcem ceperunt: & inter redeundum terrestri itinere Fascastellum, & Humum arces injecto terrore ad deditionem compulerunt: præsidiaque alterum ad Lauderam, alterumque in ruinis Rosburgi excitarunt. Repentinus eorum discessus Scotorum animos nonnihil recreavit: & facultatem coëundi, ut de summa rerum consulerent, dedit. Igitur ad Reginas, quæ tum Sterlini erant, cum parte Procerum, statim post prælium Prorex cum reliqua parte accessit. Prorex quidem, & frater mœsti, & dejecti: ut quorum culpa eo calamitatis deventum esset. Regina autem vidua multa signa luctus & vultu, & oratione præ se ferebat. Sed qui sensus ejus introrsus speculabantur, eis non ægre ferre videbatur, Hamiltoniorum arrogantiam repressam. Eum autem affectum, qui in dolore publico superante lætitia eminebat, quibus Regum vitia nominibus honestis occultare mos est, ad animi ma-

CIↃ. D.XLVII.

mi magnitudinem referebant. Præterea Regina vidua jam inde à morte Cardinalis in omnes occasiones fuerat intenta, ut Proregem loco dejiceret, & summam rerum in se transferret potestatem: nec unquam id effectum iri sperabat, illis in summo culmine collocatis, & loca munita tenentibus. In omni fere sermone aucto in majus ex Anglis metu domesticarum copiarum infirmitatem ostendebat, & pericula proponebat, quæ civilibus dissensionibus impendebant: suumque consilium cum iis, quos Hamiltoniis minus æquos esse sciebat, communicabat. Proceribus de universa re Scotica consultantibus, decretum fit, ut Regina Britannodunum seponeretur, dum in conventu Procerum de toto regni statu ageretur. Datus est custos ex Reginæ viduæ haud dubiè factione Joannes Areskinus. Additur ei Gulielmus Levistonius Hamiltoniorum fautor. Missi in Galliam legati, qui à Rege Francorum Henrico auxilia ex fœdere peterent adversus hostem communem: spes etiam facta Reginam in Galliam venturam, ac Delfino nupturam. Sed Galli domesticis curis intenti, dum lentius, quam periculum instans postulabat, auxilia comparant, Angli ab utroque limite interim Scotiam ingressi. Levinius Comes velut accitus ab amicis ad solstitium hibernum Drumfrisium venit. Socer enim ejus Angusius, & vetus amicus Glencarnius duo millia equitum, ac vicinarum gentium peditum auxilia ei promiserant: si relictis Anglis ad se veniret. Verum cum ad locum, & diem ventum est, vix trecenti convenerant: hique ex iis fere, qui latrocinio victitabant. Hæc, atque alia hujus generis suspicionum plena, ac maxime varium ingenium Joannis Maxuallii, qui jam obsides Anglis dederat, Levinio fidem faciebant, se dolo peti. Igitur, ut pari arte luderet hostes, retento apud se Glencarnio, item Joanne Maxuallio, aliisque Scotorum primoribus, qui de ipsius ad suos transitione tractabant, de media nocte sexcentos equites partim Anglos, partim è Scotis deditis Drumlanricum versus pergere jussit. Hi cum ad locum destinatum venissent, fere quingenti emissi, qui quam tumultuosissime ferro, & igne grassarentur, ut arcis dominum Jacobum Duglassium in insidias elicerent. Ille id ipsum agi ratus cum suis lucem expectavit. Deinde insidiarum metu liberatus in prædatores effusius invectus, amnem Nithum transgressus ipse cum suis à tergo urgens abeuntibus inhæsit. Illi spatium, & locum se colligendi adepti, retro in eum verso impetu feruntur, & in angustiis vadi trepidatione injecta turbant, turbatisque instantes paucos

occidunt: multos viros præstantes capiunt. Hac levi expeditione tantus majorem Gallovidiæ partem terror invasit, ut certatim se Anglis dederent, partim Levinio gratificari studentes, partim, ne à vicinis relicti ad omnem injuriam paterent, metuentes. Prorex Scotorum veritus, ne, si ipse tanto circumstrepente undique tumultu nihil moliretur, animos suorum labefactatos penitus dejiceret, Brochteam arcem obsedit, ac post tertium fere mensem nulla memorabili re gesta suos abduxit, relicto cum centum equitibus Jacobo Haliburtono juvene impigro, qui vicina loca infesta redderet, & commeatus terrestres in Brochteam: & præsidium, quod in colle vicino Angli communierant, inferre prohiberet. Hæc fere sub finem
CIↃ illius anni gesta. Proximi anni, qui fuit MDXLVIII, initio, Angli
DXLVIII. Hadinam oppidum ad Tinam amnem in Lothiana communierunt, & villarum incendiis, & direptionibus agrum totius ferme Scotiæ fertilissimum vastarunt: aliudque præsidium ad Lauderam urgebant. Et Levinius sub finem Februarii limite occidentali transmisso insidias sibi à parte deditorum paratas ægre evasit, & Carleolum reversus de aliquot obsidibus, ac maxime Joannis Maxuallii, quem præcipuum defectionis auctorem rebatur, ex literis Regis Anglorum pœnas sumpsit. Inter hæc Henricus Gallus, qui patri Francisco successerat, miserat ad mare copias, quæ in Scotiam trajiciendæ erant, ad sex fere millia hominum. In iis erant tria Germanorum peditum millia duce Ringravio: duo fere Gallorum millia, ac circiter mille diversi generis equites. Omnes jussi parere Dessio Gallo, qui jam aliquot annos copias in Gallia non sine laude duxerat. Hi Lethæ expositi, ac jussi Edimburgi commorari, dum se à nausea, & jactatione marina reficerent. Prorex, & quod secum habebat copiarum Hadinam profecti omni aditu obsesso urbem clauserunt: edictoque in omnes partes misso, paucis diebus ad octo millia Scotorum convenere. Ibi nobilitate omni congregata, renovata est illa consultatio de Regina in Galliam transportanda, & Delfino despondenda. Convocatur consilium in cœnobium monachorum, quod extra Hadinam est: hoc est, in ipsa castra. Erant in eo conventu diversi animorum motus. Alii enim disputabant, bellum ab Anglis perpetuum, & à Francis servitutem ex hac Reginæ ablegatione imminere. Erant, qui ob religionis consensum, & præsentium temporum conditionem, Anglorum oblatam amicitiam censerent amplectendam: præsertim cum pacem decennalem offerrent, nec ullo
vin-

vinculo, & pactis gravioribus Scotos illigarent. Totum enim fœdus id esse, ut vel Rege Anglorum, vel Regina Scotorum ante decennium è vita decedente omnia utrinque sint integra. Ut nullus autem fortuitus eventus intercurrat, tamen regno malis præsentibus, quibus fractis viribus prope succumbat, liberato, posse juventute, quam proxima clades pene totam absumpserat, longa pace aucta, sopitis intestinis dissensionibus maturius, quam inter cornua, tubasque de summa rerum agi: qua in consultatione sæpe mora fuit salutaris, & præcipitem festinationem celeris est secuta pœnitentia. Gallicæ causæ favebant primum omnes Papani: deinde Gallicis beneficiis præoccupati aut in magnam spem emolumentorum erecti. In hoc genere fuit & Prorex. Ei promissi erant reditus annui duodecim millium librarum Francicarum; & præfectura centum equitum cataphractorum. Ita in eorum sententiam frequenter itum est, qui Reginam in Galliam amittendam censebant. Igitur classis, quæ ad eam devehendam venerat, & interim Lethæ stabat, simulato discessu totam Scotiam circumvecta, Britannodunum appulit. Regina, quæ quam plures menses ejus adventum expectaverat, comitantibus Jacobo fratre, Joanne Areskino, & Guilielmo Levistonio conscendit: ac multum tempestatibus adversis jactata, tandem in Britanniam peninsulam Gallicam fuit exposita, atque inde ad aulam modicis itineribus perducta. In Scotia cum bellum ad Hadinam substitisset, vulgus Scotorum diversis in locis rei gerendæ occasionibus non defuit. Nam cum ex Humo, & Fascastello arcibus hostes excurrentes magnis incommodis vicinas regiones afficerent, tandem Scoti observato negligentius in Humo vigilias obiri, nocte per rupem, ubi sciebant fiducia loci minimam diligentiam adhiberi, in summum penetrarunt, ac cæsis custodibus arcem in suam potestatem redegerunt. Nec ita multo post cum præfectus Fascastelli imperasset vicinis agricolis, ut magnam commeatuum vim ad certum diem adveherent. Hanc vicina juventus occasionem nacta frequens ad diem dictum affuit: ac deposita è jumentis onera cum in humeros extulissent per pontem, qui duas rupes committit, recepti repente quod ferebant dejecto, custodum qui aderant signo dato conficiunt. Ac prius quam reliqui Angli convenire possent, armis, & locis opportunioribus occupatis, suisque per patentem portam acceptis, arce sunt potiti. Nec maritimus interea Anglorum exercitus quievit. Tota enim terrestris belli mole Hadinam versa proxi-

pugnabatur, nec ſine utriuſque partis damno: plures tamen ab Anglis cadebant. Itaque cum multarum rerum aut jam eſſet, aut mox inſtaret pœnuria: atque auxilium, quod parabatur, ſerius venturum crederetur, quam vires obſeſſorum affectæ ferre poſſent, Bervico interea duo equites illuſtres Robertus Bovius, & Thomas Palmerius eo mille pedites, & trecentos equites, quanta poſſent celeritate, ducere juſſi ſunt. Hi omnes inſidiis excepti pene ad unum interierunt. Cum Angli ſtatim alia ſubſidia mittere conarentur, eorum conſilio intellecto, Galli ad anguſtias viarum, qua venturi erant, ſe objecerant. Verum Deſſio per exploratorem hoſtium, quem ceperat, deluſo, (quippe aſſeverabat, Anglos adhuc procul abeſſe, & alia via inſtituiſſe ad ſuos penetrare) relictis, quas obſidebat, faucibus, alio ſe avertit. Et Angli interea, qua pertenderant, nemine obvio penetraverunt. Trecentos adducebant recentes milites. Attulerunt & globos ferreos miſſiles, & ſulfurei pulveris nonnihil. Commeatum item ejus generis, cujus apud obſeſſos ſummam eſſe pœnuriam ſciebant. Dum hæc ad Hadinam varia fortuna geruntur, neque quicquam ad ſummam belli proficitur, certus affertur rumor, juſtum in Anglia conſcribi exercitum ad obſidionem ſolvendam. Deſſius copiis adventantibus, cum ſe imparem ſciret, caſtra paulo longius ab oppido removit, & machinas æneas, præter ſex minuſculas ex eo genere, quæ campeſtres vocantur, Edimburgum remiſit. Tandem Angli exercitus adventus obſidionem ſolvit: quod in unius aleam certaminis rem Scoticam duces committendam non cenſebant. Scoti, qua cui proximum erat, domos redierunt. Galli, etſi Anglis vehementer prementibus, ſine noxa ſe receperunt. In reditu Edimburgi præfectum prohibentem cum omnibus copiis oppidum ingredi (quod ſciret eos à prædandi licentia non poſſe contineri) una cum filio, & civibus aliquot, qui ſe ad eos aggregabant, Galli milites interemerunt. Deſſius interea, ne ſeditio gliſceret, ſimul ex rebus bene ſuccedentibus ratus, hoſtem negligentiorem factum, ſtatuit tentare, num ex inopinato Hadinam intercipere poſſet. Ea tota fere nocte profectus prima luce vigilibus occiſis ad muros venit, ac munimento, quod ante portam erat oppreſſo, cæſiſque excubitoribus, alii portam effringere conantur. Horrea Anglorum proxima invadunt. Ibi molientium portas fragor, & Gallorum alacritas victoriam ingeminantium vix tandem ſopitis Anglis ſomnum excuſſit. In hac maxima omnium trepidatione miles quidam

machinæ æneæ maximæ, quæ in portam forte adversa stabat, ignem subjecit, ut in præsenti malo etiam anceps remedium tentaret. Globus perfracta porta, per densos Gallorum ordines transvolans, tantam stragem dedit, ut inter vociferationem militum victoriam gratulantium, & fractarum valvarum fragorem clamor dissonus ad extremos perveniret. Illi trepidationis causam ignorantes in fugam conversi, reliquos secum traxerunt. Inde Galli cum damno repulsi, in Teviotiam, quam Angli maximis afficiebant calamitatibus ducti: ibi præsidente Dessio, Jedburgo hostes repressi. Multæ incursiones in agrum Anglorum non sine re, & laude factæ. Tandem omnibus agris vastatis, omnium rerum inopia ad labores quotidianos adjuncta est minore vulgi commiseratione ob Edimburgensem seditionem: quam velut ad tyrannidem conatum accipiebant. Nec ab eo die quicquam à Gallis memoria dignum est patratum. Rex Galliarum ex Proregis, & Reginæ viduæ literis certior factus, Dessium levibus expeditionibus, & ferme inutilibus magnos sumptus facere, gravioremque eum amicis, quam inimicis esse, ac præcipue post Edimburgi factam seditionem adeo Franci militis auctam insolentiam, ut res non procul abesset à pernicie ex intestinis discordiis. Eo revocato auxiliis Paulum Termium virum militarem, & summa prudentia præditum Gallus cum supplemento misit in Scotiam. Is dum advenit, Dessius cum ad suam existimationem facere arbitraretur, Ketham insulam ante paucos dies captam, & muniri cœptam recuperare classe Lethæ coacta cum lecta manu Scotorum, & Francorum conscendit, Regina vidua spectante, & nunc singulos, nunc universos adhortante: ac littore potitus Anglos in altissimum insulæ angulum compulsos cæsis fere omnibus eorum ducibus ad deditionem, nec tamen sine sanguine coëgit. Hoc postremo in Britannia opere fortiter patrato, exercitum Termio tradidit. Is eductas ex hibernis copias in regiones ad septentriones spectantes duci jussit. Eos ipse Dessio dimisso statim secutus est, ac exercitu ad Brochteam arcem admoto brevi eam, ac mox castellum propinquum de Anglis cepit, utrinque fere omni præsidio deleto. Cum in Lothianam redisset, ac totis viribus in id incumberet, ne commeatus Hadinam subveherentur, ac pene ex improviso magnus Anglorum, & Germanorum exercitus ei se ad prælium paratum ostendisset, suos instructos magno gradu retroduxit, donec ad loca tutiora perveniret. Interea Scotorum eques, qui ab omni parte ho-
stium

ſtium agmini inſultabat, conſpicatus Germanorum impedimenta incuſtodita, ea momento temporis diripuit. Commeatus interim nullo impediente Hadinam illati. Inter hæc ad Coldingamiam Julianus Romerus cum Hiſpanorum cohorte incautius, ut in rebus tranquillis oppreſſus, ipſe capitur: pene tota cohors eſt deleta. Termius domum reverſus Anglorum copiis, ad Hadinam oppugnandam redire decreverat. Tenebant oppidum viri acres: ſed regionibus circa vaſtatis, cum difficilis, & periculoſa eſſet commeatuum è longinquo ſubvectio: parumque & raro, nec unquam ſine damno apportaretur: ipſique præterea Angli graviſſima ſeditione domi laborarent, & foris Gallico bello premerentur, præſidium Hadinenſe omni ſpe auxilii deſtitutum ad Cal. Octob. MDXLIX. oppido incenſo in Angliam diſceſſit. Præſidium quoque ad Lauderam jam in eo erat, ut omnium rerum neceſſariarum inopia circumventum dederetur, cum ſubito allatum eſt de pace inter Anglos, & Francos inita, quæ ad Cal. Apr. anni MDL. fuit in Scotia promulgata, ac proximo menſe Majo Galli milites ſunt claſſe domum revecti. Ea pax circiter triennium, quod ad externum hoſtem attinet, duravit. Sed graviſſimo bello nihilo minus fuit & moleſta, & perniciosa. Nam qui præerant rei ſummæ Prorex, & frater ejus Fani Andreæ Archiepiſcopus, uterque ſumma crudelitate, & avaritia. Archiepiſcopus etjam in omnem libidinem ſolutus, quaſi jure permiſſa in omnes omnium rerum licentia, ſuis cupiditatibus obſequebatur. Primum velut futuræ tyrannidis fuit præſagium inulta cædes Gulielmi Crichtonii hominis primarii. Is in ipſis Proregis ædibus, ac tantum non in ipſius conſpectu à Roberto Semplio fuit cæſus: pœnæ tamen exemptus fuit cædis auctor, exorante concubina Archiepiſcopi, quæ Semplii erat filia. Archiepiſcopus, qui Rege vivo inter eos, quibus plurimum fidebat, ſincerioris religionis ſtudium præ ſe ferebat, & eo defuncto in omnia vitia præceps ierat, è multis concubinis hanc Sempliam nec forma decoram, nec fama alioqui integram, nec alia re, quam procacitate inſignem à marito propinquo ſuo, & gentili abductam prope in uxoris juſtæ loco habebat. Proxime ſecuta eſt mors Joannis Maxuallii nobilis Fiſani, qui proximo Regi inter familiariſſimos habebatur. Ejus deprehenſæ fuerunt literæ ad Anglum quendam, cui amicum captivum commendabat. In eis etſi nulla ſuſpicio criminis inerat, tamen ad ſupplicium auctor earum raptus capite luit. Pœnam fœdiorem fecit patrimonium

CIↃ DXLIX.

CIↃ DL.

monium ejus Davidi filiorum Proregis minimo datum. Horum quidem facinorum damna ad paucos, invidia ad multos, exemplum prope ad omnes pertinebat. Ob hanc imperitiam regni gerendi, totiusque vitæ segnitiem, cum animos etiam vulgi Prorex offendisset, tum ob alia indies fiebat vilior: præcipue post sublatum Georgium Sophocardium, maxima parte hominum secutas calamitates in religione vertente: sed iis maxime, qui non modo puritatem doctrinæ, & vitæ totius moderationem in Georgio suspiciebant: sed qui multis & ejus veracissimis prædictionibus persuasi vim futuri perspiciendi divinitus ei inditam credebant. Vilescente ob hæc interim Proregis auctoritate, mox & secutum malum multo latius fusum, quod omnium querelas, nec eas quidem obscuras expressit. Conventibus enim juridicis per universum regnum indictis, verbo quidem, ut latrocinia comprimerentur. Verum res ipsa ostendit nihil aliud, quam publicam direptionem sub honestis nominibus quæri. Ab universis enim extorquebatur pecunia: & à bonis viris, & latronibus æqualis multa exigebatur: & utrique non pro magnitudine scelerum, sed opum plectebantur. Nec à sinceræ religionis cultoribus abstinebat crudelitatem, & avaritiam, etsi ipse aliquando eam sectam professus fuisset: nec tum haberent Cardinalem, sub cujus nominis prætentu sua vitia tegerent. Nec Proregis nomine pecunia turpius quærebatur, quam flagitiosius libidine fratris profundebatur.

LIBER DECIMUSSEXTUS.

Rebus domi compositis, Regina vidua, partim ut filiam, patriam, ac propinquos inviseret, partim ut spem dominandi admotam, & sese offerentem amplecteretur, in Galliam proficisci statuit, comitibus adjunctis, quos à suis consiliis non putabat fore alienos. Mulier enim ambitiosa, nec incallida sperabat Proregem suis vitiis pessum euntem facile de gradu depelli, ac se in ejus locum posse substitui. Itaque cum apud Gallum supra annum commorata rerum Scoticarum ei statum indicasset, benigne audita est, & quæ voluit, per fratres facile persuasit. Rex Gallus, ut quæ cupiebat in Scotia sine motu adipisceretur, Scoticæ nobilitatis, quæ Reginam viduam prosecuta fuerat, primores pro cujusque ordine, & loco variis honori-

noribus accepit. Qui Proregi aliqua necessitudine erant conjuncti, honoribus cumulantur. Filius enim ejus Jacobus Scotis omnibus mercede militantibus in Gallia præficitur: duodecim præterea Francicarum librarum millia annua ei promissa. Huntlæus (cujus filius ei erat gener) fit Comes Moraviæ: filiis Rothusii ex diversis matribus de patrimonio litigantibus natu minimus, qui Hamiltoniis erat affinis, Comes vocatur. Gallus à Regina vidua admonitus Robertum Carnagium Proregis familiarem nuper in Galliam missum, ut gratias agat de auxiliis toties adversus Anglos missis: item Davidem Panitarium Scotorum nomine per aliquot annos in Gallia legatum, & Galuinum Kilvinini Abbatem omnes haud dubie factionis Hamiltoniæ ad se vocat. Iis aperit, quæ cum Guisianis superioribus diebus tractaverit: quorum summa eo fere tendebat, ut Proregi ostendant, eum Regi rem facturum gratissimam, si breve tempus, quod supererat ei magistratus Reginæ viduæ cederet. Id cum & æquum, & bonum, & cum legibus esset consentaneum, tum se curaturum, ut à rationibus ejus non alienum foret: operamque daturum, ut cum Rege munifico, ac amico fideli sibi rem esse sentiat: ostendere jubet qua beneficentia in eum, & amicos in præsentia ultro sit usus: quod in posterum sperare debeat. Ita magnificis promissis oneratum Carnagium domum remittit: ac brevi post legatum Scotum Panitarium Rossiensem Episcopum sequi jubet. Is, ut majore erat eloquentia & auctoritate, cum Prorege, atque ejus amicis egit, ut summæ rei administrationem in Reginam viduam transferri sineret, ac vix tandem impetravit. Ipse ob fidem, ac industriam in eo negotio transigendo à Rege Galliarum cœnobio in Pictonibus est donatus. Regina tanquam certa de rerum in Scotia successu, cum satis provisum videretur, quo pacto Scoti amissa vetere libertate, ad servitutem Gallorum adducerentur, accepto legato ad rem gerendam Osellio homine acri, cujus consilio in rebus omnibus uteretur, terrestri per Angliam itinere domum est reversa.

Proximo post reditum anno, Proregem prope per omnes regni partes conventus juridicos agentem secuta, nobilitatem paulatim suam faciebat. Hoc toto itinere pauci facinorosorum supplicio affecti; ceteri pecunia luerunt. Hæc Regina nec probare poterat, nec tamen penitus invita audiebat. Quicquid enim favoris publici Proregi decederet, id universum sibi accrescere interpretabatur. Interim igitur nobilitate in suas partes tracta, cum ipso Prorege per amicos egit, ut sponte magistratu

ſtratu ſe abdicaret. Propinqui circumſpectis ejus viribus, cum à pecunia, & amicis eum inopem cernerent, & quanta ex tutelæ rationibus reddendis ei moles incumberet (Rex enim Jacobus quintus magnam vim pecuniæ, & armorum, magnum navium, & equorum, machinarumque æneарum numerum, magnam, & precioſam ſuppellectilem decedens reliquerat, quæ ille inter ſuos intra paucos annos profuderat) nec rationes poſſe diu differri, Regina jam prope adulta, videbant. His moleſtiis, ſi imperii abdicatione ſe explicare poſſet, non magnam in eo jacturam fore cernebant: & magiſtratum cum totum Gallis redderet, cujus jam diu vis omnis ab illis penderet: & invidioſo Proregis titulo, quem diu retinere non poterat, incolumitatem, & ſecuritatem ſuam, & ſuorum redimeret. Hæc conditio cum non diſpliceret, in has fere leges conventum eſt, ut quæcunque Hamiltonius è proximi Regis bonis uſurpaverat, ea Gallus ei condonanda caveret, ac immunem à rationibus tutelæ nomine reddendis eum faceret: accepto tantum jurejurando, ſe, quæ comparerent, redditurum. Nec tamen in eo promiſſum præſtitit. Nam duodecimo fere poſt anno, arce Hamiltonia poſt prælium ad Langoſidum capta, multa illic ſunt deprehenſa, quæ perjurium ejus coarguerent. Data ſunt ei ampla munera, & titulus Ducis Caſtellerotii (quod eſt Pictonum oppidum ad Viennam flumen ſitum) cum annuo duodecim millium Francicarum librarum reditu: cujus ſummæ dimidium aliquot annos fuit perſolutum. Adjectum, ut omnium ordinum ſuffragiis ſi Regina ſine liberis decederet, Hamiltonius proximus hæres ei decerneretur. Hæc quidem ibi conventa, & pacta, atque in Gallias miſſa: ut per Reginam ibi, & curatores ejus confirmarentur. Curatores autem Regina de ſententia matris creat Henricum ſecundum Regem Francorum, Franciſcum Ducem Guiſiæ, & Carolum Cardinalem ejus fratrem. Et Prorex quidem quanquam ab adminiſtratione publica ſuadente Panitario jam decedere erat pollicitus, tamen appropinquante finiendi imperii termino, pro ſua ſolita inconſtantia rurſus omnia in dubium revocare, & quam gravis è ſummo magiſtratu in vitam recidere privatam caſus eſſet cogitare, obnoxium ſe fore iis, quorum multos offenderat: jam palam obniti, excuſationibus nectendis tergiverſari, cum Regina nondum duodecimum expleſſet annum. Adverſus hæc cum non deeſſet, quod diceretur, tamen Regina vidua maluit Sterlinum ſecedere, ac tempus

pus finiendæ tutelæ expectare legitimum, quam de re parva, etsi certa rixari. In hoc secessu cum nobilitatis pars maxima ad eam ventitaret, fortuna illuc inclinante, nunquam interea cessavit omnibus rationibus aut proceres in suam factionem pertrahere, aut tractos confirmare, bonam omnibus spem de se faciendo, & cum rerum administrationi admoveretur (quod brevi omnes futurum intelligebant) multa singulis, & universis pollicendo. Tantum illis artibus profecit, ut duo solum primi ordinis Proregi adessent, reliqui ad Reginæ partes transirent. Apud eum enim soli remanserunt Joannes frater ejus spurius, & Levistonius propinqua cognatione junctus. Hæc solitudo circa Proregem, & velut publica significatio alienatæ voluntatis omnium ordinum, & apud Reginam procerum frequentia coëgit eum ad conditiones, quas pœnitentia ductus rejecerat denuo reverti, hac lege, ut Regina vidua eas in proximo conventu per tres ordines, & per curatores in Gallia curaret confirmandas. Eodem fere tempore res in Anglia turbatæ fuerunt ob Regis Eduardi sexti mortem adolescentis maximæ expectationis, propter raram ad omne genus virtutis indolem & natura inditam, & doctrina excultam. Principio veris proximi nobilitas Sterlini coacta est. Ibi frequenti concilio prolata est approbatio eorum, quæ cum Prorege transacta fuerant, quibus omnibus Regina cum curatoribus subscripserant. Hæc quoque adjecta est conditio, ut Britannoduni custodia penes Proregem esset. Ad ea perficienda conventus est indictus Edimburgum in decimum diem proximi mensis Aprilis. Ibi prolata sunt pacta, & conventa, uti dictum est, à curatoribus approbata. Iis lectis Prorex assurgens sese palam abdicavit magistratu, atque insignia imperii Osellio tradidit. Is ea Reginæ absentis nomine recepit: atque ex ejusdem mandato Reginæ viduæ tradidit, eaque magno conventus assensu illa suscepit: atque in locum Proregis suffecta pompa præeunte per urbem in palatium suburbanum est vecta. Prorex autem, qui magna frequentia procerum stipatus, ense, corona, & sceptro prælatis de more ingressus in comitium erat, in ordinem redactus turbæ se immiscuit, anno MDLV. Novum fuit id prorsum, & ante eum diem inaudi- CIↃ DLV.
tum Scotis spectaculum. Primum enim tum de consilii sententia ad regni gubernacula admota est femina. Hac rerum ad Gallos inclinatione Scoti nunquam adduci potuerunt, ut arcem Edimburgensem exteris custodiendam committerent.
veriti,

veriti, ne si Regina sine liberis decederet, eam sibi Galli tyrannidis sedem constituerent. Ea igitur tuenda Joanni Areskino velut sequestro est data: quam nemini, nisi ex ordinum decreto redderet. Post hæc statu publico (ut videbatur) composito, Regens (ita tum eam vocare placuit) Georgium Gordonium Huntileæ Comitem ad comprehendendum Joannem Muderacum Reginaldinæ gentis principem, insignem latronem, multis ac scelestissimis facinoribus coopertum misit. Hanc expeditionem parum sincera fide creditur obisse Gordonius. Itaque cum re infecta redisset, in custodia usque ad diem causæ dicendæ retentus est: propinquis interim ad leniendam rei male gestæ invidiam culpam in Catanam tribum, falsos rumores in vulgus spargendo, referentibus. Rem enim ab eis corruptam ementiebantur ob insigne eorum in Gordonium odium. Id autem ex hoc fere initio exarsit. Dum regina adornat navigationem in Galliam, Gordonius apud se in vinculis Gulielmum Catanæ familiæ principem adolescentem cura Jacobi Comitis Moraviæ liberaliter educatum in vincula conjecerat, nullius quidem maleficii compertum, sed quod se in clientelam ejus dedere recusabat. Oberat etiam Moravii, cujus è sorore natus erat, propinquitas. Hunc Gordonius contumelia accensum non satis tutum arbitrabatur post se liberum relinquere, neque dignam causam expetendi supplicii reperiebat. Igitur per amicos homini adolescenti, & malarum artium ignaro persuadet, ut sibi uni suam causam permitteret. Hac enim una ratione posse alterius famæ, alterius incolumitati consuli. Igitur Gordonius vitæ, necisque inimici dominus factus, odio dissimulato cum uxore agit sua, ut se absente de homine innoxio supplicium sumat: ratus facinoris invidiam in eam transferri posse: quod longe contra evenit. Nam cum omnes Gordonii vafrum ingenium agnoscerant, & uxorem ejus feminam lectissimam in omni reliqua vita intra matronalis decoris præscriptum se continuisse scirent, omnibus facile persuasum est, eum omnium consiliorum uxori auctorem fuisse. Igitur Gordonio in custodia retento, de pœna in consilio Regentis sententiis est variatum: aliis in Gallias eum ad aliquot annos relegantibus, aliis capite multandum censentibus: utraque sententia est rejecta per principem inimicorum ejus Gilbertum Comitem Cassilissæ. Is enim cum ex præsenti rerum statu prospiceret, non diuturnam fore

inter Scotos & Gallos concordiam, ne in Galliam relegaretur, obstitit: Hominem enim, ingenio vafro, & obtrectatoribus & æmulis nocendi cupido, bello, quod brevi futurum, ob Gallorum insolentiam, non dubitabat, velut facem, atque adeo ducem hostibus præbendum non esse: Supplicio afficiendum, etiam multo minus existimabat: nullum enim malum domesticum tantum esse, aut ejus vindictam tanti putandam, ut Gallos procerum Scotorum sanguini fundendo, assuefacerent. Eo tandem decursum est, ut pecunia cum eo decideretur, ac retineretur, donec jure, quod in Moraviam sibi vendicabat, cederet: Orcadum, Hethlandicarum insularum, & Marriæ vectigalibus, omni denique patrimonio Regio, quod in illa plaga situm est, item præfecturis juridicis aliquot provinciarum, unde illi magnæ commoditates erant, abstineret, omnesque fructus, utendos fruendosque publicanis & coactoribus, quibus Regenti visum esset, libere permitteret. His conditionibus dimissus cum Regentem aliosque nonnullos, qui apud eam plurimum poterant, conciliasset, non multo post ad intima consilia fuit adhibitus. Interea Aulica omnia officia, ex quibus quæstus esset, ut æmuli videri volebant, auctore Gordonio, peregrinis dabantur, eo consilio, ut Regentem cum Scotorum proceribus committeret: & ex utriusque partis cladibus voluptatem, si non honestam, saltem non injucundam caperet. Comes autem Cassilissæ, qui hanc tempestatem futuram viderat, jam prope vates haberi cœperat. Ex eo res tranquillæ fuerunt usque ad mensem Julium, anni M. D. LV. Regens, hoc velut ocium à bellis nacta, ad publicum Regni statum corrigendum, animum intendit. Ennernessum profecta, publicos conventus in omnibus locis fere, in quibus haberi solebant, coëgit: & cum multa severitate, de pluribus quietis publicæ perturbatoribus, supplicia sumpsit. Joannem Stuartum, Atholiæ Comitem, adversus Joannem Muderacum misit, ut offensam Gordonii in superiore expeditione corrigeret. Ille non solum fortitudine & constantia, propriis sibi virtutibus, sed solertia & felicitate summa usus, eum, cum liberis & omni familia deditum, recepit, & ad Regentem perduxit. Verum ille, sive ocii, cujus erat impatiens, seu scelerum conscientia ægrum animum stimulante, custodiis deceptis, elapsus, omnia cæde & sanguine rursus implevit Quo tumultu audito, Regens citius, quam constituerat, coacta est, ad judicia exercenda, adversus illum atque alios maleficos proficisci: inde reversa, in conventu publico, quosdam è Cardi-

CIↃ. D. LV.

nalis Betonii interfectoribus, homines populares, à Prorege in exilium pulsos, restituit: nec tamen, hoc facto, plus gratiæ collegit, quam ex novorum tributorum excogitatione offensionis. Hanc penuniæ conficiendæ rationem, vulgo creditum est, Osellium, Rubeumque, & pauculos illos Gallos, qui circa Regentem erant, commentos, ut videlicet, censu facto, tabulæ conficerentur, in quibus omnium bona perscriberentur: ac singuli pro rata quotannis portiunculam ad sumptum belli, in thesaurum publicum, hunc in usum destinatum, reponerent: ex ea pecunia, in hoc peculiari ærario servata, mercenarium militem posse conduci, qui limitibus esset præsidio, quieta interim domi Nobilitate, nisi, si quando major vis hostium ingrueret, quam ut ordinariis præsidiis posset sustineri. Hanc novam pecuniæ confectionem cum tenuiores ægerrime ferrent, & amarulentis dictis palam prosequerentur, è proceribus major pars tacite mussabat, dum quisque respicit, ne, qui primus obviam iret Regentis cupiditati, præcipuam recusationis invidiam in se unum averteret. Proximus ordo, primoribus, qui, sua taciturnitate, libertatem publicam proderent, non minus quam Regenti infensus, cum circiter trecenti Edimburgi convenissent, è suo corpore duos, Jacobum Sandelandium Calderanum, & Joannem Vemium ad Regentem miserunt, qui, in tributo solvendo, ignominiam, & in censu conficiendo, paupertatis publicæ & privatæ confessionem deprecarentur: majores enim suos non modo se, suaque, adversus Anglos, longe, quam nunc sunt, potentiores, defendisse, ac sæpe etiam in illorum agros incurrisse: neque se nunc degenerasse adeo, ut non & rem, & vitam, sicubi usus postulet, patriæ impendant. Quod ad mercenariorum conductionem pertineat, rem esse periculi plenam, summam rei Scoticæ hominibus, sine re, sine spe, quidvis ob pecuniam ausuris, committere, quorum profundam avaritiam incendat, ad nova molienda, occasio, & fortuna secum fidem circumagat, &, ut cetera recte se habeant, illique patriæ charitatis magis, quam suæ conditionis meminerint, cuiquam ne credibile fore, mercenarios fortius pro alienis, quam dominos, pro se suisque, præliaturos, majoresque stimulos excitaturam in vulgi ignobilis animis exiguam mercedulam, mox in pace casuram, quam Nobilitati, fortunas, liberos, conjuges, arasque, & focos? Huc præterea illud accedit, quod hæc consulatio ad imperii Scotorum summam spectet, resque multo sit major, quam quæ, hoc tempore, & in hac

Prin-

Principis nostræ ætatula, sit tractanda: &, ut confici absque ullo motu possit, ipsam illam novam belli administrandi rationem inutilem fore, major pars hominum suspicatur, & metuit: præsertim cum, ex tributo Scotorum, hominum non copiosissimorum, tantum pecuniæ ægre confici possit, ut, ad tuendum, per mercenarium militem limites, sufficiat: verendumque, ne hujus consilii is sit exitus, qui limitem nostrum hostibus potius aperiat, quam claudat. Nam si Angli, ex opulentiore Regno opulentius, in eum usum, ærarium instituant, quis dubitet, eos, cum suæ plebis minore molestia duplo nostris majores alere posse copias: & eas, non quæ limiti obtendantur, sed in ipsa Regni viscera penitus irrumpant? Reliquam orationis partem, nescio, an præstet silentio supprimere, an in vulgus efferre. Audio plerosque obmurmurantes, Hanc pecuniolam quis colliget? Quantum ex ea erit necesse in quæstorum, aut coactorum mercedem decidere? Quis eam spondebit, non in luxuriæ instrumentum, sed in usum publicum conversum iri? Magnam, nihil tale futurum; spem nobis affert, magnam suppeditat fiduciam Principis clarissimæ (penes quam nunc summa est potestas) probitas, & temperantia: sed, cum aliorum vel externa, vel nostra facta recordamur, non possumus nobis imperare, ne, quod sæpe factum vidimus, aliquando futurum, timeamus. Sed his omissis, quæ fortasse frustra timemus, ad ea veniamus, in quibus majores nostri, in sua libertate munienda adversus arma potentiorum, maximum collocarunt præsidium. Roberto, ejus nominis primo, Scotorum Regum nemo creditur fuisse prudentior: certe, fortiorem nullum fuisse, omnes confitentur. Is, ut, quemadmodum sæpe vivus fecerat, etiam vita functus, aliquando civibus suis prodesset, moriens, hoc consilium dedit, ne Scoti non modo pacem perpetuam, sed nec longiores inducias cum Anglo facerent: videbat enim homo, & natura solertissimus, & longo rerum usu, in utraque fortuna exercitatus, in ocio & desidia, animos deliciis, & voluptatum amœnitate frangi, corpora languescere: &, extincta disciplina severiore & parsimonia, velut in solo inculto, luxuriam & avaritiam succrescere, & laborum impatientiam, & ocio assuetorum ignaviam, & militandi odium, quibus malis, corporis & animi vires labefactatæ virtuti, malorum tolerantia exercitatæ, facile concedunt, & insolitam istam, ex ocio brevi, voluptatem insigni aliqua calamitate fœnerantur. Hæc ubi dicta sunt, Regens, tumultum (si perseveraret) verita, censum

remisit, & errore suo agnito sæpe dictitasse fertur, non se, sed Scotorum non obscurissimos ejus consilii fuisse architectos. His verbis, plerique, Huntilæum designari, existimabant, hominem suopte ingenio acrem, è custodia nuper emissum: magisque injuriæ (ut videri volebat) in se detinendo, quam ostentatæ in liberando benevolentiæ memorem. Igitur, cum videret, Regentem in id unum intentam, ut Scotos tributis assuefaceret, veritus, ne, nimium aucta ejus potentia, Nobilitatis vires infringeret, & auctoritatem imminueret, omniumque rerum arbitrium mulier peregrina ad suos cives revocaret, consilium dedisse creditur, non abhorrens ab ejus animo, & pecuniæ confectione, quam illa tum maxime tractabat; sed alioqui plane hostile: gnarus videlicet, neque Scotos tributa soluturos, nec in posterum tam facile quam antea fecerant, parituros. Sunt qui hanc pecuniæ cogendæ rationem à Davide Panitario, Rossiensi Episcopo excogitatam credant. Erat enim is homo summo ingenio, & doctrina præditus, Hamiltoniorum quidem beneficiis affectus, nec ab eorum genere, & consiliis alienus. Proximo anno, qui fuit M. D. LVII. dum Legati Scotorum, de pace, Carleoli agunt, Gallus à Regente Scotorum per literas petit, ut Anglis, ex fœdere, bellum indiceret: Causa prætendebatur, quod Angla Philippum Hispanum suum maritum, tum acerrime adversus Gallos bellantem, auxiliis in Belgium missis, juvabat. Reversis ex Anglia Legatis, neque certo bello, neque pace confirmata, Regens, ad Neobotellum cœnobium proceribus convocatis, cum varias incursiones Anglorum in Scotorum agrum factas, prædas abactas, res repetitas, & non redditas, recensuisset, postulat à Scotis, ut bellum Anglis indicant: & simul hanc genti suæ ignominiam demant, & Regi Gallorum eadem opera, opem ferant. Nec proceribus tamen persuadere poterat, ut bellum priores inciperent: igitur, alia via, rem aggressa est, maxime Osellii (ut creditur) usa consilio. Ad ostium Aji amnis præsidium ædificare jubet, adversus Anglorum subitas incursiones: in quo etiam tormenta ænea, resque alias, ad usum belli necessarias, seponere tuto & commode cum opus esset, exprimere posset, ne convehendi, è longinquis Regni partibus, labor multum temporis consumeret, & præter vecturæ molestiam, rebus gerendis esset impedimento. Et hæc quidem utilitates omnes aderant: sed alia erat destinati operis causa: Non enim dubitabatur, Anglos opus impedituros, & omnia conaturos, ne molitio, tam

CIↃ. D. LVII.

prop in-

propinqua Bervico, cresceret. Hinc semina belli (quod illa cupiebat) jaci: culpamque sumptorum armorum in hostes rejici posse. Nec defuit eventus consilio. Nam Scoti, hostium injuriis lacessiti, dum sua defendere coguntur, facile Regenti, de indicendo bello, consentiunt: ac receptis Legatis, qui ad pacem faciendam fuerant in Angliam missi, proposito edicto, ac die ad conveniendum, statuto frequentes Edimburgum coeunt. Cum ad Maxuallii rupem castra essent posita, nec, de ratione belli gerendi, quicquam adhuc in Concilio decretum foret, qui Regenti gratificari studebant, & suam Gallis operam ostentare, jam circa Vercam arcem, in Anglorum finitibus sitam, prædabundi discurrebant. Osellius aliquot Gallorum vexilia illuc adduxerat, & tormentorum, quantum ad ejus arcis expugnationem satis videbatur: is, non expectato Concilii decreto, ea trans Tuedam amnem miserat. Id factum Scotorum procerum animos, supra quam credi potest, offendit: Osellius enim eo spectare videbatur, ut, quicquid in ea expeditione gereretur, ejus gloriam apud Gallum in se unum transferret: atque paulatim Scotos imperiis ferendis assuetos, sibi obnoxios faceret. Scoti vero, ab homine privato, eodemque peregrino se ita contemni, ut ne sententiis quidem, juxta majorum consuetudinem, corrogatis circumagerentur, ab eo præsertim, qui, proceribus inconsultis, plus uni sibi arrogaret, quam ullus unquam Regum attentasset. Re igitur in Concilio deliberata, in id omnes consenserunt, se non objecturos Regni vires hostibus, ad cujusvis privati hominis arbitrium, præsertim cum nec Regibus unquam legitimis, in eo genere, parere consuessent, nisi rebus, antequam geri cœpissent, in Concilio explicatis, & multum diuque expensis: Hanc vero imperandi licentiam quid aliud esse, nisi tentationem, quam patienter tyrannidem ferre possent. Itaque Osellium jubent machinas reducere: ni pareat, pœna, quæ à proditoribus exigi soleret, indicta. Hæc molestissime tulerunt Regens, & Osellius: quod altera suam, alter Regis, cujus erat Legatus, majestatem minui existimarent: sed cum viribus essent impares, pro tempore ferenda erant: neque remedium aliud occurrebat, nisi ut Regina Scotorum, quæ jam nubilis erat, cum primum commode posset, Delfino nuberet: ita enim Concilii publici vim, cum in viri manu uxor esset, imminutum iri. Per eam hiemem, variæ, & eventu vario, fuerunt excursiones: una ad Zeviotæ montis radices, memorabilis, qua, inter Norfolciæ ducem, & Andream Carum, acri-

ter & diu, ancipite victoria, certatum est: tandem, ad Anglos inclinante victoria, Carus captus fuit: multi utrinque viri fortes vulnerati. Conventus Edimburgum, in mensem Decembrem, est indictus, ad literas Regis Francorum audiendas. In iis, post satis longam fœderum antiquorum commemorationem, & mutuam officiorum vicissitudinem, petit à Senatu Scotorum, qui ex trium ordinum delectis conficitur, ut, quoniam Delfinus filius suus, circa finem Decembris, ætatem, juxta leges nuptiis maturam, esset ingressurus, legatos homines idoneos, cum liberis mandatis mitterent, qui nuptias prope inchoatas (quippe, hac spe, Regina Scotorum in Franciam fuerat transmissa) absolvant, & gentes hactenus fœderatas, in unum velut corpus uniant, & veterem utriusque populi benevolentiam hoc insolubili vinculo connectant. Id si faciant, prolixe de se, suisque omnia pollicetur: & quicunque benevolentiæ fructus ad amicos pervenire possent, à se sperare jubet. Hæc festinatio Galli, cum omnes intelligerent, quo pertineret, Scotique cum eo mox de libertate certamen imminere, prospicerent, tamen ad conventum indictum obedienter omnes venerunt. Ibi, sine tumultu, electi octo in Galliam, matrimonio conficiendo, legati, supremi Ordinis tres, Gilbertus Kennedus Cassilissæ, & Georgius Leslius Rothusiæ Comites: his additus est Comerlandiæ Regulus, Jacobus Flaminius, familiæ suæ princeps, tres item ordinis Ecclesiasti, Jacobus Betonius Glascuensis Archiepiscopus, Robertus Reedus Orcadum Episcopus, & Jacobus Stuartus, Cœnobii Fani Andreæ Prior, & idem Reginæ frater: infimi ordinis duo, Georgius Setonius, quod Edimburgi, & Joannes Areskinus Dunensis, Montis Rosarum præfectus esset, Equestri quidem loco, sed dignatione primoribus facile par. Eos, cum vela fecissent, littus Scotiæ legentes, primum ventus vehementissimus excepit: deinde longius provectos adeo sæva tempestas afflixit, ut duæ naves, non procul à Bononia, Morinorum oppido, fluctibus obrutæ, perierint: Comes Rothusius, & Orcadensium Episcopus, piscatoria navicula in terram delati, soli ex vectoribus evasere incolumes: cetera classis, diu fluctibus jactata ad alios littoris Gallici inferiores portus appulit. Legati, cum rursus in unum locum convenissent, statim in Aulam contenderunt: Ibi de nuptiis agi cœptum: & cunctis fere assentientibus, Guisianorum tamen, in eis accelerandis, insigne studium erat, simul quod, ea affinitate, multum auctoritatis accessurum ad suam familiam, existimabant, simul occasio eorum

rum cupiditati suffragabatur, quod, qui eas maxime improbaturus videretur. Annas Momorancius, omnium tum Gallorum procerum habitus prudentissimus, detineretur ab hoste captivus. Is cum, ob multas alias causas, ut plerisque videbatur, non injustas, rem præcipitari, nolebat, tum, ne Guisianorum potentia (quæ prudentioribus suspecta, omnibus jam intolerabilis esse cœperat) suprà, quam tutum Regibus esset, cresceret: E quinque enim fratribus Guisianis, qui natu maximus erat, omnibus, quæ in Gallia merebant, copiis præerat: proximus in Ligures, ut Carolo Cossæo succederet: tertius ad eum, qui in Scotia erat, exercitum, cum imperio & supplemento, mittebatur: in quarti potestate, triremes ad Massiliam erant: in Cardinalis Caroli manu, res nummaria tenebatur, ita ut nec miles, nec nummus, in omni ditione Regis Gallorum, citra eorum voluntatem, moveri posset. Hanc Regis optimi fortunam quidam commiserati, memoria repetebant illorum temporum conditionem, cum per Aulæ factiones, Gallorum Reges in monasteria, velut mitius quoddam exilium, relegabantur. Aula, per aliquot dies nuptialibus illis gaudiis operata, ubi ad se rediit, legatis Scotorum in Concilium vocatis, Cancellarius Franciæ cum eis egit, Ut coronam ceteraque Regni insignia repræsentarent, Ut Reginæ maritus, de more, Scotorum Rex creatur. Ad ea breviter legati, nihil sibi de iis rebus mandatum, responderunt. Tum rursus Cancellarius: nihil aliud à vobis in præsentia postulamus, quam quod in vestro positum est arbitrio, ut, cum hac de re in conventu Scotorum disceptabitur, honorem, quem juste nunc petimus, vestris suffragiis comprobetis: idque vos ita facturos, syngrapha confirmetis. Id postulatum cum impudentiæ plenum videretur, paulo constantius atque acrius rejiciendum existimarunt. Itaque responderunt, suam legationem intra præscriptas metas coërceri, quas nec possent, nec vellent transgredi. Quod si etiam cum liberis mandatis missi essent, tamen amicorum fidelium non esse, postulare, quod, sine certa pernicie & proditionis infamia, etiamsi periculum capitis abesset, concedi nequiret: Se quidem Gallis, tot necessitudinibus conjunctis, quæ ab amicis honeste tribui possent, gratificaturos: Orare, ut illi in petendo intra eosdem modestiæ se fines continerent. Ita legatis ex Aula dimissis, etsi redire ad suos festinabant, tamen, antequam conscenderent, quatuor è principibus eorum, Gilbertus Kennedus, Georgius Leslius, Robertus Reedus, & Jacobus Flaminius, omnes summa virtute & cha-

ritate in patriam: item complures ex eorum comitibus, non sine magna suspicione veneni, decesserunt. Creditus est Jacobus, Reginæ frater, eadem potione petitus: nam etsi, constitutione corporis firmiore, & juventæ robore fretus, mortem evaserat, assidua tamen & periculosa ventriculi infirmitate, quoad vixit, laboravit. Ea æstate, fuit is rerum in Britannia status, ut magis, pax non esse, quam bellum esse, videretur. Certatum est utrinque, prædis abigendis, & villarum incendiis: incursiones interim non incruentæ factæ: duo Nobiles captivi ab Anglis abducti, Gulielmus Kethus, Comitis Martialis filius, & Patricius, Grajorum familiæ inter Scotos princeps: cetera bellorum damna per vilia capita sunt evagata. Eodem fere tempore Angli, duce Joanne Claro Equite, classem ad infestanda Scotiæ littora miserunt: ea ad Orcades accessit, ut, excensione facta, Cracoviacam, sedem Episcopalem, solumque in ea gente oppidum cremarent. Cum suorum non paucos in littus exposuissent, sævissima procella subito exorta, naves ab ora maris in altum rejecit: ibi, cum undis & ventis diu conflictatæ, vela retro in Angliam dederunt. Qui descenderant, ab Insulanis ad unum sunt occisi. Hoc anno, & superiore etiam, causa Religionis quodam modo jacuisse videbatur, quod morte Georgii Sophocardii nonnihil compressa, abunde sibi satis factum putarent alteri, si, in cœtibus privatis tranquille Deum patrio sermone colere, & de rebus divinis sobrie disputare liceret: alteri cæso Cardinali, magis duce partium, quam vindictæ cupiditate se carere ostenderent: nam qui in locum ejus successerat, magis pecuniam, quam sanguinem adversariorum sitiebat: neque fere sæviebat, nisi, ut prædandi & voluptatum fruendarum licentiam tueretur. Mense Aprili, Valterus Millius sacrificulus, nec admodum literis expolitus, Episcopis tamen suspectus, quod missare desiisset, ad conventum eorum rapitur. Is, quanquam & natura & ætate invalidus, & extrema paupertate oppressus, tamen è squalore carceris productus, & acerbissimis conviciis petitus, adeo non modo constanter, sed etiam acute respondit, ut tanta animi magnitudo & fiducia, in tam tenui corpusculo, etiam inimicissimis, divini numinis vi nixa videretur. Cives Fani Andreæ adeo ægre injuriam ei factam tulerunt, ut nemo inveniretur, qui judex in eum sederet: nec, tabernis omnibus clausis, quicquam, quod ad supplicium faceret, venale haberetur: quæ res unum vitæ diem ei produxit. Postridie tandem repertus est è familiaribus Archiepiscopi, Alexander Somer-

CIↃ. D. LVIII.

mervallius, homo flagitiosus, qui judicis personam, in eum diem susciperet. Populus certe ejus mortem adeo moleste tulit, ut, ne memoria mortis simul cum vita interiret, in eum locum, ubi corpus ejus crematum fuerat, magnum lapidum cumulum congesserit: quem cum, per aliquot dies, dissipandum Sacerdotes curassent, semper postridie congestus apparebat, donec tandem: opera Papanorum, ad ea, quæ per oppidum extruebantur, ædificia fuit asportatus. Ad XIII. Cal. Aug. dies ab Episcopis dicta erat Paulo Mesanio, nobili tum verbi divini concionatori. Eo die cum frequens advocatio procerum adfuisset, res ad tumultum spectaret, judicium in aliud tempus dilatum est, complures, sed absentes tantum damnati: qui, ne acerbitate pœnæ terrerentur, jussi ad Cal. Sept. adesse: ac recantantibus errorum venia promissa. Cum in easdem Cal. incideret dies D. Ægidio festus, quem, velut Deum tutelarem, Edimburgenses venerabantur, & magnis ei poculis libabant, ac vicinos & hospites magno epularum luxu accipere solebant: Regens verita, ne in tam confusæ multitudinis turba, tumultus aliquis oriretur, & ipsa adesse voluit. Papani ejus adventu læti, facile exorant, ut in Pompa solenni, in qua Ægidius per urbem ferri consueverat, adesset: sed Ægidius, ex æde sua furto sublatus, nusquam comparebat. Verum ne pompa Ægidio, aut oppidum pompa, tam celebri die, careret, substitutus est ei alius Ægidiolus. Hunc cum Regens esset comitata, per maximam oppidi partem, sine ulla suspicione motus, ac se fessam in diversorium contulisset, statim juventus urbana Ægidiolum, è ferentium humeris detractum, in cœnum provolvit, apparatumque pompæ disjecit: Sacrificuli & Fratres, qua quisque poterat, trepida fuga dilapsi, speciem tumultus majoris præbuerunt. Verum, ubi intellectum est, plus in eo motu timoris, quam periculi fuisse, remque totam citra cædem ac sanguinem transactam, rursus è latibulis suis prorepserunt, & congregati, de summa rerum consultant. Ibi, etsi pristinæ dignitatis recuperandæ spe prope penitus dejecti, tamen si quid, fiduciæ simulatione, rebus deploratis mederi queant, non secus, ac si prioris fortunæ vires manerent, ultro metum hostibus intentant: conventum Edimburgi ad VI. Id. Novemb. indicunt. Ejus dies habendi cum venisset, Sacerdotes in ædem Dominicanorum collecti, Paulum Mesanium, quem jampridem in superiori conventu adesse jusserant, nominatim citant: ei absenti exilium indicunt, cum gravissimæ pœnæ denunciatione, si quis

cum tecto recipiat, aut ulla re, ad vitam necessaria, juvet. Ea comminatio minime Taodunanos ab officio deterruit, quo minus necessaria suppeditarent, & alii ad alios deducerent, & per homines in aula gratiosos, agerent cum Regente, ut exilium ei remitteretur: sed, cum Sacerdotes non solum reniterentur, sed pecuniæ vim satis magnam offerrent, nihil confici potuit. Inter hæc quidam viri nobiles, è Fifa maxime, & Angusia, ac aliquot oppidorum cives illustriores, per omnes Scotiæ præfecturas dispersi, hortabantur universos, sinceram divinæ legis prædicationem amarent, ne se suosque amicos, & eorundem sacrorum participes, à paucis & infirmis opprimi, sinerent: Si jure agere inimici velint, se superiores; sin vi contenderent, non impares fore. Quibus hæc placerent, tabulas, ea de re confectas, quibus subscriberent, offerunt. Hi primi congregationis nomen assumpserunt, quod postea celebrius, qui consecuti sunt, fecere. Purioris religionis vindices, cum, jam procul dubio rem in ultimum discrimen brevi venturam, prospicerent, communiter ad Reginam postulata quædam mittere decreverunt, quæ nisi obtinerent, neque facies Ecclesiæ ulla futura erat, neque multitudo à seditione poterat contineri. Eis ad Regentem ferendis, hominem ætate venerabilem, totoque vitæ cursu eleganter acto, Jacobum Sandelandium Calderanum; splendidum Equitem, selegerunt, qui, legationis mittendæ necessitate multis verbis explicata, nomine omnium, qui, Ecclesiam Christi instauratam cupiebant, in summa hæc postulavit, ut in Precibus publicis, in Sacramentorum administratione, Ministri Ecclesiæ populari lingua, quæ ab omnibus intelligi posset, uterentur, ut Ministrorum electio, juxta antiquam Ecclesiæ consuetudinem, penes populum esset: ut, qui præessent electioni, in eorum vitam doctrinamque diligenter inquirerent: & si, per superiorum temporum negligentiam, indocti flagitiosive ad honores obrepsissent, ut, eis à ministeriis Ecclesiæ remotis, alii sufficerentur. Sacerdotes, ad hæc indignabundi, fremebant, esse quenquam, qui palam, tam impudentis facinoris auctorem se profiteri, auderet: Deinde, paulum sedato motu respondent, se rem procul dubio disputationi commissuros: Quod enim illinc fore periculum, ubi ipsi in sua causa futuri essent judices? Contra contendentibus religionis vindicibus, non ex hominum arbitrio, sed perspicua scripturæ sacræ sententia rem decidi deberi: proposuerunt Sacrificuli & alias concordiæ conditiones, sed tam ridiculas, ut responsione sint indignæ: Ut videlicet

licet, si vindices Religionis Missam in pristino retinerent honore: si, Purgatorium post hanc vitam esse, faterentur: si, & Divis supplicandum, & pro mortuis orandum esse, consentirent: illi nobis vicissim permitterent, ut sermone patrio, in precibus Deo offerendis, in Baptismo & Cœna Domini, uterentur. Instauratores Ecclesiæ institerunt (uti ante) à Regente petere, ut, in causa tam justa, responso se, ab æquitate & ratione non alieno solaretur, Regens quidem Sacerdotum causæ favebat: eisque clam, ubi primum se daret occasio, suam operam opemque spondebat: Adversam factionem jubebat, patrio sermone orare Deum, Sacramenta populo exhibere, ceterosque ritus obire, sine tumultu: Tantum, ne doctores eorum publice, Edimburgi & Lethæ, conciones ad populum haberent. Hæc, etsi illi sedulo præstarent, tamen alienatæ ab eis voluntatis multa se prodebant indicia, & Papani Edimburgi ad eadem fere postulata, quæ per Nobilitatem ad eam sunt delata, pene paribus usi sunt responsis: hoc etiam amplius, ad eam partem, quæ erat, de Ministrorum electione, in hoc genere quæstionum, aut juris Canonici, aut Concilii Tridentini decretis standum. Sed nec ipsi, de rebus suis, quicquam in illo cœtu statuerunt, nisi, quod Episcopis mandarunt, ut in singulas suæ ditionis parœcias occultos delatores mitterent, qui legum Papisticarum violatores ad ipsos deferrent: & quanquam, jam palam suas minas pro nihilo pendi, viderent, tamen & auctoritate publica (quæ penes ipsos erat) & Gallorum armis confisi, non minus imperiose, quam antea, infirmioribus insultabant. Ad horum animos, aliqua ex parte, mitigandos, & acerbitatem sententiæ, adversus Evangelii concionatores, deprecandum, missus est Joannes Areskinus, Dunensis Comarchus, homo doctus, & perinde pius & humanus. Is pro ea, qua cuncti erga Deum pietate, erga homines charitate affici debemus, eos oravit, ut saltem non gravarentur tolerare, ut, cum populus ad orandum conveniret, Deum patrio sermone juxta leges divinitus jussas coleret. Hanc ejus postulationem tantum abest ut comprobarent, ut acrioribus & arrogantioribus, quam unquam antea, verbis incesserent, adjectis etiam solito gravioribus minis & conviciis: ac ne nihil in eo conventu actum putaretur, quasdam protritas Papanorum leges typis curant excudendas, omniumque templorum valvis affigendas, quas, quia quadrante veniebant in publicum, vulgus quadrantarias, & interim triobolarem fidem vocabant. Inter hæc, in conventum Ordinum ingressi, qui, superiori

periori anno, Legationem in Gallia obierant, facile tenuerant, ut acta sua probentur: introductus deinde Gallorum legatus, cum satis longa oratione explicasset Regum Gallorum veterem ac diuturnam, in omne Scotorum nomen benevolentiam, ab omnibus & singulis vehementer contendit, ut Corona, quam ille, novo ac monstroso nomine matrimonialem vocabat, maritum suæ Reginæ ornent: quo è nomine, nullum emolumentum, nulla potentia, præter nudam vocis illius usurpationem esset accessura. Multæ aliæ verborum blanditiæ: quas hic enarrare supervacuum esset, à legato adjectæ fuerunt: quæ, quo in re futili erant accuratiores, tanto, ne fraus occulta subesset, suspectiores fuerunt. Legatus tamen, partim immodicis promissis, partim importunis precibus, favore etiam quorundam mox futuræ adulantium potentiæ, tenuit, ut corona Delphino decerneretur: Delecti, qui eam ferrent, Gilespicus Cambellus, Argatheliæ Comes, & Jacobus Reginæ frater. Hi, cum in manifestum exitium ablegari viderentur, jam imminente, omnium capitibus Gallicæ ambitionis procella, lentius profectionem adornare, ac rem in diem proferre decreverunt, donec, omnia circumspiciendo, velut futuri temporis certius omen captarent: præsertim, cum propior & luculentior honoris titulus sese offerret: Mortua enim Maria, Anglorum Regina, statim Scota se pro hærede gerit: ac titulos & insignia Regum Anglorum in omni supellectili, & instrumento domestico apponenda curat, & cum Gallia misere, per id tempus, in Mediolani, Neapolis & Flandriæ dominatu vendicando vexaretur, ad cumulum malorum adjectum est tituli Anglicani ludibrium. Neque prudentiores Gallorum non hoc videbant: sed Guisianorum (qui tum omnia poterant) erroribus etiam assentiendum erat: illi enim, plurimum hoc vanitatis genere splendoris Gallico nomini se adjecisse, videri volebant. Regens quoque, accepto decreto de Corona matrimoniali, novum quodammodo induisse videbatur ingenium; nam pristinam illam, omnibus gratam, comitatem in imperiosam paulatim convertebat arrogantiam: & pro lenibus responsis, quibus utrique factioni se excusabat, non voluntate sua fieri, sed ratione temporum, quo minus tam prælixe, quam cupiebat, nondum accepto illo decreto promittere auderet, nunc, omnium rerum, ut rebatur, compos, aliis moribus, alia oratione utebatur. Indictus erat Sterlinum conventus in VI. Id Maji, cum sæpe ex ea audiretur, nunc se aliis curis vacuam non passuram,

ram, majestatem summi imperii de gradu dejectam, nobili aliquo exemplo eam esse restituendam. His futuræ tempestatis indiciis, multi admoniti deprecatum veniebant: & in iis quo dignitate nominum res fieret impetrabilior, publice missi Alexander Cunigamius, Glencarniæ Comes, & Hugo Cambellus præfectus juridicus Aerensis, Eques illustrissimus. Ibi non se potuit continere, quin vocem impietatis testem profunderet, *Invitis, inquit, vobis, vestrisque Ministris, isti, etsi paulo sincerius concionabuntur, tamen exulabunt. Cum illi subjicerent supplices, ut, quæ sæpenumero promisisset, in memoriam revocaret: respondit, Fidem promissorum à principibus exigendam, quantenus eam præstare commodum eis videretur.* Ad hæc illi subjecerunt, Se ergo omne obsequium, & parendi necessitatem ei renunciare, atque præmonuerunt, quantum incommodorum esset ab hoc fonte emanaturum: Hoc responso, præter opinionem, ista se cogitaturam, dixit. Hic cum resedisse nonnihil impetus iræ videretur, nova fax multo acrius eam incendit, audito, Perthanos Evangelium publice recepisse. Illa Patricium Ruvenium, oppidi præfectum, qui forte aderat, aggressa, jubet, omnes illos novandæ Religionis motus comprimere, Cum ille in corpora facultatesque eorum se imperium respondisset habere, hæc ut in potestate ei sint, sedulo curaturum, jus in animos non habere: adeo statim incanduit, ut diceret, non mirandum fore, si brevi eum tam perfractæ pœniteret audaciæ. Jacobum Haliburtonum, Taoduni præfectum, jussit Paulum Mefanium comprehensum ad se mittere: verum is, ab eodem præfecto admonitus, ut tempori paulum cederet, oppido excessit. Ad cæteros quoque vicinos conventus rescripsit, ut, Romano more, Pascha proximum celebrarent: qua in re cum nemo ei paruisset, jam furenter irata, omnes Ecclesiarum totius Regni Ministros Sterlinum in jus vocavit, ad decimum diem proximi mensis Maji. Ea re divulgata, purioris Religionis cultores sese mutuo exhortati, ut una cum Ministris ad confitendam suam quoque fidem, adessent: tanta fuit eo properantium multitudo, ut, etsi inermes adventarent, Regentem metus incesseret, ne consilia sua parum sibi procederent. Igitur Joannem Areskinum Dunensem, qui forte aderat, ad se accersit: cum eo agit, ut turbam non necessariam domum remitteret: quod ei non difficile propter auctoritatem, quæ ei apud suos erat: se interea nihil, adversus quenquam illius sectæ, molituram. Multi, de hoc Regentis promisso certiores facti, omisso veniendi consilio,

consilio, domos rediere: illa, nihilo secius cum decreta conventui dies advenisset, omnibus, qui citati ad nomen non responsissent, velut contumacibus, aqua & igni interdixit. Dunensis, quam parum promissis fidendum esset expertus, jam sibi à vi metuens, se subtraxerat, ac Ierniæ, Anguliæ, & Merniæ proceres, etsi de Reginæ fide dubios, tamen adhuc collectos reperit. Illi, ex ejus sermone cum (quod ante suspicabantur) odium Reginæ inexpiabile intelligerent, neque amplius per simulationem rem transigi posse, adversus apertam vim se parant. In hoc tam lubrico statu, Knoxius Perthi multitudinem coactam nactus, concionem ad eos luculentam habuit, animosque accensos penitus inflammavit. A concione major populi pars pransum discessit: in æde pauci & plebeii, sed & hi ira & indignatione æstuantes, remanserant. Inter hæc sacrificulus plebejus animos hominum experiri volens, se ad missandum apparat, ingentem tabulam, ac verius Idolothecam explicat, in qua erat historia multorum Divorum, maximo sumtu exsculptorum. Adolescens quidam astans: cum adclamasset, facinus intolerandum fieri, Sacerdos ei colaphum incussit: ille lapide sublato, ut in Sacerdotem mitteret, ictu in tabulam delato, unam statuam ex ea confregit: reliqua multitudo furens, partim in Sacrificulum & tabulam, partim in ceteras aras involant: ac momento temporis omnia profani cultus monumenta comminuunt. Hæc ex infima plebecula operæ, prandentibus tum maxime potentioribus, peregerunt. Eodem furoris impetu, ad monasteria Fratrum diversi discurrunt, reliquo se vulgo continenter ad eos aggregante: & quanquam fratres haberent, velut ad hos casus comparata præsidia, nulla tamen vis temerario multitudinis furori potuit obsistere. Primus in idola & Sacrorum apparatum factus est impetus: proxime tenuiores ad prædam discurrerunt. Inventa est apud Franciscanos, supellex quidem, non solum copiosa, sed etiam admodum lauta, & quæ decuplo tot, quot ipsi erant, abunde satis fuisset. Dominicanis nequaquam eadem erat opulentia, sed certe tanta, ut mendicitatis professionem facile falsam redargueret, adeo, ut non inscite quidam non Fratres mendicantes, sed manducantes eos appellaret. Atque hæc omnia pauperibus in prædam cesserunt: nam quibus res erat, adeo se continuerunt ab omni avaritiæ suspicione, ut Monachorum nonnullos, ac præcipue fratrum Carthusiensium præfectum, auro atqe argento facto discedere onustum, permiserint. Nec magis fuit incredibilis

bilis militarium hominum à præda abstinentia, quam, in demoliendis tot ædificiis celeritas: Carthusiensium enim ædes illæ laxissimæ tam properanter non modo dirutæ, sed etiam exportatæ fuerunt, ut intra biduum vix fundamentorum vestigia superessent. Hæc ad Reginam, ut erant gesta, aut paulo etiam atrocius relata, animum ejus elatum ita inflammarunt, ut sancte juraverit, se civium sanguine & oppidi incendio tam execrandum scelus expiaturam. Cuprenses Fifani, audito rerum Perthi gestarum ordine, & ipsi, maximo consensu, simulachris aut confractis, aut ejectis, suam Ædem repurgant. Eam rem Ædis Curio adeo acerbe tulit, ut nocte, quæ insecuta est, ipse sibi mortem consciverit. Harum rerum nuncio Regens perculsa, Hamiltonium, Argatheliæ, atque Atholiæ Comites cum propinquis atque clientibus, ad se accersivit: & quanquam summa celeritate hostium conatus prævenire cuperet, tamen machinarum æneaurum subvectio in causa fuit, ut vix demum, decimo octavo die Maji, ad loca urbi vicina accederent. Ubi, de Regentis apparatu & copiis ad proceres, qui Perthi erant, est perlatum & illi nunciis celeriter in omnes partes dimissis, amicos, & eorundem sacrorum Socios implorant, ne, in ultima de vita & omnibus fortunis dimicatione, se deserant. Accessere, è proximis conventibus magno studio, & summa celeritate, prope omnes populariter: nonnulli etiam Lothiani properarunt eodem, ne, communi periculo defuisse viderentur. Sed omnium conatus & festinationem vicit Alexander Cunigamius, Glencarniæ Comes. Is, audito, quo in statu res esset, bis mille & quingentos, partim equites, partim pedites collegit, ac, diei noctem continuans in itinere, ducto exercitu per loca aspera & inculta, vitatis Regentis castris, Perthum pervenit. Erant in exercitu Regentis adhuc Jacobus Stuartus, proximi Regis nothus, & Gilespicus Cambellus, Argatheliæ Comes. Hi, etsi præcipui auctores instaurandæ Religionis erant, tamen, quia spes concordiæ nondum erat penitus abjecta, manserant apud hostes, eo consilio, ut, si bonis rationibus pax coire posset: operam amicis præstarent: sin autem animi Papanorum à quiete prorsus abhorrerent, eandem cum ceteris, qui Perthi erant, aleam fortunæ subirent. Regens per exploratores certior facta, in castris hostium supra septem virorum fortium millia esse, omnesque, summa alacritate se ad prælium expedire, quanvis ipsa, præter Gallorum auxilia, prope parem Scotorum numerum in armis haberet, tamen in ultimum discrimen rem committere

verita,

verita, per eosdem, quos ante nominavimus, Jacobum Stuartum, & Gilespicum Cambellum ad hostem misit. Ex altera parte, Alexander Cunigamius, & Joannes Areskinus Dunensis electi, qui cum eis, de concordia agerent. Hi quatuor, Regina jam placabiliore, quod sciret, Glencarnium jam copias conjunxisse cum reliquis idololatriæ oppugnatoribus, ita convenerunt, ut, Scotis militantibus utrinque dimissis, Regenti oppidum pateret, donec lassitudinem, ex itinere contractam, paucorum dierum quiete, ipsa comitesque levarent: interea, oppidanorum neminem damno aut molestia afficerent: Gallorum ne quis oppidum ingrederetur: neve propius tria millia passuum accederet, ceteræ omnes controversiæ in proxima comitia dilatæ. Ita, præsenti tumultu composito, sine cæde & sanguine, Religionis vindices, ut qui, non inferre arma, sed illata propulsare cupiebant, læti discesserunt, Deum laudantes, qui belli incruentum exitum hunc dedisset. Comes Argathelius, & Jacobus Stuartus ad Fanum Andreæ, relicta ad Perthum Regente, concesserunt, ut tædia superioris temporis per otium discuterent. At illa, soluto Voluntariorum utrinque exercitu, oppidum cum paucis ingressa, honorifice pro civium copiis, est recepta. Galli mercenarii cum Patricii Moravii civis honesti ædes præterirent sex eorum cum omnes jactus adversus podium ligneum, unde familia spectabat, direxissent, unus Patricii filius, adolescens tredecim annorum, fuit peremptus. Regens, corpore ad se allato, cum genus didicisset, casum quidem miseratione dignum esse, inquit: eoque magis, quod in filium, ac non in patrem potius, ea calamitas incidisset: se vero fortuita præstare non posse. Ex hac ejus oratione, cum facile omnes intelligerent, fidem conventorum non amplius duraturam, quamdonec, suæ vires Regenti placerent, illa orationi facta convenientia adjecit. Nam intra triduum, omnia miscere cœpit: civium enim alios spoliavit, alios exilio multavit: magistratus omnes, nulla juris formula observata, commutavit, ac, Sterlinum discedens, Scotos mercenarios, qui præsidio essent, in oppido reliquit: quo facto, à conventis volebat videri non discedere, quod promisisset, urbe libera, neminem Gallum se in ea relicturam. Cum objiceretur, in conventis omnes Gallos censeri, qui fidem Regi Gallo haberent obligatam, ad illud Papanorum commune recurrit. Hæretico non servanda promissa. Quod si, æque honesta facinoris excusatione uti posset, nulla sceleris conscientia se impediri, quo minus, isti hominum generi & bona & vitam adimeret:

ret: *Promissorum autem fidem à Principibus non esse adeo anxiè exigendam*. Cum hæc satis indicarent, pacem non diuturnam fore, tum ea, quæ secuta sunt, multo vehementius opinionem de ea sinistram confirmarunt. Jacobum Stuartum, & Gilespicum Cambellum minacibus literis, & mandatis prosecuta, extremas legum pœnas eis, ni redirent, interminata: de adversæ factionis exercitu secura, quippe quem, è voluntariis & qui sine stipendiis militarent, conflatum esse, sciebat: nec, ubi dimissi essent, facile aut cito conventuros existimabat. Missa restituta, ceterisque rebus quoad poterat, compositis, oppido, quo diximus, præsidio communito, Sterlinum versus iter ingressa est: multis enim de causis, eum locum à suis teneri, volebat: nam id oppidum, prope totius Regni in medio situm, & solum muris cinctum, cives habet bellicosos, & vicina Nobilitas universa à Papanis aliena erat: ad quos reprimendos, hanc arcem objici volebat. Commoditates habet præterea multas, & in primis, ad terrestrium & maritimarum copiarum subvectiones: nam per Taum amnem, qui muros alluit, æstus maris infunditur, exterarumque nationum commerciis aditum præbet: idque unum fere est oppidum, quod, ab ultimis usque Regni finibus, undique terrestri itinere adiri potest: ad cetera enim, longis æstuariis à mari immissis, viæ multifariam intercisæ sunt, & per ea itinera lenta: quod nusquam ea sit navicularum copia, ut, uno commeatu, magnam multitudinem transmittere, queant: sæpe etiam, aut ventis contrariis, aut tempestatum violentia, dies complures viatores retinentur. Ob has causas, Perthum, & conventibus habendis, & militibus undequaque contrahendis, commodissimum habetur. Verum, illa tempestate, Regens non tantum accepit ex loci commodo situ emolumenti, quam ex violata induciarum fide comparavit invidiæ: is enim ultimus ei rerum secundarum, & publici contemptus primus dies fuit: res enim divulgata magnorum ei in omnibus Regni partibus motuum causas dedit. Nam Comes Argathelius, & Jacobus Stuartus, in violandis se auctoribus, factis induciis, suam fidem lædi credentes, convocata ad Fanum Andreæ vicina Nobilitate, se ad purioris Religionis cultores adjungunt: atque ad ejus sectæ socios scribunt, Regentem Falcolandiæ cum Gallicis copiis esse: Cupri & Fani Andreæ exitio imminere: cui nisi præsenti auxilio obviam eatur, omnes Ecclesias Fifanas in summo discrimine versari. Ad eos, è locis propinquis, magna repente accurrit multitudo, infensissimis adversus Regen-

tem & ejus copias animis: quippe cum gente insociabili & fera bellum esse, apud quam æquitas, jus, fas, promissa, fides, & jurisjurandi religio tam levi momento penderent, ut, ad omnem spei auram, & incertissimos blandientis fortunæ flatus, dicta indicta, facta infecta essent: nullas, in posterum, condiciones concordiæ audiendas, nullam pacis, nisi altera parte extincta, aut certe peregrinis regno exactis, spem superesse: proinde se, ad vincendum, vel moriendum, compararent. His, atque hujusmodi sermonibus ita universorum animi fuerunt incitati, ut primum Caraliæ (quod oppidum in extremo Fifæ angulo situm est) impetu facto, aras everterent, simulachra confringerent, & omnem missificandi apparatum disperderent: quod autem vix credibile est, ira plus apud vulgi animos poterat, quam avaritia. Inde ad Fanum Andreæ progressi, spoliatis reliquis Divorum ædibus, Fratrum Francisci & Dominici Cœnobia solo æquarunt. Hæc cum prope in oculis Archiepiscopi gererentur, quanquam satis validam equitum manum secum haberet, quibus copiis, se oppidum posse tueri, paulo ante speraverat: tamen, cum populi studium, ac tantum Voluntariorum concursum cerneret, sese cum suis à furore multitudinis subduxit, ac Falcolandiam, ad gentiles & propinquos, venit. His auditis, Regens adeo exarsit, ut, sine ulteriore deliberatione, denunciaret in proximum diem profectionem, ac statim præmitteret, qui Cupri hospitia Gallis designarent, ac missis in omnes partes edictis, imperavit, ut omnes, qui arma ferre possent, se Cuprum sequerentur: præsentesque Gallorum & Hamiltoniorum copias præmonuit, ut, ad sonum tubæ, omnes præsto in armis essent. Hoc eorum consilium, cum rectæ Religionis vindices per exploratores rescissent, iis, qui aderant, familiaribus & amicis repente convocatis, ut Regentis consilium prævenirent, statim Cuprûm contenderunt. Eodem prope momento, Taodunani & Nobiles è proximis agris, ad mille virorum, velut eodem signo exciti, se cum eis conjungunt: eam noctem ibi commorati, postridie mane, copias ex oppido educunt, & in campis proximis in procinctu steterunt, Papanorum exercitum exspectantes, suaque auxilia, quæ paulatim adventabant, recolligentes. In castris Regentis duo Gallorum millia erant, quibus præerat Osellius: mille Scotos ducebat Jacobus Hamiltonius, Dux Castellerotius: ita tum eum vocabant. Hi omnes præmissis de vigilia secunda machinis, summo mane iter ingressi, eo venerant, ut hostium primos conspicerent, & ipsi ab eis conspicerentur.

rentur. Modicus in medio amnis fluebat: ad eum, idoneis locis, machinæ erant collocatæ: quingenti equites emissi, quibus levibus præliis hostium animos pertentarent, simul, si flumen transire pararent, ut impeditos aggrederentur. Horum alacritas Gallis cunctationem afferebat: enim etiam auxit adventus Patricii Lermonthii, præfecti urbani Fani Andreæ, cum quingentis civibus armatis: qui, agmine (ut mos itineris habet) in longum exporrecto, majoris, quam pro numero, multitudinis speciem præbebat: hæ res eis erant impedimento, ne (quod maxime cupiebant) numerum & ordinem hostium conspicerent: ac duces è propinquo noscerent, ac (ut jussi erant) ad suos referrent. Itaque, quidam è Gallis, ut totam hostium aciem, saltem è longinquo, subjectam oculis haberent, in collem satis editum conscenderunt: inde, cum plures equitum peditumque acies, modicis intervallis relictis, stare viderent, ac, retro illos, magnum calonum & equisonum numerum, ad vallis cujusdam labrum, velut spectaculum in longum extentum, conspicerent; rati universam illam multitudinem ibi in subsidiis collocatam, omnia vero majora ad suos detulerunt. Duces, de Concilii sententia, ad Regentem, quæ Falcolandiæ substiterat, miserunt; qui, quo in statu res essent, edocerent: Scotos sibi videri multo plures, quam speraran t, & ad pugnandum alacriores: contra, qui secum militarent, mussare: & quosdam aperte indignari, se, in paucorum peregrinorum gratiam, adversus cives, amicos, & propinquos duci. Tandem, assentiente Regente, tres ab Hamiltonio legati, ex primoribus, mittuntur, atque hi maxime, qui in exercitu hostium, propinquos aut liberos haberent. Hac legatione pax confieri non potuit, quod pietatis vindices, toties vanis promissis elusi, nullam pactionibus fidem haberent: nec Regens tum habebat, aut si habuisset, è dignitate sua existimasset, aliud fidei firmamentum dare. Accedebat & illa difficultas, ut (quod maxime petebatur) peregrini Regno excederent. quod præstare, inconsulto Rege Galliæ, non poterat: & moræ induciarum interpositæ, non, ad animos ad pacem inflectendos: sed, ut sæpe antea experti erant, ad accersenda auxilia externa petebantur: hoc tantum convenit, ut Galli milites in Lothianam transportarentur, induciæque in octo dies fierent, dum Regens pacificatores, è suis, ad Fanum Andreæ mitteret, qui pacis æquas leges utrisque ferrent. Sed vindices libertatis cum plane perspicerent, Regentem, quod condicionibus, sibi honestis, rem componere non posset, tantum rerum prolatationem

 quærere,

quærere, dum proximum æstuarium cum suis transmitteret Comes Argatheliæ, & Jacobus Stuartus, per literas, egerunt cum ea, ut Perthum, deducto præsidio, liberum suis legibus relinqueret, uti, in oppido recipiendo, pacta erat: hujus fœderis violati invidiam in se conferri, qui faciendi authores fuerant. Cum nihil à Regente responderetur, Perthum versus, unde preces & lamentabiles querelæ quotidie afferebantur, signa convertunt: Kinfanius enim, vicinus Comarchus, quem Regens, cum discederet, oppido præfecit, ut obsequendi studium, vexatione civium, ostentaret, suo dolori privato indulgebat: & veteres inimicitias, quas cum plerisque civium habebat, parum civiliter exercebat, aliis domo fugatis, aliis, obtentu Religionis, spoliatis. Nec dissimilem militibus licentiam permittebat. Has injurias, amicis & eorundem sacrorum sociis illatas, cum, qui Cupri erant, intellexissent, iter eo, primo mane, pronunciatum est. Oppidum obsessum, post paucos dies, est deditum: ac, pulso Kinfanio, præfectura urbana Patricio Ruvenio, præfecto juridico, reddita est: deinde Sconam, vetus & infrequens oppidum, ob unum suorum, contra fidem datam, occisum, incenderunt. Per exploratores est rescitum, Regentem præsidium Francorum Sterlinum missuram, ut, qui ultra Fortham erant, à reliquis excluderentur. Id consilium ut prævenirent Gilespicus Cambellus, & Jacobus Stuartus, jam multa nocte, cum summo silentio, Pertho moverunt, ac Sterlino potiti monasteria Fratrum statim diruerunt: cetera item circa urbem, Sacraria, ab idolorum cultu nefario, emundarunt: ac, post tertium diem, viam, quæ Edimburgum fert, ingressi, Limnuchum, in medio itinere situm superstitioso cultu liberant: & quanquam admodum pauci numero essent, vulgo militum, tanquam bello confecto, ad domestica negotia dilapso, per tot oppida tamen compresso Papanorum fastu, Scotorum & Gallorum cohortes mercenarias tantus terror invasit, ut, cum omnibus, quæ trahere poterant. impedimentis Dumbarum perfugerent. Scotorum proceres, instaurandæ Religionis principes, complures, in re ordinanda, dies morati, præter ædium sacrarum, ab omni missificandi apparatu, repurgationem, verbo Dei sincere enunciando, concionatores constituerunt. Interea è Gallia nunciatur, Henricum
CIϽ. D. LIX. Secundum Regem decessisse. Ea res ut Scotis auxit lætitiam, ita minuit industriam: plerisque, tanquam omnibus defuncti essent periculis, quo visum est, dilabentibus: Regens contra, formidans, ne ipsa cum Gallis tota Scotia exigeretur, summa
cum

cum vigilantia in omnes occasiones erat intenta. Primum, exploratores Edimburgum præmisit, qui hostium consilia cognoscerent, per eos admonita, vulgus militum dilapsum, paucos restitisse, adeo securos, ut nullum omnino militiæ munus obirent, non cunctandum rata, cum eis, quas habebat, copiis, recta Edimburgum ducit. Occurrerunt ei officiose Jacobus Hamiltonius Dux, & Jacobus Duglassius, Mortonii Comes. Hi, cum condicionibus frustra rem componere tentassent, illud saltem tenuerunt, ne eo die confligeretur. Tandem, condicionibus hinc inde jactatis, XXIV. die Julii, M.D.LIX. induciæ factæ, in decimam usque Januarii, quarum summa hæc erat, ut nemo cogeretur ceremoniis, quas nollet, uti: ne præsidium militare Edimburgi collocaretur: ne Sacerdotibus fieret impedimentum, quo minus, prædiorum suorum fructibus, decimis, pensonibus, aliisve quibuscunque reditibus libere uti, frui possent: Ne quis, Ecclesiæ instauratæ templa: monasteria, aliave loca, in Sacerdotum usus fabricata, demoliri, aut in alios usus transformare tentet: Item, ut postridie illius diei, typos excudendæ pecuniæ, ac palatium Regium Regenti cum omni, quam in ea acceperant, suppellectili redderent. Has inducias ne per se, aut suos violasse videretur, Regens eo impentius dabat operam, quod in superiorum temporum promissis servandis, ejus levitas vulgo erat infamis: verum tamen curabat, ut per suæ factionis homines Scoti, ad iram natura paulo propentiores, irritarentur: occasionesque sæviendi in miserum vulgus darent. Cum nullus autem color occurreret, qui, juris aliqua specie crudelitatem cælare possit, falsos rumores disseminandos curat, Religionem rebellioni prætendi: veram sumendorum armorum causam esse, ut stirpe legitima extincta, Jacobus superioris Regis nothus, Regnum in se transferret. His, atque aliis hujus generis mendaciis, cum animos vulgi nonnihil labefactari videret, literas unas atque alteras, quas a Regibus Gallorum, Francisco & Maria, videri volebant missas, ad eundem Jacobum curant perferendas: hæ partim falsam beneficiorum exprobrationem, partim gravissimas minas continebant, ni, defectionis consilio abjecto, ad officium rediret. Ad hæc cum Jacobus respondisset, se nullius dicti aut facti sibi conscium esse, adversus vel Reges, vel leges: quod vero causam eorum, qui, Religionem prolapsam in suum gradum restituere vellent, Nobilitas susceperit, vel potius ad eam causam se adjunxerit, eorum, quæ cum illis gesserit, invidiam, si qua est, facile sustinere:

CIↃ. D. LIX.

 nihil

nihil enim ibi quæsitum, nisi divinæ gloriæ illustrationem: cujus consilii pœnitere non esse æquum, cujus habeat auctorem, fautorem, & propugnatorem Christum: quem nisi sponte abnegare vellet, ab incepto desistere non posse. Extra hanc unam causam, & se, & reliquos, quibus invidiosum rebellionis nomen impingitur, in aliis rebus omnibus fore obsequentissimos. Hoc responsum, ut in Galliam mitteretur, Regenti datum, contumax ei & superbum est visum: contra plerisque non modestum modo, sed etiam intra modum, præsertim, in jactatione beneficiorum, quæ nulla prorsus acceperat, nisi, quæ cum omnibus peregrinis erant ei communia. Inter hæc, & mille mercenarii Galli Letham appulerunt, & Comes Aranius, Jacobi Hamiltonii, nuper Gubernatoris, filius, ad conventum procerum, qui tum Sterlini habebatur, venit. Regens, Gallorum adventu velut spei suæ certa, jam palam, ad Scotiam domandam, animum adjecit. Araniæ Comitis reditus hæc fuit causa. Cum vehementius, quam per illa tempora tutum erat, instaurantium rem Ecclesiasticam causam tueretur, à Guisianis, qui omnia apud Franciscum minorem poterant, ad terrorem inferiorum Ordinum, morti destinabatur. Nec dubitavit Cardinalis Lotharenus, cum in Senatu Parisiensi vehementius in causam instauratæ Religionis inveheretur, pronunciare, eos prope diem supplicium spectaturos hominis, qui principum dignationi esset æqualis. Id ille cum rescisset, atque in memoriam revocasset, se, non ita pridem, cum Duce Guisio liberius verba commutasse, clandestina fuga, de concilio amicorum, saluti consuluit: ac derepente, præter omnium expectationem, domesticis tumultibus intervenit: ac ipse ad partes vindicum pietatis accessit: cum patre etiam egit, ut se eis adjungeret, ac multos è veteribus offensis ei inimicos reconciliavit. Principes factionis, qui ibi aderant, cum pro certo audissent, auxiliares copias partim jam appulisse, partim, ut quam primum mitterentur, conscribi, Lethamque summa vi communiri, ut horreum commeatuum & apparatus bellici esset: ibique Galli in rebus adversis receptum, in secundis portum suscipiendis amicis haberent: Scoti, per hæc tempora, accitis undequaque copiis, Letham obsidione, sed frustra claudere tentant: nam fere, quicquid æneärum machinarum erat in Scotia, penes Regentem erat, aut arcis Edimburgensis præfectum, qui nondum cum libertatis publicæ vindicibus se conjunxerat: neque penes eorum factionem hæ vires erant, ut oppidum, ab una parte mari,

cinctum

cinctum, & fluvio divisum, claudere justa obsidione possent. Gallus interea, de rerum Scoticarum statu certior factus, Labrossium, Equitem Conchiliati ordinis, cum duobus millibus peditum eo misit, qui Regenti, Papanæ superstitionis cultum promoventi, pro viribus adessent, missus fuit una Episcopus Ambianensis, tresque doctores Sorbonici, qui de controversiis, si opus esset, disceptarent. Eorum adventus Regentis animum dejectum ita erexit, ut sancte promitteret, se prope diem pœnas de Divorum & Regum hostibus expetituram. E principibus Nobilitatis, duodecim tum Edimburgi erant collecti, à quibus Labrossio & Episcopo, qui se Legatos missos dicebant, & diem, ad explicanda mandata, peterent, responsum est, Eos non pacem (quod simulabant) quærere, sed bellum minari: alioqui, quid attinebat armatas cohortes, ad disceptandum, adducere? se vero non adeo rerum esse ignaros, ut in eam disceptationem se committerent, ubi cogi possent, ad conditiones, inimicorum arbitrio, accipiendas: Quod si pacificatio inter arma placeret, se quoque curaturos, ne, magis vi compulsi, quam rationibus adducti viderentur: Illi autem, quod præ se ferunt, si vere & ex animo petant, peregrinum militem remittant, inermesque (ut sæpe alias) conveniant, velut ad rem ex æquo componendam, non ferro, & viribus discernendam. Hæc quidem de legatis. De munitione Lethæ, in hanc fere sententiam rescripserunt, Se vehementer mirari, quod Regens, nullis provocata injuriis, tam cito à conventis recesserit: ac, veteribus Lethæ incolis expulsis peregrinorumque colonia ibi collocata, arcem, ad interitum legum & libertatis, omnium capitibus imponat: se magnopere orare, ut ab hoc tam pernicioso consilio, adversus fidem promissorum, publicam utilitatem, leges & libertatem, temere suscepto, desistat: neve eam necessitatem eis imponat, ut universi populi fidem implorare cogantur. In eandem fere sententiam, post mensem, Edimburgi collecti rescripserunt: ac superioribus hanc petitionem adjecerunt, ut, molitionibus novis eversis, peregrinos, aliosque mercenarios quoslibet oppido emigrare jubeat, ut liberum ibi omnibus ex æquo esset, negociari & mutua exercere commercia. Id si recusaret, se pro certo indicio accepturos, eam Regnum hoc in servitutem velle redigere: cui malo se, quacunque ratione possent, remedium quæsituros. Ad hæc qui responderet, Regens, triduo proximo, misit Robertum Formanum, principem fœcialem (vulgus Regem armorum vocat) cum his mandatis. Primum

omnium ostendens, nihil nobis magis, præter opinionem, accidere potuisse, quam alium esse quempiam, qui potestatem hic habeat, quam gener, & filia mea, unde omnis nostra pendet auctoritas: Superiora procerum acta, & hæc præsens postulatio, seu potius imperium, satis declarant, eos nullam superiorem agnoscere auctoritatem: Nec eorum petitio, aut, potius minæ, utcunque verborum coloribus opertæ, nobis jam novæ videri possunt. Postulabis à Duce Castellerotii, ut in memoriam revocet, quæ nobis verbis, & Regi per literas sit pollicitus, non se modo Regi dicto audientem fore: sed facturum, ne filius ejus, Araniæ Comes, patriæ tumultibus se omnino implicaret. Item, ecquid, quæ nunc geruntur, illis respondeant promissis. Ad literas autem respondebis, Nos, publicæ tranquillitatis causa, ostendisse facturos, ac nunc etiam polliceri, quicquid cum pietate in Deum, ac observantia erga Reges non pugnet: neque, de libertatis & legum eversione, unquam cogitasse: de Regno vero per vim acquirendo multo minus: Cui enim illud quæ̦rerem, quod jam filia, hæreditario jure, sine controversia teneat? Quod ad munitionem Lethæ attinet, illud rogabis Nosne unquam aliquid in eo genere attentavimus, priusquam illi, multis conventionibus, ac demum conjuratione inter se facta, palam ostenderent, imperium legitimum se rejicere, at nobis, quæ supremi magistratus auctoritatem & locum tenemus, inconsultis, statum publicum, pro suo arbitrio perturbassent: suasque partes, captis urbibus, confirmassent & cum veteribus inimicis, de fœdere sanciendo, tractassent? ac nunc maxime complures eorum Anglos domi suæ habeant? & ut alia omittam, quam tandem causam proferre poterunt, cur illis liceat; exercitum tenere Edimburgi, ad rerum præsides invadendos? nobis autem non liceat, Lethæ, ad salutis nostræ præsidium, aliquid copiarum circa nos habere? illud nimirum cupiunt, ut, quotidiana mutatione locorum, furorem eorum (quod, ad hunc diem, fecimus) vitare conemur. Ecquæ in eorum literis, de parendo justis magistratibus, est mentio? Ecquam, ad concordiam instaurandam, viam pandunt? Ecquo indicio monstrant, se hos motus velle sedatos, & in pristinum statum omnia velle reducta? Operiant ista, quibus velint, emolumenti publici coloribus: palam tamen est, nulla de re minus eos cogitare: nam si id unum concordiam moraretur, sæpenumero, quæ duceret eo, viam ostendimus. Nec ipsi ignorant, Gallos istos, mandatu sui Regis, jam dudum, nisi suis ipsi factis in mora fuissent,

ſent, extra Scotiam futuros. Itaque, ſi quas nunc quoque offe-rant condiciones honeſtas, quæ ſpem faciant, imperii majeſta-te ſalva, ſe obedienter & modeſte ſuperioribus parituros, nul-lam inſtaurandæ concordiæ rationem recuſabimus: neque quicquam omittemus, quod ad utilitatem publicam ſpectare poterit. Nec nos modo erga eos hoc animo ſumus, ſed etiam Reges eorum, qui Conchiliati ordinis Equitem illuſtrem, & Ec-cleſiaſtici ordinis hominem primarium, cum literis ac manda-tis, eodem ſpectantibus, ad eos miſerunt: quos illi tamen ita contempſerunt, ut non modo reſponſo, ſed ne audientia qui-dem, ſint dignati. Quamobrem poſtulabis, & imperabis quo-que Duci, & ceteris proceribus, aliiſque cujuſcunque ordinis civibus, ut ab eis ſtatim diſcedant: Sin minus, produellionis eos teneri, denunciabis. Ad hæc poſtridie, qui fuit XXIII. Octobris, proceres in hanc ſententiam reſponderunt, Ex literis tuis, ac mandatis per fœcialem miſſis facile intelleximus, quam perſeveranter male animata ſis, adverſus pietatem in Deum, & noſtræ gentis publicum emolumentum, & communiter o-mnium libertatem. Hæc ut, perinde ac debemus, tueamur, nos Regum noſtrorum nomine, præfecturam, aut quocunque alio imperii titulo publicam adminiſtrationem ſub Regibus uſur-pas, ſuſpendimus, ac inhibemus: ut qui pro certo habeamus, quæ nunc à te geruntur, ea cum eorum perpetua voluntate, erga publicam hujus Regni incolumitatem, pugnare & quem-admodum tu nos, legitimos hujus Regni & Regum cives, pro-Senatu & Concilio publico non habes: neque nos te, Regen-tem aut magiſtratu ſupremo fungentem, agnoſcimus: cum præſertim imperium (ſi quod habes à Regibus commiſſum) graviſſimis juſtiſſimiſque de cauſis, ſit à nobis inhibitum: id-que, eorundem Regum nomine, quorum nos conſultores nati ſumus, præſertim in rebus, quæ ad omnium ſalutem ſpectant. Quanquam autem nobis eſt decretum, nullum ſubterfugere vitæ diſcrimen, in eo oppido liberando, in quo tu, contra nos; mercenarios peregrinos collocaſti: tamen pro ea, quam tibi, ut Reginæ noſtræ matri, debemus, reverentia, & opera fideli, magnopere, ut ſecedas, oramus, dum nos utilitatis publicæ ratio cogit, oppidum iſtud nunc armis repetere, quod ſæpe antea pre-cibus liberare ſumus conati. Illos præterea rogamus, ut una tecum educas, intra XXIV. horas, ſi qui ſunt, qui aut Legato-rum, ad controverſias diſceptandas, aut ad res gerendas, no-men ſibi vendicant, quicquid item mercenariorum militum in

eodem est oppido, quorum nos sanguini libenter parcimus, & incolumitati favemus, propter veterem, quæ tot seculis inter Scotos & Francos fuit, amicitiam: quam, ob nostræ Reginæ cum illorum Rege matrimonium, potius augeri, quam imminui, est æquum. Eodem quoque die, idem Fœcialis retulit, pridie illius diei, procerum aliorumque civium frequentissimo Concilio persuasum esse, omnia Regentis dicta, facta, consiliaque meram spectare tyrannidem. Igitur decretum factum, de abrogando ei magistratu, cui universi, ut justissimo, subscripserunt: legationemque, ei à genero & filia datam, inhibuerunt, eamque pro imperio quicquam agere, vetuerunt, usque ad generalem Ordinum conventum, ab ipsis, ubi commodum foret, indicendum. xxv. autem die, proceres fœcialem miserunt Letham, qui omnibus Scotis denunciaret, ut intra spatium xxiv. horarum ex oppido discederent, seque ab eversoribus libertatis publicæ segregarent. Post has comminationes, excurrentibus utrinque equitibus, bellum, citra tamen magnam cædem, commissum est. In hoc rerum gerendarum initio, tantus in castra vindicum libertatis repente terror incidit, ut & præsentem statum vehementer perturbaret, & spem omnem successus in posterum extingueret: multos enim Regens, qui nomina Ecclesiæ dederant, partim minis, partim promissis, à procerum factione abstraxerat, & castra speculatorum erant plena, qui non modo dicta & facta, sed etiam, quæ maxime occulta & credebant, & volebant, ad eam deferrent: &, comprehenso Jacobi Balfurii ministro, qui literas Letham ferebat, suspicio in multos, timor in omnes se diffuderat: mercenarii quoque, ob non soluta ad diem stipendia, tumultuabantur: ac, si quis eos à nefario consilio revocare conabatur, graviter ei comminabantur. Sed in hominibus, à pietate & honesto alienis, non tam miranda erat seditio, quam omnes male habebat Ducis Castellerotii imbecillitas, & prope diffidentia, quem propinqui terrores ita implerunt, ut ejus timor multorum animos labefactaret. Qui firmiores erant, cum remedia his malis adhiberent, prima de mercenariis placandis, consultatio fuit. Cum inter se proceres, qui remanserant, de pecunia in stipendium conferenda, agerent, aliis per avaritiam detrectantibus, aliis inopiam excusantibus, summa confici non potuit, quæ mercenariorum furorem mitigaret. Proximum visum est, ut vasa singulorum argentea conflarentur: cumque monetarii operam suam liberaliter promitterent, typi, incer-

tum

tum quorum fraude, ſublati fuerunt. Reſtabat unica ſpes, ab Anglis, ſed lenta nimis videbatur. Tandem, privatim ſuorum amicorum fidem experiri decreverunt: atque ad Equites duos notæ virtutis (qui tum Bervici publicis muniis præfecti erant) Radulphum Sadlerium, & Jacobum Croftum mittunt Joannem Cocburnum Ormiſtonium, qui vel modicam, ad remedium præſentis neceſſitatis, impetrarent pecuniam. Id conſilium quanquam maxime occultarent, tamen ad Regentem eſt delatum: ea, Comitem Bothuelium reditum ejus obſervare juſſit. Is, quanquam ante paucos dies ſancte juraverat, ſe cauſæ procerum nulla in re obfuturum, ſpemque feciſſet, ſe factioni eorum ſubſcripturum, tam Ormiſtonium ex inſidiis, nec opinum aggreditur: vulneratum capit, pecuniam eripit. Hujus facinoris fama Edimburgo Araniæ Comitem, & Jacobum Stuartum, cum toto pene equitatu, excivit, non tam vindictæ cupiditate, quam ut Ormiſtonium (ſi forte viveret) eriperent, aut ſaltem impedirent, quo minus ad Regentem tranſportaretur: ſed Bothuelius per ſpeculatorem præmonitus, adventum eorum fuga prævertit. Eodem die præfectus Taodunanus, cum ſuis, civibus ac paucis Voluntariis, Letham verſus progreſſus, ſuas in colle propinquo machinas collocarunt. Galli, qui per exploratores cognoverant, omnem prope hoſtium equitatum abeſſe, ad pedites, quorum paucitatem videbant, opprimendos, aliquot cohortes eduxerunt. Taodunani aliquandiu, ſpe ſubſidii, reſtiterunt: ſed cum, in primo ſtatim congreſſu, mercenarii (qui pauci eos erant ſecuti) terga vertiſſent, ipſi quoque, relictis machinis, ſenſim pedem retulerunt: donec à tergo clamor ortus eſt, Gallos, breviore via prægreſſos, ad portam urbis à tergo tendere, ut eos excluderent. Ad hanc vocem, tanta omnium rerum perturbatio eſt orta, ut quiſque, qua proxime poterat, in tutum ſe reciperet, & dum alii aliis obſtant, infirmiores à valentioribus conculcarentur: ac, dum quiſque ſibi proſpicit, nihil in commune conſulitur. Papani, è latebris prodeuntes, palam conviciabantur: qui antea ſtudium doctrinæ purioris præ ſe ferebant, partim clam ſe ſubducere conabantur, partim de tota cauſa abjicienda conſultant. Quinta die Novembris, cum nunciatum eſſet. Gallos exiiſſe, ut commeatus, Edimburgum venientes, interciperent, præterquam quod vindices Religionis inter ſe non ſatis eſſent concordes, mercenarii vix ex oppido extrudi poterant. Comes Araniæ, ac Jacobus Stuartus, primi cum familiaribus egreſſi, adverſus eos exierunt:

hos

hos multi viri honesti ac strenui comitati sunt: ac in Gallos se acrius, quam prudentius intulerunt: nec quicquam propius fuit, quam, ut, ab Edimburgo interclusi, suæ temeritatis pœnas dedissent: nam, cum hinc paludes, illinc paradisi proximus murus iter & angustum, & Gallorum sclopetariis obnoxium, eis reliquissent, partim à suis, partim ab equitibus pedites obterebantur. In hac trepidatione, certa clades omnibus imminebat, nisi duces, æquato cum ceteris periculo, ex equis descendissent. Cum illis, pudor multos retinuit: in his, fuit Alexander Haliburtonus, Centurio, juvenis strenuus, & in causa Religionis instaurandæ acer. Is cum, gravi vulnere accepto, in manus hostium venisset, multis ab eis plagis letaliter sauciatus, brevi post moritur. Post hunc conflictum, in quo circiter viginti quinque perierunt: multis se subtrahentibus, ceteris animum despondentibus, Araniæ Comes, & Jacobus Stuartus suam operam obtulerunt, si vel modica manus una maneret. Cunctis pene recusantibus, proxima fuit consultatio, de urbe relinquenda: ac, uti decretum fuit à proceribus, de secunda vigilia iter ingressi, postridie Sterlinum pervenerunt. Ibi Joannes Knoxius luculentam ad eos concionem habuit: ac multorum animos in spem certam, brevi ex his malis emergendi, erexit: In hoc conventu, id modo decretum est, ut, quoniam Galli quotidie novis subsidiis augerentur, & ipsi etiam externis opibus se confirmarent, missus est in Angliam Gulielmus Mætellanus, juvenis summo ingenio & eruditione, qui Reginam edoceret, quantum immineret Angliæ periculum, si Galli in Scotia, operibus & præsidiis loca communirent: ut qui non Religionis modo, sed legum & libertatis interitum quærerent: Scotis autem vel vi, vel fraude oppressis, vel iniquo fœdere in servitutem redactis, faciliorem eis gradum fieri, ad Anglorum vires infringendas. Angli, re diu inter se disceptata, tandem spem auxiliorum fecerunt. Proceres, libertatis vindices in duas se partes diviserant: alteri Glascuæ constiterunt, ut proximis provinciis præsiderent, & socios sacrorum ab injuria tuerentur: alteri in Fifam missi, Franci, qui nullam ab hostibus abstinebant injuriam, de Anglorum auxiliis soliciti, ante eorum adventum, reliquias adversæ factionis delere conantur: ac primum adversus eam partem, quæ Fifam insederat, ducunt. Primum in itinere Limnuchum ac Hamiltoniorum prædia spoliant: inde Sterlinum profecti, atque ibi tantum commorati, dum oppidanos diriperent, pontem transeunt:

eunt: & secundum flumen ducto exercitu, litus illud, vicis & oppidulis frequentibus habitatum, legunt, ac toto itinere, quæ occurrebant, direptis, tandem Kingornum veniunt. Scoti, ut eorum cursum remorarentur, Desertum oppidulum (id loco nomen est) cum paucis insederunt. Hic per viginti dies, cum quotidie levia prælia consererentur, Galli quum non poterant in dominos, iram in parietes effuderunt: villamque Gulielmi Kircadii, Grangiam nomine, à fundamentis diruerunt. Ille, qui non ignoraret, Gallos eo, ad rusticos diripiendos, frequenter excurrere, paulo ante lucem, se in insidiis collocavit: ac, animadverso Labastio Allobroge cum sua centuria egresso, tam diu in insidiis occultus substitit, dum, supra mille passus à præsidio Galli abessent: tum demum, immisso equite, à suis eos exclusit. Illi, quod in tali discrimine unum restare videbatur, in rusticam villam propinquam ingressi, se maceria sepibusque tueri conabantur, Scoti, ex superiore Gallorum crudelitate irritati, suæ salutis immemores, & dum hostem læderent (etsi nulla, præter lanceas equestres, haberent arma) prostratis, quæcunque obstabant, intro irrumpunt: ducem, recusantem se dedere, & cum eo quinquaginta milites interimunt, ceteros Taodunum mittunt. Qui ad Desertum, veluti in statione assidua, erant, Cuprum convenere: ex eis & aliis, qui Glascuæ erant, electi, qui ad scribendum fœdus cum Anglis, Bervicum mitterentur, cujus hæ præcipuæ leges fuerunt, Uti adversus peregrinos, si qui in Britanniam, belli faciendi causa, descenderent, utrique alteris auxilia mitterent, Scotis in Anglia, Anglis in Scotia militantibus Angla stipendium solveret: Præda de hoste capta Anglis, oppida & arces statim antiquis dominis redderentur Scoti obsides darent, qui, durante matrimonio Regis Galli cum Regina Scota atque eo dirempto, unum annum in Anglia manerent. Hæc Bervici acta, XXVII. die Februarii. M. D. LX. illud Angli magnopere Scotos monuerunt, ne, antequam amicorum auxilia venirent, prælia cum hoste decernerent, ac in summæ rei discrimen venirent: magnopere enim proceres Anglorum metuebant, ne Scotorum præfervida ingenia in errorem inemendabilem universam rem præcipitarent. Galli interea, Desertum ac Vemium depopulati, inter se disceptare cœperunt, rectane ad hostem, an secundum littus ad Fanum Andreæ, atque inde Cuprum ducerent. Posterior sententia placuit, quod, propter ingentes nives, viarum confusis vestigiis, equites, sine magno incommodo per mediterranea CIↃ. D. LX.

duci

duci non possent. Igitur, cum paulum secundum mare essent progressi, atque ad promontorium, quod Kineragium, hoc est, rupis caput, aut finem appellant, esset perventum, quidam conscendentes, unde in mare longissime prospectus erat, renunciarunt cum magna lætitia, octo majoris formæ naves conspici. In illis, Galli universi pro certo, quod jam diu expectaverant, habentes, auxilia ad se advehi eas ingenti, ut mos est, sonitu tormentorum æneorum consalutarunt, ac, sese mutuo invitantes, aliique aliis congratulantes, eum diem ibi transigere cum summo gaudio, statuunt, Nec ita multo post, navicula una & altera, ex adverso Lothianæ littore appulit: ab eis (ut qui, inter transmittendum, cum vectoribus navium externarum collocuti fuissent) rescitum est, Anglicam eam classem esse: præterea rumoribus ferri, copias eorum terrestres non procul à Scotorum finibus abesse. Fit subita animorum mutatio: & immatura lætitia in metum & trepidationem est versa: statim, sublatis signis, pars Kingornum, alii Fermelinodunum, plurimis præ festinatione impransis, retro properant: metuebant enim, ne, præsidio, quod Lethæ reliquerant, extincto, ipsi ab hostibus, undique circumfusis, opprimerentur, antequam, vires omnes in unum contrahere possent. Hoc toto itinere, è Papanis, qui se frequentes eis conjungebant, plures, quam ex hostibus, exuebant bonis: nam hostium fere opulentiores fortunarum suarum bonam partem in loca longinqua periculo subduxerunt: si qui vero sua non asportarant, præfecti Gallorum, non modo præsenti successu elati, sed auxiliis etiam, quæ, de die in diem, è Gallia expectabantur (confisi, se perpetuos illarum regionum dominos fore) villas opulentiores, omni commeatuum genere abundantes, in suam peculiarem prædam, inspoliatas reservabant: Papani vero, aut crebris honoratiorum invitationibus, amicitiæ specie exhauriebantur, aut clam à milite suppilabantur, aut in reditu, cum magna commeatuum esset penuria, etiam, non sine ludibrio, palam spoliabantur, Gallis acerbe exprobrantibus eorum, in præliis, ignavam operam, & in amicorum inopia sublevanda, avaritiam: quæ res, quantum à perfidia abessent, ipsos judicare jubebant. Hæc superbia contumeliosa, cum rapacitate conjuncta, multorum animos à studio Gallicæ factionis avertit: nec multo post, Fifani, partim hostium metu, partim sociorum injuriis coacti, Ecclesiæ instauratæ nomina dederunt: ac demum longinquæ regiones ab

ab exteris populariter defecerunt: nec minus acres se ostenderunt, in Gallorum tyrannide reprimenda, quam reliqui Scoti, in sua Religione asserenda. Jam Ver appetebat, & utraque pars festinabat sua in unum locum auxilia contrahere. Comes Martigius, strenuus & nobilis adolescens, ad mille pedites, & paucos equites duabus navibus è Gallia advexit: ipso cum milite statim descendit: naves, de nocte, à Scotis fuerunt captæ. Eisdem fere diebus, Marchio Elbevii, Regentis frater, qui, octo navibus, pecuniam & auxilia portabat, partim metu impulsus, mari navibus Anglis pleno, partim tempestatis adversæ excusatione usus, unde solverat, revectus est. Et nova classis Anglica ad priorem est missa, ac, toto freto volitantes, Ketham insulam obsessam tenebant & Letham omnibus maritimis commoditatibus prohibebant. Interim libertatis vindicum, qui Fifæ præsidebant, Principes Perthum profecti, & cum Huntilæo triduum ibi collocuti, facile totam eam Scotiæ plagam, quæ ad Septentriones versa est, sibi adjunxerunt: edicta paulo post proposita sunt, ut ad finem Martii frequentes adessent. Ad id tempus, universi fere Ecclesiæ instauratæ principes Limnuchum convenerunt, inde Hadinam profecti, ad Calendas Aprilis, Anglis occurrerunt. Erant in Anglorum exercitu, supra sex peditum, duo equitum millia: proxima nocte, ad Præstonum castra posuerunt. Eodem die, Regens, jam propius admoto periculo, ut ab incertis belli casibus abesset, se cum paucis domesticis in arcem Edimburgensem recepit. Præerat arci Joannes Areskinus, vir & innocentiæ & diligentiæ spectatæ: ejus autem custodiam, ex publici Concilii decreto (ut jam antea demonstratum est) acceperat, ea lege, ut eam nemini, nisi ejusdem Concilii jussu, redderet: Hanc cum, Galli suis rationibus opportunam viderent, multa sæpe moliti sunt, ut ea dolo potirentur. Ille, etsi nec animum eorum erga se ignoraret, arcemque ita communisset, ut, à vi doloque esset securus, ac omnia sedulo caveret, Regentem tamen excludere tali tempore nolebat: id autem, in ea recipienda diligentur providit, ut ipsam & arcem in sua potestate semper haberet: nec proceres, qui liberandæ patriæ erant duces, etsi sæpe antea Regentis animum, adversus causam, quam susceperant, obstinatum sensissent, tamen, præsentem occasionem prætermittendam censuerunt: si forte aut belli propius admoti metus, aut ex longinquis auxiliis spes incerta eam, ad quietiora consilia inflecterent. Igitur collecti ad Dalkethum factionis principes ita scripserunt: Sæpenumero ante, per

literas nunciosque, à te contendimus, ut milites Gallos, qui jam alterum annum, infirmam plebeculam intolerabilibus malis premunt, ac populum universum in miserrimæ servitutis formidinem conjecerunt, tandem aliquando hinc amandares, nosque hoc metu liberares: verum cum justis precibus apud te nil promoveremus, coacti fuimus, apud Reginam Anglorum & Regni finibus maxime propinquam, condicionem nostram deplorare & auxilium implorare, ad peregrinos, servitutem nobis intentantes, armis (si aliter nequeamus) expellendos: illa vero quanquam nostris calamitatibus permota causam nostram susceperit, tamen, ut erga Reginæ nostræ matrem nostro fungeremur officio, & à Christiano sanguine fundendo, quoad fieri posset, abstineremus, & vim armatam tum denique experiremur, cum aliter jus nostrum obtinere nequiremus. Adhuc, nostræ modestiæ esse putavimus, te iterum rogare, ut Gallicas copias, cum præfectis & ducibus, quamprimum hinc emigrare jubeas: id autem ut commodius confici possit, Regina Anglorum, non modo tutum ut sit iter per suum Regnum, præstabit, sed &, classe sua in Galliam transportandos curabit. Quæ condicio si rejiciatur, nos Deum & homines testamur, nulla nostra malitia aut odio, ad arma itum, sed invitos, & mera necessitate coactos extrema experiri remedia, ne statum publicum, nos ipsos, fortunasque nostras, & posteritatem omnem in ultimas calamitates præcipitaremus. Neque tamen, quanquam gravissima patiamur, & graviora instent, ullum periculum nos coget, ab officio, erga Reginam nostram, discedere, aut Regi, marito ejus, ulla in re, quæ non ad vetustæ libertatis interitum, aut ad nostrum posterorumque nostrorum exitium pertinebit, resistere. Te autem, Princeps benignissima, iterum atque iterum rogamus, ut, expensa nostræ postulationis æquitate, & quæ ex bello sequi possint, malis, & quam huic tuæ filiæ Regno gravissime affectæ, necessaria sit quies, justis precibus te non gravatim accommodes. Id si feceris, & jucundam tuæ moderationis memoriam apud omnes nationes relinques: & maximæ partis Christianorum consules tranquillitati. Vale, Dalkethi IV. die Aprilis, M. D. LX. Sexto Aprilis die, cum Angli secundum mare appropinquarent, Galli, circiter mille & trecenti, Letha egressi, collem, ubi planicies definit, modice assurgentem occuparunt, quod, ibi Anglos castra metaturos, existimarent. De loco aut capiendo, aut retinendo, supra quinque horas acerrime dimicatum est, non

non paucis utrinque cadentibus: tandem, Scotis equitibus magno impetu in densissimam Gallorum aciem irruentibus, trepida fuga in oppidum fuerunt compulsi: id modo, quo minus omnes à suis exclusi perirent, obstitisse visum est: quod Angli equites paulo tardius, quam convenerant, erant emissi. Tentata, post hæc, frustra sunt colloquia, Anglis inducias aspernantibus, & per excursiones, levia, nec tamen incruenta, certamina miscentibus, quæ commemorare non est operæ precium. Ad undecimum Calendas Majas, Joannes Monlucius, Vallentiæ Allobrogum Episcopus, primum in castra Anglorum, inde in arcem Edimburgensium, ad Regentem, est deductus: cum ea biduum collocutus, rediit ad Scotorum proceres: nec tum ratio concordiæ cum eis iniri potuit: quod Scoti in eo constanter perstarent, ut peregrinus miles domum remearet. Post hæc, Angli, cum, ob intervallum, quod castra dirimebat ab oppido, globorum impetus evanesceret, ac ictus prope invalidi conciderent, castra trans Letham fluvium propius oppidum locant, unde certior è propinquo nocendi esset facultas, & cum hoste frequentius cominus congrederentur. Pridie Calendas Majas, circiter duas horas ante solis occasum, ignis fortuitus partem oppidi corripuit, ac, violentia ventorum adjutus, ad proximam usque lucem, in tecta sæviit, lateque stragem dedit: ac, partem horreorum publicorum amplexus, nonnihil commeatus absumpsit, Nec, in hoc tumultu, Angli sibi defuerunt: nam & majoribus machinis in eam partem obversis, vulgus, ab incendio restinguendo, prohibebant, & fossas ingressi, altitudinem murorum aliquot in locis sunt dimensi: & nisi Galli, initio tumultus, insidias veriti, frequentes in muros conscendissent; ac, ne quid in tali trepidatione acciperetur cladis providissent, ea dies bello finem allatura videbatur. Ad IV. Nonas Maji, Angli in molas aquarias, quæ juxta oppidum erant, ignem injecerunt: alteram ante lucem, postridie alteram absumpserunt, incendio frustra Gallis opem ferre conantibus. Nonis Maji, cum obsidentes, scalis undique admotis, aditum tentassent, ob scalarum brevitatem, cum multis vulneribus repulsi fuerunt, centum sexaginta suorum amissis. Proximum triduum, cum summo labore & periculo, Galli muris reficiendis, dederunt Anglis in eos assidue, sicubi frequentes vidissent, jaculantibus. Hoc successu, Papani immodice elati, jam sibi, discedentibus Anglis, & obsidione soluta, finem belli promittebant. Verum Angli & Scoti nihil,

ob hanc offensionem, animo demissiores, alteri alteros ad constantiam sunt hortati: & Angli, se expectaturos, pollicebantur, donec ex Aula, de voluntate suæ Reginæ, certiores fierent. Sed interim Ducis Norfolciæ literæ vehementer omnium animos confirmarunt: scripsit enim ad Grajum, qui in castris summum habebat imperium; ac jussit, obsidionem continuare, militem autem ei non defuturum, quandiu in sua provincia esset, qui arma ferre posset (ea autem, latissimis finibus, inter Tuedam & Trentam patebat) ac, si res posceret, se in castra venturum promittebat: idque ut certius confirmaret, suum tentorium eo missum in castris tendi jussit, ac intra paucos dies, duo millia militum subsidio misit: atque ita, omni memoria damni accepti ex animis expulsa, cum summa alacritate bellum velut renovatur: & quanquam creberrimis excursionibus confligeretur, nulla fere, ex eo tempore, Gallis fuit secunda. Interea, Regina Anglorum Gulielmum Cecilium, hominem doctum & prudentem, & cujus consilio tum maxime res Anglica innitebatur, & Nicolaum Vottonum, Decanum Eboracensem, qui de pace agerent, in Scotiam misit. Hi jussi, cum Randano & Monlucio Gallis, de pacis legibus, consilia conferre: Reges enim Gallorum non credebant, è sua esse dignitate, in æquam disceptationem cum civibus suis venire. Hujus colloquii fama in causa fuit, ut, controversiis veluti jam transactis conventus in mensem Julium indiceretur. Regina vidua interea, in arce Edimburgensi, quarto Idus Junias, decessit, morbo simul & mœrore confecta. Mors ejus varie mentes hominum affecit: nam & apud quosdam eorum, quibuscum armis contendit, non mediocre sui desiderium reliquit: erat enim singulari ingenio prædita, & animo ad æquitatem admodum propenso: gentesque ferocissimas, & extremos Insularum cultores, virtute & consilio pacaverat. Sunt, qui, nullum ei futurum cum Scotis bellum, crederent, si suo ei ingenio uti licuisset: ita enim se moribus eorum accommodabat ut omnia sine vi facile confectura videretur: etsi enim nomen imperii penes eam esset, neque virtutes, loco tam sublimi dignæ, abessent, tamen precario tantum dominari videbatur: ut cui de summis rebus responsa, velut oracula, erant è Galliis expectanda: Guisiani enim, quorum tum immodica in aula Gallica erat potentia, Scotos peculiare suæ familiæ Regnum destinabant: auctoresque sorori erant, ut, in causa Papanæ religionis asserenda, asperior esset, quam, aut ipsius natura, aut illa tempora ferre poterant: quod ipsa fre-

quenter

quenter non cœlabat: affirmabat enim, si sui arbitrii res esset, non se desperare, condicionibus non iniquissimis, dissidia componi posse. Erant, qui, hæc eam populariter magis jactare, quam ex animi sententia existimarent dicere: neque solum, illa eo pertinere, crederent, ut culpam, vel invidiam rerum secus gestarum à se averteret: sed ut, prætextu consilii petendi, moras interponeret dum peregrina accerseret auxilia: & Scotorum impetus vehementes, cedendo contunderet, & tractu temporis eorum iram languescere sineret: simul, quod putaret, eorum cœtus voluntarios, semel atque iterum solutos, non facile rursus in una castra posse cogi: quippe, qui hominum essent, sine stipendio, sine certo imperio militantium. Hujus autem simulationis, in Regina, certissimum fuisse indicium, in promissis inconstantiam, ut quæ non, ex præscriptis condicionibus, induciarum finem expectaret, sed, qualicunque emolumenti specie oblata, bellum ex sua unius libidine resumeret. Nec desunt, qui omnium, quæ avare aut crudeliter facta sunt, quæ fraude aut calumnia attentata sunt, culpam in eos referant, quorum consilio in rebus gerendis utebatur: erant enim ab initio, cum eum, quem tenuerat, magistratum suscepit, Galli consultores adjuncti: Regis Gallorum Legatus Osellius, homo celeris & vehementis iræ, cetera vir bonus, & pacis bellique artibus juxta eruditus: quique ad juris æquitatem potius, quam ad Guisianorum libidinem, sua consilia dirigeret: additus ei fuerat Rubius quidam, causidicus Parisiensis, ad Juris controversias, sicubi opus esset, disceptandas. Is cum, in administratione publica, omnia ad mores & leges Gallicas (tanquam ea demum recta esset Reipublicæ regendæ ratio) quam poterat proxime, conformare vellet, suspicionem rerum novandarum in se transtulit: & communis fortasse cum aliis, criminis invidia prope solus flagrabat. Atque hi nihil immedicabile peccabant. Sub finem belli, tres, distincti suis limitibus, duces militarem rem tractabant, è familia Lucemburgica Comes Martigius, qui & Dux postea Stamparum fuit: & Labrossius equestri loco natus, sed qui magnum in re militari usum habebat: tertius iis additus erat Ambianensis Episcopus, aliquot Sorbonicis Doctoribus comitatus, quasi verbis, non armis, de dominatione cernendum esset. Horum trium omnia consilia ad apertam tyrannidem spectabant. Martigius auctor erat, ut in omnia loca, Lethæ vicina, ferro & igne sæviretur: ut soli vastitas, & rerum necessariarum penuria Scotos ab obsidione prohiberet. Sed,

ex eo consilio, pacatis hominibus, & alioqui pauperibus, & majore ex parte Papanis, exitium parabatur: & nullum ad obsessos redundabat emolumentum, commeatus enim, aperto mari, abunde ex omnibus Angliæ Scotiæque locis maritimis, in castra obsidentium subvehi poterant: clades autem ex vastatione agrorum, non minus ad Papanos, quam ad Religionis veræ cultores pertinebat. Labrossius censebat, omnem, sine discrimine, Scotorum Nobilitatem esse extinguendam: in eorum autem prædiis mille Cataphractos equites, Gallos, collocari posse: reliquam multitudinem, servorum loco, habendam. Id consilium, literis ejus ad Gallum interceptis, divulgatum, mirum, quantum Gallorum odium, jam aliis de causis natum auxit. Ambianus autem Episcopus non modo Romanæ causæ minus æquos, sed etiam Gallorum partibus minus, quam ipse censebat æquum, addictos, indicta causa agere, rapere, trucidare jubebat: Gallosque milites graviter increpabat, quod, sui Regis inimicos palam omnium oculis impune se ostentare, paterentur: unum etiam nominatim designabat, Gulielmum Metellanum, juvenem nobilem & eruditum, quem, quia Sorbonicis rationibus refellere non poterant, ferro Episcopus tollere destinabat: ejusque Gallis militibus vitam exprobrabat, & mortem commendabat. Id ille cum rescisset, captato tempore, se à Gallis subduxit, & in Scotorum castra venit.

LIBER DECIMUSSEPTIMUS.

PAucis, post mortem Regentis, diebus, induciis in breve tempus factis, ad audiendos Legatos, qui ut de concordia agerent, è Gallia & Anglia advenerant, ex utraque gente primores congressi sunt. Hi quo minus quicquam conficere potuerint, obstitit maximè concordiæ, quod Galli, qui, superiore hieme, magnam è locis vicinis prædam comportaverant, discedere, nisi salvis impedimentis, recusarent. Id, cum obtineri non posset, eruptiones rursus multo quam antea, ferocius factæ sunt: sed Francis minus secundæ: tandem, cum omnes belli tæderet, nec amplius pacis cupiditas dissimulari posset, iterum, ad colloquia, Legati utrinque convenerunt. Quæ animos maxime ad studium pacis inflecterent, hæc erant. Galli, omni spe auxilii præcisa, commeatibus indies arctioribus, ac non diu suffecturis, prope

in extremam desperationem erant conjecti; & Angli, diuturna obsidione fessi, nihilominus, quam Galli, inopes omnium rerum, finem belli cupiebant: Scoti etiam, ut qui sine stipendiis militabant, ideoque difficilius in castris contineri poterant, libenter concordiæ mentionem audiebant. Ita, maximo tandem omnium consensu, octavo die Julii, anno, ab humani generis Redemptione, M. D. LX. pax est promulgata, his fere legibus, Ut Galli, intra vicesimum diem, salvis impedimentis, enavigarent: & cum in præsentia navium illis copia, ad tantam multitudinem transportandam, non suppeteret, ut naves ab Angla mutuo acciperent, relictis interim obsidibus, usque ad classis reditum: Ut, Letha Scotis reddita, ejus muri diruerentur: Ut munitiones, nuper à Gallis ad Dumbarum ædificatæ complanarentur: Ut, his (uti conventum erat) peractis, Angli statim copias reducerent: Ut Maria, Scotorum Regina, consentiente Francisco marito, lege lata, sanciret oblivionem omnium, quæ per Scotorum proceres gesta, aut attentata fuerant, à decimo die Martii, M. D. LIX. usque ad Calendas Augusti, M. D. LX. eaque sanctio in proximo publico Scotorum conventu (qui in mensem Augustum dilatus erat) approbaretur: eique conventui habendo, Francisci & Mariæ Regum consensus accederet: Ketham insulam & Dumbarum arcem sexaginta Galli custodirent, ne Regina, totius Regni possessione dejecta, videretur. Post hunc externi militis discessum, usque ad Reginæ reditum, summa fuit ab armis tranquillitas: Conventus Ordinum Edimburgi cœpit haberi, in quo, de Religione sincera promovenda, potissimum est actum: ea decreta in Galliam sunt missa, ut Regina eis subscriberet: magis, ut ejus animum nudarent, quam quod quicquam impetrare, sperarent: missi in Angliam Legati, qui ob auxilium tempore tam necessario latum, gratias agerent. Nec multo post, in aulam Gallicam venit Jacobus Sandelandius, Rhodiensis collegii eques, & à factionum discordiis adhuc liber, qui, ante acta purgando, motus animorum, ex bello residuos, leniret: & omnes stabiliendæ concordiæ rationes tentaret. Sed in tempora longe turbulentissima ejus adventus incidit: nam Guisianorum in manu tum res Gallica erat: qui, postquam se animadverterunt blandiciis & minis parum proficere, vi & armis adversam factionem opprimere conabantur: &, in quos sectæ diversæ crimen competere non poterat, eos proditi Regni fecerunt reos. Jam Rex Navarræ, perpetuæ custodiæ erat damnatus: & frater

 ejus,

ejus, Princeps Condæus, morti addictus: Annas Momorantius, duoque sororis ejus filii, Caspar & Franciscus Collinii, & propinquus eorum, Carnutum Vicedominus, cædi destinabantur; præter eos, supra decem millia reorum in tabulas erant relata. Ad hæc, omne terroris genus oculis & animis offundebatur: urbs Aurelia plena peditum: in agris equitum præsidia passim collocata: omnes viæ publicæ stationibus eorum insessæ: judicia exercebantur, per paucos in Aula, de hominum honestissimorum vita, fortunis, & fama: omnes Sacrarum ædium, omnes, per murorum ambitum, turres, occlusis luminibus, ostiisque adversus vim firmatis, in usum carcerum erant præparatæ: rerum capitalium judices è toto Regno convocati. Ratio suppliciorum sumendorum ita erat constituta, ut, simulac Ligeris, glacie soluta, navigabilis esset, Rex Chinonem, ad ostium Viennæ fluminis in agro Pictorum, secederet: Guisii cum paucis, ex præscripto Concilii aulici (cujus ipsi principes essent) pœnas exigerent. Inter hæc, Sandelandius in Aulam venit, non tam præteritorum veniam precabundus humiliter, quam ad cives suos, tumultuum causis in Gallos rejectis, purgandos. Guisiani, in eum asperrime coorti, increpabant, quod homo, sacræ militiæ addictus, mandata rebellium, pro hæresi illa execrabili, quam tum maximus omnium gentium consensus, in Concilio Tridentino, damnarat, perferenda suscepisset: Plerique etiam non jam stultitiam, sed insaniam Scotorum mirari, qui pauci, & inter se discordes, atque bellico apparatu, sed maxime pecunia, destituti, Regem tam potentem, & ab hoste externo quietum, ultro lacesserent. Inter hos indignantium fremitus & minas, Rex in morbum repente incidit: Legatus sine responso dimissus est: nuncius autem eum, de morte Regis, Luteciæ, ad Nonas Decembres, deprehendit: inde, meliore in reliquum spe, domum properat. Fama, de morte Regis divulgata, tam Scotorum animos, periculorum imminentium cura suspensos, erexit, quam universam Galliam factionibus & seditionum domesticarum veneno implevit. Jacobus, Reginæ frater, Scotia jam, per mortem Francisci, omnino Gallorum dominatu libera, quanta potuit celeritate, ad Reginam contendit: quæ, marito vidua, in Lotharingiam cum avunculis concesserat: sive secretum suo dolori quærens, sive muliebri æmulatione, ut à socru procul abesset: quæ, socordia Antonii Borbonii, Regis Navarræ, freta, totam Regni administrationem paulatim in se derivabat. Ibi Jacobus, ejus frater, rebus in Scotia pro tempore pacatis,

catis, eam convenit, ac multis sermonibus ultro citroque habitis, Regina ostendit, sibi in animo esse, in Scotiam proficisci: diemque præfinivit, ad quem se expectari vellet, avunculis etiam in eam partem pronioribus: magna enim, ante Jacobi adventum, ea de re deliberatio fuerat: plerisque causantibus itineris difficultatem, præsertim, Regina Anglorum non satis æqua: deinde, ad homines barbaros, & natura seditiosos, eam proficisci, qui nec virorum imperiis satis obedienter pareant. Exempla ante oculos eam habere recentia patris, matrisque: quos, cum palam opprimere vel non auderent, vel non possent, variis artibus ad desperationem adegerint: apud quos assidue vel de honore, vel de vita periculum esset subeundum. Contra differebatur à peritis rerum Scoticarum, sæpius Regum, quam civium culpa, seditiones illic ortas, dum Regnum, quod, ab extremis usque temporibus, semper fuerat legitimum, ad infinitam & liberam legum potestatem, reducere conarentur: eamque, quam gens bellicosa magis, quam opulenta, tolerare non posset: Reges autem omnes, qui jus populi imminuere non tentassent, non solum ab inimicis & populi tumultibus fuisse tutos, sed in summa civium charitate ab hostibus fuisse invictos, & apud exteros illustres regnasse: Potentissimam, ac fere solam, in præsentia, pacandarum rerum esse rationem, ne quid in statu Religionis receptæ mutaretur. Hæc palam utrinque jactabantur: sed apud propinquos aliæ potentiores erant causæ. Avunculi qui, rebus in Gallia turbatis, magis magnas quam honestas spes alebant, Reginam absentem arbitrabantur magis in sua potestate futuram, quam si in Gallia maneret: ejusque matrimonii spe vicinis Regibus ostentata, se multorum amicitias complexuros, & opera usuros: interea, è suæ factionis hominibus, aliquem rebus administrandis in Scotia præfuturum. Accedebat ad hæc, Reginæ voluntas, cui omnino decretum erat, redire ad suos: marito enim rebus humanis defuncto, socru (quæ res moderabatur) alieniore, viliorem se videbat in regia futuram: & quanquam non adeo diu Regno assueverat, moleste ferebat mulier adolescens, ætate florens, & animo elato, se in ordinem redigi: quamlibet enim in imperio malebat fortunam, quam alioqui opulentissimam: nec certe admodum honorificam sperare poterat, Guisianorum potentia ab adversis partibus, primo impetu, labefactata. Nec minimum, ad hæc momentum addiderunt Jacobi fratris adhortationes, & pollicitationes, omnia eam domi pacata reperturam: præsertim, cum is

esset, cujus fidei se maxime tuto posset committere, natura frater, & qui, ab adolescentia, magnis rebus, summa fortitudine & felicitate gestis, apud omnes gloriam & auctoritatem comparasset. Regina his rebus intenta, Noalius, Senator Burdegalensis, qui, è Gallia missus, post finem publici conventus, in Scotiam venerat, rejectus est in proximum Concilium, quod, de publico statu ordinando, ad XII. Calendas Junias indictum fuerat. Sed cum, ne tum quidem proceres (qui ad diem frequentes convenerant) sederent, quod adhuc, de Reginæ voluntate, erant incerti: interim Jacobus Stuartus, è Gallia reversus, à Regina diploma attulit, quo conventus habendi, ac statuendi de rebus in publicum utilibus, jus eis faciebat: tum demum, legatus Gallus est auditus. Legationis capita hæc erant, Ut vetus cum Gallis fœdus renovaretur: Novum, cum Anglis solveretur: Sacerdotes, unde erant dejecti, ut, bonis redditis, restituerentur. Ad hæc responsum. Quod ad fœdus Gallicum attinet, se nulla in re ejus violati sibi conscios esse: contra, multipliciter à Gallis fuisse neglectum: maxime vero nuper, in oppugnanda publica libertate, cum populum, antea amicum, nullius sceleris compertum, in miserrimam servitutem redigere attentarent. Fœdus vero, cum Anglis, solvere se non posse, nisi omnium ingratissimi velint haberi: & beneficium maximum gravissimo maleficio compensare, & adversus liberatorum suorum salutem conjurare. Demum, quod Sacerdotum restitutionem petat, quos ille Sacerdotes appellat, eorum se neque munus ullum nec usum in Ecclesia agnoscere. In eodem illo Concilio, factum est decretum, de omnibus monachorum cœnobiis demoliendis: ac statim in omnes partes sunt dimissi, qui imperata perficerent. Rebus (uti dictum est) in Gallia, ad profectionem, comparatis, Reginæ amicis intimis, penes quos summa consiliorum erat, visum est, ut de Religione, in præsentia, res in totum dissimularetur: quanquam non deerant, qui, impotentibus consiliis, ad cædem eam armarent. In primis, Durius, Abbas Fermelinoduni, & Ioannes Sinclarus, nuper Brechinensis designatus Episcopus. Ad ea autem consilia ipsa, & natura & propinquorum impulsu, adeo erat prona, ut ab invita aliquando erumperent minæ, quæ, exceptæ in Aula, ad populum perferebantur: palam etiam inter familiares jactitabat, se propinquæ suæ, Mariæ, Reginæ Anglorum, exemplum imitaturam. Igitur summa consiliorum eo tendebat, ut suæ factionis homines, in præsentia, spe aleret: adversarum partium sectatores paulatim deprimeret: de-

inde,

inde, confirmatis jam viribus, in tempore animum expromeret. Id autem non adeo difficile videbatur, Concilio Tridentino non ita pridem inchoato, specie quidem, ad restituendos collapsos Ecclesiæ mores: revera, ad Evangelii professores eliminandos, quod postea, ex Concilii secretioris decreto, est declaratum. Ad hæc, avunculi Reginam vehementer animabant, vires Papanæ factionis demonstrando, cui dux, ex Concilii decreto, futurus esset Franciscus, fratrum Guisianorum natu maximus: interea Carolus Cardinalis, inter tot publicas curas, sui non oblitus, consulebat Reginæ, ut supellectilem, mundumque muliebrem, magni precii, velut in alium orbem transitura, apud se deponeret, donec, de sui itineris eventu, certius cognosceret. Illa, facile intellecta fraude, ut quæ hominis ingenium probe nosset, respondit, cum se periculo committeret, non videre, cur mundo magis, quam sibi, caveret. His ita decretis, mittitur in Angliam, ad Reginæ voluntatem explorandam, Osellius. Is, honorifice ab Angla receptus, ac statim in Galliam remissus, refert Reginæ Scotorum, Si per Angliam transire vellet, nullum eam officium, quod vel à propinquis, vel ab amicis expectari deberet, desideraturam: seque, maximi beneficii loco, id habituram: Sin declinaret suum congressum, contumeliæ loco accepturam. Præterea, classem satis amplam ornaverat Angla, specie piratas persequendi: id alii interpretabantur factum, ad Reginam Scotorum excipiendam, si, se invita, transire conaretur. Unam autem illi navem, in qua navigabat Comes Eglentonii, Londinum pertraxerunt, ac brevi liberam dimiserunt. Sed qualecunque fuerit, in classe paranda, consilium, fortuna, si quid intentebatur periculi, discussit: nam, triremibus Gallicis in altum vectis, caligo, per aliquot dies, est secuta, donec in Scotiam, ad duodecimum Calendas Septembres, applicuerunt. Fama de Reginæ adventu passim divulgata, quicquid erat Nobilitatis ex omnibus Regni partibus, passim accurrit: partim, velut ad spectaculum publicum, partim, ut reditum gratularentur: convenerant & nonnulli, ut officia sua, erga absentem, commemorarent, gratiamque ejus statim occuparent, aut inimicorum calumnias prævenirent: non pauci, ut, ex initio novi Regni, auspicium de rebus futuris captarent. In his tam variis animorum motibus, omnes ex æquo, suam Reginam videre cupiebant, post tam varios fortunæ utriusque eventus, velut ex insperato, sibi oblatam: ut quæ, inter sævissimas bellorum tempestates, Patre, intra sextum quam nata erat diem, orba, matris qui-

dem, lectissimæ feminæ, summa diligentia educata: sed inter domesticas seditiones, & externa bella eorum, qui plus possent, prædæ relicta, & antequam sensum habere malorum posset, omnibus fortunæ sævientis exposita periculis: & patria relicta, velut in exilium relegata, inter hostium arma & fluctuum violentiam, ægre servata. Ibi quidem, fortuna paululum blandiente, matrimonio quidem illustri aucta: sed velut ostentato magis, quam exhibito gaudio, extinctis matre viroque, in luctum & orbitatem rejecta, novo, quod acceperat, Regno amisso, vetere prope incerto. Commendabatur etiam, præter discriminum varietatem excellentis formæ bonitate, & maturescentis ævi vigore, & ingenii elegantia: quam vel auxerat, vel certe, falsis virtutum coloribus, gratiorem fecerat aulica educatio, minime quidem illa sincera, sed, ad honesti quandam similitudinem adumbrata: & quæ naturæ bonitatem, studio & placendi cura, deteriorem faceret: & virtutum semina delinimentis voluptatum retunderet, quo minus ad maturos fructus pervenirent. Hæc ut in vulgus grata erant, ita perspicatiores minime fallebant: sed mollis adhuc & flexibilis ætas, rerum usu, putabatur facile corrigi posse. Incidit, inter has gratulationes, levis quidem offensio, sed quæ altius in utriusque factionis animos penetravit. Nam cum Reginæ ita cum Nobilitate convenisset, ut, in statu receptæ Religionis, nihil immutaretur: ipsi tantum suæque familiæ una permitteretur Missa, eaque privata: ad eam adornandam, dum apparatus per Aulam in Sacellum ferretur, quidam è turba, cereos arreptos confregit, ac, nisi, interventu modestiorum, conatus ille fuisset discussus, reliquus omnis apparatus fuisset disjectus. Ea res varie in vulgus accepta, quibusdam id facinus, ut nimis audax, culpantibus, aliis patientiam hominum tentari, quid ferre posset, interpretantibus: quibusdam censentibus, atque etiam clamantibus, ut, pœna, quæ in sacris literis adversus idololatras est sancita, Sacerdos plecteretur. Sed hic statim in ipso ortu motus per Jacobum, Reginæ fratrem, est compositus. Georgio Gordonio vehementer: sed clam, indignante: is enim, in omnes turbandarum rerum occasiones intentus, hic locum gratiæ patere arbitratus, Reginæ avunculis (qui aderant) conventis, pollicitus est, quicquid ultra Caledonios est regionum, ad veteres ceremonias reducturum. Id illi cum suspectum haberent, ut qui de hominis ingenio multa aliunde audissent, veriti, ne sine ullo effectu tempestatem novam excitarent, ad Jacobum, Reginæ fratrem,

trem, rem detulerunt. Quod reliquum fuit ejus anni, dimissis honorificè Gallis, Reginam qui officii gratia comitati fuerant, ludis & conviviis transactum: unus ex avunculis Elbevii Marchio est retentus. Inter hæc, Gulielmus Mætellanus junior, Legatus in Angliam missus, Reginam ejus gentis (uti mos est) officiose salutavit suæque animum ergà eam, studiumque pacis & concordiæ servandæ demonstravit: tum literas procerum Scotorum ei porrexit. In iis, inerat superiorum officiorum benigna commemoratio, benevolentiæque plena. Ab Angla autem magnopere petebant, Ut, erga suam Reginam, amice & humaniter, & publice & privatim, se gereret: Ut, officiis provocata, non modo in amicitia inita libenter perseveraret, sed arctioribus, si fieri posset, vinculis eam in dies connecteret: Se, pro sua voluntate & studio, inter vicina regna perpetuandæ concordiæ nullam occasionem prætermissuros. Unam, & certissimam esse rationem, quæ omnium dissidiorum veterum oblivionem afferret, & fontem discordiarum in posterum exhauriret, si Regina Anglorum, decreto publico universi populi, statueret, ac ipsa sua auctoritate confirmaret, secundum se, suosque (si quos gigneret) liberos, hæredem Anglici regni jure esse Reginam Scotorum. Id decretum cur æquum esset, & ex usu universæ Britanniæ, cum Legatus, pluribus argumentis, disseruisset, adjecit, neminem, in eo perficiendo, diligentia & studio ipsam, ut quæ genere maxime esset propinqua, præcedere debere: eamque benevolentiæ & officii declarationem ab ea Scotam sperare. Ad hæc, Angla: Aliam expectabam, inquit, à Regina vestra legationem: Miror enim, ei è memoria excidisse, quid ante suum è Francia discessum, post longam flagitationem, tandem promiserit: ut videlicet fœdus, Lethæ transactum, ratum haberet, & confirmaret: qua de re, certum mihi responsum erat pollicita, ubi primum ad suos rediisset. Jam satis, mihi verba dari, sum passa: Jam certe tempestivum erat (siquidem suæ dignitatis rationem habuisset) ut orationi tam benevolæ facta responderent. Ad hæc ille, Se à Regina, paucissimis, post adventum, diebus, in hanc legationem missum, antequam ullam adhuc publicorum negotiorum partem attigisset: In eo tantum fuisse occupatam, ut proceres plerosque omnes, de facie adhuc ignotos: ac tum primum salutatum advenientes, reciperet: Maxime autem omnium, ut ad aliquam certam formam statum Religionis reduceret: qua in re, quantum esset difficultatis

tis

tis & molestiæ, ipsa non ignoraret. Ex iis facile tua Majestas potest intelligere, potuisse nullum ante meum discessum, Reginæ Scotorum tempus vacuum fuisse: nec homines affuisse idoneos, quos in Concilium, de rebus tam arduis, advocaret: præsertim cum, qui extremas Regni oras, in Septentriones obversas, habitent, nondum ante meum ab Aula discessum, affuissent: præter quorum sententiam, res, tanti in publicum momenti, confici nec debeant, nec possint. Tum illa commotior. Et quid, inquit, Reginæ hic erat opus consultatione, id ut effectum redderet, ad quod efficiendum, & chirographo & sigillo, se obstrinxerat. Ego, inquit ille, quid respondeam ad hæc, in præsentia, non habeo: ut, de quibus, nec mandata ulla acceperim, nec Regina nostra expectabat, ut à me nunc ratio posceretur. Illud autem ipsa facile apud te potes expendere, quam justas ipsa nunc moræ causas habeat. Post nonnihil verborum, super his rebus, ultro citroque jactatum, Regina ad gravissimum totius negotii caput reversa, hoc, inquit, in primis notavi, quod & in oratione, nomine Reginæ vestræ, declarasti, &, in mandatis procerum explicandis, posuisti: Commemorasti enim, ex Anglorum Regum sanguine, eam oriundam, meque naturali illo vinculo, ut proximam genere, ad eam diligendam, constringi: quam rem ego inficiari nec volo, nec possum. Orbi etiam universo perspicue ostendi, me, in omnibus meis actionibus, adversus ejus salutem, aut Regni tranquillitatem, nihil attentasse: Et, qui intimos meos sensus & cogitationes norunt, multi sunt conscii, me, ne tum quidem, cum justissimas offensionum causas illa mihi præbuisset, meis insignibus usurpandis, titulumque Regni mei vendicando, nunquam tamen in animum inducere potuisse, quin hæc odiorum semina ab aliis potius, quam ab ea, exorta crederem. Utcunque tamen hæc habent, meum, opinor, mihi viventi sceptrum non eripiet: neque liberis (si qui ex me nascentur) erit impedimento, quo minus, in meum locum succedent. Si quid autem interea humanitus acciderit, nunquam tamen illud comperiet, quicquam à me factum fuisse, quod jus, quod illa sibi in Regnum Angliæ esse asseveret, aliqua ex parte, lædat & imminuat. Illud autem jus quale esset, nunquam diligentius mihi expendendum existimavi: nec, ea de re unquam disquirere altius, est animus, eamque, quorum interest, quæstionem judiciis disceptandam relinquo. Vestræ autem Reginæ causa, siquidem justa est, illud à me pro certo expectare potest, me nulla in re

in re ei nocituram: ac Deum præsentem nostri sermonis arbitrum testor, me neminem secundum meipsam nosse, quem illi præferam, aut, si res in controversiam veniat, eam possit excludere. Tu, qui competant, nosti, inquit. Quibus tandem opibus, aut qua virium fiducia, misellæ illæ tantam rem attentabunt? Deinde, non longo sermone de illis interjecto, tandem is finis fuit, ut, rem gravem & magni ponderis esse, diceret: ac nunc primum serium de ea sermonem se habuisse: itaque longiore ad eam expediendam, spatio esse opus. Post paucos deinde dies accersito rursus Legato, Se mirari vehementer, ait, quid procerum, in ipso statim Reginæ adventu, sibi velit postulatio: præsertim, cum scirent, superioris offensæ causas nondum esse sublatas. Quid autem postulant? ut ego videlicet, tam gravi affecta injuria, absque ulla satisfactione, eis in re tanta gratificer? Hæc autem oratio quantulum à minis abest? Istac si pergant, illud velim cogitent, nec mihi domi vires, nec foris amicos defuturos magis, quam illis, qui meum jus tueantur. Ad hæc, ille respondit, Se, ab initio dilucide ostendisse, proceres, ut hunc, ad concordiam publicam, aditum patefacerent, partim inductos officio, quod Reginæ suæ, & securitati tuendæ, & dignitati amplificandæ prospicere debeant: partim studio pacis publicæ firmandæ, & conciliandæ amicitiæ. Tecum autem ut hæc apertius, quam cum ullo alio Principe, agerent, effecit, non solum egregia tua erga illos voluntas, experiundo perspecta: sed etiam ipsorum incolumitatis ratio: quippe, qui, sibi vitæ & fortunarum omnium discrimen subeundum, intelligant, si quis Reginæ jus oppugnet, aut si quis motus armorum, inter hæc Regna, ea de causa, oriatur. Quamobrem, non injusto studio sibi teneri videntur, qui cupiunt, ut, sublatis discordiarum seminibus, solida & certa cum pace, dissidia componantur. Si quidem, inquit illa, ego quicquam attentassem, quod Reginæ jus imminueret, tum demum justa fuisset postulandi causa, ut secus facta corrigerentur. Hæc autem postulatio, ut viva, mihi linteum sepulchrale ante oculos proponam, exemplo caret: neque simile quicquam ab ullo Principum unquam est petitum. Animum tamen Nobilitatis vestræ, in petendo, boni consulo, eoque magis, quod hinc intelligam, Reginæ suæ colendæ, ejusque dignitatem promovendi illis esse studium. Nec minus prudentiam amplector, quod & suæ securitati prospiciunt, &, à fundendo Christiano sanguine, abhorrent: cui (ut fateor) parci non posset, si qua factio se objiceret,

quæ Regnum sibi vendicaret. Sed quæ tandem illa erit? aut quibus viribus freta? Sed, his omissis, finge, me ultro in eam partem propendere, ut isti postulationi assentiar. Existimasne, me procerum voluntati potius, quam ipsi Reginæ id gratificaturam? Verum & alia sunt plurima, quæ me ab hac transactione avocant. Primum, quod non ignorem, quam sit periculosum, hanc movere Camarinam, ac jure mihi semper abstinuisse videor, ne jus Regni in disceptationem vocarem. Toties enim jam, sermonibus multorum, jactata est controversia, de matrimonio justo, deque nothis & legitimis liberis, dum, pro ingenio, quisque aut huic, aut illi parti studet, ut & ego ipsa, ob has disputationes, hactenus ad nubendum fuerim cunctatior. Semel, cum publice coronam accepi, matrimonium cum hoc Regno inii: cujus pignus hunc annulum perpetuo fero: utcunque autem hæc se habent, quoad vixero, Regina Anglorum ero. Ego ubi defuncta fuero, in meum locum, qui jure potior erit, succedito. Ea si Regina vestra est, nulla interim in re ei obero: sin alteri jus est potius, iniquum erit postulare, ut à me aperta afficiatur injuria. Si qua lex vestræ Reginæ obest, mihi quidem ignota est, quod non libenter hac de re exactius disquiro. Sed si qua est, ego, cum Regnum inivi, civibus meis juravi, me leges eorum non mutaturam. Quod autem secundo loco sumebas, ex hac successionis declaratione, arctius inter nos amicitiam coituram, vereor, ne hinc sit potius odiorum seminarium. Credisne tu, me libenter funeris mei apparatum semper ante oculos habituram? Regibus hoc fere peculiare est, ut erga liberos nascendi jure sibi successuros, alieno sint animo. Carolus Septimus, Galliarum Rex, qualis erga Ludovicum Undecimum fuit? aut is rursus, erga Carolum Octavum? aut Franciscus, nuper adversus Henricum? Quo igitur animo, me verisimile est fore, adversus propinquam meam, semel hæredem judicatam? eo ipso videlicet, quo Carolus Septimus fuit, erga Ludovicum Undecimum. Accedit illud, in quo ego longe gravissimum pondus inesse statuo. Novi ego populi huius inconstantiam: novi quam præsentem rerum statum fastidiant: novi, quam intentos habeant oculos, in proxime successuros: scio, natura comparatum esse, ut plures (quod dicitur) Solem orientem, quam occidentem adorent Id autem, ut aliorum exempla omittam, ex meis ipsius temporibus didici. Cum, soror mea, Maria Regnum teneret, quibus votis plerique petebant, ut, ejus in solio me collocatam, viderent? quo studio in me provehenda

da ferebantur? Nec ignoro quibus periculis subeundis, homines eventum consiliorum suorum attentassent, si mea voluntas ad eorum cupiditatem adjuncta fuisset. Nunc autem iidem illi, fortasse, non sunt eodem erga me animo (non secus, ac pueri, qui, inter quiescendum, ob poma sibi per somnum oblata, exultant, mox, mane experrecti, ac sua spe decepti, gaudium in lacrymas commutant: ita, qui me, cum Elisabeth modo vocarer, summa benevolentia complectebantur. Et si quos forte alacriore vultu eram intuita, secum cogitabant, statim, atque ego Regnum adepta essem, se, pro suæ cupiditatis potius, quam officii mihi præstiti modo, remuneratum iri; nunc vero, cum eventus expectationi non respondeat, quidam eorum non gravate novam rerum mutationem, in spem fortunæ melioris, ferrent, nullæ enim Principum facultates, quantumvis magnæ, insatiabiles hominum cupiditates explere poterunt. Quod si animi civium nostrorum erga nos languescant, aut voluntates immutentur, ob temperamentum nimiis largitionibus adhibitum, aut aliam leviculam causam, quid suspicabimur futurum si certum Regni successorem malevoli cives haberent, ad quem animi sui ægritudines deferrent, aut se ipsi irati conferrent? Quanto me judicas in periculo versaturam, tam potente & propinqua Principe successura, cui quantum ego virium, in successione confirmanda, adjicerem, tantum meæ securitati detraherem. Hoc periculum nec ullis cautionibus, aut aliis legum vinculis averti potest: nec facile Principes, quibus Regni spes oblata est, sese, intra juris & æqui terminos continebunt. Ego vero, si de meo successore Orbi constaret, nunquam, res meas tuto in collocatas existimarem. Hæc in summa, in illo congressu acta sunt. Nec adeo multis post diebus, Legatus Reginam rogavit, ecquid literis procerum Scotorum responderet: Ego, inquit, in præsentia, non habeo, quod respondeam, nisi eorum benevolentiam & sedulitatem, erga Reginam suam, me probare, res autem tanta est, ut nequeam repente, plane & diserte respondere: verum, cum vestra Regina, ad quod se astrinxit, in fœdere confirmando præstiterit officium, tum erit tempestivum, ut meum erga se studium experiatur. Interea, sine meæ dignitatis imminutione, nihil ei gratificari me posse arbitror. Hac de re, cum se illi quicquam mandatum habere negaret, nec unquam, cum sua Regina, in hoc genus sermonum incidisse: neque se tum Reginæ, sed suum, de jure successionis judicium, & ad id confirmandum, rationes

rationes afferre: comprobationem autem fœderis, per maritum, à Regina Scotorum, absque eorum consensu, quorum, id ratum aut irritum fieri, interesset, expressam non tanti esse, ut ipsam omnesque posteros à Regni hæreditate excluderet. Nec inquiro nunc, inquit, per quos, quando, quomodo, qua auctoritate, qua de causa, fœdus illud factum fuerit: quando nihil horum, in præsentia, attingere sim jussus. Illud autem audeo affirmare, etiamsi ab ea, mariti voluntatem secuta, confirmatum esset, cum tamen, ex eo, tanta emolumenta penderent: Reginam nostram in tempore omnes rationes conquisituram, cur solvi & posset, & deberet. Nec ego tamen hoc, Reginæ nomine loquor: sed eo tantum mea spectat oratio, ut ostendam, proceres nostros, non sine causa, laborare, ut omnibus controversiis radicitus ablatis, stabile fœdus & perpetuum, inter nos, coëat. Tandem, multis ultro citroque verbis, de fœdere, habitis, Regina eo perducta est, ut Legati utrinque congrederentur, qui fœdus retractarent: atque, ad hanc prope formam, corrigerent, Ut Regina Scotorum abstineret Regiis Anglorum insignibus: abstineret item titulis regnorum Angliæ, & Hiberniæ, Regina Anglorum, aut liberis ex ea superstitibus. Contra vero, ut Angla caveret, neque se, neque posteros ex se genitos, quicquam acturos, quod jus successionis Scotiæ læderet, aut imminueret. Hæc fere sunt, quæ in ea Legatione sunt agitata: quæ dum foris, de pace stabilienda, tractantur, domi res, ad seditionem paulatim spectare cœpit, Nam, ut antea dixi, permissa erat Reginæ, ejusque familiæ unica Missa: qua de re, cum edictum publicaretur, qui contradiceret, è tota Nobilitate unus est inventus, Comes Araniæ, multum, licet dissimulanter, indignante Regina. Proxima fuit offensio, adversus Edimburgenses. Hi fere, ad III. Cal. Octob. suos magistratus eligere solebant: tum Archibaldus Duglassius, præfectus, de more edixit, Ne quis adulter, fornicator, ebriosus, Missarius, aut obstinatus Papanus post proximas Cal. in oppido deprehenderetur, gravibus legum pœnis, in contumaces, denunciatis. Id ubi ad Reginam delatum est, statim, incognita causa, magistratus in arcem custodiendos misit: civibusque imperavit, ut novos magistratus eligerent, atque edixit, Ut urbs omnibus fidelibus civibus pateret: non sine risu & indignatione, quod homines flagitiosissimi, pro fidissimis ministris, agnoscerentur. Cum Reginam majorem, quam expectaverat, civium suorum patientiam hic comperisset, paulatim, ulteriora tentare,

re, cœpit. Cal. Novembribus, ad Missam adhuc tenuem, & quotidiano cultu contentam, omnem Papanæ fastum adjecit. Id cum Evangelii ministri tulissent ægerrime, &, in publicis cœtibus, magnis querimoniis rem prosecuti fuissent, ac Nobilitatem sui officii commonuissent, controversia in domo privata, inter paucos, est agitata: Possentne idololatriam, jam jam in omnium perniciem grassaturam, compescere, & summum magistratum, quando ipse nullum sibi modum statuat, intra legum præscripta, per vim reducere. Ecclesiæ ministri in sententia, superioribus temporibus approbata, constanter permanserunt, posse videlicet magistratum sub leges vi cogi. Proceres, vel gratia, vel spe honorum & pecuniæ, minus firmi fuerunt, & tamen secundum eos, & numero, & splendore superiores, judicatum est. Aulam, inter hæc, indormientem suis vitiis, & in omnem luxum solutam, vix excitarunt latrones, limitum Anglicorum accolæ, qui vicinas regiones, velut permissa populatione, libere diripiebant, ac cæde interim & sanguine omnia fœdabant. Ad hos reprimendos, cum Vicaria potestate, missus est Jacobus, Reginæ frater, non tam, ut multi existimabant, ut augeretur honore, quam, ut objiceretur periculis: gravis enim erat ejus potentia Reginæ: gravior etiam innocentia, quæ ei sua vitia exprobrabat, & impetum ad tyrannidem retardabat. Sed Deus, ultra spem hominum, ejus justos conatus promovit: viginti octo enim, è ferocissimis latronum, laqueo sustulit: alios, acceptis obsidibus, alios, solo terrore nominis, compressit. Regina, ex ejus absentia, nonnihil licentiæ nacta videbatur: nam præsentem rerum statum non satis æquo animo ferebat, cum, ob Religionis controversias, tum, quod res administrabantur majore cum severitate, quam adolescens mulier, educata in aula omnium corruptissima, tolerare posset (ut quæ legitimi Regni moderationem Regibus indecoram, & aliorum servitutem suam libertatem interpretaretur) adeo, ut frequenter impotentis animi voces exciperentur, & paulatim tyrannidis fundamenta jaci viderentur. Nam, cum superiores Reges omnes fidei Nobilitatis suam salutem credidissent, illa quidem, custodiam satellitum adhibere, decreverat, sed rei exitum non inveniebat: neque enim, ullam suæ cupiditati causam prætendere poterat, præter inanem aulicæ magnificentiæ speciem, & exterorum Regum consuetudinem. Fratris vero mores quanto sanctiores erant, tanto majorem ei curam afferebant, quod neque, suspicionibus aut criminibus fingendis, locum dabant, ne-

que vivendi licentiam laturi, viderentur: populum præterea ita animatum videbat, ut custodiam corporis, pro tyrannidis non obscuro indicio accepturus esset. Igitur inquies animus, quod semel designaverat, cum quovis modo efficere statuisset, tale commentum excogitat. Erat Reginæ frater, Joannes nomine, cupidus potentiæ, sed ingenio minus, quam Jacobus, severo: & qui facile induceret in animum, omnia Reginæ obsequi, ideoque ei carior, &, cupienti omnia miscere, magis idoneus: cum hoc, absente Jacobo, consilium, de stipatoribus assumendis, communicat. Ejus hæc fuit ratio. Nocte, tumultum annunciandum curant, ac si Jacobus Hamiltonius, Araniæ Comes, Reginam, per comitum infrequentiam, clam aggredi, atque in suam arcem, quæ ad quatuordecim millia passuum aberat, asportare conaretur: hæc videbatur fabula illis, verisimilis futura, vel ob Reginæ animum ab eo alieniorem, vel ejus immodicum erga eam amorem, quorum neuter vulgo erat obscurus. Hoc uti compositum erat, tumultu nunciato, cum, bonam noctis partem, per agros propinquos equites discurrissent, postridie custodes, ad fores Regias appositi, apparent, aliis indignantibus, aliis ridentibus. Hujus commenti auctores etsi ipsi scirent, vulgo fidem sibi non haberi, tamen ipsi secum gestiebant, securi de opinione hominum, cum neminem eorum, qui aderant, sibi palam repugnaturum certi essent. Ab hoc initio, Aula in luxum & lasciviam præcipite, jus tamen adhuc æquabiliter dicebatur, & scelera plectebantur: summa enim rerum penes Jacobum, Reginæ fratrem, erat, qui ob fortitudinem & æquitatem cunctis erat charus. Consilio inprimis utebatur Gulielmi Mætellani, adolescentis summo ingenio, quique magna jam dederat præclaræ indolis experimenta: magnamque, in posterum, expectationem concitarat. Horum virtute & consilio, factum est, ut, domi & foris esset summa tranquillitas, & is rerum status, quem boni cuperent: factiosi magis indignari, quam queri poterant. Inter hæc, in Regia orta est consultatio, quæ, totos tres menses, universam Aulam exercuit. Qui proxime superioribus annis aut Reges fuerant, aut locum Regum tenuerant, publicum patrimonium (quod nunquam, in Scotia fuit amplum) prope ad nihilum redegerant, & immoderatæ Reginæ luxui nihil erat satis: Procerum ac plebis facultates, proximorum temporum tumultibus, vehementer erant attenuatæ: nihil restabat, unde in aulicorum sumptuum subsidiis, aliquid deradi poterat, præter Sacerdotia. Accersit

in Aulam Sacerdotum principes: adjuncti, è primoribus Nobilitatis, qui vel ingenio persuadere, vel auctoritate cogere possent. Tandem post longam disceptationem cum Sacerdotibus, magis infirmitatis conscientia non recusantibus, quam rationum vi permotis, transactum est, & è fructibus Ecclesiasticis tertia pars decisa est. Unde Regina ministros orthodoxos aleret, reliquum in suos usus reservaret. Ea transactio nemini omnium fuit grata. Sacerdotes opulentiores indignabantur, quicquam ex veteri fortuna sibi detrahi: Ministri Evangelii nihil æqui à Regina expectabant: ad ipsam autem ex illa ostentata spe non adeo multum rei perveniebat: multis enim, ex veteribus possessoribus, suorum fructuum pars tertia condonabatur: multis etiam, non viris modo, sed etiam feminis, domestici ministerii merces, & operæ, per multos annos impensæ, hinc præmia & senectutis viaticum assignabantur. Ea hieme, Regina Jacobum fratrem, magno cum bonorum omnium assensu, Marriæ Comitem creavit: nam, quod virtuti honos esset habitus, omnes laudabant: quod propinquitati aliquid esset concessum, non improbabant: &, utilitati publicæ consultum, non pauci existimabant, quod vir, genere illustris, meritis erga patriam illustrissimus, hoc honore auctus, majore cum auctoritate, in publicis functionibus procurandis, versari posset. Nec deerant, qui, Reginæ beneficentiam eo spectare, crederent, ut animum Jacobi, quem iis rebus, quæ per absentiam ejus, in Aula gerebantur, offensum non dubitabant, eam reconciliare voluisse, arbitrarentur. Tum quoque uxor ei data est Agnes Keeha, Comitis Martialis filia: quibus in nuptiis, epularum magnificentia, aut verius immoderata luxuria, omnium amicorum animos graviter offendit, & invidis maledicendi materiam suppeditavit: eoque vehementius, quo ille, in omni superiore vita, se temperantius gesserat. Non adeo multo post, ei, pro Marria (quæ veteri jure, Joannis Areskini fuisse, deprehensa est) Moravia donata est. Gordonius, ablata primum sibi Marria, deinde Moravia, cui regioni diu præfuisset, se velut patrimonio spoliatum arbitratus, omnia sua consilia eo conferre cœpit, ut æmulum everteret: multa eum præterea ad id facinus incitabant. Nam cum esset ob multa majorum in Reges merita, omnium Scotorum longe opulentissimus, & majorum ipse potentiam malis artibus quotidie augeret, primum Joannem Forbosium (uti ante dictum est) falsis testibus circumvenerat: deinde Jacobo Stuarto, Jacobi quinti fratre, sine liberis

defuncto, procurationem Moraviæ ab eis, qui in summo magistratu erant, adeptus, se, quasi hæredem, gerebat, quibus opibus eo magnitudinis crevit, ut, æmulatione deposita, omnes, qui propinquas ei regiones incolebant, in ejus auctoritate conquiescerent, & prope in ditionem concederent. Inter hunc aliorum vel metum periculi, vel servitutis patientiam, unius hominis libertas, &, ut ipse videri volebat, superbia eum pessime habebat: is erat Macaintotius, magnæ inter priscos Scotos familiæ princeps: natus quidem & educatus inter homines feros, & prædæ assuetos, tamen sive arcano naturæ impulsu, sive rectis monitoribus usus, comitate & modestia, omnique humanitatis genere cum iis certabat, qui magna parentum & magistrorum cura, ad virtutem capiendam, erudiuntur. Hujus adolescentis cum Gordonius potentiam suspectam haberet, nec, ingenio recto, ad scelerum ministeria, abuti posse videretur, manum ei nec opinanti injecit, atque in custodia detinuit: sed, cum nullum in eo capitale crimen inveniret, submissis amicis (uti dictum) ei persuasit, ut se, suamque causam ipsi permitteret; eam unam esse rationem, & è custodia cum bona gratia abeundi, & amicitiæ cum longe potentiore ineundæ. Homine simplice, & minime malo, ad suum exitium hac fraude impulso, tamen adhuc mortis ejus invidiam Gordonius vitans, cum sua egit uxore; ut ea se culpæ supponeret: nec virilis animi mulier rem cunctanter suscepit, ac miserum, & innoxium, & supplicem, & deditum, absente marito, securi percussit. Hoc supplicio, vicinis vel metu stupentibus, vel largitione conciliatis, quicquid terrarum ultra Caledonios est, uni parebat: itaque homo, & gloriæ, & potentiæ avidissimus, molestissime ferebat: Jacobum, Moraviæ Comitem, sibi æmulum appositum, statusque præsentis impatiens, in omnes rerum turbandarum occasiones, erat intentus: actaque ejus omnia assidue & palam calumniabatur, librumque, sua manu scriptum, Reginæ porrexit, in quo eum gravissime, sed levissimis argumentis, affectatæ tyrannidis accusabat. In diversa Regione, eodem tempore Jacobum Heburnum, Bothueliæ Comitem, æris alieni magnitudo, & indomitæ libidines, ad insidias eidem Moravio instruendas, impellebant: is enim, luxuriosa adolescentia, inter scorta & popinas, acta, eo redactus erat, ut aut civile bellum ei foret excitandum, aut, audaci aliquo facinore, extremæ inopiæ metus propellendus. Omnia circumspicienti, maxime commodum ei videbatur, perturbandi status publici initium

tium si Moravium cum Hamiltoniis committeret: certa, ut videbatur, spes, in utriusque partis exitium incertum. Primum, Moravium adit. Ei persuadere conatur, ut Hamiltoniorum familiam, Reginæ, Regno, atque ipsi privatim imminentem, è medio tollat: in id, suam operam pollicetur. Nec id facinus ingratum Reginæ fore, contendebat: quæ, præter commune omnium Regum odium, quo sanguine proximos, velut in exitium suum intentos, prosequuntur, etiam peculiares offensionum causas, nec eas injustas, habere videbatur: vel, ob Evangelicæ doctrinæ studium, cujus Aranius unicus erat assertor: ob quam etiam cum Guisio, in Gallia, contraxerat inimicitiam, vel ob contentionem verborum, nuper in Scotia, cum altero Reginæ avunculo, Elbevii Marchione, habitam. Sed cum Moravius, homo probus & innocens, abhorreret à fœditate tam scelerati facinoris, Heburnus ad Hamiltonios se contulit, & ministrum ad cædem Moravii, cujus potentiam moleste ferebant, se offert: illum esse unum, qui spes eorum remoretur, & commoditatibus obstet; eo sublato, Reginam, velit nolit, in ipsorum potestate futuram. Ratio autem expedita & facilis videbatur. Regina tum in Falcolandia erat: ea arx est, cum ejusdem nominis pago: modica in propinquo silva est, in qua platycerotes, cervini generis (quas vulgo damas falso appellant) aluntur: Regina cum aut eo iret, aut in loca vicina, prope quotidie, cum familiari comitatu, perfacile videbatur, Moravium inermem & incautum, tollere, & ipsam in suam potestatem redigere. Ceteris non ægre persuasum, ac tempus facinori perpetrando constitutum. Unus Araniæ Comes scelus est execratus: clamque, literis ad Moravium missis, omnem rei ordinem exposuit. Moravius per eundem nuncium rescribit: sed Aranio forte absente, literæ patri ejus redditæ fuerunt: Ibi, consilio inito, Aranius à patre in arctam custodiam est inclusus, è qua noctu elapsus, ad Falcolandiam contendit. Ut ejus fuga palam est facta, equites in omnes partes dimissi, qui comprehensum retraherent, quos, in silvam ingressus, ea nocte frustratus est: mane ad Falcolandium deductus, omnem insidiarum ordinem aperit: nec multo post, Bothuelius, & Galvinus Hamiltonius, qui, manu facinoris patrandi, partes susceperant, consecuti, in arce Falcolandiæ, jussu Reginæ, custodibus appositis, retinentur. Cum facinus totum ante oculos esset, &, ad locum tempusque ab Aranio dictum, duces convenissent, exploratoresque retulissent, equites multis in locis apparuisse,

Aranius rei ordinem interrogatus, paulum animo turbatus est: nam, cum Reginam deperiret, Moravioque arctissima jure ctis esset amicitia, & illis gratificari cupiebat: & patrem, hominem minimè malum, sed, ad res difficiles suscipiendas, nimis facilem, è conjuratione eximere volebat. Pietate & amore animum in diversa, ea nocte per solitudinem, rapientibus, ita mente este motus, ut non obscure, ex vultu & sermone, animi perturbatio appareret: præcesserant & aliæ, quæ juvenis animum commoverent, causæ. Nam cum ad eum diem, liberaliter & pro amplitudine familiæ, fuisset educatus, pater, homo ad rem attentior, consiliarios nactus, qui id vitium alerent, filium, magno comitatui assuetum, ád unum ministrum redegit. Qui facinus patrandum susceperant: diversi in custodias missi, Bothuelius in arcem Edimburgensem, Galuinus in Sterlinensem, donec de causa cognosceretur: Aranius ad Fanum Andreæ, quo Regina erat profectura missus: atque in arce Archiepiscopi asservari jussus. Ibi, quoties ad se redibat, ad Reginam, de se deque aliis, tam prudenter & accurate scribebat, ut in suspicionem incideret simulatæ insaniæ, quo patrem è conjuratione cædis eximeret: ceteros ita constanter & acriter accusabat, ut aliquoties ad consilium productus, se, quando facinus tam occultum aliis testibus coarguere non posset, armis cum Bothuelio dimicaturum, promitteret. Circa ea tempora, Jacobus Hamiltonius, Aranii pater, primum ad Reginam scripsit, deinde ipse ad Fanum Andreæ venit, ac multis precibus ab ea postulavit, ut filium suum, Bothuelium, & Galuinum Hamiltonium, acceptis vadibus, sibi dimitteret: nec impetrare quicquam potuit. Eisdem etiam diebus, Regina Britannodunum, arcem longe omnium, quæ sunt in Scotia, munitissimam: sed quam Hamiltonius tenuerat ab eò tempore, quo Prorex fuerat, repetitam accepit. Georgius Gordonius (uti ante diximus) Moravio inimicus Hamiltonio, filii sui socero, in manifesto scelere implicito ac prope perculso, longe infensior factus, occasionem adesse, ratus, cum impunè inimicum è medio tollere posset, duabus familiis illustribus ad causam adjunctis, primum per suos tumultum in oppido, tum admodum infrequenti, curat excitandum, sperans, Moravium, ad rem auctoritate sua sedandam, ex Aula egressurum: ibi facile hominem, inermem & incautum, in turba opprimi posse. Id ubi parum ex sententia processit, è suis, aliquot armatos, ad perpetrandum facinus, in Regiam venire sub vesperam jubet, qui Moravium, in suum hospitium redeuntem à Regina, quæ

ad

ad multam noctem eum detinere solita erat, obtruncarent: id enim tempus maxime videbatur idoneum, & rei patrandæ, & patrata evadendi. Ejus rei cum ad Moravium permanasset indicium, nec is, nisi oculis foret subjecta, crediturus esset, paucis ex amicorum fidissimis (ne quid suspicatus fuisse videretur) comitatus, unum & alterum, è Gordonianis, manu in exitu atrii pertentans, armatos deprehendit. Re ad Reginam delata Gordonius accitus, suorum aliquot commentus domum discessuros, arma induisse: deinde nescio qua de causa, retentos: ita tum, ea excusatione magis accepta, quam probata, disceditur. Ea æstate, Legatis utrinque missis, agebatur, ut Reginæ, Scotorum & Anglorum, Eboraci egrederentur, ibique de multis controversiis transigerent: sed cum prope ad iter se pararent, res in aliud tempus rejecta est. Causa differendi colloquii vulgo ferebatur, quod Aumalius, è Guisianis fratribus unus, literas legati Anglici, qui in aula Gallica tum agebat, resignasset: quodque, illius opera maxime, navis Anglica, quæ alterum vehebat Legatum, fuisset direpta. Itaque, rebus, uti credibile erat, ob has & alias injurias, ad bellum Gallicum inclinatis, Regina è Fano Andreæ Edimburgum profecta, Aranium eodem misit, & in arcem ibi condidit. Interea Jacobus, ejus frater, Havicum ad frequentem in illis locis mercatum profectus, quinquaginta è latronum, qui illuc convenerant, primariis inopinato adventu oppressit: ceteris circa provinciis metum ingentem incussit, & totum illum tractum, ad tempus, quietiorem reddidit. Verum id factum, ut amorem & reverentiam bonorum ei conciliabat, ita invidorum animos magis ac magis in ejus exitium indies inflammabat: nam, ad tres familias potentissimas, in ejus perniciem pronas, accessit Guisianorum conspiratio: hi enim, cum veteres Ecclesiæ Romanæ ritus restitui, vellent, nec id, vivo Moravio, perfici posse, arbitrarentur, ad eum quovis modo tollendum, omnem ingenii vim intenderunt. Spem perpetrandi sceleris multa eis faciebant: in primis autem, quod Galli, qui Reginam deduxerant, domum reversi, quantæ essent Gordonii opes, quam inquietus animus, quam item operam, in Missa asserenda, pollicitus esset, omnia, paulum supra verum, augentes exposuissent, re in aula Gallica multum inter Papanos agitata: hæc ejus perficiundæ ratio tandem est inita. Scribunt ad Reginam, ut Gordonii væcordiam promissis alat: Joanni, ejus filio, spem suarum nuptiarum magis ostentet, quam promittat: ut, hac spe occæcatus, quo vellent, impelleretur: simul nomina eorum edunt, quos una interimi vellent.

Ad hæc literæ Pontificis Romani & Cardinalis eodem incitabant. Nam cum, ad immodicum, cui Regina assuerat, luxum, opes publicæ non sufficerent, à Pontifice Romano pecuniam, tanquam ad bellum, adversus eos, qui ab Ecclesia Romana defecerant, poposcit: is rescripsit obscurius, sed Cardinalis aperte, pecuniam, ad id bellum, non defuturam: sed iis demum interfectis, quorum nomina essent edita: has Regina Moravio ceterisque, ad cædem destinatis, literas ostendit, sive, quod, indicium ad eos aliunde permanasse, crederet, sive, ut animi sinceri, & occulta consilia ab iis non separantis, faceret fidem. Igitur, ceteris, ad facinus exsequendum, comparatis, Regina, magno desiderio teneri, simulat, eam Scotiæ partem, quæ ad Septentriones vergit, invisendi: & hanc ejus cupiditatem Gordonius, liberaliter invitando, alebat. Tandem, cum Abredoniam, ad Idus Augusti, ventum esset, Gordonii uxor, virilis animi & consilii mulier, omnibus modis Reginæ animum versabat, nunc, ut, secretas cogitationes penitus haberet exploratas, nunc, ut in partem, quam volebat, eam inflecteret: gnara enim erat, quam levi momento sint mobilia Regum consilia: nec ignorabat, quo animo Regina non multo ante, in utrunque, Moravium nempe & Gordonium, fuisset affecta: nam, cum utrunque odisset, secum interdum agitare solebat, utrum priorem sublatum vellet. Moravii innocentiam licentiæ suæ adversam graviter ferebat, Gordonii perfidiam, primum erga patrem, deinde matrem, multis experimentis perspectam, oderat, & potentiam metuebat: sed avunculorum & Pontificis Romani literæ, ad Moravii cædem urgebant. Hanc ejus cunctationem (cujus non ignarus erat Gordonius) cum eximere vellet, rursus per uxorem promissa, de instaurandis ritibus Romanis, repetit: ea cum libenter Regina acciperet, unum tamen, nec id adeo magnum erat impedimentum, quo minus ei assentiretur, quod non putaret (uti affirmabat) è dignitate sua, Joanni, filio ejus (qui, ante paucos dies, ob tumultum Edimburgi excitatum, in custodiam traditus, effugerat) reconciliari, nisi ad custodiam liberam, saltem ad paucos dies, Sterlinum rediret: id Regina, non tam ob eam, quæ simulabatur, causam volebat, quam ut omnia integra, extincto Moravio, haberet, neu ad nuptias, absente sponso, cogi posset. Gordonius quidem satisfacere Reginæ cupiebat: sed filium, velut obsidem, in manum hominis, maxime suis conatibus adversi (is erat Joannes, Marriæ Comes, Moravii avunculus, qui arci Sterlinensi præerat) dare cuncta-

cunctabatur, præsertim incertus, quam in partem Regina cædem patratam acceptura foret. Cum inter ingenia, se invicem fraude captantia, ita mutuis suspicionibus laboraretur, ac se Regina in mora esse negaret, quo minus ex sententia res conficeretur, neque quicquam expediret: tamen Joannes Gordonius, & ipse suam operam ostentans, in omnes eventus intentus, circiter mille, è propinquis & clientibus suis, homines ad quodvis facinus paratos, armaverat, atque in propinqua oppido loca adduxerat. Moravius vero, etsi non optime comitatus esset, & hæc omnia (uti per amicos, ex aula Gallica & Anglica, erat præmonitus) in suum exitium videret parari: nec interim Reginæ admodum confideret, de die, solita obibat in Aula munia: nocte, intra cubiculum, unum & alterum suorum vigilare jubebat: ac sæpe, de inimicorum insidiis, certior factus, amicorum præsidio fretus, omnes eorum conatus absque tumultu elusit. Eisdem forte diebus Bothuelius per funem è fenestra demissus, ex arce Edimburgensi evasit. Rebus Abredonii mutua simulatione adhuc suspensis, cum Regina progredi statuisset, à Joanne Leslio, homine nobili Gordonii cliente invitata, domum ejus, ad duodecim ferme millia passuum ab oppido distantem, divertit: is locus, ut infrequens, Gordonianis ad cædem commodus est visus: Leslius vero, qui secretorum consiliorum non erat ignarus, deprecatur, ne hanc sibi, ac suæ familiæ inurant infamiam, ut ipse, potissimum Reginæ fratrem hominem alioqui non malum, nec sibi inimicum, ad cædem prodidisse, videatur. Proxima nox ad Rothimajum, Abrenethiorum villam, satis tranquille transacta est: quod, postridie in Strabogio Gordoniorum arce diversari statuissent: in id tempus, consilium cædis est dilatum, quo in loco omnia in ipsorum potestate erant futura. Itaque, inter eundum, cum Gordonius longum cum Regina sermonem instituisset, ac tandem eo ventum esset, ut ille accuratius Joanni filio veniam erroris peteret: quod videlicet homo adolescens, legum ignarus, fugisset è custodia, in quam, nullum ob scelus, sed ob tumultum, nec illius tamen culpa excitatum, datus esset: Regina contra contendebat, suam imminutam visum iri auctoritatem, nisi filius ejus in aliam custodiam, quamlibet laxam, ad aliquot dies, rediret: ut, velut expiata priore culpa dimitti honestius posset. Gordonius, qui, destinati facinoris occasionem prætermitti, nollet, etsi levia imparabantur, tamen obstinate renuebat: vel quod, si Regina cædem factam non probasset, culpam

ejus in filium conferri volebat: vel quod, si, absente filio, ac Regina non invita, res confici posset, tamen adolescentem obsidem videbat futurum. Ea Gordonii pervicacia, Regina adeo fuit offensa, ut cum jam prope in ædium ejus conspectu esset, alio diverteret: ita tota facinoris sapientissime, ut ipsis videbatur, constituta ratio tum quidem dilata est, donec Ennernessium ventum esset: nam, præterquam, quod juri dicundo ibi ipse Gordonius præfectus erat, quod arcem Regiam (quæ in colle edito imminet oppido) teneret, tota circa regio clientelis ejus plena erat. Regina cum in arce diversari statuisset, & à custodibus esset exclusa, tum demum timere cœpit, ut quæ in oppido immunito pernoctatura esset, cum interea Huntilæi filius plus mille selectis equitibus, præter propinquæ regionis promiscuam multitudinem, in armis haberet. Regina, consilio pro re præsenti capto, aditus omnes oppidi vigiliis obsidet: naves, quæ commeatum advexerant, in statione fluminis paratas esse, jubet, ut si major vis ingrueret, id perfugium haberet. Nocte intempestà exploratores ab Huntilæo missi, cum primi vigiles, de industria, eorum adventum dissimulassent, progressi in angustias, ac undique circumventi, capiuntur: &, è Montanis Cattana tribus, cum primum se adversus Reginam duci intellexit, Huntilæum deseruit, & postridie ad eam in oppidum venit. Audito Principis periculo, magna priscorum Scotorum multitudo, partim excita, partim sua sponte affuit: inprimis, Fraserii & Monroi, hominum fortissimorum in illis gentibus familiæ. Cum jam satis à vi tuta videretur, arcem Regina oppugnare cœpit: ea, cum nec propugnatoribus neque ceteris rebus, ad oppugnationem sustinendam satis esset munita, deditur: propugnatorum præcipui supplicio affecti, ceteri incolumes dimissi. Tum concurrente undique Nobilitate, aliorum adventu, ulterioribus domum redire permissis, cum satis firmo præsidio, quarto die, Abredoniam rediit. Ibi demum, metu liberata, vehementer in Gordonii odium inflammatur: &, in vindictam prona, fratrem rursus, omni favoris ostentatione amplexa est, simulando, se totam ex eo pendere, ac, suam salutem in ejus incolumitate positam, cunctis persuadere nititur. His Gordonius totam scenæ aulicæ faciem cum videret inversam, Moraviæ Comitem, nuper morti destinatum, in summa gratia esse, sese, è summa spe honoris & dignitatis, in flagrantissimum odium incidisse: cum, ulterius jam se progressum, existimaret, quam ut receptus ullus ad veniam restaret, ad præ-

cipitia

cipitia se consilia convertit: nec ullum aliud periculis instantibus remedium ratus, quam, ut Reginam quovis modo in suam redigeret potestatem: eam etsi, in præsentia, se graviter offensurum videbat: tamen, officiis, blandiciis, & filii nuptiis, quarum etiam avunculi credebantur auctores, muliebrem animum cum tempore flecti posse, non desperabat: itaque, communicato cum amicis consilio, Moravium, quovis modo posset, tollere decrevit. Eo enim sublato, neminem esse, cui vel Regina imperium mandaret, vel qui susceptum sustinere posset. Rei perpetrandæ spem afferebant speculatores: ac, præter alios, Georgius Gordonius, Sutherlandiæ Comes, qui assiduus in aula, simulatione erga Reginam benevolentiæ, omnia ejus consilia rimabatur, ac per idoneos homines indicabat: nec modo temporum & locorum opportunitates observabat: sed operam suam, in re perficiunda, offerebat. Accedebat, ad hæc, oppidum undique apertum, & insidiantibus commodum: cives, vel beneficiis conciliati, vel necessitudine juncti, vel metu, nihil ausuri: auxilia Montanorum dimissa domum: cum Comite Moraviæ paucos esse, & è longinquis regionibus adductos, quorum offensa ei non esset magnopere pertimescenda: & cum per vicinas regiones omnes in ipsius essent potestate, rem sine sanguine perfici posse: uno homine extincto, & Regina in potestatem ipsorum redacta, cetera vulnera perfacile posse sanari. His cogitationibus ad rem aggrediendam, impulsus, cum jam ratio perpetrandi facinoris constituta esset, ex literis Comitis Sutherlandiæ, & Joannis Leslii deprehensis, omnia eorum consilia sunt patefacta: Sutherlandius, cognito indicio, discessit: Leslius, agnita culpa, veniam impetravit: ac deinceps, quoad vixit, fortem & fidelem operam Reginæ, deinde Regi præstitit. Huntilæus, qui exitum suorum consiliorum in loco, ob circumjectas paludes, prope inaccesso cum magna suorum manu expectabat, intellecto, quid in Aula gereretur, ex consilio amicorum, statuit, in montes secedere: sed cum ex vicina Nobilitate, quæ ad Reginam convenerat, multos haberet sui studiosos, eorum promissis satis confisus, iterum mutato consilio, statuit, eventum pugnæ, in loco natura munito, expectare. Moravius cum suorum, quibus confideret, vix centum equites haberet, sequentibus, qui aderant, proceribus, in primis, Jacobo Duglassio, Mortonii Comite, & patricio Lindesio, ad hostem ducere cœpit: ceteri ex vicinis agris collecti, circiter octingenti, magna ex parte ab Huntilæo præcorrupti, magis Moravii cohortem ad

exitium tracturi, quam in periculis opem laturi, magna cum verborum jactatione una progrediebantur, pollicebantur enim, sese, hostem, sine aliorum ope, debellaturos: adessent modo, ac spectatores sese præberent. Præmissi equites, qui, circa paludem, aditus omnes servarent, ne Huntilæus evaderet, ceteri lentiore gradu adventabant: & quanquam, superiore nocte, è Gordonianis, non pauci diffugissent, restabant adhuc supra trecentos, suis se locis tenentes. Eo cum ventum esset, Moravius in clivo propinquo, unde prospectus in paludes erat, cum suis, simplice ordine acie instructa, stetit: reliqui statim, inter ducendum adversus hostem, aperte proditionis signum dederunt: qui ramos ericæ (cujus magna in illis locis copia erat) ut ab hostibus agnoscerentur, tegumentis capitum affixerunt. Ubi propius ventum est, Huntilæani, securi de exitu, gradum ad eos accelerant, & cum adversam aciem à proditoribus turbatam, viderent, & jam in fugam conversam, ut expeditius sequerentur, sarissas abjiciunt: &, strictis ensibus, ad terrorem integrorum, proditionem ingeminantes, in hostem magno gradu feruntur. Proditores eodem illo impetu etiam stantem una se rati in fugam aversuros, ad eam accelerabant: sed Moravius, qui nullam in fuga spem videret, neque quicquam, præter honestæ mortis decus, restare crederet, exclamavit, ut sarissas sui præ se tenderent, nec in aciem suam fugientes reciperent: illi, præter opinionem exclusi, cornua utrinque, cõfusis ordinibus, præterierunt: Huntilæani vero, qui jam profligatam rem putarant, cum aciem quidem parvam, sed, prætentis hastilibus, horrentem cernerent, ipsi, ut qui sparsi ac sine ordine sese inferebant, nec, propter hastarum longitudinem, ex adverso ad manus venire poterant, repentino terrore perculsi, non paulo celerius fugiunt, quam antea sequebantur. Eam fortunæ mutationem proditores conspicati, jam fugientibus instant, ac, ut se à priore culpa purgarent, quicquid fuit cædis, eo die, ipsi ediderunt: cæsi ex Huntilæanis, circiter c x x. capti c. ex altera acie, nemo. Inter captivos fuit ipse Huntilæus, ac duo filii, Joannes & Adamus, pater, ætate ingravescente, &, ut in homine corpulento: & angusto spirituum meatu, inter capientium manus, est exanimatus: ceteri, multa jam nocte, Abredoniam ducti. Moravius, ministro Ecclesiæ, suum adventum expectare, jusso, primum omnium gratias Deo immortali egit, quod è tanto ac tam præsenti periculo, nullis suis viribus & consilio, sed ejus unius benignitate, præter omnium expectationem, cum suis

emer-

emersisset: deinde ad Reginam illinc profectus est: ibi, inter mutuas multorum gratulationes, Regina nec vultum hilariorem, nec vocem lætitiæ indicem edidit. Proximis diebus, Joannes Gordonius supplicio est affectus, non sine vario motu animorum: erat enim adolescens viriliter elegante forma, in ipso florentis ætatis aditu, Regalibus nuptiis non tam destinatus, quam earum simulatione deceptus, & quod non minorem indignationem, quam misericordiam movebat, ab imperito carnifice laceratus. Regina mortem ejus, cum multis lacrymis, spectavit: verum, ut erat, ad cœlandos animi sensus, composita, ita tum ejus mœstitiam varie interpretabantur: eoque magis, quo non minore odio ei fratrem, quam Huntilæum esse plerique intelligebant: Adami ignovit adolescentiæ; Georgius, natu maximus, desperatis domi rebus, ad socerum, Jacobum Hamiltonium, se recepit: ut vel apud eum fugæ latibulum, vel, ejus precibus, veniam culpæ impetraret. Multi, è Gordoniorum clientibus, pro ut quisque deliquisse visus est, alii pecunia, alii exilio multati: nonnulli in longinquas Regni partes, ne res domi turbarent, relegati: quibus potentiores contigerant deprecatores scelere soluti, ac in pristinum gratiæ locum restituti. Ita, vel compositis, vel sopitis ad Septentriones rebus, reliqua hiems per quietem transacta est. Ad v. Cal. Decembris, Bothuelius, per fœcialem in custodiam, unde erat elapsus, redire jussus, cum non paruisset, hostis publicus est denunciatus. Ad Reginam, Abredonia Perthum reversam, venit Jacobus Hamiltonius, pro Georgio Gordonio genero deprecatum: ac, satis clementi responso accepto, tamen generum tradere est coactus. Is ad Dumbarum in custodiam est remissus: ac deinde, anno proximo, qui fuit M. D. LXIII. ad VII. Cal. Februarii, inde accersitus Edimburgum, perduellionis damnatur, ac Dumbarum remittitur. CIↃ. D. LXIII.
Hoc maxime tempore, edicto multa pecuniaria irrogata fuit, si quis, Quadragesimalis jejunii tempore, carnibus vesceretur: in quo edicendo, non Religionis, sed publicæ utilitatis causa valuit. Archiepiscopus Fani Andreæ, quod post edictum, in adventu Reginæ factum, nec Missis audiendis, nec dicendis abstinuisset, in arcem inclusus fuit Edimburgi: ceteri, ejusdem criminis rei, leviter multati, graviore pœna denunciata, si postea ejus culpæ affines deprehenderentur. Jam comitiorum, quæ in XX. mensis Maji, indicta erant, dies advenerat: Regina coronata, atque amplissima veste amicta, cum ingenti pompa in Senatum venit: novum prorsus spectaculum, nisi, sub ejus matre
& avia

& avia, oculi hominum, ad tolerandum imperium muliebre, fuissent assuefacti. In eo conventu, quædam decreta fuerunt, in eorum favorem, qui puriorem Evangelicæ legis doctrinam profitebantur: ac in Monetarios paucos animadversum, reliquum æstatis Regina venationi in Atholia indulsit. Sub finem autumni, permittente Regina, rediit in Scotiam Matthæus Stuartus Leviniæ Comes, XXII. anno, quam, turpiter à Rege Gallorum destitutus, abierat, uti ante à nobis est scriptum: ac proximo anno, qui fuit M.D. LXIV. mense Januario, in conventu publico, ad id prope unum indicto, remisso exilio, & bonis receptis, restitutus, eamque restitutionem Regina prosequuta est, multa verborum honorificentia, commemoratis in se Comitis multis magnisque officiis, in prima sua adhuc infantia: quippe, cujus ope fuerit è manibus inimicorum liberata, & Regni insignibus decorata. Ex Anglia deinde, commeatu in tres menses impetrato, ad Id. Feb. venit in Scotiam Henricus ejus filius. Hunc adolescentem, genere & forma præstantem, amitæ suæ filium, Regina Scotorum comiter accepit: cumque, quotidiana consuetudine illecta, amare cœpisset, frequens sermo, de eo in virum asciscendo, vulgo ferebatur, nec invita quidem Nobilitate, quod permagnæ commoditates ex iis nuptiis in totam Britanniam redundaturæ, viderentur, si volente Regina Anglorum fieri possent. Illa, ut quæ utrisque eodem gradu consanguinitatis erat proxima, non tam repugnabat, quam, se auctorem credi, volebat: suamque, in conficiendo, aliquam esse gratiam, simulque ex usu suo putabat, propinquæ suæ potentiam hac mediocritate conditionis coërceri, ne supra quam vicinis esset tutum, augesceret. Sed, quæ res omnia, jam transacta, paulum retardarit, cunctaque tandem divina & humana miscuerit, paulo altius initio repetito, quo magis omnia in aperto sint, paucis explicabo. Erat, inter Aulica ministeria, David quidam Rizius, Augustæ Taurinorum natus, è patre homine quidem probo, sed pauperculo: ut qui, elementa Musices docendo, ægre se & familiam sustentabat: hic, cum nullum, quod suis patrimonium relinqueret, haberet, liberos utriusque sexus psallere docuit. Ex iis, cum David in adolescentiæ vigore constitutus, & non inamœna voce præditus, & à patre in musicis institutus esset, in spem fortunæ liberalioris erectus, Niceam, in aulam Ducis Sabaudiæ, nuper in suam ditionem restituti, profectus est: sed ibi non pro spe acceptus, cum omnium rerum egenus, omnia

CIↃ. D. LXIV.

mnia circumſpiceret, tandem in Morettium incidit, jam tum, Ducis miſſu, iter in Scotiam adornantem. Hunc cum ſecutus eo veniſſet, nec Morettius, homo non admodum copioſus, operam ejus, aut neceſſariam aut utilem ſibi, exiſtimaret, ibi ſubſiſtere paulum, & fortunam denuo experiri, decrevit: eo maxime adductus, quod Regina diceretur, cantionibus valde oblectari, nec ipſa Muſices omnino imperita eſſet. Igitur, ut primum ſibi aditum ad eam patefaceret, egit cum cantoribus, quorum plerique Galli erant, ut inter eos appareret: ſemel atque iterum auditus placuit, ſtatimque in eorum collegium aſſcriptus eſt. Ibi brevi, cum Reginæ ſenſum atque mores intellexiſſet, partim adulando, partim alios miniſtros calumniando, perfecit, ut non minore eſſet apud Reginam gratia, quam apud ceteros odio: neque tamen hoc fortunæ blandientis favore contentus, cum æquales omnes partim viliores feciſſet, partim variis criminationibus expuliſſet, paulatim aſſurgere, & majora negotia tractare cœpit: donec ab epiſtolis aſſumptus eſſet: & hoc prætextu ſecretius & ſeorſum à vulgo, agere cum Regina poſſet. Jam ſermonibus materiam dabat repentinus hominis, tantum non mendici, ad opes non mediocres progreſſus, &, ſupra virtutem fortuna, ſupra fortunam arrogantia & æqualium contemptus, &, cum ſuperioribus, æmulatio: alebat hanc vaniſſimi hominis inſaniam magnæ partis nobiliorum adulatio, qui amicitiam ejus captabant ſalutando, orationi ejus ſubſerviendo, foribus obambulando, exitus redituſque ejus obſervando: unus autem Moravius, in cujus animo nihil ſimulatum inerat, non modo non aſſentabatur, ſed vultu plerunque eum aſpernabatur: quæ res non minus Reginam, quam Davidem ipſum, offendebat. Ille contra, ut ſubſidium ſibi, adverſus odia procerum, compararet, adoleſcentem, Regiis nuptiis deſtinatum, omni aſſentationis genere ambiebat: in eumque familiaritatis gradum pervenerat, ut lectum, cubiculum, ſecretoſque ſermones communicaret: perſuaderetque adoleſcenti incauto, & in id, quod cupiebat, prochivi credulitate, ſua maxime opera fieri, ut Regina oculos in illum conjiceret. Semina etiam diſcordiarum, inter eum & Moravium, aſſidue ſerebat: eo enim pulſo, reliquum vitæ curſum ſibi inoffenſum fore, promittebat. Cum jam non obſcuri rumores vulgarentur, non ſolum de nuptiis Henrici, ſed etiam, de ſecretis ejus cum Regina congreſſibus: nec belli ſermones, de Davidis cum ea familiaritate, ſpargerentur, Moravius, qui bene monendo nihil aliud

aliud quam sororis odium assequebatur, statuit, ab Aula secedere, ne rerum, quæ gerebantur, auctor crederetur. Nec Regina moleste ferebat, tam severum arbitrum abesse, eo maxime tempore, quo factionem ei adversam confirmabat: Exules enim, Bothuelium è Galliis Georgium Gordonium Sutherlandiæ Comitem, è Flandria revocavit: & alterum Georgium Gordonium, Huntilæi Comitis filium, è custodia eductum, priori dignitati & loco restituit. Bothuelium, è Gallis reversum, Moravius, de recentibus contra se insidiis, accusat: detulerunt nomen juvenes, honesto loco nati, qui, in Gallia, ex intimis ejus familiaribus erant. Res aperta, atrox, invidiosa. Cum dies causæ dicendæ appropinquaret, primum Regina cum fratre diligenter egit, ut ab accusando desisteret, cum ille exorari non posset, quod, multum ad famam sua interesse, putaret, quam in partem eventus acciperetur, Regina, quod, proximum erat, multos procerum per literas deterruit, ne diem judicii obirent: Alexandrum, Glancarniæ Comitem, Moravio amicissimum, cum non longe à Sterlino iter ei esset, de via ad se accersivit. Tantus tamen omnium bonorum erat consensus, ut Bothuelius, non modo sua conscientia prædamnatus, sed publica sui sceleris detestatione permotus, diem causæ dicendæ obire, non sit ausus. Hoc vulgi studium adeo Reginæ animum adversus fratrem accendit, ut, jam pridem ei destinatum exitium maturaret: cujus ita ratio composita erat. Moravio Perthum evocato, ubi Regina cum paucis erat, ibi Darlæus cum eo sermonem conferre debebat: cum nemo dubitaret, Moravium libere & simpliciter locuturum, re in altercationem deducta, David Rizius primus eum feriret: ceteri mox vulneribus conficerent. Hac de conjuratione Moravius per amicos, qui in Aula erant, edoctus, tamen certus eundi pergebat: tandem per Patricium Ruvenium iterum admonitus, ex itinere ad matrem, in propinquas ejus ad lacum Levinum ædes, divertit: ac, alvo forte soluta? ea morbi excusatione usus, ibi substitit. Interea, cum amicorum quidam eum inviserent, rumor statim diffusus est, ibi eum hæsisse, ut Reginam & Darlæum, redeuntes Edimburgum, interciperet: equites, passim dimissi, cum neminem armatum conspexissent, tamen Regina tanta celeritate, ac tam trepide iter illud confecit, velut certo imminente periculo. Nuptiis jam instantibus, ut aliqua consensus publici species, ad Reginæ voluntatem, accederet, convocatur Sterlinum magna pars procerum: sed hi præcipue, quos, aut liben-

libenter consensuros, aut repugnare non ausuros, credebant: ex iis, in consilium adhibitis, multi assenserunt, modo, ne quid in Religionis doctrina, publice recepta, innovaretur, plurimi citra ullam exceptionem, quod Reginæ gratum fore existimabant, ad id sententias accommodabant. Unus, Andreas Stuartus Ochiltrius, palam professus est, se nusquam assensurum: ut Papanæ factionis Rex assumeretur. Moravius quidem alienus à nuptiis non erat (ut qui in primis auctor erat, juvenis ex Anglia evocandi) sed videbat, quantis motibus ea res initium datura esset, si, non assentiente Angla, conficerent: pollicebatur etiam, se curaturum, ut, volente atque auctore Angla, omnia transigerentur, si modo Religioni caveretur: sed cum videret, in illo conventu, nullum libere censendi locum futurum, maluit abesse, quam sententiam dicere, sibi fortasse exitiabilem, & in publicum inutilem. Jactabatur etiam vulgo illa quæstio, posset ne Regina, defuncto marito, quem vellet, alium, ex animi sententia, virum sumere: aliis censentibus, Reginæ, ex morte viri, eam libertatem non negandam, quæ plebeis quoque conceditur: aliis contra affirmantibus, in Regnorum hæredibus diversum jus esse, ut quæ, una opera, & virum sibi sumerent, & populo Regem darent: multoque æquius esse, ut populus uni puellæ maritum, quam puella Regem universis eligeret. Mense Julio, venit ex Anglia legatus, qui ostenderet, Reginam Angliæ, quæ, in eodem consanguinitatis gradu, utrunque contingeret, mirari, quod rem tantam præcipitarent, neque secum communicarent: quippe magnopere peteret, ut interposita mora, diligentius rem expenderent, fortasse, non sine utriusque Regni emolumento. Hac legatione, cum nihil actum esset, statim secuta est alia. Nicolaus Throgmortonus, Eques, nomine Reginæ Anglorum, Levinianum & filium ejus monuit, in certum diem commeatum habere: cumque diem jam præterisse: domum itaque illos redire jubet; nisi, se multari exilio, bonaque in fiscum redigi mallent. Illi nihil ea comminatione retardati, in sententia perstiterunt. Interea Regina cum connubium illud nimium dispar videretur, si nuper maximi Regis uxor, ipsa Regni illustris hæres, adolescenti privato, nullis insignioribus honorum titulis claro, nuberet, edictum publico præconio promulgavit, in quo Darlæus Dux Rothesajus, ac Rossiæ Comes appellatur. Præterea, ad rem accelerandam, urgebant maleficarum ex utroque Regno prædictiones, quæ, si nuptiæ citra finem Julii mensis conficerentur, multa Regibus commoda in posterum promitterent: re secus gesta,

damna & ignominiam comminarentur. Accedebant rumores, passim de morte Reginæ Anglorum divulgati: diesque præscriptus, intra quem moreretur; quæ dictio, non tam divinationem, quam civium conjurationem denunciare videbatur: erat & illa festinandi Reginæ causa non levissima, quod, suos avunculos à nuptiis illis aversos, non dubitabat: igitur, si mora longior interponeretur, metuebat, ne quod ab illis, quod rem prope confectam turbaret, impedimentum objiceretur. Nam cum secretum illud decretum, de bello sacro per totam Christianorum ditionem suscitando, & pura Christi doctrina penitus exstirpanda, est factum, eique Dux Guisius imperator destinatus spes improbas, & immodicas aleret, is statuit, per sororis filiam, ita domesticis tumultibus perturbare Britanniam, ut nullo auxilio transmarinos amicos juvare possent. Sed Davide, qui tum apud Reginam plurimum poterat, contendente, ex usu rei Christianæ nuptias eas futuras: quod Henricus Darlæus, & pater ejus sectæ Papanæ acerrimi essent assertores, & in utroque Regno gratiosi, clarisque familiis innexi, multisque clientelis subnixi: res, diu agitata, tandem impulsa est. Is cum, si nuptiæ coirent, consentientibus Regina Angliæ, & Nobilitate Scotica, duo suis rationibus adversa videbat: Primum, in eis conficiendis, nullam suam fore gratiam: deinde Religionis incolumitati cautum iri. Sin vero Regina se ad Concilium Tridentinum adjungeret, ipse sibi honores, sacerdotia, sine modo pecuniam, sine æmulo potentiam promittebat. Igitur, omnia moliendo, tandem perfecit, ut nuptiæ præcipitarentur, Scotis non satis æquis, Anglis vehementer infensis.

CVII. REX.

Quarto Calendas Augusti, Henricus Stuartus Mariam Stuartam uxorem ducit: factoque silentio, acclamatum est, precante multitudine, ut prospere omnia succederent Henrico & Mariæ, Scotorum Regibus: ac postridie, Edimburgi, iidem Reges præconio pronunciantur. Id factum non modo Nobilitatem, sed vulgus quoque, gravissime offenderat: nec deerant, qui indignarentur, rem pessimi exempli factam. Quid enim attineret Concilium, de Rege creando, cogere, cujus nunquam sententiam roges? nulla in re auctoritate utaris? in Senatus loco præconem supponi, qui, pro Senatus consulto præconium recitet. Enim vero non consultationem jam esse, sed, quomodo Scoti tyrannidem ferre possent, tentationem. Eam suspicionem auxit procerum absentium desiderium. Aberant enim Nobilitatis fere

tis fere principes. Jacobus, Dux Castellerotii, Gilespicus Argatheliæ, Jacobus Moraviæ, Alexander Glencarniæ, Andreas Rothusiæ Comites, compluresque alii, splendore generis & opibus clari. Ad eos feciales missi: cum non paruissent, exilio multati, in Argatheliam major pars secessere: inimici eorum in Aulam revocati. Ita rebus omnibus, quantum satis videbatur, adversus rebelles comparatis, Reges, quatuor millibus comitati, Glascuam venerunt; Rebelles Pasleti se continebant. Ibi, pro partium ingeniis, variæ consultationes fuerunt. Reges, misso feciali, arcem Hamiltoniam dedi, petunt: ac re infecta, reverso, ad prælium se expediunt. Altera factio, secum ipsa discors, variis sententiis distrahebatur: Hamiltonii, qui in illis locis summas habebant opes, nullam pacis firmam conditionem esse, asserebant, nisi Regibus sublatis: Illis enim incolumibus, nihil aliud sperandum, quam nova bella, novas insidias, & pacem simulatam, aperto bello magis periculosam: privatorum injurias sæpe, laborum tædio, deponi: sæpe magnis emolumentis compensari: Regum inimicitias sola morte extingui. Moravius, & Glencarnius, qui intelligebant, eos non publicum emolumentum, sed privatas opes spectare (ut qui, Regina extincta, proximi hæredes essent) & à cæde, & ab Hamiltonii imperio (quod crudele & avarum, non ita pridem, senserant) juxta abhorrebant, mitiora consilia probabant: dissensionem enim esse civilem, & adhuc incruentam, in qua hactenus, non armis, sed sententiis esset certatum: eam, si fieri posset, honestis conditionibus esse finiendam. Ad hæc consilia, non defuturos in Regiis castris, qui & pacem cupientes libenter audirent: & incolumitatem tueri armis necessariis conantibus non essent defuturi. Reges autem, per adolescentiam, fortasse minus prospicere: nondum autem ea peccasse, quæ ad labefactationem status publici pertinerent: si quæ vitia adsint, quæ privati dedecoris labem faciant, ea, non morte aboleri, sed levioribus remediis curari, oportere. Se enim meminisse observatum, & posteris ad imitationem relictum, ut in vita Regum & moribus occultiora vitia dissimularent, dubia mollius interpretarentur, manifesta eatenus ferrent, modo ne perniciem publicam secum traherent. Hæc sententia cum pluribus placuisset, ceteri Hamiltonii, præter Jacobum, gentis principem, sibi quiescendum, statuerunt: ille enim, sedecim equitibus comitatus, cum proceribus remansit. Hi cum, ita extenuatis viribus, infirmiores essent, quam, ut vel congredi possent, vel ad suas quisque vires penetrare, temporibus obsecuti,

cuti, ea nocte Hamiltonium venere: postridie Edimburgum profecti, ut ibi belli gerendi consilium inirent, cum & arx urbi imminens assidue in eos jacularetur, nec amici, è regionibus longinquis, tam celeriter, quam res poscebat, convenire possent, & Reges, prope vestigiis eorum inhærentes, adventare dicerentur, multum rogante ac pollicente Joanne Maxuallio Hæresiano Drumfrisium versus iter ingrediuntur. Reges, terro Glascuam reversi, Leviniæ Comitem vicarium in Regionibus, ad Occidentem hibernum spectantibus constituunt, ipsi Sterlinum, ac inde in mediam Fifam progressi, Nobiliorum majorem partem jurare cogunt, si quis ab Anglia motus armorum ingrueret, fidelem operam se navaturos: reliquos pecunia, aut relegatione multant: bona rebellium, qui in Angliam finitimam secesserant, sicubi comparerent, diripiunt: conventus juridicos indictivos per omnes regiones denunciant, ad inquirendum, de reliquiis conjurationis: ad I X. Octob. exercitus, Edimburgo eductus, Drumfrisium versus iter capessit. Maxuallius, qui ad eum diem, studium factionis, Regibus adversantis, præ se tulerat, tempus, ad suas res agendas, adesse ratus, velut supplex pro partibus, obviam est progressus: cum eis, de parte patrimonii soceri sui, quam vehementer cupiebat, loquitur: ea homo impiger, & consilio manuque promptus, facile impetrata, ad rebelles redit: ostendit, nihil in se opis esse, proin sibi consulant: Angliam esse propinquam: si eo secedant, se, rebus compositis, mox secuturum, suasque omnes fortunas cum eis conjuncturum. A Moravio interim mille libras, expensæ in stipendia militum nomine, extorsit: hanc pecuniam in equites expensam ferebat: jussus enim, paucas equitum turmas conducere, suos ministros domesticos, pro mercenariis, ostentabat. Reges, adventu suo, & accessione Heresiani ad suas partes, territis inimicis, ac omnibus circum circa pro arbitrio constitutis, ducibusque partium expulsis, & ceteris in eorum periculi eventum intentis, circa finem Octobris, Edimburgum rediere: in Scotia usque ad initium Veris, res tranquillæ fuere, Conventus Ordinum totius Regni promulgatus erat, in mensem Martium, ut bona exulum publicarentur, & nomina ex albo Nobilium eraderentur, ac insignia lacerarentur, quorum nihil, absque conventus publici decreto, Regibus licet. Interea David, aulam principibus procerum vacuam nactus, quo suam immoderatam potentiæ spem confirmaret, Reginam impotentibus consiliis armabat,

mabat, assidue hortando, ut factionum principes ferro coërceret: paucis è medio sublatis, ceteros nihil ausuros: sed, stipatores Reginæ, quod Scoti genere essent, in cædem Nobilitatis nefariam non facile consensuros, putabat: eis igitur loco dejectis, eo totis viribus incubuit, ut exteri (quod fere omnis tyrannidis esse solet initium) ad custodiam eligerentur. Primum injecta mentio, de Germanis arcessendis: quod ea natio summa fide erga dominos fuerit: verum David, re secum diligentius expensa, commodius suis rationibus est ratus, ut Itali ad id munus adhiberentur: primum, quod, homines ejusdem gentis magis in sua potestate fururos, crederet: deinde quod, nulla religione imbuti, ad res turbandas, aptiores viderentur: ut quos, citra omne discrimen æqui atque iniqui, ad quodvis facinus facile impelli posse, arbitraretur: præterea homines egeni & facinorosi sub tyrannis nati & educati, bellis nefariis assueti, & qui procul domo in Britannia nihil carum haberent, ad res novas magis videbantur idonei: igitur, paulatim è Flandria, aliisque continentis regionibus, milites vagi accersiri cœpti, sed prope singuli, & per intervalla, ne ea res agi videretur: horum aliquem offendere, quam Reginam ipsam erat periculosius. Ceterum, ut apud Reginam crescebat indies Davidis auctoritas & potentia, ita Rex quotidie apud eam vilior fiebat: nam ut, in faciundis nuptiis, Reginæ præceps fuerat temeritas, ita repente secuta est pœnitentia, & mutatæ voluntatis non obscura indicia: cum enim, à nuptiis statim, sine publico consensu, publice præconis voce Regem pronunciasset, & postea in diplomatis observatum, ad id tempus, fuisset, ut Regis & Reginæ nomen exprimeretur, non multo post, utroque nomine servato, mutatus tantum ordo est, ut Reginæ nomen prius, Regis posterius scriberetur. Tandem Regina, ut omni gratificandi potestate spoliaret maritum, causata est, per ejus absentiam, dum venationibus & aucupiis esset occupatus, multa aut non suo tempore fieri, aut omnino prætermitti: commodius fore, ut ipsa, pro ambobus subscriberet; hac ratione prospici posse, ut & ille suis voluptatibus frueretur, & publicas necessitates ejus absentia non moraretur. Id cum ille, ut qui, nulla in re eam offendere volebat, in bonam partem accepisset, primum, levibus de causis, ablegatur: ut procul, à Concilio & negotiorum publicorum conscientia abesset, & omnium beneficiorum gratia ad solam Reginam redundaret. Ita enim secum rationem inibat, Regem, cujus nec amicitia

 cui-

cuiquam esset fructuosa, nec ira formidabilis, paulatim in contemptum omnium venturum: David etiam, quo res indignior esset, ei substituitur, qui, ferreo typo, diplomata quædam pro Rege signaret. Ille, hac fraude, omni cura publica exutus, etiam ne molestus rerum secretarum arbiter esset, hieme asperrima, Peblium detrusus est, exiguo admodum, atque intra privatorum complurium dignitatem, comitatu, in prædam verius, quam aucupium. Eisdem diebus, tanta vis nivis è cœlo decidit, ut locis non admodum copiosis, & præterea latrocinio infestis, homo semper in aula educatus, & victui liberaliori assuetus, ob rerum necessariarum penuriam, periculum adisset, nisi casus eo Orcadensem detulisset Episcopum: is, locorum gnarus, vini nonnihil, atque aliorum commeatuum, in suum usum, attulerat. Nec, hac ratione tantum, Regina, Davidem è suæ obscuritatis latebris producere, & ostentare populo, contenta, aliam viam eum ornandi honore domestico est commenta. Cum jam antea Regina, per aliquot menses, solito plures, ad mensam suam adhiberet, ut, in multitudine saltem, locus Davidi minus invidiosus esset: hac popularitatis specie rata est fore, ut insolentia spectaculi, convictorum multitudine, & quotidiana consuetudine, paululum levaretur, & stomachi hominum sensim assuescerent, ut quidvis pati possent. Tandem eo perventum est, ut ille cum uno, atque altero quotidianus convictor esset: ut autem loci angustia facti, quadam ex parte, minueret invidiam, nonnunquam in cellula exigua, interdum apud ipsum Davidem, epulæ apparabantur: sed hæc invidiæ minuendæ remedia infamiam augebant, suspiciones alebant, & sinistris sermonibus materiam suppeditabant. Accessit, ad hominum, jam in pejus proclives, cogitationes inflammandas, quod supellectili, cultu corporis, equorum & genere, & numero, longe Regem superabat: quæ res eo videbatur indignior, quod non faciem honestabat, sed facies cultum destruebat. Igitur Regina, cum naturæ vitia non posset emendare, divitiis & honoribus cumulandis, in supremum Ordinem eum nititur protrahere, ut nascendi humilitatem, & corporis vitia fortuitæ claritatis obtentu tegat: cum ob alia, tum maxime, ut, jus suffragii in conventu publico nactus, id Concilium, ad Reginæ nutum, circumagere posset. Sed, cum per gradus esset promovendus, ne inops & mercenarius Senator videretur, primus in agrum, Edimburgo vicinum, impetus est factus: Malvillium Scoti vocant. Dominus agri, & domini so-

cer,

cer, aliique, qui plurimum apud eum poterant, amici convocantur: cum domino agri agit Regina, ut prædio cederet: cum ſocero & amicis, ut id domino perſuaderent: ſed cum parum ex ſententia res procederet, Regina eam repulſam in ſuam contumeliam interpretabatur: & quod magis erat exitiale, David id moleſte tulit. Vulgus (neque enim obſcure hæc agitabantur) præſentia deplorare, pejora indies ominari, ſi, ad egeni nebulonis libidinem, homines, antiqua nobilitate & fama illuſtres, majorum ſedibus extruderentur: multi etiam è ſenioribus memoria repetebant, & ſermonibus celebrabant id tempus, cum Cocheranus, Regis fratre per ſummum ſcelus occiſo, è latomo Comes Marriæ factus, belli civilis ea excitavit incendia, quæ, morte Regis, & pene Regni interitu, ſunt reſtincta. Hæc cum palam fierent, multoque plura clandeſtinus rumor (ut, in rebus minus honeſtis, fieri ſolet) muſſaret: Rex tamen certus, niſi re explorata, nemini credere, accepto, Davidem cubiculum Reginæ ingreſſum, ipſe ad oſtiolum, cujus clavem ſe penes ſemper habebat, acceſſit, ac, præter morem, interius oppeſſulatum invenit. Cum pulſanti nemo reſponderet, ingentem irarum molem animo coquens noctem eam prope inſomnem egit: ex illo, paucis è domeſticis adhibitis (paucis enim fidebat, ut qui, ceteros à Regina corruptos, & factorum omnium dictorumque exploratores ſibi appoſitos, ſciret) de Daviſe tollendo conſultat. Illi conſilium quidem probabant, ſed rei gerendæ rationem non ſatis expediebant: ea conſultatio aliquot dies tenuit: alii miniſtri, qui extra id conſilium erant, id quod erat, ſuſpicati, multis prodeuntibus indiciis, factum ad Reginam deferunt, atque eam in rem præſentem ſe pollicentur ducturos: nec in eo fefellerunt. Obſervato enim tempore, cum, excluſis aliis, Rex ſolos, quibus fidebat, miniſtros ſecum haberet, Regina, velut per cubiculum ejus ad ſuum tranſitura, Regem cum conſciis arcanorum oppreſſit: & in eum acerbe invecta, domeſticis ejus graviter interminata, fruſtra eos conſultare, ſe omnes machinationes eorum ſcire, & remedium, in tempore, adhibituram. Cum in eo ſtatu res eſſet, Rex dolorem ſuum cum patre communicat: malorum præſentium unus eis videtur exitus, ſi ea pars Nobilitatis, quæ aderat, reconciliari, & quæ aberat, revocari poſſet: ſed, ad id, feſtinatione opus erat, quod jam dies eſſet propinquus, quo die, Regina proceres abſentes damnare decreverat: ea enim de cauſa, conventum illum indixerat, Francorum & Anglorum legatis, multum

tum deprecantibus: ut qui scirent, nihil, tam severa animadversione dignum, à reis commissum: animisque etiam secuturum præceperant periculum. Eisdem diebus, literæ longissimæ ab Angliæ Regina venerant: in quibus multa, benevole & prudenter, de præsenti rerum in Scotia statu, disserebat: leviterque, atque etiam amanter propinquæ animum ab ira ad moderationem revocabat. Eas, quia proceres venisse sciebant, neque dubitabat quisquam, qua de re erant scriptæ, civilioris animi affectum Regina erga eos simulans, compluribus adhibitis, legere cœperat: cum in medio cursu, David eam palam admonuit, satis lectum esse: atque subsistere jussit. Id ejus factum magis superbum, quam novum omnibus est visum: quippe, qui non ignorarent, quam imperiose plerunque, erga eam sese gereret: atque interdum acrius reprehenderet, quam maritus auderet. Per eos dies, in conventu publico, de causa exulum acriter disputabatur: aliis, ut Reginæ gratificarentur, pœnam perduellionis decernentibus, aliis contendentibus, nihil adhuc fuisse perpetratum, quod tam severe plecteretur. David interea singulos circumibat, animosque pertentabat, quid de absentibus decreturus quisque esset, si à reliquo conventu προβουλος legeretur: nec dubitabat ostendere aperte, Reginam velle, eos condemnari: qui secus fecerit, frustra niti: superque malam gratiam apud Principem initurum. Hæc agebat, partim, ut infirmiores spe & metu turbaret: partim ut firmiores è numero judicum selectorum excluderentur: saltem ut major pars ex eo numero esset, qui omnia Reginæ assentarentur. Hanc, in summa improbitate, hominis obscuri potentiam cum plerique timerent, omnes odissent, Rex, ex patris sententia, Jacobum Duglassium, & Patricium Lindesium, alterum patris alterum matris propinquum accersit. Hi rem conferunt cum Patricio Riveno, viro, & manu & consilio, prompto: sed qui, diuturno morbo, ita debilitatus fuerat, ut, per aliquot menses, de lecto non consurgeret: ei, inter paucos, de re tanta, fides habita fuit, cum ob summam prudentiam, tum quod liberi ejus essent Regis consobrini. Ab his Rex admonitus, quantum, temporibus proximis, errasset, qui propinquorum & amicorum præcipuos, in gratiam nequissimi nebulonis, non modo passus esset expelli, sed ipse, propemodum sua manu, extruserit, illumque terræ filium ita extulisset, ut ipse jam ab eo contemneretur: multa præterea cum eo de statu publico collocuti, effecerunt, ut facile culpam agnosceret, & se affirmaret in posterum nihil,

nisi

nisi de Nobilitatis consensu, gesturum. Ac homines, multo rerum usu eruditi, non satis tutum rati, adolescentis uxorii ætati credere, ne quando blandiciis illectus, cum certa pernicie ipsorum pacta inficiaretur: capita, in quæ consensum erat, scripta ei exhibuerunt, quibus, libenter atque etiam cupide, omnibus subscripsit. Ea autem erant: De Religione stabilienda, uti cautum erat in Reginæ reditu in Scotiam: De reducendis civibus, nuper pulsis, quibus patria non facile carere posset: De cæde Davidis, quo salvo, neque Rex dignitatem, neque Nobilitas incolumitatem tueri posset. His omnium chirographo confirmatis, Regeque cædis auctorem se profitente, tum, ut condemnationem procerum absentium prævenirent, tum ne mora consilium palam fieret, statim facinus aggredi visum est. Igitur cum Regina in cellula angusta cœnaret, adhibitis, de more, ad mensam Davide, & Comitis Argatheliæ uxore, paucique astarent ministri (locus enim non multos capiebat) Jacobus Duglassius, Mortonii Comes, cum magno familiarium numero, in extimo cubiculo ambulabat: in area è subdiali clientibus & amicorum fidissimis, observare jussi erant, & tumultus, si qui orirentur, compescere. Rex, è suo cubiculo, quod infra Reginam erat, per scalas angustas, quæ ei soli patebant, ascendit: sequebatur Patricius Ruvenus, armatus, cum quatuor aut quinque, ad summum comitibus, Iis in cellam, ubi cœnabatur ingressis, cum insolens rerum facies Reginam nonnihil commovisset. Ruvenum squalidum &, è diuturno morbo, macilentum, & tamen armatum aspiciens, ecquid rei novæ esset, percunctatur: nam, qui aderant, è febre delirare, ac sui parum compotem esse credebant. Ille Davidem surgere & prodire jubet: cum enim, in quo sedebat, locum ei non esse decorum: Regina statim assurgit, & corporis objectu adversus venientes eum protegit: Rex, eam complexus, bono animo esse jubet: nihil enim esse, quod ipsa timeret: cædem unius nebulonis decretam esse. David, primum in proximum, deinde in extimum cubiculum, pertractus: ibi ab iis, qui cum Duglassio præstolabantur, multis vulneribus confoditur: idque, præter omnium, qui in cædem ejus conspiraverant, voluntatem: qui eum publice strangulandum, populoque, cui gratissimum fore sciebant, id spectaculum præbere destinabant. Constans fama est, eum à Joanne Damioeta, Gallo sacrificulo, qui Magicæ artis non imperitus vulgo habebatur, non semel admonitum, ut, re confecta, se alio transferret: & potentiorum odio, cui par non esset, se subtraheret:

 heret:

heret: respondit, Scotos magis minaces, quam pugnaces esse. Iterum itidem, paucis ante cædem diebus, admonitus, ut à notho sibi caveret: nothum illum, se vivo, in Scotia eam potentiam non habiturum, ut sibi timendus esset, respondit: à Moravio enim periculum sibi denunciari putabat. Verum, dictione illa sive expleta, sive elusa, primum ei vulnus à Georgio Duglassio, Comitis Angusiæ notho, fuit illatum: post id, ut quisque proxime steterat, princeps feriebat, vel dolori suo indulgens, vel, in publicæ vindictæ societatem ascribi, cupiens. Ad hæc, tumultu in totis ædibus orto, Comites Huntilææ, Atholiæ, & Bothuelii, qui in diversa Palatii parte cœnabant, cum prorumpere vellent, ab iis, qui in area adservabant, intra cœnacula sua, sine noxa, sunt cohibiti. Ruvenus, è cella egressus in cubiculum Reginæ, cum viribus, ad standum non sufficientibus, resedisset, ac bibere petiisset, Regina verbis, quæ recens dolor & ira amat, in eum, ut perfidum & proditorem, invecta, inter alia exprobravit, quod se stantem sedens alloqueretur: ille excusat, nulla id superbia, sed virium infirmitate factum: ipsam vero hortatur, ut, in Regno gerendo, Nobilitatem, cujus interesset, omnia salva esse, consulat potius, quam nebulones vagos, qui nullum suæ fidei pignus dare possent: quippe, qui nec in re, nec in fama quicquam haberent, quod perderent: neque, quod in præsentia perpetratum est, rem esse novi exempli Regum Scotorum legitimum esse imperium: nec unquam, ad unius libidinem, sed ad legum præscriptum, & Nobilitatis consensum, regi solitum: si qui Regum contra attentassent, graves suæ temeritatis pœnas luisse: neque nunc ita Scotos, à majorum suorum institutis, degenerasse, ut exteri hominis, quem vix honeste servum essent habituri, non modo imperium, sed servitutem æquo animo perferrent. Hoc sermone, cum Regina magis inflammaretur, illi discedunt, ne major aliquis tumultus oriretur, locis idoneis custodibus dispositis. Interea rumor tota urbe manat: alius alibi, & pro ficto aut vero, pro cujusque ingenio, creditus: ad arma concurritur, ac recta omnes ad Regiam pergunt. Ibi Rex per fenestram multitudinem allocutus, se ac Reginam incolumes esse, affirmat: nullam tumultuandi causam esse: quicquid actum est, suo jussu actum: id quale sit, suo tempore scituros: in præsentia domum suam quisque abeat. Illi jussi discedunt, præter paucos, qui ad vigilias agendas retenti fuerant. Postridie mane, proceres, ab Anglia reversi, primum omnium, in Prætorio urbis judicio se sistunt,

ad

ad dicendam causam, parati: nam is dies, ad id, præstitutus erat. Ubi nemo ex adverso apparuit, publice testati, quod non per ipsos stetisset, quo minus legitimo judicio se committerent, in hospitia quisque sua discesserunt. Regina, fratre accersito, & cum eo satis diu collocuta, spem fecit, se, post id, in procerum potestate futuram, ac laxiore custodia habita multis, malo publico illam clementiam cessuram, ominantibus, veteres satellites recollegit: & noctu, per posticum egressa, cum Georgio Setonio, qui ducentos adduxerat equites, primum in ejus arcem, inde Dumbarum profecta est: Regemque metu mortis injecto, ni obsequeretur, secum duxit. Ibi, collectis viribus, cum reversis nuper ab exilio se conciliatam, simulans, impetum in Davidis percussores convertit: illis vero tempori cedentibus, velut rebus jam pacatis, ad pristinum ingenium rediit. Primum omnium, cadaver Davidis, quod ante fores templi propinqui sepultum erat, curavit de nocte transferendum, ac in sepulchro proximi Regis & liberorum ejus collocandum: & hoc factum, ut inter pauca improbum, sinistris sermonibus locum præbuit: quam enim ulteriorem adulterii confessionem expectarent, quam ut illum terræ filium, nullis honestis studiis, nulla in publicum opera impensa insignem, patri ac fratribus, quoad potuit, honore supremo æquaret, & quod pene invidiosius erat, hominem spurcum prope in Magdalenæ Valesiæ, paulo ante Reginæ, amplexus daret: Marito inter hæc, comminari, obliquis dictis alludere, operamque dare, ut omnem ei auctoritatem apud omnes detraheret, &, quam poterat, contemptissimum redderet. His fere diebus, quæstio, de cæde Davidis, acerbissime exercita fuit: multi, ex iis, qui conscii dicebantur, alii alio relegati: plures pecunia multati: nonnulli (sed fere insontes, atque adeo securi) supplicio affecti: nam principes factionis, alii in Anglia, alii in montanis Scotorum regionibus, delituerunt: Magistratus & munerum publicorum procurationes omnibus, quos vel paulum attigerat suspicio, adempti, & eorum inimicis traditi: Per præconem edictum (nec, in tanta mœstitia publica, sine risu) ne quis diceret, Regem aut participem, aut conscium Davidicæ cædis fuisse. Hac rerum perturbatione, post Id. Apriles, paulum sedata, Comites Argatheliæ, ac Moraviæ in gratiam recepti: ipsa non multo post, appropinquante puerperii tempore, in arcem Edimburgensem secessit: atque, decimo nono die Junii, paulo post horam nonam æquinoctialem, filium peperit, cui postea Jacobo Sexto nomen fuit.

LIBER

LIBER DECIMUS OCTAVUS.

REGINA partu levata, etsi alios omnes satis comiter, ut in publica gratulatione, acciperet, tamen quoties, Regem visendi causa adesse, nunciabatur, & ipsa, & comites vultum sermonemque ita componebant, ut, nihil magis timere, viderentur, quam, ne Rex non intelligeret, se fastidio, adventum, conspectumque suum omnibus ingratum esse: contra vero Bothuelius omnia unus poterat: unus negotiis omnibus præerat: adeoque Regina, sui erga eum animi propensionem intelligi, volebat, ut; si quid ab ea petendum foret, nemo quicquam, nisi per illum, impetraret: ac, velut vereretur, ne favor is obscurus esset, quodam die cum uno & altero comite summo mane ad portum, quem Novum vocant, descendit, cunctisque insciis, quo properaret, naviculam ibi præparatam conscendit: ornaverant autem eam Gulielmus & Edmondus Blacateri, Eduardus Robertsonus, & Thomas Dicsonus, omnes Bothuelii clientes, & notæ rapacitatis piratæ. Hoc igitur comitatu latronum, cum summa omnium bonorum admiratione, se mari commisit, nemine, ne ex honestioribus ministris, assumpto: in Alloa vero, Comitis Marriæ arce, qua navis appulit, per aliquot dies ita se gessit, ut non modo Regiæ majestatis, sed matronalis etiam modestiæ oblita videretur. Rex, audito Reginæ nec opinato discessu, terra, quantum potuit, est consecutus, ea spe & consilio, ut una esset, & mutua conjugalium officiorum communicatione frueretur; sed is, tanquam molestus voluptatum interpellator, vix paucis horis, dum ministri cibo & quiete reficerentur, datis, redire, unde venerat, jubetur. Regina, post paucos dies, ubi Edimburgum rediit, turbam, ut videbatur, vitans, non in suum Palatium, sed in propinquam privati hominis domum, in ea vicinia, divertit: illinc, in aliam transiit, ubi conventus annuus, quem Scacarium vocant, tum habebatur, non tam (ut creditur) ædium laxitate, & hortorum, qui juxta erant, amœnitate invitata, quam, quod in propinquo diversabatur David Camerius, Bothuelii cliens, cujus posticum erat hortis Reginæ vicinum: qua Bothuelius, quoties lubitum esset, commearet. Interea Rex, cum nullum gratiæ locum apud uxorem obtineret, injuriis & jurgiis ablegatur: ac sæpius tentato Reginæ animo, cum nulla observantia, nullis officiis asse-

qui

qui possct, ut ad pristinam consuetudinem admitteretur, Sterlinum, velut in solitudinem, secessit. Regina, paucos post dies, statuit, Jedburgum proficisci, ad conventus habendos. Circiter initium Octobris, Bothuelius expeditionem in Lidaliam adornat: in ea cum neque pro loco, quem tenebat, neque familiæ suæ dignitate, neque hominum expectatione se gereret, à latrunculo ignobili, quem captum & nihil metuentem sphærula plumbea pene confecerat, vulneratus in Eremitagium arcem, incerta vitæ spe, delatus est. Id ubi Reginæ ad Borthvicum est nunciatum, aspera jam tum hieme, primum Mulrossiam, deinde Jedburgum pervolat: Eo etsi certi, de Bothuelii vita, rumores perferrentur, impatiens tamen moræ, animus sibi temperare non potuit, quin alieno anni tempore, spretis viarum difficultatibus, & latronum insidiis, se in iter conjiceret, cum eo comitatu, cui nemo, paulo honestior, vel mediocris condicionis homo, suam vitam & fortunas committere auderet. Inde, Jedburgum iterum reversa, summo studio & diligentia omnia, ad Bothuelium eo transferendum, comparat: quo cum venisset, eorum convictus & consuetudo parum ex utriusque dignitate fuit. Ibi, sive ob diurnos nocturnosque labores, sive occulta quadam numinis providentia, in morbum, adeo sævum & exitiabilem, incidit, ut prope nulla spes de vita ejus cuiquam superesset. Rex, ubi id rescivit, maximis itineribus Jedburgum contendit: simul ut Reginam inviseret, &, quibus posset officiis, suum animum & studium gratificandi testaretur: simul ut (quod in periculis gravissimus fieri solet) præteritorum pœnitentia mentem subeunte, ad sanctioris vitæ propositum inflecteret: illa contra, non modo nullum placati animi indicium præ se tulit: sed curavit, ne quis venienti assurgeret, salutaret, hospitio ei cederet: vel ad se venientem, in unam saltem noctem, susciperet. Verum, cum ei suspectum esset Moravii ingenium come & humanum, egit cum uxore ejus, ut propere domum iret, morbumque simularet, ac statim decumberet, ut saltem hoc prætextu, per excusationem adversæ valetudinis, Rex illinc excluderetur: ac in eo erat, ut hospitii penuria, discedere cogeretur, nisi quidam, ex Humiorum familia, pudore impulsus, repentinam discedendi causam finxisset, ac suum hospitium Regi vacuum reliquisset. Postridie mane, jussus inde Sterlinum rediit, qui reditus eò visus est omnibus indignior, quod eodem prope tempore Bothuelius ex ædibus, ubi ante diversabatur, per ora vulgi in diversorium Reginæ delatus est:

& cum

& cum neuter adhuc satis firmus, illa è morbo, ille è vulnere foret, primum Calsonem, inde Coldingamiam, mox ad Cragmillarium (ea arx ad duo millia ab Edimburgo abest) transeunt, rumorum, qui toto illo itinere spargebantur, securi: cum interea Regina, in omni sermone, palam profiteretur, sibi nullam in posterum vitam fore, nisi à Rege solveretur: ac, si alia ratione non posset, se sibi manum illaturam: inter hæc sæpe mentionem, de divortio, injiciebat: neque difficile affirmabat id futurum, sublato è medio diplomate Pontificis Romani, quo venia eis matrimonii, adversus leges Papanas contracti, facta fuerat: sed, cum hanc rem non perinde, atque expectaverat, processuram videret (multis enim è Nobilitate præsentibus, hæc agebantur) ceteris omissis, ad cædem Regis animum convertit. Paulo ante brumam cum legati, è Gallia & Anglia, advenissent, ut, in Principe baptizando, testes adessent, Regina, non modo pecunia, sed opera etiam & industria, contendit, ut Bothuelius, inter cives & hospites, singulari cultus magnificentia conspiceretur: cum interea legitimus ejus maritus, in filii sacro lustrico, non modo subsidio ad sumptus necessarios destitueretur, sed, in conspectum Legatorum prodire, vetaretur: ministris, qui, ad usus quotidianos, ei attributi erant, detractis: Nobilitate autem observare prohibita. Sed Nobilitas, & hoc, & superioribus temporibus, quanto Reginæ animum implacabiliorem, erga maritum, videbant, tanto magis ad misericordiam flectebantur, cum hominem, adolescentem & innoxium, tot contumeliis petitum, omnia ferre non modo patienter, sed etiam omnia injustæ iræ piacula experiri, viderent, ut, pene servilem in modum, humiliter aliquem gratiæ locum apud eam teneret. De cultu vero corporis, color impudens, & plane falsus est quæsitus, rejecta in aurifices, phrygiones, ceterosque id genus opifices culpa, quam, penes ipsam omnes esse, sciebant: cum contra, Bothuelio exornando, pleraque sua manu elaboraret: Legati etiam exteri moniti, ne cum eo colloquerentur, cum interea majorem diei partem omnes in eadem arce transigerent. Homo adolescens, ita inhumaniter habitus, cum se universorum contemptui expositum, æmulum, sibi ante oculos adductum, ab omnibus coli videret, ad patrem, qui Glascuæ erat (ut quidam putant accersitus) secedere decrevit. Discedentem Regina solito prosequitur odio: vasa argentea, quibus, à nuptiis ad eum diem, usus erat, universa simul aufert: ac stannea supponit: veneno etiam, ante discessum, dato: tanquam

quam ſcelere magis occulto, ſi abſens ab Aula moreretur. Sed malum opinione eorum, qui dederant, fuit præſentius: nam, antequam mille paſſus à Sterlino abeſſet, adeo vehemens dolor ſimul omnes corporis partes invaſit, ut eum facile appareret, non caſu, ſed fraude humana, morbum adveniſſe: ut vero Glaſcuam venit, manifeſtius vis mali ſe prodidit: liventes etiam puſtulæ, tanto cum dolore & totius corporis vexatione, eruperunt, ut exigua ſpe vitæ, ſpiritum duceret. Jacobus Abrenethius, homo ſumma fide & induſtria, magno uſu medendi præditus, de genere morbi rogatus, ſtatim, venenum datum ei, reſpondit: accerſitus fuerat & Reginæ medicus domeſticus, ſed eum ipſa ire vetuit, ſimul verita, ne, ejus opera, ægrotus mortem evaderet: ſimul, ne à pluribus veneni indicia deprehenderentur. Ceremoniis baptiſmi peractis, & paulatim turba dilabente, Regina, ſolitudinem quærens, cum Bothuelio, prope uno, apud Drumenium & Tilibardinum, nobilium domos, aliquot diebus tranſactis, circa Januarii initium, Sterlinum rediit: & cum quotidie, ſe Glaſcuam ituram, oſtenderet, ac nuncium, de morte Regis, expectaret, in ejus rei incertum eventum, filium in ſua poteſtate habere, decrevit. Id conſilium quo minus ſuſpectum haberetur, cauſari cœpit, ædes, in quibus puer educabatur, incommodas, quod in locis humidis & præfrigidis periculum ei à pituita eſſet: ſed facile apparebat, alia de cauſa, alioquo animo hæc fieri, cum & vitia, quæ vitabantur mutatione loci, longe majora in illis, quo ducebatur, ædibus eſſent, ut in ſolo humido & paluſtri ſitis: & à ſole montis objectu, averſis. Puer igitur, vix ſeptimum ætatis ingreſſus menſem, aſperrima hieme, Edimburgum ducitur: ibi cum reſcitum eſſet, Regem convaleſcere, ac vim veneni, ætatis vigore, & corporis firmitate naturali, ſuperatam, novum, de eo tollendo, conſilium initur: aliquot etiam, è Nobilitate, in conſcientiam ſceleris aſciti. Cum interea ad Reginam delatum eſſet, Regem de fuga, in Galliam aut Hiſpaniam, cogitare, eaque de re, cum Anglis, qui navem in æſtuario Glottæ ſtantem habebant, collocutum: alii, occaſionem commode oblatam, cenſent, ut Regina eum accerſeret, ac, ſi venire abnuat, palam, ferro trucidaretur: nec deerant, qui operam ſuam pollicerentur: alii, occulte facinus exſequi, conſulunt: omnes, feſtinandum, antequam plane convaleſceret. Regina, ſecura de filio, ut maritum quoque haberet in poteſtate, quanquam incerto adhuc de genere cædis conſilio, ipſa Glaſcuam proficiſci decrevit: ſuperiorum

CIↃ. D. LXV.

riorum mensium suspicionibus, per frequentes & amicissime scriptas literas (ut ipsa rebatur) satis perpurgatis: sed facta literis fidem detrahebant: nam ejus itineris prope solos comites Hamiltonios, aliosque, Regis paternos inimicos, habebat. Quæ in rem interea essent, Bothuelio curanda, Edimburgi committit: is enim locus, & ad patrandum, & occultandum scelus, maxime visus est idoneus: quippe ubi, in magno conventu Nobilitatis, in alium transferri, aut in multos spargi suspicio cædis posset. Cum Regina omnia, quæ odio dissimulando essent, tentasset, objurgationibus, querimoniis, lamentationibus multis, ultro citroque, peráctis, ægre tamen animi placati fidem fecit. Rex, nondum è morbo satis validus, lectica Edimburgum ad locum, per Bothuelium (qui absente Regina id munus susceperat) sceleri destinatum, deducitur (erat autem is locus, ædes, per aliquot annos, desertæ, murisque urbis conjunctæ, in vasta solitudine, inter duorum templorum ruinas, unde neque clamor, aut strepitus exaudiri posset) eo, cum paucis ministris, intrusus est: major pars, quos Regina, non ministros, sed omnium dictorum, ac factorum observatores addiderat, discesserant, gnari videlicet periculi imminentis: neque, qui remanserant, ab hospitii paratoribus claves ostiorum extorquere poterant. Regina autem unum id maxime omnium agebat, ut omnes à se suspiciones segregaret, adeoque ea simulatio ei processit, ut Rex, de animo ejus erga se jam plane benevolo securus, literas ad patrem, qui Glascuæ æger substiterat, bonæ spei ac fiduciæ plenas, scriberet, commemoratis Reginæ erga se officiis, ac simplicis & sinceri amoris indiciis: ac sane asseveranter rerum in melius mutationem sibi spondebat. Hæc scribenti, derepente Regina intervenit, ac literis perlectis, crebro eum amplexa ac deosculata, sibi supra modum gratum esse, ostendit, quod jam perspicue intelligeret, nullam in ejus animo nubeculam suspicionis subsedisse. Hic cum omnia tranquilla viderentur, subiit illa altera cura, ut totum, si qua posset, crimen in alios derivaretur: Itaque fratrem suum, Moravium, accersit, qui accepta nuper venia ad Fanum Andreæ profecturus erat, ut uxorem inviseret, quæ in summo vitæ discrimine versari nunciabatur: nam & parturiebat, & exanthemata (quæ vocent) per totum corpus cum vehementi febre eruperant. Causam fratris retinendi videri volebat, ut, legatum Ducis Sabaudiæ, qui ad baptismum principis justo serius venerat, se honorifice velle dimittere, simularet: quæ cum

parum

parum justa videretur, cur ab officio pio & necessario avocaretur, tamen paruit. Regina interea quotidie Regem invisebat: eum cum Bothuelio, quem extra suspicionem esse volebat, reconciliat: liberaliter in posterum de sua in eum voluntate promittit: quæ officiorum simulatio cum omnibus vehementer esset suspecta, nemo tamen Regem de suo periculo admonere audebat: quippe qui omnia, quæ aliunde accipiebat, quo magis in gratiam Reginæ se insinuaret, ei revelare soleret. Unus inventus est Robertus, Reginæ frater, qui sive facinoris atrocitate, sive adolescentis misericordia motus, uxoris insidias ad eum deferre est ausus: sed ea lege, ut rem apud se tacitam contineret, ac suæ incolumitati, quam posset commodissime, consuleret. Id Rex cum, pro sua consuetudine, Reginæ indicasset, Robertusque advocatus rem constanter negaret, alterque alterum mendacii argueret, & uterque ad arma manum admovisset, Regina, hoc spectaculo læta, quod sine suo labore & molestia, suorum consiliorum exitum in propinquo videret, alterum fratrem Jacobum advocat, velut, ad litem dirimendam: re vera, ut ipse quoque per occasionem, tolli posset: nemo enim earum rerum aderat arbiter, præter unum Bothuelium, qui inferiorem potius in eo certamine conficeret, quam dissentientes distineret, quod adeo verbis testatus est, cum diceret, nihil esse, cur Jacobus tantopere properaret, ut homines, non ita pugnandi cupidos, dirimeret. Hoc motu utrinque sedato, Regina & Bothuelius, toti in cædis consilium intenti, dant operam, ut res quam occultissime transigatur. Regina, ut mariti amorem, & veterum offensionum oblivionem simularet, lectum suum in cubiculum, quod infra Regem erat, è Palatio portari jubet: ibi ipsa aliquot noctes, extracto in longum colloquio, conquievit. Interea non cessat, omnia comminisci, ut facinore peracto, infamia in Jacobum fratrem suum, & Mortonii Comitem derivaretur: his enim, quos ob virtutem & auctoritatem, plurimum timebat, & oderat, de medio sublatis, cetera omnia prona fore, pollicebatur. Eodem etiam incitabant literæ Pontificis Romani & Caroli Cardinalis Lotharingi: nam, superiore æstate, cum à Pontifice, per avunculum pecuniam petiisset, ad statum Religionis in Britannia turbandum: & Pontifex quidem occultius, Cardinalis aperte ad cædem hortabatur eorum, per quos maxime stabat, ne Papismus revocaretur, eosque nominatim edebat, & præcipue, quos dixi, Comites: quibus extinctis, magnam pecuniæ vim ad bellum

 geren-

gerendum, promittebat. Harum rerum rumusculos Regina ad proceres permanasse credebat: itaque ipsa literas eis ostendit, ita, se apud eos purgatam, ab omni alieni animi suspicione, rata. Sed hæc consilia tam subtiliter, ut videbantur, inita nonnihil perturbabant nuncii frequentes, à Moravii uxore, eam afferentes abortum fecisse, ac, in exigua spe vitæ, animam agere. Hæc cum ei, die Dominico, ad sacram concionem eunti, nunciata fuissent, isque ad Reginam reversus, ab ea veniam abeundi petiisset, illa magnopere contendebat, unum certe diem, certiorem nuncium expectaret, cum neque, si properaret, ejus adventus quicquam profuturus esset: sin remitteret morbus, etiam postridie satis in tempore sit venturus: ille tamen, obstinato animo, iter capessit. Regina, quæ in eam noctem cædem destinasset, adeo soluto animo videri voluit, ut nuptias Sebastiani cujusdam, è cantoribus suis, eo die in Palatio celebraret: eoque, velut per ludum & lætitiam, transacto vespere, cum satis magno comitatu, ad maritum visendum, ierit. Ibi cum, hilarius solito, per aliquot horas, collocuta esset, sæpe eum deosculata, annulum etiam tradidit. Post discessum Reginæ, cum Rex, inter paucos, qui aderant, ministros illius diei dicta factaque retractaret, inter alios sermones, ad bene sperandum, ejus animum erigentes, paucorum verborum recordatio lætitiam nonnihil turbavit: sive enim, spe admota sceleris perpetrandi, impotens animus gaudium continere non potuit, sive vox temere excidit, injecta est ab ea mentio, Davidem Rizium, superiore anno, circa id ipsum tempus, interfectum fuisse: hæc importuna cædis recordatio cum nulli satis placeret, tamen, quia multum noctis processerat, & proximum mane ludis & lætitiæ destinarant, celeriter cubitum concesserunt. Interea, in cubiculo inferiore pulvis sulfureus, ad evertendas ædes, collocatur: cetera quidem, circumspecte & callide provisa videbantur: in re tamen levi non levia vestigia, ad scelus deprehendendum, relinquebantur: lecto enim, in quo Regina noctes aliquot cubitaverat, inde ablato, viliorem, in ejus locum, substituerunt, in tanta famæ prodigalitate, exiguæ pecuniæ parci. Inter hæc Baris Gallus, unus è sceleris administris, Regis ingressus cubiculum, ita constitit tacitus, ut ipse à Regina conspici posset: idem signum convenerat, omnia jam parata esse. Illa, tanquam, viso Paride, nuptiarum Sebastiani recordatio animum subisset, se negligen-

tiæ

tiæ coarguit, quod ea nocte (ut convenerat) perſonata non ſaltaſſet, ac nuptam, de more, in lecto non collocaſſet: cum dicto conſurgit, ac domum abit; Reverſa in Palatium, ſatis diu cum Bothuelio colloquitur: is, tandem dimiſſus, cum in cubiculum veniſſet, mutavit veſtem, & militari clamide amictus, per cuſtodias, paucis comitatus, in oppidum rediit. Duæ aliæ conſciorum turmæ diverſis itineribus cum ad locum deſtinatum veniſſent, pauci cubiculum Regium, cujus claves penes ipſos erant (ut ante dictum eſt) ingrediuntur: ipſum, alto ſomno ſolutum, invadunt, ac faucibus compreſſis, famulum item unum, qui juxta lectulum accubabat, ſtrangulant: Strangulatos per portulam, quam, in hunc uſum, in muris urbis ædificaverant, efferunt in hortulum propinquum: deinde, ignem ſulfureum admoventes, domum à fundamentis convellunt, tanto cum fragore, ut ædes aliquot vicinæ quaterentur, & in longinquioribus urbis partibus, qui ſomno graviſſimo erant oppreſſi, velut attoniti, expergiſcerentur: quo facinore peracto, Bothuelius alia, quam venerat, per muri urbis ruinas demiſſus, in Palatium per cuſtodias rediit. Hic, per aliquot dies, rumor ſatis conſtans, de cæde Regis, fuit. Regina, quæ vigilans ad id noctis, eventum rei præſtolabatur, convocatis, qui ex Nobilitate in palatio erant, & in iis Bothuelio, ex eorum ſententia, velut ignara omnium, quæ acta eſſent, miſit, qui cauſam tumultus cognoſcerent; eunt, qui facinus inſpicerent: Rex linteo tantum induſio amictus ſuperiorem corporis partem, cetera nudus jacebat: juxta eum, reliqua veſtis, atque etiam ſoleæ. Ad eum, cum vulgi factus eſſet concurſus, aliudque alius conjiceret, nemo tamen omnium (quod Bothuelius maxime cupiebat) in animum inducere potuit, cum violentia pulveris, tecto effracto, fuiſſe ejectum: præſertim, cum è toto corpore nihil (quod in tanta ruina erat neceſſe) fractum, contuſum, aut lividum appareret, veſtiſque juxta, non modo flammis non afflata, aut pulvere conſperſa, jaceret, ut non vi aut caſu, illuc allata, ſed manu compoſita, videretur: Bothuelius, domum reverſus, cum, velut admirabundus, eum nuncium ad Reginam attuliſſet, ea cubitum conceſſit, atque in multum uſque diem, altiſſimo ſomno in ſumma ſecuritate conquievit. Rumores interea ſparguntur à parricidis, Regem, conſilio Comitum Moraviæ & Mortonii, eſſe interfectum, ac, in proxima Angliæ, ante lucem, perferuntur: tacitis tamen omnium cogitationibus, Regina facinoris

noris auctor designatur. Nec Episcopus Fani Andreæ à rumoribus fuit intactus: multæ ad eam cogitationem conjecturæ impellebant: nobiles & crudeliter exercitæ inimicitiæ inter familias: nec Episcopus unquam Reginæ satis reconciliatus, antequam id scelus animo concepisset: &, nuper eam Glascuam comitatus, omnium ultimorum consiliorum particeps fuerat. Auxit hominum suspicionem, quod tum in ædes fratris Comitis Aranii divertisset, ei domui propinquas, in qua Rex occisus erat, cum, semper antea, in celebri urbis loco habitaret, ubi commode, & salutationibus celebrari, & epulis popularem gratiam colligere posset, item, quod, è superioribus urbis locis, lumen & pervigiliæ in ejus ædibus, tota nocte, conspiciebantur, ac tum demum, ubi ruinæ propinquæ fragor insonuit, lumina sunt extincta, & clientes, qui frequentes armati vigilaverant, vetiti egredi: vera autem rei gestæ historia, quæ post complures menses erupit, effecit, ut horum pleraque, quæ tum pluribus suspiciosa videbantur, postea, re patefacta, pro certissimis haberentur indiciis. Scelere perpetrato, nuncii statim in Angliam dimissi, qui divulgarent, Regem Scotorum à suis crudeliter fuisse trucidatum, opera maxime, & consilio Comitum Moraviæ, & Mortonii. Is rumor statim in Aulam delatus, adeo animos omnium in odium totius gentis inflammavit, ut, per aliquot dies, nemo Scotici generis, sine summo vitæ periculo, in publicum prodire auderet: ac vix multorum literis, ultro citroque missis, demum mitigari potuerit, clandestinis consiliis jam in lucem prodeuntibus. Regis cadaver cum diu spectaculo fuisset, continuusque vulgi concursus eo fieret, Regina curat, ut super scamnum inversum extentum per bajulos in Palatium deferretur: ibi & ipsa corpus, omnium illius ætatis formosissimum, avide spectavit, nullo in alterutram partem indicio animi secreta prodente. Proceres quidem, qui aderant, funus ei amplum & honorificum decernunt: Sed illa, per bajulos de nocte, sine ullo funeris honore sepeliendum curat, & (quod indignitatem vehementius auxit) prope Davidis Rizii sepulchrum, ac si hominis fœdissimi Manibus, mariti morte, parentaret. Duo, quæ tum acciderunt, ostenta operæ precium duxi hic exponere: quorum alterum cædem paulo antecessit. Jacobus Londinus, homo Fifanus, honesto loco natus, cum febri diu laborasset, pridie, quam Rex occideretur, circa meridiem, in lecto se paulum erexit, ac, velut attonitus, magna voce

voce obtestatus est præsentes, ut Regi opem ferrent: jam enim parricidas eum invadere: deinde, paulo post, cum flebili questu exclamavit, frustra opem feretis: jam trucidatus est, nec ipse diu, post eam vocem, supervixit, Alterum cum cæde ipsa conjunctum fuit. Tres, è familiaribus Comitis Atholiæ, Regis propinqui homines, & virtute & genere minime obscuri, non procul à Regis hospitio divertebant: iis circiter mediam noctem dormientibus, ad Dugallum Stuartum, qui proxime parietem accubabat, quidam visus est accedere, ac manu leviter, per barbam malamque, ducta eum excitare, dicens: Surgite, vim vobis afferunt. Is experrectus repente, cum visum secum revolveret, alius confestim, ex alio lecto, exclamat. Quis me calcat? & cum Dugallus respondisset, felem esse fortasse, qui (ut fit) noctu oberraret: tum tertius, qui nondum experrectus fuerat, statim è lecto se conjecit in pedes, rogitans, quis colaphum sibi incussisset, & cum dicto, per ostium visus est quispiam egredi, nec sine strepitu. Interea, dum illi visa & audita inter se conferunt, domus Regiæ cadentis fragor auditus omnes consternavit. Facinore perpetrato, varie, pro ut quisque Regem oderat, aut amabat, afficiebantur: omnes boni, uno consensu, scelus nefarium abominabantur: Verum longe molestissime rem ferebat, cum ob alia, tum, quia princeps nuptiarum conciliator fuerat Joannes Stuartus, Atholiæ Comes. Proxima, quæ cedem secuta est, nocte, armati, ut in re trepida, cum circa Palatium excubias agerent, ad exteriorem parietem cubiculi, in quo Atholius agebat, sonitus, veluti leviter fundamenta demolientium, 'est auditus: excitata strepitu familia, eam noctem insomnem egit: postridie, Comes in oppidum emigravit, ac paulo post, vitæ metuens, domum discessit: Comes Moraviæ, cum è Fano Andreæ in aulam redisset, nec ipse extra periculum fuit: nam & armati noctu, circa ædes ejus, obversabantur: sed cum, ob adversam ejus valetudinem, totas noctes domestici ejus vigilarent, sicarii nihil attentare clam poterant, nec palam audebant. Tandem Bothuelius (qui, illa se molestia liberatum, vellet) ipse, sua manu facinus fœdum peragere, decrevit. Igitur, nocte concubia, suos, de valetudine Moravii, interrogat: cum responsum esset, eum vehementer articulari dolore cruciari: quid si eum invisamus, inquit: & cum dicto surgens, ad ejus ædes properabat, Inter eundum, admonitus est à suis, eum ad Robertum fratrem, ut extra strepitum palatii & liberius & commodius ageret, migrasse: stetit paulum tacitus, ac dolens, tantam occasionem

amissam, domum rediit. Regina, inter hæc, domi vultum componebat, &, simulatione luctus, populum sibi placatiorem reddere meditabatur: sed ea res ei, æque, ac reliqua conspiratio, inprospere cessit: nam, cum in more esset, à priscis usque temporibus, ut Reginæ, post maritorum obitum, complures dies, non modo cœtu hominum, sed lucis etiam abstinerent aspectu, simulatum quidem luctum aggressa est, sed, animi superante lætitia, foribus occlusis, fenestras aperit, & abjecta lugubri veste, intra quatriduum, cœlum solemque aspicere, sustinuit: &, ante diem duodecimum, confirmato adversus vulgi rumores animo, in agrum Setonium, ad septem ab oppido millia passuum, excurrit: cum interim Bothuelius à latere ejus nusquam discederet, ibique ita egit, ut paululum in corporis vestitu, nihil in animi habitu mutasse, videretur. Celebrabatur autem locus magna Nobilitatis frequentia: & ipsa quotidie in campum propinquum ad lusus consuetos, nec eos plane muliebres, prodibat: sed Croci Galli (qui, sæpe antea, Legationem in Scotia obierat) adventus rationes eorum nonnihil turbavit. Is cum ostendisset, in quanta res esset apud exteros infamia. Edimburgum est reditum: sed Setonium tot habebat commoditates, ut cum famæ dispendio eo revertendum esset. Ibi consultationis omnis summa fuit, quo pacto Bothuelius Regiæ cædis absolveretur. Tentata quidem erat antea & accusatio, & purgatio: nam statim, à cæde Regis, Bothuelius, cum aliquot consciis, ad Argatheliæ Comitem, quod is rerum capitalium perpetuus esset Quæstor, convenerunt: Primum, tanquam omnium, quæ gesta essent, ignari, rem novam, inauditam, incredibilem mirantur: deinde quæstioni paululum vacant: pauperculas aliquot, è vicinia, mulierculas citant: illæ inter spem metumque hærent, loquine, an tacere magis expediat, incertæ: verum, etsi sermonem temperarent, tamen, cum plus effutivissent, quam expectabatur, tanquam temere locutæ dimittuntur. Sed earum testimonia facile erat contemnere. Accersuntur domestici Regis ministri, quos calamitas nondum absumpserat: interrogati, de sicariorum ingressu, negant, claves in sua potestate fuisse: quis igitur eas habebat? ajunt, Reginam. Differtur, in speciem, quæstio, re vera, supprimitur: metuebant enim, ne, si longius progrederentur, Aulæ secreta in vulgus exirent. Ne tamen res penitus abjecta videretur, proponitur edictum: pecunia indicibus decernitur. Sed quis auderet Bothuelium attingere, cum idem, reus, judex, quæsitor, pœnæ exactor, esset futurus? Hic tamen

men metus, qui singulorum ora comprimebat, multitudinem continere non potuit: nam, & libellis propositis, & pictura, & nocturnis per tenebras clamoribus, effectum est, ut parricidæ facile intelligerent, arcana sua nocturna in vulgus prodiisse, ut jam nemo dubitaret, qui scelus designassent, qui operas contulissent: quantoque magis supprimebatur, tanto magis vulgi dolor inhibitus erumpebat. Hæc, etsi sceleris conscii videri volebant, contemnere, tamen interim id unum eos stimulabat, ut suum dissimulare nequirent dolorem. Ita omissa, de Regis morte, quæstione, subit altera, multo acrior, adversus libellorum auctores, & (ut ipsi loquebantur) Bothuelii calumniatores: adeo fervere exercebatur, ut neque sumptui, neque labori ulli parceretur: pictores omnes, & qui scripturam factitabant, convocantur, si forte, ex picturis & libellis auctores indicare possent: additur quæstioni conveniens edictum, quo non proponere modo, sed propositum legisse capitale erat. Sed qui, capitalis pœnæ comminatione, populi sermones compescere studebant, nondum morte satiati, odium adhuc, erga mortuum Regem, retinebant: Bona defuncti, arma, equos, vestem, reliquamque suppellectilem, ac si fuissent redacta in fiscum, Regina aut interfectoribus, aut paternis inimicis divisit. Hæc ut palam gerebantur, ita multorum dictis palam incessebantur: adeo, ut quidam opificum, qui vestem Regiam Bothuelio, ad corporis modum, adaptabat, ausus sit dicere: Hic se jus & morem patrium libenter agnoscere, cum spolia defuncti cedant carnifici. Inter hæc, subit altera cura, quomodo arcem Edimburgensem Regina in suam potestatem redigeret. Eam tenebat Joannes, Marriæ Comes, ea lege, ut nemini, nisi conventu publico reposcenti, redderet: etsi, proximo mense, id Consilium erat futurum, tamen Reginæ cupiditati omnis mora longa videbatur futura. Igitur cum amicis Comitis (nam ipse, gravi morbo tum implicitus, Sterlini decumbebat) & propinquis agit, ut arcem sibi redderent, causata maxime, vulgus Edimburgense (quod tum tumultuabatur) in officio contineri non posse, nisi ipsa in sua potestate arcem haberet: se autem, maximum sui, in Joannem amoris pignus, filium unicum, Regni hæredem, ei servandum & alendum, daturam: quo officio, in multis aliis principibus, ac recenti memoria, in matre sua, ac avo, majores ejus usi cum summa laude fuissent. Ille, etsi satis intelligeret, quo illa promissa & blanditiæ tenderent, tamen non ægre consensit. Regina, cum eum faciliorem, quam speraverat, invenisset, tentat efficere.

 ficere.

ficere, ut, retento apud se filio, arcem, cum primum esset opportunum, reciperet: id cum obtinere non posset, alia fraude eum aggreditur: agit cum eo, ut puerum Limnuchi (quod medium est, inter Edimburgum, & Sterlinum) certo die reciperet & arcem traderet: sed cum hic suspicio fraudis gravissima subesset, tandem conventum est, ut puer Areskino Sterlini traderetur: ipse interim, è propinquis & amicis, principes obsides daret, de arce reddenda. Et hæc quidem tum parricidas habebant sollicitos. Sed multo magis eos urebant Comitis Leviniani assiduæ querimoniæ. Is, cum, propter Bothuelii potentiam, cum summa licentia conjunctam, in Aulam venire non auderet, per literas, Reginam continenter compellabat, ab ea enim petebat, ut Bothuelium procul dubio cædis auctorem, tantisper in custodia teneret, dum causæ dicendæ dies adesset: illa, etsi, multa comminiscendo, postulationem eluderet, tamen, cum rei tam atrocis quæstio evitari non posset, hanc ejus habendæ rationem inivit. Instabat conventus Ordinum ad Idus Apriles: ante eum diem, judicium peragi, Regina volebat, ut reus, judicum sententiis absolutus, etiam totius conventus suffragiis purgatus, discederet: ea festinatio in causa fuit, ut, nihil ordine, nihil more majorum, in eo judicio, fieret. Accusatores, de more, citari debebant proximi, uxor, pater, mater, filius, ut vel adessent, vel procuratores mitterent, qui, intra quadragesimum diem (nam hoc tempus legitimum erat) se sisterent. Pater adesse jussus, ad Idus Apriles, idque sine amicorum advocatione, cum sua tantum familia quæ, in summa ejus inopia, ad paucos erat redacta. Cum interea Bothuelius, cum magnis agminibus, tota urbe volitaret, Comes Levinius, in urbe hostium plena, cum, sine amicorum & clientium præsidio, neque se tutum fore, neque, si vitæ periculum nullum esset quicquam libere se agere posse, videret, abesse satius duxit. Ad diem dictum, Bothuelius, idem reus & accusator, in Prætorium ascendit: citantur è Nobilitate, judices, magna pars ipsius amici, nemine ex adverso, qui quenquam rejiceret. Parvam judicio moram fecit Robertus Cunigamius, unus è Levinii familia: is, venia dicendi petita, palam testificatus est, neque more, neque legibus, id judicium exerceri, ubi reus potentior esset, quam ut pœnas legibus dare posset: accusator, mortis metu, abesset. Ita, quicquid ibi statueretur, cum nihil jure, nihil ordine gereretur, pro non judicato fore. Illi nihilo minus, in incœpto persistunt. Gilbertus quoque Cassilissæ Comes, magis usurpandi juris

di juris causa, quam quod, quicquam se profecturum, speraret, cum judex legeretur, se excusavit: multamque etiam, quæ à recusantibus exigi solet, obtulit. Statim nuncius à Regina, annulum ferens, eum judicare jubet: ni pareat, custodiam minatur. Cum, ne custodiæ quidem metu, absterritus esset, rursus à Regina nuncius perduellionis pœnam recusanti intentat. Hoc metu, sedere coacti, pronunciant, Se non videre, cur Bothuelium condemnent: si quis tamen, jure & ordine, postea accuset, cavent, ne hoc judicium ipsis fraudi sit. Nec immerito ita pronunciasse, quibusdam sunt visi, quod quæstio eis verbis decreta erat, ut, ne à severissimis quidem judicibus, Bothuelius condemnari posset: jubebantur enim quærere de cæde, quæ facta fuerat, nono Feb. cum Rex decimo die fuerit occisus. Ita Bothuelius absolutus quidem, sed non infamia liberatus est: suspicione enim aucta, pœna tantum dilata videbatur: at Reginæ, ad nuptias properanti, quivis color, quanvis impudens, satis erat. Ad cumulum hujus absolutionis, propositus est libellus, celeberrimo fori loco. Bothuelius etsi, legitimo judicio, à cædis reatu liberatus esset, tamen, quo sua innocentia cunctis foret perspectior, se ferro paratum decernere, si quis, integra fama, & honesto loco natus, eum Regiæ cædis insimularet. Nec defuit qui, postridie, æque ferociter, per libellum publice propositum, condicionem acciperet, modo locus certaminis designetur, in quo, citra periculum, nomen suum profiteri possit. His utcunque succedentibus, tamen Regina in conventu visa est ferocior: &, quæ antea civilis animi speciem prætulerat, palam tyrannidis cupiditatem ibi renudavit: nam, quod Sterlini, in causa Religionis, promiserat, palam ibi promissum negavit: id autem erat, ut, primo quoque conventu, quæ, per tyrannidem Pontificis Romani latæ erant leges, abrogarentur: novisque legibus, Ecclesiæ instauratæ auctoritas stabiliretur. Præter autem id promissum, cum bina edicta chirographo ejus signata proferrentur, hic deprehensa, elusit: jussit enim, qui ab Ecclesia missi erant, alio die redire: neque, post id tempus, unquam sui conveniendi copiam fecit: Actaque conventus, quæ ante suum in Scotiam reditum, consentiente Francisco marito, edita erant, sub amnistiæ legem cadere, pronunciavit. Ea vox omnibus, manifesta tyrannidis professio, videri. Itaque cum Scoti nullas habeant leges, præter conventuum decreta, subibat illa tacita cogitatio, quæ vita futura foret, sub Principe, cujus arbitrium pro legibus habendum esset, promissis vero fides

abesset. Hæc, sub finem conventus, acta. Eodem tempore, Reginæ, ad nuptias festinanti, libido incessit, consensus publici quavis arte exprimendi, ut nihil, nisi procerum voluntate, gessisse videretur. Bothuelius igitur, ut, publice auctoritatis specie, nuptias honestaret, hanc rationem commentus est: Nobiles omnes supremi Ordinis, qui aderant (aderant autem permulti) ad cœnam invitat: Ibi, solutis ad hilaritatem animis omnium, rogavit, ut studium suum, quod superioribus temporibus declarassent, in posterum quoque præstarent: In præsentia autem petebat, ut, cum Reginæ ambiret nuptias, libello, quem ea de re confecerat, illi subscriberent: id sibi & ad Principis voluntatem conciliandam, utile, & apud ceteros homines honorificum futurum. Re tam subita & inopinata, omnes attoniti, cum neque mæstitiam dissimulare possent, nec abnuere, quod petitum esset, auderent, paucis, qui Reginæ animum exploratum habebant, præeuntibus, reliqui ignari, quantus assentatorum foret numerus, alii aliis suspecti, omnes subscribunt. Postridie, cum inter se, quid egissent, retractarent, quidam ingenue professi sunt, nisi Reginæ existimassent rem gratam fore, se nunquam assensuros: nam præterquam quod res parum honesta, & publice damnosa esset, periculum quoque fore, ut si (quod in superiore marito meminerant) orta discordia, Bothuelius rejiceretur, ne ipsis aliquando daretur crimini, quod Reginam prodidissent, atque, ad nuptias parum honorificas, ipsam compulissent: igitur dum res integra esset, ejus voluntatem explorandam, scriptumque, manu ipsius signatum, impetrandum: quo scripto, sibi, quod de nuptiis actum ab illis esset, gratum esse, ostenderet: id facile impetratum, Comiti Argatheliæ custodiendum, consensu omnium, traditur. Postridie, quod in urbe fuit Episcoporum, convocatur in Aulam, ut & ipsi quidem subscriberent. Hac expeditis cura, incessit alia, ut filium Regina in sua potestate haberet: nam neque Bothuelius tutum sibi existimabat, alere puerum, paternæ aliquando cædis ultorem futurum: neque alium esse volebat, qui suos, in Regno gerendo, liberos præcederet: igitur Regina, ut quæ nihil ei denegare sustineret, ipsa partes in se suscepit, pueri Edimburgum deportandi. Suberat & alia Sterlinum petendi causa, de qua posterius dicam. Cum eo ventum est, Marriæ Comes, quid ageretur, suspicatus, puerum quidem Reginæ ostendit, sed ita, ut omnia in sua potestate haberet: & Regina, fraude detecta, cum ad vim par non esset, dissimulato, cur

venisset,

venisset, ad iter se accinxit: quo in itinere, sive ob continuos labores, sive ob indignationem, quod consilia (ut auctoribus videbantur) callida parum prospere succederent, repentino dolore cruciata, in domunculam pauperculam concessit, ad quatuor ferme millia passuum à Sterlino: remittente se deinde dolore, ad iter reversa, Limnuchum ea nocte venit: inde ad Bothuelium scripsit, per Paridem, quid de raptu fieri vellet: nam, antequam Edimburgo discessisset, cum eo transegerat, ut ipse revertentem ad Almonis pontem eam raperet, ac secum, quo vellet, velut per vim, abduceret. Id ita vulgus interpretabatur: quod consuetudinem cum Bothuelio nec omnino cœlare, nec carere, nec, sine famæ dispendio, tam palam, quam volebat, frui poterat: & longum erat, divortium cum uxore priore expectare: & honesto, cujus adhuc curam simulabat, & libidini, cujus erat impatiens, pariter consuli volebat: itaque, belle ratio videbatur excogitata, ut Bothuelius, gravissimo quidem suo crimine, sed cujus pœnam non metuebat, Reginæ redimeret infamiam. Sed altius (ut est intellectum postea,) suberat huic commento consilium. Nam cum populus Regiæ cædis auctores frequens nominaret, & execraretur, illi, ut suæ securitati prospicerent, suadente (ut creditur) Joanne Leslio, Rossiensi Episcopo, Reginæ raptum excogitarunt: nam cum in Scotia mos esset, ut diplomata, quibus scelerum gratia fit, qui veniam petit, gravissimum facinus nominatim, exprimat, ac cetera generalibus verbis adjiciat, decreverunt parricidii publici conscii, nominatim, de manus injectione in Principem, veniam petere, deinde, velut in cumulum, subjicere, CETERIS NEFARIIS FACTIS: qua clausula, cædem Regiam posse contineri, sibi persuaserant, quam nec tutum videbatur, in diplomate, auctoribus nominari, aut condonanti honestum: nec leviori crimini, instar appendicis, adjici poterat. Aliud crimen, minus invidiosum, sed pari pœna plectendum, erat excogitandum, sub cujus umbra, cædes Regia & tegeretur & condonaretur: nihil autem occurrebat, nisi simulatus ille raptus, quo & Reginæ voluptati, & Bothuelii securitati prospici posset: igitur ille, sexcentis comitatus equitibus, ad Almonis (ut convenerat) pontem, Reginam opperitur, ac eam non invitam, secum Dumbarum ducit. Ibi, dum libere animo indulgent, divortium, priore uxore in jus vocata, fit, idque duplice in foro, nempe, apud Judices publice constitutos, qui, de hoc genere quæstionum cognoscerent: & apud Officiales, quos vocant, judices

Epi-

Episcopales, etsi decreto publico vetitos, quicquam pro Magistratu agere, aut illam negotii publici partem attingere, Gordonia, Bothuelii uxor cogitur in duplici foro, litem de divortio intendere, apud judices Regios, accusat uxor maritum adulterii, quæ una justa apud eos erat divortii causa: apud judices Papanos, lege vetitos, tamen ab Archiepiscopo Fani Andreæ ad hanc litem cognoscendam datos, accusatur idem, ante matrimonium, cum propinqua uxoris stupri consuetudinem habuisse. Nulla in divortio faciendo nec in testibus, nec in judicibus fit mora: intra enim decimum diem, lis suscepta, disceptata & dijudicata est. Sterlini collecta sincerior pars Nobilitatis ad Reginam mittunt, qui rogarent, Sponte ne, an invita teneretur: nam, si invita illic esset, se, coacto exercitu, eam liberaturos. Illa, nuncio non sine risu accepto, respondit, se invitam eo adductam, sed ita humaniter tractari, ut de priore injuria non habeat, quod multum queratur: ita irriso nuncio, properantibus, raptus injuriam per legitimas nuptias levare, duo adhuc restare videbantur impedimenta: alterum, si captiva nuberet, pro viciosis haberi possint nuptiæ, atque ideo facile solvi: alterum, ut consuetæ servarentur ceremoniæ, ut videlicet, publice, in conventu civium, tribus diebus Dominicis, nuptiæ futuræ, inter Jacobum Heburnum & Mariam Stuartam, denunciarentur, ut, si quis quid vicii aut impedimenti sciret, quo minus legitime coirent, rem ad Ecclesiam deferrent. Hæc ut conficerent, Bothuelius, convocatis amicis & clientibus, Reginam Edimburgum reducere, statuit: ut ibi, obtentu vano libertatis, ipse libere de nuptiis, arbitratu suo, statueret. Comites ejus cum plerique armati essent, inter reducendum, timor animos multorum incessit, ne aliquando fraudi sibi foret, quod reginam captivam adhuc tenerent: nam, ut cetera absint, hoc unum satis argumento esse, quod armati circa eam, temporibus & rebus alioqui pacatis, conspicerentur hoc scrupulo injecto, abjiciunt omnes hastas, &, pacatiore, saltem in speciem, agmine, in arcem Edimburgensem, quæ tum in potestate Bothuelii erat, eam ducunt: postridie, in urbem atque in consessum judicum, eam comitantur: apud quos & ipsa se liberam & sui juris affirmat. Cum, de nuptiis in Ecclesia denunciandis, ageretur, & Lector, cujus id munus erat, constanter recusaret, collecti Diaconi & Seniores, cum reluctari non auderent, jubent, Ecclesiasten nuptias futuras, de more, edicere: & is quidem hactenus paruit, ut, se vicium quidem scire, profiteretur, ac paratum, seu Reginæ, seu

ſeu Bothuelio, cum vellent, indicare. Is cum in arcem accerſitus veniſſet, Regina eum ad Bothuelium remiſit: qui quamquam, nec blanditiis, nec minis, Eccleſiaſten de propoſito deduceret, nec, rem diſceptationi committere, auderet, tamen nuptias apparat. Unus Orcadum Epiſcopus eſt inventus, qui gratiam Aulicam veritati præferret, ceteris reclamantibus, cauſaſque proferentibus, cur legitimæ non eſſent nuptiæ cum eo, qui duas uxores, adhuc vivas, haberet, tertiam, ipſe nuper ſuum faſſus adulterium, dimiſiſſet, ita, indignantibus omnibus bonis, vulgo etiam execrante, propinquis per literas improbantibus, inchoatas, &, publicis ceremoniis ſimulatis, etiam factas deteſtantibus, tamen matrimonium celebratur. Qui aderant, è Nobilitate (nam omnes fere domos diſceſſerant, præter paucos, Bothuelii amicos & propinquos) ad cœnam invitati, &, una cum iis, Crocus Gallus legatus. Is quanquam Guiſianæ factionis eſſet, & in propinquo diverſaretur, conſtanter tamen venire recuſavit: neque enim exiſtimabat, è dignitate legationis, qua fungebatur, eſſe, ut eas præſentia ſua nuptias probaret, quas audiebat, diris execrationibus vulgo devoveri: propinqui quoque Reginæ & inchoatas & factas improbarunt: & Reges Galliarum & Angliæ, per legatos, rei fœditatem averſabantur. Hæc etſi moleſta erant, vulgi tamen mœſticia tacita tanto magis augebat ferox Reginæ ingenium, quanto viſa, quam audita, altius in animo penetrant: euntes enim per urbem nemo, ſolitis acclamationibus, Reges proſequebatur: ſemel, una tantum muliercula cum bene Reginæ precata eſſet, altera aſtans ſemel, atque iterum proclamavit, ut à circumſtantibus facile exaudiri poſſet, Ita cuique ſit, uti promeretur. Ea quidem res non leviter jam Edimburgenſibus ante infenſum ejus animum inflammavit. Hunc animorum cum, domi foriſque, videret motum, cum paucis conſultabat, quomodo ſuam potentiam ſtabiliret, &, in poſterum, ſibi à tumultibus proſpiceret. Primum omnium, decernitur in Gallias legatio, ut animos Regum, & Guiſianorum, præcipitatis nuptiis offenſos, reconciliaret: Legatus delectus Gulielmus. Epiſcopus Dumblanenſis: mandata ei data hæc, fere ad verbum; *Primum, nos excuſabis Regibus, avunculiſque noſtris, quod matrimonii noſtri peracti rumor prius ad eos permanavit, quam, per ullos noſtros nuncios conſilium, ea de re, noſtrum aperuiſſemus. Hæc excuſatio velut fundamento, innitetur veræ expoſitioni totius vitæ, ac præcipue officiorum Ducis Orcadum, adverſum nos,*

ad

ad eum usque diem, quo nobis est visum, eum conjugem adsciscere. Ejus autem historiæ, uti res habet, explanationem aggrederis, initio sumpto, ab ultimis usque spatiis adolescentiæ: Cum primum suarum rerum fuit compos, statim, à morte patris, hominis inter Regni primates primarii, quibus posset, officiis, se Regibus colendis totum dicavit, & erat alioqui familia in primis illustri, cum, ob veterem nobilitatem, tum ob maxima Regni munia, quæ jure hæreditario possidebat: eo autem potissimum tempore, matri nostræ, quæ tum imperii summam moderabatur, se penitus dedidit, in eaque colenda ita perseveravit, ut, quanquam brevi major pars Nobilitatis, ac pene universa oppida prætextu Religionis, ab ea descivissent, nunquam tamen ille ab ejus auctoritate declinarit, aut ullis promissis, beneficiisve adduci posset, aut minis, rerumque domesticarum damno perterreri, ut in ulla erga eam officii parte cessaret: potiusque sit passus, domum, quæ patrimonii caput erat, cum supellectili preciosa & ampla, diripi: bonaque reliqua inimicis prædæ esse: Denique nostro, atque adeo civium omnium auxilio destitutus, Anglorum exercitu in ipsa Regni viscera ab hostibus domesticis inducto, qui nullum alium in scopum tela sua dirigerent, quam, ut noster maritus (tum Bothueliæ Comes) vi coactus, patria patrimonioque relicto, se in Franciam recepit: ibique usque ad meum in Scotiam reditum, quibus potuit officiis, me coluit & observavit. Nec omittendæ erunt res, ab eo bello gestæ adversus Anglos, paulo ante meum reditum, ubi tale specimen & militaris fotitudinis, & senilis prudentiæ dedit, ut dignissimus sit existimatus, qui, admodum juvenis, natu majoribus imperaret: & supremus totius patrii exercitus dux, nosterque Vicarius eligeretur: Quo in Magistratu, adeo spem hominum non fefellit, ut, rebus fortiter gestis, præclaram suæ virtutis memoriam apud cives & hostes reliquerit. Post reditum vero nostrum, omne suum studium contulit, ad auctoritatis nostræ amplificationem: nec suis unquam pepercit periculis, in perdomandis rebellibus, qui proxime limites Anglorum accolunt, ac brevi rebus ibi ad summam tranquillitatem redactis, idem in ceteris Regni partibus præstare, destinavit: Verum, ut invidia semper virtutis est comes, Scoti, rerum novarum avidi, nonnulli nostrum, erga eum studium & favorem imminuere cupientes, benefacta ejus male interpretando, tandem perfecerunt, ut eum custodiæ committeremus: partim, ut quorundam æmulorum placaremus animos, qui, futuræ magnitudinis incrementa ferre non poterant: partim, ut jamjam erupturas, in Regni totius perniciem, seditiones

compescere mus. E custodia elapsus, ut æmulorum impotentiæ cederet, in Galliam se recepit: ibique mansit ferme, usque ad biennium proximum, quo tempore, priorum seditionum omnium auctores, obliti & nostræ erga se lenitatis, & sui erga nos officii, bello suscepto, ad arma adversus nos ierunt. Ibi ille, nostro jussu revocatus, ac bonis cum pristinis honoribus ei restitutis, iterum omnibus copiis Legatus est præfectus: ejus autem ductu, ita statim nostra refloruit auctoritas, ut universi rebelles, subito patria relicta, coacti sint, in Angliam se recipere: donec pars eorum supplices, post humillimas preces, fuerunt à nobis in gratiam recepti. Ob reliquos vero reductos, quam perfidiose fuerim tractata, per eos, quos majoribus, quam promerebantur, beneficiis affecimus, non ignorat noster avunculus, ideoque paucioribus ea attingo. Nec tamen silentio prætereundum est, quanta cum solertia è manibus eorum, qui me tum captivam detinebant, liberarit: quamque celeriter, ejus singulari providentia, & ego è custodia evaserim, & tota factione conjuratorum dissipata, pristinam auctoritatem recuperaverim. Hic equidem fateri cogor officia ejus, tum mihi præstita, adeo grata fuisse, ut nunquam nobis è memoria potuerint excidere: Hæc autem cum sint per se maxima, tanta sedulitate, & diligentia, ea hactenus cumulavit, ut nec majorem observantiam, nec fidem in quoquam optare possimus, quam in eo deprehenderimus, usque ad hæc postrema tempora, quæ Regis, mariti nostri, decessum sunt consecuta: Ab eo enim tempore, ut cogitationes ejus, ad sublimiora niti, videbantur, ita & actiones insolentiores quodam modo sunt visæ: Et quanquam eo res processit, ut omnia nobis, in meliorem partem, sint accipienda, gravissime tamen tum nos offenderant hæc, primum arrogantia, quod nullam referendæ gratiæ reliquam nobis putaret superesse facultatem, nisi meipsam ei, velut officiorum præmium, traderem: occultæ rationes & consilia, ac tandem apertus mei contemptus, & vis adhibita, in me (ne conatu frustraretur,) in suam potestatem redigendæ. Interea tota vitæ ratio, ei in hac parte instituta, exemplo esse potest quam callide sua consilia tegant, qui magnum facinus susceperunt, donec voti compotes fiant: Ego enim hanc perpetuam ejus observantiam & sedulitatem, imperiis meis cum summa celeritate parendi, non ex alio fonte manare, quam ex vehementi studio declarandæ erga me voluntatis existimavi: neque altius ullum aut votum, aut consilium illic occultari putabam: Nec unquam fore, speravi, ut paulo familiarior vultus, quo uti solemus, erga homines illustres, ut voluntates eorum, ad

luben-

lubentius nobis parendum, devinciamus, animum ejus erigeret, ut insolentiores benevolentiæ spem sibi de nobis promitteret. Ille tamen fortuita etiam in suam rem trahens, consiliaque sua clam me fovens, tum quidem solita observantia, & pristinum nutriebat favorem, &, prensando Nobilitatem, novum occulte ambiebat: tantumque assidua diligentia perfecit, ut me rerum illarum inscia, cum Ordinum conventus hic esset, ab universa Nobilitate scriptum impetraverit, omnium chirographis, ad fidem faciendam, appositis: quo scripto, non modo nuptiis, inter me & illum, assentiebantur, ac, bona vitamque, in consiliis exequendis, se omnibus periculis objecturos promittebant, seque omnibus, qui rem impedire conarentur, futuros hostes: Nobilitati autem, ut facilius obtineret suffragia singulorum persuaserat, me non invita, hæc à se geri. Hoc demum scripto ab illis impetrato, cœpit pedetentim, accuratissimis precibus nostrum quoque consensum eblandiri: Sed cum responsa nostra ejus libidini non consentirent, cœpit, ante oculos revocare ea fere, quæ, in hujusmodi consiliis suscipiendis, occurrere consueverunt: exteriora nostræ voluntatis indicia: rationes, quibus aut nostri amici, aut ipsius inimici ejus consilium impedire possent: & ne, qui jam subscripserant, animos mutarent: multa item alia, quæ, aut objecta, aut sponte occurrentia, ejus expectationem frustrari possent. Tandem secum statuit, fortunæ faventi instare, atque in unius momenti aleam, rem, vitam spemque conjicere. Itaque, cum apud se decrevisset, gnaviter consilii sui eventum tentare: quarta fere post die, cum, ab invisendo carissimo filio, redirem, & locum & tempus opportunum in via nactus, valida manu me aggressus, cum summa celeritate, Dumbarum duxit: Id facinus quam in partem acciperemus, ab eo præsertim, à quo ex omnibus nostris civibus tale quicquam mi..ime expectabamus, facile secum quivis existimabit: Ibi ei exprobravi, quanto semper eum favore fuerim prosecuta, quamque ei apud alios fuerit honorifica mea, de ejus moribus, opinio: ejusque, contra, adversus me, ing atitudinem: quæque alia facere possent, ad me ex ejus manibus liberandam. Tractatio quidem asperior, sed sermo atque responsa molliora erant: Se enim omni honore & observantia, adversum nos usurum, operamque daturum, ne, ulla in re, animum nostrum offenderet. Quod autem me invitam in unam ex arcibus nostris deduxisset, tam audacis facinoris veniam supplex petiit: sed ad quod, vi amoris (reverentiæ & obsequii, quod, ut civis, mihi debebat, oblitus) impulsus fuisset. Accessit eodem, quod, salutis tuendæ causa, eo cogebatur. Ibi totum vitæ cursum mihi recensere, cœ-

re, cœpit, suamque fortunam lamentabatur, quod, quos nunquam læsisset, sibi inimicos gravissimos offenderat: quorum malitia nullas injuste nocendi occasiones prætermitteret: Quanta Regiæ cædis invidia eum onerarent: quam impar occultis inimicorum conspirationibus esset, quos nec nosse posset, quod omnes, vultu & oratione, benevolentiam simularent, nec eorum, quos non nosset, præcavere posset insidias: tantam autem eorum esse malitiam, ut, nullo in tempore, securus vitam queat degere, nisi de nostro immutabili, erga se favore certus: Hanc autem certitudinem una ratione parari posse, si ego in animum inducerem, ut meo dignarer eum matrimonio: Sanctissime autem dejerabat, se nullam inde præcellentiam, aut supremi gradus fastigium spectare, sed illud unum, ut mihi perinde, atque adhuc fecerat, pareret, atque inserviret, quoad viveret. Adhæc, quantam ea causa poscebat, venustatem orationis adjiciebat: Verum, cum, nec precibus, nec promissis videret nos inflecti: tandem nobis indicavit, quid cum Nobilitate universa, atque Ordinum principibus egerit: quid illi rursus, appositis chirographis, promiserint. Hæc, subito ac præter opinionem objecta, justam necne stuporis nobis causam dederint, Regi, Reginæ, avunculo, ceterisque amicis judicandum, relinquimus. Itaque, cum me perspicerem in aliena potestate positam, seorsum ab omnibus, quorum uti consilio solebam: imo cum eos viderem, in quorum ante fide & prudentia conquiescebam, quorum vires nostram auctoritatem tueri debeant, sine quibus nostræ vires perexiguæ, ac potius nullæ sunt, hos cum viderem, ad subserviendum cupiditati ejus, sese devovisse, meque solam et in prædam relictam, multa quidem cum animo sola versabam, sed exitum plane nullum reperiebam: Verum ille nobis non admodum longum, ad consilium capiendum, tempus dabat: sed continenter & importune, propositum urgebat. Postremo, cum neque spem evadendi ullam viderem, neque quenquam, in toto Regno, cui nostra libertas curæ esset (facile enim perspexeram, è chirographis datis, & summo illius temporis silentio, cunctos in ejus partes fuisse tractos) coacta demum fui, ira paululum & indignatione mitigata, animum, ad ejus petitiones exequendas, referre: atque ante oculos proponere superiorum temporum officia, & spem, in eadem eum nostri observantia constanter imposterum perseveraturum. Item, quam gravate, nostri cives Regem peregrinum, legibus & institutis eorum inassuetum, essent recepturi: quod non diu, me cælibem esse, paterentur: quod populus, natura factiosus in officio contineri non posset, nisi nostra auctoritas & fulciatur, & exerceatur, per virum,

qui labori ferendo par sit, in administranda Repub. ac rebellantium insolentia coërcenda: quarum rerum pondus, vires nostræ, ab eo tempore, quo in Scotiam rediVimus, debelitatæ ac propemodum fractæ assiduis tumultibus, ac rebellionibus, amplius sustinere nequeunt. Item, quod, ob has seditiones, quatuor, aut etiam plures Legatos, in diversis Regni partibus, creare sumus coactæ, quorum pars major, eo colore imperii à nobis permissi, freta, nostros cives, arma sumere adversus nos, coëgit: Ob has ego causas cum futurum viderem, ut si Regii nominis dignitatem salvam vellem, animum ad nuptias inflectere cogerer: nec cives nostri Regem externum passuri forent: nec inter cives quisquam esset, qui vel splendore familiæ, vel prudentia & fortitudine aliisque corporis & animi virtutibus præferri, aut conferri etiam posset cum eo, quem nos maritum accepimus: Mihimet ipsi imperavi, ut universali omnium Ordinum consensui, de quo ut à me dictum est, me adjungerem. Postquam, his multisque aliis rationibus, animi mei labefactata est constantia, partim à me vi expressit, partim obtinuit obsequiis, ut ei me nupturam promitterem. Nec tamen adhuc ab eo, ut qui semper voluntatis mutationem pertimescebat, obtinere ullis argumentis potuimus, ut matrimonii perficiendi tempus prorogaremus, ut videlicet tantum mora interponeretur, donec rem communicaremus, cum Rege, Reginaque Galliarum, ceterisque nostris amicis: Verum, ut ab audaci facinore exorsus ad primum suæ cupidinis gradum pervenerat, nunquam cessavit, ad argumenta preces importunas adjungere, donec tandem, nec sine vi, nos impulit, ut operi inchoato finem imponeremus, idque, eo tempore & modo, quæ illi, ad id consilium exsequendum, visa sunt commodissima: Qua in parte dissimulare non possum, me ab eo aliter tractatam, quam aut voluissem, aut promerita fuerim: magis enim solicitus fuit, ut satisfaceret illis, per quorum consensum, initio expressum, voti compotem se putat (quanquam & illos, & me pariter decepit) quam ut mihi gratificaretur, aut expenderet, quod mihi decorum foret, quæ, in Religionis nostræ institutis & ritibus, fuerim educata: à qua me nec ille, nec quisquam alius vivus vivam abducet. In hac certe re, etsi errorem nostrum agnoscimus, tamen libenter cuperemus, ne Rex, & Regina mater ejus, & noster avunculus, aut alius amicorum ea de re expostulet, aut eam vitio ei vertat: nunc enim, rebus ita transactis, ut infectæ fieri non possint, in meliorem partem omnia accepimus: &, ut est re vera, ita maritus noster est existimandus, quem, dehinc, & amare & colere decrevi: Quicunque autem se profitentur nostros

stros amicos similes erga eum, se profiteri necesse est, qui insolubili vinculo nobiscum conjunctus est. Quanquam, nonnullis in rebus, paulo negligentius, ac pene temerarie se gesserit, quod immoderatæ, ergo nos, affectioni libenter imputamus, cupimus tamen, ut Rex, Regina, noster avunculus, ac ceteri amici eum non minore prosequantur benevolentia, quam si omnia ad hunc usque diem ex eorum præscripto, transacta fuissent: eumque contra promittimus, in omnibus, quæ ab eo postulabuntur, semper gratificari paratum. Hæc quidem foris, adversus famam, late fusam, quæsita remedia. Adversus domesticos motus, provisum, ut, cum donis, in præsentia, &, in posterum, pollicitationibus eos confirmassent, qui vel auctores, vel conscii Regiæ cædis erant, conjurationem majoris partis procerum facerent: quibus freti, reliquos facile contemnerent: aut si pertinaciores forent, tollerent. Igitur, convocatis compluribus, scriptum eis proponunt, in quo capita inerant fœderi, in quod jurarent: cujus fere summa erat, ut Reginam & Bothuelium, actaque eorum omnia tuerentur: Illique, invicem, Fœderatorum saluti & commodis, quoad possent, faverent, & consulerent. Qui præsentes erant, magna pars jam antea persuasi, subscribunt: reliqui, cum flagitiosum viderent conjurare, periculosum abnuere, & ipsi subscripsere. Accersitur Moravius, ut ejus auctoritas (quæ, ob virtutem, summa erat) accederet. Is, in itinere, monitus ab amicis, ut sibi consuleret, neve in Setonii ædibus, in quibus Regina & conjuratorum principes erant, pernoctaret, sed ad propinquam alicujus amici villam diverteret: respondit, id in sua potestate non fore: verum, utcunque res caderet, se nulli unquam flagitio assensurum: cetera Deo permissurum. De fœdere rogatus ab aulicis, quibus id Regina dederat negotium, respondit, se nec juste, nec honeste, cum Regina (cui, in rebus omnibus, obtemperare debeat) fœdus posse facere: cum Bothuelio se, Regina auctore, conciliatum: quicquid tum promisisset, ad unguem servaturum: nec, cum eo, nec cum alio quoquam, fœdus aut conjurationem facere se, æquum, aut è Republica existimare. Cum per aliquot dies, Regina, solito blandius, cum alloqueretur, ac se polliceretur, de omnibus rebus, suam sententiam explicaturam, nec pudor tamen eloqui sineret, per familiares, animum ejus oppugnare tentavit. Hi quoque ejus in recto constantiam reveriti, quid peterent, palam fateri: cum nihil, tectius agendo, proficerent, tandem Bothuelius eum aggressus, vario sermone eo est progressus, ut diceret,

se facinus illud, nec sponte, nec sibi soli, fecisse. Eam vocem cum vultu alter aspernaretur, Bothuelius sermone gravi, & interdum conviciis propior, omnia versando cum discordiarum causas intersereret, remque ad altercationem protrahere conaretur, ille contra, moderate respondendo, nullam litis occasionem dare, ac se tectum tenere, nec à proposito tamen discedere. Cum, in his angustiis, aliquod dies versatus fuisset Moravius, tandem à Regina veniam petiit: ut quando sui non magnum videret usum in Aula, ad Fanum Andreæ: vel in Moraviam usque secederet: à suspicione enim motuum, quos orituros prævidebat, procul abesse cupiebat. Id cum non impetraret, nec in Aula, sine summo & certo periculo esse posset, tandem liberam Legationem expugnavit: sed ea lege, ne in Anglia subsisteret, sed per Flandriam in Germaniam, aut si quo alio vellet, ascenderet. Verum, cum, Flandriam petere, nihil aliud esset, quam in apertum discrimen se præcipitare, tandem ægre tenuit, ut per Angliam in Gallias, deinde illinc, quo commodum videretur, se conferret. Homine libero & populari liberata Regina, cetera tyrannidis impedimenta conatur amoliri: hi autem erant, qui aut non libenter sceleri ejus subscripserant, aut, non facile consiliis ejus acquieturi, viderentur. In primis autem eos oderat, qui cum animum ejus nihilo mitiorem erga filium, quam fuisset erga maritum, viderent: Sterlini conjuraverant, in nullum quidem scelus, sed tantum, de pueri incolumitate tuenda: cum enim cupiebat mater in vitrici potestatem tradere. Is autem, nemo dubitabat, quin puerum, primo quoque tempore, per occasionem, de medio tolleret: ne vel cædis Regiæ ultor superesset, vel ne esset, qui liberos suos, in hæreditate Regni adeunda, præiret. Principes ejus conjurationis hi erant. Comites Argathelius, Mortonius, Marrius, Atholius, Glencarnius: item ejusdem ordinis, sed proximi gradus, Patricius Lindesius, & Robertus Bodius: item amici & clientes, qui se eis adjunxerant: sed Argathelius, eadem, qua consenserat, levitate, consilia ceterorum, perendie illius diei. Reginæ prodidit: & Bodius, magnis pollicitationibus in partes adversas traductus est. Proxime post hos, erant suspecti: qui ad Angliæ limitem habitabant: Humiorum, Carorum, & Scottorum familiæ: quorum potentiam omni ratione imminuendam existimabant: ad id autem, occasio visa est per opportuna. Nam, cum Bothuelius expeditionem pararet in Lidaliam, ut & ignominiam, ibi, superiore Autumno acceptam, aboleret,

ret, & militiæ laude parta, invidiam Regiæ cædis imminueret, omnes familiarum Teviotiæ principes jussi à Regina sunt, in arcem Edimburgensem ingredi, ut ibi, ad breve tempus, in libera custodia essent, prætextu quidem, ne in expeditionem, quæ eis invitis, non videbatur, magno cum successu posse confieri, ducerentur, remque per invidiam turbarent: & eis absentibus, clientes eorum assuescerent alienis imperiis, & paulatim patronorum caritatem exuerent. Sed illi, altius aliquid sub eo imperio latere, rati, nocte domos discesserunt, præter Andream Carum, qui parricidii non ignarus vulgo credebatur, & Valterum Carum Sesfordium, hominem, ob summam vitæ integritatem, nihil suspicantem: Humius, aliquoties à Bothuelio vocatus in Aulam, certus de ejus erga se voluntate, abnuit venire. Consilium nihilominus, de expeditione, procedit; Regina ad Borthuicum arcem, circirer octo ab Edimburgo millia, substitit, interea, qui de Regis incolumitate tuenda conspiraverant, cum animum Bothuelii, erga se, non ignorarent, aliquid tentandem, rati, simul suæ securitatis causa, simul, ut, de auctore cædis Regiæ expetita pœna, publicam Scotici nominis, apud exteras gentes, levarent infamiam; itaque, vulgi favorem suos motus secuturum, arbitrati, ad duo millia equitum ita occulte contraxerunt, ut Regina, id agitari, omnino non senserit, donec Humius, parte exercitus Borthuicum admota, eam una cum Bothuelio obsideret: sed cum reliqua conjuratorum pars ad dictum tempus, non convenisset, nec ipse tantam haberet multitudinem, ut omnes exitus clauderet, & segnius, quam par erat, omnia gererentur, quod, rem à reliquis omissam, crederent, primus Bothuelius, deinde Regina, veste virili sumpta, evasit: ac recta Dumbarum abierunt. Conjurati autem quo minus in tempore convenirent, per Atholium stetit: is enim, vel susceptæ rei magnitudine perculsus, vel ingenii cunctatione retentus, reliquos Sterlini detinuit, donec occasio rei gerendæ foret è manibus elapsa: verum, ne nihil tanto conatu paratum videretur, major pars, ad Edimburgum capiendum, est missa. Arcem ejus oppidi tenebat Jacobus Balfurius à Bothuelio sibi creditam, ut qui parricidii particeps, & omnium consiliorum vel conscius vel auctor ei fuerat: sed cum nec operæ novatæ præmium accepisset, & minore, quam speraverat, gratia se apud tyrannos esse, cerneret (quippe qui, arcis præfecturam adimere ei, tentassent) expulsis diversæ factionis hominibus, locum suæ potestatis fecit: ac tum promiserat publici parricidii

ricidii vindicibus, eam innoxiam fore; tractabatque cum illis, de condicionibus ejus liberandæ. Erant in oppido tum, è factione Reginæ, pene principes, Ioannes Hamiltonius, Fani Andreæ Archiepiscopus, Georgius Gordonius, Huntilææ Comes, & Ioannes Leslius, Rossiensis Episcopus: hi, cum sensissent, hostes suos in urbem acceptos, in forum provolantes, duces multitudini sese offerunt: sed cum rari admodum ad eos sese aggregarent, retro cedendo, ad arcem usque compulsi fuerunt: ibi à Balfurio intromissi, per adversam partem post paucos dies emissi incolumes: Balfurius enim, re nondum cum alteris transacta, nolebat, omnem spem veniæ apud alteros sibi præcidere. Oppidum facile conjurationi Nobilitatis accessit: utpote, paulo ante, novis à Regina tributis sæpe exspoliatum, & quod tum in egestate publica nihil moderatum expectabat, offensa, velut communi consensu, tyrannide: quodque, quoties voluntatis declarandæ locus dabatur, scelus eorum diris execrationibus prosequebantur. Cum, hoc pacto, segniter ad Borthuicum procerum factio rem gessisset, Regina & Bothuelius, qui per neglectas vigilias de nocte evaserant, cum paucis ad Dumbarum profecti, se in arcem ibi munitissimam condiderunt: unde tanta rerum commutatio consecuta est, ut, qui modo in summa desperatione versabantur, confluentibus undique, qui vel eorum sceleri connexi erant, vel Regii nominis umbram sectabantur, & satis firmi, ad debellandos adversarios, sibi videbantur. Contra, libertatis vindices in magnis versabantur angustiis: paucis enim, contra quam speraverant, ad famam tam præclari facinoris accurrentibus, vulgi ardore, ut fit, cito restincto, & magna parte Nobilitatis aut adversa, aut in alieni periculi eventum suspensa: deinde, etiamsi multitudine Vindices essent superiores, omni tamen oppugnandarum arcium apparatu deficiebantur. Itaque, cum consiliorum nullum, in præsentia, exitum invenirent; ac, prope necessitate coacti, de reditu, re infecta, cogitarent: Regina hanc eis dubitationem sustulit: ea enim, cum vires jam animum facerent, statuit cum ea multitudine, quam secum habebat, Letham proficisci, ut ex propinquo fortunam tentaret: simul ad suum adventum rata majorem concursum futurum: simul audaciam terrorem hostibus allaturam: præteriti enim temporis successus ita animos ei auxerat, ut neminem existimaret, ne primum quidem suum conspectum toleraturum: & aluerant ejus confidentiam adulatores, & in primis, Etmondus Hajus, causidicus. Is affirmabat,

omina

omnia virtuti ejus prona esse: hostesque & rerum, & consiliorum inopes, ad famam ejus adventus, abituros: cum res tamen longe secus haberet, nihilque, in rebus præsentibus, ei mora fuisset utilius: nam si illa, triduum modo, in arce Dumbari se continuisset, vindices juris publici, omni belli apparatu, destituti, libertate frustra attenta, domos quisque suas discedere coacti fuissent. Illa nihilominus à Dumbaro, incertum pejore consilio, an spe vaniore impulsa, movet, sed itinere lento, dum agricolis, è rure vicino collectis, arma dividuntur. Tandem ad Setonium vicum, sub noctem, veniunt: & quia locus tantam multitudinem non capiebat, in propinquos pagos (utrique Præstono nomen est) sparguntur. Trepidus inde nuncius, paulo ante mediam noctem, venit Edimburgum; ac statim, signo dato, conclamatur ad arma: experrecti è somno tumultuose, quam quisque potest festinanter, in campos proximos sese ejiciunt, ac ibi, circa Solis ortum, multitudine satis frequenti collecta, aciem instruunt: inde ad Musselburgum profecti, ut flumen Escam transirent, antequam pons & vada ab hostibus occuparentur (is vicus duo tantum millia à Præstono abest) verum, cum neminem inde obviam haberent, neque, quicquam moveri, perspicerent, ibi dispositis vigiliis, cibum capiunt. Interea, qui missi fuerant, ut explorarentur, paucos equites conspicati, eos intra pagum compulerunt, ipsi, metu insidiarium, non ausi ulterius progredi, nil certi ad suos retulerunt, nisi, hostes castra movere: igitur vindices, Musselburgo egressi, vident hostes in supercilio clivi adversi, acie instructa, stare, ac suis se locis tenere. Cum clivus ita rectus esset ut, non sine pernicie, ad eos perveniri posset, paulum in dexterum deflectunt, simul, ut Solem haberent à tergo, simul, ut molliore clivo ascenderent, & locis minus iniquis confligerent. Id eorum consilium Reginam primum fefellit, quæ, eos fugere, & Dalketum Comitis Mortonii propinquum oppidulum eos petere, credebat: persuaserat enim sibi, Regii nominis eam fore reverentiam, ut nemo, ex adverso apparere, auderet: Sed ibi facile apparuit, auctoritatem, ut bonis artibus comparatur, ita malis amitti: majestatemque, virtute destitutam, levi momento evanescere. In itinere, populariter Dalkethenses effusi omne genus commeatus abunde attulerunt: unde refectis viribus, ac siti, qua maxime laborabant, sedata, ubi primum æquum locum occuparunt, duas in hostem dirigunt acies, primæ præerant Mortonius, adjuncto Alexandro Humio, cum suis clientibus:

secundam ducebant Comites Glencarnius, Marrius, & Atholius. Ibi cum in procinctu starent, venit ad eos Crocus, orator Gallus. Is per interpretem præfatus, quantum semper commodis & tranquillitati publicæ Scotorum studuerit, nunc quoque eodem esse animo, & vehementer cupere, ut, si fieri posset, sine vi sine cæde res, ex utriusque partis utilitate, componatur: ad id se suam operam offerre: Reginam quoque non abhorrere à pacatis consiliis. Id quo facilius intelligant, eam in præsentia veniam, & omnium præteritorum oblivionem polliceri, ac sancte spondere, nemini fraudi fore, quod, adversus supremum Magistratum, arma sumpsissent. Hæc cum interpres retulisset, Mortonius respondit, Non se adversus Reginam, sed Regis interfectorem arma induisse: quem si Regina vel ad supplicium traderet, vel segregaret à se, tum intellecturam, nihil sibi reliquisque civibus fore optatius, quam ut in officio, erga eam, persistarent: Aliter, nullam concordiam coire posse: Nec se eo venisse armatos, ut veniam ullius admissi peterent, adjecit Glencarnius, sed ut potius darent. Hanc eorum constantiam Crocus conspicatus, cum, & vera dici, & *justa peti*, intelligeret, accepta abeundi venia, Edimburgum discessit. Interea, Reginæ exercitus veteribus Anglorum castris se continebat: locus erat & natura ceteris editior, & aggere, & fossa cinctus; ibi Bothuelius, equo insigni ante aciem provectus, per præconem postulat, quo cum ipse, singulari certamine, decernat. Cum, ex acie adversa, se obtulisset Jacobus Moravius, adolescens nobilis, qui ante, per libellum, sed nomine suppresso, se obtulerat, uti dictum est, cum eo Bothuelius congredi recusat, causatus, hominem nec opibus, nec dignitate secum comparandum. Tum, ex adverso, prodiit Gulielmus Moravius, Jacobi frater natu maximus, qui affirmabat, se Bothuelio (si in hoc negotio pecuniæ ratio subducenda esset) non minus esse locupletem: familiæ autem antiquitate, & famæ integritate superiorem. Hic quoque recusatur, ut qui modo eques, ac secundi Ordinis esset. Cum multi homines, primi Ordinis, &, in primis, Patricius Lindesius se offerret: atque pro omnibus, quos, in Scotici nominis incolumitate & gloria tuenda, sustinuisset, laboribus, id modo præmium deposcebat, ut se permitterent cum Bothuelio decernere: ibi quoque cum Bothuelius tergiversaretur, nec se honeste expedire posset, Regina suam interposuit auctoritatem, atque, eo depugnare vetito, contentionem diremit: deinde, aciem equo circumvecta, singulorum animos explorabat. Bothuelii

propin-

propinqui & clientes confligere cupiebant: ceteri aditi cum dicerent, in acie adversa, esse homines bellicosos, & plerosque, longo militiæ usu, duratos: aleam prælii periculosam esse Reginæ: se quidem paratos esse, depugnare: sed plebis, quorum magnum habebant numerum, animos a causa abhorrere: multo æquius videri, ut Bothuelius suam ipse armis causam tueatur, quam ut tot homines nobiles, in primis autem Reginam ipsam, in ultimum discrimen demitterent: sin ita vehementer ad pugnam amitata esset, posse rem in proximum diem differri. Dici, Hamiltonios cum quingentis equitibus adventare, nec procul abesse: iis adjunctis, de summa rerum, ex tuto consuli posse: nam, tum maxime, Comes Huntilæus, & Joannes Hamiltonius, Fani Andreæ Archiepiscopus, proquinquos & clientes ad Hamiltonium convocaverant, ac, postridie, ad Reginam erant venturi. Ad hæc, illa fremens, ac plena lacrymarum, multa in primores jacit convitia, &, per nuncium, ab acie adversa petit, ut Galielmum Kircadium Grangianum ad se mittant: cum eo se de conditionibus colloqui velle: interea exercitus subsisteret. Et acies quidem vindicum libertatis substiterunt: sed in loco quidem humiliore, ac propiore, quam ut majores machinæ eis nocere possent. Dum Regina cum Kircadio sermones confert, Bothuelius (quod, colloquii simulatione, petitum erat) sibi consulere jussus, Dumbarum versus ita trepide abiit, ut duos, qui sequebantur, equites redire jusserit: adeo male conscius sibi animus, ne amicis quidem satis fidebat. Illa, cum, cum jam extra periculum esse, putaret, pacta cum Kircadio, ut reliquus exercitus, sine noxa, abiret, ad proceres cum eo venit, tunicula tantum vestita, eaque vili & detrita, ac paulum infra genua demissa: & à prima quidem acie, non sine pristinæ reverentiæ indiciis, recepta, cum peteret, ut se dimitterent, dum Hamiltonios, qui adventare dicebantur, conveniret, ac, se reversuram, promitteret, Mortoniumque pro se spondere juberet (sperabat enim se blandis pollicitationibus, quæ vellet, effecturam) ubi non impetravit, ad orationis acerbitatem conversa, ducibus sua in eos merita exprobravit. Ibi tamen cum silentio est audita. Cum ad secundam aciem pervenisset; concors ab omnibus clamor sublatus est, ut meretricem, ut parricidam cremarent. Erat, in militari quodam vexillo, depictus Henricus Rex, mortuus, & juxta, filius infans, vindictam parricidii à Deo exposcens: id signum duo milites inter duas hastas distentum, quoquo se verteret, ob oculos ei objiciebant: ad hunc conspectum, animo

 linquen-

linquente, ægre, ne ex equo caderet sustentata fuit: sed refecta nihil, de pristina animi ferocia, remisit: minas, maledicta, lacrymas, & cetera, quæ muliebris amat dolor, profundebat. Cum, toto itinere, quas poterat moras innecteret, exspectans, si quid alicunde auxilii appareret, è turba quidam exclamavit, nil esse, quod Hamiltonios exspectaret: neminem enim armatum intra multa milliaria esse: tandem sub noctem, populo universo ad spectaculum effuso, Edimburgum intrat facie ita pulvere & lacrymis oppleta, ut luto conspersa videretur: cum summo silentio magnam urbis partem transiit, tam angusta per multitudinem via relicta, ut vix singuli progrederentur. Cum in diversorium ascenderet, mulier una, è turba, ei bene precata est: illa, ad populum conversa, subjecit, præter alias minas, se urbem incensuram, ac sanguine perfidorum civium incendium restincturam: cum vero, lacrymabunda, per fenestram in publicum prospiceret, & concursus populi eo fieret, nec deessent, qui hanc subitam fortunæ mutationem commiserarentur, vexillo, quod diximus, ob oculos exposito; statim occlusa fenestra se intro proripuit: ibi cum biduum fuisset, ex procerum decreto in arcem, quæ est in lacu Levino, in custodiam mittitur: nam Edimburgensem adhuc tenebat Balfurius, qui, etsi vindicibus libertatis favebat, tamen, de arce tradenda, nondum transegerat. Inter hæc, Episcopus Dumblanensis, qui in Galliam Legatus, ad matrimonium Reginæ excusandum, erat missus, omnium, quæ, post suum è Scotia discessum, ibi acta erant, ignarus, per eos ipsos dies, quibus hæc postrema contigerunt, in Aulam appulit, ac diem, ad exponenda mandata, impetravit. Eodem forte die, mane, binæ allatæ erant ad Regem & matrem ejus literæ: alteræ, à Croco Legato ejus, Gallo: alteræ, à Niniano Cocburno, Scoto, qui, Præfectus equitum, aliquot annos in Gallia meruerat: Utræque rerum in Scotia nuper gestarum expositionem continebant. Igitur Legatus Scotus, intromissus ad Reges, longam & accuratam orationem erat exorsus, qua partim Reginæ factum, in contrahendo inconsultis amicis matrimonio, excusabat, partim Bothuelium immodicis laudibus, supra veri fidem, onerabat. Regina Galla, vanitate hominis interpellata, cum literas è Scotia allatas protulisset, ac, ex eis, Reginam Scotorum captam, Bothuelium fugatum, ostendisset, ille, inexpectato subito ictus malo, conticuit, qui aderant, partim inopinato eventu ringi, partim ridere: nec quisquam omnium, ea immerenti accidisse, credere. Eisdem forte diebus, Bothuelius

thuelius ex intimis ministris unum in arcem Edimburgensem misit, qui arculam argenteam, literis undique inscriptam, quæ indicarent, eam aliquando Francisci, Regis Francorum, fuisse, ad se deferret: in ea inerant literæ, Reginæ ipsius manu pene omnes scriptæ, in quibus & cædes Regis, & cetera fere omnia, quæ consecuta sunt, dilucide continebatur: ac pene in singulis scriptum erat, ut lectæ statim cremarentur: verum Bothuelius, qui Reginæ inconstantiam nosset, ut cujus, intra paucos annos, plurima viderat exempla, literas conservarat, ut, si quid dissidii cum ea incidisset, illo testimonio uteretur, nec se Regiæ cædis auctorem, sed comitem fuisse, ostenderet. Hanc arculam Bothuelii ministro Balfurius ferendam dedit: sed prius principibus adversæ partis admonitis, quid, per quem, & quo mitteretur: ea deprehensa, multas magnasque res, etsi magnis suspicionibus jactatas, tamen nondum satis detectas, in lucem protulit, universumque crimen pene oculis subjecit. Bothuelius, rebus ubique male cedentibus, omni auxilio, ac spe recuperandi Regni destitutus, primum ad Orcadas, deinde ad Hethlandicas insulas profugit: ibique, rerum omnium inopia circumventus, piraticam facere cœpit: Regina vero, multis orantibus, ut causam suam à Bothuelio separaret (supplicio enim de eo sumpto, fore, ut, omnium civium summa voluntate, ipsa facile restitueretur) mulier ferox, & pristinæ fortunæ spiritus gerens, & malis præsentibus efferata, respondit, se libentius cum illo, in extremis fortunæ adversantis angustiis, quam, sine eo, in Regiis deliciis vitam acturam. Inter proceres autem varii animorum motus fuerunt: nam parricidii ultores sperabant, ad tam præclari facinoris rumorem, si non omnium, certe melioris partis assensum secuturum: longe autem secus evenit: popularis enim invidia partim, spatio temporis, erat lenita, partim, reputatione inconstanitæ rerum humanarum, in misericordiam verterat: neque deerant è Nobilitate, qui non minus Reginæ calamitatem tum deplorabant, quam superioribus diebus, ejus crudelitatem execrabantur. Utrunque magis animi inconstantia, quam ullo in alterutram partem affectu, ut satis appareret, eos non tranquillitatem publicam, sed in rebus perturbatis spem privati emolumenti sequi: plures, ocii cupidi, partium vires expendebant, &, ad potentiorum opes inclinaturi, videbantur. Validissima credebatur eorum factio, qui vel in cædem consenserant, vel, re perpetrata, in Reginæ gratiam, aliorum sceleri subscripserant. Eorum principes, cum ad Hamiltonium convenissent,

sent, freti conjurationis opibus, neque literas, neque nuncios, de communi concordia stabilienda ab adversa factione recipere volebant: nec ullis verborum contumeliis, adversus eos, abstinebant: eoque erant ferociores, quod magna pars procerum, quæ fortunæ momenta magis, quam æquitatem causæ, spectabant, ad liberatores se non aggregabant: quicunque enim se non ad illos adjungebant, pro suis ducebant. Arrogantiæ etiam illud tribuebant, quod parricidii ultores in urbem Regni principem priores accessérant: quod se, qui & plures, & potentiores erant, illuc accerserent. Id autem diversa factio, quanquam non imperiose jussissent, sed demisse rogassent: tamen ne quid usquam esset, quod ullam arrogantiæ speciem præferret, impetrant à ministris Ecclesiarum, ut communiter ad omnes, singuli etiam ad singulos scriberent, ne, in tempore tam periculoso concordiæ communi deessent, & privatis simultatibus posthabitis, prospicerent, quid, ad omnium salutem, potissimum expediret. Neque hæ magis, quam procerum antea, literæ apud adversam factionem profecerunt, omnibus eadem excusantibus, ut res, ex composito acta inter eos, videretur. Variis deinde locis, cum Reginæ factio coisset, neque ullum consiliorum suorum exitum invenirent, alii alio dilabuntur: Inter hæc, vindices parricidii publici cum Regina (quam à cædis auctoribus seperare non poterant) agerent ut Regnum ejeraret, &, vel infirmæ valetudinis excusatione, vel alio quovis honesto prætextu, curam & filii, & rerum administrandarum, cui vellet ipsa procerum committeret. Illa gravate tandem rectores puero nominat, Jacobum, Moraviæ Comitem, siquidem is, domum reversus, onus non recusaret, Jacobum Castelleroții ducem, Matthæum Leviniæ, Gilespicum Argatheliæ, Joannem Atholiæ, Jacobum Mortonii, Alexandrum Glencarniæ, Joannem Marriæ Comites: missi item Procuratores, qui curarent, ut Sterlini, aut alibi, siquidem eis commodius videretur, Rex, in sella Regia collocatus, Regnum iniret. Hæc, ad octavum Calendas Augusti, anno, à Christo nato,
CIↃ. D. LXVII. M. D. LXVII. acta. Paulo ante eum diem, Jacobus, Moraviæ Comes, dum, cognito rerum domesticarum statu, per Galliam revertitur, in Aula satis liberaliter accipitur: sed ita tamen, ut ab Hamiltonio (cujus factionem Galli & firmiorem, & sibi conjunctiorem persuaserant) gratia longe vinceretur: idque, maxime Guisianorum opera, qui omnibus Moravii conatibus adversabantur: eo itaque dimisso, Archiepiscopus Glascuensis, qui Legatum se Reginæ Scotorum vocabat, Aulæ persuaserat,

Jacobum,

Jacobum, etiam absentem, tamen adversæ factionis esse principem, &, superioribus temporibus, omnia ex ejus sententia, fuisse gesta, & nunc, velut ducem, à sociis accersiri. Ad hæc persuasis, mittuntur, qui eum retraherent: sed ille, ab amicis præmonitus, solverat, antequam Diepam (nam in eo portu erat) Regum literæ perlatæ essent: ac, in Anglia per omnium Ordinum homines honorifice habitus, domum dimittitur. Ibi, magno populi, sed maximo vindicum gaudio, receptus, omnibus vehementer instantibus, ut Rege, sororis filio, adhuc infante, rerum gubernacula susciperet: eum enim unum esse, qui, vel ob propinquitatem, vel ob, multis in periclis, virtutem cognitam, vel gratiam, multis meritis collectam, Regina etiam polcente, minima cum invidia, eum honorem gerere posset: Ille, etsi, quæ dicerentur, vera esse, intelligeret, paucos tamen, ad consultandum, dies impetravit: interea, ad alterius factionis principes diligenter scribit, & præcipue, ad Argathelium, genere propinquum, & quem, ob pristinam consuetudinem, minime vellet offendere: & ostendit, quo in loco res esset, quid pupilli factio ab se contendat: orat, per sanguinis communionem, per amicitiam, & communis patriæ salutem, ut sibi conveniendi ejus fiat copia, ut, ex his angustiis, ejus ope, & ipse, & communis patria expediatur: ad ceteros etiam, pro cujusque loco & necessitudine: ab omnibus autem communiter petit, ut quoniam rebus ita turbatis, ut diu stare, sine summo Magistratu, nequeant, quamprimum in locum, qui commodissimus eis videretur, convenirent: ac rerum summæ, ex universorum sententia prospiciant. Tandem, cum nec ab una factione colloquium, nec ab altera diuturniorem comitiorum moram impetraret, summa omnium, qui aderant, voluntate, Prorex eligitur.

CVIII. REX.

Quarto Calendas August. post luculentam concionem, habitam à Joanne Knoxio, Regnum iniit Jacobus, ejus nominis Sextus: Jurarunt, pro eo, in leges, Jacobus Mortonii Comes, & Alexander Humius, eum doctrinam & ritus Religionis, qui tum publice docebantur, quoad posset servaturum, & contrarios oppugnaturum, polliciti. Paucis post diebus, qui ad Hamiltonium convenerant, fremere, paucos, nec eos potentissimos, fine suo (quod nunquam expectaverant) assensu, omnium rerum arbitrium ad se revocare. Cum circuissent Nobilitatem reliquam, raros, præter eos, qui primi convenerant, in suam sententiam pertraxerunt: plerique enim spectatores potius, quam

quam actores rerum, quæ gerebantur, haberi volebant: tandem ad Regios scribunt, Argathelium, in colloquium cum Comite Moraviæ venire, paratum. Hæ literæ, quia ad Moravium Comitem sine ulla majoris honoris præfatione, scriptæ erant, de Concilii sententia, sunt rejectæ: nuncius prope sine responso est dimissus. Verum Argathelius, gnarus, quid in literis offendissent, ac Proregis fidei satis confisus, cum aliquot suæ factionis principibus, Edimburgum venit: ac tum, satisfactione accepta, nullo eorum, qui aberant, contempto, sed, necessitate ita poscente, festinatum, in summo Magistratu creando, paucos post dies, ad publicum Ordinum conventum venit.

LIBER DECIMUS NONUS.

REGE creato, ac Proregis potestate prope constabilita, à vi quidem & armis quies erat: sed pax infida, &, animis adhuc tumescentibus, non occulta indignatio, malum aliquod inopinatum parturire videbatur. In hoc tam incerto rerum statu, omnes oculos pariter & animos, in conventum publicum intendebant: ejus habendi dies erat, vicesimus quintus Augusti mensis: is, tanta frequentia, est celebratus, quanta nullum, ad eum diem, homines meminerant. Ibi Proregis auctoritas, decreto publico, est confirmata: de Regina sententiis est variatum: nam cum multis indiciis ac testibus, potissimum vero ipsius ad Bothuclium literis, tota crudelissimi facinoris ratio manifeste teneretur, quidam atrocitate rei permoti, alii, in conscientiam sceleris, à Regina assumpti, ut communis criminis testem tollerent, pœnas secundum leges expetendas, censebant: major pars, in custodia habendam, decrevit. Secundum conventum transacta hiems, judiciis constituendis, & sontium pœnis exigendis: Legati Gallorum, & Anglorum auditi: neutris permissum, ut Reginam, custodiæ publicæ commissam, convenirent. Unus tum in armis erat Bothuclius: missa classis, quæ eum apud Orcadas, & ulteriores insulas piraticam exercentem, comprehenderet: in tanta egestate publica, ut, ad eam ornandam, pecunia deesset, accepta mutuo est, ab Jacobo Duglassio Mortonio, qui tum, impendio privato, publicæ necessitatis onus sustinuit. Bothuclius, & sævitia maris tum maxime tempestatibus hibernis excitata, & ærarii publici (quod ipse

ipse exhauserat) inopia fretus, prope securus agebat: verum, repentino adventu Gulielmi Kircadii Grangiani, qui classi præfectus erat, prope circumventus fuit: pars sociorum capta: ipse, per aversam Insulæ partem, qua majusculæ naves sequi non poterant, inter brevia & vadosa, cum paucis evasit, ac, brevi post, ad Cimbros delatus est: ibi, cum non satis expediret, aut unde veniret, aut quam regionem peteret, in custodiam, ac paulo post, à mercatoribus agnitus, in arctissima vincula est conjectus: ac, fere post decennium, ad sordes aliasque miserias accedente amentia, vita turpiter acta dignum habuit exitum. Primo statim Vere ut res, superiorum annorum tumultibus conquassatas, reficeret & stabiliret, Prorex statuit, conventibus juridicis habendis, universum Regnum obire. Ea res, pro cujusque ingenio & condicione, varie animos affecit: nam adversæ factionis homines vulgo passim Proregis severitatem, vel (ut ipsi dicebant) crudelitatem, non eis modo, qui, propter scelerum magnitudinem, leges & æquum jus ferre non possent, post tantam proxime superioris temporis licentiam, formidolosam prædicabant: Regina autem liberata, aliis præmiorum, aliis impunitatis spes ante oculos erat: quibus rebus adducti plerique, ex eis etiam, qui præcipue ejus capiendi auctores fuerant, in diversam factionem sunt protracti. Matellanus, quantum Reginæ rebus favebat, tantum Bothuelium, hominem sceleratum & perfidiosum, & in cædem suam imminentem, oderat: & quia Regina incolumi, illum subverti posse, desperabat, in comitiis publicis facile passurus videbatur, ut, secundum leges & instituta majorum, pœnæ de ea expeterentur: in eadem caussa erat Jacobus Balfurius, Bothuelium sibi implacabilem ratus, & uterque non alienus à consilio Regis trucidandi, putabatur. Sed Bothuelio capto, & apud Cimbros in vincula conjecto, ad Reginam liberandam, animum adjecerunt, non modo, quod facilius apud eam criminis communis impunitatem sperabant, sed quod, quæ maritum sustulisset, non mitiorem in filium, cujus adhuc ipsa infantia, & Regii nominis umbra eam Regno exuisset, fore putabant: &, ad suam etiam securitatem facere, arbitrabantur, ne filius, vindex paternæ cædis, ad Regnum perveniret. Conjecturæ etiam non obscuræ accedebant, quæ, animum Reginæ à tali facinore non abhorrere, indicabant: sæpe ex ea auditum est, eum puerum non esse vitalem: se enim accepisse Luteciæ ex perito Mathematico,

matico, affirmabat, primum suum fœtum non ultra annum victurum; & ipsa, in eandem (ut creditur) spem, venerat aliquando Sterlinum, ut infantem Edimburgum secum deduceret: quibus suspicionibus factum est, ut Joannes Areskinus, arcis præfectus, puerum sibi eripi, non sit passus: & Nobilitatis bona pars, Sterlini coacta, conjuraret, de pueri salute tuenda. Hamiltonii quoque ad Reginam liberandam, totis viribus incumbebat, quod puero per eam sublato, uno gradu propius ad Regni spem ipsi admoverentur: nec magni deinde laboris, ac periculi fore, eam quoque tollere: quippe cunctis tot criminibus invisam, &, post interpellatam tyrannidem, crudelitati naturæ magis obsecuturam. Argathelius, & Huntilæus, quod alter matrem, alter uxorem è gente Hamiltonia haberet, eorum spem fovebant, & successibus favebant: sed & illos suæ, & propiores causæ impellebant, quod neuter scelerum Reginæ inscius putabatur. Gulielmus Moravius Tilibardinus, ob diversam, in Religionis controversiis, sententiam, alienus, &, privata etiam de causa, Proregi iratus, etsi antea, in Regina capienda, egregiam operam navasset, tum non ipse modo à Regis partibus discessit, sed magnam amicorum manum, spe non exigua emolumentorum objecta, secum traxat. Hi quidem fuerunt principes Reginæ liberandæ. Sed & alii permulti, quos vel domesticæ necessitates, vel inimicitiæ privatæ, vel doloris ulciscendi, vel honoratioris loci spes eodem impulerant, vel propinquitatibus, aliisque necessitudinibus iis, quos nominavi, illigati, in eadem causa fuerunt. In hoc rerum tam turbido statu, Prorex, adversus amicorum preces & inimicorum minas juxta firmus, cum etiam, libellis propositis, nec odiorum causas, nec vindictæ cupiditatem dissimularent, &, qui divinandi scientiam sibi arrogarent, ut qui non ignari conjurationum adversus eum initarum essent, diem præfinirent, intra quem moriturus esset: tamen in proposito perstabat: ac sæpe dictabat, Se satis scire, vitam sibi aliquando finiendam: honestius autem se non posse eam deponere, quam, in tranquillitate publica procuranda. Igitur conventu primum Glascuam indicto, eo venire jussis Levinianis, Renfroanis, & Glottianis, dum ibi juri dicundo, & flagitiis puniendis vacat, consilia, de Regina liberanda, jam diu agitata tandem ad exitum pervenere. Ejus facinoris ratio hæc fuit. Erat in arce, quæ est in lacu Levino, ubi Regina custodiebatur, Proregis mater, tresque, ex alio patre, fratres, aliaque mulierum

turba: neque quiſquam, ad eam viſendam, admittebatur, præter notos, aut à Prorege miſſos: ex hac turba domeſtica, Reginæ viſus eſt maxime idoneus Proregis frater, natu minimus, Georgius Duglaſſius, adoleſcens non inamœno ingenio, & qui, per ætatem, blandiciis muliebribus facile capi poſſet, is ſæpenumero, per ſpeciem luſuum, quibus ocium ſe Aulicum oblectare ſolet, cum familiariter cum ea aſſueſceret, è vulgato arcis miniſterio, alios muneribus, alios pollicitando, devinciendos ſuſcepit: Neque illa, cui ſe ſemel permiſerat, & à quo libertatem ſperabat, ei quicquam negare, in animum induxerat. Georgius igitur, incolumitatem ſuorum pactus, & ſpe divitiarum & potentiæ, in poſterum, captus, nec matre (ut creditur) inſcia, nihil omittit, quod, ad cœpta peragenda, facere videretur: id, etſi nonnulli ſenſerant geri, & ad Proregem detulerant, ille adeo ſuorum fidei credebat, ut nihil è priſtina cuſtodia mutaret, niſi quod, Georgium ex inſula emigrare, juſſerit. Is cum in pagum proximum, ad oram Lacus, ſe contuliſſet, per miniſtros arcis, pecunia corruptos, prope liberius, quam antea, conſilia cum Regina, de rebus omnibus, communicabat: Itaque non ſolum Scoti, quibus præſens rerum ſtatus non ſatis placebat, in conſcientiam aſciti, ſed Galli quoque, per Jacobum Hamiltonium, qui, ante annos non adeo multos, Prorex fuerat, & Jacobum Betonium, Glaſcuæ Archiepiſcopum, ſollicitati fuerunt, Scotis operam, Gallis pecuniam pollicentibus. Circa finem Aprilis, Legatus è Gallia venit, ac, nomine ſui Regis, poſtulavit, ut ſibi Reginam convenire liceret: ac, ſi id negaretur, præ ſe ferebat, ſe confeſtim diſceſſurum. Prorex, id ſuæ poteſtatis, negare: neque Reginam à ſe in cuſtodiam traditam, neque quicquam, inconſultis, qui primi eam cuſtodiendam commiſiſſent, & qui poſterius factum illorum ſuo decreto confirmaſſent, ſe ſtatuere poſſe: Quod autem poſſet, ſe & ſorori, & amico Regi gratificaturum, & viceſimo die proximi menſis conventum ei Nobilitatis daturum. Cum Legatus eo reſponſo videretur placatior, & Prorex juri dicundo intentus eſſet, Regina, corrupto naviculatore, reliquiſque comitibus, conficta cauſa, ablegatis, è lacu educitur: id cum prandentibus in arce renunciatum eſſet, fruſtra tumultuatum eſt: ſcaphis enim omnibus in ſiccum extractis, ita foramina, in quæ ſcalmi immittuntur, omnibus fuerunt obturata, ut ſequendi repente facultas tolleretur. Regina ab equitibus, ad ripam expectantibus, excipitur, & per domos conſciorum deducta, magno comitatu poſtridie, qui erat, ad v. Non. Maii,

ad Hamiltonium venit, qui pagus octo millia passuum distat à Glascua. Re passim divulgata, multi, qui vel partibus Regiis, jam antea non admodum firmis, diffidebant, vel quibus apud Reginam novæ gratiæ spes erat, vel quibus in veterum officiorum memoria fiducia erat collocata: in hoc tumultu, partim animos palam renudarunt, partim, anteactorum venia clam impetrata, aleam fortunæ expectantes, apud Proregem hæserunt: & cum aliorum defectio minus admirationis habuisset, Roberti Bodii discessus, qui ad eum diem, summam constantiæ opinionem comparasset, magnam tum sermonibus variis occasionem præbuit. Is, in claræ familiæ (de qua dictum est à nobis, in vita Jacobi Tertii) ruinis, sub patre, viro forti, & antiquæ parsimoniæ æmulo, parce & tenuiter educatus, eundem, quem ceteri propinqui, vitæ cursum est secutus, ut videlicet, ad firmiores opes se applicans, sibi viam sterneret, ad antiquas familiæ, nuper florentissimæ, vires instaurandas. Igitur & pater, & ipse ad Hamiltonios, rerum potentes, se primum applicuerunt: summo autem ab illis Magistratu ad Reginam viduam translato, cum, de religionis controversiis, tumultus esset exortus, se cum doctrinæ purioris assertoribus, à qua pater ejus fuerat alienissimus, conjunxit: quæ tum factio putabatur validissima, atque in ea permansit, usque ad Reginæ reditum è Gallia: opinionemque magnam, de sua constantia, fortitudine, & prudentia excitavit: qua impulsus Gilespicus, Argatheliæ Comes, ab ejus prope unius consilio pendebat. Verum cum forte Sterlini aliquot è principibus procerum conjurassent, in nullum quidem facinus, sed, de incolumitate Regis tuenda, ipse quidem fœderi subscripsit: sed, eadem levitate, & ille, & qui ejus consiliis tum regebatur, Argathelius, quid in eo conventu actum fuisset, ad Reginam rescripserunt: atque, ab eo tempore, Reginæ Bodius, adversus veteres amicos, omnium consiliorum ejus fuit particeps: nec majorem illic constantiæ, quàm apud ceteros levitatis & inconstantiæ opinionem peperit. Regina autem in custodiam inclusa ad Moravium Proregem electum, se Bodius contulit: eique ingenium & industriam ita probavit, ut ad intima consilia adhiberetur: aliis autem aliter de eo sentientibus, tamen, in quæstione rerum capitalium Glascuæ, apud Proregem in ferventissima erat gratia: verum cum, rem ad certamen spectare, videret, clam ad Reginam est profectus: inde autem cum literis filium ad Comitem Mortonium misit, excusans discessum, atque affirmans, se fortasse non minus partibus

bus

bus Regiis profuturum, quam si apud eos mansisset. Ejus igitur defectio, propter multorum conceptam de moribus ejus opinionem, tum præcipue sermonibus hominum dabat materiam. Interea, in Consilio apud Proregem acriter disputatum, illic ne manerent, an, ubi Rex erat, Sterlinum transirent: multi vehementer illinc discedere suadebant: commemorabatur Hamiltonium pagus frequens in propinquo, & totius amplissimæ familiæ clientelæ, undique circumfusæ, & advenerant cum Regina circiter quingenti equites, &, è remotioribus etiam locis multi adventare dicebantur: cum Prorege soli prope familiares, ceteris partim ad Reginam transfugis, partim ad sua cujusque negotia, ut in rebus maxime tranquillis, sensim dilapsis: & quanquam Glascuenses satis fidi videbantur, ut ab Hamiltoniis, rerum potientibus, multis & magnis incommodis affecti, tamen oppidum ipsum vastum, nec pro magnitudine frequens, & undique pervium erat. Contra, alii disserebant, omnia fere è primis initiis pendere: discessum fore infamem & fugæ proximum: suspicionem omnem metus tum maxime vitandam, ne & hostium animos augerent, & suorum imminuerent: esse in propinquo potentes familias Cunigamiorum, & Sempliorum: esse, ab altera parte, Leviniam, Regis peculiare patrimonium: inde proximos intra paucas horas, reliquos postridie, aut certe tertio die affuturos: interea, dum longinquiora auxilia convenirent, in his satis præsidii, adjunctis præsertim oppidanis, fore. Hæc sententia in Concilio vicit. Legatus Gallus ultro citroque commeabat, magis speculator, quam, id quod simulabat, pacificator: nam cum initio copias Glascuæ exiguas, circa Hamiltonium multitudinis magnæ speciem vidisset, Reginam strenue, ad fortunam certaminis subeundam, animabat. Jam Prorex, collectis è locis propioribus amicis, longinquiores è Marcia & Lothiana, expectabat. Hi cum advenissent circiter sexcenti lectissimorum virorum, uno eis ad quietem die dato, statuerat, ad Hamiltonium proficisci, ac prælio, si posset, statim decernere: moram enim suis noxiam, hostibus utilem arbitrabatur, ut quibus remotissimæ regni partes favebant. Interea, perendie illius diei, de tertia vigilia, fit certior, hostes, è pluribus, ubi diversabantur, locis cogi: numero enim confisi, quod supra sex millia & quingentos in armis habebant: sciebantque, apud Proregem vix plena quatuor millia esse: decreverunt autem, præter Glascuam ducere: ac, Regina in arce Britannoduni relicta, bellum suo arbitratu vel gerere, vel ducere: aut, si Prorex (quod non spera-

bant) se in itinere objecisset, statim confligere: Neque de certaminis eventu dubitabant. Ille vero, ut qui ultro hostes provocare ad certamen statuerat, cum primum suos educere potuit, ante oppidum in campis patentibus, qua hostes venturos existimabat, acie instructa, aliquot horas stetit. Sed cum, agmen eorum ulteriore fluminis ripa agi videret, eorum consilio statim intellecto, & ipse suos pedites per pontem, equites per vada, æstu maris tum libera transmissos, Lansidum petere jussit. Vicus is est, ad Cartham flumen, qua iter hostibus erat, situs in radicibus collis, ad Occidentem hibernum spectantibus, ab Oriente & Septentrionibus, declivi aditu, ceteris partibus leviter in planiciem decrescentibus. Eo, tanta festinatione, properatum est, ut Regiæ copiæ prope collem occuparent, priusquam ab hostibus, qui eundem locum petebant, eorum consilium intelligi posset, quanquam breviore via eo properarent. Sed duæ res illis adversæ, Regiis percommodè acciderunt: altera, quod Gilespicus Cambellus, Argatheliæ Comes, penes quem summa imperii erat, repentino dolore correptus, conciderat, ac suo casu nonnihil agmen remoratus est: altera, quod eorum agmen, in modicas valles subinde demissum, nunquam totas Regias copias uno aspectu viderant: quarum credita paucitas (ut etiam erat) fecit, ut juxta eas, atque locorum iniquitatem contemnerent. Tandem Reginæ copiæ cum propius accessissent, & locum, quem petebant, ab hoste teneri viderent, ipsi, altero colle, ex adverso se leviter attollente, occupato, suos in duas acies dividunt: in prima, quicquid erat roboris, locant: ea si adversam hostium aciem impulissent, ceteros, eorum fuga consternatos, sine certamine habituros, putabant, Regii quoque duces suos in duas acies diviserant: in dextera erant, Jacobus Duglassius Mortonius, Robertus Semplius, Alexander Humius, Patricius Lindesius, cum suis quisque clientibus: in sinistra, Joannes Marriæ, Alexander Glencarniæ, Gulielmus Taichiæ Comites, ac cives Glascuenses: sclopetarii vicum subjectum & hortulos, juxta viam publicam, tenebant. Cum utrinque acies in procinctu starent, tormentarii Reginæ, à Regiis loco pulsi, cesserunt: contra equitatus Regius, dimidio inferior, loco cessit. Illi, suo prælio defuncti, ut peditum quoque ordines turbarent, cum in collem aciem erigere tentarent, à sagittariis Regiis, & parte equitum, qui se ad suos ex fuga collegerant, rejecti, retro abierunt: interea, sinistrum hostium cornu per viam publicam, qua clivus erat,

erat, in vallem demissior progrediens, quanquam & ipsi à sclopetariis vexarentur, tamen, ex angustiis egressi, aciem explicuerunt. Ibi duæ phalanges, sarissarum denso utrinque vallo præ se objecto, ad horæ instar dimidiæ spatium, neutra inclinante, obnixæ, tanta pertinacia certabant, ut, quibus, hastæ prælongæ fractæ erant, pugiunculos, lapides, lancearum fragmenta, denique quicquid erat ad manum, in ora hostium adversa jacerent. Sed cum, ex ordinibus extremis Regiarum partium, quidam (incertum metu, an parum fido erga suos animo) fugerent, eorum fuga procul dubio pugnantes perturbasset, nisi densitas ordinum sensum eorum, quæ apud postremos gerebantur, ad primos pervenire non permitteret: &, qui in secunda erant acie, animadverso periculo, cum neminem contra se venire viderent, aliquot cohortes, integris ordinibus, paulatim in dextrum deflectentes, se cum prima conjunxerunt: eorum impetum, qui ex adverso erant, cum non ferrent, retro, velut ruina impulsi, fugam capessivere: nec, multorum animis ira & odio privatim incitatis, victi sine insigni clade discessissent, ni Prorex, missis in omnes partes equitibus, cædere fugientes vetuisset. Secunda Regiorum acies, cum eo usque stetisset, donec, hostes profligatos passim sine ordine fugere, videret, tum demum & ipsa, ad persequendum abeuntes, conversa, ordines solvit. Regina, quæ ad mille ferme passus spectatrix pugnæ cum equitibus suæ partis; qui integri ex acie redierant, Angliam versus iter intendit: ceteri, qua cuique ad suos reditus commodissimus erat. Ceciderunt in acie pauci, plures per agros, lassitudine & vulneribus confecti, passim jacentes inventi: numerus omnium cæsorum, circiter trecenti, captivorum major: è Regiis copiis, non adeo multi vulnerati: in iis, primi Ordinis, Alexander Humius, & Andreas Stuartus: unus modo cæsus: reliquus exercitus, præter equitum paucos, qui fugientes longius insecuti erant, læti in oppidum se receperunt: ac, ubi gratias Deo egissent, qui, secundum fas & æquum, adversus tanto majores fortium virorum copias, victoriam pene incruentam dedisset, alii aliis gratulantes, ad prandendum discesserunt. Pugnatum est, decimo tertio die Maii, undecimo, quam è custodia Regina erat elapsa. Legatus Gallus, qui eventum pugnæ expectaverat, atque animo certam Reginæ spondebat victoriam, ea spe fraudatus, personam exuit: ac, non convento Prorege, ad quem se missum simulaverat, acceptis equis ac ducibus, qua poterat proxime, ad Angliam contendit:

dit: in itinere spoliato à latronibus, Jacobus Duglassius, Drumlanrici Comarchus, etsi eum cum inimicis stare sciret, tamen nomini Legationis hunc habuit honorem, ut, sua ei reddenda, curaret. Prorex reliquum diei, quo pugnatum est, in recensendis captivis, consumpsit: alios liberos, alios, datis vadibus dimisit: principes retenti, & præcipue, qui è familia erant Hamiltonia, & in custodias distributi. Postridie, gnarus, quanto ea gens apud vicinos odio laboraret, reliqua turba sequi vetita, quingentis tantum equitibus comitatus, in vallem Glottianam profectus, omnia plena fugæ vestigiis & vastitatis invenit, magis reputantibus incolis, quid meruissent, quam in Proregis clementia, etsi satis ipsis perspecta, spem collocantibus: Hamiltonium, & Dresanum arces receptæ, omnium rerum vacuæ, nisi, quod in Hamiltonio, è Regia Jacobi Quinti supellectili, nonnihil inventum. Idem terror Reginam, sive quod, nullum locum in illa Scotiæ regione satis tutum sibi putaret, sive, quod Joannis Maxuallii Heresiani fidei parum crederet, transire in Angliam, coëgit. Ceteris à Prorege domi, pro tempore, rebus compositis, in mensem conventus omnium Ordinum Edimburgum est indictus: ad eum impediendum, multa ab adversa factione sunt excogitata: rumores passim sparsi, de auxiliorum Gallicorum adventu: nec tamen in totum vani: nam cohortes aliquot ad mare descenderant, duce Martigio, homine impigro, è familia Lucemburgica, quam primum in Scotiam trajecturæ: &, nisi bellum in Gallia civile repente fuisset exortum, transissent. Sed ea res non tam Proregi erat futura formidolosa, quam inimici rebantur: quippe, quæ ab illis alienatura esset, & ipsi conjunctura arctissime vires Anglorum esset. Argathelius quoque cum sexcentis fere propinquis & clientibus, Glascuam venit: ibi cum Hamiltoniis, & aliis quibusdam factionis principibus collocutus, de comitiis impediendis, cum nulla ratio certa ejus consilii iniri posset, diversi domum quisque suam abierunt: & Huntilæus, coactis circiter mille peditibus, ut diem comitiorum observaret: Perthum usque processit: illic vadis Tai fluminis à Gulielmo Ruveno, & Nobilitate vicina, quæ in fide permanserat, obsessis nulla re ex sententia confecta, retro cessit. Et, eodem tempore, literæ Reginæ Anglorum ad Proregem, ab hostibus publicis impetratæ, de conventu differendo: petebat enim, Ne judicium de rebellibus præcipitaretur, donec ipsa certior, de tota causa, fieret: Se enim non posse honeste, periculum Reginæ, &

vicinæ,

vicinæ, & sanguine sibi conjunctissimæ, negligere, quæ gravissimam sibi quereretur injuriam à civibus factam. Id, quanquam leve videbatur, tamen si rebelles impetrassent, omnia sibi integra fore, sperabant: vel, quod ea mora, & ludificatio aliquid virium, & animorum suis additurum, hostibus detracturum videretur: præsertim, cum dilatio Regiorum adscribi timori posset: præter hæc, quod ipsi sua interim comitia, Reginæ nomine, decreverant indicere. Sed Prorex, cum videret, quantum interesset, publice conventum peragi, etiamsi omnes hostium vires in unum coirent, ad diem dictum convenire statuit. In eo conventu magna contentione certatum est, an, sine discrimine, omnes, qui arma adversus Regem tulissent, neque postea facti veniam petiissent, damnari deberent perduellionis, ac bona eorum fisco addici. Obtinuit tamen Gulielmus Mætellanus, qui rebellibus adhuc (occulte tantum) favebat, ut pauci, ad ceterorum terrorem, in præsentia, damnarentur: spes clementiæ tamen ceteris, si resipiscerent, ostentaretur. Ea res mirum in modum conjurationem rebellium auxit, & pertinaciam fovit: cum & pœnam sui sceleris dilatam viderent, & pro certo sibi persuasissent, neque Reginam vicinam, & sanguine junctam, neque Guisianos, quorum tum in aula Gallica tantæ vires erant, passuros, ut Rex Gallus hanc imperii imminutionem patienter ferret: nec, si ab iis etiam desererentur, se tam esse infirmos, ut, sine externis auxiliis, suam causam tueri non possent, cum, & numero & opibus, præstarent, neque quicquam ad victoriam deesset, præter inanem nominis Regii, per vim occupati, umbram. Prorex interea nihil aliud, quam tranquillitatem publicam, spectans, è vicinioribus leviter multatos in gratiam recepit: Rothusiæ Comitem, deprecantibus amicis, ad triennium relegavit: alios, ad resipiscendum, per familiares assidue sollicitabat. Sed, cum, plurimorum animos obstinatos, & ad vindictam pronos, videret, collecto exercitu, in Annandiam, & Nithiam, & inferiorem Gallovidiam est profectus: ibi alias arces cepit, & præsidiis occupavit: alias, quarum domini pertinaciores erant, diruit: brevique regionem omnem domiturus videbatur, ni literæ Reginæ Anglorum cursum victoriæ interrupissent. Ea enim, ab exulibus persuasa, magnam quidem injuriam Reginæ Scotorum fieri, quam cives mali falsa invidia onerabant: sed maxima nomen Regium contumelia affici, ac vilescere sacrosanctæ Majestatis auctoritatem, si hominum seditiosorum libidini expo-

nerentur: ad unam quidem atrocissimi facinoris injuriam, sed ad omnes pertinere exemplum: itaque mature obviam eundum, ne latius contagio Reges pellendi proserperet. Cum hujus generis multa, adversus Regiæ cædis vindices, dicerentur, Angla, per literas, à Prorege postulavit, Ut idoneos homines ad se mitteret, qui totius rei, ut gesta erat, ordinem exponerent: ad ea, quæ in ipsum absentem jacerentur, sive crimina, seu convicia, responderent. Id cum per se grave, & molestum apparebat, res judicatas in dubium, ac prope novam judicii aleam revocari iterum, apud exteros Reges, ac sæpe hostes & æmulos, & quorum animi ab inimicis jam præoccupati essent, quodam modo causam dicere capitalem, plenum dedecoris & periculi videbatur: multa tamen erant, quæ illam condicionem, quamvis iniquam, accipere cogebant. Foris enim, Cardinale Lotharæno, Reginæ avunculo, aulam Gallicam ad nutum versante, &, domi, multo maxima Nobilitatis factione in Reginæ partes conjurata, si etiam Angla offenderetur, nullas sibi vires esse, quibus tot difficultatibus resisterent. Igitur, cum decretum esset, Legatos mittere: nec satis conveniret, qui mitterentur, primoribus id onus recusantibus, tandem ipse Prorex, se iturum professus, comites elegit: unum quidem renitentem, ac prope invitum, Gulielmum Mætellanum: hominem enim factiosum, & quem, jam in Reginæ partes inclinatum, videbat, parum tutum arbitrabatur, in tam dubio Regni statu, domi relinquere: itaque magnis & pollicitationibus & præmiis, ut una secum proficisceretur, pellexit: nec dubitabat, quin animum avarum donis aut vinceret, aut inflecteret: reliquos autem volentes duxit, Jacobum Duglassium, & Patricium Lindesium supremi, Episcopum Orcadum, & Abbatem Fermelinoduni, Ecclesiastici ordinis: Jureconsultos, è collegio judicum, Jacobum Macgillium, & Henricum Balnavium: his nonum adjecit Georgium Buchananum. His difficultatibus animum ejus circumventum duæ res sublevabant, æquitas causæ & postremæ Reginæ Anglorum literæ, quibus affirmabat, si vera essent ea crimina, quæ Reginæ Scotorum objicerentur, se eam existimaturam, quæ Regnum gereret, indignam. His literis, Prorex paulum in meliorem spem erectus, supra centum equitum comitatu iter ingressus est: etsi certis indiciis comperisset, Vestmariæ Comitem, jussu Ducis Nortfolciæ, in insidiis fore, ut eum exciperet, prius quam Eboracum veniret. Quarto Nonas Octobres, urbem Eboracum, conventui destinatum, introiit: eo-

dem

dem die, ac prope eadem hora, Thomas Havartus, Nortfolciæ Dux, eo venit. Causa insidiandi Proregi erat, quod Dux per secretos nuncios, de matrimonio cum Regina, tum agebat: igitur, quo facilius Regiæ cædis suspicio tolli posset, & ipsa ad suos redire, statuerat, occiso Prorege, literas ad Bothuelium à se scriptas, in quibus sceleris manifesta continebantur indicia, captas supprimere: sed quia, Duce tam propinquo, res ita confici non poterat, ut ille cædis tam insignis infamia non aspergeretur, insidiæ in aliud tempus rejectæ sunt: Adjuncti erant, una cum Nortfolcio, ad Scotorum controversias audiendas, Sussexiæ Comes, & Rodolfus Sadlerius, Eques: hic, ab omnis dissidii veneno purus, ille (ut vulgo creditum est) in partes Havarti proclivus. Post paucos dies, affuerunt à Regina Scotorum missi, & qui de civibus ingratis quererentur, auxiliumque ad redeundum, ab Angla, sine ulla disceptationis mora, postularent. Hi seorsum à Prorege & Comitibus auditi, primum protestati sunt, se non, ad eos tanquam judices, qui jus ullum statuendi haberent, venire: multis verbis injurias, Reginæ à civibus factas, exposuere: postularuntque à Regina Anglorum, ut vel civibus ingratis persuaderet, ut suam Principem reciperent, vel, si id recusarent, ipsa ei daret exercitum, qui, invitis hostibus, se reducerent. Prorex post aliquot horas, auditus, contra, rem ad disceptationem juris apud æquos arbitros vocabat: nihil à Regiis, nisi jure & legibus, & è vetustis gentis institutis, idque in conventu publico actum, contendebat: neque quicquam, quod publice in conventu frequentissimo ab omnibus Ordinibus esset decretum (nonnullis eorum, qui nunc hic accusarent, subscribentibus) se privatum cum paucis posse abrogare. Sed cum Angli cognitores dati, sibi illis Scotorum decretis domi factis, & nunc prolatis satisfactum, negassent, nisi causæ proferrentur, quæ proceres, ad tam severe adversus Reginam suam pronunciandum, impulissent. Prorex, qui id maxime defugeret, ne & Reginam, & sororem accusaret, & fœdissima ejus flagitia apud exteros, non gravate audituros, evulgaret, negabat, se aliter id facturum, nisi Regina Anglorum repromitteret, se, si satis dilucide, Regem Scotorum ab uxore cæsum fuisse, probaretur, causam novi Regis defensuram, atque eum, velut in fidem, suscepturam. Cum autem legati Angli, eam se modo potestatem habere, dicerent, ut utriusque partis postulata audirent & ad Reginam suam deferrent rem integram, Prorex iterum rogat, ut à Regina sua promis-

ſum aliquod, ſuper ea re, exprimerent, aut ipſi cognitores, libere de cauſa pronunciandi, poteſtatem impetrarent: Id ſi facerent, ipſe contra ſpondebat, ſe, niſi perſpicue oſtenderet, Regem, uxoris conſilio, interemptum, nullam, quæ graviſſimis ſceleribus irrogari ſolet, pœnam deprecaturum. Iis de rebus cognitores ad Reginam ſcripſerunt, illa reſcripſit, ut Scoti Regiæ partis unum, aut plures è ſuis in Aulam mitterent, à quibus, de cauſa eorum, dilucide poſſet edoceri: id ubi factum eſſet, ſe, quod ſuum munus eſſet, viſuram. A Prorege miſſi, Gulielmus Mætellanus, de quo multæ ſiniſtræ ſuſpiciones indies ſuboriebantur, & Jacobus Macgillius, non tam adjutor in tranſigendo negotio publico, quam obſervator earum rerum, quæ ab eo gererentur. Suſpiciones in Mætellanum cum aliis multis de cauſis ortæ erant, bis potiſſimum. Ante ſuum in Angliam adventum, cum ſedulo conſilium ſuum cælare conaretur, tamen, ex dictis factiſque, multoque uſu cum hominibus adverſarum partium, tum vero multo clarius, ex literis ejus deprehenſis, apparuere: quibus Reginæ perſuadere nitebatur, ſuam operam poſſe adhuc ei utilem fore, exemplo leonis, qui (ut eſt in apologo) aliquando retibus implicitus opera ſoricum, animalium infirmiſſimorum, vinculis fuit liberatus: poſtea autem quam Eboracum eſt ventum, nullam prope noctem intermittebat, quin principes Legatorum adverſæ partis conveniret, conſiliaque cum eis communicaret, &, quid Prorex pararet, eos præmoneret. Nec Prorex tamen eos congreſſus prohibere voluit, gnarus, ſe nihil amplius profecturum, quam ut inhibiti ſecretius aliquanto coirent. Hæc cum proditæ cauſæ publicæ ſatis manifeſta eſſent indicia, fortuna tamen certius ex inopinato, attulit argumentum. Cum forte, venandi ſpecie, Mætellanus cum Norfolcio in agros propinquos exiſſet, ibi, multis altro citroque, de tota re, diſputatis, convenit inter eos, rem lente tractandam, &, velut ex intervallo (ſi fieri poſſet) ſæpe repetendam, ita ut nihil in ſummam conficeretur: nec cauſa omnino deſerta relinqueretur: ita Proregem, aut infecto, cur venerat, negotio, abiturum, aut, rebus interea domi turbatis diſcedere coactum iri: ſimul etiam, cum tempore, alia remedia emerſura: nam jam tum civile bellum Norfolcius meditabatur, quo Reginarum alteram tolleret, alteram uxorem duceret. Hæc Mætellanus tum retuliſſet Joanni Leſlio, Roſſienſi Epiſcopo, ſecretorum omnium Reginæ conſcio, ille ad eam ſcripſit, qualiter Duci placuiſſet, eam ad Aulam reſcribere,

ſcribere, quem, in poſterum, curſum tenere, nec, ob exitum tardiorem, ſpem, de cauſæ ſucceſſu, deponere. Hæ literæ, à Regina lectæ, ac deinde multorum manibus, tanquam chartæ neglectæ, jactatæ, ad Proregem tandem delatæ ſunt, atque hoc profecerunt, quod ſummam conſilii inimicorum, ex eis, cognovit: nam jam ante Mætellani perfidiam, multis experimentis, comperterat. Legati, quos dixi, cum Londini Reginam convenissent, ei, & Concilio ejus commodiſſimum eſt viſum ut Prorex ipſe adeſſet, & præſens, de rebus omnibus controverſis diſceptaret: igitur, parte comitatus domum dimiſſa, cum reliquis ipſe Londinum eſt profectus. Sed ibi eadem, quæ Eboraci, difficultas ei eſt objecta, dum accuſationem, adverſus Reginam ſuam, & eandem ſororem, recuſat ordiri, niſi, ſcelere detecto, Regina Angla Regis Scotorum factionem in ſuam fidem reciperet: id vero ſi ſpondeat, nullam ſe moram accuſationi facturos: eadem lege, quam apud cognitores Eboraci ſibi dixerant. Dum hæc Londini geruntur, Regina Scotorum, auctore Jacobo Balfurio, res domi turbare conabatur: id quo facilius aſſequeretur, non modo ad exules, & Bothuelii propinquos ſcribit, ut, quibuſcunque poſſent rationibus, adverſæ factionis homines hoſtiliter infeſtent, ſed, &, per totum Regnum, Vicarios creat, quibus Regiam poteſtatem attribuit: rumores paſſim ſpargi curat, Proregem, & comitum ejus primos in arcem Londinenſem incluſos: ſed id mendacium cum non adeo diuturnam fidem habiturum videretur, fingit, Proregem, ut Scotorum regnum Anglorum ditioni ſubjiceret, arces munitiores, & Regem ipſum obſidem promiſiſſe. Id propterea fictum ab ea, creditur, fit, quia per Procuratores Anglis eadem promiſiſſet, eaque pollicitatio, ut vana, ab eis contemneretur: quando nihil earum rerum in ſua poteſtate habebat, vulgi animis mendacio ſemel occupatis, Proregi invidiam creari, volebat: vel, ſi ignominiam à ſe avertere non poſſet, eam ſaltem, cum adverſa factione cupiebat communicari. Cum, his anguſtiis, Prorex undique ſe videret obſeſſum, quam primum domum, rebus utcunque expeditis, redire ſtatuit. Itaque, Anglis ſæpe ac vehementer flagitantibus, ut rerum in Scotia geſtarum (quibus ignotis, ipſi nihil ſtatuere poſſent) cauſas explicaret, cum & magnopere cuperet, Reginæ Anglorum tum ſatis facere, quam, ſine maximo cauſæ, quam ſuſtinebat, damno, non poſſet offendere, & domum redire, ut bellum civile imminens, in ortu ipſo, extingueret, nec alterutrum facere poſſet, niſi ad
cauſam

causam adjuncta, aut certe non adversante Regina Anglorum, apud ejus Consilium protestatus, se, non sua sponte, sed importunitate inimicorum coactum, ut suam Reginam, & eandem sororem apud exteros immanissimi sceleris accusaret. Id autem, non eam criminandi libidine, sed, sui expurgandi necessitate, impulsum, ut faceret: invitumque facturum, ut ea detegeret, quæ sempiterna oblivione, si fieri posset, sepulta cuperet: Ejus facti si qua esset invidia, merito in eos verti debere, per quos non fuerit integrum, antiquum obtinere ingenium, ut bonis Principibus libenter pareret, & malis invitus malediceret: Unum orabat, ut, qui ipsum in id certamen invitum traxissent, adessent, objecta crimina audirent, & si quid falsi afferretur, coram Concilio diluerent: se etiam, in rebus multo gravissimis, ipsorum testimoniis usurum. Eam conditionem Reginæ procuratores, qui parum suæ fidebant causæ cum recusarent, ac, unum id petere, perseverarent, ut Regina, vi & armis expulsa, restitueretur, dies præfinitus Proregi, quo die causas ostenderet, cur cædis Regiæ ultores (nam ipse tum aberat in Gallia) arma sumpsissent, & Reginam suam Regni administratione dejecissent, ac cetera, quæ ad id tempus constituta sunt, gesserint. Ibi cum & rerum, uti gestæ fuerant, explicatus fuisset ordo, & prolata eorum, qui sceleris, in Regem commissi, erant conscii, testimonia ante mortem expressa, Ordinum item decreta, quibus multi, ex Proregis accusatoribus subscripserant, arcula demum argentea in medium est allata, quam à Francisco, priore marito, acceptam Regina Bothuelio dederat: in ea inerant literæ, Reginæ manu, Gallico sermone conscriptæ, ad Bothuelium, carmen item Gallicum, ab eadem non inelegauter factum: in quibus omnibus amoris ejus erga Bothuelium impotentia, consilium, ratio cædis Regiæ, & post cædem raptus, item cum eodem matrimonii contractus tres, primus ante parricidium, ipsius Reginæ manu scriptus, quo, velut syngrapha, spondet, ei, ubi primum sui juris foret, se nupturam: alter ante divortium cum priore uxore, Huntilæi manu conscriptus: tertius, sub ipsas nuptias, palam factus. Hæc omnia, oculis exposita, & in Concilio perlecta, totum facinus ita subjecerunt oculis, ut nulla dubitatio de auctore, amplius esse posset. His indiciis etsi Angla satis credebat, tamen animo adhuc fluctuabat: erat, ab altera parte, æmulatio, & odium Reginarum mutuum: erat ea criminum magnitudo, & probationum perspicuitas, ut, Scotam nullo

dignam

dignam auxilio, Angla existimaret: animum tamen ad æquitatis respectum proniorem labefactabat, interdum fortunæ prioris, non sine commiseratione, recordatio, & Regii nominis amplitudo, & formido, ne pellendorum Regum exemplum in proxima Regna transiret: instabat etiam metus à Gallia, nunquam satis inter eas gentes fida amicitia: ac tum maxime legatus Gallorum assidue causam exulis Reginæ agebat (nam Regis Hispaniarum Orator, etsi rogatus fuerat, ut preces, sui Regis nomine, interponeret, fœditate criminum absterritus, omnino se ab ea causa abstinuit.) Igitur Regina Angla, ut regressum haberet ad pœnitentiam, si res in Gallia secus procederent, nec omnem eis gratificandi materiam sibi ipsa eriperet, medio responso, sententiam temperavit, testata, se nihil, in præsentia, videre, quo minus omnia, quæ in Scotia gesta erant, recte atque ordine facta, viderentur: atque ita, velut dilata pronunciatione in aliud tempus, petebat, ut, quoniam res domi turbatæ Proregem revocarent, aliquem è suis relinqueret, qui ad crimina, si qua, eo absente, jacerentur, responderet. Prorex autem, qui videbat, ita rem prorogari, ut Angla, ex sua commoditate, & rerum externarum eventu, libere pronunciare posset, quo minus causæ nondum dijudicatæ speciem relinqueret, omnia satagebat: si quid enim inimici adversus ipsum haberent, æquius esse, homines, & jam diu, ad accusandum, præmeditatos, tum proferre, neque tempus, absentem calumniandi, captare, cum disceptationem cum præsente defugissent, se non ignorare, quos rumores inimici non modo vulgo spargendos curarent, sed quid quibusdam è Concilio, quid legato Gallo aperte affirmarent: igitur à Concilio vehementer petit, ut jubeant eos ista, quæ clam demurmurent, palam edere: neque se domum redeundi tam cupidum esse, ut non, cum magno suo privato & publico damno, se coram libens purgaret. Tandem accersiti Reginæ exulis Procuratores, ac rogati, si quid haberent, quod adversus Proregem aut ejus comites, cur cædis Regiæ conscii videri possent, tum proferrent: Illi, nihil in præsentia habere, respondent: sed tum accusaturos, cum à Regina sua juberentur. Ad ea Prorex, se paratum semper fore, rationem rerum à se gestarum reddere; neque ullum aut tempus, aut locum defugiturum: sed interea, dum Regina ordiretur istam accusationem, se ab accusatoribus suis, jam præsentibus, petere, ut, si quis eorum quicquam haberet, quod ei objicere posset, id nunc proferret:
hoc

hoc multo æquius esse, ac honestius, in illustri cœtu palam promere, quam absentis famam, in conciliabulis, convellere. Id quoque cum diu recusassent, tandem, totius Consilii succlamatione, ac pene conviciis, excepti, confessi sint singuli, se nihil privatim scire, cur Moravius, aut quisquam ejus comitum cædis conscius videri posset. Ita, post longam inter partes altercationem, Concilium est dimissum: neque ex eo, ulla, de Prorege, aut ejus comitibus accusandis, mentio est facta. Inter has, ob causam publicam, in Anglia moras, quædam à Reginæ factione, domi & foris, magno conatu, sed sine ullo effectu, sunt tentata. Jacobus Hamiltonius, ante aliquot annos, Prorex tædio rerum domesticarum, parum ex animo succedentium, in Galliam concesserat: ibi cum paucissimis comitibus, ab omni negotiorum publicorum tumultu semotus, cum uno & altero ministro latebat. Sed Regina Scotorum è custodia emissa, deinde prælio superata, ac tandem, intra paucos dies, in Angliam compulsa, Galli, qui Moraviæ Comitem, revocatum à suis, ac per Galliam redeuntem, in suas partes traducere non poterant, commodissimum suis rationibus judicarunt, cui ipsi, rebus domi turbatis, nec militem, nec pecuniam in Scotiam mittere possent, Hamiltonium ei æmulum excitari, ac eo maxime tempore, dum Prorex cum parte nobilitatis abesset. Ille igitur è suis latebris extractus, ac pauculis aliquot scutatis aureis donatus, multisque promissis oneratus, dum per Angliam domum properat, ab amicis & propinquis impulsus, ut, favente cum sua factione Regina Scota, nec Angla aliena, cum ea ageret, ut Moravium sua auctoritate induceret, ut sibi rei Scoticæ gubernaculum cederet, qui locus, omnium prope gentium moribus & legibus, ac potissimum instituto patrio, sibi, & genere proximo, & hæredi, debebatur: neque necesse esse, in eo, ab ultimis usque temporibus, memoriam Annalium repetere, cum omnibus, adhuc Regno immaturis, è genere proximis Rectores sint dati: ita, mortuo Jacobo Tertio, rebus, per absentiam Jacobi Primi, præfuit ejus patruus Robertus: & Roberto filius Murdacus successerat: & recenti memoria, Joannes, Albinus Dux, Jacobi quinti adolescentiam rexit, & ipse Hamiltonius, Maria, quæ nunc est Regina, nondum aut Regni, aut viri potente, rei summæ, ante paucos annos, præfuerat. Nunc vero, se, non legitimis suffragiis, sed à rebellibus, per vim ac summam injuriam, exclusum: & (quod indignius

dignius

dignius est) per legitimi sanguinis contemptum, Nothum in supremum locum assumptum, qui honor, si sibi restituatur, brevi omnes motus domesticos conquieturos, & Reginam, sine vi, sine armorum tumultu, in pristinam dignationem restitutum iri. Ad ea respondent legati Regis, Hamiltonium rem, non modo legibus & veterum institutis ex adverso pugnantem, sed etiam, si, omissa legum auctoritate, per se spectetur, longe iniquissimam postulare: majores enim nostri, ob consanguineas in Regia familia cædes, post annos prope mille trecentos, comitiorum, in Rege creando, rationem totam, immutarunt: cum enim antea, qui è familia Fergusii, primi Regis, non, Rege defuncto, genere proximus, sed regno gerendo maxime idoneus, suffragiis Rex crearetur: Kennethus vero Tertius, ut Regum adversus propinquorum insidias, & consanguineorum inter se cruentas æmulationes, ex aula tolleret, eum, qui nunc est, in Regno ineundo, sanxit ordinem, ut, qui genere proximus esset, Regi demortuo sufficeretur, sed cum homines, usu rerum edocti, perspicerent, vix fieri posse, ut, in tanta fortunæ inconstantia, non aliquando in pueros, aut alioqui Regno gerendo impares hæredes, jus summi Magistratus incideret: instituerunt, ut, rebus interea administrandis, eligeretur, qui & opibus & consilio, ceteros anteiret. Atque hanc rationem, sexcentis prope annis, majores nostri secuti, Regnum incolume posteris tradiderunt: sic, Roberto Brussio vita functo, Proreges deinceps suffragiis electi successerunt, Thomas Randolfus Moraviæ, Donaldus Marriæ, Comites, Andreas Moravius, Joannes Randolfus, Robertus Stuartus: interim singuli, interdum à conventu publico plures, in eum locum, sunt assumpti: Sic, Jacobo Secundo puero datus est Gubernator Alexander Levistonius, nulla cum Rege propinquitate sanguinis junctus, ac ne supremi quidem Ordinis, sed adhuc Eques, ac prudentia, quam genere, illustrior. Nec illa superest excusatio, ut, pœnuria Regiæ stirpis hominum, id quisquam factum causetur: erat, eo tempore, & consilio, & vitæ integritate florentissimus, Joannes Kennedus, familiæ suæ princeps, ex Jacobi Primi sorore nepos: erant ejus patrui, Jacobus Kennedus, Fani Andreæ Archiepiscopus, totius Regni, in omni virtutis genere, facile primus: ejus item frater, è Regis amita natus: Duglassius Comes Angusiæ: erat, à sanguine Regio non alienus, Archibaldus, Duglassiæ Comes, potentia prope Regi par, ceteris omnibus

nibus longe superior, nemo tamen idcirco, de comitiorum iniquitate, est questus. Nec multo post, Jacobo quoque Tertio dati sunt Tutores quatuor, & hi quidem omnes, non, ob cognationem, assumpti, sed suffragiis electi. Nuper Joannes, Albinus Dux, ad rem Scotorum moderandam, Jacobo Quinto puero, per Legatos est è Gallia accitus à Nobilitate: ab eadem, publico decreto, in conventu confirmatus: Neque proximitati generis id tributum: Alexandrum enim fratrem, natu majorem, habebat, ut ipso fortasse inferiorem, ita, omni virtutis genere, Jacobo Hamiltonio, qui eum locum aliquoties affectaverat, facile superiorem. At, Jacobo primo absente, Robertus, ejus patruus, Regno præfuit: quo tandem jure? num, ob cognationis propinquitatem, assumptus? minime: num à populo electus? ne id quidem, quomodo ergo creatus? Cum Rex Robertus Tertius nec animo, nec corpore, ad Regii muneris functionem satis esset validus, Robertum fratrem sibi Vicarium suffecit, ac liberos ei commendavit: ille Davidem natu maximum, inedia sustulit: Jacobi, qui minor erat, exitio imminebat, nisi fuga vitam servasset, is autem in tyrannidis possessione jam collocatus, fratre mœrore extincto, sine comitiis & populari assensione, eam retinuit, ac, per manus, Mordacho filio reliquit. Quæ autem fuerit Roberti Regis, proxime defuncti, erga fratrem voluntas, dubitari non potest. Nam quem, velut filiorum carnificem, decedens diris est prosecutus, nunquam, vivus & valens, liberorum rectorem designasset. Commemorat nobis etiam id tempus, quo, post Jacobi Quinti mortem, rebus ipse præfuit (tanquam quicquam legitime sit, ab illo toto tempore, factum) Cum Cardinalis Betonius, magistratum summum per fraudem invadere conaretur, is magis odio bonorum erga Betonium, quam studio erga se populi confisus, in locum vacuum irrepsit: cum multa crudelitate & avaritia regnavit: post annos, non adeo multos, magistratum vi partum, & Reginam, cujus tutelam gerebat, vendidit. Ibi studium populi erga eum apparuit, cum feminæ peregrinæ imperium servituti, quæ sub eo fuit acerbissima, prætulerit. Vides, opinor, Hamiltonii petitionem, & patriis legibus, & majorum institutis adversam, & ita adversam, ut ipse, destitutus argumentis, solis eam mendaciis confirmaverit. Quod si qua fuisset hujus generis consuetudo, neminem reor præterit, quam injusta foret: quid enim, minus esse justum, poterat, quam ætatem innoxiam atque infirmam

ejus fidei committere, qui pupilli sibi crediti mortem semper aut expectet, aut optet? cujus gens universa diuturnas & atroces inimicitias cum Regis, qui nunc est, familia gerit, ac gesserit? quod erit hic, in sanguinis propinquitate, præsidium adversus vetus odium, immanem avaritiam, & jam degustatæ tyrannidis præcipitem impetum? Laodice Cappadocum Regina, liberos suos, ut quisque ad pubertatem venerat, occidisse creditur, & exiguam imperii retinendi moram filiorum sanguine redemisse: cum liberos mater, in brevem temporis usuram, impenderit, quid ausuros, aut potius quid non ausuros putabimus veteres inimicos, avaritiæ facibus ad crudelitatem inflammatos, adversus puerum, perpetui Regni spem remorantem? Hoc exemplum si cui vetus & obscurum videatur, aut è longinquo petitum, propiora, & eadem illustria subjiciam, Quis enim rerum non adeo pridem gestarum tam ignarus, ut nesciat, Galeacium Sfortiam, jam adultum, jam maritum, jam Regis potentissimi generum, à Ludovico patruo interemptum? at cui calamitates ignotæ sunt, quæ tam crudele parricidium sunt consecutæ? pulcherrima Italiæ regio prope ad vastitatem redacta: Sfortiana, fortissimorum virorum genitrix, familia deleta: barbari in amœnissimos circa Padum agros introducti, quorum nihil avaritiæ esset clausum, nihil à crudelitate tutum: Quis, in solo Britanno genitus, non audiit Richardi Tertii, Regis Anglorum, adversus fratris filios sævitiam? aut quanto cum sanguine sit parricidium illud expiatum? Hæc cum illi in conjunctissimos, sola regnandi cupiditate impulsi, perpetrare non reformidarent, homines alioqui solertissimi: quid ab eo expectabimus, cujus animi inconstantiam omnes cives norunt, imperandi imperitiam magnis cladibus experti sumus? cujus familia, hujus Regis proavi cæde non contenta, avum maternum, quoad vixit, insidiis petiit, paternum vero, cum occidere non posset, inopem Regno extrusit, patrem, velut victimam, produxerit mactandum, matrem, Regnumque ejus, cum ipsi potiri non possent, peregrinis vendiderit: è qua servitute, numinis providentia, elapsam, in has, in quibus nunc est, angustias, conjecerunt: de qua re, publicum civium judicium vel hinc intelligi facile potest, quod homines sibi visi sunt, ex ergastulo miserrimæ servitutis erepti, jucundissimum libertatis lumen intueri, cum ipsi, quod tractare non sciebant, imperium feminæ peregrinæ vendiderunt. His auditis, Regina, per consilium, Hamiltonio denunciat,

eum rem injustam petere, neque ullum à se sperandum auxilium: Se autem à Regis legatis rogatam, ne ipsum Hamiltonium, qui nihil aliud, quam seditionem meditabatur, prius dimitteret quam illi veniam abeundi accepissent, quod rem æquam postularent, promisisse: Itaque se prohibere, ne, ante id tempus, discedere festinaret. Regina quoque exul spe propinqui reditus suorum animos implebat: deprehensæ sunt ejus literæ, quibus suos hortabatur, ut quam plurimas arces & loca munita occuparent, & quam latissime bellum spargerent: neque nomen induciarum vereantur: nam si condicionibus res transigeretur, omnia superiorum temporum delicta, sub umbra pacis, tectum iri: sin in apertum bellum dessensio erumperet, quanto plura tenerent præsidia, tanto, ad hosti nocendum, paratiores fore. Cum jam Prorex, rebus in Anglia utcunque expeditis, redeundi veniam impetrasset, allatæ sunt è Scotia literæ Reginæ exulis, nuper interceptæ, quibus querebatur apud suos, se ab Angla secus, atque usque ab initio ipsa expectaverat, atque illa promiserat, tractatam: id autem factum, quorundam aulicorum opera, per quos stetisset, quo minus, cum exercitu remitteretur, uti, Anglam sibi pollicitam, asseverabat: Se tamen, propediem, aliunde rei exitum sperare (nam jam crebris internunciis, de matrimonio cum Havarto, tractabatur) itaque, ne remitterent animos, sed factionis vires augerent: omnia turbarent, ac reditum Proregis in Scotiam, quibuscunque possent artibus, impedirent, Hæ literæ vulgatæ aliter alios afficiebant: Regina Angliæ moleste ferebat, se violatæ fidei argui: induciarum quoque, se auctore factarum, pacta non servari: ac, iræ stimulis incitata, à favore pristino, erga Reginam exulem, magis ac magis ad æquitatem inclinabat: Angli, qui Proregi bene volebant, timere, ne quid fraudis inimici ejus in itinere molirentur: erant in regionibus, per quas iter ei erat, aut Papani magna ex parte, aut latrones, qui utriusque Regni fines accolebant, & prope omnes in spem novarum rerum excitati, & solicitatos, ut Proregem interciperent, palam erat: igitur aulici Angli certatim ei suas opes, ad itineris præsidium, offerebant: ille, suis comitibus contentus, circa Id. Jan. se in viam dedit. Regina autem Angliæ, è sua fide & dignitate existimans, ut salvus domum rediret, ultro ad præfectos Limitum scripserat, ut cum ad loca suspecta, & latrociniis infesta ventum esset, prospicerent, ne ex insidiis circumveniretur. Id sedulo ab eis curatum:

magno

magno enim præſidio equitum peditumque, circa vias, diſpoſito, Bervicum venit: & proxima luce, qui dies erat poſtridie Cal. Feb. cum magno amicorum gaudio, qui frequentes eo convenerant, Edimburgum, velut celebri pompa, deducitur. Ejus adventum inimici, propter falſos rumores temere ſparſos, eum Londini in arce detineri, primo vix credere: verum, ubi certis auctoribus, jam Edimburgi eſſe, eſt intellectum, qui vias, eo abſente, obſederant, ut viatores exciperent, captivis relictis, trepide dilapſi ſunt: ac ſtatim velut è turbulentiſſima tempeſtate, ſubita ſerenitas illuxit. Paucos poſt dies, Regiarum partium proceres frequentes Sterlinum conveniunt: ibi, quæ cum Anglis acta erant, recitata, & ingenti omnium, qui aderant, aſſenſu comprobata. Eiſdem diebus, ex Anglia Jacobus Hamiltonius, familiæ ſuæ princeps, advenit: à Regina Scotorum nova, & ante inaudita arrogatione, in patrem eſt adoptatus, & regni Vicarius factus. Is, propoſitis edictis, cum vetuiſſet, ne cives aliis, quam ab ipſo ſubſtitutis, parerent, Regii, certatim pecunia in equitum ſtipendia collata, ut ſe ad ultimam (ſi opus eſſet) dimicationem compararent, ad diem dictum, Glaſcuam convenerunt: ſed cum ad Hamiltonium, non pro ſpe, populares adeſſent, ab amicis, ultro citroque commeantibus, concordiæ ratio tentata eſt: Hamiltonius, ea lege, Glaſcuam venire juſſus eſt, ut Regem pro ſummo magiſtratu agnoſceret: id ſi faceret, cetera facile conventura: ſin id renueret, fruſtra venturum. Ille ex conſilio, qui aderant, amicorum, cum à factionis popularibus deſtitutus eſſet, & exercitus inimici terror in propinquo foret admotus, decrevit, neceſſitati ſuccumbere, & in præſentia omnia polliceri: dimiſſis autem à Regia factione copiis, ſe, per ocium, rebus ſuis conſulturum. Ubi Glaſcuam ventum eſt, prædicta dies, qua ipſi amicique eorum, ſe Regi ſubditos profeſſi, bona & honores priſtinos recuperarent: interea, ut ipſi in cuſtodia remanerent, aut è propinquis obſides darent: adſcriptum condicionibus, ſi qui earundem partium vellent, eiſdem legibus reciperentur. Argathelius, & Huntilæus, ei fœderi aſcribi, recuſarunt: ſive Hamiltonio ſuccenſentes, quod ipſis inconſultis, ſe in hoſtium poteſtatem dedidiſſent: ſive, ſe, metu ſuæ potentiæ, laxiores leges pacis, expreſſuros rati: ſive, quo ſponte inclinabant animi, eo facilius ſunt impulſi, crebris ex Anglia literis: nam, dum hæc in Scotia geruntur, ab Regina exule literæ afferuntur, cum magnis pollicitationibus, quibus literis hortabatur ſuos,

ne, se vano terrore circumagi, sinerent: se propediem cum magnis copiis affuturam Et id quidem, pronis, ad credendum, animis, eo facilius est acceptum, quod Regina laxiore, quam antea, tenebatur custodia: & increbescebant quotidie rumores, de nuptiis Havarti cum ea. Hamiltonius cum Edimburgum, ad diem dictam, venisset, paulatim promissa, variis postulationibus, eludebat, & alias atque alias moras nectebat, dum reliqua factionis capita advenirent, atque, uno fœdere, omnium consensu, transigeretur: item dum Reginæ absentis animum explorarent: petere, ob hæc, ut res, in decimum mensis Maii diem, proferretur. Ad hanc manifestam ludificationem responsum, Argathelium & Huntilæum frustra expectari: quippe qui affirmarant, seorsum suis rebus se velle consulere: quod autem ad Reginam attineret, si ipsa quoque transactionem non approbaret, rogati, quid tum acturi essent, Hamiltonius ingenue, sed parum utiliter pro tempore, respondit, se, vi ac terrore præsentis exercitus, in eas condiciones consensisse, neque, si liberum sibi foret, quicquam eorum probaturum. Ita, detecta palam ludificatione, Prorex Hamiltonium, & Maxuallium in arcem Edimburgensem custodiendos dedit: Reliqua erat consultatio, de Argathelio & Huntilæo: nam Argathelius, dum Prorex in Anglia erat, ad consultandum de rebus communibus, Glascuam venerat, mille circiter & quingentis comitatus: è vicinis quoque regionibus, qui eandem sectam sequebantur, eodem accesserant: ibi sententiis variatum, nec ulla alia de re consensum, nisi ut pacem turbarent. Ab Argathelio Hamiltonii petebant, ut Levinianos, sibi vicinos, qui, in causa Regia, erant firmissimi, prædis agendis vexaret, & invitos in suas partes traheret, aut certe eo inopiæ redigeret, ut suæ factioni haud multum prodesse possent. Id ille cum ad amicorum consilium retulisset, neminem suæ sententiæ fautorem invenit: meminerant enim, à multis jam retro annis, Levinianos Argathelio fuisse addictissimos, & multis necessitudinibus conjunctos. Deinde qui magis Argathelii, quam Hamiltonii Levinianis utrisque interjectis essent vicini? aut cur in ipsum rem invidiæ plenam rejicerent? Ipsos jubebant, quorum res maxime ageretur, principes esse: id si facerent, Argathelium eis non defuturum: sed ita non defore, ut comes, non dux in prædando esse vellet. Paucos cum dies tenuisset conventus ille, nullo operæ precio confecto, solutus est. Argathelius, qua proximum erat, per Leviniam, sine noxa, domum est reversus. Ea modestia

vulgo,

vulgo, & principibus etiam adversæ factionis multo eum chariorem, & veniam ei impetrabiliorem fecit. At Huntilæus conatus irrumpendi per Merniam Angusiam, & Ierniam, frustra, Prorege absente, expertus, cum multa hominum vexatione, prædaque omnis generis, vicina sibi loca pervagatus, cum vicarios sibi, citra Deam, Crafordium, & Ogilvium constituisset, omniaque Regum munia tentasset usurpare, difficiliorem sibi concordiæ rationem effecerat. Hi ergo cum seorsum quisque suum negotium ageret, concilium apud Fanum Andreæ utrique est datum. Prior Argathelius venit: cum eo minime difficilis erat ratio: nam, & eo anno, ut superiore, à prædando abstinuerat, & Proregi cognatione propinquus, & cum eo, à primis usque pueritiæ spatiis, familiari consuetudine & arcta junctus erat amicitia: Ei jusjurandum tantum propositum, se in posterum Regi, absque fraude, paritururm: Si fallat, præter vulgatas legum pœnas, se non deprecari, quo minus, apud omnes homines, ignominiosus & intestabilis habeatur: ad eandem sacramenti formulam ceteri, etsi longe diversis legibus, in gratiam sunt recepti. At Huntilæi causa, ante adventum ejus, diu in consilio fuit agitata: cum enim in Anglia nuptiæ Havarti cum Regina exule, & eorum adventus in Scotiam occulte pararentur, eorum factio in Scotia paulatim sese erigebat, & rebelles, ad non parendum, animabat: rebus enim perturbatis, faciliorem novo Regi aditum, ad Regnum occupandum, sperabant. Igitur cum Proregi satis scirent persuaderi non posse, ut Regem, cui Tutor & avunculus erat, proderet, ejus potentiam arte conantur imminuere: Nam, præter eos, qui aperte arma, adversus Regem, gesserant, magna pars Consiliariorum non clam, ut sæpe antea, sed palam Huntilæo studebant: Ii summa vi contendebant, ut ei præteritorum esset impunitas: id enim & tutius, & ad concordiam pronius, & ad famam honestius esse, ut, sine vi, civilia vulnera sanentur: neque, usque ad bonorum direptionem, cædem, & sanguinem, sæviatur: ita enim, & domi tranquillitatem, & foris laudem parari posse: Sin ad arma spectet res, certamen fore, adversus hominem, vetere potentia, & multis propinquitatibus, & clientelis prævalentem: qui etiam si vincatur (quod adhuc incertum est) tamen ad montes & solitudines posse confugere, aut ad Reges exteros se conferre, ac deinde, in tempore, ex hac odiorum parva scintilla, magnum belli incendium suscitare. Contra disputabatur, Bellum istud non tam formidabile, quam quidam credi volunt, fore: Pa-

trem ejus inveteratæ prudentiæ opinione, integris adhuc opibus, minimo conatu fuisse subversum, nedum hic juvenis, auctoritate nondum confirmata, & recenti calamitate familiæ ambustus adversus Regni opes, & Regii nominis amplitudinem, par esse possit: qui si, aut prælio victus, aut virium infirmitatis conscientia sibi metuens, ad montana fugiat, posse, quos ille nuper conciliavit, paribus, aut certe majoribus donis adduci, ut eum vel occidant, vel Proregi prodant: fidem enim mercenariam cum fortuna mutari, florentem sequi, afflictam deserere: apud exteros vero Reges, quantas quisque opes habeat, tanti fieri: neque alienam calamitatem, sed suum quenque sequi emolumentum. Quod si in Regibus ea humanitatis & clementiæ vis esset, ut sordibus & exulum egestate moverentur, tamen ea nunc esse tempora, quæ metum ab exteris nobis demant: Angliam enim, quæ causæ nostri Regis non sit inimica, solam, in Europa, bonis pacis florere: cetera Regna vicina ita domesticis malis distineri, ut, ad res externas respicere, non sit ocium. Quod si etiam ocium abunde suppetat: tamen sperandum esse, æquitatem pluris apud eos fore, quam erga exules (Regibus suis rebelles, alienis infidos) misericordiam. Ex impunitate vero, non, quam illi prædicant, clementiæ famam, sed socordiæ potius secuturam: quod aut timide justi certaminis aleam defugerint, aut, sub umbra pacis, bellum imprudenter aluerint: pacis iniqua umbra, quæ labefactatos jam dudum animos rebellium recreet, & fidelium Regis amicorum alacritatem infringat. Quid enim animi utrique parti fore sperabimus? cum alteri, impune sibi licuisse omnia, videant, &, inposterum licitum iri, sperent? Alteri penes perfidos hostes scelerum præmia spectent, sese spoliatos suis bonis, omnibus belli calamitatibus vexari? &, cum præmia suæ fidei & constantiæ sperassent, amoris, erga Regem & patriam, se luere pœnas, sentiant. Quis igitur dubitet, quin si res ad arma posthac spectet (quod fore necesse est, nisi nunc, in ortu, flamma sopiatur) quis, inquam, dubitet, quin ea pars firmior sit futura, in tanto præsertim malorum proventu, cui omnia impune liceant, quam cui omnia, per vim & injuriam, sint patienda. Quod si hæc incommoda inanem istam clementiæ speciem non sequerentur, tamen, neque Proregem, neque Regem ipsum posse, ullo jure, spoliatorum bona latronibus condonare: id enim si faciant, suam ipsis personam deponendam, latronum esse assumendam: multo enim crudelius, si hæc

recipia-

recipiatur condicio, populum à Regibus, impunitatis auctoribus, quam ab hostium populatoribus spoliari. Hoc genus multa cum, pro utraque parte, dicta fuissent victique fuissent, paucis sententiis, impunitatis auctores, Prorex pronunciavit, Se, concordiæ causa damna, sibi privatim ac Regi illata, condonaturum: Rem alienam condonare nec posse, nec velle: Quod si Huntilæus, aut ejus amici, qui sectam ejus secuti fuissent, transigere cum spoliatis possent, id se lubente facturum, curaturumque, ut arbitri, ex voluntate partium, darentur, qui damni æstimationem temperarent. In has conditiones concordia, ut videbatur, stabilita, secuta est alia, parva in speciem, contentio, sed quæ majore, quam prior, certamine disceptata sit: controversia in eo erat, omnibusne promiscue, qui Huntilæum secuti erant, venia danda esset, an seorsum causæ meritaque singulorum expenderentur. Alii, quia cum Huntilæo durius actum, videri volebant, quod, damna læsis solvere cogeretur, hic aliud ei indulgeri, æquum censebant, neque omnem apud suos gratiam tolli. Contra disputabatur nihil magis, in hoc genere bellorum, spectandum, quam ut factiones solvantur: neque, alia ratione, id facilius obtineri, quam, si gratiæ & pœnæ judicium penes unum sit principem: æquam omnibus statui multam, quorum imparia sint delicta, id quam iniquum sit, omnes intelligere: pœnæ autem æstimationem Huntilæo minime omnium debere relinqui: qui (ut credibile est) maximorum delictorum sit levissimas pœnas exacturus, & in minime noxios totum onus inclinaturus: quippe, qui non cujusque merita, sed operam sibi navatam sit, in pœnis irrogandis, expensurus: ut enim quisque maxime crudeliter & impie fuerit in bello versatus, ita, primum gratiæ & amicitiæ locum obtinebit: contra, levissimi sceleris gravissimam pœnam dependent, qui ad flagitia segniores fuerant: & suæ modestiæ & favoris, erga Regem, multam solvent. Hæ rationes ita Concilium in hanc partem inclinarunt, ut decerneretur, ut seorsum de singulis judicaretur: ne tamen, nihil ei datum, videretur, concessum, ut domesticos judicio exemptos, ipse suo arbitrio, multaret: illud vero, quod magnopere laborabat, ne Prorex, cum copiis, ad septentrionalem regni plagam proficisceretur, obstinate negatum. Cum, hoc maxime pacto, ad Fanum Andreæ cum Huntilæo transactum esset, cum duabus mercenariorum cohortibus, & satis magna amicorum manu, Prorex primum Abredoniam, deinde Elginam, demum Ennernessum de-

latus. Accolæ, ad ea oppida convenire jussi, omnes paruerunt: à quibusdam pecunia, quæ multæ nomine imperata erat, repræsentata, & ab aliis prædes dati: ab Huntilæo, & tribuum ac magnarum clientelarum principibus, obsides abducti. Ita nationibus, quæ ad Septentriones vergunt, pacatis, cum summa bonorum omnium per totum iter gratulatione, Perthum est reditum. Eo conventus Nobilitatis erat indictus, ob literas, quas Robertus Bodius Elginam, ex Anglia, ad Proregem attulerat: erant autem literæ perlatæ, alteræ privatæ, alteræ publicæ: privatæ quidem, ab aulicis quibusdam Anglis, de Havarti conjuratione, eam tanta potentia subnixam, tanta prudentia dispositam, atque instructam, ut nullius viribus, nullius ingenio, ei resisti posset, ne si reliquæ totius Britanniæ vires adversus eam coëant. Hortabantur autem amici, ne fortunam suam, florentem, cum rebus aliorum, perditis, misceret: sibique pariter, ac rebus suis, adhuc integris, consuleret. Status rerum Anglicarum hic nos paulum divertere, cogit, quod, eo tempore, adeo utriusque Regni prospera & adversa conjuncta erant, ut altera sine alteris explicari nequirent: Scoti ante aliquot annos, Anglorum auxiliis è servitute Gallicà liberati, Religonis cultui & ritibus, cum Anglis communibus subscripserunt: ea subita rerum mutatio spondere videbatur, Britanniam universam ab omni domestico tumultu conquieturam. E continenti vero, Pontifex Romanus, Gallorum, & Hispanorum Reges bellum minabantur, & consilia novarum rerum, inter se, clam tractabant: & Pontifex quidem, hortando & pollicendo, strenue faces animis, ira tumentibus, admovebat: Regibus autem; inter se non satis domi concordibus, ita opes erant exhaustæ, ut, magis cupere, quam suscipere bella, viderentur: suberat & illa æmulatio, quod neuter videretur, æquo animo laturus, tantum alteri virium accrescere, quantum Anglia devicta, adjectura videretur. Inter eos interea, & suos cives, hæ contentiones inciderunt, quæ animos, à rerum externarum cogitationibus, averterent: quanquam & novitas Regni, quod adolescens femina, absque viro, summæ rerum apud Anglos præesset (quam, qui ei iniquiores erant, ex illegitimis nuptiis, Henrico Octavo genitam asseverabant) & superioribus, tam, de Regno, quam de Religione, dissidiis magis repressis, quam extinctis, odiorum tamen scintillæ adhuc in animis vivebant, quæ, mox in magnum incendium erupturæ crederentur. Multis interim conatibus à Papanis Anglis temere sumptis, & cito pacatis, cum

semper

ſemper fere res infeliciter ſuccederet, exteris aſſidue ſpem, quantumvis variam, oſtentantibus, nec auxilia ulla ferentibus, pervicaciter tamen in conſilio ſuſcepto perſiſtebant: magiſque dux multitudini, quam opes & animi deeſſe videbantur. Circumſpiciebat vulgus ora procerum, nec ſatis occurrebat quiſquam idoneus, cujus fidei ſe, ſuaſque omnes fortunas committerent: turbulentiorum enim arma civilia multos abſumpſerant, multi in diverſam ſectam tranſierant: nonnullos aut vivendi maturitas, à gravioribus negotiis, obeundis, ſubduxerat, aut ſimul, cum corporis viribus fractis, ita animos molliverat, ut pacem, modo non iniquiſſimam, pati poſſent. Unus eminebat, inter ceteros, Thomas Havartus, cui & animus, & opes eſſent, ut, tantam procellam ſuſtinere poſſet: & cauſæ ſuberant, quæ animum, alioqui quietum, ad rerum novandarum ſpem impellerent: avus enim ejus, & proavus, rebus præclare, bello & pace, geſtis, tamen, inter inſtabilis Aulæ procellas, ita jactati fuerant, ut ſummam gloriam prope ſemper ſumma compenſaret ignominia: pater, Majeſtatis poſtulatus, publice pœnam luerat: duæ etiam, propinquæ ejus, Reginæ ſupplicio fuerant affectæ. Ipſe, in tanta rerum anguſtia, liberaliter educatus, familiam ab interitu vindicavit: & in ipſo juventæ introitu ſingularis prudentiæ ſpem præbuerat: paucis autem annis mortibus uxorum, & novis matrimoniis ditatus, Anglorum longe potentiſſimus, poſt Reges, evaſit, ac opibus, & prudentia reliqua quidem nobilitas ei cedebat: ſed, in re militari, nullum adhuc ſui ſpecimen dederat: in Religionis vero controverſiis, ita ſe ambiguum gerebat, ut quamvis ex animo Papiſmo faveret, diverſarum tamen partium hominibus interim ita ſe dabat, ut eorum plerique, pro ſuo, eum numerarent. Inter hæc, Regina Scotorum, prælio victa, in Angliam ſe contulit, & literas, de cauſa ſui adventus, ad Reginam Anglorum dedit. Ab ea juſſa eſt, apud Scrupum, hominem nobilem, & Limitis propinqui præfectum, interea divertere, dum, de poſtulatis ejus, agi in Concilio poſſet: porro Scrupi uxor Havarti erat ſoror. Per eam, primum ſecreto tractatum eſt, de matrimonio ea cum Havarto copulanda: & velut divinitus oblata ad id occaſione, Havartus, tertia uxore vita functa, tum cœlebs erat. Ea conſilia, etſi paucorum conſcientiæ commiſſa, ſupprimebantur, crebris tamen vulgi rumuſculis paulatim emanabant: ſpei enim magnitudo, anguſtis pectorum clauſtris contineri non poterat: ac immo-

dica lætitia producente, statim per ora populi se diffudit. Jamque eo progressa res erat, ut omnia, belli civilis incendiis mox conflagratura, viderentur: nec deerant, qui, expensis partium viribus, Havartum, quæ vellet, non magno molimine, sine vi confecturum, affirmarent. In hoc statu rerum, proceres Scotorum frequentes Perthum convenerant, ut duarum Reginarum postulata audirent, scripserat enim utraque, ad publicum gentis Concilium. Reginæ Anglorum literæ trium condicionum unam proponebant: prima simplex erat, ut Regina Scotiæ in pristinum locum & auctoritatem restitueretur: sin id impetrari non posset, Ut, communiter cum filio, regnaret, & Regii nominis honore, in literis & actis publicis, frueretur: Interea, summa rerum penes Proregem esset, donec Rex annum decimum septimum expleret: tertia erat condicio, si neutrum horum posset obtineri, Ut (siquidem Regina, id sibi persuaderi, permitteret) privata domi viveret, eis contenta honoribus, qui, salva Regis auctoritate, ei concedi possent. Huic ultimo capiti facile est assensum, siquidem Regina, ad eam accipiendam, perduceretur: cetera obstinate negata: melior enim & incorruptior Nobilitatis pars in eo perstabat, se nec debere, nec posse quicquam statuere, quod Regis auctoritatem imminuere videretur, præsertim, cum legitime Rex creatus esset: priora vero capita non modo honorem, & auctoritatem, sed etiam vitam innocenti pupillo auferre, nisi forte matrem, in maritum expertæ crudelitatis, filio inimicam, exilio exasperatam, nunc existiment mitiorem fore. Deinde, recitatæ sunt literæ Reginæ exulis, quibus petebat, ut judices darentur, qui, de suis cum Bothuelio nuptiis, cognoscerent: ac, si comperirentur contra leges factæ, peterent, ut, à viri potestate, libera decerneretur. Hæ literæ factionem Regis vehementer offendebant, quod & se Reginam scribebat, &, velut subditis, imperaret: nec deerant, qui eas, quod Regem in ordinem cogerent, ac penes Reginam exulem omnium rerum potestatem statuerent, sine responso, prætereundas esse, decernerent. Ea pars Concilii, quam, ex Reginæ arbitrio pendere, diximus, multum se mirari, simulabant, cur, qui ab ea tantopere, superiore anno, contendissent, ut suam causam à Bothuelio separaret, nunc, cum id offerretur ultro, majore id studio impediunt, quam antea postulaverant? quod si verbum unum alterum, in literis, eos offenderet, id vicium facile corrigi posse: nec deërant, qui sponderent

derent (sinerent modo, interea divortii causam agi) se curaturos, ut Regina procurationem, quibus vellent verbis conceptam, mitteret. Contra, ab adversa parte, contendebatur, nullam se derepente ortam videre tantæ festinationis causam: lx. dies esse legitimos, ad Bothuelium, ut qui extra Regnum esset, in jus vocandum: intra id tempus, novam posse mitti procurationem, nec debere eam moram longam videri, ei præsertim, quæ biennio, rem tantam silentio transisset, ac nunc demum eas mitteret literas, quæ, gratificari in hac causa volentibus, impedimento esse possent, quo minus obsequerentur: si vere divortium expeteret, nihil factu facilius: scriberet ad Regem Danorum, atque oraret, ut in Bothuelium, prioris mariti interfectorem, jure animadverteret: eo extincto, invitis omnibus, quocum vellet, ei potestatem nubendi fore: id si abnueret, eam, non ex animo, sed simulate, de divortio agere, ut cum proximo etiam viro, si cui nuberet, in incerto matrimonio esset. Ejus rei vel hinc magnam esse suspicionem, quod de divortio ab eis judicibus vellet pronunciari, qui nullum statuendi jus haberent: quod enim Proregi jus in exules esse, quibuscum nihil, divini aut humani, commune haberet? qui, nisi ex ipsorum voluntate pronunciaretur, staturi judicato non essent: aut quomodo, qui sui juris non essent, alieno jure se subjicerent? atque cum fraus aliqua occulta subesse videatur, non properandum, ea de re, judicium: sed Reginam Angliæ, quæ rem vel promovere, vel impedire posset, præmonendam. Missus est in Angliam juvenis nobilis, ex Proregis familiaribus, qui acta conventus ad Reginam perferret. Mirum fortasse cuiquam videri potest, quod rebus maximis minore disceptatione transactis, de divortio tanta contentione sit actum. Ejus rei causa hæc erat. Havartus cum Regina Scotorum, de matrimonio, clam per amicos transegerat: deinde huic conjurationi, domi forisque, tantæ vires accesserant, ut vulgi sermonibus libere jactaretur, consilia, de Regibus legitimis trucidandis, & duobus Regnis occupandis, inita esse: loca, tempora, ac totum rei gerendæ ordinem ita dispositum, ut, adversus vim omnia provisa esse, viderentur. Id autem conjurationis conscii unum agebant, ac vehementer urgebant, quod, matrimonio moram allaturum, videbatur: quod si obtinuissent, de ceteris, ut sponte secuturis, erant securi. Contra vero, qui à Rege stabant, unum id studebant maxime, ut moram nuptiis afferrent:

rent:

rent: interea multa consilia occulta, spatio interposito, eruptura & conjurationem, consensu Regum amborum opprimi posse. In hoc rerùm statu, decreto Consilii Scotici ad Anglam perlato, ea, quod, nec satis factum sibi eo responso, diceret, &, qui missus erat, non satis idoneum videri, cum quo de tantis rebus, tam periculoso tempore, consilia conferret, amplius de iis rebus edoceri postulat. Itaque, iterum conventu procerum Sterlini habito, responsum, de ultimo superiorum petitionum capite, posse conditionibus transigi: secundum vero tale esse, ut, sine summo scelere, de eo consultari, nequeat: quippe, quod non imminuerit modo, sed omnino tolleret Regis auctoritatem: nam, præterquam quod omnis Regni societas est periculosa, quam tandem æquam imperandi conditionem fore puero, vixdum infantiam egresso, cum muliere florentis ætatis, natura callida, & varietatem fortunæ experta? quæ, ubi semel in partem Administrationis publicæ irrepserit, vel factionis ejus viribus, quæ, decreto publico, à rerum gubernaculo remotam, non precibus, sed minis eam studet restituere, vel corruptis Regis inimicis, vel peregrino milite, quem nunc sedulo accersit, totam imperii vim in se facile trahere possit? aut, quomodo patietur, infantem sibi æquari, quæ maritum non tulerit? Adhæc, si homini alicui potenti (quod nunc maxime tractaretur) nuberet, duplicatis Reginæ viribus, & marito ejus (quod necesse foret) in partem imperii accepto, & eo marito, qui non libenter pateretur, liberos suos à privigno, in possessione Regni, anteiri, quam pueri conditionem fore? Quid si ejus amici (ut est hominum inconstantia) præsentem largitionem futuræ spei anteferentes, ad potentiorum cultum se conferant? ibi, quid puero, in secundum, ac mox in tertium locum detruso, præter præcipitium, superest? cetera se tacitis cogitationibus relinquere, quam ominari, malle, quid mulier irata, viribus imperii freta, impotentibus avunculorum consiliis instructa,, crudelitatem in viro experta, & exilio exacerbata, in puero, omnibus naturæ & fortunæ præsidiis nudato, & velut ad iræ piaculum exposito, foret ausura: quæ vita pueri amicos maneret, à quibus gravissime se læsam existimaret: quis, cum iram, superioribus temporibus metu occultam, exprommeret, Religionis status esset futurus: præsertim ejus crudelitatem innatam incitante notæ superbiæ marito: quam facile vel puero extincto amici, vel puer amicorum

interitu

interitu ad solitudinem redactus subverti posset: His de causis, Reginam in partem imperii, sine certa Regis pernicie, assumi non posse: hæc cum ita se habeant, nihil opus esse, de primo capite pluribus agi. Hæc qui deferret in Angliam, est missus Robertus Petcarnius, homo non minoris consilii, quam fidei: is, in ipso adeo tempore, in aulam advenit; conjuratione, de utroque Regno, cæsis Regibus, occupando, palam explorata, & divulgata. Ejus conjurationis tantæ opes erant, ut Angla, de suo statu sollicita, Havarto in arcem Londinensem incluso, in Reginam exulem non ausa animadvertere, deliberaret, de ea mari, ad Proregem Scotiæ, mittenda: sed id consilium, tempestate paulum sedata, fuit discussum. Interea, Prorex, crescentibus supra modum factionis adversæ viribus, Gulielmum Mætellanum, omnis conjurationis fomitem, Pertho Sterlinum accersit: is, multa sibi male conscius, etsi Proregis perpetuam, erga omnes amicos, in gravissimis etiam delictis, perspectam haberet lenitatem, cunctabunde tamen venit: ac, prius explorato, si quid adversus se, novi consilii captum esset, egit cum Comite Atholio, ut una veniret: ut eo, si quid opus esset, deprecatore uteretur. Sterlini eum, in concilio sedentem, Thomas Crafordius, Comitis Leviniæ cliens, reum cædis Regiæ postulavit: is in cubiculo seorsum in arce servari jussus est, missi, qui Jacobum Balfurium, absentem, comprehenderent. In utrunque legibus animadvertendum, censentibus circumspectioribus, ut qui omnium, per aliquot annos, turbarum auctores fuissent: & velut, in proximo Rege tollendo, sceleris conscii, ita factionis, adversus filium ejus, principes essent. Sed vicit utilitatis publicæ rationem Proregis lenitas, calamitosa patriæ, ipsi vero fatalis: nam Balfurio novæ conjurationis, nuper initæ, gratiam, per amicos exoratus, fecit: Mætellanum, Edimburgum ductum, in hospitium, non procul ab arce, dimisit. Adhibiti erant ei custodiendo equites aliquot, præfecto eis Alexandro Humio, adolescente impigro & nobili: sed Gulielmus Kircadius, arcis præfectus, circa horam decimam nocturnam, literas confictas, Comitis Moravii chirographum imitantes, ad Alexandrum attulit, quæ, Mætellanum Kircadio tradi, juberent. Ille, ut qui non ignoraret, quem in amicitia gradum apud Moravium Kircadius obtineret, nihil cunctatus, literis paruit: ita Mætellanus ab arcis præfecto, qui occultius, ad eum diem, cum inimicis publicis senserat, in arcem abducitur, multum fremente

fremente Nobilitate, ac prope incerta, Kircadio ne tantum facinus imputarent, an Proregi tanquam audaciæ ejus non ignaro: ac res, ad seditionem spectare, videbatur, nisi totius vitæ ejus sanctitas omnem calumniam superaret. Fuerat quidem & Kircadius, ad eum usque diem, & manu fortis, &, in amicitia colenda, constans habitus, & cum aliis multis Proregis beneficiis ornatus, tum, in arce custodienda, omnibus amicis & propinquis prælatus, verum prudentioribus etiam tum suspectus: sed ea erat Proregis in amicos indulgentia, ut, quos aliquando amasset, in eos, in scelere deprehensos, durior esse non posset. Kircadius, ad Proregem accersitus postridie, venire renuit: atque alienissimo tempore, cum jam Havartus & Regina indies expectarentur, animos adversæ factionis erexit: pessimis vulgo sparsis rumoribus, Proregem ab intimis amicorum, in rebus dubiis, desertum, & inimicorum libidini, arce alienata, relictum ceteris tam illustre exemplum secuturis: ac fore brevi, ut, Præside sublato, Rex innoxius ejusque fautores in omnia, quæ sævissimis tyrannis luberent, supplicia traderentur. Nihil tamen Prorex his sermonibus commotus, sequenti luce, in arcem ascendit: custodem allocutus, velut placatus, vultu nihil immutato, rediit, & ad expeditionem, quam in latrones susceperat, per Marciam profectus, ad Alexandrum Humium, gentis principem, familiariter, ut solebat, divertit, illic quoque (nam Humius, ad rem avidior, magnis pollicitationibus, in diversam factionem seductus erat) nullum animi amici indicium reperit: nam ab Humii uxore, femina arrogante, propemodum conviciis exagitatus, in Teviotiam abiit. Eo cum venisset, cum exiguo, & prope quotidiano comitatu, latrones, in illa amicorum solitudine, virtutem & constantiam ejus suspicientes, fide publica accepta, adeo frequentes ad eum convenerunt, ut plerunque multitudo eorum ejus familiares & comites æquaret, interim autem anteiret. Nec ille tamen quicquam de pristina animi altitudine remisit, quo minus eis, è dignitate & sua, & publica, responderet: eosque procul dubio, sine vi pacasset, nisi è Nobilitate vicina, quidam in Havartum proni, & jam arma spectantes, obstitissent. Amicis ad diem præstitutum, confluentibus, in fines latronum duxit: quanquam vicinorum quibusdam objecta difficultate & periculis, eum deterrere conatis: Lidaliam, Eviam, Esciam cum exercitu pervagatus, non modo ab illis, sed ab ulterioribus etiam, ultro missos obsides accepit: paucis, qui, ob maleficio-

rum

rum magnitudinem, veniam desperabant, aqua & igni interdixit. Hæc ejus expeditio non modo gratiam vulgi, ob securitatem publice partam, confirmavit, sed summam etiam admirationem expressit, quod homo, ab intimis amicorum desertus, in extrema prope omnium rerum penuria, paucis diebus perfecisset, quod Reges potentissimi, in pace tranquilla, magnis copiis, ac longo tempore, efficere ægre potuerunt. Inter has res certior factus est, conjurationem Anglicam detectam, Havartum in carcerem, Reginam Scotorum in arctiorem custodiam datam. Et Robertus Petcarnius, confectis, ex animi sententia, rebus, è Legatione rediit: ostenditque res à Prorege gestas Reginæ Anglorum esse gratissimas, quod Limites pacasset, quod unum è conjuratis, Northumbriæ Comitem in Scotiam fugatum, comprehendisset, & in custodia haberet, quod reliquos, velut hostes, persequeretur, quod præfecto Bervici ultro, in omnes casus, auxilia obtulisset: horum officiorum se memorem fore pollicebatur, nec ejus periculis defuturam: omnibus regni Anglorum copiis eum, pro suis, uti posse. Toto hujus expeditionis tempore, cum assidue per fidos homines, de maxima conjuratione domi inita, multa ad Proregem deferrentur, omniumque pene literis arcis præfectus perstringeretur, Prorex, veterum officiorum adhuc recente memoria, & consuetudine pristina non penitus ex animo abolita, simpliciter ad eum omnium delationum exemplar misit: ille ad ea crimina adeo frigide respondit, ut multo, quam antea, se suspectiorem redderet: negavit enim, quenquam esse, qui suam subscriptionem ad ullam pactionem, quæ ad illam conjurationem pertineret, ostendere posset. Interea appropinquabat dies rei capitalis Mætellano dictus: Nam, ut est in arcem receptus, velut periculum audacia discussurus, maximopere petiit, ut secum judicio experirentur: persuasum enim habebat, tantas esse conjurationis, in Anglia factæ, & Scotia (cujus ipse inter principes erat) vires, ut nihil ordine & judicio statui posset: ad judicia enim rei capitalis, magnæ advocationes amicorum & clientium convenire solent, pro reorum vel factione, vel gratia, vel nobilitate, ut tum quoque evenit. Omnia enim in eum diem comparaverant subsidia principes factionis Regi adversæ, cujus Hamiltonii, Gordonii, & Argatheliæ Comes capita numerabantur, ea spe, ut si armis (quod facillimum erat) judicium turbaretur, se, qui, & numero hominum, & loci opportunitate, & omni belli apparatu, superiores

ſuperiores erant, rem uno conflictu finire poſſe ſperarent. Prorex, qui juris, non virium contentionem expectaverat, ac, propterea, nihil ex adverſo præparati habebat, ſimul, quod, tempore non neceſſario, ſe ſupremæ fortunæ aleæ committere nollet, ſimul, ne ſupremi honoris majeſtas, in contentionem cum inferioribus demiſſa, vileſceret, diem diffidit: ipſe poſtridie, ad Cal. Januarias, miſſo in cuſtodiam, ad lacum Levinum, Comite Northumbriæ, Sterlinum eſt profectus. Adverſa factio cum denuo, præter ſpem, auctoritatem Proregis, & potentiam creſcere, & ad popularem bonorum gratiam, Anglorum favorem accedere, videret, ad id, quod diu contenderant, partim æmulatione, partim magnificis Reginæ Scotorum pollicitationibus, quæ, Gallorum & Hiſpanorum auxilia jamjam affore, per literas affirmabant, incitati, ut Proregem tollerent: quo vivo, nullum ſuis conſiliis exitum reperiebant: miſſis per omnes regiones nunciis, ad ſuæ factionis principes, fœdus in eam rem ineunt: huic fœderi ſubſcripſerunt Hamiltonii, quique ipſi, eorumve liberi in arce Edimburgenſi cuſtodiebantur: nec arcis præfectus, hujus conſilii ignarus fuiſſe creditur: quam ſuſpicionem, quæ mox ſecuta ſunt, magnopere auxerunt. Operam ſuam, ad id facinus, promiſit Jacobus Hamiltonius, ex Archiepiſcopi Fani Andreæ ſorore natus: ac locum tempuſque, inſidiis idoneum, aucupabatur. Forte, eodem tempore, ſpes facta erat Proregi, Britannodunum poſſe per conditiones recipi: eo cum profectus, re infecta, rediret, Hamiltonius, in omnem occaſionem intentus, primum Glaſcuæ, deinde Sterlini cum inſidiæ parum procederent, Limnuchum ſtatuit locum, ad conſilium exſequendum eſſe commodiſſimum: quod oppidum eſſet in clientela Hamiltoniorum, & Archiepiſcopus, ejus avunculus, non procul ab ea domo, in qua Prorex diverſari ſoleret, ædes haberet: in ædes, ſceleri deſtinatas, intentius ſe abdidit. Prorex, cum ſæpe antea, tum eo ipſo die, ante lucem, de inſidiis certior factus (cum index ad majorem fidem adderet, percuſſorem intra tertias aut quartas ædes, à diverſorio, occultari, ſeque, ſi pauci comites ſibi darentur, cum è ſuis latebris extracturum, ac totum occultæ conjurationis conſilium & ordinem explicaturum) nihil tamen de priore conſilio mutavit, niſi quod per eandem, qua ingreſſus erat, portam regredi, & commutato itinere, progredi decreverat. Nec hoc quidem propoſitum tenuit, ſive, quod talium periculorum erat contemptor, ac, ſuam vitam in manu Dei eſſe, prædica-

bat,

bat, cui reposcenti libens eum redditurus esset, sive, quod equitum multitudo, eum operiens, viam oppleverat. Cum jam in equum conscendisset, &, celeriter loca suspecta prætereundo, periculum se putaret evitaturum, ei consilio cum turba referta iter morando restitisset, percussor è podio ligneo, quod linteis, velut in alium usum, operuerat, ex insidiis, globulo plumbeo paulo infra umbilicum adacto, ac prope renes transmisso, equum quoque Georgii Duglassii, qui ultra eum erat, eodem ictu exanimavit: ipse per posticum horti, quod in eum usum diruerat, celeri equo, quem à Joanne Hamiltonio, Abbate Aberbrothii, ad salutem peracto scelere tuendam, acceperat, magna suorum gratulatione, qui cœpti audacis eventum opperiebantur, ad Hamiltonium deductus est: ac jam, velut Regno in suam familiam translato, propinqui, omni honore verborum prosecuti, præmiis cumularunt. Limnuchi inter hæc, ceteris ad sonum repentinum erectis, Prorex, se percussum affirmans, ex equo, velut sine sensu vulneris, desiliit, & pedibus in hospitium rediit. Initio, cum, qui curandæ plagæ adhibiti erant, signa omnia ad salutem esse, dicerent, paulatim dolore oborto, nihil omnino animo turbatus, de morte cogitare cœpit: qui aderant autem, cum frequentes dicerent, sua eum nimia lenitate sibi exitium peperisse, ut qui tot maleficentissimis hominibus, & in iis, percussori suo, perduellionis damnato, pepercisset: ad ea leniter, ut solebat, respondit, Nunquam vestra importunitate efficietis, ut meæ clementiæ me pœniteat: deinde cum de re familiari statuisset, Rege proceribus, qui aderant, commendato, nullum in quenquam verbum asperius locutus ante mediam noctem decessit, ad x. Cal. Februarias, anno salutis partæ M. D. LXXI. CIↃ. D. LXXI.
Mors ejus omnibus bonis, sed præcipue plebi fuit luctuosa, quæ, velut parentem publicum, & vivum amabat, & mortuum deflebat: quippe, præter plurima ab eo præclare gesta, meminerant, res ubique turbatas, nondum expleto anno, ita per omnes Regni partes fuisse compositas, ut nemo domi suæ, quam per itinera & diversoria, tutior esset: &, jam decedente invidia, qui vivo iniquiores erant, mortuum veris laudibus prosequebantur. Admirabantur fortitudinem in bello, cum summo studio pacis conjunctam: celeritatem, in rebus gerendis, sed semper tam felicem, ut divina quædam providentia, in omni negotio affuisse, videatur: tantam lenitatem in suppliciis sumendis, tantum æquitatis in rebus judicandis studium, ut, quo-

ties à bello vacaret, totum diem, judicum collegio aſſideret: ea præſentis verecundia fiebat, ut neque tenuiores per calumniam opprimerentur, neque, in potentiorum gratiam, litibus in longum dilatis, exhaurirentur. Domus ejus, velut ſanctiſſimum ſacrarium, non ſolum à flagitiis, ſed verbis etiam petulantioribus, pura erat: legebatur, à prandio & cœna, ſemper caput aliquod, è ſacris Bibliis: & quanquam, ad eum uſum, eruditum hominem ſecum ſemper habebat, tamen, ſi qui aderant, doctrinæ nomine illuſtres (aderant autem fere ſemper, ac ſumo in honore apud eum erant) eorum ſentias exquirebat: neque id ambitione vana faciebat, ſed ſtudio, vitam ad eam normam componendi. Liberalitatis prope nimius erat: dabat enim & multis, & frequenter, & munus etiam, in dando, animi alacritate commendabat, & pleriſque, ne accipientium verecundiam oneraret, ipſe clam, ſua manu, donabat. Cum amicis & domeſticis, ſimpliciter & aperte vivebat: ſi quis autem eorum deliquiſſet, acrius multo, quam externos, increpabat. His moribus & vitæ innocentia, non modo civibus, ſed exteris etiam nationibus, & carus erat, & venerabilis, ſed præcipue Anglis, quibus, in omni fortuna, virtutes ejus erant magis cognitæ.

LIBER VIGESIMUS.

TOTUM id tempus, quod Proregis poſtremi mortem proxime eſt ſecutum, etſi à cædibus temperatum, tamen, variis factionum conatibus, plerunque fuit ſolicitum. Hamiltonii frequentes Ebimburgum, ante cædem, convenerant, prætextu exorandi Proregem, ut Jacobum Hamiltonium, gentis principem, qui in arce adhuc cuſtodiebatur, liberarent: cæde vero perpetrata, ad reliquos Hamiltonios miſerunt è ſuis, qui ceteris gentibus perſuaderent (ita enim credi, volebant) ne parricidis publicis ſe conjungerent, aut eos in ſuam fidem reciperent: ut plurimi ſuſpicabantur, ut eos juberent, ad omnes occaſiones eſſe paratos & intentos: nam proxima, poſt cedem, nocte, Valterus Scotus, & Thomas Carus Farniheſtius, Angliam ingreſſi, ferro flammaque omnia fœdarunt, idque aliquanto crudelius, quam, ſuperioribus temporibus, fieri conſuetum erat. Nec eos tam prædæ cupiditas, aut vindictæ ad hanc inſolitam ſævitiam impulerat, quam quod, jam

diu ante, ab Episcopo Fani Andreæ, reliquísque factionis principibus decretum erat, ut Anglos cum Scotis committerent: & si alia ratione eos, ad arma sumenda, nequeant adducere, injuriis inferendis, ad bellum invitos pertraherent. Præfectus arcis, etsi multis tenebatur indiciis, omniumque oculis & sermonibus designaretur, tamen adhuc in pristina officii simulatione, erga Regem, perseverabat: ei datum est, ut Gulielmus Mætellanus è custodia educeretur. Is cum, in Concilio, suam pluribus verbis commemorasset innocentiam, Nobilitate, quæ aderat, testante, sibi nullis certis indiciis constare scelerum, quorum arguebatur, affinem esse (arguebatur enim cædis Regis ac Proregis conscius, & belli civilis, in Anglia nuper excitati, prope auctor fuisse) ita dimissus est, ut res, in aliud tempus dilata, videretur: ipse quoque, jurejurando suam innocentiam testatus, quandocunque Regis propinqui diem ei dicerent, se venturum in jus, promittebat. Deinde, cum, de statu Regni consultantibus, propemodum convenisset, ut ex iis, quos mater, antequam se Regno abdicarat, filio Tutores nominaverat, qui id munus suscipere vellet, modo in adversam factionem postea non abiisset, administrationi rerum admoveretur: Mætellanus, jam tum rerum perturbationem meditatus, auctor erat, uti iterum proceres absentes admonerentur, ut, si vellent, adessent, ad comitia Proregis, in certum diem indicta, ne quando causari possent, se absentibus, tantam rem præcipitatam. Atholius cum paucis assensus, nec ceteri abnuerunt, magis, ut adversariis omnem calumniandi occasionem tollerent, quam quod, quicquam, ea dilatione comitiorum, profici in publicum, sperarent. Post hæc, Thomas Randolfus, legatus Anglus, est auditus: Regina enim, vivo adhuc Prorege, legatos miserat, qui exules Anglos deposcerent, qui, detecta & punita Havarti conjuratione, supplicii metu profugerant: hos legatos, Sterlini auditos, Prorex Edimburgum rejecerat, eo mortuo, rebus turbatis, sine responso discesserant. Cum vero, de Prorege deligendo, conventus haberetur, Randolfus, qui, ante aliquot annos, in Scotia fuerat, quod, res hominesque ejus nationis optime nosse, videbatur, & quod ex utriusque gentis commodo superiores legationes obiisset, omnibus bonis, ut erat, carus esse existimabatur. Is in Concilium introductus, cum declarasset, Reginæ suæ animus qualis erga Scotos semper fuisset, eam, ut antea rebus eorum turbatis non defuerit, ita nunc non defuturam: deinde

commemorat incursiones in Angliam, cædes, rapinas, incendia, superioribus diebus facta: eam satis scire, nihil horum Concilio publico gestum: itaque eandem, in præsentia, voluntatem, idem suum in eos studium manere: atque adeo, quanquam graviter, ac nullo suo merito, lacessita est, se, quod jure suo posset, nec publice res repetere, nec, ob delicta paucorum, ab omnibus pœnas poscere: Se quidem non esse ignaram, quanta nuper oborta sit omnium rerum perturbatio: neque tamen, de bonorum erga se voluntate dubitare: in eorum gratiam, non modo culpam à conscientia publica separaturam: sed si ipsi, propter motus domesticos, pacis perturbatores, ad res reddendas, cogere non possent, se suas cum illis conjuncturam copias, ut, communi consilio, pœnas violatorum fœderum expeterent: sin ne id quidem possent, se suo milite suas injurias persecuturam, sine maleficio, exercitum per pacatum agrum iter facturum: neque quenquam, qui à culpa remotus esset, ultioni affinem fore. Reliqua legationis capita continebant admonitiones, semper quidem in omni legitimo conventu utiles, sed ad præsentem rerum statum necessarias: Primum omnium, Religionem tuendam, summa cura & vigilantia, quæ una, & erga Deum, & homines, officiorum rationem nos docet: Quia nulla Respublica, secum ipsa discors, diu constare potest, in id præcipuo incumbendum studio, & omnibus adnitendum viribus, ut domi civibus inter se pax & concordia sancte colatur: Cum Deus, universi opifex, Regium huic populo indulserit imperium, Regibus parere, honore eos & omni obsequio observare & prosequi, est æquum: Pax, concordia, & amicitia cum omnibus, quoad fieri potest, hominibus, Deo est gratissima, fundendique sanguinis humanis sitim (quod vicium Deus unice execratur,) extinguit, aut certe inhibet: eadem singulorum opes auget, civesque suis inimicis formidabiliores facit: Justitia omnis publicæ incolumitatis custos, amplectenda, cujus præcipua pars est, in sontes animadversio: Cum proditio sit omni legitimæ dominationi maxime detestabilis, hoc hominum genus, quocunque terrarum se receperint, nulla clementia, favore, & indulgentia est prosequendum. Hæc Randolfus, qui, & sancte, & salubriter admonere, & æqua postulare, est visus: sed quia, nemine in summum magistratum adhuc electo, certum responsum dari non poterat, in Cal. Majas est rejectus. Postremo Proregis proxime cæsi fratres ex eadem matre Gulielmus, & Robertus Duglassii sunt auditi: hi petebant, ut sui fratris indigna mors, nullas ob inimicitias

micitias privatas, sed ob Remp. illata, vindicaretur. Ibi sententiis est variatum, omnibus quidem consentientibus, pœnas de parricidis expetendas, sed aliis censentibus, de ea cæde suspectis diem dicendum, (nomina autem multorum deferebantur,) aliis placebat, dies juridicos non expectandos, adversus eos, qui arma jam susceperant, ut facinus, quod scelerate patrarant, vi defenderent: nec in eos modo statim arma sumenda, sed etiam adversus omnes, qui, superiorum Ordinum comitiis, capite minuti erant. In eam sententiam, qui aderant ex Equestri ordine, proni erant, nec tamen propositum tenere potuerunt, maxime, dissuadentibus Atholio, quod diceret, frequentiorem procerum conventum expectandum: Mortonio, quod existimaret, fore, ut, si plura conjungerent crimina, vindicta Proregis periret, & res ad civile bellum prorumperet, omnibus, qui pacem timerent, se ad cædis reos aggregantibus. Igitur separanda crimina, ac jure (si fieri possit) agendum: nihilque, ante Cal. Maii (qui dies, ad conveniendum, dictus erat) innovandum. Ita conventus ille solutus est, maxima populi parte cunctationem Nobilitatis damnante, quod, ad nutum inimicorum Regis, omnia acta dicerent, qui has moras innecterent, ut, spatio interposito, cædis invidia relanguesceret, & factio adversa interim vires assumeret. Hanc vulgi opinionem, & quædam, quæ jam præcesserant, & plurima quæ secuta sunt, confirmarunt: nam statim, cæde Proregis vixdum divulgata, Jacobus Hamiltonius, oppositis pignori agris Joanni Somervallio Camnethamio, pecuniam accepit, quam cum alia summa, ab amicis corrogata, ad militem mercenarium conducendum, misit ad amicos, jam ante præmonitos, ut propter subitam mutationem, quæ, inimico ipsorum capitali sublato, acciderat, in omnia parati essent: nec, post id, à coitionibus in multis ac distantibus locis, à Reginæ factione est cessatum. Ad decimum quintum Cal. Mart. capita fere factionis rebellis convenerunt Glascuæ: inde Argathelius, & Bodius ad Mortonium scripserunt, se, quia Proregis percussores, & cædis conscios, quinam essent, adhuc ignorarent, libenter, ea de re & eruenda, & punienda, cum reliqua Nobilitate consilia communicaturos, verum, se Edimburgum non venturos: sin Regia factio sibi persuaderi sineret, ut Limnuchum, ad Varium sacellum, vel Sterlinum venirent, nullam se moram facturos. Res à Mortonio cum Mætellano communicata (ita enim in literis erat scriptum) nullum exitum habuit. Eodem tempore, scri-

 psit

pſit Limnucho Thomas Carus ad ſocerum ſuum, arcis præfectum, ſi à Regina Anglorum impetrari poſſet, ut incurſiones, nuper factas, diſſimularet, ſe in poſterum operam daturum, ut Limites pacarentur, & in officio eſſent: ſin hanc illa conditionem recuſaret, ſe in incœpto perſeveraturum: neque enim ſe dubitare, quin boni cives, qui in officio erga ſuam Reginam perſtarent, ſe conjungerent, & auxilia Gallica mox affutura. Quinto Non. Mart. Hamiltonii, Argathelius, Bodius Limnuchi convenerant: ſed cædes unius mercenarii militis omnes eorum rationes, ſubito tumultu exorto, conturbavit: quam ob cauſam, poſtridie, Hamiltonios Fani Andreæ Archiepiſcopus domum reduxit: reliqua rebellium factio, in primis Huntilæus, Atholius, Crafordius, Ogilvius, item ex Ciſforthanis, Humius, Setonius, Mætellanus convenerunt Edimburgum: Mortonius quidem in urbe erat, cum paucis admodum comitibus, donec Glencarniæ & Marriæ Comites, cum ſuis clientibus, adveniſſent. Ad quartum Non. Martii capita factionum coierunt, ad conſultandum, de ſumma rerum: ſed ea conſultatio lente procedebat, propter abſentiam Argathelii, cujus tum magna erat potentia, & auctoritas: Huic Huntilæus ſe perſuaſurum recipit, ut cum reliqua factione ſe conjungeret: verum is, re infecta, rediit, fraude (ut maxima pars hominum credidit) Mætellani, qui omnia in longum duci, volebat, ut rebus novandis, in ſtatu Regni turbulento, locus eſſet opportunior. Erat & Argathelio, in omnibus actionibus, aliud impedimentum objectum, quo minus, ejus vires temporum ſuperiorum famæ reſponderent, quod, quamvis ipſe impenſiſſime cauſæ Reginæ faveret, tamen amici clienteſque, ac ne frater quidem eum, adverſus Regem ſequi volebant. Ea nocte, quæ ſecuta eſt, repentinus, nullis apparentibus cauſis, terror totam factionem ita perculit, ut armati, ad lucem uſque, pervigilarent, ac mane Edimburgo trepide diſcederent. Toto hujus conventus tempore, id prope unum eſt diſceptatum, quo jure tum Scoti creare Proregem poſſent: Alii, ex diplomate Reginæ, in quo ante triennium octo è principibus procerum deſignaverat, è quibus unum, aut plures (ſi videretur) filio Tutores nominaverat, unum aliquem nunc rerum ſummæ præficerent: Alii, huic diplomati, Prorege jam ex eo creato, nullum amplius locum eſſe, nullamque omnino rationem ejus eſſe habendam, contendebant, ut quod, non in perpetuum, ſed in id modo tempus, confectum eſſet: Erant, qui, ad conventum procerum

cerum universalem, rem integram differendam censerent: sed ii, fere ex Mætellani factione, qui tantam rerum perturbationem expectabant, quæ multitudine sine rectore, & facile exoriri & ægerrime sedari posset: Tertia sententia utramque harum damnabat: priorem quod diplomatis Reginæ, cujus ab initio (si juris disceptatio fuisset) nullum erat momentum, nunc minus ratio ducenda esset: alteram, quod prorogatio plurimum secum afferret perculi, longioremque moram, quam præsentium rerum status ferre posset. Igitur coire jubebat, qui Regi, à primordio, regni ineundi fuerant auctores, eique constanter, ab eo tempore, obtemperarunt, quibuscunque possent rationibus, prospicere, ne quod publice detrimentum capiatur, ac mature talem Proregem edant, qui, & Regis saluti, & omnium incolumitati consulere, & possit, & velit. Nec hæc recepta est sententia, itaque re infecta solutus est conventus. Tot coitionibus frustra tentatis, ut populum in suam factionem pertraherent rebelles, rursus ad belli Anglici seminaria reversi, eosdem, quos antea, duces latronum immittunt, qui nihil sibi reliquum, ad extremam crudelitatem, fecerunt: ipsa interea factionis capita Reginam Angliæ conviciis proscindunt: proceres Scotorum calumniantur, tanquam Anglorum clientes: vulgo minantur, si Anglica accersant auxilia, se Gallorum & Hispanorum præsidiis usuros. Eisdem forte diebus, applicuit Britannodunum, è Gallia, Veracus quidam, è cubicularibus Regis Francorum ministris unus, qui, magnificis promissis eorum animos nonnihil erexit: secundum hæc, Hamiltonii suorum popularium conventum, in quintum Idus Apriles, Limnuchum indicendum curarunt. Ad eum diem cum Reginæ factio frequens venisset, ibi, quod jam diu ante, secretis coitionibus erant meditati, palam tractari cœptûm, ut, suscitato adversus Anglos bello, in publica rerum perturbatione, privatæ injuriæ actionesque, de cæde Regis, & Proregis, aut omnino antiquarentur, aut saltem refrigescerent. Rebus Limnuchi inter populares conjurationis modo agitatis, nec adhuc plane explicatis, quo majorem res haberet auctoritatem, statuunt, Edimburgum transire, ad tertium Id. Aprilis, ac, præter alias commoditates, quas locus habebat, oppidanos, in quibus magnum in omnes partes momentum ponebant, adjungere: id perfacile factu videbatur, cum Gulielmum Kircadium, eundem & arcis & urbis præfectum, in suas partes jam pertraxissent: sed quia, excubias ibi fieri, intellexerant, ac vulgus in alteram par-

tem proclivius, ad oppidanos prius mittunt, ut sibi, eorum voluntate, ibi convenire liceat. Oppidani responderunt, se neminem, tranquillitatis publicæ studiosum, qui Regis imperio pareat, exclusuros: Anglos vero exules, & Hamiltonios in urbem non accepturos; nec, vel Reginam Anglorum, in cujus Regno negotiarentur, assidue offenderent, vel, cum cædis nefariæ reis consilia communicasse viderentur: nec etiam passuros, ut nova Edicta, quæ ad Regii imperii imminutionem spectarent, proponerentur, aut juventus (uti in more est,) ad arma capienda, tympano convocaretur. His legibus, etsi duræ viderentur, tamen eo venerunt, rati, se paulatim posse, simplici multitudini obrepere, &, oratione commoda demulcendo, universos suæ potestatis facere: nec tamen persuadere civibus potuerunt, Kircadio, urbis & arcis præfecto, adnitente, ut claves portarum cives eis traderent, vel de solita custodia cederent. Toto eo tempore, ad Mætellanum, qui aut podagra laborabat, aut egregie simulabat, quotidie adeo frequentes conveniebant, ut domus ejus ludus, & ipse ludimagister vulgo nominaretur: nec cessabat interea, ultro citroque commeare, Atholius, ut diversæ factionis homines ad eum cœtum, qui erat Edimburgi, attraheret. Illi concordes recusabant, ante diem Cal. Maii (qui communiter ab omnibus consentientibus erat dictus) convenire, nisi scirent, quæ necessitas, tempus constitutum antevertere, cogeret: si qua res magni momenti incidisset, quæ nullam pateretur dilationem, cum Comite Mortonii, qui domi suæ ad quatuor millia passuum aberat, communicarent: is reliquos faceret certiores. Tandem, per Atholium dicta est dies, qua die, utriusque factionis pauci ad villam Mortonii, quæ est Dalkethi, convenirent: locus factioni Reginæ non placebat: non quod quicquam insidiarum timerent, sed, ne sua vilesceret auctoritas, si ipsi ad Mortonium potius, quam ille ad eos accederet: igitur, multis conatibus sumptis, neque ulla re, satis ex sententia, procedente, subita intervenit solvendi conventus necessitas: nam cum, adversarios excludere urbe, cuperent, neque cives in suas partes trahere valerent, statuunt, è vicinis locis majorem accersere multitudinem, ut, invitis etiam incolis, omnia in sua potestate haberent: juvabat hoc consilium magnopere arcis præfectus, qui, quos in custodia habebat, (erant autem factionis Reginæ prope principes) liberos dimisit. Sed rumor subitus, de adventu Anglici exercitus Bervicum, omnes eorum rationes turbavit. Alexander Humius & Joannes

nes Maxuallius, nuper è custodia, sine auctoritate publica, emissi, domos, ad sua tuenda, profecti sunt: Humio etiam pecuniæ, quam, ad militem conducendum, contribuerant, ad arcem suam Humum muniendam, portio est data: Thomas Carus, Valterus Scotus, qui, auctore maxime Archiepiscopo Fani Andreæ, excursiones in Angliam fecerant, arbitrati, ex hoc initio, bellum inter duo Regna exarsurum, derelicti à vicinis, ac trepidi rerum suarum, mittunt ad suæ factionis principes, rogatum auxilium. aut, si id gravarentur, Lauderam saltem (propinquum oppidum) venirent, ac inde bellum ostentarent. Cum ne id quidem impetrarent, ac ne pecuniæ saltem publicæ particulam aliquam, ad publicum usum, exprimerent, irati, quod, à quibus erant in bellum conjecti, deserti ac proditi essent, ad sua quisque tuenda, pessima cum spe in posterum, abierunt: ita tot rebus, uno tempore præter expectationem, cadentibus, omnia eorum consilia turbata fuere. Sed maxime, præter opinionem, accidit repentinus Anglici exercitus adventus, ad quem remorandum, duplicem miserant in Angliam legationem, alteram ad Thomam, Suffexiæ Comitem, quæ precaretur inducias, donec, per literas, rerum suarum statum Reginæ Anglorum indicarent: alter enim Legatus literas ad Reginam ferebat, quæ multa, pro ipsorum causa, multa, adversus Regiam factionem, continebant: in primis, suas vires supra verum augendo, contra, hostiles elevando, prope bellum Anglis minabantur: Mætellanus enim ceteris persuaserat, Reginam, feminam natura timidam, omnia prius facturam, quam ad arma veniretur: quippe Gallis & Hispanis, multis de causis, ei infensis, rebusque domi nondum quietis. Petebant enim rebelles, Ut, Regina Angla velut arbitra, superioris biennii scita (etsi multi ipsorum eis subscripserant) retractarentur: ac, velut novo initio sumpto, novum decretum, communi omnium consilio fieret: & ut suæ factionis firmitatem magis ostentarent, procerum suæ partis nomina literis, ad eam missis, indiderunt: in iis, ut multitudinis speciem augerent, multos adversæ, plures neutrius factionis adscripserant: rati (propter itinerum longitudinem, & eorum, quæ procul geruntur, ignorationem, & quod literæ, ad Reginam scriptæ, ad paucorum conscientiam erant perventuræ) eam fraudem difficilius detegi posse. Accidit, eodem tempore, res, ut ipsi existimabant, peropportuna, quæ & Anglos faceret segniores, & Scotorum vulgo formidinem injiceret: nempe adventus hominis Galli,

humilis quidem sortis, ut qui Lansaci minister domesticus, patroni gratia, in aulam irrepserat: is multas, eodem exemplo, epistolas à Rege Gallorum attulerat, non ad principes modo factionis Reginæ, sed ad multos quoque, qui neutri factioni se addixerant: Gratiæ ingentes singulis aguntur, quod hactenus à Regina stetissent: Orabat Rex, ut in eadem constantia perseverarent: Se auxilia, etiam majora, quam rogabatur, cum primum commode posset, missurum: addebat etiam de suo tabellarius, omnia in Galliis jam esse pacata: Gasparem Collinium aliosque rebelles eo coactos, ut, se Gallia discessuros, pollicerentur, ne quietem publicam eorum præsentia interpellaret: nec se dubitare, quin, ante suum reditum, miles, qui subsidio mitteretur, conscriptus foret. Prudentiores, etsi, hæc magna ex parte vana esse, sciebant, tamen, iis rumoribus facile plebem falli, patiebantur. Igitur, cum animi multorum per hæc essent erecti, eam lætitiam minuit legatorum ex Anglia, rebus infectis, reditus: neque enim Sussexio è re Anglica videbatur, exercitum, per inducias otiosum alere, nec integrum bellum omittere, nullis conditionibus ab hoste oblatis: & literis ad Reginam scriptis (nam id ipsa jusserat, ne expectatio responsorum in mora rebus gerendis esset) resignatis, fraus facile detecta est: quippe cum & literæ essent vanissimæ jactationis plenæ, & nihil earum rerum, quæ in Scotia agerentur, Angli ignorarent, Legati prope conviciis abacti: exempla literarum in Scotiam ad Regiam factionem remissa. Ea igitur spe dejecti, & adventu subito exercitus Anglorum ad finitima loca deterriti, & auxiliis suorum, qui domum, ad sua tuenda, abierant, destituti, & oppidanorum animis parum confisi, cum, ad Cal. Majas, hostes Edimburgum venturos, scirent, Limnuchum discedunt, eum locum rati commodum, ad suos è longinquis Regni partibus accersendos, & iter aliorum, ad conventum euntium impediendum, & reliqua, quæ superioribus diebus, in Consilio jactata erant, perficienda. Ibi, Hamiltoniorum amicis & clientibus collectis, totum iter, quod Edimburgum ferebat, infestum reddebant: cum Joannem Areskinum, Marriæ Comitem, illac ducturum scirent, se in collibus propinquis, ad transitum impediendum, objecerunt: ille, cum loci iniquitatem cognosceret, paulo supra, ad duo millia passuum, flumen superavit, atque Edimburgum sub vesperam intravit, ad tertium Cal. Maii. Post eum diem, cum Regis factio Edimburgi, Reginæ Limnuchi se continerent, atque alteri

alteri alteris seditionum causas & initia imputarent, qui Edimburgi convenerant, ad alias quasvis conditiones se faciles fore, affirmabant, ac, si quis de se quereretur, bonorum virorum arbitrio, satis facturos, spondebant, modo, incolumi hujus Regis auctoritate, superioris Regis ac Proregis cædem una secum ulcisci vellent. Cum ad hæc nihil æqui responderetur, qui Limnuchi erant, edixerunt, Uti cives universi Reginæ legatis parerent: Comites tres, Araniæ, Argatheliæ, & Huntilææ comitia, in tertium Nonas Augusti, Limnuchi habenda, indixerunt: altera factio legatum ad Reginam Angliæ, Robertum Petcarnium, miserat, qui ageret cum ea, de communi hoste reprimendo: quoque facilius Scotorum in se animos intelligeret, ex ejus arbitrio, Proregem electuros. Interea, dum utraque pars diversi diversa agitant, Angli, Teviotiam ingressi, villas & vicos Carorum & Scotorum (qui in Angliam, violata pace, fecerant excursiones, & Anglos profugos ad se receptaverant) diruunt, agros populationibus vastant, & incendiis deformant: Humam arcem, in quam dominus multos commeatus intulerat, ac tota vicinia preciosissima quæque rerum suarum, ut in munimentum firmissimum, seposuerat, Sussexius circumsedit: ea cum à præsidio valido fortiter defenderetur, Anglique prostridie, re infecta, discessuri essent, literæ, quas Alexander, arcis dominus, ad suos, multo ante scripserat, omnes eorum rationes irritas reddiderunt: jusserat enim per literas, præsidiarios Gulielmi Drurii, Equitis Angli, consilio uti, &, quicquid is imperasset, sine exceptione, parere: id cum Drurius Sussexio indicasset, ille arcem deditam diripuit, &, custodibus Anglis impositis, cum magna præda, Bervicum rediit. Ita Humius, qui nihil ab Anglis metuebat, imo quos amicissimos existimabat, ut qui sciret, Drurium & Sussexium occulte Havarti rebus studere, gravissimam illam sua credulitate injuriam accersivit, tandem, ab omnibus amicis & propinquis, qui prope omnes Regiis in partibus erant, relictus, cum uno & altero comite, Edimburgum venit, ac se in arcem abdidit. Nec minus, ab alio Limite, Scrupus Anglus Annandiam ingressus, agros Jonstoni (qui etiam in Angliam fecerat incursiones) omni belli injuria fœdat: ipse Jonstonus, locorum notitia fretus, equitum sequentium impetum, paucis fugæ comitibus, elusit: Joannes Maxuallius, cum tria millia hominum è propinquis agris haberet coacta, ei opitulari non ausus suis se locis tenuit. Paucis post diebus, Angli, qui Bervici erant,

erant, acceptis obsidibus, bona fide secum agi, persuasi, equites trecentos, pedites mille, duce Drurio, adversus hostes communes mittunt: ad eorum adventus famam, Hamiltonii, Glascuam profecti, arcem Archiepiscopi diruere, decreverunt, ne Comiti Levinio, tum ex Anglia reverso, receptaculum ac belli sedes esset. Eam cum à paucis adolescentibus, absente præfecto, teneri, nec à rebus necessariis satis paratam esse, scirent, rati, subito suo adventu posse opprimi, tam repente oppidum ingressi sunt, ut bonam præsidii partem excluserint: hac spe dejecti oppugnationem acriter, sed æque frustra, sunt aggressi: nam, per aliquot dies, præsidiarii (erant autem viginti quatuor) tam acriter eos exceperunt, ut plures ex oppugnatoribus, quam ipsi erant, occiderint: reliquos cum multis vulneribus repulerint. Ex suis unum amiserunt, nemine præterea vel saucio. Sed Hamiltonii, audito, Anglos Edimburgi jam esse, & Joannem Areskinum Sterlinum venisse, ac mox subsidio venturum, quanquam & è longinquis regionibus auxilia accepissent, sub vesperum, obsidione soluta, trepide discesserunt: Hamiltonius & Argathelius in Argatheliam, Huntilæus, per montes prope invios, domum, ceteri, qua cuique commodum erat, se contulerunt. At, qui Edimburgi erant, Angli, post biduum, Glascuam profecti, toto tractu Glottianô, agros Hamiltoniorum, & si qui alii in cædem Proregis consenserant, aut exules Anglos receptaverant, magna omnis generis præda abacta, ruinis & incendiis fœdarunt. Dum machinæ, ad converberandam arcem, non procul à pago, cui Hamiltonio nomen est, positam, Sterlino apportantur, Drurius, qui rebellibus Anglis clam favebat, hanc expeditionem prope fecit irritam: Anglos enim, non soluto ad diem stipendio, tumultuantes, ac statim se discessurós comminantes, adeo non compescuit, ut ipse plerisque, auctor ejus motus fuisse crederetur: sed, pecunia mutua repræsentata, miles est retentus, &, machinis admotis, arx, intra paucas horas, deditionem fecit. In præda, quidam agnoverunt vestem, aliamque Jacobi Quinti Regis supellectilem, quam dominus arcis, cum ejeraret Regnum, sancte juraverat, penes se non esse: arx semidiruta relicta est: vicum &, in ea, villam Hamiltoniorum, magnificam, vulgus furens, invitis ducibus incendit. Exercitu reducto, Angli Bervicum, Scoti ad sua quisque se receperunt: Datum Drurii precibus, ut arcis præsidium incolume dimitteretur: illi dimissi, Robertum Semplium, gentis principem, dum velut expedi-

tione

tione paracta domum securus redit, è generi sui domo captivum abstrahunt: quæ res suspicionem de Drurio acrius inflammavit. His rebus vixdum peractis, Petcarnius, è legatione Anglica reversus hæc fere retulit: Reginam mirari, quod, quarto demum mense, à Proregis interitu, de statu rerum suarum, eam certiorem facerent: se enim, ob hanc cunctationem, incertam fuisse, quid de eis speraret: intereà solicitatam, crebris Galli & Hispani legati precibus, nomine Regum suorum, & Reginæ Scotæ prope quotidianis querelis fatigatam, promisisse audientiam: sed, iis legibus, ut Scota scriberet, ad suæ factionis homines, ut, interea, dum Colloquium illud finiretur, vi & armis abstinerent: quæ, publicis Edictis, de rebus novandis attentarunt, ea, contrariis Edictis revocarent: ac, res in eodem statu esse, sinerent, quo, vivo Prorege, fuerant: exules Anglos bona fide redderent: & si, finito Colloquio, de ceteris rebus inter eos conveniret, ut obsidibus, & aliis fidei pignoribus caveretur, ut pacta, inter eos, firma & rata manerent: His legibus, colloquium promissum. Hac autem pactione illigata, negabat, se posse consilii eorum, in creando Prorege participem fieri, ne, causa Reginæ Scotorum nondum audita, præjudicasse videretur: ceterum, curæ sibi rem Scoticam fore: Rogabat, ut interim ab armis, & à Prorege creando, abstinerent: sese daturam operam, ne hoc tantillum moræ sit eis damno. Hæc renunciata Scotos varie affecerunt, cum & ratio temporis cogeret, ad Anglorum voluntatem, consilia sua accommodare, nec tamen ignorarent, quantum publice interesset, unum esse in summo Magistratu, ad quem omnia deferrentur: in hoc superioribus mensibus creando, cunctationem spatium inimicis dedisse, ut se colligerent, & novos Judicum consessus facerent, nova Edicta quotidie proponerent, omnia Regum munera usurparent: contra Regiorum animos languescere, multitudinem, imperio solutam, non diu dicto audientem fore, cui certum non esset, cui pareret. Post reditum Legati, certiores facti sunt, novo tumultu in Anglia excitato, Londini, templorum foribus diplomata Romani Pontificis fuisse affixa: partim, quæ Anglos hortarentur, ut, ab injusto Reginæ imperio, se liberarent, partim, propositis præmiis, ut ad cultum Romani Pontificis redirent: nec ab iis consiliis Regina Scotorum aliena crederetur: hæc quanquam sopita, & ex literis Sussexii Comitis rescissent, & idem Thomas Randolfus præsens affirmaret, ægre contineri poterant, quo minus

minus Proregem crearent. Tandem, medio consilio, ut aliquam summi magistratus speciem haberent, Interregem nominare, decreverunt, cui imperium, usque ad IV. Id. Julias esset, quo spatio interposito, certiores ex Aula Anglica, de Reginæ voluntate, fieri possent: ejus enim animum à se non esse alienum, vel hinc maxime augurabantur, quod, inter condiciones induciarum posuisset, Ut exules Anglos rebelles rederent: id enim si fieret, intelligebant rebelles, omnium Papanorum animos, per totam Angliam, à Regina Scota alienatum iri: sin negaretur, Colloquium esse sublatum, & suspiciones, quæ vulgus averterent, indies incrementum accepturas: videbant etiam, cetera non facile conventura, cum, ex liberatione captivæ, majus Anglis, quam Scotis, immineret periculum: nec, si cetera convenirent, Anglam commissuram, ut, nisi obsidibus acceptis, eam dimitteret: nec eam obsides dare posse, per quos satis cautum videri posset. Iis rebus paulo erectiores, Interregem creant, Matthæum Stuartum, Leviniæ Comitem, Regis Scotorum avum. Dum novus Interrex, adhibito consilio, quæ superioribus tumultibus erant labefactata, confirmare nititur: commodum, literæ Reginæ Anglorum, ad VI. Idus Julii, afferuntur, in quibus, cum multa, de suo erga Regem regnumque Scotorum animo, disputaret, & benigne suam opem polliceretur, nominationem Proregis, quæ sibi foret invidiosa, nec ipsis exempli satis, probandi, deprecatur: consilium tamen suum si exquirant, neminem sibi videri, avo præferendum, in eo præsertim munere, quod maxime fidem, erga pupillum, nondum sui potentem, exposceret, & qui jam, ob easdem causas, prærogativam tulisset. His literis confirmati, Matthæum, ex Interrege, Proregem creant, concordibus omnium Ordinum suffragiis. Is, statim ut creatus est, sacramento de more dicto, de statu Religionis, deque patriis legibus & institutis observandis, primum omnium edixit, Ut omnes, qui per ætatem, arma ferre possent, quarto Nonas Augusti, Limnuchi præsto essent, ad impedienda Seditiosorum comitia, Reginæ nomine indicta: deinde Ordinum conventum, Regis nomine, indixit, in decimum Octobris diem: misit quoque ad arcis Edimburgensis præfectum, qui adhuc partium Regiarum studium strenue simulabat, quanquam omnes ejus actiones animum ab oratione ostenderent alienum. Ab eo petebat machinas aliquot æneas, apparatumque, ad eas tractandas, necessarium, magis, ut

ut animum ejus nudaret, quam spe, quod petebatur, impetrandi. Ille, cum initio satis liberaliter promisisset, appetente comitiorum die, promissa flagitantibus, impudenter recusavit: suam enim operam, ad concordiam jungendam, non ad fundendum Scotorum sanguinem semper fore paratam, Nihilominus, Prorex ad diem Limnuchum venit, quinque millibus armatorum comitatus: sed, cum, nihil ab hostibus moveri, audiret, nisi, quod Brechini ab Huntilæo centum sexaginta mercenarii collocati erant, ac dictum propositum, ut Brechinenses providerent, ut, ad quartum Idus Augusti, commeatus illic aliquot millibus hominum esset paratus: præsidiarii, ab eo relicti, non modo cives, sed omnes etiam prætereuntes, itineribus insessis, spoliabant: Prorex, de Concilii sententia, eo proficisci statuit, ut ante Huntilæi adventum, locum occuparet, ad multa commodum, & ibi, si necesse esset, antequam reliquæ adversarum partium copiæ convenirent, cum eo prælio decerneret, illamque sclopetariorum, quam unam habebant, manum deleret, & factionis duces quosdam (nam audierat, ibi esse Crafordiæ Comitem, & Jacobum Ogilvium, & Jacobum Balfurium) de improviso opprimeret. Igitur Patricio Lindesio, & Gulielmo Ruveno supremi Ordinis, & Jacobo Haliburtono, præfecto Taoduni, præmissis, ut, quanta possent celeritate, assumpta juventute Taoduni & Perthi, rumores prævenirent. Hi quanquam ad celeritatem nihil sibi reliqui fecissent, ac, proxima nocte, sublatis in equos peditibus, festinassent, cum jam in propinquo essent ac lentiore gradu incederent, ne fatigati ex itinere ad hostem recentem pervenirent, trepidus Brechinum nuncius affertur, hostes adesse: Ogilvius & Balfurius, qui forte aderant, militem, breviter ac pro tempore, allocuti, bono animo esse jubent, intra triduum, se cum Huntilæo redituros, statimque, equis conscensis, per proximos montes, ad suos contendunt: milites relicti, quod cuique ad manum erat, diripiunt: eorum circiter viginti turrim templi, propinquam, occupant: ceteri in ædes Comitis Marriæ, quæ, arcis instar, in proximo tumulo sita, oppido imminent, confugiunt, Jacobus Duglassius, Mortonii Comes, cum octingentis equitibus, longiore via ducens, postridie affuit: Prorex, dimissis domum Levinianis & Renfroanis, ut suis agris præsidio essent, si quid ab Argathelia moveretur, ipse, tertio die, Brechinum præmissos assequitur. Cum, ad rumorem

rem adventus ejus, Nobilitas è vicinis agris confluerct, ac jam ad ſeptem millia armatorum in caſtris cenſèrentur, qui in turri ſacræ Ædis erant, ſtatim deditionem fecerunt: reliqui, cum, ad paucos dies, ſe ſatis acriter defendiſſent, ac nonullos, qui incautius ſubibant, partim occidiſſent, partim vulneraſſant, tandem, audito, æneas machinas admoveri, & ſe ab Huntilæo deſtitutos eſſe, & ipſi Proregi ſe permiſerunt: is triginta, qui plerique capti antea, ac dimiſſi fuerant, aut in cauſa pertinacius perſeverarent, laqueo extinctis, reliquos pene exanimes dimiſit. Huntilæus interea, qui ad viginti millia paſſuum aberat, fruſtra, majorem manum colligere conatus (quod maxima pars hominum, quoties libere voluntatem declarare audebant, à turpitudine cauſæ abhorrebant) trepidus, ut ſibi conſuleret, in ulteriores regiones, cum paucis, retro ceſſit: Prorex, reverſus Edimburgum, ut, ex Ordinum ſententia, res, ubique turbatas, componeret, ad conventum ibi indictum venit. Rebelles, nulla ſpe ſalutis ſibi relicta, in Ordinum concordia, præſertim ii, qui primum Regiæ cædis, deinde qui cæſi Proregis rei deſtinabantur, egerunt per Reginam Angliæ ut, quoniam ipſa promiſerat legatis Francorum & Hiſpanorum, ſe, partibus auditis, res, ſi fieri poſſit, compoſituram, interea, nihil novi publice ſtatueretur. Hac mora impetrata (nihil enim, in eo conventu, eſt actum, niſi, quod Proregis electio eſt confirmata) nunquam ceſſarunt rebelles, Gallos & Hiſpanos ſolicitare, ut auxilia in Britanniam, ad Reginam reſtituendam, mitterent: & quoniam, ex ejus reſtitutione, veterum ceremoniarum reſtitutionem pendere, affirmabant, tentatus eſt Pontifex Romanus: ut, quia longius aberat, ſaltem pecunia partes juvaret. Is, miſſo in Scotiam, qui rerum ſtatum præſens cognoſceret, cum, Romanenſium factionem infirmiorem, ibi comperiſſet, nec omnes rebelles, in Papiſmo reſtituendo, conſentire, à cauſa abſtinuit: motum tamen aliquem interim in Anglia (quoniam, ibi ſuam factionem adhuc præpotentem eſſe, intellexerat) Diris noctu, templorum valvis affixis, ac indulgentiis, & præteritorum impunitate promiſſis, excitare, conatus eſt. Prorex, in VIII. Cal. Febr. indicto conventu (quoniam, intra id tempus, Legatis exterarum nationum ſatis factum iri, ſperabat) ad res, quoad fieri poterat, legibus & judiciis componendas, Edimburgum rediit. Rebelles, renovatis ſubinde induciis, per Angliæ Reginam, donec utriuſque partis Legati apud eam diſ-
ceptarent,

teptarent, non tamen, adversus pacem à se petitam, res novas moliri deunebant, freti (ut credebatur) maxime Comitis Sussexii favore, qui tum exercitui Anglorum in Northumbria præfuit: is enim, sive Ducis Nortfolciæ causa nondum deplorata, sive Reginæ exulis, de cujus reditu non omnino desperabat, pollicitationibus inductus, in rebellium factionem pronior erat: ea re animadversa, Scoti sua consilia cum eo parcius communicabant. Hieme per inducias, subinde renovatas, transacta, conventus, qui fuerat in VIII. Cal. Febr. indictus, in Majum est dilatus. Interea Hamiltonii, cum in cædem Proregis frustra multos subornassent, tandem Pasleti turrim, custodibus ejectis, occupant: rati, inter majorum rerum curas, impune id sibi fore. Prorex principes legationis in Angliam, ad disceptandum cum Legatis exterorum Regum, Mortonium, Robertum Petcarnium, & Jacobum Macgillium, ad Non. Febr. misit: ipse Pasletum profectus, convocata tantum vicina Nobilitate, quæ suæ factionis erat, turrim oppugnare est aggressus: obsessi autem, cum ab eo aqua arcerentur, coacti deditionem facere. Deinde, Gilberto Kennedo, in Caricta, Regiarum partium homines injuriis & damnis assiduis infestante, Aeram petiit, Kennedus, propinquo metu paucarum cohortium ostentato, gentiles etiam suos, qui in fide permanserant, Regiasque partes constanter tuebantur, formidans, fratrem unicum obsidem dedit, diemque constituit, quem ad diem ipse Sterlinum veniret, & pacta confirmaret. Hanc deditionem secuti, Hugo Mongomerius, Eglentonii Comes, & Robertus Bodius, ad Proregem venerunt, atque ab eo in fidem sunt recepti. Per omne hoc tempus, cum Prorex, in recipiendis rebellibus, & Mortonius, in legatione Anglica, abesset: qui arcem Edimburgensem tenebant, metu propinquo liberi, non cessant, militem conscribere, loca urbis idonea præsidiis occupare, commeatus, à mercatoribus Letham invectos, diripere, &, quibuscunque rebus possunt, se, ad obsidionem tolerandam, comparare, donec, sperata ab exteris auxilia adventarent. Proregi, equi lapsu, graviter afflicto, ac, propterea Glascuam reverso, per militem gregarium, spes Britannoduni recuperandi est oblata: is cum, inter præsidiarios, in arce mereret, uxor, ad eum sæpe illuc commeare solita, furti fuit accusata, ac, jubente Flaminio, virgis cæsa: eam rem maritus, homo uxorius, & qui, injuriam insignem conjugi factam, existimaret, adeo ægre tulit, ut sponte ex arce discesserit, &,

ex illo, nihil magis cogitarat, quam, qua ratione posset nocere Flaminio. Igitur ad Robertum Duglassium, Proregis propinquum, rem defert: ei pollicetur, si det, qui se ducem sequantur, facturum, ut arx brevi in eorum potestatem perveniat. Roberto adjunctus est Joannes Cunigamius, qui diligentius, de rei tantæ conficiendæ ratione, percunctetur: sed homo rudis & militaris, cum promissis minus fidei esse videret, quod dilucide expedire non posset, quæ erat pollicitus, Ego, inquit, quando verbis parum creditis, periculis me Principem offero: si me sequi voletis, vos in arce sistam: sin aliud sentitis, rem omittite. Oratione ejus ad Proregem delata, cum & res, magnitudine sua, animos, in spem tantam pronos, accendisset, auctor autem (etsi fidum existimarent) tamen parum idoneus videretur, adhibito, in conscientiam suscepti facinoris, Thoma Crafordio, viro forti, & rei militaris perito, tandem convenit, ut vel temere potius spem tantam secuti fortunam experirentur, quam, per ignaviam occasioni defuisse, viderentur. Igitur paucis diebus, in scalis aliisque rebus necessariis parandis ei negotio consumptis, Cal. Apr. rei conficiundæ destinatæ, ut rumores prævenirent, quod tum induciæ, rebellibus per Angliæ Reginam impetratæ, exituræ erant. Sed antequam hujus expeditionis eventum explicem, visum est, pauca de situ & natura arcis dicere. A confluente Glottæ, & Levini fluminum, planities, circiter mille passuum, ad proximorum montium radices extenditur: in ipso autem angulo, ubi amnes commiscentur, rupes biceps attollitur: alterum ejus cornu, quod altius se exserit, Occidentem respicit: in summo ejus vertice, specula est, longissimo in omnes partes prospectu: alterum paulo humilius ad Orientem vergit: inter duo cornua, quod in Septentriones & agros versum est, latus gradus habet, per obliquam rupem, hominum industria & magno labore excisos, per quos vix singulis est aditus: est enim saxum illud prædurum, & vix ullis ferramentis superabile, è quo si quid vel vi effringitur, vel ruinis collabitur, sulfureum late odorem exspirat. In superiore arcis parte, ingens est saxum, Magnesii quidem lapidis, sed ita ceteræ rupi coagmentatum & adhærens, ut commissura omnino non appareat: qua Glotta ad Meridiem præterfluit, rupes, reliquis partibus natura præceps, sese paululum inclinat, &, exporrectis utrinque brachiis, nonnihil soli amplectitur, quod, partim naturæ ingenio, partim opera humana, ita includitur, ut & frequentibus ædificiis, per transversa

latera,

latera, locum præbeat, & stationem navium, in flumine machinis æneis deverberando, suis tutam, hostibus infestam reddat, & minoribus lembis aditum prope ad ipsam arcis portam faciat: ac media, qua ascenditur, rupe ædificiis occupata, velut alteram arcem, à superiore seclusam, efficiat. Præter naturale rupis munimentum, duo flumina, Levinus ad Occasum, ad Meridiem Glotta, fossarum vicem supplent: ad latus Orientale, quoties æstu intumuit, mare rupis radices alluit: cum recessit æstus, planities non quidem illa (ut fere sunt litora) arenosa, sed cænosa, pinguiore solo in lutum soluto, diffunditur: eaque etiam torrentibus, è propinquo monte præcipitantibus, interscinditur: reliquum latus in campum herbidum, ac planum est conversum: arx fontes perennes tres habet, multis præterea locis aquæ vivæ scaturigines. Veteres Britanni (auctore Beda) locum vocabant, Alclutham: Scoti, qui olim à Brittonibus, Levino amne, dirempti erant, quod in finibus Brittonum id munimentum positum erat, Britannodunum dixere. Adjacet, eodem nomine, oppidulum, in Levini amnis ripa, plus minus quingentis à confluente passibus. Hæc arx, ut quæ insuperabilis videretur, in bellis externis & civilibus, sæpe magnas tenentibus commoditates, hostibus molestias exhibuit. Tum ei Joannes Flaminius, nomine Reginæ exulantis, præerat: & quia per se Regis factionis par viribus non erat, etsi in cædem prioris Regis non consenserat, tamen ad parricidarum partes se adjunxerat, ac, superiori toto quadriennio, Regis Gallorum (cui persuaserat, Scotos fere omnes in Reginæ Anglorum potestatem, clandestinis fœderibus, abiisse) facultatibus præsidium arcis sustentaverat, ac, magnifica in speciem, jactatione ei asseveraverat, se Scotiæ velut compedes tenere, & quandocunque Gallis ocium suppeteret ab aliis bellis, si modica sibi dentur auxilia, omnia facile se in eorum potestatem redacturum. Nec dissimili vanitate promissorum, Gallus ejus insaniam alebat, misso etiam exiguo bellico apparatu, per Veracum quendam, quem, ibi subsistere, & Scoticas res speculari, jusserat. Augebat etiam præfecti insolentiam arx Edimburgensis, quæ nuper, custodum perfidia, defecerat à Rege: item, Proregis valetudo, qui nuper, lapsu equi, prope afflictus, in podagram quoque inciderat: præterea induciæ quoque per Angliæ Reginam, ad finem usque Martii mensis, impetratæ. His omnibus rebus, securitas & negligentia adeo creverat, inter præsidiarios, ut frequentes, per luxum & lasciviam, in oppido

vicino, velut in sinu pacis, pernoctarent. In hoc statu rerum, p..ratis, quantum per festinationem fieri poterat, quæ præsens expeditio poscere videbatur, Joannes Cunigamius, cum equitatu præmissus, ut obvios interciperet, ne qua, de militum adventu, rumor ad hostem permanare posset: Thomas Crafordius cum pedite consequitur: jussi convenire ad Dumbucum, circiter medium noctis: is collis ab arce abest prope mille passus Crafordius (uti jussus erat) ibi militibus demum exponit, quo ducerentur, quæque rei conficiendæ ratio esset, edocet: ducem itineris ostendit, qui primum se pollicebatur ascensurum, seque & alios, qui honore militari eminerent, secuturos affirmat. Ita, militibus facile persuasis, ut suos duces sequerentur; scalas ceterumque rupis superandæ apparatum expediunt, ac paulo ante lucem pedites ad arcem ducunt, equites in eo, ubi constiterant, loco, in utriusque fortunæ eventum, restiterunt. Interea, dum propius ad arcem accedunt, duo impedimenta eis objecta sunt: nam & pons torrentis. qui campum interseсat, fractus, & ignis, in proximo repente apparens, suspicionem injecerunt, ne & pons, dedita opera, ad iter remorandum, esset solutus, & ignis, ad indicandum hostium adventum, à præsidio esset accensus. Sed pons celeriter, pro præsenti copia, est ita refectus, ut pediti pervius esset, & missi ad locum, ubi flamma visa fuerat, speculatores retulerunt, nullum ibi ignis vestigium repertum: unde intellectum est, ardorem illum ex eo genere esse flammarum, quæ, in aëre genitæ, interim subsidunt in terras, & subito conspectæ evanescunt. Ille propior timor, ne cum cœlum plurium stellarum lumine fulgeret, & dies jam appeteret, conatus eorum, è suopriore loco, à vigilibus deprehenderetur, cum subito caligo densa ita cœlum texit, ut non infra mediam arcis rupem descenderet, superiorem vero partem ita tenebris involvit, ut arcis custodibus omnem rerum, quæ infra gererentur, prospectum adimeret. Sed ut caligo cecidit opportune, ita alius, incommodissimo tempore, casus intervenit, qui pene reliquos conatus fecit irritos: nam. cum, pluribus scalis, altitudo rupis esset superanda, ac primæ, propter longitudinem, essent, ad tractandum, inhabiles, hæ pondere properantium conscendere gravatæ, cum nec in lubrico saxo facile stabiliri possent, una cum ascensoribus repente corruerunt: ea res, uti initio pavorem, ac trepidationem injecit, ita brevi, comperto, neminem eo casu afflictum esse, sic militum animos, prope conterritos, confirmavit,

ut,

ut, velut favente consiliis eorum numine, alacriores, ad pericula repetenda, efficerentur; igitur scalis circumspectius admotis, cum ad mediam rupem pervenissent, nacti locum minus iniquum, ubi consistere possent, ibi reperiunt inter saxa forte enatam fraxinum, quæ magnas eis commoditates attulit: funes enim, ad eam nexos, demiserunt. quibus socios, infra relictos, attollerent. Ita, eodem pene momento, alii, funibus nixum juvantibus, in mediam rupem evadebant, alii, scalis aliis admotis, in summam rupem nitebantur. Hic quoque novum, & inopinatum evenit malum, quod universas prope rationes conturbavit: nam, in mediis fere scalis, unus ascendentium, subito stupore (quem medici ἀποπληξίαν vocant) correptus, ita gradibus adhæsit, ut nec ipse ulla ratione divelli posset, & sequentibus viam præcluderet. Hoc quoque periculum militum alacritas & industria discussit, eo ita ad gradus alligato, ut ne, remittente morbo, caderet, & scalis summo silentio inversis, reliqui facile ascenderent. Cum jam summam rupem tenerent, tertiis scalis murus, manu factus, erat superandus: eum cum Alexander Ramisæus, cum duobus manipularibus ascendisset, vigiles, eos conspicati, excitato statim tumultu, saxa conjiciunt: Ramisæus, impari genere pugnæ deprehensus, cum nec saxa, quibus hostem peteret, nec scutum, quo se protegeret, haberet, è muro desiliit, &, circumventus à tribus vigilibus, tamen pugnam sustinuit, donec comites, magis illius, quam suo periculo soliciti, se præcipetarunt, & tres vigiles statim confecerunt. Interea, cum reliqui, quantum possent, subsequerentur, murus vetustate prope solutus, pondere & conatu scandentium procubuit: ac non tantum, ruina sua, aditum patefecit, sed per rupem etiam intra arcem præaltam & inæqualem, faciliorem descensum fecit: catervatim igitur ingressi, magno tumultu, cum Deum ac Regem, expeditionis duces, ac nomen Proregis identidem proclamarent, custodes, velut attoniti, pugnæ obliti, qua quisque poterat; suæ saluti consulit: multi dum primus impetus desæviret, se intra domos concluserunt. Flaminius, cum per obliquam rupem se subduceret periculis, comite, qui unus eum sequebatur, icto ac statim ruente, attonitus, pene per invia descendit, ac per portulam emissus, flumine, ob maris æstum, ad muros usque effuso, naviculam nactus, in Argatheliam profugit: Custodes infimæ arcis, ac præterea xxv. ex præsidiariis, qui, inter popinas & scorta, in oppido pernoctaverant, tumultu exciti, ne tentata pugna, qua pro-

xime poterant, fugerunt: capti fuerunt in arce Joannes Hamiltonius, Fani Andreæ Archiepiscopus, Joannes Flaminius Bogallius, juvenis quidam Anglus, ex proxima Anglorum seditione profugus, Veracus Gallus, qui, nomine sui Regis, multo ante cum bellico apparatu, & commeatibus eo missus, illic substiterat, ut Regem Gallum de statu rerum Scoticarum faceret certiorem, Alexander, Gulielmi Levistonii filius, qui, cultu mutato, evadere tentarat, à fuga retractus. Prorex, de arce capta, certior factus, ante meridiem, advenit: milites primum collaudavit: deinde Flaminii uxorem consolatus, non modo mundum muliebrem, sed vasa argentea, atque omne domesticum instrumentum ei concessit, agrosque è bonis mariti, quæ, multo ante in publicum redacta fuerant, unde ipsa liberique alerentur, assignavit: reliqua præda militi concessa. His ita constitutis rebus, per ocium, ad arcem visendam circumiens, ad rupem, qua milites ascenderant, ventum est, res tam ardua cunctis est visa, ut milites etiam faterentur, se, si periculum prævidissent, nullis conduci præmiis potuisse, ut illac ire tentarent. Veracus cum argueretur è mercatoribus, quos, fretum Glottæ ingressus hostiliter spoliarat: multis in Concilio censentibus, cum eo furti agendum, tamen apud Proregem valuit Legati nomen inane, quod ipse suis flagitiis violaverat. Igitur, ut spoliatis ab eo sua recuperandi saltem spes injiceretur, ad judicium servari jussus est, & ad Fanum Andreæ, apud hospitem, non alienum à causa rebellium, diversari, unde, velut vi ereptus, paucos post dies (quod quærebatur) discessit. Anglus, quanvis multis suspicionibus premeretur, ex literisque etiam commendaticiis Joannis Leslii, Episcopi Rossiensis ad Flaminium, arce capta, inventis argueretur, in Angliam ad suos est remissus: post ejus discessum, intellectum est, eum à Nortfolcianis submissum fuisse, ut Regem Scotorum veneno tolleret: Bogallius in custodia retentus. Restabat adhuc, inter captivos, unus, quem Prorex maxime extinctum volebat, Fani Andreæ Archiepiscopus: hic & superioribus temporibus, sub fratre suo Prorege, ut multa crudeliter & avare fierent, author erat, & totam fere, sub Regina, invidiam rerum, flagitiose gestarum substinebat: timebat etiam Prorex, ne, si longior mora interponeretur, aut, supplicibus Reginæ Anglorum literis, eximeretur, & Archiepiscopi amici ne hanc quidem spem negligebant: &, ne temporis angustia hunc conatum impediret,

Archiepi-

Archiepiſcopus vehementer poſtulabat, ut judicium, patrio more, perageretur: id aliquid ſpatii etiam, quantulumcunque erat, allaturum. At hæc fruſtratio ita diſcuſſa eſt, quod nullo novo judicio, ad hanc Archiepiſcopi cauſam audiendam, opus eſſet, quippe quæ in publicis Regni comitiis jam eſſet dijudicata. Itaque, cum cædis Regiæ, & Proregis ſuperioris manifeſto teneretur, ſuſpendio Sterlini vitam finivit. Hæc fere tum magna ex parte nova ſunt prolata: nam, ad eum fere diem, major pars latuerat. Archiepiſcopus Fani Andreæ, qui proxime diverſabatur, libenter trucidandi Regis partes, ſibi oblatas, &, ob veteres inimicitias, & ſpem propinquam Regni, in ſuam familiam transferendi, ſuſcepit. Sex igitur, aut octo è facinoroſiſſimis ſuorum electis, ac datis eis Regii hoſpitii clavibus, rem commendat: illi, cum ſummo ingreſſi ſilentio, eum ſopitum opprimunt, corpuſque ſuffocati in proximum erga muros hortum per portulam (cujus ante memini) efferunt: ac tum demum, dato ſigno, flamma ædibus ſuppoſita eſt. Indicium autem ejus ſceleris, per Joannem Hamiltonium, principem in facinore patrando, ita emanavit. Is enim non ſolum, facti nefarii dies noctesque obverſante conſcientia, animi inquietudine vexabatur: ſed corpus etiam, velut contagio animi infectum cruciabatur, ac lenta paulatim tabe liqueſcebat: circumſpicienti igitur omnia remedia, venit in mentem, ut ludimagiſtro Paſletenſi, viro minime malo, & adhuc in partibus Papiſticis hærenti, totum rei ordinem, ſocioſque ſceleris nominatim indicaret. Sacerdos etſi ſedulo eum ſolaretur, divinæque miſericordiæ admoneret, tam quia vis mali altius penetraverat, quam ut talibus piaculis ægritudo, quæ altius radices egerat, extirpari poſſet, intra paucos dies, mœroris mole obrutus, deceſſit. Sacerdos rem non ita occulte texit, ut ad Regis amicos fama non permanaret. Illi, multis menſibus demum poſt cædem, Matthæo, Comite Leviniæ rerum potiente, capto Britannoduno, & Epiſcopo Sterlinum ducto, Sacerdotem eo pertrahendum curant. Is cum, quæ de cæde Regis antea dixerat, tum affirmaret, ab Hamiltonio rogatus, unde hæc reſciſſet? num ex Confeſſione auriculari? id quoque cum ille affirmaſſet, tum Hamiltonius, non ignoras, opinor, quæ pœna revelantibus Confeſſionum arcana ſit conſtituta nec quicquam amplius ab eo ad id crimen eſt reſponſum. Poſt autem quindecim, aut amplius menſes, cum idem Sacerdos, jam tertio inter Miſſificandum

candum deprehensus, atque ad supplicium ex legis præscripto duceretur, eadem omnia, quæ ante dixerat, & apertius, & cupiotius publice recitavit: eaque adeo brevi fuerunt divulgata, ut Hamiltoniorum clientes, inter se jurgantes, cædem Regis alii aliis objectarent. Interea, rebelles per fratrem præfecti arcis Edimburgensis aliquid pecuniarum à Gallo corraserant: & Mortonius, è legatione Anglica reversus, conventu Nobiliorum Sterlini exhibito, summam legationis suæ retulit, in hanc maxime sententiam. Cum, ad decimum Calend. Mart. Londinum venissemus à Regina ad septem è Concilio electos sumus remissi: ab eis, post variam disputationem, duo capita nobis proposita fuerunt: primum, Ut rerum à nobis gestarum proxime superioribus temporibus causas, à nobis allatas, tam evidentibus argumentis confirmaremus, ut, eas plane fuisse justas ipsa persuasum habeat, & aliis, rationem reposcentibus, honeste respondere posset. Id si minus possemus, tamen Reginam nihil prorsus omissuram, quod, ad incolumitatem nostram, facere queat. His de rebus, commentarius à nobis, fere in hanc sententiam, est exhibitus. Crimina, quibus initio Regis nostri mater se falso gravari querebatur, adeo dilucide fuerunt à Comite Moraviæ, ejusdemque legationis sociis explicata, ut nec Reginam Angliæ ceterosque ab ea, ad earum rerum cognitionem adhibitos, Regiæ cædis auctor (quo ex fonte cetera mala promanarunt) latere posset: Ea autem repetere, apud Reginam, cui non dubitamus, abunde, in hac parte, jam pridem esse satis factum, non est necesse: nec nos, qui inviti in eam arenam fuimus protracti, nunc etiam libenter memoriam tantorum scelerum usurpabimus. At qui illa negare non possunt, crudeliter & flagitiose perpetrata, Regni ejerationem, & jus omne imperandi à matre in filium translatum, ut rem novam, acerbam, & vi expressam, calumniantur. Primum factum ipsum, nec, animadvertendi in Reges vetus majorum consuetudo, novum videri sinit, nec moderatio pœnæ invidiosum: nam tot Reges, à nostris majoribus morte, vinculis, exilio punitos, enumerare nihil est opus, externis autem exemplis, nostrorum factum confirmare, multo minus: cum tot, ex antiquis historiarum monumentis, ultro sese offerant. Gens enim Scotorum, cum ab initio libera esset, Reges, eo jure, sibi creavit, ut imperium populi suffragiis eis mandatum, si res posceret, eisdem suffragiis adimere possent: ejus legis multa, ad nostram usque ætatem; remanserunt vestigia: nam & in cir-

cum-

cumjectis Insulis, & in plerisque continentis locis, in quibus sermo priscus & instituta hæserunt, is mos in Phylarchis creandis adhuc servatur. Hujus quoque juris expressam habent imaginem, quæ in Regno ineundo usurpantur ceremoniæ: ex quibus facile apparet, Regnum nihil aliud esse, quam mutuam, inter populos & Reges stipulationem: idem vero apertissime potest intelligi, ex inoffenso veteris juris tenore, ex quo apud Scotos regnari cœptum est, ad nostram usque memoriam, servato, cum nemo, interea, hoc jus non modo abrogare, sed nec convellere, aut ulla in parte imminuere tentarit. Cum tot Reges, quos enumerare longum esset, majores nostri regno exuerint, exilio damnarint, carceribus coërcuerint, supplicio denique affecerint, nec unquam tamen, de legis acerbitate minuenda, mentio facta est: nec immerito fortasse, cum ea non sit, de illarum sanctionum genere, quæ mutationibus temporum sunt obnoxiæ, sed, in primo generis humani exortu, in mentes hominum incisæ, & mutuo prope gentium omnium consensu, comprobatæ, &, una cum rerum natura infragiles & sempiternæ perennent: ipsæque nullius imperiis obnoxiæ, omnibus dominentur & imperent. Hanc, quæ, in omni actione, oculis & animis nostris sese offert, velimus nolimus, in pectoribus nostris habitat, majores nostri secuti, semper, adversus violentiam armati, impotentiam tyrannorum compresserunt. Sed nec Scotis hæc solis lex est propria, sed omnibus nationibus & populis, bene institutis, est communis. Ut autem civitates clarissimas, Athenas, Lacedæmona, Romam, Venetos, silentio prætercam, quæ non, nisi cum libertate pariter, hanc legem sibi eripi, sunt passæ: etiam illis temporibus, quibus res Rom. sævissima tyrannide fuit oppressa, si quando forte vir bonus imperii nomine fuit honestatus, in magna sibi gloria ducendum, ponebat, sicubi, se populo inferiorem, & legum jussis obnoxium, fateretur: nam, & præfecto Urbis ensem Trajanus cum (de more) traderet, dixisse fertur, Pro me, vel In me, prout merebor, utitor, Et Theodosius pessimis temporibus, optimus Imperator, testatum inter legum sanctiones relinquere voluit, vocem regnantis majestate dignam imo majus imperio esse, Confiteri, se esse legibus inferiorem. Sed nec gentibus barbaris, & à cultu & humanitate longissime remotis, hoc jus ignotum fuit: plena est omnis vita, plenæ omnium nationum historiæ. Sed, ne obsoleta conquirere videar exempla, duo modo proferam, cum nostra memoria conjuncta. Nuper, Christiernus Danus, ob intolerabi-

lerabilem ſævitiam, cum tota ſtirpe, Regno eſt exactus graviore certe pœna, quam ab ullo Regum noſtrorum populus unquam exegit: nunquam enim parentum peccata in liberos propagavit. Sed ille, ut omni ſcelerum genere inquinatiſſimus, ſingulare merito ſupplicium luerit: quid Caroli Quinti, Imperatoris, mater? quid illa, perpetua cuſtodia dignum, commiſit? Mulier, ætate adhuc integra, mortuo marito, juvene floreutiſſimo, de ſecundis nuptiis cogitaſſe dicitur: neque ſceleris ullius, ſed legitimæ cujuſdam (ut ſeveriores loquuntur) intemperantiæ, ut publici mores habent, honeſtiſſimæ neceſſitudinis, jure divino & humano comprobatæ, inſimulata. Si conferenda jam ſit Reginæ noſtræ, cum Chriſtierno Dano, calamitas (ut nihil amplius dicam) non levius illa peccavit, ſed in eam moderatius eſt animadverſum: ſi cum Joanna Auſtria, Caroli matre, quid miſella illa commiſit, niſi quod voluptatem, legibus permiſſam, & remedium ætati neceſſarium, quoad licebat, expetivit? & tamen eam pœnam innocens tulit, de qua graviſſimorum ſcelerum convicta nunc conqueritur: Et legitimi conjugis cædes, & illegitimum, cum parricida publico, matrimonium eoſdem nunc habet deprecatores, qui, in Rege trucidando, ſceleris pœnam innocentiæ irrogabant. Sed hic, neque, quid majorum exemplis debeant, cogitant, neque legis illius æternæ ſunt memores, quam clariſſimi proceres, qui à primis uſque Regni incunabulis, ſecuti, violentiam tyrannorum compeſcuerunt. Et nos, in præſentia, quid egimus aliud, quam quod, tot regnorum & liberarum nationum veſtigiis inſiſtentes, licentiam, ſupra omne legum imperium ſeſe efferentem, compreſſimus, non ea quidem ſeveritate, qua majores in hoc genere ſunt uſi? neminem enim, qui in tali ſcelere fuiſſet deprehenſus, pœnas legum illi effugere voluerunt. Eos ſi nos imitati fuiſſemus, non ſolum à periculi metu abeſſemus, ſed etiam calumniarum fugiſſemus moleſtias: idque, ex adverſariorum poſtulatione, poteſt intelligi. Quoties nos apud vicinos Reges criminati ſunt? quas gentes, adverſus nos, non concitant? quid tandem, iſta importunitate, flagitant? ut videlicet, æquitate juris, omnis controverſia tollatur? Nos iſtam conditionem nunquam recuſavimus: nunquam illi, toties oblatam, recipere voluerunt. Quid igitur poſtulant? ut tyrannos graviſſimi ſceleris manifeſtos, ſpoliis civium paſtos, Regum ſanguine oblitos, in bonorum ſupplicia inhiantes, auctoritate publica armemus? & parricidii perpetrati compertos, cogitati, graviſſi-
mis

mūs suspicionibus infames, indicta causa, nostris capitibus imponamus? Et tamen hic eorum petitioni improbæ largius indulsimus, quam aut mos patrius, aut legum severitas, aut juris æqui moderatio pateretur. Nulla pene res ab historiæ nostræ scriptoribus aut frequentius est celebrata, aut diligentius pertractata, quam in malos Reges animadversio. Inter tot tamen, male gesti imperii reos, quis unquam tantam iratorum civium, in pœna irroganda, sensit lenitatem, quanta, in Regis nostri matre, in atrocissimo facinore deprehensa, punienda sumus usi? cui unquam, sceleris convicto, potestas est data filium aut propinquum suum in locum substituendi? cui aliquando libertas illa promissa est, ut, quos vellent, proxime regnaturo curatores apponerent; In ipsa vero ejuratione Regni, quid est, quod quispiam, vel paulo durius factum, queratur: Mulier adolescens, oneri imposito impar, rerum perturbatarum procellis agitata, per literas petit, ut proceres, non minus molesta, quam honorifica Regni administratione eam liberent. Impetratum est, Ut ab ea in filium jus transferant. Ita, ut voluit, est factum. Ut curatores nominaret, qui rerum summæ præessent, dum filius adolesceret. Id quoque ei datum est: &, quo plus auctoritatis res haberet, ad Ordines in conventu publico de ea relatum est: à quibus, recta, & ordine cuncta fuisse acta, judicatum est, & decreto publico id confirmatum est, quo nullum neque sanctius, nec firmius nobis est vinculum. At quicquid in custodia est actum, non ut sponte gestum, sed timore mortis expressum, velut alia multa, ad quæ, metus causa, homines coguntur, pro infectis haberi solent, ac debent. Ista quidem timoris excusatio ut, non sine causa, interdum à judicibus solet accipi, ita non semper justam, ad res judicatas rescindendas, causam affert. Nam cum, sui emolumenti causa, injecto timore, plus actor à reo extorquet, quam, per æquitatem legum, assequi posset: merito, aut vi coactis, aut formidine impulsis, hæc remedia, optimo jure, sunt provisa. Contra vero, si animus, male sibi conscius, ex justæ pœnæ expectatione, metum confixit, aut si, vitandi justi supplicii causa, in conditiones aliquas consensit, nullam satis justam causam ad rescindendas res transactas, is timor affert: alioqui, quo quis esset sceleratior, eo facilior ei in aliquem legum portum foret receptus, & quæ remedia, sublevandis innoxiis, sunt excogitata, ad impios pœnis eximendos, transferrentur: illæque ipsæ, vindices injuriarum, leges bonis, improbitate malorum vexatis, non præbebunt asylum, sed malis,

malis, justum supplicium timentibus, injustum perfugium. Iste autem metus, qualiscunque fuerit, qua tandem in re condicionem Reginæ fecit deteriorem? Regii enim fastigii titulus, & regni administrandi potestas jampridem ei, universi populi judicio, erat adempta, & jam, in ordinem redactæ, vita restabat precaria, eaque ipsa, non criminum innocentia, sed populi misericordia, fruebatur. Quid igitur, cum Regno cessit, per timorem amisit? imperio jamdudum exuta, inane nomen imperii abjecit: & quod, ab invita jure extorqueri, poterat, sponte remisit: & reliqui temporis vitam, & infamiæ turpitudinem, &, ipsa morte miseriorem, perpetuum imminentis fati timorem, vani nominis umbra redemit. Itaque miror, hic neminem, seu Reginæ patronorum, seu Legatorum prævaricationem videre: nam, qui petunt, ut, quæ à Regina in custodia sunt gesta, rursus infecta fiant, hoc videlicet postulant, ut in locum, unde se metu dejectam queritur, restituatur. Quis vero locus erat is, in quem tantopere flagitat restitui? (nam, ante jam pridem, erat à Regno gubernando remota, &, omni publica administratione jam adempta legum pœnis relicta) Nempe boni isti patroni, eam restitui, volunt, ut, de crimine, non minus manifesto, quam fœdo & detestabili, causam dicat, aut verius, causa jam cognita, justas pœnas luat. Et quæ nunc, in misericordia propinquorum, aliquo laxamento fruitur, &, in re atrocissima, non pessima condicione utitur, in medias judiciorum procellas iterum conjiciatur, nulla meliore spe incolumitatis, quam quæ ex tot priorum Regum, qui se judicum sententiis permiserunt, condemnatione redundet. Quod autem, ad sollicitandos simpliciorum animos, seditiose jactatur ab adversariis, tyrannis puniendis, bonorum Regum majestatem imminui, & auctoritatem propemodum vilescere, id quale sit, videamus. Nam, contra reputando, nihil honorificentius societatibus & cœtibus bonorum esse potest, quam si malorum contagio liberentur. Quis senatum Romanum, supplicio Lentuli, Cethegi, aut Catilinæ pollutum, existimavit? Valerius Asiaticus, tumultuantibus, ob cædem Caligulæ, militibus, & subinde flagitantibus, quis tam audacis facinoris esset auctor? è loco sublimiore & conspicuo proclamavit, utinam istud vere assumere possem. Tanta fuit, in unius hominis privati libera voce, majestas, ut tota vecors illa multitudo, statim dissipata, conquieverit. L. Junius Brutus, cum conjurationem, de recipiendis in urbem tyrannis, restinxit; non existimavit fami-

familiam cæde nefaria pollutam, sed, sanguine suorum liberorum, è Nobilitate Romana maculam elutam. Christierni Dani carcer ecquid detraxit de laudibus Christiani, proximi Regis? ecquid obstitit, ne optimus omnium suæ memoriæ Regum haberetur? Præstans enim & virtuti suæ innixus animus, neque aliena gloria crescit, neque decrescit infamia. Sed his omissis, ut ad criminis defensionem revertamur, Reginæ petitioni abunde satis factum arbitramur, quæ a nobis poposcit, ut causam nostram, tam evidentibus argumentis, confirmaremus, ut ipsa sibi persuadere posset, eam esse justissimam, & aliis rationem reposcentibus, honeste respondere. Quod enim ad cædem attinet, adeo dilucide ejus auctor, & ratio & causæ fuerunt à Comite Moravio, sociisque ejusdem legationis explicatæ, ut Reginam Angliæ, cæterosque ab ea, illarum rerum cognitionem adhibitos, nihil eorum exactissima judicia latere potuerit: Quæ vero, post id facinus, in crimen vocantur, ostendimus, cum lege divina, cum lege naturæ, quæ & ipsa quodam modo divina est, cum legibus patriis & institutis consentire, neque ab aliarum gentium, apud quas jus, fasque, & Magistratuum imperia valuere, moribus esse aliena: nostramque causam cum probent omnes, divinarum humanarumque interpretes legum, tot seculorum exempla, tot populorum judicia, & tyrannorum supplicia, non videmus quid, in nostra causa, tam sit novum (ne dicam iniquum) quod Reginam remoretur, quominus & ipsa nostræ causæ subscribat, & aliis persuadere possit, nihil hic esse, cur nos, à bonorum aut civium, aut Christianorum officio discessisse, debeant existimare. Hæc eorum, quæ pro causa tum dicenda viderentur, summa literis comprehensa, pridie Cal. Mart. perlecta, coram viris summa virtute & doctrina, quos Regina eis de rebus conferre sermonem jusserat: descriptamque, ad eam deferendam, dedimus: ac postridie, qui fuit dies Cal. Martii, mane iterum in Aulam convenimus, ut si fieri posset, certiores fieremus, non modo, quid de nostro responso, sed de summa totius causæ, sentiret. Sed quia Regina, eo die profectura erat ad villam suam, ad tria millia infra Londinum, cui villæ Vico viridi nomen est, non fuit nobis ejus tum conveniendi potestas: igitur, quod proximum fuit, cum Concilii primoribus, qui nobis audiendis, ab initio dati erant, collocuti, ex eis intelleximus, eam (etsi illa ipsa ex urbe migratio, aliæque curæ non multum vacui temporis ei concessissent) tamen nostrum legisse commentarium:

verum,

verum, nondum ſibi plane eſſe perſuaſum, noſtram cauſam tam fuiſſe juſtam, ut, ſine ullo animi ſcrupulo, eam probare poſſet. Quapropter hortabatur, ut ad ſecundum, ab initio nobis propoſitum rediremus, aliquamque rationem diſpiceremus, qua hæc diſcordia, conditionibus honeſtis, conſopiretur. Nos, ex adverſo, reſpondimus. Nos quidem domo non eſſe miſſos, cum liberis mandatis, ſed, certis finibus circumſcriptam habere poteſtatem: Neque liberum nobis eſſe, conſultare, de ulla omnino re, quæ, ad imminuendum Regis noſtri imperium, pertineret: nec, ſi etiam oblata fuiſſet à noſtris ea poteſtas, eam fuiſſe accepturos, aut permiſſa uſuros. Rebus in hoc ſtatu tum relictis, cum Regina in ſua villa, nos Londini diverſaremus, miſimus è noſtris, qui ex ea ſcirent, nunquid eſſet, præterea, de quo, nobiſcum agendum, exiſtimaret: aut, ſi nihil eſſet, ut curarent, veniam diſcedendi nobis impetrandam, ut domi Reip, pro virili, conſulere, & privatam non negligere, ac, ſi qua in re liceret, majeſtati ejus gratificari poſſimus: ſtudium certe noſtrum ei probare conemur, cujus declarandi major erit domi nobis poteſtas, quam in alieno ſolo degentibus. Hac noſtra flagitatione, id ſaltem perfecimus, ut juberemur, quinto die menſis Martii, nos in Aula ſiſtere. Ibi, cum ad Reginam eſſemus perducti, ea noſtram in tuenda opinione ſuſcepta obſtinationem graviter increpuit, quod diſceptationem, aut potius conſultationem, de re ad noſtram ſecuritatem ſpectante, tam pertinaciter defugeremus, adjecit præterea prolixam ſuæ voluntatis declarationem adverſus Regem, ceteroſque, qui ejus cauſam ſuſceperant tuendam. Nos, cum æquitatem noſtræ cauſæ ſatis luculenter à nobis explicatam, contenderemus, illa ex adverſo reſpondit, Suo nondum animo ſatiſfactum, exemplis & argumentis, à nobis prolatis: Nec ſe diſputationum earum plane rudem eſſe: ut quæ ſuperioris temporis partem ſtudio legum impertiſſet: Quod ſi eſt ita vobis prorſus decretum, inquit, nihil præterea comminiſci, ad Regis ac veſtram ſalutem conſervandam, velim tamen, adhuc ſermonem conferatis, cum Concilii mei primoribus, qui vobiſcum, ſuperioribus diebus, iiſdem de rebus, diſſeruerunt. Reſpondemus, Nos nequaquam noſtris opinionibus eſſe ita pertinaciter addictos, ut non libenter, ex ipſa conſiliariiſque ejus quamlibet rei expediendæ rationem audiremus, modo id caveatur, ne præſens Regni ſtatus mutaretur, aut aliqua de Regis imperio fiat imminutio: ea de re, nullam nos conſultationem aut velle, aut

poſſe

posse attingere. Postridie, ad villam Regiam (uti cum Regina convenerat) descendimus, initoque cum consiliariis colloquio, cum multa ab eis in medium essent proposita, quæ, ad dirimendam controversiam, quæ erat, de titulo Regni, inter matrem & filium, facerent. Nos, quia & non paucæ erant, nec, de rebus parvi momenti, rationes utrinque jactabantur, rogavimus, ut eas scripto nobis exhiberent; ut spatium, de tantis rebus cogitandi, nobis daretur: Nec illi, consulta prius Regina, moram fecerunt. Cunctis igitur per ordinem excussis, res visæ sunt tam arduæ, tamque, ad Regiam majestatem imminuendam, pertinentes, extraque fines, legationi suæ præscriptos, positæ, ut eas nec vellent, nec auderent, nec possent attingere. Postridie Robertus Percarnius in Aulam, cum responso, remissus est. Id erat, rem ad universorum civium cognitionem pertinere: nec tam paucorum hominum disceptationi committendam. Idem quoque ad eos nostrum responsum, scriptum petentibus, postridie illius diei, hoc est mensis Martii nono die, ad Aulam retulit: ac magnopere petiit à Regina, ut peractis, quorum causa venerant, Legatis, domum abeundi veniam daret. Post decimum demum diem, Reginæ conveniendæ nobis copia facta est: Delecti à Concilio, quibuscum, à nostro adventu usque, nobis institutus fuerat sermo, vehementer instabat, ut adhuc, una secum conditiones non incommodas rei componendæ comminisceremur: multisque verbis ostenderunt, si, ad domesticam seditionem, externum etiam accederet bellum, duplicatum laborem, duplicata pericula, rerumque omnium difficultatem fore: præsertim, cum, nostris viribus nos explicare, non possemus. Nobis vero in ratione instituta perseverantibus, nec ullam pacificandi formulam accepturis, qua Regis potestas arctaretur, ille finitus est dies. Proximo die, qui fuit vicesimus Martii, in Aulam fuimus revocati. Ibi Regina ad se jussos accedere, in hanc fere sententiam, alloquitur, Se cum suis nostra responsa expendisse, satisque perspicue intelligere, neminem, præter summum Scotorum Concilium, qui ex conventu Ordinum constat, posse ad ea, quæ postulabantur, certi quicquam respondere: itaque, se rationem inisse, qua rem integram, honesto colore prætento relinqueret. Sibi renunciatum esse, comitia omnium Ordinum brevi in Scotia futura: eo (quod bene vertat) proficisceremur: Ibi operam daremus, Ut, ex utraque factione, pari utrinque numero, certi homines deligerentur, qui causas controversiarum diligenter expenderent:

Se

Se quoque eo legatos missuram, qui, una cum eis, paci reconciliandæ operam darent: Se autem petere, ut interea induciæ renoventur, dum res ad finem aliquem deduceretur: Hæc etiam se velle, cum legatis Reginæ Scotorum, conferre: eosque, si posset, in suam sententiam adducere, illi autem, re audita, se excusant: nihil enim se, Principe sua inconsulta, in ullam partem statuere posse: Se quidem, ut rescissant, quid ad eam rem, sententiæ habeat, ad eam scripturos. Nos vero redeundi ad nostros promissum commeatum flagitabamus. Verum, interea, jubemur, brevem admodum temporis moram æquo animo ferre, dum à Regis nostri matre, ad Episcopum Rossiensem, ceterosque ejusdem Reginæ legatos responsum rediret. Post id, de reditu statim impetraturos. Interea nihil ad festinationem nostram profuit, quod identidem objiceremus, nihil nobis, cum Rossiensi Episcopo, rei esse: neque is legationi nostræ propositus esset finis: Nos quidem, cur veneramus, perfecisse: mirari vero, cur Episcopus Rossiensis nostrum reditum, peracta legatione, remorari debeat: præsertim, per nostram absentiam, tot novarum rerum obortis tumultibus, idque non modico partium Regis incommodo. Sed nec hac, prope importuna, nostra flagitatione quicquam promovimus: res enim de die in diem prolata est: ad pridie Cal. April. quo die, Regina Londinum rediit. Sed quæ, in conventu publico inchoata, tractabantur, per triduum fere proximum, ita Reginam tenuerunt, ut, ad externa disceptanda, nullum ei ocium relinqueretur. Quarto demum Aprilis die, nobis accersitis, moram injectam excusat: Ostendit, matrem Regis nostri præfidentem suorum audaciam graviter, per literas, increpuisse, quod, suam ad causam hac ratione tractandam, descendissent: Itaque inquit Angla, cum, à via concordiæ à me propòsita, tam vehementer abhorrerent, non ero diutius vobis in mora: Quod si forte pœnitentia (quod spes est) posterius ducta, in hanc viam redire velit, vos, non dubito, in officio futuros. Ita tandem benigne, & humaniter dimissi, octavo die Aprilis, iter in patriam sumus ingressi. Hæc cum Sterlini in conventu procerum recitata fuissent, magnoque omnium consensu, diligentia fidesque Legatorum approbata, reliquas cogitationes, in Cal. Majas, intendunt: in quem diem, comitia erant indicta. Interim, utrique se diligenter parant: alteri, ad ea habenda, alteri, ad impedienda. Hæc fere palam prudentiores existimabant, Anglam nulla ratione velle Scotam dimittere: quippe,

quæ

quæ videret, quantum ex ea re periculum universæ rei Britannicæ immineret. Injecta interim mentio erat, de Rege Scoto, pro matre, petendo obside, magis, spe concordiæ impediendæ quam restituendæ: Scotos enim nequaquam consensuros, certo sciebat: verum aderant, in Concilio ejus, plerique homines potentes, qui occulte Nortfolcianæ factioni studebant; hi & Scotam restitui volebant, & factionem ei adversam, temporis diuturnitate, frangi & debilitari, ut necessitate ab ea exprimeretur, quod à volentibus impetratum non videbantur: nec dubitabant, eo rem venturam, cum rebelles pecunia, bellicoque apparatu à Gallo juvarentur: Regii contra, in unam Angliæ Reginam essent intenti, quæ benigne, ab initio, eis, intellecto Reginæ Scotæ scelere, pollicita erat, Regnum Regemque eorum sibi curæ fore. Sed nec Gallus, sua consilia satis expedire poterat: Reginam enim restitui volebat, Regem Anglis dedi, nolebat: cum autem non ignoraret, quam valida esset Nortfolciana factio, quæ res novas moliebatur, non desperabat, fore, ut Regina Scota è custodia vel clam elaberetur, vel per unum educeretur. Hic fere tum rerum status in Britannia erat. Mortonius, cum, in conventu Sterlini, suæ legationis acta proceribus probasset, domum reversus, quæ quatuor millia ab Edimburgo aberat, cohortem peditum centenariam cum paucis equitibus habebat, ut & se, si quid oppidani attentarent, ea manu tueretur, & eorum excursiones prohiberet, dum majores copiæ cogerentur: interim Reginæ factio, quæ oppidum tenebat, milites conscribit, loca idonea præsidiis occupat, atque in id unum omnia consilia confert, ut, excluso Prorege, comitia, quæ Edimburgum erant indicta, impediret. Adhæc Mortonius, uti à Prorege fuerat mandatum, viginti equites, & è centuria peditum, quam commeatibus infrequentem secum habebat, circiter septuaginta Letham misit, qui Edicto publice denunciarent (nam Edimburgum jam præsidio tenebatur) Ne quis, terra marive, rebelles commeatibus, armis, aliove quovis bellico apparatu sublevaret: Qui contra fecissent, eisdem, quibus rebelles, pœnis essent obnoxii. Hi, quia, urbanis se copiis impares, sciebant, pedites longiore via, quæ monte (quem Arcturi sedem vulgus appellat) ab urbis conspectu tegitur, equites prope muros urbis portas, nemine hostium se commovente, transierunt: peractis autem, cur Letham venerant, non eadem revertentibus fortuna fuit: pedites enim cum re-

cusarent, qua venerant, redire, & ut sui & hostium periculum facerent, prope urbis portas, invitis equitibus, una tamen cum eis subjecti mœnibus transibant, cum repente duabus portis, in eos facta est eruptio. Initio concursum est satis acriter: oppidani tandem tumultuosi in urbem rejecti, levi quidem cum jactura: sed tamen, ut facilè appareret, inferiores virtute eos esse, etsi numero superarent. Contra Prorex, cum nihil haberet, ad oppidum oppugnandum, parati, nec, instantibus comitiis, ob temporis angustiam, machinæ eò conduci possent, à vi abstinendum ratus, comitia tum extra portam habere statuit: nam, oppidum cum in longitudinem exporrectum esset, qui muris id primi circumdederunt: magnam ejus partem, extra pomeria, excluserant, ita tamen, ut ejus partis habitatoribus civitatis jus integrum servaretur. Illic igitur habita sunt comitia, Jurisperitis interpretantibus, Nihil referre, in qua urbis parte haberentur. In hoc conventu, cum perduelles essent denunciati, principes ferè eorum, qui arcem tenebant, ac hi potissimum, qui, ob conscientiam cædis Regis ac Proregis, judicia fugiebant: rebelles, Ordinum decreto (cujus judicii summa est auctoritas) damnati, ne vulgus, quod ferè à Nobilitatis nutu pendet, ab eis alienaretur, & ipsi, ex ea copia, quæ apud eos erat, comitia coëgerunt. Pauci ab eis stabant, quibus jus suffragii erat, è quibus, alii in comitium non venerunt, alii affuerunt quidem, sed ut spectatores, omnibusque officiis forensibus abstinuerunt: ita, cum nec justus eis suffragatorum esset numerus, nec hi tempore legitimo, aut more majorum, convocati, ut tamen speciem aliquam legitimæ multitudinis haberent, duo Episcopi, aliique nonnulli absentes (quod nunquam antea fando auditum erat) suffragia sua, in ancipitem comitiorum eventum, scripta miserunt. Toto hoc tempore, cum arx assidue in procerum conventum majoribus machinis jacularetur, ac sæpe globi ferrei in mediam turbam caderent, neminem tamen aut occiderunt, aut vulnerarunt: damnati in utroque conventu pauci: & utrique comitia, in mensem Augustum, indixerunt, alteri Sterlinum, alteri Edimburgum. Soluto conventu, ac neutris alteros lacessentibus, velut in inducias consensum esset, major pars mercenariorum, qui cum Mortonio erant, domos sunt dilapsi. Qui oppidum tenebant, non ignari, quanta esset circa Mortonium infrequentia, simul ignominiæ superioris delendæ cupidi, ducentos viginti pedi-
tes

tes sclopetarios, equites centum emisere: hi duas machinas æneas campestres secum avexerunt, eo consilio, ut vel oppidulum Dalkethum, ubi tum Mortonius erat, incederent, vel, si id non succederet, metu hostem intra oppidum continerent: atque, ea velut timoris confessione expressa, vulgo se ostentarent. Hi cum in colle adverso sese instructos ostendissent, subitò Dalkethi, Ad arma, conclamatum est: Mortoniani statim ducenti pedites, & circiter sexaginta equites, per adversum collem subeuntes, in planitiem demum invecti, contra, ad pugnam parati steterunt: procurrentibus deinde utrinque jaculatoribus, levi certamine conserto, rebelles, qui omnia apud hostem se imparata deprehensuros, crediderant, spe sua decepti, retro, quantum integris ordinibus poterant, abeuntes, urbem repetebant: interea, aliis urgentibus, aliis se recipere, cupientibus, ad Cragmillarium arcem, medio fere itinere sitam, perventum est. Ibi pauci pedites Mortoniani, qui ab adversa parte arcem occultè transierant, ex insidiis consurgentes, in angustiæ viæ subjectæ aciem hostium aggressi, ordinibus solutis, eam in fugam averterunt: qui præsidium in arce Edimburgensi agitabant, è superiore loco cernentes, fugam se versus tendere, subsidio miserunt octodecim equites, & triginta pedites, quibus freti hostes, equites Regios (qui dimidio pauciores erant) rebellium impetum non sustinentes, non minus trepide, quam paulo ante secuti erant, fuga retro impulerunt. Peditum utrinque operam prope inutilem imber, repente cœlo effusus, fecit: in fuga, ex Mortonianis, cesi pauci, plures vulnerati, capti circiter viginti sex: cæsorum numerus è rebellibus major, captorum minor fuit. Sed fortuita res utriusque partis detrimenta prope æquavit: nam qui Edimburgo venerant, doliolum sulfurei pulveris secum advexerant; inde milites, festinantes, dum inconsultius depromunt, igne temere injecto, tanta vis flammæ repente erupit, ut equus, qui vasculum vehebat, & peditum præfectus, Jacobus Maluillius, compluresque militum ejus, afflatu fuerint ambusti, ac major pars eorum, intra paucos dies, perierit. Dum hæc, re in neutram partem inclinata, circa Edimburgum geruntur, cohors una Scotorum, qui superioribus annis, in Dania mercede militaverant, cuique præerat Michaël Vemius, adolescens nobilis, summa virtute & doctrina, domum reversa, operam suam Regi, oppidanis frustra contendentibus, ut eam ad se pertraherent, obtulit. Hi brevi,

ad suos invisendos, spatio impetrato, dum ad diem dictum conveniunt, certiores fiunt, à rebellibus naves, ad se intercipiendos, instrui, harum insidiarum guarus Mortonius ipse, pro præsente copia manu armata, nemine conscio, quo duceret, adeo festinanter Letham venit, ut eos conscendentes pene oppresserit: sedecim è moratoribus in ripa, dum scaphas tardius solvunt, capti. In posterum diem, quoniam citius, per æstum Oceani, non poterant, naves paratæ, quæ reliquas persequerentur, aut redeuntes interciperent. Prorex quoque, ea nocte, certior factus, & ipse, postridie summo mane, cum tumultuariis copiis, à sinistro Forthæ littore festinavit, ut rebelles, egressos in terram, invaderet. Sed militum Cimbricorum properatio hos omnes conatus fecit irritos: major enim pars, majorem nacta navem, incolumis transmisit: ceteri, qui minusculam conscenderant, procul à Letha deprehensi, circiter viginti sex, ad arcem sunt deducti. His ita confectis, Prorex Sterlinum revertitur: Mortonius, labore & vigiliis, præterea coli dolore afflictus, Lethæ lecto affixus tenebatur: Drurius Anglus, qui, per tot dies, de induciis inter factiones, egerat, nihil transigere poterat, quod Prorex nulla alia ratione consensurus esset, nisi quæ per priores inducias loca erant occupata, restituerentur. Cum discessurus esset Anglus, rebelles, velut per ostentationem officii, quicquid habebant virium, cum eo produxerunt, rati, decumbente Mortonio, vel timoris confessionem se ab hostibus, numero inferioribus, expressuros: vel, si cum copiis ejus, sine duce, congrederentur, aliquid, in summam rei, profecturos. Mortonius, per stationem equitum certior factus, è lecto statim consurgit, & arma capit, suosque omnes in propinquum colliculum producit, atque instructos tenet, quadringentos fere ab hoste passus. Drurius Anglus inter acies cursitabat, ac utrosque invicem rogabat, ut domos redirent, neu spem rerum componendarum nimis calidis consiliis infringerent: cum, de receptu, consentirent, & id modo controversum, inter eos, esset, utri prius signa converterent, hanc quoque litem Drurius tollere conatus, ab utrisque petiit, ut, cum ipse stans in medio, inter duas acies, signum dedisset, utrique eodem momento, se reciperent. Mortonius non repugnabat, rebelles contra minabantur, se, nisi sponte discederet, eum cum ignominia pulsuros: ac jam vix contineri poterant, quo minus aciem promove-

moverent. Hoc responso recepto: Mortonius, se Drurio ac Anglis, quos, eo tempore, nolebat offendere, ac suæ moderationis testes libenter habere vellet, satis fecisse, ratus, repente in hostem duxit: equites primi, impetu facto, statim cornua nudant: pedites, attentato tantum certamine, & ipsi terga dederunt. Ibi cum porta vici proximi effuse fugientes capere non posset, complures in angustiis occisi, multi proculcati, multi etiam capti, nemine resistente, præter peditum partem, qui, in cœmeterio proximo, confisi loco, se in ordines receperunt, ac iterum, ad primum hostium impetum, fugerunt. Fuga adeo effusa in urbem fuit, ut, relicta porta, omnes in arcem contenderent: ac, nisi hostis sequens in prædam intentus fuisset, oppidum neglectum capi potuisset. Ex rebellibus, supra quinquaginta occisi, circiter centum quinquaginta capti: in his, Alexander Humius, leviter saucius, equo labente oppressus: Galvinus Hamiltonius cæsus: Jacobus Culenus, Huntilæi propinquus, peditum ductor, ex armario pauperculæ mulieris, ubi latebram quæsierat extractus, Letham perducitur: eo conspecto, tantus vulgi clamor exortus est, ut, nisi ejus morte homines sibi satis fieri non passuri viderentur: is enim, superioribus bellis civilibus avare & crudeliter latrocinium exercuerat, in Galliis infamem militiam egerat, Regibus Danorum & Suecorum armis contendentibus, cum ab utroque pecuniam, ad militem conducendum, accepisset, utrique operam pollicitus, neutri præstitit: multa facinora fœda patraverat: tandem (ut dixi) captus, maximo cum plausu, ad supplicium est ductus. Post paucorum dierum quietem, oppidani, refectis viribus, sese in armis ostentarunt: quotidie fere, ex eo, levia certamina conserebantur, varia plerunque fortuna: pro Regiis erat virtus militum, pro rebellibus, locus ad insidias commodus, & arx imminens, ad speculandum, unde omnes exitus hostium conspici poterant: nec fere se committebant certamini, extra quam ex arce tormentis globi ferri adigi possent. Lethæ Prorex se continebat, in omnes eorum egressus intentus & commeatus maritimos intercipiebat, terrestres omnino excludere non poterat, propter urbis vastitatem, & vicinorum locorum asperitatem, quorum circuitione, plerunque momenta rerum gerendarum amittebantur. Dum hæc circa urbem geruntur, navis Gallica, quæ nitrum, globos ferreos, tormenta ænea minuscula, & nonnihil pecuniæ ad obsessos

ferebat capta est: pecunia in stipendium militum erogata est: globi, nitrum, ac pars tormentorum, dum, nullo prope comitatu Sterlinum adverso flumine comportantur, rebelles, re cognita, naviculis in eum usum alio in portu comparatis, ad prædam convolant: capta cum exportare in arcem nequirent, in flumen demergunt. Alia, eisdem fere diebus, capta est navicula, aliarum quidem rerum inanis præter literas, & magnifica Regis Galliarum promissa, spemque propinqui auxilii: toto enim superiore biennio, quo bellum per occasiones in Scotia gerebatur, Angliæ Regina Regiæ partis, Galliarum Rex & Angli Papani rebellium animos exigua pecunia, sed magnis pollicitationibus sustentabant, nec tam studere videbantur Reges, ut sui vincerent, quam ne vincerentur: in id enim necessitatis uterque suos adigi, volebant. Angla, ut Scoti, tædio rerum suarum, in Angliam Regem non inviti mitterent, atque ita toti ab ipsa pendere viderentur. Gallus, ut rebelles Britannodunum & Edimburgum ipsi dederent, iisque præsidiis, capiti semper ab utroque mari imminentibus, Scotos, vel invitos, haberet obnoxios: Sed Reginæ libertate desperata, & amisso Britannoduno, lentius in causam rebellium incumbebat: id tantum spectabat, ne, Regno seditionibus domesticis exhausto, novum, & non necessarium, unius arcis causa, bellum susciperet: sed, ad præsentem rerum statum, satis abunde rebatur, si non caperetur. Et Scoti certi erant, Regem non dedere Anglis, cum ob antiquas controversias, tum, ob Papanorum Anglorum potentiam, qui, in ejus morte, suarum rerum incolumitatem statuebant: eo enim sublato, Regina Angla non modo videbatur infirmior, cum Regis unius vita spei eorum moram faceret: sed Regina Scotorum totius Insulæ indubitata hæres foret, & quæ, suo matrimonio, Regnum, cui vellet, gratificari posset, &, ad statum Religionis per totam Europam commutandum, maximum momentum afferre. In Aula autem Anglica versabantur non obscuri homines, qui spem rerum novarum veteribus beneficiis præferrent: sed si, vivo Rege Scotorum, Anglam tollerent, & eorum plerique à secretis Reginæ consiliis verebantur, ne Scotæ nota omnibus maleficia ejus authoritatem elevarent, & opes filii augerent, &, metu tyrannidis, eum Anglis chariorem facerent, Angli rebelles, utrunque, hoc est, Regem Scotorum & Reginam Anglorum, una opera tollere volebant: & cum

res

res parum ex sententia aperte procederet, veneno grassari statuerunt. Cum in hoc statu res Scotorum essent, utraque eorum factio, ad propinquam comitiorum diem, se comparabant. Rebelles, cum tres modo, supremi Ordinis, suffragatores secum haberent, è quibus, duo procuratores comitiis, Reginæ nomine habendis, præerant: tertius, Alexander Humius, unus esset, qui suffragii jus haberet: & Ecclesiastici ordinis duo Episcopi, alter illo, ante aliquot menses, relegatus per Proregem, deinde statu urbis permutato, cum, sine commeatu discedere non auderet, ibi invitus permansit: alter decoctor, accisis bonis, necessitate eo coactus. Iis censentibus supra ducentos damnati, horum nonnulli adhuc impuberes. Procacissimi enim militum, velut victoria jam parta, patrimonia sibi aliena destinantes multos innoxios & quietos, ideoque, maximæ injuriæ opportunos homines, in numerum proscriptorum referebant. Prorex, Sterlinum profectus, magno procerum concursu, & ipse comitia habuit: circiter triginta, ex pertinacioribus in causa Reginæ damnati: ceteri in spem veniæ dilati. Per procerum absentiam, rebelles, aliquid tentandum, rati, omnes ex urbe copias eduxerunt, &, ad speciem multitudinis augendam, omnes oppidanos cum majore parte militum, in acie statuerunt, eo consilio, ut, velut superioribus temporibus consueverant, leviter lacessendo Regias copias Letha elicerent: interea, dum intentos in se hostes distinerent, reliquis longiore itinere occulte circummissis, oppidum præsidio destitutum, per aversam ingressi portam incenderent. Patricius Lindesius Lethæ præerat, homo manu & consilio promptus: is, productis copiis, cum à deprehensis insidiis sibi satis cavisset, suos recta in hostem duxit: & cum initio satis acriter dimicatum fuisset, tandem impressione majore facta, rebelles fusi, fugati, &, usque ad oppidi portas, non sine cæde, compulsi: magnus captivorum numerus abductus, sed major pars fuit oppidanorum: Alexander Humius captus, suorum interventu, est liberatus. Vespere, cum Regii, victoria læti, se reciperent, Jacobus Haliburtonus, vir bonus, ac rei militaris peritus, qui omnibus peditum copiis præerat, cum ab agmine suorum, quod cogebat, longiuscule abesset, à turma equitum, cum dubia luce, cujus partis esset, dignosci non posset, in compito quodam exceptus, in urbem ductus est. Hoc in-

commodo accepto, rebelles animum adjecerunt, ad aliud facinus, ut majoris periculi & audaciæ, ita in ſpem, ſi ſucceſſiſſet, belli univerſi patrandi. Nam, cum exploratores comperiſſent, omnes fere proceres adverſæ factionis Sterlini adeo negligenter & ſolute agere, ut, tanquam in ſumma pace, in oppido aperto, ne excubias quidem nocturnas haberent, aſſumptis trecentis peditibus, equitibuſque ducentis, eo iter intenderunt: idque quo minus eſſet moleſtum peditibus, qui raptim ducebantur, pridie ejus diei omnes ruſticorum equos, qui ad mercatum venerant, retinuerunt, & ſi quos obiter invenerant, à dominis abſtulerunt. Duces expeditionis ejus erant, Georgius Gordonius, Claudius Hamiltonius, & Valterus Scotus. Eos magnopere confirmabat Georgius Bellus, cohortis peditum ſignifer, Sterlini natus: is cum omnes aditus & opportuna oppidi loca noſſet, ac procerum hoſpitia haberet deſcripta, certam ſpem faciebat, omnia in eorum poteſtate futura: illi quoque tanta confidentia proficiſcebantur, ut jam deſignarent, quos ſervarent, quos perderent. Igitur mane diluculo, cum ad oppidum advenisſent: omnia adeo neglecta compererunt, ut ne canis quidem eos allatraverit: ita ſummo ſilentio ingreſſi, nemine obvio, in forum penetrant: aditus omnes, qui eo ferebant, armatis obſident, deinde procerum hoſpitia aggrediuntur, ac ceteri quidem, parvo negotio ſunt oppreſſi. Jacobi Duglaſſii Mortonii Comitis diverſorium unum eis moram præbuit: id cum vi expugnare non poſſent, ignem ſubjiciunt: ille, uno aut altero, è miniſtris, qui ſtrenue aditus tuebantur, cæſis, cum jam omnia fumo & flamma opplerentur, ægre ex incendio ſe ſe expediens, Valtero Scoto, affini ſuo, qui ibi occurrit, ſe dedit: Prorex quoque, eodem momento, familiaribus ſegniter eum tuentibus, cum ſe armis, ſe prope ſolus, defendere tentaſſet, captus abducebatur: Et jam Alexander Glencarniæ, & Hugo Æglentonæi Comites, adhibitis cuſtodibus, ad exitium ſervabantur: Claudius enim Hamiltonius ſuos admonuerat, ut omnes, ſine diſcrimine, proceres adverſæ partis, ſimulac portas urbis forent egreſſi, conficerent. Omnibus rebus ita ſupra ſpem ſuccedentibus, cum vulgus militum ad prædam diſcurreret, Joannes Areskinus arcis præfectus, qui, viis obſeſſis, in forum aliquoties fruſtra prorumpere tentaverat, tandem globum ſuorum, majuſculis ſclopetis armatum, ſuas novas ædes (quæ tum maximæ ædificabantur) è quibus in totum forum proſpectus erat, occupare jubet:

jubet: hæ enim, ut vacuæ & nondum absolutæ, ab inimicis negligebantur, & Regiis tutum præsidium, unde jaculis hostes peterent, præbebant. Rebelles, ubi imparibus armis, è loco superiore jam occupato, se peti animadverterunt, statim sese in fugam conjecerunt, adeo trepide, ut cum ad arctiorem, quæ ad portam ducit, viam est ventum, alii alios proculcarent: saluti eis fuit, quod rari sequebantur, iis, qui foro eos expulerant, singulis modo, per novarum ædium portulam, quæ sola & semiclausa in oppidum patebat, exeuntibus, ac è reliquis domibus, paucis, qui intra ædes armati, ad omnes casus parati stabant, egressis: Ita tota fere multitudo, quæ pridie illius diei, tam audax facinus susceperat, & tum adeo feliciter prope confecerat, à sedecim hominibus, tanta cum trepidatione & tumultu, ex oppido ejicitur, ut, captivorum omissa cura, suæ quisque saluti consuleret. In hoc tumultu toto, unus modo (quem nominare sit operæ precium) ex Regiis, Georgius Ruvenus, summæ spei juvenis, dum ferocius, quam tempus poscebat, confertos hostes aggreditur, fuit peremptus: Alexander autem Stuartus Garlianus, cum captus abduceretur: incertum, a suis, an ab hostibus ictus cecidit. In hac tanta, & tam latè fusa; trepidatione, cum qui antea intra sua limina metu continebantur, passim in publicum prorumperent: qui Jacobum Duglassium, & Alexandrum Cunigamium ceperant, cum evadere non possent, se suis captivis dediderunt: Proregem ducebat David Spensius, equitum, inter rebelles, præfectus: cum sciret, insidias vitæ ejus fieri, tam solicite eum tueri satagebat, ut ipse quoque à percussoribus, avide Proregem petentibus, ictus, eodem illo die, interierit, magno utriusque factionis mœrore: erat enim, omnibus corporis & animi virtutibus, juventutis Scotiæ nulli inferior: nec, post ejus decessum, equitatus hostium quicquam, memoria dignum gessit: è percussoribus Proregis, duo, cum ad suos evadere non possent, supplicio, quod in deditum sæviissent, affecti: ceteri adeo trepide fugerunt, ut captivi, quos retinuerant, passim ab eis dilaberentur. Poterant quidem omnes hostes deleri, si equitatus affuisset, qui tum fugientes sequeretur: sed latrones Teviotici, in primo ingressu oppidi, equos omnes diripuerant. Id eis saluti fuit. Ex utraque parte, fere par cæsorum numerus: è Regiis, nemo captivus est abductus: ex altera factione, multi, quorum, plerique, prædæ intenti intra domos, quas diripiebant, deprehensi fuerunt: Prorex, eo

 die,

die, ex vulnere decessit. Exequiis, ut in tempore tam turbulento, raptim factis, procerum qui aderant, ad successorem creandum, convenerunt: illi è suo numero selegerunt tres, qui jurejurando prius adacti, se Nobilitatis suffragiis parituros, velut candidati, comitiorum eventui permitterentur: hi erant, Gilespicus Cambellus Argatheliæ, Jacobus Duglassius Mortonii, Joannes Areskinus Marriæ Comites. Omnium suffragia in Areskinum inclinarunt: is nihil prius, quam de oppugnando Edimburgo, egit, ad quam rem exercitus à superiore Prorege fuerat indictus, in Calendas Octobris: sed repentina rerum perturbatio effecit, ut is dies prorogaretur in Idus ejusdem mensis. Ea res magnum attulit, rebus gerendis impedimentum: quod oppidanis, qui dies noctesque in opere erant, spatium, ad muniendum, est datum, & hiems præmatura noctesque longiores, & cœli, ut in locis frigidis, intemperantia, & difficilior commeatuum apportatio, & apparatus bellici angustia, effecerunt, ut, re infecta, discederetur. Proximis aliquot mensibus, certatum est excursionibus, in neutram fere partem rem inclinantibus: prospectus enim ex arce, liber in omnes partes, efficiebat, ne rebelles vel ad manus venirent, vel præcipitarent in insidias: signo enim è superioribus locis edito, facile admonebantur, ut se reciperent in tempore. Semel tamen, cum omnes equites ac pedites ex oppido se ejecissent, ut paucos è Regiis interciperent, ac acriter simulantibus fugam instarent, ad vexilla cohortium, è valle propinqua emergentium, ab arcis præsidio conspecta, statim signum receptui est datum: itaque rebelles, antequam ad insidiarum locum essent perducti, trepide recipere cœperunt, eoque fuga perturbatior fuit, quod, quanquam instantis periculi erant admoniti, tamen nec unde, nec quantum id esset, suspicari poterant. Equites pauci, qui ante fugam simulaverant, eorum tergo adeo institerunt, ut pedites, solutis ordinibus, qua quisque proxime poterat, urbem peterent: multi vulnerati, & capti: in iis, ex præfectis cohortium, & signiferis aliquot. Dum post hæc, res ad urbem lentius geritur, in regionibus, ad Septentrionem versis, clades, hac maxime occasione, accepta est. Duæ erant in illo tractu familiæ, summa potentia & auctoritate, Gordoniorum & Forbosiorum: sed cum Gordonii summa inter se concordia viverent, & vicinis aliquot gentibus, Regio permissu, multos annos præfuissent, veteres opes & auctoritatem auxerant: contra, Forbosii, inter

se discordes, suis se viribus assidue conficiebant: sed neutra in alteram (ut qui cognationibus & affinitatibus conjuncti essent) quicquam, multis annis attentaverant: magnisque, occulta æmulatione, quam aperta invidia, laborabant. Erat in familia Forbosiorum Arcturus, homo & ingenio, & manu promptus, & qui, à primis usque discordiarum temporibus, Regem semper secutus erat: is, tum aliquid agitandum, ratus, quo & suum, & gentis nomen illustraret, & partis, quam sequebatur, opes augeret, primum familiam suam in concordiam redigere conatus est: id si obtinuisset, nullas, in illis regionibus, opes metuebat. Cum, ad eam rem dies, dictus fuisset, Adamus Gordonius, Comitis Huntilæi frater, omnibus rationibus ad impediendum paratus, propinquis & clientibus occulte admonitis, cum magno eorum numero ad locum venit: &, cum Forbosiorum duo agmina in conspectu haberet, antequam conjungi possent, alterum adortus, Arcturum in procinctu cecidit: eo labente, reliqui fusi & fugati sunt: aliquot viri illustres cæsi, plures capti, reliqui proximis diebus metu, ne gravius in captivos sæviretur, nihil ausi. Eum metum auxit domus Alexandri Forbosii, cum uxore prægnante, liberis, & ministris cremata. Frater Arcturi Forbosii major natu, qui gentis princeps erat, capta & spoliata sua domo, ægre elapsus in Aulam venit: ibi, quanquam res erat in summa angustia, tamen ei & Nobilibus, ejus sectam secutis, ducenti pedites dati, literis vicina Nobilitate admonita, ut se eis conjungeret. Ea cum ad reliquias Forbosiorum, aliquotque familias propinquas sese conjunxisset, à viribus se satis putabat firmam: sed deerat, quem sequeretur, dux, cum juvenes fere essent familiarum principes, ac vix quisquam, inter alios, admodum emineret. Ita in diversa consilia distracti, Joannes Kethus, cum quingentis equitibus, domum suam, non longe distantem, discessit: Alexander Forbosius, cum suis clientibus, & peditum centuriis duabus, Abredoniam contendit, ut Adamum Gordonium inde expelleret, & suos ex itinere reficeret. Adamus, certior factus, inimicum cum non adeo multis adventare, suos ex oppido educit, coactis etiam sequi oppidanis, ut speciem majoris multitudinis præberet. Ibi statim in agris oppido proximis acre prælium committitur: pedites Regii pugnandi studio longius Gordonianos secuti, deficiente pulvere sulfureo, nec suorum acie subsidiis firmata, trepida fuga se recipiunt, prementibus maxime sagittariis: non adeo multi è

victis

victis cæsi, quod in noctem pugna erat protracta: capti nonnulli: in iis, Alexander Forbosius, cum se diu partinaciter, adversus instantes, defendisset. Hic rerum ad Septentriones, successus mirum quam animos rebellium, ad majora aggredienda, erexit. Igitur, in diversa Regni parte, ad Jedburgum opprimendum animum adjiciunt, oppidulum quidem, more patrio, immunitum, sed fortissimorum civium, & quod, superioribus annis, rebellium conatibus semper fortissime restiterat. Huic oppido vicini erant, Thomas Carus Farnihestius. & Valterus Scotus: hi, præter veteres clientelas, satis numerosas, sibi adjunxerant tres vicinas regiones, Lidaliam, & Eviam, & Eskiam, semper latrociniis infestas, ac tum, per bellorum civilium licentiam, in longinqua etiam loca libere grassantes. Erant & in ipsa Teviotia, cum, harum regionum contagio, tum ob consuetudinem prædas agendi ex hostico aliquot magnæ familiæ, furtis & latrociniis infames: nec hi modo, sed quidam, è proximis Anglis, spe prædæ illecti, se conjunxerunt: accersiti præterea Edimburgo c x x. sclopetarii, ex omnibus cohortibus selecti. Jedburgenses quoque, non ignari, se peti, trepidis nunciis, Proregi periculum significant: & levis armaturæ tantum auxilium petunt, nec interea sibi desunt: nam, Valtero Caro Sesfordio, accersito, & militum satis magno numero è vicinis agris collecto, pro tempore, oppidum muniunt: & Gulielmus Ruvenus, centum viginti sclopetariis & equitibus, partim secum adductis, partim è Marcia vicina collectis, ad Driburgum adesse, nunciatur utrique parti, eodem fere tempore. Sed rebelles, satis copiis suis confisi (erant enim ad tria millia hominum) iter, summo mane, ad oppidum intenderant, ut auxiliorum adventum prævenirent: & Ruvenus, id ipsum suspicatus facturos, magno gradu eos consequitur: & postremos levibus excursionibus lacessit. Valterus quoque Carus, adjunctis ad suos oppidanis, recta ad hostes pergit. Id illi conspicati, ne ancipiti prælio dimicarent, se confestim in loca tutiora recipiunt: Latrones, qui spe prædæ, accurrerant, cum oppidum à vi tutum, & Regios, ad dimicandum paratos, cernerent, qua cuique proximum erant, domos abeunt: Rebelles, nihil minus rati, quam hostes aliquid tentaturos, cum clientibus & peditum cohorte se Havicum recipiunt: hanc spem augebat hiems, solito asperior, nivis recens casus, quæ omnia late obtinebat. At Ruvenus, occasione ratus utendum, de tertia vigilia, adeo celeriter agmen

Havicum

Havicum ducit, ut, antequam hostes, de adventu ejus fierent certiores, intra mille passus esset. Havici tanta erat trepidatio, ut nullus consilio relinqueretur locus, propere equites peditesque educti, flumen proximum secuti, in loca tuta se recipere, tentarunt, sed, celeritate sequentium præventi, equites ut in regione nota, se periculo fuga subtraxere: pedites, prædæ relicti, silvam exiguam in rupe, flumini propinqua, occupant: ibi ab equitibus undique inclusi, nec peditum adventum expectare ausi, ad unum se dedunt. Hi cum alia prævertenda essent, nec tam vehementi hieme, circumduci possent, fide accepta, se ad diem redituros, sine armis incolumes dimissi, pauci, obsidum nomine, pro ceteris retenti. Reversos, Kircadius levibus commentis promissa eludens, ad diem statutum adesse vetuit: reliquum Hiemis, & proximum Ver totum levibus præliis extractum, in quibus pauci cadebant, sed rebellium, quam Regiorum plures: Rebelles enim, in collibus urbi propinquis, cum rei bene gerendæ occasionem captarent vix inito plerunque certamine, in urbem refugiebant. Frequentes interim, de concordia inter factiones facienda, legationes ex Anglia venerunt: sed frustra. Nam Angla, etsi Regiæ parti magis favebat, tamen, pacem ita facere, cupiebat, ut utranque factionem sibi obnoxiam redderet. Franci, in exulis Reginæ causam proni, pacem impediebant, & magnis pollicitationibus eos retinebant, ne bellum omitterent. Tantum autem pecuniæ mittebat, quantum satis videbatur, in præsentia, non ad rem gerendam, sed ad spem fovendam, semperque aliqua ejus portio à portantibus prærodebatur. Inter hæc, aliquot menses, levibus incursionibus, nec, ad summam rei quicquam facientibus, transacti. Nec in aliis regni partibus à direptionibus, & incendiis cessabatur: Adamus Gordonius, coacta manu, in Angusiam ingressus, domum Duglassii Glembervii obsedit: at ubi, cum abesse, sensit, in ea, quæ relicta erant, ferro & igne, crudeliter sævit: tantamque formidinem Taodunanis incussit, ut illi, è vicinis Fifæ locis, præsidia advocarent: eis enim Gordonius infensissimus erat, quod, egregia in Regias partes fide & constantia, perseverassent: Blaknessum à custode Hamiltoniis proditum. Ea arx navigationem inter Letham, & Sterlinum sustulit: Prorex molas omnes, circa Edimburgum, confregit, Nobilium ædes vicinas præsidiis occupavit, omnesque ad urbem aditus occlusit. Mul-

ti

ti utrinque intercepti Archibaldus Duglassius, è familiaribus Mortonii unus, ad suspicionem captus, quem, præter reliquam vitæ fœditatem, literæ apud eum deprehensæ, &, postquam captus fuerat, ultro citroque ad rebelles missæ & remissæ, coarguebant, & re, & consilio, & pecuniæ, & armorum transmissione, eos juvisse.

INDEX RERUM ET VERBORUM MEMORABILIUM,

Quæ hisce xx. Libris continentur, locupletissimus.

A

ABrecornum arx 23
Adredonia fl. Salmonum piscatu nobilis 20
Abrenethea, & Abrinca 19
Abrenethium 17. *vetus Pictorum regia* 19. 164
Abria regio 20. *ejus etymon* 20, 136
Abridica insula 26
Abthanus magistratus nomen 212
Achajus Scotorum rex 161
Achnarra insula 27
Acho, rex Norvegiæ, cum CLX. *navibus ad Aeram applicat* 238
Acmodæ insulæ 23
Adami insula 32
Adamus Huntilæus à Moravio captus 620
Ado Viennensis corrigitur 87
Adrianus è Galliis in Britanniam transit 110, 111. *ejus vallum* ibid.
Adulatio adolescentium pestis 366
Æbudæ insulæ 23
Ægidius Edimburgensium tutelaris Deus 569
Ælius pertinax in Britannia 115
Æmodæ insulæ 23
Æneia 19. *Æneia unde nomen habeat* 167
Aera. 15
Æstiones Britannicè loquutos esse 51
Ab Ætio Britanni auxilium petunt. 140
Afulla insula 33
Agnes Ketha, comitis Martialis filia Iacobo Moravio nubit 611
Agathyrsi corpora pingebant 55
Agnorum insula 32
Aidanus Scotorum rex 154
Aima regio 21
Alanus Lornensis fratrem captivum tenet 412

Albana-

Albanactus Bruti *filius* 44 *ab hoc Albani dicti* *ibid.*
Albinich Scoti vocantur 11
Albium insula, nomen Britanniæ retinet 1. *ejus etymon* 11
Album non modo coloris, sed altitudinis nomen esse 11, 12. *inde derivata multa, ut Albingaunum, Albula, Albici, Albis, & similia* *ibid.*
Alexander I. Scotorum rex 216. *cur Acer cognominatus* 217
Alexander II. 232
Alexander III. 236. *ei Margarita Henrici filia desponsata* 236. *moritur* 240
Alexander Albinus, Jacobi III. frater 412. *captus ab Anglis postea dimissus* 415. *in arcem Edimburgensem raptus, post astu elapsus, ad Anglum venit* 426, 427. *Anglum ut arma capiat, sollicitat* 431. *à suis revocatus summa imperii ad eum defertur* 432. *Jacobum fratrem in liberam regni possessionem restituit* 433. *moritur in Gallia* 436
Alexander Alexandri Albini filius *ibid.*
Alexander Bodius Joannem Kennethum vulnerat 414. *accusatus in jus venit* 419, *ac capite luit* *ibid.*
Alexander Brusius Balliolæ sese dedit 286
Alexander Buchaniæ comes Roberti II. nothus 308
Alexandri Cambelli Dominicani exitus memorabilis 595. 596
Alexander Cunigamius casus 439
Alexander Cunigamius religioni puriori addictis subsidio venit 575. *captus capientem capit* 745
Alexander Elfinstonius in pugna casus 466
Alexander Forbosius Gracinam Bodiam uxorem ducit 446
Alexander Forbosius ab Adamo Gordonio captus 747
Alexander Glencarniæ comes, exilio multatur 627. *dux in exercitu regio* 676
Alexander Gordonius comitem Crafordiæ superat 391
Alexander Hamius suos ex pugna ad Fluidonem, integros reducit 466. *magna ejus auctoritas* 469. *ab Heburno apud proregem accusatur* 474. *in Angliam secedit* 475. *bona ejus fisco adjudicata* 476 *capite luit* 477
Alexander Humius pro Iacobo VI. rege puero jurat 669. *regii exercitus dux* 676. *vulneratus* 677. *à pollicitationibus ad reginæ partes deficit* 702. *arx ejus ab Anglis capta & spoliata* 715 *in rebellium comitiis princeps* 760. *captus ac suorum interventu liberatus* 743
Alexander Haliburtonus multis acceptis vulneribus moritur 588
Alexander Levistonius, regni administrationi præfectus 362. *reginam in custodiam tradit*

tradit 367. Rex illi veluti è manibus ereptus 368, 369. Cancellarium sibi reconciliat 369. ad jus vocatus, in custodiam relegatus 379

Alexander Guliel. Levistonii filius captus 726

Alexander Insulanus latronum manum colligit 343

Alexander Lindesius Alexandrum Ogilvium vincit 377

Alexander Macrorius, latronum dux, supplicio affectus 343

Alexander Marriæ comes, Alexandri filius 334, 351.

Alexander Ramisæus rei militaris gloria clarus 299. eum nec opinantem Duglassius sauciat 330, 301

Alexandri Ramisæi in occupanda arce Britannod. alacritas 725

Alexander Stuartus Garlianus occisus 745

Alexander Setonius Bervicum mittitur 286. desperatis subsidiis urbem Anglo dedit 290

Alexander Stuartus cum Norvegiæ rege congreditur 238

Alfridus Northumbriæ rex 158

Alisa 25

Alpa, pro Alba, Sabini 12

Alpes unde dictæ 12

Alpinus Scotorum rex 163. casus à Pictis 16

Altissiedorus urbs Galliæ 69

Amberkelethus Scotorum rex 158

Ambianensis episcopus in Scotia 595. crudelitas 596

Amicus amicum prodit 333. ab amico illatæ injuriæ graves 314

Amici paterni non negligendi 101, 107.

Amicitia principum longinquorum, quàm propinquorum, tutior 485

Andreas Apostolus, Scotorum tutelaris Deus 213

Andreas Berkelaius, proditionis accusatus capite luit 271

Andreas cogn. Britannus à Thoma Havarto cæsus 460

Andreas Carus patris mortem ulciscitur 458

Andreas Formanus multis beneficiis ecclesiasticis cumulatus 472. ab Heburno apud proregem accusatus 474. in custodiam datus 484

Andreas Moravius Bussii sororis filius prorex 285. ab Anglis captus 286. pecunia redemptus 290. in fide constans 295. moritur 297

Andreas Rothusiæ comes exilio multatus 626, 627

Andreas Silvius classis Scoticæ præfectus 441. Anglos prælio navali vincit 442. & mox iterum 443

Andreas Stuartus, cancellarius 418. ejus in sententia dicenda libertas 624. in pugna vulneratus 676

Angliam quatuor flumina dividunt 13

Angliæ reges pontificis beneficiaris

ciarii 233
Anglus pacem cum Scoto affinitate confirmat 427. *pacta de nuptiis irrita facit* 433
Angli quomodo dicantur toti Britanniæ imperasse 176. *exercitus 60000 hominum* 273. *Angli milites Gallis minus rapaces* 314. *à Scoto auxilium adversus regem suum petunt* 396. *Scotorum liberatores* 601. *Scotis regiæ cædis vindicibus subsidio veniunt* 713. *regis & proregis cædis conscios aggrediuntur* 715. *rebelles reginam Elizabetham ac Scotorum regem una opera tollere cupiunt* 742
Angusia 19
Angusianus Scotorum rex 124
Annandia regio; ab Annando 14, 136.
Annæ Momorancio Guisianorum potentia meritò suspecta 567
Anselmus Normanus Cantuariæ archiepiscopus 214
Antonius Darsius præfectus, occiditur 479
Apoceanitæ 11
Apostasia à Deo punita 145
Arania insula 25
Arboraria insula 26
Arcibaldus Duglassius 286. *prorex creatur* 288. *ab Anglis cæsus* 289
Arcibaldi Duglassiæ comitis cogn. Austeri cum Georgio Dumbario inimicitiæ 326. *obit* 327. *cui succedit Arcibaldus filius, captus* 328. *liberatus* 330. *iterum captus ac dimissus* 331. *à Delfino in Gallia dux Turonensis appellatus* 338. *cæsus ibid.*
Arcibaldi Duglassii potentia 362. *in loquendo libertas* 365 *ejus ad proceres oratio* 428. *captus* 434. *recte monenti rex non paret* 463. *Jacobi* IV. *viduam uxorem ducit* 469. *ab Heburno accusatur* 474. *Edimburgum occupat* 480. *in Galliam relegatus* 481. *in Scotiam per Angliam redit* 488. *ab uxore oppugnatur ibid. regis & regni custos eligitur ibid. ei aqua & igni interdictum* 497. *in Angliam exulatum abit* 498. *post* 15. *exilii annum in Scotiam redit* 516, 517. *ad sedandas controversias veniens ab Hamiltonio retinetur* 524. *factum memorabile* 529. *proregi suadet, ut cardinali relicto, cum proceribus Scotorum sua consilia communicet* 530. *Anglos superat* 532
Archiepiscopus Fani Andreæ & Abredoniæ in custodiam dati 488
Arcturus Uterii filius ex adulterio 146. *Brittonum rex ibid Saxones vincit* 148
Arcturo Henrici Angli filio, Hispaniarum filia collocata 451, 454
Arcturus Forbosius cæsus 747
Ardan ridir, id est, alta equi-

tis insula 29
Ardua insula 26
Ardiescara insula 27
Aremorici, seu Armorici 10
Argadus prorex 113. accusatus pœnam deprecatur 113
Argathelia 18
Arii corpora pingebant 55
Arrogantia potentia comes 417
Asclepiodotus Allectum intermit 122
Askerma insula 30
Assentatio opulentia comes 384
Assentatorum aulicorum supplicium 430
Astrologicarum prædictionum studiis aulici addicti 423
Asyla insula 32
Athelstanus Anglus adversus Pictos 162. Athelstani vadum ibid.
Athelstanus Eduardi Angli nothus Danos & Scotos bello superat 175
Athircus Scotorum rex 117
Atholia regio fertilis 19. maleficarum mulierum ferax 361
Attacotta 57
Auctoritas ut bonis artibus comparatur, ita malis amittitur 663
Aven & Avon quid significent 71
Avennus 15
Augustinus quidam monachus, se totius Britanniæ archiepiscopum edit 154.
in Aula utile honesto plerunque præponitur 332. Aulæ pestis adulatores 455. Aulæ Gallicæ encomium 609
Avona insula, & ejus etymon 26
Aurelius Ambrosius 142. ejus origo. ibid.
Avus lacus 18. item flumen ibid.

B.

Badenacha regio 20
Balenarum copia in Leogo 33
Balta insula 39
Bardi qui? 58, 41
Barneraia insula 32
Barodunum unde dictum 167
Baronia 15
Barra insula 30
Bas Alpin, locus ubi Alpinus cæsus 164
Bassianus legatus in Britanniis 122
Bassineti, alias monachi pisces visi 171
Batavorum Classis Dantisco rediens ab Alexandro Marriæ comite spoliata 351
Beathia insula 27
Beatrix, Jacobo Duglassio marito suo relicto, à rege veniam petit 395. Joanni Atholio, regis fratri uterino collocatur ibid.
Bei quid significet 22
Belgio equites ab Anglo exciti 273
Bellach insula 26
Belli sacri prætextu Romanenses argento simpliciores emungunt 239, 240
Belnavah insula 26

Belus

Belus Orcadensium rex sibi manus infert 105
Berg, Germani pro alto 12. *inde* Bergion *gigantis nomen ibid.*
Bernera insula 27, 30. *parva & magna* 32
Berthæ pars magna inundatione diruta 232
Berton pro Ereton 5
Bervicum Anglis redditum 432
Betubium promontorium 22
Bigga insula 39
Bisetorum familia in Hibernia 236
Blandium, potionis genus 24
Blara 19
Bodiorum contra Kennedos factio 414
Bedotria 99
Bogia 136
Boina regio 21
Bombardarum usus in Scotia 398
Bota insula 25
Bracara 49
Braid Albin 18
Brasa insula 39
Brecantia oppidum 67
Brendinus in acie casus 153
Brettanicæ insulæ 4
in Bria, Briga, & Brica desinentia urbium nomina 65
Briennus lacus 33
Brigantes & Brigiani 66
Brigidana insula 27
Brigidæ ædes incensæ 513
Britanniæ descriptio 1. *& deinceps, quo tempore à peregrinis gentibus occupata* 74
Britannodunum 18. *arcis situs* 722
Britannorum origo fabulosa 40, 43. *origo ac insulæ descriptio ex Cæsare aliisque veteribus* 82. *corpora pingebant* 55. *olim sexum in imperiis non discernebant* 86. *à Romanis auxilium petunt* 133. *à Scotis & Pictis superati* 139. *Gemitus ad Ætium* 140
Britto gemino tt, 5, 9. *de Brittonum origine* 52. *quo armorum genere usi sint* 52. *ccccc. annos sub Imp. Roman. fuerunt* 71. *post à Saxonibus subjugati ibid.*
Brix diminutivum Scotis Brixat 61
Brudeus Pictorum rex 153
Brudus Pictorum rex 163
Buchania 20. *ejus etymon* 136
Burgundus à Burgo 66
Burra insula 38, 39.
Buya parva & major insula 30, 31, 32.

C.

Cæcilia Eduardi filia, Jacobi Scoti filio promissa 427
Cæsar in commentariis ex ingenio corrigitur 70
Calden Scotis corylus 58
Caledonia oppid. 19. *Caledones ibid.*
Caledoniæ silvæ unde 58
Calenus Cambellus regis & regni custos cum duobus aliis eligitur 488. *adversus Duglassios missus* 498
Calfa insula 29
Camelodunum 17

Cames arx 26
Cambrus Bruti filius 44. *ab hoc Cambri dicti* ibid.
Camus Danus à Scotis cæsus 198
Cana insula 27
Canna insula 29
Cantera promontorium 26
Cantiera 18
Cantium 83
Capraria insula 26
Caraja insula 26
Caralia oppidum 19
Caratacus Scotorum rex 106
Caricta 15. 23
Carolus Delfinus à Scotis auxilium petit 336
Caroli Burgundi mors 425. *hic tyrannidis fundamenta jecit* 440
Caroli V. ad Scot. de affinitate jungenda legati 504. *mater cur perpetua custodia tradita* 730
Carolus Cusius cardinalis, regni Scotiæ curator 558
Carron flumen 15
Carausius Romanus Britannias sibi occupat 122
Carautii fratris scelere Findochus rex occiditur 120
Cassivellauni 83
Cathanesia regio 22. *ejus etymon* 136
Cellæ Scotis priscis templa dicuntur 123
Celestinus pont. Rom. Palladium in Scotiam mittit 141
Celtiberi à Celtis 52
Christiana religio in Scotia promovetur 122, 136, 141
Christi natalis prophanatio 148
Christiani fœdere juncti adversus Danos 178
Christiernus Danus cum tota stirpe regno exactus 730
Chualsa insula 39
Cialinus à Scotis cæsus 154
Cimbri Gallis & Germanis latrones dicti 78
Clacmanana præfectura 19
Clarentia dux in Gallia à Scotis cæsus 337
Claudanus flu. 14
Claudiani versus, à Iosepho Scaligero emendatus 77
Cnapdalia 18
Cocburni saltus 14
Cœnobium D. Columbi 28
Coila 14. 15
Coilus Brittonum rex 96. *à Scotis cæsus* 96
Colca genus avis 34
Colla insula 29
Colmanus episcopus 156
Colvansa insula 27
Columbaria insula 27. *Columbi insula* 32
Colrossiana præfectura 19
Columbæ auctoritas 152
Colurna insula 27
Comes stabuli 337
Comes Rothusius in custodiam datus 534
Commodus Imperator in Britannia 115
Conanus pacem suadens, à Britannis seditiosè confossus 138
Conarus Scotorum rex 111. *particeps conjurationis in patrem*

patrem ibid. in custodia vitam finit 114
Congallus I. Scotorum Rex 143
Congallus II. Scotorum rex 152
sacerdotes ditat 153
Congallus III. Scotorum rex 162
Conscientia sceleris animum quietum esse non sinit 191
Constantinus Chlorus. 129 *à Brittonibus dux electus* 139
Britannorum rex 139
Constantinus I. Scotorum rex 142
Constantinus II. Scotorum rex 169. *disciplinam publicam instaurat* *ibid.*
Constantinus III. 174. *fœdus cum Danis init ibid. magistratum ejerat* 176
Constantinus IV. cogn. Calvus 192
Constantiensis concilii decretum perjuris opportunum 519
Corbredus I. Scotorum rex 107
Corbredus II. cognom. Galdus 108. *primus signa cum Romanis contulit* 108
Corilus 19
Cornavii 22
Cornovallia 23
Cornvallia unde deducta 62
Covalia 18
Cracoviaca oppid. 37
Crafordiæ comes Duglassiorum partes sequitur 388. *à rege in gratiam receptus* 393
Crathilinthus Scotorum rex 121
Crathilinthus avum trucidat, 188
Crea flu. 14
Crepitaculis equiti territi 307
Cressingamius à Scotis cæsus 252
Crocus Gallus legatus reginæ nuptias cum Bothuelio improbat 653
Crudeles crudelis manet exitus 165
Crudelitatis exemplum 330
Crulinga 30
Culbrenina insula 26
Culdei monachorum genus 123
Dei cultores 176
Culenus Scotorum rex 180. *incestus* 181
Culrossia unde dicta 167
Cumbra insula major & minor 26
Cumbri. Cumri 77
Cuminiorum factio potens 236
Cunicularia insula 26. 30. *Sigrama appellata* 32
Cunigamia 14. *ejus etymon* 167
Cunigamii ab Hamilt. superati 527
Cupiditas insatiabilis 329
Cuprum oppid. 19

D.

Dalkethum 49
Dalreudini unde appellati Scoti 100
Dani Angliam ingrediuntur 71. *adversus Scotos* 170. 177. 185. *ad Loncartem vicum fusi* 187. *astu victi* 204
Daniæ rex cum legato Scotiæ transigit de insulis circa Scotiam 418

Dardanus Scotorum rex 107
David I. Scotorum rex virtutibus insignis 218
David II. Scotorum rex inungitur 280 *in Galliam puer adhuc mittitur* 285 *reditus in Scotiam* 300 *in prælio captus* 302 *pretio redemptus* 304
David Cuminius rei Scoticæ ab Anglo præficitur 292 *in Brussii verba jurare cogitur* 293. *bonam Anglorum fortunam sequitur* 294 *pro rege ab Anglo in Scotia relinquitur*, 295. *casus ibid:*
David, Roberti III. filius à gubernatore patruo suo, in carcere inclusus; fame perit 330
David Betonius cardinalis testamentarius 514. *prorex eligitur, ac fraude detecta, honore dejicitur* 517. *in custodia. ibid. ruinam ecclesiæ Papanæ imminentem avertere conatur* 518. *bolo quem spe devorarat, se fraudatum dolet* 523. *Levinium inani spe lactat* 522. *à Mongomerio graviter arguitur* 534 *in Christianos sævitia ibid: filiam filio Crafordiæ comitis despondit* 541. *in sua arce necatur* 542
David Duglassius cum Gulielmo fratre capite pœnas luit 373
David Strato crematus 505
David Hamiltonius Evangelii caussam defendit 536
David Panitarius, Rossiensis episcopus, cœnobio à Gallorum rege donatus 557
Davidis Rizii cantoris cum Maria Schot. familiaritas 623. *& deinceps usque ad* 633
David Spensius occisus 745
Deidonum 19
Delatores ab Eveno instituti 101
Dera 26
Dessius copiarum Gallicarum in Scotia dux 550. *à Gallo revocatus* 554
Deva flu. 13, 14. *vulgo Dea* 20
Deucaledonium mare 24
Dianæ oraculum à monacho fictum 45
pro Dicalidones, Duncaledones videri legendum apud Marcellinum 58
Dionethus se regem Brittonum edit 133
Diploma regium cum ignominia per vicos tractum 390
Domus magister 436
Dona 20
Donachi sinus 22
Donaldus I. Scotorum rex 115 *primus Christianos ritus recepit* 115
Donaldus II. Scotorum rex 120
Donaldus III. insulanus Scotorum rex ibid.
Donaldus IV. sive Donevaldus Scotorum rex 156
Donaldus V. Kennethi frater Scotorum rex 168
Donaldus VI. Constantini II. filius 174

Donaldus VII. Scotorum rex 202
Donaldus Banus se regem Æbudarum vocat 160
Donaldus VIII. Banus 215
Donaldus Balocus Alexandrum, & Alanum Stuartus superat 345. *pœnas luit* 346
Donaldus Æbudarum regulus, Rossiæ comes cum Duglassio adversus regem 394. *ab uxore relictus* 395. *de pace oratores mittit* 396. *rege mortuo se regem insularum pronunciat* 412
Donald. Monrous laudatur 23. 33.
Donaldus arcis præfectus Duffum regem jugulat 180. *parricidii pœnas luit* 181
Dongallus Scotorum rex 162
Dongardus Scotorum rex 141
Dornadilla Scotorum rex 98
Drinacha insula 27
Druidum sacerdotium 57
Drum Albin 18
Druskenus Pictorum rex 164 *cum omni nobilitate cæsus* 165
Ducum nomina quando in Scotiam invecta 326
Duffa insula 26
Duffus Scotorum rex 178 *jugulatur* 180
Duglassus flu. 15
Duglassia 136
Duglassii potentia intolerabilis 375, 382 *& deinceps eorum vires fractæ* 495
Dumbarum 14 *unde dictum* 167
Dumchonel insula 26
Duncanus Scotorum rex 216
Duncanus Marriæ comes, prorex 282. *in prælio occisus* 284
Duncanus Stuartus prædonum dux 324
Duncaledonium pro Deucaledonium legendum videri apud Ptolemæum 58
Dunclades 19
Dunedinum priscis Scotis, Edimburgum recentioribus 167
Dunotrum 20
Duni Pacis 16. 117
Dunis Bei, al. Duncans Bei, promontorium 22
à DUNO *inchoantia vel desinentia locorum nomina* 66
Dunus flumen 15
à DUR *declinata locorum quorundam nomina* 68. *Dureta* 69
Dursus Scotorum rex 101. *voluptatibus deditus ibid. nobilitatem ad cœnam vocatam, inopinantem occidit* 102
Durstus à Pictis rex creatur 129. *in pugna cæsus* 134

E

Ebriosi capitali supplicio multati 171
Ecclesiæ insula 26
Ecclesiasticorum in reges imperium 233. *avaritia* 234 *potentiam suam minui nolunt* 237. *potentia regibus formidabilis* 239. *regna administrant*

nistrant 241. *illis fructuum portio adimitur* 611
Ecclesiæ status miser 421
de Ecclesiarum Scoticarum libertate controversia 416
Ederus à nutrice servatur 104
Scotorum rex creatur 105
Egdarus in Angliam redit 210
Scotorum rex 216
Edimburgum 14. *unde dictum* 167
Edinum 167
Edimburgenses Angl. exules & Hamil. in urbem recipere nolunt 712
Edmundus Anglorum rex, Milcolumbum Cumbria & Vestmaria donat 177
Eduardus I. Anglorum rex 240
Scotiam suæ ditionis facere conatur 246. *bello superatos Scotos in fidem jurare cogit* 256. *monumenta omnia aufert ibid. moritur* 261
Eduardus II. Angl. Eduardo patri succedit 261 *à filio & uxore in carcerem conjectus, ibique mortuus* 272
Eduardus III. Anglorum rex pacem facit cum Scotis 277
Balliolum in fidem recipit 287. *in Alexandri Setonii filios sævitia* 288
Eduardus Eboracensis se regem Angliæ edit 401
Eduardus IV. Anglus pacem init cum Scotis 427. *decedit* 434. *hic tyrannidis fundamenta jecit* 440
Eduardi VI. Angliæ regis mors 559
Eduardus Brussius in Hibernia rex appallatus 267
Eduardus Balliolus in æstuario Fortha cum numerosa classe 267. *Scotos in acie vincit* 282. *regnum init ibid. in Angli verba jurat* 287
Eduardi Angli filius supposititius 446
Educatio aulica qualis 602 609
Egfridus Northumbriæ Rex 157. *à Pictis concisus ibid.*
Egga insula 29
Eglisa insula 39
Eisdalfa insula 26
Elbevii Marchio cum regina in Scotia 601
Eligaa oppidum 22
Elizabetha Angliæ regina Scotis religionis veræ vindicibus auxilia mittit 590. *ad Mariæ Scot. legatos gravissima responsio* 604. *ejus ad proregem de conventu publico differendo literæ* 678. *item alteræ quæ proregis victoriæ cursum interrumpunt* 679
ex prorege causas expulsæ reginæ ob cædem mariti cognoscit 684. *literas ad Scotiæ proceres mittit de regina recipienda* 698. *Havarti in eam conjuratio detecta* 701
exules Anglos à Scotis sibi tradi petit 707
Ennerlutea oppidum 21
Ennerluthea, & Ennernessa emporia duo 105

Eorsa

Eorsa insula 28
Episcopatus sex in Scotia 213 *ad sex priores quatuor alii adjecti, ac proventibus annuis ditati* 218
Episcopi apud Scotos priscos quales 167. *pollicitationibus corrupti, jusjurandum violant* 220
Episcopus Cathanesiæ oculis & lingua privatus 231. *alter crematus* 235
Episcopo Caledoniorum duce Angli in Forta cæsi 266
Episcopi Caledoniorum laus 481
Episcopi Dulnensis copiæ 320
Episcopus Menevensis ab Anglo ad Scotum missus 505
Episcopus Orcadum gratiam aulicam veritati præfert 653
Equorum insula 29. 33
Era insula 27. 32.
Ergathelia potius, quam Argathelia 18
Erica lectis conficiendis commoda 24
Ericæa insula 26
Eriscaja insula 31
Esca flu. 13. *inde Escia regio* 14 *Esca Australis* 19. *Septentrionalis* ibid.
Esfinus Scotorum Rex 159
Ethelfridus Northumbriæ Rex avarus 153
Ethodius I. Scotorum Rex 114 *à fidicine noctu in cubiculo occisus* 114
Ethodius 115
Ethus Scotorum rex 171
Eu insula 32
Eubonia insula 25
Evenus I. Scotorum rex 102
Evenus II. Scotorum rex 104
Evenus III. Scotorum rex 106 *obscœnitate insignis* ibid.
Eugonius seu Evenus Scotorum rex 125. *à Romanis cæsus* 126
Eugenius II. rex Scotorum 134
Eugenius III. Congalli frater, Scotorum rex 151
Eugenius IV. Aidani frater, Scotorum rex 155
Eugenius V. Scotorum rex 157
Eugenius VI. 158
Eugenius VII. Regum res gestas memoriæ mandari curat 159
Eugenius VIII. 159, *in cœtu procerum interfectus* 160
Evia regio ab Evo flu. 14. 136
Evisaja insula 32
Evonia arx 21
Excommunicatio injusta, excommunicatum non movet 270
Exilium servitute tolerabilius 129

F

Fabilia insula 32
Falangama insula 27
Fames feroces spiritus frangit 137
Fanum Andreæ quod, & reguli 19. 167
Fara insula 38
Faresiorum familia fere extincta 532

Fernella jussu Kennethus occisus 192
Feraja insula. 31
Ferchardus I. Scotorum rex 155. *malitiosè factiones inter nobiles alit, ibid. mortem ipse sibi consciscit.* 156
Ferchardus II. Scotorum rex nefariè uxorem jugulat, filiabus abutitur. 156
Feredethus Pictorum rex. 163
Ferelaja insula. 32
Fergusius Scotorum rex I. 95. *moritur.* 96
Fergusius II. puer adhuc cum parentibus in Seandiam navigio fugit 130. *Rex creatur* 131. *in pugna cæsus* 134. *laus, ibid. jure secundum regni Scotorum conditorem posse appellari.* ibid.
Fergusius III. rex. 159. *moritur veneno ab uxore dato.* 160
Feritharis Scotorum rex. 97
Ferlegus Fergusii filius ibi adversus patruum conspirat 98.
Fetelmachus Scotorum rex 124.
Fides hominum erga sceleratos fluxa 104. 106, 118. *militibus sacrosancta* 320. *heretico, ut ajunt, non servanda* 576
à Fidicine Ethodius rex occiditur 114. *item alterius fidicinis opera Fethelmachus* 124.
Fifa regio, à Fifo dicta. 167
Fincormachus Scotorum rex 122
Findochus Scotorum rex. 119
Finelaus episcopus malorum consiliorum auctor 341
Finis lacus, à Fino fluvio, dictus 18
Finnanus Scotorum rex 101
Fiola insula 26
Fisci procuratores legem iniquissimam defendunt 111
Fisci commoda, incommoda 151, 352, 391
Flada insula 25, 27, 30.
è Flandria omnis generis opifices in Scotiam vocati 349
Flata insula 38
Flavanæ insulæ 32
Fæciales contra jus interfecti 226
Fordunum 20
Forestia 19
Fortha 14
Fortunæ inconstantis exemplum 379, 421
Fotlara insula 39
Franciscus Gallorum R. Angli opera ex Hispanorum manibus, in libertatem restitutus 504. *Levinium in Scotiam mittit* 520. *à Levinio alienatus* 525. *Mongomerium in Scotiam mittit* 533
Franciscus II. Gallus Labrossium in Scotiam mittit 583 *nuptiæ cum Maria Scota* 567. *in Guisianorum manibus* 597. *mors* 598
Franciscus Guissiæ dux, regni Scotiæ curator 558. *Papanæ factionis dux decretus* 601 616

Franciscanorum mendicantium opulentia 574
Fratres mendicantes Curionum mercenarii. 348. *dogmata ibid. manducantes* 574
Fudaja insula 31

G

G, litera Gallis familiaris loco V 62
Gald, Gael, Galle 63
Galdus, Corbredi cognomentum 108
Galeatius Sfortia à patruo interemptus 689
Galfridus Monumetensis rerum Britannicarum scriptor 9.
Gallia facies misera 598
Gallus Scotis regina factionis auxilia promittit 714 *& deinceps, Scotis rebellibus auxilium promittit* 742. *qua spe hoc fecerit ibid.* 749.
Gallorum origo 47. *à Massiliensibus Gracis characteres literarum acceperunt* 40 *Gallos longe lateque fines suos propagasse, & de eorum institutis quadam* 50, *&* 57 *Gallis cum Scotis amicitia quando primum inita* 161 *Scotis suppetias ferunt* 311 *eorum petitio iniqua* 313 *milites subsidiarii in Scotia à solita rapacitate temperare non possunt* 314. *ex eorum amicitia quid fructus Scotis redeat* 323. *à Scotis auxilium petunt* 336. *fœdus renovant* 342. *quantum possunt largitionibus Scotorum cum Anglis fœdus impediunt* 485. *Vercam arcem oppugnant* 486. *Galli milites Edimburgi prafectum ingressu prohibentem cum filio & civibus aliquot occidunt* 553. *vetus secum fœdus renovari, novum cum Anglis solvi volunt* 600. *eorum cum Britannis communio* 63. *cum Scotis fœdus antiquum* 247. *renovatum* 271. *superbia contumeliosa Scotorum animos à studio Gallica factionis avertit* 590 *consilia de tyrannide stabilienda* 595
Gallica navis cum munitionibus rebellibus missa, à regiis capitur 742
Gallicam linguam à Brittannica olim non multo fuisse diversam 59
Gallovid priscis Scotis Gallum significat 15
Gallovidia 40. *quando ita appellata* 136
Galo cardinalis legatus Rom. pont. in Anglia 233 *Scotis sacris interdicit* ibid.
Galvinus Duglassius Fani Andrea archiepiscopus appellatus 470. *in custodiam conjectus* 614. *mors* 741
Garnardus Pictorum rex 158
Garva insula tres 26
Garvellan insula 32
Garulanga 31
Gathelus princeps Scotica gentis

tis conditor à quibusdam fingitur 48
Geldri Anglis subsidio veniunt 294
Geloni corpora pingebant 55
Genistaria insula 26
Georgius Buchananus, sopitis custodibus per cubiculi fenestram evadit 509. *legatus cum aliis in Angliam missus* 680
Georgius comitis Duglassiæ frater, Ormundiæ comes creatus 380. *copiis adversus Anglum præficitur* 382. *hostis denunciatus* 391. *capite luit* 394
Georgius Duglassius Angusiæ comes 396. *facinus memorabile* 403. *regina matri adversatur ibid. vox indigna* 492
Georgius Duglassius proregis frater natu minimus 673. *reginam è custodia liberat ibid.*
Georgius Dumbarius, Marciæ comes Davidi, Roberti regis filio filiam despondit 326. *Hostis denunciatus* 327. *Duglassium in pugna capit* 328. *placato gubernatore in Scotiam redit* 333. *suo se patrimonio spoliari à Rege queritur.* 352
Georgius Gordonius cum exercitu adversus Anglum missus 512. *regis in eum odium* 513. *accusatus, ac multatus* 560. *ad res turbandas intentus* 602. *conspirationis in Moravium conscius* 619. *perduellionis damnatur* 621. *à regina priori dignitati restitutus* 622. *è principibus factionis reginæ* 665
Georgius Lessius, Rothusiæ Comes, legatus in Galliam missus, 566. *ibique veneno, ut fama est, extinctus* 567
Georgii Ruveni mors 745
Georgius Sephocardius Evangelii concionator 536. *cardinali mortem prænunciat, dein igne crematur.* 540
Germanorum fabulosa origo 47. *in origine suæ gentis scribenda ingenui* 41
Germanica classis ad Hiberniæ latus appellit 94
Gerlochi insula 30
Gerlochus sinus 18
Gersa insula 38
Gervico 23
Gessoriaci 10
Getini, & Getæ 51
Getæ corpora pingebant 55
Gethus Pictorum rex 99
Geurastilla insula 26
Gigaia insula 26, 31
Gilbertus Kennedus Jacobi Duglassii jussu interemptus 493. *vir magni animi* 492. *in servanda fide, constantia* 519
Gilbertus Kennedus Cassilissæ comes legatus in Galliam missus 566. *ibique decedit non sine suspicione veneni* 567
Gilbertus filius cum judex in Bothuelii causa legeretur,

sese

sese excusat 649
Gilbertus Kennedus proregi fratrem obsidem dat 719
Gildas cccc. annos post Tacitum 40, 144
Gilchristius uxorem, regis sororem, adulterii compertam occidit 230. in gratiam redit ibid.
Gilespicus Cambellus auctor instaurandæ religionis 575 minacibus literis à regente revocatur 577
Gilespicus Argatheliæ comes exilio multatus 626. levitas 662. scelerum reginæ conscius 672. Reginæ exercitui praeest 676. se regni subditum profiteri recusat 691. à prorege in gratiam recipitur 692. auctoritas magna 710. ab obsidione arcis re infecta discedit 716
Gillus nothus, Scotorum rex 103. in Hiberniam fugit. 104
Gillinsa insula 32
Glascua 14
Glassæ insulæ 29
Glotta flu. 14
Glottia 136
Glottiana 14, 15
Gomatra insula 28
Goranus Scotorum rex 144. suorum fraude extinctus 151
Gorea 19
Gorlois nefariè ab Uterio interimitur 146
Gorropius notatur 10
Gothunos, qui & Gothini 51
Gremus Eugenio tutor datus 134. Doctores Christianorum institutorum in Scotiam revocat 136
Graio summum imperium commissum adversus Gallos in Scotia 594
Grampius mons 18
Gratianus Britanniæ imperium invadit 129
Gravisa insula 38
Gregorius Scotorum rex, ac res ejus preclarè gesta 171
Gressa insula 27
Grevanus fl. 15
Gria insula 32
Grifinus in prælio cæsus 153
Grimus Scotorum rex 194
Gruinorta insula 33
Guedi 16, 116
Gulielmus Scotorum rex 227 ab Anglis captus 229. ad suos redit ibid.
Gulielmus Crichtonius cancellarius, à regina, erepto rege filio, deceptus 363. regem in silva prehensum ad suos ducit 368. ad jus vocatus venire non audet, 390. obsessus regi sese dedit, ac pristinæ dignitati restituitur 377, 387. obit. 395
Gulielmi Crichtonii cædes 555
Gulielmus Duglassius in Eduardi verba jurare recusat 249. Alexandrum Ramisaum inhumaniter tractat 300. ab

ab Arcibaldi filio interfectus 303

Gulielmus Duglassius, *Arcibaldi Gallovidiani filius* 314. *ei quamvis notho rex Ægidiam filiam collocat ibid. Dantisci per sicarios occiditur* 323

Gulielmus Duglassius *Arcibaldo patri succedit* 366. *ab adulatoribus corruptus ibid. Edimburgum à cancellario pellectus, pœnas capite luit* 373.

Gulielmus Duglassius, *Jacobi Crassi fil. patrui filiam ducit* 374. *obsequio regem suum facit, ac eo modo patruelium mortem ulciscitur* 375. *Romam proficiscitur* 385. *absens accusatus, procurator ejus caussa cadit ibid. reversus prorex declaratur* 386 *tandem à rege confossus* 390

Gulielmus Duglassius *ut Moravii fratris mors vindicetur, petit* 707

Gulielmus Drurius, *eques Anglus, clam rebellibus favet* 716.

Gulielmus *episc.* Dumblanensis *in Galliam missus, ut reginam excuset de præcipitatis nuptiis* 653

Gulielmus Gramus, *regis custodiæ præficitur* 412

Gulielmus Humius *capite luit* 477

Gulielmus Kethus *ab Anglis captus* 568

Gulielmus Kircadius Grangianus *classi adversus Bothuelium præfectus* 671. *dolo Matellanum captivum è manibus Alex. Humii in arcem ducit*, 701. *ad partes Hamiltoniorum pertractus*, 711. *captivos reginæ factionis principes dimittit.* 712. *machinas æneas Proregi dare recusat* 718

Gulielmus Levistonius *in Galliam cum regina proficiscitur* 551

Gulielmus Malmesburiensis, *Britannicarum rerum scriptor* 9

Gulielmus Matellanus *in Angliam auxilii petendi caussa missus* 588. *se à Gallis subducit* 596. *summo ingenio adolescens* 611. *Reginæ rebus favet* 671. *factiosus* 680. 682. *perfidia* 682. *captus* 701 *dimittitur* 706. *novarum rerum studiosus* 710

Gulielmus Moravius Tilibardinus *proregi iratus* 672

Gulielmus Sulius *supplicio affectus* 269

Guliel. Sinclarus *cancellarius* 386

Gulielmus Seussius *archidiac. Astrologiæ studiis nobilis* 423. *Episcopatum obtinet* 424

Gulielmus Stuartus *Abredoniæ episcopus, legatus in Galliam missus* 505

Gulielmus Taichiæ *comes, dux in exercitu regio* 676

Gulielmus Vallas *à tumultuaria*

ria turba prorex appellatur 250. Cressingamium vincit 252. patriæ devotus 253 256. à familiari suo proditus Eduardi jussu laniatus 258
Gunna insula 29
Guisianorum in nuptiis Mariæ cum Delfino accelerandis studium 566. potentia nimia suspecta ibid. Scotos peculiare suæ familiæ regnum destinant 595. Jacobum Moravium è medio tollere conantur 615

H

Habrera parva & magna insula 33
Hadina vulgo Hadintona 14
Hæretico fides non servanda 576
Haja insula 31
Hajus cum duobus filiis pro patria pugnat 187
Hajorum nomen prope deletum 285
Hakerseta insula 31
Hamiltoniorum familiæ origo 270
Hamiltonius partes Duglassiorum relinquit 394
Hamiltonii reginam è custodia liberare volunt 672 in pugna victi & quidam capti 676 conjurationi in Moravium subscribunt 704. arx eorum capta 716. Pasleti turrim occupant 721
Haraja insula 33
Haraldus Cathanesiæ comes crudelitatis pœnas luit 231
Herea insula 31
Haveskera insula ibid.
Haverera insula 32
Haura major & minor inf. 39.
Hea insula 32
Hebridæ insulæ 23
Hector Boëthius 13. *reprehenditur* 22,77.81.
Hellisaih insula 31
Helscher Vetularum ibid.
Hengisto piratarum duci agri in Britannia à Vortigerno attributi 140
Henricus Stephani filius, Angliæ rex, belli occasiones quærit 224. ejus beneficiarium se Milcolumbus fatetur ibid.
Henricus IV. Anglorum rex 326.
Henricus V. Angl. fil. in Scotorum agros excursiones facit 333. patri Henrico succedit 335. Jacobum Scotorum regem secum in Galliam ducit 338.
Henricus VI. Anglorum rex, nobilitate spreta, novos homines extollit 397. conjuratio in eum ibid. ab Eboracensi regulo captus, & Londinum ductus 400. in Scotiam profugit 401. commisso cum Eduardo prælio, victus 402. occulte in Angliam rediens, captus 403
Henricus VII. interempto à suis Ricardo succedit 435 fœdus perpetuum cum Scotis facere cupit ibid. filiam Margaritam Jacobo IV. collocat 454. Turnacum obsidenti

ſidenti bellum à Scoto denunciatur 460. reſponſum rege dignum 470
Henricus VIII. Duglaſſios exules reſtitui petit 502. per legatum Gallum pacem petit ibid. libellos religionis dogmata continentes ad Jacobum mittit 505. de jure gentium à Scotis violato conqueſtus ad bellum ſe parat 524. pacti fœderis fidem à Scotis repetit 544
Henricus Gallus Germanos pedites in Scotiam mittit 550. arte proregem de gradu dejicit 556. imperiis ferendis Scotos aſſueſcere per regentem conatur 562. à Scotis petunt ut Anglis bellum inferant ibid. Nuptias Reginæ cum Delfino maturat 566. in Guiſianorum poteſtate 567
Henrici Percii cum Jacobo Duglaſſio certamen 317
Henricus Percius minor Scotos ſuperat 328. adverſus ſuum regem conſpirat 330
Henricus Stuartus ex Anglia in Scotiam venit 624. Dux Rotheſajus ac Roſſiæ comes à regina Scot. appellatus 625 Eam uxorem ducit 626 ab ea vilipenditur 629. Davidem Rizium interimendum curat 633. ei venenum datum 639. miſere ſtrangulatur 643. veſtes ac ſuppellex ejus à Regina interfectoribus data 647. quæſtio de morte ejus habetur 646
Hermodraja inſula 32
Hethlandia inſula 38
Hibernicum cœlum mite 1. in Hiberniam miſſæ Gallorum coloniæ 53. ſolum temperatum ibid. deſcriptio è Solino 78
Hiberni Scoti pacem à Romano legato petunt 128. in Gallovidiam irrumpunt 173 à Gregorio rege ſuperantur ibid.
Hirta inſula 31
Hiſpani occidentale Britanniæ latus coluerunt 53
Hiſpania exterorum injuriis obnoxia 94
Hiſtoriographorum adulantium ingenium 48
Hoja promontorium 22
Hoja inſula 32, 38
Holmæ planicies herbidæ 37
Hominum efferatorum inter ſe certamen 325
Honnega inſula 39
Horeſtia 19
Hoſtes non contemnendi 175 285. eorum ſubita liberalitas metuenda 485
Hulmena inſula 32
Humber flu. 13
Humilis inſula 26
Huntilai à Jacobo Moravio fuſi, ac capti 620

I.

Jacobus, Roberti III. filius, dum in Galliam cogitat ab Anglis captus 331. ejus in Scotiam reditus 340. fœdus cum

cum Gallis renovat 342. *Latronum duces punit* 343 346. *ei gemini nati* 347
Jacobus II. Scotorum rex 362 *in arcula à matre ex arce exportatus* 362. *à Cancellario prehensus Edimburgum ductus* 368. *Mariam Ducis Geldriæ filiam ducit* 384 *Guil. Duglassium occidit* 390 *ab Anglis legato suppositio deceptus* 397. *mors* 398
Jacobus III. Scotorum rex 400 *Margaritam Dani regis F. uxorem petit* 417. *Astrologicis prædictionibus ac veneficis mulieribus deditus*, 425 *in tyrannum degenerat*, *ibid. Nobiles ulcisci cupiens, eos inter se committere conatur* 437. *occisus* 439
Jacobus IV 441. *exercitum in Angliam ducit* 449, 451. *Margaritam Henrici Angli filiam ducit* 454. *profusio* 455 *Anglo bellum denunciat* 460. *in sententia pertinacia* 463. *cum Anglis congressus* 165. *de morte ejus fama dubia* 465
Jacobus V. 469. *regni administrationem suscipit* 487. *in Duglassiorum potestatem cum matre venit* 489. *sese in libertatem vindicat* 495 *Duglassiorum factioni infensus* 498. *sese adversus Anglum parat* 502. *in Gallicam quam Anglicam amicitiam pronior* 507. *Magdalenam Francisci filiam uxorem ducit* 508. *nobilitatem ut imbellem accusat* 513. *moritur* 514
Jacobi VI natalis 635. *eum mater in Bothuelii potestatem tradere conatur* 660 *regnum init* 669
Jacobi Abrenethii medendi peritia 639
Jacobus Araniæ comes, Jacobi filius è Gallia rediens, religionis vindicibus se adjungit 582. *Mariam sororem adit* 598. *Missam admitti ægrè fert* 606. *Marriæ & mox Moraviæ comes* 611. *Huntilaanos proditoribus confisos egregio strategemate superat* 620. *Bothuelium accusat* 624. *Regina ei exitum maturat*, *ibid. exilio multatus* 626. *in gratiam redit* 640. *falsò à parricidis accusatus*, 643. *suæ vitæ timens*, *ex aula in Galliam proficiscitur.* 660 *inde reversus*, *Prorex eligitur* 668. *constantia* 672. *Regina exercitum superat*, 677 *cursus victoriæ ejus ab Elizabetha Angla interrumpitur* 679. *in Angliam profectus ut libertatis vindices purget* 686. 683. *in suos lenitas* 702. *in rebus adversis virtus & constantia ibid. ab Hamiltonio globulo plumbeo ictus paulo post moritur* 705
Jacobus Balfurius arci Edimburgensi à regina præfectus eam suæ potestatis facit 661. 667.

667. turbarum auctor 701
Iacobus Carus ab Anglis hasta transfixus 457
Iacobus Culenus captus, scelerum pœnas luit 741
Iacobus Duglassius cum Brussio se jungit 260. cum magnis copiis in Anglia 273
Iacobus Crassus Duglassiis defunctis in jus comitatus succedit 373
Iacobus I. Duglassius Eufemiam Roberti II. filiam ducit 306. ejus cum Henrico Percio monomachia 317. fortiter pugnando occumbit 319
Iacobus, Gulielmo Duglassio fratre sublato, comes appellatus 390. regem perfidiæ accusat 391. hostis denunciatus ibid. fratris viduam ducit 392. à suis desertus 393
Iacobus Mortonii comes pro Iacobo VI. rege jurat 669 impendio privato reip. consulit 670. regii exercitus adversus reginam dux 676 in Angliam cum prorege proficiscitur 680. legatus in Angliam missus 721. cum hoste congrediendi alacritas 738. captus capientem capit 745
Iacobus Gramus electus episcopus 415
Iacobus Haliburtonus captus 743
Iacobus Hamiltonius, comes Araniæ classis præfectus 456 à prorege deficit 476. in aulam redit ibid. Rector deligitur absente Prorege 479 Arcibaldum Duglassium è Gallia reversum oppugnat 486. Iacobo R. invisus 507 prorex eligitur 517. sententiam suam de religionis capitibus controversis mutare cogitur 522. fuga turpissima 529. vanitas & inconstantia 546. avaritia corruptus 551. magistratu se abdicans, dux Castellerotius appellatur 558. religionis vindicibus se adjungit 582. exilio multatus 626. Reginam liberare cupit 671. arx ejus capta & è supellectili Iacobi V. aliquid repertum 678. in Galliam secedit 686. reversus Scotiæ gubernationem ut Moravius sibi cedat frustra ab Elisabetha petit. 686. à Regina exule regni vicarius factus 691. in custodiam datus 692. arx ejus capta ac in ea suppellex Iacobi V. reperta, 716
Iacobus Hamiltonius, ex archiepiscopi Fani Andreæ sorore natus, ex insidiis Moravium globulo plumbeo petit 705
Iacobus Hamiltonius, nothus, comitis Araniæ frater, judex adversus Lutheranos electus 511. supplicio affectus 511
Iacobus Heburnus, Bothueliæ comes, in custodiam datus 499. in Angliam & Galliam relegatus 508. Levi-

niæ comitis rivalis 522. è Gallia à regina revocatur 624. cum ea consuetudo parum honesta. 637. ejus opera Rex strangulatur 643. elegans in eum scomma 648. in quæstione de Regis morte reus simul & accusator, ibid. Reginæ nuptias ambit 650. eam sed simulatè rapit 651. cum uxore divortium facit 651. Reginam ducit 653. jactantia 664. fuga sibi consulit, 665 piraticam exercet 667, 670. captus & in vincula conjectus, moritur 671

Iacobus Kennedus, archiepisc. Duglassiorum adversarius 376. Boni episcopi officio functus 393. reginæ matris factionem improbat 403. Oratio de cura publica mulieribus non mandanda 405 laus ejus 413. mors 415

Iacobi Levistonii mors 379

Iacobus Mordaci filius Britannodunum cremat 341

Iacobus Macgillus legatus, cum aliis in Angliam missus 721 680

Iacobus Moraviæ comes regni vicarius 499. 502. in Galliam missus 505

Jacobus Moravius cum regina & Bothuelio conjurare recusat 659. cum Bothuelio singulari certamine decernere cupit 664

Iacobus Stuartus Ioannam Iacobi I. uxorem ducit 367. solum vertere cogitur 379

Iacobus Stuartus reginæ frater Anglos pedem referre cogit 552. instaurandæ relig. autor 575. minacibus literis à regente vocatur 577

Iacobus Sandelandius eques adversus latrones missus 499. postulata eorum qui puriorem Religionem amplectebantur, Reginæ matri exponit, 570. à Scotis in Galliam missus 597. à Guisianis objurgatus 598

Idola Perthi dejecta 574

Ierna, quæ Hibernia 70, 136

Iernus lacus 18

Ierna flu. ibid.

Issurta insula 32

Igernem Uterius stuprat 146

Ila insula 26

Imersga insula 27

Impostores egregii 397, 500, 446

Induciæ violatæ 326, 332, 382, 369

Induciarum inter regentem & religionis vindices conditiones 581

Indulfus Scotorum rex 177

Indulgentia nimia mali caussa 702

Insula figura humanæ 27

Insularum quæ Scotiam cingunt ordines 23

Insulani lucro addicti 36. salubritas & ætatis longinquitas 39. ad omnes motus parati 202

Insulanorum occidentalium domi bellique vivendi ratio 24. & deinceps.

Inundatio Tai fluminis 232
Joannis insula 27
Joannis Balliolis genealogia 242. regni quam famæ honestæ avidior 243. rex declaratur, ibid. Anglo sese regnumque dedit 249. culpam suam fatetur 273
Joannes Annius poëta, poëticè de origine Britannorum scribit 45
Ioannes Anglus Pontificis beneficiarius 233, à monacho veneno necatus ibid.
Ioannes Alexandri Albini filius 436. prorex declaratur 473. reginam matrem in suam potestatem redigit 475 in Galliam proficiscitur 478 inde in Scotiam 481. iterum in Galliam 482. inde in Scotiam cum magna classe 483. Vercam arcem oppugnat 486
Joannes Areskinus legatus in Galliam missus 505. reginæ factionis 549. ei arcis Edimburgensis custodia credita 660. legatus in Galliam missus 568
Joannes Areskinus, Dunensis Comarchus, puriori religioni addictus 571. à regente sibi cavet 574. Veteri jure Marriæ comes 611. arcem Edimburgensem ab eo Regina petit 646. Iacobo VI puero cavere cupit 660. hostibus invitis Edimburgum venit 714. Prorex creatur 746 cum paucis rebelles Sterlino expellit 744
Joannes Armistrangius latronum princeps pœnas luit 499
Ioannes Atholiæ comes Beatricem ducit 395. cum uxore captus 413
Ioannes Buchaniæ comes, gubernatoris filius, Galliæ regis filio subsidio venit 336 comes stabuli creatur 337 casus 338
Ioannes Cuminius Northumbriam populatur 250. prorex creatus 254. adversus Anglos victoria 254. in Robertum Brussium perfidia 257
Ioannes Carictæ comes, Roberti II nothus 308
Ioannes Cocburnus à Bothuelio vulneratus 587
Ioannes Cunigamius Britannod. arcem occupat 723
Ioannes comitis Duglassiæ frater, Baluaniæ Baro vocatus 380. hostis denunciatus 391
Ioannes Fordoni Scotichronicon 142
Ioannes Forbosius damnatus, capite luit 508
Ioannes Flaminius arci Britannod. reginæ præfectus 723. fugit 725
Ioannes Flaminius Bogallius captus 726
Ioannes Heresius eques à Duglassiis immerito suspensus 388
Ioannes Hepburnus, potens & factiosus 470. simultatum cum Humiis initium ibid. animum proregis sibi conciliat

liat 473
Ioannes Huntilæus à Moravio captus 620. ac supplicio affectus ibid.
Ioannes Hamiltonius Fani Andreæ archiepis. 546. in omnem libidinem solutus 555. factionis reginæ princeps 660. Britannoduni captus 726. suspendio vitam finit regiæ mortis compertus 727
Ioannes Kennedus custodiæ regis præficitur 412. ab Alexandro Bodio vulneratus 414
Ioannes Knoxius 543. Perthi concionem ad populum habet 574
Ioannis Lindesii in persequendo hoste pertinacia 320. captus ab eo quem ante ceperat dimissus 321
Ioannes II. in Lusitania tyrannidis fundamenta iecit 440
Ioannes Lessius Rossiensis episc. conspirationis in Iacobum Moravium conscius 617. 723. culpam agnoscit ac veniam impetrat 619. Reginæ legatus in Anglia 736
Ioannes Makarcturius, latronum dux supplicio affectus 343
Ioannes Marriæ comes, Iacobi III frater 412. vena rescissa moritur 426
Ioannes Muderacus captus 561
Ioannes Monlucius Vallentiæ episc. in Scotia 593
Ioannes Maxuallius Heresianus à religionis vindicum partibus deficit 627. ei regina parum fidit 678. à prorege in custodiam datus 692. sine auctoritate publica emissus 713
Ioannes Marriæ dux, in exercitu regio 676
Ioannes Randolfus in Galliam missus 286. prorex 293. per insidias ab Anglo captus 294. in prælio cæsus 302
Ioannis Scoti à cibo mirabilis abstinentia 500
Ioannes Ramisæus à rege servatus 430, 436
Ioannes Stuartus Leviniæ comes à prorege deficit 476. Regis & regni custos cum duobus. aliis eligitur 488. Regi intimus 490. ex aula discedit 491. ab Hamiltoniis in prælio cæsus 492
Ioannes Stuartus, Atholiæ comes, adversus Ioannem Muderacum missus 561. conciliator nuptiarum Henrici cum Maria Scota 645. occasionem prætermittit 661
Ioannes Viennensis classis Gallicæ in Scotia præfectus 311
Ioannes Viniramus sinceræ religionis caussæ occulte favet 537
Ioannæ Duglassiæ & mariti ejus exitus miserabilis 509
Ioannæ Iacobi I. uxoris virilis animi facinus 363. tradita in custodiam una cum marito 367. moritur 378
Iosephus Scaliger Senecæ locum castigat 77
Iosina Scotorum rex 101

Iruinus flu. 15
Isa insula 30. 32
Issidorus urbs Gall. 69
Iter subterraneum naviculis pervium 32
Iudæos imitantur Romanens. 385
Iudicium in caussa nobilium quomodo constituatur 343
Iulia seu Saturnalia 148
Iulianus Romerus captus 555
Iulii Agricolæ res in Britannia gesta 108
Iulius Cæsar primus Romanorum cum exercitu Britanniam ingressus 85
Iura insula 26
Iustitia plus potest, quam armorum terror 174
Iuverno, quæ Hibernia 70

K

Kampsos arx 26
Katharina Medicæa filio mortuo regni administrationem suscipit 598
Kebercurnig 23
Keduallа Brittonum rex 156
Keligera insula 32
Keluinus amnis 18
Kemnus flu. 14
Kennethus I. Scotorum rex 155
Kennethus II. Scotorum rex 164. *Pictos bello superat* 165 *tertium regni Scotici conditorem posse appellari* 166
Kennethus III. 183, *Milcolumbum veneno tollendum curat* 189. *leges novas de regni successione sancit* 190, 406
Kennethus Pictorum rex 163
Kentigernus 141
Kerniburga major & minor 29
Kernici 23
Kernicovalli ibid.
Kinnatellus Scotorum rex 152
Kinrossia 167
Kinrossiana præfectura 19
Kinthera 25
Kircua oppid. 33
Kirta insula 22

L

Labrossius Scotorum nobilitatem extinguendam censet 596
Laja flu. 27
Lamba insula 32
Lamota legatus regis Galliæ in Scotia 460. *Scotos ad bellum adversus Anglos incitat* ibid.
Lamyrii montes 14
Lavarcum 14
Laodices reginæ crudelitas 689
Largitionum immodicarum comes inopia 199
Latrocinia nobilium punita 179. 185. 490. 498
Latronum efferatorum inter se certamen 325
Lauderia à Laudero oppido 14
Laurentius Tuina Balliolum in Scotiam ut eat, persuadet 283
Laxa insula 32
Lecti ex erica concinnati 24
Legatus Romanus supposititius 397
Lelandus citatur 62
Lenitas nimia contemptum parit

rit 385, 389, 396.
Leogus insula 32, 33, *in ea multa balenæ capiuntur* 33
Leon Strozius Gallicarum triremium præfectus, in Scotiam venit ulturus cardinalis mortem 544
Letha flu. 14
Levinia 18. *à Levinio amne dicta* 18, 19, 136.
Lex de regni successione apud Scotos 97. *aliæ novæ* 190 *confirmatæ* 196. *an utiles* 201
Lex perniciosa, qua damnatorum bona fisco addicuntur, nullam in partem liberis & uxoribus admissis 111. *ad furta compescenda.* 281. *de ponderibus ac mensuris* 346. *de agrorum jure non satis æqua* 454. *quæ sacerdotia venire vetat, fraude elusa* 499
Leges in Scotia præter conventuum decreta pauca 501
Legum venaticarum autor 98 114
Lidalia regio à Lidalo fl. 14, 136
Limnuchus 14
Linga insula 30, 32, 39.
Lingaja insula 31
Lindilla insula 30
Lismora insula 26
Lochabria 20
Locrinus Bruti filius 44
Loëgria ibid.
Lollius Urbicus in Britannia 112
Lominius lacus 18
Longaja insula 26
Longus sinus, à Longo flu. 18
Lorna regio 18
Lothiana, à Lotho Pictorum rege 14, 15, 167
Lothus rex Pictorum 145. *regno Britannico filios suos fraudari conqueritur* 146
Loxia flu 21
Lubrus lacus 22
Luctacus Scotorum rex flagitiosissimus 110
Luddus Prudaniæ nomine Britanniam significari asseverat 2. *confutatur ibid.* & 72. 77
Ludovico XI. Margarita regis Scotiæ filia desponsa 342. *tyrannidis fundamenta jacit* 420
Luinga insula 26
Lundonium postea Augusta 89
Lunga insula 29
Luparia, sive Luporum insul. 26
Lusitania unde à quibusdam derivetur 49
Lussus flu. 14
Lutea flu. 21
in Lutheranos quæstio exercita 501, 505, 509, 534, 569.

M.

Macalpinanæ leges 166
Macbethus Scotorum rex 206
Macdonaldi crudele facinus 346. *supplicium* ibid.
Macduffo Milcolumbus tria privilegia concedit 210
Magister equitum, qui & stabuli comes 337

tis conditor à quibusdam fingitur 48
Geldri Anglis subsidio veniunt 294
Geloni corpora pingebant 55
Genistaria insula 26
Georgius Buchananus, sopitis custodibus per cubiculi fenestram evadit 509. *legatus cum aliis in Angliam missus* 680
Georgius comitis Duglassiæ frater, Ormundiæ comes creatus 380. *copiis adversus Anglum præficitur* 382. *hostis denunciatus* 391. *capite luit* 394
Georgius Duglassius Angusiæ comes 396. *facinus memorabile* 403. *regina matri adversatur ibid. vox indigna* 492
Georgius Duglassius proregis frater natu minimus 673. *reginam è custodia liberat ibid.*
Georgius Dumbarius, Marciæ comes Davidi, Roberti regis filio filiam despondit 326. *Hostis denunciatus* 327. *Duglassium in pugna capit* 328. *placato gubernatore in Scotiam redit* 333. *suo se patrimonio spoliari à Rege queritur.* 352
Georgius Gordonius cum exercitu adversus Anglum missus 512. *regis in eum odium* 513. *accusatus, ac multatus* 560. *ad res turbandas intentus* 602. *conspirationis in Moravium conscius* 619. *perduellionis damnatur* 621. *à regina priori dignitati restitutus* 622. *è principibus factionis reginæ* 665
Georgius Lessius, Rothusiæ Comes, legatus in Galliam missus, 566. *ibique veneno, ut fama est, extinctus* 567
Georgii Ruveni mors 745
Georgius Sephocardius Evangelii concionator 536. *cardinali mortem prænunciat, dein igne crematur.* 540
Germanorum fabulosa origo 47. *in origine sua gentis scribenda ingenui* 41
Germanica classis ad Hiberniæ latus appellit 94
Gerlochi insula 30
Gerlochus sinus 18
Gersa insula 38
Gervico 23
Gessoriaci 10
Getini, & Getæ 51
Getæ corpora pingebant 55
Gethus Pictorum rex 99
Geurastilla insula 26
Gigaia insula 26, 31
Gilbertus Kennedus Jacobi Duglassii jussu interemptus 493. *vir magni animi* 492. *in servanda fide, constantia* 519
Gilbertus Kennedus Cassilissæ comes legatus in Galliam missus 566. *ibique decedit non sine suspicione veneni* 567
Gilbertus filius cum judex in Bethuelii causa legeretur,

sese

sese excusat 649
Gilbertus Kennedus proregi fratrem obsidem dat 719
Gildas cccc. annos post Tacitum 40, 144
Gilchristius uxorem, regis sororem, adulterii compertam occidit 230. *in gratiam redit* ibid.
Gilespicus Cambellus auctor instaurandæ religionis 575 *minacibus literis à regente revocatur* 577
Gilespicus Argathelia comes exilio multatus 626. *levitas* 662. *scelerum reginæ conscius* 672. *Reginæ exercitui præest* 676. *se regni subditum profiteri recusat* 691. *à prorege in gratiam recipitur* 692. *auctoritas magna* 710. *ab obsidione arcis re infecta discedit* 716
Gillus nothus, Scotorum rex 103. *in Hiberniam fugit.* 104
Gillinsa insula 32
Glascua 14
Glassæ insulæ 29
Glotta flu. 14
Glottia 136
Glottiana 14, 15
Gomatra insula 28
Goranus Scotorum rex 144. *suorum fraude extinctus* 151
Gorea 19
Gorlois nefariè ab Uterio interimitur 146
Gorropius notatur 10
Gothunos, qui & Gothini 51
Gremus Eugenio tutor datus 134. *Doctores Christianorum institutorum in Scotiam revocat* 136
Graio summum imperium commissum adversus Gallos in Scotia 594
Grampius mons 18
Gratianus Britanniæ imperium invadit 129
Gravisa insula 38
Gregorius Scotorum rex, ac res ejus preclarè gesta 171
Gressa insula 27
Grevanus fl. 15
Gria insula 32
Grifinus in prælio cæsus 153
Grimus Scotorum rex 194
Gruinorta insula 33
Guedi 16, 116
Gulielmus Scotorum rex 227 *ab Anglis captus* 229. *ad suos redit* ibid.
Gulielmus Crichtonius cancellarius, à regina, erepto rege filio, deceptus 363. *regem in silva prehensum ad suos ducit* 368. *ad jus vocatus venire non audet,* 390. *obsessus regi sese dedit, ac pristinæ dignitati restituitur* 377, 387. *obit.* 395
Gulielmi Crichtonii cædes 555
Gulielmus Duglassius in Eduardi verba jurare recusat 249. *Alexandrum Ramisæum inhumaniter tractat* 300.

ab

ab Arcibaldi filio interfectus 303

Gulielmus Duglassius, Arcibaldi Gallovidiani filius 314. *ei quamvis notho rex Ægidiam filiam collocat ibid. Dantisci per sicarios occiditur* 323

Gulielmus Duglassius Arcibaldo patri succedit 366. *ab adulatoribus corruptus ibid. Edimburgum à cancellario pellectus, pœnas capite luit* 373.

Gulielmus Duglassius, Jacobi Crassi fil. patrui filiam ducit 374. *obsequio regem suum facit, ac eo modo patruelium mortem ulciscitur* 375. *Romam proficiscitur* 385. *absens accusatus, procurator ejus caussa cadit ibid. reversus prorex declaratur* 386 *tandem à rege confossus* 390

Gulielmus Duglassius ut Moravii fratris mors vindicetur, petit 707

Gulielmus Drurius, eques Anglus, clam rebellibus favet 716.

Gulielmus episc. Dumblanensis in Galliam missus, ut reginam excuset de præcipitatis nuptiis 653

Gulielmus Gramus, regis custodiæ præficitur 412

Gulielmus Humius capite luit 477

Gulielmus Kethus ab Anglis captus 568

Gulielmus Kircadius Grangianus classi adversus Bothuelium præfectus 671. *dolo Matellanum captivum è manibus Alex. Humii in arcem ducit*, 701. *ad partes Hamiltoniorum pertractus*, 711. *captivos reginæ factionis principes dimittit*. 712. *machinas æneas Proregi dare recusat* 718

Gulielmus Levistonius in Galliam cum regina proficiscitur 551

Gulielmus Malmesburiensis, Britannicarum rerum scriptor 9

Gulielmus Matellanus in Angliam auxilii petendi caussa missus 588. *se à Gallis subducit* 596. *summo ingenio adolescens* 611. *Reginæ rebus favet* 671. *factiosus* 680. 682. *perfidia* 682. *captus* 701 *dimittitur* 706. *novarum rerum studiosus* 710

Gulielmus Moravius Tilibardinus proregi iratus 672

Gulielmus Sulius supplicio affectus 269

Guliel. Sinclarus cancellarius 386

Gulielmus Seussius archidiac. Astrologiæ studiis nobilis 423. *Episcopatum obtinet* 424

Gulielmus Stuartus Abredoniæ episcopus, legatus in Galliam missus 505

Gulielmus Taichiæ comes, dux in exercitu regio 676

Gulielmus Vallas à tumultuaria

ria turba prorex appellatur 250. Cressingamium vincit 252. patriæ devotus 253 256. à familiari suo proditus Eduardi jussu laniatus 258
Gunna insula 29
Guisianorum in nuptiis Mariæ cum Delfino accelerandis studium 566. potentia nimia suspecta ibid. Scotos peculiare suæ familiæ regnum destinant 595. Jacobum Moravium è medio tollere conantur 615

H

Habrera parva & magna insula 33
Hadina vulgo Hadintona 14
Hæretico fides non servanda 576
Haja insula 31
Hajus cum duobus filiis pro patria pugnat 187
Hajorum nomen prope deletum 285
Hakersета insula 31
Hamiltoniorum familiæ origo 270
Hamiltonius partes Duglassiorum relinquit 394
Hamiltonii reginam è custodia liberare volunt 672 in pugna victi & quidam capti 676 conjurationi in Moravium subscribunt 704. arx eorum capta 716. Pasleti turrim occupant 721
Haraja insula 33
Haraldus Cathanesiæ comes crudelitatis pœnas luit 231
Herea insula 31
Haveskera insula ibid.
Haverera insula 32
Haura major & minor ins. 39.
Hea insula 32
Hebridæ insulæ 23
Hector Boëthius 13. reprehenditur 22,77.81.
Hellisaih insula 31
Helscher Vetularum ibid.
Hengisto piratarum duci agri in Britannia à Vortigerno attributi 140
Henricus Stephani filius, Angliæ rex, belli occasiones quærit 224. ejus beneficiarium se Milcolumbus fatetur ibid.
Henricus IV. Anglorum rex 326.
Henricus V. Angl. fil. in Scotorum agros excursiones facit 333. patri Henrico succedit 335. Jacobum Scotorum regem secum in Galliam ducit 338.
Henricus VI. Anglorum rex, nobilitate spreta, novos homines extollit 397. conjuratio in eum ibid. ab Eboracensi regulo captus, & Londinum ductus 400. in Scotiam profugit 401. commisso cum Eduardo prælio, victus 402. occulte in Angliam rediens, captus 403
Henricus VII. interempto à suis Ricardo succedit 435 fœdus perpetuum cum Scotis facere cupit ibid. filiam Margaritam Jacobo IV. collocat 454. Turnacum obsidenti

sidenti bellum à Scoto denunciatur 460. responsum rege dignum 470

Henricus VIII. Duglassios exules restitui petit 502. per legatum Gallum pacem petit ibid. libellos religionis dogmata continentes ad Jacobum mittit 505. de jure gentium à Scotis violato conquestus ad bellum se parat 524. pacti fœderis fidem à Scotis repetit 544

Henricus Gallus Germanos pedites in Scotiam mittit 550. arte proregem de gradu dejicit 556. imperiis ferendis Scotos assuescere per regentem conatur 562. à Scotis petunt ut Anglis bellum inferant ibid. Nuptias Reginæ cum Delfino maturat 566. in Guisianorum potestate 567

Henrici Percii cum Jacobo Duglassio certamen 317

Henricus Percius minor Scotos superat 328. adversus suum regem conspirat 330

Henricus Stuartus ex Anglia in Scotiam venit 624. Dux Rothesajus ac Rossiæ comes à regina Scot. appellatus 625 Eam uxorem ducit 626 ab ea vilipenditur 629. Davidem Rizium interimendum curat 633. ei venenum datum 639. misere strangulatur 643. vestes ac suppellex ejus à Regina interfectoribus data 647. quæstio de morte ejus habetur 646

Hermodraja insula 32

Hethlandia insula 38

Hibernicum cœlum mite 1. in Hiberniam missa Gallorum colonia 53. solum temperatum ibid. descriptio è Solino 78

Hiberni Scoti pacem à Romano legato petunt 128. in Gallovidiam irrumpunt 173 à Gregorio rege superantur ibid.

Hirta insula 31

Hispani occidentale Britanniæ latus coluerunt 53

Hispania exterorum injuriis obnoxia 94

Historiographorum adulantium ingenium 48

Hoja promontorium 22

Hoja insula 32, 38

Holmæ planicies herbidæ 37

Hominum efferatorum inter se certamen 325

Honnega insula 39

Horestia 15

Hostes non contemnendi 175 285. eorum subita liberalitas metuenda 485

Hulmena insula 32

Humber flu. 13

Humilis insula 26

Huntilai à Jacobo Moravio fusi, ac capti 620

I.

Jacobus, Roberti III. filius, dum in Galliam cogitat ab Anglis captus 331. ejus in Scotiam reditus 340. fœdus cum

cum Gallis renovat 342. *Latronum duces punit* 343 346. *ei gemini nati* 347

Jacobus II. Scotorum rex 362 *in arcula à matre ex arce exportatus* 362. *à Cancellario prehensus Edimburgum ductus* 368. *Mariam Ducis Geldriæ filiam ducit* 384 *Guil. Duglassium occidit* 390 *ab Anglis legato suppositio deceptus* 397. *mors* 398

Jacobus III. Scotorum rex 400 *Margaritam Dani regis F. uxorem petit* 417. *Astrologicis prædictionibus ac veneficis mulieribus deditus*, 425 *in tyrannum degenerat*, ibid. *Nobiles ulcisci cupiens, eos inter se committere conatur* 437. *occisus* 439

Jacobus IV 441. *exercitum in Angliam ducit* 449, 451. *Margaritam Henrici Angli filiam ducit* 454. *profusio* 455 *Anglo bellum denunciat* 460. *in sententia pertinacia* 463. *cum Anglis congressus* 165. *de morte ejus fama dubia* 465

Jacobus V. 469. *regni administrationem suscipit* 487. *in Duglassiorum potestatem cum matre venit* 489. *sese in libertatem vindicat* 495 *Duglassiorum factioni infensus* 498. *sese adversus Anglum parat* 502. *in Gallicam quam Anglicam amicitiam pronior* 507. *Magdalenam Francisci filiam uxorem ducit* 508. *nobilitatem ut imbellem accusat* 513. *moritur* 514

Jacobi VI natalis 635. *eum mater in Bothuelii potestatem tradere conatur* 660 *regnum init* 669

Jacobi Abrenethii medendi peritia 639

Jacobus Araniæ comes, Jacobi filius è Gallia rediens, religionis vindicibus se adjungit 582. *Mariam sororem adit* 598. *Missam admitti ægrè fert* 606. *Marriæ & mox Moraviæ comes* 611. *Huntilæanos proditoribus confisos egregio strategemate superat* 620. *Bothuelium accusat* 624. *Regina ei exitum maturat*, ibid. *exilio multatus* 626. *in gratiam redit* 640. *falsò à parricidis accusatus*, 643. *suæ vitæ timens, ex aula in Galliam proficiscitur.* 660 *inde reversus, Prorex eligitur* 668. *constantia* 672. *Reginæ exercitum superat*, 677 *cursus victoriæ ejus ab Elizabetha Angla interrumpitur* 679. *in Angliam profectus ut libertatis vindices purget* 686. 683. *in suos lenitas* 702. *in rebus adversis virtus & constantia* ibid. *ab Hamiltonio globulo plumbeo ictus paulo post moritur* 705

Jacobus Balfurius arci Edimburgensi à regina præfectus eam suæ potestatis facit 661. 667.

667. *turbarum auctor* 701
Iacobus Carus ab Anglis hasta transfixus 457
Iacobus Culenus captus, scelerum pœnas luit 741
Iacobus Duglassius cum Brussio se jungit 260. *cum magnis copiis in Anglia* 273
Iacobus Crassus Duglassiis defunctis in jus comitatus succedit 373
Iacobus I. Duglassius Eufemiam Roberti II. filiam ducit 306. *ejus cum Henrico Percio monomachia* 317. *fortiter pugnando occumbit* 319
Iacobus, Gulielmo Duglassio fratre sublato, comes appellatus 390. *regem perfidiæ accusat* 391. *hostis denunciatus ibid. fratris viduam ducit* 392. *à suis desertus* 393
Iacobus Mortonii comes pro Iacobo VI. rege jurat 669 *impendio privato reip. consulit* 670. *regii exercitus adversus reginam dux* 676 *in Angliam cum prorege proficiscitur* 680. *legatus in Angliam missus* 721. *cum hoste congrediendi alacritas* 738. *captus capientem capit* 745
Iacobus Gramus electus episcopus 415
Iacobus Haliburtonus captus 743
Iacobus Hamiltonius, comes Araniæ classis præfectus 456 *à prorege deficit* 476. *in aulam redit ibid. Rector deligitur absente Prorege* 479 *Arcibaldum Duglassium è Gallia reversum oppugnat* 486. *Iacobo R. invisus* 507 *prorex eligitur* 517. *sententiam suam de religionis capitibus controversis mutare cogitur* 522. *fuga turpissima* 529. *vanitas & inconstantia* 546. *avaritia corruptus* 551. *magistratu se abdicans, dux Castellerotius appellatur* 558. *religionis vindicibus se adjungit* 582. *exilio multatus* 626. *Reginam liberare cupit* 671. *arx ejus capta & è supellectili Iacobi V. aliquid repertum* 678. *in Galliam secedit* 686. *reversus Scotiæ gubernationem ut Moravius sibi cedat frustra ab Elisabetha petit.* 686. *à Regina exule regni vicarius factus* 691. *in custodiam datus* 692. *arx ejus capta ac in ea suppellex Iacobi V. reperta,* 716
Iacobus Hamiltonius, ex archiepiscopi Fani Andreæ sorore natus, ex insidiis Moravium globulo plumbeo petit 705
Iacobus Hamiltonius, nothus, comitis Araniæ frater, judex adversus Lutheranos electus 511. *supplicio affectus* 511
Iacobus Heburnus, Bothueliæ comes, in custodiam datus 499. *in Angliam & Galliam relegatus* 508. *Levinia*

niæ comitis rivalis 522. *è Gallia à regina revocatur* 624. *cum ea consuetudo parum honesta.* 637. *ejus opera Rex strangulatur* 643. *elegans in eum scomma* 648. *in quæstione de Regis morte reus simul & accusator*, *ibid. Reginæ nuptias ambit* 650. *eam sed simulatè rapit* 651. *cum uxore divortium facit* 651. *Reginam ducit* 653. *jactantia* 664. *fuga sibi consulit*, 665 *piraticam exercet* 667, 670. *captus & in vincula conjectus*, *moritur* 671

Iacobus Kennedus, *archiepisc. Duglassiorum adversarius* 376. *Boni episcopi officio functus* 393. *reginæ matris factionem improbat* 403. *Oratio de cura publica mulieribus non mandanda* 405 *laus ejus* 413. *mors* 415

Iacobi Levistonii mors 379

Iacobus Mordaci filius Britannodunum cremat 341

Iacobus Macgillus legatus, *cum aliis in Angliam missus* 721 680

Iacobus Moraviæ comes regni vicarius 499. 502. *in Galliam missus* 505

Jacobus Moravius cum regina & Bothuelio conjurare recusat 659. *cum Bothuelio singulari certamine decernere cupit* 664

Iacobus Stuartus Ioannam Iacobi I. uxorem ducit 367. *solum vertere cogitur* 379

Iacobus Stuartus reginæ frater Anglos pedem referre cogit 552. *instaurandæ relig. autor* 575. *minacibus literis à regente vocatur* 577

Iacobus Sandelandius eques adversus latrones missus 499. *postulata eorum qui puriorem Religionem amplectebantur*, *Reginæ matri exponit*, 570. *à Scotis in Galliam missus* 597. *à Guisianis objurgatus* 598

Idola Perthi dejecta 574

Ierna, *quæ Hibernia* 70, 136

Iernus lacus 18

Ierna flu. *ibid.*

Issurta insula 32

Igernem Uterius stuprat 146

Ila insula 26

Imersga insula 27

Impostores egregii 397, 500, 446

Induciæ violatæ 326, 332, 382, 369

Induciarum inter regentem & religionis vindices conditiones 581

Indulfus Scotorum rex 177

Indulgentia nimia mali causa 702

Insula figura humanæ 27

Insularum quæ Scotiam cingunt ordines 23

Insulani lucro addicti 36. *salubritas & ætatis longinquitas* 39. *ad omnes motus parati* 202

Insulanorum occidentalium domi bellique vivendi ratio 24. *& deinceps.*

Inundatio Tai fluminis 232

Joannis insula 27

Joannis Ballioli genealogia 242 *regni quam famæ honestæ avidior* 243. *rex declaratur, ibid. Anglo sese regnumque dedit* 249. *culpam suam fatetur* 273

Joannes Annius poëta, poëticè de origine Britannorum scribit 45

Ioannes Anglus Pontificis beneficiarius 233, *à monacho veneno necatus* ibid.

Ioannes Alexandri Albini filius 436. *prorex declaratur* 473. *reginam matrem in suam potestatem redigit* 475 *in Galliam proficiscitur* 478 *inde in Scotiam* 481. *iterum in Galliam* 482. *inde in Scotiam cum magna classe* 483. *Vercam arcem oppugnat* 486

Joannes Areskinus legatus in Galliam missus 505. *reginæ factionis* 549. *ei arcis Edimburgensis custodia credita* 660. *legatus in Galliam missus* 568

Joannes Areskinus, Dunensis Comarchus, puriori religioni addictus 571. *à regente sibi cavet* 574. *Veteri jure Marriæ comes* 611. *arcem Edimburgensem ab eo Regina petit* 646. *Iacobo* VI *puero cavere cupit* 660. *hostibus invitis Edimburgum venit* 714. *Prorex creatur* 746 *cum paucis rebelles Sterlino expellit* 744

Joannes Armistrangius latronum princeps pœnas luit 499

Ioannes Atholiæ comes Beatricem ducit 395. *cum uxore captus* 413

Ioannes Buchaniæ comes, gubernatoris filius, Galliæ regis filio subsidio venit 336 *comes stabuli creatur* 337 *casus* 338

Ioannes Cuminius Northumbriam populatur 250. *prorex creatus* 254. *adversus Anglos victoria* 254. *in Robertum Brussium perfidia* 257

Ioannes Caricta comes, Roberti II *nothus* 308

Ioannes Cocburnus à Bothuelio vulneratus 587

Ioannes Cunigamius Britannod. arcem occupat 723

Ioannes comitis Duglassiæ frater, Baluaniæ Baro vocatus 380. *hostis denunciatus* 391

Ioannes Fordoni Scotichronicon 142

Ioannes Forbosius damnatus, capite luit 508

Ioannes Flaminius arci Britannod. reginæ præfectus 723. *fugit* 725

Ioannes Flaminius Bogallius captus 726

Ioannes Heresius eques à Duglassiis immerito suspensus 388

Ioannes Hepburnus, potens & factiosus 470. *simultatum cum Humiis initium ibid. animum proregis sibi conciliat*

liat 473
Ioannes Huntilaus à Moravio captus 620. *ac supplicio affectus* *ibid.*
Ioannes Hamiltonius Fani Andreæ archiepis. 546. *in omnem libidinem solutus* 555. *factionis reginæ princeps* 660. *Britannoduni captus* 726. *suspendio vitam finit regiæ mortis compertus* 727
Ioannes Kennedus custodiæ regis præficitur 412. *ab Alexandro Bodio vulneratus* 414
Ioannes Knoxius 543. *Perthi concionem ad populum habet* 574
Ioannis Lindesii in persequendo hoste pertinacia 320. *captus ab eo quem ante ceperat dimissus* 321
Ioannes II. in Lusitania tyrannidis fundamenta jecit 440
Ioannes Lessius Rossiensis episc. conspirationis in Iacobum Moravium conscius 617. 723. *culpam agnoscit ac veniam impetrat* 619. *Reginæ legatus in Anglia* 736
Ioannes Makarcturius, latronum dux supplicio affectus 343
Ioannes Marriæ comes, Iacobi III *frater* 412. *vena rescissa moritur* 426
Ioannes Muderacus captus 561
Ioannes Monlucius Vallentiæ episc. in Scotia 593
Ioannes Maxuallius Heresianus à religionis vindicum partibus deficit 627. *ei reginæ parum fidit* 678. *à prorege in custodiam datus* 692. *sine auctoritate publica emissus* 713
Ioannes Marriæ dux, in exercitu regio 676
Ioannes Randolfus in Galliam missus 286. *prorex* 293. *per insidias ab Anglo captus* 294. *in prælio cæsus* 302
Ioannis Scoti à cibo mirabilis abstinentia 500
Ioannes Ramisæus à rege servatus 430, 436
Ioannes Stuartus Leviniæ comes à prorege deficit 476. *Regis & regni custos cum duobus. aliis eligitur* 488. *Regi intimus* 490. *ex aula discedit* 491. *ab Hamiltoniis in prælio cæsus* 492
Ioannes Stuartus, Atholiæ comes, adversus Ioannem Muderacum missus 561. *conciliator nuptiarum Henrici cum Maria Scota* 645. *occasionem prætermittit* 661
Ioannes Viennensis classis Gallicæ in Scotia præfectus 311
Ioannes Viniramus sinceræ religionis caussæ occulte favet 537
Ioannæ Duglassiæ & mariti ejus exitus miserabilis 509
Ioannæ Iacobi I. uxoris viridis animi facinus 363. *tradita in custodiam una cum marito* 367. *moritur* 378
Iosephus Scaliger Senecæ locum castigat 77
Iosina Scotorum rex 101

Iruinus flu. 15
Isa insula 30. 32
Issidorus urbs Gall. 69
Iter subterraneum naviculis per vium 32
Iudæos imitantur Romanens. 385
Iudicium in caussa nobilium quomodo constituatur 343
Iulia seu Saturnalia 148
Iulianus Romerus captus 555
Iulii Agricolæ res in Britannia gesta 108
Iulius Cæsar primus Romanorum cum exercitu Britanniam ingressus 85
Iura insula 26
Iustitia plus potest, quam armorum terror 174
Iuverno, quæ Hibernia 70

K

Kampsos arx 26
Katharina Medicæa filio mortuo regni administrationem suscipit 598
Kebercurnig 23
Keduallа Brittonum rex 156
Keligera insula 32
Keluinus amnis 18
Kemnus flu. 14
Kennethus I. Scotorum rex 155
Kennethus II. Scotorum rex 164. *Pictos bello superat* 165 *tertium regni Scotici conditorem posse appellari* 166
Kennethus III. 183, *Milcolumbum veneno tollendum curat* 189. *leges novas de regni successione sancit* 190, 406
Kennethus Pictorum rex 163
Kentigernus 141
Kerniburga major & minor 29
Kernici 23
Kernicovalli ibid.
Kinnatellus Scotorum rex 152
Kinrossia 167
Kinrossiana præfectura 19
Kinthera 25
Kircua oppid. 33
Kirta insula 22

L

Labrossius Scotorum nobilitatem extinguendam censet 596
Laja flu. 27
Lamba insula 32
Lamota legatus regis Galliæ in Scotia 460. *Scotos ad bellum adversus Anglos incitat* ibid.
Lamyrii montes 14
Lavarcum 14
Laodices reginæ crudelitas 689
Largitionum immodicarum comes inopia 199
Latrocinia nobilium punita 179. 185. 490. 498
Latronum efferatorum inter se certamen 325
Lauderia à Laudero oppido 14
Laurentius Tuina Balliolum in Scotiam ut eat, persuadet 283
Laxa insula 32
Lecti ex erica concinnati 24
Legatus Romanus supposititius 397
Lelandus citatur 62
Lenitas nimia contemptum parit

rit 385, 389, 396.
Leogus insula 32, 33, *in ea multa balenæ capiuntur* 33
Leon Strozius Gallicarum triremium præfectus, in Scotiam venit ulturus cardinalis mortem 544
Letha flu. 14
Levinia 18. *à Levinio amne dicta* 18, 19, 136.
Lex de regni successione apud Scotos 97. *aliæ novæ* 190 *confirmatæ* 196. *an utiles* 201
Lex perniciosa, qua damnatorum bona fisco addicuntur, nullam in partem liberis & uxoribus admissis 111. *ad furta compescenda.* 281. *de ponderibus ac mensuris* 346. *de agrorum jure non satis æqua* 454. *quæ sacerdotia venire vetat, fraude elusa* 499
Leges in Scotia præter conventuum decreta paucæ 501
Legum venaticarum autor 98 114
Lidalia regio à Lidalo fl. 14, 136
Limnuchus 14
Linga insula 30, 32, 39.
Lingaja insula 31
Lindilla insula 30
Lismora insula 26
Lochabria 20
Locrinus Bruti filius 44
Loëgria ibid.
Lollius Urbicus in Britannia 112
Lominius lacus 18
Longaja insula 26
Longus sinus, à Longo flu. 18
Lorna regio 18
Lothiana, à Lotho Pictorum rege 14, 15, 167
Lothus rex Pictorum 145. *regno Britannico filios suos fraudari conqueritur* 146
Loxia flu 21
Lubrus lacus 22
Luctacus Scotorum rex flagitiosissimus 110
Luddus Prudaniæ nomine Britanniam significari asseverat 2. *confutatur ibid. &* 72. 77
Ludovico XI. Margarita regis Scotiæ filia desponsa 342. *tyrannidis fundamenta jacit* 420
Luinga insula 26
Lundonium postea Augusta 89
Lunga insula 29
Luparia, sive Luporum insul. 26
Lusitania unde à quibusdam derivetur 49
Lussus flu. 14
Lutea flu. 21
in Lutheranos quæstio exercita 501, 505, 509, 534, 569.

M.

Macalpinanæ leges 166
Macbethus Scotorum rex 206
Macdonaldi crudele facinus 346. *supplicium* ibid.
Macduffo Milcolumbus tria privilegia concedit 210
Magister equitum, qui & stabuli comes 337

Magna insula 27, 29
Magnus Norvegus à Scotis pacem petit 238
in MAGUS urbium nomina desinentia 69
Majatta 57
Mainus Fergusii filius 97. Scotorum rex 98
Malduinus Scotorum rex 157 ab uxore strangulatus ibid.
Mana insula 25
Manim ibid.
Marcellinus citatus 57. corrigitur 58
Marchetas mulierum Scoti quid vocent 214
D. Margarita portus 37
Margarita, regina Angliæ Eduardum maritum armorum vi liberat 400. in Scotiam profugit 401. inde in Galliam ibid.
Margarita Eduardi IV. Angli soror, Caroli Burgundi uxor, res in Anglia turbare conatur 446
Margarita Henrici VII. filia Iacobo IV. nubit 454. eo mortuo, Arcibaldo Duglassio 469. cum Anglo fœdus inire conatur 482. alieno à marito animo 488 sibi ab illo timet 493
Mariæ Iacobi II. uxoris animus fortis 399
Maria Guisiana, Longovillani ducis vidua, Iacobo V. nubit 509. proregem de gradu paulatim depellit 550. imperii insignia suscipit 559. tributa nova excogitat 562. comitatem pristinam in arrogantiam mutat 572. purioris religionis cultores persequitur ibid. perfidia 576. cum religionis vindicibus inducias init 581. regni administratio per facialem ei abrogatur 585. in arce Edimburgensi decedit 594. ingenium & mores ibid.
Mariæ Scotiæ reginæ natalis 514. eam Henricus filio uxorem petit 517, in Galliam missa 551. Delfino nubit 572. Maria Angla mortua se pro hærede gerit ibid. mortuo marito reditum in Scotiam parat 600. astuta ejus ad astutum cardinalem responsio 601. tyrannidis fundamenta jacit 609, 629. cum Davide Rizio parum decora familiaritas 623. & deinceps Henrico Stuarto nubit 626. in Davidis percussores animadvertit 633. edictum ridiculum 635. Iacobus VI. nascitur ibid. quoquo modo à marito liberari vult 638. quæstio jocularis de parricidis habetur 646. Bothuelio nubit 653. Borthuici cum illo obsidetur 661. sese dedit 665. cædis regiæ literis manifesto comperta 667. ejus liberandæ principes 671. è custodia elapsa 673. exercitu ejus fuso in Angliam cogitat. 678 per Balfurium res domi turbare conatur 683. Cædis regiæ

giæ convicta 684. *Reginam Angliæ accusat* 690. *Iacobum Hamiltonium in patrem adoptat* 691. *cum Havarto secretò de matrimonio tractat* 697. *cum Bothuelio divortium facere cupit* 698. *machinationum Pontificis adversus Elisabeth conscia* 717
Marria regio 20. *unde dicta* 167
Martha, Caricta comes & Robertus Brussius matrimonio copulantur 244
Martialis comitis jactantia 322
Martigius comes in Scotiam venit 591, 595
Matris in liberos regnandi caussâ, crudelitas 689
Matthaus Stuartus, Leviniæ comes, Margaritam Hamiltoniam uxorem ducit 446. *è Gallia in Scotiam redit* 520. *se fraude Cardinalis circumventum dolet* 522. *in Angliam profectus à rege honorifice suscipitur* 528. *in Scotiam rediit* 549. *remisso exilio patriæ restitutus* 622. *ab Elisabetha R. revocatus* 625. *Interrex & mox prorex creatur.* 718. *Rebelles aggreditur* 719, 720. *liberalitas* 726. *ut de Archiepiscopo fani Andreæ supplicium sumatur, curat.* 726. *captus & mox liberatus* 745. *ex vulnere obiit* ibid.
Maximianus legionis præfectus 133
Maximus legatus in Britannia 125. *Scotos vincit* 126. *purpuram sumit* 129
Mecla insula 39
Megala insula 30
Medici cur in summo honore apud Scotos 101
Melissus Gramus Iernia à rege spoliatus 353
Mensurarum correctio 346
Mercatores quæstus caussa navigare vetantur 241
Mercatoris insula 27
Mercenaria fides cum fortuna mutatur 694
Merlinus vates seu impostor, quo tempore vixerit 144
Mernia unde nomen habeat 167
Mernoka insula 26
Mertaika insula 33
Metellanus Scotorum rex 106
Mevania insula 25
Milcolumbus I. *Scotorum rex* 176
Milcolumbus II 196
Milcolumbus III. 209
Milcolumbus IV. 223
Milcolumbus Flaminius cum Duglassiis supplicio affectus 373
Milites mercenarii ad stabiliendam tyrannidem idonei 562, 629.
Modredus Lothi filius Pictorum copiis præfectus 147
Mœnania insula 25
Mogaldus Scotorum rex 110 *iniquissimam legem tulit* 111
Molochasgir insula 27
Mona falso à quibusdam pro Mana insula 25, 82
Monachus *Ioannem Anglum veneno*

veneno necat 233. *item alter Thomam Randolfum* 281. *in fabula fingenda impudentia* 45. *luxus* 140, 218 *eorum cœnobia decreto procerum demoliuntur* 600
Monachi pisces sine mali præsagio non visi 171
Monadum insula 29
Mongomerius in Scotiam venit 533
Monstrum in Scotia natum 444
Moravia 21. *fœcunda regio* 21
Moravienses, ingenio inquieto 229
Mordacus Scotorum R. 159
Mordacus Fifæ comes, Roberti fil. captus 328. *in Scotiam reversus* 335, *patri in gubernatione succedit* 337. *Jacobum R. ab Anglis repetendum curat* 339. *in custodias inclusus* 341. *supplicio affectus* 342
Moremarusa 10
Morini ibid.
More, vetere Gallorum Lingua, mare significat ibid.
Mors vita misera potior 126
Mossa 29
Mulierum insula 28
Mulieris animus virilis 288 296. 402
an Mulieribus cura publica mandanda 405
Mulla ins. 27. *Mulmoris ins.* ibid.
Murus memorabilis ad Vallum Severi à Romanis extructus 135
Musa ins. 39. *Musadilla ins.* 27

N

Naguisoga ins. 26
Naosiga ins. 27
Narma 136
Nathalocus Scotorum rex 118
Naves eximiæ magnitudinis ab Anglo ædificatæ 454
Naverniа provincia, à Navarno flu. dicta 21, 136
Nautas offendere navigantibus periculosum 26
Nectamus Pictorum rex 124
Nepha insula 27
Nessus oppid. 21. *& flu. & lacus cujus aqua semper fere tepida* ibid.
Ninianus 141
Nithia à Nitho amne 14, 136
Nobilium (quos vocant) in plebem tyrannis coërcetur 178. 185
Nobilium in Jacob. 111. *conspiratio* 438
Nomina nova regionibus ambitio imponit 166
Nonantum promontorium 15
Normanni Saxones in Britanniа superant 72
Normannus Lessius comit. Rothusiæ fil. cardinalem vulneribus conficit 542
Northumbria in duo regna divisa 156
Nostuada insula 39
Nothatus Scot. rex 98. *obtruncatur* 99
Noviomagi nomine urbes complures 69

Occa

O

Occa superatur à tribus regib. 148
Occidentales insulæ 23
Ocelli montes 19
ex Ocio scelera 240.350
Ociosorum insula 26
Oraculum à monacho fictum 45
Oransa insula 30
Oratio Kennedi archiepiscopi de cura publica reginis matribus non mandanda 405
Orbansa insula 31
Orcas promontorium 22
Orcades insulæ 23, 83. descriptio 35. de numero inter scriptores non convenit 37
Orna insula 39
Ornansa insula 27
Osellii gloriæ cupiditas 565. pacis & belli artibus eruditus 595
Osualdus rex doctrinam Christianam promovet 156
Osrima insula 29
Oves feræ carnis loco arvinam habentes 32
Oversa insula 27
Ovia insula 30, 31
Ovicularis & ovilia ins. 27
Ovicularia 27
Oxonia, pro Oxonfordia 8

P

Paba insulæ, latrociniis infamis 30
Pabaja insula 32
Pacisduni 117
Palladius à Celestino Romano pontifice in Scotiam missus 141
Papa parva & major ins. 39
Parricidia inulta non sinit Deus 181, 191
Parsimonia sanitatis mater 35
Patricius Thorintonius Joan. Sandelandium & Alanum Stuartum occidit 395
Patricius Gramus per canonic. electus episcop. 415 primus Scotiæ à pontifice creatus 422. ei sacris interdicitur, ac tandem episcopatum ejerare cogitur 423
Patricius Grajus in custodiam datus 534
Patricius Blacaterus Duglassianis cedit 489. à Joanne Humio ex insidiis interemptus ibid.
Patricius Hamiltonius conjuratione sacerdotum oppressus 494
Patricii Ruvenii magnanimitas 573
Patricius Ruvenius Moravium de conjuratione certiorem facit 624. Davidem Rizium ad necem trahit 633
Patricius Lindesius, dux in exercitu regio 676. cum prorege in Angliam proficiscitur 680
Paulus Orosius corrigitur 87
Paulus Termius in Scotiam subsidio à Gallo missus 554
Paulus Mefanius verbi Dei concionator 569
Pax inter Anglos & Scotos affinita-

finitate confirmata 427, 503, 516. inter Gallos & Anglos inita 555. inter religionis vindices & Scotorum reges 567
ex Pace otium, ex otio voluptates, &c. 111, 140, 350
Peachti 54
Percius senior in regem Angl. conspirat 333. ab amico proditus ibid.
Perthum 19. exstructum 232
Petrus Varbecus, impostor insignis 446. ex Anglia in Scotiam navigat 447. ei Catharina comitis Huntilai filia nubit 449. laqueo vitam finit 452
Petrus Hialus regum Hispaniarum legatus in Anglia 451
Petrus Mausactus latro, supplicio affectus 473
Picti num à Saxonibus oriundi 35. unde dicti 54. oraculo prædictum à Scotis delendos esse 129. à Scotis victi 165. victi Scotos victores vincunt 168
Pictlandici montes 14
Platycerotes Damas falso appellari 613
Plinii locus corrigitur 12
Pollacæ pisces 18
pro Polygamia lex lata ab Eveno 106
Pomona Orcadum maxima 37
Ponderum correctio 346
Populi ardor facile restinguitur 662
Potentiam arrogantia sequitur 572
Pontificis Rom. emissarii in Britannia 154. in eum jus regni Angl. translatum 233. legati Scotis, sacris interdicunt 270. ejus permissu inungitur David II. Scot. Rex 280. Corporis pœnam homicidis non posse remittere 281. Scotiæ Regi decimas in tres annos donat 304. matrimonia illicita confirmat 392. assectarum ejus furor. 495. in ejus gratiam Scotus quæstiones in Lutheranos exercet 501. Mariam Scotam ad Iacobi Moravii cædem literis sollicitat 616
Porcaria insula 27, 29
Portugalliam unde quidam deducant 49
Possessionem jura belli vicissitudines confundunt 269
Præda ab hostibus recuperata, dominis agnoscentibus reddita 106. magni mali caussa 175. prædatori noxia 744
Princeps, regis filius natu maximus appellatur 190, 440
à Principibus fidem promissorum anxie non exigendam 576
Privilegio veteri Scoti ad caussam dicendam extra regnum non evocantur 238
Procerum Scotiæ ad Anglam apologia summa 728
Prodigia 180
Prudania 2. Prytaneia ibid. in Ptolemæo pro Deucaledonium fortè Duncaledonium legen-

legendum 58
Pugna inter Scotos & Anglos ad Bannocum memorabilis 264. *item ad* Otterburnum 318. *Item ad Harlaum vicum memorabilis* 334. *cruentissima* 401. *item ad Fluidonem* 465. *Scotis calamitosa.* 547. *ad Lansidum inter Reg. libertatis vindices & Reginam* 676, 677
Pygmaeorum insula 32

Q

Quæstio jocularis de regiæ mortis auctorib. 646. *& deinceps.*
Quindecim-viratus in Scotia 501

R.

Raarsa insula 30
Raclinda insula 26
Ranalsa australis insula 37
Ransa insula 279
Ratram flu. salmones non ingrediuntur 20
Rebellium, mortuo Moravio *prorege, coitiones variæ* 706. *& deinceps, legatos ad Angliam, sed frustra mittunt, qui inducias precarentur* 713. *Gallos & Hispanos sollicitant ut sibi auxilia mittant* 720
Regia insula 26
Reginæ collocandæ jus penes ordines cur esse debeat 267, 625
à Regina matre regi nolunt Scoti 403
Regnandi cupiditas multorum parricidiorum causa 789
de Regni successione apud Scotos lex 97, 728. *ejus administratio, rege puero, cui potissimum committenda* 687
Religionis caussa in Scotia arma sumuntur. 574. *Religionis sinceræ vindices cum regente inducias ineunt* 581. *illi regni administrationem per fœcialem abrogant* 585. *auxilium ab Elizabetha Angl. petunt* 588. *literæ ad regentem* 591. *pax promulgata* 597. *Elizabethæ per legatos gratias agunt ibid.*
Religionis puræ Vindices in Gallia à Guisianis penè oppressi 597
Religionem instauratam se servaturos proceres pro rege puero spondent 669
Renfroana 15
Rerigonius ibid.
Reringa insula 28
Res secundæ hominum animos occæcant, adversæ erudiunt 175
Reutherus Scotorum rex 99
Bedæ verò Reuda 100
Reutha Scotorum rex ibid.
Rex nobiles ulcisci cupiens, eos inter se committere conatur 437
Regi, inconsultis ordinib. nihil, quod totius regni statum attinet, agere licere 225, 247. *præsentia in bello ad quid valeat* 330. *ejus uxor ne regina vocetur, cautum* 407.

407. penes eum solum in Scotia, non esse pacem vel inducias facere 323
Reges Scotiæ olim regiones omnes ad jus dicendum obibant 103. legibus inferiores 729 eorum patrimonio publico angustiori, qua arte subveniendum 112. de regum hæreditaria successione lex lata 190 ac confirmata 196. an utilis 201. regum adolescentium amicitia lubrica 421. regum auctoritas nonnunquam evanescit 663. in regios mores pravos subditi plerunque degenerant 108
Rianus lacus 15
Ricardus I. Ang. in Scotos ira accensus ob peregrinum exercitum 312. maximis copiis Scotiam ingressus ibid.
Ricardus II, Anglorum R. coactus se regno abdicare 326 quidam in Scotia pro eo se venditat 334
Ricardus Eboracensis Regulus Eduardum Anglum captivum Londinum abducit 400 à regina cæsus ibid. filius ejus se regem edit 401
Ricardus duobus Eduardi fratris filiis in custodiam conjectis, se regem edicit 434. Hic tyrannidem immanissime exercuit 440
Ricardus Foxius, Dunelmi episcopus summa prudentia vir 451
Ricardus Graftonius notatur 249
Richemondiæ comes à Scotis captus 271
Rinarda insula 27
Ringravius à Gallo in Scotiam missus 550
Roberti Brussii genealogia 242 maganimum ad regem Angliæ responsum 243, illi regnum pollicetur Anglus 248
Robertus Roberti Brussii filius cum Joanne Cuminio adversus Angl. conspirat 257. Rex coronatur 258. Eduardum II. prælio superat 264. nobilium in eum conspiratio 269
Robertus II. Scotorum rex 306 Elizabetham Moram ducit 307. natura quietus 315 moritur 323
Robertus III. qui antea Joannes appellabatur, patri succedit 324. inedia & mœrore propter filium captum extinctus 332
Robertus Bodius Jacobum Stuartum occidit 378. regis custodiæ præficitur 415. prorex creatur 614. in Angliam fugit. 419. ibique decedit ibid.
Robertus Bodius à libertatis vindicibus ad reginam se confert 674
Robertus Cocheranus ex architecto aulicus factus 426 à Duglassio prehensus, ac custodiæ mandatus 429
Robertus Cungamius è Levinii familia Bothuelio sese oppo-

opponit 648
Robertus Dug'assius ut Moravii fratris mors vindicetur, petit 707
Robertus Fisæ comes 315, *Gubernator appellatur* 322 *Davidem regis filium fame mori cogit* 330 *moritur* 337
Robertus Gramus Jacobo regi infensissimus 354. *in eum conspirat* 358. *supplicio afficitur* 361
Robertus Maxuallius 513. *ad sedandas controversias veniens, ab Hamiltonio retinetur* 524
Robertus Roberti Maxuallii filius ab Anglis captus 534
Robertus Orcadum comes regis custodiæ præficitur 412
Robertus Petcarnius ad Angliam missus 701. 688
Rober. Reidus legatus in Galliam missus 505, 566. *veneno interemptus* 567
Robertus Stuartus Erussii nepos ex filia 272. *à Balliolo captus, in Angli verba jurat* 285. *ad necem conquiritur* 291. *prorex creatus* 295
Rob. Semplius Crichtonium occidit 555. *dux in exercitu regio* 676
Rob. Taichiæ comes Rob. II. nothus 308
Rodolfus Pertius captus ac dimissus 321
Rodolfus Rokesbius amicum prodit 333
Rodolfus Sallerius controversias Scotorum audit 681
Russa pro Rauschestria 8
Romachus Scotorum rex 123
Romanenses legati argenti emunctores 239. *mensarii* 423. *Judæorum mimi* 385 *legatus suppositititius* 397
Romanorum in Britannia memorabile opus 135
Roma insula 30, 34
Rosa Alba Eboracensis factionis insigne 447
Rosaja arx 26
Rossia & ejus etymon 22. 63 136. 167
Rottia insula 39
Rotunda insula 27
Rubius causidicus 595
Rubrum promontorium 19
Rudana insula 28
Ruma insula 29
Rusa insula 38
Rustici militum licentiæ expositi 314

S

Sabrina flu. 13
Sacerdotum insula 33
Sacerdotes luxu corrupti à Constantino ad officium reducuntur 170. *ipsa nobilitate opibus superiores* 239. *è nobilium calamitate fructum percipiunt* 466, 469. *regibus non subjecti* 347. *impostores* 500, *ad Dei regnum evertendum intenti* 510
Sacerdotiorum nundinationes 422, 424, 496. *Sacerdotiorum*

rum divisio inimicitiarum caussa 489
Sacrificulus seditionis auctor 309. alterius avaritia & crudelitas 379. alius Ioannam reginam prodit 378. testamentarius 515
Sacræ insulæ 32
Sacrosanctum asylum insula 27
Saga parva & magna ins. 32
Saliare carmen ab Horatio non intellectum 46
Salmonum piscatu Abredonia nobilis 20
Sanctiferri insula 39
Sandera insula 30
Sanguine septem dies pluisse per totam Britanniam 158
Satraël Scotorum rex 115
Saturnalia vetera renata 147
Saxi insula 27
Saxones Brittonum nobilitatem dolo trucidant 71. iidem à Normanis superantur 72. crudeles in bello, & in commerciis parum fidi 142, 145. pugna cum tribus regibus 148
Scalpa insula 32, 39
Scandiani, Norvegi 169
Scarba insula 26
Scarpa vervecum 30, 32
Scarvaia insula 32
Scholæ publicæ apertæ 335. à Iacobo ordinatæ 347. ad Fanum Andreæ magnis sumptibus ædificatæ 415
Sclata insula 26
Scomma elegans in Bothuelium 647
Scorpiones, qui & arcubalistæ 311
Scotia doctos monachos habuit 161. nobilitate prope exhausta 515. quando primum à femina gubernata 559. ejus status miser 362. Nobilitas chirurgiæ addicta 468. regnum liberum 599. proceres Mariæ Reginæ matri per fœcialem regni administrationem abrogant 585
Scotus per legatos de Gallorum fide conqueritur 499
Scoti Ierni, & Albini 54
Scoti armis à Maximo legato superati, & patria pulsi 126. cum Gallis amicitiam quando primum inierint 161. ob Victoriam securi à Pictis vincuntur 168. cum maxime Anglis conjuncti 231. deditionem regni quam Balliolus Anglo fecerat revocant 248. in Angli fidem jurare coguntur 256. diris Pontificiis feriuntur 270 occisi supra X millia 289. Scoti milites Gallis minus rapaces 314. Vires eorum attritæ 328. Nobiles in Scotia cæsi, 338. Scoti Anglorum & vicissim Angli Scot. rebus adversis insidiantur 435, 449. ad Flaidonem cæsi 465 & iterum 547. ad iram propensiores. 581. libertatis vindices ab Anglis auxilium petunt 588. Elizabethæ gratias agunt 597
Scotobrigantes in Claudiano legen-

legendum pro Scutabrigantes 77
Scyphus D. Magni 36
Securitas in duce periculosa 168
Seditiones perniciosa 138, 309
Seila insula 26
Seneciones qui 41
Severi Imperatoris vallum 9, 16, 23, 87, 91, 116, *adversus Britannos expeditio* 115
Seuna parva & magna 26, 32
Seuta insula 32
Servanus 141
Servitute exilium levius 129
Serum lactis Britannis potio 24
Siapinsa 38
Sigrama magna & parva insula 32
Silva insula 27
Silures populi 62
Siuna insula 27
Skennia 26, 28
Skenia insula 39
Skia insula 29
Skianacha 30
Slegana insula 32
Soa 28, 32
Soabretilla insula 29
Sodora oppidum 25
Solanæ marini anseres 25, 29
Solanum somniferum 204
Soluathius Scotorum Rex 160
Solvaus flu. 13
Sorbonici in Scotiam missi 583
Spelunca in qua aqua distillans in lapidum pyramidas vertitur 55
Speja 136
Spea flu. 21
Stabuli Comes, qui magister equitum 337
Stacbadis insula 26
Stafa 28
Stammoria unde dicta 212
Stephanodunum 21
Stephanus Bononiæ maritimæ Comes, Angliæ regnum occupat 220
Sterlinensis ager 15
Sterlina moneta argentea 169
Stinsiarus flu. 15
Stranavernia 19, 21
Strat, & Strathierna 18
Strategema 150, 175
Stroma insula 32, 37
Stuartus magistratus nomen 212
Stupra inulta non manent 329
Sueno Angliæ regnum adeptus 71
Sueno Danus in Scotiam venit 196
Suffragiorum vis imminuta 175, 535
Suilskeria insula 34
Sumerlekus Argatheliæ Thanus in spem regni erectus 223
Suna insula 38
Supplicia exquisita spectantes efferant 361
Sutherlandia 22
Symphoniaci pœnis compressi 281

T.

Tai fluminis inundatio 233
Taichia 18. *unde dicta* 19
Tamesis flu. 13
Tanasta insula 27
Taodunum 19
Taransa insula 32

Tarnedum promontorium 22
Tarschetia insula 27
Taurinum caput olim apud Scotos cadis tessera 373
Taus fluviorum Scotiæ maximus 19
Templum Claudii Cæsaris 17
Termini templum 116
Teviotia 14, 136
Texa insula 27
Textoris insula ibid.
Thanatos insul. 88
Thani præf. 199
Thereus Scotorum rex ad Brittones confugit 101
Thiana insula 26
Thomæ Ælioti sententia refutata 4
Thomæ Berkethi ambitio 239
Tho. Bodius Jacobi III. sororem ducit 417. *Burgundo operam navat* 420. *Antverpiæ diem obit.* ibid.
Thomas Carus Angliam fœdat. 706
Thomas Duchtius impostor 500
Thomas Havartus classis Anglicæ præfectus 459. *dux in pugna ad Fluidonem* 465 *in Scotiam immissus* 483 *de matrimonio cum Maria Scot. agit* 681. *civile bellum adversus reginam Anglam meditatur* 682, 697. *conspiratio detecta.* 701
Thomas Randolfus regis tutor designatus 267, 276. *in Anglia cum exercitu* 268 273. *prorex in cadis auctores inexorabilis* 280
Thomas Randolfus legatus Angliæ in Scotiam exules Anglos deposc i 707
Thomas Sussexiæ Comes ab Elezabetha cum copiis in Scotiam missus 713. *in rebellium factionem pronior* 721
Thomas Volsæus Cardinalis ambitiosus 485
Thyle 83
Tina flu. 14
Tireja insula 29
Tora insula 32
Trajani dictum 729
Trajectus insula 27
Triaracha ins. 26
Tributorum impositio periculosa 375. *eorum coactores partem avertunt* 341. *tributum exactum, restitutum* 358. *belli causa* 450. *coactores occisi ibid. excogitatum non pensum* 562
Trojani genere Græci 47 *ab illis multi se oriundos fingunt ibid.*
Trondra insula 39
Tueda flu. 13
Tueda 136, 14
Tuemen insula 32
Tuilmena ins. 30
Tyrannis diu stare non potest 201. *ejus radices quomodo reciderit Finnanus* 101
Tyrannorum avaritia opulentiores ad supplicia trahit 106

V

Valaja insula 31
Valteri Tralli archiepisc. mors 329
Valis ins. 38
Valla 39

Vallia

Vallia 13, 62
Vallum Adriani 111. *Severi* vide *Severus*
Valterus totius Scotiæ Stuartus 212
Valterus Mordaci filius in custodiam datus 340
Valterus Atholiæ Comes in regem conspirat 358. *supplicio afficitur* 360
Valterus Millus crematus 566
Valterus Scotus regem è manibus Duglassiorum vi eripere conatur 488. *in custodiam datus* 499. *libertati restitutus* 499. *perduellionis damnatus* 501. *cum Prorege suas copias jungit.* 531
Varar 21
Vatersa ins. 30
Vaticinium maleficarum impletum 361
Uderga ins. 26
Vecturiones 19
Venefica supplicio affecta 179
Vera ins. 38
Verca arcis forma 486
Vernedum promontorium 22
Vestra insula 38
Vetustum castellum, ins. 32
Vexaja ins. ibid.
Via ins. 39
Viccoilla ins. 32
Vicesima in Scotia imperata 340
Victorinus in Britanniam missus 129
Vidogara 15
Vigiliæ in castris necessariæ 276 284. 308
Vikerana ins. 26
Vinum à Scotis succo veneficæ herbæ infectum 19
Viridis insula 26. *major & minor* 29
Vistus ins. 31
Vitellius à Scotis casus 154
Vitulina ins. 26
Vituli marini 31
Ultionis importuna cupiditas perniciosa 122, 129
Ulva Insula 28
Uterius fratri in Britannia succedit 144 *flagitiosum factum* 146
Utile honesto nonnunquam in aulis Principum præponitur 332
Voadica Britannorum dux 86
Vonneda insula 39
Vortigerni opera monachus rex Britannorum creatur 139 *quem postea obtruncandum curat* 140
Vortimerus Britannorum rex cum Scotis & Pictis fœdus renovat 141
Ura insula 39
Urabrasta insula 27
Urbium plurimarum nomina in Eria, Briga, seu Brica desinentia 65. *Item in Dunum* 76. *in Durum* 68
Urus flu. 14
W. geminum non facile, nisi à Germanis profertur 7, 62
Walo Withia 63
Walsch, seu Welsch Germanis quid significet 55, 62
Vulgi ardor facile restinguitur 662
Vusta insula 39

Uxellum apud Caes. forte pro Ocello 70

X.

X litera Hispani pro ss duplici utuntur 61

Z.

Zeal insula 39
Zelandicae insulae 23
Zeviota mons 13

FINIS.